ఈసంపుటంలోఉన్న పదెనిమిది పద్యమూర్తుల్లోనూ, నాలుగు పెద్దకావ్యాలు, ఒకటి ప్రబంధానుకరణం, మూడు ఆంగ్లకావ్యానువాదాలు, అయిదు హేళనలు, రెండు మతప్రమేయాలు, రెండు మహావ్యక్తి ప్రశంసలు, ఒకటి నీతిబోధ. పెద్ద కావ్యాలు నాలుగింటిలో మొదటిది 'శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్యనిర్వచననైషధము.' ఇది మూడు ఆశ్వాసాలు. పెదవీ పెదవీ తగలకుండా (అనగా—ప, ఫ, బ, భ, మ అనే అక్షరాలు వాడకుండా). ఎక్కడా గద్యం రానియ్యకుండా, సంస్కృతపదం దొర్లి నియ్యకుండా అందరూ ఎరుగున్న నలచరిత్ర లలితంగా సుగమంగా ధారాళంగా ఇందులో చెప్పబడింది. దమయంతి అనే మాటలో 'మ' ఉంది గనక, ఋతు పర్ణుడులో 'ప' ఉంది గనక ఆశబ్దాలు లేకుండా నలకథ నడిచిపోవడం చూడ తగ్గదే కదా! రెండోకావ్యం 'రసికజనమనోరంజనము' ఇది నాలుగాశ్వాసములు. ఇది మూడుమూర్తులా ప్రబంధము—'ప్రబంధరత్నము' ఆదికాలంనించీ ఆంధ్రంలో ఉండే మహాప్రబంధాల మేలుజాడల మేళగింపు ఇందులో స్ఫురిస్తుంది. దీనికుండే మరో విశిష్టత ఏమంటే, ఇది కేవలం అచ్చతెలుగేగాని, సంస్కృతభాషా పటాటోపం కాదు. సంపర్కంగాని స్పర్శగాని ఇందులో చూడం. మూడోది 'శుద్ధాంధ్ర భారత సంగ్రహము' అచ్చతెనుగులో మంచిసీసప్రాయంగా పద్యరూపంలో ప్రసంగం నడిచి మహాభారతకథ పూర్తిగా మూడాశ్వాసాలలో ముగియడమేకాదు, ఆంధ్రమహాభారతంలోలాగే అపరూపఛందస్సులూ చివరకి మధ్యాక్కరలూ కూడా ఇందులో పనిచేశాయి. నాలుగోది 'శుద్ధాంధ్రోత్తరరామాయణము' ఇది ఒకే ఆశ్వాసము, అదేనా అసంపూర్ణం.

మొత్తంమీద నూట పదిహేడు గద్యపద్యాలు గల ఏకాశ్వాసప్రబంధము, 'అభాగ్యోపాఖ్యానము' ఇది సంస్కృతసమాసభూయిష్ఠమై, పదప్రయోగంలోనూ వృత్తగమనంలోనూ పూర్వప్రబంధస్మారకమై, ఆంధ్రప్రబంధసామాన్యమైనా అకి కేవలం విడ్డోడుగాఉండే ఉపమానాలతో కూడినదై తద్వారా హాస్యప్రధానమై ఒప్పే పద్యరచన.

'పథికవిలాసము' గోల్డ్‌స్మిత్ అనే ఆంగ్లకవియొక్క ట్రావెలర్ అనే కావ్యానికి అనువాదం. యూరప్‌లోని వేర్వేరు ప్రాంతాల స్థితిగతులు అందులో వర్ణింపబడ్డాయి. అనువాదం ఎంతో ప్రౌఢంగా ఉన్నది 'జాన్‌గిల్పిన్' కౌపర్ అనే ఆంగ్లకవి కావ్యానికి పరివర్తనం. ఇది హాస్యప్రధానం. దీనిలోశైలి సుగమం. 'కామెడీ ఆఫ్ ఎర్రర్స్' అనేది షేక్స్పియర్ నాటకానికి ద్విపదరూపంలో అను

సరణం. ఇది రెండో అంక ప్రారంభం ఆగిపోయింది. ఆంగ్లవచనానికి మిక్కిలి చేరువైన బ్లాన్క్‌వర్సులో ఆ నాటకం పుట్టి ఉండడంవల్ల, తెలుగు వచనానికి మిక్కిలి చేరువుగా ఉండే ద్విపదలోకి దాన్ని దింపడం కర్తవ్యం అని కర్త ఊహించి ఉండవచ్చును. ఈ నాటకమూ, మర్చెంట్ ఆఫ్ వెనీస్ అనే నాటకమూ, విక్టోరియారాణి చరిత్రా—ఇవి కర్తకు చాలా ఇష్టం. ఈ విషయాల్ని ఆయన రెండు, మూడు విధాల రూపించడమే అందుకు నిదర్శనం.

తక్కిన పద్యరచనలలో అయిదు హేళనలు. 'సరస్వతీ నారద విలాపము' లో కవులంతా తనకి అలంకారాలు చేయించాం అంటూ మొదలెట్టి తనని సకలహింసా పెడుతున్నారని సరస్వతి అడివిలోకి వెళ్ళి అరణ్యరోదనం చేస్తూంటే నారదుడు గానం అంతా వేశ్యల పాలైందని విచారిస్తూ అక్కడికే వెళ్ళి దైవాద్యా ఆవిణ్ణి కలుసుగుని తనెంత దుఃఖంలో ఉన్నా ఆవిడ తనతల్లి గనక ఆవిణ్ణి ఎత్తుగుని అడివి దాటిస్తానంటాడు. 'శ్రీపునర్వివాహ సభానాటకము' లో వీరభద్రుడు గారు పెద్దల్ని సభకి రప్పించే నిమిత్తం స్నేహితుడితో ప్రసంగిస్తాడు. 'వీర' పదం పేరులో ఉన్న ఆపాత్ర, కర్తే: చివరకు ఇద్దరూ కలిసి ఒక కీర్తనలో ఈశ్వర ప్రార్థన చేస్తారు. 'స్త్రీవిద్య' అనే పద్య సంపుటి ఏమిటంటే, స్త్రీవిద్య కూడదనే వారు పద్యరూపంలో వాదనచెయ్యగా, గర్భసీసాలలోనూ బంధకందాలలోనూ వ్యవహరిస్తూ ప్రమాణంకూడా చూపించి స్త్రీవిద్య శాస్త్రసమ్మతం అని 'గద్య తిక్కన' తక్షణం పంపిన సమాధానం: వితంతువివాహాలు జరిగిపోయి, సంఘంలో వితంతువులు దొరక్కుండా పోతే తమరికి చాలా విషయాల్లో తంటునడవక బాధ కలుగుతుంది గదా అని వాపోయేవాళ్ళ బేసబబులు 'కులాచారపూర్వనాగరిక పంచరత్నములు' అనే పద్యసంపుటిలో ఉన్నాయి. 'హితబోధ' అనేది పద్య త్రయం. విమర్శకి ఆగలేక, కొఱులు ప్రయోగిస్తూ, చాలామందిచేత పొగిడించుకుంటే మాత్రం ఎవడేనా కవి కాగలడా? లక్షమంది పొగిడినా శునకం సింహం కాగలదా? అని దానిలో బోధ. వీరేశలింగ రచనల్లో ఒకే ఒక విమర్శ ఉండడం నించి ఇది ఎవర్ని ఉద్దేశించి పుట్టిందో తెలుస్తూనే ఉంది.

'చెన్నపురి బ్రహ్మోపాసనమందిర ప్రతిష్ఠాపనము' అనేది బ్రహ్మసమాజ సంస్థాపక పోషక సంస్కర్తల ప్రశంస. తమరి పత్రికని వర్ధిల్లచెయ్యడానికి సర్వరక్షకుణ్ణి వేడుకుంటూ రచించుచున్న పద్యావళి 'దైవప్రార్థన' కర్తకి మిక్కిలి ఇష్టవిషయమైన 'విక్టోరియారాణి' గురించిన మెప్పు—'శ్రీవిక్టోరియాజూబిలీ నవ

రత్నములు.' అప్పట్లో హిందూదేశబంధువైన రిపన్‌ప్రభువు గురించిన పొగడ్త— 'శ్రీ రిపన్‌ప్రభు స్వాగతము' అందులో కర్త రిపన్‌నీ ఆయన్ని పంపినవారినీకూడా కీర్తన చేశారు. దేవుడు-తనవారు-మంచి బాలుడు-విద్య-అడకువ-గర్వము-తృప్తి-ధైర్యము-సత్యము-జీవహింస-సర్వజనసమాదరము-పాటుపడుట-శరీరారోగ్యము-స్వతంత్రజీవనము-ధనము-ముఖస్తుతి-పనిబనుచుట-చౌర్యము - పరోపకారము— వివిధ ధర్మములు-అనే ఉపశీర్షికల క్రింద నూఱు గీతాలలో ప్రకాశిస్తూ బాల కంఠాల్లో మెరసిపోవాలని వీక్షిస్తూండే రచన 'నీతిదీపిక.'

రాజమంద్రి,
25-6-1950.

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు.

విషయసూచిక

కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు

శ్రీ

వివేకచంద్రిక

అను

రాజశేఖరచరిత్రము

మొదటి ప్రకరణము.

ధవళగిరి - దేవాలయవర్ణనము - గోదావరియొడ్డున నున్న ధర్మశాల మీఁద ప్రాతఃకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి కూర్చుండుట - అప్పు డచ్చటికి వచ్చిన సిద్ధాంతి మొదలగువారి స్తుతివచనములు - అందఱును గలిసి రామపాదములయొద్దకు బైరాగిని చూడఁబోవుట.

శ్రీ నాసికాత్ర్యంబకముకడ కడుదూరమున నెక్కడనో పశ్చిమమున నొక్కయున్నతగోత్రమున జననమొంది ఊర్మికాకంకణాదుల మెఱుంగులు తుఱంగలింపఁ దనజననమునకు స్థానమైన భూభృద్వార పురోభాగముననే పల్లములంబడి జాఱుచు లేచుచుఁ గొంతకాలముండి యక్కడనుండి మెల్లమెల్లగా ముందుముందుకు ప్రాఁకనేర్చి యెల్లవారల చూడ్కులకు వేడ్కలు నింపుచు, పిదప నవ్యక్తమధురస్వరంబులతో ముద్దులు గులుకు శరవేగమునఁ బరుగిడుచు, అపిమ్మట ఘనతరుల చెంతఁజేరి తల్లివేళ్ళనువిడిచి తక్కిన వేళ్ళనంటుచు బాఱి జమ్ములోనడఁగి దాఁగుడుమూఁత లాడుచు, వెలువడి విదర్భాదిదేశములగుండఁ బ్రయాణములుచేసి త్రోవపొడుగునను వచ్చి పుచ్చుకొనని వారికి ... ప్రాకారము స్నానపానంబులకు వలయునంత నిర్మలజలంబు ... స్తంభ మొకటి యున్నది. మందటి నానంద మొందిం...గంటలు గాలికిఁగదలుచు సదా శ్రావ్య లకును ఫలవృక్షములక్రు...లను దనుపుచుండును. ఆ స్తంభమునకు మొదట

చుచు తన చల్లదనము వ్యాపించినంతవఱకు నిరుపార్శ్వములందు భూమి
నంతను బచ్చని లేఁబచ్చికతో నలంకరించి పశుగణంబుల కాహారంబు
కల్పించుచు, తనరాక విని దూరమునుండి బయలుదేఱి యడవిపండ్లును
నెమలికన్నులును వహించి పొంగి నానాముఖములఁ దన్నుఁ గానవచ్చు
వరద, మంజీర, పిన్నగంగ మొదలగువారి నాదరించి లోఁగొనుచు, అంత
కంతకుఁ దనగంభీరత గానుపింప నాథుని వెదకికొనుచు వచ్చివచ్చి, యే
గిరిని దూరమునుండి విలోకించి గోదావరి రసోత్తరంగముగా ఘోషిం
చుచు పాదమునంబడి శిఖరంబున నధివసించు జనార్దనస్వామి దర్శనము
చేసికొని తోడనే యచ్చటనుండి తనశాఖారూపములయిన రెండుచేతు
లనుజాచి సరసతమీఱ నాథునింగలియు భాగ్యము గాంచెనో యాధవ
ళగిరి, యాంధ్రదేశమున కలంకారభూతమయి రాజమహేంద్రవరపుర
సమీపమున మిక్కిలి వన్నెకెక్కి యుండెను.

ఆపర్వత మంతయున్నతమయినది కాకపోయినను, తెల్లనిపిండిరా
ళ్ళతోఁ నిండి యుండుటచేఁ జూచుట కెంతయు వింతగా మాత్రముండును;
ఆరాళ్లనుబట్టియే దానికి ధవళగిరియను నామము కలిగియుండును.
దక్షిణపువైపునఁ గ్రిందినుండి పర్వతాగ్రమువఱకును నల్లరాళ్లతోఁ
జక్కనిసోపానములు కట్టబడియున్నవి. ఆసోపానముల కిరుప్రక్కలను
కొండపొడుగున నర్చకులయుఁ దదితరులగు వైష్ణవస్వాములయు గృహ
ములు చాలుగానుండి కన్నులపండువు చేయుచుండును. ఆసోపానముల
వెంబడిని పైకిఁ జనినచో గొండమీఁద నల్లరాళ్లతోఁ గట్టఁబడిన
సుందరమైన చిన్నదేవాలయ మొక్కటి కానఁబడును. దానిచుట్టును
...డెత్తు ప్రాకారము మూఁడుప్రక్కలను బలిసి
...ను బదులుగా పర్వతశృం
...శయింప వానిని మించి

యాలయశిఖరమును నిక్కి చూచుచుండును. ప్రాకారములోపలనె యుత్తరమున నొక చిన్నగుహ కలదు. అందులోఁ గూర్చుండి పాండవులు పూర్వమరణ్యావాసము చేయునప్పుడు తపస్సు చేసిరని పెద్దలు చెప్పుదురు. అందులో నప్పుడు చిన్న రాతివిగ్రహ మొక్కటి యుండెను. సంవత్సరము పొడుగునను పూజాపునస్కారములులేక బూజుపట్టియున్న యా దేవర నుత్సవదినములలో నర్చకుండొకఁడు పైకిఁ పులికాపుచేసి, ఆ స్వామి సన్నిధానమున దీపము నొకదానిని వెలిగించి గుహాముఖంబునఁ దాను నిలుచుండి పల్లెలనుండి యాత్రార్థమువచ్చిన మూకలవలనం తల కొకడబ్బునంతునఁ బుచ్చుకొని లోపలికిం గొనిపోయి దేవతాదర్శనము చేయించి వారిపెద్దలు ధన్యులయిరని జెప్పి పంపుచుండును. జనార్దన స్వామి కళ్యాణ దినములు నాలుగును వెళ్ళినతోడనే యెప్పటియట్ల స్వామిరథము రెక్కలపగ్గముల నందుంచి వాని కాచిన్న దేవరను గావలి యుంచి జీతబత్తెములు లేకపోయినను రాత్రిందివములు కాలుగదలపక స్థిరవృత్తిఁ గాచుచుండు నాచిన్నదేవరయెడంగల విశ్వాసముచేత పూజారులు మఱుచటిసంవత్సర మాత్రాల్లపని మఱలవచ్చువఱకును ఆగుహలోనికి చూడనక్కఱ లేక నిర్విచారముగా నుందురు. ఈప్రకారముగ మనుష్యులు భక్తిహీనులయి దేవతాసందర్శనము చేసికొకపోయినను పర్వతమును కనిపెట్టుకొనియున్న చిన్న చతుష్పాద జంతువులు మాత్రము మిక్కిలి భక్తికలవై నిత్యము నాస్వామిని సందర్శించు కొనుచు ఉత్సవదినములలో మనుష్యులువచ్చి తమ్ముఁ దఱిమివేయునంతటిపాపముం గట్టుకొన్నదాఁక రాత్రులు దేవతాసన్నిధానమున గుహాలో వట్టిభూతలముననే శయనించుచుండును. తూర్పువయిపునఁ బ్రాకారము లోనే జనార్దనస్వామి కెదురుగా గొప్పధ్వజస్తంభ మొకటి యున్నది. దానిశిఖరమున నున్న చిఱుగంటలు గాలికిఁగదలుచు సదా శ్రావ్యమయిననాదముతోఁ జెవులను దనుపుచుండును. ఆ స్తంభమునకు మొదట

నాంజనేయ విగ్రహ మొకటి చేతులు జోడించుకొని స్వామి కభి ముఖమయి నిలిచి యుండును. ఈ శిలావిగ్రహమునకును ధ్వజస్తంభము నకును ఉత్తరముగాఁ గళ్యాణమంటప మొకటియుండెను. స్వామి కళ్యాణ దినములలో నుత్సవవిగ్రహములు నందు వేంచేయింపఁజేసి యథావిధిగా వివాహతంత్రమునంతయు మహోవైభవముతో నడిపింతురు.

ప్రతిమాసమును రెండుపక్షములయందును ముఖమంటపము మీఁద ఏకాదశినాఁడురాత్రి హరిభజనము జరుగుచుండును. హరి భక్తులు తులసిపూసలతావళములను ధరించుకొని ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్ర ములను స్ఫుటముగాఁ బెట్టుకొని కరతాళములును మృదంగములును మ్రోగుచుండఁగాఁ దంబురలు మీటులు, బిగ్గఱగాఁ దమ యావచ్ఛ క్తిని "నవనీతచోరా" "గోపికాజారా" "రాధికాలోలా" "గోపాలబాలా" మొదలగు నామములచే నిష్టదేవతలను సంబో ధించుచు మధ్యమధ్య గొంతుకలు బొంగుపోయినప్పుడు మిరియములను బెల్లపుముక్కలను నములుచు కృష్ణలీలలను పాడుచుందురు. తలలు త్రిప్పుచు భక్తులు తమ సత్తువంతయుఁ జూపి చేతికొలఁదిని వాయిం చుటచే నొకానొకప్పుడు మద్దెలలును తాళములును పగిలిపోవుటయు సంభవించుచుండును. దేవతావేశముచేత తఱుచుగా భక్తులలో నొక రిద్దఱు దేహములు పరవశ మయి రెండుమూడు నిముషములవఱకు వెనుకకు సంభముమీఁది కొఱగుచుండుటయుఁ గలదు. ఇట్టి భక్తి మార్గమును బొత్తిగా గుఱెఱుఁగని యన్యదేశీయులకు మాత్రము వారి యుప్పటిచేష్టలు పిచ్చిచేష్టలవలెఁ గనపడునుగాని, వేడుకచూడ వచ్చినజనులు వారెంతవికృతముగా కేకలువేయుచు భజనచేయుదురో యంత పరమభాగవతోత్తము లని తలఁతురు.

కొంచెము శ్రమపడి యెవ్వరైన మధ్యాహ్నవేళ నొక్కసారి కొండమీఁదికెక్కి నలుఁగడలఁ జూడ్కి నిగిడించినచో, వన్నెవన్నెల

పిల్లలు చెంగుచెంగునఁ దుముకుచుండఁ ఱుముకులాడుచుండఁ గొండ పొడుగునను ముంగాళ్ళు మీఁదికెత్తి పొదలపయి యాకులను మేయు మేఁకలును, పూర్వపక్షిణములఁ గుప్ప వోసినట్లున్న తాటాకుల యిండ్లనడుమ వానిని వెక్కిరించున ట్లొక్కొక్కచో నెత్తుగా నొక్కొక్క పెంకుటిల్లును ఉత్తరమున మంచెలపైనుండి పొలముకాపులు కో యని కూఁత లిడుచు నొడిసెలలు ద్రిప్పుచు బెదరింపఁ జేరువ తోపులలో నుండి వెలువడి మధురరుతములు చేయుచు ఆకాశమున కెగయుచు సందయినప్పుడు కంకులనువిఱుచుకొని పఱచి పలువిధములయిన పక్షులు చెట్లకొమ్మలమీఁదఁ బెట్టుకొని తినుచుండ ముచ్చటగా నుండుపలువిధములపచ్చనిపయిరులును, ఆపయిని వృక్షములమీఁదను గూర్చుండి కర్ణరసాయనముగాఁ బిల్లనగ్రోవిని మోవినిబూని పాడెడి గోపబాలకుల గానములకు హృదయములు కరఁగి మేపులు చాలించి క్రేపులతోఁ గూడఁ జెవులు నిక్కించి యఱ్ఱులుచాచి యాలింపుచు నడుమనడుమ గడ్డిపఱకలు కొఱుకుచు బయిళ్ళయందు నిలుచున్న పశుగణములును, పడమటను నీలములవలెనున్న తేఁటనీటిపై సూర్య కిరణములు పడి యెల్లెడలను వజ్రపుతళుకులను బుట్టింపఁ బలుతెఱం గుల జలవిహంగంబులు పుట్టచెండ్లవలె మీఁదఁ బట్టుకొనుటకయి నీటం బడుచు లేచుచుఁ బ్రవాహంబుతోడం బఱచుచుండ నఖండ గౌతమియు నేత్రోత్సవము చేయుచుండును.

ఆ పర్వతపాదమునకు సమీపమున గోదావరియొడ్డుననల్లరాతి బండమీఁదఁ జక్కఁగా మలఁచిన రామపాదములు వెలసి యున్నవి. శ్రీరాములవారు పూర్వకాలమున సీతాలక్ష్మణులతోఁ గూడఁ బర్ణ శాలకుఁ బోవుచు త్రోవలో ఈ పర్వతసమీపమున నడచిననాటి పాదములచిహ్నితే యవి యని యెల్లవారును నమ్ముదురు. కాఁబట్టి

యీ రామపాదములను సందర్శింపవలె ననుసభిలాషతో దూరదేశముల నుండి సహితము యాత్రికులు వచ్చి రామపాదక్షేత్రమున నఖండ గౌతమీస్నానము చేసికొని, కొండమీఁది యక్క శ్రీజనార్దనస్వామి వారిదర్శనము చేసికొని, స్వశక్త్యనుసారముగా దక్షిణతాంబూలము లను సమర్పించి కలిగినవారైన స్వామికి భోగముసహితము చేయించి మరలి పోవుచుందురు. అది దివ్యక్షేత్రమగుట చేత జాతిభేదము లేక యెల్లవారును పులిహోరయు దధ్యోదనము మొదలుగాఁ గల స్వామిప్రసాదమును స్వీకరించి కన్నుల కద్దుకొని [illegible] గించి చేతుల నంటుకొన్నదానిని కడుగుకొన్న [illegible] గరతలములు పయికెత్తి చేతుల కందినంతవఱకు దేవాలయ స్తంభ ములకును గోడలకును వ్రాసివేయుచుందురు. కాక [illegible] దనమీఁఁ జేతులకును బట్టలకును [illegible] పట్టుకొనుచుందురు.

ఈకొండకు దక్షిణమునను పూర్వనను కొంతదూరమువఱకు గ్రామము వ్యాపించి యున్నది. పర్వతముపేరే పూర్వము గ్రామ మునకుం గూడఁ గలిగియుండెను. కాని యిప్పుడిప్పుడు గ్రామమును ధవళేశ్వరమని వ్యవహరించుచున్నారు. కొండమీఁదినుండి సోపాన ములు దిగివచ్చినతోడనే రాజవీధియొక్క యుత్తరప్రక్కను శ్రీఅగ స్త్యేశ్వరస్వామివారి యాలయ మొక్కటి లోచనగోచరం బగును. తొల్లి వింధ్యపర్వతముయొక్క గర్వము నణఁచి దక్షిణాభిముఖుఁడయి చనుచు అగస్త్యుఁ డాస్వామిని అచట ప్రతిష్ఠచేసెనని స్థలపురాణము చెప్పుచున్నది. ఈ దేవాలయమునకును పర్వతమునకును మధ్యను తూర్పుననుండి పడమటకు గోదావరివఱకును విశాలమయిన రాజవీథి యొకటి గలదు. ఆవీథిచివరను నల్లరాళ్ళతో నీటివఱకును సోపాన ములు కట్టఁబడి యున్నవి. సోపానములకు సమీపమున వీథికిఁ

చూర్పుప్రక్కను "ధర్మచావడి" అని యొకటి యుండెను. అది పరదేశ బ్రాహ్మణులును మార్గస్థులును రాత్రులు పరుండుటకై మొట్టమొదట కట్టఁబడినది కాని, ఆకాలమందది యుబుసుపోవుటకై గ్రామము లోని పెద్దమనుష్యులు ప్రతిదినమును ఉదయాస్తమయములయందు ప్రోగై యిష్టకథాగోష్ఠిం గొంతప్రొద్దుపుచ్చి పోవుచుండుటకు మాత్రము వినియోగపడుచుండెను.

ఒకానొకదినమున సూర్యుఁ డుదయించి ప్రాచీముఖంబునఁ గుంకుమబొట్టు నందంబు వహించి వృక్షాగ్రములను బంగారునీరు పూసినట్టు ప్రకాశింపఁజేయుచుండెను; చెట్లమీఁది గూళ్ళనుండి కలకల ధ్వనులతో వెలువడి పక్షులు నానాముఖముల ఎరకయి వెడలు చుండెను; పసులకాపరిబాలురు చలుదులు మూటగట్టుకొని పశువుల మందలను దోలుకొని పచ్చికపట్లకరుగుచుండ, వెనుక "వెల్లావు కడి నాది" "దోరగేదె కడి నాది" యని గంపలు చేతఁబట్టుకొని, పడుచు లొండొరుల మీఁతి పరుగులిడుచుండిరి. కాపులు ములుకోలలు బుజములమీఁదఁ బెట్టుకొని, కోడెలను దోలుకొని తమతమ పొల ములకుం బోవుచుండిరి; అప్పుడు కాయశరీరముగల యొక పెద్దమను ష్యుఁడు జందెము పేరుగా వేసికొని యెడమచేతిలో నిత్తడిచెంబు నొక దానిం బట్టుకొని, గోదావరిలోఁ గాళ్ళను చేతులును గడుగుకొని, ఒడ్డునకు వచ్చి పుక్కిలించివైచి యజ్ఞోపవీతమును సవ్యముగా వేసికొని వచ్చి, ధర్మశాలమీఁద నొడ్డున గూర్చుండి, వచ్చినప్పుడు చెంబులో వేసి తెచ్చుకొన్న తుమ్మపుడకతో దంతధావనము చేసికొనుచుండెను. ఆయనకు వయస్సు నలువదిసంవత్సరము లుండును; మొగముమీఁద స్ఫోటకపుమచ్చలే లేకపోయెనేని, మొగము సుందరమయిన దనుటకు సందేహింప నక్కఱయుండదు; అట్లని, యీముఖ మాయనను నిత్య

మును దర్శింపవచ్చు ప్రవక్తలస్తోత్రములకు మాత్ర ముప్పొంగుటకును పాత్రము కాకపోలేదు; శరీరచ్ఛాయ పచ్చనిది; విగ్రహము కొంచెము స్థూలముగాను పొట్టిగాను ఉండును; నుదురు విశాలముగా చూచువారి కాతఁడు పండితుఁ డని తోఁపఁజేయుచున్నది; అప్పుడు కట్టుకొన్నది గోరంచు నీరుకావి గోవఁతి; సరిగంచుల చలువ వస్త్ర మొకటి శిరస్సునకు వదులుగా చుట్టఁబడి కొంగు కొంత వ్రేలాడ వేయఁబడి యున్నది; చెవుల నున్న రవలయుంగరములును, కర్మిష్ఠుఁ డనుటకు సాక్ష్య మిచ్చుచున్న కుడిచేతి యనామికయందలి బంగారపు దర్భముడి యుంగరమును తర్జనియందలి వెండిబటువులు రెండును దప్ప శరీరమున నాభరణము లేవియు లేవు; ఆయన పేరు రాజశేఖరుఁడు; ఆయన ముఖప్రక్షాళన మగునప్పటికి గ్రామములోని గృహస్థులు నలువురును అక్కడకు వచ్చి, ఆయన వారివారి తారతమ్యముల క్రమముగాఁ దగిన మర్యాదలు చేసి కూర్చుండుఁ డని చేయిచూపఁ, 'చిత్తము' 'చిత్తము' 'మీరు దయచేయుండి' అనుచుఁ జావడినింటఁ గిటగిటలాడుచుఁ గూరుచుండిరి.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు "సిద్ధాంతిగారూ! మీరు నాలుగు దినములనుండి బొత్తిగా దర్శన మిచ్చుట మానివేసినారు! మీయింటఁ బిన్నపెద్ద లందఱును మఱేమియు లేకుండా సుఖముగా నున్నారుగదా?"

సిద్ధాంతి—"చిత్తము, చిత్తము. తమ యనుగ్రహమువల్ల మేమం దఱము సుఖముగానే యున్నాము. ఎన్ని కుటుంబములకైన నన్న వస్త్రాదు లిచ్చి కాపాడఁగల ప్రభురత్నములు తమరు గ్రామములో నుండఁగా మావంటివారి కేమికొదువ? మా గ్రామము చేసికొన్న భాగ్యముచేతను, మా పురాకృతపుణ్యముచేతను, తమవంటి దాన

శ్రులు మా గ్రామమునకు విజయం చేసినారుగాని మఱియొకటికాదు."
అని రామశాస్త్రిగారివంకకు దిరిగి, "మనము వారి ముఖముముందఱ సంభాషింపవలసినది కాదు గాని రాజశేఖరుడుగారు కేవలము నిష్కాపట్యసంభూతులు సుండీ."

ఆమాటల కాదరమును సూచించెడి మందహాసము చేసి రామశాస్త్రి "అందుకు సందేహమేమి? ఈసంగతి మీరు నాతో చెప్పవలెనా? వారిగ్రామమున నుండబట్టి మన మందఱము వారి యండను నిలువగలిగినాముగాని, లేకుండిన నిన్నను వారికిళ్ళను విడిచిపెట్టి మనమీపాటికి దేశములపాలయి లేచిపోవలసినవారము కామా? వారితండ్రిగారిక్కడకు వచ్చినప్పటినుండి యిది యొక గ్రామముగా గనబడుచున్నదిగాని యింతకుబూర్వము దీనికి నామరూపము లున్నవా?"

అని, మంచిస్థలమునుము తటస్థించినప్పుడు తన పాండిత్యమును దాచిపెట్టక, అందుకొని సిద్ధాంతిగారి స్తోత్రపాఠములకు సాయముగా దనవికూడ నాలుగు కలిపెను.

అప్పుడు రాజశేఖరుడుగారు మనసులో మిక్కిలి సంతోషించి సను పయి కాసంతోషము కానరాకుండ నడచికొని "సిద్ధాంతిగారూ! మొన్న మీ రెండవచిన్నదాని కేమో గ్రహబాధ కనబడినట్టు విన్నాను. కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?"

అని యడిగినతోడనే సిద్ధాంతిగారు మోమున దీనభావము గానిపింప గొంచెమాలోచించి తలయూచి "జోస్యుల రామావధానులగారిచేత విభూతి పెట్టించుచున్నాను. కాని దానివల్ల నిప్పటి కేమియు గుణమే కనబడదు. జాతకరీతిచే దానికిప్పుడు శని చాలదు. ఎందుకైనను మంచిదని నాతమ్మునిచేత నవగ్రహ జపము

చేయించుచున్నాను. అంతతో నూరకుండక కామావధానులుగారినే "పంచముఖ వీరహనుమంతము" పునశ్చరణ చేయవలసినదనియు, జప శాంతి కేమయినఁ గావలసియున్న శ్రీరాజశేఖరుఁడుగారినైన కాళ్ళా కడుపో పట్టుకొని తెచ్చి నాలుగురూపాయిలసొమ్మిచ్చుకొనైన నిచ్చు కొనియెద మంచి విభూతి పెట్టమనియు ఆయన ననుసరించి బతిమాలు చున్నాను. అందుచేతనే యీ నాలుగుదినములనుండి దర్శనము చేయ లేదుగాని లేకపోయిన నేది యెట్లయినను నేను తమ దర్శనము మానుదునా ?"

రాజ—"శాస్త్రిగారూ! మీరు రూపాయలనిమిత్తము సంశ యపడ నక్కరలేదు. కావలసియున్న ఆ నాలుగురూపాయలను నే నిచ్చెదను. మఱి నాలుగురూపాయలు పోయినను మంచివైద్యుని విచారింపవలెను. మనగ్రామములో శా[illegible]లుగ్గారికన్న—" అని [illegible] యాలోచించుచుండెను. సిద్ధాంతి గారు చేసినస్తుతి యమోఘముగాఁ బట్టుకొని కొంచెముగానో గొప్ప గానో ధనరూపమైనప్రతిఫలమును దెచ్చుచునే వచ్చుచున్నదిగాని యీవఱ కెన్నఁడును రాజశేఖరుఁడుగారివద్ద వ్యర్థముగాఁ బోలేదు.

ధవళేశ్వరమునందును చుట్టుపట్టుల గ్రామములయందును వేఱు సిద్ధాంతి లేఁడు గనుక, ఆయనయింటికి వచ్చి వర్జ్య మెప్పు డని కాని, ప్రయాణమునకు ముహూర్తముపెట్టు మనికాని, క్రొత్తబట్ట చించి కట్టుకొనుట కేదినము మంచిదని కాని, ఇల్లుకట్టుకొన నారంభించుట కేమాస మనుకూలమైనదనికాని, క్షౌరము చేయించుకొనుట కేవా రము మంచిదని కాని, వివాహమునకు లగ్నము పెట్టుమని కాని రజస్వల యయినప్పుడు నక్షత్రము చెప్పుమని కాని, సదా యెవ్వరో యొక రాయన నడిగి పోవుచునే యుందురు. దూరబంధువులు పోయి

నప్పుడు మైల యెంతకాలము పట్టవలెనో తెలిసికోవలె నన్నను, జబ్బు నక్షత్రమున నెవ్వరైన మృతినొందినప్పుడు ఇల్లువదలి యెంతకాలము లేచిపోవలెనో కనుఁగొనవలెనన్నను, రోహిణ్యాది నక్షత్రములయందు బిడ్డను గన్నప్పు డేమిశాంతి తగులునో యెఱుఁగవలెనన్నను, సిద్ధాంతి యొద్దకు రాకసరిపడదు. ఏకాపువాసిపశువు తప్పిపోయినను, ఎవ నింట నేవస్తువు పోయినను వచ్చి సిద్ధాంతిగారి నడుగకపోరు. ఇటువంటి సమయములయం దెల్లను, అతఁడు వీధినడవలో నేలమీఁద ఇసుక పోసి దానిలో వ్రాచికపుడకతో ఏమేమో బీజాక్షరములును అంకె లును వ్రాసి మీఁదివంకచూచి యాలోచించి వచ్చినకార్య మిది యనియు, కార్య మీ ప్రకారముగా నగుననియు చెప్పి పంపుచుండును. అతఁడు బల్లిపాటు మొదలైనవాని ఫలములును, శకునములు చూచి సంతానము కలుగు కాలమును కూడ చెప్పుచుండును. వేయేల? సిద్ధాంతి యాలోచన లేక యాచేరువగ్రామములో ఏశుభకార్యము కాని యశుభకార్యముకాని జరుగదు. అతఁడు చెప్పెడిజ్యోతిషము తఱుచుగా అబద్ధమే యగుచు వచ్చినను, అప్పుడప్పుడు కాకతాళీ యముగా కొన్ని సంగతులు నిజ మగుటయుఁ గలదు గనుక జను లాతనిమాట యమోఘ మని నమ్ముచునే యుండిరి.

అప్పు డాచావడిలో నున్నవారిలో నెవరో "బైరాగులు భూతవైద్యమునకు గట్టివా" రని మెల్లగా ననిరి. అంతలో రాజశేఖ రుఁడుగారు సిద్ధాంతిగారివంకఁ జూపు త్రిప్పి "ఔను. బైరాగు లన్న తోడనే జ్ఞప్తికివచ్చినది. పదిదినముల క్రిందట ఈగ్రామమున కెవ్వఁడో యొక బైరాగి వచ్చినాఁడట! అతనికిఁ జూపింపరాదా? గోసాయీలకుఁ బరమహంసక్రియలును వనమూలికలును విశేషముగాఁ దెలసి యుండును. వాండ్రెట్టియసాధ్యమైనపీడలనైనను చిటికెలోఁ బోఁగొట్టు దురు" అనినతోడనే చావడి యంతయు 'చిత్తము' 'వాస్తవము'

'ఆలాగున నవశ్యము చేయవలసినదే' యను ధ్వనులతో నిండిపోయెను. మాటలాడువారు ధనవంతులైనచో, వ్యర్థవచనముసహితము సూక్తియోగ్యము కాకపోదుసుండీ. ఆమాటలవలన నుత్సాహము కలిగి, రాజశేఖరుఁడుగా రాబైరాగిని తాము గూడకపోయినను బ్రహ్మవర్చస్సు కలవాఁ డని శ్లాఘించిరి.

అంత సిద్ధాంతి యుల్లములో లేని సంతోషమును మోమున దెచ్చిపెట్టుకొని యొక్కచిఱునవ్వు నవ్వి, వినయముతోఁ జేతులు జోడించి రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖమున దృష్టి నిలిపి, "తమమాట చేతనే మాచిన్నదానిబాధ నివారణ మయినది. దానియదృష్టము బాగుండబట్టియే దేవరవారిముఖమునుండి యీమాట వచ్చినది. ఇప్పుడే తమసెలవుప్రకారము బైరాగియొద్దకు వెళ్ళెదను." అని మనవిచేసి, ప్రయాణోన్ముఖుఁ డయి లేచి నిలువఁబడెను. రాజశేఖరుఁడుగారి యభిప్రాయము కొంచెము తెలిసినతోడనే బైరాగిమహానుభావుఁ డనువారును మహామంత్రవేత్త యనువారును, వాయుభక్షణము చేయుననువారును, మండువేసవిని పంచాగ్నిమధ్యమునఁ దపస్సు చేయు ననువారును అయి సభ యంతయు అతనివిషయమైన స్తుతిపాఠములలో మునిఁగిపోయెను. ఒక్క గొప్పవాఁ డొకనిని మంచివాఁ డన్నచో, ఎవ్వనివాక్కు భిన్నముగా లేచును? ఎవ్వనినోరు స్తుతివాక్యముల కొఱకు తడవుకొనును?

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు వీధివంకఁజూచి: "ఎవ్వరో స్త్రీలు నీళ్ళకువచ్చి మనలఁజూచి సిగ్గుపడి వెనుకకు నాలుగడుగులు పెట్టి నిలుచుండి యొండొరుల మొగములవంకఁ జూచుకొను చున్నారు. మన మందఱమును లేచి బైరాగిని జూచివత్తము రండి." అను మాటతోడనే ఎల్లరును లేచి ప్రయాణోన్ముఖు లయి నిలుచుండిరి. వెంటనే యందఱును గలిసి యుత్తరముఖముగా రామపాదములవైపునకు నడువ నారంభించిరి.

రెండవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుఁడుగారికూఁతురు రుక్మిణి స్నానమునకు వచ్చుట-నదీతీర వర్ణనము - రుక్మిణికిని సిద్ధాంతిగారి భార్యకును జరిగిన సంభాషణ- సీళ్లకు వచ్చిన యమ్మలక్కల ప్రసంగముః - పంచాంగపుబ్రాహ్మణుఁడువచ్చి సంకల్పము చెప్పుట - రుక్మిణి స్నానముచేసి బయలు దేఱుట.

రాజశేఖరుఁడుగారు పౌరబృందముతో నాలు గడుగులు ముందుకు సాగినతోడనె యొకసుందరి సుందరగమనముతో సోపానముల యందలి యందియలమ్రోత మట్టియలమ్రోఁతతో జెలిమి సేయ, మొలనున్న వెండియొడ్డాణము యొక్కయు, ముంజేతుల పసిఁడికంకణముల యొక్కయు, గాజులయొక్కయు కాంతులు ప్రతిఫలించి కుడిచేతిలోని తళతళ లాడుచున్న రాగిచెంబునకుఁ జిత్రవర్ణ మొసంగ, మోమున లజ్జాభయములు నటియింప, పయ్యెద చక్కఁజేర్చుకొనుచు తిన్నగాఁ దలవంచుకొని మెట్లు దిగివచ్చి చెంబును నీటియొడ్డున నుంచి చెంబుమూతి కంటించియున్న పసుపుముద్దను దీసి కొంత రాచుకొని మోదుగాకులోఁజుట్టి తెచ్చుకొన్న కుంకుమపొట్లము నొకబట్టయుతుకు రాతిపయిం బెట్టి, మోఁకాలిబంటి నీటిలో నిలుచుండెను. ఆమె రాజశేఖరుఁడుగారి పెద్దకూఁతు రగురుక్మిణి—ఆహా ! ఆమె సౌందర్యమును ప్రత్యక్షమునఁ జూడ నోఁచినవారికన్నులే కన్నులు. ఆకాలమున హిందూదేశమునందలి సుందరులలోనెల్లఁ దెనుఁగుదేశములోనివారే రూపరేఖవిలాసములచేత నసమానలుగా నుండిరి ; వారిలోను బ్రాహ్మణజాతివారలు మిక్కిలి చక్కనివారు. కాని రుక్మిణిరూపమును దలఁచినప్పుడు మాత్రము, ఆ సుందరు లోకసౌందర్యవతు లని చెప్పుట కెల్లవారును సంకోచ పడుచుందురు. జనులందఱును మిక్కిలి

సౌందర్యవతు లని యెప్పుకొన్నవారిలో చక్కనివారి నేని యామెముం దెంత నిలిపినచో గురూపురాండ్రనిపించెడి యామెను నొక్కతె నేమని పిలువవలెనో తెలియకున్నది. అపూర్వవర్ణనాసామర్థ్యము గల కాళిదాసాదికవులలో నొకరినైనను బోలఁ జాలని నేను, ఉన్నంతసౌందర్యమును బోధించుపదములు లేని భాషతోను, పదములు బోధించినంతవట్టుకైనఁ బూర్ణముగాఁ దెలుపలేని బుద్ధితోను వర్ణింపఁ బూనుట యామె చక్కఁదనముయొక్క గౌరవమునకుఁ గొంత కలుగఁజేయుటయేగదా! అయినను యోగ్యవస్తువు దొరికినపుడు వర్ణింపక మానుట యుచితము కాదు కాఁబట్టి, యీసృష్టిలోనివస్తువులలో వేనితోనైనను పోల్చి యీపుస్తకమునఁ జదువువారి కామె యవయవములయొక్క రూపము నించుక మనస్సునఁ బుట్టింతునన్నను ఆమె యంగముల నెంచి యీవస్తువులపేరు చెప్పుటకే సిగ్గు పొడముచున్నది. వేయేల? చతుర్ముఖుఁడును ఘుణాక్షరన్యాయమునఁ బడిన యామె రూపమునకుఁ దలయూఁచి, తన యపూర్వవస్తునిర్మాణచాతురిని మెచ్చుకొనకపోఁడని యామెం జూచినవారెల్లరు నెంచుచుందురు. ఆమె శరీరచ్ఛాయం జూచిన, ఇఁక నీభూమిమీఁద బంగారమున కేమిచాయయెక్కువ గలదని తోఁచును; నల్లగానుండు నేని, విండ్లామెకనుబొమలం గొంచెము పోలియున్నవని చెప్పవచ్చును; నేత్రములను జూచినభాగ్యదేవత వానియందే కాపురము కుదిరినట్టు కనిపించును; కాని, నిపుణముగాఁ బరిశీలించినచో నేదో స్థిరవిచారమొకటి యామె హృదయపీఠమున నిలువుకొనియున్నట్టు ముఖలక్షణములు కొంచెము సూచించుచున్నవి. ఆవిచారమునకుఁ గారణము లేకపో లేదు. ఆమె పెనిమిటి సహవాసదోషముచేత నాలుగునెలలక్రిందటఁ దలిదండ్రులతోఁ జెప్పక దేశాంతరము లేచి పోయినాఁడు.

ఇప్పు డామెకుఁ బరిమళ మబ్బినట్లు, ఇప్పు డిప్పుడే యౌవనము తలచూపి యామె మేనిసోయగమునకు మెఱుఁగు దెచ్చుచున్నది. పచ్చని దేహముమీఁద అప్పుడు కట్టుకొన్న తెల్లనిబట్టయు బంగారమునకు పటిక పూసినట్టు లొకవిధమయినయందమునే కలిగించుచుండెను. సుందరాంగుల యంగముం జేరినప్పు డేది యందముగా నుండదు? ముక్కున నడ్డబాసయు, చెవుల నీలాలబావిలీలును, చేతుల కంకణములును, మెడలో పట్టెడయును, మొలను వెండివడ్డాణమును, కాళ్ళ సందెలును, మట్టెలును, ఆమె యప్పుడు ధరించుకొన్నది. కంకణములకు సాహాయ్యముగా రంగురంగులగాజులును లక్కపట్టెలును ముంజేతుల నలంకరించుచుండెను. ఈ నగలచే నామె యవయవముల కేమైన శోభ కలిగినదో లేదో కాని యవయవములచే నగలు కొంత శోభగాంచుటమాత్రము కరతలామలకముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

సృష్టిలోని యేపదార్థమునకును బరిపూర్ణత్వమును దయ చేయనిరీతినే, సర్వసముఁడగు భగవంతుఁడు రుక్మిణిసౌందర్యమునందును గొంతకొఱంతను గలిగించినాఁడు కాని బొత్తిగాఁ గలిగింపక మానిన వాఁడు కాఁడు. నిజముగా అది యొకకొఱంతయే యయ్యెనేని యామెకుం గలలోప మెల్లను మెడ మిక్కిలి పొడుగుగా నుండుట. అయినను ముష్టిసర్వశాస్త్రి యాయవారమునకు వచ్చినప్పుడెల్ల నామె మెడను జూచి సంతోషించి, "మిక్కిలి నిడుదగుమెడకామిని! కులవర్ధని దాని నెఱుఁగికొం డనిరి బుధుల్ ॥" అను సాముద్రిక గ్రంథములోని పద్యమును జదివి పోవుచుండును.

అప్పుడొక్కవిధవ మొలలోఁతునీళ్ళలో దూరముగా నిలుచుండి నోటిలో నేమేమో జపించుకొనుచు నడుమనడుమ దలయెత్తి సూర్యుని వంకఁజూచి దండములుపెట్టుచు, దోసిటిలోనీళ్లుపట్టి సూర్యునకర్ఘ్యము

విడుచుచు, అప్పుడప్పుడు ప్రదక్షిణములు చేయుచుండెను. ఆవలను వచ్చియున్న కొందఱుస్త్రీలు తమయుత్తరీయపు చెలగులు నీళ్ళలోఁ బెట్టి గోస్తనకు సమీపముగానున్న రాళ్ళపయిని నిలుచుండి మొక్కుచు ముక్కు పట్టుకొనుచు మధ్యమధ్య నొక్కొక్కమాట చెప్పుకొనుచు బట్టలు నుతుకుకొనుచుండిరి; ఒకవృద్ధాంగన సగముబట్ట కట్టుకొని తక్కినసగము నుతుకుకొన్న తరువాత, ఉతికినభాగమును మార్చికట్టుకొని మిగిలియున్న భాగము నుదుకుకొనుచుండెను; కొందఱు వయసులోనున్న స్త్రీలును గోప్యముగా నుంచఁదగిన తమ యావయవములు స్నానము చేయుచున్నట్టియు గట్టున నున్నట్టియు పురుషులకుఁ గనఁబడునట్లు సిగ్గువిడిచి తోముకొన్న రవికలనుదీసి యుదుకుటకయి తాము కట్టుకొన్న వస్త్రముల నక్కడ నేవిప్పి యావలనుదికిన చేలు తడిబట్టలను చుట్టబెట్టుకొనుచుండిరి. ఆవల పదిబారలదూరమున దాసీజనములు క్రిందఁబడిన మెతుకులకై కావుకావని మూఁగిన కాకులను చేయెత్తి యదలించుచు అంటుతప్పెలలను ఒడ్డునఁ బెట్టుకొని తోముకొనుచుండిరి. ఆపయిని బెస్తలు పుట్టగోచులతో మోలబంటినీటిలో నిలుచుండి వలత్రాడు మొలత్రాడునం దోపుకొని రెండుచేతులతోను వలను త్రిప్పి లోఁతునీళ్ళలో విసరవైచి మెల్లమెల్లగా లాగుచుండిరి. మఱికొందఱు లాగినవలలను నీళ్ళలోఁ బలుమాఱు జాడించి యంటుకొనియున్నబురద పోయినతరువాత గట్టునకుఁ దీసికొనివచ్చి చివరఁ దగిలించియున్న యినుపగుండ్లు గలగలలాడ వలలను విప్పి రాయిరప్ప క్రిందఁ బారవైచుచు నడుమనడుమ వలకన్నులసందున నుండి మిట్టిమిట్టిపడు చిఱుచేపలను చేతులతో నదిమిపట్టి మీలపుట్టికలను చేతఁ బట్టుకొని నిలుచున్న పిన్నవాండ్రచేతి కందిచ్చుచుండిరి. ఆపయిని నాలుగడుగులు నడచినతరువాత దినమున కాఱణాలపాటు పడఁగలిగిన యొక సోమరిపోతు నీళ్ళలోనున్న నడదోనెమీఁదికెక్కి నల్ల యనఁ

బను చేరిననెత్తురుముద్దను త్రాటిచివరనున్న గాలమునకు గ్రుచ్చి, లేచి నిలువంబడి కుడిచేతితో సత్తునకొలందిని త్రాడు గిరగిరత్రిప్పి లోతు నీటి నిస్సరిపైచి మరల గూర్చుండి చేప యెప్పుడు చిక్కునాయని తదేకధ్యానముతో త్రాడునంకనే చూచుచు త్రాడు కదలినప్పుడెల్ల నులికిపడుచు దైవవశమున చేప గాలమును మ్రింగి కొట్టుకొను చుండ మెల్లమెల్లగా లాగుచు, త్రాడు తెంపుకొని పాఱిపోవునో యను భయమున గుడిచేతిలోని త్రాడు వదలుచు మరల లాగి యుంచగా జుట్టుచు, చేప కలసట వచ్చినతరువాత నొడ్డునకు లాగి పెన్నిధిగన్న పేదవలె బరమానందము నొందుచు, ఒడ్డుదాక వచ్చిన తరువాత గ్రహచారము చాలక మత్స్యము త్రాడుతెంపుకొని పఱచిన చేతిలోబడ్డసొమ్ము పోగొట్టుకొన్న వానివలె నిర్వేదించుచు చేప రాకపోగా రెండణాలగాలముకూడ బోయెనని విచారించుచు వట్టి చేతులతో నింటికి బోయెను. ఆసమీపముననే యొడ్డున జేరి కట్ల వాండ్రు వెదురుచువ్వ కొకదారమును గట్టి దానికొనయున్న చిన్న గాలమునకు ఎఱ్ఱలను గ్రుచ్చి నీళ్ళలో వైచుచు దటాలున దీయుచు జిన్నచేపలను బట్టుకొని మఱియొక దారమునకు గుదిగ్రుచ్చి 'నాకు బదిజెల్లలు దొరికినవి' 'నాకు నాలుగుపరిగెలు దొరికిన' వని యొండొరులతో జెప్పుకొనుచు సంతోషించుచుండిరి. అక్కడి జువ్విచెట్టు మీద గూర్చుండి చూచుచున్న చెడుగ్రద్దయొకటి యకస్మాత్తుగా వచ్చి యొకటిరెండు పర్యాయములు పిల్లవాండ్రు త్రాడునకు గ్రుచ్చుటకయి చేతబట్టుకొన్న చేప నెగరదన్నుకొని పోయెను.

అప్పు డొక్క పెద్దముత్తయిదువ మొగమంతయు నొక్కటే బొట్టుపెట్టుకొని, బట్టలతోనున్న బుజముమీది బిందెను తీసి చేత బట్టుకొని రుక్మిణియున్న తావునకువచ్చి గౌరవముతోడ "అమ్మాయి గారూ! ఏమి? మీరీవేళ స్నానమునకు దయచేసినారు".

రుక్మిణి—"కార్తికసోమవారము కాదా? నేఁటి సోమవారము గనుక ప్రదోషవేళ మా యమ్మతోఁగూడ శివాలయమునకు వెళ్ళవలెనని గోదావరిస్నానము చేయ వచ్చినాను".

పెద్దముత్తైదువ—మీరు రాత్రిదాఁక భోజనము లేకుండ నుండఁగలరా?

రు—"ఒక్కదినమున కేమి? ఫలాహారమైన నుందును. మొన్న మీ రెండవచిన్నదానికి శరీరములో నిమ్మళముగా లేదని చెప్పినారు. ఇప్పుడు కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?"

పె—"ఏమినిమ్మళమో నాకు తెలియదు. మావారు రెండునాళ్ళఁ బట్టి కామావధానులచేత విభూతి పెట్టించుచున్నారు. రాత్రి తెల్లవారినదాఁక నిద్రలేక బాధపడినాము".

రు—"గ్రహబాధా యేమి?"

పె—"అవునమ్మాయీ! ఏమి చెప్పుకోను? మగఁడు"— అని 'యిక్కడ నెవరును లేరుగదా' యని నాలుగు ప్రక్కలనుజూచి మఱింతదగ్గరగా జరిగి చెవిలో మెల్లగా "మగఁడు పట్టుకొని వేపుకొని తింటున్నాఁడు. మీ కెఱుఁగుదురుగదా దానికి పెండ్లియయి మూఁడేండ్లు కాలేదు. అప్పుడే దానిమగఁడు పోయి యారునెల లయినది. అప్పటినుండియు దానికి కొన్నాళ్ళు కలలోను కొన్నాళ్ళు రాత్రివేళ ఒంటరిగా నున్నప్పుడును కనఁబడుచునే యున్నాఁడు. పిల్లకి సిగ్గుచేత ఎవ్వరితోను చెప్పక దాఁచినది. నెలదినముల నుండి భ్రాంతిగా ఎప్పుడును విడువక రేయింబగళ్ళు వెంటవెంటనే యెక్కడికి వెళ్ళిన నక్కడి కెల్లఁ దిరుగుచున్నాఁడు. ఏమిపాపమోకాని మూఁడుదినముల నుండి మఱింత పీకుకొని తింటున్నాఁడు. ఈమూఁడునాళ్ళలోను పిల్లది సగ మయిపోయినది. ఇంతేగదా? మగనితో"—అని కడుపులో

నుండి దుఃఖము బయలుదేఱఁగాఁ గొంచె మాపుకొనుచుఁ గన్నీరు పైటచెఱఁగుతో తుడుచుకొనుచుఁ గొంచెము తాళి గద్గదస్వరముతో, "మగనితో సౌఖ్య మనుభవింపనా? కాపురము చేయనా?" అని కొంచెము బిగ్గరగా నేడ్వఁజొచ్చెను.

రు—(ఆమాటలు మనసుకు నాఁటి రోమములు పులకరింపఁ గొంత తాళి ధైర్యము తెచ్చుకొని) "పెద్దముత్తైదువవు. ఆలాగుగ గంట తడి పెట్టరాదు. ఊరుకో ఊరుకో రోగము మనుష్యులకు రాక మ్రాఁకులకు వచ్చునా?"

పె—ఏడుపు చాలించి—'అమ్మాయీ! దాని కేసౌఖ్యము నక్కఱలేదు. ఈలాగునైన నుండి బ్రతికి బట్టకట్టినఁజాలును. మా ముసలిప్రాణములు రెండును బ్రతికి బాగున్నంతవఱకు దానికి యన్న, వస్త్రముల కేమియు లోపము రాదు.'

రు—కొంచెముసేపేమేమో యాలోచించి—'సోమిదేవమ్మా? మీవారు గ్రామములో పెద్దసిద్ధాంతులుగదా? తెలిసికూడ చిన్న దానిని అంత యర్ధాయుష్మంతున—'

పె—మాట కడ్డమువచ్చి—"ఔనౌను! నీ వడుగఁబోవునది నేను గ్రహించినాను. ఎవరియదృష్టమున కెవరు కర్తలు? దానికి ముండమోయవలసిన వ్రాఁత యుండఁగా నెవరు తప్పింపగలరు? ఎవరైన జాతకము మంచిదిగాఁ జూచి వివాహము జేయుదురుగాని పెండ్లికుమారునకు లేనియాయువును తెచ్చి పోయఁగలరా?"

రు—"అవును. జాతకములో మీయల్లునకు పూర్ణాయుస్సే యున్నది కాఁబోలు!"

పె—కొంచె మనుమానించి— "పూర్ణాయుస్సా!—అవును పూర్ణాయుసే యున్నది. జాతకప్రకారము జరగదా అందు వేమో,

వేళ తిన్నగా కట్టి జాతకము వ్రాసినయెడల, అందులో నెన్ని యోగ ఫలము లున్నను అన్నియు యథార్థములును జరుగును. శాస్త్రము చక్కఁగా తెలియనివారు తిన్నగా వేళ కట్టలేక పాడుచేయుదురు. మీవారు ఇన్ని ముహూర్తములు పెట్టినారుగదా? నీ వెఱిఁగినంతవఱకును మంచి దొకవిధముగా నెక్కడనైన జరిగినదేమో చెప్పు"

రు—"కన్నమ్మగారి బుచ్చమ్మ వివాహముహూర్తము మా నావడిలో మన సిద్ధాంతిగారే పెట్టినారుగాని దాని మగనిజాతకము కూడ సిద్ధాంతిగారే వ్రాసి—"

పె—"అవును ఒకానొకటి తప్పిపోవుటయుఁ గలదు. జ్యోతిషమునకుఁ బార్వతిశాప మున్నదఁట! మావా రెప్పుడును ఈసంగతినే చెప్పుచుందురు. గట్టుమీఁద మట్టెలచప్పు డగుచున్నది. ఎవ్వరో వచ్చుచున్నట్లున్నారు. ఈపాటికి మన మీసంగతి చాలింతము" అని వెనుక తిరిగి చూచి బిందె యొడ్డుననుంచి స్నానమునకు నీళ్ళలో దిగుచున్నది.

ఇంతలోఁ గొందఱు పుణ్యస్త్రీలును విధవలును మెట్టుదిగుచు ముం దున్నవారు వంగి కాళ్ళ వెండిపావడములను కొంచెము పయికిఁ దీసికొనుచు వెనుకఁ దిరిగి దూరముననున్నవారు వచ్చువఱకు దగ్గఱ వారితో మాటలాడుచు మెల్లమెల్లగా నీటిసమీపమునకు వచ్చి గృహకృత్యములనుగుఱించి మాటాడుకొనుచు బిందెల నొడ్డునఁ బెట్టిరి. అందఱును నొక్కచోట సమావేశమయి సావకాశముగా మాటాడుకొనుటకు నీళ్ళకు వచ్చినప్పటికన్న మంచిసమయము స్త్రీలకెప్పుడును దొరకదుగదా? అందుచేతనే వారు సాధారణముగా కొంచెము తీఱుబడిచేసికొని మాటాడవలసిన నాలుగు మాటలను నీళ్ళకు వచ్చినప్పుడే మాటాడుకొనిపోవుదురు. అప్పుడు ముప్పదియేండ్ల యీడు

గలపొట్టి దొరకతె ముందుకు వచ్చి ముక్కుమీఁద వ్రేలు వైచికొని “ఓసీ! వెంకమ్మా! రాత్రి శేషమ్మను మగఁడు కొట్టినాఁడఁట! విన్నావా?”

వెంకమ్మ—“దానిని మగఁ డెప్పుడును ఆలాగుననే కొట్టు చుండును. నెలదినముల క్రింద కఱ్ఱపుచ్చుకొని కొట్టినప్పుడు చేతిగాజు లన్నియు పగిలిపోయినవి.”

పొట్టి—“దానిని మగఁడు తిన్నగా ఒల్లఁడఁట.” అని బుగ్గను చేయిపెట్టుకొని “ఓసీ! ఓసీ! అతఁడు ముండ నుంచుకొన్నాఁడఁట సుమీ.”

బట్టతల ముత్తైదువయొకతె చేతులు త్రిప్పుకొనుచు ముందుకు వచ్చి “సరి సరి! దాని గుణముమాత్రము తిన్ననిదా? మొన్న సుబ్బావధానుల కొడుకుతో మాటాడుచుండఁగా మగనికంటనే పడ్డదఁట! మగవాఁ డేలాగున నున్నను దోషములేదు. ఆఁడుదాని గుణము తిన్నగా నుండనక్కఱలేదా?”

పొట్టి—“దాని కేమిగాని, పాపము! చిన్నమ్మను అత్తగారు లోకములో లేని కోడంట్రికము పెట్టుచున్నది. అంతేకాకుండ మగఁ డింటికి వచ్చునప్పటి కేవో నాలుగు లేనిపోని నేరములు కల్పించి చెప్పును. దానిమీఁద అతఁడు ప్రతిదినమును దానిని చావఁగొట్టు చుండును.”

పదియాఱుసంవత్సరముల వయస్సుగల యొక చామనచాయది కన్నుల నీరుపెట్టుకొనుచు—“అత్తగారు బ్రతికియున్న చోట్ల నెల్ల నదేకర్మము. లోకములో అత్తలెల్ల ఒకసారి చచ్చిరా”—

పొట్టిది—“శేషమ్మా! నీ అత్తగారుకూడ నిన్ను చాలా బాధ పెట్టు నని విన్నాను. నిజమా?”

శేష—“బాధ నీకేమి తెలియును. కోఁత పడలేక చచ్చి పోవుచున్నాను. జాము తెల్లవాఱ లేచి యింటిప్రాఁచి యంతయుఁ జేసి, అంట్లు తోమి, యింటికి కావలసిన నీళ్ళన్నియు తోడి, మడిబట్ట లుదికి, ఆమె లేచువఱకు పనులన్నియు జేయుదును. అప్పుడు నాలుగు గడియల ప్రొద్దెక్కి లేచి కన్నులు నలుపుకొనుచు వచ్చి గరిటెనంటు వదలలేదని, వాకిటలోఁ బెంట యట్టేయున్నదని తిట్ట మొదలుపెట్టును. తరువాత పేడచేసి గోడమీఁద పిడకలుచఱచి తెక్కలు విఱుచుకొని జాము ప్రొద్దెక్కి చలిదిభోజనమునకు వచ్చు వఱకు, “ఒకమూల తెల్లవాఱకమునుపే తిండికి సిద్ధపడుదువు. పని మాత్రము ముట్టుకో” వని వంట చేసికొనుచు సాధించుచుండును. పగలు మగనితో మాటాడితేఁ దప్పుగదా? రాత్రి యందఱిభోజనములు అయినతరువాత, అత్తగారికి కాళ్లుపిసికి యామె నిద్ర పోయిన తరువాత వెళ్ళి పడుకోఁబోవు నప్పటికి రాత్రి రెండుయామములగును. పడుకొన్నది మొదలుకొని యెప్పుడు తెల్లవాఱి పోవునో, వేళకు బనిగాకున్న అత్తగా రెక్కడకోపపడునో అని నిద్రలోనహితము ములికి పడుచుందును; ఎట్లుచేసినను నాకు తిట్లును దెబ్బలును తప్పవుగదా?” అని మొగమునకు కొంగడ్డముపెట్టుకొని నేత్రముల నీరు కార్పఁ జొచ్చెను.

రుక్మి—“అత్తగారికి కోపము తెప్పించకుండ జేసెడుపనిని నీవు తిన్నగానే చేయరాదా?”

శేష—“అయ్యో! రుక్మిణమ్మా! నీకత్తగారు లేదుగనుక నీ కీసంగతు లేమియుఁ దెలియవు. ఎంతపని చేసినను అత్తగారి కెప్పుడును మెప్పు లేదు. కలయంపి చల్లునప్పుడు చిక్కగాఁ జల్లిన, “ఇల్లంతయు సముద్రము చేసినావు జాఱిపడిచచ్చిపోనా?” యని

తిట్టును. పలచగాఁజల్లిన "నీళ్ళకు కఱవువచ్చినట్లు వేణ్నీళ్లే చల్లినావు కా"వని తిట్టును. అడిగినమాటలకు మాఱు చెప్పిన "నామాట కెదురు చెప్పుచున్నావా" యని కోసి పెట్టును. బదులు చెప్పక యూరకున్న "మొద్దులాగున మాటాడవే" మని తిట్టును. ఆమెముందఱ ఏమి చేసినను తప్పిదమే. "ఆఁ" అన్న అపరాధము? "నారాయణా" అన్న బూతుమాట. నేను కాపురమునకువచ్చిన నాలుగు సంవత్సరముల నుండియు వాడుకొనుచున్న ఓటికుండ నాలుగుదినములక్రింద పగిలి పోయినప్పుడు రాయివంటి క్రొత్తకుండ పగులఁగొట్టినా వని నేటివరకు తిట్టుచున్నది."

పొట్టి—"అత్త పోఁగొట్టినది అదు గోటికుండ, కోడలు పోఁ గొట్టినది క్రొత్తకుండ" యన్నసామెతవినలేదా?

శేష—నేను పడుబాధ యిప్పు డేమిచూచినారు? నా విధవ వదినెగారు బ్రతికియున్నప్పుడు చూడవలెను. నిరుడు అమ్మవారి జాడ్యములో—దైవము కడుపుచల్లగా—ఆవిడ పోయినప్పటినుండి మూఁడుపూఁటలును కడుపునకింత తిన్నగా అన్నము నైన దిను చున్నాను. ఆఁడుబిడ్డ జీవించియున్నప్పు డదియునులేదు. ఉన్నమాట చెప్పవలెను. ఎన్నియన్నను ఇప్పుడు నాఅత్తగారు అన్నము తిన్నగా తినవైతివని తిట్టునుగాని తినిపోతివని తిట్టదు.

పొట్టిది—"లోకములో నెటువంటివారును లేకున్న—పిండి బొమ్మను జేసి పీటమీఁదఁబెట్టిన, ఆఁడుబిడ్డతనమున కదిరదరిపడ్డది— అన్నసామెత యూరకేపుట్టినదా?"

ఇంతలో జపము చేసికొనుచున్న ముసలామె కొంతదూరము వచ్చి చెంబులోనీళ్ళు పాఱఁబోసి "మీాకు మాటలసందడిలో కన్నులు కనఁబడునా? ఈవల స్నానముచేసినవా రున్నారని యయిన

లేదు. ఊరికే నీళ్లు విడలుపుకొంగురు. నామీద మయిలనీళ్ళు పడి స్నానము చేసినముంతను చచ్చినట్టు చలిలో మునల మునుగు చున్నాను" అని గొణుగుకొనుచు లోతు నీళ్ళలోకి నడిచి మునుగు బుడుగున నాలుగు మునకలు వేసి బయలుదేఱి, మాటాడుకొనుచున్న వారివంక కన్ను లెఱ్ఱచేసి చూచుచు "అమ్మలక్కలు క్రిందును మీదను తెలియక పొంగిపడుదురు. పూర్వకాలములో నున్న కోడం డ్రికములలో ఇప్పుడు సహస్రాంశము లేదు. అత్తమంచియు, నేమ తీపును లేదు. ఎక్కడను అత్త లేని కోడ లుత్తమురాలు. కోపెలు లేని యత్త గుణవంతురాలు" అని సణుగుకొనుచు, దోసిళ్ళతో నదిలోని నీళ్ళు మూఁడుసారులు గట్టునపోసి, కొంచెము దూరము పోయిన తరు వాత మరల మూఁడుమాఱు లాత్మప్రదక్షిణములు చేసి మెల్లనక్క యదృశ్యురాలయ్యెను.

శేషమ్మ—నాలుగువంకలుఁ జూచి వడవడ వడఁకుచు "అమ్మ లారా! నే నీలాగున అన్నానని మీరెవ్వరితోనైన ననెదరుసుండీ! మా అత్తగారు విన్న నన్ను చంపివేసివేయును. ఈవఱకే నాకు గతులు లేకుండ నున్నవి. ఇది విన్న బొత్తిగానే యుండవు. వెంకమ్మ తల్లీ! ఈబ్రతుకు బ్రతుకుటకంటె గోదావరిలో పడితేబాగుండు నని తోఁచుచున్నది." అని వలవల నేడ్వఁజొచ్చెను.

వెంకమ్మ—"ఊరుకో! ఊరుకో! అటువంటి అవాచ్యము లెప్పుడును పలుకరాదు. పడ్డవాండ్రెప్పుడును చెడ్డవాండ్రుకారు." అని యూరడించుచున్నది.

శేషమ్మ—ఆమాటలతో దుఃఖము మాని "గోదావరికి వచ్చి చాలసేపయినదమ్మా! ఇంతసేపేమిచేయుచున్నావని అత్తగారు చంపివేయును. వేగిరము పోవలెను." అని వేగముగా నీళ్ళుముంచు కొని బిందె బుజముమీఁద నెత్తుకొని గట్టునకు నడుచుచున్నది.

అప్పుడే నీళ్ళకు వచ్చినవారిలో ఇరువదియేండ్లప్రాయముగల యొకతె చేరువ నున్న మఱియొకతె మెడదగ్గఱకు చేయి పోనిచ్చి "కాంతమ్మా! ఈపుస్తెడ క్రొత్తగా చేయించుకొన్నావా? నీ కేమి? నీవు అదృష్టవంతురాలవు. గనుక తల మొదలుకొని పాదములవఱకు నీమగఁడు నీకు నగలు దిగవేయుచున్నాఁడు."

కాంత—నిన్న నే కంసాలిసుబ్బయ్యచేసి తెచ్చినాఁడు. నాలుగు పేటల పలకసరులు కూడ చేయుచున్నాఁడు. పేరమ్మా! నీ మగనికి నీమీఁద బహుదయ అని విన్నాను. నిజమేకదా!

పేర—ఎందుకువచ్చినదయ? సంవత్సరమున కొకపర్యాయ మయినను పట్టుమని పదివరహాలనగ చేయించిపెట్టుట లేదుగదా? పూర్వజన్మమునందు చేసికొన్న పాపముచేత నా కీజన్మమందు ఇటువంటి—

అప్పుడు ప్రక్కనునిలుచున్న మఱియొకతె—పేరమ్మా! నీవు వృథాగా లేనిపోనివ్యసనము తెచ్చిపెట్టుకొనుచున్నావు. నీ కేమయిన అన్నమునకు తక్కువయినదా? బట్టకు తక్కువయినదా? మహారాజు వలె మగఁడు తిన్నగా చూచుచున్నప్పుడు నగలు లేకపోయిన నేమి! మగనికి ప్రేమ లేకపోయినతరువాత, దిక్కుమాలిన నగ లెందుకు వట్టి మోతచేటు. చూడు మనగ్రామములో బంగారమ్మకు శరీరము నిండ నన్నినగ లున్నవో! అనగలపేర్లె కొన్ని నేను వినలేదు. దీపములు పెట్టఁగానే వెళ్ళి దాసిమగఁడు భోగముదానియింటిలోఁ గూరుచుండును. దాని కేమిసుఖ మున్నది? నీ మగఁడెప్పుడును చీఁకటి పడ్డతరువాత వీధిగుమ్మము దాఁటఁడు.

పేర—నీవు చదువుకొన్నదానవు గనుక, కావలసినన్ని శ్రీరంగ నీతులు చెప్పఁగలవు. నీకువలె మా కెవ్వరికిని ఇటువంటి వేదాంతము

తెలియదు. నలుగురును నగలు పెట్టుకొనివచ్చినప్పుడు, పట్టె మోపు బాగున యెక్కడికయినను పేరంటమునకు వెళ్ళుటకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. జానకమ్మా! నీకు నామగనివంటి బీదవాఁడు—

జాన—పేరమ్మతల్లీ! నే నేమో తెలియక అన్నాను కోపపడకు అని బిందె ముంచుకొని వెళ్ళిపోవుచున్నది.

తక్కినవా రందఱును నీళ్ళు ముంచుకొని వెనుకనే బయలుదేఱి, "ఓసీ పూజారిపాపమ్మ చెంపకొప్పు పెట్టుచున్నది" "కరణముగారి పెండ్లా మెంతయొయ్యారముగా నడుచునో చూచినావా" "అయ్యగా గామమ్మ కేమిగర్వమో కాని మనుష్యులతో మాటాడనే మాటాడదే" "పుల్లమ్మ పట్టపగలే మగనితో మాటాడునఁట!" 'కన్నమ్మ దొంచెము మెల్లకన్ను సుమీ' కరణముగారి సీతమ్మకు నగలే లేవో అని పరులమీఁది దోషముల నెన్నుకొనుచు మెట్లెక్కి యిండ్లకు నడిచిరి. విద్యాగంధమెఱుఁగని మూఢవనితలకు మాటాడుకొనుట కంతకన్న మంచివిషయము లేమి దొరకును? అక్కడకు వచ్చెడిస్త్రీలు సాధారణముగా సంభాషించెడి యితర విషయములు సవతుల పోట్లాటలును, మాఱుతల్లుల దుర్మార్గములును, మగల యనాదరణమును, మొదలైనవి తప్ప మఱియేమియు నుండవు.

అప్పుడు కుడిచేతిలో తాటాకులమీఁద వ్రాసిన పంచాంగమును బట్టుకొని, నీర్కావిదోవతి కట్టుకొని, మడత పెట్టిన చిన్న యంగవస్త్ర మొకటి బుజముమీఁద వేసికొని, మొగమునను దేహమునను విభూతిపెండెకట్లు స్పష్టముగా గానుపింప, నిమ్మకాయ లంత లేసి రుద్రాక్షలుగల కంఠమాల ప్రకాశింప, రొండిని బెట్టుకొన్న పొడుము కాయ చిన్నకంతివలెఁ గనఁబడ, గట్టుమీఁదినుండి పోవుచు గోదావరిలో స్నానము చేయువా రెవ్వరో యని కనులకుచేయి యడ్డముపెట్టుకొని నిదానించిచూచి, గిరుక్కున మళ్ళి యొక బ్రాహ్మణుఁడు మెట్లుదిగివచ్చెను.

బ్రాహ్మణుడు—"రుక్మిణమ్మగారూ! సంకల్పము చెప్పెదను స్నానము చేయండి"

రుక్మి—'నేను డబ్బు తీసుకొనిరాలేదే'

బ్రా—డబ్బుకేమి? మధ్యాహ్న మింటివద్ద నిత్తురుగాని లెండి; (అని వంగి నిలుచుండి) ఆచమనము చేయండి. కేశవా—నారాయణా—మాధవా—గోవిందా—పూర్వ మొగముగా తిరుగుండి. సూర్యునికేసి.

రుక్మి—స్నానము చేయవలెనా?

బ్రా—'సంకల్పము చెప్పెనిండి' అని పొడుముబుఱ్ఱను రొంటి నుండి తీసి, మూతతీసి రెండుసూఱులు నేలమీద మెల్లగా గొట్టి యెడమచేతిలో కొంత పొడుము వేసికొని మరల నెప్పటియట్ల మూతవేసి దాయను రొండిని దోవతిలో దోపుకొని యెడమచేతిలో నున్న పొడుమును బొటనవ్రేలితోను చూపుడు వ్రేలితోను పట్టగలిగి నంత పెద్దపట్టును పట్టి బుఱ్ఱున పీల్చి రెండుముక్కులలోను ఎక్కించి, మిగిలినదానిని రెండవపట్టు పట్టి చేతిలో నుంచుకొని, ఎడమచేతిని కట్టుకొన్న బట్టకు రాచి ముక్కు నలుపుకొని, 'శుభేశోభనముహూర్తే శ్రీమహావిష్ణువరాజ్ఞయా — ప్రవర్తమానస్య — ఆద్యబ్రహ్మణః— ద్వితీయ ప్రహారార్ధే — శ్వేతవరాహకల్పే — వైవస్వతమన్వంతరే — కలియుగే- ప్రథమపాదే- జంబూద్వీపే- భరతవర్షే — భరతఖండే — అస్మిన్ వర్త మానే వ్యావహారిక చాంద్రమానేన — కాళయుక్తి నామసంవత్సరే— దక్షిణాయనే — శరదృతౌ - కార్తీకమాసే — కృష్ణపక్షే-ద్వాదశ్యాం- ఇందువాసరే - శుభనక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణాద్యనేకగుణ విశిష్టా యాం మాస్యాంశుభతిథౌ — క్షేమస్థైర్యవిజయాయురారోగ్యైశ్వర్యాభి వృద్ధ్యర్థం - అఖండగౌతమీస్నానమహం కరిష్యే—మూడుమాఱులు స్నానము చేయుండి'.

రుక్మిణి, తఱచుగా స్నానము చేయునది కానందున లోఁతు నీళ్లలోనికి వెళ్లుటకు భయపడి, మునుఁగుటకు చేతఁగాక మోఁకాలిలోఁతు నీళ్లలోఁ గూర్చుండి కొప్పువిప్పుకొని దోసిలితో తలమీఁద నీళ్లు పోసికొనుచుండెను. అప్పుడు సంకల్పము చెప్పినబ్రాహ్మణుఁడు డబ్బునిమిత్తము తరువాత వచ్చెద నని చెప్పి వెడలిపోయెను. అంతట రుక్మిణి బట్టకొంగుతో తలతుడుచుకొని, శిరోజములు చివర ముడి వైచుకొని గట్టువంకఁ జూచి దూరమునుండి వచ్చుచున్న తండ్రిగారిని జూచి వేగిరము వేగిరము బయలుదేఱి, రాతిమీఁద బెట్టిన కుంకుమ బొట్టమును దీసి నొసట బొట్టుపెట్టుకొని, రెండుమారులు చేతితో నీళ్లు చెంబుమీఁద పోసి తీసికొని, రెండడుగులు నదిలోనికిఁ బోయి నీళ్లు ముంచుకొని, బట్టతిన్నగా సవరించుకొని, ఉతికినబట్టలు భుజము మీఁదను వానిపయిని నీళ్లతో నున్న బిందెయును పెట్టుకొని తనకొఱకయి కనిపెట్టుకొని యున్న సిద్ధాంతిగారిభార్యతోఁ గూడ గృహము నకుఁ బోవ బయలుదేఱెను.

మూడవ ప్రకరణము

రుక్మిణి యింటికిఁ బోవుట—గృహవర్ణనము—రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి కచేరిచావడిలోఁ గూర్చుండుట—బంధుదర్శనము—స్వహస్తపాకియైన వైశ్వదేవపరుఁడు.

సిద్ధాంతిగారిభార్యయు రుక్మిణియు బయలుదేఱి సోపానము లెక్కి వీధిపొడుగునను దేవాలయముదాఁక తిన్నగా నడిచి, అక్కడ నుండి కుడిచేతివంక నున్నవీధిలోనికి మళ్ళి కొంతదూరము పోయిన తరువాత, రుక్మిణి తూర్పువైపు సందులోనికి రెండడుగులు పెట్టి నిలుచుండి వెనుక తిరిగి రెండుమాఱులు మెల్లగా దగ్గెను. ఆదగ్గుతో సిద్ధాంతిగారి భార్యకూడ నిలుచుండి 'అమ్మాయీ! నేనుందునా?' అని వెనుక తిరిగి పలికెను.

రుక్మి—'మంచిది. సోమిదేవమ్మగారూ! నాకొఱకయి మీరు చుట్టుతిరిగి యింటికి వెళ్ళవలసి వచ్చినదిగదా?'

సోమి—ఎంతచుట్టు? నిమిషములో వెళ్ళెదను.

రుక్మి—'పోయిరండి'

సోమి—బీదవాండ్రము మామీఁద దయయుంచవలెనుజుండీ.

రుక్మి—'దానికేమి? వెళ్ళిరండి' అని నాలు గడుగులు నడచి మరల వెనుక తిరిగి 'సోమిదేవమ్మగారూ! చెప్ప మఱచిపోయినాను. సాయంకాలము దేవాలయములోనికి వెళ్ళునప్పుడు మీ రొక్కపర్యాయము వచ్చెదరుకాదా?'

సోమి—అవశ్యము, ఆలాగుననే వచ్చెదను. నేను పోయి వస్తునా?

అని సోమిదేవమ్మ నడచినది. సిద్ధాంతిగారు గాని, ఆయన పెద్దలుగాని యెప్పుడును యజ్ఞము చేసినవారు కాకపోయినను, సోమి

దేవమ్మ పుట్టినింటివంక వారిలోనుమాత్రము యజ్ఞము చేసినవాఁడు బొత్తిగా లేకపోలేదు. సాక్షాత్తుగా ఆమె పితామహుఁడే యజ్ఞము చేసి యేఁటేట నొక్కొక్కటిచొప్పున మూఁడుపదులమీఁద నాలుగు శ్రావణపశువులను బట్టి మఱి రంభాదులతో స్వర్గసుఖ మనుభవింపఁ బోయెను. సోమిదేవమ్మతండ్రి యజ్ఞము చేయకపోయినను, తండ్రి యెంతో ధనవ్యయము చేసి సంపాదించుకొన్న పేళ్ళనుమాత్రము పోఁగొట్ట నిష్టములేనివాఁడయి తన కుమారునకు సోమయాజు లనియు, భార్యను సోమిదేవమ్మ యనియు, నామకరణములు చేసెను. రుక్మిణియు సందులో నాలుగిండ్లు నడచి, అక్కడనుండి దక్షిణముగా తిరిగి, ఆసందులో రెండుగుమ్మములు దాఁటి పెరటి దారిని మూఁడవయిల్లు ప్రవేశించెను.

రాజశేఖరుఁడుగారి యిల్లు ఆకాలపుటిండ్లలో మిక్కిలి సుందర మైనది. వీధిగుమ్మమునకు రెండుప్రక్కలను రెండు గొప్ప అరుగులు కలవు. ఆ రెండుఅరుగులకును మధ్యనుపల్లముగా లోపలికిఁ బోవునడవ యున్నది. ఆనడవ మొగమున సింహద్వార మున్నది. ద్వారబంధపు పట్టెలకు గడపదాపున ఏనుఁగుతలమీఁద సింహము గూర్చుండి కుంభస్థలములను బద్దలు చేయుచున్నట్టు చిత్రముగా చెక్కఁబడి యున్నది. ఇరుప్రక్కలనుండు నాసింహములయొక్క శిరోభాగములు మొదలుకొని గొడుగుబల్లవఱకును పువ్వులును కాయలును గల లత చెక్కఁబడి యున్నది. ఈకమ్ములకు పయిగా రెండుప్రక్కలను కఱ్ఱగుఱ్ఱములు వీధివైపునకు ముందఱికాళ్ళు చాచి చూచువారిమీఁద దుముకవచ్చునట్లుగాఁ గానిపించును. ఈగుఱ్ఱముల కాళ్ళకే శుభదినములందు మామిడాకులతోరణములు గట్టుచుందురు. గుఱ్ఱముల రెంటికిని నడుమనుండు గొడుగుబల్లమీఁదఁ నడుమను

పద్మమును పద్మముల కిరుపార్శ్వములను గుత్తములవంటి చిత్రము
లయిన యాకులను పువ్వులునుగల తీఁగెయును చెక్కఁబడియున్నవి.
ఆతీఁగపైని కాళ్లు మోపి ఫలములను ముక్కుతో పొడుచుచున్నట్టు
నడుమనడుమ చిలుకలు చిత్రింపఁబడి యున్నవి. వీధితలుపులకు బల
మయినగ్రంధులు చేయఁబడి వానిపయినిసహిత మొకవిధ మయిన
పుష్పలత మలంచఁబడి యున్నది.

గుమ్మము దాటి లోపలికి వెళ్ళఁగానే చావడి యుండెను.
ఆచావడి కెదురుగా పెద్ద కుండు ఒకటియుండెను. వర్షము కురియు
నప్పుడు నాలుగు వైపులనుండియు చూరు నీళ్ళాకుండులోఁ బడి వీధి
చావడి క్రింద నుండు తూముగుండ వీధిలోనికిఁ బోవును. ఆకుండు
కుత్తరపువైపునను దక్షిణపువైపునను ఒకదానికొకటియెదురుగా రెండు
చావళ్ళుండును. అందు దక్షిణపుది కచేరిచావడి. దానిలో వివా
హాదులయందు తాంబూలములకు పిలిచినబంధువులును పెద్దమనుష్యు
లును సభచేసి కూర్చుండఁగా, క్రింద బోగముమేళము జరుగు
చుండును. ఇతరసమయములలో పెద్దమనుష్యులు చూడ వచ్చినప్పు
డును, మధ్యాహ్నభోజన మయినతరువాత పురాణకాలక్షేపము జరుగు
నప్పుడును, శిష్యు లప్పుడప్పుడు చదువుకోవచ్చినప్పుడును రాజ
శేఖరుఁడుగా రందుకూర్చుండురు. ఆచావడికి రెండుప్రక్కలను రెండు
గదులు గలవు. ఆచావడి దక్షిణపువైపుగోడకు పొడుగునను చెక్కల
తలుపు లుండి, తీసినప్పు డెల్లను సభవారిచెమట లార్ప మలయ
మారుతమును లోపలికిఁ బంపుచుండును. ఆతలుపులకు వెనుక పంచ
పాళియు, దానివెనుక పలువిధము లయినపూలమొక్కలతో నేత్రము
లకు విందుగొలుపు చిన్నదొడ్డి యుండెను. ఆచావడిలో మూడు
గోడలకును నిలువెడెత్తునకుపయిని మేకులకు గొప్పపటములు

వేయఁబడియున్నవి. అందు దశావతారములును మాత్రమే కాక, కృష్ణుఁడు గోపికల వలువలు నెత్తికొనివచ్చి పొన్నచెట్టుమీఁదఁ గూర్చుండి వారిచేఁ జేతు లెత్తి మ్రొక్కించుకొనుచున్నట్టును, వెన్నలు దొంగిలినందు కయి తల్లి రోటను గట్టిపెట్టి దాని నీడ్చుకొని పోయి మద్దులఁ గూలఁద్రోచినట్టును, మఱియు ననేకవిధముల కృష్ణ లీలలుగల పటములును, కుమారస్వామి తారకాసురుని జంపుచున్నట్టును, పార్వతి మహిషాసురుని వధించుచున్నట్టును, శివుఁడు త్రిపురసంహారమును చేయుచున్నట్టును నున్న శివసంబంధము లయిన పటములును, విఘ్నేశ్వరుఁడు, సరస్వతి, గజలక్ష్మి, చతుర్ముఖుఁడు మొదలుగాఁగల మఱికొన్ని పటములును, గోడల నలంకరించుచుండును. ఈ తరపు ప్రక్కచావడియు నీవిధముగానే యుండును. గాని గోడ కొక్కగుమ్మము మాత్రమే యుండి, అది తరుచుగా మూయఁబడి యుండును. ఈచావడిలో రెండుమూఁడు పాతసవారీ లెప్పుడును వ్రేలాడఁ గట్టఁబడి యుండును. రాజశేఖరుఁడుగా రెప్పుడప్పుడు గ్రామాంతరములకుఁ బోవునప్పుడును పెద్దమనుష్యు లెవ్వరయినఁ దఱుచుగా నెరు వడుగునప్పుడును ఉపయోగింపఁబడుచుండు క్రొత్తసవారిమాత్రము బురకా వేయఁబడి చావడిలో క్రిందనే పడమటిగోడదగ్గఱ జేర్చఁబడి యుండును. ఈచావడిగోడ కున్న తలుపు తీసి యుత్తరపు పంచపాళిలోనికి పోయినతోడనే దొడ్డిలో నుయ్యియొకటి కనఁబడును. ఆనూతిపయి నుండుగిలకలు కీచుధ్వని చేయుచుండ నిరుగుపొరుగులవారు సదా నీళ్ళుతోడుకొని పోవుచుందురు. ఆనూతికి పడమటివైన ధాన్యము నిలువచేయు గాదెలు రెండు లోగిలిని చేరక ప్రత్యేకముగాఁ గట్టింపఁబడియున్నవి. నూతికి సమీపముగా వీధిలోనికి పాణిద్వార మొకటి యున్నది. ఇంతకు మునుపురుక్మిణివచ్చినదాద్వారముననే. ఆదారినే యిరుగుపొరుగువారు

వచ్చి నీళ్ళుతోడుకొని పోవుచుందురు. మఱియు మధ్యాహ్నసమయమున చుట్టుప్రక్కల నుండుస్త్రీలు వారిని చూడవచ్చునప్పుడును, రాజశేఖరుఁడుగారు కచేరీసావడిలోఁ గూర్చున్నకాలమున లోపలి యాఁడువారు వెలుపలికి వెళ్ళవలసినపుడును, ఆత్రోవనే వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు.

లోపలికుండునకు నాలుగుప్రక్కలను పనసకాయలు చెక్కిన నాలుగు స్తంభము లున్నవి. వీధిచావడి కెదురుగానుండు పడమటి చావడిలో లోపలికిపోవు నడిమిగుమ్మ మొకటి యున్నది. ఆ గుమ్మమున లోపలికిఁ బోవఁగానే చావడియొకటి కనిపించును. ఆచావడికి దక్షిణపువైపున గుమ్మ మొకటి యున్నది. ఆద్వారమున లోపలికివెళ్ళిన రాజశేఖరుఁడుగారు బరుండుగదిలోఁ బ్రవేశింతుము. గదిలో నుత్తరపుగోడపొడుగునను దూర్పునుండి పడమటకు పందిరిపట్టెమంచము రాతిదిమ్మలమీఁద నాలుగుగాళ్ళు మోపి వేయఁబడి యున్నది. మంచమునకుచుట్టును దోమతెరయును జాలరును దిగవేయఁబడి యున్నది. పందిరిస్తంభములకు నడుమను లక్కపూసిన కొయ్యపళ్ళెములును బరిణెలు నుండెను. పందిరికిమధ్యగా లక్కకాయలును పువ్వులునుగల చిలుకలపందిరియొక్కటి వ్రేలాడుచుండును. గోడలకు సుద్దతో వెల్ల వేయఁబడియుండెను. గోడలపొడుగునను రుక్మిణియు తల్లియు నోపికచేసికుట్టిన గోడసంచులు తగిలించఁబడి యుండెను. ఆ గోడసంచులకు కొంచెముమీఁదుగా గుడ్డచిలుకలు దారములతో త్రాళ్ళకు కట్టఁబడి గాలికి సుందరముగా కదలుచుండును. గోడకు పెద్దమేకులు కొట్టి వానిమీఁదఁబెట్టిన బల్లమీఁద కొండపల్లిబొమ్మలును లక్కపిడతలును గది కలంకారభూతముగా నుండెను. గోడ

పంచులు కొట్టిన మేకులకు దశావతారములు మొదలయినపటములు చిన్నవి వేయఁబడియున్నవి. దక్షిణపుగోడకు శ్రీరామునివారి పట్టాభిషేకము తగిలింపఁబడి యున్నది. దానినే రాజశేఖరుఁడుగారు నిద్రలేచినతోడనే చూచి, ఆవల మఱియొకవస్తువునుజూతురు. గదికిఁ బయిని అందమయిన బల్లకుర్చీ కూర్పఁబడియుండెను. మంచమున కెదురుగా దక్షిణపుగోడపొడుగునను గడమంచెమీఁద వరుసగా కావడిపెట్టెలు పెట్టఁబడి యున్నవి. ఆ పెట్టెలలో సాధారణముగా ధరించుకొను వస్త్రములును నాగరలిపిలో బంగారుఖాకాకితములమీఁద వ్రాయఁబడిన రాజశేఖరుఁడుగారి సంస్కృతపుస్తకములును వేయఁ బడియుండెను. గదిలో పడమటిగోడతట్టున పెద్దమందస మొకటి గట్టితాళము వేయఁబడి యుండెను. ఆమందసములోపలనున్న చిన్న తాళపుపెట్టెలలో నగలును పండుగుదినములలో ధరించుకొను విలువ బట్టలును రొక్కమును ఉండును. చీఁకటిరాత్రులలో దొంగల భయము విశేషముగా నుండునప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు ఆమందస ముమీఁదనే పఱుపు వేయించుకొని పరుండుదురు. మందసమునకును కావడిపెట్టెలున్న గడమంచెకును మధ్యను దక్షిణవైపున గదినుండి దొడ్డి లోనికిఁ బోవుమార్గ మొకటి కలదు. ఆమార్గమున దొడ్డిలో ప్రవేశిం చినతోడనే విశాలమయిన చేమంతిమడి యొకటి పచ్చని పూవుల తోను మొగ్గలతోను నేత్రోత్సవము జేయుచుండెను. దాని కెడమ ప్రక్కను గొంచెముదూరమున మల్లెతీఁగెలు పందిరిమీఁద నల్లుకొని యకాలమగుటచే నప్పుడు పుష్పింపకపోయినను పచ్చనికాంతుల నీనుచు మనోహరముగా నుండెను.

రాజశేఖరుఁడుగారి పడకగది ముందఱిచావడిలో దూలము నకుఁ జిలుకపంజర మొకటి వ్రేలాడఁగట్టఁబడియుండెను. అందులో నున్న చిలుక సదా "ఎవరువారు" "ఎవరువారు" "పిల్లివచ్చె కొట్టు

కొట్టు" "కూర్చోయి తోటకూర" మొదలగు మాటలను సహజమధుర స్వరముతో పలుకుచుండును. ఆ దూలమునకే సుమారెంత దూరమున రామాయణము మొదలయిన తాటాకులపుస్తకములు త్రాళ్ళతో వ్రేలాడఁ గట్టఁబడి యుండెను. ప్రొద్దుననే నిద్రలేచి రుక్మిణి చిలుకను పంజరమునుండి తీసి చేతిమీఁద నెక్కించుకొని "చేతిలో వెన్న ముద్ద" మొదలుగాఁ గల పద్యములను సహితము నిత్యమును నేర్పు చుండును. ఆకాలములోఁ దఱుచుగా స్త్రీలు చదువుకొను నాచారము లేకపోయినను, రాజశేఖరుఁడుగారు తన కుమార్తెమీఁది ముద్దుచేత దానె రుక్మిణికి ప్రొత్తపుస్తకము అక్షసాహాయ్యము లేకుండ నర్థముచేసికొను శక్తిగలుగునంతవఱకు విద్యను చెప్పెను ఆమె స్వభావముచేతనే తెలివిగల దగుటచే విద్యకూడ దానికి సాధనమయి చిన్నతనములోనే యుక్తాయుక్తవివేకమును జ్ఞానమును గలదియాయెను. తండ్రి యామెకు చదువుచెప్పుటచూచి యసూయచేత నిరుగుపొరుగులవారు చాటున గుసగుసలాడుకొనిరి గాని, రాజశేఖరుఁడుగారు ధనికు లగుటవలన నేమియుఁ బలుక సాహసింపక పోయిరి. అట్లని వారు బొత్తిగా నూరకున్నవారుకారు. పెద్దవాఁడని రాజశేఖరుఁడుగారు గౌరవముతోఁ జూచుచుండెడి యొకయాప్తబంధుని మెల్లఁగా ప్రేరేపించి, ఆయనచేత అందఱును సభలోఁ గూర్చుండియుండఁగా "నాయనా! మనయింట ఆఁడుపిల్లలను జదివించు సంప్రదాయము లేదే, మన రుక్మిణి నేలచదివించెదవు?" అనిపించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు విద్యవలని లాభముల నెఱిఁగిన వాఁడగుటవలనను, స్త్రీవిద్య యేశాస్త్రమునందును నిషేధింపఁబడి యుండకపోవుటయు పూర్వపు పతివ్రత లందఱు విద్యావతు లయి యుండుటయు నెఱిఁగిన వాఁడగుటవలనను ఆవృద్ధునివాక్యములను లక్ష్యము చేయక స్త్రీవిద్యాభ్యాసమున కనుకూలముగాఁ గొన్ని స్మృతివాక్యములను జదివి మీ

యభిప్రాయ మేమని సభలోనున్న వారి నడిగెను. వారందఱును మనసులో స్త్రీవిద్యయన్న నేవగించువారే యయినను రాజశేఖరుఁడు గారి యభిప్రాయము తెలిసినపిమ్మట దానికివ్యతిరిక్తముగా నేమియు జెప్ప నలవాటుపడినవారు కారు గావున స్త్రీవిద్యాభ్యాసమువలన గణనాతీతము లయిన లాభములు గలవని పొగడి రుక్మిణికి విద్యనేర్పు చున్నందున కయి రాజశేఖరుఁడుగారిని శ్లాఘించిరి.

చిలుకపంజర మున్నతావునుండి నాలుగుబారలు నడచిన తరువాత పడమటింటిద్వార మున్నది. పడమటియిల్లు విశాలమయి యేఁబదిమంది బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేయుటకుఁ జాలియుం డును. ఇఁకఁ గొంచెముసేపునకు భోజనములకు లేతు రనఁగా వెళ్ళి చూచినయెడల, మూరెడు మూరెడెడముగా రెండుగోడల పొడుగు నను పీటలును పీటలకుముందఱ పిండిముగ్గులతో పెట్టిన పళ్లును చాలుగా నుండును. పడమటింటి యీశాన్యమూలను గచ్చుతోఁగట్టిన దేవునరుగు కలదు. ఆయరుగుపయిని 'భువనేశ్వర' మను దేవతార్చన సామానులును సాలగ్రామాదులునుపెట్టు పెట్టె యుండును. ఆపెట్టె మీఁదనే రాజశేఖరుఁడుగారు మడితో నిత్యమును పారాయణచేయు శ్రీమద్రామాయణము సుందరకాండము పెట్టఁబడియుండెను. రాజ శేఖరుఁడుగారు స్నానముచేసి వచ్చి దేవునరుగుముందఱ పీటవేసికొని కూర్చుండి రామాయణమును పంచపూజయు చేసికొందురు. దేవు నరుగున కెదురుగా నున్నతలుపుతీసికొని యావలకు వెళ్ళినచో నొక పెరటిలోనికిఁబోవుదుము. అక్కడనున్నముత్తోను ఇటికలతోను కట్టిన తులసికోటయొకటి నాలుగడుగు దడుగులయెత్తున నందమై యుండెను. ఆకోటలోపల లక్ష్మీతులసియు కృష్ణతులసియు శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బెంపఁ బడుచుండును. ఆసమీపముననే కొంచెముదూరమున తులసివనమును

ఆవల నిత్యమల్లెచెట్టును వాని చేరువనున్న నందివర్ధనపుచెట్టుమీఁద నల్లుకొన్న కాశీరత్నములును రాజశేఖరుఁడుగారికి నిత్యమును దేవ తార్చన కయి పుష్పపత్రాదులను సమకూర్చుచుండును. ఆపైని రుక్మిణియుఁ జెల్లెలును బ్రేమతోఁ బెంచుకొనుచున్న బంతిచెట్లును, బొగడబంతిచెట్లును, చంద్రకాంతపుచెట్లును గోడ పొడుగునను వరుసగా నుండును. పడమటింటి నంటియే దక్షిణపువైపున నున్న వంటయింటి దొడ్డిలోపల నరఁటిబోదెలు పిలకలతో నిండియుండి చూపుపండువుగా నుండును. రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రత్యహమును ఆ బోదె మొదలనె స్నానము చేయుదురు.

వెనుక చెప్పినచొప్పున రుక్మిణి స్నానముచేసి వచ్చి గోదావరి నుండి చెంబుతోఁ దెచ్చిననీళ్ళను తులసికోటలోఁ బోసి మ్రొక్కి, తడిబట్టలతోనే చుట్టును మూఁడు ప్రదక్షిణములుచేసి, లోపలికిఁ బోయి తడిబట్ట వదలి పట్టుబట్ట కట్టుకొని యొకచేతిలోఁ గుంకుమబరిణియుఁ రెండవచేతిలో నక్షతలును బసపును బియ్యపుపిండియును గల గిన్నెల పెట్టెయును బట్టుకొని వచ్చి, తులసికోటలో నంటియున్న ముందరివేదిక మీఁద నీళ్ళు చల్లి చేతితో శుభ్రముచేసి బియ్యపుపిండితో పద్మ ములు మొదలయిన వింతవింతల ముగ్గులను బెట్టుచు నడుమనడుమఁ జిత్రముగాఁ గుంకుమతోను పసపుతోను నలంకరించుచుఁ గూర్చుండి, మధురస్వరముతో మెల్లగా, 'లంకాయోగము'ను పాడుకొనుచుండెను.

ఈలోపుగా రాజశేఖరుఁడుగారు వెంట నున్న వారితో నానా విషయములను ముచ్చటించుచు నడుమనడుమ వారి కిఱ్ఱుచెప్పుల జోళ్ళ చప్పుడులలో నడఁగిపోయిన మాటలను మరల నడుగుచుఁ బలువురతోఁ గలసి యింటికి వచ్చి, పాదరక్షలను నడవలో విడిచి యొకరొకరేవచ్చి కచేరిచావడిలో రత్నకంబళములమీఁదఁ గూర్చుం

నగాఁ దాసును బ్రదక్షిణపుగోచ కానుకొని యొంటిలోనుండి నడిచి వచ్చినఁ బడలికచేఁ బట్టిన చెమ్మట పోవ నుత్తరీయముతో విసరుకొనుచుఁ గూరుచుండిరి. అప్పుడు నంబిరాఘవాచార్యుఁడు నామముల తిరుమణి బొత్తికలు లేవ నెడమచేతిత్రో నదుకొని చేతులు నలుపుకొనుచు రాజశేఖరుఁడుగారి మొగముమీఁద జూడ్కి నిగిడించి, 'దేవరవారి కీనడుమ స్వామిమీఁద కొంచె మనుగ్రహము తక్కువగా నున్నది.' అని యొకచిఱునవ్వు నవ్వి లేచి నిలువఁబడి బుట్టలోనున్న గన్నేరుపూలతో మాలను దీసి చేతఁగొని బట్టుకొని 'స్వామివారియందు బరిపూర్ణకటాక్ష ముంచవలెను' అని వినయముతోడఁ బలుకుచు మెల్లగా హస్తమునం దుంచెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు భక్తితోఁ బుచ్చుకొని, 'యీనుడువ్వ మన జనార్ధనస్వామివారికి జరగవలసిన యుత్సవము లేమయిన నున్నవా?' అని యడిగిరి.

రాఘ — పదిరోజులను దినములలో మార్గశిరశుద్ధ చతుర్దశినాఁడును, పూర్ణిమనాఁడును వరుసగా తిరుమంగయాళ్వారియొక్కయు, తిరుప్పాణాళ్వారియొక్కయు తిరునక్షత్రములు వచ్చుచున్నవి. అప్పుడు విశేషోత్సవములు జరగవలసి యున్నవి. నెలదినములలో ధనుర్మాసము వచ్చుచున్నది. ఆ నెలదినములును స్వామికి నిత్యోత్సవములు సంక్రాంతి దినములలో నధ్యయనోత్సవమును జరగవలసి యున్నవి. ధనస్సులోనే పుష్యబహుళ ద్వాదశినాఁడు తొండరడిప్పొడియాళ్వారితిరునక్షత్రము వచ్చుచున్నది. ఆ దినమున స్వామి యుత్సవముకన్నను విశేషముగా జరగవలెను.

రాజ — నిత్యమును స్వామికి బాలభోగమును నందాదీపమును క్రమముగా జరుగుచున్నవా?

రాఘు—తమరు ప్రతిమాసమును దయచేయించెడి రెండు రూపాయలును బాలభోగమునకు జాలకున్నవి. ఇప్పుడు స్వామి లధిక ముగా వచ్చుచున్నారు. నందాదీపముక్రిందం దమరు దయచేయు రూపాయతో మఱియొక రూపాయను జేర్చి యొక రీతిగా జరుపుకొని వచ్చుచున్నారు కాని నందాదీపములో మఱియొకరికి భాగముంపుట నాకిష్టము లేదు. స్వామికి బొత్తిగా వాహనములు లేవు; పొన్నవాహన మొక్కటి యుండెనా రేపటి యధ్యయనోత్సవములో నెంతయొన నిండుగా నుండును. అది యీరేయేటికిం గాకపోయిన మీఁదటికైనను మీకే మాట దక్కవలెను. ముందుగా చెవిని వేసియుండిన నెందున కయినను మంచిదని మీతో మనవిచేసినాను.

రాజ—మొన్న దేవాలయములో స్వాములలో స్వాములేమో పోట్లాడినారంట.

రాఘు—ద్వారకాతిరుమల నుండి వచ్చినస్వామి పాపాటుచేసి కూర్చుండి యుండఁగా, పెంటపాడునుండి వేంచేసినస్వామి పెరుమాళ్ళ సేవ చేసి వచ్చి కూర్చున్నారు. వారిద్దరిలో నొకరు తెంగలెవారును ఒకరు వడమాలెవారును గనుక, నామముక్రింద పాద ముంచవచ్చును కూడదని మాటపట్టింపులు పట్టుకొన్నారు.

రాజ—ఊరకే మాటలతో సరిపోయినదా?

రాఘు—తరువాతఁ గొంచెము చేయిచేయి కలసినదిగాని ముదర నీయక నేనును నాతమ్ముఁడును అడ్డమువెళ్ళి నివారించినాము.

రాజ—మన జనార్దనస్వామివారి క్షేమాత్రము మాన్యమున్నది?

రాఘు—ఏడుపుట్ల మాన్య మున్నదందురుగాని, అయిదుపుట్లు మాత్రము భోగమువాండ్రక్రింద జరుగుచున్నది. తక్కిన రెండుపుట్లు భూమియు అర్చకులదిగాని స్వామిది కాదు.

రాజ — మొన్న జరిగిన స్వామి యుత్సవములలో భోగము మేళము రాలేదే.

రాఘ — వారన్ని యుత్సవములలోను రారు. రాజమహేంద్ర వరములో గాపుర మున్నారుగనుక చిల్లరపనులు కెల్ల బంట్లు చేసికొనివచ్చుట బహుప్రయాసము. ఒక్క స్వామి కళ్యాణదినములలో రథోత్సవమునాఁడు మాత్రము వత్తురు. అప్పుడు వారి బత్తెముక్రింద స్వామి ద్రవ్యములోనుండి నాలుగు రూపాయిలు మాత్ర మిచ్చుట యాచారము.

ఇంతలో నెవ్వరో ముప్పది సంవత్సరముల వయస్సుగల చామన చాయ గృహస్థు తెల్లబట్టలు గట్టుకొని కుడిచేతిలో నున్న పొన్నుకఱ్ఱ నాడించుచు, ముందఱ నొక కూలివాఁడు బట్టలమూఁటను నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని నడువ, నడవలోనుండి చావడిలోనికి చొరవగా నడిచివచ్చి అచ్చట నిలువఁబడి, "ఓరీ! రామిగా! మూట లోపలికిఁ దీసికొని పోయి యెవరినైనఁ బిలచి రాజశేఖరుఁడుగారు పరుండుగదిలోఁ బెట్టి రా" అని కూలివానిని నియమించి, కూరుచున్నవారి నందఱిని త్రోచుకొనుచు నడుమనుండి వచ్చి మున్నెంతో పరిచయము గలవాని వలెనే తాను రాజశేఖరుఁడుగారి ముందఱ తివాచిమీఁదఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడుగా రావఱ కెన్నఁడును అతనిమొగమే యెఱుఁగకపోయినను పెద్దమనుష్యుఁ డింటికివచ్చినప్పుడు మర్యాదచేయక పోయిన బాగుండ దని, కొంచెము లేచి 'దయచేయుఁడ'ని చేయిచూపి తాను గొంచెము వెనుకకు జరిగి చోటిచ్చి "యింటివద్ద నందఱును సుఖముగా నున్నారా?" యని కుశలప్రశ్నమునుజేసి "మీ రెవర"ని యడిగినఁ దప్పుపట్టుకొందురేమో యని సంశయించుచు నూరకుండిరి. అప్పుడావచ్చినాతఁడు తనపొడుముకాయను రాఘవాచార్యులవంక

చోర్లించి యాతని పొడుముబుఱ్ఱను పుచ్చుకొని, మునుపు చేతిలో నున్నపట్టును బాఱవైచి క్రొత్తపట్టు పట్టి నగమువీఁచి రాజశేఖరుఁడు గారివంకఁ దిరిగి "రాజశేఖరుఁడుగారు ననుమఱచిపోయినట్టున్నారు!" అనెను.

రాజ—"లేదు లేదు." అని మొగమువంకఁ బాఱఁజూచిరి.

క్రొత్త—ఇంకను నానవాలుపట్టలేదు. మీరు నన్ను పది సంవత్సరముల క్రిందట రాజమహేంద్రవరములో రామమూర్తిగారి లోపలఁ జూచినారు. నేను వామరాజు భైరవమూర్తిని. మనమందర మును దగ్గఱబంధువులము. మీతల్లిగారి మేనత్తయల్లుఁడు మామేన మామగారికి సాక్షాత్తుగా నొకవేలువిడిచిన మేనత్తకొడుకు. మొన్న మాఅన్నగారు సాంబయ్యగారు మీయింట నెలదినములుండివచ్చినతరు వాత మీరుచేసిన యాదరణనే నిత్యమును సెలవిచ్చుచు వచ్చిరి. వెళ్ళునపుడు మీరుపెట్టిన బట్టలను సహితము పెట్టెతీసి చూపినారు. దానిని జూచి మనబంధువులలో నొకరు మీ రింతయనుకూలమయిన స్థితిలోనున్నారని పరమానందభరితుఁడ నయినాను.

ఆమాటలు విని లోపలిగదిలోఁ బండుకొనియున్న యొక ముస లాయన దగ్గుచు లేచివచ్చి "ఓరీ భైరవమూర్తీ! నీ వెప్పుడు వచ్చి నావు?"

భైర—ఓహోహో! ప్రసాదరావుగారా? మీరు విజయం చేసి యెన్నాళ్ళయినది?

ప్రసా—"రెండుమాసములనుండి యిక్కడనే యున్నాను. బంధువని రాజశేఖరుని జూచిపోదమని వచ్చి యితనిబలవంతమునకు మాఱు చెప్పలేక యిక్కడఁ జిక్కుపడ్డాను. మన బంధువులలో రాజశేఖరుఁడు బహుయోగ్యుఁడు సుమీ" అని కూర్చుండెను.

రాఘ—తాతగారూ! మీకు రాజశేఖరుఁడుగారు ఏటువంటి బంధువులు?

ప్రసా—ఇప్పుడు మావాని బంధుత్వము విన్నారుగదా? వీరు మేనమామ బావమఱఁది నాకుమామగారై యత్తగారి సవతితమ్ముఁడు.

ఈ ప్రకారముగా సంభాషణము జరుగుచుండఁగా లోపలినుండి స్త్రీకంఠముతో "సీతా! సీతా!" అని రెండుమూఁడు పిలుపులు వినఁబడినవి. అప్పుడు రాఘవాచార్యు లందుకొని, "అమ్మాయీ సీతమ్మా" అని పిలిచి లోపల అమ్మగారు రెండుమాఱులు పిలుచుచున్నారు. అని చెప్పెను. అప్పుడు నూతిపైపు పంచపాళిలోఁ దన యీడుపడుచులతోఁ గూడి గవ్వలాడుచున్న యేడుసంవత్సరముల యీడు గల చామనచాయపిల్ల పరికిణి కట్టుకొని కుడిచేతిలో సందెడు వేయు గవ్వలను ఎడమచేతిలో గిళ్ళుగీచినసుద్దకొమ్మును బట్టుకొని 'వచ్చె వచ్చె' నని కేకలు వేయుచు కాళ్ళగజ్జెలు గల్లుగల్లుమన చావడిలోనుండి నడుమటింటి గుమ్మమువైపునకుఁ బరిగెత్తుకొని వెళ్ళెను. ఆచిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి రెండవకుమార్తె. అట్లువెళ్ళి గుమ్మమున కీవలనే నిలుచుండి సీత—'అమ్మా! ఎందుకుపిలిచినావు?'

మాణిక్యాంబ—నాన్నగారితో వంటయినదని స్నానమునకు లేవచ్చునని చెప్పు.

మాణిక్యాంబ రాజశేఖరుఁడుగారి భార్య. ఆమె రుక్మిణితో సమానమయిన తెలివి గలదియు విద్య నేర్చినదియుఁ గాకపోయి నను, గృహకృత్యములను జక్కఁ బెట్టుటయందును పాకము చేయుట యందును నిరుపమాన మయిన ప్రజ్ఞ కలది; రూపమున చాలవఱకు పెద్దకుమార్తెను పోలియుండునుగాని మొగము కొంచెము ముదురుది గాను దేహచ్ఛాయ యొకవాసి నలుపుగాను కనఁబడును. ఆమె

ముప్పదినాలుగేండ్ల వయస్సు కల దయ్యును దూరమున నుండి చూచుటకు చిన్నదానివలెనే యుండును.

అంతట సీత మరలఁ జావడిలోనికిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి, 'నాన్న గారూ! వంట అయినదఁట! అమ్మ స్నానమునకు లెమ్మనుచున్నది' అని చెప్పి, యెప్పటియట్ల గవ్వలాడుట కయి నూతి పంచపాళిలోనికిఁ బోయెను.

రాజ—ప్రసాదరావుగారూ! మీరుస్నానము చేయుదురేమో నూతిదగ్గఱకుఁ బొండి. భైరవమూర్తిగారూ! గోదావరికి వెళ్లెదరా? లేక నూతియొద్దనే నీళ్ళు పోసుకొనెదరా?

భైర—కార్తికసోమవారము గనుక గోదావరికే వెళ్ళెదను.

అప్పుడక్కడ నున్నవా రందఱును లేచి, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని యెవరియిండ్లకు వారు వెళ్ళిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును పడమటింటిలోనికి నడచిరి. లోపల సానమీఁద గంధము తీయుచున్న మాణిక్యాంబ మట్టియలచప్పుడుతో పడమటింటి దొడ్డి తలుపుకడకు నడచి, యొకకాలు గడప కీవలను రెండవకాలు పంచపాళిలోను బెట్టి, కుడిచేతితో ద్వారబంధమును బట్టుకొని నిలువఁబడి 'రుక్మిణీ! బాబయ్యగారు స్నానమునకు వచ్చినారు; వేగిరము వచ్చి నీళ్ళందిమ్ము' అని కేకవేసెను. ఆ పిలుపు విని, దేవతార్చనకుఁ బూలు గోయుచున్న రుక్మిణి "వచ్చుచున్నాను" అని పలికి త్వరగా రాగిహరివాణముతో నిత్యమల్లిపువ్వులను తులసిదళములను దెచ్చి దేవున కరుగుమీఁద బెట్టి తండ్రిగారికి నీళ్ళిచ్చుటకయి వంటయింటి దొడ్డిలోనికిఁ బోయెను. మాణిక్యాంబ కంచుగిన్నెలలో గంధాక్షతలును గూటిలోనున్న యద్దమును విభూతి పెట్టెను గొనివచ్చి దేవు నరుగువద్ద నున్న పీటదగ్గఱఁ బెట్టినది.

తోడనే లోపలినుండి నలువదియేండ్లు దాఁటిన విధవయొకతె పిడిచి కట్టుకొనిన తడిబట్టచెఱఁగు నెత్తిమీఁదినుండి రానిచ్చి ముసుఁగు వేసికొని, పొయిలోనిబూడిద నొసటను బొట్టు పెట్టుకొని వెండి చెంబులజోటితో మడినీళ్ళను దెచ్చి పీటయొద్ద నుంచెను. తరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు స్నానముచేసి, జుట్టు తుడుచుకొని కొనలు ముడివైచుకొని, అప్పుడాఱవేసినమడిబట్టను గట్టుకొని వచ్చి, దేవునరుగుముందఱనున్న పీటమీఁదఁ గూరుచుండి యాచమనము చేసి, విభూతికుంచము కొంచెము చిదిపి నీళ్ళతోఁ దడిపి చేతి యంగుష్ఠమును కనిష్ఠకయుఁ దప్ప తక్కిన మూఁడువ్రేళ్ళతోను నొసటను భుజములను కంఠమునను కడుపునను రొమ్మునను రేఖలను తీర్చి, భువనేశ్వరము తాళము తీసి విగ్రహములను సాలగ్రామములను పళ్ళెములో నిడి మంత్రములు చదువుచు దేవతార్చనమున కారంభించెను. ఇంతలో తక్కినవా రందఱును స్నానముచేసివచ్చి గోడల పొడుగునను పీటల మీఁదఁ గూరుచుండిరి.

భోజనమునకు రావలసినవా రందఱును లోపలికి వెళ్ళిన తరువాత మాణిక్యాంబ మడి విడిచి నడిమితలుపు వేసివచ్చి పడక గదిలోఁ గూరుచుండి తమలపాకులు చుట్టుచుండెను. ఇంతలో వీధి తలుపువద్ద "రాజశేఖరుఁడుగారూ!" అని పిలుపుమీఁద పిలుపుగా పొలముకేకలు వలె నిరువది కేకలు వినఁబడెను. "వచ్చె వచ్చె" నని లోపలినుండి పలుకుచు మాణిక్యాంబ వచ్చులోపలనె, కేకలతోఁ గూడ తలుపుమీఁద దబదబ గుద్దులు వినఁబడెను. ఆమె వెళ్ళి తలుపుగడియ తీయునప్పటికి, నుదట దట్టముగాఁ బెట్టినవిభూతి చెమ్మటతోఁ గలిసి చప్పిదౌడలకు వెల్లవేయఁ జెవులకుండలములుయ్యాలలూఁగ ముడుతలు పడియున్న ముసలిమొగమును, అంగ

వస్త్రముతోఁ జేర్చి చుట్టినబట్టలసందునుండి కనఁబడు తెల్లని జుట్టు గలతలయును, లోపలి నీరుకావిసోవతులపై నున్న దర్భాసనముచే లావుగాఁగనఁబడు కృష్ణాజినపుచుట్టగల మూపులును, వీఁపునుండి కుడిభుజముమీఁదుగా వచ్చిన కృష్ణాసనపుత్రాడుకొనను గట్టఁబడ్డ రాగిజారీయును వారసంచియు గల యెండఁబోమ్మనుగల నల్లని పొడుగయిన విగ్రహ మొకటి ద్వారబంధముపొడుగునను నిలువఁ బడి యుండెను. తలుపుతీయఁగానే యావిగ్రహము తిన్నగా పడమటింటివైపునకు నడచి లోపల రాజశేఖరుఁడుగారి కెదురుగా నిలువఁ బడెను.

రాజ—శాస్త్రులుగారూ! మీ దేయూరు?

శాస్త్రి—మాది కానూరగ్రహారము. మా యింటిపేరు బులుసువారు; నాపేరు పేరయ్యసోమయాజులు. మీకీర్తి జగద్విఖ్యాత మయినది. పదిమందిబ్రాహ్మణుల కింతయన్నము పెట్టినను సంభావన యిచ్చినను భూమిమీఁద సార్థకజన్మము మీదికాని నావంటి వ్యర్థుని బ్రతు కెందుకు?

రాజ—శార్తికసోమవారము మీరు రాత్రిదాక నుండెదరా?

సోమ—పెద్దవాఁడ నయినాను. ఇప్పు డుండ లేను.

రాజ—సోమయాజులుగా రెండఁబడినట్టున్నారు. అట్లయిన వేగిరము నూతిదగ్గఱ నాలుగుచేదలనీళ్లు పోసికొనిరండి. వడ్డన యవుచున్నది.

సోమ—మీ భోజనములుకానిండి. నాదొక్కమనవియున్నది. నాకు స్వహస్తపాకము కావలెను. పొయ్యి కొంచెము గోమయముతో శుద్ధిచేసి నాలుగువస్తువులును అమర్చినయెడల స్నానముచేసి వచ్చి పాకము చేసికొనెదను.

రాజ — వేఱే పొయ్యిలేదు. మీరు దయచేసి మాపాకములో నికే రావలెను.

సోమ — నాకు స్త్రీపాకము పుచ్చుకోనని నియమము. మీ యింట వంటచేయువారు పురుషులేకదా ?

రాజ — మా పినతల్లిగారు వంటచేసినది. మాయింట నెప్పుడును స్త్రీలే వంటచేయుదురు.

సోమ — అయ్యో ! స్త్రీపాకమే కాకుండ నియోగిపాకము నాకు నే నెట్లు పుచ్చుకొందును ? కొంచె మత్తెసరు పెట్టించిన నేను వచ్చి దింపుకొనెదను.

రాజ — నేను సందర్భపడను. ఈపూట మీరు నేరేయొక్కడ కయిన విజయంచేయవలెను.

సోమ — (కొంచెముసే పనుమానించి) నే నెఱుఁగుదును. మీది మొదటినుండియు శిష్టసంప్రదాయము — మీతాతగా రెంతో కర్మిష్ఠులు ; మీతండ్రిగారు కేవలము బ్రహ్మవేత్త. మీయింట నాకభ్యంతరము లేదుగాని యొకచోట భోజనముచేసినానన్న మఱి యొకచోటనుగూడ నాలాగున నేచేయుమందురు. నే నిక్కడభోజనము చేసినమాటను మీరు రహస్యముగా నుంచవలెను. కార్తికసోమ వారముగనుక గోదావరికింబోయి నిమిషములో స్నానముచేసి వచ్చెదను. ఇంతలో వడ్డనకానిండి.

అని పేరయ్యసోమయాజులు కృష్ణాజినమును నారసంచియు నట్టింటంబెట్టి గోదావరికిం బోయి స్నానముచేసివచ్చి, కృష్ణాజినమును చావడిలో క్రిందంబఱచి దానిమీఁద దర్భాసనము వేసికొని కూర్చుండి, గోముఖములోం జేయిదూర్చి లోపల రుద్రాక్షమాలను త్రిప్పుచు కన్నులుమూసికొని జపముచేయ నారంభించెను. ప్రసాదరావు నల్లమందువాఁడ నని తొందరపడుటను వడ్డించి యున్న యన్నమును

కూరలును చల్లారిపోవుటను జూచి లోపల విస్తళ్ళముందఱఁ గనిపెట్టు కొనియున్న వారు లేచివచ్చి పలుమాఱు పిలువఁగాఁబిలువఁగా, సోమయాజులు రెండుగడియలకు మౌనముచాలించి లేచివచ్చి విస్తరి ముందఱఁ గూరుచుండెను. అప్పు డందఱును పరిషేచనములుచేసి భోజనముచేయ మొదలుపెట్టిరి.

రాజ—రాజమహేంద్రవరమునుండి శుభలేఖ తీసికొనివచ్చిన నీళ్ళకావడి వెంకయ్యజాడ లేదు. ఎక్కడఁ గూర్చున్నాఁడు?

వెంక—అయ్యా! అయ్యా! ఇదిగో సోమయాజులుగారి వెనుక మూల విస్తరివద్దఁ గూరుచున్నాను.

సోమ—ఈపాకము దివ్యముగా నున్నది. దీనిముందఱ నల భీమపాకము లెందుకు?

వెంక—సోమయాజులుగారూ! నిన్న సత్రములో వండిన నీరకాయి యింతరుచిగా లేకు నుండీ!

రాజ—ఏసత్రము?

వెంక—నిన్న రాజమహేంద్రవరములో నొకకోమటియింట గృహప్రవేశమునకు సంతర్పణ జరగినది. బొల్లి పేరయ్యగాఁడు వంటచేసి నాఁడు. అక్కడ సోమయాజులుగారును నేనును నొకపజ్క్తినే కూరు చున్నాము.

ఈ ప్రకారముగా నన్యోన్యసంభాషణములు గావించుకొనుచు భోజనముచేసి యందఱును పడమటింటి దొడ్డిలో చేతులు కడుకొని తేన్చుచు బొజ్జలు నిమురుకొనుచు వచ్చి చావడిలోఁ గూర్చుండిరి. సోమయాజులుగారు మొట్టమొదట నాలుగుదినము లుండఁదలఁచు కొనియే వచ్చినను, భోజనసమయమున జరగిన ప్రసంగమునుబట్టి నిలువ మనసొప్పక సంభావనను సహిత మడగకయే వెంటనే తాంబూలము బుచ్చుకొని నడచిరి.

నాల్గవ ప్రకరణము

పురాణకాలక్షేపము - రాజశేఖరుఁడుగారి స్థితి - ఆయన బావమఱఁది దామోదరయ్య చరిత్రము-మిత్రుఁడు నారాయణమూర్తి కథ-ఎఱుక యడుగుట.

రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసిన తరువాత ఒక్క నిద్ర పోయి లేచి, తాంబూలము వేసికొని కచేరిచావడిలోనికి వచ్చి కూర్చుండిరి. అంతకుమునుపే గ్రామమునఁ గల పెద్దమనుష్యులు పలువురు వచ్చి తగినస్థలములలోఁ గూర్చుండి యుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు 'సుబ్రహ్మణ్యా!' అని పిలిచినతోడనే 'అయ్యా' అని పలికి లోపలినుండి పదియాఱు సంవత్సరముల వయసుగల యొక్క చిన్నవాఁడొకఁడు వచ్చి యెదుర నిలువఁబడెను. అతఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు; సీత పుట్టిన తరువాత రెండు సంవత్సరములకు మఱియొక పిల్లవాఁడు కలిగెనుగాని యాచిన్నవాఁడు పురుటిలోనే సందుగొట్టి పోయెను. ఆవెనుక మాణిక్యాంబకు కానుపు లేదు. సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క మొగ మందమైనదేకాని మూఁడేండ్ల ప్రాయమున బాలరోగము వచ్చినప్పుడు పసపుకొమ్ముతోఁ గాల్చిన మచ్చమాత్రము నొసటను గొంచెము వికారముగానుండెను; కన్నులు పెద్దవి; నుదురు మిట్టగా నుండెను; తలవెండ్రుకలు నిడుపుగాను నల్లగాను ఉండెను. చేతుల బంగారు మురుగులును చెవులను రవల యంటుజోడును అనామికను పచ్చదాపిన కుందనంపుపని యుంగరమును ఉండెను.

రాజ—సుబ్రహ్మణ్యా! ఇంతవఱకుఁగూడ నీవు మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వచ్చినావుకావేమి?

సుబ్ర—కాని ఈ సోమవారము గనుక, ఈదినము రాత్రిదాక నుండి మరి భోజనము చేయవలెననుకున్నాను.

రాజ—లోపలఁ బల్లమీదఁ ఆదిపర్వ మున్నది తీసికొని వచ్చి శాస్త్రులుగారిని వెళ్లి పిలుచుకొని రా.

తండ్రి యాజ్ఞ ప్రకారము సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికి వెళ్ళి పుస్తకమును దీసికొనివచ్చి తండ్రిచేతి కిచ్చి, నడవలో నుండి నడచి వీధిగుమ్మము మెట్లు దిగుచు, దూరమునుండి వచ్చుచున్న యొక నల్లని విగ్రహమును జూచి 'వేగిరము రండి' అని కేక వేసి, తాను మరల వచ్చి శాస్త్రులుగారు వచ్చుచున్నారని చెప్పి చావడిలో నయముగా పుస్తకమును ముందఱఁ బెట్టుకొని కూర్చుండెను. ఇంతలో శాస్త్రులును బుజముమీఁద చినిగిపోయిన ప్రాఁతశాలువను మడతపెట్టి వేసికొని, బంగారము తాకెత్తుటచే నడుమునడుమ లోపలి లక్క కనఁబడుచున్న కుండలములతోను చెవుల నల్లలనాడుచుండ వచ్చి సభలోఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారు సాహిత్యపరులయ్యును, ఆకాలమునందు పెద్ద పుస్తకమును జదివి మఱియొక పండితునిచే అర్థము చెప్పించుట గొప్ప గౌరవముగా నెంచబడుచుండును గనుక, ఆశాస్త్రులు వచ్చువరకును పుస్తకమును జదువక గనిపెట్టుకొని యుండిరి.

రాజ—మీ రీవేళ నింత యాలస్యముగా వచ్చినారేమండీ ?

శాస్త్రి—ఇంతకుమును పౌకపర్యాయమువచ్చి చూచిపోయినాను. తమరు లేవలేదని చెప్పినందున, నాటియొక పెద్దమనుష్యునితోఁ గొంచెము మాటాడవలసిన పనియుండఁగా వారు లేచుచున్నప్పటికి మరల వత్తమని వెళ్ళినాను. ఆయనతో మాటాడుట కొంచె మాలస్యమయినది. క్షమించవలెను—నాయనా! సుబ్రహ్మణ్యమూ పుస్తకము విప్పు.

సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకమును విప్పుచు, 'తురంగము నేనిచింత మును దోరపుబొజ్జయు' యను విఘ్నేశ్వర స్తవపద్యమును నారంభించి చదువుచుండఁగా శాస్త్రు లందుకొని యాపద్యము కడపటఁగు జదివిన తరువాత, 'అంజలిఁజేసి మ్రొక్కెద మనంబున' మొదలుగాఁగల సరస్వతీ ప్రార్థనమును, పిమ్మట 'ప్రాంశుపయోదనీలతను భాసితు' మొదలుగాఁగల వ్యాసస్తోత్రములను, పిదప మఱికొన్ని పద్యములను తానుగూడ కలిపి చదివెను. ఈలోపల సుబ్రహ్మణ్యము గతదినము విడిచిపెట్టినభాగమును దీసి, అర్జునుఁడు ద్వారకానగరమునకు వెళ్ళు భాగమునందలి

"ద్వాదశ మాసికవ్రతము ధర్మవిధిం జరపంగ నేగి గం
గాదిమహానదీ హిమవదాది మహాగిరిదర్శనంబు నీ
పాదపయోజదర్శనము సన్నగఁజేయుటఁ జేసి పూర్వసం
పాదితసర్వపాపములు వాసె భృశంబుగ నాకు నచ్యుతా !"

అను పద్యమును జదివెను. అప్పుడు శాస్త్రులు పద్యములో నున్నవి కొన్నియు లేనివి కొన్నియుఁ గల్పించి దీర్ఘములు తీయుచు నర్థముచెప్ప మొదలుపెట్టెను. అర్థము చెప్పుచున్న కాలములో సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకముయొక్క సూత్రమునకుఁ గట్టియున్న పుడకను జేతిలోఁ బట్టుకొని త్రిప్పుచుండెను. అదిచూచి శాస్త్రులు ఉలికిపడి ముక్కుమీఁద వ్రేలు వైచుకొని 'పుస్తకము చదువుచుండఁగా దాని నాప్రకారము ముట్టుకోవచ్చునా ? వ్యాసులవారు దానిమీఁదఁ గూరుచుండరే' యని దగ్గఱ నున్నవారి కావిషయమయినకథ నొకదానిని జెప్పెను. ఆమాటమీఁద నందులో నెవ్వరో యడిగినదానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగా, 'వ్యాసులవారు దగ్గఱనుండి వెళ్లుచుండినంగాని వారు స్మరణకు రారనియు, వారప్పు డాపుస్త

మునసే యాకాశముమీఁద దివ్యవిమాన మెక్కి వెళ్ళుచున్నారనియు చెప్పి ఆకాశమువంకఁజూచి కన్నులు మూసికొని మూఁడునమస్కారములు చేసెను. ఈప్రకారముగా సంజవేళకు ఆదిపర్వము ముగిసినందున నాటికిఁ బురాణకాలక్షేపమును జాలించి "స్వస్తిప్రజాభ్యః" మొదలుగాఁ గల శ్లోకమును జదివి యెవరియిండ్లకు వారు వెళ్లిపోయిరి.

రాజశేఖరుడుగారి యింటికి నిత్యమును బంధువులు నలువది తరములు గడచిపోయినను వంశవృక్షములుసహితము చూచుకోనక్కఱలేకయే తమబంధుత్వము జ్ఞాపకముంచుకొని రాజశేఖరుఁగారిమీఁదిప్రేమచేత నాతనినిచూచి యాదరించిపోవలెనను నుద్దేశముతో వచ్చి నెలలకొలఁదినుండి తినిపోవుచు వస్త్రములు మొదలగువానిని బహుమానములు నొసయు నొందుదురు. ఊరనుండు పెద్దమనుష్యులు అపరిచితులయినవారును గూడ రాజశేఖరుఁడుగారియింట వంట దివ్యముగా జేయుదురని శ్లాఘించుచు నెలకు సగముదినము లచ్చటనే భోజనములు చేయుచుందురు; వారు చేయుస్తోత్రపాఠముల కుబ్బి రాజశేఖరుఁడుగారును వారువచ్చినప్పుడెల్ల పిండివంటలును క్షీరాన్నమును మొదలగువానిని చేయించి వారిచేత మెప్పువడయఁ జూచుచుందురు. అన్న ముడుకకపోయినను, పులుసు కాగకపోయినను, పప్పు వేగకపోయిననుకూడ వారివంట బాగుండలేదని యెవ్వరును జెప్పలేదు—ఊరకే వచ్చినపదార్థమునం దెప్పుడును రుచి యధికముగా నుండునుగదా ? కొందఱు బంధువులు తాము వెళ్ళునప్పుడు కొంత సొమ్మును బదులుపుచ్చుకొని అదివడ్డితోఁ దఱచుగా వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండువారేయైనను అంతటినుండి తీరికలేక బదులుతీర్చుట కయి మరల నెప్పుడును వచ్చెడివారుకారు. ధనవంతుఁడు గనుక

ఆయన కెల్లవారును మిత్రులుగా నుండిరి — ఆ మిత్రసహస్రములలో నొక్కడైనను నిజమైనయాప్తుఁ డున్నాఁడో లేఁడో యన్నసంగతిని మాత్ర మాయనకు ధనలక్ష్మి తెలియనిచ్చినదికాదు. అట్టి మిత్రోత్తములందరును రాజశేఖరుఁడుగారికి స్తుతిపాఠములతో భూమి మీఁదనే స్వర్గసుఖమునుగలిగించి యాయన నానందింపఁ జేయుచుండగా నాయన యిచ్చెడి ధనకనకవస్తువాహనములు నాతని ప్రీతికై యంగీకరించుచుండిరి. నిత్యమును దాచకు లసంఖ్యముగా వచ్చి తమ కష్టకథలను గాథలుగాఁ జెప్పి చినతనకుఁ దమ కేమయినను ఇయ్యమని తెల్పుచుండురు — అట్టివారు నటించెడి యాపదల నన్నిటిని ఆతఁడు నిజ మయినవానినిగానే భావించి సాహాయ్యము చేయుచుండును. కొందఱు బ్రాహ్మణులు పిల్లవానికి వివాహము చేసికొనెద మనియు, ఉపనయనము చేసికొనెద మనియు, తాము యజ్ఞములు చేసెద మనియు, సత్రములు సమారాధనలు చేయించెద మనియు, చెప్పి యాయనవద్ద ధనమార్జించుకొని పోవుచుండురు. మిత్రుల వేషుక కయి రాజశేఖరుఁడుగారియింట రాత్రులు తరుచుగా గానవినోద ములును నాట్యవిశేషములును జారిపోతాది నాటకగోష్టులును జరుగు చుండును. మోసగాండ్రు కొందరు తమకమ్మమపోని యుంగరములు మొదలగు వస్తువులను దెచ్చి, వానిలోఁ జెక్కినరాళ్ళ వెలయెఱిఁగి కొనఁగలిగిన సరసులు రాజశేఖరుఁడుగారు తప్ప మఱియొకరు లేరని ముఖప్రీతిగా మాటలుచెప్పి వస్తువు లంత వెల చేయకపోయినను మాటలనే యెక్కువవెలకు విక్రయించి పోవుచుండురు. గ్రామము లోని వైదికబృందముయొక్క ప్రేరణచేత సప్తసంతానములలో నొకటైన దేవాలయనిర్మాణముఁ జేయ నిశ్చయించుకొని, రాజవరపు కొండనుండి నల్లరాళ్ళు తెప్పించి రాజశేఖరుడుగారు రామపాదక్షేత్ర మునకు సమీపమున నాంజనేయునకు గుడికట్టింప నారంభించి నాలుగు

సంవత్సరములనుండి పనిచేయుచుండెను. కాని పని సగముకంటె నెక్కువ కాకపోయినను పనివాండ్రుచు పనిచేయింపం దిరుగుచుండెడి యాశ్రితులును మాత్రము కొంతవరకు భాగ్యవంతులయిరి. ఈప్రకారముగాం దన్ననాదరము చేసి యితరులపాలు చేయుచువచ్చుచున్నందున, ధనదేవత కాతనియం దాగ్రహామువచ్చి లేచిపోవుటకు బ్రయత్నము చేయుచుండెను గాని చిరపరిచయమునుబట్టి యొక్కసారిగా విడువలేక సంకోచించుచుండెను. ఈసంగతిని దెలిసికొని దారిద్ర్యదేవత యప్పుడప్పుడువచ్చి వెలుపలనుండియే తొంగిచూచుచు, భాగ్యదేవత యాతనిగృహము చోటుచేసినతోడనే తాను బ్రవేశింపవలెనని చూచుచుండెను. రుక్మిణి వివాహములో నిచ్చిన సంభావన నిమిత్తమై రాజశేఖరుండుగారికి మాన్యములమీాదం గొంతఋణమైనందున దానిమీాద వడ్డి పెరుగుచుండెనేకాని మఱియొకతొందరయేమియును గలుగుచుండలేదు.

రాజశేఖరుండుగారివలన బాగుపడినవారు పలువు రున్నను వారిలోనెల్ల దామోదరయ్యయు, నారాయణమూర్తియు ముఖ్యులు. ఆయిద్దరిలో దామోదరయ్య రాజశేఖరుండుగారి బావమఱంది; రాజశేఖరుండుగారి తోడంబుట్టిన పడుచునే యాతని కిచ్చిరి. కాని యామె ఒక్కకుమారునిమాత్రము గని కాలము చేసెను. ఆకుమారున కిప్పుడు పదియేనువత్సరము లున్నవి; అతనిపేరు శంకరయ్య. అతని కెనిమిది సంవత్సరములు దాటకముందే తల్లి పోయినందున, అతండు చిన్నప్పటినుండియు మేనమామగారియింటనే పెరిగినాడు. అతని కే సీతనిచ్చి వివాహముచేయవలయునని తల్లిదండ్రుల కిద్దరికిని నుండెను. భార్యపోయినతరువాత దామోదరయ్య రాజశేఖరుండుగారి సాయముచేతనే రెండవవివాహము చేసికొనెనుగాని యాచిన్నది

పెండ్లి నాటికి ముప్పదిసంవత్సరములలోపు వయస్సు గలది. గనుక,
ఈపేరి కాపురమునకు వచ్చి రెండుసంవత్సరములుమాత్రమే యుండు
నది. అతనికి ద్వితీయకళత్రమువలన సంతాన మింకను కలుగలేదు.
దామోదరయ్య మొదటినుండియు మిక్కిలి బీదవాఁడు; అతనికి రాజ
శేఖరుఁడుగారి చెల్లెలి నిచ్చినప్పటికి రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రియు
ధనవంతుఁడు కాఁడు. వారిది పూర్వము వసంతవాడ నివాసస్థలము.
రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి తనయింటికి గోడలు పెట్టించుట కయి
పునాదులు త్రవ్వించుచుండఁగా నొకచోట నిత్తడిబిందెతో ధనము
దొరకినది. ధనము దొరికినతరువాత స్వప్నములలో నున్న నిక్షేప
గాఁగన ముంచెనని యాచించిరో, లోకుల యోగ్యతలేనిధనమును జడి
సియో రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి దారిద్ర్యగ్రహమును సహితము
వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చి యప్పటినుండియు ఈ ధనశేషమునుండి సదాస
ముగా నుండి యాచిట్టుపట్టులనే మాన్యములు గొని కొంతకాలము
నకు మరణము నొందెను. భాగ్యహీనుఁడగుటకును దామోదరయ్య
రాజశేఖరుఁడుగారి యింటనే యుండి, ఆయనపేరు చెప్పి ధనము
యితరులవద్ద తెచ్చి తానపహరించుచుఁ బయికిఁ దెలియనీయక
దాచుకొనుచుండెను. తరువాత అప్పులవారు వచ్చి తొందరపెట్టి
నపుడు రాజశేఖరుఁడుగారే సొమ్మిచ్చుకొనుచుండిరి. మోసఁబుచ్చఁ
బడుచు పోయినతరువాత దామోదరయ్య చేయు నక్రమములను
సహింపలేక యొకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగా రాతనిని కఠినముగా
మందలించిరి. అందుమీఁదఁ గోపము వచ్చి దామోదరయ్య తన్ను
బావమఱఁది కట్టుబట్టలతో నిల్లు వెడలఁగొట్టినాఁడని యూరివా
రందరిముందఱఁ జాటుచు దేశాంతరమునకు లేచిపోయి, యారు
నెలలకు గడ్డమును తలయును బెంచుకొని మరల వచ్చి, భూత

వైద్యుఁడ నని వేషము వేసికొని నుదుట పెద్దకుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని వీధులవెంబడి తిరుగుచుండెను. ఆవరకే దామోదరయ్య తానార్జించుకొన్న ధనమును నేలుజాగ్రత్త చేసికొన్నందున అప్పుడాధనముతో నొక యిల్లుగట్టి ఆ గ్రామములోనే ప్రత్యేకముగా నొకచోట గాపురముండెను. అతని భూతవైద్యము నానాఁటికి బలపడినందున ఊర నెవ్వరికైన కాలిలో ముల్లుగుచ్చుకొన్న నాతనిచేత విభూతి పెట్టించుచుందురు. ఈవిధముగా దామోదరయ్య భాగ్యవంతుడగుటయేగాక, జనులచేత మిక్కిలి గౌరవమునుసహితము పొందుచుండెను.

రెండవయాతఁడైన నారాయణమూర్తి మొదట సద్వంశమునఁ బుట్టినవాఁడేకాని దుర్మార్గులతో సాహవాసముచేసి తనకుఁగల కాసువీసములను వ్యయము జేసికొని బీదవాఁడయ్యును పయికి ధనికునివలె నటించుచుండెను. అతనికి భాగ్యము పోయినను దాని ననుసరించియుండిన చిహ్నములుమాత్రము పోనందున, నారాయణమూర్తి తఱుచుగా రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికి వచ్చుచు రహస్యమని చెప్పి రాజశేఖరుఁడుగారిని లోపలికిఁ బిలుచుకొనిపోయి తన యక్కఱను దెలిపి సొమ్ము బదులడుగుచుండును. ఆఋణము మరల తీరునది కాదని దృఢముగా నెఱిఁగియు, రాజశేఖరుఁడుగారు మానవతుల గౌరవమును కాపాడుచుండుటయందు మిక్కిలి యభిలాష కలవారు గనుకను, అతఁడు చిన్నతనములో తనసహపాఠిగనుకను, అడిగినమొత్తమును రెండవవాఁ రెఱుఁగకుండ చేతిలోఁబెట్టి పంపుచుందురు. అతఁడాధనముతో సరిగవస్త్రములు సుగంధద్రవ్యములు మొదలగువానిని గొనుచు మిత్రులకు షడ్రసోపేతముగా విందులు చేయుచుండును. ఇదిగాక యాతఁ డితరస్థలములలోఁ జేసిన ఋణములకయి ఋణప్రదా

లు కొందర పెట్టినందున, రాజశేఖరుడుగారు తన సొంతసొమ్ములో నుండి యప్పుడప్పుడు మూడువేల రూపాయలవఱకు నిచ్చి యింతవిని ఋణబాధనుండి విముక్తునిజేసిరి. రెండుసంవత్సరములక్రిందట నారాయణమూర్తియొక్క పెత్తండ్రికి భాగ్యసంతు లేకుండ మృతినొందినందున, ఆ మొత్తము పదివేలరూపాయలు అతనికిచ్చేగను. ఆసంగతి విని వినతోడనే రాజశేఖరుడుగారు పరమానందభరితులై నారాయణమూర్తియింటికిబోయి యాతని నాలింగనము చేసికొని తనయొద్ద వలసిన యప్పును దీర్చవలసినపని లేదనియు యింకవద్దసముతోను గౌరవముతో సుఖజీవనము చేయవలసిన దనియు జెప్పి యాదరించిరి. రాజశేఖరుడుగారి కీవఱకు బదులు చేయవలసిన యవశ్యకముంతగా లేకపోయినందునను, ధనము విశేషముగ నున్నందునను నారాయణమూర్తి కావలసినయెడల తనధనమును వాడుకోవచ్చునని రాజశేఖరుడుగారితో బలుమారు పూర్వము చెప్పుచు వచ్చెను.

ఒకనాడు నాలుగుగడియల ప్రొద్దెక్కినతరువాత రాజశేఖరుడుగారు కచేరీచావడిలోఁ బలువురతోఁ గూరుచుండియున్న సమయమున రుక్మిణి నూతివద్దకువచ్చి యక్కడనుండి పెరటిగుమ్మముదగ్గఱకు బోయి లోపలనే నిలుచుండి, తరిగిన గుమ్మడికాయ పెచ్చులను వీధిలోఁ బాఱవేయ వచ్చిన పొరిగింటివారి పడుచుతో మాటాడుచుండెను. అప్పుడు చేతిలో తాటాకుగిలకగుత్తుల నాడించుచు నెత్తిమీఁద నొకబుట్ట పెట్టుకొని యొక్క యెఱుకత యామార్గమునఁ బోవుచు రుక్మిణి మొగమువంక నిదానించి చూచి నిలువఁబడి "అమ్మా! నీకు శీఘ్రముగానే మేలు కలుగుచున్నది; భాగ్యము కలుగుచున్నది. నీమనసులో నొక విచారము పెట్టుకొని కృశించుచున్నావు. ఎఱుక యడిగితే నీమనసులో నున్నది నూటిగాఁ జెప్పెదనని చెప్పెను.

ఆమాటలు విని యాత్రప్రబోధికను దొడ్డిలోనికిఁ బిలుచుకొని పోయి కొట్లచాటునఁ గూరుచుండఁబెట్టి తానులోపలికిఁబోయి చేటలో బియ్యము వేసి తెచ్చి యాబియ్యమును దనచేతిలో నుంచుకొని ముమ్మాఱు తనచేయి ఫాలమున మోపి మ్రొక్కి కార్యమును తలఁచుకొని రుక్మిణి తన చేతిలోనిబియ్యమును చేటలో విడిచిపెట్టెను. అప్పు డామెయొకత తాను వల్లించినరీతిగా నిష్టదేవతలఁ దలఁచుకొని వాకేయుఁడని వేఁడుకొని యామెచేయి పట్టుకొని "భాగ్యము కల చెయ్యి, ప్రతిష్ఠ గల చెయ్యి" యని పలికి, "నీ వొక్క తలఁపు తలంచినావు; ఒక్కకోరిక కోరినావు; ఒక్క మే లడిగినావు; అది కాయో పండో కల్లో నిజమో చేకూఱునో చేకూఱదో యని తొందరపడుచున్నావు; అది కాయకాదు పండు; కల్లకాదు నిజము. శీఘ్రముగానే చేకూరనున్నది. ఆఁడువారివంక తలంపా మగవారివంక తలఁపా యందు వేమో మగవారంటే గిడ్డము ఆఁడువా రంటే లక్కాకు" అని రుక్మిణి ముఖలక్షణములను చక్కగా కనిపెట్టి 'మగ వారివంక తలం' పన్నప్పు డామె మొగ మొకవిధముగా నుండుట చూచి సంగతి నూహించి "నీది మగవారివంక తలంపు; శీఘ్రము గానే కార్యము గట్టెక్కనున్నది; నీరొట్టె నేతఁ బడనున్న" దని చెప్పి తక్కిన ప్రసంగమువలన రుక్మిణి మనసులోని సంగతి నంతను దెలిసి కొని, రుక్మిణిమగఁడు దేశాంతరగతుఁ డయినవార్తను నావలనే విని యున్నదికాన "నీమగఁడు చెడుసావాసము చేత దేశాలపా లయి తిరుగుచున్నాఁడు; నీమీఁదిమోహముచేత నెలదినములలో నిన్ను వెదకుకొనుచు రాఁగలడు" అని చెప్పి సంచిలోని వేరు నొకదానిని తీసి పసపుదారముతో జేతికి కట్టి ప్రాఁతబట్టయు రవికయుఁ బుచ్చు కొని, మగనితోఁ గలిసి కాపురము చేయుచున్నతరువాత క్రొత్తచీర

పెట్టుమని చెప్పి తనదారిని బోయెను. రుక్మిణియుఁ బరమానంద భరితురా లయి అంత సూటిగాఁ దన మనోగతమును దెలిపి నందునకై యెఱుకతయొక్క మహాత్త్వమును మెచ్చుకొని యబ్బుర పడుచు లోపలికిఁ బోయెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

సీతయొక్క వివాహప్రయత్నము—బైరాగియొక్క ప్రసిద్ధి—అతఁడు వైద్యమునకుఁ గుదురుట—జనార్దనస్వామి యుత్సవము—రుక్మిణియొక్క కాసులపేరు పోవుట.

ఒకనాఁటి యుదయమున రాజశేఖరుఁడుగారు సభ తీర్చి చావడిలోఁ గూర్చుండి యుండఁగా సిద్ధాంతి వచ్చి తాటాకులత్రో నల్లిన యొరలోనుండి సులోచనములజోడును దీసి ముక్కునకుఁ దగిలించుకొని దాని దారమును నొసటనుండి జుట్టుమీఁదుగా వెనుకకు వేసికొని కూరుచుండి తాటాకుపుస్తకమునకుఁ గట్టిన దారములో గ్రుచ్చిన చిన్నతాటాకుముక్కలను నాలు గయిదింటిని పయికిఁ దీసి ముందుకు వెనుకకును త్రిప్పుచు వానివంకఁ జూడసాగెను.

రాజ—సిద్ధాంతిగారూ! సీత కేసంబంధము బాగున్నది?

సిద్ధాం—చక్కఁగా నాలోచించి చూడఁగా మంత్రిప్రగడ బాపిరాజుగారి కుమారునిజాతకము సర్వవిధముల ననుకూలముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

మంత్రిప్రగడ బాపిరాజు తన కొమారున కేలాగున నైన సీతను జేసికొని రాజశేఖరుఁడుగారితోడి బాంధవ్యమువలన బాగుపడవలెనని చిరకాలమునుండి కోరియున్నవాఁడు కాన, ఈనడుమఁ దన యింట జరిగిన సీతాకళ్యాణసమయమున సిద్ధాంతికి మంచి దోవతుల చాపు కట్టఁబెట్టుటయే కాక సీత నిప్పించినయెడల నింతకంటె మంచి బహుమానము చేసెద నని యాశపెట్టెను.

రాజ—బాపిరాజుకొమారుఁడు నల్లనివాఁడు. చదువులోను తెలివిలేదని వినుచున్నాను. వాఁ డప్పుడే దుస్సహవాసముచేత చెడు

తిరుగుళ్లు తిరుగ నారంభించినాఁడఁట! వానికి సీత నియ్యను. మన శంకరయ్య జాతక మెట్లున్నది?

సిద్ధాంతి—మీ మేనల్లునిజాతకము చూచినాను. సమస్త విధములచేతను దివ్యజాతకమే కాని జన్మనక్షత్రము కృత్తిక. మన సీతదికూడ కృత్తికానక్షత్రమే—శ్లో. అజైకపాదహిర్బుధ్న్యా పూర్వాస్వాధకృత్తికా। మృగశీర్షంచ విత్తాచ నవితోత్తరఫల్గునీ। జ్యేష్ఠాంచ విశ్వతోయంచ నక్షత్రైర్నిక్యే వినశ్యతి। ఏకారాశౌ పృథగ్ధిష్ణ్యే చోత్తమ మ్మాణిపీడనం॥—అని శాస్త్రములో పయి నక్షత్రముల యైక్యము వంను కన్యావరులకు నాశనము సంభవించునని చెప్పఁబడి యున్నది. బాపిరాజు కొమారుని జాతకము సర్వోత్తమముగా నున్నది— అందులో కేంద్రాధిపతికి త్రికోనాధిపతి సంబంధము కలిగియున్నది; ఇతరు లయిన తృతీయ, షష్ఠ, ఏకాదశ, అష్టమాధిపతులతో డి సంబంధము లేదు—శ్లో. కేంద్రత్రికోణపతయ స్సంబంధేన పరస్పరం ఇతరై రప్రసక్తాశ్చే ద్విశేషశుభదాయకాః॥ అని శాస్త్రప్రకారమతఁడు మిక్కిలి యదృష్టవంతుఁడు. తక్కిన చిల్లరచేష్టలను రూపమునకును నేమి? మఱినాలుగేండ్లు పైఁబడిన యెంతబుద్ధివంతుఁ డగునో యెవ రెఱుఁగుదురు? నామాట విని చిన్నదాని నాతని కిండి.

రాజ—నేను బాపిరాజుకొడుకునకు పిల్ల నియ్యను. నాచెల్లెలు పోవునప్పుడు తన కొడుకునకు సీత నిచ్చునట్లు నాచేత చేతిలో చేయి వేయించుకొన్నది. దామోదరయ్యయు సీతనిచ్చి శంకరయ్యను మీయొద్దనే యుంచుకొమ్మని నిత్యమును పొంగమోటపెట్టుచున్నాఁడు. ఇప్పుడు నేను పిల్లదానిని మఱియొకరి కిచ్చిన యెడల నాచెల్లెలు పోఁబట్టి యట్లుచేసితినని కలకాలము చెప్పుచుండును. అదిగాక మా శంకరయ్య బహుబుద్ధిమంతుఁడు; స్ఫురద్రూపి; విద్యావినయసంప

న్నాఁడు. పిల్లనాతనికే యిచ్చెదను. జాతకమును మీరు మఱియొక సారి శ్రద్ధతోఁ జూడవలెను.

అప్పుడు సిద్ధాంతి తాను మఱియొకవిధముగాఁ జెప్పిన కార్యము లేదని తెలిసికొని కొంచెముసే పాకాశమువంకఁ జూచి యనుమానించి "సీతజననము కృత్తికానక్షత్రముయొక్క యేపాదము?" అని ప్రశ్న వేసెను.

రాజ—ద్వితీయ పాదము.

సిద్ధాం—శంకరయ్యది ప్రథమపాదము. అవును. అనుకూలముగానే యున్నది—శ్లో॥ ఏకరే చైకపాదేతు వివాహః ప్రాణహానిదః। సంపత్యేకరేక నక్షత్రే భిన్నపాదేశు భావహా॥—అను శాస్త్రముచుబట్టి దోషము లేకపోఁగా శుభావహముగా కూడనున్నది. తప్పక సీత నీతని కిచ్చి వివాహము చేయుండి.

రాజ—ఈసంవత్సరములో పెండ్లి కనుకూలమయిన ముహూర్త మెప్పుడున్నది?

సిద్ధాంతి—"శ్లో॥ మాఘ ఫాల్గున వైశాఖ జ్యేష్ఠమాసాశ్శుభప్రదాః" అనుటచే మాఘమాస మనుకూలముగ నున్నది. బహుళ పంచమీమంగళవారమునాఁడు రవి కుంభలగ్నమం దున్నాఁడు. ఆముహూర్తము దివ్యమయినది—శ్లో॥ అజ గో యుగ కుంభాళి మృగరాశి గతేరవౌ। ముఖః కర్మ గ్రహా స్త్వన్యరాసికేన కదాచన॥ అని ప్రమాణవచనము.

రాజ—మీకొమార్తె జబ్బు నిమ్మళముగా నున్నదా?

సిద్ధాం—తమ కటాక్షమువలన నిమ్మళముగానే యున్నది. నాఁడు మీరుచెప్పిన బైరాగి బహుసమర్థుఁడు. అతఁడు మాయింట గ్రహమును నిమిషములో వెళ్ళగొట్టినాఁడు. భూతవైద్యు లంచ

అను మాచిన్నదానికిఁ బట్టినగ్రహమును వదలించుట యసాధ్య మని విడిచిపెట్టినారు. అతఁడు మూఁడుదినములు జల మభిమంత్రించి లోపలికిచ్చి రక్షరేకు కట్టినాఁడు. నాఁటినుండియు పిల్లది సుఖముగా నున్నది.

రాజ — మాచెల్లెలు సుబ్బమ్మకు దేహ మస్వస్థముగానున్నది. మనగ్రామములో నెవ్వరును మంచివైద్యులు కనఁబడరు. నాకేమి చేయుటకును తోఁచకున్నది.

రాఘ — బైరాగిచేత మందిప్పించరాదా! అతఁడు మీరు సొమ్మిచ్చినమాత్రము పుచ్చుకొనఁడు; ఈయూర నెందఱికో ధర్మా ర్థముగానే యౌషధములిచ్చి దీర్ఘవ్యాధులను సహితము కుదిర్చినాఁడు.

రాజ — గట్టివాఁ డయినయెడల నీ వాతని నొక్కపర్యాయము మధ్యాహ్నము మాయింటికి వెంటబెట్టుకొనివచ్చి సుబ్బమ్మను చూపెదవా? నాలుగుదినములనుండి దానిశరీరములో రుగ్మతగా నున్నందున వంటకు మిక్కిలి యిబ్బందిపడుచున్నాము.

రాఘ — అవశ్యముగా దీసికొనివచ్చెదను. అతని కాభేషజ ములు లేవు. ఎవరుపిలిచినను వచ్చును.

సిద్ధాంతి — ఆతనికడ స్వర్ణముఖివిద్య కలదని చెప్పుచున్నారు. మహానుభావులు గోసాయిాలలో నెటువంటివారైనను నుందురు.

రాఘ — ఆతఁడు ప్రతిదినమును దమ్మిడియెత్తు రాగి కరఁగి బంగారముచేయునఁట! ఆతఁ డప్పుడప్పుడు బ్రాహ్మణులకు దాన ధర్మములు చేయుచున్నాఁడు. ఈవిద్యయే లేకపోయిన నాతనికి ధన మెక్కడనుండి వచ్చును?

రాజ — రాఘవాచారీ! దేవున కధ్యయనోత్సవములు క్రమ ముగా జరుగుచున్నవా?

రాఘు—తమయనుగ్రహముండఁగా ఉత్సవముల కేమిలోపము ? నిరుడు పుష్యమాసములో సంక్రాంతినాఁటి యుత్సవము ప్రత్యేకముగా తమ ద్రవ్యముతో జరిగినది. నిన్ననో మొన్ననోలాగున కనఁబడుచున్నది ; అప్పుడే సంవత్సర మయినది. రేపే సంక్రాంతి— ఈసంగతి తమతో మనవిచేయుట కే వచ్చి సుబ్బమ్మగారికి జబ్బుగా నున్నందున సమయముకాదని యూరకున్నాను.

రాజ—క్రిందటి సంవత్సరము నూటయేఁబది రూపాయల నిచ్చినాను. ఈసంవత్సరము మాలోపల వివాహములు తటస్థమయి నవి గనుక నూఱురూపాయలనుమాత్రమే యిచ్చెదను. ఏలాగున నయిన దానితో సరిపెట్టవలెను.

రాఘు—చిత్తము. దానికేమి ? అలాగుననే చేసెదను.

రాజ—రాఘువాచార్యులూ ! బైరాగి నవస్యముగా నేఁడే మాయింటికి తీసికొనివచ్చి నీవు మఱియొకపనిని చేసుకోవలెనుజుమీ ? ప్రొద్దెక్కుచున్నది. శీఘ్రముగా వెళ్ళు—సిద్ధాంతిగారూ ! మీకు సందేహముగా నున్నపక్షమున శంకరయ్యజాతకము మఱియొకసారి చూడుండి ; ఎవరితోనైనా నాలోచించవలసి యున్నయెడల, లచ్చయ్య శాస్త్రిగారికి కూడ ఆజాతకము చూపవచ్చును.

సిద్ధాంతి—చిత్తము. నా కటువంటి సందేహము లేదు.

రాజ—అట్లయిన, ఇప్పుడు బసకు పోయి తరువాత దర్శనమిండి.

అని చెప్పి పంపినతరువాత సభవారంనఱును తమయిండ్లకు బోయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి చేయి కడుగుకొను నప్పటికి రాఘువాచార్యులా బైరాగిని వెంటఁ బెట్టుకొనివచ్చి యింటఁ బ్రవేశపెట్టెను. నిత్యమును రాజశేఖరుఁడుగా రాతనికి సకలోప

చారములును చేయుచు భక్తితో ననుసరించుచుండెను. సుబ్బమ్మకు వ్యాధి వెంటనే నిమ్మళించినను స్వర్ణము చేయువిద్యను నేర్చుకొనవలె నను నాసక్తితో రాజశేఖరుఁడుగా రాతని విడిచిపెట్టక, యింటనే యుంచుకొని నిత్యమును పాలును పంచదారయు వేళకు సమర్పించుచు నెగళ్ళకు వలయు పుల్లలను సనుకూర్చుచు బహువిధముల భక్తి సేయుచు నాతని యనుగ్రహసంపాదనకుఁ దగిన ప్రయత్నములు చేయుచుండెను. ఈప్రకారముగాఁ గొన్నిదినములు జరగఁగా సంతలో జనార్దనస్వామివారికిఁ గళ్యాణోత్సవముసమీపించినది. ఆయుత్సవమును జూచుటకై చుట్టుప్రక్కలగ్రామముల నుండి వేలకొలఁది జనులు వచ్చి ప్రతిగృహమునను క్రిక్కిఱిసినట్లు దిగియుండిరి.

మాఘశుద్ధమున నేకాదశినాఁడు రథోత్సవమునకు వలయు ప్రయత్నము లన్నియు జరుగుచుండెను. నాలుగుదినముల నుండి రథమునంతను నలంకరించి దాని పొడుగునను వన్నెవన్నెల గుడ్డలను చిత్రవర్ణము గల కాగితములను అంటించి, వెదురుకఱ్ఱల కొనలకు హనుమద్విగ్రహమును గరుడవిగ్రహమును గల ధ్వజపటములను గట్టి రథమునకుఁ దగిలించిరి. దేవుఁడుకూర్చుండు పైవైపున గిలకలతో నున్న కదళీకాస్తంభములను నిలిపి వానికి మామిడి మండలతోను వివిధపుష్పములతోను తోరణములను గట్టిరి. ఆ యరటికంబములకు నడుమను తెల్లని లక్కగుఱ్ఱములు రెండు రథము నీడ్చుచున్నట్లు ముంగాళ్ళు మీఁదికెత్తుకొని మోరలు సారించి వీధివంకఁ జూచు చుండెను. ఆ రథమునకుఁ బదియడుగుల దూరమున వెదురు వేళ్లతో నల్లబడి పయిని గుడ్డ మూయబఁడి వికృతాకారముతో నున్న యాంజనేయ విగ్రహములోను గరుడ విగ్రహములోను మనుష్యులు దూరి చూడవచ్చిన పల్లెలవాండ్రను పిల్లలను జడిపించికొనులాగున

నెగిరెగిరిపడుచు లక్కతలకాయలఁ ద్రిప్పుచుండిరి. అప్పుడు పూజారులు పల్లకిలో నుత్సవ విగ్రహముల నెక్కించుకొని వాద్యములతోఁ గొండదిగివచ్చి రథమునకు మూఁడు ప్రదక్షిణములను జేయించి స్వామి నందు వేంచేయింపఁజేసిరి. చెంతలనున్నవా రందఱును క్రిందనుండి యరఁటిపండ్లతో స్వామిని గొట్టుచుండఁగా రథముమీఁద, గూర్చున్న యర్చకులును తదితరులును చేతులతో దెబ్బలు తగులకుండఁ గాచుకొనుచు నడుమనడుమ జేగంటలు వాయించుచు గోవిందా యని కేకలు వేయుచుండిరి. ఆ కేకలతో రథమునకుఁ గట్టియున్న మ్రోకులను వందలకొలఁది మనుష్యులు పట్టుకొని యిండ్ల కప్పులును వీధి యరుగులును కూలునట్టుగా రథము నీడ్చుచుండిరి. అంతట భోగము మేళ మొకటి రథమునకుముందు దూరముగా నిలువఁబడ, మద్దెల మీఁదఁ జేయివైచుకొని యొకతె యాడసాగెను. మద్దెలమీఁద దెబ్బ వినఁబడినతోడనే దేవునితో నున్న పెద్దమనుష్యు లందఱును మూకలను ద్రోచుకొనుచు వెళ్లి యాటకత్తియలముందు మున్నున్న వారిని వెనుకకుఁ బంపి తాము పెద్ద లయి యుత్సవమునందు గాన వినోదమునకు కొఱత రాకుండ సమర్థించుచుండిరి.

అప్పుడు రుక్మిణి సమస్తాభరణభూషితురా లయి, ఉమ్మెత్త పువ్వువలె నందమై బెడబెడలాడుచున్న కుచ్చిళ్ళు మీఁగాళ్లపై నొఱయ, ఎడమభుజము మీఁదినుండి వచ్చి జరీచెట్లుగల సరిగంచు పయ్యెదకొంగు వీఁపున జీరాడ కట్టుకొన్న గువ్వకన్నుదిన నల్లచీర యామె యందమున కొక వింతయందమును గలిగింప, కాళ్ల యందియలును, పాంజేబులును, గళ్ళుగళ్ళున శ్రావ్యనాదము చేయ, కుడి చేయి తప్పఁ గడమభాగ మంతయుఁ బయిటలోఁ దాఁగి కనఁబడక యున్న వంగపండుచాయగల గుత్తపుపట్టురైక నీరెండలో ద్విగుణ

ముగాఁ బ్రకాశింప, కొప్పులోని కమ్మపూవులతావి కడలకుఁ బరిమళము లెసంగుచు గంధవహుని సార్ధకనామునిఁ జేయ, నడచి వచ్చి వీధిలో నొక యరుగుచెంత నిలుచుండి రథమువంక జూచు చుండెను. ఈదేశములో సాధారణముగా స్త్రీలు తమభర్తలు గ్రామమున లేనప్పుడు విలువచీరలు కట్టుకొని యలంకరించుకొనుట దూష్యముగా నెంచువా రయినను, ఇతరులయింట జరుగు శుభ కార్యములయందు పేరంటమునకు వెళ్ళునప్పుడు గాని గ్రామములో జరగెడి స్వామికళ్యాణమహోత్సవమును గ్రామదేవతల తీర్థములును జూడఁబోవునప్పుడు గాని మెరుపుతెచ్చుకొనినైన మంచిబట్టలను మంచినగలను ధరించుకొనక మానరు. అప్పటి యామె సౌందర్యము నేమని చెప్పుదును! నిడుదలై సోగలైనకన్నులకుఁ గాటుకరేఖ లొకసొగసు నింప, లేనవ్వు మోమున నర్ధచంద్రునిఁ బరిహసించు నెన్నుదురున బాలచంద్రుని యాకృతినున్న కుంకుమబొట్టు రంగు లీన, శృంగారరస మొలికెడి యా ముద్దుమొగముయొక్క యప్పటి యొప్పిదము కన్నులకఱవు తీఱఁ జూచి తీఱవలసినదే కాని చెప్పి తీఱదు. రథ మామె దృష్టిపథమును దాఁటి పోయినతోడనే ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను దిట్టముగా ధరియించి దాసరులు ఇనుప దీపస్తంభములలో దీపములు వెలిగించుకొని నడుమునకుఁ బట్టు వస్త్రములను బిగించుకొని యొకచేతిలో నెమలికుంచె యాడించుచు రెండవచేతిలోని గుడ్డముట్టలు చమురులో ముంచి వెలిగించి సెగ సోకకుండ నేర్పుతో దేహమునిండ నంటించుకొనుచు ప్రజ లిచ్చు డబ్బులను దీపస్తంభముల మట్లలో వేయుచు నడిచిరి. ఆసందడి యడఁగినతోడనే రుక్మిణితల్లియు మఱికొందఱును తోడనడువ బయ లుదేఱి, ఉత్సవమునిమిత్తమయి పొరుగూళ్లనుండివచ్చిగుడారములలోఁ

బెట్టిన కంచరికుకాణములను పండ్లయంగళ్లను దాటి, మెట్లపొడుగు నను ప్రక్కలయందు బట్టలు పఱచుకొని యఱచుచు కూరుచున్న వికలాంగులకు సెనగపప్పును గవ్వలును విసరివైచుచు, కాశీకావళ్ళు ముందుబెట్టుకొని పుణ్యాత్ములను పాపాత్ములను స్వర్గమును నరక మును జూపెదమని పటములు చేతఁబెట్టుకొని వచ్చెడివారిని పోయెడి వారిని నష్టగించెడు కపటయాత్రికులకు తొలఁగుచు, కొండపయెక్కి దేవతాసందర్శనార్థము వెళ్లెను. అక్కడ నిసుకచల్లిన రాలకుండు మూఁకలలోనుండి బలముగలవారు దేవునకుఁ బండ్లియ్యవలెనను నవేశముతోదూఱి సందడిలోఁ బడి దేవతాదర్శన మటుండఁగా మంది లోనుండి యీవలంబడినఁజాలునని నడుమనుండియే మరలి యీవలకు వచ్చి సంతోషించుచుండిరి. వారికంటె బలవంతు లయినవారు గర్భా లయమువఱకును బోయి పండ్లను డబ్బును పూజారి చేతిలోఁ బెట్టి యీవలఁ బడుచుండిరి. అర్చకులును ఒకరు విడిచి యొకరు వెలుపలికి వచ్చి చెమటచేఁ దడిసిన బట్టలను పిండుకొని వెలుపలగాలిలో కొంతసేపు హాయిగానుండి మరల గర్భాలయములలోఁ బ్రవేశించి యాయుక్కలో బాధపడుచుండిరి. ఈప్రకారముగా వచ్చిన యర్చకు లలో నొకఁడు మాణిక్యాంబను జూచి యామెచేతిలోని పండ్లను బుచ్చుకొని లోపలికిఁ బోయి స్వామికి నివేదనచేసి వానిలోఁ గొన్ని పండ్లను తులసిదళములను మరలఁ దెచ్చియిచ్చి యందఱ శిరస్సుల మీఁదను శఠగోపము నుంచెను. అంతట మాణిక్యాంబ వెనుకతిరిగి యాలయద్వారమును దాఁటుచుండెను. రుక్మిణి యామె చెఱఁగు పట్టు కొని వెనుక నిలుచుండెను. ఒకప్రక్క సీతయు మఱియొకప్రక్క నొక ముత్తైదువయు నిలువఁబడిరి. ఆసమయములో నెవ్వఁడో వెనుక నుండి రుక్మిణి మెడలోనికి చేయి పోనిచ్చి కాసులపేరును పుటుక్కున

త్రించెను. రుక్మిణి వెనుక మరలి చూచునప్పటికి చేయియుఁ గాసుల పేరునుగూడ నదృశ్యములాయెను. రుక్మిణి కేకలో పదిమందియు వచ్చి దొంగను పట్టుకొనుటకయి ప్రయత్నము చేసిరి కాని యాదొంగ సహితము వారిలోనేయుండి తానును దొంగనే వెదకుచుండెను. అప్పుడు రుక్మిణి మొదలగువారు ప్రదోషసమయమున నగపోయినందునకయి మఱింత విచారించుచు నింటికిఁ బోయిరి.

ఆఱవ ప్రకరణము

సొమ్ము పోయినందుకు మంత్రజ్ఞులు చేసిన తంతు-రుక్మిణి మగఁడు పోయిన వార్త నొకఁడు చెప్పుట - రుక్మిణికి రుగ్ణత వచ్చుట-సోదె యడుగుట-మగడుఁ పట్టుట-భూతవైద్యము - సువర్ణవిద్య - బైరాగి సొమ్ముతో నదృశ్యుఁ డగుట.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు దంతధావనము చేసికొనుచు వీధియరుగుమీఁదఁ గూరుచుండియుండఁగా సిద్ధాంతి తనతోఁగూడ మఱియొకబ్రాహ్మణునిఁ దీసికొనివచ్చి యరుగుమీఁద నొకప్రక్కను చతికిలఁబడెను. చేతిలో వెండిపొన్నువేసిన పేపబెత్తమును పట్టుకొని, తలయును గడ్డమును గోళ్ళును బెంచుకొని కనుబొమలసందున గొప్ప కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని గంభీరముగాఁ గూరుచున్న యీవిగ్రహమును నఖశిఖపర్యంతమును తేఱిపాఱఁజూచి యాయన యెవరని రాజశేఖరుఁడుగారు సిద్ధాంతి నడిగిరి. "వీరు మహామంత్రవేత్తలు; మళయాళమునందుఁ గొంతకాలముండి మంత్ర రహస్యముల నామూలాగ్రముగా గ్రహించినారు; వీరు కృష్ణాతీరముననుండి యాత్రార్థమయి విజయంచేసినారు; వీరిపేరు హరిశాస్త్రిల వారు; వీరీవఱకు బహుస్థలములలో పోయినవస్తువుల నిమిషములో దెప్పించి యిచ్చినారు; వీరు నాలుగు సంవత్సరముల నుండి వానప్రస్థాశ్రమమును స్వీకరించి యున్నారు." అని తా నాతనిని రెండుదినములనుండియే యెఱిగినవాఁ డయినను జన్మదినమునుండియు నెఱిఁగియున్నవానివలె నాతనిచరిత్రమును చెప్పి, 'నఖగోమైర్వానాశ్రమీ' యను దక్షస్మృతి వచనమును జదివి గోళ్ళును వెండ్రుకలును బెంచుకొనుటచే వానప్రస్థుఁ డగు నని తల్లక్షణమును జెప్పెను. అప్పుడు హరిశాస్త్రిలు తనమంత్రసామర్థ్యమును గొంతసేపు పొగడుకొని

తా నావఱకు పోయినవస్తువులు తెప్పించినావన్న స్థలములపట్టిక నొక
దానిని బహుదినములు ప్రయాసపడి వల్లించినవానివలె తడవుకో
కుండఁ జదివెను. అప్పుడు సిద్ధాంతి రుక్మిణివస్తువు పోయినసంగతి
జెప్పి దానిజాడ చెప్పవలయునని ప్రార్థించెను. తోడనే హరిశా
స్త్రులు తన ముక్కుపుటములయొద్ద వ్రేలుపెట్టుకొనిచూచి, ఆకాశము
వంకఁ జూడ్కి నిగిడించి వ్రేళ్లుమడఁచి యేమో లెక్కించి నిమిష
మాలోచించి 'పోయినవస్తువు ఇక్కడకువచ్చుచుఁ బోవుచు నుండు
వారిచేతనే చిక్కునదికాని యిల్లు దాఁటిపోలే' దని చెప్పెను. ఇంతలో
రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖప్రక్షాళన మయినందున నందఱుఁ గలిసి
లోపలికిఁ బోయిరి. నడవలో నిలుచుండి హరిశాస్త్రులు వస్తువును
దెప్పించి యిచ్చుటకు తనదే భార మనియు, మధ్యాహ్నము వచ్చి
యంత్రము వేసెదనుకాఁబట్టి యాసమయమున కింట నున్న సేవకు
లందఱును సిద్ధముగా నుంచవలయు ననియుఁ జెప్పి, 'లోపలి నుండి
కొంచెముబియ్య మిప్పుడు తెప్పింపుఁడు' అని కోరెను. సిద్ధాంతియే
లోపలికిఁ బోయి యొక పళ్లెముతో బియ్యమును దీసికొనివచ్చి
శాస్త్రుల కోరికప్రకారము గృహమునఁ గనఁబడ్డ భృత్యవర్గమును
బిలుచుకొనివచ్చెను. ఆమీఁదట శాస్త్రులు తన మంత్రప్రభావమును
గొంచెము చిత్తగింపవలయు నని మనవిచేసి, అక్కడ నున్నవారిలో
నెవ్వరైన నొనవస్తువును దీసి రహస్యముగా దాచినయెడల వారి
పేరును జెప్పెద నని చెప్పి, తాను వీధిలోనికిఁ బోయెను. అప్పుడు
రాజశేఖరుఁడుగారు తన యుంగరము లోకనిచేతి కిచ్చి పదిలముగా
దాపించి, యాతఁడు వచ్చి కూరుచున్నతరువాత శాస్త్రులను లోపలికిఁ
బిలిచి యుంగరమును దాచినవానిని జూపు మని యడిగిరి. శాస్త్రులు
తోడనే యక్కడ నున్న పదిమంది చేతులలో బియ్యమును బెట్టి
యొక రొకరే వచ్చి బియ్యమును పళ్లెములో బోయవలె నని చెప్పి

తొ నేమో మంత్రమును జపించుచుండెను. అప్పు డందఱును వరుసగా వచ్చి బియ్యము పళ్లెములోఁ బోసిరి. వెంటనే యతఁ డుంగరమును దీసినవాఁ డీతఁడని చూపెను. అప్పు డక్కడనున్నవా రందఱును నద్భుతరసాక్రాంతు లయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును అతఁడు మహామంత్రవేత్త యని యొప్పుకొని నమస్కారము చేసి, పోయిన నగ యాతని మంత్రశక్తిచేత వచ్చునను నమ్మకముతో మధ్యాహ్నమునఁ దప్పక రావలయు నని పలుమారు ప్రార్థించి తీసుకొని రమ్మని సిద్ధాంతితోను జెప్పెను. సిద్ధాంతియు శాస్త్రులును ముఖ విలాసముతో సల్లాపసుఖము ననుభవించుకొనుచు నింటికి నడచిరి. ఇక్కడకు వచ్చునప్పుడే సిద్ధాంతిగారు శాస్త్రియు రహస్యముగా నన్ని సంగతులను మాటాడుకొని రాజశేఖరుఁడుగా రిచ్చుబహుమతిలో చెఱిసగమును బుచ్చుకొనునట్లు సమాధానపడిరి. కాఁబట్టి రాజ శేఖరుఁడుగారికి నమ్మకము పుట్టించుట కయి ముందుగా చేయవలసిన తంతును కూడఁబలుకుకొన్న తరువాత, వస్తువును దాచినవాఁడు పళ్ళెములో బియ్యము పోయఁగానే వెనుకఁ దాను బోసెదననియు వాఁడే దానిని తీసి దాచినాఁడని చెప్పవలసిన దనియు సిద్ధాంతి యింటివద్దనే నిర్ణయము చేసినందున శాస్త్రు లాతనిసాహాయ్యము చేత నిమిషములో నుంగరమును దీసినవానిని చూపఁగలిగెను. మధ్యాహ్నభోజనము చేసి బయలుదేఱి కావలసిన పరికరములతో సిద్ధాంతియు హరిశాస్త్రులును వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి యిల్లు చేరిరి. అంతకుమునుపే యింటఁగల పరిచారకులును తక్కినవారును రావింపఁ బడిరి. హరిశాస్త్రులకు వినఁబడునట్లుగా సిద్ధాంతి రథోత్సవసమయమున రుక్మిణితో నెవరువెళ్లిరో కాసులపేరు పోయినప్పు డెవ్వరెవ్వ రెచట నుండిరో యాసంగతులు వెంట వెళ్ళినవారి నడిగి తెలుసుకొను చుండెను. అంత సిద్ధాంతివచ్చి రహస్యముగా శాస్త్రులచెవులో నొక

మాట చెప్పి మరల వెళ్ళి నేమేమో సంగతులను మాటాడు చుండెను. ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి వారినందఱిని లోపలికి రం డని పిలిచిరి. హరిశాస్త్రిలు అమ్మవారిపెట్టెను. తీసికొని యిప్పుడే వచ్చెద నని చెప్పిపోయి గడియసేపు తాళి యిత్తడిపెట్టెను పట్టుకొని కుడిచేతి కొక రాగికడియమును దొడుగుకొని మరల వచ్చి, అలికి దిగవిడచియున్న చావడిలో నల్లని వచ్చని ముగ్గులతో నొక్క విగ్రహమును వేసి, దాని నాభిస్థానమునం దాను తెచ్చిన యిత్తడిపెట్టెను బెట్టి మూత తీసి 'జయజననీ' యని కేకవేసి కొంతసే పేమోకన్నులు మూసికొని జపముచేసి, రాజశేఖరుఁడుగారివంక జూచి యొక తెల్ల కాగితము తెమ్మని యడిగెను. ఆకాలములో కొండపల్లి కాగితములు తప్ప మఱియొకరీతి కాగితములు లేవు. రాజశేఖరుఁడుగారికుమారుఁడు లోపలికిఁ బోయి యొక తెల్లకాగితము దీసికొని వచ్చి యిచ్చెను. అప్పుడాకాగితము నందఱును జూచుచుండఁగాఁ సమానము లైన యెనిమిది ముక్కలుగాఁ జించి యం దొక్కముక్కను దనయొద్ద నుంచుకొని తక్కిన యేడుముక్కలను వారికిచ్చివేసి, తా నుపాసించు దేవతయొక్క శక్తిచేత ఆకాగితపు ముక్కమీఁదికి వస్తువును దొంగి లించినవారి పేరు వచ్చునని చెప్పి, యాముక్కను ఇత్తడిపెట్టెలోఁ బెట్టి నిమిష మందుంచి యొక మంత్రమును జదివి యాముక్కను మరలఁ బయికిఁ దీసి తనచేతులోనే పట్టుకొని యందఱకును జూపి, దానిని క్రింద నుంచి మూలలను కుంకుమ రాచి. హారతికర్పూరపు తునకతో దానిమీఁద బీజాక్షరములును యంత్రమును వేసి క్రింద నునిచి, యొకరొకరేవచ్చి దానిమీఁద జేయివైచి పొండని యాజ్ఞా పించెను. స్పష్టముగా గనబడుచున్న యాతెల్లకాగితము మీఁద నెల్లవారును చేతులువేసి పోయియేమిజరుగునో చూత మనుకొనుచు

చేతఁ దమస్థానముల గూరుచుండి చూచుచుండిరి. అందఱును ముట్టుకొని పోయినతరువాత హరిశాస్త్రి లాముక్కనుదీసి సాంబ్రాణి ధూపము వేసి, హారతికర్పూరము వెలిగించి దానిమీఁద ఆముక్కను నాలుగయిదుసారులు మోపి రాజశేఖరుఁడుగారి చేతికిచ్చెను. ఆయన చేతిలోఁ బుచ్చుకొని చూచునప్పటికి దానిమీఁద పెద్దయక్షరములతో 'చాకలసరదు' అని వ్రాసియుండెను. ఆకాగితము పయికెత్తగానే యెల్లవారికిని స్పష్టముగా వంకరయక్షరములు కనఁబడుచుండెను. దగ్గరనున్నవారిలో నొకరుదానిని పుచ్చుకొని చదువునప్పటికి చాకలి సర్వఁడొకఁడుతప్ప మిగిలినవా రందఱును నద్భుతప్రమోదమగ్న మానసు లయి చప్పటలుగొట్టి శాస్త్రులశక్తిని ఉపాసనాబలమును వేయినోళ్ళం గొనియాడఁజొచ్చిరి. కొంద అక్కడ నున్నవారిలో 'వీఁడె నగదీసినదొంగ; అప్పుడు వెనుక నిలుచున్నాఁ డని' వానిని నిందింపసాగిరి. సీత వచ్చి కాసులపేరు పోయినప్పుడు సర్విగాఁడు పండ్లుచేతిలోఁ బట్టుకొని మా వెనుక నిలువఁబడినాఁ డని చెప్పెను. అందుమీఁద నందఱును నగ హరించినవాఁడు చాకలి సర్విగాఁడుతప్ప మఱియొకఁడు కాఁడని నిశ్చయించిరి. ఇంటనున్నవారును రాజశేఖరుఁడుగారునుకూడ ఆప్రకారముగానే నమ్మిరి. ఆవస్తువును శీఘ్రముగాఁ దెచ్చియిమ్మని యడిగినప్పుడు, ఆచాకలివాఁడు కంటికి నేలకు నేకధారగా రోదనముచేయుచుఁ దా నేదోషము నెఱుఁగనని బిడ్డల మీఁదను భార్యమీఁదను ఒట్లు పెట్టుకొనసాగెను. కాని యది యంతయు దొంగయేడుపని యెల్లవారును నిశ్చయముచేసికొనిరి. నయమున భయమున వాని నెన్నివిధముల నడిగినను వాఁడు తాను నిరపరాధి ననియే చెప్పి యేడుచుచు వచ్చినందున, హరిశాస్త్రులు రాజశేఖరుఁడుగారిని చాటునకు 'మాట' యని పిలుచుకొనిపోయి 'మీసెల

వయినపక్షమున వీనికి ప్రయోగముచేసి పోయినవస్తువును దెప్పించెదనని చెప్పెను. వాఁడు చిన్నతనమునుండియు మిక్కిలి నమ్మకముగా బనిచేసినవాఁ డయినందున వానికేహానియుఁ జేయ నొడఁబడక రాజశేఖరుఁడుగారు వానిని కొలువునుండి మాత్రము తొలగించివేసిరి. వాఁడు తాను నిరపరాధి ననియేడ్చుచు నింటికిఁ బోయెను. మొదట సిద్ధాంతి శాస్త్రులచెవిలో రహస్యముగాఁ జెప్పినది చాకలి సుబ్బిసిపేరు వ్రాయుమనియే. అతఁ డమ్మవారిపెట్టెను దెచ్చుమిషమీఁద వెలుపల కుంబోయి యొకకాగితపుముక్కమీఁద నీరుల్లిపాయలరసముతో "చాకలసుబ్బి" యని యక్షరజ్ఞానము చక్కగా లేకపోవుటచేత (౧) వాఁట్టుపోఁగొట్టి వ్రాసి యాఁటపెట్టి పెట్టెలోఁబెట్టుకొనివచ్చెను. రాజశేఖరుఁడుగారి కొమారుఁడు కాగితమును తీసికొనివచ్చినప్పుడు తానాపేరును వ్రాసిన కాగితమంత ముక్కను జింపుకొని తక్కిన దానినిచ్చివేసి, దానిని పెట్టెలోఁ బెట్టినప్పుడు మార్చి మొదటి తనకాగితమును పయికిఁ దీసెను. అదియు మునుపటి కాగితమువలెనే యున్నందున నెవ్వరు ననుమానపడ లేదు. ఆకాగితముమీఁద హారతికర్పూరముతో బీజాక్షరములు వ్రాసినది యుల్లిపాయలకంపు పోవుటకే కాని మఱియొకందు నకుఁగాదు; తరువాత సాంబ్రాణిపొగలోను కర్పూరపుదీపముమీఁదను పొగచూరఁబెట్టుట మున్ను కనబడకుండ నున్న యక్షరములు స్ఫుటముగాఁగనఁబడునట్లు చేయుటకయి కావించినతంత్రము. ఈప్రకారముగా నేనమంత్రప్రభావముచేత శాస్త్రు లంతటి ఘనకార్యమును జేసినందునకయి వస్తువు దొరకకపోయినను రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కొకదోవతులచాపును కట్టబెట్టి నాలుగురూపాయల రొక్కము నిచ్చిరి. ఇంటికిబోయినతరువాత హరిశాస్త్రులును సిద్ధాంతియు వానిని సమభాగంబులుగాఁ బంచుకొనిరి.

ఆమఱునాఁడు జాముప్రొద్దెక్కినతరువాత రుక్మిణి యొక్క తెయు పడమటింటి పంచపాళిలోఁ గూరుచుండి యొకుకత చెప్పిన గడువు నిన్నటిత్తో వెళ్ళిపోయెనే యింకను మగఁడు రాఁడాయెనే యని తలపోయుచు వస్తువుపోయినందునకయి విచారించుచుండెను. ఆసమయమున నిరువదిసంవత్సరములవయసు గల యొకచిన్నవాఁడు లోపలికివచ్చి చేతిలోని బట్టలమూఁటను క్రిందఁబడవైచి రుక్మిణిముగ మువంకఁజూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. అదిచూచి రుక్మిణి సంగతియేమో తెలిసికొనకయే తానును నేడ్వఁజొచ్చెను. ఆరోదనధ్వని విని యింట నున్నవా రందఱును లోపలినుండి పరుగెత్తుకొనివచ్చి యేమియని నడిగిరి. అప్పు డాచిన్నవాఁడు గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు గద్గదస్వర ముతో రుక్మిణిమగఁడు నృశింహస్వామి కాశీనుండి వచ్చుచు త్రోవలో జగన్నాథమువద్ద పుష్యశుద్ధ నవమినాఁడు గ్రహణిజాడ్యముచేత కాల ధర్మము నొందెననియు, దహనాదికృత్యములను తానే నిర్వహించితి ననియుఁ జెప్పెను. ఆమాటలు విన్నతోడనే యింటనున్నవా రంద ఱును నొక్కసారిగ గొల్లుమని యేడ్చిరి. ఆయాక్రందనధ్వని విని చావడిలోనున్న రాజశేఖరుఁడుగారును పొరుగిండ్లవారునువచ్చి కార ణంబును దెలిసికొని పలుతెఱంగుల విలపించిరి. అప్పు డక్కడనున్న పెద్దలందఱును వారినోదార్చి వారిచే స్నానములుచేయించి వేదాంత వచనముల నుపదేశింపసాగిరి. ఇట్లు కొన్నిదినములు జరిగినతరువాత బంధువులు మొదలగువారు రుక్మిణికి శిరోజములు తీయించువిషయ మయి రాజశేఖరుఁడుగారితోఁ బ్రసంగించిరిగాని, ఆయన తనకొమార్తె మీఁది ప్రేమచేత చిన్నతనములోనే యావని చేయింపనొప్పుకొన నందున, నందఱునుగూడ దానివలన నొకబాధకము లేదనిచెప్పి యాయన చెప్పినవిధమే మంచిదని యొప్పుకొనిరి.

మనదేశములో పతిరహితులగు యువతుల దురవస్థను తలంచు కొన్న మాత్రమున పగవారికయినను మనస్సు కలుకక్కుమానదు. పతిశోకమును మఱచునట్లుచేసి యాదరింపవలసిన తలిదండ్రులే జీవితేశ్వరులుపోయి దుఃఖసముద్రములో మునిగియున్న తమకడుపునబుట్టిన కొమార్తెలను కరుణమాలి సమస్తాలంకారములకును దూరురాండ్రను జేసి, తలగొఱిగించి కురూపిణులనుజేసి ముసుగువేసి మూలఁగూర్చుండఁ బెట్టుదురు; రెండుపూటలను కడుపునిండ తిండియయినఁ బెట్టక మాడ్చి యందఱిభోజనములు నయినతరువాత మూఁడుజాముల కిన్ని మెతుకులు వేయుదురు; మనసయినను మంచిబట్ట కట్టుకో నియ్యక, అంచులేని ముతకబట్టనే కట్టుకోనిత్తురు. వేయేల ? మగఁడుపోయిన వారిజీవనములనే దుఃఖభాజనములనుగాఁ జేసి, వారిని జీవచ్ఛవము లనుగా నుంతురు. ఎవ్వరునుపెట్టినవిగాక పుట్టుకతోనే భగవంతుఁ డలంకారముగా దయచేసినట్టియు చిన్నప్పటినుండియు చమురురాసి దువ్వి ప్రాణముతో సమానముగా పెంచుకొనుచున్నట్టియు చక్కని శిరోజములను నిర్దయుఁడైన మంగలివానికత్తి కొప్పగించుటకంటె మానవతులకు ప్రాణత్యాగమే మేలని తోఁచును ; ఇంటఁగల కష్ట మయినట్టియు నీచమయినట్టియు పనులన్నియు వారిమీఁదనే పడును; పుట్టినింటఁ జేరఁగానే, వదినెలు మఱదండ్రును దాసినిగాఁ జూతురు; గారవమనుమాట యుండదు ; శుభకార్యములయందు నలుగురిలోఁ దలయెత్తుకొని తిరుగుటకు నోచుకోకపోఁగా, మొగ మగపడినమాత్ర మున మీఁది మిక్కిలి యెల్లవారును దుశ్శకునమని దూషింతురు. ఈ హేతువుచేతనే "విధవ" యనుమాటయే వినుటకు శూలమువలెఁ గర్ణకఠోరముగా నుండును ; యెవ్వనినైన 'విధవా' యనుపేరను బిలి చినమాత్రమున ఘోరమయిన తిట్టుగా నెంచుకొని వాఁడు మండి పడును.

ఈస్థితి యంతయు కన్నులకు గట్టిన ట్లగపడి, ఆవర్తమానము తెలిసినదినము మొదలుకొని రుక్మిణి రాత్రియుఁ బగలును గదిలో నుండి వెలుపలికిరాక నిద్రాహారములు మాని మగనికయి శోకించుచు కృశింపసాగెను. విచారమునకుఁదోడు దేహమున నేదియో వ్యాధి కూడ నాశ్రయించెను. ఆమె లేవలేనంత బలహీనురాలగు వఱకును వ్యాధిసంగతిని నెవ్వరును కనుఁగొన్నవారు కారు. కనుగొన్నతోఁడనే రాజశేఖరుఁడుగారు ఘనవైద్యుఁడని ప్రసిద్ధికెక్కిన జంగము బసవయ్యను పిలిపించి చేయిచూపించిరి. అతఁడు రుక్మిణి పరున్నమంచము మీఁద గూరుచుండి యెడమచేయి పట్టుకొని నాడిని నిదానించి చూచి వాతనాడివిశేషముగా నాడుచున్నదని చెప్పి, యామెకుఁ బెక్కుదినములనుండి, శీతజ్వరము వచ్చుచున్నదనియు వెంటనే కనుఁగొనక పోవుటచేత జ్వరము దేహములో జీర్ణించిన దనియుఁ జెప్పి, వైద్యగ్రంథమునుండి—శ్లో॥ పారాదార్వీ మహాబలా త్రికటుకా జాజీరసోనాస్తథా । విష్ణుక్రాంతసినాడికా గృహాభవోఽశ్యామ స్తులస్యాద్వయం నారంగస్య శిలాటపత్ర మరలు త్వక్పత్ర నిర్గుండికా । భార్గీపక్వ పటచ్ఛదాచ్ఛ సకలాః శీతజ్వరా న్నాశయేత్॥—అను శ్లోకమును జదివి, తెప్పింపవలసిన వస్తువుల నొక కాగితముమీఁద వ్రాయించి యప్పటి కింటికిఁ బోయెను. ఆమధ్యాహ్నమునకే రాజశేఖరుఁడుగారు వస్తువులనన్నింటిని దెప్పించి వైద్యునకు వర్తమానము నంపినందున, అతఁడువచ్చి వస్తువులను చూర్ణముచేయించి పొట్లములు కట్టి, తేనె యనుపానముచేసి మూఁడువేళలను మూఁడుపొట్లములిమ్మని చెప్పి, నూనె, గుమ్మడి, బచ్చలి, పులుసు, కంద, పనస మాత్రము తగులఁగూడదని పథ్యమును విధించి, ప్రతిదినమును రెండుపర్యాయములువచ్చి చేయిచూచి గుణమును కట్టుకొని పోవుచుండును.

మొదట రుక్మిణికి శరీరము కొంచెము స్వస్థపడ నారంభించినది కాని తరువాత రాత్రులు పలవరింతలు మొదలయినవిపుట్టి జ్వర మధికము కాసాగెను. అప్పుడు వైద్యుని బిలిచి జ్వర మింకను నిమ్మళించవలే దేమని యడుగఁగా, అతఁడు "రేవత్యా మనురాధాయాం జ్వరో బహుదినంభవేత్" అని చదివి యీజ్వరము రేవతీనక్షత్రమున వచ్చినదికాన బహుదినములకుఁ గాని పోదని చెప్పెను. కానియాతని మాటలయం దంతగా నమ్మకము చిక్కక గ్రామములోనున్న మఱి యొకవైద్యునిఁ బిలిపించి, రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణిని జూపించిరి. అతఁడు చేయిచూచి పైత్యజ్వర మని చెప్పి, మూడుపూటలలో రుక్మి ణిది వజ్రశరీరము చేసెద నని ప్రగల్భవచనములు పలికి, అతనియొద్ద మాటలేకాని మందులు విస్తారముగా లేనందున వాఁడుక ప్రకారముగా 'లంఘనమ్ పరమౌషధ' మన్న యొక్క సూత్రమునే శరణముగావిం చుకొని లంకణములు కట్టనారంభించెను. అతఁడు నవజ్వరపక్వము కావలెనని పలుకుచున్నను లక్ష్యముచేయక, దినదినక్రమమున రుక్మిణి శుష్కించి యంతకంతకు మఱింత బలహీనురాలగుచుండుట చూచి యాతని వైద్యమును మానిపించి, మగల మొదటివైద్యునే రావింపఁగా నతఁడు వెంటనే పథ్యము పెట్టించి యౌషధసేవ చేయింప నారంభించెను. ఆయౌషధబలమున వ్యాధి కొంచెము మళ్ళుముఖము పట్టినను, ఒకపట్టున నిశ్శేషమయినదికాదు.

ఈలోపల మాణిక్యాంబ యొకయాదివారమునాఁడు నాలుగు గడియలకుఁ దెల్లవాఱుననఁగా లేచి సుబ్బమ్మను వెంటబెట్టుకొని యెవ్వరును వెళ్ళకముందే ముందుఁగా దామె వెళ్ళవలెనని బయలు దేఱి కామాక్షమ్మయింటిది ప్రేమచేతఁ స్వయముగానే కోరలమ్మ గుడికి పోదె యడుగుటకయి వెళ్ళెను. ఆగుడియొద్ద నున్న మాలది

మాణిక్యాంబ ధూపమువేసినమీఁదట సిష్టదేవత తన కావేశమయి నట్లు కనఁబడి తాను రుక్మిణిపెనిమిటినని బయలపడి, కానిదేశములో దిక్కుమాలినపక్షినయి చచ్చిపోతినని యేడ్చుటయేగాక తాను రుక్మిణి మీఁదిమోహముచేతఁ వచ్చితిననియు, ఆమెను దనయొద్దకుఁ దీసికొని పోయెదననియుఁ జెప్పెను. ఆసంగతులు చెప్పునప్పుడు మాణిక్యాంబయు సుబ్బమ్మయుఁగూడ నేడువసాగిరి. ఆ యుద్రేకము శాంతి పొందినపిమ్మట వారా మాలదానికి సమర్పింపవలసినదాని నర్పించి యింటికిఁ బోయిరి. రుక్మిణికిని రాత్రులు కలలలోను పగలుసహితము కన్ను మూసికొనునప్పుడును మగఁ డెదుటఁ గనఁ బడుచుండెను. ఒకానొకప్పుడు మాటాడునట్లుసహిత మామెకు వినఁబడుచు వచ్చెనుగాని యామాటల నామె గ్రహింపఁ గలిగినదికాదు. ఆమె యొకానొకప్పు డెవ్వరో గుండెలమీఁద నెక్కికూరుచున్నట్టు తలఁచి నిద్రలోఁ గేకలు వేయుచుండును.

ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు హరిశాస్త్రులు వికృత వేషముతో మరల వచ్చి రుక్మిణిచేయిచూచి భూతవాడి యాడుచున్నదని చెప్పెను. బైరాగిచేత విభూతి పెట్టించి లోపలికి తీర్థమిప్పించిరి కాని, అందువలన రుక్మిణి కేమియు గుణ మగపడలేదు. ఒకనాఁ డొక బుడబుడక్కలవాఁడు నెత్తి మీఁది తలగుడ్డలోఁ బక్షియీఁకలును బుజము మీఁద పేపబెత్తముల కట్టయు వీఁపున బెత్తములకు వ్రేలాడఁ గట్టిన పెద్దతోలుసంచియు నుండ డక్కి వాయించుచు వచ్చి, మాణిక్యాంబ శకున మడిగినప్పుడు గీతలును బొమ్మలును వేసి యున్న తాటాకుల పుస్తకము చూచి తీర్థమునకు వెళ్ళినదినమున రావిచెట్టుమీఁద నుండి వచ్చి యొకకామినీగ్రహము సోఁకిన దనియు దిగఁదుడుపు పెట్టినఁ బోవుననియుఁ జెప్పి యొక వేరుముక్క యిచ్చి దానిని వెండి

తాయెతులోఁ బెట్టి దండచేతికిఁ గట్టుమని చెప్పి యొక రూపాయ
పుచ్చుకొని పోయెను. ఆ ప్రకారముగా మాణిక్యాంబ రుక్మిణికిఁ దిగఁ
దుడుపు పెట్టెనుగాని యందువలనను గార్య మగపడలేదు. ఒక దిన
మున సుబ్బమ్మ కావేశము వచ్చి వేంకటేశ్వరులు బయలఁబడి యది
యంతయుఁ దన మహాత్మ్యమే యనియు, కొండకు వచ్చి తనకు
నిలువుదోపిచ్చెద ననితల్లి మ్రొక్కుకొన్నపక్షమున సర్వము నివర్తి
యగు ననియుఁ జెప్పెను. ఆప్రకారమే చేసెదనని మాణిక్యాంబ
మ్రొక్కుకొని తన నగలలో నొకదానిని ముడుపుగట్టెను. గాని దాని
వలనను రుక్మిణిదేహస్థితి యనుకూలదశకు రాలేదు. అంతట వారి
శాస్త్రులు వచ్చి యీరాత్రి చిన్నదానిచేతఁ బలికించి దయ్యమును
వదలఁగొట్టెద నని ప్రతిజ్ఞ చేసి, తాను నాలుగుగడియల ప్రొద్దువేళనే
వచ్చి చావడి యలికించి దానినిండ రంగు మ్రుగ్గులతో ధైర్యశాలు
లయిన పురుషులు చూచినను భయపడునట్టుగా వికృత మయిన స్త్రీ
విగ్రహము నొకదానిని వేసి తాను స్నానము చేసి జుట్టు విరియఁ
బోసికొని కుంకుమముతో మొగమంతయు నొకటేబొట్టు పెట్టుకొని,
రుక్మిణిని స్నానము చేయించి తడిబట్టతో నాపట్టుననుఁ గూరు
చుండఁ బెట్టి మొగమునకు విభూతి రాచి చుట్టును బిందెనాదములు
మ్రోగునట్టు మనుష్యులను నియమించి, కన్నులు మిఱుమిట్లు గొన
నెదుర గొప్ప దీపములు పెట్టించి, మంచివారికి సహితము పైత్యో
ద్రేకము చేయుధూపములు వేయుచు, చుట్టుపట్ల యిండ్లలోని పిల్ల
లందఱును జడిసికొనులాగున "హ్రాం" "హ్రీం" అని పెద్దగొంతు
కతో బీజాక్షరముల నుచ్చరించుచు, గ్రుడ్లెఱ్ఱచేసి బెత్తముపుచ్చుకొని
కొట్టఁబోయినట్టుగా రుక్మిణిమీఁదికి వెళ్ళి, "ఉన్నది యున్నట్టుగాఁ
జెప్పు" మని కేకవేసెను. ఆవఱకే దేహస్మృతి తప్పి వికారముగాఁ

జూచుచున్న యా రుక్మిణి తల్లి సోదెకు వెళ్లి వచ్చి చెప్పిన ప్రకారముగా తాను నృసింహస్వామిననియు భార్యమీఁది మక్కువ తీఱక వచ్చి యావహించినాఁడ ననియు, తనతోఁగూడ నామెను దీసికొనిపోయెద ననియు పలికెను. అంత నాపై త్యోద్రేకము పోవునట్టుగా రుక్మిణి మొగమున కేమోరాచి యామెకు తెలివివచ్చినమీఁదట లోపలికిఁ గొనిపోయి శైత్యోపచారములు చేయుఁడని దగ్గఱ నున్నవారితో జెప్పి, హరిశాస్త్రులు యింటికిఁబోయెను. రుక్మిణి యాదినమును మఱునాఁడును బలహీనముగాను మత్తుగాను పడియుండెను. మఱు నాఁటియుదయమున మరల హరిశాస్త్రులు వచ్చి రుక్మిణిని పట్టినది మొండిగ్రహ మనియు, మహామంత్రముచేతఁ గాని శాబరములచేత సాధ్యము కాదనియు, అయినను తానుజేసిన తపస్సంతయు ధారపోసి వదలఁగొట్టెద ననియుఁ జెప్పి, రాత్రికి తొమ్మిదిమూరల క్రొత్తవస్త్ర మును, అఖండమునిమిత్తము మణుగు నేయియు పుష్పములును, ఆఱు మూరల జనపనారత్రాడును, నాలుగుమేకులును, రెండుకుంచముల నీరుపట్టు లోతైన యిత్తడిపళ్లెమును సిద్ధముచేయించి రెండవద్వారము లేని యొకగదిని గోమయముతో నలికించి యుంచుఁడని రాజశేఖరుఁడు గారితోఁ జెప్పిపోయెను. రాజశేఖరుఁడుగా రాప్రకారము సర్వము జాగ్రత్తపెట్టించి యాతనిరాక కెదురుచూచుచుండిరి. అతఁడు రాత్రి తొమ్మిదిగంట లయినతరువాత వచ్చి గదిలో అఖండదీపమును వెలిఁ గించి; అమ్మవారి పెట్టెను దానిసమీపమున నుంచి, బియ్యపు ముగ్గుతో గదికి నడుమ నొక చిన్న పట్టుపెట్టి యందులో రుక్మిణిని గూరుచుండబెట్టి కొంచెముసేపు తనలో నేమో మంత్రమును జపించి దిగ్బంధనము చేసి గది నాలుగు మూలలను మంత్రోదక

మును చల్లి రుక్మిణి నావలకుఁ దీసికొనిపోవచ్చు నని చెప్పి, ఆమెను లోపలికిఁగొనిపోయిన తరువాత గదితలుపు లోపలగడియ వేసికొని గడియసేపుండి వెలుపలికివచ్చి పయిని తాళము వేసి, ఆగ్రహామునకు బ్రతికియున్న కాలములో నృసింహామంత్రము వచ్చియున్నది, కాఁబట్టి యది యేదేవతకును లోఁబడినది కాదనియు, తనయావచ్ఛక్తి విని యోగించి గదిని విడిచి రాకుండునట్లు బంధించుమాత్రము వచ్చిన సనియు, తా నీవలనుండి శరభసాళ్వమును బ్రయోగించినచో ఘోర యుద్ధముచేసి లోఁబడునుగాని మఱియొక విధముగా లోఁబడదనియు చెప్పి— "ఓం-ఖేం-ఖం-భ్రమసి-హుం-ఫట్-సర్వశత్రు సంహారిణే-శరభ సాళ్వాయ - పక్షిరాజాయ - హుం-ఫట్-స్వాహా"— అని శరభసాళ్వ మును పునశ్చరణ చేయనారంభించెను. రెండుమూఁడులు మంత్రము నుచ్చరించునప్పటికి గదిలోనుండి యొకమనుష్యుని మఱియెవ్వరో కొట్టుచున్నట్టు చిన్నచిన్న దెబ్బలు వినఁబడినవి ; ఆపిమ్మట నొకపెద్ద దెబ్బ వినఁబడెను. ఈప్రకారముగా నరగడియసేపు దెబ్బలు వినఁ బడుచువచ్చి సద్దడఁగినతరువాత గ్రహాము సులభముగానె దొరికె ననియు దానినిప్పుడే తీసికొనిపోయి గోదావరిలోఁ గలిపెదననియుఁ జెప్పి తానొక్కఁడును, గదిలోనికిఁబోయి యందలి సమస్తవస్తువులను దీసికొని హరిశాస్త్రిలు వెళ్ళిపోయెను. ఆమఱుచటిదినము మొదలు కొని క్రమక్రమముగా రుక్మిణి జబ్బువదలి యారోగ్యమును బొంద సాగెను. తరువాత నాబ్రాహ్మణుఁ డొకదినము రాగిరేకుమీఁద నొకప్రక్కను ఆంజనేయవిగ్రహామును బీజాక్షరములును రెండవ ప్రక్కను ఎటుకూడినను ముప్పదినాలుగు వచ్చునట్లుగాఁ బదునాఱు గదులుగల యీక్రిందనున్న రీతి యంత్రమును వేసి, ఆ రక్షరేకును

౧౦	౫	౧౬	౩
౧౫	౪	౯	౬
౧	౧౪	౭	౧౨
౮	౧౧	౨	౧౩

రుక్మిణిమెడకుఁ గట్టి యదియున్నంతకాలము నేవిధమయిన గాలియు సోఁకదనిచెప్పెను. కామాక్షియొక్క గ్రహబాధ నివారణచేసినందున కయి రాజశేఖరుఁడుగారు శాస్త్రిలకు దోవతులచాపు కట్టఁబెట్టుటయే కాక నూటపదియాఱురూపాయలను బహుమాన మిచ్చిరి. శాస్త్రి లారాత్రి అమ్మవారి పెట్టెను దెచ్చినప్పు డందులో వేసి కొన్ని బొమ్మరాళ్ళను మాత్రము తెచ్చుకొనెను. ఆవలి కందఱను బంపివేసి తా నొక్కఁడును లోపలఁ గూరుచున్నప్పుడు తలుపు వేసుకొని గది యొక్క మట్టిమిద్దెకు నడుగామ మేకులను దిగఁగొట్టి యామేకులకు జనుపనారత్రాడును గట్టి, కొత్తబట్టలోఁ గొంతముక్కను జించి వానికిఁ గొంచెము కొంచెము దూరముగా బొమ్మరాళ్ళను ముడిపెట్టి గుడ్డను దిట్టముగా నేతిలోముంచి యొకకొనకు జనుపనారత్రాడుకు వ్రేలాడఁగట్టి, దానికి సూటిగా క్రింద భూమిమీఁద పళ్ళెమునిండ నీళ్ళుపోసి నీళ్ళలో పువ్వులను చక్కఁగా బఱచి, ఆగుడ్డకొనకు దీప మంటించి హరిశాస్త్రిలు వెలుపలికి వచ్చెను. అతఁ డీవలకు వచ్చిన రెండుమూఁడు నిమిషముల కెల్లను గుడ్డ యంటుకొనఁగా మండుచుం డెడుచమురుబొట్లు నీటిలోఁబడి టప్పుమని మనుష్యునిమీఁద దెబ్బ వేసినట్టు చప్పుడు కాసాగెను. ఆవల బొమ్మరాళ్ళవఱకును కాలినప్పు

డారాయి యూడి నీళ్ళలోఁబడి గొప్పధ్వనిని జేయుచు వచ్చెను గాని పళ్లెములో నడుగునఁ బుర్వులుండుటచేత నిత్తడిపళ్లెముమీఁద వాయించినట్లంతమాత్రము వినఁబడినదికాదు. ఆగుడ్డయంతయు మండి పోయినతరువాత ఆతఁడు లోపలికిఁ బోయి మసి మొదలగువానిని పూర్ణముగా నెత్తుకొని వెడలిపోయెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు సువర్ణవిద్యను గ్రహింపవలెనను నపేక్షతో నిత్యమును బైరాగికి సమస్తోపచారములను జరిపించుచు, ఆతని సమయము కనిపెట్టి యనుసరించుచు, అతఁ డొకనాఁడు గంజాయిత్రాగి యుల్లాసముగాఁ గూరుచున్నప్పుడు చేరఁబోయి వినయముతో "బావాజీ! లోకములో సువర్ణముచేయువిద్య యున్నదా?" అని యడిగెను. ఆతఁడు మందహాసము చేసి "ఉన్నది" అని చెప్పెను. ఆపయిని మాటలధోరణిని 'ఆవిద్యయొక్కసంగతి యెటువంటిద' ని రాజశేఖరుఁడుగారు మహాభక్తిశ్రద్ధలతో చేతులు జోడించుకొని యడిగిరి. అందుమీఁద నతఁడు 'ఆసంగతి పరమరహస్య మయినను నీకుఁ జెప్పెద' నని పూర్వయుగములలో స్పర్శవేదివలన నినుము బంగార మగుచు వచ్చెనుగాని యీకలియుగములో స్పర్శవేది లేద నియు, పూర్వము శంకరాచార్యులవా రొక యీఁడిగవానికి సువర్ణ ముఖి యను విద్య నుపదేశింపఁగా వాఁడు చిరకాలము బంగారము ను జేసి కపట యోగులలోఁ గలసి వారి కుపదేశించి దేహము చాలించె ననియు, తనగురు వా విద్యను తన కుపదేశించెను గాని మంత్రముయొక్క పునశ్చరణము పూర్తికానందునఁ దనకది యింకను ఫలింపలే దనియు, తానిప్పుడు పసరులతోమాత్రమే బంగారమును జేయఁగల ననియు, రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁది యనుగ్రహముచేతనే చెప్పినట్లుచెప్పి, ఎల్లవారును దన్ను బంగారము చేయుమని బాధింతురు

గాన ఆసంగతిని మహారహస్యముగా నుంచవలె నని కోరెను. రాజశేఖరుఁడుగారు తా నాప్రకారము గోప్యముగా నుంచెదనని ప్రమాణముచేసి తనకు సువర్ణముచేయు యోగమును జెప్పుఁ డని బహువిధముల వానిని బ్రార్థించిరి. దానిపయిని ఆబైరాగి యది గృహస్థులు చేయఁగూడ దనియు, చేసినయెడల వంశక్షయ మగుననియుఁ జెప్పి తనయెడల విశ్వాసముగలవారికి తానే బంగారమును జేసి యిచ్చెదను గాని యోగమునుమాత్రము చెప్పనని చెప్పెను.

అందుమీఁద బంగారమునైనఁ జేయించుకోవలెనను నాశ పుట్టి మఱింత శ్రద్ధాభక్తులతో నాతని నాశ్రయించుచు నొకనాఁటి యుదయకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు పాలును శర్కరయుఁ దీసికొనివచ్చి యిచ్చి కూరుచుండియుండఁగా, ఆబైరాగి రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁద దనకుఁ బరిపూర్ణానుగ్రహము గలిగినట్టు ముఖచిహ్నములవలనఁ గనఁబఱచుచు నొకబేడయెత్తు బంగారమును బేడయెత్తు వెండినిఁ దెమ్మని యడిగి యాతఁడు తెచ్చియిచ్చినతరువాత వానిని రెంటిని నొకగుడ్డలో కట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు చూచుచుండఁగా నిప్పులలో వేసి కొంతసే పుండనిచ్చి యొకపసరును దానిమీఁద పిండి కొంచెముసేపు తాళి పట్టుకారుతోఁ దీసి రెండుబేడలయెత్తు బంగారమును చేతులోఁ బెట్టెను. అందుమీఁద రాజశేఖరుఁడుగారు మఱింత యాశ కలవారయి, తమయింట గల బంగారమును వెండిని గలిపి యేకముగా బంగారమును జేసిపెట్టుఁడని వానిని బహువిధముల వేఁడుకొనిరి. అట్లు వేఁడుకోఁగా వేఁడుకోఁగా గోసాయి యాతని ప్రార్థన నంగీకరించి యింటఁగల బంగారమును వెండినిఁ జేర్చి యొకమూట గట్ట నియమించెను. ఆతని యాజ్ఞానుసారముగా రాజశేఖరుఁడుగారు తమయింటఁ గలవారి నగలును వెండిపాత్రములును ధనమును పోగుచేసి యొకపెద్ద

మూటనుగట్టి యింట నున్నవారుసహిత మెఱుఁగకుండ రహస్యముగ బైరాగియొద్దకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. అతఁడు వెంటనే పిడకలదాలి పెట్టించి యీమూటను రాజశేఖరుఁడుగారి చేతులతోనే దానిలోఁ బెట్టించి పుటమువేసి ఆయనను లోపలికిఁ బోయి విసనకఱ్ఱను దెమ్మని పంపెను. రాజశేఖరుఁడుగారు విసనకఱ్ఱను బట్టుకొని మరల వచ్చు నప్పటికి బైరాగి గొట్టముతో నూదుచుండెను; పిడకలసందున నుండి మూటయు కనఁబడుచుండెను. అప్పుడు బైరాగి మఱికొన్ని పిడకలను పైనిబెట్టి మంట చేసి, తాను వేమగిరికొండమీఁద నున్న మూలిక లను గొనివచ్చుట కయిఁ వెళ్ళెదననియు, తాను బోయి వానిని గొని వచ్చి పసరు పిండినం గాని యంతయు బంగారము కాదనియు, దాను వచ్చులోపల పిడకలను వేసి మంటచేయుచు జాగ్రత్తతోఁ గనిపెట్టు కొని యుండవలయుననియుఁ జెప్పి, మూలికలనిమిత్తమయి వెళ్లెను. అతఁడు వనమూలికల కయి వెళ్ళి యేవేళకును రాసందున, రాజ శేఖరుఁడుగారు తామక్కడ నేయుండి, బైరాగిని పిలుచుకొనివచ్చుట కయి మనుష్యులనుబంపిరి. వారును గొండయంతయు వెదకి యెక్కడను అతనిజాడను గానక మందుచెట్టు దొరకకపోవుటచేత దూరపుకొండ లకుఁ బోయినాఁడేమో యనుకొని మరలవచ్చి యీవార్తనుజెప్పిరి. ఆబైరాగి బంగారముచేయుమూలికలు దొరకనందున గాబోలుమరల రానేలేదు. అతని నిమిత్తమయి యొక దినమువఱకు వేచియుండి రాజ శేఖరుఁడుగారు పుటము దీసి చూచునప్పటికి దానియందు బంగార మును వెండియు లేదుగాని తెల్లని భస్మముమాత్ర ముండెను. సులభముగా రజితభస్మమును సువర్ణభస్మమును నయినందున రాజ శేఖరుఁడుగారు సంతోషించి పదిలముగా దానిని దాచిరికాని, యేమి కారణముచేతనో యీభస్మమునందు బరువుగాని సువర్ణాదిభస్మముల యందుండు గుణముకాని కనఁబడలేదు.

ఏడవ ప్రకరణము.

రాజశేఖరుఁడుగారి బీదతనము—సుబ్బమ్మ మరణము—బంధుమిత్రుల ప్రవర్తనము—రాజమహేంద్రవర ప్రయాణము—గ్రహణస్నానము.

పూర్వము పుస్తకములయందు— శ్లో॥ ఆధివ్యాధిశతైర్జనస్య వివిధై రారోగ్యమున్మూల్యతే । లక్ష్మీర్యత్ర పతంతితత్ర వివృతద్వారా ఇవ వ్యాపదః॥ ఇత్యాదులకు ధనమే యాపదలకెల్లను మూలమని బోధించు వచనములను జదువునపుడు పురాణవైరాగ్యము గలిగి రాజశేఖరుఁడుగారు దారిద్ర్యమునుగోరుచు వచ్చిరి. లక్ష్మివలెఁ గాక యామెయప్పయైన పెద్దమ్మవా రిప్పుడు నాశ్రితసులభురాలు గనుక, ఆతని కోరికప్రకారము దరిద్రదేవత వెంటనే ప్రత్యక్ష మయి యాతని యభిమతమును సిద్ధింపఁజేసినది. కాని తాను మును పను కొన్నరీతిని పేదఱిక మాతని కంత సుఖకర మయినదిగాఁ గనిపించ లేదు. ఇప్పుడు మునుపటివలె నిచ్చుటకు ధనము లేకపోయినదిగనుక, ఈవరకు నాతని నింద్రుఁడవు చంద్రుఁడ వని పొగడుచు వచ్చిన స్తుతిపాఠకు లందఱును మెల్లమెల్లగా నాతనిని విడిచిపెట్టి, అతనివలన ధనికు లయి బాగుపడినవారి యొద్దకుఁ బోసాగిరి. అయినను రాజశేఖరుఁడుగారు చేయి చాచి యాచించినవారి నూరక పొమ్మనలేక నోటితో లేదనునది చేతితోనే లేదనుచు, తమ కున్నదానిలోనే వేళకు వచ్చి యడిగినవారికి భోజనము పెట్టుచుండిరి. అందుచేత నతిథి యెంతబీదవాఁ డయిన నంత సంతోషించుచుండునే కాని మునుపటి వలె విందులకు విజయంచేయు మిత్రులవంటివా రెవ్వరు నిప్పుడు సంతోషపడుచుండలేదు. ఈదానధర్మములకుసహితము కొంతధనము కావలసియున్నది. కాఁబట్టి, ఇంటఁగల యిత్తడిసామానులను కుదువ

జెట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు సొమ్ము తెచ్చుచుండిరి. అందుచే నానాఁటికి గృహమునఁ గలసొత్తు తక్కువయి కాపాడవలసిన భారము తగ్గుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరగఁగా నించుమించుగా నింటఁగల జంగమరూప మయిన సొత్తంతయు బుట్టలును తట్టలును కొయ్యలునుగా మాఱఁజొచ్చెను. అప్పుడుసహిత మాతఁడు యాచించినప్పుడు లేదని యెవ్వరిమనస్సులకును నొప్పి కలుగఁజేయ నిష్టము లేనివాఁడయి, మున్నెప్పుడు నసత్య మన్నమాట నెఱుఁగనివాఁ డయినను దరిద్రదేవతయొక్క యుపదేశముచేత ధనదానములకు బదులుగా వాగ్దానములమాత్రమే చేయ నారంభించెను. ఆహా! మనుష్యులచేత దుష్కార్యములను జేయించుటలో దారిద్ర్యమును మించినది మఱియొకటి లేదుగదా? అతఁ డీప్రకారముగా సర్వవిధములచేతను బాధపడుచున్నను, ఆసంగతి నోరు లెఱుఁగకుండుట కయి భోజనపదార్థములలో దక్కువచేసియైన మంచిబట్టలను గట్టుకొనుచు అప్పుచేసియైన బీదసాదల కిచ్చుచుఁ బయి కొకరీతి వేషముతోఁ బ్రవర్తించుచుండెను. అది యేమిమాయయో కాని లోకములో నెల్లవారును తాము సుఖపడుట కయి వహించుదానికంటెఁ దాము సుఖము ననుభవించుచున్నట్లితరులకుఁ దోఁచుచున్నట్లుచేయుటకయియే విశేషశ్రద్ధను సహితము బీదతనమువలన గలుగు సౌఖ్యములను లాభములను వేదాంతగ్రంథములు వర్ణించిచెప్పుచు ధనము పాపమునకుఁ గుదు రని దూషింపుచున్నను, రాజశేఖరుఁడుగారు మాత్రము మనల నీదారిద్ర్యదేవత యెప్పుడువదలునా యని నిమిష మొక యుగముగాఁ గడపుచుండిరి; కాఁబట్టి యాతఁ డింతవఱకును లక్ష్యముతోఁ జూడని యదృష్టదేవత నిప్పుడు మఱిమఱి ప్రార్థింపసాగెను. దాని నాతఁ డెంతయాసపడి వేఁడుచువచ్చెనో యాయదృష్టదేవతయు నంతదూరముగాఁ దొలఁగ నారంభించెను.

అట్టిసమయములోనే సుబ్బమ్మకు రోగము తిరుగఁ బెట్టినది. డబ్బు లేక యిబ్బంది పడుచున్న సమయములోనే యుపవాసమును నుప్పిడులును జేసి దినమున కిరువదిస్నానములుచేసి తడిబట్టలు కట్టుకొని రోగపడి యొక్కువ కర్చును దెచ్చి పెట్టినందున కామెమీఁద నెంతో కోపమువచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు విసుగు కొనుచుండఁగా, పనినిమిత్త మయివచ్చి తిరిగిపోవుచున్న యొకబ్రాహ్మణుఁడు దగ్గఱనుండి విని యామెనుదూషించిన లాభములేదని చెప్పి తాను వంటబ్రాహ్మణుఁ డనుగాఁ గుదిరెదననియు, ఆమెను మనసు వచ్చినన్నాళ్ళు రోగపడ నిండనియు- జెప్పుటయేకాక వంటకు సలభీమ పాకములను మించునట్లు చేయ తా నున్నందున నిష్టమున్నచో నామె మృతినొందినను బొంద వచ్చునన్న యభిప్రాయమును సహితము సూచనగాఁ గనబఱిచెను. అతని దెట్టిసత్యవాక్కోకాని యాదినము మొదలుకొని తగువైద్యుఁడు లేనందుననో, ఆబ్రాహ్మణుఁడే పథ్యపానములు జరుపుచు వచ్చి నందునో వ్యాధి ప్రబలి యొకనాఁ డామెకుఁ బ్రాణముమీఁదికి వచ్చెను. ఆదినము నక్షత్రము మంచిది కాదని పురోహితుఁడు చెప్పి నందున, ఆమెను వీధిలోనికిఁ గొనిపోయి గోడప్రక్కను భూశయనము చేసి యొకచాప యడ్డముపెట్టిరి. ఆమెయు రాత్రి జాముప్రొద్దుపోయిన తరువాత లోకాంతరగతురా లయ్యెను. ఆదినము తెల్లవాఱినవఱకు నింటనున్న వా రందఱును వీథుఁగుత్తో జాగరము చేసిరి. మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమునుండియు సమస్తప్రయత్నములు చేసినను, ఊరనున్న బ్రాహ్మణులలో నెవ్వరును సాహాయ్యమునకు వచ్చినవారుకారు; రాజశేఖరుఁడుగారు తామే వెళ్ళి యొకచోట బోగముదానియింట వీథుఁగుల విస్తన్నను పట్టుకొని సంగతిని దెలుపఁగాఁ నతఁడు బేర ములకారంభించి పదియాఱురూపాయిలకు శవమును మోచుట కొప్పు

గొని లేచివచ్చెను. ఇప్పుడు సహిత మాంధ్రదేశపు బ్రాహ్మణులలో ముఖ్యముగా స్మార్తులలో నెవరియింటనైన నెవ్వరైనను మృతినొందినప్పుడు బంధువులును కులమువారును తక్కినమతములయందువలెఁ దమంతటవచ్చి సాయముచేయుట లేకపోఁగా వచ్చి ప్రార్థించినను రాక సాకులుచెప్పుటయు మొగము చాటువేయుటయు బ్రాహ్మణజాతి కంతకు నవమానకరముగా నున్నది. సమస్తాపదలలోను ఘోరతరమయిన యీ యాపదకే యెవ్వరును తోడుపడనప్పు డాకమతములో నుండుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఉండకపోవుటవలన హానియేమి? ఆదినము శవమింటనుండికదలునప్పటికిఁ బగలు రెండుజాములయినది! దహనముచేసి మరల వచ్చునప్పటికిఁ బడమట నాలుగుగడియలపొద్దున్నది. తరువాత విధ్యుక్తముగా సంచయనము మొదలయిన యపరకర్మ లన్నియు జరగినవి.

మునుపటివలె రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుటకయి బంధువులును మిత్రులును నంతగా వచ్చుట మానివేసిరి; వీధిలో గనఁబడినపుడుసహితము చూడనట్టు తొలఁగిపోవుటకే ప్రయత్నించుచుఁ విధిలేక కలిసికొని మాటాడునప్పుడు సంగ్రహముగా రెండుమూడు మాటలతోనే సరిపెట్టుచువచ్చిరి! పూర్వ మాయన మాటాడునప్పుడెల్లను ముఖస్తుతులను జేయువారు తరువాత సమ్మతిని గనఁబఱుచు శిరఃకంపములనుమాత్రము చేయుచు నాతనిమాటలను మందహాసముతో వినసాగిరి. కొన్నాళ్ళ కాశిరఃకంపములును మందహాసములును పోయి యూరక యూకొట్టుట క్రింద మారినవి; అటుపిమ్మట నాయూకొట్టుటలు సహితము నడగి హితబోధలు బలిసినవి; కాలక్రమమున హితబోధలుసహితమడుగంటి యొకరీతి పరిహాసములుగా బరిణమించినవి. రాజశేఖరుఁడుగారును దారాపుత్రాదులును ధనము

లేనివా రయినను తా మొక దుష్కార్యమునకయి ధనమును దుర్వ్యయము చేయలేదుగదా యని మనసులో నొకవిధ మయిన ధైర్యము నవలంబించి యున్న దానితోనే తృప్తిపడుచుండఁగా, వారి సౌఖ్యమునుగని యోరువలేనివారు కొందఱు మిత్రులని పేరు పెట్టుకొనివచ్చి వారును వీరును మిమ్ము దూషించుచున్నారని చెప్పి వారిసెమ్మదికి భంగము గలిగించుచు వచ్చిరి ; రాజశేఖరుఁడుగారు చేసిన వ్యయమును బూర్వము దాతృత్వ మని వేయినోళ్ళఁ బొగడిన వారే యిప్పుడు దానిని దుర్వ్యయమని నిందింపసాగిరి ; ఆయన వలనఁ బూర్వ మెన్నివిధములనో లాభములను బొందినవారుసహి తము రాజశేఖరుఁడుగారు వీధిలోనుండి నడచుచున్నప్పుడు వ్రేలితో జూపి యీయనయే తనధనమునంతను బాడుచేసికొని జోగియైన మహానుభావుఁడని దగ్గఱ నున్నవారితోఁ జెప్పి నవ్వ మొదలు పెట్టిరి. ఈవఱకును సీతను దనకొమారుని కిమ్మని నిర్బంధించుచు వచ్చిన దామోదరయ్య, ఇప్పు డాపిల్లను దన కొడుకునకుఁ జేసికొమని వారివీరిముందఱను బలుకఁజొచ్చెను ; ఆసంగతి కర్ణ పరంపరచే రాజశేఖరుఁడుగారివఱకును వచ్చినందున ఆయన యొకఁ దినము పోయి యడుగఁగా తా నీసంవత్సరము వివాహముచేయ నని చెప్పెను. సుబ్రహ్మణ్యమంతటి యదృష్టవంతుఁడు లోకములో మఱి యెవ్వరును లేరని జాతకముల్రవ్రాసిన సిద్ధాంతియే యాతనికిఁ గన్య నిచ్చెదనన్నవారి యింటికిఁ బోయి యాతనిది తాను జూచినవానిలో నెల్ల జబ్బుజాతక మని చెప్పి పిల్లనీకుండఁ జేసెను. రాజశేఖరుఁడు గారు ధనములేక బాధపడుచుండియు నొరులనడుగుట కిష్టములేనివా రయి యూరకుండఁగా నిజమైనమిత్రుఁ డొకఁడైన నుండకపోవునా యని యెంచి మాణిక్యాంబయు సుబ్రహ్మణ్యమును రాజశేఖరుఁడు గారికడకుఁ బోయి నారాయణమూర్తినిగాని మఱియెవ్వరి నైనను

గాని బదు లడిగి నేమాత్ర మయిన సుబ్బమ్మ మాసికమున కయి
తెం డని ప్రార్థించిరి. ఆయన వారిమాటను దీసివేయలేక
దామోదరయ్యను, నారాయణమూర్తిని, మిత్రులవలె నటించి తన
వలన లాభమును పొందిన మరికొందఱిని బదు లడిగి చూచెనుగాని,
అక్కఱలేనప్పుడు వెనుక మేము బదులిచ్చెదము మేము బదులిచ్చెద
మని యడుగనిదే పలుమాఱు సంతోషపూర్వకముగాఁ జెప్పుచు
వచ్చినవారు, ఇప్పుడు నిజముగాఁ గావలసి వచ్చినది గనుక పోయి
యడిగినను వేయిటీమార్పణలు జెప్పి విచారముతో లే దనిరి.
పలువురు రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికి వచ్చుట మానుకొన్నను,
కొంతకాలమువఱకును గొందఱు వచ్చుచుండిరి. కాని తమ్మేమయిన
ఋణ మడుగుదురేమో యని యిప్పు డావచ్చెడువారు కూడ
రాకుండిరి. కాఁబట్టి మును పెప్పుడును మనుష్యులతో నిండియుండి
రణగుణధ్వని గలిగియుండెడి రాజశేఖరుఁడుగారి గృహ మిప్పుడు
త్రొక్కిచూచువారులేక నిశ్శబ్దముగా నుండెను. అయిన నాస్థితియుం
దది చిరకాల ముండినదికాదు; దాని స్తంభముహూర్తబల
మెట్టిదో కాని తరువాత మరల సదా మనుష్యులతో నిండి మునుపటి
కంటెను సమ్మర్దము గలిగి బహుజనధ్వనులతో మాఱుమ్రోయు
చుండెను. మునుపు మనసులో నొకటి యుంచుకొని పయి కొకటి
చెప్పుచుఁ గపటముగాఁ బ్రవర్తించువారితోను, బట్ట యిమ్మని కూడు
పెట్టుమని యాచించు దరిద్రులతోను నిండి యుండెనుగాని యిప్పుడు
మనసులో నున్నదానినే నిర్భయముగా మొగముమీఁద ననెడు
ఋజువర్తనము గల వారితోను బట్టలును భోజనపదార్థములు
గొన్నందున కయి యీవలసిన సొమ్మిమ్మని యధికారమును జూపు
భాగ్యవంతులతోను నిండియుండ నారంభించెను. గృహమునకు మనుష్య
సమృద్ధి కలిగినట్టుగానే రాజశేఖరుఁడుగారికి వస్తుసమృద్ధియు నానాఁటి

కధికముగాఁ గలుగనారంభించెను. మునుపటివలెఁ బగటిపూటయందుఁ
బదార్థసందర్శన మంతగాఁ గలుగకపోయినను, తదేకధ్యానముతో
నున్నందున రాత్రులు కలలయందుమాత్రము తొంటికంటె సహస్ర
గుణాధికముగాఁ గలుగుచుండెను. ఆబాధ లట్టుండఁగా మున్ను రుక్మిణి
శిరోజములను తీయించకపోవుటచే బాగుగ నున్నదని శ్లాఘించిన
శ్రోత్రియులే యిప్పు డాతనినిఁ బలువిధముల దూషించుటయే కాక
సభవారికి నూఱురూపాయ లపరాధము సమర్పించుకొని మొదల
శ్రీశంకరాచార్యగురుస్వామికి వ్రాసి జాతిలో నుండి వెలివేయించెద
మని బెదరింపఁజొచ్చిరి. ఋణప్రదాతలతో నిండియుండి యిల్లొక
యడవిగా నున్నందునను, వీధిలోనికిఁ బోయిన సుగుణములనుసహి
తము దుర్గుణములనుగానే పలుకుచు హేళనచేయు మహాత్ములతోను
నిండియుండి యూ రొకమహాసముద్రముగా నున్నందునను గౌర
వముతో బ్రతికినచోటనే మరల లాఘవముతో జీవనము చేయుట
కంటె మరణ మయినను మేలుగాఁ గనఁబడినందునను, ఏలాగునైనను
ఋణవిముక్తి చేసికొని యూరువిడిచి మఱియొకచోటికిఁ బోవలె నని
ఆయన నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి వెంటనే రామశాస్త్రియొద్దకు
బోయి యింటి తాకట్టుమీఁద నయిదువందల రూపాయలను బదులు
పుచ్చుకొని, సొమ్ము సంవత్సరమునాటికి వడ్డీతోఁగూడ దీర్చునట్టును,
గడువునాటికి సొమ్మియ్యలేనిపక్షమున నిల్లాతనికిఁ గ్రయ మగు
నట్టును పత్రమును వ్రాసి యిచ్చెను. ఆప్రకారముగా సొమ్ము
బదులుతెచ్చి దానిలో నాలుగువందల రూపాయలతో ఋణముల
నన్నిటిని దీర్చివేసెను. బదు లిచ్చిన మఱుసటినాటినుండియు నిల్లు
వోటుచేసి తన యధీనము చేయవలసిన దని రామశాస్త్రి వర్త
మానమును పంపుచుండెను. పూర్వము స్కాందపురాణమును జదివి
నప్పటినుండియు రాజశేఖరుఁడుగారి మనసులోఁ గాశీయాత్ర వెళ్ళ

వలె నని యుండెను. ఆకోరిక యిప్పు డీవిధముగా నెఱవేఱనున్నందు నకు సంతోషించి, రాజశేఖరుఁడుగారు సకుటుంబముగా గంగాస్నానము చేసివచ్చుటకు నిశ్చయించి తారాబలమును చంద్రబలమును బాగుగనున్న యొక చరలగ్నమునందుఁ బ్రయాణమునకుఁ ముహూర్తము పెట్టి "ప్రతిపన్నవమిపూర్వే" యని యుండుటచేత తిథిశూల లేకుండఁ జూచుకొని "నపూర్వేశనిసోమేచ" యనుటచేత వారశూల తగులకుండ ఫాల్గునశుద్ధ త్రయోదశీ బుధవారమునాఁడు మధ్యాహ్నము నాలుగుగడియల ప్రొద్దువేళ బయలుదేఱుటకు బండి నొక దానిని కుదిర్చి తెచ్చిరి. వారీవఱకుఁ జేసిన యాత్ర లన్నియు గోదావరియొడ్డున నుండి యింటియొద్దకును, ఇంటియొద్దనుండి గోదావరియొడ్డునకు నే కాని యంతకన్న గొప్పయాత్రలను జేసినవారు కారు.

బండిని తెప్పించి వాకిటఁగట్టిపెట్టించి ప్రయాణముహూర్తము మించిపోకమునుపే బండిలో వేయవలసిన వస్తువులను వేయవలసిన దని రాజశేఖరుఁడుగారు పలుమాఱు తొందరపెట్టినమీఁదట మాణిక్యాంబ తెమలివచ్చి బండినిండను సుద్దతట్టలను బుట్టలను చేఁదలను నింపి మఱియొకబండికిఁ గూడఁ జాలునన్నిటిని వీధిగుమ్మములో నుంచెను; బండిలో నెక్కవలసిన యిత్తడిపాత్రములును బట్టలపెట్టెలును లోపలనే యుండెను; ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి యాబుట్టలు మొదలగువానిని బండిలోనుండి దింపించి వారు వెళ్ళిపోవుచున్నారని విని చూడవచ్చిన బీదసాదలకుఁ బంచిపెట్ట నారంభించెను. ఆవఱకు లోపలనుండి కదలి రాకపోయినను రాజశేఖరుఁడుగారు వస్తువులను బంచిపెట్టుచున్నా రన్నమాటను విన్నతోడనే యిరుగుపొరుగుల బ్రాహ్మణోత్తములు వాయువేగమునఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చిరి. బండిలో స్థలముచాలక క్రిందనుంచిన తట్టలు మొదలగు

వానిని మాణిక్యాంబయుఁ దన్ననుసరించుచున్న వారికిఁ బంచి పెట్టెను. తరువాతఁ బెట్టెలును నిత్తడిసామానులును బండిలో నెక్కింపఁబడినవి ; మునుపు నాలుగుబండ్లలో నెక్కించినను సరిపోని సామానులిప్పు డొక్కబండిలోనే చాలక దానిలో నలుగురుగూరుచుండుటకు స్థలముకూడ మిగిలెను. రాజశేఖరుఁడుగారెంత తొందరపెట్టుచున్నను మాణిక్యాంబ తనకాప్తురాండ్రయిన యొకరిద్దఱు పొరుగు స్త్రీలవద్ద సెలవుపుచ్చుకొని వచ్చుటకే ప్రత్యేకముగా నాలుగుగడియలాలస్యము చేసెను. ఈలోపుగా మంచములను బండిగూటిపయిని గట్టించి, పిల్లలను బండిలో నెక్కించి, రాజశేఖరుఁడుగారు కోపపడినందున మాణిక్యాంబ వచ్చి బండిలోఁ గూరుచుండెను. బండివాని యొద్దకు వచ్చినప్పటినుండియుఁ గొంచెము వట్టిగడ్డిపరకలతోను కావలసినంత జలముతోను మితాహారమును గొనుచు పథ్యముచేయుచున్న బక్కయెద్దులు మెల్లగా బండిని లాగనారంభించెను. బండివాఁడును వానివెనుకనే నడచుచు మేఁతవేయుటలోఁ బరమలుబ్ధుఁడుగా నేయున్నను కొట్టుటలో మాత్రము మిక్కిలి యౌదార్యమును గనఁబఱుపసాగెను. ఊరిబయలవఱకునువచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారివలన బిచ్చములను గొన్న నిరుపేదలయిన తక్కువజాతులవారు పలువిధముల వారిని దీవించి, విచారముతో వెనుకకు మరలిపోయిరి. నల్లమందు వేసికొనుటచేతనో త్రాగుటచేతనో సహజమైన మత్తతచేతనో యీమూడును గూడఁ గలియుటచేతనో త్రోవపొడుగునను తూలుచుఁ గునుకుపాట్లుపడుచు నడుచుచున్న బండివాఁడు మొత్త నెక్కి కూరుచుండి, బండిలోనివారికిఁ గావలసినంత పరిమళమును ఆకాశమునఁ జిన్నమేఘములును గలుగునట్లుగా సగముకాలియున్న ప్రాఁతపొగచుట్టలను నాలిగింటిని గుప్పుగుప్పునఁ గాల్చి బండిలోనిపెట్టెకుఁ జేరగిలఁబడి హాయిగా నిద్రపోయెను. బండియు మెల్లగా ప్రాకుచున్నట్టే

కనఁబడుచుండెను ; ఇంతలోఁ జీఁకటియుఁ బడెను. కొంతసేపటికి రాజశేఖరుఁడుగారు క్రిందఁ జూచునప్పటికి బండికదలుచున్న జాడ కనఁబడలేదు. అప్పుడు కుంభకర్ణునివలె నిద్రపోవుచున్న యాబండి వానిని లేవఁబూనుకోఁగా, కేకలేమియుఁ బనిచేసినవికావు కాని వాని కాలిమీఁద కొట్టినదెబ్బలుమాత్రము వానిని కదలి యొక్కమూలుగు మూలిగి మఱియొక్కప్రక్కఁ బరుండునట్లుచేసినవి. మహాప్రయత్నముమీఁద వానిని లేపి క్రిందదిగి చూచునప్పటికి బండి త్రోవతప్పివచ్చి యొకపొలములో మోఁకాలిలోఁతు బురదలో దిగఁబడియుండెను. అప్పుడంతఱును దిగి యావచ్ఛక్తి నుపయోగించి రెండుగడియలకు బండిని రొంపిలోనుండి లేవనెత్తి మార్గమునకు లాగుకొనివచ్చిరి. కాని యెద్దులుమాత్రము తాము బండిని గొనిపోవుస్థితిలో లేక తమ్మే మఱి యొకరు గొనిపోవలసిన యవస్థయందుండెను. కాఁబట్టి చీఁకటిపడు వఱకు బండి శ్రమచేసి వారినిలాఁగుకొని వచ్చినందునకుఁ బ్రత్యుపకారముగా నిప్పుడు చీఁకటిపడ్డందున వారే బండి నీడ్చుకొనిపోవలసిన వంతువచ్చెను. ఇట్టియవస్థ పగలు సంభవింపక రాత్రి సంభవించినందున కెల్లవారును మిక్కిలి సంతోషించిరి. అందఱిబట్టలకును బురద చేతఁ జిన్నవియుఁ బెద్దవియు నైనపలువిధము లైనపుష్పము లద్దఁబడినవి ; బండిలో నెక్కివచ్చినవారి కెట్లున్నను చూచువారు లేక పోయిరికాని యున్నయెడల వారికెంతయైనవినోదము కలిగియుండును. బండివాఁడు భీమునివంటివాఁడు గనుక రాజశేఖరుఁడుగారి సహాయ్యము చేత బండిని సులభముగా నీడ్చుచుండఁగా, సుబ్రహ్మణ్యము వెనుక జేరి యెడ్లను స్త్రీలను నడిపించుకొని వచ్చెను. వారు నడిచియే వెళ్ళినయెడల జాములోపలనె రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళిచేరి యుందురు గాని బండినికూడ నీడ్చుకొని పోవలసివచ్చినందున రాత్రి

రెండు యామములకు రాజశేఖరుఁడుగారి పినతండ్రికుమారుఁడగు రామ
మూర్తిగారియిల్లు చేరిరి. అప్పుడందఱును మంచినిద్రలో నుండిరి గ
కాఁబట్టి బండిచప్పుడు కాఁగానే తలుపు తీయఁగలిగినవారుకారు.
కొంతసేపు తలుపువద్ద బొబ్బలుపెట్టినమీఁదట చావడిలోఁబరున్నవా
రెవ్వరో లేచివచ్చి తలుపుతీసిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి మాట వినఁ
బడినతోడనే లోపలిగదిలోఁ బరుండియున్న రామమూర్తిగారు లేచి
వచ్చి, అన్నగారిని కౌఁగిలించుకొని వారావఱకే వత్తురని కనిపెట్టు
కొనియుండి జాముప్రొద్దుపోయిన మీఁదటనుగూడ రానందున,
ఆదినము బయలుదేఱలేదని నిశ్చయించుకొని భోజనములుచేసి తా
మింతకుమునుపే పడుకొన్నామని చెప్పి యింత యాలస్యముగా వచ్చు
టకుఁ గారణ మేమని యడిగిరి. తాము చెప్పనక్కఱలేకయే తమబట్ట
లును మోఁకాలివఱకును బురదలో దిగఁబడినకాళ్లును జెప్పసిద్ధముగా
నున్న దానినిమాత్ర మాలస్యకారణముగాఁ జెప్పి బండిని దామీఁదుచ్చు
కొనివచ్చినసంగతినిమాత్రము చెప్పక రాజశేఖరుఁడుగారు దాచిరి.
అప్పుడీయవలసిన బండికూలి యిచ్చివేసి బండివానిని పొమ్మనిచెప్పఁగా
వాఁడు తాను విశేషముగా శ్రమపడితి ననియు తనబండియెద్దులంతటి
మంచివి మఱెక్కడను దొరకవనియుఁ జెప్పి తన్నును తనయెద్దులను
గొంతసేపు శ్లాఘించుకొని బహుమతిరావలెనని యడిగిన తడవుగ
మాటాడనిచ్చినయెడల మాటవెంబడిని బండిని తాములాగుకొనివచ్చిన
మాటను చెప్పునేమోయను భయమున సామానుదిగినతోడనే బహు
మతినిసహిత మిచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనే వానిని బంపివేసిరి.
క్రొత్తగా మగఁడు పోయినవారిని పుణ్యస్త్రీలు భోజనము లయిన
తరువాత మొదటిసారి చూడరాదు గనుకను, ఆరాత్రి మంచి
దినము కాదుగనుక, సువాసినుల నందఱను గదిలోనికిఁ బోయి

తలుపు వేసికొం డని చెప్పి యొక విధవ ముందుగా రుక్మిణిని లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి మఱియొక గదిలోనికిఁ బంపి తలుపు దగ్గఱగా వేసెను. తరువాత లోపలినుండి యాఁడువారు వచ్చి మాణిక్యాంబ మొదలైనవారిని పడమటింటిలోనికిఁ దీసికొని పోయి రుక్మిణికి దట్టించిన యవస్థ కయి యేదుపులు మొదలైనవి చల్లారినపిమ్మట, వారినిమిత్త మావఱకు చేసిన వంట మిగిలియున్నది కాన వారికి వడ్డించి రాజశేఖరుఁడుగారినిమిత్త మప్పుడ త్తెసరు పెట్టిరి. అందఱును భోజనము లయినతరువాత మూఁడుజాములకు పరుండి సుఖనిద్రచేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్నిదినములు రామమూర్తిగారి లోపలనే యుండిరి. ఒకనాఁడు పడవమీఁద గోవూరునకుఁ బోయి యచటఁ బూర్వము గౌతముఁడు తపస్సు చేసినస్థలమును, మాయగోవు పడినచోటును జూచి గోపాదక్షేత్రమున స్నానము చేసి రాత్రికి మరల వచ్చిరి; మఱియొకనాఁడు కోటిలింగక్షేత్రమున స్నానమునకుఁ బోయి యచట నొక శాస్త్రులవలనఁ బూర్వ మాంజనేయు లొక లింగము నెత్తుకొని పోయి కాశిలో వేయుటయు అప్పటినుండియు కాశికాపట్టణము ప్రసిద్ధిగనుటయు మొదలుగాఁగల కథను వినిరి. ఇంకొకనాఁడు రాజరాజనరేంద్రుని కోటకుఁ బోయి అందులోఁ బూర్వము చిత్రాంగిమేడయున్న తావును సారంగధరుఁడు పావురముల నెగరవేసిన చోటును జూచి, పూర్వము రాజరాజనరేంద్రున కమ్మవారు ప్రత్యక్షమయి నీ వెంతదూరము వెనుక తిరిగిచూడకుండ నడుతువో యంతదూరము కోట యగునని చెప్పుటయు, అతఁ డాప్రకారముగా నడచుచు వెనుక గొప్ప ధ్వని యగుచుండఁగాఁ గొంతసేపటికి మనస్సు పట్టలేక వెనుక తిరిగిచూచుటయు, చుట్టును బంగారుకట్టుతో నించుమించుగా ముగియవచ్చిన కోట యంతటితో

నిలిచిపోవుటయు, మొదలుగాఁగల కథను దగ్గఱనున్న వారివలన విని, రాజశేఖరుఁడుగారు సారంగధరుని కాళ్ళను జేతులను, నఱికిన స్థలమునే జూచిరావలె నని బయలుదేఱి సారంగధరుని మెట్టకుఁ బోయి యక్కడ నొకనిమ్మచెట్టుక్రింద సారంగధరుని కాళ్ళను చేతులను ఖండించిన చాపరాతిని దానిచుట్టును గడ్డిసహితము మొలవక నున్నగా నున్న ప్రదేశమును దాని సమీపముననే సిద్ధుఁడు సారంగధరుని గొనిపోయి స్నానముచేయించిన కోనేటిని జూచి వచ్చిరి. రాజమహేంద్రవరములో నున్న కాలములో రాజశేఖరుఁడుగారు పట్టణములో నుండెడిజనులకును పల్లెలలో నుండెడిజనులకును నడవడియందేమి వ్యత్యాసముండునో చూడవలె నని యెల్లవారియొక్క చర్యలను బరీక్షింపసాగిరి; కాఁబట్టి యిప్పుడిప్పు డాయనకు నిజమయిన ప్రపంచజ్ఞానము కొంతవఱకుఁ గలుగ నారంభించెను. ఆపట్టణములో ఎరువడిగి తెచ్చుకొనినవైనఁ జేతికి మురుగులు నుంగరములును వేసికొని, చాకలివాని యొద్ద పడిదెకుఁ దెచ్చుకొనినవైనను విలువబట్టలను గట్టుకొనువారె మిక్కిలి గౌరవమునకుఁ బాత్రులుగా నుండిరి. లోపల సారమేమియు లేకపోయినను జెవులకు మంచి కుండలములను జేయించుకొని తలకు గొప్పశాలువను జుట్టుకొన్నవారు మహాపండితులుగా నుండిరి. ఎల్లవారును ధనికుల యిండ్లకుఁ బోయి జీవితకాలములో నొకప్పుడు దేవాలయము త్రొక్కి చూడకపోయినను భగవన్నామమును కలలో నైనను స్మరింపకపోయినను వారిని పరమభాగవతోత్తము లని భక్తాగ్రేసరు లని పొగడుచుండిరి; నిజమైన విద్వాంసులయొక్కయు కవీశ్వరులయొక్కయు నోళ్ళును కడుపులును సదా శ్లోకములతోను పద్యములతోను మాత్రమె నిండియుండెనుగాని బాహ్యాదంభము లేకపోవుట

చేత నన్నములో నొకప్పుడును నిండి యుండలేదు; దినమున కెని మిది దొమ్మనగుడిసెలలో దూఱినను, స్నానము చేసినట్టు జుట్టుచివర ముడివైచుకొని బిళ్లగోచులను బెట్టుకొని తిరుగువారు పెద్దమనుష్యు లని పొగడ్తఁ బొందుచుండిరి. వేయేల? చాటున లక్షదుష్కార్యములు చేయుచున్నను, బాహ్యవేషధారణమునందు మాత్రము లోపము లేకుండనున్నచో వారి ప్రవర్తనమును సంపూర్ణముగా నెఱిఁగియు నట్టివారి కండఱకును సభలో సహితము మంచి నడవడి గలవారికిఁ జేయుదానికంటె నెక్కువ మర్యాదను జేయుచుండిరి. నీతివిషయమున వారి ప్రవర్తన మెంతహేయ మయినదిగా నున్నను, మతవిషయము నందుమాత్రము పయికి భక్తులుగానే కనఁబడుచుండిరి. నిలువ నీడ లేక బాధపడుచుండెడి ప్రాణమిత్రుల కొక కుటీరమును గట్టించి యియ్యలేనివారు సహితము, రాతివిగ్రహములు కాపురముండుట కయి వేలకొలఁది వెచ్చపెట్టి దేవాలయములు కట్టించుచుండిరి; కట్టించినవారు పోయినతరువాత వసతులు లేక పాడుపడిన దేవాలయములను నూట యిరువదిమూటిని లెక్కపెట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు కోటిలింగములకుఁగూడ బూర్వమెప్పుడో దేవాలయములు పాడయి నందున నాప్రకారముగా నిసుకదిబ్బలయందుఁ బడియుండినవై యుండవచ్చు నని సంశయించిరి; అక్కడ వేశ్యలు తప్ప మఱియెవ్వరును స్త్రీలు చదువకుండిరి; అట్టివా రభ్యసించిన విద్యయంతయు వ్యభిచారమును వృద్ధిచేసి పురుషులను దమ వలలలోఁ బడవేసుకొని పట్టణము పాడు చేయుటకొఱకే పనికి వచ్చుచుండెనుగాని జ్ఞానాభివృద్ధికిని సన్మానప్రవర్తనమునకును లేశ మయినను తోడుపడు చుండలేదు.

అక్కడ సప్తమివఱకు నుండి రాజశేఖరుఁడుగారు కాశీకివెళ్ళుటకు ప్రయాణ మయిరిగాని, సంవత్సరాదివఱకు నుండుఁడని రామ

మూర్తిగారు బలవంతపెట్టినందున నాతనిమాట తీసివేయలేక యొప్పు కొనిరి. ఫాల్గుణబహుళ అమావాస్యనాఁడు పగలు మూఁడుజాముల వేళ సంపూర్ణసూర్యగ్రహణము పట్టెను. జనులందరును గోదావరిలో పట్టు స్నానము చేసి తమ పితరులకు తర్పణము లిచ్చుచుండిరి; కొందరు పుణ్యముకొఱకు నవగ్రహజపములు చేయుచు బ్రాహ్మణులకు నవ ధాన్యములును దానము చేయుచుండిరి; కొందఱు ఛాందసులును వృద్ధాంగనలును సూర్యునకు విపత్తువచ్చె నని కన్నుల నీరుపెట్టుకొన సాగిరి; వారిలో దెలిసినవార మనుకొనువారు సూర్యునకుఁ బట్టిన పీడను వదలఁగొట్టుట కయి మంత్రములను జపించుచుండిరి; వారి కంటెను దెలివిగలవారు గ్రహణకాలమునందు తమ కడుపులలో జీర్ణముకాని పదార్థము లుండిన దోషమనియెఱిఁగి దానిముందు మూఁడుజాముల నుండియు నుపవాసములు చేయుచుండిరి; ఎల్లవారును భోజనపదార్థము లుండు పాత్రములలో దర్భగడ్డిని వేయుచుండిరి; కడుపుతో నున్న స్త్రీలు పైకి వచ్చినయెడల అంగహీను లయిన పిల్లలు పుట్టుదు రని యెంచి పెద్దవా రట్టిస్త్రీలను గదులలోఁ బెట్టి తాళము వేసి కదలమెదలవల దని యాజ్ఞాపించిరి; మఱికొందఱు మంత్రవేత్తల మని పేరు పెట్టుకొన్నవారి కేమయిన నిచ్చి మంత్రోప దేశమును బొంది శీఘ్రముగా సిద్ధించుట కయి బొమ్మలబంటి నీటిలో జపము చేయుచుండిరి. గ్రహణకాలమున నోషధులయందు విశేషగుణ ముండునని యెంచి కొందఱుమూఢులు స్నానము చేసి దిసమొలలతో జుట్టు విరియఁబోసికొని చెట్లకు ధూపదీపములు సమర్పించి వేళ్ళను దీయుచుండిరి; గ్రహణ సమయమున దానము చేసిన మహాపుణ్యము కలుగు నని చెప్పి బ్రాహ్మణబ్రువులు తమ బట్టలు తడియకుండఁ బయి కెగఁగట్టుకొని మోకాలిలోతు నీళ్ళలో

నిలుచుండి సంకల్పమును జెప్పుచు మూఢులయొద్దను స్త్రీలయొద్దను జేరి నీరుకాసులను గ్రహించుచుండిరి. పూర్వాచారమును బట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు తాము‌ను స్నానము చేసిరిగాని, పయిని చెప్పిన కృత్యమును జేయువా రందఱును మూఢులని యెంచి గ్రహణవిషయమయి యచ్చటి పండితులతో వాదములు చేయ నారంభించిరి. అతఁడు జ్యోతిషశాస్త్రమును నమ్మినను పురాణములనుమాత్రము శాస్త్రవిరుద్ధముగా నున్నప్పుడు నమ్మకుండెను. కాఁబట్టి—

శ్లో॥ పశ్చాద్భాగా జ్జలదవదధ స్సంస్థితోభేత్యచంద్రో । భానోర్బింబం స్ఫురదసితయా ఛాదయత్యాత్మమూర్త్యా ॥ అను సిద్ధాంతశిరోమణి శ్లోకమును, శ్లో॥ ఛాదకో భాస్కరస్యేందు రధస్థో ఘనవద్భవేత్ । భూచ్ఛాయాంప్రాఙ్ముఖశ్చంద్రో విశత్యస్య భవేదసౌ — అను సూర్యసిద్ధాంతశ్లోకమును జదివి, భూగోళమునకుపరిభాగమున సూర్యుఁడుండునపుడు చంద్రుఁడు తన గతివిశేషముచేత సూర్యునకును భూమికిని నడుమ సమకళయందు వచ్చునేని సూర్యగ్రహణము కలుగునుగాని రాహువు మ్రింగుటచేతఁ గలుగదనియు పౌరాణికులు చెప్పినదే గ్రహణమునకుఁ గారణ మయినయెడల రాహుకేతువుల మనసులలోని యభిప్రాయములను దెలిసికొనుటకు మనము శక్తులము కాముగాఁబట్టి గ్రహణ మిప్పుడుకలుగు నని ముందుగాఁ దెలిసికోలేకపోయి యుందుమనియు, సూర్యగ్రహణ మమావాస్యనాఁడును చంద్రగ్రహణము పూర్ణిమనాఁడునుమాత్రమే పట్టుటకుఁ గారణ ముండదనియు, రాహుకేతువు లాకాశమున నెప్పుడును గనఁబడకపోవుటయెల్లరు నెఱుంగుదుగాన సూర్యచంద్రులను మ్రింగఁగలిగినంత పెద్దవియే యయి యుండినయెడల గ్రహణసమయమున నవేల కనఁబడకుండుననియు, రాహువే మ్రింగునేని మన పంచాంగరీతిగా నీగ్రహణ మొకదేశమునఁ గనఁబడి మరియొకదేశమునఁ గనఁబడక

పోవుటకు హేతు వుండదనియు, రాజశేఖరుఁడుగారు బహుదూరము వాదించిరి. అక్కడ నున్న పండితులలో నెవ్వరికిని యుక్తులుతోఁచక పోయినను, విశేషముగా కేకలుమాత్రము వేసిరి. అక్కడ నున్నవారి కా వాదమేమియుఁ దెలియలేదు. కనుక బిగ్గఱగా నఱచినందున శాస్త్రులవేళ్లవారే గట్టివా రని మెచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారి వాదము బౌద్ధవాద మని దూషించిరి. ఒకరిని వెక్కిరించుటవలనఁ గలుగవలసిన సంతోషము తప్ప మఱియొకవిధమైన సంతోషము తమకు లేదుగనుక, విద్యాగంధ మెఱుఁగని మూర్ఖశిరోమణులు రాజశేఖరుఁడుగారిని బహువిధములఁ బరిహసించి పొందఁదగిన యానందము నంతను సంపూర్ణముగా ననుభవించిరి. ఇంతలో గ్రహణమోక్ష కాలము సమీపించినందున నెల్లవారును విడుపుస్నానమునకై పోయిరి. శుద్ధమోక్ష మయినతరువాత ముందుగా స్నానము చేసివచ్చి యాఁడువారు వంట చేసినందున దీపములు పెట్టించి యెల్లవారును ప్రథమభోజనములను జేసిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

సంవత్సరాది—రాజశేఖరుఁడుగారి ప్రయాణము—రాజానగరము నకు సమీపమున నొకరాజు వడఁగొట్టి పడిపోవుట—నల్లచెఱువు సమీపమున నొకయోగి కనఁబడుట—దొంగలు కొట్టుట — రుక్మిణి మరణము.

సంవత్సరాదినాఁడు తెల్లవారినతరువాత రామమూర్తిగారు మంగలివానిని పిలిపించి రాజశేఖరుఁడుగారికిని సుబ్రహ్మణ్యమునకును వానిచేత తల యంటించిరి. ఇంటనున్న మగవారియభ్యంజనస్నానము లయినతరువాత, ఆఁడువారందఱును తలలంటుకొని నీళ్ళుపోసి కొనిరి. స్నానములయినపిమ్మట వేపపువ్వును క్రొత్తమామిడికాయ ముక్కలును క్రొత్తచింతపండుపులుసుతో నందఱును దేశాచారము ననుసరించి భక్షించి రెండుజాములకు పిండివంటలతో భోజనములు కావించి పండుగుచేసికొనిరి. పండుగదినములలో జనులు మఱింత యెక్కువసుఖపడవలసినదానికి మాఱుగా, ఈదేశములో వేళతప్పించి భోజనములుచేసి యట్టిదినములందు దేహములను మఱింత యాయాస పెట్టుకొందురు. మధ్యాహ్నము చల్లపడినమీఁదట రామమూర్తిగారు రాజశేఖరుఁడుగారిని వెంటఁబెట్టుకొని నూతనపంచాంగశ్రవణమున కయి వేణుగోపాలస్వామివారి యాలయమునకు వెళ్ళిరి. అ వఱకే యొకసిద్ధాంతి పసపుతోఁగలిపినయక్షతలను పళ్ళెముత్రో ముందు పెట్టుకొని—

శ్లో॥ శ్రీకళ్యాణ గుణావహం రిపుహరం దుస్స్వప్న దోషాపహం।
గంగాస్నానవిశేషపుణ్యఫలదం గోదానతుల్యం నృణాం
ఆయుర్వృద్ధిదముత్తమం శుచికరం సంతాన సంపత్ప్రదం
నానాకర్మ సుసాధనం సముచితం పంచాంగమాకర్ణ్యతాం॥

అను శ్లోకము జదివి, సంక్రాంతి పురుషుని లక్షణమును వివరించి సంవత్సరఫలమును జెప్పి, ధాన్యాదులయొక్కయు వృశ్చికాదులయొక్కయు వృద్ధిక్షయములను జదివి, జన్మనక్షత్రములను తెలియనియెడల నామ నక్షత్రములను తెలిసికొని యెల్లవారికిని కందాలయముల యంకములను ఆదాయవ్యయములను జెప్పెను. అక్కడ నున్న కాపులు మొదలగు వారు సిద్ధాంతిగారి చేతిలో నేమైనఁబెట్టి తమ కేకందాయమునందును సున్నలు రాకుండఁ జేసికొనిరి. పంచాంగశ్రవణ మయిన తరువాత రామ మూర్తిగారు—"సిద్ధాంతిగారూ! కలియుగము ప్రారంభమయి యిప్పటి కెన్నిసంవత్సరము లయినది ?"

సిద్ధాంతి—ఇప్పటికి కలియుగాది గతసంవత్సరములు ౪౭౭౯ శాలివాహనశకాబ్దములు ౧౭౯౧, విక్రమార్క. శకసంవత్సరములు ౧౯౨౬.

రామ—మనదేశములో మ్లేచ్ఛుల యధికార మింకను ఎంత కాలముండునో కాలమానమునుబట్టి చెప్పఁగలరా ?

సిద్ధాంతి—మనదేశములో తురుష్కుల దొరతనము అయిదు వందల సంవత్సరములకు లోపలపోదు. ఆపిమ్మట పూర్వపాటివారివంశ మున వేపకాయంత తోఁకఁగలవాఁ డొకఁడు పుట్టి, ఆసేతుహిమాచల మును గల సర్వప్రపంచమును మరల జయించును.

అంత ప్రదోషసమయమయినందున పంచాంగము కట్టిపెట్టి యందఱును తమతమ యిండ్లకు నడచిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు విదియనాఁడు కాశీయాత్రకు బయలుదేఱ నిశ్చయించుకొని యెందరెన్నివిధములఁ జెప్పినను వినక ప్రయాణ ముహూర్తమును పెట్టుటకై గుడిలో పంచాంగమును జదివిన పిడవర్తి శ్రీరామసిద్ధాంతిని పిలిపించిరి. ఆతఁడును తిథివారనక్షత్రములను చక్కఁగా నాలోచించి యారాత్రియే పదియారుఘటికల తొమ్మిది

ఘటికలమీఁద యాత్రకు యోగ్యసమయమని ముహూర్తముంచెను. ఆసమయమున కుటుంబముతో బైలుదేరుట క్షేమకరము కాదని యెంచి, రాజశేఖరుఁడుగారు పొరుగింట నొకవస్త్రమును దానిలో చుట్టబెట్టి యొకపుస్తకమును నిర్గమనముంచి తెల్లవారినతరువాతనే బైలుదేరుటకు నిశ్చయించిరి. అప్పుడు రామమూర్తిగారు బండి నిమిత్తము వర్తమానము పంపఁబోఁగా వలదని వారించి బండినెక్కి పోయినయెడల యాత్రాఫలము దక్కదు గాన కాలినడకనే పోయెద నని రాజశేఖరుఁడుగారు చెప్పిరి. ఆరాత్రియే వారికందఱికినిఁ క్రొత్తబట్టలు కట్టఁబెట్టి, రామమూర్తిగారు ప్రాతఃకాలముననే వారి కంటె ముందుగా లేచి వారు ప్రయాణమగునప్పటికి సిద్ధముగా నుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు తాము ధవళేశ్వరమునుండి తెచ్చినపాత్ర సామగ్రియు, మంచములును, బట్టలపెట్టెలను తాము మరల వచ్చు వరకును భద్రముగా జాగ్రత్తచేయవలయునని రామమూర్తిగారికి చెప్పి యొప్పగించి, దారిప్రయాణమునకు ముఖ్యముగా కావలసిన వస్తువులను మాత్రము తమతో నుంచుకొనిరి. మాణిక్యాంబ మొదలగు వారు బైలుదేఱునపుడు రామమూర్తిగారిభార్య వీధివరకును వచ్చి వారు దూరదేశయాత్రను జేయఁబూనుటను దలఁచుకొని కంటఁదడిబెట్ట మొదలు పెట్టెను. అప్పుడు వారందఱును గుమ్మములోనున్నవారి యొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని, ఒంటిబ్రాహ్మణుఁ డెదురుగా వచ్చుచుండఁగా నతఁడు పోవువరకును నిలిచి యావల నొక పుణ్యస్త్రీ రాఁగా మంచి శకున మయిన దని దారిసాగి నడువనారంభించిరి. రామమూర్తిగారు వారి నూరిబయలువరకును సాగనంపి దూరదేశప్రయాణమును జేయు చున్నారుగాన భద్రముగా వెళ్ళుఁడని బుద్ధులుచెప్పి వెనుకకు మరలి యింటికి వచ్చిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు త్రోవపొడుగునను చెట్లు మొద లగువానిని భార్యకును బిడ్డలకును జూపుచు దారినడువసాగిరి.

రాజ—చూచితిరా యీమఱ్ఱిచెట్టు ఆమూలాగ్రము చిగిరించి, పగడమువలె నున్న, యెఱ్ఱని పండ్లగుత్తులతో నెంత మనోహరముగా నున్నదో !

సుబ్ర—ఔనౌను, దానిచేరువ నున్న మామిడిగున్న చీనాంబరమువలె నున్న లేతచిగుళ్లతో మఱింతవింతగా నున్నది. కొన కొమ్మను జేరి కోయిలయొక్కటి మధురమైన కంఠధ్వనితోఁ జెవుల పండువు సేయుచున్నది.

రుక్మి—నాన్నగారూ ! రామచిలుక కొమ్మమీఁద తలక్రిందుగా నిలుచుండి జామపండు నేప్రకారముగా ముక్కుతో పొడుచుకొని తినుచున్నదో చూడుడండి.

సీత—అన్నయ్యా! నా కామామిడికాయ కోసియిచ్చెదవా?

సుబ్ర—అమ్మాయీ! చెట్టుక్రింద చిలుకకొట్టిన దోరకాయ లున్నవి తెచ్చుకో. (సీత పరుగెత్తుకొని పోయి నాలుగయిదు కాయలను తెచ్చుకొని కొఱికిచూచి పంచదారవలెనున్నవని చంకలుకొట్టుకొనుచున్నది.)

మాణి—ఎక్కడనుండియో యిప్పుడు గుప్పున మల్లెపువ్వుల వాసన కొట్టినది!

సుబ్ర—అమ్మా! వేగిరము రా. అదిగో పొగడచెట్టుమీఁద నొక యడవిమల్లెతీఁగ అల్లుకొని, గంపలకొలఁది తెల్లని పుష్పములతో నిండియున్నది. మన యింటికడ నెన్నిసీళ్ళు పోసినను, మల్లెపువ్వు లీలాగున పూయవుగదా!

మాణి—ఆహా! పొగడపువ్వు లెంతసువాసన గలిగియున్నవి!

సుబ్ర—ఇప్పుడు పదిగడియలప్రొద్దెక్కినను, గాలి యెంత చల్లగా కొట్టుచున్నది! మన యింటివద్ద నెన్నఁడైన వేసవికాలములో గాలి యింతచల్లగా నున్నదా?

రాజ.—సర్వేంద్రియములకు సౌఖ్యము కలుగునట్టుగా, మార్గస్థుల సంతోషమునకై యిటువంటివాని నన్నిటిని సృజించి నిర్హేతుకజాయమానకటాక్షముచేత స్వేచ్ఛముగా ననుభవింప ప్రసాదించిన యీశ్వరుని మహత్త్వము నెఱిఁగి కొనియాడ మన మెంతవారము? మన మెన్నడును నిల్లుకదలకపోవుటచేత నిటువంటిసౌఖ్యముల నేమియు నెఱుఁగనివారమై యుండియు, మనమే యెల్లవారికంటెను మిక్కిలి సుఖపడుచున్నా మనుకొని గర్వపడుచుంటిమి. ఈ యడవులలోనే సదా కాపుర ముండి, దీనబంధువైన పరమాత్ముని యనుగ్రహము వలనఁ గలిగిన యీసౌఖ్యముల ననుభవించుచుండెడి యీ వనచరులైన కిరాతులు మొదలగువా రెంతటి యదృష్టవంతులు! ఆహా! గ్రామములో నెప్పుడును మనకీ వసంతకాల మింత మనోజ్ఞముగా నుండ లేదుగదా?

సీత.—అమ్మా! నే నిఁక నడవలేను. న న్నెత్తుకో.

మాణి.—ఆ చెట్టుదాఁకా నడచిరా. అక్కడ నెత్తుకొనెదను. రుక్మిణీ! వెనుకపడుచున్నా వేమి? రెం డడుగులు వేగిరము పెట్టు.

రుక్మి.—అలవాటు లేకపోవుటచేత కాళ్లు పొక్కి లెక్కినవి. వేగిరము నడవలే కున్నాను.

రాజ.—పసులకాపరివాని నడిగినాను. ఊరొకక్రోసున్నదఁట! రెండుజాములు కావచ్చినది. ఏలాగునైనను కొంచెము శ్రమచేసి నాలు గడుగులు వేగిరము నడువవలెను.

మాణి.—సీత నెత్తుకొని నడచుచున్నాను. ఆఁకలియగుచున్నదని యిది యేడ్చుచున్నది. మన కుడిచేతివైపున దూరముననేమో మనుష్యుల మాటలచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. అది యూరేమో మన మీపూఁట దిగుదమా?

రాజ——ఎవ్వరోమనుష్యు లక్కడ తొందర పడి పరుగెత్తు చున్నారు; వారిలో నెవ్వరికైన నొకయాపద వచ్చియుండఁబోలును! శీఘ్రముగా వెళ్ళుదము రండి.

అని వేగముగ నడచి వారు మనుష్యుల కలకలములు వినఁబడుచున్న ప్రదేశమునకు సమీపముగాఁ బోఁగా, మార్గమునకుఁ గొంచెముదూరములో దక్షిణపుదిక్కున మూగియున్న గుంపులో నుండి "శుద్ధిచేయుటకు మజ్జిగ" యని కేకలువేయుచు కొందఱు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచుండిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు వాండ్రను జూచి యాసందడి యేమని యడుగఁగా, వారిలో నొకగొల్లవాఁడు 'రాచకుమారుఁ డొకఁడు వడగొట్టి యారావిచెట్టుకింద పడిపోయినాఁ' డని చెప్పెను.

రాజ——మీ రాతనిగొంతుకలోఁ గొంచెము నీళ్లు పోయ లేక పోయినారా?

గొల్ల——మొట్టమొదట మేము నీళ్ళియ్యఁబోఁగా, శూద్రులము కాఁబట్టి మాచేతినీళ్లు త్రాగనని యారాజు పుచ్చుకొన్నాఁడు కాఁడు. తరువాత దాహమునకు తాళలేక మాచేతి నీళ్ళు త్రాగుట కొప్పుకొన్నాఁడు. కాని మావారిలో పెద్దవాఁడు వచ్చి శూద్రుఁడు రాజునోటిలోనీళ్ళుపోసిన పాపమువచ్చునని చెప్పి నీళ్లు శుద్ధిచేయుటకై మజ్జిగనిమిత్తము మమ్ముఁబంపినాఁడు. మాపల్లె యిక్కడికి పావు క్రోసుదూరమున నున్నది. మీరు బ్రాహ్మణులుగాఁ గనఁబడు చున్నారు. మీవద్ద నేమయిన మంచితీర్థ మున్నయెడల, వేగిరము పోయి యాతనిగొంతుకలో నాలుగుచుక్కలు పోసి పుణ్యము కట్టుకొనండి.

ఆమాటలువిని రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణిచేతిలోనున్న మంచి నీళ్ళచెంబునుపుచ్చుకొని, చెట్టుదగ్గఱకుపరుగెత్తిపోయి గుంపులోనుండి

త్రోవచేసికొని ముందుకునడచి గుంపునడుమను చెట్టునీడను కట్టెకి నేలను పరుండి చేతితో నోరునుజూపి నీళ్ళనిమిత్తము సైగచేయుచున్న యొకమనుష్యునిఁ జూచిరి. ఆమూఁకలో నొకఁడు నీళ్ళనుంతను జేతిలోఁ బట్టుకొని 'ఈరాజు నిష్కారణముగా జచ్చిపోవుచున్నాఁడు; ఏదోషమువచ్చినసరే నీళ్ళుపోసి బ్రతికించెద' నని చేరువకుఁ బోవుచుండెను. అప్పు డొక్కముసలివాఁ డడ్డమువచ్చి వానిచేయిపట్టుకొని నిలిపి, 'ఈవరకు బూర్వజన్మములో మన మెన్నియో పాపములను జేయుటచేతనే మనకిప్పుడీ శూద్రజన్మము వచ్చినది. ఇప్పుడీరాజును జాతిభ్రష్టునిజేసి యీపాపముసహితము కట్టుకొనవలెనా? నామాట విని నీళ్ళు పోయవలద' ని వారించుచుండెను. ఇంతలో రాజు కన్నులు తేలగిలవైచి, చేయి నోటివద్ద కెత్తఁబోయి వడఁకించుచు క్రిందఁ బడవైచెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనేపోయి మంచినీళ్ళతో ముందుగా నెండుకొనిపోవుచున్న పెదవులను దడిపి నోటిలోఁ గొంచెమునీళ్ళు పోయఁగా గొంతసేపటికి కాతఁడు మెల్లగాఁ జప్పరింపనారంభించెను. అంతట రాజశేఖరుఁడుగారు తనచేతిలోని యుదకముతో మొగమును దడిపి మఱికొంచెమునీరు లోపలికిఁ బోయఁగా త్రాగి కన్నులు విప్పిచూచి రెండవప్రక్కకు త్రిగిలి మఱికొంతసేపునకు సేదతేఱి, ఆరాజు తనజీవములను నిలిపినందులకై రాజశేఖరుఁడుగారికి కృతజ్ఞతతో బహునమస్కారములు చేసి లేచి కూరుచుండెను. ఇంతలో పల్లెకుఁబోయినవారు మజ్జిగయు, కొన్ని పండ్లను దీసికొనివచ్చి యిచ్చిరి. ఆరాజు కొన్నిపండ్లను లోపలికిఁ బుచ్చుకొని మజ్జిగత్రాగి స్వస్థపడెను. అంతట నక్కడనున్నవారందఱును తమతమత్రోవలను బోయిరి. ఈలోపల మాణిక్యాంబ మొదలగువారొకతరువునీడను గూర్చుండి మార్గాయాసము కొంత

తీర్చుకొనిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు మిక్కిలి బడలియున్నవారయ్యును, సమీపములో నెక్కడను ఊరులేదని విన్నందున నేవేళకైనను రాజా నగరమునకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొని, తమవారినందఱిని లేవ నియమించి యారాజుతో ముచ్చటలాడుచు దారిసాగి నడవనారంభించిరి.

రాజ.—రాజుగారూ! మీపేరేమి? మీనివాసస్థల మెక్కడ? మీరిక్కడ కొంటిగా నెందుకువచ్చినారు?

రాజు.—నాపేరు రామరాజు; మాది పెద్దాపురమునకు సమీపముననున్న కట్టమూరు వాసస్థలము; మాకక్కడ నాలుగుకాండ్ల వ్యవసాయ మున్నది; రాజమహేంద్రవరములోనున్న మాబంధువులఁ జూచుటకై పది దినముల క్రిందట పోయి, నిన్న తెల్లవారుజామున బయలుదేరి మరల వచ్చుచుండగాఁ నొక పెద్దపులివచ్చి నన్నెదిరించినది; నాపైననున్న యుత్తరీయమును వేగముగా నెడమచేతికిఁ జుట్టుకొని యాచేయి పులినోటి కందించి రెండవచేతిలోని కత్తితో దాని బొమ్మునఁ బొడిచితిని; ఆపులి మిక్కిలి బలముకలది కాఁబట్టి యాపోటును లక్ష్యముచేయక త్రోవపొడుగునను నెత్తురు గాలువలు గట్ట నన్నడవిలోనికి బహుదూరము మీడ్చుకొనిపోయెను; ఈలోపల నేను కత్తితో దానిని పలుచోట్లను బొడిచినందున నడువలేక యొక వృక్షసమీపమునఁ బడియెను. నేను బహుప్రయాసతోఁ జేయి వదల్చుకొనుటకై ఁడిచేతిలోని కత్తి వదలిపెట్టి దానినోరు పెగలించి చేయూడఁదీసికొంటిని; ఇంతలో మునుపటిదానికంటెను బలమైన మఱియొక వ్యాఘ్రము చేరువ పొదయందుండి నామీఁదికి దుమికెను; కాని దైవవశముచేతఁ గొంచెము గుఱితప్పి నాప్రక్కనున్న చిన్న గోతిలోఁ బడెను; కత్తిని బుచ్చుకొనుటకు సమయము చిక్కనందున వెంటనే నేను వృక్షము కెగఁబ్రాఁకి అది మరల దూఁకులోపల

పైకొమ్మ జేరి కూర్చుంటిని; పులియు విడిచిపోవక వృక్షముక్రిందనే కాచుకొని కూరుచుండెను; నేఁడు తెల్లవారినతరువాత పదిగడియల ప్రొద్దెక్కు వఱకును అది యాప్రకారముగానే యుండి చివరకు విసిగి లేచిపోయినది; నేను నిన్నటి యుదయమునుండియు నిద్రాహారములు లేక వృక్షశాఖయందే యుండి, పులిపోయిన గడియకు మెల్లగా వృక్షము దిగి కత్తిని చేతఁబుచ్చుకొని బయలుదేఱి గతదిన మంతయు నెండచేత మలమల మాడినందున నాలిక పిడచకట్టి నడచుటకు కాళ్లయందు శక్తులేక యేరీతినో దేహము నీవృక్షచ్ఛాయకుఁ జేరవైచి పడిపోయి తిని. నాకు చేతిమీఁద మాత్ర మిపుగో రెండు గాయములైనవి.

అని చెప్పి చేయి చూపి పైకి చేతికఱ్ఱలాగున నగపడుచున్న మొలయందున్న కత్తినిదీసి చూపెను. రాజశేఖరుఁడుగారును దానిని పుచ్చుకొని చూచి యాతఁడుచేసిన సాహసకార్యమునకు మిక్కిలి యాశ్చర్యపడసాగిరి.

రామ.—నాకు మీరీదినము పోయిన ప్రాణములను మరల నిచ్చినారు; మీకు నా ప్రాణము లిచ్చినను, మీరుచేసినయుపకారము యొక్క ఋణము తీఱదు. నాయందు దయచేసి నేను కృతజ్ఞతా సూచకముగాఁ జేయు నమస్కారముల నంగీకరింపుఁడు. అదృష్టదేవత యితరులను ధనదానము మొదలయిన కార్యములచేతఁ దమకృతజ్ఞ తను దెలుపునట్లుగాఁ జేసి యిప్పుడు బీదవాఁడనై యున్న నన్ను మాత్రము మీయంతటి మహోపకారికి వట్టిమాటలచేతనే నాకృతజ్ఞ తను దెలుపునట్లు చేసినందున కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాఁడను. అయినను నాచేతనైన యుపకారము మీకేదైన గావలసియున్నచో నాప్రాణ ములకైన నాశపడక చేయ సిద్ధముగానున్నాఁడను. మీరిప్పు డెక్క డకుఁ బోయెదరు ?

రాజ — కాశీయాత్రకయి బయలుదేఱినాము.

రామ — ఈవేసవికాలము ప్రయాణమున కెంతమాత్రమును మంచిసమయము కాదు. ఈయెండలో మీరు గాడుపుకొట్టి పడి పోవుదురు. త్రోవపొడుగునను దొంగలభయము విశేషము. మీకు రాజమహేంద్రవరములో నెవ్వరైన బంధువులున్నారా? లేక మీకదే నివాసస్థలమా?

రాజ — గోటేటి రామమూర్తిగారిని మీ రెఱుగుదురా? అతఁడు నాపినతండ్రి కొమారుఁడు. వారియింటనే నేను పదియేను దినములుండి బయలుదేఱినాను. మాస్వస్థలము ధవళేశ్వరము.

రామ — మీపేరేమి? వీరందఱును మీకేమగుదురు?

రాజ — నాపేరు రాజశేఖరుఁడు; వాఁడు నాకొమారుఁడు; ఆయాఁడుపిల్ల లిద్దఱును నాకొమార్తెలు; అది నాభార్య.

రామ — మీ రింత వేసవికాలములో యాత్రకు బయలుదేరుటకు కారణమేమి? మీ రైశ్వర్యసుఖములను చూడ మిక్కిలి సుఖము ననుభవించిన వారుగాఁ గనబడుచున్నారు.

రాజ — నేను మొదట ధనికుఁడనే యగుదును. కాని నావద్ద నున్న ధనమునంతను నాకొమార్తె వివాహములో నిచ్చిన సంభావనల క్రిందను ముఖస్తుతులనుచేయు మోసగాండ్రకుఁ జేసినదానముల క్రిందను వెచ్చ పెట్టి బీదవాఁడ నయి, కడపట యాత్రకు బయలుదేఱినాను. నిత్యమును వారి స్తుతిపాఠములను స్వీకరించి నేను తుష్టిపొందుచుంటిని; నాధనమును స్వీకరించి వారు తృప్తినొందుచుండిరి. తుదకొక బైరాగి బంగారము చేసెదనని నాయొద్దనున్న వెండిబంగారముల నపహరించి వానికి బదులుగా నింతబూడిద నిచ్చిపోయి నన్ను నిజమైన జోగిగాఁ జేసెను.

రామ—మీ రిప్పుడు మీరు దూరదేశ ప్రయాణములను చేసినవారు కారు. నామాటవిని మీరీ వేసవికాలము వెళ్ళువఱకైన భీమవరములో నుండుఁడు. అది గొప్ప పుణ్యక్షేత్రము; భీమనది సమీపమున భీమేశ్వరస్వామివారి యాలయమున్నది; దానికిని పెద్దాపురమునకును క్రోసెడుదూరముకలదు. పెద్దాపురమును పాలించుచున్న కృష్ణగజపతిమహారాజుగారు మిక్కిలి ధర్మాత్ములు; వారు తమ ప్రజలక్షేమమును విచారించు నిమిత్తమయి మాఱువేషము వేసికొని తిరుగుచుందురు; వారియొద్ద మాబంధువొకఁడు గొప్ప పనిలో నున్నాఁడు. మీరు భీమవరములో నుండెడిపక్షమున మావానితో మాటాడి సమయమువచ్చినప్పుడు మీకొక యుద్యోగమును జెప్పించెదను.

రాజశేఖరుఁడుగారు మంచివారుగనుక పెద్దాపురము వెళ్ళిన మీఁదట నాలోచించెదమని యప్పటికి చెప్పిరిగాని, యారాజుస్థితిని జూచి యాతఁ డుద్యోగము జెప్పించు నన్నయాశనుమాత్రము పెట్టుకొన్నవారుకారు. ఈమాటలు ముగియునప్పటికి వారు గ్రామమును సమీపించిరి.

రాజ—ఆచెల్లకు గ్రామ మెంతదూరము?

రామ—గ్రామసమీపమునకు వచ్చినాము. ఆచెట్లు చెఱువు గట్టుమీఁదివి. చెఱువున కెదురుగానే సత్త్ర మున్నది.

రాజ—మీరీపూట మాతో భోజనము చేసెదరా?

రామ—నాకు గ్రామములో బంధువులున్నారు; అక్కడకు వెళ్ళి భోజనముచేసి, చల్లపాటువేళ మెల్లఁగా బయలుదేరి వచ్చెదను. మీరు స్త్రీలతో బయలుదేఱినారు. కాఁబట్టి భోజనముచేసినతోడనే ప్రయాణమయి ప్రొద్దుకుంకకముందే వేఁడిమంగలమును దాఁటవలెను.

అక్కడ దొంగలభయము బహువిస్తారము. మీ రేలాగుననయిన శ్రమచేసి చీఁకటిపడకముందే పెద్దాపురము చేరి యొకనాఁ డక్కడ నుండుఁడు. నేను మిక్కిలి డస్సియున్నాను గనుక మీతో నిప్పుడురాలేను. రేపటిదినమువచ్చి మిమ్ము గలిసికొనెదను.

అని రాజశేఖరుఁడుగారికి నమస్కారము చేసి, అందఱివద్దను సెలవుపుచ్చుకొని త్రోవలో భద్రమని పలుమాఱుచెప్పి, రామరాజు తనదారిని పోయెను. వంటలైన తరువాత భోజనములుచేసి వారంద ఱును బయలుదేరి యెండలో దేహములనిండను జెమ్మటపట్ట, అడు గడుగునకు ముంతెడునీళ్లు త్రాగుచు నడుమనడుమ వృక్షచ్ఛాయలను నిలుచుచు అడు గొకయామడగా నడచి నాలుగు గడియల ప్రొద్దువేళ నల్లచెరువు చేరిరి. ఆచెరువు గట్టునకు క్రిందుగానున్న యొక జువ్విచెట్టు మొదలను తాటాకుపందిరిలో దేహమునిండ విభూతిపూసికొని కంఠము నను, చేతులను, శిరస్సునను రుద్రాక్షమాలలను ధరించుకొని కూరు చుండి వారిని చేసైగ చేసి పిలిచి, దగ్గఱనున్న చాపమీఁద కూరు చుండ నియోగించి యొక యోగి కుడిచేతిలోని తులసిపూసల తావళ మును ద్రిప్పుచు నోటిలో నేమేమొ జపించుకొనుచు నడుమనడుమ నొక్కొక్కప్రశ్న వేయ నారంభించెను.

యోగి—మార్గస్థులారా! మీరు మిక్కిలి యెండబడి మార్గా యాసముచే బడలియున్నారు. కొంచెముసే పిక్కడ విశ్రమించి పొండి. సకుటుంబముగా బయలుదేఱిన ట్లున్నది. మీరెక్కడకుఁ బోయెదరు?

రాజ—కాశీయాత్ర పోవుచున్నాము.

యోగి—అట్టి దూరదేశయాత్ర ధనవంతులకు కాని లభింపదు. త్రోవపొడుగునను సత్రములులేవు. మీరేమైన ధనమును నేకరించు కొని మఱి బయలుదేఱినారు కారా?

రాజ—మావంటి బీదవారికి విశేషధన మెక్కడనుండి వచ్చును? అయినను మేము నూరు రూపాయల సొమ్ము తెచ్చుకొన్నాము. నేలాగు నైనను వానితోనే గంగాయాత్ర చేసికొని రావలెనని యున్నది.

యోగి—మీరు బహుజాగ్రత్తగా నుండవలెను. ఇక్కడకు రెండుక్రోసుల దూరములో నున్న వేడిమంగలమువద్ద బాటసారులను దొంగలు కొట్టుచుందురు. గడియసేపు తాళుదులేని మాశిష్యులను తోడిచ్చి పంపెదము.

అని చెప్పి యాయోగి తావళమును ద్రిప్పుచు మరల జపము చేయ నారంభించెను. ఏవేళకును నాతని శిష్యులు రానందున, రాజశేఖరుఁడుగారు మనసులో తొందరపడుచుండిరి. ప్రొద్దును అంతకంతకు వాలుచుండెను.

రాజ—స్వామీ! మీశిష్యు లింవఱకును రాలేదు. రెండు గడియల ప్రొద్దున్నది. వేగిరము వర్తమానము పంపెదరా?

యోగి—అవశ్యముగా బంపెదము.

అని చివాలున లేచి జువ్విచెట్టునకు నూఱుబారల దూరములో నున్న యొక గుడిసెయొద్దకుఁబోయి 'గోపాలిగా' యని యొకపిలుపు పిలిచెను. లోపలినుండి చినిగినగుడ్డను కట్టుకొని బొగ్గువంటి శరీరముతో బుఱ్ఱముక్కును, మిట్టనొసలును, తుప్పతలయు, గొగ్గిపళ్లును గల యొక కిరాతుఁడు బయలవచ్చెను. వానితో నేమేమో మాటాడుచు పందిరి వఱకును దీసికొనివచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారు వినుచుండగా 'వీరికి సహాయముగా బంపుట కయి మనవాండ్రను బిలుచుకొని యిక్కడ నున్నట్టుగా రమ్మ'ని పంపెను.

రాజ—స్వామీ! మీశిష్యు లేవేళకు వత్తురో చీకఁటి పడకముందే వేఁడిమంగలము దాఁటవలెను. మేము నడచుచుందుమా?

యోగి—అవును. మీరు చెప్పినమాట నిజమే. మీరు నడచు చుండుండి. వాండ్రు వచ్చి మి మ్మిప్పుడే కలసికొందురు.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు పెండ్లముతోను బిడ్డలతోను బయలుదేఱి దొంగలపేరు జ్ఞప్తికి వచ్చినప్పుడెల్ల గుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొన, బుజముమీఁది మూటను పలుమాఱు తడవి చూచు కొనుచు, చీమ చిటుక్కుమన్న వెనుకఁదిరిగి చూచుచు, కొంచె మెక్కడ నయినను పొద కదలిన నులికిపడుచు నడుచుచుండిరి. ఆయోగిచేఁ బంపఁబడినకిరాతుఁడును వేగముగా నడచిపోయి త్రోవలో నొకచోట దిట్టముగా కల్లునీళ్ళు త్రాగి తూలుచు తల వణికించుచు చింతనిప్పులవలె నున్న గ్రుడ్లు త్రిప్పుచు సంకేతస్థలమును జేరి, అక్కడ నొక పాకలో నిదురించుచున్న మనుష్యుని చేతితో గొట్టిలేపి, "ఓరీ ! ఒక బ్రాహ్మణుఁడును కొడుకును భార్యయు యిద్దరు కొమార్తెలును నూఱురూపాయలతో వెళ్ళుచున్నారు. కాఁబట్టి మీరు చీమలచింత దగ్గఱకు వేగిరము వెళ్ళవలె నని మన గురువుగారు చెప్పినారు" అని చెప్పి పోయెను. అతఁ డామాటలు విన్నతోడనే కొంతసే పేమో యాలోచించి సంతోషపూర్వకముగా లేచి, ఆత్రోవలను సంకేత స్థలములను నెఱిఁగియున్నవాఁడు కావున మాఱుమాటాడక కత్తిని చేతఁ బట్టుకొని పాకవెడలి బయలుదేఱెను. ఆకిరాతుఁడును అడ్డు త్రోవను బోయి దారిలోఁ గనఁబడ్డ మఱియొకనితోఁగూడఁ జెప్పి తిరిగి యోగిని గలిసికొని యాతని యుత్తరువుప్రకారము విల్లును నమ్ములునుధరించి వారిని మార్గము తప్పించి చీమలచింతయొద్దకుఁ దీసికొనిపోవుట కయి వగెత్తుకొని పోయి సంజచీఁకటివేళ వారిని గలిసికొనెను.

కిరా—అయ్యా ! శిష్యులు రానందున మా గురువుగారు మీకాపుదల కయి నన్నుఁ బంపినారు. మంచిసమయములో వచ్చి

మిమ్ముఁ గూడుకొన్నాను. దొంగలుకొట్టు స్థలమునకు సమీపములో నున్నాము. అయినను మీ కేదియు భయములేదు. మనమీమార్గమును విడిచి కాలిమార్గమునఁ బోయి భయపడవలసిన స్థలమును దాఁటినతరువాత పెద్దబాటలో వెళ్ళి చేరుదము.

రాజ—ఁలాగు నయినను మమ్ము సుఖముగాఁ దీసికొని వెళ్ళవలసినభారము నీది. నీ వేత్రోవనురమ్మన్న నాత్రోవనే వచ్చెదము.

అప్పు డాకిరాతుఁడు వారిని పెద్దత్రోవ నుండి మరలించి యిఱుకుదారిని వెంటఁ బెట్టుకొని పోవుచుండెను. ఇంతలో మబ్బుపట్టి దారి కానరాక గాఢాంధకారబంధురముగా నుండెను. చెట్లమీఁదిపక్షుల కలకలము లుడిగెనుగాని గుడ్లగూబ మొదలగు కొన్ని పక్షులుమాత్రము మేఁత కయి సంచరించుచుండెను; చిమ్మటలు కీచు మని దశదిశలయందును ధ్వనిఁ జేయఁజొచ్చెను; అడవిమృగములయొక్క కూఁతలును పాములయొక్క భూత్కారములును కర్ణకఠోరములుగా వినఁబడుచుండెను. నడుమనడుమ మేఘములలోనుండి తళుక్కని మెఱుపొక్కటి మెఱసి కొంచెము త్రోవ కనఁబడుచుండెను. ఈరీతిని కొంచెముదూరము నడచినతరువాత దూరమున వెలుతు రగపడెను; ఆవెలుతురు సమీపించినకొలఁదిని గొప్ప మంటగా నేర్పడుచు, ఒకగొప్ప చింతచెట్టునకు సమీపముగా నుండెను. చీఁకటిలో నీ ప్రకారముగా నడచునప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారి ప్రాణము లాయనదేహములో లేవు; తక్కినవారును అఱచేతిలో ప్రాణములు పెట్టుకొని కాళ్ళీడ్చుచు నడచుచుండిరి. ఆరాత్రి యాపద నుండి తప్పించుకొని యేదైన నొకయూరు చేరితిమా యిఁక నెప్పుడును దారి ప్రయాణము చేయ మని యెల్లవారును నిశ్చయము చేసికొనిరి. ఊరు చేరినతరువాత గ్రామదేవతకు మేఁకపోతును

బలి యిప్పించెద నని మాణిక్యాంబ మ్రొక్కుకొనెను. ఈప్రకారముగా వ్యాకులపడుచు వారు నడచి యొక విశాలస్థలమును జేరునప్పటికి, చింతచెట్టుక్రింద మంటముందఱఁ గూరుచుండి యున్న రెండువిగ్రహములు లేచి, దేహమునిండ కంబళ్ళు కప్పుకొని నోటిలో చుట్టలంటించి బుజములమీఁద దుడ్డుకఱ్ఱలతో వారివంక నడచి రానారంభించెను. వాండ్రను జూచినతోడనే వారి కండఱకును పయిప్రాణములు పయిని పోయినవి; వెనుక నున్న కిరాతుఁడు దొంగ లని కేక కేసి వెనుకవాఁడు వెనుకనే పాఱిపోయెను. ఇంతలో నాదొంగలలో నొకడు ముందునకు వచ్చి రెండు చేతులతోను కఱ్ఱను పూనిపట్టి, మాటాడక ముందున్న రుక్మిణి నెత్తిమీఁద సత్తువకొలఁది నొకపెట్టు పెట్టెను. ఆపెట్టుతో మొదలునఱికిన యరఁటిచెట్టువలె రుక్మిణి నేల కొఱిగి నిశ్చేష్టురాలయి పడియుండెను. ఇంతలో నెవ్వఁడో కత్తిదూసికొని 'ఆగు' 'ఆగు' మని కేకలువేయుచు, మెఱుఁపుమెఱసినట్టు మీఁదఁబడి దొంగలలో నొకనిని మెడమీఁద ఖడ్గముతో వేసెను. ఆ వేటుతో శిరస్సు పుచ్చకాయవలె మీఁది కెగిరి దూరముగా బడఁగా మొండెము భూమి మీఁద బడి చిమ్మనగొట్టములతోఁ గొట్టినట్లు రక్తధారలు ప్రవహింప కాళ్లతోను చేతులతోను విలవిలఁ గొట్టుకొనుచుండెను. శత్రు వాయుధపాణియయి యుండుటయు, తానొంటిగాఁ డగుటయు, బాటసారులలో మఱియిద్దఱు మగవాండ్రుండుటయు చూచి కిరాతునితో గూడికొని రెండవ దొంగవాఁడు కాలికొలఁదిని దూఁటెను. ఖడ్గపాణియైన యాపుణ్యాత్ముఁడు వాండ్రను కొంతదూరము వెంబడించెను గాని వాండ్రు నిమిషములోఁ జూపుమేరదూరము దాఁటి యదృశ్యులయినందున వెనుకకు మరలి వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారిని కలిసికొనెను.

రామ—రాజశేఖరుఁడుగారూ! ప్రొద్దుండగానే యీస్థలమును దాఁటవలసినదని నేను మధ్యాహ్నముననే బహువిధముల బోధించితిని

గదా ? మీరు నామాటలను లక్ష్యముచేయక యీయాపదను దెచ్చి పెట్టుకొంటిరి.

రాజ.—ఓహోహో! రామరాజుగారా? మీరు మాపాలిటి దైవమువలె సమయమునకు వచ్చి మా యందఱిప్రాణములను నిలువఁ బెట్టిరి. మీ రింకొకనిమిషము రాకుండిన మే మందఱము నాదుర్మార్గులచేతులలోఁ బడిపోయి యుందుము. మీ రీవేళ నిక్కడ కెట్లు రాఁ గలిగితిరి?

రామ.—మీతోవచ్చిన కిరాతుఁడు యోగిచే దొంగలను బిలుచుకొని వచ్చుట కయి పంపఁబడి యెండలో నడువలేక యొక పాకలోఁ బరుండియున్న నన్నుఁ దనవారిలో నొకనిగా భ్రమించి తనగురువు కొందఱుఁ బ్రాహ్మణులను దోఁచుకొనుట కయి యీ చింతచెట్టువద్దకి వెళ్ళుచున్నాఁ డని చెప్పెను. ఆమాటలు విన్న తోడనే యాబ్రాహ్మణులు మీరే యని యూహించి నాకచట గాలు నిలువక దొంగలను వారింపవలె నను నుద్దేశముతో యోగియున్న తావునకు బోతిని. అక్కడ నావరకే దొంగలు వచ్చి యోగితో మాటాడి పోయినారన్నవార్త విని గుండెలు పగిలి నేను వచ్చులోపల మీకేమి యుపద్రవమువచ్చునో యని మార్గాయాసము నేమియు లక్ష్యముచేయక యొక్కపరుగున వచ్చి యుక్తసమయమున మీకుఁ దోడు పడఁగాంచి నాజన్మము కృతార్థత గనెనుగదా యని సంతోషించుచున్నాఁడను.

అనునప్పుడు మాణిక్యాంబ రుక్మిణిని నఖశిఖపర్యంతము తడవిచూచి గొంతెత్తి యేడ్వఁజొచ్చెను. రామరాజును రాజశేఖరుఁడుగారును గూడ దగ్గఱకు బోయి చూచి కడుపుపట్టి చూచి ముక్కుదగ్గఱ వ్రేళ్ళుపెట్టి యూపిరి గానక దెబ్బచేతను భయముచేతను

మరణమునొందె నని నిశ్చయించుకొనిరి. రామరాజును నాడి నిదా నించి చూచి యామె చచ్చినదనియే స్థిరపఱచెను. అప్పు డందఱును శవముచుట్టును జేరివిలపించుచుండిరి. ఆసమయమున సమీపము నుండి వ్యాఘ్రముయొక్క కూఁత యొకటి వినఁబడెను. అంత యాపదలోసహిత మాధ్వి కందఱును బెదరి వడఁకుచుండఁగా, రామరాజు వారికిధైర్యము చెప్పి క్రూరమృగములతో నిండియున్న యరణ్యమధ్య మగుటచేత నచ్చట నిలువఁగూడ దనియు తెల్లవారిన మీఁదట మరల వచ్చి శవమునకు దహనాదిసంస్కారములు చేయ వచ్చు ననియు బోధింపజొచ్చెను. కన్నకూఁతును కారడవిలో విడిచి పెట్టివెళ్లుటకు మనసు రాక వారాతనిమాటలను చెవినిబెట్టక రుక్మిణి సుగుణములను దలఁచుకొని యేడుచుచుండిరి. ఇంతలో మఱింత సమీపమున గాండ్రు మని పులి మొఱలనఱచెను. ఆ రెండవ కూఁతతో సూర్యకిరణములకు మంచు కరఁగునట్లుగా వారిధైర్య సారము కరఁగిపోయెను. అప్పుడారామరాజు హితబోధ నంగీకరించి, యెంతో కష్టముతో రుక్మిణిని విడచిపెట్టి, నడవకాళ్లురాక ముందుకు నాలు గడుగులుపెట్టి మరల వెనుకతిరిగి చూచుచు, తుదకు విధిలేక రామరాజువెంట వా రందఱును పెద్దాపురమునకుఁ బోయిరి. తమ ప్రాణములమీఁదికి వచ్చునప్పుడు లోకములో నెల్లవారును తామావఱకు ప్రాణాధికులనుగాఁ జూచుకొనువారి యాపదలనయి నను మఱచిపోయి తమ యాపదను తప్పించుకొనుటకే ప్రయత్నిం తురు గదా?

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము చేరుట—రుక్మిణిదేహమును వెదకి వచ్చి కానక దుఃఖించుట—పెద్దాపురములోని వార్తలు—భీమవరము నకుఁబోవుట—అక్కడి విశేషములు—సుబ్రహ్మణ్యమును పిఠాపురము పంపుట.

రామరాజు నాఁటిరాత్రి మెల్లగా రాజశేఖరుఁడుగారిని కుటుంబసహితముగాఁ గొనిపోయి పెద్దాపురము చేర్చి, తిరుపతిరాజు చెఱువునకు సమీపముగనున్న సత్రములోదింపి, కాశీప్రయాణము మాని భీమవరములో నుండుఁడని బహువిధములఁ జెప్పి, యొప్పించి తన దారిని బోయెను. ఒక్కనాఁటిప్రయాణములోనే కూఁతురుపోవుటయు నక్కినవారు ప్రాణములు దప్పించుకొని బయలఁబడినను కాళ్ళున్నియు వాచి యడుగుతీసి యడుగు పెట్టలేనంత స్థితిలోనుండుటయుఁ దలఁచుకొని యాత్రపేరన్న భయపడి రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్ని దినములలో భీమవరముచేరి యందుండి సమయమయినప్పుడు రాజుగారిని చూచుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. రుక్మిణిపోయినదన్న విచారముచేతను మార్గాయాసమున బడలియుండుటచేతను వారారాత్రి వంటలు చేసికొని భోజనముచేసినవారుకారు. వారికెవ్వరికిని కంటికినిద్రయును పట్టలేదు. ఆరాత్రి నొకయుగముగా వేగించి రాజశేఖరుఁడుగారు కోడి కూసినతోడనే లేచి తామొక్కరును బయలుదేఱి రుక్మిణిని వెదకుటకయి వేఁడిమంగలపు మార్గమున నడిచిరి.

అట్లు కొంతదూరము నడిచి రాజశేఖరుఁడుగారు వసులకాపరి బాలుర నడిగి మార్గమును గనుఁగొనుచు అటవింజొచ్చి ప్రవేశించి, నాలుగుగడియల పొద్దెక్కువఱకు దొంగలుకొట్టిన స్థలముచేరి యక్కడ రుక్మిణిదేహమును గానక యిసుకలో నెత్తురుచుక్కలను మాత్రము

చూచి దుఃఖముతో నలుప్రక్కలను రుక్మిణిని వెదకికొనుచుఁ దిరిగి యెందు నేమియుఁగానక మరల నెప్పటిచోటునకు వచ్చి, అచ్చటఁ గొంతసేపు పచ్చిక బయలను గూరుచుండి యావచ్చికను తన కన్నీటితోఁ దడిపి రుక్మిణిదేహము నేమృగములో యీడ్చుకొనిపోయి యుండునని నిశ్చయము చేసుకొని యీదుర్వార్తను గొనిపోయి యెట్లు భార్యతోను బిడ్డలతోను జెప్పుదునా యని కొంతసేపు దుఃఖించి మెల్లఁగా లేచి కాళ్లు తడఁబడ నడచుచు త్రోవ పొడుగునను రుక్మిణి యొక్క సౌందర్యమును సుగుణసంపదలను దలఁచుకొని కన్నులనీరు నించుచు మధ్యాహ్నము రెండుజాముల కేలాగుననో యింటికి దేహమునుచేర్చి నడవలో చాపమీఁద చతికిలఁబడి యేమో చెప్పఁ బోయి మాటరాక పెదవులు నాలుకతో తడుపుకొనుచు నూరకుండిరి. అప్పుడు మాణిక్యాంబ తొందరపడి లోపలికి పరుగెత్తుకొనిపోయి కంచుచెంబుతో మంచితీర్థము తెచ్చి నోటి కందిచ్చి పయిటచెఱఁగుతో మొగముమీఁది జెమ్మటతుడిచి విసనకఱ్ఱతో విసరుచు మగని మార్గాయాసమును కొంతవఱకు పోఁగొట్టెను. అంత నతఁడును కొంతధైర్యము నవలంబించి, కన్నుకొలుకులనుండి నీరు కాలువలు కట్ట గడియకొకమాటచొప్పున దుఃఖమును మ్రింగుకొనుచు రుక్మిణి వార్తను జెప్పెను. అప్పు డందఱును పెద్దపెట్టున గొల్లుమని రోదనము చేయనారంభించిరి. అది విని సత్రపుబ్రాహ్మణుఁడును చుట్టుపట్ల వారువచ్చి, వారికివచ్చిన యాపదను దెలిసికొని బహువిధముల వారి నూరార్చి భోజనమునకు లేవఁదీసిరి. వారును విస్తళ్లయొద్ద కూరుచుండి తినఁబోయిన మెతుకులు లోపలికిపోక కొంతసేపు కూరుచుండి విచారముతో విస్తళ్లను వదలిపెట్టి లేచిరి. అప్పుడు నూతి పెరటిలోనికిఁ బోయి వారు చేతులు కడుగుకొనుచుండఁగా కేకలు

వేయుచు వీథిలోనుండి పరుగులెత్తుచున్న మనుష్యులయొక్క కలకల ములు వినవచ్చెను. ఆసందడి యేమో చూతమని వీథిలోనికి వచ్చునప్పటికి తూర్పువయిపున దూరముగా మంటయును మిన్నుముట్టు పొగయును గనఁబడెను. ఇంతలో సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి కుమ్మరివీథి తగులఁబడుచున్నది. చూచి వత్తము రమ్మని రాజశేఖరుఁడు గారిని పిలిచెను. కాని యాతఁ డెంతదయార్ద్రహృదయుం డయినను కొండంత దుఃఖములో మునిగియున్నవాఁడు గనుక, నిల్లు కదలుటకు మనసు గొలుపక యూరకుండెను. సుబ్రహ్మణ్య మావఱ కెన్నఁడు నాపదల ననుభవించి యెఱుఁగని పసివాఁ డగుటచేత పరుల కాపద వచ్చినదన్నమాట వినినతోడనే తనయాపద నుఱచిపోయి చేతనయిన యెడల వారికి సహాయ్యము చేయవలెనను నుద్దేశముతో తానా బ్రాహ్మణునితోఁ గూడ బయలుదేఱి పోయెను. వా రక్కడకుఁ బోయి చేరునప్పటికి వేలకొలది జనులువచ్చి వేడుక చూచుచుండిరి; కాని వారిలో నొక్కరయినను ఆర్పుటకు ప్రయత్నపడుచుండలేదు. ఇండ్లకు వేసిన వెదురుబొంగులు కణుపులయొద్ద పగిలి పెటపెటధ్వనులతో తుపాకులుమ్రోగినట్టు మ్రోగుచుండెను. ప్రాతతాటాకులు పయికి లేచి గాలిలో తారాచువ్వలను తలఁపించుచుండెను. ఎండలవేడిమి చేత సమీపముననున్న చెఱు వెండిపోయినందునను ఇంకిపోఁగా మిగిలిన నూతులలోనినీళ్ళు చేదముచుగుటకయిన వీలులేక పాతాళ లోకమునకు సమీపముగా నున్నందునను, నీళ్లను తెచ్చుకోలేక అంటు కొన్న యిండ్లవాండ్రు పెణకలను లాగుటకు ప్రయత్నపడుచుండిరి; ఆచేరువ యిండ్లవారు తమ యింటిమీఁది తాటాకుల నయినఁ దీసిన మరల వేసికొనుట కయి శ్రమ పడవలసివచ్చునని వానిని ముట్టుకోక, కాలుచున్న యిండ్లవారు వేఁడుకొన్నను ఇయ్యక దాచిపెట్టుకొన్న

కడివెడు నీళ్ళను బట్టుకొని నడికప్పులమీఁదికెక్కి తమయిల్లంటుకొను వఱకును నుండి నీళ్ళకుండ నక్కడనే దిగవిడచి గోదనముచేయుచు దిగుచుండిరి. మఱికొందఱు తమయిండ్లలోని సామానులు కాలి పోవునను భయముచేత వెలుపలికిఁ దెచ్చి వీధిలోఁ బెట్టుచుండిరి. వారొకవస్తువును దెచ్చి రెండవవస్తువుకొరకు వెళ్ళునప్పటికి పరోప కారపారీణు లయిన మహాత్ములు కొందఱు చూచువారు లేక వీధిలో పడియున్న వస్తువులను దీసి తమయింట జాగ్రత్త చేసికొనుచుండిరి.

ఇట్లు కుమ్మరపేట పరసురామప్రీతి యగుచుండఁ సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు సుబ్రహ్మణ్యమును దూరముగా నున్నయొక చెట్టు నీడకుఁ దీసికొని వచ్చి యిండ్లు కాలుటనుగుఱించి ప్రసంగింప నారం భించెను.

సత్ర—ఈప్రకారముగా రెండుజాములవేళ ఇం డ్లెందుకు కాలినవో కారణము మీకుఁ దెలిసినదా ?

సుబ్ర—కుమ్మరావములు కాల్చునప్పుడు ప్రమాదవశమున నిప్పంటుకొని తాటాకులయిండ్లుగనుక కాలియుండవచ్చును. లేదా యెవ్వ రయినను పోట్లాడి యిండ్లకు నిప్పు పెట్టియుందురు.

సత్ర—మీరుచెప్పిన రెండుకారణములును సరి యయినవి కావు. ఈగ్రామమున కేదో క్రొత్తగా నొకగ్రహము వచ్చి యీ ప్రకారముగా తగులబెట్టినదికాని వేఱుకాదు.

సుబ్ర—నీవు నాతోనే యిప్పు డిక్కడకు వచ్చితివిగదా? ఎవ్వరిని అడిగి తెలిసికొనకుండ గ్రహమే యిండ్లుతగులబెట్టిన దని నీవెట్లు రూఢిగా జెప్పఁగలవు?

సత్ర—మా గ్రామముసంగతి నాకుఁ దెలియదా? ఈ గ్రామ మేఁటేట వేసవికాలములో నాలుగుసారులు తగులుపడును. ప్రతి పర్యా

యమును గ్రహమునకు జాతరచేసి యూరివారు దానిని సాగనంపు చుందురు. ఇది గ్రహముచేతనే కాకపోయినపక్షమున, వర్షకాలములో నేల తగులబడకూడదు ?

సుబ్ర—యిండ్లుకాలుట గ్రహముచేతనే యయినయెడల, ఒకసారి జాతరచేసిబంపిన గ్రహము మరలవచ్చుటకుఁ గారణమేమి? వర్షకాలములో ఇండ్లకప్పులు వానతో నానియుండును కనుక—

సత్ర—కారణములు గీరణములును నాకుఁ దెలియవు. నాకెప్పుడును యుపయుక్తులన్నఁ దలనొప్పి; కాబట్టి నేను జెప్పినమాటల కడ్డమాడక సత్యమని నమ్ము. ఇప్పుడు నమ్మకపోయినను రేపు జాతరగుచుండఁగా కన్నులారా చూచినప్పు డయినను నమ్మెదవు.

ఈప్రకారముగా సంభాషణ జరుగుచుండఁగా అగ్నిహోత్రుడు తన చెలికాఁడగు వాయుదేవుని సాయముచే కుమ్మరపేటను సంపూర్ణముగా దహనము చేసి తృప్తిపొంది ప్రశాంతి నొందెను. ఇండ్లు కాలినవారును సొత్తు పోయినవారును విచారించుచుండఁగాఁ గొందఱు చుట్ట కాల్చుకొనుటకు కావలసినంత నిప్పు దొరకినదనియు రేపు బొగ్గులు చవుకగా దొరకగలవనియు సంతోషించుచుఁ బోయిరి. వారి వెనుకనే సుబ్రహ్మణ్యమును సత్రపుబ్రాహ్మణునితోఁ గూడ బయలుదేఱి సత్రమును జేరెను. ఈలోపల నెవ్వరో రుక్మిణి యత్తవారియూరికిఁ బోవుచున్న బ్రాహ్మణుఁడొకడు సత్రములోనికి భోజనమునకు రాఁగా, ఆమె దుర్మరణకథను జాబు వ్రాసి యుత్తరక్రియలను వేగిరము జరిగించుటకయి యాజాబునతనిచేతి కిచ్చి రాజశేఖరుఁడు గారు వియ్యంకునకుఁ బంపిరి.

ఆమఱునాఁడు పగలు రెండుజాములవేళ రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి వీధియరుగుమీఁద గూరుచుండియుండఁగా, ఆదారిని

తుడుములు డప్పులు మ్రోగుచుండఁగా కొందఱు బండిమీఁద కుంభమును బెట్టుకొని త్రాగి కేకలు వేయుచు నడచుచుండిరి; వారి వెనుకను జనసంఘము మూఁకలుకట్టి తమ చేతులలోని కఱ్ఱలతో త్రోవపొడుగునను ఇండ్ల మీఁద కొట్టుచుఁబోవుచుండిరి. ఆమూఁకలలో నుండి సత్రపుఁ బ్రాహ్మణుఁడు నడుమునకు బట్ట బిగించుకొని చేతిలో పెద్దకఱ్ఱ పెట్టుకొని దేహ మంతటను జెమ్మట కాలువలు గట్ట వచ్చి సుబ్రహ్మణ్యము చేయిపట్టుకొని, "నిన్న నేను జెప్పినవ్వు డబద్ధమంటివే, ఇప్పు డయిన నామాట నమ్మెదవా ?" యని క్రిందికి లాగెను.

సుబ్ర—ఉండు ; నేను వచ్చెదను. ఈయుత్సవ మెవ్వరిది ?

సత్ర—నిన్న చెప్పలేదా ? ఇండ్లు కాల్చు గ్రహము గ్రామము నకు వచ్చినప్పుడు ఈప్రకారముగా చేయుదురు. ఒకచేతిలో వేప మండయు రెండవచేతిలో వేపబెత్తమును పట్టుకొని ముందు నడచు చున్న యతనిని జూచినావా ?

సుబ్ర—పెద్ద కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొన్నతఁడు కాఁడా ? చూచి నాను. అతఁ డెవరు ?

సత్ర—అతఁడే యీతంతు నడిపించుచున్న మంత్రజ్ఞుఁడు ; క్రొత్తగా వచ్చి యిండ్లు కాల్చుచున్న దేవతను కొంచెము సేపటికి వెళ్ళ గొట్టును. అతని పేరు వీరదాసు.

సుబ్ర—ఈవఱ కేమితంతు చేసినారు ?

సత్ర—ఇంటి కొకటిరెండేసి చేరల బియ్యము చొప్పున ఏడిం డ్లలో అడిగి పుచ్చుకొని, క్రొత్తకుండ తెప్పించి గ్రామము నడుమ వీధిలో పొయ్యిపెట్టి ఆకుండతో అడిగిపుచ్చుకొన్న బియ్యము, మునుగ కూర, తెలగపిండి కలిపి జామువరకు వంటచేసి, ఆకుండను దిగువ దించియుంచి నడివీధి నలికి యెఱ్ఱముగ్గు, తెల్లముగ్గు, నల్లముగ్గు,

వచ్చ్రుముగ్గు, ఆకుపసరు ముగ్గుతెచ్చి వానితో భేతాళుని స్వరూపము వ్రాసి భేతాళ యంత్రమువేసి పూజచేసి ధూపదీప ఫలనైవేద్యములు సమర్పించి ఏడేసి రావియాకులతో కట్టిన యేడు విస్తళ్ళలో వండిన కుంభమును వడ్డించి, నడివీధిలో నొక కొయ్యనుపాతి దానికి భేతాళ యంత్రమునకు గ్రహమును వ్రాసిన యాజ్ఞనుగట్టి, ఈయన జరిగించ వలసినపని యంతయు జరిపినాఁడు. తరువాత మేము కుంభమును బండిలో నెత్తించుకొని యీకఱ్ఱలతో గృహములమీఁద కొట్టుచు ఊరేగుచున్నాము. ఇఁక గ్రామదేవత గుడివద్దకు వెళ్ళినతరువాత చిత్రము జరుగును.

సుబ్ర—ఆలాగయిన నేనును వచ్చెదను.

అని సుబ్రహ్మణ్యము వారివెంటఁ బయలుదేఱెను. అందఱును గ్రామదేవత గుడి చేరినతరువాత యంత్రజ్ఞుఁడు బిగ్గరగా గ్రామదేవత పేర వ్రాసిన యాజ్ఞను ఈప్రకారముగా జదివెను.

యంత్రజ్ఞుఁడైన వీరదాసుగారు పెద్దాపురము గ్రామదేవత అయిన మరిడీమహాలక్ష్మికి చేసినయాజ్ఞ—ఈగ్రామములో ఏదో గ్రహముచేరి యిండ్లు కాల్చుచుండఁగా ఈగ్రామమునకు దేవత వయి యుండియు నీ వూరికే చూచుచుండుటకు నిమిత్తములేదు. ఆగ్రహమునకు నీతరపున కుంభము కట్టుబడి చేయించినాము. ఆకుంభము ఆగ్రహమునకిచ్చి మాఱుమన్యమయిన కొండలమీఁదికి దానిని పంపి వేయవలసినది. ఆలాగున పంపించని పక్షమున, శ్రీభేతాళునిచేతఁగాని శ్రీహనుమానులచేతగాని కఠినమయిన శిక్షను పొందఁగలవు.

"శ్లో॥ యక్షరాక్షస దుష్టానాం మూషగా శ్శలభాశ్శుకాః
క్రిమికీట పంతగానా మాజ్ఞాసిద్ధి ర్విభీషణ."

అని చదివిన తరువాత, యజ్ఞుడు పదు విస్తళ్ళను వేసుచోట్ల వేయించి ఆ వేదిమంటిలోను కుంభము పోయించి, బండితోలుకొనివచ్చిన వానిచేత నల్లకోడి నొకదానిని కోయించి దానిరక్తమును కుంభము మీఁద పోయించి, "ఓీగ్రహమా! నీకుంభము పుచ్చుకొని కొండల మీఁదికి పో" అని యాజ్ఞాపించెను. అక్కడకు వెళ్ళినవారందఱును చెఱువులో స్నానముచేసి యిండ్లకు వెళ్లిరి. సుబ్రహ్మణ్యమును బ్రాహ్మణునితో సత్రమునకు వచ్చెను.

ఇంటికివచ్చి సుబ్రహ్మణ్య మాసంగతి యంతయుఁ జెప్పినతరు వాత రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతసేపు జనుల మూఢత్వమును గుఱించి యాలోచించి, ఇంతలో రుక్మిణి తలపునబాఱిన దుఃఖమువచ్చి ధైర్యము తెచ్చుకోవలెనని యెంతసేపు ప్రయత్నము చేసినను చేతఁగాక ఎక్కడ కయిన వెళ్ళిన దుఃఖము మఱచిపోవచ్చునని తలంచి పట్టణమును జూచుటకు బయలుదేఱిరి. ఆతఁడు సత్రమునుదాఁటి నాలుగడుగులు నడచినతోడనే యొక యింటివద్ద దంపతులిద్దఱు వాక్కలహమున కారంభించిరి; అంతకంత కాకలహము ముదిరి యొకరీతి యుద్ధము క్రింద మాఱినది. భార్య తిట్లెక్కువ చేసినకొలఁదిని భర్త దెబ్బ లెక్కువ చేయుచుండెను. మగని కేకలును భార్య యేడుపును విని వీధివారంద ఱును గుంపులు గుంపులుగా చూడవచ్చిరి. అంతమంది వచ్చినను వారిలో నొకరును వారిని వారింపవలెనని తలఁచుకొని వచ్చినవారు లేరు గనుక, అందఱును వేడుక చూచుచు మాత్రము నిలుచుండిరి. అంత రాజశేఖరుఁడుగా రాస్థలమును విడిచిపెట్టి ముందుకు సాగిరి. ఆవల మఱి నూరుబారల దూరము వెళ్ళఁగా ఒకచోట వీధియరుగు మీఁద పదిమంది పెద్దమనుష్యులుచేరి సభ తీఱికూరుచుండిరి. వారు నాగరికులు గనుక వారిప్రసంగ మెంతమనోహరముగా నుండునో విని

యగానందింపవలెనని తలఁచి రాజశేఖరుఁడుగారు వీధిలోనే నిలువఁబడి వినుచుండిరి. ఆసభికులందఱును తామైనను పొగడుకొనుచుండిరి; లేదా స్నేహితులు పొగడుటకు సంతోషమైనను బొందుచుండిరి; వారందఱు నట్లానందించుచుండఁగా రాజశేఖరుఁడుగారు తన్నెవరును పొగడు వారును పొగడుకొన్న వినువారునుగూడ లేనందునఁ జిన్నఁబోయి యిఁక నిందు నిలువఁగూడదనుకొని యక్కడినుండి బయలు దేఱిరి. అటుపిమ్మట నాతఁడు త్రోవపొడుగునను నాలుగైదు రమణీయసౌధము లను జూచి లోపలికిఁ బోయి వానిని చూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి గుమ్మ మెక్కి తాను పండితుఁడననియు మేడనుచూడ వేడుకపడి వచ్చితి ననియుఁ జెప్పి చూచెనుగాని ఆపట్టణస్థులందఱును ధనికులమీఁద మాత్రమే ప్రేమగలవారు గనుక ఆయన పాండిత్యమేమియు పనికిరాక మేడలయొక్క వెలుపటిభాగములను మాత్రము చూచి సూర్యాస్త మయసమయము కావచ్చినందున వెనుకకుమరలి తిన్నగా సత్రమువద్దకు చేరవలసి వచ్చెను.

అప్పుడు సత్రపుబ్రాహ్మణుఁడు రాత్రివంటలేదు గనుక తీఱు బడిగావచ్చి కూరుచుండి రాజశేఖరుఁడుగారితో ముచ్చటలకు మొదలు పెట్టెను.

రాజ—మీపట్టణములో గొప్పపండితు లున్నారా?

సత్ర—ఉన్నారు. ఆస్థానపండితుఁడయిన హరిపాపయ్యశాస్త్రులు గారు లేరా? ఆయన యెప్పుడు నెవ్వరితోను బ్రసంగింపఁడు గనుక అందఱికంటెను గొప్పపండితుఁడని వాడుక. ఆయన యొకసారి యీ సత్రములో జరిగిన సంతర్పణమునకు భోజనమునకు వచ్చినప్పుడు విశేష ముగా మాటాడకపోయినను విశేషముగా భుజించినందున, ఆయన గొప్ప పండితుఁడనియే నేనును నమ్మినాను.

రాజ—ఆయనగాక మఱియెవ్వరయిన నున్నారా ?

సత్ర—మాగురువులు భానుమూర్తిగారు వేదాంతశాస్త్రమందు నిరుపమాన మయిన ప్రజ్ఞ గలవాఁడు. నాకు మొన్న రోగము వచ్చి నప్పుడు పుణ్యలోకము వచ్చుటకు తగిన సదుపాయమునుచేసి పదిరూపా యులను పట్టుకొని పోయినారు. ఆమఱునాఁడే దొంగవస్తు వొకటి ఆయన యధీనములో కనఁబడినందున దుర్మార్గులయిన రాజభటు లాయ నను నిష్కారణముగా తీసుకొనిపోయి ఠాణాలో పెట్టినారు.

రాజ—గురువు లెప్పుడును శిష్యులకు దమ్మిడీలతో స్వర్గము నకు త్రోవ చూపుచుందురు. కాని తాముమాత్రము స్వర్గమార్గము మాట యటుండఁగా దా మున్న యీ లోకమునే త్రోవఁగానక గోతిలో పడుచుందురు. తార్కికుఁడును వైయాకరణుఁడును నగుట సులభముకాని యోగ్యుఁడగుట యంతసులభము కాదు. ఆమాట యటుండనిచ్చి మీపట్టణములోనివారి స్థితిగతులను కొంచెముచెప్పుము.

సత్ర—కష్టపడి పనిచేయువారు తాము తెచ్చుకొన్నది అన్న వస్త్రాదులకు చాలక బాధపడుచుందురు; పాటుపడని సోమరిపోతులు పూర్వు లార్జించినమాన్యముల ననుభవించుచు విలువబట్టలను పంచ భక్ష్యపరమాన్నములును గలిగి సుఖింపుచుందురు. తాత ముత్తాతల నాటినుండియు పరువుతో బ్రతికినవారు కొందఱు జీవనము జరగక రాజు గారిని చిరకాలమునుండి యాశ్రయించుచున్నారు; కాని యెంత యనుస రించినను రాజు నిర్దయుఁడై చదువురాదని చెప్పి వారికి కొలువులియ్య కున్నాఁడు.

రాజ—అదృష్టవంతులము కావలెనని చేయు ప్రయత్న మొకటి తప్ప వేఱుప్రయత్నము లేనివా రెప్పుడును భాగ్యవంతులుకారు. భాగ్యదేవత మాఱుపని లేక తనకొఱకే కాచుకొనియున్న వారియొద్ద

నుండి పాఱిపోయి, యింటఁ గూరుచుండి మొదలు వంచి పనిచేయు వారినే చేరును. దాని కేమిఁగాని మిగిలిన వృత్తాంతమును చెప్పుము.

సుబ్ర—మా పట్టణమున ననేకులు రాత్రులు పురాణకాలక్షేపమును జేయుదురు. ఇక్కడకు దగ్గఱనే యొక పెద్దమనుష్యుఁ డున్నాఁడు. ఆయన యెప్పుడును చదువక పోయినను తాటాకుల పుస్తకము నొక దానిని విప్పి సర్వదా ముందు పెట్టుకొని కూరుచుండును. మన పొరుగింట కాపురమున్న సమూతుదారుగారి తల్లికి పురాణమన్న నెంతో యపేక్ష; ఆమెకు నిద్ర రానపుడెల్లను పురాణము చదువుమనును; పురాణ మారంభించిన తరువాత మంచి కథపట్టు రాఁగానే గోడను చేరగిలఁబడి హాయిగా నిద్రపోవును.

రాజ—ఇక్కడి వర్తకు లెటువంటివారు ?

సుబ్ర—వర్తకులు తమ సరకులను మాత్రమే కాదు, మాటలను సహితము విశేషలాభమునకు విక్రయింతురు. అయినను వారి కెంత లాభము వచ్చినను, ఆలాభము మాత్రము వారి యాశకుఁ దగి యుండదు. ఈ సంగతి నెఱిఁగి యిక్కడి పెద్దమనుష్యులు కొందఱు మొదట వారి వర్తకశాలకుఁ బోయి యొక వస్తువును గొని వారడిగిన వెల నిచ్చివేయుదురు; ఆపయిన చిన్నవస్తువు నొక దానిని అరవు తెప్పించి, దాని సొమ్మును మఱునాఁడే పంపివేయుదురు; ఆటుపిమ్మట క్రమక్రమముగా పెద్దవస్తువులను దెప్పించి వానివెలలనుగూడ యుక్తసమయముననే యిచ్చివేయుదురు ; ఈప్రకారముగా నమ్మకము కుదిరిన తరువాత పెండ్లిపేరో మఱియొక శుభకార్యముపేరో చెప్పి విలువవస్తువులను విస్తారముగా దెప్పించి కడపటఁ సొమ్మీయక యపహరింతురు.

రాజ—ధనము నిమిత్తము ఈప్రకారముగా నక్రమమున కొడిగట్టిన కీర్తిపోదా ?

సత్ర — కీర్తికేమి? దానిని కొనుట కయి ముందుగా ధనము సంపాదించినయెడల తరువాత నిమిషములో కావలసినంత కీర్తిని కొన వచ్చును;

రాజ — మీరాజుగా రెంతో ధర్మాత్ములనియు ప్రజలను న్యాయ మార్గమున నడిపించువారనియు ఎప్పుడును వినుచుందును. వారి రాజ ధానియైన యీపట్టణమునందె యిట్టి ఘోరకృత్యములు జరుపుచుండగా రాజుగారు సహించి యూరకున్నారా?

సత్ర — ఈపట్టణములో నిప్పుడేమి యక్రమములు జరుగు చున్నవి? మహారాజుగారి తండ్రిగారి కాలములో పూర్వము జరుగు చుండెడి ఘోరకృత్యములలో నిప్పుడు గుమ్మడికాయలో నావగింజంత పాలయినను లేవు. ఆకాలములోనే మీరీపట్టణమునకు వచ్చియుండిన యెడల మంచి బట్టలు కట్టుకొని పట్టపగలిప్రకారముగా వీధిలో నిర్భయ ముగా నడవఁగలిగి యుందురా? మారాజుగారు సహస్రముఖముల కను గొని నిత్యమును దుర్మార్గుల ననేకులను శిక్షించుచుండుటచేతనే యిప్పుడు నరహత్యలు మొదలయిన ఘోరపాతకము లేవియు జరగకున్నవి.

రాజ — ఈపట్టణములో వేదవిహిత కర్మానుష్ఠానములు చక్కగా జరుగుచుండునా?

సత్ర — త్రికాలములయందు యథావిధిగా జరుగుచుండును.

రాజ — అట్లయిన, నీవిప్పుడు సంధ్యావందనము చేసినావా?

సత్ర — ఎన్నడో వడుగునాఁడు నేర్చుకొన్న సంధ్యావందనము మఱచిపోక యిప్పటిదాఁక జ్ఞాపక ముంచుకొన్నా ననుకొన్నారా?

రాజ — పోనీ; అర్ఘ్యమునయిన విడిచినావా?

సత్ర — ఒక్క అర్ఘ్యమును మాత్రమే కాదు. సంధ్యావందన మంతయు విడిచినాను.

ఈ సంభాషణము ముగిసినతరువాత ప్రొద్దుపోయినందున రాజశేఖరుఁడుగారు లేచి వెళ్ళి భోజనముచేసి, తరువాత నొక్కరు గూరుండి యాలోచించుకొని మోసములకెల్లను పుట్టినిల్లయిన యీపట్టణమును సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా విడిచిపెట్టవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి; కాఁబట్టి మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలముననే యొకబండిని కుదుర్చుకొని వచ్చి, కుటుంబసహితముగా దానిమీఁద నెక్కి జాముప్రొద్దెక్కువఱకు భీమవరము చేరిరి. బండిమీఁద నెవ్వరో క్రొత్తవారు వచ్చినారని యూరిలో నెల్లవారును జూడవచ్చి వారి నివాసస్థలమును గుఱించియు, ఆగమనకారణమును గుఱించియు ప్రశ్నలు వేయఁజొచ్చిరి; చెప్పిన దానినే మరల మరల నడిగినవారికెల్లను జెప్పలేక రాజశేఖరుఁడుగారును మాణిక్యాంబయు విసిగిపోయిరి. వారందఱు నట్లు పనిగట్టుకొని వచ్చి ప్రశ్నలువేయుటకయి ముందడుగిడుచు వచ్చినను, రాజశేఖరుఁడుగారు తమకు బసకావలెనని యడుగఁబోఁగానే తిన్నగా వినిపించుకోక లేదని వెనుకంజవేయ నారంభించిరి. అంతట రాజశేఖరుఁడుగారు బండిని వీధిలో నిలిపించి, తాము బయలుదేఱి బసనిమిత్తమయి యెల్లవారి యింటికిని బోయి రెండు జాములవఱకును నడుగుచుండిరి. గాని వారిలో నొక్కరును ఆపూఁట వండుకొని తినుటకయినను స్థలము నిచ్చినవారు కారు. క్రొత్తగా వచ్చినవారు గనుక రాజశేఖరుఁడుగారు బసనిమిత్తమయి తిరుగునప్పుడు వీధులలో నిలువచేయఁబడియున్న పెంటకుప్పలను జూచి యసహ్యపడుచు వచ్చిరిగాని యెరువున కుపయోగించుటకయి పొరుగూళ్ళకు సహితము గొనిపోయి యమ్ముకొనెడి యాయూరివారి కవియే కనకమన్న సంగతిని తెలిసికోలేకపోయిరి. అట్లాదుర్గంధమునకు ముక్కుమూసికొని నడచి గ్రామకరణముయొక్క యింటికిఁబోయి వారి యింటిపేరడిగి యేదోయొక ప్రాతబంధుత్వమును తెలుపుకొని మిగ

మోటపెట్టఁగా ఆతఁడాపూటకు తమయింట వంటచేసికొనుట కంగీక
రించి, పొరుగుననున్న యొక వైదికబ్రాహ్మణుని పిలిపించి రాజశేఖరుఁడు
గారు కాపురముండుటకయి వారిప్రాతయిల్లిమ్మని చెప్పెను. అతఁడా
యిల్లు బాగుచేయించినంగాని కాపురమున కక్కఱకురాదనియు, తన
భార్య సమ్మతిలేక యియ్యవలనుపడ దనియు, పెక్కు ప్రతిబంధము
లను జెప్పెను; కాని రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కూరుచుండఁబెట్టుకొని
పరోపకారమునుగూర్చి రెండుగడియలసేపు వుపన్యాసముచేసి యిల్లు
బాగుచేయించుటపేరుచెప్పి రెండురూపాయలు చేతిలోఁబెట్టిరి. చెప్పిన
వాక్యము లన్నిటికన్నను చేతిలోఁబెట్టినసొమ్మాతనిని నిమిషములో
సమాధానపఱిచినది. కాఁబట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనేపోయి బండిని
తోలించుకొనివచ్చి యాపూట కరణములోపల వంటచేసికొని భోజన
ముచేసి దీపములవేళ సకుటుంబముగా ఆగ్రామపురోహితులయింటఁ
బ్రవేశించిరి. ఆయిల్లు పల్లపునేలయందుఁ గట్టఁబడియున్నది ; గవా
క్షములు బొత్తిగా లేనేలేవు ; వాస్తుశాస్త్రప్రకారముగా దూలములు
యజమానునిచేతి కందులాగునఁ గట్టఁబడిన యాయింటిగోడ లేపొట్టివి
గనుక గుమ్మము లంతకన్నను పొట్టివిగానుండెను. కాఁబట్టి యెక్క
డను వంగినడవని వారుసహిత మక్కడవంగి నడుచుచుందురు ; లోపలి
గోడ లెత్తుగా నుండకపోయినను దొంగలభయముచేతఁ గాఁబోలును
గాలివచ్చుటకు వలనుపడకుండ దొడ్డిచుట్టును నున్న గోడలుమాత్రము
మిక్కిలి యెత్తుగాఁ బెట్టఁబడినవి ! కాని యింటివా రాయిల్లు విడిచి
పెట్టి వెళ్ళినతరువాత చూచువారులేక కూలి యిప్పుడు మొండిగోడలుగా
నున్నందున లోపలికి గాలివచ్చుట కవకాశము కలిగినది. పూర్వ
మిల్లుగలవా రందున్నప్పు డెవ్వరో యొకరు సదారోగబాధితులై
యుండుచు వచ్చినందునను గృహాధిపతియొక్క కూఁతు రందులోనే

పేను. నేను మాటాడ మొదలుపెట్టినతోడనే మంచము దగ్గఱనున్న కుక్కయొకటి మొఱుగ నారంభించినది. కాఁబట్టి దానితోనే నేను మాటాడినా ననుకొన్నాను. కాని యది యేమిచెప్పినదో దానిభాష నాకు రానందున గ్రహింపలేక పోయినాను. ఇట్లు దాని యభిప్రాయము తెలియక యనుమానించుచు నిలుచుండ, రాజు తన సేవకుని నొక్కనిఁబిలిచి నాకుఁ దెలిసినభాషతో ఈబ్రాహ్మణు నావలికిఁ బంపివేయు మని యాజ్ఞాపించెను. జరగఁబోవుసంగతిని గ్రహించి వాఁడు నాకముందు మృదువుగా నేనేవెనుకకు మరలి తిన్నగా యింటికి వచ్చితిని.

అంతటిసన్మానము జరిపించిన రాజుగారిని మరలవెళ్ళి యాశ్రయింప బుద్ధి పుట్టక రాజశేఖరుఁడుగారు ముందు జీవనోపాధి యెట్లు కలుగునా యని యాలోచించి సుబ్రహ్మణ్యము నెక్కడకైనను బంపవలెనని తలఁచి మాణిక్యాంబతోఁ జెప్పి యామె యనుమతిని కొమారునితో నాసంగతిని జెప్పిరి. అతఁడును పరమసంతోషముతో నొప్పుకొన్నందున, అందఱును నాలోచించుకొని చివరకతనిని పిఠాపురమునకుఁ బంప నిశ్చయించుకొనిరి. ప్రయాణము నిశ్చయించిన దినమున రాజశేఖరుఁడుగారు కుమారుని బిలిచి యనేకవిధముల నీతులు బోధించి బుద్ధులు చెప్పి, న్యాయమార్గమునఁ బ్రవర్తింపవలసిన దని పలుమారులు జెప్పి, నమస్కరించిన కుమారుని నాశీర్వదించి యయిదురూపాయలను కర్చునిమిత్తమిచ్చిరి; మాణిక్యాంబయు దగ్గరనున్న దానిలో నేమియు లోపముచేయక కావలసినన్ని దీవనలిచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును వారినెడబాయవలసి వచ్చినదిగదా యని కంటఁ దడిపెట్టుకొని చెల్లెలిని ముద్దాడి తనకిచ్చిన రూపాయలలో నొకదానిని చేతిలోఁబెట్టి వారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని వెనుకతిరిగి చూచుచు దారిసాగి నడచెను.

పదవ ప్రకరణము

శోభనాద్రిరాజుతో మైత్రి—సీత వివాహ ప్రయత్నము—రామమూర్తి గారి మరణవార్త—రామరాజుతో విరోధము—రాజశేఖరుఁడు గారిని చెఱసాలలోఁ బెట్టుట—సీత నెత్తుకొని పోవుట.

ఒక యాదివారమునాఁడు నాలుగుగడియల ప్రొద్దెక్కినతరు వాత రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురమునకుఁ బోవుచుండఁగా, శోభ నాద్రిరాజు వీధియరుగుమీఁదనున్న యున్నతాసనముపైని గూరు చుండి చూచి లంపతావాని నొక్కని బిలిచి "ఆమార్గమునఁ బోవు చున్న బ్రాహ్మణుని దీసికొని రమ్మ"ని చెప్పెను. వాఁడును మహావే గముగాఁ బోయి "రాజుగారి సెలవయినది రమ్మ"ని పిలిచెను. రాజ శేఖరుఁడుగా రెట్లయిన నాతని యనుగ్రహము సంపాదించుకొనవలె ననియే కోరుచున్నవారు గనుక పిలిచినదే చాలునని వెళ్ళి అతఁడు చూపిన బల్లమీఁద కూరుచుండిరి.

శోభ—ఈనడుమ భీమవరమువచ్చి సోమభట్లుగారిలోపల కాపురమున్నవారు మీరే కాదా;

రాజ—అవును. వెనుక నే నొక పర్యాయము దమదర్శనము చేసినాను.

శోభ—జ్ఞాపకమున్నది. మేమప్పుడు మిక్కిలి తొందరపనిలో నుండి మీమీఁద కోపపడినాము. అంతేకాకుండ ఆవచ్చినవారు మీరని మాకప్పుడు తెలియ లేదు. మీపోష్యవర్గములో చేరినవా రెంత మంది యున్నారు ? పెండ్లి కెదిగిన కొమార్తెకూడ ఉన్నదఁట కాదా?

రాజ—ఇప్పుడున్నది వివాహము కావలసిన యాకూఁతు రొక్కతయే. నాపెద్దకుమార్తె మొన్న త్రోవలో దొంగలు కొట్టి నప్పుడు చనిపోయినది. ఏదయిన నొక యుద్యోగమును సంపాదించుట

కయి నా కుమారుని ఇక్కడకు వచ్చిన తరువాతనే పిఠాపురము పంపినాను.

ఈప్రకారము సంభాషణము జరుగుచుండఁగా కొంతమంది పెద్ద మనుష్యులు వచ్చి అరుగుమీఁదనున్న బల్లమీఁద కూరుచుండిరి. అప్పుడు రాజుగారు వారితో తాను చేసిన యద్భుతచర్యలను గురించి బహువిధముల ప్రశంసచేసిరి. చెప్పిన మాటలలో నేమియు చమత్కారము లేకపోయినను, అక్కడ నున్నవారందఱును నవ్వులతో స్తోత్రము పూర్తిచేసిరి ; వారందఱు నవ్వినపుడు తామొక్కరు నూరకున్న బాగుండదని నిజముగా నవ్వు రాకపోయినను తెచ్చుకొని వారు నవ్వినప్పుడెల్లను రాజశేఖరుఁడుగారును నవ్వుచు వచ్చిరి. ఆరాజు తన్ను రాజశేఖరుఁడుగారు తెలిసినవాఁడనుకొనుట కయి ప్రతివిషయములోను కొంచెము కొంచెముగా మాటాడి యన్నియు దెలిసిన వానివలె నటింపసాగెను ; తన కేమియుఁ జెప్పుటకు తోఁచనప్పుడు అక్కడ నున్నవారి మొగములవంకఁ జూచి నవ్వుచువచ్చెను. అప్పుడాయన పాండిత్యమును సభవారందఱు నూరక పొగడుచుండిరి ! ఇంతలోఁ గొందఱు గాయకులు వచ్చి సంగీతము పాడుట కారంభింపని యెడల, వారిపొగడ్తలు సభ చాలించువరకు నుండుననుటకు సందేహములేదు. వారు పాట నారంభింపఁగానే యెల్లవారికిని ఇండ్లమీఁద ధ్యానము పాఱనారంభించినది. అయినను రాజుగారేమనుకొందురో యని యందఱును కొంతసేపు శ్రమచేసి మాటలు చెప్పుకొనుచు నచటనే కూరుచుండిరి. ఆపాట వినలేక తాళలేక కడపట నొక పెద్దమనుష్యుఁడు చొరవచేసి, "వారు మంచివారని యదేపనిగా శ్రమయిచ్చుట న్యాయముకాదు. కాఁబట్టి యీపాటికి పాట చాలింప ననుజ్ఞ యియ్యవచ్చు" నని చెప్పెను. సభవారందఱును అది యుక్తమని యేకవాక్యముగాఁ బలికిరి. అంతట సభచాలించి యందఱును సెలవుపుచ్చుకొని

వెళ్ళఁబోవునపుడు రాజుగారు రాజశేఖరుఁడు గారిని 'అప్పుడప్పుడు వచ్చి దర్శన మిచ్చుచుండెదఱుకాదా ?' యని యడిగిరి. 'ముఖ్యముగా వచ్చి దర్శనము చేసికొనుచుండెద' నని చెప్పి, ఆయన నాఁటికి పెద్దాపురము ప్రయాణము మానుకొని పదిగడియల ప్రొద్దెక్కినవఱ కిల్లుచేరిరి.

నాఁటను మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రాతఃకాలమునను సాయంకాలమునను గూడఁ బోయి శోభనాద్రి రాజుగారి దర్శనము చేయుచుండిరి. ఆరాజుగారును మిక్కిలి దయతో నాతని నాదరించి మంచిమాటలతో సంతోషపెట్టుచుండిరి. ఆయన రాజకార్యవిషయమైన పనిని జూచుచుండునపుడు సహితము రాజశేఖరుఁడుగారువద్దనే యుండి సంగతి కనుఁగొనుచుందురు; గ్రామాదుల లోని ప్రజలు వ్రాసికొన్న విజ్ఞాపన పత్రికలను కొలువుకాండ్రు చదువునపుడు వ్రాసికొన్న మనవి కడపట రెండుమూడు పంక్తులలో మాత్రమే యున్నను బిరుదావళిమాత్రము మొదటి రెండు పత్రముల లోను పూర్ణముగా నిండియుండుట తెలిసికొని రాజుగారికి గ్రామ ములలోని కాపులకన్న బిరుదుపేళ్ళే విశేషముగా నుండుట కానం దించుచు వచ్చిరి. రాజకార్యముఁబని యైనతోడనే రాజుగారు సభవా రితో ముచ్చట కారంభింతురు. ఆతఁ డెంతసేపు చెప్పినను తన ప్రతాప మునే చెప్పుచుండును; ఆకథ లన్నియు నావఱకు పదిసారులు విన్నవే అయినను మొదటిసారి నవ్వినట్టే ప్రతిపర్యాయమును సభ లోనివారందఱును నవ్వుచుందురు; అందులోఁ గొందఱు స్తోత్ర పాఠములను జదివి రాజుగారి మనస్సును సంతోషపెట్టుచుందురు; అందఱును ముఖస్తుతులు చేయుచుండఁగా తా మొక్కరునుమాత్ర మూరకుండుట న్యాయము కాదని యెంచి, రాజశేఖరుఁడుగారు స్తుతివిద్యయందు పాండిత్యము చాలనివారు గావున నసత్యమునకు

భయపడి యూఁతము మఱి స్త్రీవిషయమునందును స్త్రాణార్థ్యుఁడు
కానందున మంచిబట్టలను కట్టుకొనుటకు కొంతశ్లాఘించిరి. ఇట్లు
తరుచుగా రాజశేఖరుఁడుగారు రాజస్థానమునందు మెలఁగుచు
వచ్చుటచేత వేఱులాభమును పొందకపోయినను సభలో పదిమందిని
నవ్వించు మార్గమునుమాత్రము నేర్చుకొనిరి; కాఁబట్టి యిప్పటి
నుండియుఁ దా మొకమాటను చెప్పుచు ముందుగాఁ దామే నవ్వుచు
వచ్చిరి. అదిచూచి యందఱును నవ్వుచుండిరి. రాజుగారప్పుడప్పుడు
ధర్మోపన్యాసములసహితము చేయుచుందురు. లోకములో నెవ్వరెన్ని
పాట్లుపడినను భోజనమునిమిత్తమే కాఁబట్టి, ఆవిషయమున నేమిచేసి
నను దోషము లేదని వాదించుచుండిరి. ఈసిద్ధాంతము మనస్సుననాఁటి
యుండుట చేత నేకాఁబోలును రాజుగారు ప్రతిదినమును లేచినది మొద
లుకొని పదిగడియలవఱకు ప్రాతర్భోజనమునకు వలయుసంభారముల
నిమిత్తమే ప్రయత్నము చేయుచుందురు; భోజన మయినది మొదలు
కొని మధ్యాహ్నము ఫలహార మేమిదొరకునా యని చింతించు
చుందురు; ఫలాహారమయినప్పటినుండియు రాత్రిభోజనమునకు వ్యం
జనము లేవి కల వని యాలోచించుచుందురు.

ఈరాకపోకలచేత రాజశేఖరుఁడుగారికి రాజుగారివద్ద మిక్కిలి
చనువుగలిగెను. ఆసంగతి నెఱిఁగి బ్రాహ్మణులు రాజశేఖరుఁడుగారి
యింటికిఁ బోయి పలువిషయములు ముచ్చటించుచు, వారిలోఁ
గొందఱు సీత నెవ్వరికిచ్చి వివాహము చేయఁదలఁచినా రని మాట
వెంబడి నడుగుచుందురు; ఇప్పుడు చేతిలోడబ్బు లేనందున, ఎవరి
కిచ్చి వివాహముచేయుటకు తలపెట్టుకోలేదని యాయన బదులుచెప్పు
చుండును. ఒకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనముచేసి కూరుచుండి
యుండఁగా బొమ్మగంటిసుబ్బారాయఁ డను సిద్ధాంతి వచ్చి జ్యోతి

శాస్త్రమునందలి తన యఖండపాండిత్యమును దానివలన దనకుఁ గలిగిన గౌరవమును పొగడుకొని ఆంధ్రదేశమునందలి గొప్పవా రందఱును జాతకములను తనకుఁ బంపిన ఫలములను దెలిసికొనుచుందు రని చెప్పి దానికి నిదర్శనముగాఁ బెక్కు జాతకచక్రములను విజయ నగరాది దూరప్రదేశములనుండి ప్రభువులు వ్రాసినట్టున్న జాబు లను జూపి, ఫలము జెప్పుటకయి ఆయనయొక్క జన్మనక్షత్రమునుకూడ తెమ్మని యడిగెను.

రాజ—నాకిప్పుడు జ్యోతిషశాస్త్రమునందలి నమ్మకముపోయి నది ; నావద్ద కొల్లగా ధనము పుచ్చుకొని వ్రాసిన మాయాంధ్ర జన్మ పత్రికలలో ఫలము లేవియు నిజమయినవి కావు ; మేము కాశీ యాత్రకు బయలుదేరునప్పుడు మంచి ముహూర్తము పెట్టుకొని యిల్లు బయలుదేరినను త్రోవలో గొప్పయాపదలు వచ్చినవి ; అందు చేత జ్యోతిషముమీఁది నమ్మకము చెడినది. కాఁబట్టియే మొన్న పెద్దాపురమునుండి యిక్కడకు వచ్చునప్పుడు ముహూర్తము చూచు కొనకయే బయలుదేఱినాను.

సుబ్బ—నాది అందఱిజ్యోతిషములవంటిది కాదు ; నేనుచెప్పిన ప్రశ్నకాని పెట్టిన ముహూర్తముకాని యీవఱ కెన్నఁడును తప్పి పోలేదు; నేను జాతకములో నెన్ని యక్షరములు వ్రాయుదునో యన్ని యక్షరములును జరిగి తీరవలెను.

రాజ—మీరు చెప్పెడు ఫలము నిజమైనను నాకక్కరలేదు. నాకు ముందు మేలు కలుగుననెడి పక్షమున, వచ్చెడు ననుకొన్నది రాకపోయెనని మిక్కిలి వ్యసనముగా నుండును; నిజముగా వచ్చెనేని, ఆవఱకే దాని నెదురు చూచియుండుటంజేసి వచ్చినప్పు డధికసంతో షము కలుగదు. కీడు గలుగునని చెప్పెడు పక్షమున నిజముగా వచ్చి

నష్టమును దుఃఖపడుట యటుండఁగా ఇప్పటినుండియు విచారపడవలసి వచ్చును; ఒకవేళ రాకపోయెడుపక్షమున వ్యర్థముగా లేనిపోని చింత పడవలసివచ్చును; అట్టి విచారముచేతనే కీడు గలిగినను గలుగ వచ్చునుగాని, సంతోషపడుటచేత మేలుమాత్రము కలుగనేరదు.

సుబ్బ—పండితులై యుండియు మీరాలాగున సెలవిచ్చుట భావ్యముకాదు. పెద్దలుచెప్పిన శాస్త్రములయందు మన మెప్పుడు గుఱియుంచవలెను. ఆమాట పోనిండి; మీకుమార్తెకు పెండ్లియీడు వచ్చిన ట్టున్నది; ఇంకను వివాహప్రయత్నము చేయక యశ్రద్ధగా నున్నారేమి ?

రాజ—ఆవిషయమైయే నేనును విచారించుచున్నాను. అను కూల మయిన సంబంధము కనఁబడలేదు ; చేతిలో సొమ్ముసహితము కనఁబడదు. మీఎఱుక నెక్కడనైనను మంచిసంబంధము లేదుగదా?

సుబ్బ—సం-బం-ధమా? ఉన్నదికాని, వారు గొప్పవారు! మీకు సర్వవిధముల ననుకూలముగా నుండును.

రాజ—వారిదేయూరు ? మన మేమిప్రయత్నముచేసిన ఆసం బంధము లభ్యమగును.

సుబ్బ—వారిది పెద్దాపురము. వారియింటిపేరు మంచిరాజు వారు ; వారికి సంవత్సరమునకు రెండువేలరూపాయలు వచ్చు మాన్యము లున్నవి ; ఇవిగాక వారియొద్ద రొక్కముగూడ విస్తార ముగా నున్నదని వాడుక. చిన్నవాఁడు ప్రథమవరుఁడు ; స్ఫురద్రూపి; అతనికొక్క యన్నగా రున్నారుగాని, ఆయనకు సంతానము లేదు. ముందు సమస్తమునకును ఈచిన్నవాఁడే కర్తయగును. పెండ్లి కొమారునిపేరు పద్మరాజుగారు. ఆసంబంధము మన శోభనాద్రిరాజు గారు ప్రయత్నముచేసినపక్షమున మీయదృష్టబలమువలన రావలెను గాని మఱియొకవిధముగా మీకు లభింపదు.

రాజ—అలా గయినపక్షమున, ఈసంగతిని ముందుగా మీా రొకసారి రాజుగారితో ప్రసంగించి వారియభిప్రాయము తెలిసి కొనెదరా ?

సుబ్బ—నేను ముందు వెళ్ళి కూర్చుండెదను. తరువాత మీారు కూడ రండి. మీారుండఁగానే మాటప్రస్తావనమున మీా కొమార్తె వివాహపుసంగతిని తెచ్చిచూచెదను. దానిమీాఁద మీా రందుకొని రాజుగారితో సాక్షాత్తుగ మాటవిచేయవలెను.

అనిచెప్పి సుబ్బరాయఁడుసిద్ధాంతి బయలుదేఱి శీఘ్రముగా శోభ నాద్రిరాజుగారియింటికిఁ బోయికూరుచుండెను. తరువాత మఱినాలుగు నిమిషములకు రాజశేఖరుఁడుగారును వెళ్ళిచేరిరి. అప్పుడు కొంత సేపు పలువిధముల ప్రసంగములుజరిగినమీాఁదట రాజశేఖరుఁడుగారి కొమార్తెసంగతి సిద్ధాంతి మెల్లగాఁ దెచ్చెను.

సుబ్బ—రాజశేఖరుఁడుగారికి పెండ్లి కావలసిన కొమార్తెయున్న సంగతి దేవరవా రెఱుఁగుదురా ?

శోభ—ఎఱుఁగుదుము ; ఈమధ్య విన్నాము. ఆ చిన్నదానికిఁ బెండ్లియీాడు వచ్చినదా ?

సుబ్బ—ఈమధ్యాహ్నమే నేను చూచినాను. ఇక చిన్నదానిని నిలిపి యుంచరాదు; మొన్న మాబంధువుల గ్రామములో నింతకంటె చిన్నపిల్ల సమర్తాడినది.

శోభ—ఎక్కడనైన సంబంధము విచారించినారా ?

సుబ్బ—పెద్దాపురములో మంచిరాజు పద్మరాజుగా రున్నారు. తమరు ప్రయత్నము చేసెడిపక్షమున, ఆసంబంధ మనుకూల పడ వచ్చును.

శోభ—అవును. అది దివ్యమయిన సంబంధమే కాని, వారీ చిన్నదానిని చేసికొనుట కంగీకరింతురా ?

రాజ—తమ రేలాగునైనను ప్రయత్నముచేసి మాకీమేలు చేయకతప్పదు. తమరు సెలవిచ్చినతరువాత వారు మఱియొక విధముగాఁ దలఁచుకోరు.

శోభ—ఈపూట పద్మరాజుగా రిక్కడకే వచ్చినారు. మీయెదుటనే వారితో చెప్పెదము. ఓరీ! స్వామిగా! మనబావగారితో మంచిరాజు పద్మరాజుగారు వచ్చి మాటాడుచున్నట్టున్నారు. వెళ్ళఁబోవునప్పు డొక్కసారి యవశ్యముగా దర్శనమిచ్చి మఱి వెళ్లుమన్నానని మనవిచేసి రా.

లంపతావాఁడు వెళ్లిన కొంతసేపటికి ముప్పదియేండ్ల యీడుగల నల్లని యొక పెద్దమనుష్యుఁడు చలువచేసిన తెల్లబట్టలు కట్టుకొని పది వ్రేళ్ళను ఉంగరములును, చేతులను మురుగులను, మొలను బంగారపు మొలత్రాడును పెట్టుకొని వచ్చెను. శోభనాద్రిరాజుగారు దయచేయుఁడని మర్యాదచేసి యాయనను తమదాపునఁ గూర్చుండబెట్టుకొనిరి.

పద్మ—తమ సెల వయినదని సామిగాడు వర్తమానము చెప్పినందున, వెళ్లుచున్నవాడను మరలి వచ్చినాను. నాతో నేమయిన సెలవియ్యవలసినది యున్నదా?

శోభ—వీరు కొంతకాలమునుండి మనగ్రామములో నివసించియున్నారు. మిక్కిలి దొడ్డవారు. వీరిపేరు రాజశేఖరుఁడుగారు. మీరు సంబంధముకొరకు విచారించుచున్నారని తెలిసినది. వీరి కొమార్తె యున్నది చేసికోరాదా? పిల్ల మిక్కిలి లక్షణవతి. వీరిది మొదటినుండియు మంచి సంప్రదాయసిద్ధమైన వంశము.

పద్మ—పలువురు పిల్లనిచ్చెదమని తిరుగుచున్నారు. నాకీవఱకును వివాహము చేసికోవలెనని యిచ్ఛ లేకపోయినది; అలాగే కాని మొదల, నాకు చిన్నతనములోనే వివాహమయి యీపాటి సంతాన

యోగముకూడ కలుగదా ? మీవంటివా రందరును మొదలు విఱచుట చేత విధిలేక యొప్పుకోవలసి వచ్చినది. అయినను తమరీలాగున సెలవిచ్చినారని మాయన్నగారితో మనవిచేసి యేమాటయు రేపు వికద పఱిచెదను.

శోభ—ఈసారి నామాట వినకపోయినయెడల, మీస్నేహము నకును మాస్నేహమునకును ఇదే యవసానమని మీయన్నగారితో నేను మనవి చేయుచున్నానని ముఖ్యముగా చెప్పవలెను.

పద్మ—చిత్తము. ఆయన మీయాజ్ఞను మీఱి నడవరు. సెలవు పుచ్చుకొనెను.

బద్మరాజు వెళ్ళిపోయినతరువాత సంబంధమును గురించి గట్టి ప్రయత్నము చేయవలయునని రాజశేఖరుడుగారు శోభద్రిరాజు గారిని బహువిధములఁ బ్రార్థించిరి. ఆతఁడును తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి యీసంబంధమును సమకూర్చెద నని వాగ్దానము చేయుటయే గాక, ఆసంబంధము దొరికినయెడల రాజశేఖరుఁడుగారికి మునుపటికంటెను విశేషగౌరవమును బ్రసిద్ధియు గలుగఁ గలదని దృఢముగాఁ జెప్పెను. అంతట ప్రొద్దుక్రుంకినందున రాజుగారు భోజనమునిమిత్తమయి లేచిరి. తక్కినవా రందరును సెలవు పుచ్చుకొని యెవరియిండ్లకు వారు పోయిరి.

మఱునాఁడు నాలుగు గడియలపొద్దెక్కినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు వెళ్ళినతోడనే, శోభనాద్రిరాజుగారు చిఱునవ్వు నవ్వుచు లోపలినుండి వచ్చి "నిన్న మనముపంపించిన వర్తమానమునకు రాత్రియే ప్రత్యుత్తరము వచ్చినదినుండీ" యని చెప్పెను. "ఏమనివచ్చినది ? ఏమనివచ్చినది ? అని రాజశేఖరుఁడుగా రత్యాతురతతో నడిగిరి. "నే నంతఖండితముగా వర్తమానము పంపిన

తరువాత వారు మఱియొకలాగునఁ జెప్పెదరా? చేసికొనియెద మని జాబు వ్రాసిపంపినాఁడు" అని యొక తాటాకుచుట్టను చేతి కిచ్చెను. దానిని చదువుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు పరమానంద భరితు లయిరి. అప్పుడే రాజుగారు సుబ్బారాయుఁడుసిద్ధాంతిని పిలిపించి వివాహము నకు ముహూర్తము పెట్టుఁడని నియమించిరి. ఆతఁడు పంచాంగ మును జూచి యాలోచించి వైశాఖబహుళ సప్తమి గురువారము రాత్రి [illegible] ఘటికల 13 విఘటికలమీఁదట పునర్వసునక్షత్ర మేషలగ్న మునను ముహూర్తము నుంచెను. వెంటనే పెండ్లిపనులు చేయుట కారంభింపవలసిన దని చెప్పి మీకు ఖర్చున కిబ్బందిగా నున్నయెడల ప్రస్తుత మీమూఁడునూఱురూపాయలను పుచ్చుకొని మీచేతిలో నున్నప్పుడు నెమ్మదిగా తీర్చవచ్చునని శోభనాద్రిరాజుగారు పెట్టెతీసి రూపాయ లను రాజశేఖరుఁడుగారిచేతిలోఁ బెట్టి 'సామిగా' అని సేవకునొక్కనిఁ బిలిచి "ఇఁక వారముదినములును పంతులుగారియొద్ద నుండి వా రేమిచెప్పినను చేయుచుండుము". అని చెప్పి యొప్పగించెను. రాజ శేఖరుఁడుగారు వానిని తీసికొని యింటికిఁ బోయిరి.

ఆదినము మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురమునకు వెళ్లుచు నంపులు మొదలుగాఁ గల వానినెల్ల కొని తెచ్చి ఆదివారపుసంతలో కూరగాయలను తెప్పించిరి. ఈవిధముగా పెండ్లిపనులను సాగించుచు పంచమినాఁడు సీతను పెండ్లికూఁతునుగాఁ జేసిరి. ఇఁక రేపురాత్రి పెండ్లి యనఁగా షష్ఠినాఁడు రాత్రి చేతిలో కఱ్ఱపట్టుకొని గొంగళి ముసుఁగుపెట్టుకొని యొక కూలివాఁడు చీఁకటిలో వచ్చి రాజమహేంద్రవరమునుండి యుత్తరము తెచ్చినా నని యొక తాటాకుచుట్టను సీతచేతికిచ్చెను. ఇంతలో మాణిక్యాంబ లోపలినుండి వచ్చి సీతచేతిలోని యుత్తరమును పుచ్చుకొని రాజ

శేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము వెళ్ళి రాలేదనియు వచ్చెడిసమయ మైనదిగనుక వచ్చినదాఁక వీధిలో నిలుచుండవలసిన దనియుఁ జెప్పి లోపలికిఁబోయెను. రాజశేఖరుఁడుగారు వేగిరము రాకపోఁగా కూలి వాఁడు తొందరపడుచుండుటను జూచి మాణిక్యాంబ వానికి తవ్వెడు బియ్యమును డబ్బును ఇచ్చి పంపివేసెను. ఆవెనుక సీత 'నాన్నగారు వచ్చుచున్నారేమో చూచివచ్చెద' నని వీధిగుమ్మములోనికి వెళ్ళి ఇప్పుడువచ్చినకూలివాఁడు కట్టె దిగఁ బెట్టి పోయినాఁ డని యొక చేతి కఱ్ఱను దెచ్చి వాఁడు మరల వచ్చి యడిగినప్పు డియ్యవచ్చునని పడక గదిలో మూలను బెట్టెను.

కొంతసేపటికి రాజశేఖరుఁడుగారువచ్చి భార్య రాజమహేంద్ర వరమునుండి యుత్తరము వచ్చిన దని చెప్పి చేతికియ్యఁగానే దీపము వెలుతురునకుఁబోయి సగము చదివి చేతులు వడఁకఁగా జాబును క్రిందపడవైచి కన్నుల నీరు పెట్టుకొన నారంభించిరి. జాబులో నేమి విషయములున్నవో వినవలెనని చేరువను నిలువఁబడియున్న మాణిక్యాంబ మగనిచేష్టలు చూచి తొందరపడి యేమియు తోఁచక ఖేదపడియెద రేమని యడిగెను. ఆతఁడు గద్గదస్వరముతో మనరామ మూర్తి విషూచి జాడ్యముచేత నిన్న మధ్యాహ్నము కాలముచేసినాఁ డని చెప్పెను. అంత వారిద్దరును గొంతసేపు విచారమును పొందిరి.

అనుఉనాఁడు ప్రాతఃకాలముననే రాజశేఖరుఁడుగారు బయలు దేఱి శోభనాద్రిగారి యింటికిఁ బోయి తన పినతండ్రి కొమారుఁడయిన రామమూర్తిగారి మరణమువలన సంభవించిన దురవస్థను జెప్పి ముహూర్త మతిసమీపదినములలో వచ్చుటచేత వివాహకార్యమునకు సంభవించిన యాలశ్యమునకును నష్టమునకును కొంత చింతపడి పెండ్లి కుమారునివారు తరలి రాకుండ వెంటనే వర్తమానము చేయుఁడని

కోరిరి. శోభనాద్రిరాజుగారును ఆయనను గొంచెము మూరార్చి తక్షణమే పెద్దాపురమునకు మనుష్యునిఁ బంపిరి. పిమ్మట రాజశేఖరుఁడుగారింటికిఁ బోయిరి.

తరువాత వచ్చిన యాదివారమునాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనముచేసి కూరలకావళ్లను కూలివాండ్రచేత మోపించుకొని వానిని విక్రయించివేయుట కయి పెద్దాపురము సంతకుఁ బోయి యొక యంగడి వానికి బేరమిచ్చి నిలువఁడిరి. ఆసమయమున నొక గృహస్థు తలగుడ్డ చుట్టుకొని నిలువుటంగీ తొడుగుకొని చేరవచ్చి "అన్నయ్యా! యీ మయిలబొట్టెక్కడిది ?" అని యడిగెను. రాజశేఖరుఁడుగా రాయన మొగమువంకఁ జూచి ఱిచ్చపడి మాటలాడఁజాలక యూరకుండిరి. మరల నాపెద్దమనుష్యుఁడు "గంధపుచుక్క పెట్టెవారు మనకు మైల యెక్కడనుండి వచ్చినది ? అని యడిగెను.

రాజ—మన రుక్మిణి పోయిన వర్తమానము నీకు తెలియఁజేసి నాను గదా ? మొన్న గురువారమునాఁడు సీతకు వివాహము నిశ్చయించుకొని పెండ్లి పనులన్నియుఁ దీర్చి సిద్ధముగా నుండఁగా బుధవారమునాఁడు రాత్రి యెవ్వఁడో సన్యాసియొకఁడు నేను లేనిసమయమున వచ్చి నీవు పోయినట్టు వ్రాసియున్న జాబు నొకదానిని మీవదినె చేతి కిచ్చి పోయినాఁడు.

రామ—ఎవ్వఁడో పెండ్లికార్యమునకు విఘ్నము కలిగింపవలెనని యీకుతంత్రమును చేసియుండును.

రాజ—గిట్టనివాఁడెవఁడో యీపన్నుగడ పన్నినాఁడు. ఇంటికి వచ్చి నీవదినగారిని సీతను చూచివత్తువుగాని రా.

రామ—నాకిప్పుడే రాజుగారితో మాటాడి మరల నిమిషములమీఁద రాజమహేంద్రవరము వెళ్లవలసిన రాజకార్య మున్నది. నెల

దినములలో మరలవచ్చి మిమ్మందరను జూచి రెండుదినము లుండి పోయెదను.

అని చెప్పి రామమూర్తిగారు తన పనిమీఁద రాజసభకు వెళ్ళిపోయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును తిన్నఁగా భీమవరమునకు వచ్చి భార్యతో రామమూర్తిగారి వార్తను జెప్పి వివాహకార్యమునకు భంగము కలిగించిన దుర్మార్గుని బహువిధముల దూషింపఁజొచ్చిరి. అప్పుడు కావలివాఁడు దిగఁబెట్టి పోయిన కత్తిను తీసికొని సీత తండ్రికిఁ జూపెను. దాని నాతఁ డానవాలుపట్టి, చేతఁ బట్టుకొని చూచి, నాడు రామరాజు చూపిన కత్తికట్టు యిదియేనని భార్యతోఁ జెప్పెను. వారిరువురును ఆలోచించుకొని నిశ్చయముగా నీయుత్తరమును తెచ్చినవాఁడు రామరాజేకాని మఱియొకఁడు కాఁడని దృఢపఱుచుకొనిరి.

రాజ—రామరాజు మనవలన నుపకారమును పొందినవాఁడే? యిట్లేలచేసెనో?

మాణి—నాఁటి రాత్రి మన యందఱిప్రాణములను గాపాడి మన కెంతో ప్రత్యుపకారమును చూపినాఁడు. ఆతఁ డీయపకారము తలఁచుకొనుటకు నాకేమియు కారణము నూహించుటకు తోఁచకున్నది.

రాజ—మన శత్రువులవద్ద ధనము పుచ్చుకొని యీదుర్మార్గమున కొడికట్టి యుండవచ్చును. సొమ్ము ప్రాణమువంటి మిత్రుల నయినను పగవారినిగాఁ జేయునుగదా?

మాణి—నేఁటి కాలమునకు ధనాశ యాతని కీదుర్బుద్ధిని పుట్టించెనుగాఁబోలును. అదిగో రామరాజును వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతని నడిగిన సమస్తమును తేటపడును.

రాజ—ఏమయ్యా! రామరాజుగారూ! మావలన మహోపకారమును పొందియు మాకార్యవిఘాతము చేయుటకు మీకు ధర్మమా?

రామ—మీకు నేనేమి కార్యవిఘాతము చేసినాను ?

రాజ—రామమూర్తి పోయినట్టు జాబు సృష్టించి నేనింట లేనప్పుడు మావాండ్ర కిచ్చితివి లేదా ?

రామ—నేను మీయింటి మొగమునైనను చూచితినా. ఇటు వంటి లేనిపోనిదోషముల నామీఁద నారోపించినను, మీయందు నాకును తిన్నగా జరుగుచున్నది.

రాజ—మీరు మాయింటికి మొగము చూపకయుండినను, మీచేతి కఱ్ఱ యిది యిక్కడ కేలాగున వచ్చినది ?

రామ—అయిదారు దినములనుండి నాచేతికఱ్ఱను గానక దాని నిమిత్తమై సకలప్రయత్నములును జేయుచున్నాను. సరిసరి తెలిసినది. మీరాకఱ్ఱ యెత్తుకొనివచ్చి దానిని తప్పించుకొనుటకయి యిప్పుడు నామీఁదను దోషారోపణము చేయుచున్నారా ? మీరేమో యింత వరకును యోగ్యులనుకొనుచున్నాను.

రాజ—నావద్ద నీవేమి యయోగ్యతను కనిపెట్టినావు ? ఇఁక ముందు నీవెప్పుడును మాయిల్లు త్రొక్కి చూడవద్దు.

రామ—నీవు నీవసంబోతు నీయింటిక్రోలి యెవరికిఁ గావలెను ?

అని చివాలున లేచి రామరాజు వెళ్ళిపోయెను. అతని వెనుకనే బయలుదేరి రాజశేఖరుఁడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారి యింటికిఁ బోయి, జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును వినిపించి; మరల ముహూర్తము పెట్టుటకయి సిద్ధాంతిని పిలిపించవలెనని చెప్పిరి.

శోభ—మీలోపల ముహూర్తము పెట్టిననాఁటి రాత్రియే సిద్ధాంతికి జ్వరము తగిలి, వ్యాధి ప్రబలమయి జీవితాశ పోయినాదున మంగళవారమునాఁడు మధ్యాహ్నమున ఆయనను భూశయనము చేసినారు. అప్పుడాయన బంధువు లందఱును జేరి చదువుకొన్న బ్రాహ్మ

ణుల కిటువంటిచావు యోగ్యమయినదికాదని యాతురసన్యాస మిప్పించి నారు. ఆరాత్రి నుండియు రోగము తిరిగి యిప్పుడు కొంతవ్యాధి కుదిరియే యున్నాఁడట. మీరిప్పుడే పోయి యీమాసములో వివాహ ముహూర్త మెప్పుడున్నదో విచారించి రండి.

రాజ—చిత్తము. సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

అని లేచి శీఘ్రముగా సుబ్బారాయుడు సిద్ధాంతిగారి యింటికిఁ బోయి చావడిలో ఫీఁటలమీఁద గోడకుఁ జేరగిలఁబడి కూరుచుండియున్న యాయనకు నమస్కరించి, దేహము స్వస్థముగా నున్నదాయని రాజ శేఖరుఁడుగారు కుశలప్రశ్నము చేసిరి.

సుబ్బ—కొంతవఱకు నెమ్మదిగా నున్నది. నారోగము ప్రబల మగానుండి నేను తెలివితప్పి యున్నయప్పుడు, నాసొత్తు నపహరింప వలెనని నాజ్ఞాతు లందఱును జేరి నాకు సన్యాస మిప్పించినారు. నా రెండవ పెండ్లి భార్య కాపురమునకువచ్చి మూఁడు నెల లయినది. దానితో వట్టుమని యొకసంవత్సరమైన సౌఖ్య మనుభవింపలేదు. నా దేహము బలపడఁగానే యింట సహిత ముండనీయక నన్ను తఱిమి వేయుదురు.

రాజ—జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలమేమి ? మీరింక సంసారసుఖములను మఱచి, మీరున్న యాశ్రమమునకు ముఖ్యముగా గావలసిన ప్రణవమును జపించుకొనుచు ముక్తిమార్గము ను జూచుకొండి.

సుబ్బ—నేనిప్పుడు సర్వసంగములను విడిచియున్నాను. నేను మీకుఁ జేసిన యపకారమును మఱచి నన్ను మన్నింపవలెను.

రాజ—మీరు నాకేమి యపకారము చేసినారు ?

సుబ్బ—చేసినపాపము చెప్పినఁ బోవునని పెద్దలు చెప్పుదురు. మీరు మొన్న సీతనిచ్చి వివాహముచేసి నతఁడు ధనవంతుఁడుకాఁడు.

ఆతఁడు శోభనాద్రి రాజుగారికి ముండలను తార్చువాఁడు. అతఁడు ధరించిన వస్త్రములు, మురుగులు మొదలగునవి రాజుగారివే. రాజుగారియంత్రమును పన్ని నన్ను మీదగ్గరకు బంపిన నేనువచ్చి కార్యసంఘటనము చేసినాను. ఇంతకును దైవసంకల్ప మట్లున్నది కాఁబట్టి కార్యము జరిగిపోయినది. మీరన్నట్లు జరిగిపోయినదానికి విచారించినఫలము లేదు.

రాజ——శోభనాద్రిరా జంతటి దుర్మార్గుఁడా? అతని సంగతి నేను మొదట దర్శనమునకు వెళ్ళినప్పుడే తెలిసినది. ఈకపటము తెలియక రూపాయలు చేతిలోఁ బెట్టినప్పుడు నామీఁది యనుగ్రహము చేతనే యిచ్చుచున్నాఁ డనుకొన్నాను. రామరాజు ధర్మాత్ముఁ డని వివాహము కాకపోఁబట్టి సరిపోయినది కాని, లేకపోయినయెడల, నిష్కారణముగా పిల్లదానిగొంతుక కోసినవార మగుదుమే.

సుబ్బ——వివాహము కాలేదని మేలువార్త విన్నాను. నిశ్చయమైనకార్య మెట్లు తప్పిపోయినది.

రాజ——మాజ్ఞాతియొకఁడు కాలము చేసినట్టు వయిలవర్తమానము వచ్చినందున మీరు పెట్టిన లగ్నమున శుభకార్యము కాలేదు. మరల క్రొత్తముహూర్తమును పెట్టించుకొని రమ్మనియే యాదుర్మార్గుఁ డిప్పుడు నన్ను మీవద్దకుఁ బంపినాఁడు.

సుబ్బ——ఆపాపకర్ముని మాఁట యిఁక నాతోఁ జెప్పకుఁడు. ఆపాపాత్ముని ప్రేరణమువలన మీయింట ముహూర్తము పెట్టిన నాఁడే నాకు రోగ మారంభమైనది. కాఁబట్టి మీయెడలచేసిన మోసమునకు శిక్షగా భగవంతుఁడు నాకీయాపదను దెచ్చిపెట్టినాఁడనుకొని వివాహముకాక మునుపు రోగము కుదిరెనా మీతో నిజముచెప్పి వేసి పాపపరిహారము పొందవలెనని కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుకొన్నాను. ఆలాగున నను కుదిరినదికాదు. అటుతరువాత "వారిజాక్షులందు! వైవాహిక

ములందుఁ । బ్రాణవిత్తమానభంగమందుఁ । జకితగోకులాగ్రజన్మరక్షణ మందు । బొంకవచ్చు నఘము పొందదధిప." అను శుక్రనీతిని దలఁచు కొని వివాహకార్యమునకై కల్లలాడితిని గదాయని కొంతమనస్సమా ధానము చేసికొన్నాను. ఈనీతిని బట్టియే యెవ్వరును మీతోఁ బద్మ రాజు విషయమై ప్రస్తావించినవారు కారు.

రాజ—ఇప్పుడేపోయి యీసంగతి శోభనాద్రిరాజు నడిగి యన వలసిన నాలుగు మాటలును మొగముమీఁదనే యనివేసి వచ్చెదను.

అని వెంటనే పోయి శోభనాద్రిరాజు వీధిగుమ్మములో నిలు చుండియుండఁగా జూచి "మీరేమో గొప్పవారనుకొని మీమాటల నమ్మి మోసపోయినాను. మీతో నింతకాలము స్నేహముచేసినందుకు, నాకొమార్తెను నిర్భాగ్యునకిచ్చి వివాహము చేయించు కొఱకా ప్రయ త్నము చేసినారు ? అని నిర్భయముగాఁ బలికి రాజశేఖరుఁడుగారు వెనుకకు మరలిరి. శోభనాద్రిరాజు మరలఁ బిలిచి "మావద్దఁ బుచ్చు కొన్న రూపాయలనిచ్చి మఱిపొమ్ము" అని నిలువఁ బెట్టెను. మీరిచ్చిన రూపాయలును నాయొద్దనున్న రూపాయలునుకూడఁ గలిపి వానితో వివాహమునకు వలయువస్తువులనెల్ల కొన్నాను. ఇప్పుడు నాయొద్ద రొక్కము లేదు; చేతిలోనున్నప్పు డిచ్చెదను." అని వెళ్లిపోవుచుండఁగా, శోభనాద్రిరాజు తనభటులచేత రాజశేఖరుఁడు గారిని పట్టి తెప్పించి చెఱసాలలో బెట్టించెను. ఆసంగతి మాణిక్యాంబకు దెలిసినది మొదలు కొని పెనిమిటికి సంభవించిన యాపదను దలఁచుకొని నిద్రాహారములు మాని సదా యీశ్వరధ్యానము చేయుచు లోలోపల దుఃఖించి కృశించుచుండెను.

ఈసంగతి జరిగిన మూఁడవనాఁడు సూర్యోదయమయిన తరు వాత సీత వీధిగుమ్మములో నిలుచుండఁగా నెవ్వరో యిద్దరు మను

ష్యులువచ్చి, "మీయన్నగారు పిఠాపురమునుండివచ్చి యావలివీధిని కరణముగారి యింటిలోఁ గూరుచుండి నిన్నక్కడకు దీసికొని రమ్మన్నాఁడు" అని చెప్పి సీతను దీసికొనిపోయి యూరిబయనుండి యెత్తుకొని పాఱిపోయిరి. ఈదుఃఖవార్త మాణిక్యాంబకుఁ దెలిసినతోడనే యామె భూమిమీఁదపడి మూర్ఛపోయి కొంతసేపటికి తెలిసి పెనిమిటియొక్క వియోగమునకుఁ బుత్రికాశోకము తోడుపడ నెవ్వరెన్నివిధముల జెప్పినను మానక కన్నీరు కాలువలుగట్ట విలపించుచుండెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము

సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురము ప్రవేశించుట - ఒక మిత్రుఁడు కనఁబడి యింటికిఁ గొనిపోయి యాదరించుట - నీలాద్రిరాజుచర్య - రాజుగారి ధనము పోవుట - అంజనము వేయుట - పోయినధనము నీలాద్రిరాజు వొడ్డిలో మఱికొంత సొమ్ముతోఁ గూడ దొరకుట.

తల్లిదండ్రులను వీడ్కొని బయలుదేఱిననాఁడు సుబ్రహ్మణ్యము త్రోవదప్పి యెచ్చటికో పోయి తుద కసలసంజవేళ పిఠాపురముచేరెను. అప్పుడు కొందఱు గుప్తాత్ము లొకచోటఁ గూరుచుండి యాతని వాలకమును జూచి తమలోఁ దామాలోచించుకొని "యీతఁడు పల్లెటూరి వాఁడుగా గనఁబడుచున్నాఁడు. ఈతని బెదరించి మన మేమయిన పుచ్చుకొందము" అని నిశ్చయము చేసికొనిరి. వెంటనే యాగుంపులో నుండి రాజభటుఁ డొకఁడు పైకి వచ్చి ముందుకు నడిచి సుబ్రహ్మణ్యము వచ్చు మార్గమున కడ్డముగా నిలిచి గంభీరధ్వనితో "ఆవచ్చెడు వా రెవరు ?" అని అడిగెదను.

సుబ్ర—నేను బ్రాహ్మణుఁడను. భీమవరమునుండి వచ్చుచున్నాను.

భటు—ఇంత చీఁకటి పడిన తరువాత వచ్చుటకు కారణమేమి ?

సుబ్ర—నిన్నఁగా బయలుదేఱినది మొదలుకొని నడచివచ్చిన మొదల ప్రొద్దుండగానే యూరు చేరియుందును గాని, దారితప్పి పెడదారినిపడి వచ్చినందున నింత యాలస్య మయినది.

భటు—ఈగ్రామములో నీకు బంధువు లెవరున్నారు ?

సుబ్ర—ఎవ్వరును బంధువులు లేరు. రాజుగారి నాశ్రయించి పని సంపాదించుకో వలె నని వచ్చినాను.

భటు—నీ భుజము మీఁది మూట యెవరిది ?

సుబ్ర—నాదే. మఱియొకరిమూట నాయొద్ద కెందుకువచ్చును ?

భటు—నీది కాదు. నీవనుమానపు మనుష్యుఁడవుగాఁ గనఁ బడుచున్నావు. నిన్ను నే నిప్పుడు వదలిపెట్టను. తిన్నఁగా ఠాణాకు నడువు.

సుబ్ర—నేను దొంగనుకాను. చిన్నప్పటినుండియు నింతప్రతిష్ఠతో బ్రతికినవాఁడను. నన్ను విడిచి పెట్టు.

భటు—చీఁకటి పడ్డతరువాత గ్రామమునకు వచ్చిన వారిని విడిచిపెట్టఁగూడదని మారాజుగారి యాజ్ఞ. విడిచిపెట్టెదు పక్షమున నా కేమిచ్చెదవు ?

సుబ్ర—నాలు గణా లిచ్చెదను నన్ను విడిచిపెట్టు.

భటు—నాలుగురూపాయలకు తక్కువవల్లపడదు. నీవుచూడఁ బోయిన దొంగవుగాఁ గనఁ బడుచున్నావు. మూఁట నక్కడ పెట్టు. పెట్టకపోయిన ని న్నేమి చేసెదనో చూడు.

ఆవరకు బాహ్యభూమికి వెళ్ళి తిరిగివచ్చుచున్న యొకపురుషుఁ డింతలో నామార్గముననే యింటికిఁ బోవుచు, ఆసందడి విని యచట నిలుచుండి "ఏమా మనుష్యుని నల్లుఃతొందరపెట్టుచున్నారు ?" అని యడిగెను.

సుబ్ర—చూచినారా యీమనుష్యుఁడు నాలుగురూపాయ లిచ్చినంగాని నన్ను పోనియ్య నని నిర్బంధపెట్టుచున్నాఁడు.

పురు—సుబ్రహ్మణ్యమా ? నీవా ! కంఠస్వరమునుబట్టి యానవాలు పట్టినాను. ఇక్కడి కొక్కఁడవును రాత్రివేళ నెందుకు వచ్చినావు ? ఇంటికడనుండి చెప్పకుండ పాఱిపోయి రాలేదు గదా ? ఇంటికి రా పోదము ?

సుబ్ర—ఉమాపతిగారా ? మీ రిక్కడ నున్నారేమి ? మీ

రింకొక నిమిషము రాకపోయినయెడల, వాఁడు బెదరించి నాయొద్ద నేమైన గాఁజేయునుజుండీ.

ఉమా—ఏఁడీ నిన్ను తొందరపఱచినవాఁడెవ్వఁడు ?

సుబ్ర—మనము మాటలాడుచుండుట చూచి మెల్లమెల్లఁగా జాటి దూరమునుండి పారిపోవుచున్నాఁడు.

ఉమా—పోనీ. వానిసంగతి రేపు విచారించి కనుగొందము.

అని మాటలాడుకొనుచు వా రిద్దఱును గలిసి యింటివంక నడచిరి. ఇల్లు చేరులోపల సుబ్రహ్మణ్యము తనతండ్రికిని కుటుంబమునకును నాఁటివఱకు సంభవించిన విపత్తులును ప్రస్తుతపు స్థితియు తానక్కడకు వచ్చిన కారణము చెప్పెను. అది విని యుమాపతిగారు మిక్కిలి వ్యసనపడి తాను చిన్నతనములో రాజశేఖరుఁడుగారి వద్దఁ జదువుకొన్నప్పు డున్న యైశ్వర్యమంతయు బోయి యింతలో నింత బీదతనము సంభవించి నందున కాశ్చర్యపడి తనకు విద్యాదానముచేసిన గురువు విషయమై శక్తివంచనలేక ప్రయత్నముచేసి చేతనయిన యుపకారమును జేయవలెనని మనసులో నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి సుబ్రహ్మణ్యమును పలువిధముల నాదరించి, తాను పిఠాపురపు రాజుగారియొద్ద నిరువదిరూపాయల యుద్యోగములోనున్న సంగతిని జెప్పి, అతనికింత యనుకూలమైనపని చేయించుటకై రాజుగారియొద్దఁ బ్రయత్నము చేసెదననియు పనియైనదాక తనయింటనే యుండవలసినదనియుఁ జెప్పెను. ఆప్రకారముగా ప్రతిదినమును సుబ్రహ్మణ్యము భోజనముచేసి యుమాపతిగారితోడఁ గూడ రాజసభకుఁ బోవుచుండెను. పీఠికాపురాధీశ్వరుఁడయిన విజయరామరాజుగా రొకనాఁ డాతనిజూచి, యీాయన యెవ్వరని యుమాపతిగారి నడుగఁగా, ఆయన వారి స్థితిగతులను మొదలనుండియుఁ జెప్పి 'తమ యాస్థానములో నేదియయిన నొక యుద్యోగ మీాతని కిప్పింపవలయు' నని మనవిచేసెను.

ఉమాపతిగారి యింటనుండి రాజుగారికోటకుఁ బోవుమార్గములో నొకగొప్ప మేడయుండెను. ఆమేడ నద్దెకుఁ బుచ్చుకొని నెలదినముల నుండి యందులో నొకరాజుగారు తనసేవకులతోఁ గూడ కాపురముండి రెండుమూడు దినముల క్రిందట బ్రాహ్మణసంతర్పణ మొకటి చేసెను. సొమ్ములేకుండ వచ్చినప్పుడు పుష్కలముగా భుజించుట యెల్లవారికిని సహజగుణమే కాఁబట్టి, ఆయూరి బ్రాహ్మణోత్తములును నిత్యము నింటికడ ఘృతము లభించుకొనువారే యయ్యును నాఁడుమాత్రము చేరల కొలఁది నేయిత్రాగిరి. ఆసంతర్పణమువలన రాజుగారికీర్తి గ్రామ మంతటను వ్యాపించెను. కాఁబట్టి ప్రతిదినమును పలువురువచ్చి యాయ నను నాశ్రయించి పోవుచుండిరి. ఆయన పేరు నీలాద్రిరాజుగారు ఒక నాఁడు నీలాద్రిరాజుగారు భోజనముచేసి వీధి యరుగుమీఁద పచారు చేయుచు నిలువబడి, ఆత్రోవను రాజసభకుఁ బోవుచున్న సుబ్రహ్మణ్య మును దూరమునుండిచూచి 'మాట' యని చేసైఁగచేసి పిలిచెను.

నీలా—పూర్వము మిమ్మెక్కడనో చూచినట్టున్నది. మీకాపు రపుగ్రామ మేది?

సుబ్ర—నాజన్మభూమి ధవళేశ్వరము, మాయింటిపేరు గోటేటి వారు; నాపేరు సుబ్రహ్మణ్యము.

నీలా—అవును జ్ఞప్తికి వచ్చినది. మీరు రాజశేఖరుఁడుగారి కొమాళ్ళుకారా? ఇప్పుడాయన యెక్కడ నున్నారు?

సుబ్ర—ఇక్కడనే భీమవరములో నున్నారు. మీరాయన నెక్కడ నెఱుఁగుదురు?

నీలా—ధవళేశ్వరములోనే చూచినాము. మేము సంవత్సరము క్రిందట యాత్రార్థమై బయలుదేఱి పదిదినములు ధవళేశ్వరములోనుండి గౌతమీస్నానమును చేసికొని, కోటిఫలి మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములను

సేవించుకొని, మానముక్రిందట పాదగయను దర్శించుటకయి వచ్చి యప్పటినుండియు నిక్కడనే యున్నాము. మీతండ్రిగారికి మాయెడల గురుభావము. మేమక్కడనున్న దినములలో మీతండ్రిగా రెప్పుడును మాయొద్దనే యుండెడివారు.

సుబ్ర—సంవత్సరము క్రిందట మిమ్ముం జూచినట్లు నాకు జ్ఞాపకము లేదు. మీరెక్కడ బసచేసినారు ?

నీలా—మీకు జ్ఞాపకము లేదుగాని మాకు చక్కగా జ్ఞాపకమున్నది. మీకిద్దఱు చెల్లెండ్రుండవలెను వారు బాగున్నారా ?

సుబ్ర—పెద్దచెల్లెలు రుక్మిణి చనిపోయినది. చిన్నచెల్లెలు బాగున్నది.

నీలా—మీరు నాసంగతి బాగుగ నెఱుఁగరు. విజయనగరపు రాజుగారు మా మేనమామకుమార్తె మొగలితుఱ్ఱురాజుగారి కిచ్చినది మానవతి మేనకోడలు.

సుబ్ర—నేనిప్పుడు సభకుఁబోవుచున్నాను. మఱియొకప్పుడు సావకాశముగా దర్శనముచేసికొని మాటాడెదను ఇప్పటికి సెల విచ్చెదరా ?

అని సెలవుపుచ్చుకొని సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి కో ర్టకూటమునకుఁ బోయెను. అతఁడు ప్రతిదినమును తప్పక సభను బోవుచు, ఉద్యోగస్థులతో నెల్ల స్నేహముచేసి, అన్నివిధముల పను లను నేర్చుకొనెను. అక్కడి కొలువుదుకాండ్రందఱును ఏకాగితము వ్రాయవలసి వచ్చినను సుబ్రహ్మణ్యమునే పిలిచి వ్రాయించు చుందురు. ఏలెక్క కట్టవలసివచ్చినను సుబ్రహ్మణ్యము చేతనే కట్టించు చుందురు. అందుచేత నతనికిజీతమేమియు లేకపోయినను జీతగాండ్ర కంటెపనిమాత్ర మెక్కువ గలిగి యుండెను. ఈప్రకారముగా నంద

శక్తి దయవచ్చునట్లుగా నెవ్వరేపని చెప్పినను జేయుచు వచ్చినందున పారంపిఖాను గలసి 'యీచిన్నవాఁడు బహు కాలమునుండి యాశ్రయించి సంస్థానము కనిపెట్టియున్నాఁడ' ని రాజుగారితో మనవి చేసిరి. దానిమీఁద రాజుగారు సమయము వచ్చినప్పు డుద్యోగమును జెప్పించెద మనియు, అందాక దివాణమును కనిపెట్టుకొని యుండవలసిన దనియు సెలవిచ్చిరి. ఈలోపల సుబ్రహ్మణ్య మొకనాఁడు వెళ్ళి మరల నీలాద్రిరాజుగారి దర్శనము చేసెను.

నీలా—ఏమయ్యా? సుబ్రహ్మణ్యముగారూ! గ్రామములో విశేషము లేమి?

సుబ్ర—వింతలేమియు లేవు. ఉద్యోగమున కయి రాజుగారి ననుసరించుచున్నాను. ఇంకను పని కలిసి రాలేదు.

నీలా—మీకింత యనుసరించుట యెందుకు? దూర దేశమునకు వెళ్ళగలరా? నిమిషములో విజయనగరపు మహారాజుగారివద్ద గొప్పపని చెప్పించెదము. ఆయన మాకుఁ బినతల్లి కొమారుఁడు.

ఈకడపటివాక్యము పూర్వము మేనమామ కొమారుఁడని చెప్పినదానికి విరుద్ధముగా నున్నందున, అతఁ డబద్ధ మాడుచున్నాఁడని మనసులో ననుకొనియు చెప్పినమాట మంచిదిగనుక కొంచెము సంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యము మారువలుక కూరకుండెను.

నీలా—అనుమానించుచున్నా రేమి? మీతోడు. మీకు తప్పక గొప్పయుద్యోగము నిప్పించెదము. కాళహస్తి రాజుగారయిన రామవర్మగారికిని మాకును నత్యంతమైత్రి; చిన్నప్పుడు వారును మేమును నొక్కబండిలో నెక్కినాము. ఈసంగతి పరమరహస్యము. ఎవ్వరితోను జెప్పవద్దు.

సుబ్ర—చిత్తము. ఇక్కడ పని కలిసిరానియెడల నవశ్యముగా వెళ్ళెదను.

నీలా—మీకొకరహస్యము చెప్పెదను. బాల్యములో మేమును గాళహస్తిరాజుగారినుకలిసి జూదమాడెడివారము. ఆయన సంగతి మన కెందుకుగాని, అప్పుడాయన భోగముదాని నుంచుకొన్నాడు సుమా!

సుబ్ర—తమరు ప్రౌఢ్దుసనే యతితలుధరించినారు. పార్థివము చేయుచున్నారా?

నీలా—పూర్వము పార్థివము చేయుచుంటిమి కాని యిప్పుడు శివపూజమాత్రము చేయుచున్నాము. మీరాజుగారుకూడ శివపూజా మరంధరులంట కాదా? అందుచేతనే వారికి విశేషైశ్వర్యము కలిగి యున్నదని విన్నాము.

సుబ్ర—అవును. వారు శ్రీమంతులనియే నేను విన్నాను.

నీలా—మీరాజుగారివద్ద రొక్కమే మమాత్ర మున్నదని చెప్పుకొనుచున్నారు.

సుబ్ర—పదిలక్షలకు తక్కువ లేదని వాడుక.

నీలా—అది యంతయుం గోటలోనేగదా యుండును?

సుబ్ర—కోటలోనే యుండును. అక్కడ జిరకాలమునుండి నమ్మకముగాం బనిచేయుచున్న ముసలిబంట్లు కావలియుందురు.

నీలా—విజయనగరపుమహారాజుగారు క్రొత్తగా నొకకోటను గట్టందలంచి, మేము చూచినపట్టణములలోనున్న కోటలపటములను వ్రాయించి తీసికొని రండని మఱిమఱి చెప్పినారు. మొన్ననే పెద్దాపురపుకోట పటమును దెప్పించినాము. మీరీ కోటపటమును కూడా వ్రాసి యియ్యంగలరా?

సుబ్ర—చిత్తము కాగితము కలమును దెప్పింపుడు; ఇప్పుడే వ్రాసి యిచ్చెదను.

అని, కాగితమును కలమును సిరాబుడ్డియు తెప్పించినమీఁదట తాను జూచినదంతయు జ్ఞాపకమును బట్టి పటమును వ్రాసి నీలాద్రి రాజుగారిచేతి కిచ్చెను. ఆయన దానిని జూచుకొని యాయాస్థలముల యుపయోగములను గుఱించియు పనియొక్క గట్టితనమునుగూర్చియు ప్రశ్నలు వేయఁజొచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును దనకుఁ దెలిసినంతవఱకు సదుత్తరములను జెప్పుచు వచ్చెను.

నీలా—ఉత్తరపువైపున వీధిప్రక్క నున్నదేకాదా ధనాగారము?

సుబ్ర—అవును.

నీలా—అంతయు బాగుగనున్నది కాని కోటగోడ యెత్తెంత పెట్టినారు?

సుబ్ర—సుమారు పండ్రెండడుగు లుండవచ్చును.

నీలా—మన మీకోటపటము వ్రాసికొన్న సంగతి యెవ్వరికిని దెలియనీయక రహస్యముగా నుంచవలెను. రాజులకు తమ కోట వంటిది మఱియొకటి యుండుట కిష్టముండదు.

అని చెప్పి, లోపలనుండి తమలపాకులును పోకచెక్కలును పళ్లెముతోఁ దెప్పించి తాంబూల మిచ్చి, కోట కట్టించునప్పు డీపటమువ్రాసియిచ్చినది మీరే యని రాజుగారితోఁ జెప్పెదము సుండీ యని పంపివేసెను. సుబ్రహ్మణ్యమామాటలకు సంతోషించి సెలవు పుచ్చుకొని, తన కొక వేళ గొప్పయుద్యోగ మగునేమోయను నాశతో పరిపరివిధముల నాలోచించుకొనుచు మెల్లగా నింటికి వచ్చెను.

తరువాత నాలుగుదినముల కొకనాఁడు ప్రభాతసమయముననే రాజుగారియింట దొంగలుపడి ధనాలయములోని నగలును రొక్కమును దోచుకొనిపోయినారని యూరనొక కింవదంతికలిగెను. పిమ్మట

గొంతసేపటికి రాజభటులు సందడి చేయుచు నూర నలుప్రక్కలను దిరిగి, తమకు విరోధులుగా నున్నవారి నందఱిని పట్టుకొని ఠాణా కీడ్చుకొనిపోవ మొదలు పెట్టిరి; అక్కడ నున్నవారు వాండ్రను కొట్లలోఁ బెట్టి నేరము నొప్పుకొండని పలువిధములఁగొట్టి బాధింపఁ జొచ్చిరి; కాని వారు నిరపరాధుల నెందఱిని పట్టుకొని బాధపెట్టినను, నిజమయిన దొంగలను మాత్రము కనిపెట్టలేకపోయిరి. ఉత్తరపు దిక్కున కోటగోడకు నిచ్చెనవేసికొని దొంగలు లోపల ప్రవేశించి నట్లు అడుగులు జాడ కనఁబడుచుండెను; గచ్చుతో కట్టిన ధనమున్న గదియొక్క రాతిగోడ చిన్నతలు పెత్తుటకు తగినంత పాణిద్వార మొకటి కొట్టఁబడియుండెను. ఆద్వారమును త్రవ్వుటకు బలమయిన పనివాండ్రు ముగ్గురు పూనుకొన్నచో నధమపక్షము రెండుజాముల సేపయినను పట్టును. రాత్రి యంతసేపు మేలుకొని పనిచేయుటకు దొంగలనిద్ర యేమయిపోయినదా యని విచారింపవలసిన యక్కఱలేదు. వారినిద్ర యంతయు ద్విగుణముగా వచ్చి కావలివాండ్ర నాశ్రయించినది. కోట్టు లోపల రూపాయలసంచులు చప్పుడైనప్పుడు ధనలక్ష్మి మూలుగు చున్నదని జడిసికొని కావలియున్నవారు భద్రమైన గదిలో దూఱి తలుపు వేసికొని ప్రాణములను కాపాడుకొనిరనియు గ్రామములో నొక ప్రవాదము పుట్టినది. ఇదెంతనిజమో యీశ్వరునకుఁ దెలియును. ఏది యెట్లయినను ధనలక్ష్మిమాత్ర మారాత్రి నరవాహనారూఢురాలయి నూతనద్వారమున కోటవిడిచి వెళ్ళిపోయిన మాటమాత్రము వాస్త వము. ఎన్నివిధముల ప్రయత్నముచేసినను రాజకీయభటులకు దొంగల జాడ యెక్కడను గానరానందున, విసిగి తుదకు వారు తమ నాయకుని కడకువచ్చి తాముపడ్డ ప్రయాసమునంతను జెప్పుకొనిరి. అందుమీఁద నాతఁడు చేయవలసినపనియేమియు తోఁచక కొంతసేపాలోచించి, దొంగ

లను పట్టుకొని పోయిన సొమ్ము తెప్పింపలేక పోయినయెడల రాజుగారి వలన మాటవచ్చును గాఁబట్టి రాజకీయనియోగులలో నొకరిమీఁద పెట్టనిశ్చయించి, వారినందఱిని వేఱువేఱ పేర్కొని యెవరిమీఁదఁబెట్టిన నెవరికి కోపమువచ్చునో యని జడిసి, వారిలో లోకువ యైనవారి మీఁదికి త్రోయనెంచి, యీపని తానుచేయుట యుచితముకాదని యింటికిపోయి మాటాడి యంజనము వేయువారి నొకనిని పిలుచుకొని జాములోపల మరల వచ్చెను.

నాయ—ఏమోయి భీమన్నా! రాత్రి రాజుగారియింట ధనము పోయినది. నీ వా ధన మపహరించినవానిని చెప్పఁగలిగిన యెడల, నీకు గొప్ప బహుమతి దొరకఁగలదు.

భీమ—అదెంతసేపు? సొమ్ము తెప్పించుకోఁగలిగినయెడల, అంజనము వేసి నిమిషములో పేరు చెప్పించెదను.

నాయ—అంజన మిప్పుడు నీయొద్ద సిద్ధముగా నున్నదా?

భీమ—ఉన్నది. అది పిల్లికన్నులవానికేగాని పాఱదు. అటు వంటివాని నెవ్వని నైనను పిలిపించవలెను.

నాయకుఁ డామాటలు విని యొక భటుని బిలిచి, "నీవు పోయి చాకలి సామిగానిని తీసుకొనిరా. వానివి పిల్లికన్నులు" అని నియమించెను. వాఁడు వెంటనేపోయి రెండుగడియలసేపునకు సామిగానిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెను. ఈలోపల నంజనము వేయువాఁడు దాసిగాని చేత గది నొకదానిని నలికించి, అందొకమూలను నూనెతో గొప్ప దీపమును వెలిఁగించి తాను స్నానముచేసి వచ్చి దీపము ముందట పిండి ముగ్గుతో నొకపట్టు పెట్టి అం దాంజనేయ విగ్రహమును కాటుక కరాటమును ఉంచి పూజ చేయుచుండెను. చాకలివాఁడు వచ్చినతోడనే యాతఁడు తనపూజను చాలించి, పట్టులో వానిని కూరుచుండఁబెట్టి

బరిణలోని కాటుకను వాని కుడిచేతిలో రాచి దానిని నిదానించి చూచి దానిలో నేమికనఁబడునో దానినెల్ల తనకుఁ జెప్పుచుండుమని యుత్తరువు చేసెను.

భీమ—చేయి దీపము దగ్గఱగాఁ బెట్టి దానికేసి ఱెప్పవాల్పక చూడు. నీకిప్పు డేమయినఁ గనఁబడుచున్నదా ?

సామి—లేదు. కాటుకమాత్రము కనఁబడుచున్నది.

భీమ—చూపు చెదరనీయకు. ఇప్పు డేమయినఁ గనఁబడు చున్నదా ?

సామి—కనఁబడుచున్నది. పెద్ద బంగారపురేకువలె నున్నది.

భీమ—ఆ రేకునడుమ నేమయిన నున్నదా ?

సామి—అవిసిచెట్టున్నది.

భీమ—అవిసిచెట్టుకా దశోకవృక్షము. ఆ చెట్టుకొమ్మలలో నెవ రున్నారో చూడు.

సామి—పెద్ద కోఁతియున్నది.

భీమ—కోఁతి యనఁబోకు. ఆంజనేయులవారను. నీమనసులో నమస్కారముచేసి యేమిచెప్పునో తెలిసికో.

సామి—ఏమో పెదవులు కదల్చుచున్నాఁడు ఆమాటలు నాకుఁ దెలియవు.

భీమ—రాజుగారిసొమ్మెవ్వ రెత్తుకొనిపోయినారో యడుగు.

సామి—రాజుగారివద్ద కొలువున్నవారిలోనే యొకరు తీసినా రనుచున్నాఁడు.

భీమ—వారియింటిపే రడుగు.

సామి—గోటివారు.

భీమ—పేరుకూడ చెప్పుమను.

సామి—సుబ్బమ్మ.

భీమ—సుబ్రహ్మణ్యమా ? గోంటి సుబ్రహ్మణ్యము.

సామి—ఇందాక నీ వాలాగునఁ జెప్ప లేదు.

భీమ—నీ వాంజనేయులవారితోనా మాటాడుచున్నావు? ఆంజ నేయు లిందాక నాలాగునఁ జెప్పలేదనుచున్నావా? ఆయన యాలా గుననే చెప్పినాఁడు. నీవే పేరు నోటఁబట్టలేక తప్పువలికినావు చాలు ఈపాటికిలే. ఇంక మాటాడకు.

అని యాతఁడు సామిగానిని తనవెనుకకుఁ దీసికొని, సొమ్ము తీసినవాని పేరు బయలఁబడ్డదని కేకలు వేసి చెప్ప నారంభించెను. భటుల నాయకుఁడును 'ఈదొంగతనము మఱియొకఱివలన జరిగినది కా' దని యీ ప్రక్కనుండి యాప్రక్కకుఁ దిరుగసాగెను. సభలోని యుద్యోగస్థు లందఱును పీంట్రిడ్డఱును గలిసి యామాట చాకలి వానికి నేర్పి పెట్టిరికాని యిందు సత్యమేమియు లేదని తలఁచిరి. సాధారణజను లందఱును నిజముగా దొంగతన మాతఁడు చేయక పోయినయెడల చాకలివాని కావే రెట్లు తెలిసినదనియు, గట్టిగా సుబ్రహ్మణ్యము యాపని చేసెననియుఁ జెప్పుకొనుచుండిరి. ఊర నెక్కడఁజూచినను సుబ్రహ్మణ్యము సొమ్మును తస్కరించినట్లు అంజ నము వేయఁగా బయలపడ్డ దని మూఁకలు గట్టి మాటాడుకొనఁ జొచ్చిరి ; రాజుగా రామాటల నెంతమాత్రము విశ్వసించ లేదు.

అప్పుడు సభామందిరమునుండిఁ యింటికిఁ బోవునపుడు త్రోవ పొడుగునను ప్రజలెల్ల 'ఈతఁడే కన్నము వేయించినవాఁడు' అని సుబ్రహ్మణ్యమును వ్రేలుపెట్టిచూప నారంభించిరి. అందుచేత నాతఁడు వట్టి నిరాపనింద వచ్చెగదాయని సిగ్గుపడి రాత్రిభోజన మయిన తరువాత నొక్కఁడును బరుండి తనలోఁ దానిట్లు చింతింప మొదలు పెట్టెను. ఆగోడకు కన్నము వేసినవాఁ డెవ్వఁడయియుండును ? ఒకఁడంత

సాహసపుబనిని చేయఁజాలఁడు. అటువంటి బలమయిన రాతిగోడకు కన్నము వేసినవా రిద్దఱు ముగ్గురుండక తప్పదు. ఆముగ్గుఱు నెవ్వరై యుందురు ? కోటసంగతి గుఱితెఁగినవారే కాని మఱియొకరు కారు. నాలుగుదినముల క్రిందట నీలాద్రిరాజునాచేత కోటపటమును వ్రాయించుకొన్నప్పుడు ధనాగారమును గూర్చి రెండుమూఁడుసారు లడిగెను. అతఁడట్లడుగుటకుఁ గారణమేమి ? ఈదొంగతనములో నతని కేదో సంబంధము గలిగియుండవలెను. అతఁడు గోడయెత్తుకూడ నడిగెను. దొంగతనములో సంబంధమే లేనియెడల గోడయెత్తుతో నతని కేమి ప్రయోజనము ? అంతియ కాక యీసంగతి గ్రామములో ప్రాకకమునుపే వేకువజామున బహిర్భూమికి వెళ్ళుచుండఁగా నన్నుఁ బిలిచి యతఁడు రాజుగారిలోపల దొంగలు పడ్డారఁట యని యడిగినాఁడు; అతఁడు దొంగలలోఁ జేరియుండని పక్షమున, అంత పెందలకడ నాతని కాసంగతి యెట్లు తెలియును ? నేను సాయంకాల మింటికివచ్చు నప్పుడు వీధిలో నిలుచుండఁగా నాతని జూచినాను. అప్పుడాతని చర్య వింతగా నున్నది. ఈయన్ని హేతువులచేతను విచారించి చూడఁగా ఈతఁడు దొంగలగురు వనుటకు సందేహములేదు. రేపు రాజుగారి నడిగి కొందఱు రాజభటులను బుచ్చుకొని యెవ్వరికిని దెలియకుండ నాతని యింటిమీఁద పడి పెట్టెలు మొదలగునవి పరీక్షించెదను. అప్పుడు కొంతసొమ్మయిన దొరకఁగలదు. అందు మీఁద నామీఁది నిందయైనను పోవును. అని యాలోచించి యారాత్రి యెట్లో వేగించి తెల్లవారిన తోడనే రాజుగారి దర్శనముచేసి తనయందు దోషము లేశమయినను లేదని చెప్పుకొని తనవశమునఁ గొందఱు భటులనిచ్చి తనయాజ్ఞాప్రకారముచేయు నుత్తరువిచ్చినచో దొంగలను సొత్తుతోఁ గూడఁ బట్టుకొనెద నని దృఢముగాఁ జెప్పెను. రాజుగా రాతనిమాటయందు గౌరవముంచి,

తత్క్షణమే పదుగురు భటులను రప్పించి, 'మీరందఱు నీయన చెప్పినట్లు చేసి పర్యవసానము మాతో మనవి చేయవలసిన' దని గట్టియుత్తరువు చేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము వారినిదీసికొని తిన్నగా నీలాద్రిరాజున్న యింటికిఁ బోయి వీధితలుపు వేసియుండఁగా వారినందఱిని, ఇంటిచుట్టును కావలి పెట్టి యిద్దఱిని వెంటఁదీసికొని పాణిద్వారమున దొడ్డిలో ప్రవేశించెను. అప్పుడు నీలాద్రిరాజు పెరటిలో నిలుచుండి క్రొత్తమనుష్యులు వచ్చుట చూచి తత్తరపడసాగెను.

నీలా—సుబ్రహ్మణ్యముగారా? ప్రొద్దుననే మీరిక్కడకు వచ్చినారేమి?

సుబ్ర—తమదర్శనము నిమిత్తమే. దొడ్డిలో నేమిచేయించు చున్నారు?

నీలా—విత్తనములు చల్లించుటకయి దొడ్డి త్రవ్వించినాను. ఏమిగింజలు చల్లింతునా యని యాలోచించుచున్నాను.

అని యాతొందరలో తనవిషయమయిన బహువచనప్రయోగమును మఱచిపోయి తన నిజమయిన స్థితి కనుగుణముగా మాటాడెను. సుబ్రహ్మణ్యము మాఱుమాటాడక భటులతో లోపలఁజొరబడి పెట్టెలన్నియుఁ దీయించి పరీక్షింపఁగా వానిలో మున్ను తమ లోపల బైరాగి యెత్తుకొనిపోయిన వస్తువులును మఱికొన్ని వస్తువులును గానఁబడెను. గాని రాజుగారి సొత్తేమియుఁ గనబడలేదు. తనసొమ్ము దొరకుటంబట్టి నీలాద్రిరాజే దొంగయని నిశ్చయముచేసి వస్తువులు భూమిలో పాతిపెట్టి త్రవ్విన యానవాలు తెలియకుండ, మఱుగు పఱచుటకయి దొడ్డియంతయుఁ ద్రవ్వించి విత్తనములు చల్లుటకని మిష పెట్టి బొంకుచున్నాఁడని యూహచేసి యతఁడు భటులచేత దొడ్డి నంతను త్రవ్వించెను; అందొకచోట రాజుగారిలోపలఁ బోయిన సొత్తం

లేయు గవ్వయయినఁబోకుండ మొలలోతు భూమిలో గానఁబడెను. వెంటనే కూలివాండ్రచేత సొమ్మును మోయించుకొని నీలాద్రిరాజును నాతనిభృత్యులను బట్టుకొని తీసికొని వచ్చుటకయి భటుల నియోగించి సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి యింటికివెళ్ళి నడచిన సర్వవృత్తాంతమును నివేదించి, కావళ్ళతో సొమ్మును ముందుబెట్టి దొంగల నొప్పగించెను; నీలాద్రిరాజును సేవకులును తమనేరమున నొప్పుకొని క్షమింపవేడుకొనిరి. అంతట రాజుగారు మిక్కిలి సంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యమునకు గొప్పబహుమానము చేసి, తాను పెద్దాపురము రాజునకుఁ గప్పముగట్టెడి సామంతరాజు గనుక వారిని విమర్శింపఁ దన కధికారములే దని దొంగలను రాజభటులవశమున నొప్పగించి వారి కందరకు సుబ్రహ్మణ్యమును నాయకునిగాఁ జేసి విచారణ కయి పెద్దాపురము కృష్ణజగపతి మహారాజుగారికడకుఁ బంపెను. సుబ్రహ్మణ్యమును ఉమాపతిగారియొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని పెద్దాపురమునకు ప్రయాణ మయి బయలుదేరి వీధిగుమ్మమువద్దకు వచ్చునప్పటికి పైనుండి మాలబల్లి యొకటి మీఁద పడెను. అప్పుడు ప్రయాణమాపి గౌళిపాటుయొక్క ఫలము కనుఁగొనుటకు పురోహితునకు వర్తమానము పంపఁగా నతఁడు తాటాకులపంచాంగమును పట్టుకొని వచ్చి శిరస్సుమీఁద పడలేదు గనుక మరణభయము లేదనియు స్నానము జేసి దీపము పెట్టుకొని బ్రాహ్మణునకు కొంచెము సువర్ణ దానము చేసినపక్షమున బల్లిపాటుయొక్కదోషము పోవు ననియు జెప్పెను. సుబ్రహ్మణ్యము వెంటనే శిరస్స్నానము చేసివచ్చి రాగిలో సువర్ణ ముండునుగనుక నాలుగుడబ్బు లాబ్రాహ్మణుని చేతిలోనే పెట్టి గాయత్రి చేసికొని తరువాత నెంతో దొండయెక్కినను ఆపూటనే పెద్దాపురమునకు వెళ్ళ బయలుదేరెను.

పంద్రెండవ ప్రకరణము

రామరాజుసాయమున సుబ్బరాయఁడు సీతను వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చుట-రామరాజు చెఱసాలలో రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుట-రాజశేఖరుఁడుగారి కారాబంధవిమోచనము—శోభనాద్రి రాజును శిక్షించుట - సుబ్బరాయఁడు రుక్మిణియయి తనవృత్తాంతమును చెప్పుట.

పెద్దాపురమునకు అయిదారుక్రోసుల దూరములో జగ్గమపేట యను గ్రామ మొకటికలదు. సీత నెత్తుకొనిపోయిన నాఁడు మధ్యాహ్నము రెండుజాములవేళ గ్రామకరణముయొక్క యింటివద్ద కెవ్వరో వచ్చి తలుపు తీయు మని కేకలువేసిరి. అప్పుడు పదునాలుగు సంవత్సరముల ప్రాయముగలిగి మిక్కిలి యందగాఁడై యేహేతువుచేతనో తలపెంచుకొనియున్న చిన్నవాఁ డొకఁడు లోపలినుండి వచ్చి తలుపు తీసి యెందుకు వచ్చినా రని యడిగెను. అక్కడ నిలుచుండియున్న యిద్దఱు మనుష్యులలో నొకఁడు "బ్రాహ్మణకన్యకకు డబ్బుపుచ్చుకొని యన్నము పెట్టెదరా?" యని యడిగెను. ఆచిన్నవాఁడు వెలుపలికి వచ్చి చూచునప్పటికి, ఎనిమిదేండ్ల యీడు గల యొకచిన్నది యరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి క్రిందుచూచుచు వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. ఆమనుష్యులలో నొకఁడు చేరువనిలుచుండి యూరకుండు మని యదలించుచుండెను. ఆచిన్నవాఁ డట్లు వెలుపలికి వచ్చి తమ మొగము వంకఁ దేఱిపాఱ చూచుచుండుటఁ గని ఆమనుష్యు లిద్దఱును మీ పే రేమని యడిగిరి. ఆతఁడు సుబ్బరాయఁడని చెప్పి, యీ చిన్నదాని మొగమును నిదానించి కొంచెముసేపుచూచి యిట్లనియెను.

సుబ్బ— ఈచిన్నది యెవరు? మీ రెక్కడనుండి తీసికొని వచ్చినారు? ఎక్కడకు తీసికొనిపోయెదరు?

మను— మాది కాకినాడ. ఈచిన్నది మా గ్రామకరణము కూఁతురు. పేరు సీతమ్మ. అప్పగారి యింటిలో పెద్దాపురమున నుండఁగా, తండ్రియింటికిఁ దీసికొనిపోవుచున్నాము. అక్కడకువచ్చుట కిష్టము లేక రాగములుపెట్టుచున్నది.

సీత— కాదు కాదు. నన్ను వీం డెత్తుకొనిపోవుచున్నారు.

సుబ్బ— పెద్దాపురమునుండి కాకినాడ కీయూరు త్రోవకాదే. ఆచిన్నది చెప్పినమాటే నిజమని తోఁచుచున్నది.

ఈప్రకారముగా ప్రశ్నోత్తరములు జరుగుచుండఁగా, వెనుక నుండి యెవ్వరో యేమఱుపాటున వచ్చి సీతయొద్ద నిలుచున్న వానిని జుట్టుపట్టుకొని వంగఁదీసి వీఁపుమీఁద పిడిగుద్దులను మొట్టికాయలను దబదబ వర్షములాగున కురిపించెను. అదిచూచి రెండవవాఁడు సీతను తనమిత్రుని విడిచిపెట్టి పరుగెత్తుటలోఁ తనకుఁగల సామర్థ్యము నంతనుజూపెను. అక్రొత్తగావచ్చిన నాతఁడును "పోనీకు పోనీకు" మని చేతిలోవానిని వదలివేసి పరుగెత్తుచున్న వానివెంటఁబడెను. అదే సమయమని రెండవవాఁడు గూడ రెండవవైపునకుఁ బరుగెత్తి పరుగులో మొదటివానికంటె దిట్టమయినవాఁడని పేరు పొందెను. ఆమనుష్యుని కొంతదూరము వఱకుఁ దఱిమి, క్రొత్తమనుష్యుఁడు మరల సీతయున్న చోటికి వచ్చెను.

సీత— రామరాజుగారూ! నన్నా దొంగలనుండి విడిపించినారు గదా? ఇఁక మాఅమ్మయొద్దకు తీసికొనిపోయి యొప్పగించరా?

రామ—అమ్మాయీ! ఏడ్వఁబోకు. నేను సాయంకాలములోగా నిన్నుఁ దీసికొనిపోయి మీయింటికడ నొప్పగించెదను.

సుబ్బ—రాజుగారూ! ఈచిన్నదాని తల్లిదండ్రు లెక్కడ నున్నారు? వారుచిరకాలము నన్ను కన్నబిడ్డలవలెఁ జూచినారు.

రాము—అట్లయిన మీరీచిన్నదాని నెఱుఁగుదురా ?

సుబ్బ—ఎఱుఁగుదును. ఈచిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి రెండవ కొమార్తె. ఈచిన్నదియు నేనును నీమె యన్నగారును నన్యోన్యమును సోదరభావమున నుండెడివారము ; అందులో ముఖ్యముగా నీచిన్నదాని యన్నగారును నేనును తానే నేనన్నట్లు భేదములేక యుండెడివారము; ఈచిన్నది నన్ను మఱచిపోయినట్లున్నది.

రాము—ఈచిన్నదాని తలిదండ్రు లిప్పుడు భీమవరములో నున్నారు. వారివలన మీరంత యుపకారమును పొందియున్నయెడల, ఈచిన్నదానిని గొనిపోయి జననీ జనకులకడఁ జేర్చి వత్తము దారి తోడుగా వచ్చెదరా ?

సుబ్బ—అవశ్యముగా వచ్చెదను. నేను లోపలికిఁబోయి యీసంగతిని మావాండ్రతోఁ జెప్పివచ్చువఱకును నిమిషమిక్కడ నిలువుండి.

అని సుబ్బారాయఁడు లోపలికిఁబోయి యింటివారితో సంగతి యంతయుఁ జెప్పి యాచిన్నదానిని భీమవరములో దిగఁబెట్టి సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగానే తిరిగి వచ్చెదనని చెప్పెను. వారు వలదని యనేక విధములఁ జెప్పినను విననందున వారందఱును వీధిగుమ్మమువరకునువచ్చి 'నాయనా! వేగిరమురావలెనుజుమీ' యని మఱిమఱిచెప్పిరి. రామరాజా చిన్నివాని సౌందర్యమున కాశ్చర్యపడుచు, ఇంతటిచక్కఁదనము స్త్రీలయందుండిన నెంతరాణించునని తనలోదాను తలపోయుచుండెను. ఆతఁడు వచ్చినతోడనే రామరాజా చిన్నదానిని బుజము మీఁద నెత్తుకొని సుబ్బరాయనితో మాటాడుచు భీమవరముమార్గము పట్టి నడవ నారంభించెను.

రాము—మీరు బ్రాహ్మణు లయ్యును, ఆప్రకారముగా తల పెంచుకొన్నారేమి ?

సుబ్బ—వెంకటేశ్వరులకు మ్రొక్కున్నది. ఆమ్రొక్కునుబట్టియే తొడుగుకొన్న యంగీమొదలగు వస్త్రములను భోజనము చేయునప్పుడు సహితము తీయకుందును; బట్టలు మాసినప్పుడు సహితము రెండవవా రెఱుఁగకుండ మహారహస్యముగా నొక గదిలో నుతికినబట్టలను కట్టుకొనుచుందును. ఈవ్రతము నేఁటివఱకు దైవానుగ్రహము వలన సాగివచ్చుచున్నది.

రామ—ఈ వ్రతము మిక్కిలి చిత్రముగానున్నది. ఇటువంటి వ్రతము నే నీవఱకు వినియు కనియు నెఱుఁగను.

ఈవిధముగా మాటలు చెప్పుకొనుచు వారు దీపములు పెట్టిన నాలుగు గడియలకు భీమవరమునకు సమీపమున నున్న యొక చిన్న పల్లెను జేరిరి; అక్కడనుండి త్రోవ మంచిది కాక పోవుటచేతను, రెండుదినముల క్రిందట నాయూరిబయటనే పెద్దపులి యొకమనుష్యుని నెత్తుకొనిపోయిన దని వినుటచేతను, చీఁకటిలో వారిని నడిపించుకొని పోవుట యుక్తము గాదని రామరాజు వారి నాగ్రామములో నొక కాపువానియింటఁ బరుండఁ బెట్టెను. ఆపల్లెలో బ్రాహ్మణులు లేరు. గనుక వారారాత్రి భోజనముచేయకపోయినను, రామరాజు కోమటి యింటికి వెళ్ళి యటుకులనుదెచ్చి పరున్న యింటివాండ్రకు పాడియావుట చేత చెంబెడు చిక్కనిమజ్జిగ యడిగి పుచ్చుకొని వారి కిద్దఱికిని బెట్టెను. వానితో క్షుత్తునివారణమైనందున వారును బసవాండ్రిచ్చిన తుంగచాపమీఁద పడుకొని హాయిగా నిద్రపోయిరి. రామరాజు జాము రాత్రియుండగానే వారిని లేపి తనతోఁగూడ దీసికొని బయలుదేఱి రెండుగడియలలో భీమవరముచేర్చి, యూరిబయటకు రాఁగానే తా నావరకు మఱచిపోయిన గొప్పసంగతి యేదో తనకప్పు డకస్మాత్తుగా జ్ఞప్తికివచ్చినట్టు నటించి తొందరపడి తనకు వెంటనే వెళ్ళక

టీరనిపసియున్న దనిచెప్పి వారికి త్రోవచూపి తాను ప్రక్కదారిని పోయెను. వారిద్దఱును దారియడిగి తెలుసుకొనుచు కొంతదూరము కలిసి వచ్చిరి. సీత తా నెఱిఁగియున్న వీధికి రాఁగానే సుబ్బరాయని వెనుక దిగవిడిచి పరుగెత్తుకొనిపోయి యొకసందులో నుండి మరలి తిన్నఁగా నింటికిఁబోయి చేరెను. సుబ్బరాయఁడు చీఁకటిలో సీతపోయిన సందును కనిపెట్టలేక తిన్నగా వీధిచివరదాఁక నడచి యిల్లుఁకనుగొన లేక గ్రామములో తిరుగుచుండెను. సీత వెళ్ళి వీధిగుమ్మము వద్ద పిలువఁగనే మంచముమీఁద పరుండి నిద్రపట్టక విచారించుచున్న మాణిక్యాంబ త్రుళ్ళిపడిలేచి పరుగెత్తుకొని వచ్చి తలుపుతీసెను. తలుపు తీసినతోడనే సీత తల్లిని కౌఁగిలించుకొని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. మాణిక్యాంబయు దుఃఖము పట్టఁజాలక కొంతసేపు తానుకూడ నేడిచి తనపైఁటచెఱఁగుతో కొమార్తెకన్నుల నీళ్ళుతుడిచి నిన్నఁటినుండియు నెక్కడకుఁ బోయితివనియు నింతచీఁకటిలో నొక్కతెవు నెట్లురాఁగలి గితి వనియు సీతనడిగెను. ఆక్రిందటిదినము ప్రొద్దుననే తన్నిద్దఱుదొంగ లెత్తుకొని పోవుటయు, రామరాజను మఱియొక చిన్నవాఁడును తన్ను విడిపించి తీసికొని వచ్చుటయు, రామరా జేదోపనియున్నదని యూరి వెలుపలిదాఁక వచ్చి వెళ్ళిపోవుటయు, సీత చెప్పెను. అప్పుడా రెండవ చిన్నవాఁ డేమయినాఁడని తల్లి యత్యాదరముతో నడిగెను. తనతోఁ గూడ పయివీధివఱకును వచ్చినాఁడనియు, అతఁడు పూర్వముతమ్ముం దఱి నెఱిఁగినవాఁడే యనియు, కొంచెము సేపటికెల్ల నచ్చుటికి వచ్చు ననియు కూఁతురు బదులు చెప్పెను. ఈప్రకారముగా మాణిక్యాంబ సీతను తొడమీఁద గూరుచుండఁ బెట్టుకొని మాటాడుచుండఁగానే సూర్యోదయ మాయెను. అప్పుడు వీధిగుమ్మములో నెవ్వరో "రాజ శేఖరుఁడుగారి బస యెక్కడ ?" ననియడిగిరి. ఆమాటవిని యది

రుక్మిణికంఠమువలె నున్నదని యొడిలోనుండి సీతను దింపి మాణి క్యాంబ వీపునఁబుష్పముఁగాని కొక్కయుంజెవేసి దొంగదా రని కేక వేసెను. అప్పుడు సుబ్బరామయ్య మాణిక్యాంబను చూచి 'అమ్మా!' యని కౌఁగిలించుకొని బోరున నేడువ మొదలుపెట్టెను. అంతట వారందఱును గలసి లోపలికిఁ బోయిరి.

చెఱసాలలో పెట్టఁబడిన దినముననే రాజశేఖరుఁడుగారు వ్యసనపడుచు నొకచోటఁ గూరుచుండి యుండఁగా నేఁబదిసంవత్సరములు దాఁటినకారాబద్ధుఁ డొకఁ డావలార్ధమున కాళ్ళసంకెళ్ళతోఁ బోవుచు రాజశేఖరుఁడుగారి మొగమువంక కొంతతడవు చూచి యాతని సమీపమునకు వచ్చి కూరుచుండెను.

రాజ—మీపే రెవరు ?

కారా—నాపేరు పాపయ్య; మాయింటిపేరు మంచిరాజు వారు. నన్నెక్కడనైన జూచినట్టు జ్ఞప్తియున్నదా ?

రాజ—మీ మొగ మెక్కడనో చూచినట్టే యున్నది కాని యెప్పుడుచూచినానో మాత్రము స్మరణకు రాలేదు. మంచిరాజు పద్మరాజు మీ కేమగును ?

పాప—నన్ను మీరు నల్లచెఱువువద్ద జువ్విచెట్టుక్రిందఁ జూచినారు. నే నప్పుడు బైరాగివేషముతో నున్నందున, న న్నానవాలుపట్ట లేక పోయినారు. పద్మరాజు నాకొమారుఁడు.

రాజ—మునుపటియవస్థ పోయి మీ కింతలో నిప్పటి కీ దశ యెట్లు వచ్చినది ?

పాప—నే నీశోభనాద్రిరాజుతో స్నేహము చేసిన దోషము చేత, నాకీతనిమాట వినవలసివచ్చినది. ఈరాజు దారులుకొట్టుటకై నలుగురుని త్రోఁడితెచ్చి నన్ను వారికి నాధునిగాఁ జేసి నల్లచెరువునకు

పంపెను. వెనుక కోయ రామిరెడ్డియు వానిమనుష్యులును పట్టుకోఁబడి రాజుగారిచే వెట్టికొమ్మలకు ఉరితీయఁబడిన తరువాత మేమే ప్రబలుల ముగా నుండి రెండుమాసములు త్రోవలుకొట్టుటలోఁ బ్రసిద్ధిగాంచి తిమి. దోఁచుకొని తెచ్చినసొమ్ములో సగము శోభనాద్రిరాజునకు పుచ్చు కొనుచుండెను. మిగిలిన సగములోను సగము నావంతునకు వచ్చు చుండెను. మెట్టుసొమ్ములో నాలవపాలును తక్కినవారు నలువురును సమభాగములుగా బంచుకొనుచుండిరి. నేను యోగివలె నటింపు చుందును; నాతోడ నున్నవారు దూరముగా నడవిలోఁ బగలెల్ల నుండి రాత్రులువచ్చి మాటాడి పోవుచుందురు; పగలు వారి కేమ యిన వర్తమానముచేయవలసివచ్చినప్పుడు, గుడిసెలో గాపురమున్న కోయవానిని బంపుచుందును; వానికిఁ బ్రత్యేకముగా నేనే జీత మిచ్చెడివాఁడను.

రాజ—అప్పుడు విల్లును అమ్ములును బుచ్చుకొని నాయొద్దకు వచ్చినవాఁడు వాఁడేకాఁడా ?

పాప—అవు నాబానపొట్టవాఁడే. మీనిమిత్తమె పంపిననాఁటి రాత్రియే యానలుగురిలో నొకఁడు చంపఁబడినాఁడు. రాజుగారి కేలాగునఁ దెలిసెనోకాని మఱునాఁడు తెల్లవారకమునుపే రాజ భటులు కోయవానిని కొట్టినందున వాడు తక్కినవారుండుస్థలములను జూపఁగా వారినిసహితము పట్టుకొని మమ్మందఱను రాజుగారియొద్దకు తీసికొని వచ్చిరి. ఆయన మమ్మందఱను చెఱసాలయందుఁ బెట్టిం చెను; మాకందఱకు శిక్షకలిగినను మేమీరాజుపేరు చెప్పినవారము కాము కాఁబట్టి మమ్మీతఁడు చెఱసాలలో స్వేచ్ఛగా తిరుగుట కంగీకరించి మిక్కిలి ప్రేమతో జూచుచున్నాఁడు.

రాజ—అట్లయిన శోభనాద్రిరాజు మీకెంతో యుపకారమే చేయుచున్నాఁడు.

పాప—ఏమి యుపకారము? ఈదుర్మార్గునిమూలమున చెఱ సాలలోఁ బడి బాధపడుచున్నాను. రాజుగా రెప్పుడో యాతని దుర్మార్గతను దెలిసికొని యాతనినికూడ మాకుసహాయునిగా నిందే యుంతురు. అటుపిమ్మట మఱియొక కారాగృహాధికారి వచ్చినప్పుడు మాపాట్లు దైవమునకుఁ దెలియఁగలవు.

రాజ—మీకొమారునకు పిల్లనియ్యనందునకే సుమీ నన్నితఁ డింకు బెట్టించినాఁడు.

పాప—అవును నేనెఱుఁగుదును. మీరు రాజుదగ్గఱనుండఁగా పద్మరాజును పిలిపించినప్పుడు వాఁడు నావద్దనే యున్నాఁడు. అది యంతయు నేనును మావాఁడును రాజును సిద్ధాంతియుఁ గలిసి చేసిన యాలోచనయే. అయినను మీదినములు బాగుండి మాయాలోచన కొనసాగినదికాదు. శోభనాద్రిరా జెక్కడికోగాని నాతోఁగూడ నల్ల చెఱువు వద్దనుండిన వాండ్ర నిద్దఱిని, సంకెళ్ళూడదీయించి పంప దలఁచుకొన్నాఁడు.

రాజ—ఎక్కడకో మీకుఁ దెలియదా?

పాప—తెలియలేదు. ప్రొద్దున నాతో నేమో యాలోచించు టకు వచ్చినప్పుడు రాజుగారి తమ్ముఁ డిక్కడకు వచ్చినందునఁ రాత్రి చెప్పెదనని వెళ్ళిపోయినాఁడు. నేను మీకు పూర్వము గొప్ప యప కారము చేసితిని; దానికి మాఱుగా నిప్పు డుపకారము నొకదానిని జేసెదను. పెద్దాపురపురాజుగారు బహుయోగ్యులు; శోభనాద్రిరాజు మిమ్మిట్లు నిర్బంధపెట్టుచున్న సంగతి మనవి వ్రాసికొన్నయెడల మిమ్ము తత్క్షణమే విడుదల చేయుదురు. కాగితము మొదలయినవి నేను తెప్పించి యిచ్చెదను.

అని పాపయ్య కాగితమును కలమును తెప్పించి యిచ్చెను తోడనే రాజశేఖరుఁడుగారు విజ్ఞాపనపత్రిక నొకదానిని వ్రాసి మడఁచి జిగురంటించి పయిని చిరునామా వ్రాసి యియ్యఁగా పాపయ్యయొక్క మనుష్యునిచేత దానిని రాజుగారి కంపెను. కాని యాయనయొద్దనుండి యొకయుత్తరముగాని విమర్శచేసి న్యాయము దయచేయు సూచనలుగాని రెండుమూఁడుదినములు కడచినను రాలేదు. రాజబంధువుమీఁద జేసిన విన్నపము గనుక బదులు రాదని రాజశేఖరుఁడుగా రూరకుండిరి.

సీత నెత్తుకొనిపోయిన మఱునాఁడు ప్రొద్దుననే రాజుగారు చెఱసాలను జూచుటకు వత్తురని యచట నొక వదంతి కలిగెను. తరువాత కొంచెముసేపటికి రామరాజు రాజశేఖరుఁడుగా రున్న తావునకువచ్చెను.

రాజ.—రామరాజుగారూ! నాతప్పును క్షమింపవలెను. మీరారాత్రి జాబును తెచ్చియిచ్చుటయే నాకు మహోపకారమయినది. నేను సంగతిని తెలిసికొలేక మిమ్ము నిష్కారణముగా కానిమాట లాడినాఁడను.

రామ.—మీకు నేను జేసియున్న యుపకారమునకు నన్నటువంటిమాట లనవలసినదే. ఇఁక నెప్పుడును మేలుచేయకుండ మంచిబుద్ధి చెప్పినారు.

రాజ.—నాయందు కరుణించి మీరాసంగతిని మఱచిపోవలెను. మంచిసంబంధము చెడిపోయెఁగదా యని యాసమయమునలో నొడలు తెలియక యేమో యన్నాను. నన్ను మన్నింపుఁడు.

రామ.—రాజుగారు చెఱసాలనుజూడ బయలుదేఱినారఁట. నేను వేగిరము పోవలెను.

అని రామరాజు వెళ్ళిపోయెను. తరువాత రెండు గడియలకు వెండిబిళ్ళ బంటొకఁడువచ్చి రాజుగారు కొలువుతీర్చి కూరుచుండి,

రాజశేఖరుఁడుగారేమో విన్నపము వ్రాసినందున కయి పిలుచుకొని రమ్మన్నారని చెప్పి, ఆయనను వెంటఁబెట్టుకొని పోయెను. ఆయన వెళ్ళునప్పటికి సమస్తాభరణభూషితులయి రాజుగారు రత్నసింహాసనము మీఁద గూరుచుండి యుండఁగా, వేత్రహస్తులు పసిఁడిబెత్తములను చేతఁబూని ముందు నిలుచుండిరి. చామరధరు లిద్దఱు ప్రక్కల నిలుచుండి వింజామరలు వీచుచుండిరి; భటు లాయుధపాణులై పార్శ్వములను నిలుచుండిరి; ఒకప్రక్కను శోభనాద్రిరాజు చేతులు జోడించుకొని నిలుచుండెను. రెండవ ప్రక్కను మఱియిద్దఱు మనుష్యులు చేతులు కట్టుకొని నిలువఁబడియుండిరి; రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి యెదుట నిలువఁబడగానే కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు 'మీరీ శోభనాద్రిరాజుగారి మీఁద నేమైన మావేర మనవిచేసికొన్నారా?' అని యడిగిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు తనమీఁది కేమి వచ్చునో యని భయపడుచు, శరీరమంతయు కంపమునొంద నోరు మెదల్పక యూరకుండిరి.

కృష్ణ—శోభనాద్రిరాజా! నీవీ రాజశేఖరుఁడుగారి విషయమయి చేసిన యక్రమపు పనులన్నియు మాకుఁ దెలియవచ్చినవి. నీకు చనవరిగానున్న తుచ్ఛునకు తనకొమార్తె నియ్యనన్న మాత్రమున, నీ వాయననుపట్టి చెఱసాలయందుఁ బెట్టుటయేగాక చెఱసాలలో నున్న వాండ్ర నిద్దఱను విడిచిపుచ్చి యాచిన్నదాని నెత్తుకొనిపోవునట్లు ప్రేరేపించితివి.

శోభ—ఆచిన్నదాని నెవ్వరెత్తుకొని పోయినారో నాకేమియుఁ దెలియదు.

కృష్ణ—నీకుఁ దెలియకపోయినయెడలఁ జెఱసాలలో నున్న వాండ్రిద్దఱును నెట్లు వెలుపలికి వెళ్ళఁగలిగిరి?

శోభ—వాండ్రిద్దరును నిన్నటియుదయకాలమున గోటదాటి పాఱిపోయినారు.

నేనప్పటినుండియు వీండ్రను బట్టుకొనుటకు భటులనుబంపి వెదకించుచున్నాను.

కృష్ణ—ఏమిరా? గుఱవా! మిమ్మాయన యెక్కడికయిన పంపినాఁడా? లేక మీరే గోడదూఁకి పాఱిపోయినారా?

గుర—మహాప్రభూ! నిన్నప్రొద్దున్న మమ్ముద్దఱను పిలిచి యీ రాజుగారు చిన్నదానిని రవణక్కపేట కెత్తుకొనిపోయి, యక్కడ పద్మరాజున కొప్పగించవలసినదని యాజ్ఞాపించినారు. చిన్నది రాఁగానే దొంగతనముగా పెండ్లియాడుటకై పద్మరాజు ముందుగానే పోయి యక్కడ నున్నాఁడు.

శోభ—కాదు కాదు. ఈదొంగలంజకొడుకులు పాఱిపోయి, తప్పించుకొనుటకయి యీలాగున బొంకుచున్నారు.

గుర—ఈరాజు దొంగల గురువు. మునుపు మాచేత దారులు కొట్టించి తిన్నగా మాసొమ్ము మాకియ్యక సకలమయిన చిక్కులు పెట్టినాఁడు. ఈబ్రాహ్మణుని దోచుకొనుటకు వచ్చి మేమారాత్రి యాయన మూలముగా పడ్డపాట్లు తలఁచుకొన్న నిప్పటికి మాకు దుఃఖము వచ్చుచున్నది.

కృష్ణ—వెనుక నీప్రకారముగా దారులు దోపించినావా?

శోభ—లేదులేదు. ఈవిధవకొడుకు లబద్ధ మాడుచున్నారు.

గుర—మామాట లబద్ధమేమో పాపయ్యగారిని పిలిపించి విచారింపవచ్చును. ఇప్పు డాయన యీచెఱసాలలోనే యున్నాఁడు.

కృష్ణ—ఓరీ! పాపయ్యను పిలుచుకొనిరా.

కొంతసేపటికి పాపయ్యవచ్చి రాజుగారు నిజము చెప్పిన యెడల శిక్ష తగ్గించెద మని వాగ్దానము చేసినందున మొదటినుండియు నాతని చర్యయంతయు నేకరువు పెట్టెను. అందుమీఁద శోభనాద్రిరాజు మాఱుపలుక నోరురాక క్రిందుచూచుచు మిన్నకుండెను. రాజుగారి

మొగము పోలికయు కంఠస్వరమును రామరాజువానివలె నున్నందున, రాజశేఖరుఁడుగారు దేహమంతయుఁ జెమర్ప దిగ్భ్రమమునొంది యూరక తెల్లపోయి చూచుచుండెను. అప్పుడు రాజుగారాయన వెలవెలపాటును తత్తరమును గనిపెట్టి సింహాసనమునుండి దిగివచ్చి చేయి పట్టుకొని, వెనుక రామరాజను పేరునఁ బలుమారువచ్చి యోగక్షేమంబుల నారయుచు వచ్చినది తామేయనియు, వెంటనే సహాయము చేయుటకు శక్తిగలిగి యుండియుఁ బ్రవర్తనమును బరీక్షించుటకయి యింతకాల ముపేక్ష చేసితి మనియు, చెప్పి వెంటనే కారాబంధ విమోచనము చేయించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతసేపేమిపలుకుటకును తోచక కొంతభయము తీఱినవెనుక మెల్లగా వెలుగు తెచ్చుకొని, గద్గద స్వరముతో "దేవరవారిస్థితి తెలియక సామాన్య మానవునిగా నెంచి యగౌరవముతోఁ జూచినందునకును సీత వివాహకార్యమునకు భంగము కలిగె నన్నకోపమున దూషణ వాక్యములు పలికినందునకును క్షమించి రక్షింపవలయునని బహు దీనత్వముతో వేఁడుకొనిరి. ఆవిషయమునఁ దమకెప్పుడును మన సులో మఱియొకలాగున లేదని చెప్పి, రేపు పెద్దాపురమునకు వచ్చి తమ్ముఁ జూడవలసినదని సెలవిచ్చి రాజుగారాయన నింటికిఁబంపిరి.

ఆయన వెళ్ళిన తరువాత రాజుగారు శోభనాద్రిరాజును బిలిచి యూతఁడు చేసిన నేరమున కెంతగొప్పదండనమునో విధింపవలసి యున్నను దయారసము పెంపున నెలదినములు మాత్రము చెఱసాలలో నుండ శిక్ష విధించి భటులవశమున నొప్పగించిరి. అంతేకాక సీత నెత్తుకొని పోయినవారిని తాను పట్టి తెప్పించినప్పుడు నిజము చెప్పిన యెడల శిక్షలో గొంతభాగము తగ్గింపఁబడునని వాగ్దానముచేసియుండు టంబట్టి వాండ్రశిక్షలో సగము తగ్గించుటయే కాక మంచిరాజు పాపయ్యకు

సహితము సగముశిక్ష తక్కువచేసిరి. ఈకార్యముల నన్నిటిని జక్కఁబెట్టుకొని శ్రీకృష్ణజగపతిమహారాజులవారు భద్రగజారూఢులయి, వంది మాగధులు బిరుదుపద్యములు చదివి కొనియాడఁ, భేరీమృదంగాది వాద్యములు జోరుకలుగ, చతురంగబలసమేతులయి తమరాజధానికి విజయముచేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారింటికి వెళ్లునప్పటికి మాణిక్యాంబ మనుమరాలింటి గోడకుఁ జేరగిలఁబడి కూరుచుండి తలవంచుకొని సుబ్రహ్మణ్యునితో నేదియో చెప్పుచుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారు గుమ్మములోనికి వెళ్లి, ఆచిన్నవాని ముఖలక్షణములను పలుకుబడియు రూపురేఖలు పోలియున్నందున నాశ్చర్యపడి చూచి పురుషుఁడయి యున్నందున సీతయని నిశ్చయించుటకును తోఁచక విభ్రాంతితో నాతని మొగమువంకనే తెప్ప వేయక చూచుచు లోపలికి రాక యచ్చటనే నిలుచుండిరి. ఇంతలో సీత గుమ్మములోనుండి తొంగిచూచి, "అమ్మా! నాన్నగారువచ్చినా" రని కేకవేసి వెళ్లి తండ్రిని కౌఁగిలించుకొనెను.

అంతట మాణిక్యాంబ పరమానందభరితురాలయి వెంటనే లేచి వెళ్లి కాళ్లు కడుగుకొన నీళ్లు తెచ్చియిచ్చి పాదములతడి తన పయింట చెఱఁగుతో నొత్తి కూరుచుండుటకయి గోడదరిని పీటవేసెను. రాజశేఖరుఁడుగారు పీటమీఁదఁ గూరుచుండి సీతను ముద్దాడి తొడమీఁద కూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. అప్పుడు మాణిక్యాంబ సీతను దొంగలెత్తుకొనిపోవుటయు, రామరాజు మఱియొకరును వదలించి తెచ్చుటయుఁ జెప్పెను. రాజశేఖరుఁడుగారు రామరాజు పెద్దాపురాధినాథులయిన కృష్ణజగపతి మహారాజులనియు, ఆయన ప్రజలక్షేమము కనుఁగొనుటకయి యట్టి మాఱువేషములతో సంచరించుచుందురనియు, రామరాజును వేరున వచ్చి మనకు బహూపకారములనుజేసి తుదకు కారాబంధవిమో

చనము జేయించిరనియుఁ జెప్పి, తన్ను విడిపించిన క్రమమును వివరించి కొంతసేపు నృపుని సద్గుణవర్ణనమును జేసెను. మాణిక్యాంబ రామ రాజు దౌహిత్రుఁ డని విని యాశ్చర్యపడి, ఆయనయొక్క గర్వరాహిత్య మును పరోపకారశీలతను బహుభంగుల మెచ్చుకొనెను.

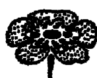
ఇట్లు మాటాడుచుండఁగానే సుబ్బరాయఁడు వచ్చి రాజశేఖ రుఁడుగారి కాళ్ళమీఁదపడి "నేను రుక్మిణి" నని చెప్పెను. ఆయన సంతోషముచేత కొంతసేపుమాటాడలేక, తుదకు హృదయము పదిల పఱచుకొని లేచి పెద్దకుమార్తె నాలింగనముచేసికొనెను. అప్పుడు చచ్చిపోయిన దనుకొనుచున్న కూఁతురు లేచి వచ్చుటచేత నాదంప తుల కిరువురకును గలిగినసంతోష మింతింతయనిచెప్పశక్యముకాదు; ఆ సమయమున సీతకుఁ గలిగినసంతోషమును పట్ట శక్యముకాక పోయెను. ఆ యుద్రేకము కొంత నిమ్మళ పడినమీఁదట, ఆ వధూ వరులు తమ్ము విడఁబాసినది మొదలుకొని నేఁటివఱకును జరిగిన వృత్తాంతమును సవిస్తరముగాఁ జెప్పుమని రుక్మిణి నడిగిరి. రుక్మిణి యీప్రకారముగా వినిపింప నారంభించెను.

మనలను దొంగలు కొట్టిననాఁడురాత్రి పిండి యారఁబోసి నట్లు తెల్లగా వెన్నెల కాయుచుండఁగా నాకు మెలఁకువ వచ్చి చూతునుగదా కటికనేలను మహారణ్యమధ్యమునఁ బడియుంటిని; నలుదిక్కుల నెంతవఱకుఁజూచిన నెందు నెవ్వరును గనఁబడలేదు; ఎక్కడను మనుష్యసంచారము కనఁబడలేదు గాని మృగములయొక్క కూఁతలుమాత్రము చెవిలో వినఁబడసాగెను. ఇంతలోనొక వ్యాఘ్రము నాదగ్గఱనుండియే పోయినది కాని నన్నుఁ జూడక చేరువనున్న యొక మనుష్యుని మొండెము నీడ్చుకొని తొలఁగిపోయెను. దానిని చూచిన తోడనే నా దేహము నాకు స్వాధీనముకాలేదు. కొంత తెలివివచ్చిన

తరువాత మీరెవ్వరును లేకపోవుట చూచి బ్రతికి యున్నయెడల మీరు న న్నొంటిగా దిగవిడిచిపోరనునమ్మకమున మీ రందఱును దొంగలచేత మరణము నొంది యుందురనియు ఘాతుకమృగము లేవియో మీదేహముల నీడ్చుకొనిపోయి యుండవచ్చు ననియుఁ దల పోసి, చూడఁ జుట్టమును బ్రోచుకొన దైవమును గానక చావ నిశ్చ యించుకొని, మరల నింతలో నాత్మహత్యాదోష మనుబుద్ధి యొకటి పుట్టుటచే కొంత జంకి మీలో నెవ రయినను బ్రతికి యుండవచ్చు ననియు నొకవేళ మి మ్మందఱను మరల జూచుభాగ్యము కలిగినను కలుగవచ్చుననియు నూహచేసి మరణప్రయత్నమును మానుకొని, లేచి నాలుగడుగులు నడచితిని. అక్కడ నెత్తుట దోఁగియున్న శిర స్సొకటియుఁ దానిప్రక్కను బట్టలమూటయుఁ గనఁబడఁగా, అం తటి యాపదలోసహితము దుర్వార మయిన క్షుద్బాధకు సహిం పలేక తినుట కందులో నేమయిన దొరకవచ్చునని యామూటను విప్పి చూచితిని; అందు పురుషులు ధరించుకొనఁదగిన వస్త్రాదులు మాత్ర మున్నవి. వానిని చూచినతోడనే చక్కనిస్త్రీలు నిజ వేషములతో నొంటరిగాఁ దిరుగుట క్షేమకరము కాదుకాఁబట్టి పురుషవేషము వేసికొని యేదో యొకగ్రామము చేరవలె ననునాలో చన తోఁచి యావస్త్రములను గట్టుకొని యంగీని తొడిగికొని పురుష వేషమును ధరించి, నాపూర్వపుబట్టలను మిగిలినబట్టలతోఁ జేర్చి మూటగట్టి నాశరీరమున నున్ననగలను తీసి చెంగున ముడి వైచుకొని బయలుదేఱి, యొక కాలిమార్గమున నడచి తెల్లవాఱువఱ కొక గ్రామమును జేరితిని. ఆగ్రామములో ఆపూట కుండి, నగల నమ్మి వేసి రొక్కమును జేర్చుకొని తలమీఁది దెబ్బచేత బాధ పడుచునే చేరువగ్రామమునకుఁ బోయి యక్కడ కొన్ని దినము

యుండి వైద్యముచేయించుకొని నిమ్మళించిన తరువాత బయలుదేఱి చుట్టుపట్ల గ్రామములోఁదిరుగుచు పూటకూటి యిండ్లలో భోజనము చేయుచు పదియేను దినముల క్రిందట జగ్గంపేటఁ జేరితిని. ఆగ్రామ కరణము ముసలివాఁడును పుత్రసంతానము లేనివాఁడును గనుక నన్నుఁజూచి ముచ్చటపడి తనపనికి నేను సాయముగా నుందునని యెంచి నన్నుఁ దనయొద్దనే యుంచుకొని యాదరించుచు నాప్రవర్తనమునకు మిక్కిలిసంతోషించి తనకున్న యొక్కకుమార్తెను నాకిచ్చి వివాహముచేసి యిల్లరికముంచుకోవలెనను నుద్దేశముతో నాకులగోత్ర నామముల నడిగి తెలిసికొనెను. నేనక్కడ సుబ్బరాయఁడను పేరున మిక్కిలి నమ్మకముగానుండి, మీరువిద్యచెప్పించిన మహిమచేత లెక్కలు మొదలైనవి వ్రాయుటలో తోడుపడుచుండి, నాకు వెంకటేశ్వరుల మ్రొక్కుచేత మావారు తలపెంచుకొనునట్టు చేసినారనియు, ఈవ్రత సమాప్తి యగువఱకును తలయంటుకోఁగూడ దనియు, చెప్పి యావ్రతమునకు భంగము కలుగకుండగాపాడెద మని వారిచేత ననిపించు కొని పురుషవేషము బయలఁబడకుండఁ గడుపుకొనుచు వచ్చితిని. అట్లుండఁగా నొకనాఁడు మధ్యాహ్నము సీతనెత్తుకొనివచ్చి యెవ్వరో యిద్దఱుమనుష్యులు భోజనముపెట్టించుటకై నే నున్న యింటికిఁ దీసి కొనివచ్చిరి. అప్పుడు మనము దాహముతీర్చి బ్రతికించినరాజు వచ్చి వాండ్రను కొట్టి సాగనంపెను. అంతట నాయింటివారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని నేనును రాజుగారును సీతను దీసికొనివచ్చితిమి. మీ యంతట మీరందఱును నన్నానవాలుపట్టి కనుగొనువఱకును నేను రుక్మిణి నని మీతో నెవ్వరితోను జెప్పకుండ నుండవలె నని మార్గము పొడుగునను తలఁచుకొని వచ్చితిని గాని, అమ్మను జూచినతోడనే మనసుపట్టలేక లోపలినుండి దుఃఖము పొంగివచ్చి కౌఁగిలించుకొని నాసంగతి జెప్పివేసితిని.

అని రుక్మిణి చెప్పినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కోమార్తె యొక్కబుద్ధికిని సాహస కార్యమునకును సంతోషించి యామెను కౌఁగలించుకొని మిక్కిలి గారవించెను. రుక్మిణియొక్క యీ చరిత్రమును విన్నవా రెవ్వరైనను, ఉన్నయూరిలో సహితము గడపదాఁటి పొరుగువీధికైన నెప్పుడును పదచలనముచేసి యెఱుఁగనంత సుకుమారిగాఁ బెరిఁగిన పదునాలుగేండ్ల ప్రాయముగల ఒక్క ముగ్ధబాలిక అంతటిధైర్యమును పూని సమయోచితబుద్ధితో మంచియుపాయము నూహించి పరుల కెవ్వరికిని భేద్యముకాని మాఱువేషమును ధరించి లోకానుభవమువలన నాఱితేఱిన ప్రౌఢాంగనలకు సయితము కష్టసాధ్య మయినరీతిని ప్రచ్ఛన్నముగా నుండఁగలిగిన దన్నవార్తను నమ్మశక్యముకాకున్న దనవచ్చును. ఎవరునమ్మినను ఎవరునమ్మకపోయినను వాస్తవమును మఱుఁగుపఱచక చెప్పుట చరిత్రకారునికి విధాయకకృత్యము గనుక, జరిగినసంగతినేనూ జరిగినట్టు చెప్పుచున్నాను. పురాణగాథలయందువలె మనుష్యులు లేడిరూపమును ధరించినారని కాని పురుషులు కేవలస్త్రీలుగానే మాఱినారని కాని అసాధ్యమయిన సంగతి యిందేదియుఁ దెలుపఁబడలేదు. ఆమె కిట్టియద్భుతవిధమున బ్రవర్తింపనేర్పినది యామెనాశ్రయించియున్న సరస్వతియే కాని స్వశక్తి కాదు. విద్యాప్రభావము నెఱిఁగినవా రెవ్వ రిట్టిదొక ఘనకార్యమని యాశ్చర్యపడుదురు ?

పదమూడవ ప్రకరణము.

శంకరయ్య కాసులపేరుతో వచ్చుట—అతఁడు తన తండ్రివృత్తాంతమును వినిపించుట—వైష్ణవగురువుల యూరేగింపు—నృశింహస్వామియొక్క రాక—అతఁడు తన కథను జెప్పుట.

పైని చెప్పినరీతిగా రుక్మిణియు తల్లిదండ్రులును మాటాడుకొనుచుండఁగానే, పదునాలుసంవత్సరముల యీడుగల యొక చిన్నవాఁడు వచ్చి బుజముమీఁది మూటను క్రిందఁ బడవైచి రాజశేఖరుఁడుగారి కాళ్ళమీఁద బడి 'అయ్యో మామయ్యా' యని యేడువనారంభించెను.

రాజ—ఏమి శంకరయ్యా! ఆఁడుదానివలె నాలాగున నేడ్చుచున్నావు? ఊరుకో.

శంక—మానాయన పదియేను దినములక్రిందట కాలము చేసినాఁడు. నేనప్పుడు గ్రామములోఁగూడ లేకపోయినాను.

రాజ—ఏమిరోగముచేతపోయినాఁడు? నీవప్పుడు గ్రామములో లేక యెక్కడకు వెళ్ళినావు?

శంక— అతఁ డాత్మరోగముచేత పోలేదు; ఇల్లుకాలి పోయినాఁడు. నేనావఱకుపదిదినములక్రిందటనే నాసవతితల్లిని తీసికొని యేలూరు వెళ్ళియుంటిని. నే నక్కడనుండఁగా నాకీ వర్తమానము తెలిసినది.

రాజ—ఇల్లెందుచేత కాలిపోయెనో యాతఁడేల బయటకు రాకుండెనో నా కాసంగతి వివరముగాఁ జెప్పు.

శంక—మీరు గ్రామములో నుండఁగానే మానాయన భూతవైద్యమునందు ప్రబలుఁడుగా నున్నాఁడుగదా? అటుతరువాత చుట్టు

ప్రక్కల గ్రామములయందుఁగూడ అతనిప్రసిద్ధి వ్యాపించినది. ఎవ్వరియింట నెవ్వరికి కొంచెము జ్వరము వచ్చినను మానాయనను పిలిచి తీర్థ మిప్పించుచుండిరి ; ఎవ్వరికి కాలు కాసంతినొచ్చినను మా నాయనచేతనే రక్షరేకు కట్టించుకొనుచుండిరి ; ఎవ్వరికి కొంచెము గాలిపోఁకినదన్నను మానాయననే పిలుచుకొని పోవుచుండిరి; ఎవ్వరు కొంచెము జడిసికొన్నను, మా నాయనచేతనే విభూతి పెట్టించు చుండిరి. వేయేల? చుట్టుపట్ల నేగ్రామములో నెవరికేజబ్బువచ్చినను మా నాయనను పిలువని స్థలము లేదు. ఈప్రకారముగా జరుగుచుండుట చేత నెల్లవారును సమస్తవస్తువులను మాయింటికిఁ దెచ్చి భక్తి పూర్వకముగా సమర్పించుచుండిరి ; ఎవ్వరియింట నే శుభకార్యము జరిగినను ముందుకట్నము మా నాయనదిగానే యుండెను.

ఈవిధముగాఁ గొంతకాలము జరిగినపిమ్మట నొకనాఁడు ప్రాతః కాలమున మానాయన వీధిలో నడచుచు, ఒక యీఁడిగవాని వాకిట కాయలగెలలతో నిండియున్న యొక కొబ్బరిచెట్టును జూచి ఆయింటి వానిని పిలిచి తనకు నాలుగు లేఁతబొండములు పంపుమని యడిగెను. వాఁడు కొంచెము పొగరుఁబోతుగనుక సొమ్ము తెచ్చికొన్నచో కాయల నిచ్చెద నని మాఱుపలికెను. అందుమీఁద మానాయన క్రోప దృష్టితో వానివంక నెఱ్ఱపాఱఁ జూచి కాయల నియ్యవాయని గద్దించెను. "నేనియ్యను నన్నెఱ్ఱపాఱఁజూచి యేమిచేసెదవో చూతు"మని వాఁడును వెనుకతీయక గట్టిగా జెప్పెను. ఆ పీపాటికి నీచెట్టేమగునో చూచు కొమ్మని తల యూఁచుచు మాతండ్రి యింటికిఁ బోయెను. దయ్యాలు పెట్టి చంపినప్పటిమాట చూచుకొందమని వాఁడును లోపలికి నడచెను.

ఆ రాత్రి రెండుజాములవేళ మాతండ్రి గాఢనిద్రలోనున్న నన్ను లేపి నాయుత్తరీయపుకొంగున గిద్దెడు బియ్యము మూటగట్టి కడుగు

చెంబు చేతికిచ్చి తనతోఁగూడ రమ్మని చీఁకటిలో నన్నుఁ దీసికొని పోయెను. నేనును కన్నుకన్ను కనఁబడని గాఢాంధకారములో నిశాసమయమున దారి తడవుకొనుచు మాతండ్రితో నీడిగవాని యింటికడకుఁ జేరి నిలిచితిని. అప్పుడు నన్నక్కడ నిలువఁబెట్టి మానాయన కాలికి బందము వేసికొని కొబ్బరచెట్టున కెగఁబ్రాకి, యొక కత్తితో దాసి మువ్వను చితుకఁబొడిచి యందు నేను దెచ్చిన బియ్యమును కడుగును బోసి చెట్టు దిగివచ్చి యాయర్ధరాత్రమప్పుడు మరల నన్నుఁ దీసికొని యింటికి వచ్చి యారాత్రి సుఖనిద్రచేసెను. మఱునాఁ డతఁడు తన్నుఁ జూడవచ్చినవారితో నెల్ల "యీడిగవాఁడు కొబ్బకాయ లియ్యకపోయి నందున వానిచెట్టునకుఁ బ్రయోగము చేసితి" నని చాట మొదలు పెట్టెను. అందుకు దృష్టాంతముగా నాఁడు మొదలుకొని మువ్వవాడి క్రమక్రమముగా ఆకు లెండిపోయి నాలుగైదు దినములలో చెట్టు చచ్చెను. "తనకు కొబ్బెదకాయలియ్యనన్న కోపముచేత బాపనవాఁడు నిష్కారణముగా నాకొబ్బరచెట్టును దయ్యాలు పెట్టి చంపినాఁ" డని యూర నెల్లవారితోను జెప్పుకొని యీడిగవాఁ డేడువ నారంభించెను. ఆవార్త శీఘ్రకాలములోనే చేరువ గ్రామములకును బ్రాఁకెను. అందు మీఁద నెల్లవారికిని మానాయన మీఁద నొకవిధమయిన యసూయ కలిగెను.

ఆపిమ్మట గ్రామములో నొకరికి రోగము వచ్చినప్పుడు మా నాయన ప్రయోగముచేసినాఁడేమో యని కొందఱి కనుమానము కలిగెను. అందుచేత గ్రామములోనివారు తమయింట రోగాదికము వచ్చినప్పుడు మునుపటంత తఱుచుగా మానాయనను పిలుచుకొని పోవ మానివేసినారు. కాని యాతనిని పిలువకపోయిన నేమిచేసి పోవునో యని మనస్సులలో భయపడుచుండిరి. ఈరీతి నుండఁగా నొక కోమటివాని పిల్లవానికి రోగమువచ్చినప్పుడు, వానితల్లి యు

ముత్తవయు వెళ్ళి పోవ యనుగగా పేరంటాలుగుడివద్దనున్న మాలది మాచిన్నవానికి గ్రామములోనివారే యొకరు ప్రయోగము చేసినా రని చెప్పెను. అందుమీఁద వారిద్దఱు నేడ్చుచు నింటికి వచ్చి యీవర్తమానమును మగవాండ్రకు వినిపింపఁగా వాండ్రా ప్రయోగము చేసినవాఁడు మామతండ్రియేయని నిశ్చయించి భూతవైద్యులను పిలిపించి పలువిధముల పాట్లుపడిరి కాని వచ్చినరోగమునకు చికిత్సచేయించక పోయినందునను జ్వరబాధితుఁ డయి యుండఁగా భూతవైద్యు లాతనివి పలుమాఱు స్నానములు చేయించుచు వచ్చినందునను వాయువుచేసి మాపిల్లవాఁడు కాలధర్మము నొందెను. అది మొదలుకొని మామతండ్రి ప్రయోగములుచేసి యందఱను జంపుచున్నాఁడన్న నమ్మక మొకటి యూర నందఱికిని గలిగెను. ఆనమ్మకమునకుఁ దోడు మునుపెప్పుడో గ్రామమున చచ్చినవారు తాము ప్రయోగముచేతనే చచ్చినా మనియు, వీరు నిజమును కనుగొనలేక రోగమని భ్రమపడి తమ్ముఁ బోఁగొట్టుకొన్నా రనియు చెప్పుకొని యేడ్చుచున్నట్టు గ్రామములోని ముసలిముండలిద్దఱుముగ్గురు రోదనముల కారంభించిరి. ఆకాలములో కామేశ్వరి మొదలైన యిలవేల్పులు గృహములోని విధవల కావేశమై యెవరికైన రోగము వచ్చినప్పుడు ప్రయోగ మని యొకటిరెండుచోట్ల పలుకుచు వచ్చెను. ఈయన్నికారణములచేతను గ్రామములో నెవ్వరి కేవిధమయినజబ్బు కగిగినను, అది యంతయు మా నాయనచేసిన ప్రయోగముచేతనే కలిగినదని జనులు భ్రమపడుచుండిరి. తా నేదోషము నెఱుఁగనని మానాయన యెన్నివిధముల ప్రమాణములుచేసిచెప్పినను, ఎవ్వరు నాతనిమాటలను విశ్వసించినవారు కారు. జనులపిచ్చి యేమందును? గ్రామములో మరణమునొందిన వారందఱును మానాయనచేసిన ప్రయోగముచేతనే పోయిరని దృఢముగా నమ్మిరి; వ్యాధిగ్రస్తులైనవారందఱును మా నాయనయొక్క-

మంత్రశక్తిచేతనే బాధపడుచున్నారని తలఁచిరి. కాఁబట్టి యెల్లవారును కొంతకాలమునకు మానాయనను గ్రామమున కొక మృత్యుదేవతనుగాఁ జూచుకొనుచుండిరి. మా నాయనపొడ గనఁబడినప్పుడెల్లను గ్రామములోని యాఁడువారు నెటికలువిఱిచి తిట్టఁజొచ్చిరి. మగవాఁడ్రు కొఱకొఱలాడుచు ముఖపటివలె మాటాడక యాతఁడు కనఁబడినప్పు డెల్లను తప్పించుకొని పెడదారిని తొలఁగిపోవుచుండిరి. ఇరుగుపొరుగునున్నవారు నిప్పుసహితము పెట్టమాని వేసిరి; ఏవస్తువు బదులునిమిత్తము వెళ్ళినను లేదనుచుండిరి. పొరుగువారు తమనూతిలో నీళ్ళు తోడుకొన వలనుపడదనిరి. అందుచేత నీప్రకారముగా శత్రుమధ్యమున కాపురముచేయుట మానాయన కెంతో భారముగా నుండి, ఇదియంతయుఁ దాను భూతవైద్యుఁడనని వేషము వేసికొనుటవలన గలిగిన పాపఫలముగదా యని తెలుసుకొని పశ్చాత్తాపపడిన కార్యము లేక స్వయంకృతాపరాధమునకు నోరెత్తక యనుభవించుచుండెను.

ఇట్లున్న సమయములో నొకసారి సవతితల్లికి దేహములో రుగ్ణత వచ్చినది; అప్పుడెందఱిని గాళ్ళుగడుపులు పట్టుకొన్నను ఒక్కరైనను పథ్యపానములుచేసి పెట్టుటకుఁ గాని నిద్రరాకుండ దగ్గఱనుండి మాటలు చెప్పుటకుఁగాని వచ్చినారుకారు; గ్రామములోనివా రెవ్వరును పథ్యపానమునకయి తమనూతిలోనుండి నీళ్ళుసహితము తెచ్చుకొనిచ్చినవారు కారు; మీరు గ్రామమునుండి లేచివచ్చిన నాలవ నాఁడే మనగ్రామములో వైద్యుఁడుగా నుండిన నంబి వరదాచార్యులు పోయినాఁడు. నేతి రామయ్య మనయింట వంటబ్రాహ్మణుఁడుగా నుండి కంచుచెంబులతో డెత్తుకొనిపోయి ముండ కిచ్చినందునకయి మీరు పని తీసివేసిన తరువాత వాఁడు మఱియొందునకును పనికిరాని వాఁడౌటచేత చదువులబడి పెట్టుకొని జీవనము చేయుచుండెనుగదా!

25

వరదాచార్యులు పోఁగానే వైద్యముకూడ నారంభించి వాఁడిప్పుడు గ్రామములో ఘనవైద్యుఁడయి యున్నాఁడు. మొదట వైద్యమారంభించినప్పుడు క్రొత్తగనుక రోగముల నామములను ఔషధనామములను మానాయనచేతనే వ్రాయించుకొని, యెట్టివివియు నల్లనివియు నయిన కప్పెలుచేసి తీసికొనివచ్చి యేమం దేరంగుగలదిగా నుండునో మానాయనవలననే తెలిసికొని వానిమీఁద "పూర్ణచంద్రోదయము" "వాతరాక్షసము" మొదలయిన పేళ్లనువ్రాసి యంటించినాఁడు. జీలకఱ్ఱ, ఖరియములు, మొదలయినవస్తువులలో సిందూరము వేసి నిమ్మకాయలరసముతో నూరి మాయింటచే మాత్రలుచేసి తీసికొని వెళ్ళుచుండెను. అతఁడేయౌషధమునడిగినను తనయొద్ద లేదనక తులము నకు రూపాయమొదలుకొని యిరువది రూపాయలవఱకును వెలగట్టి యిచ్చుచుండెను. ఆరంభదశయందు వచ్చినసొమ్ములో మానాయనకుఁగూడ భాగమిచ్చెడివాఁడుగాని తాను పెద్దవైద్యుఁడని పేరుపొందిన తరువాతను మానాయనకు గ్రామములోనివారితో విరోధమువచ్చిన తరువాతను భాగమిచ్చుట మానివేసినాఁడు. అట్టివాఁడు మానాయన స్వయముగా వెళ్ళి తన భార్యకు జబ్బుగా నున్నదని బతిమాలి పిలిచినను ప్రజలకు వెఱచి యొక్కసారి చేయియయినను చూచి పోయినవాఁడుకాఁడు. వేయేల? ఊరివారు పెట్టవలసిన నిర్బంధముల నన్నిటిని బెట్టిరి; చీకటిపడినమీఁదట ఇంటిమీఁద బెడ్డలువేయ నారంభించిరి. నన్ను భార్యకుఁ గావలిపెట్టి మానాయనయే చెఱువు కుఁయిబో స్నానముచేసి నీళ్ళు తెచ్చుకొని వంటచేసి పగలు రెండు జాములకు పథ్యముపెట్టుచు, మీరయిన గ్రామములోనున్నఁ దనకింత యిబ్బంది రాదుగదా యని మీరుచేసిన యుపకారములను దలఁచు కొనుచు బహువిధముల విచారించెను. బహుప్రయాసముమీఁద కొన్నిదినములకు మాతల్లికి వ్యాధి నిమ్మళించినదిగాని దేహములో

బలముమాత్రముచేరినదికాదు. గ్రామములో విరోధమంతకంతకు ప్రబలినది. తెల్లవార లేచి చూచువఱకు, మావీధిగుమ్మముకడ నశుద్ధపదార్థములును మనుష్యులపుఱ్ఱెలును పడియుండుచు వచ్చెను. మా తండ్రి వానినన్నిటినిదీసివేసి నిత్యమును రెండుసూడు స్నానములు చేయుచు భార్య కుపచారము తిన్నగా జరగనందున నన్నామెవెంట నిచ్చినవారిమీఁద పుట్టినింటికి హేలాపురము పంపి, తానొక్కఁడు నిల్లు కనిపెట్టుకొని యుండెను.

బయలుదేఱిన మఱునాఁడురాత్రి నాలుగు గడియలప్రొద్దు పోయినతరువాత మేము సుఖముగాపోయి యేలూరుచేరితిమి. అక్కడఁ గొన్నాళ్ళున్నమీఁదట పథ్యము వంటఁబట్టుట చేతను తల్లిదండ్రుల యాదరణచేతను నాసవతితల్లి దేహము స్వస్థపడినది. ఒకనాఁడు నేనును నాసవతిమేనమామయు నుదయకాలమున దంతధావనము చేసికొని వీధిలో రావిచెట్టుచుట్టును గుండ్రముగా రెండడుగులయెత్తుగా వేయఁబడియున్న యరుగుమీఁదఁగూరుచుండి యుంటిమి. నాసవతితల్లి తండ్రి రావిచెట్టునకును వేపచెట్టునకును పెండ్లిచేయించి వానిచుట్టును విశాలమయిన యాయరుగు వేయించినాఁడు. ఆయరుగుమీఁద చెట్టునీడను గూరుచుండి గ్రామకరణమెప్పుడును పనిచూచుకొనుచుండును. అప్పుడు ముప్పదిసంవత్సరముల యీడుగల యొకనల్లనిశూద్రుఁడు తెల్లబట్టలు కట్టుకొని చంక మూటనుదగిలించుకొని వచ్చి 'మీరేమయిన కాసులపేరు గొనియెదరా?' యని యడిగెను. మాసవతి మేనమామ 'ఏదీ చూపు' మని యడిగెను. ఆశూద్రుఁ డరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి మూటనువిప్పి కాసులు పేరుతీసి యాతనిచేతి కిచ్చెను. అతఁడు చూచి వెలయడిగి నాచేతికిచ్చి బాగున్నదేమో చూడుమని చెప్పెను. నేను దానిని చేతఁబట్టుకొని నిదానించిచూచి, కొలికిపూసనుబట్టి యాన

వాలుపట్టి రుక్మిణిదని తెలుసుకొని 'నీకీకాసులపేరు నెక్కడనుండివచ్చె' నని వానిని బ్రశ్నలువేసితిని. వాడు నేను వర్తకుడను కాఁబట్టి మా యూరిలో నొకనిచేత పట్టుతోఁకట్టించినా నని చెప్పెను. అందుమీఁద నేనాపేరు మాబంధువులదనిచెప్పి, 'యీఁదొంగసొత్తు నీయొద్దఁగనఁబడి నదికాఁబట్టి నిన్ను రాజభటుల కొప్పగించెద' నని బెదిరించితిని. వాఁడును జడియక కాసులపేరు మాయొద్దనేదిగవిడిచి, తానాకుఁబోయి మీరుచేసినయక్రమమును జెప్పి 'మిమ్ములను బట్టుకొని శిక్షించుటకు బంట్రోతులను దీసికొనివచ్చెద' నని కేకలు వేయుచుఁబోయి, నేనచట రెండుదినములున్నను మరల రానేలేదు.

మూఁడవనాఁడు ప్రాతఃకాలముననే యొక కూలివాఁడు ధవళే శ్వరమునుండి వచ్చి నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసిన జాబు నొకదానిని నాచేతి కిచ్చెను. నేను దానిని పుచ్చుకొని విప్పి చూచుకొనునప్పటికి "మీనాయన నేఁడే గృహము తగులపడి కాలముచేసినాఁడు కాఁబట్టి తక్షణము బయలుదేఱి రావలసినది" అని యందు వ్రాసి యుండెను. పిడుగువంటి యీవార్త చూడగానే గుండెలు బద్దలయి లోపలికిఁ బోయి యేడ్చుచు నాసవతితల్లి కాదుర్వార్తను వినిపించితిని ; ఆమాట విన్నతోడనే యామె నేలఁబడి కొప్పువిడిపోవ దొర్లుచు బొమ్ముచరచు కొనుచు నిల్లెగిరిపోవునట్లు రోదనముచేయ నారంభించెను. ఆయేడుపు లును పెడబొబ్బలును కొంచెము చల్లాఱినతరువాత నామెకు ధైర్యము చెప్పి, ఆకూలివానివెంట నాపూటనే బయలుదేఱి కాళ్ళు పొక్కు లెక్కునట్లుగా తెల్లవారినదాక నడచి మఱునాఁడు పగలు రెండు జాములవేళకు మాయిల్లు చేరితిని. అప్పుడాయింటికి గోడలుతప్ప మఱి యేమియులేవు. చుట్టుపట్ల నొకయిల్లయిన కాలక వింతగా మాయొక్క యిల్లు మాత్రము పరశురామప్రీతి యయినది. నేనక్కడ విలపించు

చుండఁగా నిరుగుపొరుగులవారు వచ్చి నన్నోదార్చి, నాలుగుదినముల క్రింద రాత్రి యాకస్మికముగా గృహమునకు నిప్పంటుకొని సాయము వచ్చులోపలనె కాలిపోయినదని చెప్పిరి. నేనంతట నారాయణమూర్తి గారియింటికిఁ బోయితిని. ఆతఁడావఱకే మాతండ్రికి దహనసంస్కారములు చేయించెను. మీరా గ్రామమునుండి వచ్చినప్పటినుండియు మానాయనయు నారాయణమూర్తిగారును ప్రాణస్నేహము కలవారుగా నుండిరి. మీరు ధవళేశ్వరము విడిచిపెట్టిన నెలదినములకు నారాయణమూర్తిగారి లోపల దొంగలుపడి యొకరాత్రి సర్వస్వము దోఁచుకొనిపోయిరి. అందుచే నతఁడు మరల బీదవాఁడై మాతండ్రి ననుసరింపఁగా భూతవైద్యములో తనకు సహాయుఁడుగా నాతనిని త్రిప్పుచు భోజనమునకేమయిన నిచ్చుచుండెను. మా నాయనకు గ్రామములో నందఱును శత్రువులుగా నేర్పడినప్పుడు, నారాయణమూర్తిగారొక్కరే పరమమిత్రుఁడుగా నున్నాఁడు. మీబావమఱఁదికి గ్రామములోనివారు తనసొత్తును దోచుకొని పోవుదురని భయము తోఁచినప్పుడు, ఒకనాఁటిరాత్రి రహస్యముగా నన్ను తోడుపట్టుమని నగలును రొక్కము నున్న పెట్టెను నారాయణమూర్తిగారి యింటికిఁ గొనిపోయి ఆతని పడకగదిలోఁ బెట్టి లక్కతో ముద్రవేసి పైని కప్పతాళమువేసి తాళపుచెవిని తనదగ్గఱనే యుంచుకొనెను. నారాయణమూర్తి నన్నుఁజూచి మానాయనను తలఁచుకొని యేడ్చునప్పుడు, 'నాయొద్ద దాఁచుకొన్న నగలపెట్టెనుగూడ మరణకాలము నకుఁ దీసికొనిపోతివా' యనియేడ్చెను. నేను పడకగదిలోనికి వెళ్ళినప్పుడు పెట్టెయచట లేదు; ఆయింటమఱియొకచోటను గనఁబడలేదు. తరువాత మాతండ్రి చావునుగురించి యడుగఁగా, నేను హేలాపురమునకు వెళ్ళినది మొదలుకొని వీథిలోనికి వచ్చిన నెవ్వరేమిచేసెదరోయను భీతిచేత మీ

భావమునందది లోపలతలుపు వేసికొని కూరుచుండుచు వచ్చెననియు, అట్లు రెండుమూడుదినములు జరిగినపిమ్మట దామోదరయ్య లోపల తలుపు వేసికొని కూరుచుండి యేమో పాతాళహోమము చేయుచున్నాఁడని గ్రామములో నొకవదంతి కలిగినదనియు, ఆవల గ్రామములోనివారందఱును నాలోచించి యందఱకును కీడుగలుగుటకై యేదోనుహామంత్రమును పురశ్చరణ చేయుచున్నాఁడుకాని వేఱుకాదని నిశ్చయించి దానికి విఘ్నము కలిగింపనిఁగాని తమకు బ్రతుకు లేదని గోదావరియొడ్డున సభ చేసినారనియు, ఆరాత్రియే యిల్లు కాలుట మొదలుగాఁగలపని యంతయు జరగిన దనియు, అతఁడు చెప్పెను. నేనును పదిదినములకర్మయు జరిగినదాఁక వారియింటనే యుండి, పదమూఁడవనాఁడు బయలుదేఱరాను గనుక పదునాలవనాఁడు కాసుల పేరుతో మీరున్న గ్రామమునకు రావలెనని వచ్చుచుండగా, త్రోవలో సిద్ధాంతి యగపడి రహస్యముని నన్ను దూరముగా దీసికొనిపోయి మానగలపెట్టెను నారాయణమూర్తి తమయింట దాఁచుట చెప్పి తనకు నూఱుపూపాయలిచ్చెడు పక్షమున పెట్టె నాతనికియ్యక నిలిపి యుంచెద ననియు, మీమామగారిని చూచి వచ్చినత్రోడనే తగవు పెట్టవలసిన దనియుఁ జెప్పెను. నేనును మంచిదని చెప్పి మీకొఱకు వెదకుకొనుచు వచ్చితిని.

అని శంకరయ్య తనతండ్రి సంగతి యంతయుఁ జెప్పి మూటను విప్పి కాసులపేరును దీసి రాజశేఖరుఁడుగారిచేతి కిచ్చెను. ఆయన దానిని పుచ్చుకొని మేనల్లుని కౌఁగిలించుకొని యూరార్చుచు, దామోదరయ్య పోయినందుకు గొంతతడవు విచారించెను. అప్పు డింట నున్నవారందఱును దామోదరయ్యనిమిత్త మొకసారి రోదనముచేసి భోజనములు చేసిరి. ఆమధ్యాహ్న మంతయు లోకవార్తలతో ప్రొద్దు జరగినది.

దీపములు పెట్టిన కొంతసేపటికి వాద్యములచప్పుడు వినఁబడి నందున రాజశేఖరుఁడుగారు మొదలగు వారందఱును వీధిలోనికి చూడ వచ్చిరి. బలముగా ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను ధరించి యొకవైష్ణవ స్వామి పల్లకిలో కూరుచుండి యిరుప్రక్కల నిద్దఱు వింజామరలు వీచుచుండ కరదీపిక లనేకములు వెలుఁగ నూరేగు చుండెను. ఆవెనుక కొందరు తెలగాణ్యులును నొకవైష్ణవుఁడును గంధములు పూసుకొని తాళవృంతములతో విసరుకొనుచు నడుచుచుండిరి. ఆవైష్ణవుని రాజ శేఖరుఁడుగా రెఱుఁగుదురు గనుక దగ్గఱకు పిలిచి యీప్రకారముగా ముచ్చటింప నారంభించిరి.

రాజ—మీరు ధవళేశ్వరములో నున్న కూడూరువారికి గురువులు కారా?

వైష్ణ—అవును. ఆపల్లకిలో కూరుచున్నవారి కీగ్రామములో నవసరాలవారు శిష్యులు.

రాజ—వెనుక నేను చూచినప్పుడు మీరు గురువులుగాను, మీకాయన శిష్యుఁడుగాను ఉండెడివారు కారా?

వైష్ణ—మాలో మాకటువంటిభేదము లేదు. నాకు శిష్యులున్న గ్రామములో నతఁడు శిష్యుఁడుగాను, అతనికి శిష్యులున్న గ్రామములో నేనుశిష్యుఁడనుగాను, మాఱుచుందుము. ఆయన తాతయు మాతాతయు సహోదరులు; వారితండ్రి ప్రతివాదిభయంకరము గండభేరుండాచార్యుల వారు జగదేకపండితులు. వారు పరమపదమునకు వేంచేసిన తరువాత వారు సంపాదించిన శిష్యులను మాతాతలును తండ్రులును పాళ్ళువేసి కొని పంచుకొన్నారు. ఈగ్రామములోనివారు మావాని వంతునకును ధవళేశ్వరములోనివారు నావంతునకును వచ్చినారు. మాకాపురపు గ్రామమైన శ్రీకూర్మము విడిచి యీప్రకారముగా సంవత్సరమున కొక సారి శిష్యసంచారము చేయుదుము.

రాజ—వెనుక మీరాయనను చదువు రాదని చెప్పినారే, ఆయన శిష్యుల కేమి యుపదేశము చేయును ?

వైష్ణ—ఆయన కెంతచదువు వచ్చునో నాకు నంతేవచ్చును. శిష్యుల కుపదేశించుట కేమి చదువు రావలెను? శిష్యుల కష్టాక్షరి చెవిలో నుపదేశించి నిత్యమును నష్టోత్తరశతము జపము చేసికొమ్మని చెప్పి, గురువే దైవమని నమ్మి కొలిచిన వైకుంఠము కరస్థమని పలికి, బుజములమీఁద తప్తముద్రధారణము చేసి, మా గురుదక్షిణ పుచ్చుకొని మాదారిని మేము పోదుము. మే మెవ్వరితోను ప్రసంగిం చము గనుక మమ్మందఱును పండితులే యనుకొందురు.

రాజ—మీ రీగ్రామములో పదిదినము లుందురా ?

వైష్ణ—ఉండము. రేపే వెళ్ళిపోయెదము. తరువాత సావకాశ ముగా దర్శనముచేసి మాటాడెదను.

అని యాతఁడు పల్లకీతోఁ గలిసికొనుట కయి పరుగెత్తెను.

వారు వెళ్ళినతరువాత వీధితలుపు వేసివచ్చి మగవారు రాత్రి భోజనమునకుఁ గూరుచున్నతోడనే యెవరో వచ్చి వీధితలుపుకడ "రాజశేఖరుడు మామగారూ" అని పిలువఁజొచ్చిరి. మాణిక్యాంబ నడవలోనికి వెళ్ళి 'యెవరువార' ని యడుగఁగా 'నేను నృసింహస్వామి' నని వెలుపలినుండి యొకరు పలికిరి. ఆమాటయొక్క ధ్వనియు పేరును విన్నతోడనే మాణిక్యాంబ భయపడి తటాలున లోపలికిఁ బరు గెత్తుకొని వచ్చి యా సంగతి భర్తతోఁ జెప్పి 'నృసింహస్వామి పోయి అన్నాళ్ళయినది ; ఎప్పుడును నాకీవఱకు స్వప్నములోనైనను గనఁబడలేదు. ఇప్పు డీవిరుద్ధమే' మని యాశ్చర్యపడఁ జొచ్చెను. ఇంతలో వీధితలుపువద్ద మరల కేకలువినఁబడెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడు గారు భోజనముచేసి దీపము వెలిగించుకొని పోయి తలుపుతీసిరి. తీయఁగా నిజముగా నృసింహస్వామియే 'మామా' యని పలుకరించి,

ఆయన చేయి పట్టుకొనెను. ఆమె తన యల్లుని ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచు
నమ్మక మరలమరల దేహమును పట్టి చూచి, పాదములు వెనుక
వైపునకు తిరిగియుండక తిన్నఁగానే యుండుటవలన మాయాకార
నిశ్చయించి యాతనిని లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి పార్వతితో మననృసింహ
స్వామియే వచ్చినాఁడని చెప్పి కాళ్ళకడుగ నీళ్ళిమ్మని [illegible]
పెట్టెను. ఆమెయు దీపము దగ్గరగాఁ దీసికొనివచ్చి మొగము పాఱఁ
జూచి 'నాయనా' యని కౌఁగిలించుకొని కన్నీరునించెను. ఆమెనుజూచి
యల్లుఁడును కన్నులనీరు పెట్టుకొనెను. ఆయుద్రేకమంతయు నడఁగిన
మీఁదట, నృసింహస్వామి లేచి కాళ్ళు కడుగుకొని భోజనముచేయుచు
తాను కాశీయాత్ర వెళ్ళుటయు దారిలో తనమిత్రుఁడు తన్ను విడిచి
వచ్చుటయు మొదలుగాఁగల సంగతి నీప్రకారముగాఁ జెప్ప నారం
భించెను.

నాకు చిరకాలమునుండి కాశీయాత్ర చేసిరావలెనని మనసులో
కోరిక యుండెను గాని తగినతోడు లేకపోవుటచేత నాకది దుర్లభమని
యాతలఁపు విడిచిపెట్టితిని. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు చామర్తివారి చిన్న
వాఁడు శేషాచలము నాయొద్దకువచ్చి యెవ్వరితోను జెప్పవలదని నాచేతఁ
దనచేతిలో చేయి వేయించుకొని రహస్యముగా దనకు హిమవత్పర్వతము
దగ్గఱ తపస్సుచేసి స్వర్ణవిద్యను గ్రహింపవలెనని కోరిక గలదనియు,
నేనుకూడ వచ్చినపక్షమున తనతో దీసికొనివెళ్లి యావిద్య నుపదేశిం
చెదననియు, మనమిద్దఱమును బంగారముచేయు యోగము గ్రహించిన
మీఁదట మరల నింటికివచ్చి కావలసినంత బంగారమును జేసికొని
కోటీశ్వరులము కావచ్చుననియు చెప్పెను. ఆమాటలమీఁద మనస్సులో
నాకును మిక్కిలి యాశపుట్టి, తప్పక బయలుదేఱి సాధ్యమయినయెడల
కాశీయాత్రకూడ చేసికొనిరావలెనని నిశ్చయించితిని. తరువాత మేమిద్దర

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

సుబ్రహ్మణ్యము పీఠాపురమునుండి వచ్చి తండ్రిని దర్శించుట - శ్రీ శంకరాచార్యులవారి యాగమనము - నీలాద్రిరాజా సభలో తన వృత్తాంతమును జెప్పుట - కృష్ణజగపతిమహారాజులుగారు రాజశేఖరుఁడుగారి మాన్యములను విడిపించి యిచ్చుట.

సుబ్రహ్మణ్యము పీఠాపురమునుండి బయలుదేఱి, సామర్లకోట నీలాద్రిరాజు వెంటవచ్చుచున్న రాజభటులతోఁ గలిసి ధవళేశ్వరమునకు వచ్చి, అక్కడినుండి వారిని పెద్దాపురము పొమ్మని తానొక్కఁడును తిన్నగా నింటికిఁ బోయెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనమునకు లేవఁబోవుచుండిరి. కొమారుఁడు వీధిగుమ్మములోనుండి లోపల నడుగు పెట్టగానే చూచి, అబ్బాయి వచ్చినాఁడని రాజశేఖరుఁడుగారు కేకవేసిరి. ఆకేకతోనే 'యేడీ యేడీ' యని లోపలివారందఱును నొక్కసారిగా పరుగెత్తుకొనివచ్చిరి. అందఱికంటెను ముందుగా సీత పరుగెత్తుకొనివచ్చి అన్నగారిని కౌఁగలించుకొనెను. ఇంతలో మాణిక్యాంబ రాఁగా సుబ్రహ్మణ్యా మామెను కౌఁగలించుకొని, తరువాత తల్లిదండ్రుల కిద్దఱికిని నమస్కారముచేసి వారిచేత నాశీర్వాదములను బొందెను. ఈనడుమ నృసింహస్వామి వచ్చి సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క చేయిపట్టుకొని 'బావా!' యని పిలువగానే యతఁ డాతని మొగమువంక దిరిగిచూచి మాటరాక యద్భుతపడి చూడసాగెను. అట్లొక నిమిషముచూచి మఱేది నాలింగనముచేసి 'యెప్పుడు వచ్చినా' వని యడిగి, మగఁడు జీవించియున్నాఁడన్న వార్త విని సంతోషించుటకు రుక్మిణికి ఋణము లేకపోయెనుగదా యని కన్నుల నీరు పెట్టుకొనెను. అంతట రుక్మిణి బ్రతికియుండుటయు దొంగలు కొట్టిన రాత్రినుండియు నామెకు సంభవించిన యాపదలును

తనదను సుఖముగా నిల్లుచేరుటయుఁ జెప్పి, రాజశేఖరుఁడుగారు కొమారుని నూరార్చఁ జొచ్చిరి. ఆమాటలు ముగియక మునుపే సంతోషము పట్టలేక సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికిఁ బోయి రుక్మిణి నాలింగనము చేసికొని యామె తన్నుఁ జూచి కంటఁ దడిపెట్టుకొనఁగా నూరడించెను. ఈవలకు వచ్చిన తరువాత నృసింహస్వామి తనకథను నాంతముగా వినిపించెను. పిమ్మట నందఱును స్నానములుచేసి యుతికిన మడుగుదోవతులు కట్టుకొని భోజనములకుఁ గూరుచుండిరి. భోజనసమయమున సుబ్రహ్మణ్యము పీఠాపురములో రాజుగారిలోపల దొంగలు పట్టుటయు దొంగలను తాను పట్టుకొన్నరీతియు వారికిన సొత్తులో బైరాగి యెత్తుకొని పోయిన తన సొమ్మునకూడఁ గనఁబడుటయు విమర్శన నిమిత్తమయి కృష్ణజగపతి మహారాజుగారి యొద్దకుఁ బంపఁబడిన దొంగలతోఁ గూడఁ దన్నిచ్చుటకుఁ బంపుటయుఁ జెప్పి, యక్కడనుండి వెళ్ళినప్పడనే తనకొక నుంచి యుద్యోగము నిచ్చెదనని పీఠాపురపురాజుగారు వాగ్దానము చేసియున్నారని చెప్పెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు "మన యింటికి రాకపోకలు చేయుచు వచ్చిన రామరాజే కృష్ణజగపతిమహారాజుగా" రని చెప్పి, ఆయన యద్భుతచర్యలను తమకుఁ జేసిన యుపకారమును నామూలాగ్రముగా వినిపించి యాయనను పొగడిరి. ఇంతలో భోజనము లైనందున లేచి చేతులు కడుగుకొని తాంబూలములు వేసికొని శాలుబట్టలు కట్టుకొని రాజశేఖరుఁడుగారును సుబ్రహ్మణ్యమును బయలుదేఱి నృసింహస్వామిని వెంటఁ బెట్టుకొని పెద్దాపురమునకుఁ బ్రయాణమయి పోయిరి.

వారు పెద్దాపురము చేరి రాజవీధిని ప్రవేశింపఁగానే యావీధినే దూరమున నొక పల్లకియును దానిముం దొక యేనుగును రెండు గుఱ్ఱములును బండిమీఁద నొక భేరియును మఱికొన్ని వాద్యములును వెను

కను స్వస్తివాచకబృందములును దృగ్గోచరమయ్యెను. ఆ యాడంబరము చూచి రాజశేఖరుఁడుగా రాదిన మేదో దేవతోత్సవము కాఁబోలు ననుకొని, కుమారునివంకఁ జూచి యీయుత్సవము శివుని దయి యుండునా విష్ణుని దయి యుండునాయని యడిగిరి.

సుబ్ర—అది దేవుని యుత్సవము కాదు. శ్రీశంకరభగవత్పాదులవా రీపట్టణమునకు వేంచేసి యుందురు. వారు నెల దినములనుండి పిఠాపురములో నివాసము చేసియున్నారు. నేను బయలు దేఱినప్పుడే వారును ప్రయాణ మయి యీపట్టణమునకు రావలెనని బండ్లు మొదలగు వానిని వాకిట నిలువఁబెట్టియుండఁగాఁ జూచితిని.

రాజ—అక్కడ భిక్షలు విశేషముగా జరిగివా?

సుబ్ర—మిక్కిలి చక్కఁగా జరిగినవి. వారింటింటికిని శ్రీముఖములను వ్రాసి తలకొక రూపాయవంతున పోగుచేసినారు. అదిగాక యనేక వితంతువులును ధనవంతులును పళ్ళెరములలో పండ్లును రూపాయలను వేసికొని వెళ్లి పాదపూజ కసి సమర్పించుకొనుచు వచ్చిరి. వారు సాష్టాంగనమస్కారము చేసినప్పుడెల్లను స్వాములవారు 'నారాయణ' యనుచు రాఁగా, చేరువనుండు శిష్యులు పళ్లెములోనివానిని జాగ్రత్త చేసి వట్టిపళ్లెములను వారివి వారికి మరల నిచ్చుచుండిరి. గ్రామమునందలి వైదికు లందఱును జేరి రెండు భిక్షలు చేసినారు; లౌకికుల యిండ్లలో నాలుగు భిక్షలు జరిగినవి; తక్కిన దినములలో కోమట్లు బ్రాహ్మణ గృహమున భిక్షలు చేయించుచు వచ్చిరి.

రాజ—నీ వెప్పుడయిన వెళ్ళి పీఠదర్శనము చేసినావా?

సుబ్ర—రెండుమూడు పర్యాయములు చేసినాను. పీఠము నిలువెడెత్తున నున్నది; దానినిండను బహువిధములైన విగ్రహములును సాలగ్రామములును నున్నవి. వెండిపువ్వుల పీటమీఁదఁ గూరుచుండి

పట్టుశాటి కట్టుకొని స్వాములవా రెప్పుడును కుంకుమముతో పీఠపూజ చేయుచుందురు. ఆపీఠములో శ్రీ యంత్రముకూడ నున్నదనియు, వారు పూర్వాశ్రమమునందు సహితము శ్రీ విద్యోపాసకులే యనియు విన్నాడను. అది సత్యమౌనో కాదో కాని వారిప్పుడు మాత్రము రాత్రులు చీఁకటిలో ముసుఁగు వేసికొని యొక మనుష్యుని వెంటబెట్టు కొని ప్రత్యక్ష మయిన శ్రీయుపాసనము చేయుటకె బయలుదేఱు చుందురని చూచినవారే యొకరు నాతో రహస్యముగాఁ జెప్పినారు. మొన్న నీనడుమ నొక శిష్యుఁ డెత్తుకొని పాఱిపోయినది గాక, యింకను పీఠమునకు రెండువేల రూపాయల వెండిసామగ్రి యున్నది.

రాజ—వారు గ్రామములో నున్నకాలములో మతసాంకర్య నివారణముగాని మతవ్యాపనముగాని చేయుట కేమయిన బ్రయత్నము చేసినారా ?

సుబ్ర—అట్టిపను లేమియు చేయలేదుగాని యొక్క ఘనకార్య మును మాత్రము చేసినారు. ఆగ్రామములో ధనవంతురాలయిన యొక బాలవిధవ యున్నది. ఆమెయేమో భ్రూణహత్య చేసినదని గ్రామము లోని సభాపతులు కొందఱామెను జాతినుండి బహిష్కారముచేసిరి. తరు వాత నామెకు జగన్నాథసంతర్పణము చేసినప్పుడు ధనము కాశపడి కొందఱు బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేసిరి. అందుచేత నక్కడకు భోజనములకు వెళ్ళినవారందరు నొకకక్షగాను, వెళ్ళనివారందరు నొక కక్షగాను నేర్పడిరి. లోకమున కెల్లను ధనమె మూలమగుటచేతను, ఆమె లక్షవత్తులనోము మొదలయిన వ్రతములుచేసి యప్పుడప్పుడు బ్రాహ్మణసమారాధనలు చేయుచు వచ్చుచుండుటచేతను, క్రమక్రమ ముగా సంఖ్యయం దామె పక్షమువారే బలపడి మొదట వెలివేసిన వారికే యిప్పుడు వెలిగా నుండెను. తరువాత స్వాములవారు విజయం

చేసి యీరెండు పక్షములవారిని సమాధానపఱచి, ఆమెయొద్ద తాము రెండువందల రూపాయలను స్వీకరించి యీమెకు పుట్టువెండ్రుకలు తీసి వేయించి, ఆ కేశఖండన మహోత్సవమయిన మరునాఁడే యీమె యింట భిక్షచేసి ముందుగా తాము పాదోదకము పుచ్చుకొని తరువాత బ్రాహ్మణుల కందఱకును నిప్పించి నాటితో నామె వెలి తీర్చివేసిరి.

రాజ—ఆ స్వాములవారు పూర్వాశ్రమములో నేగ్రామ నివాసులు ?

సుబ్ర—వారి నివాసస్థలము ముంగొండయగ్రహారము. ఆయనకు నలుగురు కొమాళ్ళున్నారు. ఆశ్రమమును స్వీకరించిన తరువాతనే స్వాములవారు మునుపు మాన్యములమీఁద నున్న ఋణములను దీర్చివేసి నలుగురు కొమాళ్ళకును వివాహములు చేసి కోడండ్ర కొక్కొక్కరికి రెండేసివందల రూపాయల యాభరణము లుంచినారు. ఇప్పుడీస్వాములవారిపేరు శ్రీ చిదానందశంకర భారతిస్వామి యఁట.

అని మాటాడుకొనుచు వారు రాజసభకుఁ బోవునప్పటికి రాజుగారు కొలువుకూటమునకు విజయంచేసి సింహాసనాధిష్ఠితులై కూరుచుండియుండి మంత్రి తెచ్చియిచ్చిన విజ్ఞాపనపత్రికలను జదివి చూచుకొని పిఠాపురమునుండివచ్చిన దొంగలను తమయెదుటఁ బెట్టుటకు త్వరపుచేసిరి. ఈలోపల రాజశేఖరుఁడుగారును సుబ్రహ్మణ్యమును నృసింహస్వామియు సభ ప్రవేశించి తగినచోటులఁ గూరుచుండిరి ; రాజభటులును దొంగలనుగొనివచ్చి ప్రభువునెదుర నిలువఁబెట్టి తాము ప్రక్కలను కత్తులుదూసికొని నిలుచుండిరి. అప్పుడు రాజుగారు సభ కలయఁజూచి ' యీదొంగలను పట్టుకొన్నవా రెవ ' రని ప్రశ్న వేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము లేచి నిలువఁబడి 'నేను' అని మనవిచేసెను. తోడనే ప్రభువువారు రాజశేఖరుఁడుగారివంక దృష్టిబరపి " యీతఁడు

మీకొమారుఁడు కాఁడా" అని యడిగి "చిత్తమని" యాయన బదులు చెప్పఁగా విని యెడమప్రక్కను గూరుచున్నవా రెవరని మరల నడిగిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు చేతులు కట్టుకొని నిలుచుండి యీతఁడు తమ యల్లుఁడగుటయు గిట్టనివాఁడొకఁడు ఆతఁడు వారణాసీపురమున నున్న కాలములో వచ్చి మృతుఁడయ్యెనని వట్టిప్రవాదము వేయుటయు రుక్మిణి దొంగలచేత దెబ్బతిని మూర్ఛపోయియుండఁగా తన్నందఱును దిగవిడచిపోయిన తరువాత మూర్ఛ తేఱి పురుషవేషము వేసికొని సీతనెత్తుకొనిపోయిన గ్రామమునుండి చెల్లెల్తోఁ గూడ వచ్చుటయు సమగ్రముగా విన్నవించిరి. రాజుగారు హర్షమును దెలుపుచు శిరఃకంపముచేసి, కొంతసే పూరకుండి యావంకఁదిరిగి "మీరేమి చెప్పుకొనెద" రని యడిగిరి.

నీలా—సర్వమును దెలిసిన దేవరవారికడ మేము వేఱుగ చెప్పుకోవలసిన దేముండును ? మేము నిరపరాధులమని చెప్పఁబోము. దేవరవారు దయాపూర్ణ హృదయులు గనుక ఆదయారసమును మామీఁదఁ బ్రసరింపజేయ దీనత్వముతో వేడుకొనుచున్నాము.

కృష్ణ—నీది యేదేశము ? చిన్నప్పటినుండియు నీ వెక్కడ నున్నావు ? నీచరిత్ర మేమి ?

నీలా—నాచరిత్రము మిక్కిలి యద్భుతమయినది. నేను దానిని చెప్పుకొనుటకు సిగ్గుపడవలసియున్నను దేవరయంతటివా రడుగుచున్నారు గాన దాఁచక విన్నవించెదను. ఈవఱకు నేను జేసిన దుష్కృత్యము లన్నిటిని తీఱికగలిగి యున్నప్పుడెల్ల నాకు స్మరణకుఁదెచ్చి నామనస్సు పలువిధముల నన్ను బాధించుచున్నది ; రాత్రులు నన్ను నిద్రపోనీయదు ; కలలో సహితము నేను జేసిన ఘోరకృత్యములకు రాజభటులు నన్నుఁగొనిపోయి శిక్షించుచున్నట్టు

కనఁబడి యులికి పడుచుందును. అంతేకాక నాకిప్పుడు వార్ధకమువచ్చి యున్నది. కాఁబట్టి చిరకాలము బ్రతుకఁబోను. ఆ సంగతిని తలఁచు కొను నప్పుడెల్ల నాకు యమభటులవలన భయముచేత దేహము కంప మెత్తుచున్నది. రాజదండనను పొందినవారికి యమదండనలేదని పెద్దలు చెప్పుదురు. కాఁబట్టి నేను చేసిన పాపమునకు మీవలన శిక్షను బొంది సుఖింపఁగోరుచున్నాను.

కృష్ణ—నీచరిత్రమంత యద్భుతమయిన దయ్యేనేని, సవాకల్య ముగా వినిపింపుము. ఇచ్చట నున్నవారందఱును విని యానందించెదరు.

నీలా—నాజన్మస్థానము కాశహస్తి. నా తల్లిదండ్రులంతగా ధనవంతులు కాకపోయినను శూద్రకులములలో మిక్కిలి గౌరవమును కాంచిన వంశమునందుఁ బుట్టినవారు. నాతల్లిదండ్రులకు నేనొక్కఁడనే పుత్రుఁడను గనుక నన్నువారు మిక్కిలిగారాబముతోఁ బెంచుచుం డిరి. నేనేదికావలెనన్నను తత్క్షణము తెచ్చిపెట్టుచుండిరి. అయిదేండ్లు వచ్చినతరువాత నన్నొకనాఁడు చదువవేసి, పంతులకు దోవతుల చాపును గట్టఁబెట్టిరి. ఆపంతులేవిధముననను దనకు జీవనము జరగనం దున పీనుగులమోయు వ్యాపారమునఁ బ్రవేశించి ముసలివాఁ డయి తాను చిన్నప్పుడైనను చదువుకొన్నవాఁడు కాకపోయినను తుదకు చదువులబడిని జీవనోపాధిగా నేర్పఱచుకొని మాగ్రామమును జేరెను. ఆతఁడుచెప్పెడు చదువొక్కముక్కయైనను లేకపోయినను గొట్టెడిదెబ్బలు మాత్ర మక్షరలక్షగా నుండెను. అయిన నాతఁడు ధనమిచ్చిన వారి యెడ మిక్కిలి ప్రేమ గలవాఁడు గనుక నాతల్లిదండ్రులు చిఱుతిండి నిమిత్తమయి నాకిచ్చెడి సొమ్ములో సగము పంతులకిచ్చి దెబ్బలు తప్పించుకొంటిని. అందుచేత పంతులు నామీఁద నత్యంతప్రేమగల వాఁడై నాకు బడి పెత్తనమిచ్చి, నాతల్లిదండ్రులతో మీకొమారు

సంతతి బుద్ధిమంతుఁడు లేఁడని చెప్పుచుండును. చిన్నప్పటినుండియు నేను నిజముగా సూక్ష్మబుద్ధికలవాఁడను నేర్పుకలవాఁడను అవుదును. నా నేరుపరితనమువలన మావారి కెప్పుడును నష్టమేకాని చిల్లిగవ్వ యైనను లాభముకలుగక పోయినను నాజననీజనకులు నన్ను నేరుపరిని గా నెంచి సంతోషించుచుండిరి. ఏలయనిన, నేను నానేరుపంతయు నితరులను మోసముచేయుటయందే యుపయోగించుచు వచ్చితిని. నేను మోసములను నేర్చుకొనుటలో నిచ్చినశ్రద్ధలో సగమైనను ఏదో యొకవృత్తిని నేర్చుకొనుటలో నిచ్చియుంటినేని, నేనీపాటి కెంతో భాగ్యవంతుఁడనై యుందును. ఆసంగతి నట్లుండనిండు. నాకు బడి పెత్తనము వచ్చుటచేత పంతులుతో చాడిచెప్పి కొట్టించెద నని పిల్లలను బెదరించి తినుబడి పదార్థములను లంచముపుచ్చుకొనుచుందును. ఇట్లుండఁగా నాదురదృష్టవశమున ఆపంతులు కాలముచేసెను. ఆకాలములో పంతు లెంతవిస్తారముగా దెబ్బలుకొట్టుచున్న నంతగట్టివాఁ డనిపించుకొనుచుండును గనుక చదువుకొన్నపంతు లదివఱకే మాయూర బడి పెట్టుకొనియున్నను, అతఁడు పిల్లలయందు ప్రేమగలవాఁడై నిష్కారణముగా కొట్టుటకు పాలుపడనందున, పిల్లల నెవ్వరు నాతనిబడికిఁ బంపకుండిరి. ఇప్పుడు గ్రామములో రెండవపంతులు లేనందున, మాబడిలోని పిల్లలనందఱను విధిలేక యక్కడకే పంపవలసివచ్చెను. ఈకొత్త పంతులవద్ద మునుపటివలె నాయాటలేమియు సాగినవికావు. ఇంతలో మాతండ్రియు నాకస్మికముగా గుండెలలో నొప్పివచ్చి లోకాంతరగతుఁడయ్యెను. అతఁడు తనధనము నెక్కడనో పాతిపెట్టి మరల కాలమునందెవ్వరితోను చెప్పకయే కాలముచేసినందున పెద్దమ్మవారు మమ్ము మఱింత శీఘ్రముగా వచ్చి యాశ్రయించెను. ధనికుఁడైన మా పొరుగువారి పిల్లవాఁడొకఁడు మాబడిలోనే చదువుకొను

చుండెను; ఆతఁడు చదువునందు మిక్కిలి యాశక్తి కలవాఁడు; ఆతనితో నేను మైత్రిచేసికొని మిక్కిలి నమ్మకమిచ్చి మెలఁగుచుంటిని. కొందఱు నమ్మకమిచ్చినప్పుడు మనసుకూడనిచ్చి యూరకుందురు; నేను తెలివిగలవాఁడను గనుక ఆలాగున జేయక వేయినమ్మకము లిచ్చినను మనసుమాత్ర మియ్యక దాఁచుకొంటిని. ఈప్రకారముగా నుండి యతనిని పలువిధముల మోసముచేసి ధనమార్జించు చుంటిని. అది యేమి మాయయోకాని నేనెన్నివిధముల మోసముచేసి ధనము సంపాదించుకొనుచున్నను బీదవాఁడనుగాను, అతఁడు ధనవంతుఁడు గాను ఉంటిమి. అతఁడు విద్యయందు వృద్ధిపొందినకొలఁది, నేను ద్యూతవిద్యయందు పాండిత్యమును పొందనారంభించితిని. చెడుపిల్ల వాండ్రతోడి సాంగత్యమువలనఁ జదువు మానివేసి డబ్బుపెట్టి జూద మాడమొదలుపెట్టి యావ్యసనములోఁ బడి యింటఁగల వస్తువులను దొంగతనముగాను బలవంతముగాను దీసికొనిపోయి జూదగాండ్రకు సమర్పించుచుండును. ఇట్లుండియు మాపొరుగు చిన్నవానితోడి చెలిమిని మాత్రము మానలేదు. ఆతనిపేరు భాస్కరుఁడు, నాపేరు పద్మనాభుఁడు. ఇట్లు జరుగుచుండఁగా నాకు పదియాఱుసంవత్సరములు దాఁటినవి; నామిత్రుఁడు పెద్దవాఁడై గృహ యాజమాన్యమును వహించి విద్యాభిరుచి గలవాఁడై సదాపండితులగోష్ఠిని బ్రొద్దుపుచ్చు చుండెను. నేనొకనాఁ డితనియొద్దకు బోయి నాస్థితిగతులను జెప్పు కొని నాతండ్రియు వర్తకుఁడే గనుక నాకు వ్యాపారము చేయ నిష్టముకలదనియు మూలధనము క్రింద నేమైనఁబెట్టుబడి బెట్టి సాయము చేయవలసినదనియు కోరితిని. అతఁడు తానుగూడ పాలికుండెదనని చెప్పి రెండువందల రూపాయలను నాచేతికిచ్చి నేను పనిచేయుటకును తాను వడ్డి పుచ్చుకొనకుండుటకును వచ్చిన లాభముతో చెఱిసగము

చూచుకొనుటకును నన్నొకడ బఱచి పంపెను. మాకు వచ్చిన లాభము స్వల్పమే యైనను పనిచేయువాఁడను గనుక నాకెక్కువ లాభము కావలెనని నేను నా మిత్రునితో కలహము పెట్టుకొన జొచ్చితిని. రాజు లనుభవించుటకు రాజ్యములున్నను, ఒకరితో నొకరు పోట్లాడిచత్తురు; సన్యాసులకు కౌపీనము కంటె నధిక మేమియు లేకపోయినను పోరులేక సంతుష్టి పొంది యుందురు. దైవము దయచేసినదానితోఁ దృప్తి పొందియున్న నేకలహములును గలుగవు. తృప్తిలేక యాశా పిశాచముచే నావహింపఁబడిన నో నెల్ల కలహములును గలుగును. అయినను నాస్నేహితుఁడు మిక్కిలి మంచివాఁడును ఉదారసాహసము కలవాఁడును గనుక, ఒకనాఁడు నన్ను తనదగ్గఱకుఁ బిలిచి యిట్లనియెను.

"నీవు మొదటినుండియు వర్తకుఁడవుగా నున్నావు గనుక నీకుసొమ్మునందే యిష్టము; నాకు విద్యాధనమునందు మాత్ర మిష్టము. త్యాగభోగముల కక్కఱకు రాకపోయినను ధనమునుజూచు కొనుచున్నను నీకు సంతోషము కలుగును. నాకు గౌరవముతో జరగుట కున్నంజాలును. కాఁబట్టి యీ రెండువందల రూపాయలను నీవు పుచ్చుకొమ్ము".

అనియాతఁడు పెట్టుబడి పెట్టిన సొమ్మును నాకు విడిచిపెట్టెను. ఆసొమ్ము చేతికందిన సంతోషముచేత, మఱింత యుల్లాసముతో దుకాణము కట్టిపెట్టి రాత్రియు పగలునుకూడ జూదమాడ సాగించి కొన్ని మాసములలో సొమ్మంతయుఁ బోఁగొట్టుకొని జోగినైతిని. తరు వాత పశ్చాత్తాపపడి, తిండికిసహితము జరగక యిబ్బందిపడుచు నొక నాఁడు మాసికలువేసిన బట్టలతో స్నేహితునియొద్దకుఁ బోయి యాతఁడు చేసిన యుపకారమును బహువిధములఁ గొనియాడి నాకు

సంభవించిన దురవస్థ యంతయుఁ జెప్పుకొంటిని. అతఁడు నాస్థితిని విని మిక్కిలి విచారపడి, సొమ్ము చేతనుంచినయెడల పాడుచేయుదు నని యెఱిఁగి, యొకస్నేహితునకు జాబువ్రాసి నన్నచటికిఁ బంపెను. నేనా యుత్తరమును దీసికొనిపోయి చూచినతోడనే యాతఁడు నన్ను మధ్యాహ్నమున రమ్మనిచెప్పి నాకు నెలకు పదిరూపాల జీతముగలపని నొకదాని నిచ్చెను. నేనాపనిలో రెండుమాసము లుండువరకు నాకది యెంతో భారముగా కనఁబడెను. ఒంటిగానున్నప్పుడు నాకంటఁబడిన వస్తువులనెల్లను హస్తలాఘవమునుజూపి నేను మాయముచేయుచు వచ్చినందున, నాయజమానుఁడు వారిమీఁదనుపెట్టి వీరిమీఁదను పెట్టి నన్ను దిట్టుచుండెను. అంతియకాక యొకరికి లోఁబడియుండి వారు చెప్పినట్లెల్ల పనిపాటలు చేయుట నాస్వభావమునకు సరిపడినదికాదు. నాకు స్వభావముగా మహారాజువలె నుండవలెనని యాశ గనుక, ఆపనిని విడిచిపెట్టివచ్చి యింటివద్ద కాలిమీఁద కాలువేసుకొని కూరు చుండి నన్ను నమ్మినవారికడ నెల్లను ఋణములుచేయుచు, అప్పుపుట్టి నంతకాలము సులభముగా జీవనము చేయుచుంటిని. ఈప్రకారముగా నిరుద్యోగముగా జీవనముచేయుచున్న కాలములో నేనితరులు చేయు హితబోధ నెప్పుడును వినకపోయినను, అడుగుటయందు మాత్రము విశేషశ్రద్ధ పుచ్చుకొని విశేషనీతివాక్యములను నేర్చుకొంటిని. అటుతరు వాత నానీతివాక్యములు నాకేమియుఁ బనికిరాకపోయినను ఇతరుల కైనఁ బనికివచ్చునని యెంచి మూఢులకు హితోపదేశములుచేసి గొప్ప వాఁడనని పేరుపడి ధనమార్జింప నారంభించితిని. అప్పుడు సహితము నానడత తిన్నగా నుండనందున నొకనాఁడొక భక్తుఁడువచ్చి 'మీారిన్ని నీతులను జెప్పుచున్నారుగాని మీాప్రవర్తనము తిన్నగా నున్నదా?' యని నన్నుఁ బ్రశ్నచేసెను. 'నాకుఁ బనికి రావనియేకదా యీనీతు

లన్నిటిని మీకు వదలివేయుచున్నాను; నాకే పనికివచ్చిన యెడల నొక్క వాక్యమయిన నాకుక్షిలోనుండి పైకి రానిత్తునా ?' యని సమయోచితముగా బ్రత్యుత్తరము నిచ్చి, యిక నందు నిలుచుట కార్యము కాదనుకొని శీఘ్రముగా మాగ్రామము వదలివేసి దేశాంతరమునకుఁ బోవలెనని బయలు దేఱితిని. అట్లు బయలుదేఱి గ్రామైకరాత్రముగా శయనించుచు భోజనము చేసినయూరఁ బరుండక నిత్యప్రయాణములు చేయుచు, ఒకనాఁ డొకగ్రామముకడగడ గొప్పమేఁకలమంద నొకదానిని జూచి ఇన్నిమేఁకలను వాఁడెట్లు కాపాడఁ గలఁడాయని గొల్లవానియందు మిక్కిలి కనికరము తోఁచి కొంతభారము తగ్గించినను తగ్గించుటయే యని రెండు మేఁకపిల్లలను బుజముమీఁద వేసికొని నడవనారంభించితిని; అప్పుడు వానివెంటనే తల్లియు నఱచుచు రాసాగెను; అదిచూచి తల్లిబిడ్డల నెడఁబాపిన పాపము వచ్చునని కొంతభూతదయ గలవాఁడనై యాపిల్లలతల్లినిగూడ దోలుకొని పోవుచుంటిని. ఆసంగతి నేలాగుననో కనిపెట్టి గొల్లవాఁడు నావెనుక 'దొంగా! ఆగు' మని కేకలు వేయుచు నడచివచ్చుచుండెను. అదివరకును పయిగ్రామము నెంతప్రొద్దెక్కి చేరుదునోయని భయపడుచుంటిని గాని, వానికేకలతో నిమిషములో నూరుచేరి సంతోషించి తిరిగిచూచితిని; వాడు నాపరుగు కలిసికోలేక తక్కినమేఁకల నెవ్వరెత్తుకొని పోదురో యని యప్పుడే వెనుక మరలిపోయెను. నేనా మేఁకను పిల్లలను పొరుగూరులో విక్రయించి యాసొమ్ము దారిబత్తెమున కుంచుకొని, కొన్నిదినములలో కొండవీడుచేరి యచటయోగినై యుండి, నాయొద్ద సీతారామయంత్ర మున్నదనియు దానిని జూచిన వానికి సమస్తసంపదలు గలుగుననియుఁ జెప్పి, యొకబొమ్మరాతిని గదిలోనుంచి రహస్యముగా డబ్బుడబ్బుచొప్పునఁ బుచ్చుకొని చూప

నారంభించితిని. ప్రాముఖ్యవస్తువు నయిననుసరే రహస్యముగా నుంచుట వలన దానియందు గౌరవము హెచ్చును. దివ్యక్షేత్రములయందలి దేవాలయములలోని విగ్రహములను పామరులు పూజారులకు దక్షిణ లిచ్చి స్వామి యెంత బాగుండునో యని చూచులాగుననే యెల్లవారును నాకును కానుకలను సమర్పించి యాబొమ్మరాతిని మూఁకలుగా వచ్చి జనులుచూచి పోవుచుండిరి; చూచినతరువాత చేతకాని పని వానిచేతఁ జెక్కఁబడిన యాకురూపముగల విగ్రహములందువలెనే యారాతియందును వీధిలోఁ గనఁబడెడి బొమ్మరాయియేయని యెల్ల వారికిని ననాదరము కలుగనారంభించెను. నిజముగా నేను సీతారామ యంత్రమని లోపలఁబెట్టిచూపిన శిలను ఒకదినమున వీధిలోఁబెట్టి చూపినచో మఱినాఁడెవ్వరును దాని మొగమువంకనైనఁ జూడఁ గోరరు. నేనాప్రకారముగా యోగినిగా నున్నకాలములో ప్రయోగ విద్యయందును భూతవైద్యమునందును మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడను కాఁబట్టి నామహాత్మ్యము నెల్లవారును చెప్పుకొనుచుందురు. నేను వద లింపఁబూనుకొన్న దయ్యముల కథలనుబోలె నాకథలనుసహితమెల్ల వారును నత్యాదరులై వినుచువచ్చిరి కాని యివియువానివలెనే విను వారిభయమును మఱింత వృద్ధిపఱుచుటకే వినియోగపడుచు వచ్చి నందున, గ్రామములో నందఱును నే నేమిప్రయోగము చేసిపోదు నేమో యని నాకు జడియుచుండిరి.

పయిమిషచేత ధన మార్జించి యాగ్రామములో సుఖజీవనము చేయుచుండఁగా నన్ను వ్యాధి యాశ్రయించినందున, నే నదివర కెందఱికో మరణమున బ్రహ్మైక్యమే కాఁబట్టి సంతోషింపవలయు నని బోధించుచువచ్చినను చచ్చిపోదునని భయపడఁజొచ్చితిని. మీరే యోగిని బిలిచి మీకు మరణ మన్నభయ మేమైనఁ గలదా యని

యడిగినను తడవుకొనకుండ లేదని చెప్పనుగాని యాతనికిఁ గొంచెము రోగము వచ్చినప్పుడుమాత్ర మాతనిచర్యవలన మూఢులకుండు దాని కంటె నెక్కువభయము కలిగియుండుటను గనిపెట్టవచ్చును. నేనట్లు యోగివేషము వేసికొనియున్నకాలమున నితరులే యోగిని ప్రశంసించి నను, నేనాతఁ డెంతవాఁడని తృణీకరించుచుందును. సాధారణముగా యోగ్యులు తాము కీర్తిని బొందవలెనని కోరుచుండఁగా అయోగ్యులు వారికీర్తిని పాడుచేసి తమకీర్తితో సమానమైనదానినిగాఁ జేయఁ జూచుచుందురుగదా ? నే నిట్లనేకవేషములు వేసి కడపట బైరాగినై వీరినిద్దఱిని శిష్యులనుగాఁ గైకొని చిదానందయోగియను పేర ధవళేశ్వరము ప్రవేశించి, యీ రాజశేఖరుఁడుగారినే స్వర్ణము చేసి యిచ్చెద నని మాయచేసి యిప్పుడుతమయొద్దకుఁదెచ్చిన నగలనే యపహరించుకొని పోతిని. అక్కడనుండి పోయినపిమ్మట గడ్డమును మీసమును గొఱిగించుకొని నీలాద్రిరాజు నయి పిఠాపురము ప్రవేశించి, వీండ్రసాయముచేతనే రాజుగారి ధనాగారములోని ధనమును తరలించితిని. ఈరెండుచోట్లను నేను జరిగించిన యద్భుతచర్యలును నానటనమును రాజశేఖరుఁడుగారును కొమారుఁడును చక్కఁగాఁ చెప్పఁగలరు. కనుకను, ఆత్మప్రశంస యనుచిత మగుటచేతను, ఇంతటితోఁ జాలించు చున్నాను. అని యూరకుండెను.

కృష్ణజగపతిమహారాజులుగా రాతనిచరిత్రము విన్నతరువాతను నిమిష మాలోచించి, పద్మనాభునివంకఁ దిరిగి నీవిప్పుడు బుద్ధితెచ్చుకొని నిజముగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడ వైనాఁడవు గనుక నిన్నొక్కసంవత్సరము కారాగృహమునందుఁ బెట్టింప నిశ్చయించినా మని చెప్పి, కారాగృహాధికారి కట్టియుత్తరువును వ్రాసి యాతనిని రాజభటుల వెంబడిని చామర్లకోటకుఁ బంపివేసిరి. తరువాత పిఠాపురపువారిధనము

నచ్చుటికి వెంటనే పంపివేయ మంత్రి కాజ్ఞచేసి, దొంగతనమును పట్టు కొన్నందునకు సుబ్రహ్మణ్యమును శ్లాఘించి, రాజశేఖరుడుగారివంకఁ దిరిగి రాజుగారిట్లు చెప్పిరి :—

మీ రిదివర కెన్నో కష్టముల ననుభవించి యాయాపదల నన్నిటిని గడచి మరల సుఖము ననుభవించుదశకు వచ్చుచున్నారు. కాఁబట్టి మీకు నేను కొన్ని హితవాక్యములను జెప్పబోవుచున్నాను. మీరు నామాటలను సావకాశముగా వినవలెను. పడినతరువాత లేచుట గొప్పతనముగాని యెప్పుడును పడకుండుట గొప్పతనము కాదు. మీ రీనీతిని మనసునం దుంచుకొని వెనుకపడిన కష్టములకై విచారపడకుండవలయును. ఇతరులుచేయు ముఖస్తుతుల కుబ్బి, ఆదాయమునకంటె నధికమైన ధనము దానము చేయకుండవలయును. ఒక్క కుటుంబములోవారు పలువురు పదిమందిలో నత్యంతమైత్రి కలిగియే యున్నను గృహము చేరినతోడనే గర్భశత్రువులుగా నుందురు. కాఁబట్టి మీకుటుంబమునం దట్టికొట్లాఁత కలుగకుండఁ గాపాడుచు రావలయును. విరోధమును సాధించుటకు మంచియుపాయము శాంతిని వహించుటయే. మనకెవ్వరిమీఁద నైనను పగతీర్చుకోవలె నని బుద్ధి పుట్టి దానిని మరలించుకో లేనియెడల మనము పగతీర్చుకో శక్తి కలిగి యుండియు క్షమింతుమేని, శత్రువులు సహితము మనలను జూచి బుద్ధి తెచ్చుకొని జ్ఞానవంతులగుదురు. కష్ట కలుగవలెనని ప్రయత్నముచేసిన నెంత ప్రయోజనకారియగునో బీదవాఁడు గొప్పవానిని పగసాధింపఁ దలఁపుగొన్న నంతప్రయోజనకారిగానే యుండును. వట్టి బెదరింపులతోనే ముగిసెడుకోపము నెవరు లక్ష్యము చేయుదురు? అట్టికోపమువలన మనకార్యమును సాధించుకోలేకపోవుట యటుండఁగా మీఁదిమిక్కిలి నష్టమునుకూడఁ బొందుదుము. మీరు శోభనాద్రి

రాజుమీఁద తొందరపడి మీకోపమును చూపినందున కేకదా మీకు కారాగృహబంధనము సంభవించినది. కాఁబట్టి యిఁకముం దెప్పుడును మీరు మీకంటె నధికులైన వారిమీఁద మీకోపమును కనఁబఱుప కుండవలయును. కొందఱు మతిహీనులు పూర్వకాలమే మంచిదని పొగడి మీరుచేయుదోషములను కాలమునందారోపించి మిమ్ము నిరుత్సాహులను జేయుదురు ; కాని చక్కఁగా నాలోచించి చూడఁగా బూర్వకాలమునకంటె నిప్పటికాలమే మంచిదని నాకుఁ దోఁచు చున్నది. పుణ్యపాపములు మనుష్యుల ప్రవర్తనములో నున్నవికాని కాలములో నేమియు లేవు. కాఁబట్టి మీరు చేసినదోషములకు కాల మునుదూషింపక మీప్రవర్తనమును తిన్నపఱచుకొనుటకే ప్రయత్నప డవలయును. మీకు గౌరవముతో జీవనము జరుగుటకు చాలినంత సొమ్మున్నచో విశేషముగా లేదని మీ రెప్పుడును చింత పడకుండ వలయును. ఈరీతిని దెలిపెడి పూర్వకథ నొకదానిని మీకుఁ జెప్పె దను వినుండి. పూర్వ మొకధనవంతుఁడు శరీరమునిండ రత్న ఖచితము లైన స్వర్ణాభరణములను ధరించుకొని వీధినిబడిపోవుచుండఁగా, బీదవాఁ డొకఁ డాతనిని వెంబడించి నగలను జూచి మాటిమాటికి నమస్క రింప నారంభించెను. ఆధనికుఁ డాతనిని జూచి 'నానగలలో నే నేదియు నీకియ్యలేదే. ఎందున కట్లు చేయుచున్నా' వని యడిగెను. ఆనగలు నాకక్కఱలేదు ; మీరు నన్ను నగలను చూడనిచ్చినారు గనుక నమస్కారములు చేసినాను ; మీరును చూచుకొని సంతో షించుటయే కాని నగలవలన వేఱొక ప్రయోజనమును బొందఁ జాలరు ; మీరు నగలను కాపాడుకొనుటకై యెంతయు శ్రమపడు చున్నారు ; నాకాశ్రమ యక్కఱలేకయే సంతోషము లభించు చున్నది; మీకును నాకును గలవ్యత్యాస మిదియే' యని వాఁడు

బదులుచెప్పి పోయెను. ఈహేతువునుబట్టియే నేను మీకు విశేష ధనము నియ్యఁగలవాఁడ నయ్యెను, ఇయ్యక మీమాన్యములను మాత్రము విడిపించి యిచ్చుచున్నాను వానితో మీరు తృప్తిపొంది సుఖజీవనము చేయుచుండుఁడు.

అని చెప్పి కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు మీకు మఱియేదియైన గోరికకలదాయని రాజశేఖరుఁడుగారి నడిగిరి. ఆయన ప్రభువువారి సుగుణసంపత్తిని వేయివిధములఁ గొనియాడి, తన కుటుంబమునకుఁ జేసిన మహోపకారమును స్మరించి తాను చెఱసాలలో నున్నకాలములో విజ్ఞానపత్రికను వ్రాసి పంపుట మొదలగు పనులలోఁ దన కత్యంత సహాయుఁడుగా నున్న మంచిరాజు పాపయ్యను చెఱనుండి విడిపింపుఁడని వేడుకొనెను. తన కపకారముచేసిన శత్రువునందుకూడ దయ గలిగి యుండుటను శ్లాఘించి, రాజుగారప్పుడే యాతనిని విడిచిపెట్ట నాజ్ఞాపత్రికను బంపి తాము కొలువు చాలించి యంతఃపురమునకు విజయం చేసిరి. అంత రాజశేఖరుఁడుగారు మొదలగువారు కొలువుకూటమును విడిచి తమతమ యిండ్లకు బోయిరి.

పదునేనవ ప్రకరణము.

రాజశేఖరుఁడుగారు స్వగ్రామమునకుఁ బోవుట—సుబ్రహ్మణ్యము వివాహము—సీత వివాహము—రాజశేఖరుఁడుగారు తానుబడిన కష్టములవలన కృత్యమును నేర్చుకొని సుఖముగా జీవనము చేయుచుండుట.

మఱునాఁడు రాజుగారి యుత్తరువుప్రకారము రాజశేఖరుఁడుగారు సభకు వచ్చినప్పుడు, కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు తన సభికులలో నొకరిని బిలిచి రూపాయలసంచులను రెంటిని తెప్పించి ముందుబెట్టి 'మీరీధనమును బట్టుకొని రాజశేఖరుఁడుగారితో ధవళేశ్వరమునకుఁ బోయి గృహమును మాన్యములను విడిపించి యిచ్చి రం'డని యాజ్ఞాపించి, అవిగాక మఱి నాలుగువందలరూపాయలను రాజశేఖరుఁడుగారికిచ్చి 'మీరీసొమ్ముతోనే సీతయొక్కయు సుబ్రహ్మణ్యము యొక్కయు వివాహములనుజేసి వచ్చుబడికి మించినవ్యయ మెన్నఁడును జేయక సుఖజీవనము చేయుచుండుఁ'డని హితబోధచేసి వారికి సెలవిచ్చి పంపిరి. రాజుగారివద్ద సెలవుపుచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు భీమవరమునకు వెళ్ళునప్పటికి, జగ్గంపేటనుండివచ్చి యింటికడ నెవ్వరో బంధువులు కాచియున్నారని సమాచారము తెలిసెను. ఆమాటవిని వేగిరపడి యిల్లుచేరఁగా వీధియరుగుమీఁద నొక ముసలిబ్రాహ్మణుఁడు కూరుచుండి యుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారాయనను జూచి మీరెవరని ప్రశ్న వేయఁగా, తమ యింటిపేరు భావరాజుగారనియు తనపేరు సూర్యనారాయణ యనియుఁ జెప్పి 'రాజశేఖరుఁడుగారు మీరేకారా' యని ప్రశ్న వేసెను.

రాజ—అవును. మీ రేపనిమీఁద వచ్చినారు ;

సూర్య—మీయింటి కీనడుమ సుబ్బరాయఁడను చిన్నవాఁడు వచ్చినాఁడు. అతఁ డెక్కడనున్నాఁడు?

రాజ—ఆ పేరుగలచిన్నవాఁ డెవ్వఁడును మాయింటికి రాలేదు.

సూర్య—మీ కొమార్తెను దొంగ లెత్తుకొనిపోయినప్పుడు మాగ్రామమునుండి తీసికొని వచ్చినాఁడు. అతఁడు వేంకటేశ్వరుల మ్రొక్కును బట్టి తల పెంచుకొన్నాఁడు. మిక్కిలి చక్కనివాఁడు ; ఒక రాజుతోడఁగూడ బయలుదేఱి మీయింటికివచ్చెద నని మాతోఁ జెప్పినాఁడు ; చిన్నతనములో మీవద్ద విద్య నేర్చుకొన్నాఁడట !

రాజ—అతనితో మీకేమి పనియున్నది ?

సూర్య—మా యింటియొద్దఁ గొన్నిదినములున్నాఁడు; అతని రూపగుణసంపదను జూచి యతనికి నాకొమార్తె నిచ్చి వివాహముచేసి, నాకు పుత్రసంతానము లేదుగనుక అతని నిల్లఱికము ముంచుకోవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాము.

అని తరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణి సుబ్బరాయఁడను పేరున పురుషవేషము వేసికొని యుండుట లోనుగాఁగల వృత్తాంతము నంతను వినిపించి, యాచిన్నదానిని తనకుమారుఁడైన సుబ్రహ్మణ్య మునకుఁ జేసికొనియెదనని వాగ్దానముచేసిరి. అంతట సూర్యనారాయణగారు పెన్నిధి దొరకిన పేదవానివలె పరమానంద భరితుఁడై, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని వెంటనే తన గ్రామము నకుఁబోయి భార్యను కుమార్తెను వెంటబెట్టుకొని మఱునాఁడు మధ్యాహ్నమునకు మరల వచ్చెను. అదినముననే రాజశేఖరుఁడు

గారు చల్లపాటువేళ బండ్లు చేసికొని సకుటుంబముగా బయలు దేరి, రెండుమూడు దినములలో సూర్యనారాయణగారితోఁ గూడ రాజ మహేంద్రవరము చేరి, అక్కడ రామమూర్తిగారి లోపల రెండు దినములుండి, వారికడ దాచిన పాత్రసామగ్రిని దీసికొని వారినిగూడ వివాహమునకై వెంటఁ బెట్టుకొని సుఖముగాఁ బోయి ధవళేశ్వరము ప్రవేశించిరి.

పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన కృష్ణజగపతి మహారాజుగారి సభికుఁడు రాజశేఖరుఁడుగారికి మాన్యములును గృహమును విడిపించి యిచ్చి, మరలఁ దన ప్రభువారియొద్దకు పోఁగోరఁగా రాజశేఖరుఁడు గారాయనను బహువిధముల బతిమాలుకొని కొమారునియొక్కయు కొమార్తెయొక్కయు వివాహములు జరుగువరకు నిలుచునట్లొడఁబఱచిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు మరల గ్రామమునకు వచ్చి మాన్యములు వదలించుకొని ధనికులయి యున్నారన్నవార్త విన్నతోడనే బీదతనము వచ్చినప్పుడు మొగము చాటువేసిన పూర్వస్నేహితు లందఱును పెల్లగిలి రాసాగిరి. మున్ను పిలిచినను పలుకని యాశ్రితకోటిలోనివారందఱును దినమున కారు పర్యాయము లింటిచుట్టును దిరుగనారంభించిరి ; తొల్లి చూడమనసయినను గనఁబడని భృత్యవర్గము జీతబత్తెములు లేకయే సదా గుమ్మమువద్ద నిలువఁజొచ్చెను. రామశాస్త్రియు సిద్ధాంతియు వచ్చి ముఖస్తుతులయందుఁ గమకుఁగల పాండిత్యప్రకర్షమును మునుపటికంటె ద్విగుణముగా బ్రకటించుచు వచ్చిరిగాని, తమవిద్యా పారస్యమును గ్రహించి యతఁడు రలతులిచ్చెడి మునుపటి యౌదార్యమును రసికత్వమును రాజశేఖరుఁడుగారియం దప్పుడున్నట్లు వారికిఁ గనబడలేదు.

వారిలో సిద్ధాంతి తనమీఁద రాజశేఖరుఁడుగారికి కోపమువచ్చిన దేమో యనుకొని తదనుగ్రహమును మరలఁబడయఁగోరి, నారాయణ మూర్తి తనయొద్ద దాచిపెట్టిన దామోదరయ్యయొక్క నగలపెట్టె నొకకూలివానిచేత మోపించుకొనివచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి కొప్ప గించెను ; మఱియు రాజశేఖరుఁడుగారికిఁ దెలియవలయునని బంధువుల ముందరను మిత్రులముందరను ఆయనను కొనియాడఁ జొచ్చెను ; సుబ్రహ్మణ్యము జాతకమంత జబ్బుది లేదన్న నోటనే యిప్పుడుమరల మారకదశ తొలఁగిపోయినది. కాఁబట్టి దానియంతటి దివ్యజాతకము లోకములో మఱియొకటిలేదని పొగడదొడఁగెను. ఆసంగతి తెలిసికొని బీదతనము వచ్చినప్పుడు పిల్లనియ్యమన్నవారే యిప్పుడేలాగునైన, దమకన్యలను సుబ్రహ్మణ్యమునకుఁ జేసికొండనియు నాలుగువందల రూపాయలు వరదక్షిణయిచ్చెదమనియు రాజశేఖరుఁడుగారి చుట్టును దిరిగి యనుసరింప మొదలుపెట్టిరి. వారు భాగ్యవంతులును అల్లునకు కానుకలను కట్నములను పెట్టువారును, అయినను వారిపిల్లల నెవ్వరిని జేసికోక రాజశేఖరుఁడుగారు కొమారునకు సూర్యనారాయణగారి కొమార్తె మహాలక్ష్మినిఁ జేసికొనుటకే నిశ్చయించిరి.

తరువాత నొక సుభముహూర్తమున ముందుగా రాజశేఖరుఁడుగారు కుమారుని వివాహముచేసిరి ; బోగముమేళము లేకపోయిన యెడల వివాహము శోభగాంచదని యెందఱుచెప్పినను, వారిమాటల నాదరింపక పాతివ్రత్యమును బోధింపఁదగిన యుత్తమదినములలో లంజలతోడిపొత్తు కూడదని భోగస్త్రీలపాటలకై విశేషధనమును వ్యయపెట్టక, యల్పధనముతో గాయకశిఖామణులచేత కర్ణరసాయ ముగా హరికీర్తనలు పాడించిరి. సదస్యమునాడు సంభావనసమయ

మున నపాత్రదానమున కొప్పుకొనక యోగ్యులును పండితులునగు కొందఱిని యథాశక్తిని సత్కరింపనెంచి, వచ్చిన బ్రాహ్మణులకంత ఱికిని సంభావన యియ్యకపోయిన సభవారిలోఁ దలవంపుగా నుండునని చెప్పవచ్చిన బంధువులతో వివాహదినములలోఁ దలయెత్తుకొని తిరిగి యప్పులపాలై తరువాత నెల్లకాలమును దలవంచుకొని తిరుగుట కంటె నీయైదుదినములును తలవంచుకొని యావలఁ దలయెత్తుకొని తిరుగుటయే మంచిదనిచెప్పి తమయిష్టప్రకారమే జరిగించిరి ; వీథులు గట్టి సత్రములు వేయుట వృథావ్యయమని బంధువులును మిత్రులు నైనవారినిమాత్రమే భోజనమునకుఁ బిలిచి యాదరించిరి ; ఈప్రకారముగాఁ జేయుటచేత మొదటనుద్దేశించుకొన్న దానికంటెను వెచ్చము తక్కువ పడినందున, మిగిలిన యాధనముపెట్టి కోడలికాభరణములు చేయించి పెట్టిరి.

కొమారుని వివాహమైన మూఁడవదినముననే సీతను మేనల్లుడైన శంకరయ్యకిచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు పెండ్లిచేసిరి. ఈవివాహమును సమస్తవిషయములయందును ముందుగా జరిగిన వివాహమునే పోలి యున్నది. ఈరెండు వివాహములయందును బూజముబంతులు మొదలగు దురాచారములును మోటుతనముగా నుండు వేడుకలును నాకబలి యైన తరువాత బుక్కాయును వసంతమును చల్లుకొనుచు స్త్రీలుఁ బురుషులు నను భేదమును పాటింపక విచ్చలవిడిగా నల్లరిచేయు చెడు వాడుకయును మాన్పబడినవి ; కుంటితనము గ్రుడ్డితనములోనుగాగల యంగవైకల్యముచేతఁ బాటుపడ నసమర్థు లయినవారును స్వదోషము వలనఁగాక దైవకృతమువలననే హీనదశకు వచ్చిన దరిద్రులును సత్ప్రవర్తనముకలిగి సకలవిద్యావిశారదు లయియున్న పండితులును భగవద్భక్తులును మాత్రము ధనసత్కారమును బొందిరి. ఈరెండు వివాహ

ములును విధ్యుక్తముగా జరిగిన పిమ్మట నొకదినమున పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన సభికుఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి కడకువచ్చి తాను శీఘ్రముగా వెళ్లవలసి యున్నది గనుక సెలవిచ్చి పంపవలయునని యడిగెను.

రాజ—నాముద్దు చెల్లించి యీపదిదినములును మీరున్నందు నకు మనుగుడుపు లయినదాఁక కూడ నుండి నామనస్సును సంతోషపెట్టి మఱి వెళ్లవలయును.

సభి—ఇఁక నన్ను మన్నించి విడిచిపెట్టవలయును. మనము బయలుదేఱి యిచ్చటికి వచ్చుటకుముందు మాయూరికి విచ్చేసియున్న యాచార్య స్వాములవారు శ్రీముఖమును బంపినప్పుడు వెంటనే రూపాయలనియ్యక తిరస్కరించినవాఁడని మా మేనల్లునకేమో యాంక్ష పత్రిక వ్రాసినారనియు, మూఁడు దినములనుండి మావాని యిల్లెవ్వరును త్రొక్కి చూడకున్నారనియు, మంగలవాఁడు క్షౌరముచేయుటకుఁ గాని చాకలవాఁడు బట్ట లుదుకుటకుఁగాని రాకున్నారనియు, ఇప్పుడే యుత్తరము వచ్చినది. స్వాములవారు వెలివేసినప్పుడు పొరుగువారు నిప్పయినను బెట్టరు; నూతిలో నీళ్ళయినను తోడుకోనియ్యరు.

రాజ—సన్న్యాసు లెప్పుడును కామక్రోధాదులను వర్జించి పరమ శాంతులై యుండవలసినవారే; ఇంత యల్పదోషమున కంత క్రూర శిక్షను విధింతురా?

సభి—సన్న్యాసులన్న పేరేకాని వారికున్నంతకోపము ప్రపంచములో నెవ్వరికి నుండదు. ఇదియేమి చూచినారు? ఈస్వాములవారే క్రిందటి సంవత్సరము శ్రీకాకుళములో భిక్షకువెళ్ళిన యింటి యజమానుని భార్యతో నేమో సరసమాఁడగా మగఁడు విని సన్న్యాసి నేమైన

నన్ను నపరాధమని యూరకుండి భిక్షానంతరము దక్షిణయియ్యకపోఁగా ఆతనిని మూఁడు మాసములు వెలివేసి నూఁబది రూపాయలు పుచ్చుకొని ప్రాయశ్చిత్తము చేయించి తరువాత మతములో కలుపుకొన్నారు. నేను వెంటనే వెళ్ళి మావానిచేత నపరాధక్షమార్పణము కోరించినంగాని కార్యము సుష్టుపడదు. కాబట్టి నన్నుబలవంతపెట్టక యీపూటనే పంపివేయవలయును.

రాజ—మీరింతగా సెలవిచ్చుచున్నప్పు మిమ్మింక నిర్బంధపెట్టఁ గూడదు.

అని రాజశేఖరుఁడుగా రాయనను క్రొత్తబట్టలు కట్టబెట్టి సమస్తవిధముల గౌరవించి, కృతజ్ఞతాసూచకముగా ప్రభువువారితో మనవిచేయవలసిన సంగతులను దెలిపి యాయనను బంపివేసిరి. తరువాత వివాహమునిమిత్తము వచ్చిన బంధువు లెవరియూళ్ళకు వారు పోయిరి. ఆసభికుఁడును పెద్దాపురము చేరినతోడనే తన విషయమై రాజశేఖరుఁడుగారుచేసిన యాదరణమును ఆయనయొక్క యుపకారస్మృతియును సాధువర్తనమును కృష్ణజగపతి మహారాజుగారితో మనవిచేసి, తన్నాయన ప్రభువువారితో చెప్పవేఁడుకొనిన మాటలను విన్నవించెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు భాగ్యవంతులై మరల గ్రామమునకు వచ్చియున్నారని విన్న కొన్నిదినములకు నారాయణమూర్తి యొకనాఁడువచ్చి రహస్యముగా రాజశేఖరుఁడుగారితో తానును దామోదరయ్యయుఁ బ్రాణమిత్రులుగా నుండుటయు దామోదరయ్యయొక్క మరణానంతరమున తానాతని చెలికాఁడను ద్వేషముచేత జనులు తనయింటఁగల సొత్తంతయు దోఁపించుటయు అందువలనఁ దానిప్పుడు

అన్నవస్త్రములకే యిబ్బందిపడుచుండుటయుఁ జెప్పి సాహాయ్యము చేయఁ వేఁడుకొనెను.

రాజ—కృతఘ్నుఁడును మిత్రద్రోహియు నగు నీవంటివాని కుపకార మెన్నఁడును జేయరాదు. నేను నీకెంతో మేలుచేసినవాఁడనై నను నాకాపద సంభవించినప్పుడు, శక్తిగలవాఁడవై యుండియు నేను వేఁడుకొన్నను లేశమైనను సాయము చేయకపోతివి. దామోదరయ్య ప్రాణమిత్రుఁడుగానున్నను నీయొద్ద నాతఁడు దాఁచుకొన్న పెట్టెను మిత్రుని పుత్రునికీయక యపహరింపఁ దలఁచితివి.

నారా—ఆసొమ్ము పెట్టెను తనయొద్ద దాచవలసినదనియు దానిని సులభముగా నపహరించవచ్చుననియు సిద్ధాంతిగారే మొదట నాకాలోచన చెప్పినాఁడు. నేను సొమ్ముపెట్టె నాతనియొద్దఁ బెట్టిన తరువాతఁ దనకందులో సగముభాగము రావలెనని పోరాడి, స్నేహితుని సొమ్ము పరులపాలగుట కిష్టములేక నేనొప్పుకొననందున మీమెప్పునకై పెట్టెను మీకుఁ దెచ్చియిచ్చినాఁడు.

రాజ—సిద్ధాంతియే నిన్నుఁ బ్రోత్సాహపఱిచినను నీవుసహితము దోషివేకాని నిర్దోషివికానేరవు. స్వయంకృతాపరాధమువలననే నీకిప్పుడీదుర్దశ ప్రాప్తించినది కాఁబట్టి యెఱుఁగక చేసికొన్నదాని ఫలము నీవవశ్యముగా ననుభవింపవలెను.

అని చెప్పి రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కేమియుసాయము చేయక పొగనంపిరి. అదిమొదలుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు వెనుక సిద్ధాంతి మొదలైనవారి చర్యలవలనఁ దెలివితెచ్చుకొని ముఖస్తుతుల నుబ్బి యెప్పుడును ధనము పాడుచేసికొనకయు, నమీపమునకువచ్చి మంచి

మాటలు చెప్పువారి నందఱిని మిత్రులని నమ్మకయు మెలఁగఁ జొచ్చిరి. యోగి వెనుకచేసిన కుతంత్రమువలన నాతనికి యోగు లను వారియం దెల్లను కేవల జఠరపూరకు లనునభిప్రాయమును మంత్ర ములయందును సువర్ణకరణాది విద్యలయందును దృఢమైన యవి శ్వాసమును గలిగెను. రుక్మిణికివెనుక పట్టినదయ్యములు భూతవైద్యము శకునములు మొదలగువానివలన నెల్లవారికిని వానియందలి నమ్మకము చెడుటం జేసి మఱియెప్పుడును వారియింట నెవ్వరికిని గ్రహబాధ కాని ప్రయోగలక్షణము కాని దేవత లావహించుటగాని కలుగ లేదు. కుటుంబములోనివారి జాతకములును పెట్టినముహూర్తము లును పలుమాఱు విరుద్ధఫలముల నిచ్చుచు వచ్చినందున, రాజ శేఖరుఁడుగారికిని తత్సంతతివారికిని జ్యోతిషమందు సహిత మప నమ్మకము కలిగెను. రుక్మిణి వివాహకాలమున చేసిన ధర్మములకై చేసిన ఋణములవలని నష్టముల ననుభవించియుండుటం జేసి రాజ శేఖరుఁడుగా రిఁక నెప్పుడును పరులకు ఋణపడకూడ దని నిశ్చ యము చేసికొనిరి. అంతటినుండియు రాజశేఖరుఁడుగారు మితవ్యయ మునే చేయుచు వ్యర్థదంభమునకై ధనము పాడుచేసికొనక, తమ కీశ్వరుఁడు దయచేసినదానితోడనే తృప్తినొందుచు, కలకాలఁదిని బీద సాదలకు దానధర్మము చేయుచు, కలలోసహితము సత్యమును భూత దయయును తప్పక, "ధర్మోజయతి" యను నీతివాక్యమును సదా హృదయమునందుంచుకొని సమస్తకార్యములయందును నీతిపథమును నీఁగకాలంతయు దాటక ఋజువుగాఁ బ్రవర్తించుచు మంచివాఁడని లోకమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కి, పెక్కండ్రు మనుమలను మనుమరాండ్ర నెత్తి సిరియు సంపదయుఁ గలిగి చిరకాలము సుఖింపుచుండిరి. ఆయన

జీవితకాలములోనే సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురసంస్థానములో గొప్ప యుద్యోగములు చేసి కడపట మంత్రియై రాజకార్యములయందును సన్మార్గప్రవర్తనమునందును నసమానుఁ డని పేరుపొందెను ; అల్లుళ్ళిద్దఱును పెద్దాపురపురాజుగారి యోలగములోఁ గొలువు కుదిరి క్రమక్రమముగా గొప్పదశను బొంది విశేషఖ్యాతిని సంపాదించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి కుటుంబములోనివారే కాక యాయన బంధువర్గములో చేరినవారుకూడ అధర్మవృత్తి కొంతకాల మిహలోకసుఖమునుగలిగించినను సద్ధర్మవృత్తియే శాశ్వతసౌఖ్యమునకు నిదానమని రాజశేఖరుఁడుగారి వర్తనమువలన నెఱిఁగి నిరంతరము ధర్మమార్గప్రవిష్టులై యుండుచు వచ్చిరి. చిన్నప్పు డెప్పుడో చచ్చిపోయిన మగఁడు పట్టుకొని వేధించుచున్నాఁ డన్న సిద్ధాంతి కొమార్తె పెద్దదై బ్రతికియున్న మఱియొక మగఁడు మిక్కిలి మక్కువతో తన్నాశ్రయించి మోహింపఁజేయఁగా నాతనివెంట నింట దొరికినసొత్తు నెత్తుకొని లేచిపోయి చెడి కడపట దాసి యయి తమకన్నుల ముందఱనే గ్రామములోఁ దిరుగుచుండుటయు, బాల్యదశలోనే భర్తలను బోగొట్టుకొన్న భాగ్యహీనురాండ్రైన ముద్దియలు పడు కష్టములును, అట్టివారు దురతిక్రమణీయమైన కామబాధకు తాళఁజాలక యింద్రియచాపల్యముల దుష్టపురుషుల వలలోఁబడి పాడగుచుండుటయు, కొందఱు కులమువారికి వెరచి రహస్యముగా శిశుహత్యలు గర్భపాతములు మొదలైన ఘోరపాతకముల కొడిగట్టుచుండుటయు, ప్రతిదినమును కన్నులారఁ జూచి మనసు కరగి యట్టి బాలవితంతువుల దుర్దశను తొలఁగించుటకేమైనఁ జేయవలయునని పలు ప్రయత్నములు చేసియు మూఢశిరోమణులయిన జనులయొక్కయు

వాచారపిశాచావేశ నష్టస్వవివేకులై యున్న పండితులయొక్కయు మనస్సులను మళ్లింప శక్తులుగాక విఫలప్రయత్నులై రాజశేఖరుడుగారు కొంతకాలమునకు లోకాంతరగతు లయిరి రాజశేఖరుడుగారు కాలము చేసి యిప్పటికి రెండువందల సంవత్సరములైనను ఆయనవలన మేలు పొందినవారి సంతతివా రిప్పటికిని ఆయనను ప్రశంసించుచుందురు. రాజశేఖరుడుగారి సంతతివారుకూడ దేశమంతటను వ్యాపించి యిప్పుడు పెక్కుచోట్ల గొప్పస్థితికలవా రయి యున్నారు.

సంపూర్ణము.

సత్యరాజాపూర్వదేశ యాత్రలు.

ప్రథమ భాగము

ఆఁడుమళయాళము

By

K. VEERESALINGAM

సత్యరాజా పూర్వదేశ యాత్రలు.

ప్రథమ భాగము

ఆనుమళయాళము

మొదటి ప్రకరణము

నేను పరీధావి సంవత్సర చైత్రశుద్ధ నవమి మంగళవారమునాఁడు పుష్యమీనక్షత్రమందు విజయనగరములో పూర్వము శ్రీరాముల వారుపుట్టిన దినముననే జన్మించితిని. మాయింటిపేరు పత్రివారు. నేను వ్యాసరాయాచార్యులవారి పుత్రుఁడను. నాతల్లి లక్ష్మీబాయమ్మ. నేను ముందు మహాసత్యసంధుఁడనయి యీసత్యచరిత్రమును వ్రాయుదునని తెలిసియో, తనకుఁగల సత్యప్రియత్వముచేతనో, మఱి యేహేతువుచేతనో మాతండ్రిగారు నాకు తనతండ్రిపేరుపెట్టక దేశాచారమునుతప్పించి చిన్నతనములోనే నాకుసత్యరాజాచార్యులని పేరుపెట్టిరి. మాతండ్రిగారు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు మహాపండితులయినందున పుణ్యపురుషాగ్రగణ్యులయిన వారు స్వమహిమచేత నాభవిష్యద్యోగ్యతను ముందుగా తెలిసికొనియే తప్పక నాకిట్లు నామకరణము చేసియుందురు. "సుకృతీగతాయుః" అను న్యాయమునుబట్టి వారు నాపసితనములోనే పుణ్యలోకయాత్రకు విజయంచేసినందున నాపేరును గూర్చి వారి నడిగి తెలిసికొనుట కవకాశము లేకపోయినది. నానిజమయినపేరు సత్యరాజాచార్య లయినను మాగ్రామములోనున్నవారు నన్ను సత్యరాయాచార్యులని పిలుచుచుండిరి. 'రాజు' ను 'రాయ' లని వ్యవహరించుట కర్ణాటక సంప్రదాయము. అంతేకాక 'జ'

కార 'య' కారముల కభేదము. అందుచేతనే వంగము మొదలయిన యుత్తరదేశములయం దయోధ్యకు అజోధ్యయని యకారమునకు మాఱుగా జకారమును వ్రాయుదురు. ఈశాస్త్రచర్చ నింతటి విడిచిపెట్టి కార్యాంశమునకు వత్తము. నాపేరుయొక్క యుచ్చారణక్రమ మెట్టిదయినను నాదిసార్థకనామధేయమని నేను వేఱుగ చెప్పనక్కఱ లేకయే నేను వివరింపఁబోయెడి యీసత్యయాత్రాచరిత్రమే లోకము నకు వేయినోళ్ళ ఘోషింపవచ్చును. ఆత్మస్తుతి నింద్యమయినందున నాసత్యసంధతనుగూర్చి నేనీక చెప్పను. నేనవలంబించియున్న సత్య మతముకూడ నాచరిత్రముయొక్క పరమ సత్యత్వమును సాధింప వచ్చును. సత్యప్రియత్వముచేతనేకదా మామతకర్తలయిన శ్రీమధ్వ రాయలవారు మిథ్యాభూతములయిన పూర్వమతసిద్ధాంతములనన్నిటిని తిరస్కరించి, శ్రీమదాంజనేయసహాయముచేతను ముఖ్యప్రాణదేవుని యనుగ్రహముచేతను ఖిలములయిపోయిన యపూర్వశ్రుతిస్మృతి వాక్యరత్నములను బ్రహ్మలోకమునుండి తెప్పించి బ్రహ్మసంప్రదా యానుసారముగా సత్యమయినద్వైతమతసిద్ధాంతమును లోకానుగ్రహా ర్థముస్థాపించియున్నారు! అటువంటి సత్యమతమున జన్మించి సత్యవ్రత మునుపూనియున్న నేను నాగ్రంథమునందు సత్యము కాని వాక్యము నొక్కదానినయినను చొరనిత్తునా? ఓచదువరులారా! నామాటను నమ్మి యిందలిప్రతివాక్యమును వేదవాక్యమునుగా విశ్వసింపుఁడు. నేనిందు తెలుపఁబోయెడు సంగతులీవఱకు మనుష్యుల కెవ్వరికిని తెలి యనిదేవరహస్యములయినను స్వదేశస్థులయిన మీయందు నాకుఁగల భ్రాతృస్నేహముచేత మర్మమువిడిచి చెప్పివేయుచున్నాను.

మాతండ్రిగారు కర్మిష్ఠులయి, బాల్యమునుండియు వైదికమయి పూజ్యమయిన యాచార్యవృత్తియందే కాలముగడపినవారయినను, వారిపుత్రుఁడనయిన నాకుమాత్రము పూర్వకర్మానుభవముచేత శిష్య

పరంపరలు సేవింపఁగా ఆచార్యపదమునొంది పూజింపఁబడెడు భాగ్యము పట్టినదికాదు. మాతల్లి పుట్టినింటివారు మొదటినుండియు లౌక్యవ్యవహారములలో పుట్టిపెరిగినవారగుటచేత మా మేనమామగారగు కంచి శేషగిరిరావుపంతులుగారు నన్ను వేదపాఠశాలకు పంపక బడిచదువు కాఁగానే హూణపాఠశాలకుఁ బంపిరి. మాగ్రామములో నొక బ్రాహ్మణ బాలుఁ డింగ్లీషుచదివి క్రైస్తవమతములో కలిసినప్పుడు మాతండ్రిగారు నన్నుమాత్రమే గాక మావంశమునఁబుట్టినవారి నెవ్వరినికూడ హూణపాఠశాలకు పంపమని ప్రతిజ్ఞపట్టిరి. నాకుబుద్ధివచ్చువఱకును జీవించియుండిన పక్షమున వారు తమప్రతిజ్ఞను తప్పక చెల్లించుకొనియుందురు. తానొకటితలఁచిన దైవమొకటి తలఁచునుగదా? నేను చిన్నవాఁడనయినను పూర్వాచారవిరుద్ధమయిన మాలచదువు చదువుట నాకిష్టము లేకపోయెను. దానికితోడు మాతండ్రిగారిప్పుడు జీవించియున్న పక్షమున వారునన్ను హూణపాఠశాలకు పంపుటకిష్టపడియుండరుగదాయన్న విచారమొకటి నామనస్సును బాధింపఁజొచ్చెను. ఈరెండుకారణములచేతను నాకింగ్లీషు చదువెప్పుడును సరిపడినదికాదు. అయినను నాకప్పుడింకొక బాధకూడతటస్థమయ్యెను. నామేనమామ మాటవిని నాతల్లి ప్రతిదినమును హూణపాఠశాలకుపొమ్మని నన్ను నిర్బంధింప మొదలుపెట్టినది. అప్పుడునాకు పరస్పర విరుద్ధములయిన రెండుధర్మములు సంప్రాప్తములయినవి. నేనింగ్లీషు పాఠశాలకుపోవుట నాతండ్రిగారి యభిమతముగాదు; పోకుండుట తల్లిగారి యభిమతము కాదు. ఇందులో నేనెవ్వరి యభిమతమును చెల్లింపను? నామనస్సు తండ్రిగారి యాజ్ఞనే చెల్లింపవలసినదని బోధించుచున్నను చచ్చిస్వర్గమునందున్న తండ్రిగారి యాజ్ఞవలె బ్రతికి భూలోకమునందున్న తల్లిగారి యాజ్ఞను మీఱుట నాకసాధ్యముగా కనఁబడలేదు. మన వేదము పితృదేవోభవయని మాత్రమేకాక మాతృదేవోభవయనికూడ

చెప్పుచున్నది. అందుచేత పితృనియోగమును మాతృనియోగమును నాకుసమానముగానే యలంఘ్యములయినవి. నేనిప్పుడు తండ్రియభీష్టమును తీర్చవలెను. తల్లిమనోరథమును తీర్చవలెను. కాఁబట్టి నేను బుద్ధిమంతుఁడనయినందున పితృవాక్య పరిపాలనమును మాతృవాక్యపరిపాలనమును కూడఁజేసి యుభయఋణవిముక్తుఁడనయి కృతార్థతను పొందుటకొక్కయుపాయము నాలోచించితిని. ఆయుపాయమును విన్నపక్షమున నాబుద్ధికుశలతకు మీరును సంతోషింపక పోరు తల్లి యాజ్ఞానుసారముగా నేనింగ్లీషు పాఠశాలకును పోవుచుంటిని; పోవుచున్నను పాఠములను చదువక తండ్రిగారి యిష్టానుసారముగా పోనట్లేయుంటిని. ఈయుపాయముచేత నే నుభయవాక్య పరిపాలన దక్షుఁడనై ధన్యుఁడనుకాఁగలిగితిని. ఈప్రకారముగా నేను దాదాపుగా పదిసంవత్సరములు పట్టాణపాఠశాలలో చదివినను, గొప్పపరీక్షలోనేనిఁకను కృతార్థుఁడను కాలేదు. కాని యెంతోకష్టముమీఁద నేనుసామాన్యపరీక్షలో మాత్రము తేరినాఁడను. నేనింటికడ పాఠములు చదువకపోయినను, ఉపాధ్యాయుల కృషిచేత నాప్రయత్నములేకయే కొన్ని యింగ్లీషు ముక్కలు నాకుతెలియకుండనే లోదూరినవి. అటుతరువాత వానిని నాహృదయము నుండి పాఱఁదోలుటనాకు సాధ్యమయినదికాదు. ఎవ్వానికయినను మొదట చోటిచ్చిన తరువాత వెడలఁగొట్టుట సులభసాధ్యముకానేర్చునా? అయినను నాచేతనయినపని నేను మనవేదశాస్త్రములకు విరుద్ధముగా మాయుపాధ్యాయులు బోధించిన భూగోళవిషయములను చరిత్రములను పురాణశాస్త్రములను సత్యములని నమ్మకుంటిని. ఈచరిత్రమును చదివినకొలఁదిని నామాటలయందలి సత్యము మీకేబోధపడఁగలదు. ఇంగ్లీషుచదువువలన బుద్ధిహీనులైన యిప్పటిబాలురకువలె నాకు మన శాస్త్రములయందును పురాణములయందును నమ్మక మావగింజంతయు తగ్గినదికాదు. ఇంగ్లీషు కొన్నిగా చదువకున్నను నేను నిత్యమును

స్నానసంధ్యా ద్యనుష్ఠానములను మానక జపములను తపములను జేయుచు మంత్రతంత్రములను గురుముఖమున నేర్చుకొని స్వధర్మని ష్ఠుండనయితిని. నా యీయాచారవ్యవహారములు చూచి నాతల్లియు మేనమామయుఁగూడ సంతోషపడుచుండిరి.

నేను నాలవతరగతిలో చదువుకొనుచుండఁగా నాకు వివాహ కార్యము తటస్థమయ్యెను. ఈయాంధ్రదేశములో మాశాఖవారు మిక్కిలి తక్కువగా నున్నందున మాలో కన్యలు దొరుకుట మిక్కిలి కష్టము. అందుచేత సామాన్యస్థితిలో నున్నవారికి వేయిరూపాయలయిన నియ్యక మూఁడేండ్లకన్య యయినను లభింపదు. మా మేనమామగారి కృషిచేత నిప్పాణి నృసింహాచార్యులుగారు తొమ్మిది సంవత్సరముల ప్రాయముగల తమకొమార్తెను వేయిరూపాయలకే నాకిచ్చి వివాహము చేయుట కంగీకరించినారు. ఇటువంటి తరుణము మరల రాదనియెంచి నా మేనమామగారును తల్లిగారునుజేరి నూటికి మూఁడురూపాయలవడ్డికి మాపిత్రార్జితమయిన మాన్యములమీఁద వేయిరూపాయలు ఋణము చేసి, వివాహవ్యయములకై యున్నూఱు రూపాయలను మఱియొకరి యొద్ద అప్పుచేసి, శుక్ల సంవత్సర వైశాఖమాసములో నొక మంచిముహూర్తమున నాకు వివాహముచేసిరి. నాకప్పటికి పదునెనిమిది సంవత్సరములు దాటినవి. నాభార్య రూపవంతురాలు కాకపోయినను, గుణవంతురాలుగా కానఁబడెను. కులకాంతలకు గుణముప్రధానముగాని చక్కఁదనము ప్రధానము కాదు. ఇట్లొకసంవత్సరము గడచిన తరువాత నాభార్యకు స్ఫోటకమువచ్చెను. అప్పుడాచిన్నది జీవించుటయే దుర్ఘటమని యెల్లవారును భావించినను, నేను పునశ్చరణచేసిన వీరహనుమంత మంత్రప్రభావమువలన చిన్నదానికి ప్రాణభయముతప్పి కుడికన్నుమాత్రము పోయెను. మొగమునిండ గోతులుపడి యాచిన్నది మఱింత కురూపిణియయినందున "భార్యారూపవతీశత్రు" వనెడుబాధ నాకు

లేకపోయెను. నేనొక్కపరీక్షయందుఁ జేఱి పాఠశాలను విడుచునప్పటికి నాభార్యయెదిగి కాపురమునకువచ్చెను. మామాన్యములమీఁదవచ్చెడి యాదాయము మేముచేసిన ఋణములవడ్డీకే చాలనందున నాకుటుంబ భారముకూడ మామేనమామగారిమీఁదనే పడెను. అందుచేత రెండు కుటుంబములను పోషించుట దుర్భరమయినందున మామేనమామగారు నన్నుచదువుమాన్పించి, విశాఖపట్టణముపోయి యెవ్వరెవ్వరినో యాశ్రయించి విశేషకృషిచేసి దొరతనమువారి కార్యస్థానములలో నొకచోట నాకు నెలకు పదునేనురూపాయల జీతముగల యుద్యోగమును చెప్పించిరి. ఆపనిలోనుండఁగానే యప్పులవారు నామీఁద వ్యాజ్యములువేసి ధనద్విగుణమునకు తీర్పులను పొంది నామాన్యముల నమ్మించిరి. నామాన్యముల విక్రయమువలన వచ్చినసొమ్ముతో నాఋణము సగముతీరినది. మిగిలినది తీర్చుటకు సాధనముకనఁబడలేదు. అప్పులవారు ప్రతిదినమునువచ్చి నాయిల్లుచుట్టుకొని ఋణముతీర్పుమని నను నానా విధముల చిక్కులుపెట్ట మొదలుపెట్టిరి. ఈచిక్కులలో నుండఁగా నాకుగ్రామముల వెంటతిరిగెడి మఱియొకపనియైనది. ఈక్రొత్తపనిలో జీతమిరువది రూపాయలయినను, ఆయెక్కువజీతము ప్రయాణవ్యయములకే చాలకుండెను. ఇప్పుడింకొక విధమయిన క్రొత్తవ్యయముకూడ నామీఁదపడెను. నాకెప్పుడును గుప్తదానము చేయుటయందేయిష్టము. ఇప్పుడట్టిదానములు చేయవలసిన నిర్బంధముకూడ నాకుతటస్థమయ్యెను. అట్టిదానములు చేయకపోయినయెడల నాపనికికూడ భంగమువచ్చునట్లు కానఁబడెను. మామండలమునందప్పు డుద్యోగస్థులలో లంచగొండులధికముగానుండిరి. అప్పుడు మాపై అధికారులు పూర్వపువారుమాఱి క్రొత్తవారు వచ్చుట తటస్థించెను. అందరికంటెను కష్టపడి యెక్కువ పని చేయుచున్నను నేను పనితిన్నగా చేయుచుండలేదని కోపపడుచు వచ్చినందున నాహితుల యుపదేశముచేత శిరస్తాదారుగారికి మూఁడు

సారులు హిరణ్యదానములుచేసితిని ; ఎన్నిసారులో యిప్పుడు సరిగా జ్ఞప్తికిరాలేదుగాని పెక్కుసారులు వస్త్రదానములు చేసితిని; పిల్లకుపాలు కావలసివచ్చినందున రెండుసారులు సవత్సక గోదానములు సహిత మూయనకే చేసినాఁడను. చేసినదానములు చెప్పుకోరాదు. ఇటువంటి గుప్తదానములు మఱియెన్నెన్నో నేను చేసితిని. ఈహేతువుచేత దాన ములు చేయఁగా మిగిలిన సొమ్ము నాకును నాభార్యకును నిత్యైకాదశీ వ్రతములతో భుక్తి కయినను చాలకుండెను. ఇట్లుండఁగా నాభార్య జ్వరబాధితురాలై, మాగ్రామములో రెండవ ధన్వంతరియని ప్రసిద్ధి కెక్కిన వైద్యశిఖామణిచేత ఇరువదియొక్క లంకణములు కట్టించఁబడి అకస్మికముగా స్వర్గస్థురా లయ్యెను. ఆచిన్నదాని చావుతో నాకీలోక ముమీఁద విరక్తి కలిగినది. ఈసమయములోనే ఋణప్రదాతలు కత్తి నూరి నన్ను తమ యప్పులకై చెఱసాలకు సహితము పంప యత్నించు చుండిరి. ఈయన్ని కారణములచేతను నాకు సంసారము మహారణ్యము వలె తోఁచఁగా నాకప్పుడు సర్వసంగములను పరిత్యజించి ముముక్షుఁ డనై యోగిని కావలెనన్న బుద్ధిపుట్టినది. అందుచేత నేను నాతల్లిని మామేనమామగారి యింటికిపంపివేసి, ముందుగా అప్పులవారి బాధను తప్పించుకొనుటకై దేశత్యాగముచేసి దక్షిణదేశయాత్రలు సేవింపవలె నన్న యుద్దేశముతో విశాఖపట్టణమువచ్చి చేరితిని. అప్పు డాపట్టణ ములోనున్న నాబాల్యమిత్రుఁడొకఁడు నన్నుచూచి నాదురవస్థనిని జాలి పడి నాకు నూరురూపాయలిచ్చెను. మఱునాఁటి యుదయకాలమున నేను సముద్రతీరమునకు పోఁగా ధూమనౌక యొకటి యప్పుడే రేవు నకు వచ్చెను. అదియెక్కడకు పోవునని విచారింపఁగా చెన్నపురికి పోవు నని యక్కడివారొకరు చెప్పినందున శీఘ్రముగా పోవలెనన్న యభి లాషచేతను, దుస్సహమైన ఋణప్రదాతల బాధ తప్పించుకోవలెనన్న యుద్దేశముచేతను, సముద్రయానము శాస్త్రనిషిద్ధమని తెలిసినవాఁడ

నయినను తరువాత ప్రాయశ్చిత్తము చేయించుకోవచ్చునని పూటకూటి యింటికిపోయి శీఘ్రముగా భోజనము చేసివచ్చి, ౧౮౭౯ వ సంవత్సరము మార్గశిరమాసములో భానువారము నాఁడొక చిన్న పడవలో పోయి పొగయోడలో నెక్కితిని. ఇరువదినేడవ యేట నాకు పూర్వదేశాంతరయాత్ర నాజాతకములోనే వ్రాయఁబడియున్నది. ఎక్కిన జాములో పొగయోడకదలి నాలవనాఁటి ప్రాతఃకాలమున నన్ను చెన్నపురికిఁ గొనిపోయి విడిచినది. పొగయోడలోని యవస్థ యీకాలమునందు సముద్రయాత్రలు చేయువారి కందఱికిని తెలిసినదే యగుటచేత నేనిక్కడ వివరింప నక్కఱలేదు. ఒకవేళ సముద్రయాత్రలుచేయని శిష్యుల లాభమునిమిత్తము వివరింత మన్నను, పొగయోడలో నెక్కిన తరువాత మరల దిగువఱకును నాకు దేహస్మృతియే లేదు. నేనెఱిఁగినదంతయు నాకడుపులో నేదో పెట్టి వికారమారంభమయి నాఁటిదినము తిన్న యన్నముమాత్రమేకాక చిన్నప్పటినుండియు కడుపులోనున్న పసరంతయు వాంతులగుటయు, దేహముతూల లేవశక్తుఁడనుగాక కన్నులు మూసుకొని శవమువలె నొకమూల పడియుండుటయు, మాత్రమే. ఇప్పుడింకొకసంగతికూడ స్మరణకు వచ్చుచున్నది. నేను చిన్నతనములో నుయ్యెలలోనంతగానూఁగలేదు. ఓడలోనున్న మూఁడుదినములలోను నాకు యావజ్జీవమును సరిపోవునంత యుయ్యాలలూఁగుటసంభవించినది. ఆసౌఖ్యమనుభవైకవేద్యమేకాని చెప్ప నలవియైనది కాదు. నేను పడవదిగి మెట్టకుపోయిన తరువాతకూడ కొన్నిదినములవఱకును నేనుయ్యాలలో నూఁగుచున్నట్టే భ్రమ పడుచుంటిని. నా కీడోలికాక్రీడ మొదలయిన వైభవములు కలిగించిన వాఁడు మాముఖ్యప్రాణదేవుఁడే. భక్తవత్సలుఁడగుటచేత వాయుదేవుఁడు భక్తుఁడనయిన నేనొంటిగా పోవుటచూచి సహింపలేక తన మహాబలత్వము సార్థకమగునట్లుగా సముద్రము పొడుగునను నాకుతోడుగా వెంటవచ్చి నాకీ

క్రీడాసౌఖ్యములను ప్రసాదించెను. వాయు మహిమచేతఁ గలిగిన వికారము వాంతులును నాకసౌఖ్యమును కలిగించినట్లు మీ రెంచు కొందు రేమోకాని నిజము విచారింపఁగా నాకవి మంచివైద్యులవలె లోని కల్మషమును పోఁగొట్టి యారోగ్యమునే కలిగించి నన్ను మహాబలుని వంటి సత్వసంపన్నునిగాఁ జేసినవి. నేనోడలోనున్న మూఁడు దినములును ఉపవాసవ్రతము పూనియుండిన సంగతి బుద్ధిమంతులైన మీరీవఱకే యూహించి యుందురు. నాభాగ్యము నేమని చెప్పను? అందులో కడపటిదినము ఏకాదశికూడ నయ్యెను. ఆకడపటినాటి నిరాహారపుణ్యమున కెంతైన సాఁటికలదా ? తక్కిన రెండుదినముల యుపవాసఫలమును పొగయోడనెక్కిన పాపమునకు సరిపోయినను హరివాసరమునాటి శుష్కోపవాస పుణ్యఫలము నాకు మిగిలియుండక మానదు. శ్రీహరి కరుణాకటాక్షము గలవారి కెక్కడకు పోయినను పుణ్యమునకు లోప ముండదు. అటుతరువాతి చరిత్రము వినుఁడు.

రెండవ ప్రకరణము

నాలవనాఁడు ద్వాదశీపారణమున కనుకూలముగా ప్రాతఃకాలమున నే పొగయోడ చెన్నపురి రేవు చేరెను. ఓడ లంగరు వేసిన తరువాత చిన్నపడవ లనేకము లక్కడకు రాఁగా నేనొకపడవలో నెక్కి యొడ్డునకు పోతిని. ఒడ్డునుండి నూరుగజముల దూరము నడచునప్పటికి గుఱ్ఱపు బండియొకటి కనఁబడెను.

"వ్రాల్లోకి బండి అద్దెకు తీసుకువస్తావా ?" అని నే నాబండివాని నడిగితిని. వాఁడేమో అఱవములో మాట్లాడఁగా నేను తెలిసికోలేక "నీకు తెలుఁగు తెలునునా ?" అని వాని నడిగితిని. అప్పుడు మాయిద్దఱి కిని యీక్రింది సంభాషణము జరగినది.

బండివాఁడు—యెక్కడికి పోతావు ?

నేను—వంటపూటియింటికి.

బండి—యెక్కడికీ ?

నే—వంటపూటియింటికి.

బం—తెలుఁగుతో చెప్పు.

నే—పూటకూటియింటికి.

బం—పూటకూటీ ? నీకు తెలుగూరాదా ?

నే—పూటకూటియిల్లంటే డబ్బుపుచ్చుకొని అన్నం పెట్టే యిల్లు. అక్కడికి తీసుకుని పోవలెను.

బం—దుడ్డుతీసి అన్నంవేసే యింటికి నిన్ను యెత్తుకుపోయి విడువవలెనా ?

నే—పొగబండి యెక్కేచోటికి చేరువగావుండే యింటికితీసుకుపో. తెలిసిందా ?

బం—తెలిసింది. ముక్కాలురూపాయి వుక్కారుంగో.

నే—ముక్కాలురూపాయికాక యింకా వుక్కారుంగో యేమిటి ? తరువాత చిక్కులు పెట్టక బేరం యిప్పుడే తిన్నగా చెప్పు.

బం—అన్నసత్రానికి యెత్తుకుపోయి విడిచి పూడుస్తాను. కూర్చో. ముక్కాలురూపాయి యియ్యి.

అని బండివాఁడు మూఁడువేళ్ళు చూపెను. వానిమాటలు కొన్ని నాకర్థముకాకపోయినను, ఇయ్యవలసిన సొమ్ము స్పష్టముగా తెలిసినందున బండిలో నెక్కి కూరుచుంటిని. వాఁడు బండిని వీధిలోనుండి తోలుకొని పోవుచుండఁగా వీధి కిరుప్రక్కలను మంచి మేడలను దివ్య భవనములును కన్నుల పండువుగా నుండెను. నడుమనడుమ పలకమీఁద పెద్దయక్షరములతో "—వారి అన్నసత్రం" అని వ్రాయఁబడియుండెను. వాని సంఖ్యనుచూచి ఒక్క వీధిలో నిన్ని యున్నసత్రము లుంచుటకు

చెన్నపురివా రెంతటి ధర్మాత్ములోయని యాశ్చర్యపడఁ జొచ్చితిని. ఇట్లాశ్చర్య పడుచుండఁగానే బండివాఁడు "సుబ్బరామ అయ్యర్‌గారి అన్నసత్రం" అని వ్రాసియున్నచోట బండినిలిపి దిగుమని తలుపు తీసెను. అన్నసత్రమునకు కాదు వంటపూటి యింటికని చెప్పుచు నేను దిగక కూరుచుండఁగా బండివాఁడువచ్చి భాషతో నాలుగు కేకలు వేసి నన్ను చేయిపట్టుకొని లాగి నామూటతీసి క్రింద పడవైచెను. పరదేశములో వాఁడు నన్ను కొట్టి పోవునేమోయన్న భయముచేత వెంటనే బండిదిగి మూఁడుపావలాలు చేతిలోఁ బెట్టి వానిని పంపివేసి, పూటకూటి యిల్లెక్కడనో కనుఁగొనవలెనన్న యుద్దేశముతో లోపలికిపోయి "యిది అన్నసత్రమా?" అని వంటచేయుచున్న బ్రాహ్మణు నడిగితిని. "అవును. పూటకు భోజనమునకు కాలురూపాయి. నాలుగణాలు" అని యతఁడు నాలుగువేళ్ళు చూపెను. ఆమాటలతో నా కన్నసత్రముయొక్క అర్థము బోధపడినందున మూటక్రిందదింపి, "నాకు ద్వాదశిపారణకు శుచిగా వంటచేసి పెడుతావా?" అని యడిగితిని. "కావలసినంత శుచిగా చేసిపెడతా" నని యతఁడుబదులు చెప్పెను. అందుమీఁద "నేను బ్రాహ్మడికి పెట్టుకోవడాని కెవరైనా ద్వైతబ్రాహ్మలు దొరుకుతారా?" అని నేనాతనిని నడుగుచుండఁగా వాకిట కూరుచుండియున్న బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడువచ్చి తాను ద్వాదశి బ్రాహ్మణుఁడుగా వచ్చెదనని చెప్పెను. నేనందుకు సంతోషించి స్నానము చేసి వచ్చుటకై లేచి యాతఁడు చూపిన 'కొళ్లాయి' లో శిరస్నానము చేసి, తడిబట్ట యాఱవేసి కట్టుకొని శుచినయి, పొగవోడ నెక్కిన పాపము పోవుటకై సహస్ర గాయత్రీ జపముచేసి, ప్రాతజన్నిదములు తీసి క్రొత్తవి వేసికొని, పంచముద్రలును ద్వాదశపుండ్రములును ధరించి గోవిందనామ స్మరణ చేసికొనుచు విస్తరిముందు కూరుచుంటిని. అన్నసత్రాధికారి రెండు విస్తళ్లలో ముందుగా అన్నము వడ్డించెను. అటు

తరువాత పులుసు తెచ్చి నేను ప్రక్కను వడ్డించుమని చెప్పుచుండఁగా నామాటవినక అన్నము మీఁదనే దానిని వడ్డించిపోయెను. అంతట ద్వాదశి పారణమునకు వచ్చెదనన్న బ్రాహ్మణుఁడు విభూతి పెట్టుకొని తానావఱకు కట్టుకొనియున్న బట్టలతోనే వచ్చి రెండవ విస్తరిముందు కూరుచుండెను. "మడికట్టుకొని రావయ్యా" అని నేను చెప్పినను నామాట లక్ష్యముచేయక కొంచెము సేపు కూరుచుండి, లేచి వీధిలోని కల్పశంకకు పోయివచ్చి తనవి మడిబట్టలేయని చెప్పుచు మునుపటి బట్టలతోనే మరలవచ్చి కూరుచుండెను. అప్పుడు నేనతని మొగము పాఱఁజూచి విభూతిరేఖలనుబట్టి స్మార్తబ్రాహ్మణుఁడని తెలిసికొని, వ్రతభంగమునకు శంకించి లేచిపొమ్మని చెప్పవలెనన్న మాట నాలుక చివరకు రాఁగా ఆపుకొని, విస్తరిముందు కూరుచున్న బ్రాహ్మణుని లేచిపొమ్మన్నచో దోషము వచ్చునని యెంచి విషణ్ణుఁడనయి యూరకుంటిని. పాపము! ఆబ్రాహ్మణుఁడు 'ద్వైతి' యని నేనన్నమాట 'అద్వైతి' యని గ్రహించి యిట్లు చేసియుండును.

"ఇతరులకు వడ్డించవలెను వేగిరము పరిషేచనముచేయు" మని మాఅన్నప్రదాత తొందరపెట్టుటచేత విధిలేక యాబ్రాహ్మణునకే యాపోశనము వడ్డించితిని. మాసత్రాధికారి మిక్కిలి దొడ్డవాఁడు. నాకు ద్వాదశివ్రతము దక్కునట్లుగా నాఁటిదిన మవిసాకు కూరవండెను. మఱియేదోకూర వండెనుగాని దానిపేరు నాకు తెలిసినదికాదు. ఆవండిన కూరలయినను కలుపుకొనుటకు చాలకుండ మనదేశములో నూరుఁగాయలను వడ్డించినట్లు కొంచముకొంచముగా వడ్డించి మరలనడిగినను మాఱు తెచ్చినవాఁడుకాఁడు. పప్పుకావలెనని యడుగఁగా వండనేలేదన్నాఁడు. నెయ్యి కావలెనని యడుగఁగా అన్నమువడ్డించిన చేతితోనే చిన్న గిన్నెతో తెచ్చి యభిఘరించిపోయినాఁడు. అప్పుడు నాకు దేనితో భోజనముచేయుటకును తోఁచక యావఱకన్నముమీఁద వడ్డించిపోయి

సంబున పులుసుతోనే యన్నముకలిపి మిరియాలుకంపుచేత రుచిగా లేకపోయినను కన్నులుమూసికొని నాలుగుముద్దలు మ్రింగితిని. ఇంతలో వంటబ్రాహ్మణుఁడు పులుసుకుండయు, అన్నపుబిందెయు, వాకిటికోసికి తీసికొనిపోయి యెవ్వరికో శూద్రులకువడ్డించి మాకు వడ్డించుటకయి మరల తెచ్చెను. శూద్రులు చూచినయన్నము తినుటకునాకు మనసొప్పకపోయినను మా ద్వాదశిబ్రాహ్మణుఁడుమాత్రము మరల వడ్డించుకొని యాపులుసుతోనే తన్వేఁడుబియ్యపన్నముతినెను. బిందెలో అన్నము మిక్కిలితక్కువగానుండుటచూచి, అంతయన్నమును శూద్రులే తినిరాయని యడిగిరి. "లేదు. మీరు స్నానానికి పోయినప్పుడు బ్రాహ్మణులకే పెట్టి వకచిన్నపంక్తి లేవఁదీస్తి" నని సత్రాధికారి చెప్పెను. ఆమాటలతో నామనసువిఱిగి యేకాదశి నిరాహారఫలమంతయు వ్యర్థమయ్యెనని నాకెంతో విచారము కలిగెను. ఆసంగతినే నేనాలోచించుకొనుచుండఁగా సత్రాధికారి రసముతెచ్చి మిరియాలువేసిన కాగికాగని చింతపండునీళ్లు విస్తరిలో పోసెను. ఆభోజనసౌఖ్యము చెప్పుటకు శక్యముకాదు. నేనొకవేళ చెప్పినను దూరదేశములోనున్న మీరు పూర్ణముగా గ్రహింపలేకపోవచ్చును. కాఁబట్టి యోచదువరులారా! నా సత్యసంధతను పరీక్షించుటకయినను మీరొకసారి చెన్నపట్టణమునకువచ్చి, ౧౮౭ గృహసంఖ్యగల సుబ్బరామయ్యగారి అన్నసత్రములో ఒక్కపూట భోజనముచేసి, అనుభవైకవేద్యమయిన యాసౌఖ్యము నొకసారి తప్పక యనుభవించిపొండు. నేనిప్పుడు ముందుగానే చెప్పుచున్నాను. అన్నహితముపోయినదనిమాత్రము నన్ను తరువాత దూషింపఁబోకుఁడు. సత్యమును పరీక్షించువారీలోకములో నెన్ని కష్టములనయినను పడవలెను.

భోజనముకాఁగానే నాకును మాబ్రాహ్మణునకును భోజనమునకియ్యవలసిన యెనిమిదణాలను నేనే యిచ్చివేసితిని. అదిగాక మాబ్రా

హ్మణునకు రెండణాలు దక్షిణయిచ్చి, అక్కడసంగతుల నడుగ నారంభించితిని. కొంతసేపు సంభాషణము జరిగినతరువాత "మీారెక్కడకు పోవుచున్నారు?" అని నన్నతఁడడిగెను. "ఉడిపి సుబ్రహ్మణ్యము మొదలయిన యాత్రలు సేవింపఁబోవుచున్నాను" అని నేను చెప్పితిని. అప్పుడా బ్రాహ్మణుఁ డెన్నో నీతివాక్యములు చదివి, తన దేశములోని వారినందఱను మోసగాండ్రనియు తోడులేక యొంటిగా ప్రయాణముచేయుట యపాయకరమనియు మళయాళదేశములో చిత్రవిచిత్రము లెన్నియో యున్నవనియు తనతోఁగూడ వచ్చినపక్షమున వానినన్నిటిని నాకుఁజూపి నన్ను సురక్షితముగా మరల తీసికొనివచ్చెదననియు చెప్పి యొప్పించి, నన్ను పొగబండిమీాఁద ప్రయాణము చేసెను. పొగయోడఖర్చులు మొదలయినవానిక్రింద నాకీవఱకయిన పదునెనిమిది రూపాయలుపోఁగా నావద్ద ఇప్పుడెనుబదిరెండు రూపాయిలున్నవి. వానిలో నాలుగురూపాయల పదణాలు నాకును మఱినాలుగు రూపాయల పదణాలు బదులుక్రింద తనకును మొత్తము తొమ్మిది రూపాయల రెండణాలు నావద్దపుచ్చుకొని మా బ్రాహ్మణుఁడు తుత్తికూడికి మూఁడవతరగతి టిక్కెట్లు రెండు తెచ్చెను. మఱునాటి యుదయమున ఏడుగంటలపావునకు మేమిద్దరమును జాబులుకొనిపోవు పొగబండిలో నెక్కి యెళంబూరునుండి యినుపదారిమీాఁద బయలుదేఱితిమి. బయలుదేరునప్పుడు బండిలోకూరుచుండి మాబ్రాహ్మణుఁడు రాహుకాలమెప్పుడని నన్నడిగెను. రాహుకాలమేమో నాకు తెలియదని నేను చెప్పితిని. రాహుకాలములో ప్రయాణము బయలుదేఱరాదని యతఁడనెను. మాదేశములో రాహుకాలమని పట్టింపులేదు వర్జ్యసమయమునమాత్రము బయలుదేఱరని నేనంటిని. మీారుత్తరదేశపువాళ్లేమియు తెలియని మూఢులని యతఁ డనుచుండెను. ఇంతలో మేమెక్కిన పొగబండి కదలి నడువ నారంభించెను. మాబ్రాహ్మణుఁడు

దేశమెఱిఁగిన యనుభవజ్ఞుఁడగుటచేతను దేశభాష తెలిసినవాఁడగుట చేతను బహుప్రయాణములు చేసినవాఁడగుటచేతను భద్రముగా నుండునని నామాటకూడ నాతనిసంచిలోనే యుంచితిని. నాటిమధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలవేళ బండికూడలూరువద్ద పదిపదుమూడులసేపు నిలువఁగా మేమక్కడ లఘుశంకకు పోవ దిగితిమి. ఈలోపుగా మేమెక్కినబండిలో మాసరసను మఱియెవ్వరో క్రొత్తవారువచ్చి కూరుచుండిరి. మేము మరలవచ్చికూరుచున్న రెండునిమిషములకు బండికదలినది. అప్పుడు మాబ్రాహ్మణుఁడు వారితో అఱవములో ప్రసంగింప నారంభించెను. వారెవ్వరని నేను తెలుఁగులో నడుగఁగా వారు మాలవాండ్రనియు, పొగబండ్లలో ప్రయాణములు చేయువా రాచారవ్యవహారములను పాటింపరాదనియు, మాబ్రాహ్మణుఁడు నాకు హితబోధ చేసెను. ఈప్రయాణము మూలమున మాలకూడు వచ్చినదని నాలో నేను విసుఁగుకొని, రాత్రి ఆఱుగంటలకు మాయవరము వద్ద బండి యేడునిమిషములు నిలువఁగా దిగి, నేను మఱియొక బండిలోనికి పోయి కూరుచుంటిని. ఏడుగంటల పావుకు బండి మరల కుంభకోణమువద్ద ఇరువదియైదు నిమిషములు నిలిచినప్పుడు మాబ్రాహ్మణుఁడు బండిదిగి నావద్ద కేవో ఫలాహారమును తెచ్చెనుగాని నేనా మాలగుడ్డలత్రో నేమియు తిననందున నావంతు వచ్చినది కూడ నతఁడేతిని బండిలోనికి పోయెను. ఆరాత్రి మేమిద్దఱమును మరలకలిసికోలేదు. స్థల మిఱుకుగానున్నందున పడుకొన చోటుచాలక నాకు తిన్నగా నిద్రపట్టినదికాదు. నాఁటి తెల్లవాఱుజామున అయిదుగంటల పావునకు మేమిద్దఱమును బొహ్యామునకు పోవుటకయి మధురవద్ద దిగినాము. అతఁడే వేళకును మరల రాలేదు. పావుగంట సేపటికి మరల బండికదలుటకు సిద్ధముకాఁగా, అతఁడేబండిలోనో యెక్కియుండునని త్వరలో నేనొకబండిలో నెక్కితిని. ఆదినము పదునొక్క గంటవేళ

బండి తుత్తుకూడి చేరినది. బండివద్ద నిలుచుండి యెంత వెదకినను బ్రాహ్మణునిజాడ కానరాలేదు. బ్రాహ్మణుఁ డెక్కడ తప్పిపోయినాఁడో, నన్నుఁ గానక యెంత పరితపించుచున్నాఁడో అని రెండుదినముల వఱకును బండివచ్చినప్పుడెల్ల మార్గస్థులను పరీక్షించుచు పొగబండి దిగుచోటికివచ్చి చూచుచుంటిని. బ్రాహ్మణుఁడురాలేదు. ఆబ్రాహ్మణుని మధురలో దొంగలుకొట్టిరో ఆలస్యమగుటచేత బండితప్పిపోయెనో, మఱియే ఆపదవచ్చెనో కాని బ్రాహ్మణుఁడు రాకుండెను వాఁడు రాఁడు. ఆతనికి ద్రోహచింత గలిగి యున్నపక్షమున రాత్రియెక్కడనో చీఁకటిలో దిగి పాఱిపోక, తెల్లవాఱి మధురదాఁక ఎందుకు వచ్చును? ఆధనము నాకు ధర్మార్థముగా వచ్చినదే యయినందున పోయినసొమ్ము మరల రాదని నిరాశ కలిగినతరువాత దొంగలచేత పడక బ్రాహ్మణునిచేతిలో పడి సత్పాత్రదానఫలము నాకు లభించెనని సంతోషించితిని.

ఈబ్రాహ్మణుని నిమిత్తము నేను వెదకుచుండఁగా దైవికముగా నాకొక తెలుఁగు బ్రాహ్మణుఁడు కనఁబడి నాసంగతినివిని విచారపడి తన యింటికి తీసికొనిపోయి నాకాదినమున భోజనముపెట్టి, మఱునాఁడు నన్ను తనబండిలో నెక్కించుకొని తీసికొనిపోయి కొన్నిదినములలో దక్షిణ మళయాళమునకు రాజధానియైన తిరువనంతపురమునకు చేర్చెను. ఆపట్టణములో నేను నెలదినము లుంటిని. ఆపట్టణమును చేరినమఱునాఁడే నాకక్కడ నొక తెలుఁగుదేశపు బ్రాహ్మణయోగితో మైత్రి సంభవించెను. అతఁడు మనపూర్వపుఋషులతో సమానమయిన మహిమయు తపశ్శక్తియు కలవాఁడు. అటువంటి మహానుభావులు లోకములో అక్కడక్కడ నుందురుగాని వారి మహత్త్వమును తెలిసికొనువారుమాత్ర మంతగా లేరు. చూచిచూడఁగానే నాకాయన మహానుభావత్వము జుట్టువలె పెరిగిన గడ్డముచేతనే పొడగట్టినది. కొన్నిదినము లాయనకు శుశ్రూషచేసి "మనవా రాడమళయాళ మంటారే, అది

యేద"ని నేనాయనను రహస్యముగా నడిగితిని. ఆయన మొట్టమొదట మర్మము విడిచి చెప్పక "యిదే ఆడమళయాళ" మని సెలవిచ్చెను. బుద్ధిమంతుఁడను గనుక నే నామాటలంతటితో నమ్మక "యిదే ఆడమళయాళమయితే యిక్కడ మగవాళ్లెందుకున్నారు? ఆడమళయాళంలో మగవాళ్ళక్కర లేకుండా గాలికి బిడ్డలు పుడుతా రని మాదేశంలో తెలిసిన పెద్దలునాతో నమ్మకంగా చెప్పినారు. అది యిక్కడ యెక్కడా కనపడడం లేదు. బ్రాహ్మలలో ఆడవాళ్లకు సమర్తాడిన తరువాత పెళ్లిళ్లు చెయ్యడమూ శూద్రులలో ఆడవాళ్లు పైటవేసుకోకుండా వుండడమూ స్త్రీలలో చాలామంది పెళ్లిళ్లులేకుండా తమ మనసు వచ్చినవాళ్లను వుంచుకొని మనసువచ్చినప్పుడు వదిలిపెడుతూవుండడమూ పురుషులకు భాగంలేకుండా కుటుంబపుసొత్తంతా స్త్రీలే అనుభవిస్తూవుండడమూ కన్న కొడుకులు రాకుండా రాజ్యానికి తోడఁబుట్టిన దానికొడుకులు వస్తూవుండడమూతప్ప మాదేశానికీ యీదేశానికీ యేమీ భేదం కనబడడంలేదు. ఇది ఆడమళయాళంకాదు ఆడమళయాళం యెక్కడవున్నదో చెప్పక తప్పదు" అని ఆయన కాళ్లమీఁద పడి లేచినానుకాను. ఈప్రకారముగా నేనాయనకు పరమభక్తితో మాసముదినములు శుశ్రూష చేయునప్పటికి నాయందాయన కపరిమితానుగ్రహమువచ్చి, ఒకనాఁడు ప్రాతఃకాలమునందు నన్నాయన స్త్రీమళయాళమునకు దారిచూపెదను రమ్మని పట్టణమునకు వాయవ్యదిక్కున రెండుక్రోసుల దూరము కొనిపోయి, ఒకయడవిలో ప్రవేశించి కొంచెము దూరము నడిచి యొకచిన్న కొండయెక్కించి దానిలో నున్న గుహనొక్కటిచూపి ఆడుమళయాళమున కిదేదారి భయపడక పొమ్మని చెప్పెను. ప్రాణాధికు లయిన నాదేశస్థులలో నావలెనే స్త్రీమళయాళమునకు పోవనుద్దేశించుకొన్నవా రున్నపక్షమున వా రితరుల నెవ్వరిని అడిగి తెలిసికోవలసిన పనిలేకుండ వారికి వివరముగా తెలుపుట

కయి నడుచునప్పుడు నేనా దారిని సర్వమును కొలిచి గుఱుతులుపెట్టు కొని తరువాత పుస్తకములో వ్రాసికొన్నాఁడను. ఒక్క యక్షర మయినను హెచ్చుతగ్గులేకుండ నేనప్పుడు వ్రాసికొన్నట్లు మీకది యిప్పుడు చెప్పెదను శ్రద్ధవహించి వినుఁడు. పట్టణము వెలుపలనున్న పెద్దరావిచెట్టు మొదలుకొని యిసుకలో ముక్కును సూటిగా వాయవ్య మూలను మూఁడుమూరలు తక్కువగా ముప్పావుక్రోసుదూరము నడిచిన తరువాత వెలగచెట్టువద్ద మోచేతివంపుగా తిరుగవలెను. అక్కడనుండి యెడమచేతిమీఁదుగా పావుక్రోసునడిచి చిన్న మోదుగు రుప్ప కనబడ్డ తరువాత కుడివైపునకు తిరిగి క్రోసుమీఁద మూఁడు మూరలదూరము పోవునప్పటికి చిట్టడవి కనఁబడును. ఆ యడవిలో దూరి జువ్విచెట్టున కెదురుగానున్న నడదారిని ఎడమవైపునకును కుడి వైపునకును ముందుకును వెనుకకును వంకరటింకరగా దారిపోయి నట్లు ల్లను అరక్రోసుమీఁద తొమ్మిదిబారల మూఁడుమూరల రెండడుగుల నాలుగంగుళములు నడవఁగానే యొకకొండ కానఁబడును. ఆకొండ మీఁదికి తిన్నగా పదినిలువుల బారెడుదూరమెక్కి మూలగా మూఁడు నిలువుల మూరెడుదూరము దిగఁగానే చిట్టీతపొదచాటున గుహయొకటి కానఁబడును. మీరీకొలతలు మఱచిపోయిన పక్షమున దారితప్పి చిక్కులు పడవలసివచ్చునుకనుక దీనిని మీరు సంధ్యావందనము వల్లిం చినట్లు నిత్యమును త్రికాలములయందును వల్లింపుఁడు. నేనాగుహాప దేశమును భగవదాజ్ఞ్యముగా నమ్మికొని, అంధకారబంధురముగా నున్న యీగుహలో ప్రవేశించి కొంచెముదూరము నడుచునప్పటికి కాలుజారి క్రిందకిపడ నారంభించితిని. ఆప్రకారముగా యోజనదూ రము పడువఱకును వేఁడి యంతకంత కెక్కువయి దుస్సహముగా కనఁబడె నుగాని తరువాత వేఁడి యంతకంతకు చల్లారి యెంతో మనోహరముగా నుండెను. క్రిందికి పోయినకొలఁదిని భూమిలోవేఁడి యంతకంతకు

హెచ్చుచుండుననియు, కొంతదూరము పోయినతరువాత అగ్నిమయ మయి భూమధ్యమున సమస్తము కరఁగి ద్రవరూపముగా నుండుననియు, చిన్నప్పుడు పాఠశాలలో మాయుపాధ్యాయుఁడు చెప్పెనుగాని, ప్రకృతి శాస్త్రవేత్తల మనుకొను హూణపండితులు చెప్పిన యీసంగతి యసత్య మనియు మనపురాణములే నిజములనియు నేనిప్పు డనుభవముచేత కని పెట్టితిని. ఈవిషయమునందు సందేహముగలవారు నన్ను వచ్చి యడిగిన పక్షమున నేను సర్వమును సరహస్యకముగాచెప్పి సంశయ నివృత్తిచేసి పంపెదను. ఇట్లు కొంతదూరము పడినతరువాత నాకాలికప్పుడేదో దూది వలెమెత్తగా తగిలినది. ఆయాసపడి యుండుటచేత నేనప్పుడు దాని మీఁద కాలూని కూరుచుండి వీపుమీఁద వెనుక కొరిగినాను. అప్పుడు నేను పఱుపుమీఁదినుండి మెల్లగా జారుచున్నట్లు తోఁచినది. ఇంతవఱ కును నేను ప్రత్యక్షముగా చూచినది. ప్రత్యక్షప్రమాణము సర్వోత్కృష్ట మయినదని యెల్లమతములవారు నంగీకరించినదేకదా? అంతట నాకు నిద్రపట్టినది. ఆనిద్ర యెన్నిదినములున్నదో యేయేదారిని జరిగినానో నాకప్పుడు తెలియలేదుగాని నిద్ర తెలిసి నేను కన్నులువిచ్చి చూచు నప్పటికి నేనొక గుహాసమీపమున రాతిమీఁద పరుండి యుంటిని. సూర్యుఁడప్పుడే పశ్చిమమున నుదయించుచుండెను. ఇఁక ముందు చెప్పఁబోవు రీతిగా ఆదేశాచారములు మనదేశాచారములకు విరుద్ధ ములయినట్లే యక్కడి సూర్యుఁడును పడమట నుదయించి తూర్పున నస్తమించుచుండును. అంతవరకును నాకాఁకలికాకుండుటయు, దేహ మున గాయములు తగులకుండుటయు, నిద్రపట్టుటయు, అంతయు మాగురుప్రభావముచేత నయినదేసుండీ! నిద్రలో నున్నంతవఱకును తృుత్తు లేక లేవఁగానే కలుగుటకు గురుకటాక్షముకాక మఱియేమికారణ ముండును.

మూఁడవ ప్రకరణము

నేనునిద్రనుండి లేచి కన్నులు తెఱచిచూచినప్పటికిఁ బశ్చిమమున సూర్యుఁడుదయించుచుండెనని వెనుకటి ప్రకరణమునందుఁ జెప్పియుంటినికదా? ఏమియుఁ దెలియని క్రొత్తదేశములో తూర్పేదో పడమరయేదో తక్కిన దిక్కులేవో సూర్యోదయమును బట్టిగాక మఱియెట్లు తెలిసికోఁ గలిగితినని మీలోని కొందరు బుద్ధిమంతులకు సందేహము కలుగవచ్చును. దీనిం జదువువారి కిందలి యేవిషయమునందును సందేహముండరాదు గనుక సహేతుకముగాను తృప్తికరముగాను తగినసమాధానము జెప్పి యిప్పుడే వారిసంశయనివారణము చేసెదను. "సంశయాత్మా వినశ్యతి" అనుభగవద్గీతా ప్రమాణము మీ రెఱింగినదే యగుటచేత దానిని నెప్పుడును మనస్సునందుంచుకొని యాస్తికశిరోమణులయిన మీరు ప్రమాణబుద్ధితో నావాక్యములను వ్యాసవాక్యములేయని మాఱుమాటాడక విశ్వసించి మేలు పొందవలెనుగాని నాస్తికాధములవలె సందేహపడి చెడిపోరాదుసుండీ. నేను మేల్కని కన్నులువిచ్చి చూచునప్పటికి నేను వీపుమీఁద వెల్లవెలికలఁ బరుండియుంటిని; అప్పుడు కన్నులపండువుగా సూర్యబింబము రత్నకుంభమువలె భూమికి మూరెడెత్తున నాయెడమవైపున దిఙ్మండలమునం దెఱ్ఱగా గానఁబడుచుండెను. అదిచూచి మొట్టమొదట నేను సూర్యుఁడస్తమించుచున్నాఁడని భ్రమించితినిగాని క్రిందికిపోక సూర్యబింబ మంతకంతకు పయికి రా నారంభించుటచేత సూర్యోదయమేకాని యది సూర్యాస్తమానము కాదని కొంచెముసేపటిలోనే భ్రాంతి నివారణము చేసికొంటిని. కర్మభూమియైన భరతఖండమునందు కర్మప్రధానమయిన బ్రాహ్మణవర్ణములో కర్మిష్ఠులయిన వ్యాసరాయాచార్యులవారికి సుపుత్రుఁడనయి కులపవిత్రుఁడ నయిన నేను మఱచియైనను నిద్రలో నహి-

తము సదాచారవిరుద్ధముగా శాస్త్రనిషిద్ధమయిన యుత్తరదిక్కు తల యుంపిగా పరుండి యుండెననుట నిశ్చయము. పూర్వముత్తరదిక్కునం దలపెట్టుకొని నిద్రించిన దోషమును బట్టియేకదా తలకోలుపోయిన విఘ్నేశ్వరుని మొండెమున కతుకుటయి యేనుఁగుతల సఱకఁబడినది! కాఁబట్టి యిప్పుడు నాతలయున్నదిక్కు తప్పక దక్షిణదిక్కయి యుండ వలెనుగాని యుత్తరదిక్కయి యుండదు. దక్షిణపుతలగా వెల్లవెలికలఁ బరుండియున్నప్పుడు నాకెడమచేతివైపు పశ్చిమమయియుండవలెనుగనుక కర్మశాస్త్రప్రామాణ్యమునుబట్టి సూర్యుఁడుదయించునది పశ్చిమమే గాని తూర్పుకాదని తత్క్షణమే నిశ్చయించుకొంటిని. ఈప్రకార ముగా సృష్టిలోని యొక్కయపూర్వ సత్యమును మహాద్భుతముగా కనిపెట్టఁగలిగినందుకు నాలోనేనానందించుచు, కన్నులుమూసుకొని యాక్రొత్తదేశములో నేనొంటిగా నెక్కడకుఁ బోవుదునా భగ వంతుఁడాయని యాలోచించుకొను చుండఁగా నింతలో కొంచము మబ్బుపట్టి చల్లగా నున్నందునను మార్గాయాసముచేతను నాకు హాయిగా నిద్రపట్టినది. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన నాకానిద్రలో దివ్యమ యిన స్వప్నమొక్కటివచ్చినది. ఆకలలో నేనువెనుక పఱుపుమీఁద సోలి నిద్రలో జాఱినది మొదలుకొని యిక్కడకు వచ్చువఱకును జర గిన సర్వవృత్తాంతమును కన్నులార నిదర్శనముగాఁ జూచితిని. ఇది పరమరహస్యమయిన యర్థమేయైనను శ్రద్ధాళువులయిన మీకొక్కరికి మాత్రము చెప్పెదను. మీరీమర్మమును కర్మభ్రష్టులకును వేదబా హ్యులకును నాస్తికులకును విశ్వాసహీనులకును జెప్పక గోప్యముగా నుంచుఁడు. నేను వెన్నువాల్చిన యాపఱుపు భూమ్యంతరాళమున హాయంసమయమువఱకును తిన్నగా నధోముఖముగా దక్షిణమునకుజాఱి నది. నావలెనే పాఠశాలలలోని గోడలకు తగిలించియుండు దేశపటము లను జూచియుండిన మీకు పైవైపుత్తరమనియు క్రిందవైపు దక్షిణ

మనియుఁ దెలిసియుండవచ్చును. అటుపిమ్మట చీఁకటిపడినతరువాత రాత్రి రెండుయామములవఱకును భూమిలోపల నడిమిభాగమునందున్న మహావాయుపథములో దేవతావిమానమువలె దశదిశలకును నూఱు యోజనములు పఱచి పిమ్మట మఱియొక గుహాముఖమునందు నేను నాపఱుపుతోఁగూడ వాలితిని. అటుతరువాత నాపఱుపు వెనుకటివలెనే పయికి మెల్లగా జాఱనారంభించినది. ఆపిమ్మట భగవన్మాయచేత పఱుపాకస్మికముగా నదృశ్యమైనది. అప్పుడక్కడనుండి నేను వెనుకటి యట్లే పయికి పడ మొదలుపెట్టితిని. అట్లుకొంతదూరము పడినతరువాత నాశరీరమునకు దుస్సహమయిన వేఁడిసోఁకినది. ఆ వేఁడి యంతకంతకు తక్కువగుచువచ్చి నేను యోజనదూరము పడునప్పటికి నాకాలికి గట్టిగా నేలతగిలినది. ఆ నేలమీఁద కొంచెముదూరమునడిచి నేను గుహలోనుండి పయికివచ్చి భూమిమీఁద నేనింతకుముందు చెప్పిన రాతి మీఁద పరుండునప్పటికి, తెల్లవాఱి సూర్యోదయమయినది. ఇంతలో నాకాస్వప్నముపోయి మెలఁకువవచ్చినది. ఆకుమళయాళమునకిదియే సరియైనదారి. ఓధీమంతులారా ! ఇది కలయని భ్రమపడి దీనిసత్యమునుగుఱించి మీరొకవేళ సంశయపడెదరుసుండీ ! అట్లు సంశయపడఁ గూడదు. ప్రమాణబద్ధులైన మీరు దీనిని రెండవ వేదవాక్యమునుగా విశ్వసింపవలెను. ఈస్వప్నమును వేదవాక్యమునుగా నేలవిశ్వసింపవలె నందురేమో చెప్పెదనువినుండి. పూర్వకాలమునందు మంత్రద్రష్టలైన మన మహర్షులకు వేదములు ప్రత్యక్షమయిన విధమిట్టిదే. వారీశ్వరధ్యానముచేయుచు కన్నులుమూసుకొని చింతించుచుండినప్పు డీశ్వర ప్రసాదమువలన ఆమహానుభావులకు వేదములు స్వప్నములవలె పొడగట్టి సర్వజనులకును పరమప్రమాణములయినవి. ఈశ్వరకటాక్ష మాకాలపువారి పైని మాత్రముపడి యీకాలపువారికి లేకపోవునని భావింపకూడదు. మహానుభావులయిన భక్తులకెప్పుడును భగవంతుని

నిర్హేతుకజాయమాన కటాక్షము కలుగుచుండును. కాబట్టి వెనుకటి వలెనే యీశ్వరానుగ్రహమువలన నాకిప్పుడు దర్శనమిచ్చిన యీకడ పటివాక్యములను మీరందరును పరమప్రమాణముగా నంగీకరించి గౌరవించవలెను. ఇవి భక్తివిశ్వాసములు గలవారికందరికిని తప్పక వేద ములవలెనే ప్రత్యక్ష దృష్టములకన్నను అధిక ప్రామాణికములగును. మఱియు నేను మొట్టమొదట భూమిమీఁది గుహలో దిగుటయాదిగా పఱుపుమీఁదనొఱగి జాఱుటతుదిగా మేలుకొని యున్నంతవరకు నడిచిన దారి ప్రయాణమంతయు నేను కట్టకడపట గుహాలోని పఱుపును మరల నానుకొనుట మొదలు పయికి భూమిమీఁదికి వచ్చువరకును జరిగిన దారి ప్రయాణముతో సరిగా సరిపోయినందున నాస్వప్న మణుమాత్రమును ప్రత్యక్ష విరుద్ధమయినదియుఁ గాదు. అంతేకాక నాకాకల తెల్లవారు జామునఁ గలిగినదగుటచేత అధిక విశ్వాసార్హమయినది. నేనిప్పుడు చెప్పినదంతయు ఆడమళయాళమునకు సరియైనమార్గము. ఈగురుతులు పట్టుకొని యాదేశమున కెవ్వరేనిమిమమునఁ బోఁదలఁచినను రెండవకంటి వాఁడెరుఁగకుండ తిన్నగా కన్నులుమూసికొని పోవచ్చును. అక్కడి దేశభాష నేర్చుకొని మరి పోఁదలఁచిన పక్షమున ముందుగా నావద్దకు వచ్చి యారునెలలు శుశ్రూషచేయుఁడు. మిమ్మాభాషలో పండితు లనుజేసి పంపెదను. గురుదక్షిణ తరువాత మీాయిష్టమువచ్చినంత సమర్పించుకోవచ్చును. గురుదక్షిణలేక యభ్యసించినవిద్య సఫలము కాదని పెద్దలలో మెలఁగనేర్చిన మీాకే విశదమయియుండును. మీారు కాని చీటీమీఁద నాకుత్తరము వ్రాసినపక్షమున నాయిప్పటి వాసస్థానా దులను మీాకు వివరముగాఁ దెలిపెదను. ప్రయాణముకథ నింతటితోఁ జాలించి యిఁక దేశవృత్తాంతమున కారంభించెదను సావధానముగా వినుఁడు.

అప్పుడు నేను లేచి కొంచెము దూరమునడిచి యొక చెట్టునీడను గూర్చుండి యేవంకకుఁ బోదునాయని యాలోచించుకొనుచుండఁగా, తూర్పువైపుననుండి రెండు విగ్రహములు నావంకకు నడిచి వచ్చినవి. ఆవచ్చినవారు పురుషులయి యుందురా స్త్రీలయియుందురాయని నామనస్సున కప్పుడొక గొప్పసందేహము తోఁచినది. వారి మొగములు చూడఁగా నించుమించుగా వారు ముప్పదిసంవత్సరముల ప్రాయము కలవారుగాఁ గానఁబడిరి. వారి మూతులకు గడ్డములుగాని మీసములు గాని లేవు. దీనినిబట్టి వారు క్రొత్తగా క్షురకర్మచేయించుకొనిరని మీరు భావింపఁకూడదు. మనస్త్రీలకువలెనే వారికిని మొగములమీఁద గడ్డములును మీసములును భగవంతుఁడే ప్రసాదించలేదు. వారిద్ద ఱును చామనచాయగలిగి, పొడవునందు నాకంటె పిడికెడెక్కువగా నుండిరి. వారికాభరణములేవియు లేవు; మొగమునబొట్లు లేవు; కంఠమునఁ గాటుక లేదు. ఏకరీతిగా వారిరువురును నిడుదలయిన నల్లని లాగులును, ఎఱ్ఱనిరుమాలులు? చొక్కాయలును, తలలకు గడ్డితోనల్లిన తెల్లటోపీలు ధరించిరి; కాళ్లకుచెప్పులు తొడుగుకొనిరి. వారినడుము చుట్టును పట్టుదట్టీలు బిగింపఁబడి యున్నవి. పట్టుదట్టీలకు ముందువైపున నేవో యక్షరములు చెక్కిన యిత్తడిబిళ్లలున్నవి. వారి చేతులలో రెండేసిమూరల పొడుపుగల గుండ్రని రెండు విరుగుడుచేవకఱ్ఱలున్నవి. ఈలక్షణముల నన్నిటినిబట్టి వారెవ్వరో రాజభటులనియు, పేడిమూతి వారనియు నేనప్పటికి నిశ్చయించుకొంటిని. వారు మొట్టమొదట నాతో నేమియు మాటాడక, వయస్సులోనున్న క్రొత్తస్త్రీ యెవ్వతెయైనను వీథిలో కనఁబడినప్పుడు మనదేశములో పురుషులు దానిమొగమువంక నెగాదిగ చూచునట్లుగానే వారును నామొగమువంక పదినిమిషముల వఱకును ఱెప్పవేయక చూచి, తమలోనేమో మెల్లగా గుసగుసలాడు కొని తరువాత వారిలో నొకఁడు నాసమీపమునకువచ్చి “తూమీా

భూఫే?" అని యేదో ప్రశ్న వేసినట్లుపలికెను. నాకామాట అర్థ మగుచుండలేదు. అయినను పెద్దమనుష్యుఁడేదోయడిగినప్పుడు ప్రత్యు త్తరము చెప్పకుండుట ధర్మముకాదని తలఁచి అతఁడు నాపేరెవరని యడిగియుండునని యూహించి, తెలుఁగు భాషతో "నాపేరు సత్య రాజాచార్యులు" అని చెప్పితిని. వాఁడు కొంచెముసేపాలోచించి మరల బిగ్గరగా "తూమిాభూఫే" అని పలికెను. నేనువానికిఁ దెనుఁగు తెలియదని గ్రహించి, హిందూస్థాని భాష సమస్తదేశముల లోను దెలియునుగదా యని నేను విజయనగరములో మహారాజుగారి వెంట కాశీనగరమునకు వెళ్ళివచ్చిన వారితోడి సహవాసమునుబట్టి మాటాడ నేర్చుకొన్న యాభాషతో "మేరానాం సత్యారాజాచార్" అని చెప్పితిని. వాఁడామాటను సహిపము గ్రహింపక "తూమిా భూఫే" అని మరల మఱింతబిగ్గరగా నఱచెను. అందుమిాఁద నేను వానికీభాష తెలియకపోయినను ఈకాలమునందు సర్వత్ర వ్యాపించి యున్న యింగ్లీషయినను దెలిసియుండునని "మై నేమ్ ఈజ్ సత్యారాజా చార్య" అని చెప్పితిని. వాఁడాభాషను సహితము తెలిసికోలేక కోపముతో మరల నెప్పటిప్రశ్న నే వేసెను. అపయిని నాకేమి చేయు టకును తోఁచక దేశభాషలు తెలియకపోయినను దేవభాష తెలియు నేమోయని సంస్కృతముతో "అహం సత్యరాజాచార్యనామక విప్రః" అని స్పష్టముగాఁ జెప్పితిని. ఆమూర్ఖుఁడదియును తెలిసికో లేక రెండవవానికేసి తిరిగి యేదో భాషతో ననెను. ప్రసిద్ధమయిన నాపేరు వారికిఁ దెలియఁబడుపకుండుట నాకిష్టములేక యఱవదేశము నకు సమిాపముననుండుటచేత ద్రావిడభాషయైనను దెలియునేమోయని "ఎన్ పేర్ సత్యరాజాచారిన్" అని చెప్పితిని. ఈయఱవములోఁ దప్పున్నయెడల దీనింజదివెడి యఱవవారు నన్ను మన్నింపవలెను. నేను వెనుక పొగబండిలో యాత్రచేయునప్పుడు నాలుగఱవ ముక్కలు మాబ్రాహ్మణునివలన నేర్చుకొన్నాను. కాఁబట్టి యాతనిచేతిలోఁబడ

నాసొమ్మంతఁడు గురుదక్షిణగా గ్రహించినట్లయినను మీారూహింప వచ్చును. వారి కీయుఅవగోడును దెలిసినదికాదు. నేనప్పుడు నాస్వ భాషయైన కన్నడములోఁ జెప్పిచూతమని "నమ్మ— " అని యారం భించునప్పటికి వారిరువురును నావద్దకువచ్చి చేయిపట్టుకొని నన్ను లెమ్మనిలాగిరి. నేనప్పుడు నాభాషాపాండిత్యము చూపుటకది సమయము కాదని మౌనము ధరించి, మీావెంటవచ్చెదను నన్ను లాగవల దనియు మాయూరు విజయనగరమనియు నాపేరు సత్యరాయాచార్యు లనియు నేను సద్బ్రాహ్మణుఁడననియు సమస్తమును చేసైగచేసిచెప్పి, చివాలునలేచి వారివెంట నడువనారంభించితిని. ఊరును పేరును వంశ మును,కూడ నెట్లుసైగచేసితినని మీాలోఁదెలియనివారికిఁ గొంచెఱికి సందేహము కలుగవచ్చును గాని యీాసంశయము నేను చేసైగచేయు చుండఁగా శ్రద్ధతోఁ జూచినవారికి నివారణము కావలసినదేకాని చెప్పుటవలన విడిపోదు. ఆరాజభటులలో నొకఁడు ముందునడవఁగా మన దేశములోని గొప్పరాజకీయోద్యోగివలెనే వానివెనుక నేనును తల వంచుకొని నడువఁజొచ్చితిని. రెండవవాఁడు నావెనుక నడుచుచుండెను. ఇట్లు కొంచెముదూరము నడుచునప్పటికి మేమొక పట్టణముయొక్క రాజవీధిలోఁ బ్రవేశించితిమి. అప్పుడు వీధిపొడుగునను మనుష్యులు నాకు కనఁబడఁ జొచ్చిరి. వారు ధరించుకొన్న బట్టలు మొద లయినవి వివిధములుగానున్నను వారిలో నొక్కరికిని గడ్డములును మీాసములునులేవు. అట్టి విచిత్రమైన సృష్టివలన నాకప్పుడు గలిగిన యద్భుతానందములకు పరిమితిలేదు. అఘటనాఘటన సామర్థ్యముగల సర్వేశ్వరుఁ డాదేశములో మగవారికి మూతికి మీాసములులేకుండ నేల చేసెనాయని త్రోవపొడుగునను నాలో నేను వితర్కించుకొనుచుంటిని. ఆసమయమునందు నాకాకస్మికముగా మఱియొక సంగతి స్మరణకువచ్చి నది. ఇది యాఁడుమళయాళము గదా యిందుఁ బురుషులెట్లుండురని నా

మనస్సునకుఁ దగులఁగానే నేను జూచిన వారందఱును స్త్రీలేయనియు, ఈదేశమునందుఁ బురుషులు లేరనియు, గాలికే బిడ్డలు పుట్టుదురనియు, స్త్రీమళయాళమునుగూర్చి మనవారు చెప్పినదంతయు సత్యమేయనియు, నేను నిశ్చయించుకొంటిని. నామనస్సులో నీయాలోచన ముగియునప్పటికి మే మొక్క యిల్లుచేరితిమి. ఆయింటిగుమ్మమువద్దను లోపలనుగూడ నన్నుఁ దీసికొనివచ్చిన వారివంటివేషములు ధరించుకొన్న పేడిమూతి రాజభటు లనేకులుండిరి. మొదటి యిద్దఱు రాజభటులును నన్నులోపలికిఁ గొనిపోఁగా లోపలివారందఱును గుంపులుగుంపులుగా వచ్చి యడవిమృగమును జూచినట్టుగా నన్ను తేఱిపాఱఁజూడసాగిరి. అంతట వారిలోవారేమో యాలోచించుకొని నన్ను దూరముగాఁ దీసికొనిపోయి మూలగానున్న యొకకొట్టులోఁబెట్టి పయిని తలుపువేసిరి. అంతట రాజభటులు కొందఱొకరువిడిచి యొకరు తలుపువద్దకువచ్చి దానికి నిలువుగావేయఁబడిన యినుపకమ్ములసందునుండి బోనులోనున్న యడవి జంతువును జూచినట్లుగా నన్ను తొంగితొంగి చూచుచు నావలకుఁ బోవుచువచ్చిరి. ఇట్లువచ్చుచుఁబోవుచుంటయు వారిలో నేమోయాలోచించుకొనుచుంటయు చూడఁగా మనదేశములోని పోలీసుభటులు సంగతి నాకు జ్ఞప్తికివచ్చి వారికేదో దురుద్దేశముకలిగినట్టు నాకు పొడకట్టినది. కానినేను స్త్రీనిగాక పురుషుఁడనయినందున అట్టియనుమానముతోఁ బనిలేదని మనస్సమాధానము చేసికొంటిని. ఈరీతిగా రాజభటులలో నేదో యాలోచన జరుగుచుండఁగా నింతలో వారి యజమానుఁడక్కడకువచ్చెను. ఆతనిని దూరమునుండిచూచి వారందరును తమతమ యథాస్థానములకుఁ బోయిరి. అటుతరువాత నతఁడు తనపనిని చేసికొని, తాను మొదట వచ్చినప్పుడు నాకొట్టుముందు భటులు గుంపుగూడి పరుగెత్తిపోవుట కనిపెట్టినవాఁ డగుటచేత నందేదోవింతయున్నదని యూహించి, నాకొట్టువద్దకువచ్చి తలుపుతీయించి, రాజభటులు

నామీఁద నేమినేరము మోపుదురోయని భయపడి వజవజ వణఁకుచున్న నన్నుఁజూచి, నన్నేదో ప్రశ్న వేసి నావలన ప్రత్యుత్తరముగానక తన భటులనేమో యడిగి తెలిసికొని, నాయందు నిర్హేతుక జాయమాన కటాక్షము గలవాఁడయి తనవెంట నన్ను తనయింటికిఁ దీసికొనిపోయెను. ఈశ్వరానుగ్రముచేత నేనిట్లు గారాగృహ విముక్తుఁడయి మంచి యింటఁ బడఁగలిగితిని. అతఁడు దయారసము గలవాడగుటచేత నన్నాదరించి, తనయింటిలో వీధివైపున నొకగది యిప్పించి, నాకు పరుండుట కాగదిలో మంచమొకటి వేయించి, తన సేవకునిచేత భోజన పదార్థములు తెప్పించి నాముందు పెట్టించెను. వారేజాతివారో తెలియకపోవుటచేత వారు తాఁకిన పదార్థములను తినుటకు నేను మొట్టమొదట సంకోచించితినిగాని, ఏదైననుసరే తినుమని యాఁకలి దేవత నాకడుపులోదూఱి నన్ను బాధించుటచేతను, ఆదేశములో బ్రాహ్మణు లున్నారన్న జాడయే లేకపోవుటచేతను, పూర్వకాలమునందాపత్సమయమున విశ్వామిత్రాదులు చండాల గృహమున శ్వమాంసాదులను దొంగిలించి క్షుత్తు తీర్చుకొనుట పురాణములో చదివి యుండుట చేతను ఆత్మరక్షణము పరమధర్మమని మనశాస్త్రములు చెప్పియుండుట చేతను, స్వదేశముచేరిన తరువాత ప్రాయశ్చిత్తము చేయించుకొని బ్రాహ్మణ సంతర్పణముచేసి శుద్ధుఁడను కావచ్చునని నాటికి భోజనము చేసితిని. ఆదినమున నోటికి తిన్నగా మెతుకులు పోయినవి కావుగాని తరువాత క్రమక్రమముగా నలవాటు పడుటచేత మనుగుడుపు పెండ్లికొడుకువలె భోజనప్రియుఁడనై తేరభోజనములు చేయసాగితిని. మా గృహయజమానిపేరు 'భాంఢీభంగీ!' అతఁడు బ్రాహ్మణభక్తిచేతఁ గాకపోయినను మంచిహృదయము గలవాఁడగుటచే నాకు సమస్తోపచారములును జరుగునట్లుచేసి, ఆరంభములో తమభాషను నాకు స్వయముగానే నేర్పుచువచ్చెను. నేను గోడలు, మేడలు, ఉప్పు, పప్పు

అల్లము, బెల్లము, బట్టలు, తట్టలు, ఆవులు, మేకలు మొదలైన వానినిజూపి వానిపేరు లేమని సైగచేయుచురాఁగా నాతఁడు చెప్పుచు వచ్చెను. ఆ పేరులన్నియు నేను వెంటఁగొనిపోయిన తెల్లకాగితముల పుస్తకముమీఁద తెలుఁగుతో వ్రాసికొని వల్లించుచు వచ్చితిని. మొదటి దినమున నేనామాటలను వ్రాయుచుండఁగా నతఁడు చూచి యత్యాశ్చర్యపడెను. ఆ యాశ్చర్య కారణమును మీకు ముందు చెప్పెదను. నేను వారిభాష నభ్యసించిన క్రమమంతయుఁ జెప్పఁబూనుకొన్న చో మీకు విసుగుదలగా నుండును. అంతేకాకిటువంటి వర్ణనలవలన మీకును నాకును గూడ లాభములేదు. విశేషప్రయాసపడి మూఁడు మాసములలో వారిభాష నొకరీతిగా నేను ధారాళముగా మాటాడుటకు నేర్చుకొన్నాను.

నాల్గవ ప్రకరణము

ఒకనాఁడు సెలవుదినమున భోజనముచేసి కూరుచున్నతరువాత నాయజమానుఁడైన ఫాంథ్షీభంగీ నన్నుఁజూచి జాలితో నీపత్నిపోయి నది కాదాయని రంఢీభాషతో నడిగెను. వారిదేశమును మనము స్త్రీ మళయాళమన్నను స్వదేశస్థులు దానిని రంఢీదేశమని వాడుదురు. అందుచేత వారిభాషయు రంఢీభాష యనఁబడును. నన్నతఁడాప్రశ్న యడుగఁగానే యాతని జ్ఞానమునకు నేనత్యాశ్చర్యపడి, అతనికి జ్యోతి శ్శాస్త్రపరిజ్ఞానమువలననే యీసంగతి తెలిసినదని యెంచుకొని, ఆశాస్త్రమును గ్రహింపవలెనను తలంపుతో "అయ్యా! నాభార్య స్వర్గస్థురాలైనసంగతి మీకెట్లుతెలిసినది?" అని యడిగితిని.

ఫాంథ్షీ— (చిరునవ్వుతో) నీపత్ని పోయినసంగమాత్రమేకాక యామె నీచిన్నతనములోనే పోయినదనికూడ నీరూపముచేతనే నేను గ్రహించినాను.

నేను (ఇదిజ్యోతిశ్శాస్త్రము చేతఁ గాదు సాముద్రిక శాస్త్రము చేత ననిమనస్సులో భావించుకొని) అయ్యా! నారూపములో నేమి వింతయున్నది ?

ఫాంఢీ— నీవు గడ్డమును మీసములను గొఱిగించుకొన్నందున నీపత్ని పోయినదని తెలిసికొనాను. నీకు ముక్కునందున నీపత్ని నీవు మిక్కిలి బాల్యములో నున్నప్పుడే మృతినొందెనని గ్రహించినాను. ఇంతకంటె నీరూపములో వింత యేమి కావలెను ?

మొట్టమొదట నాకీమాటలకర్థమైనది కాదుగాని తరువాత మాయజమానులతో దీర్ఘసంభాషణచేసి వారిదేశముయొక్క స్థితిగతులను జనులయొక్క యాచారవ్యవహారములను కొంత తెలిసికొన్న పిమ్మట నాకామాటల యర్థము బోధపడి వారిదేశముమీఁద నాకెంతో కోపమువచ్చినది. అసమర్థుఁడు తనకోపమును వెలిపుచ్చుటవలన పరులకు హానిచేయుటకు మారుగా తానే హానిని పొందునని యెఱిఁగి నాకోపమును నామనసులోనే యడఁచుకోవలసిన వాఁడనయితిని. నాకప్పుడా దేశమువిడిచి పాఱిపోవలెనన్న బుద్ధిపుట్టినదిగాని పరులకు దాసుఁడనై యున్నందున నాకదియు సాధ్యముగా కనఁబడలేదు. దైవ మేకాలమున కెవ్వరినేమి చేయఁదలఁచునో యెఱుఁగుట యెవ్వరికి శక్యమగును ?

నేనుజేసిన దీర్ఘసంభాషణవలన నాయజమానుఁ డాకస్మికముగా యజమానురాలయ్యెను ; నేను జూచిన రాజభటులు మొదలైన పురుషు లందఱును స్త్రీలై పోయినారు. ఇంతవఱకు నేనూహించినట్లైనది కాని యీదేశములో పురుషులు లేకపోవుటయు గాలికిబిడ్డలు పుట్టుటయుమాత్ర మబద్ధములై పోయినవి. ఆదేశములోను పురుషు లున్నారుకాని, వారున్నను లేనట్టే భావింపవలసియున్నది. అక్కడ యాజమాన్యమంతయు స్త్రీలది. రాజ్యపరిపాలనము చేయువారు

స్త్రీలు; రాజకీయోద్యోగులు స్త్రీలు; మంత్రులు స్త్రీలు; విద్వాంసులు స్త్రీలు; సైనికులు స్త్రీలు. వేయేల? ఆదేశమంతయు స్త్రీమయము. స్త్రీలే సర్వస్వతంత్రులు; పురుషులు వారిదాసులు. ఆహా! లోకములో నింతకంటె దుర్దశ మఱియొకటియుండునా? ఈసంగతివిన్న పురుషాభిమాని యగువానిదేహము భగ్గున మండదా? పురుషులయందభిమానముగలిగి, పురుషుల యాధిక్యమును నిలుపుటలోఁ బ్రతిష్ఠనహించి, పౌరుష భూషణులైన యోభరతఖండవాసులారా! మన దేశమునందు పురుషజన్మ మెత్తినవారందఱును ఆయుధహస్తులయి బయలుదేఱి, నేను చెప్పిన గుహామార్గమున ఈదేశమునకు వచ్చి, అన్యాయముగా పురుషులపయి నధికారము చెల్లించుచున్న స్త్రీలనందఱిని ఘోరయుద్ధములో జయించి, ఈపాడుదేశములోఁగూడ పురుషుల స్వాతంత్ర్యమును నిలుపుఁడు. మర్మజ్ఞుఁడనైన నేను మీకు సహాయుఁడనై యుండఁగా మీకపజయ మెప్పుడును గలుగదు. మీరు భయపడఁ బోకుఁడు.

ఇక్కడ స్త్రీలది రాజమాన్య మన్నమాటయే కాని వారిలో నైకమత్యములేదు. వారిలోఁ గొందఱు పురుషులకు విద్యచెప్పించి వారికిఁ గొంతవఱకు స్వాతంత్ర్యము లియ్యవలెననువారు; బహుసంఖ్యాకులైన రెండవతెగవారు పురుషుల కెప్పుడును విద్యచెప్పింపఁగూడదనియు విద్యచెప్పించుటవలన స్వేచ్ఛావిహారులై చెడిపోవుదురనియు భావించి పూర్వాచారమును నిలుపుటకు పాటుపడువారు. ఇది స్వతంత్ర రాష్ట్రము సహితముకాదు. దొరతనమువారికిని ప్రజలకును ఐకమత్యము లేదు. పరిపాలనము చేయువారు స్వదేశస్థులకంటె నెక్కువ నాగరికముగలవారై యాదేశమునకు దక్షిణముననున్న పర్వతములను దాటి వచ్చి దేశమును జయించిరి. వీరు తమ పురుషులకు విద్యచెప్పించి కొన్ని స్వాతంత్ర్యములనిచ్చి వారినిగౌరవముతోఁజూతురు. వారా

దేశములోని పురుషులనిమిత్తమె పాఠశాలలనుబెట్టి పురుషవిద్య వ్యాపింపఁజేయవలెనని ప్రయత్నించుచున్నారుగాని గౌరవముగల కుటుంబములలోని మగపిల్లలెవ్వరును బడికెక్కనందున వారిమనోరథమంతగా కొనసాగకున్నది. ప్రభుత్వమువారిప్పుడు పురుషుల నుపాధ్యాయులనుగా దిద్దుటకయి రాజధానిలో నొకపాఠశాలను క్రొత్తగాఁ బెట్టియున్నారు. దేశాచారవిరుద్ధములయిన యిటువంటి కార్యములు చేయుచుండుట వలన దొరతనమువారియందు జనసామాన్యమున కనురాగము తక్కువగానున్నది. ఓహిందూమహాజనులారా! ఇవియన్నియు మీావిజయమున కనుకూలసూచనలేకదా! నాయజమానురాలయిన ఫాంఢీభంగీ గారు పురుషులకు విద్యచెప్పించి దేశమునకుఁ గ్రొత్తమార్పులను తెప్పింపఁగోరు తెగలోనివారు. తమ దేశములో పురుషులు చదువుటకును వ్రాయుటకును నేరనివారై యుండుటచేత తనభాషలోని పదములను నేను మనభాషలో వ్రాసికొనుచుండుటచూచి యితరదేశముల యందు పురుషులు వ్రాయనేర్చియుందురాయని నాయజమానురాలి కప్పుడత్యాశ్చర్యము కలిగినది. అప్పుడామె నాముగమువంకఁజూచి నీవు మీాదేశములో భోగపురుషుఁడవాయని యడిగెను. కాను కులపురుషుఁడనని నేనుబదులు చెప్పితిని. ఆమె దొరతనమువారు నూతనముగాఁబెట్టించిన పాఠశాల కెదిగినపురుషుల నెవ్వరినైన సంపాదించవలెనని బహుదినములనుండి కృషిచేయుచు విఫలప్రయత్నయయియుండి విద్యాభ్యాసము చేయుటకాసక్తి గలవాఁడనై యున్న నన్నుఁజూచి సంతోషించి నన్నాపాఠశాలకుఁ బంపవలెనని యుద్దేశించుకొనెను. కొంతవఱకు భాషాభివృద్ధి చేసినవారినిగాని యాపాఠశాలలోఁ జేర్చుకొనరుకనుక నాకింటికడ నిత్యమును రెండుగంటలసేపు విద్యచెప్పుటకై భాంగీఫిండీయను పేరుగల యొకవిద్వాంసురాలిని నెల జీతమునకుఁ బెట్టెను. ఫిండీయను పదము మనదేశములోని శాస్త్రిపదముతో సమా

నష్టమైనది. కులపురుషునకు విద్యచెప్పుట వలన కులమువారు తన్ను బహిష్కారము చేయుదురేమో యని యామె మనస్సులో భయము కలిగినను, బీదదగుటచేత జీతమున కాశపడియు నాయజమానురాలు గొప్పరాజకీయోద్యోగిని యగుటచేత నామె యనుగ్రహమును గోరియు నాకుఁ బత్నీవ్రత ధర్మముల నుపదేశించి తనదేశముయొక్క యాధిక్యమును నాకు బోధపరుపనెంచియు ఆపండితురాలు నాకు విద్యచెప్పుట కొప్పుకొనెను. పత్నీవ్రత శబ్దము వినఁగానే మీమనస్సుల కద్భుతముగా నుండవచ్చును. ఆభాషలో భార్యకు 'పంధీ' యనిపేరు. పంధీశబ్దమునకు యజమానురాలని యర్థము. భర్తను 'భూదా' యందురు. భూదాయనఁగా దాసుఁడనియర్థము. ఈరెండుపేరులఁబట్టియే యక్కడ భార్యాభర్తలకుండు సంబంధమును మీరూహించి తెలిసికోవచ్చును. మనదేశములో స్త్రీలకు పతివ్రతాధర్మము లుపదేశించునట్లే, ఆదేశములో పురుషులకు పత్నీవ్రతధర్మములు నేర్పుదురు మాయుపాధ్యాయిని 'పంధీవేడీభూఢీ' యను గ్రంథములోని నూఱు పద్యములు నాకు నేర్పినది. ఆపుస్తకమును 'పత్నీవ్రత ధర్మబోధిని' యని తెనిఁగింపవచ్చును. వారిభాషలో ఒత్తక్షరము లధికముగా నున్నవి. రెండేసియక్షరముల పదములు విస్తారము; పదములు తఱుచుగా ఆకారాంతములుగాను ఈకారాంతములుగాను ఉండును; ఏకారము ప్రశ్నార్థకము. భాషసంగతి యటుండనిండు, ఫిండీగారు నాకుపదేశించిన పద్యములను మొదట నేనుప్రీతితో వల్లించితినిగాని నాకామెవానియర్థము చెప్పఁగానే నాకెక్కడలేని కోపమునువచ్చి, ఆమెనన్ను విడిచి యింటికిపోఁగానే దొడ్డిలోనికిపోయి యెవ్వరును జూడకుండ నిప్పంటించి యాపుస్తకమును తగులఁబెట్టితిని. కాని యిప్పటికిని నాకోపము తీరినది కాదు. ఆపద్యముల యర్థము విన్నపక్షమున నాకంటెను మీకెక్కువ కోపమురావచ్చును. ఆకోపములవలన నైనను మీరీదేశమునకు వచ్చి

యిక్కడిపురుషులను దాస్యమునుండి యుద్ధరింతురేమోయను నమ్మకముతో వానిలోఁగొన్నిటి నిప్పుడు తెలిఁగించుచున్నాను. ఇవిరత్నములని చెప్పఁబడుట కర్హములయినవి కాక పోయినను మనదేశసంప్రదాయమునుబట్టి వీనికి నవరత్నములని పేరుపెట్టుచున్నాను.

శ్రీ సత్యరాజాచార్య కృతాంధ్రీకృత నవరత్నమంజరి.

క. పురుషునకిమ్మహిఁబత్నియె
పరమంబగు దైవతంబు పత్నీసేవన్
నిరతముచేసెడి పురుషుఁడె
పరమున నిహమున సుఖంబుఁ బడయుంజుమ్మా. ౧

గీ. ప్రతిదినంబును బురుషుండు పత్నికంటె
ముందుగాలేచి నదిలోనమునిఁగి జలము
కలశమునఁదెచ్చి నిజపత్ని కాళ్ళుకడిగి
తాను శ్రీపాదతీర్థంబు ద్రాగవలయు.

క. స్త్రీపాదతీర్థసేవన
మేపురుషుఁడుచేయు నెన్నియేఁడులు ధరలో
నాపురుషుఁ డన్నియుగములు
పాపములంబాసి మోక్షపదవి సుఖించున్. ౩

గీ. కుష్ఠరోగిణియైనను గ్రుడ్డిదైన
భూరివికలాంగియైనను ముసలిదైనఁ
బత్నియెంగిలి భుజియింపవలయుసతము
పుణ్యలోకంబుఁగాంక్షించు పురుషవరుఁడు. ౪

క. ఏపురుషుఁ డతివయెంగిలి
పావపుమతి నేవగించి భక్షింపండో

యూపాపాత్ముఁడునారక
కూపంబునఁగూలుఁజూవె కోటియుగంబుల్. ౫

క. దూరమునఁజూచి పత్నిని
గారవమునలేచి యెంటికొలునఁబురుషుం
డోరఁగవంగఁగవలయును
గూరిమిఁగూర్చుండనిల్వఁగూడదుసుమ్మీ. ౬

క. పురుషుఁడును గార్ధభమున్
స్థిరముగ దండనములేక చెడిపోదురిలన్
గరుణఁదలంపక నెలకొక
పరియైనన్ గొట్టవలయుఁ బత్ని పురుషునిన్. ౭

గీ. పత్నిగొట్టినఁదిట్టిన బాధయిడిన
భోగపురుషులఁ బొందినఁ బొందకీర్ష్య
దరుణిసే పురుషునకును దైవమనుచు
భక్తిననయంబు సేవింపవలయుఁజుమ్మీ. ౮

గీ. అతివలకు స్వేచ్ఛభూషణమైనయట్లు
పురుషులకు లజ్జయే మహాభూషణంబు
సూర్యచంద్రులు మొగమైనఁజూడకుండు
పరమపత్నివ్రతుఁడెపొందుఁబరమగతులు. ౯

ఫిండీగారు నాకు బహువిషయములనుగూర్చి నీతులను బోధించుచువచ్చినను చదివి చెడిపోదునేమోయను భీతిచేత నాకు ముఖ్యముగా ప్రతిదినమును తప్పకయెంతో శ్రద్ధతో పత్నీవ్రత ధర్మముల నుపదేశించుచుండెను. ఒకనాఁ డావిద్వాంసురాలు నేను తెనిఁగించిన నవరత్నములలో నేడవరత్నమయిన "పురుషుండును గార్ధభముణ్ స్థిరముగదండనములేక చెడిపోదురిలన్" అనుదాని మూలశ్లోకమును నాకు త్సాహముతో బోధించి, ఆదండనము పురుషుల మేలుకొఱకే యని

హేతుకల్పనములతో వ్యాఖ్యానముచేసి పురుషదండనము వలసిలాభ ములను తెలుపుచుండఁగా, నామనోగతి నామె కెఱుకపఱుప కుండ వలెనని నేనెంతప్రయత్నము చేసినను నామనస్సులో హాలాహలము వలెపుట్టి పయికి పొంగుచున్న కోపాగ్నియాగక నాకన్నులవెంట వెడ లఁజొచ్చినందున అసూయతో మొగ మింకొకవంకకు త్రిప్పుకొంటిని. ఆనీతి నాకు రుచింపకున్నదని బుద్ధిమంతురాలయిన యామె గ్రహించి, పురుషులను స్త్రీలుకొట్టక యాదరింపవలెనని బోధించెడు యాదేశపు నవనాగరికుల మతము నాకు సమ్మతమనుకొని, అప్పుడే విద్యాభ్యా సమువలన మతిమాలి నేను చెడిపోవుచున్నానని నానిమిత్తమయికొంత వ్యసనపడి, ఈవిషయమున మీదేశములో నేమియాచారమని నన్నామె యడిగెను. "బ్రాహ్మణస్యక్షణంకోప" మన్న నీతినిబట్టి శాంతిజలము చేత నేను కోపాగ్నిని నిమిషములో చల్లార్చుకొని నవ్వుమొగముతో "మాదేశమునందు పురుషులే స్త్రీలను కొట్టుదురు." అని సత్యమును జెప్పితిని. నేను నవ్వులకు సహితి మసత్యము పలుకనని యామె తెలి సికొలేక, నావి పరిహాసోక్తు లనిభావించి నామాటలను నామె నమ్మ నదికాదు. ఈరంఢీదేశములో సదాచారసంపన్నలయిన స్త్రీరత్నములు నిత్యమును తమ పురుషులను వేణుదండముతో దండించుచుందు రన్నచో ప్రత్యక్షానుభవము లేక పోవుటచే మాఫింఢీగారి వలెనే మీరును నమ్మకపోవచ్చును. కాని నేనిక్కడ కన్నులార ప్రత్యక్ష ముగాఁజూచిన సత్యములను వేదవాక్యములవలె చెప్పుచుండుటచేత పురాణగాథలను నమ్మ నలవాటుపడిన మీరుమాత్ర మట్టి యవి శ్వాస పాపమును గట్టుకొనరని నేను దృఢముగా నమ్ముచున్నాను.

ఆమె నామాటలను నమ్మక యట్టివిపరీత్య మీశ్వరసృష్టిలో సంభవింప నేరదని వాదించుటచేత నాసత్యసంధతనుగూర్చి సంశయ పడి నందున కెంతయుఁ జింతనొంది, నామాటలనిజ మామెకు తేట

పఱువవలెనని యిచ్చటస్త్రీలు పురుషులను కొట్టుట యెంతసత్యమో మాదేశమునందు పురుషులు స్త్రీలనుకొట్టుట యంతసత్యమేయనియు కావలసినయెడల మీకు నమ్మకముపుట్టునట్లుగా మాశాస్త్రములనుండి కావలసినన్ని ప్రమాణ వచనములను జూపెదననియు, జెప్పి స్మృతులలోనెల్లను సర్వోత్కృష్టమయిన మనుస్మృతి యెనిమిదవ యధ్యాయమునుండి యీక్రింది శ్లోకములను జదివితిని.

శ్లో. భార్యా పుత్రశ్చ దాసశ్చ శిష్యో భ్రాతాచ సోదరః
ప్రాప్తాపరాధా స్తాడ్యాః స్యు రజ్జ్వా వేణుదండేనవా.

శ్లో. పృష్ఠతస్తుశరీరస్య నో త్తమాంగే కథంచన
అతోన్యథాతు ప్రహరన్ ప్రాప్తఃస్యా చ్చౌరకిల్బిషమ్.

అప్పుడామె వీనియర్థమేమని నన్నడిగినది. భార్యను, పుత్రుని, సేవకుని, శిష్యుని, భ్రాతను, సోదరుని, తప్పుచేసినప్పుడు త్రాటితోనైనను వెదురుకఱ్ఱతోనైనను కొట్టవలయునని మొదటిశ్లోకమున కర్థమనియు, శరీరముయొక్క వెనుకటిభాగ మందేకాని నెత్తిమీఁద కొట్టరాదు మఱియొకచోట కొట్టినవాఁడు చోరపాపమును పొందునని రెండవశ్లోకమున కర్థమనియు, చెప్పి యీపయిని "ప్రాప్తాపరాధా" యని మూలములోనున్నను కొట్టుటప్రధానముగాని నేరముచేయుట ప్రధానము కాకపోవుటచేత మాదేశములో పురుషులు నేరములేకయే భార్యలను కొట్టుచుండుట శిష్టాచారమైనదనియు, నెత్తిమీఁద కొట్టఁగూడదనికూడ మూలములోఁ గానఁబడుచున్నను నెత్తికూడ శరీరములోని భాగమేయైనందున నెత్తిమీఁదకూడ శాస్త్రార్థము ముందుభాగమందు బెత్తెడు మేరవదలివేసి వెనుకతట్టున కొట్టవచ్చునని వాక్యసమన్వయముచేసి సిద్ధాంత మేర్పఱిచి కర్మభూమియైన మాదేశమందలి పెద్దలు భార్యలను శిరస్సుమీఁదనే కొట్టుట సదాచారమయిన దనియు, నేను మనుస్మృతికి వ్యాఖ్యానముచేసి యర్థవివరము చేసితిని. అంను

మీఁద ఫింకీగారు నాచేత నీశ్లోకములను శ్లోకార్థములను రెండు సారులు విని, కన్నులుమూసికొని కొంతసేపాలోచించి నీమోసమిప్పటికి తెలిసినదని చిటికెవేసి, మొదటిశ్లోకములో "భార్య" యనుచోట "భర్త" యనియుండవలె ననియు, "పుత్రుఁడు దాసుఁడు శిష్యుఁడు భ్రాత సోదరుఁడు" అని శ్లోకములో చెప్పఁబడినవా రందఱును పురుషులయి యుండఁగా మొదట "భార్య" యని యొక్క స్త్రీయుండుట సంభవింపదనియు, అందుచేత నిదికూడ "భర్త" యని యుండఁగా నేను పరిహాసార్థముగా "భార్య" యని మార్చి చదివితిననియు, సిద్ధాంతముచేసి యంతటితోనైన నూరకుండక పురుషులకు చదువువచ్చిన యెడల నట్టియనర్థములు సంభవించునని యెఱిఁగియే బుద్ధిమంతులయిన తమపూర్వులు పురుషవిద్యకూడదని సిద్ధాంతముచేసిరని తనయభిప్రాయమును బయలపెట్టినది. అక్కడ నాపక్షమవలంబించి మాటాడువా రెవ్వరును లేకపోయినందున నావాదబలమును నేనెఱిఁగియు వివాదముకూడదని యూరకుండవలసినవాఁడ నయితిని.

అయినను నేనంతటితో నూరకుండక మనదేశములో పురుషులే స్వతంత్రులనియు, స్త్రీలు పురుషులకు లోఁబడియుందురనియు, మనుస్మృతిలోనుండి నే నుదాహరించిన ప్రమాణములు సత్యమయినవనియు, ఆమె కేలాగునైనను మనమునఁబట్టింపవలెనని నిశ్చయించుకొని పతివ్రతాధర్మములనుగూర్చి మనపురాణాదులలోఁగల విషయము లనేకము లామెకుఁజెప్పితిని. చెప్పినవాని నెల్ల నామె యాదరముతో విన మొదలుపెట్టినందున నాకుఁ గొంతప్రోత్సాహముగలిగి పతివ్రతాధర్మముల నామె మనస్సునకుఁ జక్కఁగా పట్టించనెంచి భర్తఁ బెంగిలి భుజించుట పత్నికి పరమధర్మమని చూపుటకయి నాలాయనికథ నారంభించి యిట్లుచెప్పఁజొచ్చితిని.

" పూర్వకాలమునందు నాలాయనియైన యింద్రసేన మౌద్గల్యునకు భార్యయయ్యెను. అతఁడు కుష్ఠరోగపీడితుఁడు. ఆమహాపతివ్రత యాతనియుచ్ఛిష్టమును ప్రతిదినమును అమృతతుల్యముగా భక్షించుచుండును. భోజనముచేయుచున్న కాలమునం దొకనాఁ డతని యంగుష్ఠము తునిగి యన్నములోఁబడెను. అట్లుపడినను పతివ్రతా శిరోమణియైన యామె రోఁతపడక యాబొట్టనవ్రేలిని దీసి భక్తితో దూరముగానుంచి యెంగిలియన్నమును పరమాన్నమువలె తినెను. అదిచూచి——"

ఇంతవఱకుఁ జెప్పునప్పటి కామె చెవులుమూసికొని నామాట కడ్డమువచ్చి, పురుషుఁడనైన నేనిన్నికథ లొక్కనిమిషములో కల్పించుట సంభవింపదని యెంచి మనకు శాస్త్రము లున్నవనియు వానిలో భర్తృశుశ్రూషాదులు చెప్పఁబడియున్నవనియు కొంతవఱకు నమ్మినను నన్నొకథను సొంతముగాఁ జెప్పనీక, దురాగ్రహాగ్రస్తురాలయి మన శాస్త్రములు రాక్షసులుచేసిన పాడుకథలని దూషించెను. అప్పుడు నేనును కోపమునుపట్టఁజాలక గురుధిక్కారపాపము వచ్చిననుసరేయని యెదురుకొని మాటకు మాఱుమాటయాడి కొంతసేపు వాక్కలహము నకు డీకొంటిని. నన్నుదూషించినను నేనూరకుందునుగాని శాస్త్రములను దూషించినతరువాత శాస్త్రబద్ధుఁడనైన నేనెట్లూరకుండఁ గలుగుదును ? మా వాక్కలహమువలన నాటిసంభాషణ యంతటితో ముగిసినది. అందుమూలమున నేను జెప్పఁదలఁచుకొన్న స్త్రీధర్మముల నామెకుఁ జెప్పలేకపోతినిగదాయని నాకు విచారము గలిగినదిగాని దుంచినదానికి వగచిన ప్రయోజనముండదు. నాకు పాఠముచెప్పక కోపముతో నాటిదినమామె తనయింటికి పోయినది. అంతటితో నాచదువునకు విఘ్నమువచ్చునట్లు కానఁబడెనుగాని యామె దీర్ఘక్రోధురాలు కానందునను, నేనుపోయి యామెకు క్షమార్పణముచేసి

ప్రార్థించినందునను నాలుగుదినము లయినతరువాత యథాప్రకార ముగా వచ్చి నాకామె మరల విద్య చెప్పనారంభించినది. ఆదినము మొదలుకొని యింక నేనామెతో మన దేశమునుగూర్చి మాటాడకూడ దని యొట్టుపెట్టుకొంటిని. అటుతరువాత జరిగిన వృత్తాంతమును మీకు ముందు ప్రకరణములయందుఁ జెప్పెదను.

ఐదవ ప్రకరణము

వెనుకఁజెప్పినట్లు మాకలహముతీఱి మేమిద్దఱమును సమాధాన పడిన తరువాత మా ఫిండీగారికి నామీఁద అపరిమితానుగ్రహము వచ్చినది. ఆయనుగ్రహము వచ్చుటకు కారణము నేనామెకు పరమ భక్తుఁడనయి మనదేశములో శిష్యులు గురువులకు శుశ్రూష చేయు నట్లుగా సమస్తోపచారములను చేయుచు అనువర్తనమునకలిగి మెలఁగు టయేకాని మఱియొకటికాదు. స్త్రీలయినను పురుషులయినను విద్య చెప్పినవారు దైవసమానులుగనుక నేను స్త్రీకి దాస్యము చేయుచుంటి నని మీరు నన్ను నిందింపక నాగురుభక్తికి మెచ్చుకొనవలెను. అదిపో నిండు. అటుతరువాత శిష్యవత్సలురాలైన యామె తమదేశజనుల యాచారవ్యవహారములు మొదలయిన వన్నియు నాకు మర్మమువిడిచి చెప్పమొదలుపెట్టెను. ఆమె యొకనాఁడు భోజనముచేసి కూరుచుండి యుత్సాహముతో తాంబూలచర్వణముచేయుచు కూరుచున్నప్పుడు నేనుపోయి గురువందనముచేసి చేతులుజోడించుకొని యెదుట నిలుచుండి భక్తిపూర్వకముగా నిట్లడిగితిని.

అమ్మా! మీరు సర్వమును తెలిసినవారు. స్వభావముచేత పురుషులే యెక్కువ బలముగలవారో స్త్రీలే యెక్కువబలముగలవారో మీశిష్యునకు సెలవియ్యవలెను.

పురుషులే యధికబలముగలవారని యామె సెలవిచ్చినది. అప్పుడు మాయిద్దఱికిని సంభాషణ మిట్లుజరిగినది.

అమ్మా! స్త్రీపురుషులలో పురుషులే అధికబలవంతులని మీరు సెలవిచ్చుచున్నారుగదా? అట్లయినపక్షమున, ఈదేశములో బలాధికులయిన పురుషులు బలహీనురాండ్రయిన స్త్రీలకులోఁబడుట యెట్లు సంభవించినది? నా యీసంశయము తీర్పవలెను.

ఓయివెఱ్ఱివాఁడా! నీవేమియుతెలియని మూఢుఁడవుగదా? పురుషులు స్త్రీలకు లోఁబడవలెననుట యీశ్వరోద్దేశము—(ఈశ్వరుఁడని పుంలింగ ప్రయోగము చేసినందుకు చదువరులు నన్ను మన్నింపవలెను. ఆదేశమునందు దేవుఁడాఁడవాఁడనియే ప్రసిద్ధము. ఆమె యీశ్వరియని యర్థమిచ్చునట్లుగా స్త్రీలింగమునే ప్రయోగించినను మీకుతెలియుటకై నేనే యీశ్వరుఁడనుచున్నాను.)—బలవంతులు గనుక పురుషులు పాటుపడి పనిచేయుటకును, పత్నిసేవచేయుటకును, తగినవారు. అంతేకాని వారుస్త్రీలవలె ఆలోచనతో చేరిన పనులు చేయుటకుఁగాని గ్రంథరచన చేయుటకుఁగాని స్వభావముచేతనే తగరు. పురుషులు బలాధికులే కానిపక్షమున—

మాదేశములో పురుషులు ఆలోచనతో చేరిన పనులు చేయుచు కవిత్వము చెప్పుచున్నారే—

మధ్య నామాటల కడ్డమురాక నేను చెప్పెడిది సాంతముగావిని నీసంశయము పోఁగొట్టుకో. మీది కేవల రాక్షససృష్టి. అందుచేతనే (నీమాటలునమ్మెదు పక్షమున) మీదేశములో సర్వమును దేవతాసృష్టియైన మాదేశమునకు విపరీతముగా నున్నది. ఆసంగతి పోనిమ్ము. పురుషులు బలాధికులే కానిపక్షమున వారుపత్నులకు వంటచేయుటకును ఉపచారములు చేయుటకును, బరువులు మోయుటకును, ఎట్లు సమర్థులగుదురు?

మా దేశములోకూడ నలుఁడు భీముఁడు మొదలయినవారు పాకము చేయుటలో పూర్వకాలమునందు బహు సమర్థులు.

అట్లయిన పక్షమున మా దేశమువలెనే మీ దేశము పూర్వకాలమునందు మంచిదయియుండి యిప్పుడు చెడిపోయియుండును. స్త్రీలు బలహీనులగుటచేతనే దేవుఁడు వారు—

అందుకు సందేహము లేదు. పూర్వకాలమందువలెఁగాక మా దేశ మిప్పుడుతప్పక చెడిపోయినది.

స్త్రీలు బలహీనులగుటచేతనే దేవుఁడు వారు పనిపాటులు చేయ శక్తులేక సుఖముగా కూర్చుండి యాలోచన చేయుచు ప్రభుత్వము చేయవలయునని యుద్దేశించెననుటకు నీకు నిదర్శనముగాఁ గనఁబడుచుండలేదా? ఇంతమాత్రము తెలిసికోలేని పక్షమున నీవు చదివిన చదువులో నేమి ప్రయోజనము? ఇందుచేతనే పురుషు లెంతవేళ చదివినను బుద్ధిసంపదలో స్త్రీలతో సమానులు కాఁజాలరని మా పెద్దలు సెలవిచ్చియున్నారు. ఇటువంటి మందబుద్ధివగుటచేతనే బలవంతులయిన పురుషులు బలహీనలయిన స్త్రీల కేల యడఁగియున్నారని నీకు సందేహము కలిగినది.

అవును. ఆ సందేహమును మీరు నుంకుగాతీర్చి నన్ను ధన్యుని చేయవలెను.

స్త్రీలు బుద్ధిబలముగలవారు. దేహబల మెంతయున్నను బుద్ధిబలమునకుచాలదు. అందుచేతనే పురుషులు స్త్రీలకులోఁబడుట సంభవించినది. కేవల శరీరబలము గలవారయిన పురుషులు బుద్ధిబలము గలవారయిన స్త్రీలకు లోఁబడుట స్వభావముకాదా? ఈమాత్రపు స్వల్పాంశము నీకు తెలిసినదికాదు. ఇదే స్త్రీబుద్ధికిని పురుషబుద్ధికిని గల తారతమ్యము. పురుషులు స్త్రీలకు లోఁబడియుండుట కింకొక రహస్యముకూడనున్నది.

ఆరహస్యముకూడ నాకు సెలవిచ్చి మూఢుఁడనయిన నన్ను కృతార్థుని చేయవలెను. మీశిష్యుఁడ నయినతరువాత నాకు తెలి యనివిషయ ముండఁగూడదు.

అది పరమరహస్యమే యయినను భక్తిశ్రద్ధలు కలవాఁడవగుట చేత నీకుమర్మమువిడిచి చెప్పెదను. స్త్రీలు పురుషులమీఁద నధికా రము చెల్లించఁ గలుగుటకు ప్రధానకారణము మంత్రబలము. ఎంత బలవంతునినైనను లోఁబఱచుకొని దాసునిజేసికుక్కవలె ఆడింపఁగల శక్తి మావద్దనున్నది.

అదిసత్యము. ఆశక్తి స్త్రీలవద్ద తప్పక యున్నది. సర్వ స్వతం త్రులమని చెప్పుకొనుచున్న మాదేశమునందు సహితము పురుషులు స్త్రీలకు దాసులయి వారు చెప్పినట్లే నడుచుచున్నారు. సంస్కార కర్తలమని పేరుపెట్టుకొని సభలలో పులులవలె నఱచెడు మాదేశము నందలి నవనాగరిక పురుషులు కూడ పౌరుషహీనులయి యింటివద్ద భార్యలముందు నోరెత్తలేక పిల్లులవలె నొదిగియుండి తాముచెప్పినట్లు భార్యలను నడపింపలేక భార్యలు చెప్పినట్లే తాము నడుచుకొను చున్నారు.

ఆలాగుననా ? ఈమాట యింతకుముం దెప్పుడును చెప్పినావు కావేమి ? మీదేశమునందు పురుషులు స్వతంత్రులన్న నేనేమోయను కొన్నాను. ఇప్పుడు నిజముతెలిసిపోయినది. మొదటినుండియు నీమా టలయందు నాకెప్పుడును నమ్మకములేదు. మాదేశమునందువలెనే మీదేశమునందున పురుషులే స్త్రీలకు లోఁబడియున్నారు. మేమే స్వతంత్రులమని పయి కెవ రెన్ని వేషములు వేసినను, ఈశ్వరసంకల్పమున కెన్నఁడయిన వికల్పము కలుగునా ? ఈనవనాగరికుల మూలమున మాదేశ మిప్పుడు కొంతకొంత చెడిపోవుచున్నది. ఇప్పటి పురుషులకు

పూర్వపు పతిభక్తి తగ్గుచున్నది. స్త్రీలిప్పుడు పురుషుల మాటలే విన మొదలుపెట్టినారు.

ఈకపటచెప్పిన వాక్యములచేత నాకు కొంతసంతోషము కలిగినది. ఇక్కడకూడ స్త్రీలిప్పుడు పురుషుల మాటలనే వినుచున్నారు గదా? వినుటయే స్వభావసిద్ధము; వినకుండుటయే స్వభావవిరుద్ధము. ఈయాలోచనలన్నియు నామనస్సులో పుట్టినను, ఆమె మనస్సు నొచ్చునని నేను పయికనలేను. ఈప్రసంగ మయిన తరువాత నేనామెకు భక్తితో నమస్కరించి నాకామంత్రముల నుపదేశింపక తప్పదని పాదములమీఁదపడి లేచినాడనుగాను. అప్పు డుపదేశించుటకు సమయము కానందున మఱియొకప్పు డుపదేశించెదనని చెప్పి, కొన్ని దినము లయిన తరువాత నేను మూఁడుపవాసముచేసి స్నానముచేసి శుచినయి యమావాస్యనాఁడు ప్రాతఃకాలమునపోయి సందర్శనము చేసికొని పాదప్రణామము చేయఁగా నాకామె వశీకరణ మంత్రము మొదలైన మహామంత్రములను పెక్కింటిని ఉపదేశించినది. ఆమె నాతో చెప్పకపోయినను నేనీమంత్రములను మనదేశపు స్త్రీలకు చెప్పుదునను భ్రమతో నాకామె మఱింత ప్రీతి పూర్వకముగా నుపదేశించినట్టు నేను కనిపెట్టినాను. కాని నేనట్టిపని యెన్నఁడైనను చేయుదునా? ఈమంత్రముల నిందు ప్రకటించి మీకుపదేశించి యుందునుగాని, ప్రచురపఱిచిన పక్షమున స్త్రీలుకూడ గ్రహించి యీదేశమునందువలెనే మనదేశము నందుఁగూడ వారు పురుషులను తమకు దాసులనుగాఁ జేసికొందురేమోయను భయముచేత నేనిందు ప్రకటింప సాహసింపకున్నాను. ఓహిందూమహాజనులారా! దీనినిబట్టి నాకు మీయందనురాగము తక్కువ పడినదని మీరెంచఁబోకుఁడు. నాదగ్గఱకువచ్చిన పక్షమున స్త్రీలకు చెప్పమని మీచేత ప్రమాణములు చేయించుకొని మంత్రసిద్ధికొఱకు మీవలన గురుదక్షిణలను స్వీకరించి మీకొక్కరికే సర్వ

మంత్రములను ప్రయోగోపసంహారములతోను అంగన్యాస కరన్యాసములతోను రహస్యముగా నుపదేశించెదను.

అటుతరువాత మంచి పాండిత్యము సంపాదించి మాయజమానురాలిగారి కోరికప్రకారముగా నేను పాఠశాలయందు ప్రవేశించినాను. మఱియొక పురుషుఁడు కూడ పాఠశాలయందుచేరి నాకు సహపాఠియయి మిత్రుఁడయినాఁడు. మేమిద్దఱమును రహస్యముగా నాలోచించుకొని యాదేశమునందలి పురుషుల కేలాగునైనను స్వాతంత్ర్యము కలుగఁజేయుటకు సర్వవిధముల ప్రయత్నము చేయవలెనని యెవ్వరికిని దెలియకుండ మాలోమేము ప్రమాణములు చేసికొన్నాము. స్త్రీలను లోఁబఱుచుకొనెడు సులభోపాయము నాకు తెలియును గనుక, మన కొక్కోకమునందుఁ జెప్పఁబడిన "ఓం—కృష్ణాంగి—కృష్ణముఖి—పుష్పంబాస్యామి—వక్ష్యమానయాది — నభవతి—బ్రహ్మారుద్రాభవతి—స్వాహా" అను వశీకరణ మంత్రము నేనాతనికి గురుదక్షిణలేకుండ నుపదేశించి, దీనిని పదిలక్షలు జపించి పురశ్చరణచేసి తెల్లని పువ్వులు మంత్రించి స్త్రీలమీఁద చల్లవలెనని చెప్పినాను. గురుదక్షిణ లేకపోవుటచేత కాఁబోలును! ఈమంత్ర మంతగా పనిచేసినదికాదు. ఎట్లయినను మనమంత్రము లాదేశపు మంత్రములకు చాలవు. అందుచేతనే మనవారు మళయాళమంత్రములని గొప్పగా చెప్పుదురు. నేను పాఠశాలలో ప్రవేశించినది మొదలుకొని జరగిన విశేషములను తెలుపుటకు ముందుగా దేశస్థుల యాచార వ్యవహారములను గూర్చి కొంత చెప్పుట యుక్తమని తలఁచు చున్నాను.

ఆదేశమునందు స్త్రీలే సర్వస్వతంత్రురాండ్రనియు, పురుషులు వారి కాజ్ఞానువర్తులయి మెలఁగవలసిన వారనియు, నేనీవఱకే చెప్పియున్నాను. మన దేశమునందాఁడువారికి వలెనే యాదేశమునందు మగవారికి విద్య చెప్పింపరు. మనదేశమునందలి భోగస్త్రీలవలె నాదే

శమునందు భోగపురుషులుమాత్ర మల్లవిద్య నభ్యసింతురుగాని యితర
వారివృత్తి కనుకూలమయినదిగా నుండును. మగవారిని చిన్నవాండ్రని
చెప్పినచో గొప్ప తప్పిదముగా నెంచి వారు కోపపడి ఘోరపాపమును
జేయుచున్నవానిని తిట్టునట్లు తిట్టుదురు. విద్య లేకపోవుటచేతనో మరియే
హేతువుచేతనో యా దేశమునందు మగవారికి నగలయందాసక్తి నూన
స్త్రీలకంటెను విశేషముగా నుండును. అక్కడ స్త్రీలకు నగలంతగా
నుండవు. నగలనిమిత్తమే కాకపోయిన పక్షమున పురుషులకు మీసము
లను గడ్డములను భగవంతుఁ డేలకలిగించెనని యచ్చటి వారడుగుదురు.
దీనినిబట్టి యక్కడి పురుషులు తలయందుమాత్రమే కాక చక్కగా
దువ్వుకొని మీసములకును గడ్డములకునుగూడ నగలు తగిలించుకొందు
రని నేను చెప్పనక్కఱలేకయే మీరు గ్రహించియుందురు. పాశ్చాత్య
యోగము సంభవించిన పురుషుల కక్కడివారు గడ్డములను మీసము
లను మాత్రము గొఱిగింతురు. అంతేకాని మనము వితంతువులవిష
యమున జరుపునట్లుగా శిరోముండనమును జేయరు. పురుషులకు గడ్డము
గొఱిగించి తల యేలగొఱిగింపరని నేనొకనాఁడు నామిత్రుని నడు
గఁగా, అతఁడు పురుషు లెప్పుడును స్త్రీలకు లోఁబడి వారిచే దండిం
పఁబడవలసినవారు గనుక జుట్టు వంగఁదీసి గుద్దుట కనుకూలముగా నుం
డుటకై తల గొఱిగింపరని యాతఁడు చెప్పెను. ఆ దేశమునం దింకొక
విచిత్రమయిన యాచారము గలదు. ఇరువది సంవత్సరములు దాటిన
తరువాత భార్యలను పోఁగొట్టుకొన్న భర్తఁల కందఱకును పంద్రెండవ
నాఁడు ముక్కుయొక్క ముందటిభాగమును కత్తిరింతురు. ఈయాచా
రమును బట్టియే వెనుక నాయజమానురాలయిన ఫాంఢీభంగీగారు
నాభార్య నాచిన్నతనములోనే పోయినదని గ్రహించినారు. ముక్కు
కత్తెరలు ప్రతి గృహమునందును ఒక్కొకటి యుండును. మనదేశము
నందీసదాచారమును నెలకొల్పవలెనని యొక కత్తెర సంపాదించి నాతో

తెచ్చినాను. విరూపు లగుటచేతనో యేమోకాని యీముక్కడి పురుషులయం దక్కడ వ్యభిచార మెంతమాత్రమును గానఁబడదు. అట్లు లేకపోవుట కీనాసికాచ్ఛేదనమే కారణ మగుటకు సందేహములేదు. పురుషులకు చేయుటచేత నిది దురాచారమయినను స్త్రీల విషయమయి జరిగించినపక్షమున తప్పక సదాచారమే యగును. మన వితంతువుల కిట్లు ముక్కుకోసిన పక్షమున వారిలో వ్యభిచారము సమూలముగా నశించుననుటకు సందేహముండదు. ఇటువంటి సదాచారము మనస్మృతులలో నెక్కడ నైనను జెప్పఁబడి యుండకపోదు కాఁబట్టి యీయాచారమును మనము మనదేశమునందు తప్పక నెలకొల్పవలయును. నేను ధర్మశాస్త్రములను వెదకి దీని కాధారముగా కారిక నెందయినను కనిపెట్టెదను. ఇప్పుడున్న స్మృతులలో దీని కాధార మొకవేళ దొరకకపోయినను ఖిలస్మృతులయందయినను తప్పక యుండును గాని యుండకపోదు. ధర్మజ్ఞసమయముకూడ ప్రమాణమేగనుక మన పండితులందఱును వెంటనే సభచేసి శీఘ్రముగా నిట్టినిబంధనము నొకదాని నేర్పఱుపవలయును.

ఆదేశమునందు సహితము మనదేశమునందువలెనే పత్నులు వయస్సున చిన్నవారుగాను, భర్తలు పెద్దవారుగాను ఉందురు. ఇష్టమున్నయెడల స్త్రీ యనేక భర్తలను చేసికొనవచ్చునుగాని సంస్థానాధీశ్వరులలోఁ దక్క సాధారణముగా స్త్రీలొక్కొక్క భర్తతోనే తృప్తి పొందియుందురు. భర్తలు పుట్టినిండ్లకు వెళ్ళినప్పుడును, రోగాదికము చేత నశక్తులయి యుండినప్పుడును, స్త్రీలు కామాతురలయియున్నవారు భోగపురుషులయొద్దకు పోదురు. పయికారణములు రెండును లేకపోయినను ధనవంతురాండ్రయిన స్త్రీలు భోగపురుషుల నుంచుకొందురు. ఈభోగపురుషు లుగ్గుపాలనాటినుండియు స్త్రీలను వలపించి తమవలలలోఁ బడవేయఁ దగినవిద్యలనభ్యసింతురు. హృదయరంజకము

యిన సంగీతము వారికడనే యుండుటచేత సంగీతము పాడనేర్చిన కుల పురుషునిగాని స్త్రీనిగాని మిక్కిలి నీచముగాఁజూతురు. సంగీతము వృత్తిగాఁగల కుల స్త్రీలను పంక్తిభోజనములకు రానియ్యరు. కామో ద్రేకమును గలిగించెడు గ్రామ్యములయిన పాటలను, సరసోక్తులను, వశ్యౌషధములను, వశీకరణమంత్రములను, హావభావాదులను దెలి పెడు నేత్రహస్తాద్యభినయములను, నేర్చుకొని భోగపురుషులు గడ్డము లను మీసములను తలను దువ్వుకొని నానా విధములయిన యాభరణ ములతోను పుష్పములతోను శరీరము నలంకరించుకొని, చిత్రవర్ణ ములుగల వస్త్రములను ధరించి, మొగములకు తళుకుతళుకు మనెడు వర్ణమేదో వేసికొని, దానిమీఁద సువాసనగల బంగారువర్ణముగల పొడుమేదో చల్లుకొని, అత్తరు మొదలైన సుగంధద్రవ్యములను పూసి కొని, తమ మేడతావులు వీధుల గుబులుకొనఁగా దీపములు పెట్టిన తరువాత రూపమునుధరించిన గృహదేవత లనునట్లుగా దీపములవెలు తురున తళుకుతళుక్కునమెఱయుచు, దారినిపోవు యువతుల హృదయ ములు సంచలించునట్లుగా ప్రతిదినమును తమగుమ్మములో నిలుచుండి స్త్రీలుతారసించినప్పుడెల్లను సిగ్గుపడి లోపలికిపోయి తలుపుచాటునుండి మొగమీవలికిఁబెట్టి తొంగితొంగి చూచుచుందురు. అటువంటి సౌంద ర్యముగల పురుషులు మనదేశమునందు లేరు. మణులుచెక్కిన బంగరు బొమ్మలవలె నిలువఁబడి భూమికి దిగిన మెఱుపుతీఁగవలె వారు దీప ములవెలుతురున మెఱయుచున్నప్పుడు నావంటి పురుషులకు సహితము పోయి పయినిబడి కౌఁగిలింపవలెనని బుద్ధిపుట్టుచున్నప్పుడు యువతులు వారినిమోహించి వారివలలోఁబడుట యేమియాశ్చర్యము? ఏఁబది యేండ్లుదాటినవారు సహితము తెల్లపడిన వెండ్రుకలకు నల్లరంగువేసి కొని యలంకరించుకొని పదునాలేండ్ల బాలకుమారులవలెఁ గానఁబడు దురు. అయినను మనదేశమునందు వివాహములు మొదలయిన శుభ

కార్యములలో వేశ్యలను పాటలకు పిలుచునట్లుగా వీరిని శుభకా ర్యములకు పిలువరు; మన దేవదాసులవలె వీరు దేవాలయముల యందును గానరారు. గృహదేవతలవలె నుండెదు వీరికి గృహములే దేవాలయములు; వీరే యందుండెడు దేవతలు. ఈదేవతాసందర్శ నము నిమిత్తమయియే ధనవంతురాండ్రయిన స్త్రీలు వారి యాలయ ములకుఁ బోయి తమదేహములను విత్తములను వారికి సమర్పించి వారి ప్రసాదమును వేఁడుచుందురు. దేవతాభక్తిగలవారు ధనాదులయందు వైరాగ్యముగలవా రగుటల్లే యీదేవతలను సదా సేవించువారును నిస్పృహత్వముచేత ధనముకొల్లపెట్టి తాము జోగులగుదురు. మనదేవ తలకువలెనే యీభోగదేవతలకును పరభార్యలయందే సంతానప్రాప్తి. అయినను మనదేవతలకువలె అమృతత్వములేనివీరికి వంశాభివృద్ధి యెట్లో నాకు తెలిసినదికాదు. విశేషవిత్తమిచ్చి బీదల చక్కని బిడ్డలను గొని వీరు వారిని చిన్నప్పటినుండియు భ్రమరకీట న్యాయముచేత మర్త్య త్వమునుండి దేవతాత్వమునకు లేవఁదీయుదురఁట!

అక్కడ సహితము వివాహములకు కన్యావరులయిష్ట మక్కఱ లేదు. తల్లిదండ్రులే ముఖ్యముగా తల్లులే కన్యావరణము చేయుదురు. పురుషులు యుక్తవయస్సు వచ్చినతరువాత వివాహముచేసెడు పక్ష మున కురూపిణులయిన పత్నులను చేసికొనుటకంగీకరింపక తల్లిదండ్రులు చెప్పినమాటవినక తిరిస్కరింతురుగనుక పురుషులకు గురుధిక్కారదో షము కలుగకుండఁ జేయుటకయి చిన్నతనములోనే వివాహములు చేయు సదాచారమును వారిధర్మశాస్త్రములు విధించుచున్నవని చెప్పు దురు. వారిధర్మశాస్త్రములనుబట్టి స్త్రీకి పదునాలు సంవత్సరములకు లోపల గర్భాధానము చేయఁగూడదు. పదునెనిమిదవ సంవత్సరము నందు చేయుట శ్రేష్ఠము. గర్భాధానమునాఁటికి పురుషున కిరువది సంవత్సరముల వయస్సుండవలెను. పదునాలేండ్ల ప్రాయముననే స్త్రీకి

గర్భాధానము చేసినను పురుషునకప్పటి కిరువది సంవత్సరముల యీడుండవలెను గనుక, సాధారణముగా పత్నికంటె భర్తనాలుగుసంవత్సరములు పెద్దవాఁడుగానుండవలెను. రెండవపెండ్లి స్త్రీ కీనియమము లేదు. అప్పుడు భర్త యెంతచిన్నవాఁడుగానయిన నుండవచ్చును. అయినను పురుషునకు కిరువదిసంవత్సరములు వచ్చువఱకును మాత్రము పునస్సంధానము చేయఁగూడదు. అందుచేత పురుషుఁ లెదిగి కాపురమునకు వచ్చువఱకును స్త్రీలిష్టమున్నయెడల భోగపురుషుల నుంచుకోవచ్చును. పురుషునకు పద్రెండవ యేఁడు మొదలుకొని పదునాఱవయేఁడువచ్చులోపల వివాహముచేయుదురు. భార్యలకన్న భర్తలు పెద్దవారుగా నుండవలసినందుకు వారనేకకారణములు చెప్పుదురు. అందొకకారణము పురుషులకంటె ముందుగా స్త్రీలకు యుక్తవయస్సువచ్చుట. స్త్రీలకు యుక్తవయస్సు వేగిరముగావచ్చుటయే పురుషులకంటె స్త్రీలు శ్రేష్ఠురాండ్రగుటకు గొప్పనిదర్శనమనివారు చెప్పుదురు. భర్తలు భార్యలకంటె పెద్దవారుగా నుండవలెననుట కింకొకకారణము పత్నులెదిగిన తరువాత కనిపెట్టుకొని యుండకుండుటకును, పురుషులు పత్నీసేవ చేయుటకు సమర్థులుగా నుండుటకు అని యీవఱకే చెప్పఁబడినది ; అక్కడ వంటచేయవలసినవారు పురుషులేయనియు నీవఱకే చెప్పఁబడినది. మన దేశమునందువలె స్త్రీలు వంటచేసెడుపక్షమున, వారు గర్భిణులయి ప్రసవించిన సమయములు మొదలయినవానియందు విఘ్నముకలిగి చిక్కులు కలుగునుగనుక, అటువంటి యాటంకములు కలుగకుండుటకయి భగవంతుఁడే పురుషులను పాకముచేయువారినిగా నిర్మించెనని వారువాదింతురు.

మనదేశమునందు స్త్రీలకు రాణివాసమున్నట్లే యాదేశమునందు పురుషులకును గలదు. మనదేశమునం దట్టియాచారము లేకపోవుటచేత దానికేమని పేరు పెట్టవలయునో నాకు తెలియకున్నది. రంఢీభావ

యందు దానికి "ఘోషా" యని పేరు. అది మనదేశమునందలి ఘోషాపదముతో సమానమయినది. ఒకవేళ నది ఘోషాశబ్దభవమై యుండును. వర్ణవ్యత్యయవిధినిబట్టి తద్భవమునందు "షా" కు "ధా" రావచ్చును. దానిని నేను రాణివాసమునకు ప్రతిగా రాజవాసమని పిలిచెదను. మనదేశమునందలి స్త్రీలకువలె రాణివాసము పండ్రెండవ యేట నారంభముగాక యీదేశమునందు పురుషులకు రాజవాసము పదునాలవయేట నారంభమగును. అక్కడి రాజవాసము మనరాణివాసమువలెఁ గాక మిక్కిలి విచిత్రమయినదిగా నుండును. సంస్థానాధీశ్వరులును ధనికులాంధ్రులును మనమిక్కడ ధనమునిమిత్తము చేయించినట్టుగా పెద్దయినుపపెట్టెలను చేయింతురు. ఒక్కొక్క పెట్టెయెత్తు ఏడడుగుల ఆఱంగుళములు; నిడివి యేడడుగుల మూఁడంగుళములు; వెడల్పు నాలుగడుగుల రెండంగుళములు. చుట్టునుఅమర్చిన యినుపరేకుదళసరి ముప్పాతిక అంగుళము. దానితలుపు రెండడుగుల వెడల్పును నాలుగడుగులయెత్తునుకలదిగానుండును. దానితాళముమాటు చెవికిరాక బ్రహ్మభేద్యమయినదిగానుండును. ఈపెట్టెకు గాలివచ్చుటకును వెలుతురువచ్చుటకును రెండువైపులను గోడలకు అడుగు చతురముగల రెండుగవాక్షములుండి వానికడ్డముగా ఇనుపకమ్ములు వేయఁబడియుండును. ఈరాజవాసమునందు పదునాలు సంవత్సరములు వచ్చినది మొదలుకొని భాగ్యవంతులపురుషులు పగలెల్లను నిర్బంధింపఁ బడుదురు. ప్రాతఃకాలమున స్త్రీలభోజనము లగునప్పటికి తొమ్మిదిగంటలగును. తరువాత పదిగంటలకు లోపలభర్తలభోజనములగును. భర్తలభోజనములుకాఁగానే పత్నులు తమపురుషులను పయినివర్ణింపఁబడిన రాజగృహములయందుఁ బెట్టితాళమువేసి తాళముచెవి తమయొద్దనుంచుకొని రాజకీయ కార్యస్థానములు మొదలయినవానికిఁ బోవుదురు. వారు మరల సాయంకాల మయిదుగంటల కింటికివచ్చి తాళముతీయఁగా

పురుషు లీవలకువచ్చి వంట మొదలయినపనులు చేయుదురు. దీనిని బట్టి యిచ్చటిగదులలో పురుషులు పగలెల్లను సోమరులయి హాయిగా మహారాజులవలె నిద్రపోదురని మీరనుకొందురేమో మీయూహ సరియైనదికాదు. పరుండుట కాగదిలో రెండగుగుల వెడల్పును అయిదడుగుల పొడుగునుగల మంచమొకటియున్నను, అందులోనే పిండి మొదలగునవి విసరుటకు తిరుగండ్లును కూరలుతరుగుటకు కత్తిపీటలును తక్కిన పనులుచేయుటకుతగిన సాధన సామగ్రియు నుండును గనుక వారందులోనే పనిపాటులుచేసి కావలసినప్పుడు మంచముమీఁద వెన్నువాల్తురు. ఈయాచారముచేత రంఢీ దేశమునందు కులపురుషులలో వ్యభిచారమన్నమాట లేదు. స్త్రీలకెప్పుడును పురుషులమీఁద అనుమానము విస్తారముగుటచేత ఈపురుషులమీఁదకూడ దోషారోపణములు చేయుదురుగాని నేను చూచినంతవఱకు పురుషులకొక్కరికిని గర్భములురాక పోవుటచేత నేను వారిమాటలు నమ్మను. ఈపెట్టెలనుచేయు స్త్రీలు మాఱుతాళము చెవులను చేసి తమయొద్దనుంచుకొని విశేషధనమును స్వీకరించి ధనికురాండ్రయిన యితరస్త్రీల కమ్ముదురనియు, అందుమూలమున వ్యభిచారము జరుగుననియు, అసూయగలవారు లేనిపందలు కట్టుదురు. ఇనుపపెట్టెలను కొనుటకు శక్తిలేనివారీరీతిగా కఱ్ఱపెట్టెలను చేయింతురు. అందుకును సమర్థులుకానివారు తమపతులను గదులలోనేపెట్టి తాళముచేసి దానితోనే తృప్తిపొందియుందురు. ఈయాచారమును మనముతప్పక మనదేశములోకూడ స్థాపింపవలెను. అనుభవజ్ఞుఁడనైన నామాటవిని మీరీ పెట్టెలపద్ధతిని మనదేశములో వ్యాపింపఁజేసి స్త్రీలనందుంచి తాళమువేయుచు వచ్చినపక్షమున, అత్యల్పకాలములోనే మనభరతఖండమునందు జారత్వము రూపుమాసిపోయి మనదేశము మహాపవిత్రమయినదగును. ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుటకువీలుగలుగునుగనుక మనపెట్టెలకు మాత్రము గవాక్షములుం

డనియ్యఁగూడదు. మనదేశమునందు పెళ్లిలుచేయువారు పురుషులగుట చేత తాళము చెవులవిషయమయి యీదేశములో స్త్రీలుజరుపుచు రను మోసపుపనులు మనదేశములో నుండవు. అంతేకాక యీపేటికానిర్మాణమువలన స్త్రీలకు మానరక్షణము కలుగుటయే కాక కమ్మరులకును వడ్రంగులకును క్షేత్రజీవనాధారము కలిగి దేశము భాగ్యసంపన్నమగును. కాఁబట్టి నాహితోపదేశమును మీరశ్రద్ధ చేయఁబోకుఁడు. నాదేశాటనమువలనఁగదా భరతఖండమున కీమహోపకారము కలుగుచున్నది! దేశాటనము బహులాభప్రదమని పెద్దలన్నమాట వ్యర్థమగునా?

పురుషులకు నలువది సంవత్సరములు దాటఁగానే రాజవాస బంధవిమోచనమగును. ఈనిర్బంధము వితంతుపురుషులకు సహితముండను. అందుచేత పురుషులు స్వేచ్ఛగానుండుటకయి పత్నులకు విష ప్రయోగములు చేసియుందురుగాని, వితంతువులుకాఁగానే ముక్కుకోయుదురన్న భయముచేత నట్టిపనికి సాహసింపక వారు పత్నీభక్తికల వారయి యుందురు.

ఆఱవ ప్రకరణము

నాయజమానురాలైన ఫాంఢీభంగీగారు విద్వాంసురాలైన భాంగీఫిండీగారిని నియమించి నాకింట విద్య చెప్పించుటయు, రంఢీ భాషలో నేను తగినంత పాండిత్యమును సంపాదించినతరువాత దొరతనమువారు క్రొత్తగాస్థాపించిన పురుష పాఠశాలకు నన్ను పంపుటయు అక్కడ సహపాఠియగు మఱియొక పురుషునితో నాకు మైత్రికలుగుటయు మీకీవఱకే తెలిపియున్నానుగదా? మేమిరువురమును తప్ప మఱియెవ్వరును పురుషు లాపాఠశాలలో చేరలేదు. మా కుపాధ్యాయుఁడుగా నియమింపఁబడిన జాతిపురుషునిపేరు చామర్జీ. అతఁడు

ఁగ్లీభాషయందు విశేషపాండిత్యము కలవాఁడు కాకపోయినను స్వభాషయందు మహావిద్వాంసుఁడయి సంగీతమునందును చిత్రలేఖనమునందును శిల్పములయందును ప్రకృతిశాస్త్రములయందును నిరుపమానసామర్థ్యముగల నాగరికాగ్రగణ్యుఁడు. అతఁడు మాకిరువురకును విద్య చెప్పుటయేకాక పురుషులు పొందఁదగిన స్వాతంత్ర్యములనుగూర్చియు విద్యాభ్యాసమువలనఁ గలుగు లాభములనుగూర్చియు గూడ పలుమాఱు బోధించుచుండెను. పురుషవిద్యాస్వాతంత్ర్యములు నాకు క్రొత్తవిగా గానఁబడకపోయినను దేశాచారమునుబట్టి స్త్రీలకు దాస్యము చేయ నలవాటుపడిన నాసహాధ్యాయునికి మాత్రమవి వింతగాఁ గనఁబడి యత్యుత్సాహమును గలిగించుచు వచ్చెను. మాయుపాధ్యాయుఁడుపదేశించిన బోధనలవలనను చేసిన యుపన్యాసములవలనను గాకపోయినను స్త్రీలయధికారమును రూపుమాపి యీదేశమునందు పురుషస్వాతంత్ర్యమును నెలకొల్పవలెనన్న యభిలాషచేత సహజముగానే వారిరువురకన్నను నాకెక్కువ యుత్సాహముండెను. నా సహాధ్యాయుఁ డించుమించుగా నిరువది సంవత్సరముల ప్రాయముగలవాఁడు; అపత్నీకుఁడు; నవనాగరికురాలయిన యప్పగారి ప్రోద్బలమువలన చిన్నప్పటినుండియు కొంచెము విద్యనేర్చినవాఁడు. పూర్వము లక్ష్మణస్వామివారు శూర్పణఖ ముక్కుకోసినట్లుగా, గురువులవా రపత్నీకుఁడయిన యీతని ముక్కు నీవఱకే మొదలంటఁ గోసియుందురుగాని, జాతిభాషచదివి నవనాగరికురాలయి రాజకీయోద్యోగమునందున్న యీతని యప్పగా రాపని సాగనిచ్చినదిగాదు. బంధుజనులకు విరోధముగా నిప్పుడాతనిని రాజకీయపాఠశాలకు పంపినదియు ఆయప్పగారే. సహపాఠియైన నామిత్రుని పేరు భాక్షిఫోర్డ్. నేను క్రమముగా ప్రతిదినమును పాఠశాలకు పోయి పాఠమును చదువుచున్నను, నామిత్రుఁడు మాత్రము నోములు మొదలయినవాని నిమిత్తము వారమునకు మూఁడు నాలుఁగు దినములు బడి మానుచు

వచ్చెను. మనదేశమునందు స్త్రీల కెన్నినోములున్నవో యాదేశమ
నందు పురుషుల కంతకంటె రెట్టింపునోములున్నవి. వారాదివారము
నాఁడు ప్రాతఃకాలమునందు కందపిలకను పూజింతురు; సాయంకాలమ
నందు పెండలపుదుంపను పూజచేయుదురు; సోమవారమునాఁడ
మధ్యాహ్నము నన్నకంటిని పూజింతురు; సాయంకాలమునంద
దుబ్బురొట్టిని పూజచేయుదురు. నడుమనడుమవచ్చు విశేషవ్రతములు
గాక యీప్రకారముగా దినమునకు రెండేసిచొప్పున పురుషులు సంవ
త్సరమునకు నేడువందల ముప్పదినోములు నోతురు. సామాన్యపురుష
లన్నినోములను నోచరుగాని యపత్నీకులును విత్తవంతులును విశేష
ముగా నోములను నోచి వానిలోకాలక్షేపము చేయుచు, తమవిత్త
మును గురుతస్కరాచార్యులకు సమర్పించుచుందురు. మాయుపాధ్యాయు
డిన్ని నోములు నోచుచుండుట యప్పగారి కిష్టములేకపోయినను, అప
గారికి తెలియకుండ నతఁడు బడిమాని యామె కొలువునకు పోయి
తరువాత రహస్యముగా ముసలిదయిన తల్లియొక్కయు ఇంటనున్న
యితరపురుషులయొక్కయు ప్రోత్సాహముచేత నోములు నోచుచు
డును. ఈనోములు నిష్ఫలములని నేనును మా యుపాధ్యాయుఁడయి
చానుర్జీగారునుకూడ పలుమాఱు నామిత్రుఁడయిన భాష్కీఘోడ్కి
బోధించుచువచ్చితిమిగాని యాతఁడు మావద్ద నాలాగున నేయని తలయూ
డించి నోములు మానివేసెదనని యొట్టుపెట్టుకొనుచువచ్చినను మమ్ము
విడిచి యింటికిపోఁగానే యామాటలుమఱచి యథాప్రకారముగా
ప్రవర్తించుచుండెను. ఎంత చదువుకొన్నను చిరకాలమునుండి వచ్చు
చున్న యాచారము నొక్కసారిగా మానుట యెంతటివారికిని కష్టసాధ
ముగా నుండును. అందుచేత నేనాతనిని ప్రతిదినమును పాఠశాలకు
తోడితెచ్చుటకయి యాతని యింటిమార్గముననే పోయి యాతని
నాతోపిలుచుకొనిపోవుచుంటిని.

ఇట్లు కొంతకాలము నడిచినపిమ్మట మేమిద్దఱమును గలిసి యొకనాఁడు పాఠశాలకుఁ బోవుచుండఁగా మార్గములో నాకొకచిత్రమును జూపెదను రమ్మని నామిత్రుఁడు నన్నూరిబయటికిఁ దీసికొని పోయెను. ఆవఱకే వేడుకచూచుటకై స్త్రీలచ్చటికి తీర్థయాత్రాజనులవలె వచ్చియుండిరి. ఆగుంపులో నడుమనడుమ పత్నీవియోగము పొందని పుణ్యపురుషులును కొందఱుండిరి. ఆపట్టణములో గతదినమురాత్రి ధనికురాలయిన యొకవృద్ధవణిజస్త్రీ మృతినొందెను. ఆముసలిదాని భర్త మృతురాలయిన తనపత్నితోఁగూడ సహగమనముచేయుటకు నిశ్చయించి శ్మశానవాటికకు పోయినందున వినోదముచూచుటకును పుణ్యమును సంపాదించుకొనుటకును వేలకొలఁదిజను లక్కడఁ గూడిరి. మేము వెళ్లునప్పటికే చేయవలసిన కర్మయంతయు జరగినది. మేమువెళ్లిన తరువాత ముసలిదానిశవమును నలుగురు మోసికొని పోయి యావఱకు త్రవ్వియుంచినగోతిలో నిలువుగా బోరగిల పరుండఁ బెట్టిరి. అంతట పురోహితస్త్రీలు మంత్రములుచదువుచు భర్తనుచేయి పట్టుకొని యాగోతివద్దకుఁగొనిపోఁగా, అఱువదియేండ్ల ప్రాయముగల యాముసలివాఁడు తనశరీరమున నున్న రెండుమూఁడునగలను దీసి చెంత నున్నపురుషులకు దానముచేసి సంతోషపూర్వకముగా సమాధిలోనికిదిగి పత్నియొక్క కుడిప్రక్కను తానునుబోరగిల పరుండెను. అప్పుడు పురోహితస్త్రీలుమనదేశములో వేదఘోషచేసినట్లుగా గడియునేవేవో మంత్రములుచదివి యేవోకర్మలు చేయుచుండిరి. ఈలోపలపన్నిద్దఱుస్త్రీలు పెద్దగంపలనిండ మన్నుపట్టుకొని గోతిచుట్టును నిలుచుండిరి. అప్పుడు మహాధ్వనితో వాద్యములు మ్రోగుచుండెను. ఆసందడిలో ముఖ్యురాలయిన యాజకస్త్రీ యేదోమంత్రము చదివి చేయివిసరఁగానేయొక్కసారిగా పన్నిద్దఱు స్త్రీలును తమగంపలలోని మన్ను మీఁదపోసిరి. అటు తరువాత పుణ్యపురుషులొక్కరొక్కరేవచ్చి తట్టెడుతట్టెడుమన్ను

మీఁదపోసి మొక్కిపోవుచువచ్చిరి. పాఠశాలకు పోవ వేళమించుచున్న దని యాస్థలమునువిడిచి నామిత్రుఁడునునేనును దారిపొడుగునను సహగమనవిషయమై మాటాడుకొనుచు వేగముగా నంతట పాఠశాలకుఁబోయితిమి. ఆదేశములోనేఁబదియేండ్లు దాటినతరువాతఁగాని పురుషుఁడు సహగమనము చేయరాదఁట. ఏఁబదియేండ్లు ప్రాయమునఅకును పత్నితోఁగాపురముచేసిన పురుషుఁ డాదేశములో పుణ్యపురుషుఁ డనఁబడును. అట్టి పుణ్యపురుషుఁడు పత్నీమరణసమయమునందు సహగమనము చేసినపక్షమున ముప్పదిమూఁడు తరములవఱకును తనతల్లివంక వారిని తండ్రివంకవారిని మాత్రమేకాక తనపత్నియొక్క తల్లివంక వారిని తండ్రివంకవారినిగూడ తరింపఁజేసి మహాపాపులను సహితము పుణ్యలోకమునకుఁ బంపునఁట. ఆదేశమునందు శవములను పాతిపెట్టుటయేకాని దహనము చేయుటలేదు. సమాధియందు దంపతులను బోరగిల పరుండఁబెట్టుటకు కారణ మేమయిన నున్నదాయని నామిత్రుని నడిగినాను. పుణ్యలోకములు క్రిందితట్టున నుండునుగనుక వారియాత్మలు తిన్నగా నడుగువంక పోవుటకయి యట్లు చేయుదురని యాతఁడు త్తరముచెప్పెను. పుణ్యలోకములు పయినుండుటచే నూర్ధ్వలోకము లనఁబడుననియు, పాపలోకములు క్రిందనుండుటచే నధోలోకము లనఁబడుననియు మనశాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. ఆదేశమువారు శాస్త్రవిరుద్ధముగా పుణ్యలోకములే క్రిందనుండు నను చున్నారు. పుణ్యపాపశబ్దముల ప్రయోగమెట్లున్నను వారిప్రకారముగా సమస్త విషయములలోను పురుషుల నన్యాయము చేయుటచేత వా రధోలోకములకేగుట నిశ్చయమని నేననుకొన్నాను. ఈసహగమనమును వారిభాషలో భూతీర్థయాత్రయందురు. స్వర్గయాత్రయని దానికర్థము. ఈసంభాషణ ముగియునప్పటికి మేముపాఠశాల చేరినాము. మాయుపాధ్యాయుఁడు చాలసేపటినుండి మానిమిత్తము వేచియుండి మేముపోఁ

గానే యింతయాలస్య మేలచేసితిరని యడిగెను. ఆలస్య కారణమును మేము "స్వర్గయాత్ర" ను జూడఁబోవుటగాఁ జెప్పితిమి. అందు మీఁద నతఁ డాదినము పాఠములుకట్టిపెట్టి నిజముగా నది నరకయాత్ర కాని స్వర్గయాత్రకాదనియు, అటువంటి క్రూరకృత్యమును జనులు వివేకముకలిగి తమంత మానకపోయినను దొరతనమువారు బలవంతముగానైనను మాన్పవలెననియు బహుదూరము చెప్పెను. ఈప్రసంగములో మనదేశాచారము సంగతికూడవచ్చినది. పురుషుల విషయమయి యిట్లుచేయుట దారుణ కృత్యమయినను భర్తృమరణము సంభవించినప్పు డనుగమనముచేయుట పతివ్రతలైన భార్యలకు పరమధర్మమనియు, ఈదేశమునందువలె ముసలివాండ్రు మాత్రమేకాక యేడెనిమిది సంవత్సరముల బాలికలు సహితము భర్తలుపోయినప్పుడు పూర్వకాలమునందు మాదేశములో సహగమనము చేయుచుండి రనియు, మాదేశమున కన్యదేశీయులు ప్రభువులగుటచేత వారీ సదాచారమును మాన్పించి పాపము కట్టుకొనిరనియు చెప్పి సహగమన మాహాత్మ్యమును బోధించితిని. భర్తలు మృతినొందినప్పుడు భార్యలు భర్తలచితిమీఁదనెక్కి నిమిషములో నగ్నిహోత్రజ్వాలల కాహుతులగుదురని నేనుజెప్పినప్పు డతఁడది క్రూరకృత్య మనియు, దొరతనమువారు దానినిమాన్పుట శ్లాఘ్యకార్యమే యనియు, తమ దేశమునందు ప్రభుత్వమువారి కట్టిసాహసము లేకయున్నదనియు, మహావ్యసనముతోఁ బలికెను. పురుషులను ప్రాణములతోఁ బూడ్చిపెట్టెడు దురాచారమును మాన్పుటయవశ్య కర్తవ్యమని నేనాతనితో నేకీభవించినను, మనదేశపు సంగతినిమాత్ర మతఁడు తిన్నఁగా నాలోచించలేదనియు శాస్త్రములున్నసంగతి యతఁ డెఱుఁగఁడనియు భావించి మాది కేవలాచారము కాదనియు, ప్రత్యక్షశాస్త్రసిద్ధమనియు, ఈకలియుగములో పరమ ప్రమాణమయిన పరాశరస్మృతియందు

శ్లో. త్రిస్సః కోట్యర్ధకోటీచ యానిలోమాని మానుషే
తావత్కాలం వసేత్స్వర్గే భర్తారం యానుగచ్ఛతి.

అని భర్తతోడ సహగమనము చేసినపుణ్యస్త్రీ మనుష్యదేహమున నెన్ని రోమములుండునో యంతకాలమనఁగా మూఁడుకోట్ల యేఁబదిలక్షల వేలయేండ్లు స్వర్గసుఖమును పొందునని చెప్పఁబడినదనియు, "యాని లోమానుమానుషే తావంత్యబ్దసహస్రాణి" యని హారీతుఁడుకూడ స్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడనియు అంగీరస స్మృతియందు

శ్లో. బ్రహ్మఘ్నోవా కృతఘ్నోవా మిత్రఘ్నోవాపి మానవః
తంవై పునాతి సానారీ ఇత్యంగిరసభాషితమ్.

అని సహగమనముచేసిన స్త్రీ భర్త బ్రహ్మఘ్నుఁడయినను కృతఘ్నుఁడయినను మిత్రఘ్నుఁడయినను కూడ నతనిని పవిత్రుని జేయునని చెప్పఁబడిన దనియు, అందుచేత శాస్త్రవిహితమైన యీ యాచారమును నిషిద్ధమని చెప్పఁగూడదనియు, ఆస్తికు లయిన వారందఱును శాస్త్రప్రమాణమును శిరసావహించి యల్పమైన మనుష్యబుద్ధికి క్రూరముగా కానఁబడినను తప్పక యనుష్ఠింపవలసినదనియు, నింద్యమైన యాచారమును శిష్టులయిన మావా రంగీకరించియుండరుగనుక తప్పక యిది సదాచారమే యనియు నేను నొక్కి చెప్పినాను. అందుమీఁద నతఁడు కొంచెము నాలోచించి స్వప్రయోజనపరులైన మనుష్యు లెవ్వరో యేవో కార్యములచేత నట్టి శ్లోకములను కల్పించియుందురని పలికెను. నేనామాటల కొడఁబడక యవిమనుష్య కల్పితములగుట సాధ్యముకాదనియు, మనుష్య కల్పితములైన పక్షమున,

"నమోద్యాముకే మాసి అముకేపక్షే ఽముకతిథౌ అముకగోత్రా శ్రీమతీ అముకీదేవీ అరుంధతీసమాచారత్వపూర్వక స్వర్గలోక మహీయమానత్వ మానవాధి కరణక లోమసమ సంఖ్యాబ్దావచ్ఛిన్న స్వర్గవాస భర్తృసహిత మోదమానత్వ మాతృపితృ

శ్వశురకులత్రయపూతత్వ చతుర్దశేంద్రావచ్ఛిన్న కాలాధికరణకా
ప్సరోగణస్తూయమానత్వ పతిసహిత క్రీడమానత్వ బ్రహ్మఘ్న
కృతఘ్న మిత్రఘ్న పతిపూతత్వ కామా భర్త్రాజ్వాలచ్ఛితారో
హణ మహం కరిష్యే "

అని సంకల్పమేల పుట్టెననియు, మొట్టమొదట దీనికొక్కదానికి నాకు సమాధానము చెప్పవలసిన దనియు, నేను కోరితిని ఆసంకల్పమున కర్థమేమని యతఁడు నన్నడిగెను. "నమస్కారము. నేఁడు ఈమాసమున ఈపక్షమున ఈతిథియందు ఈగోత్రముగలట్టియు ఈపేరుగలట్టియు శ్రీమతినైన నేను అరుంధతివలె నడుచుకొనుటవలనఁ గలిగెడు స్వర్గలోకమహిమను పొందుటకును, మనుష్యశరీరమునం దెన్నిరోమము లుండునో యన్ని సంవత్సరములు భర్తతోఁగూడ స్వర్గవాససుఖ మనుభవించుటకును, తల్లియొక్కయు తండ్రియొక్కయు మామగారియొక్కయు మూఁడువంశములను పవిత్రము చేయుటకును, పదునలుగు రింద్రులకాలమువఱకును అప్సరోగణముల స్తుతిని పొందుచు పతిసహితముగా క్రీడించుటకును, బ్రహ్మహత్య చేసినవాఁడయినను కృతఘ్నుఁడయినను, మిత్రద్రోహియయినను భర్తను పవిత్రుని చేయుటకును, కోరి, మండుచున్న భర్తయొక్క చితినెక్కెదను" అని పైసంకల్పమున కర్థమని నేను వివరముగా బోధించినాను. అర్థము విన్నతరువాత సహితము మాయుపాధ్యాయుఁడు సహగమనము మంచికార్యమని యొప్పుకొనక యిట్టిసంకల్పమును కొంచెము సంస్కృతము చదువుకొన్నవారెవ్వరైనను కల్పించవచ్చునని సమాధానము చెప్పెను. ఇది కల్పన కాదనియు, ధర్మశాస్త్రములలో

"శ్లో. మృతేభర్తరి యానారీ సమారోహేద్ధుతాశనమ్
సారుంధతీ సమాచార స్వర్గలోకే మహీయత."

అనియు,

" శ్లో. యాచ భర్తృపరా నిత్యం స్తూయమానాప్సరోగణైః
క్రీడతే పతినాసార్థం యావదింద్రాశ్చతుర్దశ. "

అనియు, ప్రమాణములున్న వనియు, ప్రమాణబద్ధులమయిన మనము శాస్త్రతిరస్కారము చేయఁగూడదనియు, నేనెంత వాదించినను నామాటలయందు గౌరవముంచక మూర్ఖుఁడయి యతఁడు సర్వకారుణ్యుఁడయిన యీశ్వరుఁ డిట్టి క్రూరకృత్యమును విధించి యుండఁడనియు, ఇది యాతయు పితంతువుల ధన మపహరింపఁ గోరియో మఱియెందుచేతనో స్వప్రయోజన పరులయినవారు చేసిన మోసమనియు, యుక్తికిని నీతికిని విరుద్ధముగానున్న శాస్త్రములను నమ్మరాదనియు, అతఁడే వేవో కుయుక్తులను పన్నుట కారంభించెను. ఆమాటలకు నేను చెవులుమూసికొని హరినామస్మరణ చేసికొని శాస్త్ర విశ్వాసములేని నాస్తికులతో సంభాషించినచో దోషము వచ్చునని యెంచి యాప్రసంగము నంతటితో చాలించితిని.

అతఁడుమాత్రము సహగమన విషయము నంతటితో విడువక నాకనిష్టముగా నుండునని దానిని దూషించుటమాత్రము మానివేసి " సహగమనమును దొరతనమువారు మాన్పుటకు పూర్వము మీదేశములో సంవత్సరమున కెన్ని యనుగమనములు జరగుచువచ్చె " ననియు, " ఇప్పుడు మీదేశములో నెందఱువితంతువు లున్నారు " అనియు, నానావిధములయిన ప్రశ్నలువేయ మొదలుపెట్టెను. నాకు విద్యాగురువుగానున్న పెద్దమనుష్యుఁ డడిగినదానికి ప్రత్యుత్తరము చెప్పకుండుట మూర్ఖతగా నుండునని యెంచి నాకు తెలిసినంతవఱకు కాతఁడడిగిన ప్రశ్నల కన్నిటికిని నే నిట్లుత్తరములను చెప్పితిని :—

" మాదేశములో సహగమన సదాచారమును మాన్పుటకయి మొట్టమొదట మతాంతరులయిన క్రైస్తవమతాచార్యులు క్రీస్తుశకము ౧౮౦౪ వ సంవత్సరమున కలకత్తానగరమునందు కొంతప్రయత్నము

చేసిరి. వారాసంవత్సరమునందు పదుగురు మనుష్యులను నియమించి కలకత్తానగరముచుట్టును ముప్పదిమైళ్ల దూరములోఁగల గ్రామముల యందు సహగమనముచేసిన పుణ్యసతుల సంఖ్యను లెక్క వేయింపఁగా, ఆఱుమాసములలోపల మున్నూఱుగురు పతివ్రతలు భర్తల చితులనెక్కి స్వర్గలోక నివాససుఖమును చూఱగొన్నట్టు తెలిసినది. ఆ సంవత్సరము మొదలుకొని సహగమనమును మాన్పఁగలిగినవారు పాపము కట్టుకొనువఱకునుగల యిరువదియొక సంవత్సరములలోను డెబ్బదివేల విధవలు మాదేశములో భర్తృసహగమనముచేసి పుణ్యలోకములకుఁ బోయినట్టు దొరతనమువారి లెక్కవలనఁ దేలుచువచ్చుచున్నది. ఆ లెక్కలలో తేలని యిల్లాండ్రెందఱుందురో! దీనిఁబట్టి మా దేశము దేశములలోనెల్లఁ బవిత్రమైనదనియు పతివ్రతామయమైనదనియు పుణ్యసతీ భరితమయినదనియు మీకు బోధపడియుండవచ్చును. ఆ సంగతి పోనిండు. మతాంతరులైన క్రైస్తవాచార్యుల యుపకృతి యీశ్వరుఁడు మాయందుంచుటవలన నష్టమేమియుఁ గానసాగినది కాదు. అటుతరువాత రామమోహనరాయలను పతితుఁడొకఁడు మాలోనే బయలుదేఱి క్రీస్తుశకము ౧౮౧౮ వ సంవత్సరము మొదలుకొని సహగమనమును మాపుమాపుటకయి మహాకృషి చేయనారంభించెను. ఒక్క కలకత్తా నగరమునందు ౧౮౧౫ వ సంవత్సరములో ౨౫౩ రును, ౧౮౧౬ వ సంవత్సరమునందు ౨౮౯ గురును, ౧౮౧౭ వ సంవత్సరమునందు ౪౪౨ గురును, ౧౮౧౮ వ సంవత్సరమునందు ౫౪౪ గురును, ౧౮౧౯ వ సంవత్సరమున ౪౨౧ గురును, ౧౮౨౦ వ సంవత్సరమున ౩౭౦ గురును, ౧౮౨౧ వ సంవత్సరమున ౩౭౨ గురును, ౧౮౨౨ వ సంవత్సరమున ౩౨౮ గురును, ౧౮౨౩ వ సంవత్సరమున ౩౪౦ రును, ౧౮౨౪ వ సంవత్సరమున ౩౭౩ గురును, ౧౮౨౫ వ సంవత్సరమున ౩౯౮ గురును, ౧౮౨౬ వ సంవత్సరమున ౩౨౪ గురును, ౧౮౨౭ వ

సంవత్సరమున 332 గురును, ౧౮౨౮ వ సంవత్సరమున 3౦౯ గురును, మహాపతివ్రతలు చిత్యారోహణముచేసి పదునలుగురింద్రుల కాలమువఱకును భర్తలతోఁగలిసి స్వర్గలోకసుఖ మనుభవించుటకుఁ బోయిరి. 'దైవము దోసకారులకె తోడయివచ్చు' నన్న సన్నుతోక్తిప్రకారముగా మతభ్రష్టుల కృషిననుసరించి ౧౮౨౯ వ సంవత్సరమునం దప్పటి పరిపాలకులయిన బెంటింకు ప్రభువుగారు సహగమనమును మాన్పి ప్రతిసంవత్సరమును అంతమంది పతివ్రతలు పుణ్యలోకములకు పోకుండ నిరోధించిన పుణ్యమును కట్టుకొనెను.

"మా దేశములో ౧౮౮౧ వ సంవత్సరమునందు ప్రభుత్వమువారు వేయించిన జనపరిగణనప్రకారముగా స్వదేశప్రభువుల సంస్థానములలోఁ గాక యింగ్లీషు రాష్ట్రములో ౨౦౯౩౮౬౨ గురు వితంతువులున్నారు. ఈసంఖ్యవలన మొత్తముమీఁద మాదేశములో నయిదుగురేసి స్త్రీల కొక్కొక్క వితంతువున్నట్టు కాఁబడుచున్నది. ఇఁక బ్రాహ్మణులలోనన్ననో ముగ్గురాఁడువారిలో నొక్కతె విధవగానున్నది."

ఈవిధముగా నేను చెప్పినసంగతి విన్నతరువాత ౧౮౭౯ వ సంవత్సరములోనే భరతఖండమును విడిచిపోయిననాకు ౧౮౮౧ వ సంవత్సరములో హిందూదేశమునందు దొరతనమువారు వేయించిన జనసంఖ్యను గూర్చి యెట్లు తెలిసెనని నాసత్యచరిత్రమును జదివెడివారిలో గొందఱికి సందేహము కలుగవచ్చును. దానికి సర్వజన సమాదరణీయమయిన సమాధానమును చెప్పెదనువినుఁడు. నేను ౧౮౮౧ వ సంవత్సరమునందు రంఢీదేశములో నున్నమాట వాస్తవమే. అయినను ౧౮౮౦ వ సంవత్సరమునందు భరతఖండములో మొట్టమొదట బొంబయినగరములో దివ్యజ్ఞాన సమాజము స్థాపింపఁబడుటయు, అప్పటినుండియు కూటుహామిూ మొదలైన మహాత్ములు దూరదేశవార్తలను తెచ్చుచుండుటయు, మీరందఱు నెఱిఁగియే యున్నారుగదా? అట్టిసంగతిలో బుద్ధి

వంతులైన మీకు వేఱుగఁ దెలుపవలసిన దేమున్నది? మీకిప్పుడు పేరు జెప్పనుగాని దివ్యజ్ఞాన సమాజమువారి మహాత్ములలో నివాఁడే యొక మహానుభావుఁడు నేఁటివఱకును మన భరతఖండములో జరుగు చున్న సువార్తల నెప్పటికప్పుడు తెచ్చి నాకనుగ్రహించుచున్నాఁడని మాత్రము మీసంశయ నివారణార్థము చెప్పుచున్నాను. ఈసంభాషణ మయిన తరువాత మేము పాఠశాలను విడిచి యింటికిఁ బోతిమి.

అటు తరువాత రంఢీనగరములో పూర్వమెప్పుడును లేని పురుష విద్యాభ్యాసమును క్రొత్తగా నెలకొల్పుచున్న విషయమునయి విద్వాంసు రాండ్రందఱునుజేరి సభలు చేయుట కారంభించిరి. ఆసభలలో పూర్వా చార విరుద్ధముగా పురుషులకు విద్య చెప్పించువారిని, అటువంటివారికి తోడ్పడువారిని, అందఱిని వెలివేసి మతగురువులకు వ్రాసి బహిష్కార పత్రికలు తెప్పించుటకు నిశ్చయింపఁబడినది. ఈసంక్షోభమునకు భయ పడి నామిత్రుఁడయిన భాఢీఘోడ్ అప్పగారతనిని బడి మాన్పించినందున మాపాఠశాలకెల్ల నేనొక్కఁడనే విద్యార్థినైనాను. నాయజమానురా లయిన ఫాంఢీభంగీగారు మాత్రము జడియక ధైర్యము వహించి నన్ను పాఠశాలకు పంపుట మాననందున, సభాపత్నులును పౌరమహాకాంత లునుజేరి సభవారామెను బహిష్కారముచేసిరి. అటు తరువాత జరిగిన చర్యను మఱియొక ప్రకరణమునందు వివరించెదను.

ఏడవ ప్రకరణము

బహిష్కారపత్రిక వచ్చినతరువాత ఫాంఢీభంగీగారు తమప్రయ త్నమును విడువక తమ మిత్రురాండ్రను రాజకీయ పాఠశాలలోని పయి తరగతులయందుఁ జదువుకొను బాలికలను పోగుచేసి పురుషవిద్యా భ్యాసముయొక్క యావశ్యకమును గూర్చి యుపన్యాసములు చేయుట

కారంభించెను. ఆయుపన్యాసములవలనను రాజభాషాగ్రంథపఠన మహా
త్త్వమువలన మనసు కరఁగినవారయి కొందఱు బాలిక లెన్నికష్టముల
కయిన నోర్చి పురుషవిద్యాభివృద్ధిని జేయుటకు నిశ్చయించుకొని
నాయజమానురాలికి సర్వవిధముల తోడ్పడుచు, వెలివేయఁబడిన
వారామెతోఁ గలిసి రహస్యముగా భోజనములు చేయుటకారంభించిరి.
అందుచేత రంఢీనగరములో మఱింత సంక్షోభము కలిగెను. రాజభాష
వలన పిల్లలు చెడిపోవుచున్నారనియు, వారినందఱిని రాజకీయపాఠశా
లకు బోకుండ మాన్పించి వారికిరంఢీమతమునుబోధించి వారినిపూర్వాచా
ర శిష్యురాండ్రను జేయవలయుననియు, విద్వాంసురాండ్రచేత వార
మునకు రెండుసారులు బాలికలకు మతబోధ చేయింపవలయుననియు,
లౌక్యాధికారములలోనున్న పురములోని ప్రముఖురాండ్రు నిశ్చయము
చేసి సభలు చేయించుటయేకాక, తమగ్రామమున కొక్కసారి
విజయముచేసి జీర్ణమతోద్ధారణము చేయవలెనని పీఠాధిపత్నియైన
మతాచార్యురాలికి విజ్ఞాపనము పంపిరి. నవనాగరికురాండ్రకు మాయజ
మానురాలు నాయకురాలయినట్టే పూర్వాచార పరాయణలయిన
పూర్వనాగరిక పక్షమువారికి దుంఢీలంఢీగారు నాయకురాలయి, తన
యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి సంస్కారపక్షమువారిని ముఖ్యముగాఁ
దత్పక్షానుసారిణు లయిన బాలికలను బాధించి పూర్వాచారస్థాపనము
చేయ మొదలుపెట్టెను. దుంఢీలంఢీగారు పట్టణమునకుఁ బ్రాడ్వివాకు
రాలు. రాజకీయోద్యోగమునం దుండుటవలన నవనాగరికపక్షావలంబకు
లయిన దొరతనమువారికి విరోధముగాఁ బనిచేయుట కిష్టములేనిదై,
తానుచాటున కపటనాటకమునకు సూత్రధారురాలుగానుండి యామె
యాగ్రామములో మిక్కిలి కర్మిష్ఠురాలని ప్రసిద్ధిచెందిన గంభీదంభీగారిని
నాయకురాలినిగాఁ జేసెను. ఈగంభీదంభీగారు లోకములోని కర్మిష్ఠు
రాండ్రలో నగ్రగణ్యురాలు ; ప్రాతఃకాలముననే స్నానముచేసి ముక్క

మూఁసుకొని కూరుచుండి ప్రతిదినమును పగలు రెండు యామములవఱ కును రేఁగుగింజల జపమాలిక త్రిప్పుచు జపముచేయుచుండును. మన దేశములో రుద్రాక్షలవలెనే యీ దేశములో బదరీ బీజములు మిక్కిలి పవిత్రమయినవి. ఇక్కడవలె నక్కడ దేహమున విభూతిధరింపరు. మన దేశమునందువలె మూఁడు రేఖలుఁగాఁగాక యొక్కటేరేఖగా లలాట మునం దంతటను భూరేణువు పూసికొందురు. అందులో శోణనదీ మృత్తిక పరమపావనమైనది. తదభావమునందు నదులలోనిదిగాని, తదభావము నందు చెఱువులలోనిదిగాని, తదభావమునందు నూతులలోనిదిగాని ఏమృత్తికయైనను ధరింపవచ్చును. మన గంభీదంభిగా రొక్కలలాటము నందు మాత్రమేకాక దేహమునందంతటను జేగురుమట్టినే పూసికొని పూచిన మోదుగువలె కన్నులపండువుగాఁ గానఁబడుదురు. ఆమెకుఁ గల భక్తియు నింతంతయని చెప్పనలవిగాదు. ఆమె దేవతార్పణముగాఁ గాని యేపనియుఁ జేయదు. ఆమె దేవతానివేదనము చేయక కల్లయి నను త్రాగదు; మాంసమయినను తినదు; దేవతార్పణము చేయక చౌర్యమునయినను జేయదు. వేయేల? ఆమె తనదేహమును దేవతా సమర్పణము చేసియే వ్యభిచరించును; తనజిహ్వను దేవతాసమర్పణము చేసియే కల్లలాడును. ఆత్మకర్తృత్వముంచుకొనక కర్మనిష్ఠులు మన దేశమునందు "తత్సత్ బ్రహ్మార్పణమస్తు" అని కర్మలనన్నిటిని బ్రహ్మా ర్పణము చేసినట్లే యీమెయు తనకర్మలనన్నిటిని స్వదేవతకు ధార పోయును. కాఁబట్టి యీమె యీపనియు తన యిష్టదేవతాప్రీతికొఱకే చేయ దీక్షవహించినందున, అభీష్టసిద్ధికయి ప్రతిపక్షులవిషయమున నేదారుణకృత్యమును జేయుటకును పాపభయ మీమెకు లేదు. కాని దొరతనమువారి భయముండుటచేత లోలోపల నెన్ని కానిపనులు చేసి నను తత్పక్షమువారు ప్రత్యక్షముగా ప్రతిపక్షుల తలలు బద్దలు కొట్టి దౌర్జన్యము చేయుటకు మాత్రము సాహసింపకుండిరి. రాజకీయోద్యో

గినులయిన రంఢీ దేశవాసినులకు పలువుర కింకొక కష్టముకూడ వచ్చి నది. వారావల సత్యప్రియులైన నవనాగరికాగ్రగణ్యులయినట్టుగా నటించి తమ పయియధికారిణుల మెప్పుపొందవలయును; ఈవల పూర్వమతా చారాభిమానినీయ లయినట్లు నటించి మూఢప్రజలను సంతోషపెట్టవల యును; మధ్యను తమ హృదయములన్నియు నవనాగరిక పక్షముననే యుండుటచేత సంస్కారములను మెల్లగా నెలకొల్పుట నిమిత్తమే పైకి పూర్వ నాగరికపక్ష మవలంబించినట్లు మెలఁగవలసి వచ్చినదని నవ నాగరికురాండ్రను సమాధానపఱుపవలయును. కాఁబట్టి వీరు నాటక ములయందలి నటులవలె మూఁడు చోట్ల మూఁడు విధములయిన వేష ములు వేసి పరస్పర విరుద్ధములయిన మూఁడు కథలను నిపిపింపవలసిన సామర్థ్యమును వహించినవా రయినారు. వీరు దేనియందును నమ్మిక ములేనివారయి దురభిమానదేవుని దుశ్చింతాదేవిని మాత్రమే భక్తితో కొలుచువారగుటచేత తత్ప్రీతికరముగా వారు శ్రద్ధతో చేయునది యంతయు సాధుసంతాపప్రయత్నము తప్ప మఱియొక్కటి కానరాదు.

ఇంట తల్లిదండ్రులు బాలికలను బాధింపుచు పురుష విద్యాభ్యా సము మంచిదన్న పక్షమునను మంచిదన్న పక్షమువారితో చేరిన పక్ష మునను గృహములనుండి వెడలఁ గొట్టెదమని బెదరించినందున వారిలో పలువురు వాదము చేయుటకును నవనాగరికలతో మాటాడుటకును మానుకొనిరి. కొందఱుతల్లు లంతటితోనైన నూరకుండక పాఠములు మానివేసి పంచకాలములయందును "మిధా" చేయవలసినని బాలికలను నిర్బంధపఱుప నారంభించిరి. మిధాయనఁగా మనదేశములోని సంధ్యా వందనమువంటి నిత్యకర్మ. ఈనిత్యకర్మను ప్రతిస్త్రీయును ప్రాతఃకాలము, పూర్వాహ్నము, మధ్యాహ్నము, అపరాహ్నము, సాయంకాలము అను పంచకాలములయందును తప్పక చేయవలయును. అది చేయని వారికి గతులు లేవు. అయినను పట్టణములయందలివారు మిధాచేయునట్లు

కొందఱు నటించినను నిజముగా చేయువారు మాత్రము లేరు. జననీ జనకులు నిర్బంధ మెక్కువయినప్పుడు బాలికలు తమకు మిథ్యా చెప్ప వలసినదని వారినడుగ మొదలుపెట్టఁగా వారు తమగుట్టు బయలుపడ కుండ మొట్టమొదట కోపపడియు తరువాత తమకు తీరికలేదనియు నుపేక్షచేసి, చేయకపోయినను మిథ్యా చేయుచున్నామని చెప్పి శ్రోణ స్మృతికాధారణమును మాత్రము చేసిన చాలునని చెప్పిరి. మఱికొందఱు జనులు తాము మిథ్యా నేర్చుకొనవలెనని పురోహితురాలిని పిలిపించి యడిగిరి. పురోహితురాలును కొంచెముసే పాలోచించి తన సమీపమె పల్లెయందున్న తనచెల్లెలు మిథ్యా చేయుచున్నందున పట్టణములయందు వాక్షుకలో లేనిదానిని తాను నేర్చుకోవలసిన యావశ్యకము లేక పోయిన దనియు, పట్టణములయం దుపయుక్తమయిన యర్థశాస్త్రమును మాత్రమే తా నభ్యసించితి ననియు, తగినంతధన మిచ్చెదనుపక్షమున పల్లెనుండి తనచెల్లెలిని పిలిపించెదననియు చెప్పెను. సూర్యకరతాపముచేత చెఱువులోని నీరింకినట్టే ధనముపేరు చెప్పఁగానే వారిమనో సరస్సునం దూరిన మిథ్యాభ్యాసాభిలాష ప్రవాహ మింకిపోయెను. అర్థశాస్త్ర మనఁగా నేమో మీలో కొందఱికి తెలియకపోవచ్చును. అపల్చికులు మొదలయిన వారిచేత నోములు వ్రతములు మొదలయినవి చేయించి వారివలన ధనమును గ్రహించెడిశాస్త్రమే యర్థశాస్త్రము.

పురుష విద్యాభ్యాసమున కాధారముగా గాథాయని చెప్పఁ బడెడు వారి వేదములయందు ప్రమాణ మున్నదని నవనాగరికురాం డ్రొక్కఁడికో యొక వచనమును దీసికొనివచ్చిరి. మిథ్యాకువలెనే గాథా కర్థమే లేదనియు, ఉన్నను వేదము దేవభాషయగుటవలన దానియర్థము దేవతలకేకాని మనుష్యులకు తెలియదనియు, అందుచేత పూర్వము పురుషవిద్య గలదని వేదప్రమాణమును జూపినవారిమాట యంగీకా ర్యము కాదనియు, పుణ్యముకొఱకు వేదమంత్రముల నూరక కర్మలు

మొదలైన వానియందుఁ బఠింపవలసినదే కాని వాని యర్థముతో పని లేదనియు, విద్వాంసురాండ్రు వాదింపసాగిరి. ఆవాదములో పండితురాండ్రలో పండితురాండ్రకు వేదముల కర్థమున్నదా లేదా యన్న మీమాంస యొకటి యవాంతరముగా వచ్చినది. అప్పుడు పండితురాండ్రలో మూఁడువంతులు వేదముల కర్థమే లేదనియు, అర్థమున్నట్టు తా మెప్పుడును పెద్దలవలన వినలేదనియు, అర్థమే యున్నపక్షమున జనులొక్కరైన నేల యభ్యసింపరనియు, అర్థము లేకపోవుటచేతనే వానికాపూజ్యత వచ్చినదనియు, వాదించి యర్థములేనట్టే సిద్ధాంతము చేసిరి; ఒకవంతుమాత్ర మాకాలమునందు మనుష్యుల కెవ్వరికిని తెలియకపోయినను వేదముల కర్థమున్నదనియు, వేదముల కర్థమున్నదని తమ తాతముత్తాతలు తమతో చెప్పినట్టు తమ తాతలవలన చిన్నప్పుడు విన్నామనియు, వేదార్థములే శాస్త్రములని శాస్త్రములలో జెప్పఁబడియున్నదనియు, వాదించిరి కాని యధికసంఖ్య గలవారిచేత వారివాదము పూర్వపక్షము చేయఁబడినది. ఆసభలో నవనాగరికులైన యొకతె లేచి నిలిచి దొరతనమువారు మనపూర్వగ్రంథములను సంపాదించుటకు ప్రయత్నము చేయుచున్నారనియు, ఒకపురాతన దేవాలయములో మూలఁబడియున్న జీర్ణతాళపత్ర పుస్తకముల కట్టను విప్పి శోధింపఁగా నందులో వేదమునకు వ్యాఖ్యాన మొకటి కనఁబడినదనియు, వారు దానిని పరిశీలించి ముద్రింపించుచున్నారనియు, వేదమునకర్థము కలదనియు చెప్పెను. ఆమె మాటలు విద్వాంసురాండ్రెవ్వరును నమ్మక స్వదేశస్థుల కెవ్వరికిని దొరకని పుస్తకము వారికి దొరకియుండదనియు, దొరకినను విద్వాంసురాండ్రకు కాని యర్థము వారికగునని నమ్మఁగూడదనియు దేవాలయములోని ప్రాఁతపుస్తకములలోనిదని చెప్పి యేదో యర్థమును కల్పించి ముద్రించుచున్నారనియు, ముద్రితగ్రంథమును ముట్టినను పాపము వచ్చునుగాన దానిని కొన్నవారిని చదివినవారిని బహిష్కారము

చేయుటకు శీఘ్రకాలములోనే గ్రామమునకు విజయము చేయఁబోయెడు జగద్గురువులను ప్రార్థింప వలయుననియు, ఐకకంఠ్యముగా నిశ్చయము చేసికొనిరి.

ఇట్లు సభలు జరుగుచుండఁగానే జగద్గురువులవారు తాము విచ్చేయుచున్నట్లు సభాపత్నులకు శ్రీముఖమును బంపిరి. శ్రీముఖము వెనుకనే శ్రీవారును గుఱ్ఱములతోను ఏనుఁగులతోను వాద్యములతోను విజయంచేసిరి. అప్పుడింటింటను భిక్షలు జరుగుట కారంభించినని. ఉద్యోగములో నున్నవా రొక్కరొక్కరు మూఁడేసి నెలల జీతము పాదపూజ సమర్పించుకోవలసి వచ్చినది. అప్పుడింటింటను నాసికామహోత్సవములు జరగ మొదలు పెట్టెను. ఆ నాసికోత్సవములో మొట్టమొదట నాసహాధ్యాయుఁడైన భాఢీఫోడ్ యొక్క ముక్కు ముక్కలయ్యెను. ఇతర సమయములయందు పట్టుదల లేకపోయినను స్వాములవారు వచ్చినప్పుడు మన దేశమునందు బాల వితంతువుల శిరోజములు సహితము తీయించి వేయునట్లుగానే యా దేశమునందు జగద్గురువులు వచ్చినప్పుడపత్నీకుల ముక్కులన్నియు కోసివేయుదురు. జగద్గురువులవా రక్కడ నున్న కాలములో నొక సభచేసి యాసభకు నాయజమానురాలయిన ఘాంఢీభంగీగారినికూడ పిలిపించిరి. అప్పుడు పురుషవిద్యాభ్యాసముకూడదని యేశాస్త్రములలోఁ జెప్పఁబడియున్నదని ఘాంఢీభంగీగారు జగద్గురువులను ప్రశ్నవేసిరి. నిత్యమును భిక్ష లధికముగాఁ జేయుచుండుటవలన జగద్గురువులవారికి పిండివంటల నామము లేకాని పుస్తకముల నామములు రానందున, ఆప్రశ్న కుత్తరము చెప్పవలసినదని వారాస్థాన విద్వాంసురాండ్రయిన శిష్యురాండ్ర కాజ్ఞాపించిరి. ఆమహావిద్వాంసురాండ్రును కొంచెమునే యాలోచించి తాము స్వస్థానమునకు పోయిన తరువాత మూలపీఠమువద్దనున్న యనాదిగ్రంథమును దీసి పుస్తకముల నామములను వెనుకనుండి పంపెదమని చెప్పి తప్పించుకొనిరి. త్రాగుఁబోతులకును,

మాంసభక్షకులకును, వ్యభిచారులకును వెలిలేక లోకాభివృద్ధి నిమిత్త మయి యత్నించుచున్న తమకు నిష్కారణముగా బహిష్కారము వేయుట యేమిన్యాయమని నాయజమానురాలు భయపడక జగద్గురు వులవారి నడిగెను. అప్పుడు తత్స్థానపండితురాండ్రలో నొకవృద్ధాంగన యందుకొని శాస్త్రోక్తప్రకారముగా నడచుకొనువారి నేల బహిష్కరింప వలయుననియు,

" మాఖే మాఘే మాఠే మాఢే
మాథే మామే మిమే మిమే "

అను శాస్త్రప్రమాణమునుబట్టి పయిపనులు చేసినవారు దోషులు కారనియు, సమాధానము చెప్పెను. ఆప్రమాణవచనమున కర్థమేమో సెలవియ్య వలసినదని నేను వేడుకొనఁగా, ఆమహాపండితురాలు నాయం దనుగ్రహించి, "మద్యము, మాంసము, మత్స్యము, ముద్ర, మైధునము, అను మకారములు మహాపాపనిరాకరములు" అని చెప్పెను. ఈయొక్క వచనముతోనే

"శ్లో. మద్యం మాంసంచ మత్స్యంచ ముద్రా మైథున మేవచ
మకారపంచకంచైవ మహాపాతక నాశనం "

అను ప్రాణితోషిణి గ్రంథములోని శ్లోకము నాకు స్మరణకువచ్చి రండీ శాస్త్రములన్నియు హిందూశాస్త్రములలోనుండియే తీసికొనఁ బడినవనియు వారి వేదమును మనవేదశాఖయే యనియు నేను నిశ్చ యము చేసితిని. అప్పుడు నీతికి విరుద్ధమయిన శాస్త్రమెట్లు ప్రమాణ మగునని నాయజమానురాలావిద్వాంసురాలిని నిశ్శంకముగా నడిగెను. అందు మీఁద నామె యత్యాగ్రహావేశము కలదయి శాస్త్రతిరస్కార మును జేసినందునకయి మఱియొక బహిష్కారపత్రికను బంపెదనని భయపెట్టి, అట్టి నాస్తికురాలి ముఖముచూచిన పాపమువచ్చునని కోప పడి, ఈయనర్థమంతయు రాజకీయపాఠశాలలోఁ జదువుటవలన వచ్చి

నడిగనుక దొరతనమువారి బడికి పిల్లలను బంపువారికందఱికిని శిక్ష విధిం
పవలయునని శ్రీజగద్గురువులవారితో మనవిచేసి, తత్క్షణము నాయజ
మానురాలిని గురుసాన్నిధ్యమునుండి గెంటించివేసెను. జగద్గురువుల
వారును ధనలక్ష్మిప్రియురాండ్రగుటచేత శిష్యురాలి మాటనుబట్టి దొర
తనమువారి పాఠశాలకు పిల్లలనుబంపువారందఱును పదిసువర్ణము లప
రాధము చెల్లింపవలయుననియు, చెల్లించువఱకును గ్రామములోనివా
రెవ్వరును వారియిండ్లకు శుభాశుభకార్యములకు పోఁగూడదనియు,
వెంటనే సభాపత్నులపేర శ్రీముఖములనుబంపిరి. అయినను సభాప
త్నుల బాలికలు సహితము కొందఱు రాజభాషను చదువుకొనుచున్న
వారగుటవలన వారాశ్రీముఖములనంతగా నాదరించినవారు కారు. ఇంత
కును రంఢీనగరములో నాజగద్గురువులవారి శిష్యకుటుంబములన్నియు
నూఱుమాత్రమే యున్నవి. అయినను తన్మతావలంబులుమాత్రమేమిక్కిలి
చదువుకొన్నవారుగాను, ధనికులుగాను, చెల్లుబడికలవారుగాను వున్నారు.
ఈజగద్గురుపీఠ స్థాపకురాలయిన శ్రీశ్రీశ్రీ ఆది జంఘాముంఘారంగా దేవిగారు
పూర్వకాలమునం దెప్పుడో పదునాఱు మతములనుద్ధరించినందున తత్పీ
ఠమునకు వచ్చిన వారికందఱికిని షోడశమతోద్ధారిణీబిరుదము పారంపర్య
ముగా వచ్చుచున్నది. అందుచేతనే యీపీఠమువారు జగద్గురువుల
మనియు తక్కిన సర్వమతములవారును తమకు శిష్యప్రాయులేయనియు
చెప్పుకొందురు. ఆమతములపేరుల నన్నిటిని దెలుపుటవలన నాకు
వృథాయాసమేకాని దానివలన మీకేమియు లాభముగలుగదు. ఇటు
వంటి బిరుదములా దేవివారికి మూఁడువేల మున్నూట ముప్పదిమూఁడు
గలవు. ఆదేవిగారు షోడశమతముల నుద్ధరించినను, వానిలోనెల్లను జంఘా
మతమునుసర్వోత్తమమయినదని స్థాపించినారు. ఆమతసిద్ధాంతము లించు
మించుగా మనదేశమునందలి శాక్తేయ మతసిద్ధాంతములను బోలియు
న్నవి. భేదమంతయు మనలోనున్న స్త్రీనిదీసివేసి వారు దానిస్థానమున

బురుషుని బెట్టుకొన్నారు. అందులోను మద్యపానముగలదు; మాంసభ క్షణము గలదు; సంభోగముగలదు; ముద్రలుగలవు. వీనినన్నిటిని బట్టి చూడఁగా వారు తమశాస్త్రమును మనయాగమతంత్రములనుండి దొంగిలించుకొన్నట్టు తోఁచుచున్నది. మనముద్రలలో నెల్లను బ్రధాన మైన "హ" అనుప్రాసాద ముద్రను శ్రీచక్రమునువారుతీసికొన్నందున వారుతమమతమునంతను మనపంచమామ్నాయమయిన తంత్రమునుం డియే తస్కరించిరనుట నిశ్చయము. అప్పుడువచ్చిన యాజగద్గురువులవా రికి ముప్పదిసంవత్సరముల వయస్సుగలదు; ఆదేవిగారు సూపముచేతను చక్కనివారనియు చెప్పవచ్చును; అమ్మెప్రతిదినమును జంఘాపూజచేయు దురు. ఈయుపాసనముస్త్రీకి బదులుగా బురుషునిబెట్టినయెడల, సమస్త విషయములలోను మనదేశములో వీరు లనఁబడెడు మహాభక్తాగ్రేసరులు చేసెడి యుపాసనముతో సరిపోలునుగనుక మీకు తేటగా తెలియుటకయి మన దానినిక్కడ ప్రమాణవచనపూర్వకముగా కొంచెమువివరించెదను. శాక్తేయాచారములలోనిదయిన యిది వామాచారము; దీనినాచరించు వారు కౌలికు లనఁబడుదురు. కౌలికులనగా నుత్తమకులీనులనియర్థము. ఈపదముచేతనే వీరిశ్రేష్ఠత్వము వెల్లడియగుచున్నను ప్రమాణవాదు లయిన మీతృప్తికొఱకు పరమప్రమాణమయినశ్యామారహస్య తంత్ర మునుండి వామాచారముయొక్కయు కౌలసిద్ధాంతముయొక్కయు సర్వోత్కృష్టతము స్థాపించు ప్రమాణముల నిందుదాహరించెదను:—

శ్లో. సర్వేభ్యశ్చోత్తమావేదా వేదేభ్యోవైష్ణవంపరం
వైష్ణవాదుత్తమంశైవం శైవాద్దక్షిణముత్తమం
దక్షిణాదుత్తమం వామంవామాత్సిద్ధాంతముత్తమం
సిద్ధాంతాదుత్తమంకౌలం కౌలాత్పరతరంనహి.

"అన్నిటిలోను వేదములుత్తమములు; వేదములకన్న వైష్ణవ ముత్తమము; వైష్ణవముకన్న శైవముత్తమము; శైవమునకన్న దక్షి

క్షాచారము త్తమము; దక్షిణాచారముకంటె వామాచారము త్తమము; వామాచారముకంటె సిద్ధాంతము త్తమము; సిద్ధాంతమునకంటె కౌలము త్తమము; కౌలమునకంటె శ్రేష్ఠతరమయినదిలేదు" అను ప్రమాణ వచనముల కర్థము. ఇప్పటి కౌలముయొక్క శ్రేష్ఠత్వము స్థాపనమయి యుండున, కౌలాచారమును సప్రమాణముగా శక్తిశోధనతంత్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన రీతిగాఁ గొంత వివరించెదను :—

శ్లో. నటీ కాపాలినీ వేశ్యా రజకీ నాపితాంగనా
బ్రాహ్మణీ శూద్రకన్యాచ తథాగోపాల కన్యకా
మాలాకారస్య కన్యాపి నవకన్యాః ప్రకీర్తితాః
ఏతాసుకాంచిదానీయ పూజయేచ్ఛక్తి కౌలికః.

*　　*　　*　　*

మహావిశాయా మానీయ నవకన్యాశ్చ భైరవాన్

*　　*　　*　　*

తదీయం మంత్రమాలిఖ్య తస్మిన్నామేవ పూజయేత్
శ్రీచక్రేస్థాపయేద్వామే కన్యాంభైరవవల్లభామ్.
ముక్తకేశాం వీతలజ్జాం సర్వాభరణభూషితామ్
ఆనందలీనహృదయాం సౌందర్యాతిమనోహరామ్
శోధయేచ్ఛుద్ధిమంత్రేణ సురానందామృతాంబుభిః.

*　　*　　*　　*

ఆనందతర్పితాం కాంతాం వీరః స్వానందవిగ్రహః
రతేన తర్పయేత్తత్ర శ్రీచక్రే వీరసంసది

*　　*　　*　　*

పీత్వా పీత్వా పునఃపీత్వా యావల్లుఠతిభూతలే
ఉత్థాయచ పునఃపీత్వా పునర్జన్మ నవిద్యతే.

మఱింత పచ్చిబూతుగా నుండునని కొన్ని ప్రమాణవచనములను వదలివేసినందుకు చదువరులు నన్ను మన్నింపవలెను. "నటియు, కాపాలినియు, వేశ్యయు, చాకలిదియు, మంగలిదియు, బ్రాహ్మణియు, శూద్రయు, గొల్లదియు, పూలుగూర్చునదియు, నవకన్యలనఁబడుదురు.

వీరిలో నొకతెను దీసికొనివచ్చి కౌలికుఁడు శక్తిపూజచేయవలెను. అర్ధ రాత్రమునందు నవకన్యలను తెచ్చి........తత్సంబంధమైన మంత్ర మును లిఖించి దానిని పూజింపవలెను. శ్రీచక్రమున వామభాగమునందు తలవిరియఁబోసికొన్నదియు దిసమొలదియు సర్వాభరణభూషితయు ఆనందలీసహృదయయు సౌందర్యాతిమనోహరయు అయిన యాభైరవి కన్యను నిలువఁబెట్టి సురానందామృత జలముతో శుద్ధిమంత్రముచేత శుద్ధురాలిని చేయవలెను. ఆనందవిగ్రహుఁడయిన వీరుఁడు ఆనంద తృప్తురాలయిన యాకాంతను శ్రీచక్రమునందు రతిచేత తృప్తినొందించ వలెను. త్రాగి త్రాగి భూమిమీదపడువఱకును మరలత్రాగి లేచిమరల త్రాగి పునర్జన్మము లేనివాఁడగును” అని పయి ప్రమాణవచనముల తాత్పర్యము. ఈప్రకారముగానే యచ్చటి జగద్గురువులవారు నిశీధసమ యమునందు శ్రీచక్రమునందు ప్రాసాదముద్రనుపూని యీశ్వరాత్మక ముగా నొక యౌవనపురుషుని పూజించి సంభోగించి సురాపానముచేసి యానందపరవశు లగుచుందురఁట! మనదేశమునందువలెనే యాదేశము నందును శాస్త్రవిశ్వాసమును మతధర్మాచరణమును తక్కువగుటవలన జగద్గురువు లీమతధర్మమును స్వాచరణమువలనఁ జూపువఱకును దాసని జనులు మఱచిపోయినట్టే యున్నదిగాన, నేనున్న కాలములో రంఢీనగ రమునందీయాచారము కనఁబడనేలేదు. ఇది కలిమహిమయని గురువుల యభిప్రాయము.

ప్రాసాదమంత్ర మహిమయు మంత్రవిశ్వాసము లేని నవనాగ రికులకుఁ దెలియక పోవచ్చునుగాన వారి యుపయోగము నిమిత్తమిందు సప్రమాణముగా కులార్ణవ తంత్రమునుండి తెలిపెదను. దీని బట్టియే నాది యప్రామాణికవాదము కాదనియు, సర్వజన సమాదరణీయ మనియు, బుద్ధిమంతులు గ్రహింపవచ్చును.

శ్లో. శ్రీప్రాసాద పరామంత్ర మూర్ధ్వామ్నాయ ప్రతిష్ఠితమ్
ఆవయోః పరమాకారం యోవేత్తి సః శివః స్వయమ్.

శివాదిక్రిమిపర్యంతం ప్రాణినాం ప్రాణవర్తనాం
విశ్వాసోచ్ఛ్వాసరూపేణ మంత్రోయం వర్తతేప్రియే.

అని కేవల సదాశివుఁడే శ్రీమహాదేవికి "మనయిద్దఱ పరమాకార మయినట్టియు ఊర్ధ్వామ్నాయ (తంత్ర) ప్రతిష్ఠితమయినట్టియు శ్రీ ప్రాసాద పరామంత్రము నెవ్వఁ డెఱుఁగునో వాఁడు తానేశివుఁడు. ఓప్రియురాలా! శివాది క్రిమిపర్యంతమునుగల జీవజంతువులలో నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసరూపముచేత నీమంత్రము వర్తించుచున్నది" అని యుపదేశించియున్నాఁడు. "హ్సౌ" అనుప్రాసాద మంత్రములో హాకారము నిశ్వాస రూపమనియు, సకార ముచ్ఛ్వాస రూపమనియు తెలియవలెను. శాస్త్రప్రమాణము కలిగి యుండుటచేత మన పురుషులలో నిది సదాచారమేయయినను స్త్రీలలోమాత్ర మిదిదురాచారమని నేనుభావించెదను; ఆదేశమునం దేలాగుననో స్త్రీలు స్వాతంత్ర్యురాండ్రయి తమ కనుకూలముగా శాస్త్రములను తాఱుమాఱు చేసినందున, ఈయనర్థమంతయుపుట్టినది. ఆసంగతి పోనిచ్చి కథాంశమును వినుఁడు.

సభాపత్నులు శ్రీజగద్గురువులవారి యాజ్ఞ నంతగా మన్నించక పోవుటయు, అందుచేత మతధర్మము లాచరణములేక చెడిపోవలసినగతి సంభవించుటయు చూచి ఖేదపడి గంభీదంభీగారు జీర్ణమతోద్ధారణమునకును గురుభక్తి నిలుపుటకును సభచేసి పూర్వాచార శాస్త్రమహిమలను భూషించుచు, నవనాగరికురాండ్రను దూషించుచు, గొప్ప యుపన్యాసము చేసిరి. అది మిక్కిలి పెద్దదగుటవలన దానికడపటిభాగమునుమాత్ర మిందు తెలిఁగించెదను:—

"ఓమహాకాంతలారా! నాయుపన్యాసము విన్నారుగదా! ప్రజలెట్లు చెడిపోవుచున్నారో కన్నారుగదా! నవనాగరికురాండ్రవలన దేశమునకుఁ గలుగుచున్న యనర్థములను గనిపెట్టినారుగదా! వారిప్పుడు పురుషులకు విద్యకావలె ననుచున్నారు; రేపు అపత్నీకుల

ముక్కలు కోయఁగూడ దందురు; ఆపయిని పుణ్యపురుషుల నినుపపెట్టెలలోఁబెట్టి తాళము వేయఁగూడ దందురు; అటుపిమ్మట వృద్ధపురుషులు పత్నులతో సహగమనము చేయఁగూడ దందురు; కట్టకడపట అపత్నీకులయిన పురుషులు మరల వివాహమే చేసికొనవచ్చు నందురు. ఇంతకువచ్చినది మఱియెంతకైనను రాకమానదు. ఆదుష్టురాంద్ర ప్రయత్నాంకురములను వికసింపనియ్యక మనము మొగ్గలలోనే త్రుంచి వేయవలెను. దేశాచారము సంరక్షింపవలయును. శాస్త్రధర్మములను నిలుపవలెను. దేశమతాభిమానములను వహింపవలెను. ఆమూఢు రాంద్రు శాస్త్రజ్ఞానము లేనివారయి బుద్ధివాదములు చేయుచున్నారు. శాస్త్రబద్ధులమయిన మనకు మనుష్యబుద్ధి ప్రమాణముకాదు. పయి మతసత్యములు శాస్త్రముచేతఁగాక మఱి వేఱుబుద్ధివలనఁ దెలియును? పాపాత్మురాంద్రయిన నవనాగరికురాంద్రు శాస్త్రప్రసిద్ధమై ద్వాదశ మహాపాతకములలోను ఘోరతమమైన పెండలపు దుంపకూరను రహస్యముగా నెవ్వరు నెఱుఁగకుండ తినుచున్నారఁట! ఎంతఘోరకృత్యము చేయుచున్నారో చూచినారా? చూచినట్లొక్కరును పలుక రేమి? స్వపక్షస్థాపనము కొఱకును పరపక్ష నిరాకరణము కొఱకును కల్లలాడవచ్చును. మతవిషయమున అసత్యదోషము లేదు. ఇదిసూక్ష్మధర్మము. నామాట నమ్ముఁడు. చూడకపోయినను మీరిప్పుడు చూచినట్లు చెప్పుచున్నారు. నాకిప్పుడు పరమసంతోషముగా నున్నది. మీరు నవనాగరిక బోధను నిర్మూలము చేయుటకును శ్రీజగద్గురువులవారి యధికారమును వ్యాపింపఁజేయుటకును దేశ మతాభిమానములు గలవారయి ప్రాణముల కాశపడక పోరాడుఁడు."

ఈయుపన్యాసమువలన జనుల మనస్సులన్నియు పూర్వాచార పక్షమున తిరిగిపోయినట్లు కానఁబడినవి. మఱుసటిదినము మొదలుకొని ప్రజలు నవనాగరికుల విషయమున ననేకాసత్యములను జెప్పుచు, అనేక

దోషారోపణములు చేయుచు, అనేకాపవాదములను వేయుచు, వారిని మూర్ఖమహాజనుల దృష్టియందు హాస్యాస్పదులనుగాఁ జేయనారంభించిరి. ఈపామర మహాజనాభిప్రాయ ప్రవాహము నరికట్టి మరలించుట కయి నాయజమానురాలును నేనునుగూడ పురుష స్వాతంత్ర్య విషయమున నుపన్యసింప నారంభించితిమి. నాయుపన్యాసముయొక్క పర్యవసానమును మీకు పయి ప్రకరణమునందుఁ జెప్పెదను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

గంభీదంభీగారి యుపన్యాసమయిన మూఁడవనాఁడు "పురుష స్వాతంత్ర్యములనుగూర్చి సత్యరాజాచార్యు డుపన్యసించును గనుక పౌర స్త్రీ మహాజనులందఱును రాజకీయ పాఠశాలామందిరమునకు భానువారమునాఁడు ప్రాతఃకాలమున విజయం చేయఁ బ్రార్థింపఁ బడుచున్నారు" అని యొక ప్రకటన పత్రికను నా యజమానురాలయిన ఘాంఢీభంగీగారు పురజనుల కందరికిని బంపిరి. కాల వైపరీత్యమువలనఁ గలిగిన యీవిడ్డూరమును జూడవలయునని నాఁటి ప్రాతఃకాలమున పురమునందలి సుందరీ బృందమంతయు పాఠశాలామందిరమునకు దయచేసి సభ తీర్చియుండెను. ఆవచ్చినవారిలో దంఢీలంఢీగారును, గంభీదంభీగారును, వారి పరివారమును ముందుగా వేంచేసి యగ్రపీఠముల నలంకరించిరి. అల్లరిజరగకుండ కాపాడుటకయి మాయజమానురాలిగారి కోరిక ప్రకారముగాఁ గొందఱు రక్షక భటురాండ్రును వేత్రహస్తలై వచ్చిరి. ఉపన్యాసమయము సమీపించునప్పుడు నాయజమానురాలితోఁ గలిసి నేనచ్చటికిఁ బోవునప్పటికి పౌరస్త్రీమహాజనులు "వంటయింట మూలనడఁగి యుండక పురుషభూషణమైన లజ్జనువిడిచి మగవాఁడొకఁడు నేఁడు సభకువచ్చునఁట!" అని యొకతెయు, "ఊరక

సభకు వచ్చుట మాత్రమేకాదు సిగ్గువిడిచి యచ్చట స్త్రీలముందు తగుమనని ముచ్చటింపఁ బూనుననఁట!" అని యింకొకతెయు, "కాలమహిమవలన నెట్టి వైపరీత్యములయినను పుట్టుచున్నవి!" అని మఱియొకతెయు, "తెగఁ బడిపురుషుఁడు సభలో ప్రసంగింప వెడలుట దేశారిష్టము!" అని వేరొకతెయు, "ఇట్లు పురుషుల మాటలు సాగనిచ్చుట యవమానకరము!" అని యొండొకతెయు, తమలోఁ దాము ముక్కులమీఁద వ్రేళ్లువేసికొని యద్భుతపడుచు చెప్పుకొనుమాటలు మాచెవులఁ బడినవి. అంతట నుపన్యాససమయము సమీపించినందున సభవారిచే మంక్షీలంక్షీగారగ్రాసనాసీనురాలుగాఁ జేయఁబడిరి. తరువాత నే నుపన్యసింప మొదలు పెట్టితిని:—

"ఓపుణ్యసతులారా! స్త్రీలకు వలెనే పురుషులకును భగవంతుఁడు బుద్ధినిదయచేసి యున్నాఁడు—"

పౌరమహాస్త్రీలు—లేదు లేదు. ఇది సర్వాబద్ధము స్వభావవిరుద్ధము. పురుషులకు బుద్ధి లేనే లేదు. స్త్రీలకు సేవచేసి బ్రదుకవలసిన పురుషులకు దేవుఁడు బుద్ధియిచ్చినాఁడనుట దైవదూషణము; శాస్త్రదూషణము.

"అమ్మలారా! నామాటలు కొంచెము వినినతరువాత మీ యభిప్రాయమును జెప్పవచ్చును. కొంచెము శాంతివహింపుఁడు. ఈదేశమునందు చదువు లేకపోవుటవలన పురుషులలో బుద్ధివికాసము కానరాకున్నను—"

పౌరమహాకాంతలు—(చెవులుమూసికొని) కటకటా! నేఁడెట్టి పాపపు మాటలు వినుచుంటిమి! పురుషులకఁట! చదువఁట! ఏమి యీకలియుగప్రభావము! ఏమి యీదుష్కాలమహిమ! చదివిన పురుషుని జూచినచో సచేలస్నానము చేయువలెనని శాస్త్రములు చెప్పు

చున్నవి. ఉన్న దుర్గుణములు చాలక పురుషులకు చదువుకూడ చెప్పించి మఱింతమతి చెఱుపవలెనుగా!

"అమ్మలారా! నావాక్యమును కడతేఱవినుఁడు. ఈదేశము నందు విద్య లేకపోవుట వలన పురుషులలో బుద్ధివికాసము కానరాకున్నను, ఈదేశమునందలి స్త్రీలకువలెనే మాదేశమునందు పురుషులకు విద్య చెప్పించుటచేత వారక్కడ బుద్ధిశాలులయి—"

పౌరమహాంగనలు—మీది పాడుదేశము; పిశాచదేశము; రాక్షసదేశము; మీపాపిష్ఠిదేశముమాట మాకుచెప్పకు; మీదిపాపాత్ములుండెడు నరకభూమి.

"మీరు నన్ను దూషించినను దూషింపుఁడు. పరమపావనమైన మాదేశమును మాత్రము దూషింపకుఁడు, మాది మహర్షులుండిన పుణ్యభూమి; యజ్ఞాదులకు జన్మస్థాన మయిన కర్మభూమి; మాదేశ మనంతములయిన మహిమల కాస్పదమయినది—కుండలోనుండి పుట్టిన యొక మహాపురుషుఁడు సముద్రమును పుడిసిటఁబట్టి త్రాగివేసినాఁడు; గాలికిపుట్టిన యొక మహాపురుషుఁడు సూర్యబింబమును పండని మ్రింగినాఁడు. రెల్లులోఁబుట్టిన యొక మహాపురుషుఁడు క్రౌంచ మహాపర్వతమునకు తూటుచేసినాఁడు—"

పౌరమహానారులు—చాలు; నోరుమూసికో. నీవసత్యవాదివి; నీవుదొంగవు; నీవు కల్లఱివి. దైవసృష్టిలో స్త్రీలకుండునుగాని పురుషుల కిట్టిమహిమ లెక్కడను నుండవు. నీవు శుంఠవు; త్రాగుబోతువు; ఉన్మత్తుఁడవు.

"ఓయగ్రాసనాసీనురాలా! వీరు నన్నిట్లు దూషించుచున్నారో చిత్తగించుచున్నారా?"

అగ్రాసనాసీనురాలు — ఓపౌరనారీమణులారా! ఒక్కనిమిష

మూరకుండును. ఓయుపన్యాసకా ! నీవుపనికిమాలిన మీాదేశవర్ణనమునుమాని చెప్పవలసినసంగతి చెప్పుము.

"స్త్రీలకువలెనే పురుషులకును కొన్ని స్వాతంత్ర్యములు గలవు."

ఒకతె—ఏమియు లేవు.

ఇంకొకతె—వారికున్న స్వాతంత్ర్యమంతయు స్త్రీలకు దాస్యము చేయుట.

మఱియొకతె—పత్నీశుశ్రూష చేయుట.

వేఱొకతె—స్త్రీసేవ చేసికొనుచు మూలనడఁగియుండుట.

"నేనిచ్చటిపురుషులకు స్త్రీపరిచర్య ధర్మముకాదనను. శాకపాకములు జిహ్వాకింపుగాఁ జేయుటకు సహితము పురుషుఁడు చదువునేర్చి పాకశాస్త్రము నభ్యసింపవలయును గదా?"

పౌరమహాకామినులు—అక్కఱలేదు. అభ్యాసముచేతనే పాకముచేయు నేర్పుకలుగును. పురుషులకు స్వప్నములోను చదువన్న పేరు చెప్పఁగూడదు.

"అట్లనఁగూడదు. చదువుకొనకపోయినయెడల పురుషులు జ్ఞానహీనులయి పశుసమానులగుదురుగదా?"

పౌర—పురుషులు చదువులేనప్పుడే పశువులు. కోతికి కొబ్బరికాయవలె వారికి చదువుగూడ నబ్బినపక్షమున, స్వభావదుష్టులయిన పురుషులు పశువులకన్నను తక్కువవారగుదురు. పురుషులకు జ్ఞానముతో పనిలేదు. పురుషులకు సమస్తధర్మములును సమస్తకర్మములునుసమస్తపుణ్యములును సమస్తవ్రతములును పత్నీసేవలోనే యిమిడియున్నవి. పత్నులయుచ్ఛిష్టభోజనమే పురుషులకు మోక్షసాధనము ; పత్నుల పాదోదకపానమే పురుషులకు పాపవిమోచనము ; పత్నుల చరణరజోధారణమే పురుషులకు సర్వసుఖదాయకము. పురుషులకు పత్నియొక్కతెయే

పరమమైన వ్రతము. పురుషులకు పత్నీసేవయొక్కటియే శాస్త్రవిహితమయిన సనాతనధర్మము.

“ఓకాంతామతల్లులారా ! తల్లులారా ! న్యాయముఖ్యో నాలో చెప్పుఁడు. శాస్త్రము న్యాయవిరుద్ధముగా నున్నప్పుడు—”

గంభీదంభీ—అదిగో శాస్త్రదూషణ వచ్చుచున్నది. ఈపాపాత్ముఁడు శాస్త్రతిరస్కారము చేయుచున్నాఁడు. శాస్త్రములో నున్న దేదియు న్యాయవిరుద్ధముగాదు. నిత్యమును నూఱుకల్లలాడుమనుచున్నను, వేయిహత్యలు చేయుమన్నను, లక్ష దొంగతనము లాచరించుమన్నను, శాస్త్రములోఁ జెప్పియున్నయెడల నివియన్నియు పరమధర్మములగును. స్త్రీత్రోఁబుట్టువులారా ! ఇట్లు కొఱగాని మగపుట్టువు పుట్టిన వ్యర్థుఁడొకఁడు శాస్త్రనింద చేయుచుండఁగా చెవులుపెట్టుకొని వినుచు నూరకున్నారేమి ? మీశాస్త్రాభిమానము చచ్చిపోయినదా ? మీరు స్త్రీజన్మమెత్తలేదా ?

ఒకతె—ఈపురుషకీటకమును జావఁగొట్టుండి.

ఇంకొకతె—శాస్త్రదూషణచేసిన వీనినాలుకను కోయుండి.

మఱియొకతె—సిగ్గులేక సభకు నడిచివచ్చిన వీనికాళ్లు విఱుగఁగొట్టుండి.

వేఱొకతె—పురుషవిద్యయని కొఱలఱచిన వీనిగొంతు పిసుకుండి.

ఈప్రకారముగా పలువురు పలువిధములుగానన్ను దూషించుచు పరిహసించుచు నామీఁదపడి నాయజమానురాలు వారించుచున్నను నిలువక కొందఱు నెత్తిమీఁదను కొందఱు వీపుమీఁదను కొందఱు మొగముమీఁదను చేతులతోను మోచేతులతోను కాళ్ళతోను చరచియు పొడిచియు తన్నియు నన్ను ప్రాణావశిష్టుని జేసి విడిచిరి. రక్షకభటురాండ్రా సందడిలో దండపాణులయి యమభటులవలె నన్ను రక్షింపవచ్చినట్లు నాదాపునకు వచ్చిరికాని వారిగుఱి యపూర్వమైన దగుట

చేతనో మఱియేహేతువు చేతనో వారివేత్రప్రహారము లన్నియు నా మీఁదనేకాని యల్లరిమూఁకమీఁద నొక్కటియు పడలేదు. కొంతసే పటికి నేను మూర్ఛిల్లితిని. రక్షకభటులు నాకు శైత్యోపచారములు జేసి మూర్ఛ తెలిసిన తరువాతనన్ను ధర్మవైద్యశాలకు బండి మీఁదఁ గొనిపోయి యచ్చటి రాజకీయవైద్యుల కొప్పగించిరి. నే నిరువది దినములు వారిచికిత్సలో నున్నతరువాత నేనులేచి భూమి మీఁద నడుగుపెట్టి కొంచెము తిరుగుట కారంభించితిని. రాజకీయో ద్యోగిను లీదొమ్మిచేసిన వారిని పట్టుకొనవలసిన దని రక్షకభటుల కాజ్ఞాపించినను, వారాదొమ్మిసమయమునం దచ్చటనుండి భయముచేత కన్నులు మిరుమిట్లుగొని చూడలేనివారై యందున నొక్కరినైనను పట్టుకో లేకపోయిరి. నేనువైద్యశాలలోనున్న దినములలో ప్రతిదినమును తప్పక ఫాంఢీభంగీగారువచ్చి నన్ను చూచిపోవుచుండిరి. వైద్యశాలాధికారి ణియు నాయందు పుత్రవాత్సల్యము కలదై నాపథ్యపానములు స్వయ ముగా విచారించుచు మంచిమందుల నిచ్చుచువచ్చెను. ఆకాలములో ఫాంఢీభంగీగారి తల్లిగారును రెండుమూఁడు పర్యాయములు వైద్యశా లకువచ్చి నాక్షేమమును విచారించుచు, ఒకనాఁడు నన్నుఁజూచి “నీవిట్లు కానిదేశములో దిక్కుమాలిన పక్షివయి చచ్చుటకంటె సుఖ ముగా స్వదేశమునకుఁ బోయి హాయిగా నుండరాదా?” అని ప్రశ్న వేసెను. అప్పుడు మాయిరువురకు నిట్లు కొంతసంభాషణ జరిగినది :—

“అమ్మా నాకును స్వదేశమునకుఁ బోవలెననియే యున్నది.”

“ఉన్నయెడల శీఘ్రముగాఁ బోరాదా ?”

“పోవుటకు నాకు శక్తి లేదు. మాదేశమార్గము నేనెఱుఁగను.”

“దారియెఱుఁగకుండ మీదేశమునుండి మాదేశమున కెట్లు వచ్చితివి ?”

“గురుప్రభావముచేత.”

"ఇప్పుడును మరలగురుప్రభావముచేతనే పొమ్ము."

"ఇప్పుడు దారిచూపుటకు మాగురువిక్కడ లేడు."

"గురువునై దారిచూపుటకు నేనిక్కడనున్నాను. నాయుపదేశము గైకొమ్ము. నీవుశీఘ్రముగా పోనియెడల, నిన్నిచ్చటివారు తప్పక చంపివేయుదురు."

అని నాకామె యొకమంత్ర ముపదేశించి యీమంత్రమును మూడులక్షలు జపముచేసిన యెడల సిద్ధియగుననియు, అప్పుడామంత్ర ప్రభావముచేత కోరినదేశమునకుపోయి పాలవచ్చుననియు, చెప్పెను. కొలదిదినములకు నేనుపూర్ణముగా స్వస్థుడనయి మరల నెప్పటియట్ల వీధిలో తిరుగ సాగితిని. తరువాత వైద్యశాలవారు నాకుబలమైన ఘాతకలిగినట్లు విముక్తిపత్రము నిచ్చిపంపివేసిరి. నేను మరలవచ్చి ఫాంఢీభంగీగారిలోపలఁ బ్రవేశించితిని. నేను వీధిలోనికి బయలువెడలునప్పు డెల్లను స్త్రీలు నన్ను వ్రేలితోఁజూపి యెగతాళిఁ జేయుచు, వీని నీసారి ప్రాణములతో విడువగూడదని తమలోననుకొనుచు, నన్నుఁజూచి నవ్వసాగిరి. స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యమున్న యెడల నెట్టికీడులువచ్చునో కనిపెట్టితిరా? "నస్త్రీస్వాతంత్ర్యమర్హతి" యని చెప్పిన మనశాస్త్రకారుఁడు వెట్టివాఁడు కాఁడు. సామాన్యులు కనిపెట్టలేరుగాని సర్వజ్ఞులైన మనపూర్వులెంతటిబుద్ధిమంతులైన నౌదురు. మనదేశమునందు మాత్రము మనమెన్నఁడును పురుషనామము భూమిమీఁద నున్నంతవరకు స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్య మణుమాత్రము రానియ్యఁగూడదు.

అప్పుడు నా కాదేశమువిడిచి శీఘ్రముగా పోవలెనన్న బుద్ధి పుట్టినది. ఇట్లుచెప్పఁగానే మీరు నన్నా దేశమునందలి యాఁడువారికి వెఱచి పాఱిపోవుచున్న భీరునిగా భావింతురేమో! మీరట్లెంతమాత్రమును తలఁపఁగూడదు. మహాభారత యోధుల జన్మభూమియైన భరత

ఖండమునందుఁ బుట్టి, యందులోను ముఖ్యముగా పిటికికంఠలేని బ్రాహ్మణకులమునం దుద్భవించిన నాకు పౌరుషము కొఱఁతవడునా ? ముమ్మాటికిని పడదు. సమయమువచ్చినయెడల నేను ప్రాణములను తృణప్రాయముగా విడువఁగలను. అయినను నేనాదేశములో మృతుఁడ నయ్యెడుపక్షమున నాకు వీరస్వర్గము సిద్ధమేయయినను, మీకీవార్తలు చెప్పి మిమ్మానందింపఁజేయువారు మఱియొకరు దొరకరని మీమీఁది యవ్యాజానుగ్రహముచేతనే నేను కరస్థమైన యింద్రుని యర్ధాసనమును రంభాసంభోగమును మానుకొన్నానుగాని మఱియొక కారణముచేతఁ గాదు. నానిమిత్తమయి కష్టపడుచున్న ఫాంఢీభంగీగారిని విడిచి కృతఘ్నుఁడనయి స్వార్థపరత్వముచేత పోవుచున్నాఁడననియు మీరనుకొనఁ గూడదు. నామూలమున ఫాంఢీభంగీగారికి విపత్తులువచ్చినమాట సత్యమే. ఆయాపదలను దలఁచియే నేను తమదేశమునుండి వెడలిపోయినయెడల తనపుత్రికకు కష్టములు తొలఁగునని ఫాంఢీభంగీగారి మాత నాకామంత్రము నుపదేశించినదిగాని నాయందలి మొక్కనిర్వ్యాజానుగ్రహముచేతనేకాదు. ఆమాటపోనిండు. నే నాదేశమును విడువ యత్నించుట కింకొక ముఖ్యకారణముకూడఁ గలదు. హిందువులు దేశాటనముచేసి క్రొత్తదేశములను కనిపెట్టువారు కారనియు, నూతనముగా శోధించి చరిత్రములను వ్రాయ సమర్థులుకారనియు, పశ్చిమ ఖండవాసులు మనమీఁద రెండునిందలు మోపియున్నారు. ఈరెండు నిందలను కల్లచేసి మనదేశమునకు ఖ్యాతితెప్పించవలెనన్న సచ్చింతతో నాయమూల్యములైన ప్రాణముల నాపాడుదేశమునకు బలిపెట్టక లేచి పోయినాడను. నేను గనిపెట్టిన యీదేశములను, నేనువ్రాసిన యీచరిత్రమును, విన్నవారును కన్నవారును హిందువులయం దీకముందీ రెండునిందల నారోపింప నవకాశము లేనివారయి హిందువు లెంతటికైన సమర్థులేయని యొప్పుకొని మనలను వేయినోళ్ళ శ్లాఘించి

ప్రాజింపవలసినవా రగుదురుగదా ? ఓచదువరులారా ! మనదేశమునకు నేను సంపాదించిన యీకీర్తితో మీరు కొంతకాలమువఱకును తృప్తి పొందియుండుఁడు.

పరదేశయాత్ర త్వరితముగా నెరవేర్చవలెనన్న బుద్ధితో నే నొంటిగా రంఢీనగర ప్రాంతమునందలి యరణ్యమునకుఁ బోయి నాయజమానురాలితల్లి యుపదేశించిన మంత్రమును పునశ్చరణము చేయుచుండఁగా, ఒక సిద్ధుఁడాకస్మికముగా నాకాశమునుండిదిగి నాయెదుట నిలిచెను. నేనామహాత్మునకు భక్తిపూర్వకముగా నమస్కారముచేసి చేతులుజోడించుకొని నిలువఁబడితిని. ఆసిద్ధాగ్రగణ్యుఁడు నాయందకారణకరుణ గలవాఁడయి, పూర్వము ప్రవరాఖ్యునికాలికి పసరు రాచిన సిద్ధేంద్రుఁడను తానేయనియు, మంత్రసిద్ధి చిరకాలమునకుఁగాని కాదని దివ్యజ్ఞానముచే నెఱిఁగి నాకాపసరియ్యవచ్చితిననియు, చెప్పి యామూలికపేరుకూడ నాకనుగ్రహించి యదృశ్యుఁడయ్యెను. ఆయోషధిపేరు దుత్తూరవర్ణి. దానియాకులు నల్లయుమ్మెత్తాకులవలె నుండును. పువ్వులు కొండతంగేడు పువ్వులవలెనుండును. కాడలు కలువకాడలువలె నుండును. ఆచెట్టు సమూలముగాఁ దెచ్చినూఱి పసరుదీసి కాలికి రాచుకొన్నయెడల మనము కోరినచోటికెల్లను మనోవేగమునఁ బోవచ్చును. ఈచెట్లు విశాఖపట్టణములోని యల్లికొండమీఁదఁ గావలసినన్నియున్నవి. నేనాచెట్టుపసరుకాలికిపూసికొని లంకాద్వీపమునకుఁ బోవలెనని మనస్సులో సంకల్పించుకొనఁగానే క్షణకాలములో నేనాలంకను జేరితిని. ఈప్రయాణకథ మొదలగు వానినిగూర్చి మీకు ముందు తెలిపెదను. నేను బయలుదేఱిన దినముతో రంఢీదేశమునందు మూఁడుసంవత్సరముల రెండుమాసముల పందొమ్మిదిదినములుంటిని.

ప్రథమభాగము సంపూర్ణము.

సత్యరాజాపూర్వదేశ యాత్రలు.

ద్వితీయ భాగము

లంకాద్వీపము

By

K. VEERESALINGAM

సత్యరాజా పూర్వ దేశయాత్రలు.

ద్వితీయ భాగము

లంకా ద్వీపము.

మొదటి ప్రకరణము.

ఆఁడుమళయాళములో నాకు సిద్ధుఁ డనుగ్రహించిన పసరు యొక్క మహిమచేత నడవవలసిన ప్రయాసములేక మనోవేగమున గగనమార్గమునఁ బోయి క్షణకాలములో నేను లంకాద్వీపమున వాలితినని చెప్పియున్నానుగదా! హనుమద్దేవుని తరువాత నీకలికాలములో మన పెద్దలెవ్వరును పురాణములలోఁదక్క దర్శింపనోచుకోని లంకాద్వీపమును వాయుపథముఁ బోయి చేరఁ గలుగుటకు మన భరతఖండవాసులలో నెల్ల నేనే ప్రథముఁడ నగుటచేత, ఇంతటి ఘన కార్యమును నిర్వహించిన యీయుత్తమోత్తమదినమును మహాపుణ్య దినమును గా భావించి యేటేట మీరు రుత్సవముచేసికోక మానరన్న దృఢవిశ్వాసమునుబట్టి నేనక్కడ నడుగిడినదినమును మీకు సరిగా త్రుటిలవలతో చెప్పుచున్నాను. సావధానచిత్తులరై గ్రహింపుఁడు. నే నా దేశములో కుడికాలు మోపినపుణ్యకాలము హూణశకము ౧౮౮౩ వ సంవత్సరము మార్చినెల ౨౩ వ తేదీ మధ్యాహ్నము మూఁడుగంటల రెండుమినిట్లు నాలుగుసెకనుల ముప్పాతికమీఁద మోఁదుపీసములకాలము. నేనా దేశమునందు వాలెడునప్పుడు సహితము మనదేశమందలి కాలజ్ఞులు తప్పుపట్టుట కవకాశములేకుండ

త్రోవలోనే మొదమకాలుమడుచుకొని కుడికాలొక్కటియే భూమి మీఁదఁ బెట్టినాను. హూణపంచాంగములు లేని యాదేశములో సంవత్సరమును మాసమును తిథియు సరిగా నెట్లు తెలిసికోఁ గలిగితి వని సూక్ష్మబుద్ధి లేనివారు కొందర డుగవచ్చును. అఁడుమళయాళ దేశములో మూఁడు సంవత్సరముల రెండుమాసముల పందొమ్మిది దినము లుండుటచేత దానినిబట్టి లెక్కవేసి చూడఁగా, నేనక్కడ ప్రవేశించినదినము సరిగా నేనిప్పుడు చెప్పినదే యయినట్లు తేలినది. అంతేకాక లంకానగరమునందు జ్యోతిశ్శాస్త్ర విద్వాంసు లనేకు లున్నందున వారి నాశ్రయించి తరువాత కొంతకాలమునకు వారిచేత చేయించిన లెక్కను బట్టికూడ రెండుమూఁడుదినము లెక్కువ తక్కువగా నేను జెప్పిన తిథి సరియైనట్టు సిద్ధాంతమయినది. ఆ రెండుమూఁడు దినముల వ్యత్యాసమును లంకాద్వీపమునకును మనదేశమునకును గల కాలవ్యత్యాసమువలనను జ్యోతిశ్శాస్త్ర సిద్ధాంత భేదములవలనను వచ్చినదగుటచేత మీ రాయల్పభేదమును పాటింపక కర్మానుష్ఠానమునకు నేను చెప్పిన దినమే సిద్ధాంతము చేసికొనుఁడు. శాలివాహన శకాది హిందూశకముల న్నింటిని విడిచిపెట్టి హూణశకప్రకారముగా సంవత్సర పరిగణన మేలచేసితివని కొందఱుబుద్ధిమంతులు శంక చేయవచ్చును. దానికిని సమాధానమువినుఁడు. ఇప్పుడు మన భరత ఖండమునం దంతటను వ్యాపించియున్న యింగ్లీషుపాఠశాలల మహత్త్వమువలన ముఖ్య పట్టణములయం దెల్లవారును తెలుఁగు సంవత్సరములును తెలుఁగు తిథులును మఱచి యున్నారనియు, ఇప్పు డించు మించుగా కలిసిద్ధముగా నంగీకరింపఁబడుచున్న సంధ్యావందనమును జేయుచూండసు లక్కడక్కడఁ గొందఱున్నను వారుసహితము "అస్మిన్ వర్తమాన వ్యావహారిక హూణమానేన ౧౮౭౩ సంవత్సరే, మార్చిమాసే ౨౩ తిథౌ" అని సంధ్యావందనములో నింగ్లీషుతిథు

లనే వాడుచున్నారనియు, నేనక్కడి జ్యోతిష్కులవలననే యెఱిఁగిన వాఁడ నగుటచేత మీకు సుబోధమగుటకయి యింగ్లీషు తిథులను వాడితినేకాని నాకు తెలియకకాదు. ఈకలికాలమునందు సహితము జ్యోతిషమిట్లు ప్రత్యక్ష నిదర్శనముగా నున్నదికదా! లంకాద్వీపము నందు జ్యోతిశ్శాస్త్రమే ప్రబలియుండని పక్షమున ద్వీపాంతరమునం దేకాకినయియున్న నేను దూరదేశమునందలి మిత్రస్థితిగతుల నెఱుఁగక తిథి మాస సంవత్సరాదులను మీకు దురవగాహముగనట్లు బ్రా వ్రాస్పత్యమాన ప్రకారముగా తెలిపియుందును. నాకింతటి దివ్యజ్ఞానము ప్రసాదించిన యోజ్యోతిశ్శాస్త్రరాజమా! నీకు పదివేల నమస్కారములు. పశ్చిమ ఖండమునుండి హూణులు తెచ్చి విడుచుటచేత నిప్పుడు భరతఖండమునం దెల్ల యెడలను పిశాచములవలె సంచరించుచున్న ప్రకృతిశాస్త్రములకు భయపడక నీవ మాదేశము నెప్పుడును విడువక మావారి హృదయపీఠముల నధిష్ఠించి రాజ్యము చేయుచుండుము. సంధ్యావందన విసర్జనకథనముచేత శాస్త్రోల్లంఘనము చేసినట్లు పామరులు భావింతురన్న భీతిచేత జ్యోతిశ్శాస్త్రమునుబట్టి నేనెఱిఁగిన ఈసత్యమును మనవారు కొందఱు పయికొప్పుకోక పోయినను, మనస్సులలో నయిన సత్యమును గ్రహించి జ్యోతిషమును మునుపటికంటె నెక్కువగా గౌరవింతురని నమ్ముచున్నాను.

నేను లంకాద్వీపమును జేరినతరువాత నెటుపోదునాయని యాలోచించుచు క్షణకాల మొక మఱ్ఱిచెట్టు నీడను గూర్చున్నాను. మఱ్ఱిచెట్టని చెప్పఁగానే యది మనదేశపుమఱ్ఱిచెట్టు వంటిదే యని మీరనుకోవచ్చును. కాని యది యాకారమునందు మన మఱ్ఱిచెట్లనే పోలినను పరిమాణమునందు మాత్రము శతగుణము లధికమైనదిగా నున్నది. దాని యాకులు మనదేశమునందలి తామరాకు లంత లేసి యున్నవి; దానిపండ్లు పెద్దతాటికాయలంతలేసి యున్నవి; చిన్న

యీకలు నాకౌఁగిటి కడగినవికావు ; కొమ్మలారంభమైన మ్రానిప్ర కాండముయొక్క యెత్తినూఱడుగుల కంటె హెచ్చుగానున్నది ; మ్రానియొక్క పైవారము సరిగా కొలవలేదుగాని నూఱడుగులకంటె నెక్కువగానే యున్నట్టు తోఁచినది ; కొమ్మలు రెండుమూఁడు యోజనములదూరము వ్యాపించియున్నవి. చెట్టెంతయెత్తుండునోయని యాకాశమువంకఁ జూచితినిగాని నాదృష్టి వ్యాపించినతవఱకుఁ గొన కనఁబడలేదు. పయివంకఁ జూచుచుండఁగా నొకకాకి కొమ్మలలోఁ గూరుచుండి కావుమని కూసినది. ఉరుమువలెనున్న దానికూత వినఁబడఁగానే నాగుండెలు పగిలిపోయినవి ; దాని రూపమును జూచినను నాభయము తక్కువకాలేదు. అది రూపమునందు గేదెదూడంత యున్నది. దానినిజూచి యేపక్షీనన్నెగనెత్తుకొనిపోవునోయని భయపడి ప్రాణరక్షణార్థమయి యొక యీడచాటునకుఁ బోయితిని. ఆవంక చూడఁగానే యీడమీఁదఁ బ్రాఁకుచు రెండు కండచీమలు నాకంటఁ బడినవి. అవి మనదేశమునందలి యెలుకలంతలేసి యున్నవి. అవి కుట్టినపక్షమున యేనుఁగువంటి దృఢకాయుఁడు సహితము నిమిషములో పీనుఁగగుటకు సందేహముండదు. శివునాజ్ఞ లేనిది చీమకుట్టదన్న లోకోక్తి యథార్థముగా నేను సమీపమునకుఁ బోయినను నన్నొక చీమయు కుట్టలేదు. అయినను వానిదర్శనమువలననైనభీతిచేతనే నాదేహమంతయు గాలిలోపెట్టిన దీపమువలె కంపింప మొదలుపెట్టినది. అప్పటి నాదురవస్థ నేమని చెప్పుకొను ! దుత్తూరపర్ణి పసరు కొంచె మక్కడ దొరకినపక్షమున మరల కాలికి రాచుకొని శీఘ్రముగా స్వదేశముచేరి ప్రాణరక్షణము చేసికోవలెనన్న బుద్ధి పుట్టినది. నే నేవైపునఁ జూడ్కినిగిడ్చినను దుత్తూరపర్ణి యొక్క మొక్కయినను చుట్టుపట్ల నెక్కడను చూపుమేర దూరములో నాదృష్టికి గోచరముగాలేదు. అప్పుడు మనపూర్వులు మహాబుద్ధిమంతులయి దూర

దేశయాత్రలు నిషేధించిన దూరదృష్టియొక్క మహిమ నామనస్సు
నకు బోధపడి వారిసర్వజ్ఞత స్పష్టపడినది. ఆహా! మనపూర్వులను
బోలిన ధీమంతు లిప్పుడున్న వారిలోను ముందు పుట్టఁబోవువారిలోను
కూడ నుండరు. అప్పుడు మనపెద్దలబుద్ధిని మెచ్చుకొనుచు వారి
యందు పూజ్యతాబుద్ధి కలవాఁడనయి నాభాగ్యమింతేయని యెంచు
కొని పెద్దలు నిషేధించిన ద్వీపాంతరయానమునకు పూనినపాపఫల
మనుభవింపక తీఱదని నిశ్చయము చేసికొని, వడవడ వడఁకుచు ప్రాణ
ములమీఁది యాశ వదలుకొని ఈశ్వరనామస్మరణము చేసికొనుచు
చెట్టుక్రింద నిలువఁబడి యుంటిని. ఇట్లుండఁగా గాలిచేత మఱ్ఱిపండొ
కటి నాకాలిసమీపమున రాలి కుండపగిలినట్లు బళ్ళున పగిలినది.
ఈశ్వరకటాక్షముచేత పండు కొంచెము దూరముగా పడినదికాని
నానెత్తిమీఁదనే పడినపక్షమున తల రెండు వ్రక్కలయి మీకీవృత్తాం
తమును చెప్పువారు లేక నేనీపాటికి స్వర్గలోకమున ప్రాఁతికాపునయి
యుండియుందును. ఈనాయాపదల కన్నిటికిని హూణులు చేసిన
భూగోళశాస్త్రము మూలము. వారిశాస్త్రములను వేనిని నమ్మనివాఁ
డనయినను వారు దేశములను తిరిగి చూచివచ్చి సత్యము వ్రాసినా
రన్న విశ్వాసముచేత లంక యనఁగా నాకుచెప్పినట్లు సింహళద్వీపము
నియు, అక్కడ మనవంటి మనుష్యులే యున్నారనియు, వారు వ్రాసిన
వ్రాఁతలు నమ్మి భ్రమపడి మోసపోయి యీయాపదలను తెచ్చుకొ
న్నాను. కాని సత్యమునకు లంకయనఁగా సింహళద్వీపముకాదు
సుండీ. అదివేఱు ; ఇదివేఱు. ఈరెంటికినిగల భేదమునుగూర్చి మీకు
ముందు ప్రకరణమునందుఁ దెలిపెదను. మహారణ్యమధ్యమున నేనిట్లు
భయభ్రాంతుఁడనయి యున్న సమయములో గోరుచుట్టుమీఁద రోకటి
పోటు పడ్డట్లు మఱియొకవిత్తుకూడ సంప్రాప్తమైనది. దిగ్భ్రమనొంది
నేను దిక్కులు చూచుచుండగా నిరువదిముప్పది యడుగుల యెత్తు

గల నల్లని దిగంబరపురుషవిగ్రహ మొకటి నావంక నడచి రా నారం
భించెను. ఆ ఘోరరూపము నాకంటఁబడఁగానే పురాణములలో
వర్ణింపబడిన రాక్షసుల రూపములును కథలును స్మరణకువచ్చి
యది తప్పక రాక్షసదేశమని ఆక్రూర రాక్షసుని నాఁటిసాయంకాల
భోజనమునకు నేనే ప్రథమకబళము నగుదుననియు తోఁచి నామన
స్సులో నానావిధములైన యూహలుత్పన్నములు కానారంభించినవి.
నేను కన్నులెత్తియా వికృతవిగ్రహమువంకఁజూచునప్పటికి ముందుగా
పెద్దగొడుగంతయున్న యాభీకరముఖమునందు నిప్పుబంతులవలెనున్న
వెలగపండ్లంతలేసి మిడిగ్రుడ్లు రెండు నిప్పులుగ్రక్కుచుఁ గానఁబడినవి ;
అటుతరువాత మొసలినోరంత నోటిలో పులిగోఱలను మించియున్న
తెల్లని వ్రేలెడేసిమునిపండ్లు భయంకరముగా గానఁబడి నాదృష్టిని
మిఱుమిట్లు కొల్పినవి. అంతట నే నాఘోరాకారమును జూడలేక
కన్నులు మూసికొన్నాను. కాటుక కొండవలె నడచివచ్చుచున్న యావి
గ్రహము సమీపింపఁగానే నాదేహము నిలువునచెమర్చి కంపమెత్తి
నది ; నాలుకతడఁబడి నోట మాట రాకపోయినది ; భయపడి ప్రాణ
ములెక్కడకు లేచిపోయినవో కాని దేహస్మృతి సహితము తప్పిపో
యినది. ఆ క్షణముననే నేను మూర్ఛలో మునిఁగి శవమువలెనయి
మొదలునఱికిన వృక్షమువలె క్రిందపడిపోయినాను. అటుపిమ్మట
నక్కడ నేమిజరగినదో నాకు తెలియదు.

నాప్రాణము లెంతసేపటికి మరల వచ్చి నాబొందిలో చేరుకొ
న్నవో నేను నిశ్చయముగా చెప్పలేనుగాని యవి చేరినపిమ్మట నేను
కన్నులువిచ్చి చూచునప్పటికి నేను మునుపున్నచోట లేక భూమి కిరు
వదియడుగుల యెత్తున చెట్టుక్రింద నాకగపడిన రాక్షసునియొక్క
యొకయఱచేతిలో నున్నాను. వానియొక్క రెండవచేతి వ్రేళ్ళు రెండు
నానడుమును చుట్టుకొనియున్నవి. నాతొడలకంటెను నెక్కువలావుగా

చున్న యా వ్రేళ్ళసందున నడకత్తులోని పోకలాగున నిఱుకుకొని బాధపడుచు నయివంకఁ జూచునప్పటికి వానిముఖమప్పుడు సమీపమున నాకు మఱింత స్పష్టముగాఁ గానఁబడినది. తెఱచియున్న వాని నోరు పర్వతగుహావలె నున్నది; నాలుక గుహాలోనుండి పయికివెడలుచున్న కొండచిలువవలెనున్నది; దంతములా కొండచిలువను పట్టుకొనుటకయి చాలుపుగావచ్చి ముక్కులుచాచి క్రిందను మీఁదను గుహాముఖమున నిలుచున్న గరుడపక్షులవలె నున్నవి. ఆస్థితిచూచి నన్నా రాక్షసుఁడు గుటుక్కున మ్రింగుటకయి నోర వేసికొనఁ బోవుచున్నాఁడని భావించి, ఆక్రూరకృత్యమును చూడలేక మొగము వెనుకప్రక్కకు త్రిప్పుకొన్నాను. అట్లు మొగము త్రిప్పుకొనఁగానే ముల్లుపుచ్చి కొఱ్ఱుడచినట్లు దానికంటెను ఘోరతరమైన వికృతరూపమొకటి నాకన్నులను వెఱపుగొలుపుచు నావెనుకతట్టున నిలువఁబడియున్నది. ఈక్రొత్తవిగ్రహము నాకంటఁబడఁగానే నన్ను చేతిలోఁ బెట్టుకొనియున్న యారాక్షసవిగ్రహము దానిముందు కేవలశిశుప్రాయమయినది. మొదటి రాక్షసవిగ్రహ మీనూతన రాక్షసవిగ్రహము మొలవద్దకయినను రాలేదు. మొదటి విగ్రహముకంటె మూఁడంతలున్న యీవిగ్రహ మెంతపెద్దదిగా నుండునో దీనిని చదివెడివారే యూహించుకోవచ్చును. సమస్తావయవములును మొదటివిగ్రహమునకున్న దానికంటె మూఁడేసిరెట్లున్నవి. ఆవిగ్రహముయొక్క మొగము చూడవలెనని నేను తలయెత్తితినిగాని దేవాలయములోని గాలిగోపురముయొక్క శిఖరమువలె నున్న యాతనిశిరస్సు తిన్నగా కంటికి కనఁబడినదిగాదు. అడవిపందియొక్క వెన్నుమీఁది నిడుదవెండ్రుకలవలె నున్న యాతని కడుపుమీఁద నూగారు నడుమ నాదృష్టి కడ్డమువచ్చి బెదరింపఁగా క్షణకాలము తొలఁగిపోయిన భయదేవత మరలవచ్చి నాహృదయములోఁ బ్రవేశించి నాకన్నులను మూఁతవేసినది ; అంగ

ముల నల్లలనాడించినది ; మొగమును వెలవెలఁబాఱించినది; ప్రాణములను బాఱఁద్రోలి శరీరమునంతను మరల వివశముచేసినది. ఇట్లు కొంతసేపు మరలమూర్ఛపోయి రెండవసారి తెలివి తెచ్చుకొని కన్నులు విచ్చి చూచునప్పటికి నేను మొదట ననుకొన్నట్లుగా పయికి పిన్నరాక్షసుని నోటిలోనికిఁబోక క్రిందికి భూమిమీఁదికి వచ్చి యున్నాను. అప్పుడు భూమిమీఁదనున్న నన్నాయిరువురు రాక్షసులును మోఁకాళ్ళమీఁద గూరుచుండి వంగి నాయవయవములను శోధించి చూచుచున్నారు. ఆసమయమునందు నేను కదలి భూమిమీఁద నడువనారంభింపఁగా వారు సంతోషించి తమలోతామేమో చెప్పుకొని నన్ను మరల చేతులతోఁబట్టి మనదేశమునందు పిల్లలు పక్షిపిల్లలను బట్టలలోఁ బెట్టుకొని తీసికొనిపోవునట్లు నన్ను తమ బట్టలలోఁ బెట్టుకొని మఱి యొక యింటికిఁ గొనిపోయి వాకిట బల్లమీఁదఁ గూరుచుండి చదువుకొనుచున్న మఱియొక రాక్షసుని జూచి నమస్కరించి యాతనితో నేమేమో చెప్పి మెల్లగా నన్నాతని బల్లమీఁదఁ బెట్టిరి. ఆతఁడును నన్ను మొట్టమొదట తన చేతిలోనున్న పుస్తకముతో మెల్లగా కదల్చిచూచి, కొంతసేపు నా మొగమువంకను చేతులవంకను వంగిచూచి యాశ్చర్యపడి, పురుగును కఱచిపోవునేమోయని భయపడి మనము నేర్పుతో పట్టుకొనునట్లు మెల్లగా తనచేయి నావెనుకకుఁ దోఁచి సాహసించి చటుక్కున ముందఱి వ్రేళ్ళతో నానడుము పట్టుకొని పయికెత్తి, వెల్లవెలికిలఁబట్టి మొగముచేరువను బెట్టుకొని కొంతసేపు నన్ను నిదానించిచూచి చిఱునవ్వునవ్వి, నన్ను మెల్లగా మరల బల్లమీఁదఁ బెట్టెను. కఱచునో కుట్టునో యన్న భయముచేత నన్నతఁడు గట్టిగా పట్టుకొన్నందున వ్రేళ్ళయొత్తుడుచేత నానడుము నలిగి తరువాత మూఁడు దినములవఱకును నా నడుమునొప్పి పోయినదికాదు.

నన్ను మొట్టమొదట మఱ్ఱిచెట్టుక్రిందచూచినవాఁడు నాలుగేండ్ల ప్రాయముగల బాలుఁడు. బాలుఁడైన హేతువుచేతనే యాపిల్లవాఁడు దిగంబరుఁడుగా నున్నాఁడుగాని యీలంకలోని కాఁపురులందఱును దేశ మొలవారు కారు. అక్కడ పెద్దవాండ్రందఱును మనవలెనే తమకు తగిన వస్త్రములనను ధరించుకొందురు. ఆబాలుఁ డాడుకొనుటకయి యూరివెలుపలనున్న మఱ్ఱిచెట్టుదగ్గఱకువచ్చి నన్నుచూచి మూర్ఛపోయి యున్నప్పుడు పసివాఁడగుటచేత నన్ను నిర్భయముగా పిల్లికూనవలె తన యింటికిఁ బట్టుకొనిపోయి నేను మూర్ఛతేఱునప్పటికి నన్ను తన తండ్రికి చూపుచుండెను. అతఁడును నన్నాశ్చర్యపడిచూచి మనుష్య రూపమున నంతచిన్న జంతువున్నవార్త యెప్పుడును విననందున, ఇటువంటి యద్భుతవస్తువును గొనిపోయి తన యజమానునికి కాను కిచ్చుట యుక్తమనిభావించి తత్క్షణమేకొనిపోయి యాతనికి సమర్పించెను. అతఁడును నారూపమును జూచి వింతపడి, అంతచిన్నదిగా నున్నను మనుష్యరూపమగుటకు సందేహము లేదని నిశ్చయించి అయినను లంకాద్వీపము జ్యోతిష భూమియగుట చేత జ్యోతిష్కుల నడిగి మఱి సిద్ధాంతముచేయుట మంచిదని యెంచి, జ్యోస్యుల నిమిత్తము సేవకులను బంపెను. ముహూర్తగ్రంథములను జాతక గ్రంథములను, సాముద్రిక గ్రంథములను చేతఁ బట్టుకొని కొంచెము సేపటికి నలుగురు సిద్ధాంతు లక్కడకువచ్చిరి. అప్పు డతఁడు నన్నా కాలజ్ఞులకు చూపఁగా వారు నేనే జాతి జంతువునో నిర్ధారణము చేయుటకై గ్రహగతులను విచారించియు శ్వాసలు పరీక్షించియు శకునములను జూచియు గణనవేయుట కారంభించిరి. ఆజ్యోతిష్కులలో నిద్దఱు మంచి పురాణవేత్తలు. మనదేశము నందువలెనే యాదేశమునందును పురాణములున్నవి. వారిలోనొకపురాణ వేత్త కొంచెముసేపాలోచించి యొకచోట కలియుగములో నేల ము

లగచెట్లకు నిచ్చెనలువేయునంతటి హ్రస్వాంగులుపుట్టుదురని చెప్పియు
న్నందున నట్టివారిలో నేను ప్రథముఁడనని చెప్పెను. ఇంకొక పురాణ
వేత్త తనవ్రేలితో నన్ను గొలిచి వాలఖిల్యాదు లను యోగతెగ
మహర్షు లంగుష్ఠమాత్రశరీరు లుందురని పురాణములలోఁ జెప్పియున్నం
దున నేను వాలఖిల్యాదులసంతతివాఁడ నని చెప్పెను. ఇట్లు పురాణ
మార్గమున మాత్రమేకాక తరువాత నలుగురు సిద్ధాంతులును జ్యోతిష
మార్గమునకూడ నాలోచించి నేను మనుష్యుఁడనని యేకవాక్యముగాఁ
బలికిరి. క్రొత్తగాఁ బోయినవానికి నీకువారిసిద్ధాంతములన్నియు నెట్లు
తెలిసినవని కొందఱుప్రశ్న వేయవచ్చును. నాకప్పుడా సంగతు లేవియు
తెలియనేలేదు. తరువాత. గొంతకాలము వారిదేశమునందుండి నేను
వారిభాష నేర్చుకొన్న తరువాత నాకీసంగతు లన్నియు వారు చెప్పఁగా
బోధపడినవి. వారిభాష కొన్ని దేశ్యపదములతోఁ గలిసియున్నను
విశేషభాగము సంస్కృతపదములతో నిండియున్నది. అందుచేత
మన భరతఖండవాసులకు వారిభాష నేర్చుకొనుట మిక్కిలి సుల
భము. నేను వారిభాష నేర్చుకొన్న క్రమము చెప్పఁబూనుకొన్నచో
మీకింపుగా నుండకపోవచ్చునని యెంచి మీకావివరములు చెప్పక నే
ను మూఁడుమాసములలో వారిభాష నొకవిధముగా మాటాడుటకు
నేర్చుకొన్నానని మాత్రము విన్నవించుచున్నాను. ఇట్టి స్వల్పాంశముల
నుగూర్చికూడ వివరములు వినవలెనని వేడుకపడువారు కొందఱున్న
పక్షమున, వారు శ్రద్ధాళువులయి నాయొద్దకు వత్తురేని నేను మర్మము
విడిచి వారికి సమస్తమును తనివిదీఱ వినిపించెదను.

రెండవ ప్రకరణము.

మొదటి ప్రకరణములో నేను జెప్పిన సత్యములను విన్నవారు నా సత్యసంధతనుగూర్చి సంశయపడక పోయినను మనుష్యాశనుల దేశమునకుఁబోయి వారిచేత భక్షింపఁబడక యొక్కమనుష్యుఁ డెట్లు మనకీ కథలను జెప్పుటకుఁ జీవింపఁ గలిగెనోయని యాశ్చర్యపడకపోరు. నేను రాక్షసులచే భక్షింపఁబడక పోవుటకుఁ గారణము లనేకములు కలవు. అందు ప్రధానమయినది నే నాఁడు ముక్కాళములో నేర్చుకొన్న మంత్రమహిమ. రెండవది యీకాలమునందు రాక్షసులు మనుష్య భక్షణమును మానుకొనుట. "వ్యాఘ్రము లెప్పుడయిన మాంసాశనము మానివేయునా ? స్వభావముచేత మర్త్యాశనులయిన దనుజులు మనుజ భోజనముత్యజించుట యెట్లుసంభవించును ? ఈవార్త నమ్మదగియుండ లేదు." అని మనకర్మిష్ఠులయిన శ్రోత్రియులొక వేళ నామాటలు పూర్వపక్షముచేయఁ జూడవచ్చును. అయినను సత్యమెప్పుడును సత్యమే యగును. సూర్యచంద్రాదుల గతులు తప్పినతప్పవచ్చును. గాని నానోటినుండి మాత్ర మసత్య మెప్పుడును రాదు. నేను సూర్యుఁడు పశ్చిమమున నుదయించి దక్షిణమున నస్తమించుచున్నను నామాట సత్యముకావలసినదే. నాయథార్థమును పరీక్షించుటకయి మీలో నెవ్వరయిన నీదేశమున కొక్కసారి నావెంట వచ్చినపక్షమున మీకు నాసత్యవాక్య ధురీణత బట్టబయలగును. దానవులు మానవాశనతను మానుటకును కారణములేకపోలేదు. దానికిని రెండు కారణములున్నవి. అందొకటి మనుష్యులు క్రమక్రమముగా హ్రస్వశరీరులగుచు వచ్చుట చేత నెందఱినిభక్షించినను నొక్క ముద్దకయినను చాలకపోవుట. రెండవది విభీషణుఁడు లంకాధిపత్యము వహించి రాక్షసరాజయిన

తరువాత శ్రీరాములవారి మీఁదఁగల భక్తిచేత నిరసముగ రాక్షసు లెవ్వరును మనుష్యభక్షణము చేయఁగూడదని శాసనముచేయుట. ఇప్పటికిని లంకారాజ్యమును విభీషణుఁడే యేలుచుండుటచేత రాజశాసనమునుబట్టి రాక్షసులు మనుష్యాశనత్వమును విడిచిపెట్టి శాకాహారులై నను మనుష్యసంచారముగల దేశములకు బోవుట బొత్తిగా మానుకొన్నారు. నామాటయొక్క సత్యమును సిద్ధాంతపఱుచుటకయి మన దేశమునకిప్పుడు రాక్షసులు రాకుండుటయే ప్రత్యక్షనిదర్శనముకదా ? విభీషణుఁ డిప్పుడు లంకారాజ్యము చేయుచున్నాఁడన్న మాట విన్నప్పుడు "త్రేతాయుగమునందు రాముని పరిజనుఁడైన విభీషణుని కాలమెక్కడ ? ఈకలికాలమెక్కడ ? అతఁడిప్పుడు లంక నేలుచుండుట యెక్కడ ?" అని తెలియనివారు సందేహపడుదురేమో ! తెలియనివారు తమ మనస్సులలో నేమనుకొన్నను తెలిసినవారు మాత్రము విభీషణుఁడు చిరకాలజీవులలో నగ్రగణ్యుఁడని పురాణములవలన నెఱిఁగియుండుటచేత నేచి చూచివచ్చి చెప్పిన యీసంగతిని గూర్చి యణుమాత్రమును సందేహపడరు. ఈవిభీషణుఁడు రాజయియున్న హేతువును బట్టియే లంకాద్వీపము సింహళము కాదని వెనుకటి ప్రకరణమునందు వాగ్దానము చేసియున్న ప్రకారముగా నేనిప్పుడు సిద్ధాంతము చేయఁబోవుచున్నాను. పట్టాభిషేక కాలమందు శ్రీరాములవారే యాచంద్రతారార్కముగా లంక నేలుమని విభీషణునితో నానతిచ్చినందున, ఇప్పుడింగ్లీషువా రేలుచున్న సింహళద్వీప మెప్పుడును లంకాద్వీపము కాఁజాలదు. అంతే కాక యీరెండు ద్వీపములకునుగల వైశాల్యాది భేదములనుగూడ విచారింపుఁడు. శ్రీమద్రామాయణములో వాల్మీకులవారు కిష్కింధాకాండములో

"కో వీరో యోజనశతం లంఘయేచ్ఛ ప్లవంగమః"

అని యేవానరవీరుఁడు లంకకు నూఱుయోజనముల సముద్రమును

దాటునని యంగదుఁడడిగినట్లు చెప్పియున్నారు. శ్రీవాల్మీకులవారే యుద్ధకాండమునందు

శ్లో. "దశయోజనవిస్తీర్ణం శతయోజనమాయతం
దదృశుర్దేవగంధర్వా నలసేతుం సుదుష్కరం."

అని నలుఁడు నూఱుయోజనముల పొడుగును పదియోజనముల వెడల్పుగల సేతువును కట్టినట్లు సెలవిచ్చియున్నారు. సింహాళమే లంక యొనపక్షమున, రామేశ్వరమునకును లంకకును మధ్యనున్న సముద్రము నూఱుయోజనముల వెడల్పు గలదయియుండవలెనుగదా? నూఱుయోజనములనగా వేయిమైళ్లు; వేయిమైళ్ళమాటయటుండఁగా నూఱుమైళ్ళయినను లేక రామేశ్వరమునకును సింహాళద్వీపమునకును మధ్యనున్న సముద్ర మింగ్లీషువారి లెక్కప్రకారమే అఱువదిమైళ్ళున్నది. రామేశ్వరమున కఱువది మైళ్ళదూరములోనుండి మిక్కిలి పొడుపైనచోట ౨౭౦ మైళ్ళును, మిక్కిలి వెడల్పయినచోట ౧౪౦ మైళ్ళును గల చిన్న సింహాళద్వీప మెన్నఁడయిన లంకాద్వీపము కానేర్చునా? సింహాళమునకును రామేశ్వరమునకును నడుమనున్న యిసుకతిన్నెలే సేతువయినపక్షమున, పూర్వ మాంజనేయాదివానరవీరులు హిమవత్పర్వతాదులనుండి విఱిచి తెచ్చి పడవేసిన పర్వత శిఖరములన్నియు నేమయిపోయినవి? సింహాళమే లంకయైన పక్షమున అందు మహాసత్వులయిన రాక్షస సత్త్వములుండక దుర్బలులైన యఱవవాండ్రును సింగాలీవాండ్రును కాపురమేలయుందురు? కాఁబట్టి యిట్టిహేతులను చక్కఁగా పరిశీలించి హూణులు వ్రాసిన గ్రంథములను విశ్వసింపక, సింహాళద్వీపము లంక కాదనియు నేనిప్పుడుపోయి చూచినదియే రావణలంక యనియు మీరు దృఢముగా నమ్ముఁడు.

మనమిఁక భూగోళశాస్త్ర ప్రసంగమును కొంచెముసేపు చాలించి ప్రస్తుతకార్యాంశమునకు వత్తము. నాక్రొత్త యజమానుని పేరు

మహాకాయుఁడు. ఆనామధేయముచేతనే యతఁడు రాజబంధువుఁ డయినట్లు మీరూహింపవచ్చును. అతఁడు నాయందు పుత్రవాత్సల్యము కలవాఁడయి నాయన్నపానాదులను గూర్చి ప్రతిదినమును తానే విచారించుచు, మూషికమార్జాలాది జంతువులవలన నాకేవిధమయిన యపాయమును గలుగకుండ రక్షించుచుండుటకయి యెనిమిదేండ్ల ప్రాయముగల తనపుత్రికకు నన్నొప్పగించెను. మూషికమార్జాలాదుల వలన మనుష్యునకు భయమేమని మీరనుకొనఁగూడదు. అక్కడి యెలుకలు మనదేశపు కుక్కలంత లేసియుండును. ఇఁక పిల్లులన్ననో మన గోవులకంటె కొంచెముపెద్దవి. కాఁబట్టి యిట్టి పెద్దజంతువులవలన నా వంటి యల్పశరీరి కపాయము సంభవించుట యేమియాశ్చర్యము? నే నక్కడకుపోయిన మూఁడవనాఁడే నాకొక్క గొప్పగండము తప్పిపోయి నది. మీరాకథవిన్నచో నాసమయోచిత బుద్ధికిని నిరుపమానధైర్య సాహసములకును మహాశ్చర్యనిమగ్న మానసులు కాకమానరు. నేనిప్పుడు పేర్కొన్న చిన్నదాని వేడుకకొఱకయి యింటివారు రెండు కంచిమేఁకలను పెంచినారు. అందొకటి వారముదినములక్రిందట రెండు పిల్లలనుపెట్టినది. వానినొకటితల్లి పాలుత్రాగి యాటలకయి చెంగుచెంగున గంతులువేయుచు నేను నిలుచున్న వైపునకు పరుగెత్తుకొని రా మొదలు పెట్టెను. అటువంటి మహాజంతువు మృత్యుదేవతవలె నామీఁదికిపరు గెత్తుకొనివచ్చుచున్నప్పుడు బ్రాహ్మణుఁడ నయ్యును నేనణుమాత్రమును జంకక వెనుకంజవేయక, వ్యాఘ్రములు మొదలయిన క్రూరజంతువులు సహితముప్రతిఘటించి నిలువఁబడినవారిమీఁదికి వచ్చుటకుభయపడునని వేటకాండ్రవలన మనదేశమునందు విన్నమాటనుబట్టి వీరభటునివలె ధైర్యముతో దానికెదురుగా నిలువఁబడితిని. అయినను మనదేశపు పులులకంటెను నధికసాహసము గలదయి యామేకపిల్ల నాశూరగుణమును ప్రత్యక్షముగాఁజూచియు వెఱచి వెనుకదీయక తలవంచుకొని నా

మీఁది కొక్కఁదుముకు దుమికెను. నేనప్పుడు సమయోచితబుద్ధిగల వాఁడనయి ప్రక్కకు తొలఁగి తప్పించుకొని యమపాశములవంటి నా బాహుపాశములను దానిమెడకు తగిలించియుండనిపక్షమున, వజ్రాయుధములవంటి దానిముందటికాళ్ళగోళ్లు రెండును నాఱొమ్ముమీఁదఁబడి ప్రాణాపాయము చేయలేక పోయినను బలమయినగాయమునైనఁ జేసియుండును. అది మెడపట్టు వదల్చుకొనవలెనని పెనఁగులాడఁగా, పట్టువదలినపక్షమున నన్నది కాళ్ళక్రింద నలగద్రొక్కునని నేను భల్లూకపుపట్టుపట్టి వదలకపోఁగా, అంతటమాయిరువురకును భారతయోధులకువలె ఘోరమయిన ద్వంద్వయుద్ధ మారంభమయినది. బాహాబాహిని దంతాదంతిని నఖానఖిని నేనుజేసిన యామహాయుద్ధములో నేనక్షతశరీరుఁడనయి నాశత్రువును రెండుమూఁడుచోట్ల గాయపఱచి విజయోన్ముఖుఁడనయి యుండఁగా, ఆమేఁకపిల్ల ప్రాణరక్షణార్థమయి కడపటిప్రయత్నముచేసి పర్వతగుహలు మాఱు మ్రోయునట్లు మావుమని యొక్కసింహనాదముచేసె తనబలమంతను జూపి నన్ను బీరపాదు మొదటికీడ్చెను. నాబలశౌర్యము లేమని చెప్పను! అంతచేసినను నా పట్టు నేను విడువలేదు. అది రాక్షసభూమి యగుటచేత దేవతలు రావెఱచిరిగాని ఆరణరంగమే మనపుణ్యభూమియైనపక్షమున నాశౌర్యవీర్యధైర్యములకు నామీఁద తప్పక దివినుండి సురలు విరులవాన కురిసి యుందురు. నాశౌర్యకీర్తనలను విద్యాధరకాంతలు దిగంతములయందు తమ నూతనగీతములతో గానముచేసియున్న పక్షమున, బ్రాహ్మణులు రణభీరువులని లోకములో నీవఱకు క్రమముగా వ్యాపించియున్న యపవాద మొక్కనిమిషములో పటాపంచలయి పోయియుండును. అయినను నాకంటెముందు భారతయుద్ధమునందు ద్రోణకృపాశ్వత్థామాది బ్రాహ్మణోత్తములుచూపిన శౌర్యమువలననే యీ యపనింద కొంతవఱకు తొలఁగిపోయినది. ఆసంగతి యటుండ

నిండు. ఇట్లు యోధానుయోధుల మయి మేమిరువురమును బీరపాదు మొదలు చేరునప్పటికిమా కాలు నేలమీఁదనిలువక జారఁగా పట్టు వదలి మే ముభయుపేరులమును చుట్టచుట్టుకొని క్రొత్తగా సేవకులు పేరుపోయుటచే మహార్ణవమువలె నిండియున్న యీపాదులోఁ బడితిమి. దైవికముగా నింతలో లోపలినుండి నాయజమానునికూఁతు రేదో పనిమీఁద మాయుద్ధభూమికి వచ్చి మమ్మిద్దఱను పయికిఁదీసి విడిపించెను. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన నాకిప్పుడు స్థలగండమొకటియు జలగండమొకటియు రెండు గండములు తొలఁగిపోయినవి. "మనిషి కాటుకు మందులేదు." అని మన దేశమునందు పామరు లూరక పలుకుదురు గాని నేను దయాగుణప్రధానులగు బ్రాహ్మణకోటిలోఁ జేరినవాఁడనగుటచేతనో మఱి యేహేతువుచేతనో నాకాట్లాఛాగశిశువున కేవిధమయిన యపాయమును జేయలేదు; తుదకు దానిచర్మము నైనను ఛేదించలేదు. ఛాగశాబక బ్రాహ్మణకుమారసమరోపాఖ్యానం బను నీపుణ్యకథను విన్నవారును భక్తితోఁ జదివినవారును స్థల జలగండములనుండి విముక్తులయి సర్వకార్యములయందును విజయము నొందుదురు. దీనికి సందేహించినవా రథోగతులగుదురు. ఈప్రథమయుద్ధ మయినతరువాత నొకనాఁడు నాయీచతుష్పాద శత్రువు మరల నామీఁదికి రాఁజూచినదిగాని, నేను ముందుగానే జాగరూకతపడి పూర్వానుభవమువలన ద్వంద్వయుద్ధముమాని దూరము నుండియే శిలాయుద్ధముచేసి దానిని తఱిమివేసి శత్రువిజయము పొందినాను. ఇటువంటి యపాయములు మరలమరల వచ్చుచుండునని భయపడి యాచిన్నది తనతండ్రిగారితోఁ జెప్పి తనబొమ్మరింట నొకమూలను చిలుకపంజరము నొకదానిని బెట్టించి నాకు నిరపాయమ యినగది నమర్చుటయేకాక, ఒకగిన్నెలో నీరుపోసి నన్నందుఁ బడవేసి మునిగిపోకుండ తనచేతులతోఁ బట్టుకొని దినమునకు రెండేసి మా

ఱులుచొప్పున నా కీర్తనేర్పి కొన్ని దినములలో జలమునకు భయపడ
వలసిన యావశ్యకము లేకుండఁ జేసెను. ఇట్లు సుభోపాయములుచేసి
నాప్రాణరక్షణముచేసిన పుణ్యాత్మురాలయిన యాబాలికపేరు మందో
దరి. ఆదేశమునందు నడచిన నాయద్భుతచర్య లిట్టి వనంతములు
గలవుగాని, నేనే వాని నన్నిటిని బ్రశంసింపఁ బూనినచో నాత్మస్తుతి
గానుండునని యావర్ణన మిందు మానివేయుచున్నాను. దివ్యజ్ఞాన
మానసీయులయిన మహాత్ము లెవ్వరైనఁ బనిపూని యీయమానుష
చర్యలు నశింపనీక లోకోపకారార్థముగా మహావాయువులో ముద్రి
తమయియున్న లిపిని జూచి ప్రచురింతురుగాక!

మందోదరియొద్ద నొక నాఁటిప్రాతఃకాలమున నే నొంటిగాఁ
గూరుచుండి మనదేశవిశేషములనుగూర్చి ముచ్చటించుచుండఁగా లోప
లినుండి యొకక్రొత్తపురుషుఁడు వచ్చి నన్ను "సత్యా!" అని పిలిచి
పలుకరించెను. సత్యరాజాచార్యులని నాపేరంతయు నుచ్చరించుట
కష్టముగా నున్నందున, ఇంటివారు నన్ను సత్యుఁడన్న సంగ్రహనామ
ముతో పిలుచుచుండిరి. నా మొగమెన్నఁడును జూడని యీక్రొత్తవాఁడు
నాపేరెట్లెఱుఁగఁ గలిగెనని నాలో నే నాశ్చర్యపడుచు మాఱుమాట
చెప్పక తెల్లపోయి చూచుచుండఁగా, ఆపురుషుఁడంతలో తన
రూపమును మార్చి నాయజమానుఁడయిన మహాకాయుఁడయి
"యిప్పుడయిన నన్నెఱుఁగుదువా?" అని మరల నడిగెను. ఇది
యేమో యింద్రజాలమయి యుండునని నాయద్భుతమప్పుడు మఱింత
యెక్కువకాఁగా నానోటినుండి బొత్తిగానే మాటవచ్చినదికాదు. వినో
దముకొఱకు కామరూపమును జూపిన నన్నుఁజూచి యిట్లేల యింత
యాశ్చర్యపడుచున్నావని నాయజమానుఁ డడుగఁగా నేనప్పుడు మన
పురాణములలోని రాక్షసమాయలును కామరూపములును స్మరణకుఁ
దెచ్చుకొని, పూర్వము మారీచుఁడు మాయలేడి యగుటయు

వాతాపి మేకయగుటయు శూర్పణఖ మనుష్యస్త్రీ యగుటయుఁ దలఁచుకొని మనస్సు సమాధాన పఱుచుకొని, ఇప్పుడు తెలిసినదని గద్గదస్వరముతో నుత్తరము చెప్పితినిగాని నామాట యాతనికి వినఁబడినదికాదు. ఆదేశమునందు మాసంభాషణములో నాకొక్క పెద్ద కష్టమువచ్చినది. నేనెంత బిగ్గరగా నఱచినను వారిరాకాసిచెవులకు నామాటలు గుసగుసలకంటె నెక్కువ స్పష్టముగా వినఁబడకుండెను. వారెంతమెల్లగా నేకాంతమాడినను వారి మాటలు నాసూక్ష్మ శ్రవణములకు పిడుగులవలె కర్ణకఠోరములుగా వినబడుచుండెను. అందుచేత నచ్చటి నిరంతరశబ్దములచేత నాచెవులు చెవుడుపడకుండ నేను కర్ణరంధ్రములలో గుడ్డలు గ్రుక్కుకోవలసివచ్చినది. వారు నాతో మాటాడవలసినప్పుడెల్ల నన్ను చేతులతోఁ బయికెత్తి చెవులచెంతఁ బెట్టుకొని గట్టిగా మాటాడుమనుచుండిరి. దీనినిబట్టి మనుష్యులమయిన మన కున్న శ్రవణేంద్రియపటుత్వమును సూక్ష్మశబ్దగ్రహణశక్తియు రాక్షసులకు లేవనుట స్పష్టమేకదా! అయినను మనకంటె వారియొద్ద కామరూపమొకటి విశేషముగా నున్నది. సర్వసముఁడయిన యీశ్వరుఁ డొక్కొక్కసృష్టి యం దొక్కొక్క విశేషమును బెట్టుచుండును. కామరూపు లగుటచేత రాక్షసులు తామేరూపమును పొందఁగోరినను సంకల్పమాత్రమునఁ దా మారూపము ననాయాసముగా పొందఁగలుగుదురు. అయినను వారు సూక్ష్మరూపములను ధరింపఁ గోరినప్పుడు చీమలవలెను దోమలవలెను కాఁజూతురేగాని నావంటి సూక్ష్మమనుష్య రూపమును ధరింపవలెనన్న యూహా యీవఱకెన్నఁడును వారిలో నెవ్వరికిని కలుగలేదు. అందుచేతనే నారూపమును జూచుటచేత నాదేశమునం దెల్లవారికిని నత్యాశ్చర్యము కలిగెను.

ఆదినము నాయజమానుఁడు మనస్సులో మిక్కిలి యుల్లాసముగా నున్నందున నానావిషయములనుగూర్చి నాతో సల్లాపించుచు తన పెద్దల ప్రసంగము తెచ్చెను. అప్పుడు నేనందుకొని పూర్వచరిత్రమును తెలిసికొనవలెనన్న యభిలాషతో రామాయణమునందు వర్ణింపఁబడిన రావణుని మంత్రియైన మహాకాయుఁడు మీకేమికావలెనని యడిగితిని. అతఁడు పయివంకఁజూచి వ్రేళ్ళుమడిచి లెక్కవేసి యాతఁడు తన వంశమునకు మూలపురుషుఁడగుటయు, తానాతనికి పంద్రెండవ పురుషుఁడగుటయు, చెప్పి వెచ్చనూర్చెను. నేనును వ్రేళ్ళు మడచి యుగప్రమాణమునుబట్టి రామరావణ యుద్ధము జరిగిన త్రేతాయుగమునుండి లెక్కవేసి, ద్వాపరయుగ ప్రమాణ సౌరసంవత్సరములు ౮౬౪౦౦౦ ల తోను కలియుగమునం దిప్పటికి భుక్తమయిన ౪౯౮౭ సంవత్సరములను జేర్చి ౮౬౮౯౮౭ మొత్తము తేల్చి, దానిని పంద్రెంటిచేత భాగించి యొక్కొక్క తరమువారి జీవితకాలము ౭౨౪౧౫ సంవత్సరముల రెండుమాసములని రాక్షసుల యాయుఃప్రమాణమును నిర్ణయముచేసి, మీరు వెచ్చనూర్చిన కారణమేమని నాయజమాను నడిగితిని.

మహాకాయుఁడు—మాపెద్దలస్థితిని దలఁచుకొని యిప్పటివారి యల్పాయుష్కతయు నల్పశక్తియు నల్పకాయత్వమును విచారింపఁగా దేశాభిమానము గలవారి మనస్సులో దుఃఖమెట్లు కలుగకుండును?

సత్య—మీమాటలు నాకు వింతగానున్నవి.

మహా—ఏమివింత? మాపూర్వుఁ డొకఁడు భూమిని చాపగా చుట్టి చంకక్రింద పెట్టుకొని పరుగెత్తెనుగదా! ఆతని శక్తిముందట నిప్పటివారిశక్తియెంత? ఏదీ యిప్పుడొక్కరిని భూమిని కాదుగదా, యీద్వీపమును చాపగాచుట్టుమను చూతము. పూర్వమొకమహాపురుషుఁడు సముద్రము మోకాలిబంటిగా తిరుగుచుండఁగానాతని మీద

స్సూత్రోఁగదా యీభూమిచేయఁబడినది! ఇప్పుడు భూమండలమంత కాదుగదా శిరస్సులో మాద్వీపమంత మెదడున్నవాని నొక్కని జూపుము. జనులంతకంత కల్పకాయులగుచున్నందున కీయొక్క నిద ర్శనము చాలదా? అల్పకాయులు నల్పశక్తులు నగుటచేతనే మీవా రంతకంత కల్పాయుష్కులుకూడ నగుచున్నారు.

సత్య—త్రేతాయుగమునుండి నేఁటివఱ కొక్క పురుషుఁడే మీలంకను రాజ్యము చేయుచుండఁగా మీవా రల్పాయుష్కు లనెద రేమి ?

మహా—చిరకాలజీవి గనుక విభీషణుఁ డొక్కఁడు మాత్ర మింతకాలము రాజ్యము చేసినాఁడు. అప్పుడే రెండు యుగములలో నాతని రాజ్యకాలములోనే పంద్రెండు తరములు చెల్లిపోయినవి. ఆతని కిప్పుడు పంద్రెండవతరమువారు మంత్రులయినారు. తానొక్కఁడు బ్రతికియున్నను భార్యాపుత్రాదులు మృతులగుటచేతనే కదా విర క్తుఁడయి విభీషణుఁ డిప్పుడురాజ్యము మంత్రులకొప్పగించి సువేలా ద్రియందు తపస్సుచేయుచున్నాఁడు! ఇట్టిదుష్కాలమును జూచి నేనెట్లు చింతిల్లకుందును ?

సత్య—ఓమహాకాయా! మాదేశస్థితిని దలఁచుకొనఁగా మీకు కలుగుచున్న విచారమే నాకును కలుగుచున్నది. మావారంతకంత కల్పాయుష్కు లగుచున్నారు. పూర్వము దశరథుఁ డఱువదివేల యేండ్లు రాజ్యముచేసినాఁడు. ఇప్పుడాఱునూఱేండ్లు బ్రతికినవాఁ డయి నను లేఁడు. అగస్త్యుఁడు సముద్రోదకమునంతను పానముచేసెను. ఇప్పు డొక్క చెఱువెడు నీళ్ళు త్రాగువాఁడయినను లేఁడు.

మహా—పూర్వము మీవా రంతటి స్థూలకాయులుగానుండి నందుననే మాపెద్దలు మనుష్యాశనులయి కడుపునిండ తృప్తిగా భోజ నము చేయుచుండెడివారు. నిన్నుఁబట్టిచూడఁగా మీమనుష్యులిప్పుడు

మాకొక్క ముద్దకయినను చాలనట్టు కనఁబడుచున్నారు. అయినను పూర్వాచారము విడిచిపెట్టరాదు. శిష్టాచారమును మీఱుటకంటె లోకములో పాపము మఱియొక్కటి లేదు. కలిమహిమచేత చండశాసనుఁడైన మహావిభీషణమహారాజు మనుష్యభక్షణము నిషేధించి పాపము కట్టుకొన్నాఁడు గాని రాక్షసుల కులధర్మమయిన మనుష్యాశనతను మాన్పించి శిష్టాచారము చెడఁగొట్టుట నీతికాదు. నేనీసంగతి శిష్టాచారము మీఱరాదని చెప్పుచున్నానుగాని యల్పాంశులయిన మనుష్యకీటకములను తినుటచేత మా కడుపులు నిండునని చెప్పుచుండలేదు.

ఓ భరతఖండ నివాసులారా! ఈతఁడు విభీషణునిపరిపాలనలో నున్నను మనస్సులో తన రాక్షసస్వభావము నెంత విడువకున్నాఁడో చూచినారా? నేనధికముగా మాటాడినచో నాపాపాత్ముఁడు నన్నుఁ గూడ నోరవేసుకొనునో యన్న భీతిచేత మఱేమియు మాటాడక, జీవహింసయు నంతకంటె నరవధయు నంతకంటెను ముఖ్యముగా బ్రహ్మహత్యయు పాపములని చెప్పవలెనని నాలుక చివరకు వచ్చినను బలవంతముగా నాపుకొని యూరకున్నాను. ఇప్పుడు లంకలోఁగూడ రాజభక్తులనఁబడెడు విభీషణ పక్షమువారైన నవనాగరికులు కొందఱు బయలుదేరుచున్నను, మహాకాయుఁడు పూర్వాచార పరాయణులయిన శిష్టాగ్రగణ్యులలోనివాఁడు. ఈకథ సాగినకొలఁదిని లంకలోనున్న యిరుతెగలవారి చరిత్రములును గొంతకొంత వచ్చును గనుక ప్రస్తుత మావిషయమును విడిచిపెట్టుచున్నాను.

మూఁడవ ప్రకరణము.

కొందఱక్కడక్కడ శాస్త్రవిశ్వాసములేని నాస్తికవాదు లిప్పు డిప్పుడుద్భవిల్లు చున్నను మనదేశమునందువలెనే లంకాద్వీపమునం దును సాధారణముగా జనులు శాస్త్రబద్ధులయి పూర్వాచారపరా యణులయిన శిష్టులుగానే యున్నారు. అందులోను వారికి పరమ ప్రామాణికమయిన జ్యోతిషశాస్త్రమునందు విశ్వాసమత్యధికము. ఒక్క జ్యోతిశ్శాస్త్రమే లేకయుండినయెడల ఆదేశమునం దేవ్యవహారమునం దును సత్యము గనుఁగొనుటయే దుర్లభముగానుండి యుండును. అక్కడి జనులందఱును కామరూపులగుటనుబట్టి తమ తమ యిచ్ఛవచ్చిన రూపములను ధరించి చౌర్యము మొదలయిన నేరములను జేయ సమర్థు లగుటచేత సాక్షులను విమర్శించి వారినిదండించుట సాధ్యముకాదు. వృశ్చికరోముఁడు సర్పరోమునిరూపమును ధరించి వచ్చి దొంగ తనము చేసినప్పుడును, సర్పరోముఁడు వృశ్చికరోమునిరూపమును ధరించి వచ్చివాని భార్యతో వ్యభిచరించినప్పుడును, దీర్ఘనాసుఁడు హ్రస్వనాసుని రూపము ధరించివచ్చి హత్యచేసినప్పుడును, హ్రస్వ నాసుఁడు దీర్ఘనాసుని రూపమునుధరించివచ్చి యొరునియింటికి నిప్పం టించినప్పుడును, చూచినవారిని పరీక్షచేసి యపరాధులను శిక్షింపఁ బూనినచో దోషులు తప్పించుకొనిపోవుటయు నిష్కారణముగా నిర్దోషు లకు శిక్షలగుటయు తటస్థించునుగదా! కాఁబట్టినే యక్కడివారు నేరములను విమర్శించుటకయి సాక్ష్యమును మానివేసి న్యాయసభలలో నెల్ల సత్యమును గనుఁగొనుటకై యయిమనుగురేసి చొప్పున జ్యోతి షపండితులనుబెట్టి యున్నారు. వారు సత్యమును గనిపెట్టుటలో తఱు చుగా భిన్నాభిప్రాయులుగా నున్నను వారిలో నధికసంఖ్యాకుల యభి ప్రాయము ననుసరించి ధర్మాధికారి దోషులకు దండనము విధించు

చుండును. అక్కడి వారికి దివ్యజ్ఞానమున్మాత్రము లేదు. భగవంతుఁడు వారికి దివ్యజ్ఞాన మనుగ్రహింపకపోయినందుకు కారణములేకపోలేదు. కామరూపమును ప్రసాదించిన దేశమునందు దివ్యజ్ఞానమునుగూడ ప్రసాదించినపక్షమున, దివ్యజ్ఞానముచేత మాయ బట్టబయలయి కామరూపములవలని ప్రయోజనమే లేకపోవునని యోచించియే యపరిమితబుద్ధిమంతుఁడయిన యీశ్వరుఁడు వారికి లోకోపకారార్థముగా దివ్యజ్ఞానము లేకుండఁ జేసినాఁడు. వారికిఁ జిత్రకాలమునుండి కామరూపమును వహించు శక్తియున్నను వారేదైన సూక్ష్మరూపమును బొందవలెనన్న బుద్ధిపుట్టినప్పుడు చీమగానో దోమగానో నల్లిగానో బల్లిగానో మాఱుచుండుటయేకాని నావంటి యంగుష్ఠమాత్రశరీరముగల పురుషుఁడు కావలెనన్న బుద్ధి నేటివఱకును వారిలో నొక్కనికి నుదయింపకపోవుటచేత నారూపముచూచినంతనే యెల్లవారికి నద్భుతమును గౌరవమును గలిగెనని చెప్పితినిగదా! నన్ను శోధించిచూచి వాలఖిల్యమహర్షినిగా నిశ్చయించిన పౌరాణికులును జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలు నారాకను గ్రామమునందంతటను బ్రకటించినందున జనులు తీర్థప్రజవలె వచ్చి నన్ను దర్శించిపోవ మొదలుపెట్టిరి. అక్కడి వారు నాస్తికులుగాక యవతారములను మహామహిమలను నమ్మెడు ప్రమాణబుద్ధిగలభక్తిపరులగుటంజేసి నన్ను దర్శింపవచ్చువారందఱును నాయందు భక్తి గలవారయి ఫలములను కానుకలను దెచ్చుచు వచ్చుటచేత మాయింట ప్రతిదినమును ఫలరాసులు పర్వతోపమానములగుచు వచ్చెను. నాయజమానుఁడు వానినన్నిటి నంగడికిఁ బంపి యమ్మించుచు వచ్చుటచేత తద్విక్రయము కొంతవఱకాతనికిని లాభకరముగానే యుండెను. నామూలమున తనయప్పులుకూడ తీఱుమార్గ మేర్పడినందున నాయజమానుఁడు తనహృదయములో సంతోషించి కొంతకాలమయిన తరువాత దక్షిణలుకూడ నేర్పఱచి యాత్రాపరులను ప్రోత్సాహపఱుచుచు

వచ్చెను. ఈప్రకారముగా నేనాదేశమునం దల్పకాలములోనే చిఱు
దేవతనయిపోయినాను. నామహిమలు శీఘ్రకాలములోనే చుట్టుపట్ల
గ్రామములోను దూరదేశములోనుగూడ వ్యాపించినందున యాత్రా
పరులు రేయింబగళ్ళు విరామములేక దూరదేశములనుండి సహి
తము మహోపహారములను సువర్ణమంత్రపుష్పములను ధరించి యిసు
కచల్లిన రాలకుండునట్లు తీర్థప్రజలవలె రాఁదొడఁగిరి. నేను జంగ
మదేవతను గాఁగానే నాయజమానుఁడు తన మందిరమునందుఁగల
యొక విశాలమయినగదిని దేవాలయమునుగామార్చి యొకసూరాలఁ పీఠ
మమర్చి మూలవిగ్రహమువలె నందు నన్నెత్తుగాఁ గూరుచుండఁబెట్టి
జనులు తెచ్చుకానుకలు మొదలయినవానిని గ్రహించుటకయి నాపై
నొకయర్చకుని నేర్పఱిచి తాను ధర్మకర్తయయి వచ్చిన ధనమునంతను
యథేచ్ఛముగా తననిమిత్త ముపయోగించుకొనుచుండెను. నాయందు
జనుల కింతపూజ్యతాబుద్ధి కలిగినందున నింకొక కారణము చెప్ప
మఱచిపోయినాను. మన్నించి వినుఁడు. నేనక్కడకుఁ బోయిన
నాలవనాఁ డొకవృద్ధకాంత నావద్దకు వచ్చి, వాలఖిల్యాది మహాఋషు
లకు దివ్యజ్ఞానమును మహిమలును గలవని పురాణశ్రవణాగాలవలనఁ
తెలిసికొన్నదగుటచేత భక్తిపూర్వకముగా నాకు నమస్కరించి, ప్రసవ
వేదనపడుచున్న తన కోడలికి కొడుకుపుట్టునో కూఁతురుపుట్టునో
చెప్పవలసినదని ప్రార్థించెను.

ఆమె ప్రశ్నయడిగిన కాలమునందులగ్నమురవి; గురుచంద్రులు
విషమరాశి నవాంశములయందుండుటచేత.

శ్లో. ఓజర్క్షే పురుషాంశకేషు బలిభిర్లగ్నార్క గుర్వైందుభిః
పుంజన్మప్రవదేత్సమాంశకగతైర్యుగ్మేషు తైర్యోషితః
గుర్వర్కౌ విషమేనరం శశిసితౌ వక్రశ్చయుగ్మేస్త్రియం
ద్వ్యంగస్థా బుధవీక్షణాచ్చయమళా కుర్వంతి పక్షేస్వకే.

అను బృహజ్జాతకవచనమునుబట్టి కుమారుఁడు కలుగునని చెప్పి నారు. శాస్త్రము లెక్కకు నబద్ధములు కావు గనుక వృద్ధాంగన యింటికిఁబోయిన జాముంబోపల కోడలికి నేను జెప్పినట్లు పురుషశిశువు కలిగెను. అక్కడి జ్యోతిష్కులు మాత్రము లెక్కవేసి తమ శాస్త్ర ప్రకారముగా తప్పక స్త్రీశిశువు కలుగునని చెప్పిరఁట! చూచినారా? వారి శాస్త్రములకంటె మనశాస్త్రములయందెంత యాధిక్యమున్నదో ఆవృద్ధాంగన నేను జెప్పిన సంగతి జ్యోతిష్కులకుఁ జెప్పఁగానే వారందఱు నావద్దకు మహాకోపముతో పరుగెత్తుకొని వచ్చి నీవేశాస్త్ర ప్రకారముగా కొడుకుపుట్టునని చెప్పినావో చెప్పుమని పట్టుకొనిరి. వారిశాస్త్రములకు విరుద్ధముగానున్నందున శాస్త్ర ప్రమాణమును జెప్పిన స్వదేశాభిమానముచేత శాస్త్రబద్ధులయినవారు నాకేమి హాని చేయుదురోయని జడిసియుసత్యము పలుకుట కిష్టములేనివాఁడనయి వారిప్రశ్నలకుత్తరముచెప్పక మౌనముధరించి యూరకుంటిని. అందు చేత వారు నే నాఫలములను జ్యోతిశ్శాస్త్రముచేతఁ గాక మునుల కుఁగల యాంతరదృష్టిచేతనే చెప్పితినని తమలోఁ దాము సిద్ధాంతము చేసికొని యాసిద్ధాంతులు గ్రామములో నాదివ్యజ్ఞానమునుగూర్చి గొప్ప వారితోనెల్లఁ బ్రశంసించిరి. అందుమీఁదనన్ను ప్రశ్నలడుగుటకయి గొప్పవారందఱును రా మొదలుపెట్టిరి. బుద్ధిమంతుఁడను గనుక నాలో నే నాలోచించుకొని జ్యోతిషభూమియైన యీదేశములో నేమియుత్త రముచెప్పిన జ్యోతిష్కులవలన నేమి చిక్కువచ్చునోయని భయపడి యేమియు నుత్తరముచెప్పక యెవ్వరేప్రశ్న వేసినను తలయూచి యూర కుండుచు వచ్చితిని. తరువాత నావద్దఁజేరిన జ్యోతిష్కులు తమ శాస్త్ర ములనుబట్టి నాశిరఃకంపమున కర్థముచేసి యడిగిన ప్రశ్నలకన్నిటికి నుత్తరములు చెప్పి భక్తులను సమాధానపఱచి పంపుచువచ్చిరి.

నాయొద్ద నుంచఁబడిన యర్చకులు మన దేశములోని పూజారు

లవలెనే ధనార్జనోపాయములయందు మహాబుద్ధిమంతులగుటచేత నాప్రసాదము సర్వాభీష్టప్రదమని ప్రశ్నలడుగవచ్చిన వారితోఁ జెప్పి యరఁటిపండ్లు మొదలయినవి విద్యచేత చెడిపోని యాభక్తులచేతులలోఁ బెట్టి ధనాకర్షణము చేయసాగిరి. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు చేరువ పల్లెనుండి చాకలివాఁ డొకఁడువచ్చి నాకు సాష్టాంగనమస్కారము చేసి తప్పిపోయిన క్రొత్తగాకొన్న తనగాడిద కనఁబడునట్లనుగ్రహింప వలసినదని ప్రార్థించి దక్షిణయును పండ్లను పళ్లెములోఁ బెట్టి యర్చకులకు సమర్పించెను. ఆయర్చకులాదక్షిణను స్వీకరించి తిన్నగానుండని యరటిపండొకటి వానిచేతిలోఁ బెట్టి యీదేవతా ప్రసాదమును దేవతా సన్నిధానమునందే పరిగ్రహించి మ్రొక్కిపొమ్మని వానికాజ్ఞ యిచ్చిరి. వాఁడాప్రకారముగా ప్రసాదము స్వీకరించి భక్షించి తన యూరికి బోవుచుండఁగా త్రోవలోనే యీప్రసాదము వరదానముగాను, భక్తి పరిశోధనార్థమయి వానికడుపులో శూలనుప్పుట్టించి విరేచన నెప మీఁద వానిని చెఱువు గట్టుమీఁదికి పరుగెత్తించి యక్కడ తుమ్మ చెట్టుక్రింద మేయుచున్న వాని గాడిదను జూపెను. వాఁడు నాప్రసాద మహిమ కత్యద్భుతపడి తన గాడిదను తిన్నగా తన యింటికిఁ దోలు కొనిపోయి తన బంధువులకెల్లను జూపి నామహిమలను గాథలుగా పొగడెను. ఇట్లు నామహాత్త్వములు దేశమంతటను వ్యాపించినందున, గాడిదలు, గేదెలు, ఆవులు మొదలయినవి తప్పిపోయినవారందఱును, చుట్టుపట్ల గ్రామములనుండి ప్రసాద స్వీకారార్థమయి నాదర్శనము నకు రాఁదొడఁగిరి. ఆమఱునాఁడే యాచాకలివాని గ్రామమునుండి తనగాడిద తప్పిపోయిన దని వాని చుట్టమొకఁడును, తనయెద్దు తప్పి పోయిన దని కాపువాఁడొకఁడును రాఁగా, మాయర్చకులు వారివలన విధ్యుక్తములయిన దక్షిణలను గ్రహించి యరఁటిపండ్ల ప్రసాదమును వారిచేతిలోఁ బెట్టి నాయెదుటనే వారిచేతఁ దినిపించి పంపివేసిరి. అయి

నను చాకలివానిగాడిదగాని, కాఁపువాని యెద్దుగాని త్రోవలో వారికి కనఁబడలేదఁట! గాడిదమాత్రము మఱియెప్పుడును కనఁబడనేలేదఁట గాని తరువాత కొన్నిదినముల కెద్దు పొరుగూరి బందెలదొడ్డిలో నుండఁగా కాపువాఁడు బందెయిచ్చి దానినివదల్చి తెచ్చుకొనెనఁట! ఈవార్తఁ నాచెవిని బడఁగానే యొకరి విషయమున వెంటనే ఫలించిన నాప్రసాద మింకొకరివిషయములో నేల ఫలింపక పోవలెనని నాలో నేనాలోచించుకొన మొదలుపెట్టితిని. తరువాత వచ్చినవారికి నాయెడల నిజమయిన భక్తి దేమోయని సంశయించి లేభక్తియే లేకపోయి నయెడల వారంతదూరము శ్రమపడివచ్చి భూరిదక్షిణలు సమర్పించుట తటస్థింపదుగాన వారికార్యవైఫల్యమునకు భక్తిహీనత కారణము కాదని నిశ్చయించి యావిషయమున వారిని నిర్దోషులనుగా నిర్ణయించినాను. భక్తిహీనత కారణము కాకపోయి పక్షమున నా యమోఘప్రసాదము విఫలమగుట కేమికారణమై యుండునని నాలోనేను తలపోయుచు కన్నులు మూసికొని యీశ్వరధ్యానము చేయుచుండఁగా మంత్రద్రష్టలైన మహర్షులకు వేదమంత్రములు ప్రత్యక్షమయి నట్టే నాకును స్వప్నములోఁ గొన్నియూహాలు సాక్షాత్కారముకాఁగా, శాస్త్రజన్మముయొక్క క్రమమిట్టిదేకదా యని తెలిసికొని శ్రీఁడనే నే నొకయభినవశాస్త్ర నిర్మాణమున కారంభించినాను. మేలుకొన్నప్పుడును నిద్రపోవుచున్న ఇప్పుడును స్వప్నరూపమున నీశ్వరాదేశముచేత సన్నిధి చేసినయూహాలను బట్టియు నాయనుదిన ప్రత్యక్షానుభవమును బట్టియు మూఁడుమాసములలో మహత్తరమయిన ప్రసాద జ్యోతిశ్శాస్త్రము నొకదానిని సాంగోపాంగముగా సాంతముచేసితిని. ఆశాస్త్రమంతయు వినిపించినచో గురూపదేశము లేనివారికి దురవగాహమగుట యాలోచించి పూర్వోత్తరహాస్యకథనమునుబట్టి మీరు గ్రహింపఁ గలిగిన మూఁల సూత్రములను ముఖ్యముగా నిందుదాహరించుచున్నాను:—

గీ. క్రొత్తగాడిదఁ బోఁగొట్టుకొన్నవాఁడు
వాలఖిల్యప్రసాదంబు వచ్చియరఁటి
పండ్లు దక్షిణ యిచ్చి సాపడియె నేని,
దొరకు గార్దభంబది యింటిత్రోవలోనె. ౧

గీ. గోవృషంబులఁ బోఁగొట్టుకొన్నవాఁడు
వచ్చి కదళీఫలంబుల వాలఖిల్య
సన్నిధినిబుచ్చుకొన్నఁ బక్షంబులోన
దొరకు గోవది బందెలదొడ్డిలోన. ౨

గీ. తనదుగాడిదఁ బోఁగొట్టుకొనినవాఁడు
వచ్చి రాహుకాలంబున భక్తితోడ
వాలఖిల్య ప్రసాదంబుఁ బడసెనేని,
కంటఁబడ దెప్పుడును వానిగార్దభంబు. 3

మూలసూత్రములు దేవభాషయందే యున్నను స్త్రీశూద్రులు వానిని పఠింప రాదని సర్వజనోపయోగార్థముగా వానినిట్లు తెనిఁగించినాను. ఈయభినవ మహాశాస్త్రమునకు ప్రసాదజ్యోతిశ్శాస్త్రమన్న పేరెట్లు సార్థక మగునో మీరేయూహించి తెలిసికోవచ్చును. వాలఖిల్య ప్రసాదమువలనఁ గలుగు ఫలములను దెలుపుశాస్త్రమగుటచేత ప్రసాదశాస్త్రమును, ఆయాఫలములకు జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంబంధముఁగల్పించుటచేతఁ గొంతవఱకు జ్యోతిశ్శాస్త్రమును అయి యీపేరీయపూర్వ శాస్త్రమున కన్వర్థమయినది. ప్రసాదమును స్వీకరించుకాలమునుబట్టి వారదోషములు, తిథిదోషములు, నక్షత్రదోషములు, రాహుకాల దోషములు, మొదలయిన కాలదోషములన్నియు నీయపూర్వశాస్త్రము నందు జొప్పింపఁబడియున్నవి. మొట్టమొదటవచ్చినచాకలివాఁడుతనగాడిద తప్పిపోయినందునకయి ప్రశ్నయడుగుటకు శుక్రవారమునాఁడు పదిగడియల ప్రొద్దెక్కివచ్చి ప్రసాదస్వీకారము చేసినందున, నాఁడు

రాహుకాలము ౧౧ గడియల కగుటచేత వానికార్యము సఫలమయినది. మఱునాఁడు శనివారమునాఁడు వచ్చిన చాకలివాఁడును పదిగడియల ప్రొద్దెక్కియేవచ్చి ప్రసాదస్వీకారము చేసినను నాఁడు రాహుకాలము ౭½ గడియలకే వచ్చినందున వాని కార్యము విఫలమయినది.

"సూ॥ విధు సౌరీ భృగుసుతజ జీవభౌమార్క॥ త్రిపాద త్రిశ్రేణి వృద్ధి॥" అను ముహూర్తదీపికా సిద్ధాంతమునుబట్టి రాహుకాలము సోమవారము ౩¾ గడియలకును, శనివారము ౭½ గడియలకును శుక్రవారము ౧౧¼ గడియలకును, బుధవారము ౧౫ గడియలకును, గురువారము ౧౮¾ గడియలకును, మంగళవారము ౨౨½ గడియలకును, ఆదివారము ౨౬¼ గడియలకును, మూఁడుగడియల ముప్పావు వృద్ధినొప్పునవచ్చుచుండును. ఈప్రసాదజ్యోతిశ్శాస్త్రములోని జ్యోతిశ్శాస్త్రమన్న యంతిమ శబ్దసారస్యమువలన, అభినవ వాలఖిల్య మహర్షియయిన నాసిద్ధాంతమునననుసరించి నా పూర్వమహర్షులును మన దేశములోని జాతక ముహూర్త భాగముల నేర్పఱిచిరన్న పరమరహస్యమును గూడ బుద్ధిమంతులూహించి తెలిసికోవచ్చును. ఈప్రసాదజ్యోతిశ్శాస్త్రము బహుఫల ప్రదమయినదగుటచేత శాస్త్రవిశ్వాస మహనీయులయిన మన దేశపు పెద్దలు దీనిని గురుముఖమున నుపదేశము నొంది భరతఖండమునందు వ్యాపింపఁజేసి యాసేతు హిమాచలమున సర్వజనులకును దానివలని యనంతములైన ఫలములను శీఘ్రకాలములోనే కలిగింతురనుటకు సందేహము లేదు. అయినను వాలఖిల్యమూర్తి ప్రస్తుతమున మనదేశమునందు లేకపోవుటయొక ప్రతిబంధకము గాఁగనఁబడి దూరాలోచన లేనివారికి వాలఖిల్య ప్రసాదశాస్త్రము వ్యాపింపఁజేయుట దుస్సాధ్యమని తోఁచవచ్చును; గాని, రామకృష్ణాదుల విగ్రహములను ప్రతిగ్రామమునందును నెలకొల్పి పూజింపఁగలిగిన మహాపురుషులకు వాలఖిల్యమూర్తిని ప్రతిగ్రామమునందును ప్రతి

క్షించి యెనంత ఫలప్రదమయిన తత్ప్రసాదశాస్త్రమును వ్యాపింపఁ జేయుట పరమసాధ్యమే యని స్ఫురించకపోదు. నేను వ్రాయుటకుఁ దగిన సాధకులు గాని గంటములు గాని యీదేశములో లేనందున నా ప్రసాదకవిత్వశాస్త్రమున కధిక గౌరవము కలుగుటకయి నేను దానిని వాగ్రూపకముగానే యుంచి మన మహర్షులు వేదమును కాపాడినట్లు కాపాడుచున్నాను. ఆ దేశమునందలి గంటములు మన గునపముల కంటె మూఁడురెట్లు పొడుగును రెండురెట్లు లావును గలిగియుండుటచేత వాని నెత్తుటకే నాకు సాధ్యముకాదు. ఇఁకనక్కడి తాటాకన్ననో మనపెద్ద పరుపులంతలేసి వెడల్పు కలవయి వానికంటె దశగుణములు నిడివి కలవిగా నుండును.

నాధర్మకర్త యైన మహాకాయుఁడొకనాఁడు నావద్ద నియమింపఁబడిన యర్చకులు నాకు మ్రొక్కుకొనువారు చెల్లించు ముడుపులు కానుకలు దక్షిణలు నిలువుదోపులు మొదలయిన వానినిగూర్చి క్రమమయినలెక్కలుంచి వచ్చినసొమ్మంతయు ప్రతిదినమును సరిగా ధర్మకర్తకుఁ బంపుచున్నారో లేదో విచారించుటకయి నన్నుంచిన యాలయమునకువచ్చి నాయాదాయవ్యయములను విమర్శించి వారినిండ్లకుఁ బంపివేసి తరువాత వారు స్వామిసొమ్మునేమయిన నపహరించుచున్నారాయని నన్నడిగెను. నేను చిఱునవ్వునవ్వి యడిగినదానికి తగిన సదుత్తరమియ్యక జ్యోతిషభూమిలోఁ దనకు విశదముగాని దేమున్నదని పలికి, జ్యోతిశ్శాస్త్ర ప్రశంసచేసి మొదటిసంగతి మఱపించి మెల్లగా నతనిని శాస్త్రచర్చకు దింపితిని. తిరుమలకు మొదలయిన దివ్యస్థలములలో భక్తులు సమర్పించు దేవుని సొమ్ములో పూజారులు మొదలయినవారు నిత్యకృత్యముగా చేసెడు కైంకర్యరహస్యములు మీకు కొట్టినపిండియగుటచేత మీకా దేవరహస్యములను తెలుపవలసిన యావశ్యకము మొదలే లేదుగదా ? నేను శాస్త్రచర్చకు దింపినతరువాత మహాకాయుఁడు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు మహాభిమానమును సంపూ

క్షణవిశ్వాసమును గలవాఁడయ్యును, తమదేశమునందిప్పుడు గ్రహగతి యనుకూలముగా లేనందుననుఁ గొంత సంతాపపడి యిట్లు సంభాషణ కారంభించెను:—

మహా—పూర్వమునందు మా రావణమహారాజుకాలములో గ్రహములన్నియు సదా మంచి స్థలములయందుండి యెల్లవారికిని సత్ఫలములనే యిచ్చుచుండెను. ఆ మహారాజుపోయి విభీషణుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చినతరువాత గ్రహములు గొంటిభయమువిడిచి యథేచ్ఛముగా సంచరించుచు తమ యిచ్చవచ్చిన ఫలములనే యిచ్చుచున్నవి. అయినను జ్యోతిశ్శాస్త్రమునం దఖండపాండిత్యముగల మహానుభావుల యనుగ్రహమువలన గ్రహగతులవలని ఫలాఫలములుమాత్రము మాకిప్పుడు తెలియుచున్నవి.

సత్య—గ్రహముల గతిదోషములను తప్పించుకొనుటకయి యీ దేశమునందు సాధనములున్నవా?

మహా—ప్రయాణాదులయందు మంచి ముహూర్తములు పెట్టించుకొని పని యారంభించుట యొక్కటే సాధనముగనుపడుచున్నది. అంతకంటె వేఱుగతి లేదు.

సత్య—ఈ దేశస్థులు ప్రయాణాది సమస్తకార్యములయందును మంచి ముహూర్తములు పెట్టించుకొని శుభలగ్నమునందే కార్యారంభము చేయుచున్నారా?

మహా—సాధ్యమయినంతవఱకు చేయుచునేయున్నారు. మఱి మీ దేశమునందో?

సత్య—మా దేశము నందును జనులు శాస్త్రబద్ధులయి నడుచుకొనుచున్నారు కాని—

మహా—ఏమో "కాని" యనుచున్నావు. మీవారు శాస్త్రవి

శ్యాపము లేనివారయి కొందఱు విహితధర్మములను మీఱి నడుచుచున్నారా?

సత్య—మావా రెప్పుడును బుద్ధిపూర్వకముగా శాస్త్రమర్యాదలను మీఱువారు కారు. అయినను మా దేశమున మిప్పుడు ప్రభుత్వముచేయుచున్న హూణులు క్రొత్తగానావిరియంత్రములను కల్పించి, పెటియావిరియొక్క బలముచేత పనుపదారులమీఁద తిథి వార నక్షత్రహోరాత్రనియమమును పాటింపక నిర్ణీత సమయమునందు ప్రతిదినమునుపొగబండ్లను వాయువేగమున నడిపించుచు జనులశాస్త్రచోదితాచారములకు భంగము చేయుచున్నారు. అందుచేత జనులిప్పుడు శాస్త్ర మర్యాదల నంతగా పాటింపక ప్రయాణసౌలభ్యమునుబట్టి పొగబండ్లలో నెక్కి జ్యోతిష్కులు పెట్టినముహూర్తములనుమాని జాతివా రేర్పఱిచిన వేళలలోనే యాత్రలుచేయ మొదలు పెట్టినారు.

మహా—ప్రయాణసౌలభ్యమును బట్టి శాస్త్రవిధుల నతిక్రమించుట మహాదోషము. అందులోను జ్యోతిశ్శాస్త్ర సిద్ధాంతములను మీఱిన పాపమును మించిన మహాపాతకము లోకములో మఱియొకటి యుండదు. మఱియేపాపమునకైనను నిష్కృతికలదుగాని యీపాపమునకు నిష్కృతి లేదు. దేశాభిమానులందఱును జేరి పొగబండ్లలో పోయినవారిని జాతినుండి బహిష్కారము చేసెదమని దోషజ్ఞసమయము చేయరాదా?

సత్య—శిష్టాచార సంపన్నులయిన శ్రోత్రియశిఖామణు లనేకులు పొగబండ్లలో ప్రయాణము చేయుట పాపమని బోధించినారుగాని జనుల యనాదరమువలనను ధర్మ సంస్థాపకులయిన ప్రభువులు లేని లోపమువలనను వారి యుపదేశములన్నియు నరణ్య రోదనము లయిపోయినవి. ప్రయాణములకు ముహూర్తములు పెట్టించువారు

లేక విధినిహితమయిన తమ వృత్తికే భంగమురా నారంభించినందున జ్యోతిష్కులందఱును జేరి ముహూర్తములు పెట్టించుకొనకుండ యాత్రలు చేయుట పాతకములలో నెల్ల ఘోరపాతకమనియు కాలజ్ఞ లయిన విప్రోత్తముల జీవనాధారమును మూలచ్ఛేదము చేయుట దోషములలో నెల్ల మహాదోషమనియు ఘోషపెట్టిరి. రాజావలంబము లేకపోవుటచే వారిఘోషము లన్నియు చెవిటివానిముందఱి శంఖ ఘోషములే యయినవి.

మహా—ఆహాహా ! మీ దేశమున కిప్పుడెంత కష్టము వచ్చినది ! అయ్యో ! శాస్త్రము న్యాయముగా చెడిపోవుచున్నదే ! జనులను సన్మార్గమున నడిపించుటకు మీ దేశములో మతగురువులు లేరా ? పీఠాధిపతులు లేరా ? ఎవ్వరును లేకపోయినను మతాభిమానులందఱును జేరి పొగబండ్లను ప్రతిస్థలమునుండియు రాహుకాలములను వర్జ్యములను వారశూలలను గ్రహవేధలను నక్షత్రదోషములను తారాబలములను చంద్రబలములను విచారించి మఱి బయలుదేఱదీయునట్లు శాసన మేర్పఱుప వలసినదని ప్రభుత్వమువారికి సంఘవిజ్ఞాపనములు పంపుకొనరాదా ?

సత్యా—ఈ యాలోచన సర్వోత్తమముగానున్నది. ఇటువంటి మంచి యాలోచన యీవఱకు మావారలబుద్ధులకు గోచరము కాలేదు. మా దేశము చేరఁగానే యీసంఘవిజ్ఞాపనల విషయమయి నేను కృషిచేసి దొరతనమువా రొకవేళ నా మొఱ్ఱ వినకపోయినను నాదేశాభిమానమాననీయతను గనఁబఱిచి దేశమునకు మహోపకారము చేసెదను.

మహా—అట్లుచేయుము. అక్కడ మీకేగాని మీప్రభుత్వము వారికి జ్యోతిశ్శాస్త్రవిశ్వాసము లేనట్టున్నది.

సత్యా—లేదు. వారికి ముహూర్తములు లేవు ; జాతకములు లేవు ; ఏమియు లేవు.

మహా—గ్రహములు వారిని బాధించవా ?

సత్య—బాధించవు. అమావాస్యనాఁడు బయలుదేఱినను వారికి కార్యసిద్ధి యగుచున్నది. శూన్యమాసములో శనివారమునాడు దుర్ముహూర్తపువేళ లగ్నముపెట్టి వివాహము చేసికొన్నను దంపతులు సంతానవంతులయి వర్ధిల్లుచున్నారు. గ్రహములుకూడ వారికి భయపడి నట్లు తోఁచుచున్నది.

మహా—నీకు తోఁచుచున్నది సత్యమే. పంచభూతములను లోఁబఱుచుకొని నిప్పుచేతను నీళ్ళచేతను బండ్లులాగించువారికి గ్రహములు భయపడి లోపడుట యాశ్చర్యముకాదు. ఏమియు భయము చేత కార్యసిద్ధిచేసినట్లు భక్తిచేత చేయవు. వెనుక మారావణునికిని భయముచేతనే కదా సూర్య చంద్రాది గ్రహములును వాయువైశ్వానరాది భూతములును చెప్పినచోట్లనుండి సేవచేయుచు వచ్చినవి.

సత్య—అది సత్యము. ఆహా! ఏమి మీబుద్ధివిశేషము ! మీకుఁ గల వర్ణనీయమయిన శాస్త్రాభిమానము మీబుద్ధి విశేషము నకు వన్నె తెచ్చుచున్నది !

మహా—దేనిని విడిచినను శాస్త్రాభిమానమును మాత్రము విడువరాదు. శాస్త్రవిశ్వాసముచేత నేను విధ్యుక్తముగా వివాహము చేసికొన్న ధర్మపత్నిని సహితము తృణప్రాయముగా విడిచిపెట్టినాను.

సత్య—ఓహో! మీరు త్రిలోకపూజ్యులుగా కనఁబడుచున్నారు. మీచిత్రచరిత్రమును నాశ్రోత్రపేయముచేసి నన్ను చరితార్థుని జేయుఁడు.

మహా—నాప్రథమభార్య వృషభలగ్నమున లగ్నమందు చంద్రుఁడును సింహమందు సూర్యుఁడును వృశ్చికమందు గురుఁడును కుంభమందు శనైశ్చరుఁడును ఉండఁగా ప్రథమకుమారుని గన్నది. ఇట్టి లగ్నమందుఁ బుట్టినవాఁడు జారజాతుఁడని శాస్త్రదృష్టిచేతఁ జూచినవాఁడనయి గుణవతియైన యాభార్యను తత్క్షణము త్యజించినాను.

సత్య—"వృషస్థేందౌలగ్నే సవితృగురుతీక్ష్ణాంశుతనయై స్సుహృ ష్టామూఖస్థైఃఖైవతిఃయమసూనాస్త్రావపతి" అను వరాహమిహిరవాక్యమును బట్టి మీరు చెప్పిన రాజయోగమునందుఁ బుట్టినవాఁడు జారజుఁడు గాక మానవపతి కావలెను...

మహా—ఆవిషయమయి చర్చ యక్కఱలేదు. జారజుఁడు మానవపతియైనను నిగ్రహింపవలసినదే.

సత్య—మీ భార్యయందు జారత్వదోష మున్నట్టు మీ రావఱ కెన్నఁడయిన విన్నారా?

మహా—పుత్రజన్మముచేత శాస్త్రము చెప్పువఱకును నాభార్య యట్టిదని నేను స్వప్నావస్థయందును ననుకోలేదు. అది మహాపతివ్రతయనియే యెల్లవారును నేటివఱకును విశ్వసించి, నేను దానిని నిష్కారణుఁడనయి నిష్కారణముగా పరిత్యజించితినని నన్ను నిందించుచున్నారు. జారత్వ మెప్పుడును గూఢముగా జరుగునది గాని యొకరికిఁ దెలియునది కాదు. సర్వజ్ఞకృతమయిన శాస్త్రము చెప్పుదానికంటె జనుల కెక్కువ తెలియునాయని శాస్త్రవిశ్వాసము గలవాఁడనయి, జనులనిందలను లక్ష్యముచేయక ప్రత్యక్షసాక్షియైన శాస్త్రమును బట్టి భార్యాపరిత్యాగముచేసి నేను మావంశపరిశుద్ధతను నిలుపుకొన్నాను.

సత్య—పాపము! ఆ మెగతి యేమయినది?

మహా—దానికేమిలోపము? దానికితగిన భరణమేర్పఱిచి నేను మఱియొక కన్యను పాణిగ్రహణము చేసికొన్నాను. నా ద్వితీయ భార్యకు నిర్దోషమయిన సుముహూర్తమునందు ప్రథమపుత్రజననమయినది. ఆశిశుజన్మమైనది యెంత మంచిలగ్నమో యెఱుఁగుదువా? వాని జననసమయమునందు బృహస్పతి యేకరాశిగతులయిన సూర్యచంద్రులను చూడక చక్కఁగానున్నాఁడు.

సత్య—ఆహా! ఏమి మీశాస్త్రవిశ్వాసము!

మహా—ఏమి? నాశాస్త్రవిశ్వాసమున కంత యాశ్చర్య పడుచున్నారు! మీదేశమునందు శాస్త్రవిశ్వాసములేదా?

సత్య—కావలసినంత యున్నది. మాతుల మరణ యోగము నందు శిశువులు పుట్టినపక్షమున తమగండములను తప్పించుకొనుటకయి మేనమామలు మొదలయినవారు శాస్త్రవిశ్వాసముచేతనే మంత్రసానులకు లంచమిచ్చి శిశువులను చంపించివేయుదురు. అయినను మాదేశమునం దింగ్లీషు చదువుచేత నట్టి సత్యములనునమ్మని నాస్తికులు కొందఱిప్పుడు బయలుదేఱుచున్నారు.

మహా—కలికాలమహిమచేత నట్టిబౌద్ధులు మాద్వీపమునందును కొందఱు వెలసి జ్యోతిష మబద్ధమని కుత్సితబుద్ధి వాదములుచేయుచున్నారు. ఈసారి నిన్ను వారిసభలకుఁ దీసికొనిపోయెదనులే.

సత్య—ఆనాస్తికాధముల సభలకు నన్నుఁ గొనిపోవుటకంటె ముందుగా మీరీవఱకు వాగ్దానముచేసియున్న ప్రకారముగా నన్నొకసారి శాస్త్రవిశ్వాసము గల పండితసభకుఁ దీసికొనిపోయి జ్యోతిష్కులు న్యాయముతీర్చు విధమును జూపుఁడు.

మహా—మంచిది. ఈమాటలసందడిలో నీకు శివపూజాసమయము మించిపోయినట్లున్నది. ఆఁకలిచేత నీకన్నులు గుంటలు పడిపోయినవి. నేను లోపలికిఁ బోయి మందోదరిచేత నీకు నైవేద్యము పంపెదను. భక్తులు దేవతాదర్శనమునకు వచ్చువేళకూడ నగుచున్నది. (అని లోపలికిఁ బోయెను.)

ఆమహాకాయుఁడు చెప్పినదానినిబట్టి యాతని రెండవభార్యకు పుట్టినకొడుకు జారజాతుఁడని యెఱిఁగినవాఁడనయి,

శ్లో॥ స్వలగ్నమిందుంచగురుర్నిరీక్షతే నవా శశాంకంరవిణాసమాగతమ్
సపాపకోర్కేణ యుతోథవాశశీ పరేణజాతంప్రవదంతి నిశ్చయాత్.

అని యేకరాశి గతులయిన సూర్యచంద్రులను బృహస్పతి చూడకున్న కాలమునఁ బుట్టినవాఁడు నిశ్చయముగా జారజుఁడన్న బృహజ్జాతక వచనమునకు ప్రత్యక్ష విరుద్ధముగానున్న వారిశాస్త్రము సత్యము కాదని నాలో నేననుకొని, అతనికిఁ గోపము వచ్చునన్న భయముచేత నతనితో నేతద్విషయమును గూర్చి ప్రస్తావింపక వారిది రాక్షస శాస్త్రమగుటచేత నట్లు వ్యత్యస్తముగా నున్నదని నిశ్చయము చేసికొని యప్పటి కూరకుంటిని.

నాలవ ప్రకరణము.

వెనుకటి ప్రకరణమునందుఁ జెప్పిన ప్రసంగము నడిచిన నాలుగు దినముల కొకనాఁటి మధ్యాహ్న సమయమునందు నా యజమానుఁడయిన మహాకాయుఁడుగారు నాయొద్దకువచ్చి, నేఁడు రాజసభ జరగఁబోవుచున్నది గనుక జ్యోతిషవిద్వాంసులు చెప్పు కీర్తులయొక్క రీతిని జూచి యానందించుటకయి నీకోరిక ప్రకారముగా నిన్నక్కడకుఁ గొనిపోవ వచ్చినానని సెలవిచ్చెను. నే నాయన యాజ్ఞను శిరసావహించి తత్క్షణమే యుచిత వస్త్రాదులను ధరించి యరగడియ లోపలనే ప్రయాణమునకు సంసిద్ధుఁడను కాఁగా నాయజమానుఁడు నా యాలయముయొక్క తలుపులు మూయించినన్నుఁ గొనిపోయి తన గుఱ్ఱపుబండిలో తానుఁ గూరుచున్న మెత్తమీఁద నన్ను తన కుడిప్రక్క పునఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. నేనెక్కిన బండి రాక్షసిబండి యనియు, దానికిఁ గట్టఁబడిన గుఱ్ఱములు రాక్షసి గుఱ్ఱములనియు, నేనిప్పుడు వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదుగదా ! అబండి ధవళశైలపు కొండంతయు న్నది ; దానికిఁ గట్టఁబడిన గుఱ్ఱములును ఒక్కొక్కటి పదిచేనుఁగు

లంతలేసియుండి నాదృష్టికి నగగొండలవలెఁ గానఁబడినవి. ఉత్సవ విగ్రహములను దేవాలయములలోని యర్చకులు మోసికొని పోవునట్లుగా నాయజమానుని సేవకులు నన్ను తమచేతులలోఁ గొనిపోయి యాశకటమునందుఁ గూరుచుండఁ బెట్టఁగా, భయముచేత నిశ్చేష్టుఁడనయి దేవాలయములోని పీఠముమీఁద దేవుఁడు కూర్చున్నట్లుగా భూదేవుఁడనైన నేనును కదలమెదలక యందలి మెత్తమీఁద కూరుచున్నాను. కొంతసేపటికి తెలివి తెచ్చుకొని నేను ముందు చూచునప్పటికి గుఱ్ఱములు బండి నీడ్చుకొని వాయువేగమున బరుగెత్తుచుండినవి; బండిచక్రముల చప్పుడు మేఘగర్జనమువలె చెవులు చిల్లులు వోవునట్లు కర్ణకఠోరముగా వినఁబడఁ జొచ్చినది. ఈయవస్థలో గాలిలోఁబెట్టిన దీపమువలె వెనుకకును ముందునకును బండికుదుపుచేత నూఁగులాడుచు ప్రాణములు బిగఁబట్టుకొని మెత్తకుఁ గుట్టిన పగ్గములవంటి దారములను రెండుచేతులతోను గట్టిగాఁ బట్టుకొని యరగంటసేపు కూరుచుండునప్పటికి సభామందిరము సమీపించినందున బండినిలిచినది. అప్పుడు మహాకాయుఁడుగారు బండిదిగి సభాగృహద్వారమువద్దకి నడవఁగా వెనుకనుండి భృత్యులు తదాజ్ఞానుసారముగా నన్నుఁ గొని వచ్చి యాయనచేతి కందిచ్చిరి. నావంటి యల్పునిఁ దమవంటి ఘనులు మోచుట ధర్మముకాదని నేనాయనతో నా వినయవిధేయతలు తేటపడునట్లుగా మనవిచేసి నన్ను మఱియొకరి చేతికియ్యవలసినదని ప్రార్థించినను, ఆయన నాప్రార్థన నంగీకరింపక నీచసేవకులు సభాభవనములోనికిఁ బోఁగూడదను హేతువుచేతఁ గాఁబోలును నన్ను స్వయముగానే చేతులలో నెత్తుకొనిపోయి ధర్మాధికారిగారు చూపిన పీఠముమీఁదఁ దాను గూరుచుండి నన్ను తన ప్రక్కను గూరుచుండఁ బెట్టుకొనెను. మేమక్కడకుఁ బోవునప్పటికే సభాస్తారులందఱును వచ్చి తమ కర్హములయిన పీఠములమీఁద నాసీనులయి యుండఁగా,

సభయంతయు వ్యవహారమును జూడవచ్చిన మహాజనులతో నిండిపోయి నది. వారిలో ధర్మాధికారియగు ఖరుఁడు దక్షిణముఖముగా నొక్క యున్నతాసనముమీఁదఁ గూరుచుండి యుండెను. ఆయనకు కుడి ప్రక్కను రెండుమూఁడు బారల దూరములో వరుసగా వేసియున్న పీఠములపయిని పంచామరతరువులవలె జ్యోతిషవిద్వాంసు లయిదు గురు తలలకు శాలువులు చుట్టుకొని చెవులను కుండలము లల్లలనాడ గంభీరముగాఁ గూరుచుండి యుండిరి. వారి నామములు వరు సగా వృశ్చికరోముఁడు, సర్పరోముఁడు, ఖడ్గరోముఁడు అగ్నిరోముఁడు, కంటకరోముఁడు అని తరువాత నేను మాయజ మానునివలనఁ దెలిసికొన్నాను. రోమకసిద్ధాంతము నభ్యసించుట చేతనో మఱియే హేతువుచేతనో కాని యాదేశమునందు సామాన్య ముగా జ్యోతిషసిద్ధాంతులు నామముల చివరను రోమశబ్దము చేర్పఁ బడుచున్నది. ఆమహావిద్వాంసులకును ధర్మాధికారికిని నడుమగా లేఖ నోద్యోగి యొకఁడు నిలువఁబడియుండెను. అప్పుడు నిలువఁబడియున్న యాలేఖకుని పేరతికాయుఁడు. రాజభటులు చేతు లాడించుచు మా టాడుచున్నవారి నూరకుండుఁడని కేకలు వేయుచుండఁగా, ధర్మాధికారి తలయెత్తి చూచి లేఖకుని వైపునకుఁ దిరిగి వ్యభిచార వ్యవహారమును విమర్శించుటకు ముందుగా నందలి వాది ప్రతివాదుల నెదుటఁ బెట్టింపుమని యుత్తరువు చేసెను. అతఁడు రాజభటులను జూచి ప్రహ స్తుని వజ్రహస్తుని కైకసిని దీసికొనిరండని చెప్పెను. వారు వెంటనే పోయి యుద్దఱు ప్రహస్తులను కైకసిని దీసికొనివచ్చి యెదుట నిలిపిరి.

లేఖ—భటులారా! మీరిద్దఱు ప్రహస్తులను దెచ్చినారేమి? వీరిలో వజ్రహస్తుఁడెవరు? ప్రహస్తుఁడెవరు?

భటు—మేము వాదిప్రతివాదులను గొనిపోయి యొకగదిలోఁ బెట్టి యావలఁ గూరుచుండఁగా ప్రభువువారు పిలిచెడిలోపల వారిలో.

వజ్రహస్తుఁడు తన కామరూప ప్రభావముచేత ప్రహస్తుఁడుగా మాఱి పోయినాఁడు

ఇట్లేకరూపమును బొందినవారిరువురిలో నెవ్వఁడు ప్రహస్తుఁడో యెవ్వఁడు వజ్రహస్తుఁడో నిర్ణయించుటకు శక్యముకానందున వారిలో నొకనిని మొదటి ప్రహస్తుఁడనియు నింకొకనిని రెండవప్రహస్తుఁడనియు నిజము తెలియువఱకును జెప్పవలసి యున్నది.

ధర్మా—నిష్కారణముగా మాకు శ్రమకలుగఁజేయక మీలో నిజమైన ప్రహస్తుఁ డెవఁడో శీఘ్రముగాఁ జెప్పుఁడు.

మొ—ప్రహ—నేనే నిజమయిన ప్రహస్తుఁడను. ఇతఁడు మాయప్రహస్తుఁడు.

రెం—ప్రహ—నేను నిజమయిన ప్రహస్తుఁడను. ఇతఁడుమాయ ప్రహస్తుఁడు.

ధర్మా—మీరబద్ధము లాడఁగూడదు. మీలో వజ్రహస్తుఁ డెవఁడు ?

మొ-ప్రహ—అతఁడు వజ్రహస్తుఁడు.

రెం-ప్రహ—అతఁడు వజ్రహస్తుఁడు.

లేఖ—ఈ వ్యవహారము చక్కఁగానే యున్నది. సత్యముకను గాని శిక్షించువఱకును వీరిలో నొక్కరును నిజముచెప్పరు. ఈసత్యాసత్యముల నిప్పుడీవిద్వాంసులే నిర్ణయము చేయవలెను.

ధర్మా—ఆసంగతి తరువాత చూచుకొందము గాని ముందుగా మీయభియోగమేదో వాది సభవారితో మనవిచేయవలెను.

మొ-ప్రహ—కైకసియను నీకామిని నాభార్య. నేనింట లేనప్పుడీ వజ్రహస్తుఁడు నావేషము వేసికొనివచ్చి—

రెం-ప్రహ—చీ ! చీ ! అబద్ధములాడకు—ప్రహస్తుఁడవు నీవా? నేనా ?—ఓ మహాప్రభూ ! న్యాయప్రభువులు నా మొఱ్ఱ యాలకింప

పలెను. కైకసియును నీ కామిని నాభార్య. నేనింటలేనప్పుడీ ప్రహస్తుఁడు నావేషము వేసికొనివచ్చి—

ధర్మా—ఇఁక వీరివలన సత్యము బయలుఁబడదు.—ఓకైకసీ! వీరిలో నీభర్త యెవ్వఁడో నీవు చెప్పు.

కైక—(ఇరువురి మొగములవంకఁ జూచి) ఓమహాప్రభూ! నేను గదిలోనున్నప్పుడు నాభర్తకు కుడివైపునఁ గూరుచున్నాను. అప్పుడు కూరుచున్నట్లు కూర్చుండఁబెట్టినపక్షమున నాభర్త యెవ్వరో నేను జెప్పఁగలను. రాజభటులు వారి నిక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చినప్పుడు తమతమ స్థానములను వదలి వారిద్దఱును గలసి పోయినారు. ఇప్పుడు నేనెవ్వరివంకఁజూచిన నతఁడే నాభర్తగాఁ గనబడుచున్నాఁడు.

మొ.ప్రహ—ఓప్రాణేశ్వరీ! నావంక తిన్నఁగా జూడు. నేను నీభర్తను కానా?

రెం-ప్రహ—ఓప్రాణేశ్వరీ! అతనివంకఁ జూడక నావంకఁ జూడు. నేనే నీకుభర్తనుకానా?—ఓక్రి వంచకుఁడా? నీవు మాయ చేసినంతమాత్రమున పెండ్లినాఁటినుండియు నన్నెఱిఁగిన నాధర్మపత్ని నిన్ను భర్తయనుకొను ననుకొన్నావురా?—ఓప్రాణేశ్వరీ! నిజము చెప్పవేమి?

కైక—మీరారే నాప్రాణవల్లభులలాగున నున్నారు.

మొ-ప్రహ—ఓప్రాణేశ్వరీ! యీమోసగాని మాయమాటలను నమ్మి మోసపోకు, నీవిందాక నాకుడిప్రక్కను గూరుచుండలేదా? యింతలోనే నన్ను గుఱుతుపట్టలేక పోయినావా? నేనే నీకు నిజమయిన భర్తనగుదునో, కానో నా మొగముచూచి చెప్పు.

కైక—మీరారును నాప్రాణవల్లభులలాగుననే యున్నారు.

ధర్మా—ఈయంశమీలాగున తేలదు. నీభర్తయెవ్వరో యీ మాట యటుండనిచ్చి నేరముజరిగినదో లేదో నిజముచెప్పు.

కైక—నాభర్తనుదప్ప నేను పరపురుషుని కన్నెత్తి చూడ లేను.

ధర్మా—అదికాదు. ఈయభియోగ పత్రికలోఁ జెప్పఁబడిన కాలమున నొకపురుషుఁడు శయనగృహమున నీయొద్దనున్నాఁడా ?

కైక— నాభర్త నాయొద్దనున్నాఁడు

మొ-ప్రహా—అక్కడున్నవాఁడు నీభర్తగాఁడు. నీభర్తయొక్క రూపమును ధరించివచ్చిన వజ్రహస్తుఁడు.

రెం-ప్రహా—ఆమాట పరమసత్యము. ఆవేషము వేసికొని వచ్చి స్త్రీతో నున్నవాఁడు వంచకుఁడయిన వజ్రహస్తుఁడే.

ధర్మా—ఇటువంటి వ్యవహారములలో పెద్దమనుష్యులు సభల కెక్కరాదు. ఎక్కినపక్షమున నుభయుల గౌరవమును బోవుటయే కాక యిల్లాండ్రకుఁగూడ నపఖ్యాతివచ్చును. ఈవిషయములో వాది ప్రతివాదు లిద్దఱును సఖ్యపడి సమాధాన పడవలెను.

మొ-ప్రహా—సభ కెక్కిన యీవ్యవహారములో నిఁక సఖ్యము కుదురదు. ధర్మాధికారులు సత్యము కనిపెట్టి దోషిని క్రూరముగా శిక్షింపవలెను.

రెం-ప్రహా—ఈ వజ్రహస్తుఁడు చెప్పినమాట సర్వజనశ్లాఘా పాత్రముగా నున్నది. ఏలినవారు దోషికి క్రూరదండనము విధింప వలెను.

మొ-ప్రహా—ఓరీద్రోహీ ! వజ్రహస్తుఁడవు నీవా ! నేనా ?

రెం-ప్రహా—ఓరివంచకుఁడా ! నీవు వజ్రహస్తుఁడవుగాక మఱి యెవ్వఁడవురా ? నీవు లోకమును వంచింపఁదలఁచుకొన్నను శ్రీమహేశ్వరుని పంచముఖములవలెఁ గూరుచున్న యీ పండితపంచకమైనను నీమోసము తెలిసికోలేదనుకొన్నావురా ? ఓరిపాపాత్ముఁడా ! ఓరి క్రూర—

ధర్మా — మీలో మీరు పోట్లాడక యూరకుండుడు. — ఓ విద్వదగ్రగణ్యులారా! మీరే యిప్పుడు శాస్త్రసిద్ధాంతానుసారముగా ధర్మనిర్ణయము చేయవలెను. నిజము చెప్పక యింతసేపు మాకు నిష్కారణముగా నాయాసము కలుగఁజేసినందునకయి యీసారి యపరాధికి మే మతిఘోరశిక్ష విధింపఁదలఁచుకొన్నాము. మీరిప్పుడు సిద్ధాంతీకరింపవలసిన యంశములు — ౧. వీరిలో వజ్రహస్తుఁడెవఁడు; ౨. వజ్రహస్తుఁడు నేరము చేసినాఁడా, లేదా? ౩. ఈమె నిజమయిన కైకసి యగునా! కాదా? — ముఖ్యముగా నీమూఁడంశములను మీరు శాస్త్రపద్ధతిని నిర్ధారణము చేయవలెను.

అని ఖరాసురుఁడు సెలవియ్యఁగానే సిద్ధాంతులాకాశమువంకఁ జూచియు వ్రేళ్ళు మడచియు నేలమీఁద నంకెలు వేసియు ముకుపుటముల వ్రేళ్ళు చొనిపియు నొండొరులతో గుసగుసలాడియు లెక్కలు వేసి తలపోఁతలకుఁ జొచ్చిరి. ఈలోపల ధర్మాధికారి పీఠము మీఁద వెనుక కొఱిగి యొక్క కునుకు కునికెను. సభలో నిలిచి యున్న యుభయవాదుల పక్షములవారును విద్వాంసు లేమి సెలవిత్తురో యని విననుత్సుకులై వేచియుండిరి. చూడవచ్చినవారందఱును వివిధవిషయములనుగూర్చి తమలోఁదాము సంభాషించుకొనుచుండిరి. ఈప్రకారముగా రెండుగడియలసేపు నడచునప్పటికి సిద్ధాంతులలో నొకరు లేఖకునిఁ బిలిచి తమయభిప్రాయములను వ్రాయవలసిన దని చెప్పెను. మనదేశమునందు వలెనే యీదేశమునందును విద్వాంసులకు శాస్త్రజ్ఞానమే కాని యక్షరజ్ఞాన ముండదు. అందుచేతనే యీదేశమునందు వైయాకరణుఁడు తన చుట్టముల కుత్తరము వ్రాయవలసివచ్చినను లౌకికుల నొద్దకుఁబోయి వ్రాయించుకోవలసినవాఁడే కాని స్వయముగా వ్రాసికోనేర్చినవాఁడు కాఁడు. ఆసంగతి యటుండనిచ్చి కార్యాంశమును చిత్తగింపుఁడు. లేఖకుఁడు ధర్మా

ధికారిని లేపినపిమ్మట జ్యోతిష్కులు తమ సిద్ధాంతములను దెలిపిరి. వారిలో వృశ్చికరోముఁడును కంటకరోముఁడును రెండవ ప్రహస్తుఁడే వజ్రహస్తుఁడనిచెప్పిరి. తక్కిన ముగ్గురును మొదటిప్రహస్తుఁడే వజ్రహస్తుఁడనిరి. ఇఁక రెండవసారాంశములో వృశ్చికరోముఁడునుకంటకరోముఁడునువజ్రహస్తుఁడు నేరముచేసినాఁడనిరి. అగ్నిరోముఁడును, సర్పరోముఁడును వజ్రహస్తుఁడు నేరము చేయలేదనియు నతనియందలి ద్వేషము చేత భార్యాభర్తలిద్దరు లేకమయి యీదోషారోపణముచేసినారనియు పలికిరి. మూఁడవసారాంశమును గూర్చి యేవురుసిద్ధాంతులును నైకకంఠ్యముతో నామె నిజమయినకైకసి యనియే సిద్ధాతము చేసిరి. అప్పుడు వాదిబంధువు లగ్నిరోమ సర్పరోములు వజ్రహస్తునివలన లంచము గొనిరని కేకలు వేయఁజొచ్చిరి; ప్రతివాదిబంధువులు వృశ్చికరోమాదులు ప్రహస్తునివలన లంచములు గైకొనిరని కేకలువేయ నారంభించిరి. ధర్మాధికారి వారికలకలములువారించి సిద్ధాంతులలో నధిక సంఖ్యగలవారి యభిప్రాయాను సారముగా వజ్రహస్తునికి రెండు సంవత్సరములు కారాగృహవాసశిక్ష విధించినట్లు తీర్పు వ్రాసి వినిపించెను. సిద్ధాంతుల యభిప్రాయము ననుసరించి తనకు శిక్షయగునని మొదటిప్రహస్తుఁడు వడవడ వడఁకుచు భూమిమీఁదఁబడి మూర్ఛపోయెను. అందఱును మూఁగి చన్నీళ్ళు చల్లి యాతనిని మూర్ఛ తేర్చునప్పటి కా సందడిలో రెండవ ప్రహస్తుఁడు కనఁబడక యదృశ్యుఁడయ్యెను. అప్పుడా యంతర్ధానము నొందినవాఁడే నిజమయిన వజ్రహస్తుఁడని యెల్లవారికిని బోధపడెను. ధర్మాధికారి రాజభటులను జూచి యీఁగయయి యతఁ డెగిరిపోయి యుండును. పట్టుకొండని రాజభటుల కాజ్ఞాపించెను. వారు నానాముఖముల నరచుచు పరుగెత్తిరికాని వారికంటి కెవ్వరును నక్షత్రమండలము లోపలఁ గాన బడలేదు. ఈప్రకారముగా మొదటి వ్యవహారము

తీర్పుఁబడిన తరువాత దొంగతనపు వ్యవహారమును తీర్చుటకయి నేరము మోపినవానిని మోపఁబడినవానిని పిలిపింపుమని మరల ధర్మాధికారి లేఖకుని కుత్తరువు చేసెను.

అంతట లేఖకుని యొక్క యాజ్ఞాప్రకారముగా రాజభటులు దూషణుని ఘూత్రమాకుని గొనివచ్చి ధర్మాధికారియెదుట నిలువఁబెట్టిరి.

ధర్మా—ఓ దూషణా! నీవు తెచ్చిన యభియోగమేమి ?

దూష—ఈ ఘూత్రమాకుఁడు మాబంధువర్గములోనివాఁడు. దుస్సహవాసము చేత నితఁడు చిన్ననాఁటినుండియు దుష్టవర్తనుఁడయి జూదములాడుచు పూర్వు లార్జించియుంచిన ధనమునంతను పాడుచేసి విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగుచున్నాఁడు. ఇతఁడు తన తల్లిదండ్రులు విధ్యుక్తముగా వివాహము చేసిన భార్యను విడనాడి జారవృత్తి నవలంబించి యొకవేశ్య నుంచుకొని యున్నాఁడు. విత్తములేనిదే వేశ్యచిత్తమును గొనుట యెప్పుడును సంభవింపనేరదు గనుక, విత్తహీనుఁడయిన ప్పుడు జారత్వమును చోరత్వ మనుసరించి యుండకమానదు. ఇతఁడు కొంతకాలము క్రిందట మాయింటికి చుట్టపుఁజూపుగావచ్చి చావడిలో నాడుకొనుచున్న మాచిన్నదానినగయొకటి త్రెంపుకొనిపోయి వేశ్య కిచ్చినాఁడు. రక్తస్పర్శ గలవాఁడగుటచేత మేమప్పు డీతనిని రచ్చకీడ్వక చీవాట్లుపెట్టి క్షమించి యూరకున్నాము. నిన్నటిదినము మాయింటికి మరల వచ్చి నా భార్యనగలపెట్టె యెత్తుకొని పాఱిపోయినాఁడు. పిల్లది చూచి యఱవఁగానే మేము వెంటఁబడితిమిగాని యితఁడు వీధిసబడి యేదో సందులోదూఱి యదృశ్యుఁడయినాఁడు.

ధర్మా—తరువాత నగలపెట్టె దొరకినదా?

దూష—దొరకలేదు. నేను వెంటనే రాజభటులను గొని

యితనియింటికిఁ బోయినాను. అప్పుడితఁడింటలేఁడు. ఇల్లు శోధించినాము గాని పెట్టె దొరకలేదు.

ధర్మా—ఇతఁడింటికే రానప్పుడు పెట్టె యెట్లు దొరకును? మీరు మొట్టమొదట వేశ్యయింటికిఁ బోవలసినది.

దూప—ఆపనియుఁ జేసినాము. పెట్టెకాని యితఁడు కాని యింట దొరకకపోఁగా మేమక్కడనుండి తిన్నగా వేశ్యయింటికిఁబోయి దాని యిల్లు శోధింపఁగా నొక మూలగదిలో నితఁడు దొరకెనుగాని పెట్టె మాత్రము దొరకలేదు. రాజభటు లితని పట్టుకొని దేవరసన్నిధికిఁ దెచ్చినారు. ఇతఁడు నగలపెట్టెను చంకక్రిందఁ బెట్టుకొని పరుగెత్తు చుండఁగా మేమందఱమును గన్నులారఁ జూచినాము.

ధర్మా—ధూమ్రమాతా! నీవేమి చెప్పకొనెదవు? నీవు రాజ బంధుఁడవయ్యును నీదుష్ప్రవర్తనముచేత బంధులమయిన మాకందఱి కిని తలవంపులు తెచ్చుచున్నావు.

ధూమ్రా—నావెనుకటి నడతనుబట్టి నేనేమి చెప్పినను నా మాట యెవ్వరును నమ్మరు. మొదట చిన్నదాని నగయెత్తుకొని పోయి నమాట వాస్తవమేకాని యీసారిమాత్రము నగలపెట్టెను నేను దొంగిలింపలేదు. నగలపెట్టె పోయినదన్న సమయమున నేను వేశ్య యింటనే యున్నాను.

ధర్మా—జార చోరులమాట నమ్మరాదు.—ఓవిద్వద్బ్రాహ్మణు లారా! నగలపెట్టె పోయినదో లేదో, ఆపెట్టె నితఁడపహరించినాఁడో లేదో, ఆపెట్టె యిప్పుడెక్కడనున్నదో, మీరే శాస్త్రదృష్టిచేతఁ జూచి సత్యము చెప్పుఁడు.

న్యాయస్థానమునకు వచ్చిన ప్రత్యభియోగమునందును మూఁడు సారాంశముల నేర్పఱుచుట యచ్చటి శాస్త్రమర్యాద. ధర్మాధికారి యీప్రకారముగా సారాంశముల నేర్పఱిచి వ్యవహారనిర్ణయ

ము చేయఁ గోరఁగా వెనుకఁ జెప్పినప్రకారముగానే సిద్ధాంతులు యథా
విధిగా చేయవలసిన తంతునంతను నడపి యాలోచించి యీసారి యభి
ప్రాయభేదము లేకుండ పూర్వాశయముల మూఁటిని శాస్త్ర దృష్టితో
సావధానముగాఁ జూచి యేకవాక్యముగా సిద్ధాంతీకరించి సత్యమును
జెప్పిరి. నగలపెట్టె పోవుట సత్యమేయనియు, దానిని తస్కరించి
నవాఁడే ధూమ్రాక్షుఁడేయనియు, ఇతఁడాపెట్టెను తానుంచుకొన్న
వేశ్యకీయ్యగా నావేశ్య యాపెట్టెను తానుంచుకొన్న విటపురుషుని చేతి
కిచ్చి యిల్లు దాటించె ననియు, వారేర్పఱచిన నిష్కృష్టాశయమును
లేఖకుఁడు వ్రాసి ధర్మాధికారి చేతికిచ్చెను. అదిచూచుకొని ధర్మాధి
కారి యాకాశమువంకఁ జూచి కొంతసేపాలోచించి, రాజబంధుని
నీచతస్కరునివలె చెఱసాలకుఁ బంపుట యుచితము కాదని నిశ్చయించి,
ధూమ్రాక్షునకు నూఱు సువర్ణములు ధనదండనమును విధించి,
ఆ మొత్తమును నెలదినములలోపల చెల్లించునట్లు తీర్పు చెప్పెను. ఆతీర్పు
వినిపింపఁగానే సభలోనుండి త్రిశిరుఁడను రాజకుమారుఁడు ధర్మాధి
కారివద్దకు నడిచివచ్చి దొంగిలింపఁబడిన నగలపెట్టెను దెచ్చి యాతని
పీఠముమీఁదఁ బెట్టి, ఆపెట్టెను ధూమ్రాక్షునాపముతో తానే దొంగి
లించితినని చెప్పి, శిక్షగా విధించిన నూఱుసువర్ణములును చెల్లించి
ధూమ్రాక్షుని విడిపించెను. అంతట ధర్మాధికారి మఱియొక్క వ్యవ
హారమును పరిష్కరించుటకయి వాది ప్రతివాదులను పిలిపింపుమని
లేఖకుని కుత్తరు విచ్చెను. అప్పటికి నాపూజాసమయమును భక్తులు
నాయాలయమునకు 'వచ్చు సమయమును సమీపించినందున, మహా
కాయుఁడుగారు సభ ముగియువఱకు నుండక నన్ను వెంటఁబెట్టుకొని
బండియెక్కి యింటికివచ్చిరి.

బండికుదుపుచేతఁగలిగిన యాయాసముకొంత శాంతిపొందినపిమ్మట
నేను నాయజమానునితో నాఁటి సభావ్యవహారములను గూర్చి

ము జ్యోతిష్కుల సిద్ధాంతనిర్ణయమునుగూర్చియుమాటాడ నారంభించి
తిని. నాయజమానుఁడు కొంతసేపు తానావిషయమయి నాతో మాటా
డుట కిష్టములేని వానివలెఁ గనబడినను నేను విడిచిపెట్టక వేసిన
ప్రశ్ననే మరలవేయుచు వచ్చుటచేత తుదకిష్టములేకయే నాప్రశ్నల
కుత్తరము చెప్పవలసినవాఁడయినందున మాయిరువురకు నీక్రిందిరీతి
సంభాషణముజరిగినది—

సత్య—ఓమహాప్రభూ! ఈజ్యోతిష్కుల వ్యవహారనిర్ణయ మెల్ల
ప్పుడు నీప్రకారముగానే యుండునా ? వేఱువిధముగా నుండునా ?

మహా—ఎప్పుడు నిదేప్రకారముగా నుండును.

సత్య—ఏకశాస్త్రమువలననే సిద్ధాంతనిర్ణయము చేయవలసి
నప్పుడు వీరిలోవీరి కభిప్రాయభేదము లేలకలుగును ?

మహా—శాస్త్ర మొక్కటికాదు; శాస్త్రములనంతములు.

సత్య—శాస్త్రము లనంతములయినను, అన్నియు నేకవిధముగా
ఫలమును జెప్పకపోయిన పక్షమున వానిలో గొన్ని యసత్యములు
కావలసివచ్చును.

మహా—శాస్త్రము లసత్యము లెన్నటికినిగావు. ఈభేదమునకుఁ
గారణము శాస్త్రార్థముచేయువారి బుద్ధివిశేషములో నుండును. ఫలము
లను జెప్పువారు తమతమ బుద్ధ్యనుసారముగా నూహించి చెప్పుట
వలన నిట్టి భిన్నాభిప్రాయములుకలుగుచుండును.

సత్య—నియమములేక యెవరిబుద్ధికి తోఁచినట్లు వా రర్థము
చేయుచువచ్చినచో శాస్త్రములవలన ప్రయోజనమేమి ?

మహా—శాస్త్రము లెవరిబుద్ధికి తోఁచినట్లు వారి కర్థమిచ్చు
నవికావు. అవి యందఱికి నేకార్థమునే యిచ్చును. అయినను శాస్త్రార్థ
నిర్ణయముచేయువారు ముహూర్తము తిన్నగా కట్టలేక పోవుటవలనను
గణన తిన్నగా చేయలేకపోవుటవలనను ఫలములోఁ గొన్ని వ్యత్యాస
ములుకలుగుచుండును.

సత్యా—జనుల ధనప్రాణములతో సంబంధించిన వ్యవహారములలో సత్య నిర్ణయముచేయుట కేర్పాటుచేయబడిన పండితోత్తములైనను చక్కగా కాలము గట్టఁగలవారిని, సరిగా, లెక్కవేయఁగలవారిని విచారించి యేర్పాటుచేయరా?

మహా—పండితోద్యోగమునకు దేశములోఁ గల జ్యోతిష విద్వాంసులలో శ్రేష్ఠతములనే యేరి యేర్పాటుచేయుదురుగాని యిది గుప్త శాస్త్రమగుటచేత నెవ్వరు గట్టివారో యెవ్వరు కారో యేర్పాటుచేయుట యసాధ్యము. ఇటువంటి శాస్త్రములు రహస్యముగా నుంచఁబడినంత కాలమే తమమహిమలను గలిగి యుండును గాని యందఱికిని వెల్లడించినచో మహిమలను గోల్పోయి పాటితప్పిపోవును. కాఁబట్టి శాస్త్రమన్నది యెవరికిని దెలియకుండ సదా గోప్యముగా నుండవలెను.

సత్యా—తమరు సెలవిచ్చినది కొంతవఱకు సత్యమేకాని—

మహా—కాని యని నీవేమో సంశయపడుచున్నావేమి? నేను చెప్పినది సత్యమగునా? కాదా?

సత్యా—తమరు సెలవిచ్చినది నిస్సందేహముగా సత్యము. అంత సత్యమును మాత్రమును లేదు. నాకు వేదవాక్యమునకంటెను తమవాక్యమునం దెక్కువ గౌరవము. సూర్య చంద్రులు గతులుతప్పినను తమ నోటినుండి యసత్యవాక్కు బయలువెడలునా? శాస్త్రమర్మము లెప్పుడును సర్వజనులకును వెల్లడిచేయఁగూడదు. అందులో ముఖ్యముగా మూఁడుశాస్త్రములు పరమగుహ్యములు. అందుచేతనే మాదేశము నందుగూడ చదువెఱుఁగనివారు సహితము జ్యోతిశ్శాస్త్రములోను, వైద్యశాస్త్రములోను, మంత్రశాస్త్రములోను, మహావిద్వాంసులయి జనసమ్మానముపొంది కోటీశ్వరు లగుచున్నారు.

మహా—ఈసంభాషణమునుబట్టి నీవు రహస్యోపదేశమునకు పాత్రుఁడవయినట్టు నాబుద్ధికి పొడకట్టినది కాఁబట్టి నేనిప్పుడు మర్మము

నిడిచి సిద్ధాంతులు చెప్పు ఫలములతో వ్యత్యాసము కలుగుటకుఁగల నిజమయిన కారణమును తెలిపెదను. నీవిది విశ్వాసహీనులతోఁ జెప్పక మహారహస్యముగా నుంచవలెను. ఇట్టి జ్ఞానదానమునకెల్ల వారును సర్వులుకారుసుమా !

సత్యా—తమరు సెలవిచ్చినది పరమసత్యము. జ్ఞానోపదేశమున కందఱును యోగ్యులుకారు. నేను యోగ్యుఁడనని తమచిత్తమునకు దోఁచిన పక్షమున—

మహా—నీయోగ్యతావిషయమై మాకణుమాత్రమును సందేహములేదు. జ్యోతిషము తప్పిపోవుటకు నిజమైన కారణము పరమేశ్వర శాపము. నీవు భక్తాగ్రేసరుఁడవగుటచేత పరమరహస్యమైనను దాచక నీకిది నేను సమగ్రముగా నుపదేశించినాను. నీ విది భక్తిహీనుల కెప్పుడును చెవిని వేయఁగూడదు. ఇప్పుడు నీకు తృప్తికలిగినదా ?

సత్యా—నిజమైనకారణమును గ్రహించుటచేత నే నిప్పుడు పరమ సంతుష్టాంతరంగుఁడ నయినాను. ఇది యత్యంతగుహ్యమైన పరమ రహస్య మనుటకు సందేహము లేదు. ఇది దేవరహస్యమే కాకపోయిన పక్షమున, పురాణములనురచించిన మాదేశములోని సర్వజ్ఞులయిన మహా ర్షులకొక్కరికైన దెలిసియుండకపోవునా ? నేను మాదేశము చేరిన తోడనే దీఁనిని పద్మపురాణముయొక్క యుత్తరభాగములోని యష్టోత్తర శతసహస్రాధ్యాయమునందుఁ జేర్చి వ్యాసప్రోక్తము చేయించెదను. తమరీ శాపకారణము నామీఁదలాగ్రముగా సెలవియ్యవలెను.

మహా—పూర్వకాలమునందు శ్రీసాంబమూర్తివారు త్రిపు రాసుర సంహారము చేయఁబూని యుద్ధసన్నద్ధులయియున్న ప్పుడు ముందుగా శుక్రాచార్యులవారా వృత్తాంత మును తమ జ్యోతిశ్శాస్త్ర మహిమచేఁ దెలిసికొని శిష్యులకు తెలుపగా, వారు శివుఁడు వచ్చులోపల తమ పురములతో పాతాళలోకము

నకు యాత్రవెడలిరి. తరువాత సమస్తసన్నాహములతోను శివుడు వచ్చి త్రిపురములను గానక తనదివ్యదృష్టిచేత నిది యంతయు శుక్రాచార్యుల కృత్యమని తెలిసికొని జ్యోతిషమెల్లప్పుడును యథార్థము కాకపోవును గాకయని శపించెను. దీనిమర్మ మిది.

సత్యా—నేను ధన్యుడనయినాను. తమరు మర్మమువిడిచి యీ రహస్యమును నాకానతిచ్చినందున, నెలవయినంతమట్టుకు నాకు తెలిసిన రహస్యము నొకదానిని దేవర వారితో మనవిచేసెదను. జ్యోతిషము నకు పార్వతీశాపమున్నమాట మీరాపురాణములయం దెచ్చటనైనం జూచియున్నారా?

మహా—లేదు. జ్యోతిశ్శాస్త్రమున కొక్క యీశ్వరశాపమే గాక పార్వతీశాపము కూడ నున్నదా? ఏమి యీవింత!

సత్యా—జ్యోతిశ్శాస్త్రము సందిగ్ధఫలముల నిచ్చుటకు ముఖ్యకారణము పార్వతీశాపమే. పూర్వము సాంబశివులవారు సభలో గూరుచుండి జ్యోతిశ్శాస్త్రముయొక్క సత్యమును పరీక్షింపవలెనని యెంచి బృహస్పతినిజూచి యిప్పుడు పార్వతీదేవి యేమి చేయుచున్నదో చెప్పుమనియడిగెను. అతడు శాస్త్రదృష్టిచేతఁజూచి పార్వతీదేవి వస్త్రహీనయై యభ్యంజనస్నానము చేయుచున్నదని చెప్పెను. ఆవాక్యముయొక్క యథార్థతను కన్నులార చూడవలెనని శివుడు తత్క్షణమే కొలువు విడిచి లేచి తిన్నగా నంతఃపురమునకుఁబోయి, నలుగుపిండితోఁజేసి ప్రాణప్రతిష్ఠ చేసి కావలియుంచిన విఘ్నేశ్వరుఁడు లోపలికి పోనీకపోఁగా నతనిశిరస్సు ఖండించి పోయి చూచి జ్యోతిశ్శాస్త్రముయొక్క సత్యమున కత్యాశ్చర్యపడెను. జ్యోతిశ్శాస్త్రమువలన స్త్రీలగుట్టు మగవారికి తెలిసిపోవుచున్నదిగదా యని పార్వతీదేవి యాగ్రహముతో జ్యోతిశ్శాస్త్రము ఫలింపక పోవునుగాక యని ఘోరశాపమిచ్చెను. జ్యోతిష్కులు చెప్పినఫలము తప్పిపోవుట కీశాపములే కారణములుగాని శాస్త్రమెంత మాత్రము నబద్ధముకాదు.

మహా——దేవతలంతయును మహాదుర్మార్గులు. అందులోను దేవగురువైన బృహస్పతి పరమదుర్మార్గుడు. కాకపోయినపక్షమున సమూలమైన జ్యోతిశ్శాస్త్రమునకు నిష్కారణముగా శాపము తెచ్చి పెట్టునా? ఇటువంటి దుష్కార్యమును జేసినందుకు మారావణ మహారాజుగారు తేకపోఁబట్టి బ్రతికిపోయినాఁడు. పాపీ చిరాయు వనుట చేత నెల్లకాలము నాతనినే బ్రతుకనిమ్ము. సత్యమిప్పుడు నాకు పూర్ణముగా బోధపడినది. జగత్తునకు తల్లిదండ్రులయిన పార్వతీపరమేశ్వరులిద్దఱును శాపములు పెట్టిన తరువాత సిద్ధాంతులు చెప్పినఫలము తప్పిపోవుటలో నాశ్చర్య మేమున్నది? సిద్ధాంతులు లంచములు పుచ్చుకొని తప్పుఫలములను చెప్పుదురు. రంకురుగాని చెప్పినఫలములు తప్పిపోవుటకు లంచము లక్కఱలేక యీశాపములే చాలును.

ఇంతవఱకు సంభాషణ జరుగునప్పటికి నాన్నాజాసమయమును భక్తులు దర్శింపవచ్చు సమయమును సమీపించినందున నాయర్చకులు రాఁగా మహాకాయుఁడుగారు నన్ను విడిచి లోపలికిఁ బోయిరి. అంతట నేనిదఱకు వర్ణించినప్రకారముగా నానిత్యకృత్యములు యథావిధిగా జరుగ నారంభించెను.

అయిదవ ప్రకరణము.

సభాసందర్శనము చేసి వచ్చిన తరువాత మూఁడవనాఁడు మధ్యాహ్నము మూఁడు గంటలవేళ మహాకాయుఁడుగారువచ్చి, నేఁడు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునుగూర్చి సభ జరుగఁబోవుచున్నది గనుక తనవెంటఁ జూడ రమ్మని నన్ను పిలిచిరి. మొన్న బండిలో తగిలిన కుదుపువలన గలిగిననొప్పి లింకను తిన్నగా పోకపోయినను, ఆయనమాటకు మాఱు

పలుక వెలువడి ప్రమాణమై యాయనవెంట బయలుదేరితిని. బండిలో నెక్కినది మొదలుకొని సభామందిరము చేరువఱకును జరిగినకథ యంతయు నించుమించుగా వెనుక వర్ణించినరీతిగానే యున్నది; గాని బండి దిగినతరువాత వెనుకటివలె మా యజమానుఁడుగాక సేవకుఁడే నన్ను లోపలికిఁ దీసికొనిపోయి యొక యున్నతాసనముమీఁదఁ గూరుచుండఁబెట్టెను. మేము వీథిగుమ్మముచేరఁగానే నాఁటిదినము సభలో తాను ధూమ్రాక్ష వేషముతో నగలుపెట్టెను నంగీకరించితినని తెల్పియిచ్చిన త్రిశిరుఁడు మాకెదురుగా వచ్చి ప్రత్యుత్థానముచేసి నన్ను లోపలికిఁ గొనిపోయి యుచితాసనముమీఁదఁ గూరుచుండఁబెట్టెను. మేము పోవునప్పటికే సభాభవనము మహాజనులతో నిండి యుండెను. అందులోఁ గొందఱు ప్రాక్తనశాస్త్రము బద్ధమని వాదించుటకయి యక్కడకు వచ్చిరి; మఱికొందఱు వారివాదమును ఖండించి పూర్వసిద్ధాంతమును స్థాపించుటకయి వచ్చిరి; తక్కినవా రుభయవాదములను విని వేడుక చూచుటకొఱకును నవనాగరికులను గేలిచేయుటకొఱకును వచ్చిరి. అప్పు డుపన్యాససమయ మయినందున పూర్వపక్షులలో నొకరులేచి త్రిశిరుఁడుగారి నగ్రాసనాసీనునిగా నేర్పఱుపఁ గోరెను; వెంటనే సిద్ధాంతులలో నొకరు లేచి నవనాగరికాగ్రగణ్యుఁ డయిన యాయన నాపనికి నియమించుట కాక్షేపించి మహాకాయుఁడు గారి నగ్రాసనాసీనునిగా నేర్పఱుపఁగోరెను. అట్టి పూర్వనాగరికాగ్రగణ్యుఁ డగ్రపీఠమున కనర్హుఁడని మఱియొకఁడు లేచి నిషేధించెను. ఈ ప్రకారముగా వీరు నియమించినవారిని వారు పనికిరారనియు, వారు నియమించినవారిని వీరు పనికిరారనియు, ఉభయపక్షములవారును రెండుగడియలు తగవులాడినపిమ్మట నుభయపక్షములవారు నంగీకరించినవా రొక్కరును దొరకకపోవుటచేత నాఁటికి సభ ముగియునట్లు కనఁబడెను. ఇంతలో నొక బుద్ధిమంతుఁడు లేచి లంకానగరవాసులందఱు

నేనో యొకపక్షములోఁ జేరినవారగుటచేత వారిని విడిచి విదేశీయుఁడయి నిష్పక్షపాతబుద్ధి గలవాఁడనయిన వాలఖిల్యమహర్షిని అగ్రాసనాసీనునిజేసి సభసాగింపవచ్చునని యాలోచన చెప్పెను. ముల్లోకములను మ్రింగఁజాలిన దేవాంతక నరాంతకులవంటి మహాసమర్థులంతమంది స్వదేశస్థులుండఁగా వ్రేలికణుపెంత లేని యంగుష్ఠమాత్రశరీరునిఁ బరదేశస్థుని కగ్రపీఠమిచ్చుట యవమానకరమని దేశాభిమానులు కొందఱాక్షేపించినను అర్హతరులు మఱియెవ్వరును దొరకనందున పరస్పరజయకాంక్షులయియున్న యుభయపక్షములవారిలో ప్రధానపురుషులు నాఁడే తమవిజయమును లోకవిశ్రుతము చేయవలెనన్న యపేక్షచేత నన్నగ్రాసనాసీనునిగా నంగీకరించిరి. నేను సూక్ష్మకాయుఁడనగుటచేత కుర్చీలోఁ గూర్చున్నపక్షమున నన్ను సభికులు చూడఁజాలరని యుపన్యాసకుని ముందుంచిన బల్లమీఁద నన్నుఁ గూరుచుండఁబెట్టిరి. ఉపన్యాసకుని పేరు దీర్ఘరోముఁడని సభవారిలో నొకరు నాతోఁజెప్పిరి. అతఁడు వచ్చి బల్లముందు నిలువఁబడినప్పుడు మన దేశపునరపరిమాణమునుబట్టి నీలిపగ్గములవలె మూఁడునాలుగు నిలువుల పొడవుగలిగి నేను గూరుచున్న బల్లనంటుచున్న యాతని గడ్డపు వెండ్రుకల దీర్ఘత్వమునుబట్టి దీర్ఘరోముఁడన్నది సార్థకనామధేయమని నేను భావించితిని. ఉపన్యాసవిషయమును నేను సభవారికి విన్నవించినపిమ్మట నుపన్యాసకుఁడు తనయుపన్యాసము నుపక్రమించెను. మనవారు గ్రంథములలో మేఘగంభీరభాషణము లని వర్ణింపఁగా వినుటయేకాని పిడుగులుపడినట్లు కర్ణకఠోరముగా నాఁడాతని మాటలు చెవినిబడువఱకును మేఘగంభీరభాషణముల యర్థము నాకనుభవమునకు రాలేదు. ఆదుస్సహమయిన శ్రవణవిదారణదారుణశబ్దములకు తాళలేక నేను నాచెవులలో గుడ్డలు దోనుపుకొంటి

ని ఆయుపాయముచేత సద్దణఁగినందునను బండికుదుపుచేతఁ గలిగిన యాయాసముచేత నిద్రవచ్చినందునను నావెనుకనుంచిన దిండునకుఁ జేరగిలఁబడి నేను హాయిగా నిద్రపోయినాను. సభికులుమాత్రము నాగుట్టు తెలిసికోలేక నేను యోగముపట్టి యోగనిద్ర నవలంబించి దివ్యదృష్టిచేతను దివ్యజ్ఞానముచేతను నాఁటియుపన్యాసమును మాత్రమే గాక జ్యోతిశ్శాస్త్రముయొక్క సత్యమునుగూడ గ్రహించుచున్నా నని తలఁచిరి. అందుచేత నుపన్యాసముయొక్క ప్రథమభాగమును మీకుఁ దెలుపకపోయిన తప్పిదమును దీనిని జదువువారు మన్నిం తురని నమ్మెదను. ఆవిషయమును తరువాత నితరులనడిగి తెలిసికొని మీకు తెలిపియుందునుగాని అట్లుచేసినచో నాయోగమహిమకే భంగ ముకలిగి జనులకో శాస్త్రమునం దవిశ్వాసము కలుగునన్న భీతిచేత నేనితరుల నడుగక శాస్త్రమర్యాదను కాపాడుటకు కంకణము కట్టుకొన్న మీరు నాసమయోచితబుద్ధిని శ్లాఘింతురన్న పూర్ణ విశ్వాసముచేత శాస్త్రగౌరవమును నిలువఁబెట్టినాను. నేను గాఢ నిద్రలోనుండగా నుపన్యాసకుఁ డేదో ముఖ్యాంశమును జెప్పుచు బల్లమీఁద నొక దుద్దుగుద్దెను. ఆగుద్దుతో నన్నావఱకాశ్రయించి యున్న నిద్రాదేవి భయపడి నన్ను ముందుకుఁ బడద్రోచి క్షణకాల ములో నన్నువిడిచి పాఱిపోయెను. నేనును కన్నులు తెఱచిచూచి మెల్లగాలేచి మరల యథాస్థానముచేరి దిండునానుకొని సావధానచిత్తుం డనై కూరుచుంటిని. అప్పుడు నన్నుఁజూచిన సభాస్తారు లీమహా మునియొక్క యోగనిష్ఠకు నడుమ భంగమువచ్చినదని కొందఱును; ఈమహర్షి తనంత తానే లేచినాఁడుకాని సమాధి చెడలేదని కొంద ఱును, సమాధి చేసినపక్షమున మౌనముద్రవూని ప్రాణాయామము పట్టి మరల యోగనిద్ర వహించునని కొందఱును, నానావిధములఁ జెప్పుకొనసాగిరి. ఇంతలో నుపన్యాసకుఁ డితరులమాటలు చెవిచొర

కుండ తానే యుచ్చైస్స్వరముతో మాటాడఁజొచ్చినందున వారిమా టలు పూర్ణముగా వినుటకు నాకవకాశము లేకపోయినది.

ఉపన్యాసకుఁడు—ఈపాడుజ్యోతిశ్శాస్త్రము వివేకమును పాఱఁ ద్రోలి బుద్ధిని మ్రింగివేసి యాలోచన నడఁగఁద్రొక్కి తెలివిగల వారిని సహితము సమస్త విషయములయందును వంచకులయినమూ ఢులకు దాసులను జేయుచున్నది. శాస్త్రనామము ధరించిన యీపిశా చముయొక్క సమ్మోహనయంత్రములోఁ జిక్కి భ్రమపడి మనుష్య ప్రకృతి కలంకారమయిన స్వాతంత్ర్యమును పోఁగొట్టుకొని మన మందఱమును నిష్కారణముగా బుద్ధిపూర్వకముగాఁ దెచ్చుకొన్న కష్టములపాలయి బాధపడుచున్నాము. మన మొకయిల్లు కట్టుకోవలె నన్నచో మనకిష్టమయిన తావునను సమయమునను కట్టుకొనక మూర్ఖ సిద్ధాంతిచెప్పిన తావునను ముహూర్తమునను కట్టుకొనవలసినవార మగుచున్నాము ; నుయ్యి త్రవ్వించుకోఁ దలఁచుకొన్నచో మన మన స్సునవచ్చిన యనుకూలమైన తావున త్రవ్వించుకొనక మూర్ఖ సిద్ధాంతి చూపిన మూలను త్రవ్వించుకొనవలసినవార మగుచున్నాము ; మన బిడ్డకు పెండ్లిచేయఁదలఁచుకొన్నచో మనకనుకూలుఁడుగా కనఁబడు వరుని నిర్ణయించి వీలయినకాలమునందు వివాహముచేయక మూర్ఖ సిద్ధాంతి పెట్టిన నిశాముహూర్తమునందో యెప్పుడో ప్రవర్తనచేతఁ గాకపోయినను జన్మపత్రముచేత నతఁడు మంచివాఁడన్నవరుని కిచ్చి పెండ్లిచేయ వలసినవార మగుచున్నాము. మన మొక యూరికి పోఁద లఁచుకొన్నచో మనకు తీఱికయైన సమయమున బయలుదేఱక మూర్ఖసిద్ధాంతిచెప్పిన దినమునందును వారమునందును కాలమునం దును ప్రయాణము కావలసిన వారమగుచున్నాము ; మనము క్షౌరము చేయించుకోఁ దలఁచుకొన్నచో మన కవకాశముగా నున్ననాఁడు చేయించుకొనక మూర్ఖసిద్ధాంతి చెప్పిన తిథివారముల

యందే తల గొఱిగించుకోవలసిన వార మగుచున్నాము. మనము క్రొత్తబట్టను కట్టుకోఁదలఁచినచో కావలసినప్పుడు కట్టుకొనక మూర్ఖసిద్ధాంతి తెలిపిన దినమును వారమును వచ్చువఱకును వేచియుండవలసినవార మగుచున్నాము. వేయేల? మనము క్రొత్తగా భార్యవద్ద పరుండఁ దలఁచుకొన్నను, గృహమునఁ బ్రవేశింపఁదలఁచుకొన్నను, రోగమునకు మందు పుచ్చుకోఁదలఁచుకొన్నను, మూర్ఖసిద్ధాంతియే మనకు కాలనిర్ణయము చేయవలెను. ఇట్టి నిత్యకృత్యములలోనే మనకు స్వాతంత్ర్యము లేనిచో లోకములో నింతకంటె క్రూరదాస్యము మఱియేముండును? మూర్ఖసిద్ధాంతి—;

వృశ్చికరోముఁడు—మీరు మూర్ఖసిద్ధాంతియని లోకోపకారులయి మహావిద్వాంసులయిన జ్యోతిష్కులను నిర్హేతుకముగా దూషించి మహాదోషము కట్టుకొనుచున్నారు. ఈసిద్ధాంతులే యుండి వివాహాదికార్యములయందు మంచిముహూర్తములు పెట్టి లోకమునకుపకారము చేయనిచో లోకమెట్లు దురవస్థల పాలగునో—

ఉప—మీరుపన్యాసమధ్యమున మాటాడరాదు—

మహాకాయుఁడు—మీరు సిద్ధాంతులను మూర్ఖులని దూషింపరాదు.

త్రిశిరుఁడు—మీరిఁకముందు సిద్ధాంతికిముందు మూర్ఖశబ్దము పెట్టక మాటాడుఁడు.

ఉప—సిద్ధాంతులు లోకమునకుఁ జేయుచున్న యుపకారము చెప్పనక్కఱలేదు. లోకములోనున్న జాతకపత్రికలలో నెల్ల నుత్తమమైనదని చెప్పి యొకవరుని నిర్ణయించి మంచిముహూర్తము పెట్టి వివాహముచేయించి యీసిద్ధాంతి మంచిదోవతులచాపు కట్టుకొని పోయిన మూఁడుమాసముల పదిదినములలో జాతక పత్రికలలోని నూరేండ్లును ముహూర్తబలముచేత నూఱుదినములుగా మాఱఁగా

క్లేశాలు వైధవ్యదుఃఖ మనుభవింపవలసినదైనది. ఈ సిద్ధాంతి చెప్పిన ముహూర్తమునందు కట్టించి, పెట్టిన సుముహూర్తమునందు గృహప్రవేశమయిన మాపొరుగువారు నెలదినములలోపల గృహయజమానుఁడు స్వర్గస్థుఁడు కాఁగా తా మారుమాసము లిల్లుపాడుపఱిచి పొరుగువారిపంచను జేరవలసినవారైరి. నా మిత్రుని తండ్రి యెన్నియో దినములాగి యీ సిద్ధాంతి చెప్పిన ముహూర్తమునందు గ్రామాంతరమునకు బయలుదేఱినను త్రోవలో దొంగలు కొట్టఁగా బండి విఱుఁగబడి కాలువిఱుగఁగొట్టుకొని యర్ధరాత్రమునందు మరల స్వగృహమును జేరవలసినవాఁ డయినాఁడు.

పృచ్ఛ—అయ్యలారా! చిత్తగించినారా? ఈయన నన్నెట్లు దూషించుచున్నాఁడో! మూర్ఖపదము ప్రయోగించినప్పటికన్నను, ఈదూషణభాషణము లధికకర్ణకఠోరములుగా నున్నవి. పెద్దమనుష్యులింతమందియుండి పండితదూషణ జరుగుచుండఁగా చూచి యూరకుండుట మీకు ధర్మమా! వారిగ్రహచారము చాలక యాపదలు తటస్థమయినప్పుడు నేనేమిచేయగలను? ముహూర్తములు పెట్టుట నాపనికాని యాపదలు తప్పించుట నాపనికాదుకదా?

శ్రోత—మీరు మంచిముహూర్తములు పెట్టుటచేత విపత్తులు తొలఁగనిపక్షమున మీముహూర్తములతో నేమిప్రయోజనము?

మహా—మధ్య మీరు మాటాడుట యుక్తముకాదు. సామాన్యముగాఁ జెప్పక వక్కాణించి యొక్కరినిగూర్చి చెప్పుట యుపన్యాసకునికి మంచిపనికాదు. జ్యోతిషమువలన లాభమే లేకపోయిన పక్షమున నింతకాలమునుండి సర్వజ్ఞులయిన మనపెద్దలందఱును జన్మపత్రములు వ్రాయించుకొని సమస్తకార్యములకును శుభముహూర్తములు పెట్టించికొనుచుందురా? వ్యవహారదక్షులయిన ప్రభుత్వమువారు వ్యవహార నిమిత్తము జ్యోతిషవిద్వాంసులను నియమించుచుందురా?

త్రిశి—వీరి వ్యవహార నిర్ణయమునందలి సత్యము మొన్ననే కదా సభలో బయలఁబడినది? కల్పవృక్షములవలె పండితు లయిదు గురుచేరి సభలోఁగూరుచుండి నేను గోనిపోయిన నగలపెట్టెను ధూమ్రాక్షుఁడు దొంగిలినట్లు సిద్ధాంతముచేసినారు.

మహా—అదియంతయు మోసము. నిజమైన వ్యవహారములో నిజము తెలియును గాని పరీక్షింపవలెనని మోసముచేసిన వ్యవహారములో సత్యమెట్లు బయలఁబడును?

ఉప—నాయుపన్యాసము ముగియనియ్యరా?

మహా—కానిండి.

ఉప—లోకమునకుఁ గలిగెడియుపకారము లోకములోనివారైన యీసిద్ధాంతులకే కాని యితరలోకమున కణుమాత్రము గలుగదు. మనయింట కన్య రజస్వలయైనదో శాంతికావలెనో లేదో తెలిసికొనుటకయి ముందుగా సిద్ధాంతిగారికి దక్షిణముట్టవలెను; మనయింట నెవ్వరయిన పుట్టినపక్షమున పితృగండమున్నదో లేదో తెలిసికొనుటకయి ముందుగా సిద్ధాంతిగారికి దక్షిణముట్టవలెను; మనయింట నెవ్వరయిన చచ్చిరేని యిల్లు విడిచిపెట్టి లేచిపోవలయునో లేదో తెలిసికొనుటకయి ముందుగా సిద్ధాంతిగారికి దక్షిణముట్టవలెను. ఈప్రకారముగా పుట్టినది మొదలుకొని చచ్చువఱకును చెవులు కుట్టినను, పుట్టువెండ్రుకలు తీయించినను, అన్నము ముట్టించినను, చదువవేసినను, మఱియేపనిచేసినను సిద్ధాంతిగారిచేత ముహూర్తము పెట్టించుకొని యాయనకు ముట్టవలసినముడుపు నెప్పుడో యొకప్పుడు చెల్లింపక తప్పదు.

మహా—మీరు సిద్ధాంతులను వారివృత్తిని నిందింపఁగూడదు. వారు జనులకు ఫలములు చెప్పియు ముహూర్తములు పెట్టియు పడిన ప్రయాసమునకు ప్రతిఫలముగా ధనస్వీకారము చేయుచున్నారు. కాని

యూరక చిల్లిగవ్వయైనను గ్రహించుచుండ లేదు. చేతనైన పక్ష మున మీరు జ్యోతిశ్శాస్త్రము బద్ధమనుటకు చాలిన యుక్తులనుచెప్పుఁడు అప్పుడు మీహేత్వాభాసములను ఖండించుటకు మేము పూను కొందుము.

ఉప—ముహూర్తజాతకభాగము లసత్యమనుట కణుమాత్ర మును సందేహము లేదు. ఈగ్రామమునం దిద్దఱు రాజపుత్రు లొక స్త్రీనిమిత్తమున గర్భశత్రువులయి యొకరి నొకరు చంపవలెనని నిశ్చ యించుకొని యిద్దఱును వెఱియొక జ్యోతిష్కునియొద్దకుఁబోయి యుద్ధ విజయమునకు ముహూర్తము పెట్టుమని యడిగిరి. ఇద్దఱు జ్యోతిష్కు లును శాస్త్రవిచారముచేసి నాఁటిసాయంకాలము నాలుగు గడియల ప్రొద్దుండఁగా శత్రువిజయమునకు మంచి సమయమని ముహూర్తము పెట్టిరి. తనకే విజయము కలుగునని మొదటివాఁడును తనకే గెలుపు కలుగునని రెండవవాఁడును మనస్సులలో నమ్మి తాము జ్యోతిష్కుల నాలోచించిన మాట యొండొరులకు తెలియ నీయక రహస్యముగానుంచి యుద్ధాహ్వానములు మాత్రము చేసి కొని యిద్దఱును బయలుదేఱి ముహూర్తసమయమున కూరిబైలికి పోయి ఘటికాయంత్రములు ముందుంచుకొని సరిగా యుక్తసమయ మున దుష్టకత్తులతో యుద్ధమారంభించిరి. ఇద్దఱును పరస్పర జయకాం క్షచేత చావమోఁదుకొనఁగా నందొకఁ డప్పుడే దెబ్బలచేత కాలధర్మ మునొందెను. రెండవవాఁడు కంటికిదెబ్బతగిలించుకొని చావుతప్పి కన్నులొట్టబడి యొంటికంటితో బ్రతికెను. ఆమహాశూరులెవ్వరో, వారికి ముహూర్తము పెట్టిన మహాసూరు లెవ్వరో మీరందఱు నెఱు గుదురు. శాస్త్రమే యసత్యము కానిపక్షమున, ఏకముహూర్త మునందే యుద్ధ మారంభించినయొక్కరి కపజయమును నొక్కరికి జయ మును నేల కలుగవలెను? ఇంకొక్క నిదర్శనము చూడుఁడు.

మా పెద్దతమ్ముఁడును మా పాలికాఁపువాని పెద్దకొడుకును త్రుటికాల మైనను భేదములేక సరిగా నేకముహూర్తమునందే జననమొందిరి. జనన సమయమునం దిరువురకును గ్రహము లేకస్థానమునందే యున్నం దున సమాన ఫలమునే యియ్యవలసినను, మా వాఁడు చదువుకొని పరీక్షల నిచ్చి గొప్ప యుద్యోగము చేయుచుండఁగా మా పాలికాపుకొడుకు చదువెఱుఁగక పొలము దున్నుచు నీచదశయందే యున్నాఁడు. శాస్త్ర మబద్ధము కానిపక్షమున, ఏకసమయమునసే జననమొందిన యిరువుర కును గ్రహములు విరుద్ధఫలముల నేల కలుగఁజేయవలెను ? సిద్ధాంతులు చెప్పిన ఫలములు కొందఱికి సరిగా కలుగ వచ్చును. అప్పుడు సహిత మాఫలములు దైవికముగా కలిగినవే కాని సిద్ధాంతి యొఱిఁగి చెప్పుటవలనఁగలిగినవి కావు. ఏఁబదియేండ్లు బ్రతుకుదురని జన్మపత్రములలో వ్రాయఁబడియున్నవారు కొందఱంతకాలము జీవించినను, పలువు రంతకు లోపలను ముగ్గురు నలుగు రటు తరువాతనుగూడ మృతులగుదురు. ఈప్రకారముగానే కష్టములును సుఖములును దైవికముగా కొందఱికి చెప్పినట్లు కలిగినను పలువురకు కలుగవు. కార్యసాఫల్య మెప్పుడును యుక్తసమయమున తగినపని చేయుటవలనఁ గలుగునుగాని ముహూర్తమువలనఁ గలుగదు. ఇల్లు కాలుచున్నప్పుడు వెంటనే నీరు పోసినచల్లాఱును గాని ముహూర్తము నిమిత్తము వేచియుండినచో చల్లాఱదు. పాముకఱిచినప్పుడు తత్క్షణమే విషవైద్యునికొఱకు పరుగెత్తి చికిత్స చేయించిన విషము దిగునుగాని ముహూర్తము నిమిత్తము వేచియుండినచో విషభాధ తగ్గదు. ఈవిధముగానే వ్యవసాయమునం దైనను, వాణిజ్యమునం దైనను, మఱియేయితరవ్యాపారమునం దైన ను ముహూర్తముల నిమిత్తము వేచియుండక యుక్తసమయమునందు కృషిచేసినప్పుడు మాత్రమే కార్యసాఫల్యమగును. మంచిముహూర్త మును నిరీక్షించుచు పనిచేయక యోగ్యసమయమును వ్యర్థపుచ్చి

నచో మేలు కలుగుటకు మాఱుగా కార్యవిఘాతము గలిగి కీడు మూడును.

మహా — మీరు చెప్పెడు మాటలు యుక్తికిని లోకానుభవము నకును శాస్త్రమునకు విరుద్ధముగా నున్నవి. మంచిసిద్ధాంతి శాస్త్ర ముచూచి యాలోచించి చెప్పినప్పు డొక్కయక్షర మైనను హెచ్చు తగ్గులు లేక ఫలములు సరిగా కలుగును. నాతమ్ముని జన్మపత్రమును మొన్న నే నొక సిద్ధాంతికి చూపఁగా వెనుక జరిగిన దంతయు పూస గ్రుచ్చినట్లు సరిగా నతఁ డేకరువు పెట్టినాఁడు. శనిమహాదశలో నాకు ప్రాణాంతకరమైన రోగము వచ్చునని ముందుగానే యొకసిద్ధాంతి చెప్పి తప్పించుకొనుటకు ప్రతిక్రియ చేసికొమ్మని యుపదేశింపఁగా, నేను మెలఁకువపడి యుక్తసమయములో శనిగ్రహజపముచేయించి గ్రహ శాంతినిమిత్తము సంతర్పణము చేయించినప్పటికి నాకు రోగము రానేలేదు. జ్యోతిశ్శాస్త్రము నిజమనుట కింతకంటెను ప్రబల నిదర్శన ములు మఱేమి కావలెను?

ఉప — మీరు సెలవిచ్చినవానిలో నొక్కటియు నిదర్శన మని చెప్పుటకు వీలుపడదు. గతము చెప్పుట యొకగొప్పకాదు. అట్లు చెప్పిన దంతయు శాస్త్రజ్ఞానము వలననే చెప్పఁబడిన దనుటకును వలను పడదు. ఈజ్యోతిష్కులవద్ద సాధారణముగా లోకులసంగతులను తెలి సికొనివచ్చి గ్రహములకంటె నూటిగా రహస్యముగా గురువులకు తెలుపఁగలశిష్యు లుందురు. అంతేకాక వారు తఱచుగా మాయోపాయ ముల చేతను కొన్ని సమయములయందు ధనదానముచేతను కుటుం బములయందలి పరమ రహస్యములను సహిత మాకుటుంబములోని స్త్రీలవలనను పిల్లలవలనను సేవకులవలనను గ్రహించి యవి తమకు ప్రాణములేనిగ్రహములు చెప్పినట్టుగా చెప్పి విమర్శ లేనివారి కాశ్చ ర్యము కలిగింతురు. గ్రహపూజవలన మీకు రావలసినరోగ మేమో

రాక తప్పిపోయినట్టు మీరు సెలవిచ్చుచున్నారు. శాస్త్రమే నిజమయి దానివలన తప్పక రోగము రావలసియుండినపక్షమున రోగము వచ్చి తీఱవలెనుగదా? గ్రహశాంతికయి సంతర్పణములు సమారాధనములు చేయుటవలన రావలసినయపాయము తప్పుననుట జ్యోతిష్కులును పురోహితులును చేరి స్వోదరపూరణార్థమయి పన్నిన మహోపాయము. నిజముగా రోగము వచ్చినపక్షమున, గ్రహచారము తిన్నగాలేక శాస్త్ర ప్రకారము వచ్చినదందురు. రోగము రాక పోయినపక్షమున, నవగ్రహజపాదులవలనను సంతర్పణములవలనను తప్పిపోయిన దందురు. ఈకపటోపాయమువలన జ్యోతిష్కులు చెప్పిన ఫలము తప్పిపోయినయెడల తమమీఁద నిందలేకుండ తప్పించుకొనుటకును, పురోహితులు మొదలయినవారి కందఱికి నుదరపోషణము జరుగుటకును మార్గము కలుగుచున్నది. అంతేకాక యాకాశమందలి యచేతనములైన గ్రహము లెక్కడ? సచేతనులైన జీవులకు ఫలములిచ్చు టెక్కడ?

మహా — మీయుక్తు లెంతమాత్రమును విశ్వాసార్హమయినవి కావు. గ్రహములు జీవకోట్లకు తప్పక ఫలములిచ్చును. గ్రహములకును మనకును సంబంధము కలదనుటకు మీకు నేను కొన్ని ప్రత్యక్ష నిదర్శనములు చూపెదను. చంద్రోదయాస్తమానములను బట్టి సముద్రమునకు పోటును పాటును వచ్చుచుండుట మనకు ప్రత్యక్షమే కదా? దీనికి మీరేమి చెప్పఁగలరు? అదిగాక పూర్ణిమ మొదలయిన పర్వదినములయందు వెఱ్ఱి మొదలయినరోగములు ప్రబలుచుండుట యనుభవసిద్ధము. గ్రహములకే మనరోగాదికమునువృద్ధి చేయుట మొదలైన శక్తులు లేకపోయిన పక్షమున, అట్లేల జరుగును. దుర్ముహూర్తమునం దారంభించిన పనులు చెడుట నేను స్వానుభవముచేత నెఱుఁగుదును. నేను కొన్ని దినములక్రిందట బృహస్పతికాల

మునందు బయలుదేఱి దేవతాదర్శనమునకు వెళ్ళి పూజారులు దేవా
లయముయొక్క తలుపులు తీయకపోఁగా దేవతాదర్శనము చేయకనే
యెండలో మరల నింటికి రావలసినవాఁడనయినాను.

బృహస్పతికాలమనఁగా నేమో మనభరతఖండవాసులకు తెలి
యకపోవచ్చును. లంకలోఁ బుట్టినవారెల్లరును రాక్షసులగుటచేత రాక్ష
సుఁడైన రాహుగ్రహము వారికి శుభగ్రహము; దేవతా గురువగు
టచేత బృహస్పతి వారికి పాపగ్రహము. ఈదేశమునందు మనము రాహు
కాల మశుభసూచకమని యెట్లెంచుమో యట్లె యీదేశమునందు
వారు ప్రతిదినమును తొమ్మిదిగడియలకాలమును బృహస్పతికాల
మని చెప్పి యీకాల మశుభసూచకముగా పరిగణించి యేకార్యమును
జేయక విడుతురు.

ఉప——వేఁడియెండ కాచినప్పుడు తీక్ష్ణములయిన సూర్యకిరణ
ములచేత నేయి మొదలయినవి కరఁగునట్లును మనదేహములకు తాప
మెక్కునట్లును మొత్తముమీఁద చంద్రాదిగ్రహములు పదార్థము
లకు కొన్నిమార్పులను గలుగఁజేయఁ గలుగును; గాని యొకపదా
ర్థమున కొకవిధముగాను మఱియొకపదార్థమునకు మఱియొకవిధ
ముగాను మార్పులను గలుగఁజేయఁజాలవు. ఎండలోఁ బెట్టినప్పుడన్ని
గిన్నెలలోని నేయి కరఁగవలసినదే కాని యొకగిన్నెలోనినేయి కరఁ
గుటయు, నొకగిన్నెలోనినేయి కరగక పోవుటయు తటస్థింపదు.
చంద్రోదయాదులనుబట్టి పోటు పాటు సమస్త సముద్రములకును
నేకరీతిగాకలుగునే కాని చంద్రోదయముచేతనొక సముద్రమునకు పోటును
మఱియొకసముద్రమునకు పాటును గలుగవు. ఆవిధముగానే గ్రహ
గతుల వలనను గ్రహస్థితులవలనను ఫలము గలిగెడుపక్షమున సమస్త
జనులకు నేకఫలము కలుగవలెనే కాని వివిధజనులకు వివిధఫలములు
కలుగుట యెన్నఁడును తటస్థింప నేరదు. కాఁబట్టి వివిధజనులకు వివిధ

ఫలముల నిచ్చునని చెప్పెడు జ్యోతిశ్శాస్త్రము విశ్వాసార్హమయినది కాదు. బృహస్పతికాలమునందు వెళ్ళినవారికి కొందఱికి దైవికముగా కొన్ని సమయములయందు కార్యవిఘాతము కలిగినను కొందఱికి కొన్ని సమయములయందు కార్యసిద్ధి యగుటయుఁ గలదు. నే ననేక పర్యాయములు బృహస్పతికాలములో బనులు చేసినను నాకు కార్యసిద్ధి యగుచునే వచ్చినది కాఁబట్టి కార్యసాఫల్యమునకుఁగాని కార్యవైఫల్యమునకుఁగాని, బృహస్పతికాలాదులు కారణములు కావు. కొన్ని కాలములు మంచివని కొన్ని కాలములు మంచివికావని భావించి యుక్తకాలమునఁ బనికిఁబూనక వృధా కాలహరణమును జేసెడు మౌఢ్యమునుబట్టి పెక్కుకార్యములు చెడుచున్నవి. ప్రతిసంవత్సరమును శూన్యమాసములని కొన్ని మాసములు వ్యర్థపఱుపఁబడుచున్నవి; మిగిలినమాసములలో శుభదినములు కావని కొన్ని దినములు వ్యర్థపఱుపఁ బడుచున్నవి. శేషించిన తిథులలో మంచివారములు కావని కొన్నివారములు వ్యర్థపఱుపఁబడుచున్నవి; ఆ యున్న కొన్ని వారములలో సహితము దుర్ముహూర్తమని, వర్జసమయమని, బృహస్పతికాలమని, నక్షత్రము మంచిదికాదని, విశేషకాలము వ్యర్థపఱుపఁబడు చున్నది. ఈప్రకారముగా మూఢవిశ్వాసము చేత మంచి కాలమును వృధాగా పోఁగొట్టక యనుకూలకాలము నందెల్లను పనులు చేయుచు వచ్చినచో దేశమున కెంతక్షేమము కలుగును ?

వృశ్చి—ఇది యంతయు శాస్త్రదూషణము శాస్త్రనిందచేత నెంతయైనపాపమున్నది. ఏమయ్యా? వాలఖిల్యా! అగ్రాసనాధిపత్యము వహించి శాస్త్రతిరస్కారము జరుగుచుండఁగా చూచుచు నూరకున్నావేమి ?

మహా—అగ్రాసనాసీనుఁడు తనయభిప్రాయమును జెప్పి దూషణ మాన్పవలెను. ఇప్పుడు నాకు గొప్పచిక్కు తటస్థమయినది ఇఁక మాటాడక యూరకుండుటకు వలనుపడదు. మాటాడినచో నెవ్వరి పక్షమున నేమిచెప్పినను క్రోధావేశముచేత మూర్ఖరాక్షసు లెవ్వ రేమిచేయుదురో! అయినను నేను బుద్ధిమంతుఁడ నగుటచేతను, పరమ ప్రమాణములైన మనశాస్త్రములు వచ్చి సమయములో నాకు తోడుపడుటచేతను, ధైర్యము తెచ్చికొని యెవ్వరిమనన్నును నొవ్వ కుండ సమయోచితముగా నిట్లంటిని—

“ఓ సజ్జనాగ్రగణ్యులారా! దూషణ యెవ్వరికిని కూడదు. అందులోను ముఖ్యముగా జ్యోతిశ్శాస్త్ర దూషణ కూడదని మాశాస్త్ర ములుమాత్రమేకాక మాశాస్త్రములును భేరీధ్వనితో ఘోషించు చున్నవి. జ్యోతిష్కులమాటలను గాని జ్యోతిశాస్త్రమునుగాని పరిహ సించినవారు తామిస్రనరకములో పడుదురని వరాహ మిహిరుల వారు బృహత్సంహిత రెండవ యధ్యాయములో సెలవిచ్చియు న్నారు. అయినను దీర్ఘరోములవా రిప్పుడు చెప్పుచున్నది పరిహా సముకానందున శాస్త్రదూషణమని చెప్పుటకు వలనుపడదు. చెప్పెడి దంతయు పూర్ణముగావినక యిది యిట్టిదని నిర్ధారణము చేయు టయు మంచిదికాదు. కాఁబట్టి సభవారు దయచేసి వారు చెప్పెడి దంతయు పూర్ణముగా విని తరువాత వారివాదమును ఖండించి తమ పక్షమును సిద్ధాంతము చేయఁబూనవలెను.”

వృశ్చి—ఇవి తప్పక దూషణ వాక్యములే. ఇటువంటి మాటలు మనము విననుకూడదు; ఇతరులను చెప్పనియ్యనుకూడదు.

మహా—ఈవలివారు కొంత విన్నాముగనుక కడముట్టవిని యీ యుక్త్యాభాసములను ఖండించి యెల్లవారికిని భ్రాంతినివారణముచేయు దము. జ్యోతిశ్శాస్త్ర మబద్ధమని యిటువంటివారు లక్షమంది లక్ష

యుపన్యాసము లిచ్చినను, ఎవ్వరును నమ్మరు. జ్యోతిశ్శాస్త్రములో చెప్పినట్టు సంతానము కలుగుచుండవలేదా ? కలిగిన సంతానమునకు విద్యాబుద్ధులు వచ్చుచుండవలదా ?

ఉద—వీరారు సంతానమునుచున్నారుగనుక చెప్పెదనువినుఁడి. మా పెద్దన్నగారి జన్మనక్షత్రములో నాతని కాలుగురు పుత్రులు కలుగునట్లున్నది ; ఆయన భార్య జన్మనక్షత్రములో బిడ్డలు కొడుకులును ముగ్గురు కూఁతులును కలుగునట్లున్నది. ఆయన వృద్ధుఁడయినను భార్యకు ముట్లుడిగినను వారి కీవఱకును సంతానయోగ్యత కలుగు చిహ్నములేవియుఁ గానరాకున్నవి. ఈప్రకారముగానే నామిత్రుల జన్మనక్షత్రముల ననేకములను శోధించి చూడఁగా సంతానవిషయమున వానిలోఁ జెప్పఁబడినదానికిని సరిగా జరిగినదానికిని మిక్కిలి వ్యత్యాసము కనఁబడుచున్నది. ఇఁక విద్యావిషయ మన్ననో యింతకంటెను తారుమారుగా నున్నది. ఈవఱకు నేను జెప్పినప్రకారముగా నాచిన్నన్నగారికుమారుఁడును పాలికాఁపువాని కుమారుఁడును సరిగా నేక లగ్నమందును, ఏకముహూర్తమునందును, ఏతారయందును, పుట్టిన వారయినను మాయన్నగారి కుమారుఁడు పండితుఁ డగుటయు పాలికాఁపువాని కుమారుఁడు నిరక్షరకుక్షి యగుటయు మీరందఱు నెఱుఁగుదురు. దీనికి మీరేమి సమాధానము చెప్పఁగలరు? ఇదంతయు నేల ? మనకు సమీపమునందే హిరణ్యాక్షద్వీప మున్నదిగదా ? అక్కడ వసించువారందఱును మూఢులయి మనుష్యభక్షకులయి యనాగరికులుగా నున్నారు. అక్కడివా రనేకులు విద్వాంసులు కావలసినముహూర్తములలోఁ బుట్టినను వారిలో నొక్కరికిని విద్యయన్న వాసనయే లేక యందఱును జ్ఞానశూన్యులుగా నున్నారు. నేనీపని నిమిత్తమయి యక్కడకుఁ బోయి యనేకులజన్మపత్రములను వ్రాసికొని వచ్చి చూచినాను. చేతనైన నపక్షమున నీవై పరీక్ష్యమునకు కారణ మేమో జ్యోతిష్కులను చెప్పుమనుఁడు.

వృశ్చి—జ్యోతిశ్శాస్త్ర మాద్వీపమునకు చెల్లదు.

మహా—విశ్వాసహీనులకును నిరక్షరకుక్షులకును గ్రహములు సహితము ఫలములను కలిగింపవు.

ఉప—ప్రత్యక్షవిరోధము చూపినను చూడనొల్లక కన్నులు మూసికొని జ్యోతిశ్శాస్త్రము సత్యమని చెప్ప నిశ్చయించుకొని వచ్చిన వారిముందఱ యుక్తివాదమువలన కంఠశోషణము కలుగుటతప్ప వేఱు ప్రయోజనము కలుగదు. ఈపాడు జ్యోతిశ్శాస్త్రము మనదేశమున కెంతహానినైనను జేయుచున్నది. కొందఱు సిద్ధాంతులు చెప్పినయా యుఃపరిమాణమును నమ్మి తమకు చావుసమీపించిన దనుకొని బెంగపెట్టుకొని నిష్కారణముగా దీర్ఘవిచారమును కొన్నిసమయ ములందు మరణమునుకూడ పొందుచున్నారు. కొందఱు సిద్ధాంతులు రోగాదికము వచ్చునని చెప్పినమాటలునమ్మి రోగములు వచ్చిన ప్పుడు బాధపడుటకు మాఱుగా రానిరోగములనిమిత్తము మనోవ్యథ చెంది వానిని తప్పించుకొనుటకయి తమవిత్తమును వంచకులపాలు చేయుచున్నారు. శిశువులు పుట్టిననక్షత్రములనుబట్టి సిద్ధాంతులు చెప్పిన మాతృగండములను పితృగండములను మాతులగండములను భ్రాతృ గండములను విశ్వసించి శిశుహత్యలను గూడఁ జేయించుచున్నారు. అనేకులు సిద్ధాంతులు చెప్పినయోగములు నమ్మికొని దుర్భ్రమలు పడి కాలము వ్యర్థపుచ్చి తుద కాశాభంగము పొంది వ్యాకుల పడుచున్నారు. ఒకజ్యోతిష్కుఁడు మనయూరిలో నొక కాపువానివద్ద ధనము స్వీకరించి వానికి తోఁటలో చెట్టుమొదట పాఁతు దొరకు నని చెప్పఁగా వాఁ డొకటితరువాత నొకటిగా చెట్లమొదళ్ళెల్లను త్రవ్వి యెంతను ధననిక్షేపమును గానక చెట్లు చచ్చుటచేత దరి ద్రుఁడయి మున్నున్నది సహితము పోఁగొట్టుకొని కలకాలము దుఃఖ పడవలసినవాఁ డయ్యెను. ఇట్లనేకనిదర్శనములు కనఁబడు చున్నను

జనులు తమమూఢ విశ్వాసమును విడువఁజాలక సూర్యచంద్రాదిజడ
పదార్థములవలనఁ దెలిసికొని ఫలములను జెప్పెదు మన్న మహాత్ము
లకు బానిస లయి బుద్ధిపూర్వకముగా కష్టములకు తలయొగ్గుచున్నారు.
మనమనసువచ్చినప్పుడు కన్నబిడ్డకు పేరుపెట్టుకొనుటకును, క్రొత్త
తలగుడ్డ ధరించుకొనుటకును, క్రొత్తనగ పెట్టుకొనుటకును పొల
మును దున్నుకొనుటకును విత్తనములు చల్లుకొనుటకును, పండిన
పంట కోసికొనుటకును, గుఱ్ఱమునో గోవునో కొనుటకును, మందు
పుచ్చుకొనుటకును, ప్రభుదర్శనము చేయుటకును విజ్ఞాపనపత్రికను
పంపుకొనుటకును, ఇటువంటి మఱియే యల్పకార్యమును చేయుటకును
కూడ స్వతంత్రులముకాక మనము సమస్తమునకును, యింటనుండు
గోళాకారము గల నోరులేని జడపదార్థములు చెప్పినట్లే నడు
చుకోవలసినయెడల లోకములో నింతకంటె బానిసతనము మఱియే
ముండును? ఓయగ్రాసనాసీనా! ఇది మనము కోరి తెచ్చుకొన్న
బానిసతన మగునో కాదో నీవు చెప్పుము. దురభిమానముచేత
మావారు తెలిసియు తెలియనట్టు నటించినను పక్షపాతమును దురభి
మానమును లేని నీవైన సత్యముచెప్పుము. ఈపాడునమ్మకము మను
ష్యులహృదయములలో ననావశ్యకము లయినభయములను, విచార
ములను, బాధలను తెచ్చిపెట్టుచుండలేదా? ఇది పలుమాఱు దురా
శలను కలిగించి శ్రమమైనప్రయత్నమును మాన్పుచుండలేదా? ఇది
ప్రజలయొక్క పండువంటి బుద్ధిని మంటఁగలిపి వారిని జడవస్తువులను
నమ్మి పొట్టపోసికొనువారికి దాసులనుగాఁ జేయుచుండలేదా? ఓయ
ధ్యక్షా! నీమౌనము చాలించి యీప్రశ్నలకు సదుత్తరము చెప్పుము.

వెనుక సభవారు నన్ను హెచ్చరించినప్పుడు నేను తనకనుకూ
లముగాఁ జెప్పుట చూచి యీదీర్ఘరోముఁడు నేను శాస్త్రప్రమా
ణబద్ధుఁడనై సశిష్టాచారపరాయణుఁడ నన్న సత్యము తెలిసికోక నేనేమో

తన కనుకూలముగా నుత్తరము లిత్తునని భ్రమపడి యిప్పుడీప్రశ్నలు వేసెను. అప్పుడీదీర్ఘరోముఁడు చెప్పినదానిలో శాస్త్రదూషణ మంతగా లేదని చెప్పినదానిని బట్టియే ప్రాచీనాచారపరాయణు లయిన సభవారందఱును మనసులో నామీఁద కోపముగా నుండుట బుద్ధి మదగ్రగణ్యుఁడ నగుటచేత నేనావఱకే కనిపెట్టి యున్నవాఁడను గాన మహాజనుల యనుగ్రహమునకు మరల పాత్రుఁడ నగునట్లుగా— "ఓయి దీర్ఘరోమా! త్రికాలవేదినైన నేను సత్యము పలికెదను వినుము. నేనిప్పుడు జ్ఞానాంతరదృష్టిచేతఁ జూచి యథార్థమును కరతలామలకముగా గనిపెట్టినాను. శాస్త్రమెప్పుడును లవలేశమైన నబద్ధము కాదు. జ్యోతిశ్శాస్త్రము పరమసత్యము. సత్యమునం దాదరముగల శాస్త్రబద్ధులయిన యాస్తికులందఱును శాస్త్ర విశ్వాసముచేత నీవిప్పుడు చెప్పినవిగాక యింక వేయిరెట్లునష్ట ములు వచ్చినను వానికన్నిటికి సహింపవలెను. మనకు శాస్త్రము ప్రమాణము గాని బుద్ధి ప్రమాణముకాదు. ఈ సత్యమును శిష్టులం దఱు—" అని చెప్పుచుండఁగా దీర్ఘరోముఁడు నావంక కన్ను లెఱ్ఱ చేసి చూచి నానోటనున్న వాక్యమైనను ముగియకమునుపే తనముందు బల్లమీఁదనున్న నన్ను కుడిచేతితోఁ బట్టుకొని పయికెత్తి నోట వేసికొని గుటుక్కున మ్రింగెను. చూచితిరా? ఆక్రూరరాక్షసుఁ డెంతపనిచేసినాఁడో! ఎంతచదువుకొన్నను రాక్షసులకు మనుష్యభక్ష ణముచేయు స్వభావగుణము విడువదుగదా? మహోపాయసంప న్నుఁడ నగుటచేత నాతనినోటఁబడి నేనుకాఁబట్టి బ్రతికి బయలఁబడితిని గాని సామాన్యమానవుఁడైనపక్షమున నంగుష్ఠ ప్రమాణముగల వాని జఠరాగ్ని కాహుతి కావలసినవాఁడే. నేను సూక్ష్మబుద్ధి నగుట చేత వాఁడు నన్ను తనగొంతుక్రోవి చొప్పింపఁగానే తిన్నగా లోపలికి పోవక యందుండి యేమిచేయుదునా యని యాలోచింపఁ జొచ్చితిని

అప్పుడు నాకు గరుత్మంతుడు మ్రింగిన కిరాతకాంతనుంచుకొన్న బ్రాహ్మణోత్తమునివలె గొంతుకలోనుండి మండి పయికి వత్తునాయని యొకయాలోచన కలిగినది. రామరావణయుద్ధమునందు కుంభకర్ణుడు కపులను మ్రింగినప్పుడు వారు నవరంధ్రములలోనుండియు వెడలి వచ్చినట్లు వెడలి వత్తునాయని యొకయాలోచన కలిగినది. కంఠనాళమునుండి గర్భములో ప్రవేశించి యక్కడ జరుగుచుండు విశేషముల నెల్లను కన్నులార చూచివచ్చి జీవించియున్న పురుషుని యుదరములో నేమేమి విచిత్రములు నడుచుచుండునో తెలిసి సత్యము తెలియక చిక్కులు పడుచున్న యిప్పటి శారీరశాస్త్రజ్ఞులకు జ్ఞానోపదేశము చేయుదునా యని యొకయాలోచన కలిగినది. ఇట్లు నాకప్పు డనేకములైన యూహ లుత్పన్నములు కాగా దీర్ఘవిచారముచేయక వేగిరపడి కార్యనిశ్చయము చేయుట బుద్ధిమంతుల లక్షణము కాదని యెఱింగినవాడనయి దీర్ఘముగా నాలోచించి, గర్భకుహరము ప్రవేశించిన పక్షమున నపవిత్రమైన మలద్వారమున పయికి వెడలవలసి యుండునుగాన బ్రాహ్మణుడనైన నాకది తగదని శారీరశాస్త్రజ్ఞుల కుపకారము చేయుపనిని విడిచిపెట్టి, శ్వాసకోశములనుశోధించి వైద్యశాస్త్రజ్ఞుల కుపకారముచేయవలెనని నిశ్చయించి గొంతుక్రోవిలో నున్న ప్రాణద్వారమునబోయి తిన్నగా నూపిరితిత్తులలోఁ బ్రవేశించితిని. అక్కడ నాయిష్టదైవమైన ముఖ్యప్రాణదేవుడు నాకు దర్శనమిచ్చి తనభక్తుని నిట్లు చేసినందుకయి కోపముచేతనో యన నన్ను తత్క్షణమే తనబలముకొలఁదిని బయికిఁ బంపివేసెను. వాయుబలముచేత నేనప్పు డాకాశబాణమువలె పయికెగసి బయలఁబడి యేప్రకారముగానో క్షణకాలములో నాతని శ్మశ్రువుల నడుమఁ జిక్కుకొని యక్కడనుండి యుట్టిచేరులలోనుండి యెలుక క్రిందికి ప్రాఁకినట్లుగా నీలిపగ్గములవంటి గడ్డపువెండ్రుకలు పట్టుకొని మెల్లగా క్రిందికి

దిగజాఱి బల్లమీఁద నాయథాస్థానముచేరి మరల నగ్రాసనాసీనత్వము వహించి కూరుచుంటిని. నేనప్పు డారాక్షసుని నోటినుండి పయికి వెడలితినో ముక్కునుండి పయికి వెడలితినో చెప్పలేనుగాని మఱి యే యితర మార్గమునుండియు వెలువడ లేదని మాత్రము దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. నేను పయికి వచ్చునప్పటి కాదుష్టరాక్షసుఁడు మెతుకు గొంతుకఁబడి పలకఁ బాఱినప్పుడు మన కగునట్లుగా క్రిందిగ్రుడ్డు మీఁదికిని మీఁదిగ్రుడ్డు క్రిందికిని వచ్చినవాఁ డయి యుక్కిరిబిక్కిరి యయి దగ్గుచు నెంతో సేపటికి తెప్పరిల్లెను. నిష్కారణముగా సజ్జన సంతాపము చేసినవారి కాపదలు ఘటింపక యీశ్వరుఁడు సహించి యూరకుండునా? నేను సురక్షితముగా పయికి వెడలివచ్చుట చూచి సభాస్తారు లందఱును నామహిమ కత్యద్భుతపడి నేను నిజమయిన మహర్షినని నమ్మిరి. సూక్ష్మరూపుఁడనయిన నేను హనుమానునివలె తపోమహిమచేత స్థూలరూపము నొంది యాదుష్టరాక్షసుని పొట్ట చీల్చుకొని పయికి రానందునకయి సభవారిలో ననేకులు నాదయాగుణ మును వేయినోళ్ళ శ్లాఘించిరి. నాయజమానుఁడు నావద్దకు పరు గెత్తుకొనివచ్చి వాత్సల్యముతో నా దేహము తడితుడిచి నాతడిబట్టలు తీసివేసెను. నామహత్త్వముచేత నాద్వీపమునందు నాఁటినుండియు జ్యోతిశ్శాస్త్రము నిరపాయముగా స్థిరపడినది. జ్యోతిశ్శాస్త్రమే సత్యము కానిపక్షమున, కాదన్న వానిగర్భములోఁ జొచ్చి వానిని ప్రాణావశిష్టునిజేసి నిరపాయముగా పయికి రాఁగలుగుట మనుష్య మాత్రునకు సాధ్యమగునా యని యెల్లవారును సంతుష్టులయిరి. మాపక్షమువారు తమవాదము గెలిచినదని జయజయధ్వనులతో బయలు వెడలఁగా నాఁటికి సభ ముగిసినది. ఇప్పటివలె గుటుక్కున మ్రింగక యేక్రూరరాక్షసుఁడయినను నన్ను పండ్లసందునఁ బెట్టుకొని నమలివేయు నేమోయన్న భయముచేత మహాకాయుఁడుగా రటు

తరువాత నెప్పుడును నన్నీసభకును దీసికొని పోలేదు. ఓ హిందూ మహాజనులారా! మీవాఁడొకఁడు బయలుదేఱి దేశదేశముల వెంటఁ బోయి యెక్కడ మీకు ప్రియతమమైన జ్యోతిశ్శాస్త్రమును స్థిరపఱిచి యాచంద్రార్కమైన శాశ్వతకీర్తిని పొందఁగలిగినందులకు మీరును నమందానందము పొందుఁడు.

ఆఱవ ప్రకరణము.

ఆనాఁటినుండియు నాకీర్తి లంకాద్వీపమునందు దిగంత విశ్రాంతముగా వ్యాపించినది. పడిపోవుచున్న జ్యోతిశ్శాస్త్రమును నిలువఁ బెట్టితినని విద్వాంసులు వేయినోళ్ళ శ్లాఘింపఁ జొచ్చిరి. జ్యోతిషమును పునరుద్ధారణముచేసి దేశమునకు మహోపకారము చేసినందునకయి కవీశ్వరులు నామీఁద పాటలను పద్యములను జేసి ఈశ్వరుని యపరావతారమునని నన్ను స్తుతింపఁ జొచ్చిరి. ఇఁక నామహిమలను విని యానందించి యింటింటను నా చిత్రచరిత్రమును కథగాఁ జెప్పుకొనుచు పామరులు చేసిన స్తోత్రపాఠములకు పరిమితియే లేదు. పామరుల నోళ్ళనుండి స్త్రీల చెవులలోఁకి నూతులవద్దను నీళ్ళ రేవులవద్దను జరగు మహా సభలలో చిత్రవిచిత్రముగా పెరిఁగి స్త్రీలనోళ్ళలోనుండి శాఖోపశాఖలుగా వ్యాపించి యంతఃపురములు చేరునప్పటికి నామహిమలు నిజముగా కోటిగుణితము లయినవి. కొందఱు నేను సింహికగర్భములోఁ జొచ్చి కాయము పెంచిన హనుమద్దేవునివలె నాకాయమును పెంచితినని చెప్పుకొనఁ జొచ్చిరి కొందఱు నేను సురసగర్భములోఁ జొచ్చి యంగుష్ఠమాత్రశరీరుఁడై బయలువెడలిన హనుమద్దేవునివలె సూక్ష్మాతిసూక్ష్మమగు రూపమును

ధరించితినని చెప్పుకొనఁ జొచ్చిరి; కొందఱు నేను శుక్రాచార్యుల గర్భమును చీల్చుకొని వెలువడిన కచునివలె దీర్ఘరోముని గర్భగోళమును భేదించుకొని వచ్చి యాతని మృతసంజీవనీవిద్యచేత మరల బ్రతికించితినని చెప్పుకొనజొచ్చిరి; కొందఱు నేను దీర్ఘరోముని పాదములు మొదలుకొని శిరస్సువఱకును నడిమికి రెండు చీలికలుగా చీల్చి తరువాత జర యనురాక్షసి జరాసంధునియర్ధదేహముల నొక్కటిగా సంధించినట్లుగా రెండు ఖండములను మరల నతికించి మంత్రప్రభావముచేత పునర్జీవితుని జేసితినని చెప్పుకొనఁ జొచ్చిరి. ఇట్టి కథల నన్నిటిని పూర్ణముగా వివరించినచో నొక్క పెద్దపురాణము కావచ్చునుగాని స్వోత్కర్షమును జెప్పుకొనుట యిష్టము లేనివాఁడ నగుటచే వానిని నే నభివర్ణించుట మాని నాయపూర్వమహిమలను లోకోపకారార్థముగా పురాణరూపమున రచియించి యాచంద్రార్కముగా లోకమున వ్యాపింపఁజేసి మనమహర్షులవలె శాశ్వత కీర్తిని సంపాదించుకొనెడు పుణ్యమును భక్తాగ్రేసరులకు విడిచి పెట్టుచున్నాను. నాఁటినుండియు నన్ను దర్శింపవచ్చు భక్తులయొక్కయు భక్తురాండ్రయొక్కయు సంఖ్య దినదినాభివృద్ధియగుచువచ్చినదన్న సత్యమును బుద్ధిమదగ్రగణ్యులయిన మీకు నేను విన్నవింపవలసినయావశ్యకమే లేదుగదా ? అయినను మీ కింకొక సత్యమును మాత్ర మిప్పుడు వినిపింపవలసి యున్నది. లోకములో మనుష్యుఁడు గొప్పవాఁడయిన కొలఁదిని గొప్పతనముతోడఁ గూడ కష్టములును పెరుఁగుచుండును. భక్తులయిన వారు స్వప్రయోజనపరు లయి స్వలాభముకొఱకు కాశ్రయించి పీడించుచుందురు; అసూయాపరులయినవారు పరోత్కర్షమును సహింపలేక యపవాదములను వేసి బాధించుచుందురు.

లంకాద్వీపమునందు ప్రాచీనాచారనిష్ఠాగరిష్ఠులయిన శిష్టులందఱును నన్ను సనాతన సదాచారములను స్థాపింప నవతరించిన

ఈశ్వరాంశ సంభూతునిగా భావించి బహూకరింపఁ జొచ్చినను, జ్యోతిశ్శాస్త్రమును రూపుమాప దీక్ష వహించి బద్ధకంకణులయివిఫల మనోరథులయిన నవనాగరికులు నన్ను ద్వేషించి నాయశస్సునకు భంగ మకలిగించుటకును నాకపాయము కలిగించుటకును నానావిధములఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. ఆరాక్షసులక్రౌర్యము నెఱిఁగి నాయజమానుఁడఁ యిన మహాకాయుఁడుగారు నాఁటినుండియు నన్ను సభలకుఁ దీసికొని పోవుట మానివేసిరని యీవఱకే చెప్పియున్నాను గదా! ఆపదలు రానున్నకాలమునం దంతఃపురములలో దాఁచి సహస్రభటులను కావలియుంచినను రాకమానవు. ఆపదలు రారానికాలమునందు సముద్రమధ్యమునందుఁ బడవైచినను రావు. నాయజమానుఁడు తన యింట నన్నెంత సురక్షితముగా నుంచి కాపాడుచుండినను, ఒక నాఁటిరాత్రి నాకొక్క ఘోరవిపత్తు సంప్రాప్తమయినది. ఓచదువరు లారా! విధివిధాన మప్రతివిధానమగుట తెలిసికొని నావిషయమయి మీరు చింతిలఁబోకుఁడు.

ఒకనాఁటియర్ధరాత్రమునందు నేను నాపాన్పుమీఁద సుఖ నిద్ర చేయుచుండఁగా నానడుమెవ్వరో పట్టుకొని నొక్కుచున్నట్టయి యులికిపడి లేచితిని. లేచి కన్నులు తెఱచి చూచునప్పటి కేదో జంతువు నన్ను నడుము మొదలుకొని మెడవఱకును నోటఁ గఱచుకొని పోవు చున్నట్టు దీపమువెలుతురున కనఁబడినది కాని యాజంతు వేదో యానవాలు తెలిసినదికాదు. ఆభయములో నన్ను వ్యాఘ్రము మీఁదుపు కొని పోవుచున్నదని భ్రమకలిగినదికాని ప్రక్కలనుండి దాని కాళ్ళు నల్లగా కనఁబడినందున వెంటనే యాభ్రమ నివారణమయినది. అటు తరువాత నది భల్లూకమో వరాహమోయని తలఁచి యరణ్యములో నుండఁదగిన యాజంతువులు నట్టింటికెట్టువచ్చునాయని వితర్కింప నారంభింపఁగా నింతలో నీటెత్తో పొడిచి నట్లుగా వీపునకు కొఱయొకటి

గ్రుచ్చుకొని తీవ్రవేదనను కలిగించినది. ఆవేదనకు భయము తోడ్పడి నన్ను కొంతసేపు మూర్ఛలో ముంచినందున నావల నేమి జరిగినదో నేను చెప్పలేను. మూర్ఛ తేఱి నేను మరల కన్నులువిచ్చి చూచునప్పటికి చుట్టును నంధకారబంధురముగా నుండెను; ఏప్రక్కఁ జూచినను నాకంటి కేదియు కనఁబడ లేదుగాని నా ముక్కునకు మాత్రము మురికికాల్వలలోనుండి వచ్చునట్టి దుర్గంధము గుప్పున గొట్టుచుండెను. దానినిబట్టి నన్నా జంతువు మాయింటిదారితూము కాల్వలోనుండి యీడ్చుకొని పోవుచున్నదని నేనూహించినాను. ఇట్లను కొనుచుండఁగానే నాకాదుర్గంధవిముక్తి కలిగినదికాని యాసౌఖ్యము చిరకాలముండినదికాదు. జంతువు నన్ను నోటఁగఱచుకొని మాయింటివారి తూముకాల్వలోనుండి వీధిలోని కీడ్చికొనివచ్చి కొంత దూరము నడచినతరువాత మరల నధికదుర్వాసన గల మఱియొకరి తూము కాల్వలోనుండి మఱియొకరియింటిలోనికిఁ గొనిపోయి దీపము వెలుఁగున్న యొకగదిలో నన్ను క్రింద దింపినది. ఇదియంతయుఁ జూచి యీకపటకృత్యమంతయు నాకు శత్రువులుగానున్న కామరూపులయిన యానవనాగరికులపని యని నేను మనస్సులో నిశ్చయించుకొన్నాను. దీపము వెలుఁగున నన్నీడ్చుకొని వచ్చిన జంతువును నల్లగా నాకంటికి స్పష్టముగాఁ గనఁబడినది. దానిని జూచునప్పటికి నా మేను నిలువునను జెమిర్చి కంపమొందఁ జొచ్చినది. అది మనదేశమందలి యెలుఁగుబంటియంత యున్నది; ఎలుఁగుగొడ్డునకువలె దాని శరీరమందంతటను బొచ్చులేదు గాని వరాహమునకున్నట్లుగా మెడ మీఁదమాత్రము దబ్బనములవలెఁ బయికి నిక్కఁబొడుచుకొనియున్న దీర్ఘరోమములున్నవి. మీరయిన పక్షమున దానిని పెద్ద యడవి పందియని భ్రమించియుందురుగాని యాదేశపుజంతువుల పరిమాణముల నెఱిఁగియున్న నే నప్పుడొక్క నిమిషములో నది పందికొక్కని

యది మాంసభక్షకజంతువు కాదని యంతరంగమునఁ గొంత సంతో
షించినాను. అప్పుడొక్క మూలకు మూలిగి నన్నుఁ గొనివచ్చినజం
తువు నన్ను నట్టింట దిగవిడిచి తానొక కన్నములోనుండి యావలికిఁ
బోయెను. అంతట సమస్తాభరణభూషితురాలయియున్న యొక
కాంత మంచముమీఁదినుండి దిగి వచ్చి మనపిల్లలు చందనపు
బొమ్మను పయికెత్తినట్టుగా నన్ను తనకుడిచేతితో పయికెత్తి రెండవ
చేతిలోని యంగవస్త్రముతో నాశరీరమంతయు తుడిచి నన్ను తన
మంచముమీఁదఁ గూరుచుండఁబెట్టి తానును నా యెదురుగాఁ గూరు
చుండెను. కాళికాశక్తివలె నెదురఁ గూరుచున్న యామె మొగమును
జూడఁగానే నామనస్సులో పరిపరిలాఁగు నాలోచనలు పుట్టఁ జొచ్చి
నవి. నాశత్రువు లెవ్వరైన నన్ను బాధించి చంపుటకయి యిట్లు
తెప్పించి యుందురని మొట్టమొదట తోఁచినది. తరువాత నొకటి తరు
వాత నొకటిగా ననేకాలోచనలు కలిగిన పిమ్మట కట్టకడపట రాక్ష
సాంగనయైనయీయామె నన్ను మోహించి బాణాసురుని కూఁతురైన
యుషాకన్య యనిరుద్ధుని చిత్రలేఖచేతఁ దెప్పించుకొన్నట్లుగా నన్ని
మూషకరాజుచేతఁ దనయొద్దకు రప్పించుకొని యుండునాయని సంశ
యము తోఁచినది. తరువాత మాయిరువురకును నడిచిన సంభాషణ
మును బట్టి నాయీకడపటియూహయే సిద్ధాంతమయినట్టు మీ రి
ప్పుడే తెలిసికొనఁగలరు. ఆకాంత యద్భుతపడి చూచుచున్న నాకు
తన్ను దెలుపుకొని, తనపేరు త్రిజటయగుట చెప్పి యిట్లనియెను—

త్రిజ—ఓరుషివర్యా! నావంక వెఱఁగుపడిచూడకుము. ముల్లో
కములను జయించిన సార్వభౌముని వంశములోని రాజకన్యకు జీవితేశ్వ
రుని గావించి ధన్యుని చేయుతలంపున నిన్నిటకు రావించితిగాని
హానిచేయుతలంపున రప్పింపలేదు. ఇంద్రుని జయించి యింద్రజిత్తని
పేరొందిన మేఘనాదుఁడను రావణపుత్రునకు నేను మునిమనుమరాలను.

సత్య—అమ్మా! నీకు నామీఁదఁగల యనుగ్రహముచేత నేను నిజముగానే ధన్యుఁడనయినాను. నాపేరు సత్యరాజాచార్యులు. నేను ఋషివర్యుఁడను వేదునకర్త్రుఁడనుగాను.

త్రిజ—నీపేరేదియైనను గానిమ్ము; నీవొక్క ఋషివరిమాత్రమే కాక యంగుష్ఠమాత్ర శరీరులయి నిరంతరమును సూర్యునిరథముచుట్టును తిరుగుచుండెడు క్రతుపుత్రులైన యఱువదివేల వాలఖిల్యులలో నొక్కఁడవనికూడ నేనెఱుఁగుదును. ఇఁకనావద్ద నేమియు దాఁచఁబోకు.

సత్య—మీరట్లన్న నేనేమి చెప్పఁగలను ?

త్రిజ—ఏమియుఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఇఁక రాత్రియెంతో లేదు. మాటలతో వృధాకాలహరణము చేయక కార్యాంశమును వినుము. నీయొక్క మహామహిమలను నాచెలికత్తెలవలన విని నీకు వలచి చిక్కినదానను. గాంధర్వవిధిని వరించి యిప్పుడే నన్ను చరితార్థురాలిని జేయుము.

సత్య—అటువంటిమాటలు మీరు సెలవియ్యకూడదు.

త్రిజ—దీనురాలనయి ప్రార్థించుచున్న నాకోరిక వృథ పుచ్చుట మీకు ధర్మముకాదు. మీఋషులయొక్కయు దేవతలయొక్కయు గుట్టంతయు నేనెఱుఁగుదును. రాక్షసస్త్రీలమాట యటుండఁగా తిర్యగ్జంతువులతో సంభోగించుటకు సహితము సంశయింప లేదు.

సత్య—సంశయింపనివారెవ్వరు ? మహాత్ములా ?

త్రిజ—ఒక్క మహాత్ములుమాత్రమేకాక వారి దేవతలును సంశయపడలేదు. మందపాల మహర్షి లావుకపిట్టతో సంభోగించి సంతానము కనెను. విభండకమహర్షి లేడిని పొంది ఋశ్యశృంగుడను కొడుకును గనెను మీవాయుదేవుఁడు కేసరియను వానరుని భార్య వలన హనుమంతుని గనెను. సూర్యుఁ డశ్వమునుజేర యశ్వినులను

గనెను, శ్రీకృష్ణుఁడు జాంబవంతుఁడను భల్లూకరాజుయొక్క పుత్రికను వరించెను. దేవేంద్రుఁడును సూర్యుఁడును ఋక్షవిరజుఁడను మర్కటమును కామించి వాలిసుగ్రీవులను గనిరి. మీవారికిట్టు నాకు తెలియదనుకొన్నావా ?

ఈమాట లనునప్పటి కారాక్షసియొక్క పురాణపరిజ్ఞానమునకు నాకత్యాశ్చర్యము కలిగినది. మన పురాణములలోని రహస్యములిన్ని మీయామెయుఁడదాని కెట్లు తెలిసినవో ! శ్రీరామలవారికి తరువాత నే నొక్కఁడను దక్క భరతఖండవాసులు మఱియెవ్వరును లంకాద్వీపమునకు వచ్చియున్నట్లు నేను వినియుండలేదు. ఇఁక నవ్వారీమెకీగాథను జెప్పియుందురు ? ప్రపంచమునం దంతటను లోకానుగ్రహార్థముగా తిరుగుచుండెడు హిమాలయయాత్ర లయిన మహాత్ములెవ్వరో యీమెను శిష్యురాలినిగా నంగీకరించి గుప్తవిద్య నీమె కుపదేశించి యుందురు. ఇది నిశ్చయము కాకపోయినయెడల లంకాద్వీపములో నంతఃపురములయం దుండెడు రాజకన్య కీట్టి శాస్త్రమర్మము లెట్లు తెలియును ? ఎటువంటి మహాత్ములు చెప్పినను పరదేశస్థులకు మన వారి మహిమలు సవిస్తరముగాఁ దెలియవు. ఈమెచెప్పిన విషయములలో నెన్నో ప్రమాదవచనము లున్నవి. ఊర్వశిని జూచుట చేత స్నానము చేయుచున్న విభాండకమహర్షికి జలములో వీర్యపతనమగుటయు లేఁడి యానీరు త్రాగి గర్భముధరించి ఋశ్యశృంగుని కనుటయు తెలిసికోలేక విభాండకుఁడు లేఁడిని పొందినట్లు చెప్పినది. ఋక్షవిరజుఁడు నీటిలో మునిఁగి వానరస్త్రీయైనప్పు డింద్రసూర్యులు కామించినకథ తెలియక వారు పురుషరూపముతో నున్న ఋక్షవిరజునినే కామించినట్లు చెప్పినది. ఇట్టి వ్యత్యాసములనుగూర్చి నాలో నే నాలోచించుకొనుచుండఁగా నారాక్షసాంగన కొంతసేపూరకుండి మరల ప్రశ్నలువేయుట కారంభించినది.

త్రిజ—ఓమునీంద్రా! నేనడిగినదానికి ప్రత్యుత్తరము చెప్పక మౌనముధరించి యూరకున్నావేమి? శీఘ్రముగా సమ్మతిని తెలుపు నదుత్తరమును జెప్పుము.

సత్య—నేనేమని యుత్తరము చెప్పగలను? వారు మహాఋషులును దేవతలునయినందున వారికెట్టి పనికయినను సామర్థ్యము కలిగి నది. మనుష్యమాత్రుండ నయిన నాకెట్లుకలుగును?

త్రిజ—నీవు నిజముగా మనుష్యుఁడవయినను సందేహింప వల సినపని లేదు. రాక్షసస్త్రీలను వివాహము చేసికొన్నమనుష్యులును మీలో ననేకులున్నారు. భీముఁడు హిడింబ యనురాక్షసితో సంభో గించి ఘటోత్కచుని గనెను. ప్రద్యుమ్నుఁడు వజ్రనాభదైత్యుని కూఁతురైన ప్రభావతిని బొంది పుత్రునిగనెను. అనిరుద్ధుఁడు బాణా సురపుత్రియైన యుషాకన్యను వరించెను. ఇఁక మాటుమాటాడక స్థూలరూపమును ధరించి నన్ను కృతార్థురాలిని జేయుము. కామ రూపములను ధరించి యిష్టకామోపభోగములను పొందిన మీఋషుల మహిమలు నాకపారముగాఁ దెలియును.

సత్య—పూర్వకాలపు మహర్షులవద్దనేకాని యిప్పటివారి కటువంటి శక్తులులేవు. కామరూపమును వహించు సామర్థ్యము నావద్ద లేదు.

త్రిజ—నీమాట నేను నమ్మను; ఆలస్యముచేసి స్త్రీహత్య కొడిగట్టక స్థూలరూపమును పొందుము. తెల్లవాఱఁబోవుచున్నది. మంచిమాటలచేత నాప్రార్థనను వినవిపక్షమున బలాత్కారముగా నైన నామనోరథము తీర్చుకొనెదను కొన్నిదినములక్రిందట నీవు దీర్ఘ రోమునిగర్భములోఁ జొచ్చి వెక్కసముగా పెరిగి పొట్టచీల్చుకొని వయికి వచ్చినకథ నేను వినలేదనుకొన్నావా? ఇఁక నావద్ద నీమాయ మాటలు మాని నీకామరూపమహిమచేత స్థూలాకారమును ధరింపుము.

అపడు నాకేమిచేయుటకును తోఁచలేదు. బ్రాహ్మణులకు రాక్షసస్త్రీని గాంధర్వవివాహమున కలియుగమునందు స్వీకరింప వచ్చునా యన్నధర్మసందేహ మొక్కటి నామనస్సును బాధింపఁజొచ్చినది; రాక్షస స్త్రీలను వరించినభీమాదులు క్షత్రియులు; అది ద్వాపరయుగము. ఈధర్మసందేహమును విడిచి లంకాద్వీపమునందు మనధర్మశాస్త్రముతో పనిలేదని యంగీకరించి యొప్పుకొన్నను, మనదేశము నందలి గ్రామదేవతలను సహితము పొత్తుల లోని చంటిపిల్లలనుగా గణింపఁదగినంత మహాకాయము గల యీ రాక్షసికి వరుఁడు కాఁదగినంత పొడుగు నేనెట్లుదుగఁగలను? ఆచిన్నది యిది గాంధర్వవివాహమని చెప్పుచున్నను నాదృష్టికిది కేవలరాక్షసవివాహముగాఁ బొడకట్టుచున్నది. మనదేశములో కన్యను వరుఁడెత్తుకొని పోవుటధర్మము; ఈ రాక్షసవివాహమున కన్యయే వరుడెత్తుకొని వచ్చుట తటస్థించినది. హా! దైవమా! నే నేమి చేయుదును? కామదేవుఁడు కల్పించిన యీయాపద నెట్లు తప్పించుకొందును? ఎంతచదువుకొన్నను స్త్రీలబుద్ధి యెప్పుడును పెడదారినే పోవునుగదా? మహా విద్వాంసులారా! ఈచిన్నదానికి నన్ను తనంత స్థూలరూపము వహించుమని నిర్బంధించుటయేకాని తాను నాకుఁదగిన సూక్ష్మరూపమును ధరింపవలెనన్న యాలోచన తోఁచినదికాదు. ఇక్కడ నింకొక ధర్మసూక్ష్మత యున్నది. రతిసమయమునందు స్త్రీలు నిజరూపమున పొందుదురని పెద్దలు చెప్పుదురు. అది యాలోచించియే యీమె నన్ను స్థూలరూపము పొందుమని నిర్బంధించుచున్నదేమో! రాక్షస విగ్రహములుగల హిడింబాదులను పొందునప్పుడు భీమాదు లేమిచేసిరో! ఓభరతఖండవాసులారా! మనుష్యులైన భీమాదులే పెరిగి రాక్షసరూపమును ధరించిరో, రాక్షసులైన హిడింబాదులే చిక్కి మనుష్యరూపమును ధరించిరో, పురాణములను శోధించి నాకు తెలుపుఁడు;

నేసీమాట లనుకొనుచుండఁగా త్రిజట నామీఁద చేయివేసి వేగ
పము స్థూలరూపము పొందుమని నన్ను నొక్కెను. అప్పుడు నాబ్రతుకు
సింహాపుపెండ్లికొడుకు కాలిక్రిందఁ బడి నలిగిన యెలుక పెండ్లికూ
తురుబ్రతుకు కాఁగా, ఆనఖక్షతమునకు సహింపలేక నేను బావురని
పెద్దపెట్టున నేడ్చితిని. ఆకూఁత విని వెలుపలినుండి యెవ్వరో "అమ్మా
యీ! ఆపిల్లికూఁత యెక్కడిది?" అనియడిగిరి. ఏమియులేదని చెప్పి
త్రిజట యెవ్వరైనను వచ్చిచూచిపోదు రన్నభయముచేతఁ గాఁబోలును
నన్ను మంచముమీఁదినుండి దింపి గోడమూలనున్న మందసము తాళ
ముతీసి నన్నందులోఁబెట్టి మరల తాళమువేసెను. ఆమందసము చిన్న
గదియంత యున్నది. తాళముచెవి పెట్టు రంధ్రము గవాక్షమంత
యున్నందున లోపలికి తగినగాలి వచ్చుచుండుటచేత నే నాయాస
పడక యొకబట్టమడతమీఁద నొరిగి కొంచెముసేపు నిద్రపోయినాను.
ఆనిద్రలో మహాకాయముగల వానర మొకటివచ్చి నన్నెత్తుకొని పోవు
చున్నట్లు కలగని యులికిపడిలేచితిని. స్వప్నములో కోఁతినిగాని వరాహ
మునుగాని చూచినపక్షమున భయముకలుగునని స్వప్నశాస్త్రాభిజ్ఞు
లగు పెద్దలు చెప్పుదురు గదా! ఈ కల వేకువజామున వచ్చినదగుటచే
నెలదినములలోనే దానిఫలము కలుగునని నేను మఱింత భయపడఁ
జొచ్చితిని. "దుస్స్వప్నే దుర్జనస్పర్శే స్నానమేవ విధీయతే" యన్న
శాస్త్రప్రకారముగా స్నానము చేయవలెనన్నను పెట్టెలో మూయఁబడి
యుండుటచే నాకదియు సాధ్యమైనదికాదు.

శ్లో. రామం స్కందం హనూమంతం వైనతేయం వృకోదరం
శయనే యః స్మరేన్నిత్యం దుస్స్వప్నం తస్య నశ్యతి.

అన్నశ్లోకమును నేను రాత్రి పరుండఁబోవునప్పుడు పఠింప మఱచి
పోయిన దోషముచేత నాకీదుస్స్వప్నము సంప్రాప్తమయినది. కామ
రూపులయిన రాక్షసులయొక్క యీదేశమునందు దీనికేమి ప్రతిక్రియ

చేయవలెనో తెలియకున్నది; ఈపెట్టెలోనుండి ముందుగా నీవలఁ బడినఁగదా తరువాత ప్రతిక్రియమాట యాలోచింపవలెను? నాశత్రువు లెవ్వారో యీరూపమును ధరించివచ్చి నా కీయపాయమును జేయుచున్నారో యని నాయుల్లము తల్లడిల్లుచున్నది. హా! దైవమా! యేమిచేయుదును? కామరూపమును బొందుశక్తిని మాభరతఖండవాసుల కెవ్వఁడును బ్రసాదింపకుము. ఈకామరూపధారణము దుష్టులకు మాయావేషములు వేసికొనివచ్చి సాధువులకు హానిచేయుట కొఱకేకాని మంచివారి కేసత్కార్యములు చేయుటకొఱకును నావశ్యకమైనది కాదని నాకిప్పు డనుభవము వలనఁ దెలియుచున్నది.

ఏడవ ప్రకరణము.

ఆపెట్టెలో నే నొకబట్టమడతమీఁదఁ గూరుచుండి పైని చెప్పినట్లు నాలో నే నాలోచించుకొనుచుండఁగా నేదో తేలుకుట్టినట్లు నా నడ్డిమీఁద నొకపోటుపొడిచినది. ఆపోటుతో నాధ్యానమంతయు చెడినందున నిప్పుత్రొక్కిన క్రోఁతివలె నొక్క యెగురెగిరి యులికిపడి లేచి నాలుగుమూలలను గంతులువైచుచు నిది యేదుస్స్వప్నఫలమని భయపడుచు ముందుకు తిరిగిచూచునప్పటికి నాకన్నులయెదుట మన మూపకమంత జంతువొకటి మహాభయంకరముగా కానఁబడెను. అది యెలుకవలెనున్నను దానికి తోఁకగాని వెనుకవైపునకాళ్ళుగాని యేమియు లేవు, అవయవరహితమై తోలుకప్పిన యెముకలులేని నల్లనిమాంసపుముద్దవలె నున్న యాచరముకాయమే దానిశరీరములో నాలుగింట మూఁడువంతులున్నది; ద్రాక్షసారాయము పోసిన తోలుతిత్తివలె

నుబ్బి మెత్తగానున్న, యీచరమకాయమునకంటె దానిలో చతురాం
శమంతయున్న పూర్వకాయమున్నది ; ఆపూర్వకాయమునకు ప్రక్కను
మూఁడేసి చొప్పున రావణాసురుని భుజములవలె నాలుకాళ్ళున్నవి ;
దక్షప్రజాపతిమెడ కత్తిరించిన మేషశిరస్సువలె చిన్నదిగా నున్న
దానిశిరస్సున కిరుపార్శ్వములయందును పట్టుకారులవలె రెండుడెక్క
లున్నవి; దాని దేహచ్ఛాయ యమవాహనమైన మహిషచ్ఛాయను
బోలి నామనస్సున కప్పు డంధకాసురుని స్మరణకు తెచ్చినది. నాక
న్నులయెదుట నట్లు నిర్భయముగా నిలువఁబడిన యీజంతువు పయికి
మత్కుణమువలె కానఁబడినను అది కామరూపప్రభావముచేత నట్టి
రూపమును వహించిన ఘోరరాక్షసుఁ డయినందునకు సందేహము
లేదు. విద్వన్మహాసభలో నేనట్లు ప్రతిపక్షుల నోడించి జ్యోతిశ్శాస్త్ర
ము నాచంద్రార్కముగా నిలువఁబెట్టిన నాఁటినుండియు పరాజితుల
యిన క్రూరరాక్షసులు నామీఁద పగపట్టి నానావిధమాయావేషముల
చేత నాకపాయముచేయఁ జూచుచున్నారు. ఆదేశమునందలి జ్యోతి
శ్శాస్త్రమహిమచేత నేఁటిరాత్రి నేనీపెట్టెలోనుందునని ముందుగాఁ
దెలిసికొని నాకు హానిచేయవలెనన్న ద్రోహబుద్ధితో వచ్చి యెవ్వఁడో
యొక రాక్షసుఁడు నాకంటె ముందుగానే పెట్టెచొచ్చి దాఁగియు
న్నాఁడు. అట్లు కానియెడల తాళము వేసిన పెట్టెలోని కాజంతు వెట్లు
వచ్చును ? వచ్చినను మత్కుణరూపము నేల ధరించును ? ధరించినను
నేనువచ్చినదాఁక దాఁగియుండి దొంగవలె నేమఱుపాటున మీఁదఁబడి
నన్నేల కఱచును ? ఇన్ని హేతువులనుబట్టి యీజంతువు రాక్షసుఁడ
గుట నిశ్చయము. అయినను నాకిప్పు డీరాక్షసునిపేరు తెలియనందున
నిజమైనపేరు బయలఁబడువఱకును మన కథాంశము నిమిత్తము నేనా
తని మత్కుణాసురుఁడని పిలిచెదను. నేను భూదేవుఁడ నన్నయంశము
మీకు తెలిసినదే కదా. దేవతలు రాక్షసులను తారసిల్లి నప్పుడు

మహాయుద్ధము సంభవించుననియు మీ రెఱుంగుదురు. మనుష్యాశనుం
డగుటచేత నన్ను మ్రింగవలెనని యారాక్షసుండే మొట్టమొదట నా
మీఁదఁ బడెనో దుష్టశిక్షణము చేయవలెనని నేనే మొట్టమొదట రాక్షస
సంహారమునకు పూనితినో వీరావేశపరవశుండ నయి యుండుటచేత
నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేనుగాని మాయిరువురకును జరిగిన యుద్ధ
ము దేవాసురయుద్ధమును మించినదనిమాత్రము దృఢముగాఁ జెప్పఁ
గలను. ఆరంభదశలో కొంతసేపు మాయిరువురకును బాహాబాహిని
నఖానఖిని దంతాదంతిని ఘోరయుద్ధము జరగినది. నాగకుమారుని
మీఁదికి దుముకు గరుత్మంతునివలె నే నారాక్షసునిమీఁదికి కుప్పించి
యుఱికి నా రెండు బాహువులతోను వానిబాహు వొకటి యొడిసిపట్టి
శ్రీకృష్ణులవారు గోవర్ధనగిరి నెత్తినట్లు పయి కెత్తి గిరగిర త్రిప్పి నేల
మీఁదవేసి కొట్టఁబోయితిని. కాని యారాక్షసుఁడు క్రిందఁబడక మా
యచేసి తనబాహువులతో నాచేయిఁ గట్టిగాపట్టుకొని వదలక కత్తుల
వంటి తన ఱెక్కలతో నా కుత్తుక కత్తిరించ వలెనని యో యమపాశ
ములవంటి తనబాహుపాశముల నాఱెంటిని నా మెడ కొక్కసారిగా
చుట్టి బిగించి యూపిరివెడలనీయక ప్రాణములు గొనవలెనని యో దక్షిణ
భుజముమీఁదుగా నాకంఠసమీపమునకు బ్రాకఁ జొచ్చెను గాని
నేనింతలో మెలఁకువపడి మోచేతివద్దికి పరుగెత్తునప్పటికే యెడమచే
తితో నే నారాక్షసుని కాలుపట్టుకొని నేలమీఁదమోఁపి సింహనాద
ము చేసితిని. నాసింహనాదముయొక్క దారుణధ్వనిచేత దిగ్గజముల
చెవులకు చెవుడు పట్టియుండును ; ఆకాశమునుండి గవ్వలవలె నక్షత్రము
లన్నియు నేలమీఁద రాలియుండును. నేనప్పుడు డాపెట్టెలో నిర్బం
ధింపఁబడి యుండుటచేత పయికివచ్చి చూడలేకపోయితినిగాని లేని
యెడల క్రిందరాలిన నక్షత్రములను కొన్నిటి నేఱి మూటకట్టి తెచ్చి
నామాటకు నిదర్శనముగాను నాపౌరుషప్రకటన మగునట్లుగాను మీ

కుంభకోణమునకు మీకు కష్టకాలము కలిగించియుందును. నేను విసరివైచినప్పు డారాక్షసుఁడు పర్వతమువలె నేలఁగూలియు చావక బట్టమడత మీఁదపడి మరలలేచి మహావేగముతో నావంక పరుగెత్తుకొని రాఁజొచ్చెను. నే నెదురుగాఁ బోయి కుంజరముమీఁదికి కుప్పించు సింహమువలె రాక్షసునిమీఁదికి లంఘించి కాలఁదిని నొక్కతన్ను తన్నితిని. ఆతన్ను తగిలియున్నయెడల వాఁడు పొట్ట పగిలి చావవలసినవాఁడే కాని యారాక్షసుఁడు తన మాయాబలముచేత నాపాదఘాతమును తప్పించుకొని ప్రక్కకు దొలఁగెను. ఆపదతలాఘాతముచేత పెట్టెయంతయు నదిరి పర్వతగుహవలె మాఱుమ్రోసెను. నా కాలితాఁకున పెట్టె క్రిందికిదిగి పెట్టెతోఁగూడ భూమి పాతాళమంట క్రుంగుటచేత నాఁడు శేషునితలల కెంతో నొప్పికలిగియుండును. అతఁడా దుర్భరవేదనచేత శిరసు కదల్చినప్పుడు భూకంపము కలుగక మానదు. ఓభరతఖండవాసులారా! శాలివాహనశకము ౧౮౧౬వ సంవత్సరము మార్చి నెల నేఁడవ తేదినిగాని దానికి కొన్నిదినము లీవలావలనుగాని భూకంపము కలిగినదేమో స్మరణకుఁ దెచ్చుకొనుఁడు. ఆకాలమునం దెక్కడనైనను భూకంపము కలిగినట్లు మీకు జ్ఞప్తికి వచ్చినను వార్తాపత్రికలయందు చదివినను పెద్దలవలన వినినను స్వప్నములయందు జూచినను, అది నాపాదతాడనముచేతనే యైనదని గ్రహింపుఁడు. ఎన్నివిధములచేత విచారించినను మీకాభూకంపవార్త గోచరము కానిపక్షమున, మీరు మన పంచాంగములను జదివి వానియందైనను జూచి జ్యోతిషశాస్త్ర మహిమకు సంతోషింపుఁడు. ప్రక్కకు తొలఁగిన యారాక్షసుఁడు బట్టమడత చివరవఱకును పరుగెత్తి యక్కడనుండి మరలి మరల నావంకకు నడువ నారంభింపఁగా నేను వెనుకకుఁబోయి పార్శ్వభాగమునకువచ్చి యొక్క కాలొడిసిపట్టి ద్వంద్వయుద్ధము కారంభించితిని. భీమదుర్యోధనులకు జరిగిన ద్వంద్వయుద్ధమువలె మాపోరాట

ము మహాఘోరముగాఁ రాక్షసుఁడు ధర్మయుద్ధమున నన్ను గెలువ
లేక యధర్మయుద్ధమున కారంభించి నా కాలు పట్టుకొనియెను. నేనా
కాలునకు భయపడక ద్వంద్వము [illegible]
గదలక విష్ణుమూర్తి యొక్క [illegible]
జల్పి వాని వజ్రకాయమును ఛేదింపలేక తుదకు వానిమీఁద [illegible]
మార్గముననే యవలంబించి పంతములు ప్రయోగించి [illegible]
భీముఁడు సుయోధనుని తొడలు విరుగఁగొట్టినట్లు [illegible]
నాముని పంక్తితో [illegible] తొడ [illegible] రెండు ఖండములు చేసి
తిని. ఈప్రకారముగా యుద్ధమునంతను వర్ణించిన పక్షమున భారత
రామాయణములంత గ్రంథము పెరుగునని భయపడి యీపనిని పు
రాణకర్తలకు విడిచి నేనిక్కడ మాసమరపర్యవసానమును మాత్రము
చెప్పెదను. శ్రీరాములవారు రావణాసురుని వింశతిబాహువులను
నఱికినట్లును శ్రీకృష్ణులవారు బాణాసురుని సహస్రబాహువులను నఱికి
నట్లును నేనామత్కుణాసురుని యాఱుబాహువులను దంతాదంతిని
నఖానఖిని యుద్ధముచేసి నఱికి నాయసహాయ శూరత్వమును జూపితిని.
అప్పుడు రాక్షసుఁడు దేవేంద్రుని వజ్రాయుధముచేత ఱెక్కలు తెగి
పడిన పర్వతమువలె కదల మెదల నేరక కూలఁబడెను. ఈలోపల
ప్రభాతసమయ మగుచుండెను. అది రాక్షసులకు మంచి సమయము
కాదని యెఱిఁగినవాఁడనయి వెంటనే మీఁదబడి కాలితోఁదని పొట్ట
మీఁద త్రొక్కితిని. ఆదెబ్బతో మనుష్యరక్తపానముచేసి బలిసియున్న
వానిపొట్ట పగిలి చిమ్మనగొట్టములలోఁ గొట్టినట్లు బుస్సుమని రక్త
ధారలు పయికెగసి నా మొగమునఁబడెను. పరశురామునివలె నేను త్రి
మును పూని శత్రుసంహారముచేసి పెట్టెలో నెత్తురుముడుగులు చేసి
నను, ఆరక్తము కంటఁబడఁగానే బ్రాహ్మణధర్మమైన దయాగుణము
మరలవచ్చి నన్ను క్షణకాలము మూర్ఛలో ముంచెనుగాని నేనంతలో

తెలిసి చెప్పుకొని మరల శత్రువుచంకఁ జూపితిని. శత్రువప్పటికిని జావక లేచి రెక్కల నాడించుచుండెను. అగ్నిశేషమును ఋణశేషమును శత్రుశేషమును నుంచఁగూడదని రాజనీతివేత్తలు చెప్పుట స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని నేనప్పుడు నా రెండు చేతులతోను రాక్షసుని రెండు రెక్కలను బట్టుకొని శ్రీకృష్ణులవారు బకాసురుని చీల్చినట్లు నిలువునఁ జీలఁజూచితినిగాని యీలోపలనే నాభుజబలాతిశయముచేత వాని రెక్కలు నడిమికి విఱిగిపోయినవి. అంతట రాక్షసుఁడు విగతాసుఁడయినాఁడు. అప్పుడు దేవతలు నామీఁద పుష్పవర్షము కురిసియుందురుగాని పెట్టెలోనుండుటచే దానిని జూచి యనుభవించు భాగ్యము నాకన్నులకు కలిగినది కాదు. మహాపుణ్యప్రదమైన యీమత్కుణాసురవిజయకథను శ్రద్ధతోఁ జదివినవారును భక్తితో విన్నవారును పద్యకావ్యమునుగా రచించి లోకమున ప్రసిద్ధిపఱచినవారును మూఁడులోకములయందును మత్కుణబాధనుండి విముక్తులగుదురు.

శ్లో. మవర్ణాది మకారాంతమ్ సతమ్ కవర్ణ సంయుతమ్
అదంతణకారోపేతమ్ ఏతన్మంత్రం విదుర్బుధాః.

పరమగోప్యమైన యీమత్కుణమహామంత్రమును పరమవిశ్వాసముతో నిత్యమును జపించువారికి సమస్తవిషబాధలును తొలఁగును.

మత్కుణాసురవధానంతర మారాక్షసునిదేహమునుండి యొకవిధమయినదుర్గంధము బయలువెడలి నాఘ్రాణేంద్రియమున కుదుస్సహము కాఁజొచ్చెను. ఆదుర్గంధసముద్రమునుండి వెలువడుసాధన మెట్లాయని నాలో నేనాలోచించుచుండఁగా నింతలో మారణకోలాహలముచేత మెలఁకువవచ్చియో పెట్టెలోని బట్టను దేనినైన తీసికొనవలసి వచ్చియో మఱి యేహేతువుచేతనో త్రిజట మంచము దిగివచ్చి పెట్టె తాళముతీసి మూఁతపయి కెత్తెను. అందువలన పయినున్న వాయుదే

వ్రేఁకు లోపలికివచ్చి దుర్వాసనను కొంత కాలఁగించి భక్తుఁడనైన నాక
పరిమితసుఖప్రదాయకుఁ డయ్యెను. ఇంతలో త్రిజట పెట్టెవద్దఁ గూరు
చుండి లోపల తొంగిచూచి బట్టమునకుమీఁద ముసుకు కట్టియున్న రాక్ష
సుబిరక్తప్రవాహమును గని యీయెలుకముఱక యెట్లాయెనని వాసన
చూచి యీవల్లిపోతుఁడని పలుకుచు మత్కుణాసురుని కళేబరముతీసి
దూరముగా విసరివైచెను. ఆసువిగ్రహమును జూచి భయపడి యొక
మూల నొదిగియున్న నన్ను చేతితో బట్టుకొని కొంచెము పయికెత్తి
"ఓవాలఖిల్యా! ఇంతటనైనను నీవు స్థూలరూపమును ధరించి
నామనోరథమును సఫలముచేయుము. రాక్షసాంగనాపరిగ్రహము
వలన నీకు పాపములేదు. పూర్వము మీభూలోకములో చంద్రవంశో
పురాజయిన యయాతి వృషపర్వుఁడను రాక్షసరాజకూఁతురైన శర్మి
ష్ఠను వరించి వంశకర్తయైన పూరుఁడులోనుగాఁగల కొడుకులను గన్న
వార్త మీపురాణములయందువినలేదా? మాటుపలుకవేమి?"
అని తనవ్రేళ్ళతో నాప్రక్కలు నొక్కెను. నే నాబాధకు తాళలేక
యింతకుముందే మత్కుణాసురునితోడి సంగరమునందు నఖానఖి
దంతాదంతిని పోరాడి గడిదేఱియున్న రసికుఁడ నగుటచేత నాకన్య
యొక్క పాణిగ్రహణముచేసి యామృదుహస్తముమీఁద నఖక్షతి
దంతక్షతములనుజేసితిని. నవోఢయగుటచే నాసుందరినారసికత్వమును
గ్రహింపలేక కెవ్వనకేక వేసి చేతిలోనున్న నన్ను క్రిందవిడిచి పెట్టెను.
భాగ్యముచేత నేను బట్టమీఁదపడఁబట్టిగాని యంతయెత్తునుండి పెట్టె
క్రాయ్యమీఁదనేపడుట తటస్థించినపక్షమున నాతల రెండువ్రక్కలయి
యుండును. ఆ చిన్నది కెవ్వన కేక వేయఁగానే లోపలనుండి యెవ్వరో
"అమ్మాయీ! అట్లు కేకవేసితివేమి?" అని యడిగిరి. "మఱేమి
యులేదు ఎలుక" అని త్రిజట యుత్తరమిచ్చెను. "ఎలుక నిన్ను కఱ
చినదాయేమి? ఎలుకకాటువలన విష మెక్కును. ఎక్కడ కఱ

చెప్పుడి ?" అని తలుపును కొంచెముగ లోపలికివచ్చెను. ఆమె వచ్చుటచూచి వెంటనే పెట్టెమూఁత వైచి తాళమువేసి త్రిజట "అమ్మా! యెలుక నన్ను కఱువలేదు. నాచీరనిలుపుత్తము పెట్టె మూతతీయఁగా పెట్టెమీఁదనున్న యెలుక నాచేతిమీఁదినుండి ప్రాకి యీ పెట్టెలో దూఱినది. నేను భయపడి కేకవేసి పెట్టెమూఁతవేసినాను." అని చెప్పెను. "మంచిపని చేసినావు. ఎలుకలబాధ మనయింటవిస్తారముగా నున్నది. ఎక్కడనుండో పూరెలుక యొకటి మనగదిలో ప్రవేశించి పండెముమీఁది బట్టలన్నియు కొట్టివేయుచున్నది. నేఁటికి దానికాయువు మూడి పెట్టెలో దూఱినది. పాఱిపోవునేమో పెట్టెతలుపుతీయకు. పెట్టె నెత్తిమీఁదఁబెట్టి మన తాటకచేత నావలికిఁబంపెదను." అని యా కెంపవనసుందరి చెప్పెను. వారిసంభాషణమువలన నేనా కాంత త్రిజటతల్లియని గ్రహించితిని. అప్పుడు తల్లిబిడ్డలకు మఱియు నీ క్రిందిరీతిని ప్రసంగముజరిగెను.

బిడ్డ—అమ్మా! ఈపెట్టె తాటకచేత పంపరాదు. అది యిందులోని యెలుకను చంపివేయును.

తల్లి—అమ్మాయీ! నీకిష్టములేనియెడల చంపక దీనిని దూరముగాఁగొనిపోయి యూరిబైట విడిచిరమ్మని నేను తాటకతో గట్టిగా చెప్పెదనులే.

బిడ్డ—నీవెన్ని చెప్పినను తాటక దీనిని చంపకమానదు. అది క్రూరురాలు. దానిమాట నేను నమ్మను. నాసఖయైనహిడింబిని కూడ వెంటఁబంపి దూరముగా వదలిపెట్టించెదను—ఓహిడింబీ! ఓహిడింబీ! వేగిరమురా.

తల్లి—ఇష్టమున్నయెడల హిడింబినికూడఁ బంపవచ్చును—ఓతాటకా! నీ చీపురుగట్టవిడిచి యిటురా. వీధియరుగులు తరువాత తుడుచవచ్చునులే.

"అమ్మా! వచ్చుచున్నాను" అని దూరమునుండి యొకధ్వని వినవచ్చినది.

"ముందుగా నీవిటురా. నీపని తరువాత చేసికొనవచ్చునులే." అని మరల త్రిజటతల్లి దాసిని పిలిచెను. "పని కావచ్చినది. చేసికొని వచ్చెదను." అని దూరమునుండి మరల ధ్వని వినవచ్చెను. "అది యెంతసేపటికిని రాకున్నది. నేను పోయి తీసికొనివచ్చెదను." అని త్రిజట తల్లి నడిచెను. ఆమె కాలిచప్పుడు వినఁబడఁగానే నాకు భయ మధికము కాఁజొచ్చినది. ఇంతలో నెవ్వరో లోపలికి వచ్చుచున్నట్లు మరల కాళ్లచప్పుడయినది. ఆయడుగులచప్పుడు చెవినిబడఁగానే నాపాలిటికి మృతదేవత్యయైన తాటకయే వచ్చుచున్నదని నాగుండెలు తటతట కొట్టుకొన నారంభించినవి. అప్పుడెవ్వరో యిద్దఱు గుసగుస లాడుచున్నట్టు మాటలు వినఁబడఁజొచ్చినవి. అది రాక్షసుల కేకాంత మైనను వారి గుసగుసలు సూక్ష్మశబ్దగ్రహణశక్తిగల మనుష్యుల శ్రవణేంద్రియములకు స్పష్టముగా వినఁబడుచునే యుండును. అందుచేత చెవియొగ్గి వారిమాటల నాలకింప మొదలుపెట్టితిని.

"ఓహిడింబీ! రాత్రి నీవుతెచ్చిన వాలఖిల్యుఁడీపెట్టెలో నున్నాఁడు. అమ్మతో నిందున్నది యెలుకయని నేను బొంకినాను."

"ఇప్పుడు నేనేమి చేయవలెను?"

"ఇతని కపాయము కలుగకుండ కాపాడి యేలాగుననైనను నీవీతనిని నాకడ మరలఁ జేర్పవలెను. నాఁటి రాత్రితెచ్చుట తెచ్చుట గాదు. నేఁటిపగలు తెచ్చి నీప్రాణసఖియైన త్రిజట ప్రాణములు నిలుప వలెను.

"ఓత్రిజటా! నీనిమిత్తమయి నాప్రాణములయిన నిచ్చెదను. ఆరాక్షసిముండ కన్నులు గప్పి మరలతెచ్చి నీప్రియవల్లభుని నీకెట్లు సమర్పింపఁగలుగుదునో నాకు తోఁచకున్నది."

"అమ్మ తాటకను తీసికొనివచ్చుచున్నది. ఇంకమాటల కవకాశము లేదు. ఇదిగో పెట్టె తాళముచెవి. ఇది నీవు దానిచేతి కియ్యక పదిలముగా నీయొద్దనుంచుకొని యేదో మాయోపాయముచేత దానిని దూరముగా పంపివేసి పెట్టెతీసి యీవాలఖిల్యుని నీయొడిలో వేసికొని తీసికొనిరా."

"త్రోవలో నేదో యుపాయ మాలోచించెదను."

అనుచుండఁగానే మరల పాదముల చప్పుడు వినఁబడినది. ఇఁక నాకు ప్రాణభయము లేదని నాగుండెలు కొంత కుదుటపడినవి. "ఈపెట్టె దీని నెత్తిమీఁది కెత్తు" అను శబ్దముతోనే పెట్టె కదల నారంభించెను. ఆపెట్టెలో నాకప్పుడు కలిగిన యనుభవైకవేద్యమయిన సౌఖ్యము మనదేశమునందలి మోటుబండ్లలో నెక్కి యెత్తుపల్లాక పల్లములు గల దారులలో ప్రయాణములుచేసి మోకాళ్ళకును మోచేతులకును శిరస్సులకును దెబ్బలు తగిలించుకొన్నవారికిఁ దక్క మఱియెవ్వరికిని దెలియదు. హృదయైకవేద్యమయిన యాభోగమును గొంతసేపనుభవించిన తరువాత పెట్టె భూదమీఁద మోపినట్టయి యాకాంతలసంభాషణ మారంభమయ్యెను.

"ఓహిడింబీ! ఈయెలుక నేమిచేయుదము?"

"ఓతాటకా! చేయుటకేమున్నది? ఈపొవలచేరువను విడిచిపెట్టుదము. దీనిని చంపవలదని త్రిజట చెప్పినమాట నీవు వినలేదా?"

త్రిజటమాటల కేమిలే. మనము దీనినిచంపక విడువరాదు. మొన్న నాయలుకగుడ్డకన్నములోనికీడ్చుకొనిపోయినది యీయెలుకే."

"మంచిది. ఆలాగుననే చేయుదము. నీవాశ్మశానమువద్దకుఁ బోయి రోఁకకఱ్ఱ తీసికొనిరా. నేను పెట్టెమూఁతతీయఁగానే కఱ్ఱతో నీవీ యెలుకను చావమోఁదుదువు గానిలే."

"ఈయాలోచన దివ్యముగా నున్నది. కాలుచున్న కాష్ఠములో నుండి యొకకఱ్ఱనుగొని యిక్కడ నున్నట్టే వచ్చెదను."

ఈమాటలు చెవినిబడఁగానే నేనావఱకను పెట్టెకుదుపువలనఁ గలిగిన గాయములబాధను మఱచిపోయి ప్రాణభీతిచేత మానసికమైన మరణవేదనను పొంద నారంభించినాను. ఈమనోవేదనముందఱ నాశరీర వేదన పర్వతములో పరమాణువంతగానైనను తోఁచలేదు. ఏమియు పాలుపోక యిట్లారాటపడుచున్న సమయములో హిడింబి పెట్టెమూఁత తీసి నన్ను పైకితీసినది. ఇంతలో నెవ్వరో దూరమునుండి "హిడింబీ! హిడింబీ!" అని పిలువఁజొచ్చిరి. "అయ్యో! ఈవాలఖిల్యుని నాయొడిలోఁ బెట్టుకొని నాబట్ట సవరించుకొనుటకైన నవకాశము లేకపోయినది! కానీ! ఇతని నిప్పటి కీపొదలో దాఁచి వారిని సాగనంపి మరలవచ్చి యొడిలోఁ బెట్టుకొనిపోయి నా చెలికి సమర్పించెదను. ఈలోపల తాటక వచ్చి యడిగినయెడల పెట్టెతీయఁగానే యెలుక పాఱిపోయి యేదో కలుఁగులోదూఱినదనిబొంకెదను." అని తానను కొనుచు నన్ను చేరువ పొదలోఁబెట్టి తానా వచ్చెడివారి కెదురుగాఁ బోయెను. నేను దూరముగానున్నను వారిమాటలు నాకు వినఁబడుచునే యుండెను.

ఆవచ్చినపురుషులలో నొక్కఁడు—ఓహిడింబీ! రాత్రి వాలఖిల్యమహర్షి నెవ్వరో యెత్తుకొనిపోయినారఁట! అతనిని వెదకుట కయి మహాకాయుఁడుగారు మమ్ముబంపినారు. అతనిజాడ నీకేమియు తెలియ లేదుగదా?

హిడిం—తెలియలేదుగాని నేనొక్కమాటవిన్నాను. ఎవ్వఁడో యంగుష్ఠమాత్ర శరీరుఁడైన పురుషుఁ డొక్కఁడు జ్యోతిశ్శాస్త్ర ప్రతిపక్షులైన నవనాగరికులసభలో నున్నాఁడని విన్నాను.

పురు—ఆసభయెక్కడనో మాకు కొంచె మానవాలు చెప్పఁగలవా?

హిడిం.—ఇక్కడకు నాలుగుయోజనముల దూరములోనున్న తోటలోనున్నది. దానిచూపెదను రండి.

అని వారిని తీసికొని హిడింబి ప్రక్కనుండునకు తిరిగి యదృశ్యమైనది "మీరనుకొన్న వాలఖిల్యుండను నేనే! నాపేరు సత్యరాజా శాస్త్రులు." అని నేనుమహాకాయుని భృత్యులను పేరులుపెట్టిపిలిచి గొంతుపగులునట్లుగా నఱచితినిగాని నామాట వారు వినిపించుకొన్నవారుకారు. పొదనుండివెడలి వారివెంట పరుగెత్తుటకు తాటక కత్తి గొనివచ్చి యెక్కడచావమోదునో యన్నభీతిచేత నాకు సాహసము లేకపోయినది.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

హిడింబి నన్ను పొదలోఁగూరుచుండఁబెట్టి పోయినతరువాత మనస్సులో పరిపరిలాగున నాలోచనలు కలుగఁజొచ్చినవి. తాటక కత్తి గొనివచ్చి చావఁగొట్టునేమోయన్న భయము మొట్టమొదట పుట్టినది. గాని యారక్షసి పెట్టెలోనున్నది యెలుక యనుకొని యెలుకను చావ మోదునిమిత్తము కత్తికొఱకు వెళ్ళినదన్నమాట స్మరణకువచ్చిన తరువాత భయనివారణమయినది. ఇంతలో హిడింబివచ్చి నన్ను పట్టుకొని యేమిచేయునో యన్నభయము మఱియొకటివచ్చి నామనస్సును మఱింత బాధింపఁజొచ్చినది. హిడింబి చేతిలో మరలఁ జిక్కుకొన్నపక్షమున నాకు మరణవేదనకన్నను క్రూరతరమయినబాధ సంభవించును. అది నన్నొడిలోఁ బెట్టుకొనిపోయి తనచెలియైన త్రిజటకు మరల సమర్పించినపక్షమున, త్రిజట నన్నేమి బాములఁబెట్టునో!

మరల నేపెట్టెలోనో పఱుపుక్రిందనో పెట్టి త్రిజట నన్ను దాఁచినపక్ష
మున నేసీసారి యీపిరివెడలక యజ్ఞపశువువలె చావవలసి వచ్చును.
అని యాలోచించుకొని హిడింబివచ్చులోపలనే పొదవిడిచి పాఱిపో
వలెనని నిశ్చయించుకొని నేను మెల్లగా పయికివెడలివచ్చి యొక చెట్టు
చాటునకు నడిచితిని. ఇట్లొక చెట్టుమొదలుచేరి నలుదిక్కులకును
చూడ్కి నిగిడించునప్పటి కొకదిక్కునుండి తాటక చేతకత్తిధరించి
మృత్యుదేవతవలె నావంకకే వచ్చుచుండెను. మఱియొకదిక్కునుండి
శ్మశానములుదాటి పెద్దవానరమొకటి నావంకకే వచ్చుచుండెను.
ఇంకొక దిక్కునుండి యాపురుషులను విడిచి హిడింబి యొక్కతెయు
నావంకకే పరుగెత్తుకొని వచ్చుచుండెను. త్రేతాగ్నులవలె మూఁడు
రూపములును నాకంటఁ బడఁగానే నాకప్పుడు ముగ్గురు మృత్యుదేవత
లాసన్నమయినంత భయము వేసినది. చెట్టున కెగఁబ్రాకుఁదమన్న దాని
ప్రకాండము నాకౌఁగిటి కొదఁగదు. తొఱ్ఱలో దూఱుదమన్న నెందు
వెదకినను తొఱ్ఱ గానరాలేదు. ఏమిచేయుటకును దోఁచక నేనుదిగ్భ్రమ
నొంది దిక్కులు చూచుచుండఁగా ముందుగా హిడింబి వచ్చి పొదచేరి
నన్నే కాఁబోలును వెదక నారంభించెను. ఇంతలో తాటకవచ్చి పెట్టె
చేరి మూఁత తెఱచి యాశ్చర్యపడ నారంభించెను. అప్పుడు తాటక
హిడింబిని జూచి నీవాపొదలో నేమి వెదకుచున్నావని యడిగెను. నీవు
కట్టెకొఱకు పోయిన తరువాత నెలుక యెంతయున్నదో చూడవలెనన్న
చపలత్వముచేత పెట్టెమూఁత యెత్తితీయఁగా నొక్క యెగురెగిరి
యీవలబడి యెలుక యీపొదలో దూరినందున దానిని వెదకుచున్నా
నని హిడింబి యుత్తరము చెప్పెను. నేనామాట లాలకించుచు నేనచటి
యున్న సమయమునందు మెల్లగా వానరము నావద్దకువచ్చి నన్ను చంకఁ
బెట్టుకొని చెట్టుమీఁది కెగఁబ్రాకెను. నాదుస్స్వప్న ఫలమిప్పుడు
నాకు పూర్ణముగా ననుభవమునకు వచ్చినది. నాకు కలలోఁ

గడఁబడిన కోతియే యిప్పుడు ప్రత్యక్షమయి నన్ను వృక్షాగ్రమునఁ బెట్టినది. అక్కడనుండి క్రిందికి జారిపడితినా చట్రాతిమీఁదఁబడిన సొరకాయవలె నాతల వేయిప్రక్కలు కాకమానదు. ఏకొమ్మనైన నను గట్టిగా కౌఁగిటఁబట్టుకొనవలెనన్నను పట్టుకొనీయక యీపాడుకోతి మొకముచేతితో భల్లూకపు పట్టుపట్టి నన్నొడిలోఁ బెట్టుకొని కదల నియ్యకున్నది. చెట్టుపయిని నేనిట్టియవస్థలోనుండఁగా క్రింద హిడింబియు తాటకయు నన్ను వెదకుచు నేనున్న చెట్టుమొదటికి వచ్చిరి.

తాట—అయ్యో! చేతఁజిక్కిన యెలుకను నిష్కారణముగాఁ బోఁగొట్టితివిగదా!

హిడిం—నీవు కఱ్ఱనిమిత్తమయిపోయి యెంతసేపటికిని రాక పోఁగా నెంతపెద్ద యెలుకో చూడవలెనని మూతకొంచెము తీయఁగానే యెలుక పైకుఱికి పాఱిపోయినది.

తాట—మహాకాయునియింటనున్న వాలఖిల్యమహర్షి నెవ్వరో యెత్తుకొని పోయినారని చెప్పుచుండగా వినుచు నిలుచుండుటచేత కఱ్ఱ తెచ్చుటకు కొంచె మాలస్యమయినది. ఎలుక పైకిరాఁగానే తబ్బిబ్బు కొనిపోయి పట్టుకొలేక పోయినావా?

హిడిం—ఇంతలో మహాకాయుని భృత్యులిద్దఱిక్కడకు వచ్చి యుండనియెడల దానిని నేను పోనిత్తునా? వాలఖిల్యమహర్షి రాత్రి యంతర్ధానమయినమాట చెప్పుచు వారు నన్ను కొంతదూరము తమ వెంటఁ గొనిపోయినారు.

తాట—ఇక్కడ కలుగులు లేవు. ఎలుక యీచెట్టుపైకి ప్రాఁక లేదుగదా?

హిడిం—ఎలుకలు చెట్లెక్కునా?

తాట—చూచితివా చెట్టుమీఁద నెంతపెద్ద వానరమున్నదో?

హిడిం—ఏది? అదా? అవునవును. దానిమొడిలో నేమో [illegible]న్నది.

తాట—అదృశ్యుఁడయిన వాలఖిల్యుఁడని తెలియవచ్చుచున్నాఁడు. అవునవును. అతడే. మా కోడిపిల్ల పోయినప్పుడు ప్రశ్న యడుగఁబోయిన వాలఖిల్యుఁ డితఁడే.

హిడిం—ఈ వాలఖిల్యుఁడు మనకుదొరికిన బాగుండును. మన త్రిజట వాలఖిల్యుని జూడవలెనని యెన్నోసారులు నాతోఁ జెప్పినది. మనమితని దీసికొని పోయి యామెచేతికిచ్చి రెండుమూఁడు దినములు మనయింట నుంచుకొందము.

తాట—నీవన్నయాలోచన బాగున్నది. ఈకోఁతిని జెపరించి మన మావాలఖిల్యుని పట్టుకొంటిమా వేయిసువర్ణములు సంపాదించి మనము ధనికురాండ్రము కావచ్చును. మహాకాయుఁ డెంత సొమ్మిచ్చియైన నీతని వదల్చుకొని పోకమానఁడు.

హిండి—అట్లయిన మన మీవాలఖిల్యుని పట్టుకొందము. నీవు చెట్టెక్కఁగలవా ?

తాట—ఎలుకను బట్టుకొనుటకయి దుమికెడుపిల్లివలె నేనీ చెట్టుమీఁదికొక్క గంతువేసి వాలఖిల్యుని బట్టుకొనెదను. నీవీకట్టెచేతఁ బట్టుకొని క్రోఁతి క్రిందకుఱికి పాఱిపోకుండ జాగరూకతతో కాచి చూచుచుండుము.

ఆమాటలు వినునప్పుడు నాబ్రతుకు ముందఱికివచ్చిన గోయి యు వెనుకకుఁబోయిన నూయియు వలెనుండెను. ఈముగ్గురిలో నెవ్వరిచేతిలోఁ బడినను నాకు ప్రాణసంశయస్థితియే సంభవించును. ఆముగ్గురును త్రేతాగ్నులనుగా నేనీవఱకే పోల్చియున్నానుగదా! నన్నుఁ గొనిపోయి దక్షిణస్వీకరించి విడువఁదలఁచినందున తాటకను దక్షిణాగ్నియనవచ్చును. నన్నుఁగొనిపోయి తనచెలికత్తె కర్పించి నన్ను గృహపతినిగాఁ జేయఁదలఁచినందున హిడింబిని గార్హపత్యాగ్ని యన వచ్చును. నానోటిలోనేదో ప్రశ్నీ—యో త్రోఁక నామెడకుఁ జుట్టఁ

క్షత్రియో హోమము నిమిత్తమై బ్రాహ్మణులు పశువును బట్టి ఇట్టుగా నాపిరి వెడలనియ్యక నాప్రాణములు గొంతుకడలంచినందున మర్కటము నాపాలి సాక్షియని చెప్పవచ్చును. ఈ మూఁడుదగ్గుల లో నాకష్టము దక్షిణాగ్ని మేలుగ తోఁచినందున నా యజమానుఁడైన మహాకాయునిదగ్గఱఁజేరి సుఖింపవచ్చునన్న యాశచేత నేను తాటకచేతులలోఁ జిక్కుఁబడకుండ వానరముయొక్క యొడిలోనుండి దుమికి మా రాక్షసిని కౌఁగిలించుకొనుటకయి చేతులు చాఁచుకొని సంసిద్ధుఁడనయి కూరుచుండియుంటిని. తానొకటి తలఁచిన దైవమొకటి తలఁచుననగా! తాటక వృక్షమారోహించుట చూచి మా దుష్టవానరము నన్ను విడిచి పాఱిపోక తన తోఁకను నేను మొదట ననుకొన్నట్టుగా నామెడకుఁగాక నాపొట్టకు చుట్టఁబెట్టి నన్ను తనవీపుమీఁద కదిమిపెట్టి యా చెట్టుమీఁదినుండి మఱియొక చెట్టుమీఁదికి దుమికెను. అంతట తాటక చెట్టు దిగివచ్చి హిడింబితో నేమో యాలోచించి వానరమును రాళ్ళతో విసరనారంభించెను. దానికి సహాయురాలయి హిడింబియు మామీఁద శిలలు రువ్వసాగెను. ఆ శిలాయుద్ధమునకు తాళఁజాలక వానరరాజు చెట్టుమీఁదినుండి యుఱికి నన్ను వీపుమీఁద వేసికొని పాఱిపోవఁజొచ్చెను. వెనుకనుండి యఱచుచు నారాక్షసాంగన లిరువురును మమ్ము తఱుముకొని వచ్చిరి. ఇట్లు కొంత దూరము పరుగెత్తునప్పటికి వెనుకఁ జెప్పిన మహాకాయుని భృత్యులిద్దఱును ప్రక్కదారినివచ్చి వారిని గలిసికొని నేలపరుగెత్తుచున్నారని యడిగిరి. ఆ చెడుకోఁతి వాలఖిల్యుని నెత్తుకొని పాఱిపోవుచుండగా విడిపించుటకయి పరుగెత్తుచున్నామని వారుత్తరము చెప్పిరి. ఇట్లు నలుగురును నొక్కచోటఁ జేరునప్పటికి పూర్వము నన్ను మందోదరి యప్పుడప్పుడు తీసికొని వచ్చెడి యుద్యానవనముకడకు మేము వచ్చితిమి. అంత నలుగురును గలిసి తన వెంటఁబడు మర్కటరాజును మాత్ర

మును భయపడక నన్నువిడువక యక్కడనుండి యొక్కయంగవేసి యెగిరి సువేలాద్రిమీఁదికి దుమికెను. ఆవానరుఁడు గంతువేసినస్థలమునకు సువేలాద్రి నాలుగు యోజనములదూరములో నున్నదని నేనంతకుముందే మందోదరివలన నెఱిఁగియున్నాను. మర్కటమునన్ను వెన్నునఁ బెట్టుకొని కుప్పించి యెగురఁబోవునప్పుడు దైవమాయచేత నాకొక్కయావులింతవచ్చినది. పూర్వాచారపరాయణుఁడ నగుటచేత పెద్దలయాచారమును మీఱరాదని నేనప్పుడు కొండంతయాపదలో నున్నను నాయావులింత పోవునంతకును చిటికలు వేయుచుంటిని. ఆకోఁతితో నేను సువేలాద్రిశిఖరమున వ్రాలునప్పటికి లెక్కవేయఁగా నాచిటికలు సరిగా పదియైనవి. ఆలెక్కనుబట్టి పదిచిటికల కాలములో వానరము నాలుగు యోజనముల దూరము దుముకునని నేను తెలిసికొంటిని. అప్పుడు నేను ముందువంకఁ జూచునప్పటికి నాయెదుట లవణసముద్రము మేఘమండలములనంటు తరంగములతోను మేఘనాదములతో వియ్యమందు సంతతధ్వనితోను భయంకరముగాఁ గానఁబడెను. వానరమింక ముందువంకకు పాఱిపోవుట కవకాశము లేనందున నలుగురువచ్చి చుట్టవేసి నన్నుదక్కించుకొని మహాకాయున కియ్యవచ్చునని నాలో నేను సంతోషపడుచుంటిని. ఇట్లు నేను మనోరథసామ్రాజ్యానందము నొందుచుండఁగానే వానరము కుప్పించి ముందువంక నుఱుకుటకుద్యుక్తమయి యున్నట్లు కనఁబడెను. అందుచేత నే నీసారి యెంతదూరము దుముకునో చూడవలె నన్నయుత్సాహముచేత ముందు సముద్రమున్నమాట మఱచిపోయి చిటికలు వేయుటకు మొదలుపెట్టితిని. ఇన్నూటయేఁబది చిటికలు లెక్కపెట్టునప్పటికి వానరము నన్ను గొని సముద్రమున కావలి యొడ్డుననున్న యొక విశాలమయిన యిసుకతిప్పలో వ్రాలినది. అప్పుడు నేను గణితశాస్త్రప్రకారముగా లెక్కవేసి యిన్నూటయేఁబదింటిని పదింటిచేత

భావింపఁగా వచ్చినట్టు నిరువదియైదుకాఁగా, పదిచిటికల కాలములో దుముకఁగలదూరము నాలుగుయోజనములగుటచేత నిరువదియైదును నాలుగుచేత గుణించి సముద్రముయొక్క వెడలుపు సరిగా నూఱుయోజనములని తెలిసికొని నేనత్యాశ్చర్యపడితిని. ఆహా! మనపూర్వులసామర్థ్యము నేమని శ్లాఘింతును! వారునిజముగా సర్వజ్ఞులేసుండీ. అణుమాత్రమయినను హెచ్చుతగ్గులు లేక నూఱుయోజనములని రామాయణములోఁ జెప్పఁబడినదానికిని నేను కన్నులారా కొలిచి లెక్కచేసినదానికిని సరిగా సరిపోయినది. లంకకును మనదేశమునకును నడుమనున్న సముద్రమిదియేకదా? నేను సముద్రమును దాఁటునప్పుడు శ్రీరాములవారు కట్టిన వారావధిని స్పష్టముగా జూచినాను. మనుష్యులు లంకకుఁ బోవకుండుటకయి మరలివచ్చునప్పుడు శ్రీరాములవారు కట్టను నడుమనడుమ తెగఁగొట్టిన సందులును నాకంటికి కరతలామలకముగాఁ గనఁబడినవి. మన పూర్వులను గురించి యాలోచించుచు నేనుకొంచె మేమఱియుండఁగా వానరమునన్ను వెన్నుమీఁది నుండి తోఁకతో పైకెత్తి మఱియొక్కదుముకు దుమికినది. ఈసారి నేను వీఁపుమీఁదనానుకొని దృఢముగా నుండక వాలమున వ్రేలుచు భయభ్రాంతుఁడయిన యుండుటచేత చిటికలువేసి దూరమును కనుఁగొనలేకపోయినాను. నేనిట్లు దిగ్భ్రమ నొందియుండఁగానే యావానరము నన్ను నట్టడవిలో విడిచి యదృశ్యమయినది. అప్పటికి సూర్యగతినిబట్టి నాలుగయిన గడియల ప్రొద్దెక్కినట్టు తోఁచినది. కన్నులువిచ్చి చూడఁగా నక్కడిచెట్లు మొదలయినవి లంకలోనివానివలె నత్యున్నతములుగాక మనదేశములోని సామాన్యవస్తుజాలమువలెనే యున్నవి. ఆవానరముయొక్క వీఁపునానుకొని సముద్రమును దాఁటునప్పుడు నాకు తోఁచలేదు గాని నన్నిక్కడకుఁ గొనివచ్చి విడిచిన యీ మహానుభావుఁడెవ్వఁడో యన్నయాలోచన నా మనస్సునకిప్పుడు కలిగినది. అతఁడు వాయు

పుత్రుఁడైన హనుమంతుఁడయినందుకు సందేహము లేదు. అతఁడు హను మంతుఁడే కాకపోయినచో శతయోజనాయామమయిన సముద్రము నొక్కయంగను దాఁటుటకు మఱియొక్కనికి సాధ్యమగునా? కాదు మనపెద్దలు చెప్పినట్లుగా నతఁడు రావణాసురుని కాష్ఠమాఱిపోకుండు నట్లుగా ప్రతిదినమును తాను దంతధావనము చేసికొన్న పుడకల నందు వేయుటకయి పోవుచుండును గాన నేఁటి యుదయమున నన్నుఁ జూచి జాలి దలచి పాదలేపము లేని నేను రాక్షసుల దేశమునుండి రాలేనని యిక్కడ తెచ్చి విడిచినాఁడు. నే నీ యడవిలోని ఘాతుకమృగముల వాఁతబడక బ్రతికి యిచ్చటివారి యండఁజేరఁ గలిగినపక్షమున, రెండుమూఁడు మాసములలో వారిభాష నేర్చుకొని తరువాత నా కథను మీకు మహా త్ములచేతఁ బంపెదను.

సంపూర్ణము.

శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచననైషధము.

By

K. VEERESALINGAM

శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచన నైషధము.

ప్రథమాశ్వాసము.

క. సిరియెదఁగలదొరజేజే
దొరయు నెలఁతనోర నుండుదొర జేజేలె
ల్లరుఁగొలుచుఱేఁడ త్రాచుల
సరులుగలుగు జక్కులదొరసంగడికాఁడా.

క. కడఁకం దెనుఁగున నొనరుతుఁ
గడుకొని నలుఁడను నొడయనికతయెల్లను నే
నుడుగక నానేర్చుకొలఁది
నెడద న్నిన్నునిచి కొలిచియెంతయునిచ్చల్. 2

క. దుడుకున నింతకుఁగయితె
న్నడుచునెఱుఁగని కుఱ్ఱఁగాన నచ్చుతెనుంగన్
గడలినినొంటిఁగవీఁడఁగ
గడఁగితి నీయండఁజూచి కదలనికడఁకల్. 3

గీ. తాతఁగొనియాడి తరిగట్టుదారిఁగొలిచి
గట్టురాకన్నెనగ్గించి దిట్టయైన
తెల్లచానకు జోహారులల్ల జేసి
లగ్గులొసఁగ నెలుకరౌతు నగ్గడించి. 4

క. నన్నయఁదలంచి యెదన
ఱ్ఱన్ననుసారెకునునెంచి యలతిక్కన్నం
జెన్నుగలోనిడుకొనిసూ
రన్నఁగొలిచియుగ్గడింతు నాశ్రీనాథున్. 5

సీ. నేర్చుకొలఁదిని నేఁజేయవారఁ గొన్న
యీనలుకత తెఱం గెట్టిదనినఁ
దొల్లి కానలలోన నెల్లెడఁ దిరుగుచు
నాఁగి గొంతితొలికొడు కొక్కనాఁడు
నైదోఁడులనుఁ గూడి చక్కఁగాఁ గూర్చుండి
జడదారియొక్కండు సరసకరుగు
దెంచినఁ గనిలేచి యిచ్చకయెదు రేగి
కొని తెచ్చి జోహారు లొనరఁ జేసి
యొకకశానగద్దియఁ గూరుచుండనిచ్చి
తనకుఁ గూళ్లొ దాయలు కినుకతోడ
నెఱఁగిచేసిన కడగండ్ల నెల్ల నోలి
నెఱుఁగఁజేయుచు నాతని కిట్టులనియె. 6

ఉ. ఓజడదారిరాయ యొరుఁడొక్కఁడు నాసరిగాఁగఁగానలోఁ
దేజఁ దొఱంగి యంగదలఁ దేలుచు లచ్చిని నేలఁ జుట్టలం
దాజతకూడు నెయ్యునిని దద్దయుఁ గూడుట లేకనిచ్చలీ
యోజను దూలి హెచ్చుడిగియుండఁగఁ జూచితె తొల్లియెచ్చటన్. 7

గీ. అనుచుఁ గన్నులనీరొల్కనాడియూర
కున్న జడదారియూరార్చి చెన్నదలిగి
సరసఁ గూర్చుండియున్న యాదొరను గూర్చి
యెట్టకేలకు నల్లనిట్టులనియె. 8

గీ. నేలజేజేలఁ గూడి జేజేలకద్ది
యైన నైదోడులును జేరులలరఁగాన
నుండనరుగుదెంచితి గాదె యూరకిచట
కెక్కడైన యట్టియెలుక యెడఁదఁ దనర 9

సీ. తొల్లి జూదాననలుఁడోఁడితూలియకట
తనకుఁగలసిరులన్నియుదాయగొనఁగ
నొక్కరుఁడెచేటులొందఁడేయుక్కడక్కి
కానలోనఁజక్కనితనచానఁదొఱఁగి. 10

సీ. అనినఁగట్టియున్నయాకతయెఱుఁగంగఁ
గోరుటయునుగోర్కికొనలుసాఁగఁ
జదురుగులుకనిట్లు జడదారిరాయండు
తెలియఁజేయఁదొడఁగె దేటగాఁగ. 11

సీ. ఎసఁగునలుఁడనుఱేఁడొక్కఁడెన్నరాని
దండుతెచ్చుటఁగనుఁగొన్నసిండియుండ
నేలునతఁడునిషధయనునేలఁదనదు
చేతలోరుతెల్లనగ్గించి చెలఁగుచుండ. 12

క. ఇంతయుఁగొదలేకుండఁగ
నెంతయుఁదాజన్నిగట్లకిచ్చునునిచ్చల్
కొంతయుజాలిగొనక తన
చెంతఁదిఱుగునతనినైనఁ జెడుగుంద్రుంచున్. 13

క. ఓలిన్నలుఁగొనియాడఁగఁ
దేలికఁ దాతయును గాలితిండుల ఱేఁడుం
జాలుదురే యొకరొకరికి
నాలుగుజంటయిదునూళ్లునొదలలున్నన్. 14

గీ. అట్టిచక్కనయ్యుకునుద్దియైనరాచ
యేనుఁగులగొంగయొక్కనాఁడేగుదెంచి
తోఁటలోనికొలఁకుచెంతఁదోడులేక
యొక్కరుఁడెయిట్టటుతిరుగుచున్నతఱిని. 15

క. అంచలరాయఁడొక్కఁడు
కొంచక తనయునుఁగుఁ జెలులుగొండఱతోనే
తెంచియెదుటనేలకడిగి
యించుకనడయాడఁజూచి యిచ్చనలరుచున్. 16

క. ఒకయంచంతటనంచల
నడల తెఱంగెల్లఁగాంచి నగుచుఁగడంకన్
గడుకొనియొకరాయంచను
దడయకచిక్కించుకొనియెఁదనకెంగేలన్. 17

ఉ. దానిఁదొఱంగియేగుటకుఁ దాళకయంచలు కొంతచెంగటన్
జానుగనుండికన్గొనుచుఁ జయ్యననేగుచు జాలిఁదూలుచుం
గానఁగనేగుదెంచుచును గ్రక్కుననాతని చిక్కిచూచుచున్
దానినిజేరుచుం దుదకుఁదద్దయు డస్సితొలంగె నచ్చటన్. 18

గీ. అట్లుచిక్కియంచ యారాచరేఁడు
తనకుఁగీడుసేయునని తలంచి
యేలికకుడిచేత నాలుకతడియాఱ
నిలిచికన్నుఁగొనల నీరుగ్రాఱంగ. 19

గీ. అళుకుగదిరియొడలు దడదడలాడంగ
నోరురాకకొంతయూరకుండి
యెట్టకేలకింత యెదగట్టిచేసికొం
చెలుఁగుసన్నగిలఁగ నిట్టులనియె. 20

క. ఏటికినరుదెంచితినీ
తోఁటకునిందేలచెలుల తోడదిగితి న
న్నేటికి సలికలోఁగొన
నేఁటికి నేగితలఁగ నయ్యాదితెఱఁగో. 21

క. అనితనలో ననుకొనికడు
నెనరుగలుగు నట్టుగాఁగ నెట్టననలునిం
గనుఁగొనుచునీరెలుంగున
ననియెం దన తెల్లతెక్కలార్చుచుఁగణఁకన్. 22

సీ. ఎల్లచోనారాక కెదురుచు చూచున్నుండు
నెలంతుకయెదనెంత తలఁకెనొక్కొ
యేకేయినన్నింటి నిలుదాఁటనీకుండు
కన్నతల్లియదెంత కలఁగెనొక్కొ
తోడునీడలలాగు తొలఁగనిచెలికాండ్రు
పోలినన్ గనకెంతసూలిరొక్కొ
నేఁజేరుటయెఱింగి నెనరునఁజనుదెంచు
కొడుకులుతారెంతొ కుందిరొక్కొ
కూడియెల్లరిది తెలిసికొన్నయంత
గటకటా తాతనీచేతఁ గడకునేఁడు
చిక్కఁగాఁజేసె నేనెద్దిసేయుదింకఁ
హాళినన్నెలు తేఁడనేననదనైతి. 23

మ. అనినందద్దయు జాలినొందుచునతండాయంచఁ జుట్టాలతోఁ
జనఁగా నావతియిచ్చె దానవళ్లుకుం జాలించిరాయంచయుం
దనకాతేఁడొనరించు లగ్గునకుఁగాఁ దానొండుసేయంగలో
ననయెత్తంగడునంతసిల్లి దొరచెంతంజేరి తానిట్లనున్. 24

గీ. ఆయనీయట్టిచాగికి నగునటంచు
నేనుజేసెడు లగ్గించుకైనఁగలదె
యైననానేర్చు నట్లుగనేనునొక్క
లగ్గుసేయంగ నెడఁదఁదలంచినాఁడ. 25

క. ఆయడిచేకొనఁదగునని
యీయెడ నేలికకుఁ దోఁచెనేనియునింకన్
నాయెడ చెనకొలయఁగని
కాయాలించెదరుగాక గొనకొనియనుచున్. 26

గీ. కత్త్రినెచ్చెలి తొలియాలిఁగన్నతండ్రి
చేలియుంటను సిరులచేనెసఁగినట్టి
యూరుచెన్నారు సరిపాటియొకటిలేక
తఱచుకోటల నెఱయగ డ్రులఁజెలంగి 27

గీ. అట్టియూరేలు నెంతయుదిట్టయైన
యట్టిక్రథకైశికుం డనునట్టిజెట్టి
కడఁగియాతండుకట్టలఁగనుటలేక
కొన్నినాళులురాయిడిఁగుందికుంది. 28

*గీ. దాకుఁగుడితట్టునఁ గుఱుచయాకదిసిన
యయిదయిదులనాల్గగు తెనుఁగక్కరానఁ
దనరుదనుఁడను నొకజడదారిచేని
నాలుదానును నిచ్చలుఁజాలఁగొలిచి. 29

♦గీ. ఒనరఁగానేడునాల్గులయొక్కటగుచుఁ
దనరుతెనుఁగచ్చరాననడయలసందు
కూడినదయంతియనఁజెల్లుకూఁతునొర్తుఁ
దనరుకొడుకులనిద్దఱగనియెనతఁడు 30

---

*గీ. వేలఁగలయూళ్ళనేళ్ళునవెఱివిదిరిగి । యెందుగోర్కియాదేరకయుండికడకు
దమనుఁడనియెడు నొకజడదారిచేని । నాలుఁదానునువిచ్చలుఁజాలఁగొలిచి.

♦గీ. అతనివెనరింతగడియించియలరుకతన। గోరిదమయంతియనఁజెల్లుకూతుఁనొర్త
దమనుఁడుదమదాంతుఁడునవఁదనరువట్టి। యమఁగుగొడుకులవిద్దఱగనియెనేఁడు.

గీ. అంచుఁగన్నియ తనరారుఁజందురల్లు
నలరుచిలుకన జక్కుల చెలులునచ్చు
రలునఁగాలికూడుబ్రౌరలకలుకలునుద
లంచిచూడదానికెనయెయించుకైన. 31

సీ. కలికినెన్నడకోడి కలయుంగనంచలు
కొలఁకులకడనుండెఁ గోర్కెదక్కి
చెలియమ్మగులకోడి చెంబోగల్ దలలోతు
సీటిలోదిగజాఱె నీటుదక్కి
నెలతకొనునకోడి నెఱహత్తి నూడులు
కాననుండఁగఁజొచ్చెఁగడఁకదక్కి
కన్నెయొడలికోడిక్రొన్ననలెల్లఁ
నలిగి యెండఁగఁజొచ్చెనాసదక్కి
యారయాచాన సొగసెల్ల నాలకించఁ
గలిగినవుగానఁదిరుగుచు గాలిసీరు
నాకులునుగుడిచెమజోగులై నఁదాళ
లేకతొగలతే నల్లునికాఁకగొనరె. 32

క. కన్నులుజిగితొగతేకులు
సన్నపినూగారు తేటి చాల్తొడలరఁటుల్
నెన్నఁడలేనుఁగునడకలు
నెన్నుదురరచందురుండు నెఱుతెన్నఁనిరుల్. 33

సీ. చిగురులఁగఱకుగాఁ జేసినయాలాడి
తేఁటులఁ జెల్లఁజెందించురట్టు
జిగితొగలేఱులఁజేరఁజేసినసేగి
యంచలఁ గొలకులనుంచునగడు

క్రొన్ననగుత్తులఁ గూలఁజేయుకొ అంత
యనఁటులఁ జొదతోడ నొనరుచునడి
నేఁడుఁగుఁ గొంగలఁ గాననుం చినయెగ్గు
తరఁగలఁ గ్రుంగంగ దార్చుకీడు
కలికిచేతులుఁ గురులును గన్నుదోయి
నడలసొగసును జనుకట్టుఁ దొడలుఁ గొనుఁ
దయలు నొనరించికొనె తాఁ దాత తొడరి
చేసికొనె లేకయుండంగఁ జెలఁగితనరు. 34

గీ. అట్టిసొగసులగనియైన యానెలంత
దండకే నేగితఱియైనె దండినగుచు
సరగసీచేతలెల్లను సారెకచట
నోటికొలఁదిని నగ్గింతునోట లేక. 35

గీ. అట్లుకొని యాడి నినుఁగోరునట్లుగాఁగఁ
గలికిసెకొన నొనరించి గడియలోన
నిన్నుఁ జెలితోడఁ గూర్చెద నేనకడఁగి
యానతియొసన్న నొఁగాక యనియతండు 36

క. తలయూఁచెనంతనంచయు
నలుఁడుండినచోటుదాటి నడచి చదలునన్
నిలకయెగసి చనిదిగ్గున
నలతొయ్యలియారునేరి యందొకచోటన్. 37

గీ. చెలులసందునఁ దోఁటలోఁ జెలఁగితిరుగు
నంచయానను గాంచి యాయంచతఱియు
నరిగి క్రాల్గంటిచేఁ జిక్కె నళుకుదక్కి
యొడఁదనెంతయుఁ గోర్కెలుగదలుకొనఁగ 38

గీ. అట్లుచేరియుంచ యామెలనాగకై
యుంచుకంతచూచి యిట్టులనియె
నో చెలంతనలుని యొద్దనుండియరుగు
దెంచితినిట కేను దెలియనరయ. 39

క. రిక్కలరాయనిఁ గందుని
జక్కలుదొరయనుఁగుఁ గొడుకుఁ జక్కఁదనానం
జక్కఁగఁ జేసెడునేలిక
నొక్కింతయు నెన్నఁగలఁడె యొకఁడీనేలన్. 40

క. ఒడలెఱుఁగని సిరికొడుకుం
గడునడలుచు నుండునట్టి కడలియుసరియే
యొడయనికిన్ సొగసునన
ఱ్కుడులోఁతున నెంచి చూడఁగులుకులదొంతీ. 41

గీ. చందురనిసాటియా రాచచందుత్రోడ
నల్లరోహిణికిని నెనయైననీకుఁ
గోర్కులిగురొత్తఁగూడుటకూడదేని
నీమసొగసెల్లరిత్తయా నెంచి చూడ. 42

మ. అనుచుందొయ్యలి దానికై తిరిగి యోయంచాతటింజూచియా
యనవాదగ్గర నెట్లుగాఁదెలియనొయ్యంజాటి తాలాగునే
చని యాయేలికయొద్దనన్నుదగం జాటించినీనేర్పున
ట్లననుంగోరఁగఁ జేసియిద్దఱను జల్కుంగూర్చియేలంగదే 43

క. నాచదురు సొగసునుంజని
చూచినదెటేఁగించినన్ను నూడిచయిడినట
నీచేసినలగ్గెన్నఁడు
నాచకయెదఁదలంచుకొందు నంచాయనుడున్. 44

ఉ. అంచయు నచ్చటుం గదలి యంతయు నొంటిగ జేనితో నెజం
గించితనంతటం జనియె నిచ్చట నాతనలుండులోంగియొ
క్కించుక చిల్క తేజదొర హెచ్చు వాళావాళికిన్నెలంగ లే
కంచయొఱుంగఁ జేసిన యొయారినిలోనఁ దలంచి యిట్లనున్. 45

ఉ. ఎన్నఁడు చూడఁగల్గునొకొ యింతిని జెన్నసలారఁ జూచి నే
నెన్నఁడు సంకుకౌఁగిటను హెచ్చుగఁ జేరుతునొక్కొ చేర్చి యిం
కెన్నఁడుదాని సెజ్జనిడియించుక కూడుదు నొక్కొ కూడియా
కన్నియ యక్కోర్కి తోనగుట కన్నులనెన్నఁడు చూడఁగందునో. 46

క. చెలినటు తలఁచుచు నలరుం
జిలుకుల సెగలంగలంగుఁ జిలుకలకులుకుం
జలిగాలికలయుఁ గోయిల
కొలకొలరొదలకు నెదఁ దలఁకును గడునళుకున్. 47

ఉ. నాయనుఁ గున్నెలంత తగునాయను నన్నెదనుంచి యేలు చా
నాయను నింకఁ దాళఁగలనాయనుఁ జక్కని క్రొత్తహత్తిగు
న్నాయను జాలియేదనగునాయను రంగులుగుల్కు నంచయా
నాయను నగ్గలంచనదనాయను నేఁచఁగదాయ నాయనున్. 48

క. అచ్చటఁ జందురునల్లుని
చిచ్చునఁ గ్రాఁగుచును దూలి చెలులు తలంకన్
నిచ్చలు నలుఁదలఁచుచుఁ జెలి
హెచ్చుగ నిద్దురయుఁ గూడు నెఱుఁగక యుండెన్. 49

చ. చిలుకలఁ గొట్టు నచ్చెలులఁ జీటికిదిట్టుఁ గలంచుఁ దేఁటులం
దలఁకఁగఁ జేయుఁ గోయిలలఁ దద్దయుఁ జందురునల్లు దూఱుఁ జా
క్కలదొర కాయ నెండనగు కాఁకకుఁ దాళఁగలేక చొక్కునం
చలవలఁ జుంచు దలంకు నెదఁ జల్లనిగాలికిఁ జూచుపల్ దెపల్. 50

చ. చిలుకలు దాయలయ్యె నగుచిన్నెలు చూడవాలిక్కీయయ్యె నె
చ్చెలులసణుంగుటయ్యెఁ గడుఁజేఁదఱ కన్గొనవయ్యె నెల్లచో
నలజడిచూడనయ్యె నలయంచలఁ దిట్టఁగనయ్యెఁ గ్రొన్ననల్
తలనుగడంగి తాలుచుటలాయరుజయ్యె నెలంతకయ్యెడన్. 51

క. ఒడలెల్లఁదెల్లనయ్యెను
నడలెనునిద్దురయుఁ దిండిచాయ యడంగెన్
దొడరెంగాలికినడలఁగఁ
గడురోఁతగఁదోచెనగలు కదలనికాఁకన్. 52

గీ. తఱచునాటుచు దరిగట్టుదారికొడుకు
చెలియయిఱుకుజన్నులసందుచిరుగురుగోల
లోకట్టగురిచేసిచికాకునొందజేయఁ
దాళలేకసెజ్జనొఱగి సోలుటయును. 53

గీ. చెలులుచాలఁదలఁకి చిగురులుగోనుగాఁ
గలుగుకొన్ని తెచ్చికడఁగినేద
తేర్చితండ్రికి నది తెలియఁజేయ దలంచి
యేగియతనిఁగాంచి యిట్టులనిరి. 54

క. ఎచ్చటినుండిరొయీ లోగడ
నిచ్చటికొక యించసరగ నేతెంచినలుం
జెచ్చెరనగ్గించిచనియె
నిచ్చందనచోటుఁజేర నెంతయుఁగోర్కిన్. 55

గీ. నాఁటనుండియు నలుఁగోరినాతినీరు
ద్రాగదునిదురయునుగూడు తలచదయ్యె
యెట్టులాతనిఁదోడ్కొని యేగుదేర
ననిచెదో తగుజాణల నతనికడకు. 56

గీ. అనుచు నచ్చెలు లెల్లను నరుగుదెంచి
కలికి యునికిట్లు తద్దయు నలుకతోడఁ
గనిన దంతయుఁ దనతోడఁ గనులనీరు
గాఱ నెఱిఁగించి చనఁ గ్రథకైశికుండు. 57

శా. హా తల్లీ యని శోకఁగలంగి తుషారాయాయాళ్ళ యందెల్లరుం
జేతుల్ సోఁకఁగఁ జేర్చి యెన్నఁగఁ గడుం జెన్నారు గాఢార్తులం
గూఢుండై కొనఁ దట్టి యాసలెడలం గొంకంతగాఁ జేసి తా
నేత్రేరంగ నొనర్చె శ్రేణిఁ జెలితానే కోరుచన్ సాకునన్. 58

క. ఎచ్చటఁ జూచిన నేనుఁగు
లెచ్చటఁ గనుఁగొన్న దేరులెచ్చటఁ గన్నం
జిచ్చునకోడని శూలరు
లెచ్చట కేగినను దేఱులెల్ల డనూరన్. 59

క. నేలయదరంగ రిక్కలు
రాలఁగ నలుఁ జేగుదెంచ గ్రక్కున నటకున్
నాలుగు తెఱఁగుల దండులు
గ్రాలఁగ నెదలోన నాతిఁ గైకొననిచ్చెన్. 60

క. ఆరయఁగ నేలయంతయుఁ
గోరికతోఁ దిరిగి తిరిగి గొనకొనియచ్చో
నారదుఁడును నింకొక జడ
దారియు జేజేలయూరు దఱియఁగఁ జనుదున్. 61

క. కనుఁగొని యెంతయు నెదురుగఁ
జనికాళ్ళుల కెఱఁగి గద్దెఁ జయ్యన నిడి నే
లనుగల కతలెల్ల నడిగి
యనియెం జేజేల తేఁడు నాజోగులతోన్. 62

మ. అనిఁ గోఁద్రెళ్ళిన రాచహత్తులిట కయ్యా చాలనాళుల్ చనెం
జను దేరంగన నాఁటనుండియునవిం జాకుండిరే తేండ్లు చ
య్యైననాకంతయు నానతింజనుడు నోయ్యాన్గట్లదాయందగం
గనిరాకన్నియసుద్దియెల్ల నెఱుఁగంగాఁజేసియూయ్యాలున్. 63

గీ. తిరిగియిట్టులనిరి తెఱగంటిదొరతోడఁ
దనదుకూఁతుఁ గొనఁగఁ దగినతేండ్లఁ
గదలిరాగననిచెఁ గ్రథకైశికుఁడుఁ నిన్నుఁ
గోరుకొను నెలఁతయొక్కారుని నల్లి. 64

క. అందున నేలంగలదొర
లందఱులోఁగలనుత్తొఱఁగి యాదటనటకున్
దండడి నేగిరి మొదలం
గ్రందుగ నాయంచయానఁ గైకొనునిచ్చన్. 65

క. చన్నులు కొండలసీయనుఁ
గన్నులు నెన్నంగ లేళ్ళఁ గలకలనగునా
కన్నియ కున్నరి జేజే
యన్నులయందైనఁగలరె యారసిచూడన్. 66

గీ. అనుచు జడదారు లెఱిఁగించునంతనచటి
గట్లసూడును లోనుగాఁగలుగునట్టి
దెసలయేలికలొకకొంద తెసఁగుకోర్కె
లెదల నెంతయు నిగురొత్తనింతిఁజూడ. 67

గీ. తేరులెక్కి తరలి తిన్నగాఁ నేలకు
నింగినుండి డిగ్గి నిక్కి చూచి
చుక్కతెగలలోన సొగసగు నెలలాగు
నలరుచున్నయట్టి వలువిఁగాంచి. 68

క. చదలునఁ దేరులుఁ జెలిగఁ
సదలిచారలలోనఁ దేజకదంచలరంగాఁ
గురు రుగఁ గూర్చుండినవార
లెరుటకెఁ దరుదెంచి యెల్లరిట్లనిరో కటకా. 69

ఉ. ఓచారకల్లలన్నఁ గననొల్లవు చిన్నదలందుగట్టిగా
గాదిలి చెయ్యిఁగాదలంచి కన్నోడఁగాఁ జనుదెంచిరిల్లు జే
జేవారలెల్లఁ గోరికలు చేకుఱఁ దీరిచెదంచుఁ దీర్చి దే
నాదటసికతి ల్లలు దరానన నెన్నికగాంచు నెల్లెడన్. 70

సీ. అనినఁ గన్నుల నగుచును సనియెఁ జలుఁడు
నట్లచేసెద నీరు నన్నడుగుదాని
నీతెఱంగెద్ది యితఁడెందు నిలుచు నతని
కెద్ది చోటు తక్కిన యాతఁ డేఁడు తెలియఁ
జేయఁదగునన్నఁ దెఱఁగంటిరాయఁడనియె. 71

క. నీజేజేయెడ యండను
దేజెసఁగునితఁ డితఁ డితఁడు దెస యేలికలే
రోజనుదీర్చెదొ యండఱ
జేజేలకడింది కోర్కి చెదరనికడఁకన్. 72

గీ. అనుట కెదలోనఁ గడువలుఁ డలరియనియె
నింతకంటెనొండున్న దేయెందుఁ జూడ
దెలియఁ జేయుఁడు కోర్కులు తేటగాను
నున్నవారలై నను నిచ్చెదనోడకింక. 73

క. అడిగెదు నాతఁడు జేజే
యొడయుండఁట చేఱఁ గంగనోనరుచు నాతం
డడుగక యొయొసఁగునలుఁ డఁట
తడయక కడతేర్చు నెంతదానినినైనన్. 74

క. నీయానతికలుగుటచేఁ
జేయుదునెద్దానినైనఁ జెప్పర జేజే
రాయఁడ నేనింకసరకు
సేయుదునే నింగియొఱగి సిగఁగూలినయేన్. 75

సీ. అనినన్నిట్టిట్టనరాకైజేఁగియకాదె
యూరునినోకనినమగ నొల్లకిటకు
నిట్లునిన్నుఁగోర నింపఁటు జేజేలు
నరుగుదెంచియుంట యరసిచూడ. 76

గీ. సరగనీయూరిరాకన్నె సరసకరిగి
యచటనీవలుగురఁ గొనియాడి నేర్చి
నట్లునోరోడకన్నయు ననఁగఁదగిన
యట్లయాడియొక్కనిఁగోరునట్లుసేయు. 77

మ. అనిజేజేదొరయన్న నన్నలుఁడు నాహాయింతజేజేలకుం
జనునే కాదన కేనకోరికాను చానంగూర్చియేత్రేరఁ జ
క్కననన్నేచన నానతిచ్చుట యెదంగ్రాల్గంటినేఁగోరియుం
టనునేనెట్లు చనంగనేర్తునిఁకఁ గట్టా కల్లకాట్లోర్చెదన్. 78

క. అనిజేజేరాయనిగనుఁ
గొనియెదయఁరి యాడుచుండఁ గుందుచునయ్యా
ననుసేఁగోరిన చెలికడ
కనుచుటనీయట్టిదిట్ట కగునేయనినన్. 79

గీ. త్రోలుతఁజేసెదననియాడి తుదకుఁజేయ
నంచుఁగల్లలాడఁగ నానెయకటనీకు
తెన్నగాదెజేజేలకు తెన్నుచేయు
టాడిపాఁటిన నేరికినానెలగ్గు. 80

గీ. కత్తులనుదూసి దండులుకలికినగరు
కాచికొనియుండఁ జోరనెట్లుకలుగునన
కదియఁజనసాను నాయానకతననీకు
నడ్డుకొనలేరు నిన్నెరునచటఁజేఁడ. 81

గీ. అనినఁదోఁచినయక్కెల్ల నతఁడుఁగడఁగి
యెన్నియడిగిన నన్నిటికన్నియాడి
తనదుచదురెల్లఁ గానరాదగినకరణిఁ
దిరుగజేజేలరాయందు తెలియఁజేసె. 82

గీ. అంతనెమరాడజాలక యతఁడుకదలి
యచ్చటచ్చటి సొగసులనిచ్చఁగనుచు
దండులనుదాఁటి నట్టిళ్లుదఱియఁజొచ్చి
యింతియున్నట్టి నెలతాలయిల్లుచేరి. 83

సీ. అంచయొఱంగించి నంతటికన్నను
నెక్కుడుసొగసుననెసఁగుదానిఁ
చెఱగంటియన్నులఁ దెగడెడు చెలికత్తె
లొక్కటఁ జుట్టునునొసరుదాని
నెడలోననిచ్చలు నెంతయుఁగోర్కెతో
నలునింతయుడుగక తలంచుదాని
సిరితెల్లకడఁజల్లు చిక్కనిచూడ్కుల
సొగసుగా నిటునటుఁజూచుదానిఁ
జిన్నగులుకంగగద్దియనున్నదాని
హంయలుగాఁగుచ్చెలుల్‌కాళ్లనోరయుదాని
నందియలుగజ్జెలును గ్రాలవలరుదాని
నచటఁగన్గొనెఁగనులార్చియంచయాన 84

అట్లునాతిఁగన్న యంతటనాతండు
ఱిచ్చఁజెందికోర్కె హెచ్చఁజెంద
నొడలు తెలియలేక యొక్కింతతడిసోలి
యలరుఁగోలలకును గలుగుచుండ. 85

ఉ. అద్దిర యీఁతఁడీడఁ దనయాఅనితేజున నెల్లచోటులం
దద్దయుఁగ్రాలఁజేసెడు నితండలచందురుఁడో యాతనల్లుఁడో
సుద్దులికేల యెల్లరును జూడుఁడు కన్నులనంచునానతో
గద్దియలొక్కటండిగిరి గ్రక్కుననంప నెలంత నెచ్చెలుల్. 86

ఉ. కనిదొనెలంతయు న్నలునిఁ గంటినిఁగేరఁగఁజాలునట్టి చ
క్కనినెఱిసీటుగాని నటుకాంచి యెదంగల నానయంతయుం
జననొనరించి కోర్కెలిదనందడిసేయఁగ నాసహెచ్చఁగాఁ
దనదుచెఱంగుదిద్దుచును దద్దయుఁదేనియలొల్క నిట్లనుఁ. 87

ఉ. ఎచ్చటనుండిరాకయొకో యెట్టులు దండులఁ దాఁటఁగల్గెనో
యెచ్చటనున్కియో యిటకు నీకరణింజనుదేర నేలయో
హెచ్చినకోర్కినీదు తెఱఁగెల్లను దాఁచకయున్న యట్లుగా
నిచ్చట నానతీయఁదగు నించుకనాకయి సైఁచి క్రన్ననన్. 88

క. నిన్నుఁగనినంతనుండియు
నన్నెంతయు నేఁచఁదొడఁగె నలనెలయల్లుం
డెన్నఁడు నినుఁగనియెఱుఁగను
జెన్నగునీ తెఱఁగెఱుంగఁజేయంగఁగదే. 89

చ. అనుటయు నీటిమేలికయు నగ్గియుఁ దెల్లనిహాత్తి నక్కకా
తును నెఱదున్నయెక్కుడును దొయ్యలిరో యిటకేగుదెంచి యొ
య్యన నినుఁగ్గె కొనందలఁచి యయ్యది నీకెఱుఁగంగఁజేయ న
న్ననిచిరికానఁ గోరుకొను నాతిరొ నల్గురిలోన నొక్కనిన్. 90

క. దండులనెల్ల నగడచితి
నిండగు జేజేలయాన నీనిచ్చటికిన్
దండిగ నేతెంచుటకా
నొండొకఁడింతయు నెఱుంగకుండఁగఁగలికీ. 91

గీ. అనినఁజాననీతెఱఁగేది యనుచునడుగ
నిచటనెద్దియొఱయెఱిఁగించితింతదనుక
నింకనైనను నీజాడయింతెనాకుఁ
దెలియజేయంగఁదగునన్నఁగలికితఁడు. 92

గీ. నెలఁతనేననలుండను నేలఱేఁడ
నెట్టులైనను జేజేలగట్టిగాను
నెడఁదఁగోరునట్లేను నిన్నడుగుకొనఁగ
నేగుదెంచినాఁడనునాతియట్లుచేయు. 93

క. నెనరున జేజేలఁగొనుట
ననునేలుటగానఁగల్కి నాయెడలం గ
ల్గినగాదిలితో నొక్కనిఁ
గనుఁగొన్నను జాలు గట్టిగానలుగురిలోన్. 94

గీ. చేడనాచేఁతలనురక్తి సేయనగునె
యనినసిగ్గునఁ దలకుంచి యంచచేత
నతనినెఱిఁగియున్నదికాన నలరియిచ్చ
నెట్టకేలకు నల్లననిట్టులనియె. 95

సీ. జేజేలకునుజోత సేయంగఁదగుఁగాక
కోరంగఁజనునయ్య కొంకులేక
కోరనేర్చునె లేడి కొండంతయేనుఁగుఁ
జెల్లునేనాకు జేజేలఁగోరఁ

వగునయ్యయి త్తఱి నగఁగోరదారలకు
జేజేలుననుఁ గోరఁ జెల్లునయ్య
నీకై గదాయెల్ల నేలకేఁడ్లనిటులఁ
జనుదేర నాతండ్రి చాటననిచె
నంచనీచేతఁ బెజ్జఁగించి నంతనుండి
చేరినాయెదనీయంద చిక్కుకొనియె
నిదిగొ చేతులుజోడింతు నెల్లనేఁట
నేలికొనునన్ను రాచ జేజేలఱేఁడ. 96

గీ. ఇంకునాయానయొండాడ నింకఁదగదు
నీకునన్నుఁగైకొన నిచ్చలేకయున్న
నురినినీటఁజేఁదున నగ్గినుఱికియైనఁ
దొడరియెట్లును నునురులుతొఱఁగుదాన.

క. అనినంజిలుకలకొలికిఁ
దనయెడలం గలిగినట్టి తగునెనరునకుం
దనలోనలరియుఁగలికిం
గనికోరిక లేని యట్టుగానిట్లనియెన్. 98

ఉ. అయ్యరొయెవ్వేల యుల్లిఱుక యంతయుఁ దూలి కలంకఁజెంద నా
యయ్యలకాలిగోరుఁ గయినంటను జాలనినన్నుఁ గోరఁగాఁ
దొయ్యలిచన్నినీకు నెదఁదూలకయొక్కని నండఁగోరు తే
నయ్యకు లచ్చికల్గినను నాతలకించుగ పాఁగనిచ్చునే. 99

గీ. చెలియజేజేలకునుగీడు సేయఁజనదు
చేసినసుగోర్కెల్లను జెడునుగాన
నెనరుతోనందొకనిఁగోరుకొనుట లెస్స
సిరులనందెదు నానుడిచేసితేని. 100

సీ. అనిశనాతనిఁజూచి నెనరునఁగ్రాల్గంటి
కన్నుఁగొనలనీరు గడలుకొనఁగఁ
నద్దయునెదలోన నెద్దియుఁదోఁచక
యొకకొంత తఱియస్టై యూరకుండి
యోజేఁడకంటి నేనొక్కటిచేయఁగఁ
దగినట్టి తెఱఁగది తలఁచిచూడ
జేజేలులోనుగాఁ జేరినన్నుఁగొనంగఁ
జనుదెంచినందఱుఁ గనుచునుండ
నిన్నుకోరుదునట్లయిన నీకులెస్స
యగునని నెలంతయాడిన నతఁడుకదలి
కనియెఱింగించెనంతయుఁగడలదొరల
కోరిఁజెలియంతదొరగోరనున్నవాఁడు 101

క. నలుగురుజేజేలునునొగి
నలునితెఱఁగె సరిగఁదాల్చినగుచచటచటం
గలయఁగఁగూర్చుండిరియా
కలికినలునినెఱుఁగకుండఁగాఁచేయుటకున్. 102

చ. అలరులదండ చేతఁగొని యాయెలనాగయు నేగుదేరఁగా
నలునితెఱంగుదాల్చి యటనల్గురురక్కసిస్సూండ్లు నుండ లోఁ
దలఁకక కేలుదోయి నెఱితగ్గక జోడుగఁజేర్చిజాణయై
యలతొలితీరులందఁ గొనియాడిన నట్లానరించిరందఱున్. 103

గీ. అంతనాయింతిగ్రక్కున నలరుబెత్తు
కాచుకొనిమెల్లరునుదన్నుచూచుచుండ
నలునికుత్తుకఁ దగిలించెనలరియంత
నేలజేజేలనొదలును నిండెదెసల. 104

క. అలరులుజేజేల్ కురిసిరి
చెలఁగిరిమొదజన్నిగల్లుఁ జెచ్చెరసచ్చో
నొలసెను జల్లనిగాలియు
నలరారిరి తల్లిదండ్రులందలి చుట్టల్. 105

క. ఆరఁగజేజేలందఱుఁ
గోరికలొకకొన్ని దొరకుఁ గూర్చిచదలునన్
దేరులనెక్కిచనుచునడు
దారింగనుఁగొనిరి కలిని దద్దయుఁగలఁకన్. 106

చ. కనుఁగొని గట్లనూడతని గ్రక్కున నెచ్చటికింతతొందరం
జనియెదునేఁడనంగఁగలి చయ్యననాతనిఁ జూచియెందు నీ
డనఁ జనరాని చెన్నుగల యాక్రథకైశిక కన్నకూఁతుఁ గై
కొనఁజనుచుంటి నిన్నుఁగనుఁగొంటిని జేకుఱనెల్లకోరికల్. 107

క. ఆనతియొసఁగందగునీ
లోననయానాతుక నొరులు గొనకయుండం
గానేగంజను ననుడున్
లోనగిజేజేలఱేఁడు లోఁగకయనియెన్. 108

క. నలుఁడనియెడు నొడయుని నా
మెలనాగయెకోరుకొనియె నెల్లరుఁజూడం
దొలఁగితిరిగిచనఁదగునీ
యిలుసేరఁగ సరగననుఁడు నిట్లనెఁగినుకన్. 109

ఉ. చేరినలున్నలంత నెడచేసెదఁ గూల్చెదలచ్చియంతయున్
గోరినకోర్కెలెల్లఁ జెడఁగొట్టెదఁ గానలఁ గుందఁజేసెదన్
సారెకునేను గోరికొనుచానను జేకొనఁజెల్లునే యొకం
డారయనంచుఁ గట్టలుక నచ్చటికేగెఁ గడిందియీనునన్. 110

గీ. అంతలోన నలుండును నింతిఁ గొనుచుఁ
దగినచుట్టలఁ దోడ్కొని తనదునగరు
కొన్నినాళులకెల్లరఁ గూడిచొచ్చి
యెన్నరానితేజున నేలయేలుచుండె. 111

సీ. కలియును జనుదెంచి కడఁకతో నలునకుఁ
గీడుసేయ నదను గూడుకొలుపు
దద్దయు రోయుచు నద్దియుఁ గానక
యెదలోనఁ గుందుచు నెడరుసేయఁ
దఱిగాక నిచ్చలుఁ దఱిఁ జేరి యాతండు
చేసెడునీగిని జేరకుండి
యొకనాఁ డెఱుంగక యొడయండు నీరుతాఁ
కఁగఁ గడకేగి తాఁ గాళ్ళుకడుగ
నెఱుఁగకుండిన తఱిఁ జొచ్చి యిచ్చనలరి
యొక్కఁడాయు చక్కటికేగి యుక్కు గలిగి
నలునిసిరియెల్ల జూదాన నఱుకుడక్కి
యొదుచుకొననీకుఁ దోడౌదుఁ దడయకనుచు. 112

ఉ. తానొకజన్ని గట్టగుచు దారినిదోడయి యేగుదెంచి న
న్నానినగోర్కి నేలుదొరయుక్కున నేఁడరుదెంచె నిన్నుఁ జూ
దానఁ గడంగి గెల్చి సిరి తద్దయుఁ గైగొన నంచునాడినన్
లోనరుదందియంతట నలుండు కలింగని యల్లనిట్లనున్. 113

క. జూదతికెగ్గగునైనం
గాదనఁ దగునయ్యనాకుఁ గడుకొనియాడం
గాఁదలఁచినన్నుఁ గన్గొన
నీదార యింటకేగుదెంచి నిన్ననిచినచోఁ. 114

చ. అనుచుఁ గడంగి పాడిఁచిరి యంతయు నొప్పుచు నోఁడి పోఁడి యు
క్కుఁ దన నేలనుం బొరలఁ గొంకక మోదుచు నుండె నంతయున్
జనవని చుట్టలుం బొరలు సంగడికాండ్రును గుయ్యిడంగఁ గై
కొనక తఁడక్కలిం బెనకఁ గూడక యూరక కిన్కఁ బెచ్చుఁగన్. 115

గీ. ఇట్లు కొన్ని నెలలు పెచ్చుగ నాడుచు
నున్న తఱిని నేగి జన్ని గట్లు
చేరి యతని నుడుగఁ జేయలేక చసిరి
కలికడంగి రేచుఁ గతననంత. 116

ఉ. ఇంతియు దీనఁ దద్దయును సిగ్గుగనంచుఁ దలంచి తేవి నో
క్కింతయు నాఁచు దారి గనకెంతయు లోనెగులొందుచుండి తా
నంతటఁ దొల్లి నేలదొర యానతిఁ గై కొని యున్కినంచెలోఁ
గొంతచెలంగి కూఁతుఁ గొడుకుం దగు తేరునఁ దండ్రి యూరికిన్. 117

గీ. ఇట్లు క్రాల్గంటి తేరున నింద్రసేనఁ
దను కొడుకు నింద్రసేననాఁ జనెడు కూఁతు
నెయ్యురును జుట్టలును నానతియ్య సరగఁ
దండ్రి కడకంచి లోలోనఁ దలఁకుచుండె. 118

క. పారెలు దొర్లఁగ నేయుచు
సారెకు నలుఁడాడి నేలచౌకగ నోడెఁ
దీరున గై కొనకుండఁగ
నేరికి నిందాతగీఁత యిందు ననందున్. 119

గీ. అనిన నంతయు నాలించి యరుదుగాంచి
చెంతజడదారిఁ బిలకించి గొంతికొడుకు
నతఁడు జూదాన నోడిన యంత నెద్ది
జరగె నెఱిఁగించు నెనరుంచి సరగ ననుచు 120

క. కౌనునసల్లనితోలుం
జానగుజంకగలకేలుఁ జక్కనియాలుం
గాననితలజాలున్ జిగు
లీనెఱతలకాయచాలు నెసఁగెడుదంటా. 121

మాలిని. తిగకొటికలదాయా తెల్లయేఱున్నరాయా
సెగకనుగలడంటా చేదుఁగొన్నట్టిజంటా
సాగసులతలకట్టా సూడులంగొట్టుదిట్టా
జిగియరచెలికాఁడా చిల్కరాకౌతు సూడా. 122

గద్య.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర లోహితసగోత్ర కందుకూరివంశపయః
పారావార రాకాకైరవమిత్ర సుబ్రహ్మణ్యామాత్యపుత్ర
సుజనవిధేయ వీరేశలింగ నామధేయ ప్రణీతంబైన
శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్యనిర్వచన నైషధంబు
నందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము.

క. చుక్కలఱేనిని దాలిచి
యెక్కుడుగన్నునను నగ్గియొగయఁగఁగొటికల్
చక్కడఁచి సిరులఁజెలఁగెడు
జక్కులరాయని యనుంగు సంగడికాఁడా. 1

గీ. అల్లజడదారి యాక్రీడియన్నతోడ
నిట్టులనెనట్టు దొరనేలయెల్లనోడి
కట్టుగుడ్డలతోలేచి కదలినంత
జరిగినదియెల్ల నెఱిఁగింతు జాలిగదుర. 2

ఉ. అంతనలుందునాగడియ నచ్చటనుండక యూరుదాఁటియొ
క్కింతయునళ్కులేక నగరెల్లఁగనందిగ నాళులుండి యా
చెంతకునేరునుందఱియుఁ జేరకయుండుట చూచి కానకా
యింతిని దోడుకొంచుఁ జనియెంగల చుట్టలు గుంపుచుండఁగన్. 3

గీ. ఊరిదరికానవింతితో నుండియతఁడు
తాళ్ఁగారాని యాకఁటఁ దలఁపుచుండి
కనుఁగొనెఁగడానిడాలు తెక్కలజెలంగు
తెక్కదారుల రెంటిని నొక్కచోట. 4

గీ. అట్లుగనియాతఁడెదలోన నాసఁజెంది
కలిక తననెలుకఁదొరంగికట్టుచీర
తెక్కదారులుతనచేతఁ జిక్కననుచు
నెగరవేసిన నదిగొంచునెగసెఁ జదల. 5

క. కోరిక వింగినిజనుచుం
దారేనేలయును సిరియుఁ దరలనఁడచి యా
తీరుననిటకే తెంచిన
సారెలగుట తెలియఁజేసి చయ్యనసరిగెన్. 6

చ. ఇటుతనచీరయొత్తుకొని యేగనలుండును లోఁదలంకియుం
తటనెదలోనఁదేఱి చెలిదాల్చినచీరచెఱంగుతానునుం
దటుకుననట్టె చుట్టుకొని తద్దయుఁగుందుచు నుండికొంతచెం
గట నలుతెన్నులున్నఁగని కల్కిరో చూచితె యంచునిట్లనున్. 7

క. అరుగుగుదెదారిదెసకిది
యరుగున్నీతండ్రి యూరికల్లదికలికీ
యరుగునదియునుజ్జయనికి
నరుగంగోసలకు నద్దియన్నిటిలోనన్. 8

ఉ. ఎద్దియొతెన్నునాకుఁ జనసత్తఱిఁ జానలుకారుకానలం
దద్దయునంగడల్ గుడిచితాళఁగఁ జాలరుకాననింటిలో
నొద్దికఁజుట్టలంగలసియుండుట లెస్సగఁదోచె నాకునేఁ
డెద్దియునడ్డుగానకవేఁగఁదగుం దలిదండ్రులొద్దకున్. 9

మ. అనినంగన్నుల నీరుగాఱఁజెలియొయ్యన్ తేనికై చూచియ
ల్లనఁదానిట్లనుఁ గానసీకరణి నేలాకుందఁగాఁగోరికల్
దనరన్నాదగుతండ్రి సంతసిల నాతండేలు నన్నేలకుం
జనియందుండఁగఁ జెల్లదేకలిసియిచ్చన్నీకునున్నాకునున్. 10

సీ. అనిననలుండును నాదలరొక్కింత
యొరగించియించుక యూరకుండి
నీయాడినట్టుల నీదినాదియుఁగాదె
నీతండ్రియేలెడు నేలయెల్ల
నేఁదొల్లిసిరులచే నెసఁగుచునటకేగి
యీలాగునేలాగు నేగనేర్తు
నేలయులచ్చియు నెఱిఁదూలియటఁజేర
నాతిరోనముఁజూచి నగరెరొయొర్లు

ఉసురులై నను దొఱఁగంగనోర్తుఁగాని
యిట్టిపడినొండఁగలనైన నింతిఁబాలఁ
గాననిదితక్క నొక్కటికలిగెనేని
చేయఁదగునన్నసతనితోఁజెడెయనియె. 11

గీ. ఎన్నికడగండ్లుత్రొడరియు నెల్లకడను
నన్నుఁటినిద్రోలికాచెడి దాలుగాదె
యాలుత్రోఁగూడియుండెకు నాతఁడెన్ని
యిక్కటుల్ గుడిచియును దానెఱుఁగకుండు. 12

క. అలయునెడల దగయునునాఁ
కలియునునగుతఱిని నాలుగాదేనేగుల్
తొలఁచునుదననెయ్యునికిం
గలఁగుచునిక్కరణి జాలిఁగైకొననేలా. 13

గీ. ఎట్టులైనను నన్నునునెచటికేగఁ
దలఁచితటకును నీతోఁడఁదనరఁగొంచు
నేగఁదగుఁగాక నన్నొంటి నిచటడించి
యటుకఁదలఁచిన నసుఱులు తొఱఁగుదాన. 14

చ. అనిననలుండు చానఁగనియల్లన నిట్లనునొంటినిన్నుఁగా
ననునెనరేదిడించి యెలనాగరో యేగునునేకడిందికి
డెనయఁగనీడ నిన్నునిచియేఁగఁ దలంచినఁ దొల్లినిన్నుఁనేఁ
గొనిచనుదెంతునేయిటకుఁ గుందకు నీయెదనించుకేనియున్. 15

క. అనియూరార్చుచునొక్కటఁ
జనిఁయాతఁడుకొనను నడుచక్కనినొకచోఁ
దనరెడిలోఁగిలి రొంక్కటి
కనుఁగొనిచేరంగఁజనియెఁ గలికియుఁదానున్. 16

గీ. చేరఁజనియందు నిద్దురఁజెందఁదలఁచి
కటికినేలను నొడలల్లఁగదియఁజేర్చి
కన్నుదోయికినిద్దురసున్నయైన
లేచినలుకెలంకులు నట్టెచూచియంత. 17

క. కాలిదరినిదురఁ జెందిన
యాలింగనికన్నుఁగొనల నటసిరొలుకన్.
జాలఁ దలంకుచుఁ దనలో
జాలిగొనియతండు సారెసారెకుననియెన్. 18

ఉ. ఓడితినేలయంతయును నోడితిలచ్చిని కీడులొందితిం
జేడెలుకాళులొత్తఁగను జెన్నగుజెందలి రాకుసెజ్జనీ
చేడియయుండఁదొల్లికని చిక్కనినల్లనిజాలనుండఁగాఁ
జూడఁగఁ జాలనొండెడకు స్రుక్కకయేగెద నింకఁ జెచ్చెరన్. 19

గీ. నన్నుఁగైకొనికాదె యిన్నాతియిట్టి
యెడరులకు నెల్లలోనయ్యెనింక నిచట
దీనిదిగ నాడి యొండెనినేనుఁజనినఁ
దనదుచుట్టాలకడఁజేరి తనరుచుండు. 20

గీ. అనుచుఁజెలి చీర నడుచక్కి కల్లజించి
కట్టుకొని లేచిచయ్యనఁ గదలికొంత
దారినడయాడి చెలిడించి తరలలేక
తిరిగియరుదెంచి యొద్దియుఁ దెలియలేక. 21

ఉ. అయ్యెలనాగడించిచన నక్కలిరేచఁగ లేచులేచి యా
తొయ్యలినొంటిఁజేసి చనఁదోచక క్రన్ననఁగూరుచుండుఁ దా
నుయ్యెలతీరుగా నెడఁదయాఁగఁగ నాఁగకయెట్టికేలకుం
జయ్యనఁగానడించిననెఁ జావములోనారేది యొక్కతెన్. 22

గీ. ఇట్టులతఁడేగఁ గ్రాల్గంటి గట్టినిదుర
తెలసి లేచి నలుఁగడలుకలయఁజూచి
తేనిఁగానంగ నేరక లోనఁగలఁగి
చించియుండినతనచీర చెఱఁగుఁజూచి. 23

క. గుండెను ఱాయిడినట్లయి
దండనునున్నట్టి చెట్లతట్టున ఱాలం
గొండలనారసికనకా
యండను నెలుఁగెత్తి యిట్టులడలం దొడఁగెన్. 24

సీ. తేఁడతగునయ్యొత్తొల్లి నాతోడనోడ
కనుచునటుఁలాడి నెనరేది యక్కటకట
కల్లలాడంగ నేనొంటిఁ గానలోన
నెట్టులుండును నిన్ను నే నెచటఁ గందు. 25

గీ. ఉనుఱులూడిన నిక్కటులొందుచున్నఁ
జుట్టలెల్లను నొక్కటగిట్టుచున్న
దొసఁగులడరిన నాఁకటఁదూగుచున్నఁ
గల్లలాడకయుండుటగాదె లెస్స. 26

క. అలయుచుఁ గాకులకూఁతల
కులుకుచుఁ గడునెండ సెగల నుడుకుచు ఱాలం
దలఁకుచుఁ జెట్టులనీడల
నిలుచుచు నెలుఁగులకదరుచు నెలఁతుక యడలెన్. 27

క. ఇట్టులు తూలుచుఁ ద్రెళ్లుచు
నట్టనలేచుచునుగాన నెఱిఁదిరుగంగాఁ
గట్టలుకతోడఁ ద్రాఁచుల
దిట్టయొకఁడు నెలఁత కాలుదిగ్గనఁగఱచెన్. 28

క. కాలాడఁ దీసికొనఁగాఁ
జాలకయిఁక నైన నిచటఁ జయ్యనదీనిం
గూలిచి రోరాయొడయఁడ నను
నేలఁగదయ్యాయని కలికి యేడ్చుచుండెన్. 29

క. అక్కఱరణింగుయ్యాడనెఱు
కొక్కండాలించి దానినక్కనరియుం
జక్కఁడఁచికాయలన్నొసఁగి
యక్కలికిని సేదదేర్చి యంతటననియెన్. 30

క. ఏటికి నొంటిఁగ నేఁడీ
కాటికి నరుదెంచితిచటఁ గడునడలంగా
నేటికి నీ తెఱఁగెల్లను
జోటిరో యెఱుఁగంగఁజేయు సూటిగ నాకున్. 31

గీ. అనిననలుత్రోడఁగానల కరుగుదెంచి
నెడ లెఱుంగక నిదురించి యుండుటయును
నచట దనుడించి యేలిక యరుగుటయును
నిచటరోయుచుంటయు నింతియెఱుఁగఁజేయ. 32

క. నెలయల్లుఁడు కడుఁగ్రొన్నన
చిలుకుతెదంగాఁడ నేసి చిక్కించినలోఁ
గలఁగక తనకోరికయా
కలికికి నెఱిఁగించె నెఱుకకట్టెఁడియగుచున్. 33

గీ. కనలయందుక కయ్యెంతికన్నుఁగొనల
నగ్గియురులంగఁ జూచిన యంతలోనఁ
గూలెనాతండు నీఱయినేలనార
తలఁచిచూడ నరిదియె క్రొత్తడుల తెఱఁగు. 34

చ. ఎలుఁగులు జేఁచు జేపుఁగులు జేవలుఁ బోతులుఁ గారుమన్నులున్
పులుగులు నక్కలుం గలిసి పాటలఁ బాయఁగరానికానలోఁ
గలయఁగ నెల్లెడం దిరిగి గాసిలి మూల్గుచు డస్సి రొప్పుచుం
దలఁకుచు జేనిఁ జేరుచును దాళఁగ లేక నలంతయిట్టులన్. 35

సీ. కానరే యోరలు జేని నెచ్చటనైన
నంచలార కడింది కొంచలార
కనుఁగొనరే యోరు కానలో నాడయని
జింకలార యులరుడొంకలార
చూడరే యోరలు సొగసుకానిని నెందుఁ
గోలఁకులార తుటారిచిలుకలార
తిలకించరే యోరు నలుని నెందునుఁ జెంచు
చేడెలార చిఱుతయాఁడెలార
తిన్నెలార యోగేదఁగిగున్నలార
తేఁటులార యోజపదారిజోటులార
పొత్తులార యోక్రొన్ననగుత్తులార
చెట్టులార యోచదలంటుగట్టులార. 36

గీ. అనుచుఁ జెట్టుచెట్టు కరుగుచరిగియెండ
నడుగుదోయి కాల నడలు నడలి
నీడనీడ నిలుచు నిలిచి నూతులుగాంచి
త్రొంగిత్రొంగిచూచుఁ దొడరి నాతి. 37

గీ. ఇట్టులిచ్చటనలుఁ గాన కింతియొంటిఁ
గానరుగుచునొక మేటి కడనుగాంచె
గాలినీరునాకులుఁ దిండిగాఁగఁ గొనుచు
నుండుకొండతుజడదారులుండుచోటు. 38

గీ. కాంచిసంతసించి గ్రక్కునఁగదియంగ
నేగిజోతచేసియిట్టులనిరొఁ
గనులనిండఁ నిటుఁగంటినో జడదారు
లారనేననలునియాలి నతఁడు. 39

కం. నన్నెడసి చనిననాతనిఁ
గన్నారంగాన లేక కలఁగుచునిటకుఁ
గన్నారోయనియఱుగఁగ
నెన్నుచునే తెంచి తతనినెచ్చటనైనన్. 40

గీ. కనిననెఱుఁగంగఁజేయుడింకనునతండు
కానరాకున్నఁగొన్నాళ్ళలోననాడల
నునురులెడలింతు ననియేడ్చుచున్నఁగనిక
రించిదానికాజడదారులిట్టులనిరి. 41

కం. తలఁకకునీయేలికనలుఁ
గలసెదుగొన్నాళ్ళలోన గలికిరో యాతం
డలరుచుఁ దొల్లిఁటియట్టుల
కలనేలయు నేలునిన్నుఁగలసినెలంతా. 42

చ. అనిజడదారులాడుచుచె యందఱుఁగానఁగ రాకయేగఁగాఁ
గనుఁగొని కల్లరోకలయొకాకని లోనఁదలంచుచేగిచ
య్యనవము కానదారిఁ జనునట్టిరిఁగొందఱఁగాంచినేనుగ్ర
క్కున నగరొందుచేరెదను గోరికనీజతత్రోడనొక్కటన్. 43

చ. అనుచుఁదలంచు చున్నతఱినందలి యయ్యలుకాంచిరెంతయుం
దనరుచు తేని లోఁదలఁచుదానిని గూడుననీరు లేక కా
ననుఁదొరగానకూరకయె నల్గడలారయుచున్నదానిఁదాఁ
జినిఁగినగుడ్డకట్టుకొని చీటికినేడ్చెడు దానిఁజేడియన్. 44

క. కనుఁగొని కావలఁ గోరిక
లెనయుట కుంగాయగపురు లేఱుకొనితగం
డనియెడి జడదారికలికి
యనుచుఁ దలఁచి కొక్క కొందఱుందరెదిట్టల్. 45

ఉ. కొందఱుగాలిఁ గాఁదలఁచి కుందిరి నక్కిరిచెట్టుచెట్టునం
గొందఱు తద్దయున్న గిరి కొందఱు కేకనగొట్టి గొక్కటం
గొందఱు రోసెదెద్దయని కొందఱుచేరిరి చెంతకొయ్యానం
గొందఱు కన్నతల్లియని కూడి జోహారులొనర్చిరింతికిన్. 46

గీ. అట్టియెడనాతికదియంగ నరుగుదెంచి
యన్నలార నన్నిటుచూచి యళుకనేల
నిలిచిచూడుఁడు రాచకన్నియనుగాని
నేనుజడియంగ గాలినిగానుజుండు. 47

క. ఏనలునాలిని నతనిం
గానకనీతీరుగాఁగఁ గడు నలసటతో
నేనడయాడెద నిచ్చటఁ
గానరెయొండ్రైన నలునిఁగానలలోనన్. 48

క. అనియడిగిననాసాతున
కునువారయైనట్టి శుచియు గునగునఁదఱియం
జనుదెంచి కాంచియిట్లని
యె నెలఁతతోఁ గన్నుఁగొనల నించుకనగుచున్. 49

క. నలుఁగననెచ్చటనిందుల
నెలుఁగులమన్నల నలుగులనేనుఁగులను ని
చ్చలుఁగనుఁగొందునుదూఱదు
చెలియయొండయునునిందుఁజెట్లతఱచునన్. 50

క. ఈపాతునాకుఁదోఁచుగ
నేనేగియు లేకయుందు నెలనాగ! నే
గాసిలకరిగెదఁ ద్రాచుల
కోసరిలుచు నేఁడు వైద్యునూరికిసరగన్. 51

సీ. నాతోడనచ్చుటకే తెంచెదేనియు
నే నిన్నుఁ దోడ్కొని యేఁగుదు నన
నింతియు నాకొనెనంత నెంతయు నెనరునఁ
దోడిసెట్టులతోడ జేడెఁగొనుచు
నేగుచు నాయయ్యలెండనుగడుడస్సి
యొకచోటఁ గూర్చుండి యున్నతఱిని
జీఁకటికదిసినఁ జెంగటికొల నల్లఁ
జేరి యోర నిదురఁ గూరియుండ
నచటికొక్కటనడగొండలట్లతనరు
కొన్ని యేనుఁగుల్ దగఁదీర్చుకొనఁదలంచి
యరుగుదెంచెను నడిరేయియళుకు లేక
సాతునిదురించుకడఁ జెట్లు చదిసికూల. 52

గీ. కటికిచీఁకటిలోఁ జెన్నుగాన లేక
చచ్చిరరుగంగ నేరక చదిసికొంద
ఱొడలెఱుంగక నిదురించుచున్న కతన
గొందఱడఁగిరెఱుంగక కాలనుదరని. 53

ఉ. కొందఱు కాలిత్రొక్కుడులఁ గొందఱు కోఱలోడళ్ళుగాఁడుటన్
గొందఱు చేతియేటులను గూలిరఁదొయ్యలి చూచియక్కటా
యిందఱు కాన నేఁడునుఱులిట్లు తొలంగిరి కీడులంగడుం
గుందుచునుండు నేఁజదిసికూలక యుండితి నెద్దినేయుదున్. 54

క. ఈసాతు పై ద్యూమారికిఁ
దీసుక నైంగాడును నన్ను దిన్నఁగననుచో
నీసునవందఱఁగూలిచి
గాసిలఁగాఁ జేసెఁదాత కడుకట్టఁడియై. 55

క. లోఁగడజేజేలను నే
జాఁగనగుచు నొల్లకనికి ఆట్టడినేయఁ
నేగులొనర్చికినుక నీ
లాగున నన్నొంటి నిటఁ గలంచిరొజేజేల్. 56

క. అనిసాత్రొక్కటఁ గెడయుట
కునుగన్నులనీరునించుఁ గోరికఁ బ్రెంచున్
దనయెదలో నలునుంచుఁ
గనలునఁదిలకించు నాల్గుకడలునుగాంచుఁ. 57

క. అడలుచుఁడక్కినరాతిరి
కడచి త్రొగలదాయ కానఁగా నైనయెడఁ
దడయకచని త్రొయ్యలి య
య్యెడఁజై ద్యునియూరుసాచ్చె నల్లరుఁజూడఁ 58

శా. ఆయూరేలెడు జేనితల్లి నలునొయ్యారిందగంగాంచినే
నీయింతిం గనుఁగొన్ననుండియెదలో హెచ్చెంగడుఁ వాళి దా
దీ యంచొక్కతెఁ జేరఁజీరి యదిగో నీదారిసింగారి యో
ర్తాయోరం జనుదెంచుచున్నయది యొయ్యంజేరి యక్క న్నియఁ.

క. కొనినాకడ కొకయించుక
యునునెడనేయక యిచట నె యున్నట్లెతెం
చునదియని యానతిచ్చినఁ
జనిదాదియు నట్లచేసెఁ జయ్యననాకెఁ. 60

గీ. ఇట్లుత్రోడ్తెచ్చి చెలినాకెయెదురనిడిన
దానిసొగసున కొక్కింత తల గదల్చి
యల్లనల్లన నిట్లనియానతిచ్చె
దనరియెదలోనఁ గోర్కులు కొనలుసాగ. 61

చ. చిఱిఁగినచీరఁగట్టుకొని చెక్కులుకన్నుల కాటుకంటిడాల్
తఱిఁగిచెడంగ నెండ కడుఁదాఁకి యొడల్ కసుగంద నొంటిఁ జి
న్నఱిచెరలాడనేల నినునాదట నేలెడునాతఁడేఁడు నీ
తెఱఁగుఁగొఱంత యుంచకిఁకఁ దేటగనంతయు నానతీఁదగున్. 62

క. అని కడునెనరొలయంగా
ననిననెలంతంగని నలునాలునుజాలిం
గొననికఱకుగుండెయతఁడుఁ
గనినఁ గనికరించునట్లుగా నిట్లనియెన్. 63

క. నేనొకరియొడయనియాలను
దానొకఁడొకఁడేగుదెంచి తక్కినజేఁడుల్
కానుకలిచ్చినఁ గైకొను
చేనునునాతండు నేలయేలుచునుండన్. 64

క. కల్లరిదాయరొకఁడతనిఁ
దల్లిరొజూదాన నోడిచి తగుసిరియెల్లన్
గొల్లఁగొనవతఁడు నేనును
నిల్లునుగొడుకులనుడించి యెల్లరుఁజూడన్. 65

ఉ. కానలకేగి యాకులును గాయలుగడ్డలు నారగించి క్రొం
దేనెలె కొన్నినాళ్ళుచటఁ దిండిగనుండఁగ నంతనంచత్రే
జీనెఱరొతు కిన్కనెడచేసెను తేనిని నన్నుఁగూళ్ళయై
యేనిట కేగుదెంచి తెటకేగనొ తేఁడెఱుఁగన్నులంతుకా. 66

గీ. కానన నడంచి యతఁ డొండుకడకు నేఁగ
నతనిఁ గానక యడలుచు నరసికొనుచు
గడ్డలాకులుఁ గుడుచుచుఁ గానలోనఁ
జీఁకటిగదుర నిదురింతుఁ జెట్లక్రింద. 67

గీ. ఇట్టులాతనిఁ గానలో నెల్లయెడల
నరసి కానక కట్టెఁడి నగుచుఁ దల్లి
యిచటికే తెంచితి నటంచు నెఱుఁగ నాడి
యేడ్చె నెలుఁగెత్తి కోయిల లేగుదేర. 68

క. అని కన్నీ రొలుకఁగఁ నే
డ్చినఁ గని యా జేనితల్లి చెలిఁ జేరంగాఁ
జనియోదార్చుచుఁ దాని
ట్లనియె నెదం దిగులు కొంతయడఁగఁగ నొయ్యన్ 69

క. నాకడ నిటనుండఁ దగు
నీ కొకకొఱఁతయును లేదు నీకే కీడున్
లేకుండఁగఁ దగఁగాచెద
నాకూఁతులతోఁ డసఁగిగ నరసెద నిన్నున్ 70

క. నీయేలిక నెల్లెడలను
రోయుననుతుజన్నిగట్ల స్రుక్కుకులోనన్
నీయిచ్చయయిన తీరున
నాయొద్దనె నిలిచియుండు నాతుకయనినన్. 71

గీ. తొంటికంటె నెనరు తోఁచునట్లుగఁ జూడ్కి
జేనితల్లి యుండె యానఁ జేసి
హాళియళుకుఁ గదుర నన్నెలంతుకయట్టె
యొలుఁగుసన్నగించి యిట్టులనియె. 72

గీ. తల్లినీయొద్ద నన్నుంచఁ దలఁచితేని
కడఁగినా నేర్చునట్లు రాకన్నియలకు
ననలుగై సేయు నింతినై నగళులందు
నుండుదాననొండైన నేమండనిచట. 73

క. ఒకయనిరోయంగాఁ జనఁ
దొడఁగిన యాజన్నిగల్లితోఁ దక్కఁగనీ
యడుగాన లాఁతులంగని
నుడియొక్కటియైన నాడనొల్లనుదల్లీ. 74

గీ. కాళ్ళగడుగ నెంగిలియంటఁగాదు నాకు
నట్టులైనను నీయొద్ద గుట్టుచెడక
యుందుననినసీకొని తనయొద్దికూఁతు
రగుసునందచెంగటనుండనానతిచ్చె. 75

క. నిచ్చలునలు నెదఁ దలఁచుచు
నిచ్చటనెలనాఁగయుండ నెడసిచని నలుఁ
డచ్చటఁగానలఁ దిరుగుచుఁ
జెచ్చెరఁదిలకించె నొక్కచెంతనుగానన్. 76

మత్తకోకిల. కొండదాఁకుచుఁ జెట్లఁగాల్చుచుఁ గూడితద్దయుఁగారుచి
చ్చెండగాయుచు నుండఁగాఁగను హెచ్చిచుట్టుకొనంగలో
నుండునాగులఱేఁడొకండిదె యోనలుండ యొకింతనే
గండడంగకయుండ గ్రక్కునఁ గాచిసేలఁగదేయనన్. 77

చ. ఒనరఁగనాలకించి యతఁడొయ్యన డాయఁగ నేగి యందులోఁ
గనుఁగొనెఁజుట్టుచుట్టుకొని కన్నులనీరొలుకంగ నేడ్చుచున్
నెనరునఁజిచ్చులోనడఁగి నీల్గకయుండఁగ నన్నుఁదీయ గ్ర
క్కుననిటురాఁగదయ్య యనికుయ్యిడుత్రాఁచులఱేని నొక్కనిన్. 78

గీ. అతఁడును నలునకు జోహారొనర్చియనియె
నేనొక జడదారికెగ్గుచేసి
కదలనేరకుంటిఁ గర్కోటకుండఁ దవము
నన్నునగ్గదిసె నాల్గుదెసల. 79

క. ఇందుండి కెడయజాలను
సందిట నన్నెత్తికొనుచు సాఁగిచనికొలం
కెందున్ననచటనూఱట
చెందఁగ నన్నుంచ లగ్గు సేయుదునీకున్. 80

గీ. అనిననింతంతయనరాని నెనరుతోడఁ
దన్నుఁగొనియేఁగఁగనొడలతండుకంచి
చులకనై యుండఁ దఱిఁజేరి యళుకులేక
యెత్తుకొనికారుకానలోనేగి వేఁగి. 81

సీ. కొంతకుఱంగటఁ గొలఁకొండుగనిదాని
గట్టునడించఁగఁ గడఁగఁజూచి
యింతతొందరయేల యింకనన్నే జేఁడ
యీరైదడుగులు గొంచేగియచట
డింబిననీకుఁగడిందిలగ్గొనరింతు
ననుడునడుగులెన్ని కొనుచునరుగఁ
గర్కోటకుఁడు జేనిఁ గఱచియిట్లనెనన్ను
నిన్నెనుగఱచుట యెన్నరాని
కీడుగఁదలంచి యెదలోననొడకింకఁ
దొంటిసిరిచెడికాన నిట్లుంటనిన్ను
నొరులెఱింగిన నగ్గునోయటంచు
నీసొగసుదూలఁగఱచితి నీసులేక. 82

క. నాకోఁజలచేఁదెన్నా
ళ్ళికొనినీయొడలనుండు నిఁకనన్నాళ్ళున్
నీకేకడ నేచేఁదును
దాఁకమునినుఁ జెనకలేరు దాయలునింకన్ 83

గీ. కొన్ని నాళ్ళకుఁదొల్లింటిచెన్ను గలిగి
యాలుత్రోఁగూడుకొనిసిరుల్ చాలఁగుడుతు
తొంటిసొగసూని తిరుగనీకుంటయిచ్చ
యైననన్నుఁదలఁచునదియంతలోన. 84

గీ. చీరయొకటినిన్నుఁ జెచ్చెరఁజేరును
దానిఁగట్టఁజక్కనౌనునొడలు
తగునయోధ్య యనఁగఁ దనరునూరొక్కటి
యెంచిచూడనెందు నీడులేక. 85

*క. తగునైదైదులరెండయి
సొగసగు తెనుఁగచ్చరాన నూటియొసంగెఁ
దగియెడుతుర్ణులసందు గ
లిగిన ఋతుర్ణుఁడను తేఁడు లెస్సగనచటన్. 86

గీ. అతనిఁగొలిచియుండి యతనికిగుఱ్ఱాల
దోలుజాడయెల్లఁ దొలుతనొసఁగఁ
జెట్లయాకులలరుఁ జేరకలెక్కించు
తెలుగునీకతండు తెలియఁజేయు. 87

---

*క. ఓయవనొదయండొక్కఁడు । నేయెడలమదనకులాఁతియేలికలేరున్
రోయఁగవరిదాకుండఁగ । వాయూరేలు ఋతుపర్ణుఁడనఁగమనచటన్.

*గీ. నాఁటుగాజులవాలుగై । క్రాలిఁ దుడక
యానుగలయచ్చ తెలుఁగచ్చ రానఁ బొలుత
నలరియుండిన బాహుకుఁ డనఁ దనియొద్ద
నుండునదియని యానతి యొసఁగి చనిన. 88

చ. నలుఁ డనయోధ్యకేగి యట నల్గడలుం బలికించి యొక్కచోఁ
దళతళలాడు రాచయిలు దగ్గఱఁ గన్గొని చొచ్చి జేనితోఁ
గలయది యంతయుం దెలియఁగా నిరీక్షించి కలంకఁ దేఱి జ
క్కులనపలోలిఁ దిద్దఁగను గూరలుఁ గూడును జక్కఁజేయఁగాన్. 89

క. తానేర్చు పెల్ల నెఱుఁగం
గానాఁడె నిరుఁగడునచ్చికం గొలుచుటకై
నేఁ దరుదెంచితి ననుడున్
లోనం గడు సంతసిల్లి లోఁగక దారయున్. 90

క. నాయొద్ద నుండఁగాఁ దను । నీయిచ్చకుఁ దగినయట్లు నెఱగుజ్జాలం
జేయిడి వెనరుఁ జక్కం । జేయుచు నీకోర్కెల్లఁ జేకుఱ నిచ్చెల్. 91

మ. అనినం గూరలుఁగాయలెల్ల రుచులొనొనానం జేయుచా
తని చెంతం గలయట్టి త్రుళ్ళుగల యందార్తైన తేజీలఁ జ
క్కనఁగా దిద్దుచు తేనియొద్దఁ దనరంగా నుండి లోన్నాక్కనాఁ
డనఁగుందొయ్యలిఁ గాంచడించి యిటు తానం దుండియే తెంచుటల్. 92

క. తలఁచుకొని చాలఁ దలఁకుచుఁ
గలఁగుండై గుండెలదరఁ గనుదోయి న్నీ
రొలుకఁగఁ దుడిచి వినానుచున
య్యోలనాఁగం గూర్చియిట్లు తెలుఁగెత్తియనెన్. 93

---

*గీ. తెరిగుజ్జాల పడకలం దిద్దుచందుఁ । జక్కఁగాఁ గూడొనర్చుచు పాటిలేక
యలరుచును బాహుకుండనవతని యొద్ద । నుండునదియని యానతి యొసఁగి చనిన.

శా. ఎచ్చోట న్ననుఁగాన కారయుచు నేనేతేరఁగాఁ గానలో
నచ్చోనొంటిఁగనుండి యొంతలుకుత్తో నానాఁడెవంగుందితో
నిచ్చ ల్నన్నుఁదలంచి కానలఁగడుఁన్జీకాకుతోనుండితో
హెచ్చారాయిడి నొందఁజాల కకటా యెండ్రైననందిల్గితో. 94

క. తలిదండ్రులఁజేరితొ లే
కెలనాగరొ కానలేక యెండ్రైనం జి
క్కులుగుడుచుచుంటొయెట్లీ
యలజడి నేనీఁగగందు నక్కట నెలఁతా. 95

గీ. ఇరులఁగనుఁగొన్న నీసోగకురులతీరుఁ
దోగలఁజూచిన నీకనుదోయిడాలు
నింగిఁగాంచిన నీకొనునిందుసోయలు
నెదఁదోఁచెడు నింక నేనెట్టులోర్తు. 96

చ. అనుచుఁ దలంచు చున్నతఱి నందలి తెంకరొకండు కొంత చెం
తనిలిచియాలకించి నలుఁదారసిలం జనుదెంచి చూచి యీ
చినిఁగినగుడ్డలుం గుఱుచచేతులు గూనును సొట్ట కాళ్లుఁ గ
ల్గినయితనాలు నీతనిని గెల్చినచక్కన దంచుఁ దద్దయున్. 97

గీ. గేలిసేయుచు నగుచుఁ జాల్చాలునితనిఁ
గనులనైరైన నొకసారి కనిరయేని
రేయికలలోననే తెంచు నీయనసోగ
సట్టులయ్యనునింతికై యడలఁదోడఁగె. 98

సీ. అనియెదననుకొని యరుదెంచియాతనిఁ
గనుఁగొనియిట్లనె నెనరుత్తోడ
నీతలంచినయట్టి నెలతకునీకును
నెడయాట కటకటా యేలకలిగె.

నన సిగ్గుపోలఁగాఁప నాలోనఁ గొండొక
క్రొత్తయాకత యల్లుకొనికడంగి
నాతుక నాకేల నాతుక కేనేల
నన్నుఁగన్గొని నవ్వి నగరె చెలులు
తొల్లి యొకతెంక తనయింతిఁబోలఁగియుండి
తల్లడిల్లిన తెఱఁగేనుదలఁచుకొంటి
నంతనేఁకాక చేనేడయింతియొడ
యనుచుఁదనగుట్టులోలోనడఁచెనతఁడు. 99

క. అక్కరణి న్నలుఁడుండఁగ
నిక్కడ నల్లుఁడునుగూఁతు రెందులఁ జనిరో
యక్కటయనియెడఁ దలకుఁచు
గ్రక్కునఁగ్రథకైశికుండు కడునెనరడరన్. 100

గీ. సరగనిద్దఱరోయంగ జన్నిగల్ల
నద్దెశలకంచెఁ దెచ్చిన నగలునూష్ఫ;
గొల్లగానోసంగుదు నంచు నెల్లరకును
దెలియఁగాఁజేసి యాసలుచెలఁగఁజేసి. 101

క. నేలంగల యూళ్ళన్నియుఁ
జాలంగారోసియొందుఁ జానసుపలునిం
గాలించికొందఱు కనం
జాలక యరుదెంచి రిండ్ల చక్కఁకిఁదిరుగన్. 102

క. తక్కటికొందఱు నలుఁజెలి
నెక్కడనుంగానకూర కిండ్లకురా లో
నొక్కింతయునొల్లక కడు
నక్కఱతోఁ దిరుగుచుండి రందందుఁదగన్. 103

ఉ. అంచొకజన్నగట్టరిగి యల్లననాతుక యున్నయూరికిం
గొందఱతోడఁగూడిచని కొల్లగ నీగియొసంగురాచయిల్
సందడిఁగోనఁ జొచ్చి యొకచక్కినిగాంచె సునందలోనుగా
నందులనున్న రాచయెలనాగలలోన నొయారి నచ్చటన్. 104

గీ. నీఱుగదిసియున్న నెఱిచిచ్చువచ్చున
గూటనున్న చిలుక జోటిసాటిఁ
జెన్నుదఱిగియున్న యన్నుఁగనుంగొని
తొలుతఁగలతెఱంగు తెలియలేక. 105

చ. నుదటనుగాననయ్యును గనుంగొనఁగూడని నల్లచుక్క యొం
డెదుటను జూచిసంతసిలి యింతిని నన్నలుఁకాలుగంటిఁగా
నెదను నెఱింగి యాకరణి నింకినయేటితెఱంగునం గడుం
జెదరినచెన్నునందనరెఁ జేడె నలుండెడయైననంచలోఁ. 106

క. కడునసలుచుఁ జేరంజని
జడిగొని కన్గొనలనీరు జాఱఁగఁదల్లీ
కడఁకన్నిన్నరయఁగ ని
య్యెడనేనరుదెంచినాఁడ నెక్కటినిటకున్. 107

క. నీతల్లియుసైదోడులు
నీతండ్రియుఁ గుఱ్ఱలచట నెఱిత్రోనున్నా
రోటొయ్యలి సన్నను తేఁ
డైతగునలు నరసికాంచి యరుదేరంగన్. 108

గీ. నన్నునీతండ్రియనిచిన నిన్నునిటకు
నరుగుదెంచి యీయూరెల్ల నరసియరసి
నిన్నుఁగనఁగంటినిచ్చటనేఁడునాదు
కోర్కెల్లగొనసాగెఁగొదలుడాఁగె. 109

క. ఎన్నఁడు చెలులం గలసెదొ
యెన్నఁడు తొల్లింటియట్టు లెనలేనిసిరుల్
చెన్నుగ నందెదొ యెన్నం
డన్నలుతోఁగూడఁ దండ్రియలరుచుఁ గనునో 110

క. నీయెదఁగో నించుకయును
నాయానకలకయుదుఃస నన్నెఱుఁగుదె త
ల్లీ యేనుజన్నిగట్టను
జేయొశయని నీసుతండ్రి చెలికాఁడనన్. 111

క. తనకొడుకుఁగూతుఁ దలఁచుక
కనుదోయిన్నీరునించి కలచుట్టల నె
ల్లనడిగి యేడ్చుచునున్నం
గనుంగొని సునందలోనుగాఁగలకలుకల్. 112

ఉ. ఏలొకొ యింతియిక్కరణి నేడ్చుచునున్నది చూచిరాఁదగున్
జేడియలార రండనుచుఁ జెచ్చెర డగ్గఱఁజేరి రంభలో
జాలిని దల్లి చెంగటికిఁ జయ్యన నేగి సునందచక్కఁగాఁ
జేలను జేర్చుచుం దెలియఁజేసిన నాయెలనాగ క్రచ్చఱన్. 113

క. చనుదెంచి తద్దయును నెన
రెనయంగాఁ గూరుచుండి యెద్దియె చెలితో
ననుచుండు నేల జేజేఁ
గనియరుదంది కడుతియ్యఁగా నిట్లనియెన్. 114

ఉ. తొంటితెఱంగ దెట్టిదది తొయ్యలితండ్రియు నెందునుండు నే
యింటను జొచ్చె నిక్కరణి నిచ్చటకుం జనుదెంచి యొంటిగా
నుంటకు నెద్దికీలె వచటనుందురు చుట్టలు తల్లిదండ్రు ల
న్నింటను జాలియుండుదురె నెట్టన దాఁచక యానతీయరే. 115

క. అనియంతయుఁ దెలిసికొసం
దనయెడఁ గోరికలు క్రేళ్ళు దాఁటంగా నా
తని నన్నెలంతయడిగిన
నొనరఁగ నెఱిఁగించె నిట్టులున్న తెఱంగున్. 116

క. ఇది క్రథకైశికసూఁతుఁడు
చదురుండగు నలునిరాణి సరిజూడానన్
జదురడఁగి నేలయెల్లను
దుదకాయన యోడియాలుతోఁ గానలకున్. 117

చ. చనె ననుటాలకించి యెదజల్లని యాక్రథకైశికుండు న
ల్లునిఁ దనకూఁతుఁ జయ్యన నలుంగడ లారసి యెందునున్నఁ గై
కొని చనుదేరఁగా ననిచెఁ గొందఱు సాదుల జన్నిగట్ల నే
నును నరుదెంచి చేడియఁ గనుంగొనియుం దొలుతం దటాలునన్. 118

గీ. గుఱుతిడంగలేక కొంతనిలిచి తాత
సిరులుదొరకుకొఱకు చేసినట్టి
చిన్నెనుదుటఁ గాంచి చెలరేఁగి తుదకేను
నిన్నెలంతయాటయెఱిఁగికొంటి. 119

మ. అనినన్నీళ్లులు తేరఁగా ననిచి యొయ్య న్నెన్నె సల్ తానిలో
నెనరారం దనచేతులం గడిగి చిన్నెం గాంచి రాకన్నియల్
కని యెంతో యరుదందఁ గౌఁగిటను జక్కం జేర్చియాత్రొయ్యలిం
దనయోరం జెయిసాఁచి రాఁదిగిచి కన్నీరొల్కఁగా నిట్లనున్ 120

సీ. ననుగన్నతల్లి నేనునునీకుతల్లియుఁ
జేదిదశార్ణుని చెలికిఁ గలిగి
నేనెతానుగనుండ నానెలంతయుఁ దొల్లి
యలక్రథకైశికు నాలియయ్యె

చేసునీచినతండ్రి కిక్కడనాలనై
యెన్నండు నినుఁజూడకున్న దాన
నాకుఁగూఁతురగుదు నాకడనింకనుఁ
గొన్నినాళ్ళుండఁబఱఁగూడియుండి
తల్లిదండ్రులఁజూడంగఁ దల్లి నీకుఁ
గోర్కెయదాతటి నేగెదుకూడియుంత
దనుకనిచ్చటనే యుండఁదగునునీకు
నడ్డులాడిననింక నాయడుగులాన. 121

గీ. అనినఁదల్లికిజోహారులొనరఁజేసి
దరిసువందనెత్తుకొని యాతల్లి యనిన
దాని కీకొనికొన్నాళ్ళు దండనుండి
యింతియల్లననొక్కనాఁ డిట్టులనియె. 122

క. ఈయిల్లునునారయఁగా
నాయిలునాకొక్క సరియె యైననుదల్లీ
నాయనుఁగుఁగూఁతులంగన
నీయెడనెంతయునుగోర్కె యొసఁగెదు నాకున్. 123

శా. కానన్నేనట కేగనానతియొసంగం జెల్లునా నాకియున్
లోనింతంతనరాని జాలిగదురన్ దొత్తుల్ తగందోడరా
పానందీర్చినయాడు లేనిరతనాల్ చాలంగఁజెక్కంగఁ జె
న్నైనీటొందుసరుల్ కడానినగలొయ్యన్నాన్కగానింతికిన్. 124

గీ. ఒసఁగియడ్డలయందలానసకినుంచి
తల్లిదండ్రులయొద్దకుఁ దగినయట్లు
తోలఁజెలిరాక యూరనందోటునెఱిఁగి
చూడనేత్తెరఁ దనయిల్లు చొచ్చెఁగలికి. 125

తే. అనినసంతయు నాలించియరుదుగాంచి
చెంతజడదారిఁదిలకించిగొంతికొడుకు
నింతితనయిల్లుచేరినయంతనద్ది
జరగినానతిఁ జనునిక సరగననుడు. 126

క. రక్కసులును జేజేలును
జక్కఁగఁగడలితరుచు తఱిజాలయియొడళుల్
చెక్కలుచేసినచేఁదును
గ్రుక్కంగొన్నట్టిజేఁడకొట్టికసూడా. 127

పంచచామరము. కలంగితోడిరక్కసీంద్రుకాలికొల్దిదాటఁగాఁ
జెలంగుచుం దిగంచుకత్తిచేతఁ దళ్కులీనఁగాఁ
గొలందిలేనికిన్కతోడగ్రుడ్డులెఱ్ఱఁజేసియా
తొలంగుహా త్తిసోఁకుజేనిఁద్రుంచినట్టిరాయఁడా. 128

గద్య.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర లోహితసగోత్ర కందుకూరివంశపయః పారావార రాకాకైరవమిత్ర సుబ్రహ్మణ్యామాత్యపుత్ర సుజనవిధేయ వీరేశలింగనామధేయ ప్రణీతంబైన శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. నేలయె తేరుగఁ జాతమె
త్రోలునతఁడుగాఁగ నెలయుఁ దోఁగడాయయుఁగం
ద్లెలలిసిరివారచిలుకుగఁ
గ్రాలుచుఁదిగకొట్టికలను గాల్పినదిట్టా. 1

గీ. అల్లజడదారి యాక్రీడియన్నతోడ
నిట్టులనె నట్టు తెలనాగయిల్లుచేరి
తల్లిదండ్రులయొద్దను దనరినంత
జరిగినదియెల్ల నెఱిఁగింతుజాలిగదుర. 2

చ. చిలుకలకొల్కి యక్కరణిఁజెన్నుగఁ జుట్టలయొద్దనుండియుఁ
నలు నెదలోఁదలంచుచు నసల్ దలఁదాల్చక నేలసెజ్జగా
నలయురచీరతోనొడల నంటికొఱంగని దూళిత్రోఁగనుం
గొలుకులనీటితో నెసఁగెఁ గూరుకు చెందనికన్నుదోయిత్రోన్. 3

క. అటులుండినాతియొక నాఁ
డటునిటుఁ గలయంగఁజూచి యంతటఁదల్లిం
దటుకునఁగనుఁగొనియిట్లనెఁ
జిటుకునఁ గన్నీరుజాఱి చెక్కులుకడుగన్. 4

క. నలునారసిచనుఁదేరఁగ
సిలుగులెడలఁగొట్టు నేల జేజేలనిఁకన్
నెలఁతరాయనిచినసిచ్చట
నిలిచెదనదిలేనినాఁడు నెట్టనుసుఱుల్. 5

ఆ. తొఱఁగుదానననుఁదొయ్యలియదియెల్ల
దండ్రికెఱుఁగఁజేయఁదగినయట్టి
జన్నిగట్లనలునిఁ జయ్యనరోయంగఁ
గట్టడలొనరించి కడలకనిచె. 6

గీ. అట్లునలురోయఁ జనుజన్నిగట్లత్రోడ । నల్లనల్లననిట్లన నన్నెలంత
యెన్నియోకీడులందుచునున్నకతన ।నలుఁడు తాఁబొంటితీరువనలరకుండు

గీ. కానఁగోరికలీడేర్పఁగాఁగడంగి
చనుచున్నట్టి యీరలుసరగనేగి
కనుగలిగియెల్ల చోటులఁ గలయనరసి
తగఁగనిట్టులనుఁడు రాచనగరులందు. 8

సీ. కల్లలెన్నఁడునాడఁ గడఁగనినీయట్టి దిట్టయుఁగానలో దిగులులేక
యాలుకట్టినచీర యరచించికట్టుక యింతి నొంటిగడించి యేగనగునె
యాలునుదనలోన నరయన్నకట్టడ యరిగనే యెందైన నాసలేక
యిఁకనైననిచుక యింతికుయ్యాలించి నెనరడరంగఁ జేకొనఁగఁదగదె
యనినసిగ్గునలోఁగుంది యంతనిలక
తగిననుడులను దిరుగంగఁదళ్కియాడు
నతఁడెనలుఁడని యెదలోననరసి తెలిసి
నన్నునాతని కెఱిఁగించినచ్చికడర. 9

క. కైకొనిరండది చులకఁగఁ
జేకుఱకున్నను నెఱింగి చెచ్చెరరండీ
నాకడకని యనిచిననాఁ
గాకనిచనియెల్లయూళ్ళఁ గలయఁదిరుగుచున్. 10

ఉ. అందఱునింతిచే నెఱిఁగినన్నియు నెల్లెడనాడియాడి తా
రెందును తేనిఁగన్గొనఁగ నించుకయేనియు నేరకూరకే
యందులనిందులందిరిగి యాసలురిత్తయి చన్నవిండ్లకున్
గ్రందుగనేగుదెంచి రెదనానలఁ జేతులనూఁచుకొంచొగిన్. 11

ఉ. అందొకజన్నిగట్టు చెలియంగని యిట్లనునేనరోయోధ్యకుం
గొందఱితోడనేగి యటఁగొంకక యేలికరచ్చసాలలో

సంపడిఁగాఁగనున్నయొకఁ జానుగఁజొచ్చితలంక కన్నియున్
సందయియాఁడ నొక్కరుఁడు చక్కఁగనక్కడనుండి దంష్ట్రైయె. 12

గీ. చెంతకరుదెంచి చేసైఁగఁజేసినన్నుఁ
జెనసిచాటునకల్లనఁ జేరఁజీరి
కుఱుచచేతులతఁడు తేనిఁగొలుచునతఁడు
నల్లనతఁడుశ్వేరులఁబోలునాతఁడనియె. 13

గీ. క్రొత్తకట్టినయాతనితటినొకింత । నేగియైనతజనిగానిచేతత్రైనఁ
బూచిసైరించునింతియె చులకగాను।నిమసంబును సిరులంబు సేకులేక.

క. అనియింకనెద్దియునసక । చనియొందవదారినతఁడు చక్కంగాఁ గూ
డొసరించునంటనిచ్చలుఁ। గనుఁగొనియెదలోన జేఁడుగడుసంతసిలన్.

మ. అనినందద్దయులోన నారసినలుండో నాతఁడొండొక్కఁడై
ననునేలాతిరుగంగనిట్టికరణిం దానాడు నేఁడింకనుం
జనిజాడల్ తగఁదీసి తీసికొనిరాఁ జక్కంగ నాయూరికే
ననుతుందాల్లిటి జన్నిగట్టునె యటంచాయింతి యల్లంతటన్. 16

క. చనితలిదండ్రులనిద్దఱఁ । గనుఁగొనియొతేఁగించి తొంటికరణినిదన్నుం
గనియుటకుండోడొక్కని తె । చ్చినయన్నెఱజాణ నేల జేజేతేనిన్. 17

క. క్రచ్చుఱనలునారసిరా । నచ్చుగని త్రజీ వయోధ్యకనుచుటలెస్సాఁ
జెచ్చెరనాతనిఁదోడ్కొనిఁ । తెచ్చునదియటన్న నట్లతేనానతిడెన్.

గీ. అంతసరగఁ గొందఱులెంక లరిగియతనిఁ
దోడుకొనితెచ్చి యెలనాగతోడ నొయ్య
నెఱుకచేయనతనిఁ జేరియిట్టులనియెఁ
గేలుజోడించి కోర్కులు క్రేళ్లుదాఁట. 19

శా. నన్నెట్లచ్చటకేగి తోడుకొని యన్నా తెచ్చి తల్లన్నలుం
జెన్నారంగ నయోధ్యకుంజని యటంజేకూఱఁగా రోసి యెం

దున్నన్నె జెఱనీటుసూటిగన నియ్యారింకఁ దోడ్తేఁగదే
కన్నారంగనుఁగొందుఁ గోరిక లెసంగన్నేలజేజేదొరా. 20

సీ. సరగ నయోధ్యకుఁ జని ఋతేనిఁ గనుఁగొని యందఱు నాలించునట్లు గాఁగ
నచ్చట నోరోడకాయనరచ్చలో నుదిరిగద్దియఁ గూరుచున్న తఱిని
గ్రథకైశికుఁడు జన్నిగట్ల నొక్కటనంచి నలురోసియెందుఁ గానంగలేక
తనకూఁతునకు నొక్క తగినయేలికఁ గట్ట దిరుగఁ జాటించినఁ దేరు లెక్కి
నేలఁగలయట్టి దొరలెల్ల నెలఁతఁగొనఁగ
నేగుదెంచుచునున్నారు నేఁటికింకఁ
గనఁగ నానాఁడు నెడలేదు గాన సరగఁ
జనఁగఁ జెల్లునని దొరత్తోననఁగదయ్యా. 21

గీ. నలుఁడు దక్కంగ నొండొక్కఁడల సినిలక
యొక్కనాటికె యిక్కడ కుక్కతోడఁ
దేరు దోలుక యరుదేర నేరఁడగుట
నందెనలుఁడున్న దొరతోడ నరుగుదెంచు. 22

క. అని యానతిచ్చి యనిచినఁ
జనియటఁ గ్రథకైశికుంఁడు చయ్యనఁ దిరుగం
దనకూఁతునోసఁగు నొకనికిఁ
గనుఁగొననెల్లిచను దేరఁ గాఁదగునని యెన్. 23

ఉ. అంతనయోధ్య ఱేఁడు నలుఁ డచ్చటనుండఁగఁ జూచి యెల్లి నే
గంతునఁ జేరఁ జెల్లుఁ గ్రథకైశికునూరటు గాన నొక్కనాఁ
డెంతయుఁ దేరుఁ దోలుకొని యేగఁగఁ గల్గుదె నాకతంబు నేఁ
డింతటిలోనఁ జేరునని యీకొని కన్నుల నీరునించుచున్. 24

గీ. నేలతెఱఁగంటి దంటయానేలికకడ
నిట్టులంటకు నరుదంది యెదఁ గలంగి

తిరుగగడిదేజీసలుఁగసల్ తెలియఁజూచి
యెట్టకేలకుఁ దనలోనసిట్టులనియె. 25

ఆ. కానఁదన్నుఁ గాంచి కడచన్న కతనఁగా
కలికియిట్లుచేయుఁ గడఁగెనేఁడు
గోతియెంతయు నెదఁగూర్చునాకంచు
నచ్చియుండునతఁడె హెచ్చుచెనఁటి. 26

ఆ. గోలనాకుఁగూర్చుఁ గొడుకులుగలయది
యిట్టులేలచేయు నింతియైన
నెఱిఁగియరుగుదెంతు నీతనితోఁగూడి
యేగియచటికంచు నెదఁదలంచి. 27

గీ. తొల్లి తనక త్తలానులఁ దోలునతఁడు
తెచ్చియిచ్చుటనుంచిన తెల్లజిగిని
దవరుచుఱుకైన తనతేరి తత్తడులను
రెంటిఁగొని తెచ్చితద్దయుదంటయగుచు. 28

ఉ. తేరికిఁగట్టుచోనొఱఁగి తేజులుతూలుటఁగాంచి తేఁకుఁగో
దారినిసోల కీయసదుత త్తడు లెట్టుగ నేగనేర్చు నీ
కోరికదీఱ నొందుజతఁ గూరిచికట్టుట లెస్సయన్న లో
నీరికలెత్తు హెచ్చరిక నిట్లనియె న్నలుఁడోరఁ జూచుచున్. 29

క. ఈతేజీలించుకలో । నీతేరిద్చుకొని యలుఁగు నింకెఱనరుగుం
జూతఱలి యయోధ్యకునే।డేతొగదాయ కడలితతి కేగెడుతఱికిన్.

గీ. అనినవిటులైనఁ గడులెస్స యరిగిసరగ
నూరుచేరిన యంతటనొక్కపారి
కోరికలుదీరువని తేరుసేరియెక్కి
నలుఁడునింకొక్కఁడునుదోడనరుగుదేర. 31

క. చను నెడఁ దేరిచ్చరుసునడ
కనుఁగొని యాతండు నలుఁడుగాఁ దగుఁగాక
న్న నలాఁతిరయొక్కఁడీలా
గునఁద త్తడుల తెఱఁగు లెఱుఁగునె యనియెంచెన్ ౩౨

క. కను దెఱచి చూచునంతకుఁ
జెనయుచు నెత్తయిన గట్ల చెట్లకొనలెడన్
గనుఁగొన నై తఱిసితిరుగఁ
గనుఁగొనఁగా రాక యెదుటి కడనడఁగుఁగడున్ ౩౩

సీ. ఈడుజాడలు నూడ నీతంబు నలుసాటిగాఁగ నించుకయంతకానయ్యో
నీలాటిరయొడ లేల తాలిచెనో లెస్సఁ దెలియనగు నె కల తెఱఁగునాకు
నట్టియయ్యలు చాలనంగదలౌ తఱి దాఁగియుందురుగాదె తగినచోట్ల
నితఁడెనలుండైన నిట్లుండునిచ్చటఁ దోల్లి యెకానలఁ దూఱెఁగాదె
యనుచుఁ జనుచున్న తఱిఁ జీరయించు తాఁకి
జాఱి నేలఁ గూలిన నలుచక్కిఁ జూచి
యితఁడుదిగిచీరగైకొని యేగుదెంచు
నంతకును దేరు కదుఁ దోలక నిన నతఁడు ౩౪

క. ఏలిక యాచోటి చటికి । నాలుగుకోసులయియుండు నడుచు నెయితఁడా
నేలకుఁ దే నేరండిదె । తోలెద దేరంచు నాడి తొల్లిటికంటెన్. ౩౫

క. తొందరగాఁ జననిచ్చుచు
నందందుల యూళ్ళు దాఁటి యరుగుచునుండన్
నందునన యోధ్య యేలిక
చెందొగ కాలఁకు కడఁ దాడిచెట్టును గనియెన్. ౩౬

చ. కనివలుఁ జూచి యిట్లనియెఁ గన్గొసికాని యెఱుంగ రెల్లరున్
దనరఁ గనన్ని యెన్నిక యొనర్చు తెఱంగది యే నెఱుంగుదుం

జని తెలియంగఁ జూచు చెయిచాయను జెన్నగు నల్లతాడికి
న్ననలును గాయలాకులును నాకవిరక్తులుగంగఁ జేసెదన్. 37

సీ. నూఱునూర్లయొకండు నూలోన్కొనికొనలందు
నలరులుఁ గాయలు నలరుచుండు
నీకేనుకో అంతగా నేను నన్నాలులు
కాయలాకులు గ్రింద గ్రాలుచుండు
ననుచు నాడిననుడు లాలించియటకేగి
యన్నింటిఁ జక్కఁగా నెన్నికాని
యున్నియని తెలియ నెఱుఁ గంగరాదని
యెదలోన గట్టిగా నెంచినలుఁడు
తత్తడులఁ ద్రాడు లొక్కటఁ దనదుచేతఁ
దిగిచినొకల నొయ్యనఁ గట్టి తేరుడిగ్గి
చీరయొక్కింత చక్కఁగా జేర్చికొనుచుఁ
జెట్టుకడకేగి నెట్టన జెట్టునెక్కి 38

క. ఎన్నికయొనర్చి యాతం
డన్నట్టుల హెచ్చుతగ్గులన్నను లేకా
క్రొన్ననలుఁ గాయలాకులు
నున్నఁ గనుఁగొని యరుదందిరొయ్యనఁ దిరుగన్ 39

క. ఘను దెంచినాకుదీనిని । నెనరున నీతేఁడొసంగ నీకొననేలా
గునసై నను నేఁజేసెద । ననితనయెదలోఁ దలంచి యాదొరత్రోడన్. 40

క. నిను నేనీవాఁడేతగఁ । గొని చేర్చెదనాతి యూరుకోరికదీఱం
గనునిది నాకిడికోరిక । కొనసాగించినను నేలికొనఁగదె యిచటన్. 41

క. అనియడిగికొన్నదొర గై । కొనునీకిచ్చెదనుదీనిఁ గోరికతీఱం
గననిరొయిసంగిననింతం । తనరాని నెనరునకునెద నలరుచునలుఁడున్. 42

క. నాకిచ్చితిదియుఁగాన । నీకిచ్చెదనయ్య నేను నేర్చినదీనిం
గైకొనఁదగునొండాడక । చేకొనితత్తఱులఁదోలఁ జేకుఱుచదురున్. 43

చ. అనియొసఁగంగరానతఁడు నల్లనలోనగుకొంచుఁ జెచ్చెరం
గొనియెదనయ్యనాకెదను గోరికయాతఱి సంతదాఁక యొం
డెనయనరానిదీని నెఱిఁగించుటకంటెను నీదుచెంతనే
యునుచుటలెస్సయానునఁడు నొయ్యనియ్యకొనెన్నలుండటన్. 44

ఉ. అంతటఁదొంటినుండియొడలందుననుండి నలుంగడంగితా
నెంతయునేఁచుచున్న కలియెచ్చగ నోరనుజేఁదుగ్రక్కుచుం
గొంతకుఱంగటన్నిలిచి కూర్చినయల్లనికేలుదోయితోఁ
జెంతనుదిట్టఁగానలుక చేసెడునన్నలుఁజూచి యిట్లనున్. 45

క. కర్కోటకుచేఁదొడలం
గార్కొనిదరికొంచుఁ గ్రాఁచెఁగావఁగినుకెదం
దార్కొనఁజేయకతిట్టక
కోర్కులుచేకూఱునేలు కొనఁగదెనన్నున్. 46

ఉ. ఇంతటినుండియేనిచటికేగక యీనెఱతాడిఁజేరెదన్
జెంతలనైననింతయెదనిన్నుఁదలంచినయట్టియయ్యలం
జెంతలఁజేరియంగదలు చేయకయేచక యుండుఁగాననేఁ
డంతయునోర్చి నేనిడినయంగదసైరణనేయఁగాఁదగున్. 47

క. అనఁగనతఁడంచెనలుఁడును
గనుఁగొనఁగాఁదాడిఁజేరెఁగలియునునలుఁడుం
దనతేరికిఁ దిరుగనరిగి
చనుదెంచెన్నరగ నూఱుచక్కికిదారతోన్. 48

గీ. ఒడలుచక్కనై యుండుటయొకటితక్కఁ
దక్కఁగలచేటులెల్లనుజక్కఁజేసి

సంజయాత్రతతికోట్టిక సరసకట్లు
తేరికఁబ్రోడవాలుగు జెసలునింప. 49

గీ. అరిగి క్షత్త్రైశికుండెదురరుగఁ దెంచి
తోడుకొనియేగు నెలికతోడనేగి
మోడయుఁడచ్చుటఁగట్టించియునిచినట్టి
యిల్లోసఁగనందుదిగియుండెనల్ల నలుఁడు 50

సీ. ఆ తేరియలు కుడునాలించినలుఁడ దెయురు దెంచఁగాఁ జాలునను చనెలఁత
యెంతటిదానవో యిన్నినాళ్ళకు జేనిఁ జూడంగఁ గంటిని నేఁడు కనుల
నిండనంచు వలరినేవాతనిని నిండు నొక్కటఁగసఁజాలకుంటి నేని
కనియెడయునినిండు కౌగిటఁ జక్కఁగా నుంచుటకించుకనోచనేని
యుసులులంచఁజూడంగనొక్కసారి
శ్రోఅఁగుదానననితలంచి క్రొయ్యాలియును
దేరినిన మోధ్యతేనినిఁ దేజిచూచి
కోరికలుడించి మదలోనఁగుందుచుండె. 51

క. ఆదారయనూర నెచ్చట
జోడులయినదారలరాకఁ జూడక మదలో
నేదియుఁ దోఁచక త్రొయ్యాలి
యాడటనొక్కనిఁ గయికొనునన్నది యెందుఁ 52

సీ. ఆలించుటయె లేక యక్కటయేలిక యెక్కఁడైన నీ నెలంతుకఁ గొనంగ
నే తేరఁగాఁగాన నేనుదక్కంగను వరుదయ్యెనెంతయు వరసిమాడ
నాకల్కి యొరు నేల గైకొనఁగాఁగోరు నలుసఁగాదని రిత్తయలిగినేఁడు
కొడుకులుగలయది యెడఁదనెల్ల తలఁచినలుని నేడుగడఁగఁదలఁచుచుండు
జెంతయేయంతయెరునిట్టిచేకొనంగ
ననుచునానవోదిగియుండెనంతనలుఁడు

తత్తడుల సాలలోఁ గట్టిరొఱ త్రిగిల్లి
తేరిడఁజినొక్కచో నేడ చేఱనొఱఁగె. 53

క. ఆయేలికత్రోనుండిన । యీయయ్యలఁజూచి తెల్లనై యంతటితో
నాయింతియు నాసను దెగఁ । గోయంగా లేక యానగొనుచుందిరుగన్. 54

క. తనచెలికత్తియ కేశిని । యనుదానిం జేరఁజేరి యాయిద్దలోఁ
గనుగొని యెఱిగిత్రినొక్కని। కనుఁగుఁగొనలుఁ జేరుతోలు నాతనిఁగాఁగన్.

క. తక్కినయాతని సుద్దియు । నక్కరొనీచదురు నేఁడ యారసి చూతుం
జక్కఁగ నెఱింగిరాఁగదె । యిక్కడనున్నట్టియేగియించుకలోనన్.

ఆ. ఇతనియందుఁ జిక్కె నెదనాకుఁ జూడంగ । నల్లనాఁడ యోధ్యకరిగినట్టి
జన్నిగట్టుతోడఁ జెన్నుగఁ నాడిన । దిట్టయాతఁడొక్కొ తెలిసిసరగ. 57

సీ. చనుదెంచునదియని యని చిన్నఁగేశియు గదలి చెచ్చెరనలుఁగాంచి యనియె
నన్నునీచెంతకు నలురాణియనిచె నెయ్యుఁడునీరు లెస్సగాఁనున్న తెఱఁగు
కనుఁగొనిరాఁదగునని ఁగానడిగెదఁ దెలియనొక్క టియానతీయఁగదగు
నెందునకై యారలేతెంచితిరిచటి కేయూరఁదగనుందురింతదనుక
దాఁచకన్నియుజానుగల్ తనియునట్లు
సరగనెఱిఁగించియెలనాగసరసకనిచి
యేలగాదగునన్నఁదానెడ్డఁదలోన
నింతయుంకించి దానితో నిట్టులనియె. 58

క. నీయేలికసానికినో । ఘోయ్యారినో యెల్లినేఁట నారునొక్కరునిన్
రోయకకట్టుదురనుచును । నీయేలికయేగుదేర నేనునుదోడన్. 59

క. చనుదెంచితినాతుకఁజే । కొనఁగాదే నేలయె త్రిక్రొనదారలెల్లం
జనుదెంచిరన్ని దెసలను । దనరుచునాలుగు తెఱఁగులదండులతోడన్.

గీ. సకియయోధ్యకేతెంచినజన్నిగట్టు। తఱలియిచ్చటికెల్లిరాఁదగునటన్న
నొకటనన్యాఱుకొసులనొక్కనాఁట। జేరుదోలుచుఁదోడనేతెంచినాడ.

గీ. అనిఁగేశియు నెడలోన నళుకులేక
యంతకంతకుఁ గోరికలల్లుకొనఁగఁ
దిరిగి కూర్చున్న జతకాని దెసను జూచి
యితని తెఱఁగెద్దియన నలుఁడిట్టు లనియె. 62

క. కలికిరో త్రొల్లి యితండా । నలుతేరును బోలునట్టు నాసంగడికాఁ
డలయక యిచ్చెడ నాతోఁ । గలసి ప్రోవకు దావ్రితోఁ సుగానరు వెంచెర. 63

క. అనఁ దొయ్యలి యితఁడన్నలుఁ । డౌనకంగా నేఁగి యెందున్నాఁడో యెఱిం
గిననడుగండగు ననుడుం । గను గోనలన్నగుచు జూడగా నిట్లనియెః. 64

క. నలునింగిలుని నెఱుంగుఁడు । నలు కష్టలనిద్దఱుఁ గొనినాఁడిచ్చుటకుం
దలఁకుచు నే తెంచితి తిరుగ । నలునూరికి నేగి యచట నలుగురిచేతన్. 65

క. నెత్తాననోడి కానల । క త్తఱి నేగుటయు ఱెంగి యసలుచుఁదు దకుం
ద త్తడులఁ గొంచు నెడలో । నె త్తిరకుం బల్లఁ డీఱి యూహోరఁ జేరెన్. 66

క. నలుని తెఱంగెంతయునా
నలుఁడౌ యెఱుంగునొకయింత నచ్చికగాఁదా
నలుతోడఁ గూడి యరిగిన
యెలనాగయె యెఱుఁగుఁగాక యెఱుఁగుదురెయొరుల్. 67

సీ. అనఁ గేశియిట్లనె నన్న యూయింతికి నూరకకోలయేల యొకటికట్టఁ
గాకుఁలుదూఱని కాఱుకానలలోన నెనరేది ద్రోరయట్లు నెలఁతనొంటి
డించియేగిననాఁటి చించినచీరయె నేఁడును దాల్చుచు నెగడుచుండు
నోడలనంటినయసల్ కడుగదించుకయైన నిచ్చలు నేల నెనిమరఁ జెందుఁ
గనులనీరెల్ల తఱిజడి గొనుచునుండు
సాగదిద్దదు చెదరిన సోగకురుల
నెందునలు రాకయేమొ ప నెంచుచుండు
నెల్ల వెంతచక్కని సాదు నొక్కనాఁడు 68

చ. ఆఁకయెఱ్ఱఁగించుచున్నతఱి నంతకునంతకు జాలుకొంచుఁగ
న్గొనలను జాఱునీరడఁచి కొంచుఁ దెఱంగెఱుఁగంగనీక క్రి .
న్నఁదలయింతకుంచి యెద నాఁటినజాలిని నేలఁజూచుచుం
గనుఁగొనకూరకున్నఁగని నాతుక చెంగటికేఁగి కేళియున్ 69

క. ఆతండాడిన తెఱఁగును । జేతలఁ దాఁగన్న తెఱఁగుఁ జెచ్చెరనొంటి
న్నాతుక కెఱ్ఱఁగించిన నెడ । నాతని సలుఁగాఁ దలంచి యనియెం జెలితోన్.

ఉ. ఇంకను నొక్కసారి యట కేఁచని యాతఁడ యోధ్య జేనికిం
డెంకినిఁగూడ నొర్చనఁట తెక్కుఁగఁ జూచి యసడ్డ లేక లో
జంకక యంతయుం దెలిసి చయ్యన రాఁదగునన్న గ్రక్కునం
గొంకక యేఁగి కన్గొనియెఁ గోరిక లీరిక లెత్తనంతయున్. 71

క. కనుఁగొని యరుదందుచు డి । గ్గునఁ జనుదెంచి యెలనాఁగ గోరినకరణిం
దన కన్నది యెల్లను ని । ల్లని యెఱ్ఱఁగించె నెదలోని యడలడఁగంగన్. 72

ఉ. ఆయనజాడలెల్లఁ దగనారయ నేలకు డిగ్గినట్టి జే
జేయనఁ దోఁచె నట్టి నెఱచేతలు తొల్లియు నెన్నఁడైన నే
నేయెడ నాలకించియును నించుక కాంచియుఁ గ్రాలుగంటిరో
నీయడుగాన కాన నలునిం గనినట్టులయయ్యె నాయెదన్. 73

సీ. కట్టెయొక్కటిగొని నట్టింటరాచినఁ
జిచ్చందుఁ గలుగును జిటికెలోనఁ
గూడుడికెడునంతకును గట్టెలిడకయె
యంటుక సురసురలాడుచుండు
నంజుళ్ళకడుగుకొనఁగ నీరుకోరుడుఁ
గ్రాఁగులు నిండంగఁ గలుగుచుండుఁ
గై తాఁకియలరులు కందియుఁ దొల్లింటి
చెన్నెకించుకయును జెడక యుండుఁ

గూరగాయలనుడికించి కూర్పుతఱిని
గడలనెల్లను బియ్యనిగాఁ బొలసి
పెండలెఱుంగనియట్లయ్యెనొక్కయింత
యతనికిఱుదుల్లుతఱుచేలయరుకులయ్యె 74

గీ. సారెసారెకుఁ జెలినంచి చక్కఁగాను
జిన్నెలన్నియు నెఱిఁగియుఁ జేరికేళి
తెచ్చియిచ్చినసంజుళ్ళు తినియునతనిఁ
జేడెనలునిఁగా నెదగట్టి చేసికొనియె. 75

గీ. అట్టులెఱిఁగియు నూరడకరసిచూడఁ
గొడుకుఁగూఁతును గేళితోఁగూడనిచ్చి
యతనిదగ్గఱకనిచినసల్లఁజూచి
చుట్టలందఱుఁచూచిన యట్టులైన. 76

గీ. చెక్కలొయ్యననంటుచుఁ జేరఁదీసి
క్రొత్తనెనరునఁ దద్దఱనెత్తుకొంచు
డించిగ్రుచ్చికౌఁగిటఁ జేర్చినించుచుండెఁ
దొడలనిడుకొనికన్నీరుతోడుతోడ 77

చ. ఒడయఁడు నంతనింతిఁగని యోచెలిహెచ్చును దగ్గులేక నా
యెడఁదను నేలయోయెఱుఁగ నిద్దఱు నీచిటికుఱ్ఱలల్ల నా
కొడుకునుగూఁతు నచ్చుననుగుద్దినయట్లుగనున్ననిట్లునే
నడలితిఁజాలఁజూచితిఁగదాయనియొండు తెఱంగుగా ననెన్. 78

క. నాతిరోతఱుచుగనిచ్చటి । కేతెంచుచునరుగుచుంట యించుకకనినన్
లాఁతితెఱంగున నెదలం । జూతురు చనదిందురాఁగఁ జులకఁగనింకన్. 79

గీ. ఏనులాఁతిచోటుననుండి యేఁగుదెంచి
నాఁడ నీకునిచ్చోట నాతోడిపెద్ది

కలమతలయె త్రిచూడకక్రేస్సనఁజను
నదియటన్న నఁజిన్న నై యదియుసరిగి ౮౦

క. చనియదియంతయునెఱిఁగిం । చిన నెంతయు సంతసించి చేడియ సరగన్
దనతల్లి యండకుంజని । కనికాళ్ళ కెఱఁగి వెనరొలుకఁగనియిట్లనియెన్.

చ. తఱుచలిఁ క్రేల యల్లదొరదగ్గఱఁ గూడొనరించు నాతఁడం
దఱు నెఱుఁగంగ నేరరిట దాఁచఁగ నేలనలుండు గేశిచే
నెఱిఁగితి జాడగా నతని నిచ్చటి కాయనఁ దోడితెచ్చెదో
తఱి గని నన్నె యచ్చటికిఁ దల్లిక్రొ యేఁగఁగనానతిచ్చెదో. ౮౨

క. అనఁదండ్రియానతింగై । కొని యొంటరినొకని నేగికొని త్వరంగా
ననిచిననాతఁడు త్రోడ్కొని । చనుదెంచెను నింతికొంత సంతసిలంగన్ ౮౩

క. కొతుకముసఖులుకొందుచునొ । క్క తెకంటదడిసెనంగఁగడునడలంగా
జతకత్తియ లేనియెడను । నతఁడచ్చటఁ గాంచెనోలి నాలిన్ జాలిన్.

గీ. కనులనొకసారి యొంటిగాఁగాంచెనేని
రేయికలలోన నేతెంచుచాయనున్న
తేనిఁ జూచియు నొండుగా లోననెంచ
కింతిజాణగాన నతనికిట్టులనియె. ౮౫

సీ. ఏఁనాడు నేరును నేగుదెంచనికాన
సోలినిద్దురఁజెందు గోలనొంటి
నట్లుడించిచనంగ నెట్లుకాళ్ళాడెనో
నలునకుజాలి యన్నదియె లేక
తెఱగంటిదంటల దెనఁజూడనొల్లక
తన్నెదొరఁగఁగోరుకొన్న దానిఁ
గొడుకులతల్లినిఁ గొఱగానిచోడించఁ
జేడియయొగ్గేది చేసెనొక్కొ

విస్సుడించి నేనెట కేఁగుదున్నయట్టి
నుడుగులెల్లను నట్టింటఁ గలసెనొక్క-
యనుచు నెదచిల్లు లగునట్టులాడుచున్న
యింతిఁ జూచి దిగ్గురుత్రిక నిట్టులనియె. 86

మ. కలిసన్నంటి చెనంటి యుక్కరణిఁ దాఁ గాసిల్లఁగాఁ జేయుటం
దెలియంజాలక యట్లొనర్చితిని సంతే దాని నా శిష్యచె
ప్పులచే గల్పితి నింక నాకొడలికం దొక్కింతుదక్కింగఁ గ్రొ-
య్యాలిరో యొండుకలంకులేదదియు నొయ్యందీముఁ గొన్నాళ్ళకున్. 87

సీ. నీకొడుకును గాదె నేను నిచ్చోటికిఁ
దిరిగితిరిగి యరుదెంచినాఁడ
నదియెల్లనట్లుండె నక్కటగరితకుఁ
గూతునై యొరునిట్లు గోరుకొనఁగ
నంచులకైగాదె క్రింపుగ దొరలెల్ల
నరుదెంచుచుండ నీయనయుఁగ కలి
యొక్కనాఁటనె తనయుక్కునణెంచె
నదిననెంతయు నెదనఘుకుఁ జెంది
కలికిచేదోయిఁ జోడించి కలఁతనొంది
యెలుఁగుకుత్తుక దగులంగ నిట్టులనియెఁ
దొల్లి జన్నిగట్టులరిగి దొరలరచ్చ
పాలలం దెల్ల నెంతయు జాణలగుచు. 88

క. నాచేఁగఱచినలాగున
నేచెచ్చెరనాడిమూడి యీదొరచెంతన్
నీచేరికయె జెఁగనోకం
డా చక్కి నినీదు నుడులయందలి జాడన్. 89

ఆ. ఆతఁడేఁగుదెంచి యాతయునెఱిఁగించి
చనినయంతనతని సకియనెల్లి
చేకొనరుదేరఁ జెల్లునంచాడంగఁ
దడయకటకనిచిన దానజేడ. 90

క. నలుఁడొక్కఁడుఁ దక్కఁగఁజె
న్నొలయఁగ నన్నూఱుకోసులొక నాఁటనరాఁ
గలఁడేయొరుఁడనియెడలోఁ
దలంచిదీసి నొనరిచిన దాననుగంటే. 91

క. కొంకకయీదారయొద్దకె
యంకిలెడలి జన్నిగట్టునంచితినింతే
యింకొక్కఁడైననిక్కడ
కింకొక్కఁడె రాఁడెఱేఁడు లిందఱిలోనన్. 92

ఉ. అందఱుఁజూడ నీయడుగులంటెద నాయెడ నొక్కకీడునుం
జెందదటంచునొండొకటి చేసెదఁ గుత్తలనొత్తికొట్టెదన్
దందనలేక యీత్రోగల దాయయు నీనెఱజింక రాతు నీ
చందురుఁ డీల్గఁజేయుదురు జానుచెడం జెడుచేఁతలుండినన్. 93

క. అనుచున్నతఱినిజదలునఁ
గనుఁగొనఁగారాకయుండి గాలియునియె ది
గ్గున నందఱునూకొనఁగా
నెనలేనిగులుకు పలుఁగున నేలికతోడన్. 94

క. ఇటులనఁదగునేగరితను
గటగటతోఁగచూడఁనేనుఁ గడలికొడుకు నొ
క్కటనొక్కక యోఁడొఁగిఁగా
చుటమొఱుఁగకయున్కినంటె చులకనినుడులన్. 95

గీ. అప్పుడా కొనసదియని పూసయిడిన
నంతఁగురిసె జేజేచెట్లుపూలరుసాన
లలరి చల్లనివీచు గాలియొలసె దెసల
నీడ తెఱఁగంటి యునునంత నెమటనిలిచి. 96

సీ. ఎల్లరకునుదన్ను నెఱిఁగించి యొల నాగ
క్రొత్తడిసుద్దులుఁ గొఱఁతలేక
నలునియందున్న గాదిలియు నెఱింగించి
కొనియాడ నాలించి తనరినలుఁడు
కర్కోటకుఁదలంచి కోర్కులుచేకూఱ
నాతఁడిచ్చినచేలఁజేతనంది
తాల్చినయంతనె తనతొంటిసొగసూనఁ
జక్కనైనక డాని చాయగలిగి
నూఱురాచిల్కకొతుల నోంచుసొగసుఁ
దఱచుసిరాజు చీకఁటిబాయలనగు
తేజుఁదులకించునలుఁగాంచి తెలిసికలికి
సంతసిల్లెను నెయ్యురుసంతసిలిరి. 97

ఆ. ఇట్లుకూడునలునకింతికి నెలయల్లు
కాఁకతోడనేగెఁగసటునోడల
నగలతెగలతోడ ననలెత్తెఁగోర్కులు
తొంటియునికితోడవోసఁగులడఁగె. 98

ఉ. అంతయునాలకించి నెనరారఁగ నా క్రథకైశికుండు తా
నెంతయుఁ జీఁకటింగడచి నిండగుచందురుఁ గూడియున్న రే
యింతితెఱంగునందనరు నింతినిగన్నుల నిండఁగాంచి లో
నెంతయు సంతసిల్లి నగరెల్లెడలం గయిసేయఁజేసెనన్. 99

క. గొజ్జంగిసెటసకిశిరి
యజ్జగతులు కస్తురియిడి యాందటియిండ్లన్
గుజ్జుటనంటులు,గట్టిరి
రెజ్జలుసేసలొఁగి జల్లిరొక్కటఁదలలన్. 100

క. ఉల్లెడలెల్లెడఁగట్టిరి
చల్లిరిసెలకాలదారి చక్కని తెలిరా
తెల్లనియిసుకలుగుండెలు
తల్లడిలన్ డక్కలడరెఁదఱుచుగగాణల్. 101

క. కొందలొనరించిరియన్నియుఁ
జదలంటినచాలకించి చయ్యననలునిం
గదియఁగనేతెంచియయో
ధ్యదారయుఁదజియైఁగాంచి తద్దయునానన్. 102

క. నిన్నెఱుఁగక యిన్నాళ్ళును
గొన్ని చలకచేతలేనుగొంటిని నీచే
నన్నియు నెదఁజొరనీయక
క్రన్ననసైఁచునదియుంచుఁ గడునడుగుకొనన్. 103

గీ. అట్లుచేసెదనని దొరయానతీయ
నలరినలుచేతఁ దుదయంటునట్లుగాఁగఁ
దత్తడులఁదోలునెఱిగట్టుఁదానెటెంగి
యతఁడయోధ్యదారిజనిమొనంతనిచట. 104

క. నలుఁడొకనెలనాళ్ళోగిఁదొలు
దొలుతందానచటనుండి తొయ్యలినసుఁగుం
దలిదండ్రులయొద్దనునిచి
కలఁగని నెఱగట్టిగుండె కలుగుటకతనన్. 105

క. అత్తఱినాకక్షేరుననెఱ
హత్తులుతగఁ గవిరుసచ్చి యలయుని సొగసా
తత్తఱలీకేనై దులు
కత్తులుగలయాఋనూఋ కాలరులొకటన్. 106

గీ. తనకుఁదోడయిచను దేరఁదరలియతఁడు
నిషధకేతెంచితనదాయనెరయఁగాంచి
యంచదోరకొత్తుఱ్ఱాల్గంటియందెదోరల
నెనయుగులుకు పెలుంగుననిట్టులనియె. 107

క. నాయిల్లాలినిరోయిగ
నీయొడజూదాన నిడుదు నేలెడు నేలన్
రోయిగనీకుంచఁగఁదగు
నీయెదకదిలెస్సమేనినెఱిచిగురొత్తన్. 108

క. అరయంగానీకయ్యది
సరిగాదవిత్రోఁచనేని చక్కంగా జె
చ్చెరఁగలనంగెలిచెద ని
న్నరుదగు తేరెక్కి నిలిచి యనికింజోరరా. 109

ఆ. గంటుగలయతనిదికాదె యొందును నేల
కలననేఁడు నిన్నుఁగండడంచి
నేలయెల్ల నేనె యేలెద నీకేది
తెఱఁగోయిందుసరగఁ దెలియఁజేయు. 110

చ. కలనికిడాయరాదెయనఁగా నతఁడించుక యూరకుండి యా
నలునలిలోన గెల్తునను నచ్చిక నాకిఁక లేదు లేదు నేఁ
దోలుతటియట్ల యీయొడను దాయ్యాలిగెల్చెద నష్టసాళ్ళచే
నఘుఁకిక నేలయుంచు దరనారసి యాయనతోడ నిట్లనున్. 111

క. సేనోడితి నేనిండఁగ
నీనేలయొయిత్తునీకునిదియుట్టిద జేఁ
డా నీకోడుటగల్గిన
యేనిన్నీరాణివాకు నీఁజనునెట్టులున్. 112

క. అనియొకకొంటరిచే సా
ళ్ళునుఁగాయలుఁదేనొనర్చి లొడలొడనెదలోఁ
దనచదురున నెలఁతనొరకె
ననుకొంచును నాడియోడె నందఱుజూడన్. 113

గీ. తిరుగజూడానసందఱుఁదెలియఁ జూడ
గెలిచితననేలయంతయునలుఁడుగొనియెఁ
దనదుతేజెల్లకడలనుదసిరినిండ
సాదులెదలందుఁ దద్దయుసంతసిల్ల. 114

ఆ. అట్లుదాయనోడిచి యాతనిఁదనజెంత
కల్లఁజేరిఁయిట్టులసియొనలుఁడు
చేరినిన్నునాదు చినతండ్రికొడుకంచుఁ
గాచినాఁడనొందుకడకునేగు. 115

క. కలియుట్లేఁచినకతనం
గలంగిరొాడితినిగాక కన్నెత్రికనం
గలరే నన్నోరులయ్యాది
తొలుతటి నీగండటంచుఁ ద్రుళ్ళుంజనునే. 116

క. అనియునిచిన నతఁడిచ్చం
జనియెనలుండు నిటనేలనరి జూడానం
గొనియుండుటదెసలెల్లను
దనియంగదిసీననలరుచుఁదటుకొననిచటిన్. 117

సీ. తల్లిదండ్రులయానతి నల్లఁగాంచి
యచటిచుట్టాలనందఱ నలరఁజేసి
లెక్కలేనట్టిక్రొత్తులు లెంకదండు
తోడనరుదేరజిగిచాయదోలఁకుచుండ. 118

క. కొడుకును గూతుందోడ్కొని
యుడుగరలిల్లాం డ్రొసంగనొకచేఁగొంచుం
గడుచక్కని తేరుననలు
కడకేతెంచె నెలనాగ కలకల నగుచున్. 119

ఉ. ఆకరణి న్నలుండు తనయాలును గుఱ్ఱఁలగూడి హాయిగా
నేకడఁజూచె నేనిఁదన యేత్తెఱయెల్లరు నాఱునోళ్ళతోఁ
గైకొనికోర్కెఁ గ్రేళ్ళుఱుకఁగాఁగొనియాడఁగ నేండ్లు చాలఁ దా
నీకొని నేలయేలె నొకఁడేనియు తేఁడెనగాకయుండఁగన్. 120

క. అనిపలుకత యీ తెఱుగున
నొనరంగొంతి తొలిచూలి క్రొయ్యనవెఱఁగిం
చినలునియట్టులెయతఁడును
జెనసినకడగండ్లకోర్చిసిరులొందంగన్. 121

గీ. ఆడి జడదారితనదారి నరిగినంత
నిచట గుడెదారికొడుకును నెషదలోన
నదియొతలఁచుచుఁదలయూచియరారయనుచు
పొరిగొనిమాడితద్దయుసంతసించె 122

క. ఈవలుకతయుడుగునతఁడు
దానాలించెదునతండుఁదగఁగనునతఁడున్
జానగు కొడుకులఁగూఁతుల
తోను సిరులఁ గొల్లలాడుదురు లగ్గనయన్. 123

క. నునుగుత్తుకఁ జేదిడుకొని
తనరుచునున్న తెలిగంటి తలకట్టా లోఁ
గనలెనయహా త్రిరక్కసు
ననిలోఁ సంగాల్చిక్రచ్చులందినదిట్టా. ! 124

మణిగణనికరము. నెలతల నలరుగ నెలకొనునతఁడా
త్రొలికడదొరకలు దొరకుతుకదొరా
కొలిచెడుసిరిదొరకొలలడఁచులీ
కలననెదిరి యెదఁగలఁచు నొడయుఁడా! 125

గద్య.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర లోహితసగోత్ర కందుకూరివంశపయః
పారావార రాకాకైరవమిత్ర సుబ్రహ్మణ్యామాత్యపుత్ర సుజన
విధేయ వీరేశలింగనామధేయ ప్రణీతంబైన శుద్ధాంధ్ర
నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధంబునందు సర్వంబును
దృతీయాశ్వాసము.

సంపూర్ణము.

రసికజనమనోరంజనము.

BY

K. VEERESALINGAM

రసికజనమనోరంజనము.

ప్రథమాశ్వాసము.

చ. సిరివిరిబోడిఁగూడి యొకచేతను నాతుకచేతులూఁతగా
గరుడిని నెక్కుచోఁగలికి కమ్మవికేల్జడ సంచుగాంచి య
గ్గరుడియు నల్లత్రాఁచనుచు గ్రక్కున ముక్కున నొక్కనెక్కఁ దాఁ
జరచురఁజూచి కేలుఁగవఁ జుల్కనదల్చెడు వెన్ను నెన్నెదన్. 1

సీ. పక్కిగుజ్జుపురౌతుఁ బక్కిగుజ్జుపురౌతు
దాయయుఁగొడుకునై తళుకుగులుక
కొండకానుపుఁ బ్రోడ కొండకానుపుఁబ్రోడ
బావయునాలునై బలసివెలుఁగ
కడలిపుట్టువయును గడలిపుట్టువయును
మేఁతయునగయునై మెఱపునెఱప
కందునితండ్రియుఁ గందునితండ్రియుఁ
దూపునుగన్నునై యేపుమాప
పత్తిజవరాలుకూళల మొత్తుకేలు
హత్తిత్రోలును దోరంపుమిత్తిఁదోలు
క్రొత్తవాలును నల్లనికత్తుకయును
గలుగు గిత్తతత్తడిరౌతుఁ గొలుతునెపుడు. 2

చ. పలుకులచానవేనలిని బాఱఁగనుంగొని నల్లపబ్బుగాఁ
వలఁచికలంగిపాఱఁ జనుదానిని జెల్వపుటంచఁగాంచి నే
ర్పులవడఁ జేయి దామరలనల్లన చేరఁగఁబిల్చి మువ్వన
న్నలువ యొసంగుఁగాత విడనాడక నాకుఁగడింది కోరికల్. 3

క. కొబ్బరికాయల మొక్కుచు
నిబ్బరముగఁ గొల్చువారి నెఱిఁ బ్రోచెడియా
గిబ్బవజీరుకొమారుఁడు
గొబ్బున నొడఁగూర్చుఁగాతఁ గోరికలెలమిన్. 4

చ. కలుములచేడెకోడలు నిగారపుఁ జెల్లెలి మేనిచాన ప
లుకులసిరి కాటపట్టు బలుకోరికఁ బెన్మిటిమోముదమ్ములం
దలరెడుకొమ్మ సోయగపు టంచపయిన్నడయాడుచామ యా
నలువ వెలంది నిచ్చలును వాలుకఁ గాపురముండఁ గావుతన్. 5

వ. అని వేల్పులనెల్లం గొనియాడి. 6

గీ. నన్నయఁ దలంచి తిక్కననెన్ని పిదప
నెఱ్ఱప్రగ్గడఁ గొనియాడి యెల్ల తెలుఁగు
కబ్బపుంగూర్పరుల మదిఁ గారవించి
యొక్కటను బెద్దలను నెల్ల మ్రొక్కులిడుదు. 7

గీ. నిందునెమ్మేను విసనాడి వుండులకును
నిక్కనీఁగలవగమారి నీరువిడిచి
పాలుగొనునంచ తెఱఁగూని వట్రులుమీరు
తప్పులఁ దొఱంగి నెనరుంచి మెప్పుగొనుఁడు. 8

వ. ఇట్లు వేల్పులం దొల్లింటి తెనుంగు కబ్బంపుఁ గూర్పరుల వేర్వేఱఁ
బేర్కొని నానేర్పుకొలంది నొక్కయబ్బురంపుఁ దెలుంగుకబ్బం
బొనఁగూర్పం దలంచి మొదల నా కొలంబు తెఱంగించుక వక్కా
ణించెద. 9

సీ. జగములఁ గలిగింప నెగడింపఁ బొలియింపఁ
గల వెన్నుఁడే వేల్పు కన్నతండ్రి
యెలమి నెల్లరకును గలుములు కలిగించు
సిరిచెలియే వేల్పు చెలఁగుతల్లి

చెలరేఁగియుండఁజుఱ వలపించి స్రుక్కించు
ననఁబిల్తుఁడే వేల్పు ననుఁగుఁదోడు
చదువులకెల్లను గుదురగుచు వెలుఁగు
వెలిచానపేఁవేల్పు వెలఁదిమిన్న
యట్టినలువ వంగడమున నమరఁబుట్టి
రాజలింగమనంగను రహిఁదనర్చి
యతఁడు జేసికన్నులవేల్పు నందుఁగలుగు
బత్తికలిమిని సరిలేకవన్నెమీఱె. 10

గీ. ఊళ్లఁబల్లెలు నేలుచు నుండి యాతఁ
డెల్లవారలఁ దనుపుచు సిగిచేత
వాసిగనిగాంచెను గొలంబువన్నె కెక్కఁ
జంద్రమౌళియను కొమారు సాటిమీఱ. 11

క. అక్కమయను నెలనాగన్
మక్కువతోఁ బెండ్లియాడె మఱియాతఁడు మున్
ముక్కంటి గట్టుకన్నియ
నక్కఱతోఁ దాను బెండ్లియాడినకరణిన్ 12

క. వీరేశలింగమను కొడు
కారయఁగాఁ జంద్రమౌళి కరుదుగఁబుట్టెన్
జేరి మునుపాలకడలికి
గారాబపుఁజందురుండు కలిగినమాడ్కిన్. 13

ఉ. ఆతఁడువిద్దెలంగరము నందఱచేతను మెప్పుపొంది మే
ల్సేతల నొందునున్నవతులేక చెలంగి కరంబుమేటియై
ప్రాతిగ నేల తేండ్లకడఁ బ్రగ్గడయై కడుఁబేరుపొంది తా
నేతఱి మేటిదేవరని యెంచుచు లింగనిమానెఁ గొల్వఁగన్. 14

గీ. కొమరులనుగాంచె నాకందుకూరి కొలఁపుఁ
బెద్ద వేంకటరత్నమన్ పెద్దకొడుకు
వెనుకఁ జిన్నిసుబ్రహ్మణ్యమను కొమారు
నలరుశనచానయైన కామమ్మయందు. 15

క. అందల సుబ్రహ్మణ్యుఁడు
పొందుగ నెల్లరును దన్నుఁ బొగడఁగసిరులం
జెంది వెలిఁగెఁ దనసరివా
రందఱిలో మిగుల సన్నయానకులోనై. 16

గీ. మున్నుకడలి రాకన్నియఁ జెన్నుమీఱ
వలచి వెన్నుండుగైకొన్న చెలువునోపఁ
బున్నమయనంగఁ దనరారు పొలతిమిన్న
నబ్బురంబుగఁ బెండిలియాడెనతఁడు. 17

క. అయ్యిరువురకును సంతస
మెయ్యనఁజేకూఱ నేను నొదవితి మదిలో
నెయ్యమున న్నిలుపుము మరు
నయ్యను వీరేశలింగమనఁ జనుచుందున్. 18

సీ. ఏమేటియమునఁ బొందామరల్ తొలివేల్పు
మొదలగువారలు పొందఁజాల
రేవేలుపులవేల్పు నెవయందుఁ బాయక
కలుములకొమ్మ నిచ్చలునునుండు
నేదిట్టబొజ్జలో నెల్లజగంబులు
నొకమూలఁబొందుగా నొదిగియుండు
నేపెనుదంటవేల్పు దురపుటోరెంపుఁ
దపసిలోనగువారు తలఁతురెపుడు

సట్టివెన్నుండు కనికరముట్టిపడఁగ
నాదు డెందంపుఁ దమ్మిలోఁ బాదుకొలిపి
నాదుకబ్బంబుఁ దనకప్పనంబు సేయు
తలఁపు పెఱవేలుపుల సేరిఁదఱియకుండ. 19

క. అట్టి కనికరపుగనికిన్
గట్టిగ వేలుపుల నెల్లఁ గాచుచు మదిలోఁ
బుట్టినకినుకన్ రక్కసి
జెట్టులఁదునుమాడు సిరుల చేడెమగనికిన్. 20

క. నెట్టనగొల్లపడంతుల
బట్టలుదొంగిలిన చుట్టువాల్దాల్పునకున్
బొట్టెలఁ జంపఁగడంగిన
కట్టిఁడిముద్దియఁ దునిమిన కఱివేల్పునకున్. 21

క. క్రాలెడునాలున్ బంగరు
పాలున్నఆచుట్టువాలుఁ జాలఁగ నలుపా
డాలుం బాలకడలినడి
ప్రోఁలుకన్ సరిమాలు మేలుఁబొసఁగెడు దొరకున్. 22

క. మేటికిసిరియొద తామర
తేఁటికిగరువంపుఁ బొలసుదిండుల దళవుం
గాటపుఁ దెమ్మెర నెచ్చెలి
నీటికిఁ దెఱగంటి పక్కినెఱగూటికొగిన్. 23

క. ఎన్నికగను కవ్వడియా
లన్నకుఁ దొల్వేల్పు పొగరుటావుల మొకపుం
గున్నకుఁ జెన్నగు జేజే
మిన్నకు బలుగొల్లకొలపుఁ బిన్నకు నెమ్మిన్. 24

తే. గీ. అప్పసంబుగ నానేర్చునట్లొనర్చఁ
బూను చిత్రాంగదయసంగఁ బొలుచునట్టి
మొలఁత పెండ్లి తెఱఁగు జనమేజయుండు
వినెడు వేడుక మదిలోనఁ గొనలుసాగ. 25

వ. వైశంపాయనుం గనుఁగొని. 26

తే. గీ. పెద్దయును మాకొలంబునఁ జేరువడిన
క్రీడియెట్లు చిత్రాంగద కేలువట్టె
వేడుకలుమీఱ నాలింతు వీనులలర
దాఁచకానతీవయ్య యోతబిసిరాయ. 27

క. అనజడదారియు జేనిం
గనుఁగొని సందియముతీఱ గారవమారన్
వినిపింపఁదొడఁగెఁ గవ్వడి
మునుముద్దియఁ బెండ్లియైన ముచ్చటయెల్లన్. 28

సీ. మగతాల జిగితూల నగఁజాలు వగఁగ్రాలు
తెలిడాలుగలమేలుతిన్నెలమరఁ
జెనుగట్టులనరట్టు లనుబెట్టునునుగుట్టుఁ
గొనితిట్టఁ గనుపట్టు కోటలమర
సలరమ్ముచెలువమ్ము లలిఁగ్రమ్మువెలిగ్రుమ్ము
మురిపెమ్మునెరనమ్ముముగుదలలర
నెన లేనిగొనబూని వెనుకోనలనుదేనె
తెరలానుదారలేని తేఁటులొలయ
నెచటఁగనుఁగొన్న నేనుంగు లేపుచూప
నెల్లచోటులగుఱ్ఱంబు లెసక మెసఁగ
ముజ్జగంబులఁగలప్రోళ్ళ మురువునవ్వి
యలరుచుండు నింద్రప్రస్థమనెడువీడు. 29

తే.గీ. ప్రోలిపాళెంబట్టు టెక్కెంపుగాలియడరి
ప్రౌఢతేజీలనవ్వలఁ బోవకుండ
నాపఁగాఁగాదె తనచేరికతఁడుకట్టెఁ
బాముగుంపులఁ జెలువంపుఁ బగ్గములుగ. 30

ఉ. చొక్కపుఁబైడిమేడలను సొంపగు పచ్చలచూరుపట్టెలం
జెక్కినకప్పుటాలపని చిత్తరుఁబ్రాఁతల పారువంబులన్
దక్కినటంచుఁ బట్టుకొన దగ్గరఁబ్రాఁకుల నుంచు డేగచాల్
నిక్కుచు నంతదవ్వగయ నేరక క్రమ్మఱివచ్చు నిచ్చలున్. 31

ఉ. ప్రోలికడాని మేడగమిఁ బొందుగఁ జెక్కినయట్టి పుల్గురా
ఱాలమెఱుంగు రంగులతెఱంగుఁ గనుంగొని త్రోవకడ్డుగాఁ
జాలెడుపచ్చికంచు నదఁజందురుఁడెంచియె దానిమేయఁగాఁ
దాలిచెసిఱ్ఱిఁగానియెడఁ దాల్పఁగ నాతనికిఱ్ఱియేటికిన్. 32

చ. నెలయరుదెంచి యుప్పరిగ నిద్దపుసోరణగండ్లు సొచ్చినన్
వెలఁదులు లేచిచూచి కడు వేడ్కమెయిం దమకేలుదమ్ములం
దలుపులుమూయఁగట్టువడి తద్దయునేపట నేలనుంచఁగాఁ
గలుగుటఁజుమ్ముపొల్చె నెలకట్టులసంగను నేలలెంతయున్. 33

గీ. తద్దయును వేలుపులతేని దాడికోడి
గుంపులనుగూడి పఱతెంచి కోర్కులలరఁ
గడలిడాగవచ్చిన కొండగమియనంగఁ
గదిసితిరుగు నేనుంగులగత్తియందు. 34

క. వీటనుగలగుఱ్ఱంబుల
గాటపువడికోడిగడ్డ కఱచెను లేడుల్
మాటికివడఁకుచు గాలియుఁ
బోటరితనముడిగి యొక్కమూలంబడియెన్. 35

క. ఎప్పుడుఁబూవుందోఁటల
నొప్పగుతావులకుఁ జిక్కి-యొగిఁ జలిగాడ్పుల్
తప్పక కాపురముండఁగ
మెప్పొదవఁగఁ జలువలచట మేకొనియుండున్. 36

చ. వలపులుమీఱునీఱములఁ బ్రోఁకుచుఁ దమ్ముల మొత్తపున్నిరుల్
తొలుతను వెచ్చపెట్టి పువుఁదోఁటను మోవులుతావులాని పె
క్కులు గలిగింతలందనరి కొమ్మలనిమ్మలఁ గూడివీటికిం
దెలదెలవాఱువేళఁ జనుదెంచును దెమ్మెరదంటయల్లనన్. 37

ఉ. వేలుపుఁద్రూని క్రొవ్విరుల పెన్వలపుల్గొని విన్ను వాఁకపైఁ
దేలుచు దానిచల్వయును దెమ్మెర తెచ్చిరియొసంగి చెమ్మటల్
దూలఁగఁజేయునిద్దురను దోఁగిమగల్ జవరాండ్రువేకువన్
హాళినిమేలుకాంతురట నచ్చరబోటుల వీణెపాటలన్. 38

చ. అలమెలదోఁట మొత్తముల యందలిఁద్రూఁకుల పూవుఁదేనియల్
వెలువడి చేలకాలువల వెంబడిఁబాఱుచు నూరిపైరులం
బలువిడిఁ బండఁజేయఁగని మబ్బులుసిబ్బితి డాగనిచ్చలుం
బొలుపగుతావిత్రో నగళునున్బాగ లాడఁగఁజేయునెమ్మలన్. 39

చ. ఎనమటిలేక ప్రాఁజదువులెల్లను నేర్చుటెకాని లాఁతిచే
తను దలకొట్లనొందెనని తామరచూలిని దూఱి వేయునో
ళ్లను దుదముట్టఁగాఁ జదువులంగనుటొక్కటె రెండు నాల్కలం
చొనరఁగఁబాపతేని నగియుందురు ప్రోలిని నేలవేలుపుల్. 40

సీ. చెవులెకన్నులుగాక దవునేలదాల్చురుల్
వలునాలుకలులేని పజదొరలొక
పగవానిఁగనిపాఱి బలుకొండకలుగున
డాగనిపసిఁడివుట్టంపుదాల్పు

లోఁగిఁబగల్ సేయని జగము దట్టంబులు
నడకఁ దప్పనియట్టి పుడమి దాల్పు
లొక్కనిఁ జేరని రొక్కంపుటొడయుండ్లు
ప్రుక్కి మైమఱవని చక్కనయ్య
లౌరయని యెల్లవారును నలరుచుండ
నలరుచుందురు తద్దయు బలిమిఁ గలిమిఁ
నాడితప్పక సరిలేనిపాడిగలిగి
కొమరుపాయంపు నెఱరాచకొమరులచట. 41

వ. కలచెలి బిచ్చమెత్తుకొనఁగాఁగని యోరిచియున్న యూరునం
గులికెడు దాయపాల్వఱిచి కొండలపాలయి మూలఁబడ్డ జ
క్కుల దొరదూఱి వీటఁగల కోమటులొప్పుదు ఱెల్లనెప్పుడున్
కలుములనొప్ప నిల్లుకదలంబనిలేక కడిందివేడుకన్. 42

ఉ. తెలతెలవోయి కట్టుకొనఁ జెల్లనిబట్టయెలేక మంటఁబోఁ
పలఁ దగుత్రాసుఁబోతనుచుఁ బల్మఱువెన్ననియున్న నవ్విమై
చెలువము జీరలున్ సిరులుఁ జెన్నెసఁగన్మరి యీదకల్గియ
గ్గలమగు వేడ్కఁబొల్తురటఁ గాపుకొమారులు పాఁడిపంటలన్. 43

తే. గీ. మేలిమి పసిండి నిద్దంపు మేడకొనల
నలరుఁబోఁడులు నిచ్చలు నాటలాడఁ
జూడనడ్డని నెత్తమ్మిచూలి జెప్ప
పాటు పెట్టఁడయ్యెను వేల్పుకూటువులకు. 44

ఉ. క్రొన్నెలఱాలయుప్పరిగ కొప్పులనొప్పులు గుల్కుపాయపుం
గన్నెలముద్దుమోములను గ్రాలెడుమేడల దారినేగునా
వెన్నెలఱేని నేర్పుఱుప వేఱొకనేరుపు తోఁచమింగ దా
వెన్నెలఱేసిలోనలువు వేలుపుపెద్దయొనర్చె గుఱ్తుగన్. 45

సీ. పనుఁగుతలలఁ బాలిండ్లసొంపుగఁజేసి
యానల్పు కొప్పులనలవరించి
చిందమ్ములనుగొంతు లందమ్ముగాఁజేసి
యాతెల్పు నవ్వులయందుఁబెట్టి
మల్లెమొగ్గలచాలు మఱిపల్వరుసచేసి
యామెత్తన పెదవులందిమిడ్చి
మఱ్ఱిపండులఁ జిన్నిమడిమలుకావించి
యాయెఱు పడుగులయందమర్చి
నలువ యవ్వీటిబోటుల నలువుమీఱఁ
జేయఁబోలుఁగాకున్న నాసోయగంబు
వీసమంతైనఁగలుగదే వెతకిచూడ
ముజ్జగములందుఁగల పువ్వుబోండ్లయందు. 46

వ. మఱియు నవ్వీడు నేడ నీడులేని వేడుకలగూడిమాడి ప్రోడలయి ఱేనిఁగాన నేతెంచిన లాఁకీవిలాతుల యొడయండ్ల కడవన్నె బెడంగు బంగరు మగఱానగల తెగలు ఱాపిడిందగిలి నొగిలి నిగనిగ జిగ మిగుల దిగువఁబోడియైకడుఁ బుడమింబడి యదరు కడిందియిసుక తెసకమెసఁగు తెరువులును నింతంతనరాని సంతసంబున బంతులుగట్టి రంతులుసేయుచు నెంతయువింతగాఁ బంతంబునఁ జేమంతిపూబంతుల పొంతకు గంతులిడు మేటితేఁటిదాఁటుల తేటపాటలనాటంబయి యుఱఁగెలంకుల బింకంపు గొఱవంక తెగలుగల కొలంకులును నీలిడాలు చేలలంగ్రాలు మేలిజెండాలచాలు గాలింగదలంబాదలు తగులున మొగిలుతెగలని నిగిడి మిగుల పొగరున మగిడి నెట్టనఁ గట్టిఁడి పుట్టనట్టులం జుట్టుముట్టి కిట్టి పట్టిబెట్టుగ నిట్టూర్పుతెడలం గట్టిగఁగొట్టి పట్టరాని కట్టలుకంబొట్టలు పగులంగొట్టు బెట్టిదంపుఁ బని కట్టిపెట్టి నట్టువంబుసలుపుదిట్టనెమ్మిపిట్టల నొప్పిరొప్పులుగుల్కు—

రాచిల్కపల్కులం జెలువుగులుకు సింగారంపుఁ బోఁటులును హెచ్చుగ
నిచ్చలు మెచ్చులుగుల్కు నచ్చంపుఁ బచ్చలతిన్నెలఁ జెన్నుగనన్న
రాని తిన్నని పగడంపుఁ గంబంబు గుంపుల సొంపులునింపు పెంపగు
కొలువుకూటంబులునుం గలిగి మావులుం దావులుంగలిగి యెల
దోఁట సాటిని ముత్తెసరులు బంగారుతీగెలునుంగలిగి వరిచేలపొలిక
సిరికాటపట్టయి పాల్కడలివడువునఁ దగవుకలిగియుం దగవులేక
గోతులచే నొప్పియు గోతులులేకయొప్పి కొల్లలుండియుఁ గొల్లలేక
కరంబు దంబుమీఱు. 47

. అవ్వీడు యుధిష్ఠిరుఁడను
పువ్విలుతునిఁ బోలుచేఁడు పొందుగ నేలున్
జవ్వనము బలిమికలిమిని
దవ్వులవారెల్లఁ దన్నుఁ దద్దయుఁ గొలువన్. 48

. కడునొప్పుతనదు చాగపుసిటి రేఁటికిఁ
గడలికొండొక పిల్లకాల్వగాఁగ
గ్రాలుతనయసంపుఁ బాలవెల్లికి ముజ్జ
గంబులు దీవులశంబునూపఁ
దనదుమార్తురకును దట్టంపుటపనిచా
లిఱుకైనచాలని యింక్లఁగాఁగఁ
దనదునిండార్రైన తలవాకిలియెచూడ
నేతెంచుదొరలకు నిమ్ముగాఁగ
నొప్పుఁ గాఁపులకెల్లను నోముపంట
పాఱులకు సాదులకు గొప్పపట్టుకొమ్మ
బీదసాదలపాలిటి వేల్పుచెట్టు
జగములంచెల్ల మేటి యజ్ఞమునికొడుకు. 49

గీ. అడుగువెట్టిన మారుతుం డడుగుపట్టు
మైమఱువిడినఁ బగతుండు మై మఱువిడుఁ
గొమరు దళుకొత్తు నారాచకొమరుఁబోలు
ఱేఁడుగలఁడె యెందును వలఱేఁడుదక్క. 50

ఉ. పాఁడియుఁ బైడియుం బుడమివేల్పుల కెన్నికమీఱఁ దెచ్చి కై
కొండని ఱేఁడొసంగఁగని కుందుమదిన్వలికొండవేలుపుం
గొండలుగట్టువిల్తుఁ గడుఁగొల్చిన నిల్లును విల్లుఁగాఁగొనెన్
మెండుగఁగొల్చిరే సతఁడు మేకొనియేలఁడె యెట్టివారలన్. 51

చ. జగమునఁబుట్టి పుట్టకయె సారెకనుంగొన నెఱ్ఱవాఱుచుం
బగ లొనరించుచున్ బయలుప్రాఁకుచు నిల్కడలేక యెప్పుడుం
దగఁజెరలాడుచుంబుడమిఁదద్దయు వేఁడిమిచూపి త్రాగనీ
రగపడకుండఁజేయు జమునయ్య యహో సరియౌనె తేజునన్. 52

చ. అతనియసంబు ముజ్జగములందును దానయి యెల్లవారలన్
జతనముమీఱ లిచ్చిదొరసంగడికాండ్రను వెన్నునన్నలం
గొతుకకచేయమాఱ్పడుటకుం గుఱుతుల్ తగనఱ్ఱున న్మొలన్
సతమును వారుదాల్చిరి విసంబును వల్వయునన్నెపంబునన్. 53

క. కలిమియు నడఁకువ పెంపును
బలిమియు నోరిమియుఁగల్గి వఱలెడు దిట్టల్
నలుగురతనికిం దమ్ములు
గలరు వడముడియును గ్రీడి కవలు ననంగన్ 54

తే.గీ. అన్నయానతి జవదాఁట కనుఁగుఁదమ్ము
లనువుపఱుపఁ దమ్ములతలం పన్న నెఱపఁ
బాలునీరునుఁ గలసినభాతి వార
లొకరొకరిముద్దు చెల్లింపుచుందురందు. 55

చల్లఁదనంబును జెల్లివిగల్గుట
　　　　జాబిల్లికోలమాట సాటుచుండఁ
జక్కఁదనంబును మిక్కిలి పరువంబు
　　　　వేఁగంటికొఱకొంటు వెల్లడింప
నక్కటికంబును ననదలఁగాచుట
　　　　వెన్నుని చెలియాట విన్నవింప
ననమునువడిఁగల్గి యలరుటమిన్నేటి
　　　　ముమ్మనుమండౌట వ్రాని తెలుప
నన్నమాటయన్న నహుగుదాఁటక పిన్న
పెద్దయంతరువుల పెంపు దెలియు
మేటి క్రీడి కెవరు సాటి ముజ్జగముల
నతనికతఁడె సాటియగునుగాక. 56

ఆతనిసోయగంబు చెవులార వినంగనుఁగట్టి ముద్దియల్
చేఁతలఁదొట్రుపాటెనయఁ జెల్వునివాతనిఁగాఁగ నెమ్మదిన్
భ్రాంతిగనెంచి కూఁకుమరు బాపురె నిచ్చలుచూఁచికేని యా
నాతుల చేఁతలంగలుగు నానలుకందుఁకు కొల్లవెట్టఁడే. 57

ఆతండొక్కఁడు ప్రొద్దువోక యొకనాఁడందంపుఁ బూఁదోఁటలోఁ
జేతుల్ చేతులు సేర్చికొందఱుచెలుల్ సేమంబునన్వెంటరా
లాఁతుల్బారులుగట్టి చెంగలువ కేళాకూళి లోద్రోవలన్
వాతోడై చనుదేరఁ గ్రుమ్మరితగన్ జాబిల్లిఱాతిన్నెపై. 58

కలయంగఁబన్నీరు చిలికినకురువేళ్ళ
　　　　వీవనలొక్కండు వీచుచుండఁ
బచ్చకప్రపుఁదావి మెచ్చుగుబుల్కొను
　　　　పండాకుమడుపు లొక్కండొసంగ

ముత్యాలకుచ్చులఁ బొదలుచిత్తరువ్రాఁత
కెంబట్టుగొడుగొక్కఁ డెమ్మెఁ బట్ట
జిలుగుజరీచెట్ల తలగడత్రోడక్రిందఁ
బదిలంబుగనొకండు కుదురుపఱుప
వలపుగాలివెడు చిఱుగాడ్పు లోలయుచుండఁ
గెలనికోలఁకుల తేఁటులు వలుకుచుండఁ
జెలులతో ముచ్చటల్ నల్పు చెలమితోడఁ
జెన్నుమీఱంగఁ గూర్చుండి యున్న యెడను. 59

సీ. వేల్పురాయఁడు తనబిడ్డయొద్దికిఁబంపు
పొలుపొందు పచ్చలబొమ్మలనఁగఁ
బ్రోలిటెక్కెపుఁ జేలగాలిని నేలపై
గూలు జేజేచెట్లకొమ్మలనఁగఁ
బ్రొద్దుమావులు మేయఁబోజాతి పుడమిపైఁ
బడు పచ్చిగడ్డిజొంపంబులనఁగఁ
బుప్పొడిదోఁటగవ్వడిఁ బొడఁగాంచి మరుఁడంచుఁ
జేరుప్రూవిల్తు తేజీలనంగఁ
జిలుకలొక రెండు ముద్దులుచిలుకుచుండ
దిన్నెపై నున్న యెకిమీని కన్నుదోయి
విందుచెందంగ ముందఱ నందమొందు
పొన్నగున్నకు మిన్నునఁదిన్నడిగిరొ. 60

క. అక్కై వడిడిగి కొండొక
ప్రక్కఁకునఁ గూర్చుండిలేచి మగుడని మదితో
నాకవ్వడికన సొగసుల
ప్రోకలనం జిల్కలల్లఁ బుడమికి డిగుచున్. 61

చ. ఉడుగని వేశ్యతోడ మనమోచెలి యింతకుమున్ను త్రోవలో
నెడసనుకొన్నదాని కిత్రఁజేతగుఁ గన్గొని ముచ్చటాడి తే
వెడలుట మంచిమేలుగఁ దెల్పెను యంచనొక చిల్క పంతసం
బడరఁగఁ బల్కెఁ గవ్వడికి నల్లవిసంబడఁ దోడిచిల్కత్రోన్. ౬౨

సీ. అట్లు నేలకు డిగ్గి యాతండు గన్గొన
మురువుఁజూపుచుఁ గొంతపొంతెడలఁ గే
ప్రోలసంపఁగిచెట్టు వాలుగొమ్మను వ్రాలి
చూడ్కికింపును సొంపుఁజూపుచుండె
నంతవివ్వచ్చుండు చెంతఁజిల్కలఁగాంచి
రాచిల్కలార మీరలనుకొన్న
దెయ్యది త్రోవలో నెవ్వనితో ముచ్చ
టింపఁగావలెనిందు నెందులకును
మీర లేపని కరుగుచున్నారలిపుడు
పయన మొకయింత గుదియించి పలుకనైన
నదియు మాకుఁ జెప్పఁగవచ్చు నదియెయైన
నించుకంతనిలిచి వినిపింపవలయు. ౬౩

క. ఇందఱమందఱ నిందది
పొందుగఁ జెప్పంగ మీకుఁ బోలదినైనన్
సందడిడిందఁగ నాతని
నెందైనఁ గొనిచని ముచ్చటింపఁగఁ జెల్లున్. 64

క. మీయందము చందము కం
దోయికి విందు గొలుపుచును దొందరనొందం
జేయుచునున్నది మీపొం
దేయెడ నెపఁ బాయజాలఁ దురే యెవరైనన్. 65

గీ. తడయ మీకుపనియేమైనఁ జెడునొయనుచు
నిపుడు మిమ్మింతగా వేగిరింపవలసెఁ
గాని మీచెల్వ కన్నారఁగాంచుచున్న
నెంతసేపైనఁ జూడనే యిచ్చవొడము. 66

చ. అనవిని చిల్కపల్కు నిటకారయ మేమరుదెంచు టెవ్వరిం
గనుఁగొని మాటలాడనయ ! గట్టిగ దేవరవారితోడనే
మనవియొనర్ప వచ్చితిమిమామదిఁగల్గినదెల్లఁ బైనముం
జనుటయె కర్జమైనఁ జనఁజాలము నీకొలువింతసేయఁగన్. 67

క. ననుమీరడిగిన దంతయు
వినుఁడిఁక వినుపింతుమీకు వేడుకమీఱం
గను మంజువాణియందురు
నను నాచెలియె మృదువాణినాఁబడు నిదియుం. 68

సీ. చిత్రవాహనుఁడనఁ జెలఁగుచుండెడుతేని
వినియుందురాతని పీటెనుండి
పలుకుచేడియఁజూడఁ దొలి వేల్పు జగమున
కేగుచునున్నార మెలమితోడ
తెక్కలునిమురుచు మక్కువవెలిచాన
చక్కరతినిపించు చక్కఁజేర్చి
తనబిడ్డలుగనెత్తి తడవుగనిన తల్లి
వలెఁ బెంచుచుఁదనంతవారిఁగాఁగ
నొద్దఁగూర్చుండఁబెట్టుక ముద్దుచేతఁ
జనువుమీఱంగ నామెయె చదువుచెప్పి
చక్కఁ దిద్దుకొనియెఁగానఁ జదువులెల్ల
నొనర నలువచేతిలోనివై యుండుమాకు. 69

గీ. అదియటుండనిండిఁక వేగనరిగి యచటఁ
బల్కుపూబోఁడిఁబొడఁగాంచి పల్కులాడి
మరలిరావలెఁగావున మాకునిపుడ
సెలవొసంగుము పోయివచ్చెదమటన్న. 70

వ. ఆవలంతి చిలుక మేలుబంతుల కాతండిట్లనియె. 71

గీ. తొలుతనేలకుడిగ్గుచుఁ ద్రోవలోన
దవ్వులను మనమనుకొన్న దానికితఁడె
తగును జెలియరో యంటివి దారిలోన
నేమిచెప్పుకొంటిరి దేని కేనతగుదు. 72

గీ. అయ్యదిటువంటిదనిచెప్ప ననువుపడినఁ
గొఱఁతవెట్టక యానతీఁగూడుననిన
నలువలంకులుఁ దిలకించి చిలుకకలికి
కలికిపలుకుల వలపులు చిలుకఁబలికె. 73

గీ. మంతనంబున మాటాడు మాటయదియుఁ
బలుకవచ్చునె యౌనుగా మంచితఱియు
నెవరుపెఱవారు లేరుగా యిందులోన
నన్నమనవారలెగద యీయున్నవారు. 74

వ. అనిన నతండు. 75

గీ. కలికిచూపునఁ గొలువెల్ల గలయఁజూచి
నేకతముగోరు నన్నగా నెల్లరెఱిఁగి
చూపుతోడన వడిలేచి చుట్టుచున్న
తోడివారలు దవ్వులఁ దొలఁగిచనిరి. 76

వ. అంత మఱింత చెంతకుంజరగి తేనిమొగంబునన చూపునిలిపి ముద్దులు
గులుకు కలికిపలుకులు వీనులకు విందుగొలుప నా చిలుక యల్లన నిట్లు
చెప్పందొడంగె.

మ. తొలుతం జెప్పితి చిత్రవాహనుని నీతో నేనిటన్ వానికిన్
గలదో చేడె కొమార్తె యొక్కరితె యాక్రాల్గంటి నీనేలలో
పలు చిత్రాంగదయంచ్రు దానిచెలువాపల్కుంబువుబోడియుం
బలుకం జాలదనంగ నేటికిచటన్ మాబోంట్లువాక్రువ్వఁగన్. 78

గీ. కలువకంటి సింగారంపు గడలియందుఁ
గ్రాలుతాబేళ్ళుఁ జందంబుమీాలు మొసలి
కవయు ననఁగ నొప్పారిమీాఁగాళ్ళు గొంతుఁ
గన్నుఁగవయును బిక్కలుఁ గరము వెలయు. 79

గీ. వెలఁది కమ్మవిల్తు విరివిల్లు కాఁబోలుఁ
గాకయున్న నేలగలుగునడుము
ముత్తెములను వేర ముద్దులుగుల్కెడు
వ్రేళ్ళసందియానవాళ్ళు మూడు. 80

చ. నిలుకడగన్న క్రొమ్మెఱుఁగు నిక్కపుఁజేతలు పూఁకిమెల్లెకన్
మెలఁగుకడానిబొమ్మ నును మేనున గమ్మనితావులీను పు
వ్విలుతుని పూవుముల్కి తెలివిప్పుచొకాటపుఁ గన్నదోయికిన్
బెళుకిడు తెప్పపాటుగలవేలుపు ముద్దులగుమ్మ యారయన్. 81

సీ. వెండికొండదొరయా వెలఁదుక చనుదోయి
వలమురిమేటి యాకలికిగొంతు
రాయంచపయిదిట్ట యాయింతినెన్నడ
తమ్ములచుట్టంబు కొమ్మకేలు
వలపులఱేడు లానెలఁతుక పెన్నెరుల్
చందురుమామ యీచానమోము
పాములయేకిమీాఁడు పడఁతుకనూగారు
తెలిగంటిదంట లాతెఱవకన్ను

చిటులువేళ్ళల పొంతియై యొప్పుచున్న
కొమరుఁబాయంపు ముక్తియఁగూడఁగల్గు
మేలుసమకూడెనేని యోనేలఁజేఁడ
కోరు కోరికలెల్లఁ జేకూఱుటరుదె. 82

గీ. తలిరుబొంతియొడలి మెత్తతనముకోడి
యొడలు లేనట్టివానికే యూఁచలయ్యెఁ
దోడరిమేనుంగు తెలనాగ నడకకోడి
నడకతప్పిన కొండలకడను జేరె. 83

సీ. వాలుమించును మించువాలును నదలించు
మెల్లఁతుకకన్దోయి మెఱుఁగుటారు
వింటిబెళ్కును బెళ్కువింటిని నదలించు
నాతుకకనుబొమల్ నడుముతీరు
తమ్మికెంపును గెంపుఁదమ్మిని నదలించుఁ
బడఁతుకవాతెఱ యడుగుదోయి
మెఱుఁగుబంతిని బంతిమెఱుఁగును నదలించుఁ
గన్నియ నెమ్మేనుఁజన్నుదోయి
వెలఁది సోయంగ మేమని విన్నవింతు
నచ్చరలయందు జక్కులమచ్చెకంటు
లందుఁజలువరాకన్నియలందు నెందు
గనియు వినియునెఱుంగ నీకలికికీడు. 84

ఉ. చందురుమామ తమ్ములను జాముమొగంబును బోల ముందుగాఁ
గందును మోమ్మఁబాపుకొన గాల్కొనితామరసాటివచ్చె నె
మ్మోం దగవేఁడివేల్పు నెఱిమెప్పుల నిల్కడలేకయుండు నా
చందురుఁడీసువచ్చుటకుఁ జాలక మారుతుఁడయ్యె దాసికిన్. 85

క. ఎలనాగ వాలుగన్నులు
కలువలనుచుఁ జేరు తేఁటిగములనదల్పన్
దెలిచాన నడుమనుంచిన
యలరెడు సంపంగిమొగ్గయన ముక్కమరున్. 86

శా. నేలంగల్గు పులుంగులెల్ల నెపుడున్ జెల్వారఁబల్కంగ నే
నేలా పల్కఁగ నేరనైతినని యెంతేఁగెంపుకన్నుల్గలుతా
లోలోనందలపోసి నేర్చె నవలాలోఁజేరి కాదంటిరే
నేలా కోయిలపల్కులంద్రు వినువారెల్లం బువుంబోఁడికిన్ 87

చ. కలువలు లేళ్ళు వాలుగలుఁ గాటుకపిట్టలుఁ దేఁటిచాలుఁ దూ
పులుఁ దెలిదమ్మి రేకులును ముత్తెపుఁజిప్పలు మంచుగ్రోలు పు
ల్గులుననొప్పు తొమ్మిదియు గుబ్బెతకన్నులకోడెనంచుఁ గ్రే
వలఁజెలువారఁదొమ్మిదుల వ్రాసిరనంగను వీనులొప్పగున్. 88

గీ. అతివచనుపూవుగుత్తుల యుండఁజేరఁ
జానకెమ్మోవి దొండపండనఁ దుమ్మె
దలును జిల్కలుఁగా నల్లఁదడవునిలిచి
యూరును బలుకులును నయ్యో నతీవకెలమి. 89

ఉ. తుమ్మెదదిమ్ముసంపెగయుఁ దోరపుఁజీఁకటి చందమామయున్
దమ్ములు రిక్కచాలు మదిఁదాలిచి నెయ్యముఁ దొంటికంటుఁదా
మిమ్ములఁబాసి కూడెనన నింపగుఁ జూపులు ముక్కు చెక్కునున్
గ్రొమ్ముడివోముగోము జిగిగుల్కెడు కేల్గవ యింతిగోరులున్ 90

గీ. చానసద్దంపు జిగిమేని చక్కఁదనము
వెలసితద్దయుఁ దెలుగంటి చెలువెదూఱు
కన్నియతళుకుఁ దెలివాలుఁ గన్నుదోయి
చెలఁగి మిక్కిలి తెలుగంటి చెలువెదూఱు. 91

మ. కనుచేఁ బల్ బిగిఁ బెబ్బుజక్కవల పైఁ గెంజాయి లోఁ జెక్కి వే
డ్కను జేరంజని మోముఁ దుంపురుఁ బి యందంపుఁ జెన్నారు నా
మనికింబాకి —త్రి పుట్టి వేవెఁదలి డాయంగా చి వేఁడంగ వ
చ్చిన జాబిల్లి యనుంగు కొమ్మలన మించెన్ ముత్తియంపుఁ జన్నరుల్. 92

గీ. మల్లె మొగ్గల జిగిఁ బోలుఁ బలు మెఱుంగు
బలు మెఱుంగును బోలుఁ గమ్మ మెయి తేట
బోలి మెయిఁ దేటులను బోలు వాలు నెఱులు
వాలు నెఱులను బోలు నప్పడఁతి యూరు. 93

చ. మెలఁతుక చన్నుఁగొండలకు మీఁదను జందపుదిట్ట నెంతయున్
జెలువుగఁ గొల్చి గొంతు వెసఁ జందపు దిట్టతనంబు పూఁగఁగాఁ
బొలుపుగఁ జుట్టువాలు ద్వారఁ బొందెఁ బిఱుందులు సైకతేక నే
ర్పులవడ వెన్నుఁ జేరె నలపై దలికీల్జడ వింతదోఁపఁగన్. 94

చ. మరుఁడను వేఁటకాఁ డతివ బల్ చనుఁగొండలయందు ముత్యపు
న్నరులను బియ్యమూసలఁ బెనంగఁగ మచ్చిడి యందగాండ్ర య
బ్బురమగు డెందపుంబులుగు మొత్తముఁ బట్టుచు నీరు ద్రావఁడ
గ్గరఁ జనుబొడ్డు డిగ్గియుకుఁ గట్టిన బంగరు చెట్టులత్తుకల్. 95

గీ. జవ్వనపుఁ దటిఁ గన్నియ చన్నదోయి
కౌను కలిమి దోఁచుకొనియెఁ గాక యున్న
నింతలో గుబ్బలకుఁ గల్మి యెట్టులబ్బె
నేమి కతమున నడుముకు లేమి కలిగె. 96

గీ. జవ్వనపుఁ దటిఁ గన్నియ చన్నదోయి
కౌను కలిమి దోఁచుకొనియెఁ గాక యున్న
నింతలో గుబ్బలకుఁ గల్మి యెట్టులబ్బె
నేమి కతమున నడుమును లేమి గలిగె. 97

సీ. తెలఁగి పలుచాలుఁగేలు మెఱుఁగులఁబోలు
నాసదానిమ్మయు నిగ్గులు నలరు మొదలు
నకుముఁ దుదిలేని వేలుపుఁ గడఁగికొలిచి
తామునల్లి చనులఁ గొప్పుఁ దఱులఁ బోలె. 98

ఉ. పోలఁగవెన్నుఁ జూపె వరిపొట్టలు సేనుఁగుకేలుమోడ్పఁ దా
మేలును బొట్టలోన దలపెట్టుకొనెం దలవంచెనంటులుక్
దూలుచు లేళ్ళుగడ్డితినెఁ దొయ్యలి పిక్కలఁ జన్నుదోయి మీఁ
గాళుల నిద్దపుందొడలఁ గన్నులఁబోలఁగ జాలమింజుమీ. 99

క. నెలయా మొగంబుజిగి వె
న్నెలయా తెలినవ్వుజవ్వ నెఱబంగరు గి
న్నెలయా చన్నుంగవతి
న్నెలయారె పిఱుందుదోయి నెలఁతకుఁదలఁపన్ 100

గీ. కాలియందెలక్ పాదులఁగలయఁబెరుఁగు
నరఁటికంబంబు లెన్నంగ నతివతొడలు
దాసియాకువీపు చలువదలఁచిపాదు
కదిసినట్టి తాబేళ్ళు మీఁగాళ్ళుతలఁప. 101

గీ. చెలువ నెమ్మోము చందురుగెలువఁజూచి
యమఁగుఁదమ్మిలిదిరొ మంచియదనటంచు
నతని కొమ్మల నీడ్చితెచ్చి తమలెంక
లుగ నొనర్చికొనెనన గోళ్ళొగిఁ జెలంగు. 102

చ. చిలుకలకొల్కి నెన్నడుము సింగపుఁ జెల్వముఁ జూపుఁ జూపు రా
పులపవమించు మించులకుఁ బోఁడిమిమై జిగినించు నించుమి
క్కిలినగుఁబల్కు పల్కుదురు కెంపులసొంపులు మావు మావు వె
న్నెలఁగని నవ్వునవ్వు జిగివిద్దమెఱుంగు మెఱుంగుఁ జెక్కుళుల్. 103

గీ. మీలనేలఁజాలు వాలుఁగన్నులడాలు
మిన్ను చెన్నుఁ దన్నుఁ గన్నెకాను
మించుమించుమించు నంచయాన యొడలు
పొగరు సొగరు బిగురు మొగడకేలు. 104

సీ. వెన్నెలగువ్వల వెలయించుఁజెక్కిళ్లఁ
జన్నులునిండువాలుఁ గన్నుదోయి
పుట్టతావులమీఱుఁ బొలఁతుకపొక్కిలి
మేనునుఁజెలువారు మెఱుఁగుటారు
పసిఁడితిప్పలనేలుఁ బడఁతుకమైపగి
పిఱుఁదులుసిబ్బెంపు బిగువుఁజనులు
కెంపుఁదమ్ములసిరి గెల్చుఁ గన్నియమోవి
కన్నులునునుపారు కలికియడుగు
తార సూముద్దరాలి రూపమరఁగన్న
నడవిలోఁ గాయగసరుల నారగించి
చెట్టునీడలఁ బవళించునట్టి తపసు
లైనఁ జేరికొల్వారె యింతియడుగుదోయి. 105

చ. చెలువమొ మావిగున్న యలచెల్వపుఁగొమ్మలె చేతు లంటపుం
గలిరులె కేలుదోయి నెఱతావులపూవులె గోళ్ళు తేనియల్
దొలఁకెడుపండ్లె గుబ్బగవ లోఁతగుతొఱ్ఱయె బొడ్డు పండ్లకై
చెలువుగఁదోఁకఁ బెల్వడిన చీమలబారులె యారు కన్గొనన్. 106

ఉ. తమ్ములుకన్నుదోయి బలితమ్ములు మేలిపిఱుందు లెంచఁగు
త్తమ్ములు గుబ్బ లేనుఁగులతమ్ములు నెన్నడ లెన్న మించు మొ
త్తమ్ములు మేను కెంపుసయితమ్ములు చేతులు కమ్మవిల్తు చే
తమ్ములు చూపు వీచులకితమ్ములు పల్కులు ముద్దుగుమ్మకున్. 107

ఉ. అనఘుమోము చక్కఁదనమాతళుకుంజిగి చెక్కుదోయి యొ
వ్వా నిరుపేదకౌను సొగసా వెలితక్కు పిసాళిచూపు సం
బౌనికువాలుగన్బెళుకు లాజిగినిద్దపు మేనిసోయగం
బౌనునుసోగపెన్నెరుల యందమయారె యొయారికే తగుఁ. 108

క. అమ్మచ్చెకంటి చక్కఁద
నమ్మంతయుఁ జెప్పఁదరమె నాత్రిపిటుఁడు నం
దమ్మెన్నఁగ నొకనాఁడో
నెమ్మొగమెన్నంగ నొక్క నెలయాఁజుమ్మీ. 109

గీ. అనుచువెండియు నేమిమోయనఁగడంగు
చిలుక నరచేతనేమాన్చి చెలువుమీఱఁ
బలికెనాతండు తాళుమోచిలుకరాయ
వలదు నీమాటకడ్డంబు వత్తునిపుడు. 110

గీ. నన్ను సైరించి నేనిపుడెన్నఁ జోవు
పలుకువిని దానికిని మాఱు పలుకవలయు
వింతదోఁపంగ నాత్రోడ నింతదనుక
తేటగానీవు పలికినమాటలందు. 111

క. "వెలిచాన నడుమనుంచిన
యలరెడు సంపంగిమొగ్గ" యని చెప్పితివా
చెలువను నామెరయొనర్చెనో
కలుగునో వేఱొండు తెఱఁగు కలయది చెపుమా. 112

గీ. అనినఁ జిలుక పలుకు నా చెలిచానయె
చేసె నానెలంతఁ జెప్ప కింత
వఱకు నున్కిసైపవలయును బయనంపుఁ
దొందర మును చెప్పఁదోఁచదయ్యె. 113

నలువరాణియుఁ దానుఁగొలువుండియొక్కనాఁ
డచ్చరల్ చనుదెంచి యాడిచవిన
పిమ్మటఁ గొంతసేపమ్ముద్దుగుమ్మల
చక్కఁదనంబులు చాలఁబొగడి
మాటవెంబడి వారిపాటివారలఁ జేయఁ
దనకెగా కొరులకుఁ దరముగాదె
మాటికిఁ జెప్పిన మగఁడుఁ దానునుజేయ
రాదు వచ్చుననెడువాదు సల్పి
వారిమీఁదవారి నిచేయవచ్చుననెడు
మాటపట్టింపుఁబట్టి యమ్మచ్చెకంటి
యీచెలినొనర్చి పంతునెగ్గించుకొనియె
నలువగరువంబుదిగజాఱె నాఁటినుండి. 114

ఈయతివఁబోల నలువకుఁ
జేయంగాఁదగిన నేర్పు చేకఱమినిజం
బోయేలిక చేకుఱునే
నాయన యెందైనఁ జేయఁడా మున్నెపుడున్. 115

దారినేతెంచుచుఁ దడవొండొరులతోడ
వెలఁదిచక్కదనంబె వేయినోళ్ళఁ
బొగడిమెచ్చుచు నామెసొగసున కెవ్వండో
తగుమగండనియింతతడవు మేము
పరికించుచున్కి నిప్పట్టున మిముఁగాంచి
మీచెల్వకనులారఁ జూచిచాల
మదినచ్చెరువుఁబూని మాలోననేఁడుగా
కలికికీడగువానిఁ గంటిమనుచు

సంతసము పట్టఁజాలక సరగడిగుచు
నంటిమీఁతండ తగునని వింటివిగద
గడియయును మాకునిచ్చుటఁ దడయఁదీఱ
దేగివత్తుము మఱనిపోయెదవుసుమ్ము. 116

క. అనివీడ్కొని రాచిల్కలు
విను(త్రోవను మీఁదికెగసి వెసఁజూపునకున్
గనఁబడక సాగిపోయెను
గనుచుండెడి జేనిచూడ్కి కళవళపడఁగన్. 117

వ. అనిన తరువాతికథ చెప్పుమని జనమేజయుం డడుగుటయు. 118

సుగంధి వృత్తము.

పొన్నగున్న నెక్కి గొల్లపువ్వుబోండ్లతోఁకుతక
వన్నెమీఱఁ జేతులెత్తి పల్కునొక్క చెల్వనన్
జెన్నుమీఱ (మొక్కుకున్నఁ జేలలియ్యనందు నాఁ
డన్నపంతు గెల్చుకొన్న యట్టిదిట్టవేలుపా. 119

కందము. గోమూత్రికాబంధము.

దరివిసమిడఁ జనుకొమ్మం
బొరిగాని తెలివొందు పైఁడిపుట్టమురాయా
పొరిఁగసవాడలను (గమ్మం
జెరిపిని జెలినందుఁగూడి దిట్టగురాగా. 120

గద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర లోహితసగోత్ర శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన
నైషధమహాకావ్య రచనాచాతురీధురంధర సద్యశోబంధుర కందు
కూరివంశపయఃపారావార రాకాకైరవమిత్ర సుబ్రహ్మణ్యామాత్య
పుత్ర సుజనవిధేయ వీరేశలింగ నామధేయప్రణీతంబయిన
రసికజనమనోరంజనంబను ప్రబంధరత్నంబునఁ
బ్రథమాశ్వాసము.

రసికజనమనోరంజనము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. సిరి యెడవాయక యొమ్మున
సిరవుకొనంగొలుచువారి నెల్లరనెమ్మిం
జిరముగ నేలుచు గడలిన్
బఱగన్నెలకొన్న వేల్పు వలమురిదాల్పు. 1

వ. అంత వైశంపాయనుం డటమీఁద నడచినకత జనమేజయున కిట్లని
చెప్పందొడంగె. 2

చ. వలపులమేలుకొల్పు తెరువర్లతలంకని కీడు వల్లగా
మ్పులకును మన్కిపట్టు మరుప్రాఁకకు కేఁడనికోఁడపాటు గా
చిలుకలమేలు జాజికిని జెప్పఁగరాని విసంబు గంపఁగో
యిలలకు నోముపంట చెలువేమని నామనివచ్చె నెచ్చుగన్. 3

గీ. వీఁకవచ్చునామనిజేని రాకకలరి
త్రొంటిపసపుఁజీరలువిప్పి క్రొఁవుచీర
తెలమిఁదీఁగె చెల్వాలుదాల్చి యొసఁకమొసఁగఁ
పగిదిఁ బంతుటాకులురాలి చిగురులొదవె. 4

సీ. చెట్లకన్నిటికిని జెడిమున్నె పోయిన
పరిలేనితావులు మరలఁగలిగె
జాజికొమ్మకు మున్ను జరగని మరితూవు
లరసిన నొకటియునంటకుండెఁ
నోయిలగమికెల్ల గ్రుడ్డప్పటియునుండి
గల కాకిమూఁకల చెలిమివదలెఁ

బెనుమావికొమ్మకుఁ బెద్దతడవులేని
కోయిలపల్కుల కొమరుగలిగె
నింతకెన్నఁడు నిలుకడ నెఱుఁగనట్టి
గాలికిమ్మయి నెమ్మది చాలఁగలిగెఁ
జెప్పనొప్పని యామనియొప్పిదంబు
చిలువయొకిమీఁసకైనను నలువకైన. 5

సీ. పొంకమగుచుఁజను పూవుగుత్తులనొప్పి
కోయిలపల్కుల కొమరుమిగిలి
ముగ్దలుగులెక్కుడు మొగలిరేకులమించి
చెలువంపుఁబాపటఁ జెన్నుమీఱి
వింతవింతలతీఁగె దొంతులసొగసూని
పలుమల్లెమొగ్గల చెలువుదాల్చి
బొట్టుగలకడింది పొలుపున నలరారి
మోవిచిగురుల బల్ కేవిఁ బడసి
యామువేసఁగు నడకల నల్లదనరి
కన్నులకుఁ బండువొనరించెఁగాన లచ్చి
యెల్లవారికి సంతస మెదలలోన
వెల్లిగొలిపి యయ్యామని నెల్లతఱిని. 6

గీ. పురుషులేకుండ నక్కానవువ్వబోఁడి
యలరు కొమరుఁగనిన వల్కులాలకించి
యీడులేకుండ నత్తఱినెల్లపులుఁగు
గములుఁబిల్లలఁ బెట్టంగఁగడఁగెఁ గడఁక. 7

చ. కొలఁకులనాడుచుం బొగడగున్నల డాఁగురుమూఁతలాడుచుం
దొలఁగక చల్లులాడి పువ్వుదుమ్మెగఁ జిమ్ముచుఁ దీవెతూఁగుటు

మ్యొలలనునూఁగి పువ్వుపొదరిండ్లను దూఱి కదల్చి తోఁటలో
నలరులు రాల్చుచుండిరి నామనిఁ జెమ్మర పిన్నతెమ్మెరల్. 5

చ. వలిపువుఁదేటికాలువల పజ్జలఁ గొని యొయ్యలాడి మే
ల్పలువలఁ దాల్చి గామిడి రెక్కజాజులను మెల్లనఁ బూవుఁదోఁటలో
నలరుల కొమ్మఁ జేరి చిగురాకు ముసుంగుఁ దొలంగఁ జేసి యా
వ్వైల విరిగుబ్బగుత్తులను వ్రాలుచుఁ గైకొని తావులం బెసన్. 9

ఉ. అలరుల తేనె వానగను హాయిగ్రమ్మాయుమ నేఁగుఁ దేఁటిపా
ళులు ఝుముల జెలఁగు మొయిలుఁ గన్గొనఁగఁ జెలంగి మాయు కో
యిల రొదనెమ్మికన్నఁ దగను నల్లని గ్రాజఁగ పూర్ణకేరువం
కలగమిగాఁగనొప్పి ననకారుచెలంగెను వానకారనన్. 10

సీ. వాతెఱ మఱుఁగైన పలుచాలు చాడ్పునఁ
జిగురాకులో లేఁత మొగడలమర
గబ్బిగుబ్బలనొప్పు కప్పుటానరులు నాఁ
బూలగుత్తులఁ దేఁటిచాలు దనరఁ
గైదోయి నలఁదిన గంధంపుఁ బూఁత నాఁ
గొమ్మలఁ బుప్పొడి కొమరు మీఱఁ
జెమ్మటఁ బోవించు చిఱువీవెనయనంగఁ
బండాకుగాలిచేఁ బ్రక్కఁ గదలఁ
బాదలు వేడుక ముద్దులు మూటగట్టఁ
జాలుసింగారములు వెదచల్లుచున్న
పూవుఁదోఁటను గైసేసి తావి తియ్య
కన్నెమామిడి యొక్కటి చెన్నుమీఱె. 11

చ. చిగురుఁగటారినాఱి వెసచింగిణి కేలనమర్చి మూఁకలం
దగి గొజ్జవంక పాఁజుగము దాడిగ రావడి నారిదీటుచుం

బాగరుసఁ జిల్కతేజిమళ్ళుపుల్ దమికింపుచుఁ దేఁటులార్వఁగా
జగములమీఁదికిన్వెడలెఁ జక్కెరవిల్తుఁడు మచ్చరంబునన్. 12

వ. అట్టియామనియందు. 13

ఉ. పన్నుగనన్ను మిన్న చెలువమ్మటు వీనులవిందుగాఁగ ము
స్సన్నదివిన్నవించి చిలుకల్దగమిన్నునఁ జన్నవాఁడియున్
గన్నియరూపు కన్నుఁగవఁ గట్టినయట్టుగ బిట్టుతోఁపఁగాఁ
గన్నులవింటిదంట తనకై వడి చూపెను క్రీఁడిపై వశిన్. 14

సీ. కనఁడెట్టయెదుర నిల్చినవారలనునైనఁ
గనియెనేనియు నఱగంటఁజూచుఁ
జెవిఁజొనుపఁ డొరులుచెప్పెడుమాటలఁ
జొనిపెనేనియు నేమిటనుచునడుగుఁ
బలుకరించఁడు తనచెలికాండ్రనైనను
బలుకరించిన వెడపలుకుపలుకుఁ
బిలిపించుకొనునుదాఁ బలుమాఱుఁదిండికి
నెంతసేపటికిని నేగకుండు
మిన్నుమన్నునుగానక మెలఁతమీఁది
కూర్మిఁ బలువింత వలవంతఁ గుందుచుండె
నతనుసిరియెత్తుకొన్నచో మిడిసిపడెడు
ములుచమాసిసిఁబోలి యప్పుడమిఱేఁడు. 15

సీ. గట్టువిల్కాని నెక్కటి నోరిచినగండు
చెఱకువిల్తునిమీఁదఁ జెల్లదయ్యె
మింటిమీనును గూలమీటినయుదుటొంతి
కనుమీలమీఁదను గదియదయ్యె
వింటిజారలనెల్ల వెఱపించులావన్ను
బొమవిండ్లపైఁజూపఁ బోసఁగదయ్యె

జగములెల్లను గాల్చు పొగరుగ్మనిపిఱుందు
దీవులమీఁదను దివురదయ్యోఁ
జాల్రి ద్రోవది పెండ్లిముందల్ల మీఁను
నొక్కయేటునఁ జడసేసియున్న నాఁటి
మగతనం బేమియు నిచట మఱచి మీఁను
నెదుట సాగింపలేఁడయ్యో నిపుడు క్రీడి. 16

క. చాలమును చిల్క చెప్పఁగ
నాలించిన చెలిపిఱుందు నందవుఁజూపున్
నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చెను
వాలాయము జేవి మేనుఁ బలుడెందంబున్. 17

సీ. ఎన్నితీసినఁ గ్రమ్మఱ నెప్పటట్ల
యూరుచుండెను జల్ తూపులున్నవాని
రెండుమూఁడమ్ములున్న మరుండె గెలిచె
నహహా నలువచేయువుల నేమనఁగవచ్చు. 18

ఉ. ఆమనిఁ గోయిలల్ చిలుక లామని సేయఁగఁ దాళ లేక లోఁ
దామరకంటి నెన్నుచును దామరలింపఁగరాని కోర్కితో
వేమఱుఁ బుంటవిల్లుగాని వేమఱుఁ జేయఁగ నొచ్చికుందు నా
లేమను జూడ కిప్పుడెటు లేమనువాఁడ నటంచు నిచ్చలున్. 19

గీ. ఏకంతబున నన బోఁడి నెదను దలఁప
నేకతంబున ననవిల్తుఁ డేయకుండు
నలరువింటను నన దూపుల్లఁ దొడిగి
యలరువింటను నడయాడు నరద మెక్కి. 20

వ. ఇట్లు చెఱకువిలుకాఁడు పఱపు కలకుటంపఱ నెఱకులు దూఱ నోరువలేక యాకవ్వడి పవంతుక తనకన్నులం గట్టినట్టులయినఁ దనలోఁ దానిట్లని పలవింపదొడంగె. 21

చ. కలికిరొ యిప్పుడేమి యలుకాయలుకా పలుకాడవిట్లు న
న్నలమటఁబెట్ట నాయమగునా తగునా తెగునాయిఁకింతటన్
వలపిది యేలుకొమ్మ మగువా తగువా పగవానియట్ల నన్
దలఁపఁగ జాలిచూపవలదా వలదావలఁదాళనేర్తువే. 22

ఉ. నాయనుఁగున్నెలంది తగునాయను నీవెతసైఁ చువాఁడ నే
నాయను మీఁదఁ దాళఁగలనాయను నన్నిటులేఁచనాయమా
నాయనుఁ గూర్మిఁదప్ప నగునాయనుఁ జక్కనిగుజ్జుమావి గు
న్నాయనుఁ గిన్కఁజూప నదనాయను నేఁబగవాఁడనాయనున్. 23

వ. అనిమఱియుం దనలోన. 24

ఉ. దానిమెఱుంగు జెక్కులును దాని చవుల్లులకించు మోవియున్
దాని నిగారపుందొడలు దానికనుంగవ దానిగుబ్బలున్
దాని యొయారపున్నడలు దాని చొకారపుమేని చెల్వముల్
దాని మొగంబునందమును దాని వయాళ్లనఁగాంచు టెన్నఁడో. 25

వ. అని యిట్లు. 26

గీ. పుడమిఁయంతయుఁ గలిగియుఁ బాడవుమలల
వంటి పసిఁడిగుట్టలుగల్గి పడఁతిపిఱుఁదు
దీవులను జన్నువాన్ను బిందియలఁగోరు
ననయమాతఁడు దొరలకుఁ దనివిగలదె. 27

సీ. నెలఁతుకమోవి ఫ్రేనియలానఁగాఁగోర
నేచవియును నాల్కకెక్కదయ్యెఁ
బడఁతుకమైతావి పసరెుఱుంగఁగఁగోర
ముక్కునకేతావి సొక్కదయ్యెఁ
జిలుకలకొల్కి నవ్వులుకులువినఁగోర
వీనులకేపాట వెలయదయ్యెఁ

గ్రాల్గంటి నెఱసోయగముఁ జూపఁగాఁ గొఱ
నొంపెడికన్నులకొప్పుదయ్యెఁ
జిలిరుబోఁడి నెమ్మోవి మెత్తనముఁ గొఱ
నొదవిగిని బడదయ్యెఁ వేఁడ్కాఁటినోఁక
కేమిచెప్పుదుఁ గవ్వడియింతినొక్క
వానిఁ దక్కంగ మఱి యున్నవానిమఱచె. ౨౮

గీ. ఇట్లు నెలఁతమీఁది యెడఁద్రిప్పుకొనలేక
యలరుఁదోఁట కేగనన్ని యచటఁ
జక్కఁబడునటంచుఁ జనియెఁ బూఁదోఁటకుఁ
జెలులుగొందఱవలఁ జేరిరాఁగ. ౨౯

సీ. బలుమల్లెమొగ్గలు పలుచాలుదలఁపించుఁ
దుమ్మెదల్ కురులచెల్వమ్ముఁ జూపుఁ
జిగురుటాకులు కేలిచెలువంబు వెలయించు
సేనుఁగుల్నెన్నడ నెన్నఁజేయు
దొండపండులు మోవి నిండుచెల్వముఁ జెప్పు
సంపంగిననముక్కు పెంపునుడువు
నరఁటిచెట్లు తొడలయందమ్ముఁ గాన్పించు
జిలుకలుపలుకుల చెలువుఁ దెలుపుఁ
జానరూపును మఱవంగఁ గావకేగఁ
దెఱవరూపుఁ దక్కఁగ నన్ని మఱచిపోయెఁ
దప్పునే తానొక తెఱంగుఁ దలఁచుకొనఁగ
దయ్యె నొండొక తెఱఁగుఁ దాఁదలఁచుననుట. ౩౦

ఉ. కమ్మని తెమ్మెఁ దెమ్మెరలు గ్రమ్మఁగఁ గమ్మనివింటిదంట పూ
వమ్ములు చిమ్మ జిమ్ముమని యామునఁ దుమ్మెదదిమ్ము ద్రిమ్మరన్

గొమ్మలనెమ్ములిమ్ములను గూయఁగఁ జెమ్మట గ్రమ్మితమ్ము లో
క్కుమ్మడి దొమ్మిసేయ దొర యుమ్మలికం బువుఁదోఁటఁగ్రుమ్మఱున్.

సీ. అదెకొమ్మకాఁబోలునసిడాయుఁగాకున్నఁ
జెట్టుకొమ్మయటంచుఁజెప్పఁదివురుఁ
గలికి కప్రంపుఁ బల్కులనిచేరుఁ గనక
ముద్దుగంబూరంపుముక్కలనును
మోవిచివురటంచుఁ బోవునుగాకున్న
మోవిచెట్టులయాకు మొలకలనును
విరిగుఁబ్బలవెయుంచు నరుగునుగాకున్నఁ
బాగుత్తులంచును బోసఁగఁబల్కుఁ
గానలోపల నెల్లెడఁ గానిపించు
నలరుఁదీవెలఁ గోయిలపలుకుగములఁ
బొన్నకాయల మంకెనపూలఁజూచి
చెలిమికాండ్రకుఁ దనగుట్టు తెలియకుండ. 32

వ. అప్పుడొక్క చెలికాఁడు విశారదుండనువాఁ డదియెల్ల నల్లన నల్లంబునం దెల్లంబుగాఁ దెలిసి మెల్లనఁ దనప్రోడతనంబు వెల్లడిగాఁ గవ్వడి యొడలు నెవ్వడిందడవి యాతనితోడ జాడగా నిట్లనియె. 33

ఉ. దేవరమేనికాఁక చలిదేఱెడు తావులఁగుల్కు కొమ్మలం
దావలి మేలికొమ్మఁగని యారసి యావిరిగుబ్బగుత్తులన్
బ్రోవగుకప్రపుంబలుకు ముత్తములుం బలుమల్లెమొగ్గలున్
మోవిచొకాటపుం జిగురుఁబూనికఁగూర్చినఁ గాకమానునే. 34

గీ. ఇపుడు కాఁకదీఱ నెందైననారసి
గొబ్బునను గడంగి కూర్మిచిలుక

వెఱయు పంచదార పలుకులు సికబ్బఁ
జేయవలయు నేమి చెప్పుమయ్య. 35

వ. అనినం గూరిమిచెలికాని నేరుపు మాటలచేత నాతండు చిలుకకుం
దనకు నడచిన నుడువులచందంబును దన డెందం బొక్కచక్కెర
బొమ్మపయిం దగిలి మక్కువం జిక్కియున్న తెఱంగును నెఱింగించి
తలపోసి తెంపుచేసి యింక నెయ్యునికడం దన యుల్లంబులోని
కోరిక చెప్పక కప్పిపుచ్చుట కర్జంబుకాదని యెంచి వెంటవచ్చినవారి
నెల్లర నాయూపనులు చెప్పి సాగనంపి మంతనంబున సంగడికానితో
రాచిలుకలు వచ్చినది మొదలుకొని నేఁటిదనుకం జరిగినదంతయుం
బూసగ్రుచ్చినట్లుగాఁ దెలిపి యిట్లనియె. ౩౬

ఉ. ఇట్టుగనుండె నా తెలివియెల్ల నిఁకేమని తిట్టుకొందు నాఁ
డట్టులు ప్రేముడిం జిలుక యాచెలిసుద్దులె తెల్పు నోఁ జెవిం
బెట్టక యూరకుంటి నిటుమించినదానికి నె త్రప్పుకొంచు నేఁ
డిట్టులు కమ్మవిల్తు విరితూపులు నాటఁగనుంటి నక్కటా! 37

ఉ. గుట్టునఁ జేడె వీడదుగఁ గోరిక లీరికలెత్తి నోరికిం
దొట్టినయంతఁ బంతమున దోసపుసిగ్గొక టడ్డువచ్చినన్
గట్టిగ నోరునొక్కఁ దమిగన్పడనీయక కట్టిపెట్టి యా
పట్టున రాచనీటు గనుపట్టఁగ వట్టిమెఱుంగు వెట్టితిన్. ౩౮

ఉ. ఏనపుడంతయున్వినియు నిట్టటుపల్కక యూరకుంట యే
మో నగుఁబాటుగాఁ దలఁచి ముందఱ నెద్దియుఁ బల్కఁగొంకి నా
యానతిఁ బొంది చిల్కచని యవ్వల నెల్లిదమైతినంచయో
తానెదఁ జిన్నవోయెనొకదా యింక దానికి నేమిసేయుదున్. 39

క. అనిమిగుల వగలఁ బొగిలెడు
ననుఁ గుం జెలికానిలోని యలజడి వోవన్

జనువున మాటలు చెప్పాచుఁ
గొనిచనియె విశారదుండు కొండొకయెడకున్. 40

క. అటునెయ్యునిఁగొని చనుచుఁ
దటుకునఁ జెలికాండ్రకెల్ల దగుపను లెలమిన్
దిటవుగనుజెప్పి వారల
నటునిటువడిఁ బంపివేసి యాక్షణ దోఁపన్. 41

వ. ఇంతంతనరాని సంగడికాని వలవంతం దలంచి తల పంకించి మరుని
మీఁదఁగినుక వొడమి. 42

గీ. మూఁడు కన్నులవానితో మొనసిమున్ను
చచ్చిబ్రతికియు వలతేఁడ చలముతోడ
వేయికన్నుల దేవర బిడ్డమీఁది
కేమొగంబునవచ్చితివిపుడుమరల. 43

గీ. అనుచు మరుదూఱిముందుచేయుంగ వలయు
కర్జమెదలోనఁ దలపోసి కాంచియొకటి
మదికి సరిపడ్డపిమ్మటఁ బొదలు వేడ్క
సరగఁ గ్రీడికిట్లనియె విశారదుండు. 44

సీ. క్రుచ్చులచేనల్ల పుడమివేలుపునిన్న
నావునుగోల్పోయి యారటమునఁ
దనయావు విడిపింపుమనుచు నీయొద్దకుఁ
బరువెత్తుకొనివచ్చి పలుఁదెఱఁగుల
వేఁడిన నాతనివిన్నపంబాలించి
కనికరంబున మదికరఁగఁగఁబాఱి
విల్లుదెచ్చుటకును వెడలి పరాకున
నన్నద్రోవదితోడనున్నతతిని

బడకయిలుసీవు పడిఁ జొరఁ బాలుకతన
మున్ను మీలోన మీరు చేకొన్నయట్టి
కట్టుఁబాటున నొక్కయేఁడట్లనీవు
పుడమివలగొని తిరుగంగఁ బూనవలెఁ. 45

క. ఈపండ్రెండు నెలలు నే
నోపిక నీతోఁడఁదిరిగి యొక్కటవిను మే
నాపడఁతుక యూరారసి
యేపగిదినైన నీకు నింతినిఁగూర్తున్. 46

గీ. ప్రతినకడచను నందాఁకఁ బదిగనీవు
తమకపడకుండ నెట్లైనఁ దాళుకొమ్ము
పిదప నీకోర్కి పండింతు మదినినమ్ము
మనుచు నోడఁబడఁగాఁజెప్పి యతనిఁగొనుచు. 47

గీ. చనియె రాచనగరికి విశారదుండు
క్రీడి పయనంపు వేడుక క్రేళ్ళుదాఁట
నెప్పు డెపుడంచు నిముసంబె యేఁడుగాఁగ
నుండెఁ జిత్రాంగదయుఁ దనయూరియందు. 48

ఉ. ద్రోవదిపెండ్లియప్పు డొకతూవున మచ్చెపు జంత్రమేసె నం
చావలవీరువారు నటనాడికొనం జెవులార విన్న దాఁ
గావున నాఁటనుండి మదికవ్వడియందునె నిల్పియుంట సం
దై విరివింటిదంట యలరమ్ములు చిమ్మెను గొమ్మకొమ్మనన్. 49

గీ. ఇంతితెఱఁగంటి దొరపట్టి నెదను నిలుపఁ
దనకుఁ దెఱగంటితనమబ్బెననఁగ నపుడు
విడిచెనిద్దుర తిండియు నుడిగిపోయెఁ
బ్రొద్దులెంతయుఁ బడఁతికిఁ బొడవులయ్యె. 50

క. నిమర లేకుంటఁ జెమ్మట నిండుటయును
వెసను వేల్పుఁదనమును మానిసితనంబు
నెపుడు నెమ్మనఁ గాన్పింప నల్లతఱిని
గాంచె నరమోడ్పు క్రాల్గంటి కన్నుదోయి. 51

సీ. పువ్వులుముడువదు పూబోఁడియయ్యవి
తోవవిందునల్లని తూవులనిరొ
యద్దంబుఁజూడదుముద్దియ దానఁ గ
న్పడుమోము మున్నిటిపాపయనిరొ
కరలుచేముట్టదు విరిబోఁడియయ్యవి
క్రొవ్వారుతుమ్మెదగుంపులనిరొ
చెలులపల్కులు వినదెలనాగయవియెల్లఁ
జిల్కమొత్తంబుల పల్కులనిరొ
యంతకంతకు వలవంతవింతదోఁప
మరుఁడు పూములుకులడరించి కరము నేఁప
నెడఁదఁ గవ్వడిపయిఁగోర్కి యేపుచూప
సన్నగాలియు నెమ్మని చెన్నుచూప. 52

చ. చెలులను మాటికింగదుమఁ జిల్కలఁ బల్మఱు పీసడించు నం
చలఁదఱుముౕ నెమళ్ళనొగిసారెకుఁ బాఱఁగఁదోలు గండుఁగో
యిలపలుకుల్ వినందలకు నేఁచికలంచును గోరువంకలౕ
గలికి మదింగడింది వెతగల్గిన రోఁతలుగావె యన్నియున్. 53

గీ. బోటినెమ్మను బంగారకోటనపుడు
కమ్మవిల్కానిచిచ్చునఁ గరఁగుచున్న
దోయవంగ మైఁజెమ్మట యొప్పువీఁటి
వెల్లువగుచును బాఱెను బెల్లుదనరి. 54

సీ. ఆవెల్లత త్రడి యత్తఁబోడ తేర్పక
వెలనువెంట్రుకఁ గట్లఁ బులక నగునె
యల్లమానిసిసింగ మక్కుఁ జేర్పక
యుంచుపిల్లుని బెదరింపనగునె
యాపజవరచక్క సామోముదార్పక
కొసమరాయంచలోఁ గొనఁగనగునె
యల్లజగముచుట్టు మలరించి పోలక
తుమ్మెదపిమ్మపైఁ గ్రమ్మనగునె
యనుచు నయ్యింతి సగమును నంతికంత
కొసనిలిచినచోట నిలువకుండఁ దెల్ల
దనముప్రాను వెన్నెలకును దలముడుంపఁ
బలిరుపిల్కాని కాఁకకుఁ దాళలేక. 55

గీ. చిగురుబోఁడికిఁ గోయిలల్ పగవియయ్యెఁ
గొమ్మ కెంతయుఁ దెమ్మెరకూళయయ్యె
నలరుఁబోఁడికిఁ గట్టనివయ్యెఁ దేఁట్లుఁ
దమ్మికంటికి రేజేఁడు దాయయయ్యె. 56

చ. మరునకుఁ దూపు నేనరయ మామవునీవును గానటంచో
నిరువురకిట్టి వట్టిపగయేటికిఁ బాటియె యంచుఁ దెల్పి చం
దురునుదిదేర్ప నాతని నెదుర్కొనఁ దామరచేరెనోయనన్
దరియెఁగఁ జేర్చెఁ జామ చెయిదామరచెక్కున వెచ్చనూర్పుచున్. 57

ఉ. కన్నులకాటుకంగలిసి కల్కిచనుంగవమీఁద జిందు వా
ల్గన్నుల నీటితుంపరల గారవమెన్నఁగనయ్యె నయ్యెడన్
జెన్నెసలారు తామరల చెల్వపుఁదేనియలాని యంతటన్
గ్రొన్ననగుత్తులంగదియు కోరిక నేగెడు తేఁటులోయనన్. 58

ఉ. పుత్తడిచాయ మోమునకు ముక్కున కత్తికిఁ జెక్కుదోయికిన్
బొత్తుగ వెల్లదమ్మినువుఁబువ్వును జందము నిగ్గుటద్దమున్
గుత్తగఁ బోల్చి కబ్బముల కూర్పరులాడినమాట చెల్లెనా
నిత్తఱిఁ జానమేను తెలుపెక్కెను బువ్వులుకాని కాఁకలన్ 59

ఉ. అప్పుడు ముద్దురాలివిభమారసి సందియమొంది నెచ్చెలుల్
మొప్పొదవంగఁ జేరఁజని మేకొనియించుక పట్టిచూచి కే
ల్మిప్పులమీఁదఁ బెట్టినటు నెట్టనఁ దోఁచిన నుల్కుచెంది యా
రొప్పులకుప్పతోడఁ జెలులొక్కట నిట్లనిరుమ్మలంబునన్. 60

సీ. వీనుదోయికిఁ జాల విందుసేయుచు వీణె
మెల్లన కొనగోట మీటవేమి
ముద్దుఁబల్కుల నింపుపుట్టంగ నెప్పుడుఁ
బెంపుడుఁజిల్కలఁ బిలువవేమి
యఱచేతఁ జప్పటల్ చఱచి హెచ్చరికతో
నింటి నెమ్మిళ్ళ నాడింపవేమి
చవితిచందురు దూఱు చక్కని నుదుటిపైఁ
దేటకస్తురిబొట్టు దీర్పవేమి
కలికిరాయంచబోదల గారవించి
తీరుగా నెన్నడల్ తగదిద్దవేమి
మేలిమిపసిండి క్రొంజాయ మిఱుఁజాలు
మేన నాడెంపుఁ దొడవులుపూనవేమి. 61

గీ. మగువ నీ తెఱఁగేమియో మాకుఁజూడ
వింతగాఁదోఁచుచును గడు వెఱపు గొలుపు
చున్నదిదె వేఁడుకొనెదము నిన్ను మేము
చెచ్చెరను నీదు మదివంత చెప్పవమ్మ. 62

గీ. ఎంతవేఁడిన మదివంత నిగురుబోఁడి
సిగ్గుపెంపునఁ జప్పనఁ జెప్పలేక
యుల్లమల్లాడఁ దలవంచి యూరకున్న
మఱియు నిల్లని రప్పుడా మగువలెల్ల. ౬౩

గీ. ఎట్టికట్టును మాతోడనిట్టిదనుచుఁ
దెలిచి చెప్పకుండిన నేము పెద్దయొట్టు
వెంచు బాసఁజేసియు నిప్పుడకట మఱుఁగు
వెట్టఁదలఁచుట మిక్కిలి వింతయవ్వ. 64

క. మనలో నిట్టివిగలవా
యని మఱిమఱి మొదలువిఱువ ననుఁగుం జెలిత్రో
మనమునకొన్నది యిచటని
కనికరమొనయంగ మఱువఁగావలెననుచున్. ౬౫

గీ. అల్లద్రోవది పెండ్లియప్పుడు క్రీడి
చేసిన కడిందిపనులును వానిగన్న
యతనిచెలువంబుఁ జెవులార నాలకించు
కతనఁ దనడెంద మొక్కట నతనిమీఁద. ౬౬

క. తగులు పెఱిఁగించి యప్పటి
దగు తన తెఱఁగెల్లఁ దెలిపి యనుఁగుం జెలియుం
దగ మణిరేఖం గనుఁగొని
తగులుపడంగను నెలుంగు దానిట్లనియెన్. 67

చ. కలుగునొ లేదొ కన్నవకుఁ గన్నులవిల్తుని నేలఁజాలు నే
ల్పులదొరపట్టి చక్కఁదనముంగని పొంగెడునట్టి ఫేలు లోఁ
దలఁపఁగ నావనెన్నగులఁ దక్కువనోములు నోచినట్టి క
న్నులకది పైపయిం గలుగునే యడియాసలుగాక కళ్యాణీ. 68

క. ఎక్కడిచే నెక్కడి జే
డక్కన ననుగారవించు నతఁడనుకొనియుం
జెక్కడ యీావలపుఁగడలి
నెక్కటి నేనీఁదుజెడ యీావేసటతోన్. 69

ఉ. ఎవ్వరిఁబంపుదానఁ జనియిప్పుడు చెల్వునితోడ నావెతల్
నెవ్వడివిన్నవించి తననేరుపుచూసి మదింగరంచఁగా
నివ్వలవంత నెక్కరణి నీఁగుదునక్కట చిల్కలై ననుం
దవ్వులకేగ కియ్యెడను దాపుననుండిన నన్నుఁగాదుఁగా. 70

క. అనుచుండఁ దలఁపులోనన
చనుదెంచెను జిలుకకవయుఁ జదలుననటకున్
విని తెక్కచప్పుడొక్కట
ననుఁగుం జెలులెల్ల తెప్పలార్పకచూడన్. 71

గీ. చేరవచ్చి చిత్రాంగద చేతిమీఁద
వాలి ముద్దిడి సేమంబువరుసనడిగి
పలుకు వెలఁదుక తమ్మియ్యఁబంచినట్టి
యీాగిత్రమూఁకుల క్రొవ్విరులెలమినిచ్చి. 72

చ. నలువ జగంబునందలి వినందగువింతలు కొన్ని తెల్పి యీా
వలఁ దమ కూర్మినెచ్చెలిని బాలుఁగనుంగొని యీామెమేను మి
క్కిలి వసివాడియుండుటయుఁ గీడ్వడిమోమునఁ దొంటితెల్వి యి
మ్ములఁ దిలకింపరామియును మున్గల సంతసపాటులేమియున్. 73

క. కనిపెట్టి డెందమందున
వనటం దిగులొంది శోడివారలనెలమిన్
వనబోఁడి యట్లు చిక్కట
కును గతమడుగంగ వారు కూరిమిమీరాజన్ 74

ఉ. మున్నులమించి మీను నొకముక్కని కాంచి క్రీడి గ్రోవడిన్
గొన్న చెలంగు జవ్వనులకుం గను వాసలు గొల్పు రూపునుం
గన్నదివేయునోళ్ళ ముకుకల్గొని యాడఁగ నాలకించి యా
యన్నులమిన్న పొంగి యెదపూతకుఁపై నెలకొల్పె నవ్వగన్. 75

క. కందుచు నెవ్వరిత్రోఁదన
డెందంబున కోర్కి వెల్లడింపక లోలో
నందురి యంతంతకు నెయి
యందము చెడ సన్నగిల్లి యలసగమైనన్. 76

ఉ. తత్తఱమొందిదీనికిఁ గతం బెఱిఁగింపఁగదమ్మ యంచు మే
మిత్తఱి వేయిచందముల నీమెను వేఁడిన నెట్టకేలకున్
బిత్తరి యంతయుం దెలిపి జెలతనంబునఁ బల్కులాడి తా
ను త్తలపాటుతోడ ముఖము నొక్కటఁ జేర్కొని యూరలుండెనన్. 77

క. తనకిమ్మోడఁ గడుఁదోడయి
పనిపూనికడిందికోర్కి పండింత్రుగదా
యని వేచియున్నదిదె మ
న్ననమీ చెలి నప్పగించినారము మీకున్. 78

ఉ. మా బరువంతయుం దొలఁగె మా చెలియన్నియుఁ గూర్చినార మిం
కీబలితంపుఁ గర్జమెటు లీరలు దీర్చెదరో సుకీ యనన్
జాబిలి చల్వచూపులను జామును గన్గొని మంజువాణి గా
రాబము మీఱ నిట్లనెఁ గరమ్మును దేనియలొల్కు పల్కులన్. 79

సీ. మేమిద్దఱము మున్ను మీయొద్ద సెలవొంది
నలువజగమ్మున కలరు వేడ్క
మింటను జనుచుండి మిట్టులు పల్లముల్
చదును నేలలయట్లు మదికిఁదోఁపఁ

గుప్పముల్ పల్లెలుఁ గుప్పవోసినయట్లు
కనుపింపఁగాఁగను గానఁబడఁగ
జెఱువులుమడువులు, జిన్న యద్దపుబిళ్ళ
లట్లుచూడ్కికిఁ జాలనందగింప
వేడ్కఁబడుచును నెడనెడ వింతలెల్ల
నంటొరులతోడఁ జెప్పుకొం చొక్కచోట
నూరిపజ్జగప సింగార మొలుకుచున్న
పూవుఁదోఁటలో నొక్క క్రొమ్మావిక్రింద. 80

సీ. బవరిగడ్డమువాని బవడంబుఁ గ్రొత్త చెం
దొవపంబుఁ దెగడు కేల్దోయివాని
తలిరుఁబాయమువాని వలతేనినిండుక
ల్వలతేని నగియెడు చెలువువాని
తళుకుఁజెక్కులవాని తమ్ములమీలమొ
త్తమ్ములనగు కన్నుదంటవాని
తేనెమాటలవాని తేఁటులఁగవ్వుజా
తేటలనగుసిగతీరువాని
చెలులతోడను ముచ్చటలాలుపువాని
కవ్వడినిజూచి యాపోయగంబునకును
నచ్చెరువుఁనొందుచును గ్రిందికల్లడిగ్గి
కంటిమాతనిఁ గన్నులకఱవుతీఱ. 81

సీ. దారలేనిదారమోవి దొండపండెన్న నే
చిలుకలకొల్కిలోఁ దలఁపకుండు
పుడమియేలికమేని బుజము తూడులఁజెప్ప
వేయంచయాన కన్నిడకయుండు

నలకేశిమోము వెన్నెలకేశిఁ గానియా న
నేకల్వకంటి లోనెంచకుండు
నోడయనిపొక్కిలి మడువు చెక్కున్న నే
జక్కవచంటిలో స్రుక్కకుండు
నట్టిజెగజెట్టిఁ జేపట్టునట్టిమేలు
పొదలు నిమ్ముద్దరాలికి నొదవెనేని
బదిలముగఁ బదియార్వన్నె పసిఁడితోడ
మంచి కెంపునుగూర్చిన మాడ్కి యనుచు. ౮౨

క. తలపోసి యతనిఁ గన్గొని
వెలయన్నముఁ జెప్పికొంచు వెలఁదుకనచ్చోఁ
బలుకుల వెంబడిఁ జేర్కొని
చెలువెల్లను బాగడి మున్ను చెప్పినదానన్. ౮౩

క. చెప్పినదంతయు నూఁకొని
యప్పట్టున నాతఁడిట్టునట్టును ననకా
చొప్పు మఱపించి నేరుపు
చొప్పడ వేఱొక్కకతకుఁ జొన్పను వన్నన్. ౮౪

ఉ. అంతియచాలునంచుఁ దఱుచాడక యత్తఱినూరకుండి నా
యంతనుబోయితిం బయనమై సెలవాయనరొద్దఁబొంది వి
న్పొంతల నల్వపీటికిని ముద్దియ నీమది గొంతిపట్టిపై
నింతగనిల్చియుంట రొఖక యింతయు నప్పుడు నేనెఱుంగమిన్. ౮౫

క. అనిమఱియు నేమొచెప్పఁగఁ
జనుచిలుకం జెప్పనీక సడలినతాల్మిన్
గనుఁగొనల నీరు కాఱఁగ
ననియెం జిత్రాంగద గడు నడలుపొంగన్. ౮౬

క. అక్కటికపించుకయు లే
కక్కటికిలిసంబుఁ బూన నగునా యుల్లం
బక్కట క్రీడికి నదియును
నిక్కము నేఁ జేసికొన్న నెఱదోసమొకా. 87

చ. పసితనమేగి జవ్వనము వచ్చినయంతటినుండి నెమ్మదిన్
విసువక కోరుచెల్వుఁ డొకఁ వేనను నొల్లకయుంట యిద్దియున్
బనదఱుగంగ వీనులవినంబడియుం దెగలేక మేనిలో
నుసురులు దాల్చెదన్వ్రతలకోరిచి యెంతటిదోసకారినో. 88

క. వానిం గలయఁగ నగునని
యేనెంతో యాసపొంది యిన్నాళ్లుండం
గా నేఁటికి నిటులాయెను
వానిఁ గలయలేని దొక్క బ్రతుకే తలఁపన్ 89

ఉ. ఆసను ద్రెంపలేక యిటులందని మ్రాఁకుల పండ్లకూరకే
వేసరగొంతుసాఁచినను వీసమువాసియుఁ గూడివచ్చునే
మీసరివారు మెచ్చుకొన మేనుత్రొఱంగెదనమ్మలార నా
యాసలు నేఁటితో విఘవుఁడందఱుఁ గేల్గవమోడ్చి మ్రొక్కెదన్. 90

వ. అనునంత నచ్చిత్రజి చెలికత్తెలు తత్తరపడి యింతంతనరాని యుత్త
లంబున రంతులుసేయుచుఁ బలువురు పలుమాటలాడి యాబోటి
న్మ్రొదలింపఁ జొచ్చిన నచ్చెలుకకలికియుఁ దనలోన. 91

ఉ. కై కొనకుండరాదు మనకన్నులముందఱ నేఁడెపుట్టి తే
పేకడతేఱువారి మనమొందఱుఁ జూడము చావనంగ వే
తే కొనితేరఁగావలెనె యేనిఁక నొప్పరికించి లోని యీ
పీఁకనడంపకుండినను వేయెటుపోనెటువచ్చునో కదా. 92

వ. అని తలంచి యామించుబోఁడిం దిలకించి. 93

గీ. ఏల యీలాగు నిండిన యింటిలోనఁ
గుడిచి కూర్చుండి పని లేని గొడవ యొకటి
పైని వేసుక పొగలెదు పడఁతి యిన్ని
చాలుఁబడి వేలు వచ్చె నీ చలము నీకు. 94

గీ. తాను బోయిన పిమ్మట దేనికోడ
నైనఁ బనియేమి తెంపు సేయంగవలదు
తలఁపఁ జనునమ్మ నీయంతదానికిట్టి
వెతఁగుఁ బనులక్కటా యెంత వెఱ్ఱిపైవు. 95

ఉ. చానరో పోలుపొం వెఱఁగఁ జాలక యూరక కుందవేల నె
ద్దీని ననంగఁ గొట్టమున నీవలిగుంజను గట్టుమన్న చే
మైనను జెప్పఁగాఁ దరమె యాతఁడు నాఁడటు పూజ చేసల్కఁ జే
మానినదానికింగతము మన్నన విన్నమి గాక నాకుఁ గల్. 96

గీ. అనుడు నాచిలుకలకొల్కి యవలఁ జిలుక
చెప్పఁ బోయెడు సుద్దిని జివరదనుక
వినెడు వేడ్కఁ యువ్విళ్ళూర వెచ్చనూర్చి
యీవలావలి చెలులతో నిట్టులనియె. 97

గీ. మదికలంకఁ జేసి యిది యనంగాఁదగు
నిదియనఁ దగదనెడి యెఱుక లేక
యేమియోపలికితి నింతేకా తుసురులు
విడువఁ దలఁప నంత వెఱ్ఱినమ్మ. 98

గీ. అకట నవ్వుటాలకూరకే యన్నమాట
నిజముగాఁ బట్టి యిపుడింత నెలఁతలార
పట్టిపల్లార్చి నామీఁద వట్టి లేని
పోని వాదు వేయఁగఁ బాడియానె మీకు. 99

గీ. రవ్వపెట్టక యింకనైన రమణమీఁద
జాలిమొయిఁజిల్క నేఁదియో మేలిపలుకు
చెవిని వేయంగ నుంకించెఁ జెలియలార
వినఁగ నీరమ్ము మొక్కెద వినులలవర. 100

వ. అనుడు నప్పుడప్పడంతులెల్ల జప్పుడు సేయక యొప్పులకుప్పయగు నప్పలుకుచెలువ యొప్పిదంబుగాఁ జెప్పఁబోవు మెప్పుమాటల కొప్పారెడు నుల్లంబు లుప్పొంగ నూరకున్న నాచిలుకకలికి కలికి పలుకుల నాచెలువల చెవులకుఁ జవులుగొలుపుచు గిలుకుమెలుంగున నిట్లని చెప్పందొడంగె. 101

సీ. అలప్రావుఁదోఁటలో బలుకువెంబడిమున్న
పొలఁతినీరూపు నేఁబొగడినపుడు
వలపు మోదములోనఁ గలిగియుఁ గొండంత
యొక్కింతయును వెలికుబ్బనీక
యగ్గలంబుగఁ దొట్టు సిగ్గుకతంబున
దానినంతయు మదిలోనె యడఁచి
కల్లగుట్టొకయింత కాన్పింపఁబైటికి
నౌనుగాదనుమాట యనకయుండె
నువిదరో యంతెకాని వేఱొండుగాదు
వినుము వినుపింతుఁ దరువాత వెఱ్ఱియగుచు
వలపుతలకెక్క నాతఁడు మెలఁగినట్టి
నడత చందమించుక తేటపడఁగ నీకు. 102

ఉ. నిన్నను నల్వపేదుకొని నేనరుదెంచుచుఁ గంటిఁ ద్రోవలోఁ
బెన్నకుఁ జేరువం గనులవిందుగఁ జెన్నగునొక్కకోనయం
దున్నగుడారముం దటిసియొప్పెడు మామిడిగున్నక్రింద నే
గన్నులవేల్పుపట్టి చెలికాఁడొకఁడుం దగఁ గూరుచుండఁగన్. 103

క. కని వారేమనుకొందురొ
వినవలెనని వేడ్కపొడమి వెననాలేమ్రాఁ
కునకుండిగి యొకకొమ్మను
బనివడి నేఁగూరుచుంటి బడలికవాయన్. 104

వ. అయ్యెడ నాకవ్వడి వెడవిలుకానియలజడిం దెలివిచెడి యిదితగు నిదితగదనియెడి యెఱుకలేక యెదుటఁ గనఁబడు వానినెల్లం దడవి యిట్లని పలవింపదొడంగె. 105

సీ. అలలార యంచ తొయ్యలులార మీరైనఁ
జిత్రాంగదకు నన్నుఁ జెప్పఁగలరె
తొగలార మేలిసంపఁగులార మీరైనఁ
జిత్రాంగదకు నన్నుఁ జెప్పఁగలరె
పొదలార గండుతుమ్మెదలార మీరైనఁ
జిత్రాంగదకు నన్నుఁ జెప్పఁగలరె
విరులార చలువతెమ్మెరలార మీరైనఁ
జిత్రాంగదకు నన్నుఁ జెప్పఁగలరె
యెంతవేఁడిన నొకరైన నించుకంత
పలుకరైనను నాతోడఁ బలుకరేమి
నేనుజేసిన తప్పిద మేదియైనఁ
గలదె యెల్లరు నన్నిట్లు చులకసేయ. 106

గీ. నేమమున నేను బండ్రెండు నెలలబట్టి
యిన్నియేళ్ళకుఁజని గ్రుంకులిడినయట్టి
పున్నెమున నైన నాకు నాపువ్వుబోఁడిఁ
గాంచుమేలైన నొకసారి గలుగరాదె. 107

క. అని పెక్కువగలఁదలఁకెడు
ననుఁగుం జెలికాని లోని యలజడితగ్గన్

మనమిడెచని చిత్రాంగదఁ
గనుఁగొందము సుమ్మియెల్లి కన్నులుతనియన్. 108

క. అందాఁక నోర్చుకొమ్మని
కందువమాటలను జెల్మికాఁడొకఁడచ్చో
డెందమునందలి కుందున్
డిందింపుచునుండ నపుడ నేనును గడఁకన్. 109

క. నీయెడ యాతనిపయి నిటు
లోయింతిరొ తగిలియుంట యొక్కింతయు నే
నాయెడ నెఱుఁగమిచే నీ
చాయలవచ్చితిని నంతెచాలు నటంచున్. 110

క. నమ్మమిది నేఁట తేషటఁ
గొమ్మా నిన్వెదకికొంచు గొబ్బున తేఁడి
యిమ్మునకేతెంచి నినున్
నెమ్మిం జేపట్టు నీదునెచ్చెలు లలరన్. 111

సీ. కాన నూఱడియుండుము నేనుబోయి
యిపుడ మీతల్లిదండ్రుల కెలమి మ్రొక్కి
వారిసేమంబు లారసి వత్తుమరల
ననుచుదిగ్గున రాచిల్క లరిగెఁజదల. 112

క. చిలుకలటుచన్న పిమ్మటఁ
జెలికత్తియలంతిపురికిఁ జెచ్చెరఁ జెలువన్
బిలుచుకొనిపోయి రూఱడఁ
బలుఁదెఱఁగుల దిటవుగఁబలికి పాయనికూర్మిన్. 113

వ. అటుతరువాత నడచినకత చెప్పుమని జనమేజయుం డడుగుటయును. 114

మాలినీవృత్తము.

జగము లరయువాఁడా సాధులం బ్రోచువాఁడా
నగధరుఁ జనులఁగాంగా ప్రాపజెత్వన్న దొంగా
నగమెఱుఁగనివేల్పా పైఁడిపుట్టంబువాల్పా
వగలుఁ దొలఁచుమిన్నా వాసిగన్ గొల్లపిన్నా. 115

కందగర్భితమణిగణనికరము.

చిలువపరకశఱపు జెలువునఁ జెలఁగన్
సిలుగుల నడఁచెడు సిరిచెలిమగఁడా
నలువయుఁ గొడుకయి నలువుగ వెలయన్
బలుకుఱఁబగతుర బిగిచెఱుచుదొరా. 116

గద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర లోహితసగోత్ర శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన
నైషధమహాకావ్య రచనాచాతురీధురంధర సత్యశోభాబంధుర కందు
కూరివంశపయఃపారావార రాకాకైరవమిత్ర సుబ్రహ్మణ్యామాత్య
పుత్ర సుజనవిధేయ వీరేశలింగ నామధేయప్రణీతంబయిన
రసికజనమనోరంజనంబను ప్రబంధరత్నంబునఁ
ద్వితీయాశ్వాసము.

రసికజనమనోరంజనము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. సిరియుం బలిమియు సేమముఁ
దిరముగ మదినమ్మికొలుచు దిట్టల కెల్లన్
గరము స్నెవరున నిచ్చుచు
నరయుచు సాదులన్బ్రోచు నలకరివేల్పా. 1

వ. వైశంపాయనుం డటమీఁద నడచినకత జనమేజయున కిట్లని చెప్పం దొడంగె. నట్లు చెలికత్తియలు పొత్తుగ నత్తెఱవం గొనిచని మనికిపట్టుచేర్చినఁ జేర్చిన మరుచిచ్చునకుఁ దాళఁజాలక చాల జాలిం దూలుచు వారల నేమఱించి. 2

సీ. అలమోవి దొండపండనవచ్చు చిల్కల
జవ్వాజివలపులు నసలఁద్రోయ
బుజముతూడులఁజూచిపోరివచ్చునంచలఁ
దుఱుముక్రొమ్మొగిలింతఁదొలఁగఁద్రోల
చనుపూవుబంతులఁ గనివాలుత్రేఁటుల
ముక్కుసంపఁగిమొగ్గ మొనసితఱును
కయికొమ్మల నదల్పఁగావచ్చు తెమ్మెర
నొకట నూగారు పామొదుగఁజేయ
కలికిచూపున గనిచేరు కమ్మవిల్తు
బలఁగముల నాకలికిచూపె పాఱఁజేయ
బోటి వెడలెను బూవులతోఁట కపుడు
చెలుల దిగనాడి యొకఁబాటు చెలువఁగూడి. 3

గీ. అంత నింతులెల్ల నెంతయుఁ దలఁకొంది
యింటఁ జెలినిగాన కెల్లచోట్ల
వెదకి తత్తరించి వెలఁదు లుత్తలమున
నలరుఁదోఁటఁ జేర నరుగుదెంచి. 4

మ. కని కెలదోఁటలో వలపు గ్రమ్మెడు తమ్మికొలంకువంకఁ జ
క్కని సనదేని పేటిచియుఁ గాలువ పావలిమావి క్రేవఁ బ
న్నిన నెలకాలమేలిపసి నిద్దపుముద్దుటరుంగు చెంగటన్
బొనరిన కమ్మచెంగలువ పుప్పొడి తిన్నియ యొద్ద ముద్దియన్. 5

వ. కని యిట్లనిరి. 6

చ. ఎటువలె మమ్ముఁ బాసి యిపుడిచ్చటికింటికి వచ్చితమ్మ నీ
వెటువలెఁ బూవుఁదేటి పెనువెల్లువ లీఁదితివమ్మ నీవు కా
ల్పెటువలె నోర్చినమ్మ వెలఁదీ యిటు పుప్పొడితిన్నె లెక్కఁ గేఁ
డెటువలెఁ దూఁటితమ్మ పొదరిండ్ల నయోతరుణమ్మ యిప్పుడున్. 7

ఉ. నీచెయిదోయి కెంజిగురు నీనునువాతెఱ దొండపండునున్
నీచనుబూవుగుత్తులును నీచెలువారు బుజంపుఁగొమ్ములున్
జూచినఁ గోయిలల్ చిలుకజోటులుఁ దుమ్మెదచాలుఁ దెమ్మెరల్
హా చెలి యించుకైన నిను నాఁడిపెట్టక నిల్వనిచ్చునే. 8

సీ. ఒడలెఱుంగక మరుఁడుండి మండిపడును
గూడి తేఁటులు కాఱుకూఁతలఱచు
వదరుచుఁ జిల్కలు వడిఁ బండ్లుకొఱుకును
పరువెఱుంగక యంచ బారసాఁచు
కదిసికోయిలపిండు కన్నులెఱ్ఱగఁ జేయుఁ
బొగరున గోర్వంక లెగిరిపడును
మెయిజల్లుమనగాలి మీఁదిమీఁదికి వచ్చుఁ
గన్నుగానక నెమ్మిగంతులిడును

గోలతనమున బలుముద్దుగాలవగుట
వచ్చితివిగాక యెురులిట్లు వత్తురమ్మ
యించువిలుకాని దడములకిక్కయైన
కారుకోనకు నొంటిమైఁ గలువకంటి. 9

సీ. సారెసారెకువీచు చలువతెమ్మెరకాదు
తియ్యవిల్తలవాని తేరుగాని
యలచెట్లసలరించు నామనిదొరగాఁడు
పచ్చవిల్తుని దళవాయిగాని
పరువులెత్తెడు గొఱవంకగుంపులుగావు
తలిరాకువిలుకాని దండుకాని
తావి గుబుల్కొను తమ్మిమొగ్గలుగావు
కమ్మవిల్తుని తూపుగములుగాని
తేనెలానివెడలు తేఁటిపాటలుగావు
మొనయుమరుని నారిమ్రోఁతగాని
కెలనవిరియు కన్నెగేదంగి పువుగాదు
పూలవిల్తు చేతివాలుగాని. 10

వ. అని చెప్పునప్పు డప్పడంతుక కంతకంతకు వలవంత వింతయయి చూపట్ట నప్పట్టునఁగల వింతలుచూపి వంత మఱపింతమని యెంచి మించుబోం డ్లమ్ముద్దరాలిం బూలుగోయుదము రమ్మని తోడుకొని చనుచు నిట్లనిరి. 11

చ. చిలుకలకొల్కి కన్గొనుము చెన్నగుతీవియఁ జిల్కకొట్లచే
నలరుచు దొండపండు దనరారెడు డెందమువొంగఁ జెల్వునిం
గలసిన పంటినొక్కులను గందియు ముద్దులుగుల్కుచున్నయు
గ్మలిచెలువంపుఁ గెంబెదవికై వడిఁ గ్రాలుచునున్న దెంతయుఁ 12

చ. కనుఁగొను ముద్దుగుమ్మ పసిఁగాఁ గనుఁగల్వలు విచ్చియుండటన్
జనిచని నెమ్మిఁ గాంక్షి యటపల్వఁగఁ జానను బువ్వుఁ జేనివాల్
గొని పొగ రెక్కి తుమ్మెదలు కొప్పులుకూడి చరింగ జవ్వనుల్
గనుఁగొని నల్లమబ్బనుచు గ్రక్కున శోఁచఁగఁ బొంగఁ బోల్చెరా. 13

ఉ. అక్కడఁ గోయిలొక్కటి రవంతయుఁ బల్కుటమాని పొంకపై
మెక్కుచుఁ జెక్కునొక్కి సుఖమొందఁగఁ గానమునిచ్చి మెప్పుకు
న్నెక్కువ మావిలేఁజిగురు నిప్పునవొప్పుచుఁ దమ్మికంటి తాఁ
జక్కఁగఁ గ్రొన్నెలం దబిసిచందము వీనుడి మెచ్చువొందఁగన్. 14

చ. కరువలిపిన్న మెల్లఁజని కమ్మనితావులు గ్రుమ్మరించు న
బ్బురపుఁ గొలంకుఁజేరు తనపోకకునడ్డయి నిల్చియున్న యా
వరి బలురక్కసు ల్దలఁకఁ దద్దఁ దలల్దునుమాడి వ్రేల్మిడిన్
విరులనువ్రుంచి కొమ్మకును వ్రేఁగుతొలంచెను గంటిపెచాలి. 15

గీ. అలరుకొమ్మలు చెలువులనల్లఁబొంది
కొమరుపూపలఁ గాంచెనో కొమ్మచూడు
మలరుకొమ్మలు చెలువుల నల్ల బొంది
కొమరుపూపలఁ గాంచుట గొప్పయగునె. 16

వ. అని మఱియును. 17

సీ. ఏమన వలతేఁడు ప్రేముడివుట్టంగఁ
గలసి డెందంబులో మెలఁగునమ్మ
చలువలతేఁడు నిచ్చలు వేలుపులత్రోవ
విడిచి యూవంతయు నడువఁడమ్మ
మొలదోఁటలోని కోయిలమొత్త మేతటి
నోరెత్తిమాటాడ నోడునమ్మ
జింక తత్తడిరొతు చెలఁగిరొంకప్పుడు
నొకరికంటఁబడక యుండునమ్మ

తెల్లవాఱతడవ యుంచలెల్ల విడువ
కెంతదవ్వైన వినువాకఁ కేగునమ్మ
యట్టివారలచే నెగ్గుపుట్టుటెల్లు
వలదువలవంత యొక యింత వారివలన. 18

చ. మొగిళులఁ జూచి సంతసముఁబూను నెమళ్ళను సంచపింతు, సం
పఁగిపువుతావులంగొనెడి షయ్యెర తుమ్మెదదిమ్మ తిమ్మెలం
డగిలికలంచుజాబిలియుఁ దామరచాలుఁ పొసంగిమన్కి యో
ముగుదరో! సాగదేరిఁగొని ముంకుమరుండరుజెంచు నీపయిన్. 19

సీ. నీకంటఁబడినేలనిలుచునే మరుడాలు
నిలువుగ్రుడ్లుపడి తానీరుచోరక
నీమాటవిన్నఁ దానిలుచునే మరుతేజి
తోఁకత్రెంచుక కానఁదొలఁగిచనక
నీమోముగన్నఁ దానిలుచునే మరుమావు
దిగఁజక్కిబయలునఁ దిరిగిచెడక
నీచేతఁబడ్డ దానిలుచునేమరుబాకు
వసఁకిమ్రాఁకులనంటిపట్టుకొనక
మిట్టిపాటును నెగరిపాటట్టులంపుఁ
బ్రిమ్మరితనంబుఁ గలకుఁదనమ్ముమాని
మునిఁగి డాఁగి పఱచి కూలి చనియెనేని
యెంతమండిపడిన మరుఁడేమిసేయు. 20

చ. దరిచెడి కానపాల్పడియె దండులు, తూపులువిచ్చిపోయెఁ దే
రరుదుగ మూలఁబట్టెఁ, జెలువారుసిడంబులు నీటిపాల్పడెఁ
విరివిరిపోయె వారియును విన్నిగదాలుపు కంటి మంటలన్
మరుఁడునునీల్గె, గొందలముమానుము పూవిలుకాని డాడికిన్. 21

వ. ఇట్లు నెచ్చెలులెచ్చరించుచుఁ దోడుకొని చనుచు. 22

వృషగతిరగడ.

కలికి కలికి మొగంబులం గనుఁగప్పుఁ గప్పురపుంపుమూఁకము
పలుకుపలుకులుగాఁ జవకెంపిలవఁకలవఁకరగఁ జనసేము
పాదలుపాదలు దాయఁబోక వనబోటిబోటిగమిఁ వెన్కనమువు
మొదలమొదల వెలఁపుదోఁపసిటు మేల మేల కను పెద్దముసువు
కానకానవ నెఁలుబుచెక్కియకు కన్ను కన్నిఁ బఁజేసిచూడకు
మానుమానును గుట్టుచెప్పెఁజ మాటిమాటికి మన్నువిడకు
కొమ్మకొమ్మలపంచులెల్లను గోయఁగోయని కూయుఁజిల్కలు
నెమ్మినెమ్మనిజూడు మల్లదె నీడనీడను దానికిల్కలు
చెలువచెలువగు పువ్వుసిరొగఁ జిలుకఁజిలుకరాలిచెఁ బూలను
వలరు వలరులురాలెఁ గన్గొను మన్నమన్నన సేయువేలను
దసరఁదసరవణములూడ నెఱతావి తావిదిరమ్మనిచెలికి
ననుచు ననుచుచేమంతిపొదకు నల్లనల్లనఁ జనె నొకకలికి
మంచిమంచిసుమంత కప్పిన మావి మావిడిని మున్నెప్పుడు
మించుమించులబోఁడి పొదమె మీఁదమీఁదడయడఁగ నిప్పుడు
తెఱవ తెరువది తిన్నగాఁ జని తేని తేనియవాఁక తాకదు
నెఱయు నెఱయుప్పరిగ వేడుక నించునించుక కాఁకసోఁకదు
పొగడపొగడఁదగి తావులవనబోఁడి పోడిమిమీఱఁగ్రాలెను
పగలుపగలు మొగముతో నెఱపి వాడివాఁడిమి దమ్మితూలెను
నెన్ననెన్నఁడు గొజ్జఁగులపూవింత వింతగ లేదు డాయుము
కన్నకన్న గేదఁగి క్రొన్ననఁ గడఁకఁగడకన్నెత్తికోయుము
కొనక కొనకటులేల చూచెదు గోరగోరఁట పూలుద్రుంపవె
మొనయు మొనయురియూడు సంపెఁగ మొగ్గమొగ్గక కేలనింపవె
యేలయేలకిపొదవిరి మొత్త మెల్లమెల్లన రాల్పఁజాలవు
గోలగోలనుగొంచు నాకలిగొట్టుఁగొట్టుము నేలపాలవు

జాలజాలగు కాల్వదరిఁ జనఁజాగి జాగిటుచేయ నేటికి
నాడ నాడుకోయిల యిపుడేమఱచె మఱచెనీనుడి నేటికి
జానజానగు తావితావెదఁ జల్లజల్లని బావిఁగందమె
పూనిపూనికలెల్ల దీఱఁగ మొల్లమొల్లపుఁ దావిగొందమె
యలసియలసిగ పూలుఱులఁజఱియందయందఱుఁగూరుచుందురె
వెలయవెలయనరాని కొలంకు వేఁడివేడిఁదొలంచుకొందురె. 23

సీ. అడుఁగుల కెంజాయ లలముపట్టులుచూచి
తలిరాకుపడెనంచుఁ దలఁచివంగి
తనచూపుచాలు పర్విన పూలఁదేంట్లని
చాఁచిన కెంగేలు సరగఁదీసి
తగఁబల్వరుస తెల్పు జిగిపర్వఁగెల
మల్లెమొగ్గలటంచు గిల్లబోయి
యొడలిబంగరునిగ్గు లడరుమ్రోఁకులఁజూచి
సంపెంగననలంచు సరసఁజేరి
యొండొరుల నవ్వుకొంచు నయ్యువిదలెల్ల
విరులుకోయంగఁ జొచ్చిరి వింతమీఱఁ
గలికినడకల నంచల గరువమడఁచి
యందియలు కాళ్ళ గళుగళ్లు మనుచుమ్రోయ. 24

గీ. చిగురుటాకులు వడిఁద్రుంచెఁ జెలువయొకతె
యపుడ చేతులకసిదీఱునట్లుగాఁగ
మల్లెమొగ్గల వెసఁద్రుంచె మగువయొకతె
యలుకమెయిఁబంటఁ బగపట్టినట్టుగాఁగ. 25

సీ. వడిఁబొన్నవిరిగోసి యొడిఁబెట్టె నొక్కతె
పొక్కిలితో సరిపోల్చుకరణి

వెసఁ గోసి సంపంగి విరిని మూర్కొనె నొకర్తు
ముక్కుతోడను సరిపోల్చు కరణి
చిగురుజొంపము ద్రుంచి చేతఁ దాల్చె నొకర్తు
పాణిఁ గేలితో సరిపోల్చు కరణి
మొగలిరేకులు గోట ముట్టి గిల్లె నొకర్తు
మొగి గోళ్ళతో సరిపోల్చుకరణి
దొండపండును గోటికె వాతుక యొకర్తు
పొసఁగఁ గెమ్మోవితో సరిపోల్చుకరణి
తీవె మొయినంటఁ జే యెత్తి తిగిచె నొకతె
పూని నెమ్మేనితో సరిపోల్చుకరణి. 26

గీ. వెలఁదులమ్మ్రాఁకిఁ జిగురులు విరులుఁ గోయఁ
దూలి నెవ్వఁగఁ జొంపుచుఁ దోఁటబోటి
యొకటఁ గన్నీరు నించెడు నోయనంగఁ
దొడిమలను నీరుకాఱంగ దోఁగె నపుడు. 27

వ. ఇట్లు పూలుగోసి యలసి సొలసి యమ్మగువ లెల్లం జెమ్మటలఁ దొప్పదోఁగి నెత్తమ్మికొలంకున నీరాడఁ గోరుటయు నచ్చిత్రాంగద.

గీ. మేలిమగరాలపట్టుల మెల్ల నడచి
మెఱుఁగులీనెడు రతనంపు మెట్లు డిగ్గి
వలపుగాలిపెడు తామరకొలనుఁ జేరె
నొక్కనెచ్చెలి కేల్దమ్మి యూఁతగొనుచు. 29

క. క్రొవ్వేదనించుక కనుఁగొని
క్రొవ్వేదనించుకయు విడిచి గుంపుగ నంచల్
దవ్వుల మొయిలని పాఱెను
నవ్వులపాలయు కొలఁకుదఱి నవ్వాలివలనన్. 30

చ. చెలువలు సొమ్ములు న్విలువచీరలు నొడ్డునఁ బెట్టిపావకల్
బలుచనుకట్లుఁగట్టి పరివారలఁజీరుచు నీరుచొచ్చి రా
పొలఁతులకొప్పు ముక్కు మొగముంగని యంచలుఁ దేంట్లుజక్కవల్
జళుకున నల్లమబ్బు జిగిసంపెఁగ చందురుఁడంచుఁ దూలఁగన్. 31

సీ. చిలుకలకొల్కుల చేతులునడుగులు
నెఱ్ఱదామరగుంపు నినుమడింప
ముద్దులగుమ్మల మోములుఁజన్నులుఁ
బొందామరలగుంపుఁ బుట్టఁజేయ
కలువకంటుల వాలుఁగన్నులచెన్నులు
నాలుగన్నగమి నిబ్బడిగఁజేయ
క్రొవ్విరిబోఁడుల కురులమొత్తంబులు
నాఁచుతీవెలపెంపునలువరింప
నెలఁత తెల్లను గుములుగానీరుచేరి
యింపుదళుకొత్తఁ బెల్లుగా నీఁదునపుడు
చెలువుమీఱిన నెత్తమ్మి కొలఁకునకును
గరమువింతగఁ గ్రొత్తసింగారమొదవె. 32

చ. చెలువయొకర్తు కేఁజిగురుఁ జిమ్మనగ్రోవి యమర్చి పూవుఁదే
నెలు చెలిమోముదమ్మిపయి నెమ్మినిజిమ్మనఁ గేలుదామరల్
తళుకుమొగంబుచేరవకుఁ దారుచుటొప్పగుఁ బూవునీటికిం
దలఁకకు మేముగల్గనని తమ్ములుబాసట వచ్చునచ్చునన్. 33

గీ. ఒండొరుల కేలుఁదమ్ముల నొక్క మొగిని
నెమ్మొగంబుల పయినీరుచిమ్మటొప్పెఁ
దమ్మిపూఁదేనియను జూపుఁదుమ్మెదలకు
మించుతమి నోగిరంబుగఁ బంచునట్లు. 34

క. సంకటము పోకఁగ నెఱుకయి
యింకొకయెడఁ జలపుసోక నెలవట్టరయై
పొంకపుఁ గాటుకసోకిన
వంక నలుపయి కొలఁకు వలువన్నెల నమరెన్. 35

సీ. కస్తురికొప్పులనుండి కాఱుచుండెడునీరు
చిఱుతమబ్బుల వానచినుకులట్లు
గబ్బిగుబ్బలనుండి కాఱుచుండెడునీరు
జలితంపుమలల పెన్వాఁకలట్లు
కమ్మమోములనుండి కాఱుచుండెడునీరు
సొగసుచందురు మంచుసోనయట్లు
కలికికన్నులనుండి కాఱుచుండెడునీరు
నెత్తమ్మిపూవుఁ దేనియలయట్లు
వాతెఱలనుండి తగజాలువాఱునీరు
పలుచనగు దొండపండులపాలయట్లు
వింతవింతలఁ దనరెఁ గన్విందు గాఁగ
లేమలటనీటిలో మున్గి లేచునపుడు. 36

గీ. పడఁతిమిన్నలు కొలఁకు వెల్వడెడునప్డు
డొడలనంటిన నీటిబొట్లొప్పుమీఱె
నేవళంబుగఁ బెరుగు క్రొందీవగములు
మొగ్గతొడిగినక్రైవడి ముద్దుగులుక. 37

చ. తనతలచెక్కలంజొనిపి దాపుననొడ్డునవంచ పవ్వళిం
చినఁ గనికట్టుపుట్టమని చేడియయొక్కతె కేలవంట ము
క్కునవది కేల్వడింబొడువ గుబ్బెతగొబ్బున నుల్కిపాటునన్
వెనుకకువచ్చి దానిఁగని నివ్వెఱనవ్వెరి తోడిచేడియల్. 38

గీ. ఇట్లు కోలఁకువెల్వడివచ్చి యింతులెల్లఁ
జమ రవణములు వల్వలుఁదాల్చి పిదపఁ
బువ్వుఁబోఁడిని గై సేసి పూలుదుఱిమి
పొసఁగ మొగమునఁ గస్తురిబొట్టువెట్టి. 39

గీ. మెల్లమెల్లనె యపరంజిమేడపొంతఁ
బూవుఁదోఁటను గుజ్జుక్రొమ్మావి నీడఁ
జెన్నుమీఱెడు నెలఱాలతిన్నెమీఁదఁ
బాలఁతిఁ గూర్చుండఁబెట్టి యాపువ్వుబోండ్లు. 40

క. జాణతనపుమాటల వి
న్నాణముచూపి చెలియమదినాటిన కుందుం
బోనడఁచి ప్రొద్దువోవఁగ
వీణియఁగొనివచి ముందుపెట్టిన వేడ్కన్. 41

గీ. తీగెలుబిగించి సుతి కడుఁదిన్నపఱచి
పూని వీణియను బుజంబుపై నిమోపి
కేలునవరించి సారెల వ్రేలునిలిపి
యెలమిమీఱఁ జిత్రాంగద యింపుపుట్ట. 42

సీ. క్రొవ్వాఁడికొనగోళ్ళ గ్రుచ్చితంతులుమీటు
నందంబు మదిజల్లుమనికలంప
మురిపెంబుగాఁబల్కు ముద్దుటెలుంగున
కల్లనఁగోయిల లరుగుదేర
సారములుకలిపించి సొగసుగాఁబలికించు
వింతకుఱాలెల్ల వెసఁగరంగ
వాయులుగాఁబాడెడు నోఱపై నపాటకుఁ
జేరువమ్రాఁకులుం జిగురుపట్ట

తానెవ్వఁడో గవ్వశిపై విముఖ్యు
నూరించిన తేటపాటను నూర్మిరాజు
వీణెమీఁదను హాయిగా వెలఁదివిన్న
వింతగాఁ బాడఁజొచ్చెను పిన్నలలర. 43

ఉ. అయ్యెడఁ బాడి పేర్కొనియె నచ్చటికిం జనుదెంచి నిల్చి యా
త్రొయ్యలిఁ గాంచుజాడ మదిఁ దోఁచక యారయు చింతలోఁపలన్
నెయ్యలిఁ గూడి యయ్యెడవి నిల్చి మొకంబులఁ జేఁతలాడఁగా
జయ్యననంచి కొంతవడి పల్చి మొగంబుల జేఁత వింతగన్. 44

క. ప్రోలిచేరువ కానలోఁ బ్రొద్దుగడపఁ
గొంతవేటాఁడి మొగములఁ గుప్పకూల్చి
నేటుపడి పాఱిపోయిన యెలుఁగువెంట
నంటిచనుదెంచి యీపాట నాలకించి. 45

ఉ. చెంగటఁ బాటపాడుచును జెల్వలతోడను పాటలోనఁ బ్రి
త్రాంగదయుంట జాడమెయి దవ్వులవారలచే నెఱింగి యు
ప్పొంగుచుఁ జెల్మికానిఁగని పొంగొదఁ గూర్చెఁగ నంబిపండి దే
మ్ముంగలఁ జేసి జెన్వడిగఁ బూవిక నల్పునటందు నిట్లనున్. 46

చ. ఎటువలె నేకతంబచని యింతికడన్నను గాసిపించెనో
యెటువలెఁ బల్కరించెనవో యెట్టుగ మన్నన లందిమించెనో
యెటువలె నేర్పుచూపెనవో యెట్లుగ సూటిగ మాటలాడెనో
యెటువలె నమ్ముఁ గూర్చెనవో యీయది నీయది సమ్మ నెచ్చెలీ.

చ. వెలఁదులు చుట్టుమున్నపుడు వేఱొకపందడి నున్నయప్పుడున్
వెలయఁగ నాతెలుంగు కడు వేగిరపాటున ముచ్చటించి యా
చెలువకు నన్ను విన్నపము సేయకు మన్నట బాణనివ్వ నే
నెలమిని వేఱ చెప్పవలెనే తగునట్టులె చేయఁగాఁదగున్. 48

క. ఒప్పుల కుప్పయనంజను
నప్పడఁతికి నామదిఁగల యలజడియెల్లం
జెప్పి కరంచక యేమో
చెప్పితినని నీవసడ్డచేసెదసుమిత్రా. 49

వ. అనిన నవ్విశారదుండు నవ్వి కవ్వడితోడ. 50

గీ. ఎంత దేవర పనియన్న నింతలోనఁ
బూని పండించుకొనివత్తుఁ బోసఁగఁబలికి
యానతియొయన్న నెయ్యంబుగానిపించు
నెలనగవునవ్వి తలయూచి యెగరవైవ. 51

చ. అలయది సన్నగా నెఱిఁగి యాతఁడుసామి హోసాదటంచు రెం
డడుగులు ముందుసాఁగి మొగమల్లన జేనిదెపన్నకల్చి చే
తులువడిమోడ్చి సంతసముదోఁపఁగ నిచ్చట నున్న యట్టిలే
తలఁపును పోయివత్తునని దారినిసాఁగెను వేగవేగఁగన్. 52

సీ. నెలతాల నేల పజ్జలఁగ్రాలుగొజ్జంగి
పువుసీటియేటి వెల్లువలుదాఁటి
కపురంపు టంటికంబపుగుంపునంటిన
తుదిదారిగోరింట పొదలుదాటి
యల్లిబిల్లిగ నల్లు మల్లెతీవెలనల్ల
మెలత్రేఁటిమేటి పాటలకునలరి
సురపొన్నగున్నల దరినున్నతిన్నెల
పయిపోలి మేలిత్రేనియలుగ్రోలి
తావిచెంగల్వబావుల క్రేవనడిచి
కన్నెగేదంగిపొదరిండ్లు గాంచిమెచ్చి
క్రొత్తజవ్వాజివలపులు గుత్తగాంచి
గుజ్జులేమావినీడల పజ్జచరిగి. 53

మ. కనిపెంచు బాలుఁడు [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 54

సీ. తనయుండవిూ వేళఁ దనకొండఁ బాలుఁ [illegible]
గట్టురాకన్నఁ గానకలికిమిన్న
తెగమించు [illegible]
కలుములచేడెయిూతాలిమి [illegible]
మరుగారువగమీాఱు మెయిసౌరుగలముద్దు
సలుకులకొమ్మయీాకన్నెడి బొమ్మ
తనయొప్పిదము [illegible]
ములతమ్మిగొమ్మయీాముద్దుగుమ్మ
రువ్వఁజని సేనాయలరుపలుకాని
మిత్తినాతల్లికంటె నామేలికోలఁ బు
ట్టిదిసామి నాజగముచుట్టంబునిటకుఁ
దెచ్చెదను దీనసొగసెల్లఁ దెల్పియనుచు. 55

వ. చనుచున్నతఱి నచ్చేరువ నడయాడుచున్న యొక్క నెమలింబ్రాఁచి
చిత్రాంగద నెచ్చెలులతోడ, 56

చ. అడుగులు మెల్లఁబెట్టుచును నచ్చటనిచ్చట నిల్చిచూచుచుఁ
వడిఁబొదరింట్ల చక్కఁకిఁ జివాలున నేగుచు నెమ్మిజుట్టు బి
ట్టడరఁగవచ్చెడుంగనుఁడొమారులు మీారలు పాఱుఁడల్లదే
యొడవక వేస్కమీాఱ నెమరేగుఁడు కైకొనిరండు సేర్పునన్. 57

చ. అననిదె సంగటించుఁ దఱియుండని పాఱుఁడుకొమ్మఁగూర్చి యొ
య్యనవను 'వచ్చెడుంగనుఁ డొమారులు మీారలు పాఱుఁపల్లదే

యని చెలిపిందుత్రోడ మమునవ్వులఁ జూడకమున్నె యిట్లు నీ
వనవిని నంతనుండి మదికచ్చెరువయ్యెడు మూకుఁదోయ్యలీ. 58

క. దవ్వులనాతనిఁ గన్గొని
పువ్వారుంబోఁడి యొక్క పొలఁతిఁబిలిచి యీ
వివ్వచ్చు బాపనికినిడ
నెవ్వడినోక గద్దెఁగొంచు నెచ్చెలిరమ్మా. 59

క. అని తనయునుఁగును గనుఁగొని
గొనబునఁ బనివినఁబనిచినఁ గొనకొనిచని చ
య్యన సిగనిగమునుగద్దియఁ
గొని చనువును నెనరును బెనఁగొన నటనునిచెన్. 60

వ. అప్పుడతండు. 61

గీ. అదిగో 'వివ్వచ్చు బాపఁడంచ' నెడునార
యీమెయెఱిఁగి నన్ననవాలిడియెనేమొ
పల్కినటులు నీవివచ్చుబాపఁడంచు
నువిదమదినెంచి యిట్లని యుండఁబోలు. 62

క. అని సందియంబుదోలఁకఁగఁ
జనియాతఁడు చెంతఁజేరి సరగనడఁకువన్
ననబోఁడి చేయిచూపఁగఁ
గనుసన్నలఁ గూరుచుండె గద్దియమీఁదన్. 63

వ. అంతనప్పుడు. 64

ఉ. త్రోవపుఁబేరులాడ నసదుంగవునల్లలనాడ ముంగురుల్
పారెడువీడఁ గ్రొంజెమట చక్కని చెక్కులమీఁదఁగూడ బం
గారపు గిల్కుటందియులు కమ్మనిపాటలు పాడ నెంతయుం
గూరిమి నేలవేల్పు నడుగంగవకుం జెలి క్రొమ్ముక్కెరఁ గ్రక్కునన్. 65

గీ. ప్రొక్కి నిలిచినఁ జెలువన్నె మొలకలెత్తఁ
బొజ్జికాఁతరవలు మాపు నెలఁడియనుచుఁ
బుడమ వేలుపు దీవించి పుష్పకంపు
చేతిలోనుంచెఁ గూర్మితోఁ జెలువకపుడు. 66

ఉ. కన్నులఁ బిన్నవన్నెలను గ్రొన్ననకన్నులనెత్తి మన్ననన్
గ్రొన్ననయన్నుమిన్న నెఱిగొప్పున నప్పున నెలవేల్పు న
న్నన్నలఁదాల్చి కొండవిరు చందముఁ బొందఁగఁ జాలు కేల్తనం
దిన్నఁగ మోడ్చి భోఁ దలవితీఱని కూరిమి మేరమీఱఁగన్. 67

ఉ. మొండగువేక దొండమున మీఱఁగఁ దమ్ముల కన్నదమ్ముతై
దండిగనున్న మాయదుగుఁదమ్ముల కిమ్ముల మొక్కెఁగంటి మా
యండను జేరి మిమ్ముఁ గొనియాడఁగఁగాఁటిని మంటి నేఁడుగా
పండువుమాకు మాకొదలు వాసెను మీదకుఁ గూర్మిఁ జేరిమిన్. 68

గీ. అనిమిషియు నేమి యో యపుడంగఁదలఁచి
సిగ్గుచేఁ బల్కఁజాలక చెలులవంకఁ
జూడఁగా నామెయుల్లంబు చొప్పెఱింగి
వారిలోపల మణిరేఖ పలికెనిట్లు. 69

గీ. పెల్లుగా చెడు పేరెండఁ బెంపుతఱిగి
కుందనమువంటి నెమ్మేను కందిపోవ
నెచ్చెలిచ్చుటఁ ద్రిప్పంగ నిచ్చయిడెనో
కటికితనమాని మాయుల్లమిటులుమిమ్ము. 70

క. బడలిక యడఁగఁగఁగొండొక
వడిమీఱి చోట నిలిచి పలుకుండొగి మా
యొడయం డెవ్వఁడో మీరి
య్యెడకు న్వచ్చెపియుంట కెయ్యదికతమో. 71

వ. అనియమ్మగుమ్మం గొండొకవడి చిఱుముడిపాటున నెడఁదం దలపోసి
యతం డప్పడంతుల కిట్లని చెప్పందొడంగె. 72

ఉ. మావొర యొప్పుఁ జెప్పెదరమా మనకవ్వడి యాతఁ డారయం
పైదలి వేడ్కమీఱ విను మానిక ముందలఁదాల్చుదిట్టదా
గాదిలి వేఁటకై యెఱుకకై వడి నిప్పుడు వచ్చెఁగానకే
మావట వెంటవచ్చితిమి యాయనచూడ్కికి విందుసేయుచున్. 73

చ. తపసులనుండి యేము ముదితా యతఁ డెచ్చటి కేగుచుండు వెం
బడిఁబడి వచ్చుటచ్చటికి వాసయు నెంతయు నాకవేడ్కతో
నడుచుచుఁ గొల్చుచున్న కతనం గడునెయ్యముచూపి నిచ్చలా
తఁడె యొసఁగుం జుమీ తనకుఁదానె మదిన్మము మెచ్చి యన్నియున్.74

సీ. చెలియరో విను మేను జెప్పెదనంతయు
మొదల మాదొర యేకపూనికి నెఱపఁ
దనమన్కి వెలువడి తద్దయుఁ గోరిక
నందందుఁ గలవాఁక లరసి యరసి
యలతుమ్మెదలపాట లాలించియాలించి
సొలయక వింతలు చూచిచూచి
చెలువంపుఁ గోనలు తిలకించి తిలకించి
కన్నారఁ గొండలు కాంచికాంచి
నెలలు పండ్రెండు పొలుపుగ నేలఁదిరిగి
తనదుపూనిక నెఱవేర్చి చనఁదలంచి
వెండియుఁ జోట నొకపూఁటయుండ మదిని
దలఁపుపుట్టిన నాఁగి నేఁ డెలమిత్రోడ. 75

సీ. సరిమాలు మావుల దరిఁ గ్రాలు బావుల
విరిచాలు తావుల వేడ్కనొంది

వనకోటి గోటులఁ జనుకోటికోటుల
నునుదేబపాటలకును గెలఁకి
యెనలేనివానలఁ జెనుప్రాను కోనల
వనక్షేనిసోనలఁ జకిపినాఁడి
వెలినున్న మెట్టలఁ గలనున్న గట్టులఁ
బలువన్నెపిట్టల పొలుపుమాఁది
యొయ్యనొయ్యన నడచేరు నయ్యెడలకు
జెంగమునఁ బొంగి యిపట నందఁదుఁ గొంత
తడవు మాసామియును మేము వెడలలేక
వింతలెల్లను గనుచుంటి మంతటంబర. 76

క. అటులు చూచిన పిమ్మట నడవిలోన
వేఁటలాడఁగ నెంచుక వేడుకైన
నిలిచి యీవేఁడువరు వేఁట సలుప గడఁగ
విల్లు నమ్ములు చేనల్ల కిల్ల వ్రాలి. 77

శా. సింగంబుల్ పొడిపాఱమట్టి ములుకుల్ సింగాణికిం దార్చి వే
త్రుంగం జేయుచు బెట్టిదంపుఁ బులులం దూలించి చానేయుచున్
జెంగం జెట్లకుఁ బ్రాఁకుచో నెలుఁగులన్ బిట్టేయుచున్ లాఁగలం
గ్రుంగం జూచెను పందిగుంపులఁ గలన్ గూలంగఁ జెల్లేయుచున్. 78

క. ఇక్కరణి నాతఁడింతకుఁ
బెక్కు మెకంబులను బట్టి పెంపఱఁ జేయన్
జిక్కక యొలుఁగొక్కటి యా
చక్కిఁ బఱచెఁ గోర్కెలెదల సందడి సేయన్. 79

వ. దానిం గానక కొంతతడవు వెదకి వేసరి. 80

ఉ. చాటుననున్న చో నెలుఁగు జాడ గనుంగొననైన వచ్చి మీ
బోటి వలంతు లచ్చెరువు పొందఁగ లోఁగొను నిచ్చ మమ్ము ని

చ్చోటికిముందుగాఁ బనిచెఁ జొప్పగనుంగొని రమ్మటంచు న
మ్మోటియు వచ్చెఁగర్జమిట మేలగుపల్కెఁక వీనుసోఁకినన్. 81

క. ఇచ్చట కొమ్మలచెలువున
కిచ్చను గడుసంతసిల్లి యీకోనకునే
మచ్చుగవచ్చితిమీఁదగు
మచ్చిక నీయలరుఁగొమ్మ మాదొరకనుచున్. 82

వ. అని చేతిలో నొక పూఁగొమ్మ పట్టుకొని. 83

క. ఇక్కొమ్మపైఁ దలంపెద
నెక్కువగాఁ గల్గియుండు నింతిరొకనిసన్
ముక్కంటి యబ్బరంపడు
నిక్కముదాఁచంగనేల నీమానసుమీ. 84

క. అని తెల్పివారి వెండియుఁ
గనుఁగొని యోకన్నెలార గారవమునమీ
ననఁబోడిఁ గన్ననుండియు
నెనరును వేడుకయు వెఱఁగు నెలకొనెమాకున్. 85

ఉ. ఈమురిపెంపుఁ బల్కులును నీనునుఁబాటల యొప్పిదంబు నీ
మోము చొకాటముంగనిన ముద్దియలారవినుండు వేయునిం
కేమిటికీవెలంది మదినెంచఁగఁ దామర చూలి రాణియో
యామె యొనర్చినట్టిజవరాలొ యనంగను మాకుఁదోఁచెడున్. 86

క. తొయ్యలి ప్రోలెయ్యది పే
రెయ్యది యీచెలువఁదాల్ప నెన్నికఁగనెనో
యియ్యెలనాగం గడుపున
నెయ్యేకిమీఁదుగనెనొ యెఱిఁగింపుముమాకున్. 87

వ. అనిన నతని జాణతనంబునకును నేరుపుమాటల పొంకంబునకును
డెందంబున నివ్వెఱపడి. 88

మ. పొసఁగంగ శేషుతోఁ జొరుఁ బోరాములు నెన్నని కాళిబోవ్వులన్
ముసిముసినవ్వుప్రాణ నొకముద్దియు శేర్చునఁ బల్కఁ బయ్యా యీ
క్రైసలను నాయిభాప్రులకుఁ జెప్పఁదమింఁచమనె యీరెంఁటె యుఁ
పెసఁగఁగ నల్పుచెల్పుఁ గలిగించఁగ కన్నియ యాదరా నిజాంగుఁ డా. 89

ఉ. అడియునుగాక మీరాదిప్రఁ దెప్పియు మీరాయెకిమానిమున్నఁనన్
జడిలముగా నెఱుంగుదురు మావలనన్వైనఁ గ్ని చేయుచు
న్నది యటులైనమాయెడల నట్టుఁ గూడిని పెంపుచెందఁగా
పిదితుదముట్ట మావలనసే మిఁ వేఁడుకొయెుఁదెల్పుఁడా. 90

తే. పుడమి పువుబోఁడి కపరంజిముద్దు ప్రోవు
పాలమున్నిటిపట్టికిఁ బట్టుగొమ్మ
పెట్టుపోఁతల కెంతయుఁ బుట్టినిల్లు
వెలయు మణలూరనంగను వీటొకండు. 91

క. సిరికిం బుట్టినయిల్లయి
కరములకెను మానికంపుఁగమికిం డావై
యిరవై ముత్యమ్ములకును
బురుడించును బాలసంద్రమును బ్రోలెపుడున్. 92

శా. అవ్వీడేలెను చిత్రవాహనుఁడు నెయ్యంబొప్ప నవ్వారల
న్నెవ్వం జేయుక కప్పముల్గొనుచునుండున్నేలవిల్లందఁబో
నెవ్వేనిత్తురు మావులున్నిరులుఁ బెక్కేనుంగులుం దేరులున్
జివ్వల్మాసితమంతనే పెఱదొరల్ చేదోయి జోడింపుచున్. 93

క. దంపము వెట్టుచు నదయుడు
దండిమగండు లేసిపోని దండుగ వేజే
దండేలమాకునీవే
దంపని పెఱరాచపిండతనిఁ దగఁగొలుచున్. 94

గీ. మేరమొఱఁగి చెప్పి మెప్పింతుననుకొన్న
నెలఁజేనియుసప్పుఁ బాలవెల్లి
పలుకుఁజెలికిమిగులఁ దలమునకలయినచో
నొరులుదాని నరయ నోపువారె. 95

గీ. అట్టియెకిమీనికి ననుంగుఁబట్టియీమె
కనులయెదురనె కాన్పించు కతనవేఁత
యీమెచెలువంబు పొగడంగ నేలమాకుఁ
బలుకువెలఁదుక మెప్పునఁ గలిగెనీమె. 96

ఉ. నడను మీతెరుంగనివి యేవియు లేవటుగాన మీఁదనే
జాడల నెప్పుడెవ్వనిని జవ్వనిసెట్టనఁ జెట్టవట్టునో
వేఁడెద నిక్కవంబు వినిపింపుఁడు కల్లలుపల్కరేని నా
తోడుసుఁడీ యటంచు మదిఁగొట్టెలఁబల్కిన నవ్వి యిట్లనున్. 97

క. మేమరయఁగ మీవారము
కామే మమ్మింత వేఁడఁగా లాఁతులమే
లేమా లెస్సగఁజూచిన
మీమొలఁతుక యొక్కటియును మేమొకటియునే. 98

మ. చెలియా సందియమేలనీపడఁతుకంజేపట్టు విన్వచ్చుఁ డి
మ్ములనామాటలు నమ్మియుండు మిటుపైఁ బూబోఁడియుంగ్రీడి తా
మలరుందావియుఁ బోలెనొక్కటయు రొయ్యారంబుగా నుండఁ గ
న్నులనిండం గనువేడ్కయీచెలులకు న్గొన్నాళ్ళకేకల్గెడున్. 99

క. కన్నుల విల్గలవాఁడిం
కన్నులలో మేలుబంతియగు నీనవలా
కన్నుల తూపులుగావే
గన్నులదొరపట్టి గెలువఁగలవాఁడుసుమీ. 100

క. నిలువెల్లఁ గనులుగల దొర
చెలువారఁ గొమారుఁ డెల్లఁ జెప్పఁగ మరుఁడున్
గలువెల్లఁ గనులుగల చెలు
వలువఁ జేపట్టిరఁట యిందుఁ బౌరుషరాశీ. 101

వ. ఇంక మీకలికియు మీరును నాఖ్యసీయు నంటజేసిన [illegible]
యిట్లనియె. 102

ఉ. ఈడిటు కల్గఁ గన్నియను నెవ్వతె మేము గన్గొనన్ మీ
వారముగా మె యంపజము వారలవోలవట్లు మమ్మునున్
వేరుగఁ జేయ మీకుఁ దగునే యిది యిట్లను చెల్ల మాపయిన్
గూరిమి కల్గుకైవడి మెనాథుడు మీకడ నుంకనేటికిన్. 103

ఉ. జాలముఁ జేల మాచెలి దెసం బొలివోవ సకుమారిని చేసి మా
పాలిటి వేలుపన్నిటికి మాకిటు మిమ్మును మాపిపోరు మా
చాలము తెల్లఁ దీఱ నిజవాంఛఁ గాంచి కొమారుఁ జేసి యా
మేలొసఁగన్ గ్రాస్ఁ జెట్టిరని మీపయి నిట్టిదపుదంతయున్. 104

గీ. కొమ్మ నాళ్క్రీడితో సను గూర్పమాకు
నిపుడు మీకంటెఁ జుట్టంబు లెవరు లేరు
కావునను మీరలెల్లనఁ గలికికొమకు
వేల్పు దారపట్టి కడకేగి వెరవు మీఱ. 105

చ. కనికరము మాని మా దొరకుఁ గన్నడి యీచెలి యందు మున్నుగాఁ
గనిన కొమారు నీ బలుకఁ గాదగు గట్టిగ నింక మీరలి
ష్పునిఁ బయిఁ బ్రవేసికొందుమని పల్కుక యించుక యన్నఁ జాలు మా
మనవి నిజంబు చేకుఱిన మాడ్కిన నెమ్మదినమ్మియుండెదన్. 106

గీ. పదిగఁ గొనియాడ నేపాటివారమేము
మఱుఁగుఁ జొచ్చితి మెట్లైన మగువనింకఁ

దప్పులెన్నక మన్నింపఁదగదె యిట్టి
చేతిపసితీర్పఁ దమకెంత సేవుపట్టు. 107

సీ. పఁజేయువిన్నపం బీడేర్చననుగదా
యేకీడుమాట నాలింపఁదప్పు
నీకఁ గ్రీడిఁ దనపట్టినియ్యా నీకొల్పినఁ
గద మెండు నాగుండెకుదిరియుండు
నామేలిమాట నాయుమచెవివేయఁ గ
ల్గినఁగదా నెమ్మదివనటమానుఁ
బడఁతియాతని చెట్టఁబట్టఁ గాంచఁగనబ్బు
నాఁడుగాపండువు నాకుమిగుల
ననుచు మణిరేఖమఱియు నెయ్యమునఁబలుకఁ
బడఁతి తేనినెప్పుడు చెట్టవట్టునోయను
తమకమునఁ బల్కఁ తినిగాని తమరుపలుకు
మాట ముంగొంగుబంగారు మూటమాకు. 108

గీ. అనిన నన్నెలవేలుపు కనఁలుమూసి
యపుడు లోనిచూపునసేదో యరయునట్లు
మదినిదలపోసి కనువిచ్చి మగువలార
మేముదపసులమయ్యును మీాకుఁగాను. 109

క. తడయక కవ్వడికడకున్
వడిఁబోవఁగ నొప్పుకొన్న వారమవల మా
యొడయఁడును వేచియుండును
బడఁతీపోదుమని సెలవువడయుచునరిగెన్. 110

వ. అంత నక్కడఁ గవ్వడియును. 111

గీ. ఇచటనున్నట్టులేతన్ను నెంచుమనుచుఁ
జెప్పి సంగడికాఁడెంత సేపాయయ్యెఁ

బోయిరాఁ డాయె నిదె చాలఁ బ్రొద్దువోయె
నచటఁబోయిన పనియేమొ యక్కలాలు. 112

గీ. అనుచుఁ దలఁచుచు నవ్వులవసగుపెంచు
నెచ్చెలిమికాని దవ్వుల నెమ్మిఁగాంచి
యెదురుచని చెప్పవంత కోర్వదను లేక
చనినపని కాయెనో పండెనో యనుచు నడుగ. 113

సీ. ఏనుబోయినపని గాయమేలయగును
బనిని పండించుకొనియె నేవచ్చినాఁడ
నిన్ను మున్నట్లు వీడ్కొని నేనుగదలి
తొలుతఁ గారుకోనలు దాఁటి తోఁటఁ జొచ్చి. 114

క. ఎలజవ్వనముం దొలఁకఁగఁ
దొలుకారుమెఱుంగులట్టి సొడవులుగల యా
బలు సింగారంపు నెలం
తలలోపలఁ గూరుచున్న నాతుకఁ గంటిన్. 115

వ. ఆచక్కెరబొమ్మ చక్కదనమ్మొక్కించుక వక్కాణించెదఁ జక్కఁగా
వినుము. 116

సీ. బయలరిక్కలచాలు పాఱవైచినయొగ్గు
మలలనెల్లను జట్టువఱచునేగి
పవడంబులను బ్రమానుపడఁగఁ జేసినకీడు
సింగంబునడవిపాల్సేయురవ్వ
చందురులోఁగందు పొందించునారడి
చిగురులఁగఱకుగాఁ జేయుకొదవ
నెత్తమ్ములను లోఁతునీటవైచినరట్టుఁ
బసిఁడికిఁ దావిఁగూర్పనికొఱంత

కలికినోరులు సిబ్బెంపుగబ్బిగుబ్బ
లలఁతి మోవియు నసమఁగా నలరుమోము
నొనబుచేతులు తెలిగన్ను లొనరుమేను
జేసి నెత్తమ్మిచూలి సొంపుఁజేసికొనియె. 117

గీ. ఈమ కలిగించియును బువ్వుబోఁడికీడు
కలుగకుండఁగ నొనరించె నలువయాత్ర
తలఁచిచూచిన నేదియో తమ్మి చూలి
బక్కగావింపఁగాఁబోలునిక్కముగను. 118

గీ. నలువ తమ్ములఁ గల్వలఁజెలువమిాఱఁ
జేసి యవి రేయుఁబవలును జెన్ను లేని
వాటపాడగాంచి యూరెంటి నేటఁగలిపి
కలికికన్నుల ననయంబు వెలుఁగఁజేసె. 119

గీ. నేలపై నంటులుంట యేమేలివింత
యనుచు మదినెంచి వింతసేయఁగఁదలంచి
నలువ యనఁటులపై నేలకలుగఁజేసె
నెలఁత తొడలును మొలయునఁ నెపమువెట్టి. 120

ఉ. మించులఁ గెంపుల న్నలను మేలియనంటులఁగూర్చి నల్వమై
మించును వాతెఱ న్మొగము మేల్తొడలుం దగఁజేసి వానిలో
నించినతళ్కునిఁ బిగియు నీలియు నాకును దీసిచూపులున్
బించపుఁ గుబ్బలుం దుఱుము వీఫు నొనర్పఁగఁబోలునింతికిన్. 121

చ. అలతలకట్టు లింతితఱు లన్ను కనుల్నిడుదల్వెలంది చె
న్నలరెడు బొడ్డువట్రుసుడి నాతుకనై కపుఁగొనుసున్న బం
తులు ననబోఁడి చన్నుఁగవ దొంతిగవిద్దెలు రూపుపూని యా
వెలఁత నెపంబునం బుడమిమిాఁదను గ్రుమ్మరుచున్నవారయన్.122

గీ. నే నేమేటి యనట మీరు నిర్ణయించి
నాతిచెలువంబుఁ జేయుచోఁ దాతకార
మగువ నెన్నుదు మొనరింప మఱచిపోయె
ముదిమివచ్చినతతి నెట్లు మదులుపలుకు. 123

క. చన్నుఁగవ యుండముఁగను
చన్నుఁగవయుం గలఁగు వటపత్రపుస్త్రీ
నెన్నడుముసు గనితలఁచితి
నెన్నడుము మునుగనిరొయెఱుంగ మీయుపదనుమ్మా. 124

గీ. కలిసి కొండంతకన్నను గరముఁగలిగి
జాయిగానుండె బిగిఁబ్బ దోయిచూప
మెంపు నెత్తమ్మిమొగ్గల నిండియుండి
గొప్ప మొసలిచేసిన మేటికోలఁకుఁబోలి. 125

క. పలువరుసలల్ల మల్లెల
పలువరుసలనంగవచ్చుఁ బైదలి చెలిక
త్తెల వగచూపు తెగలు క
ల్వలవగచూపు తెగలనఁగవచ్చును జేఁడా. 126

గీ. అనిమతియుఁ జెప్పఁబోవఁగ నతఁడు చెప్పు
మాటకడ్డంబువచ్చి యమ్మేటితేఁడు
నిట్టలంబగు తమకంబుపట్టలేక
తనదు సంగడికానితో ననియెనిట్లు 127

చ. పొదలెడు వేడ్క నీవిపుడుపోయిన కర్జముమాటమాని నీ
కొదుఁగనిచేతఁగాని పనియొక్కటి పైనిడుకొంచు నేమిరో
చదివితివింతసేపు నీకఁజాలుఁబొగడ్తలు కట్టిపెట్టి యిం
పొదవఁగఁ దొల్తఁదెల్పు ననునుగ్మలికై కొన నిచ్చగించుటల్. 128

చ. అను చెలికానితత్తరము నంతయుఁ గన్గొనితాను జేని పీ
డ్కొని యటుపోవుటల్ మొదలుగుబ్బెతలుండిన పూవుఁదోఁటకుం
జని పలుకాడుటల్తుదిగఁ జక్కఁగనంతయు విన్నవించిరో
య్యన జెలికత్తియల్ పలికినట్టి తెఱంగెఱిఁగించి యిట్లనున్. 129

గీ. నిన్ను వేఁడెద మన్నించి నన్నొకింత
పలుకుచెవిఁబెట్టి యాకన్నెవలన నీవు
మున్నుగన్నకొమారుని వన్నెమీఱ
నెలమి మామకుఁ బెంపుగ నియ్యవలయు. 130

గీ. ఇంతవట్టును జనవిప్పుడిత్తువేని
కొమ్మ తప్పకిప్పుడు నీదుసొమ్మసుమ్మ
నేనుజెప్పితినని వెన్క నేరమిడక
యిపుడ ముందుగఁ జక్కఁగ నెంచుకొమ్మ. 131

ఉ. ఏలతలంప వేపలుకు లించుక దేవరయానతిచ్చినం
జాలును నేలతేని సరసం దగ నేలినవారికర్జమున్
ఏలుగ మాటవెంబడిని విన్నపమానఁజేసి వేల్మిడిన్
మేలొనగూర్చి వత్తునను మెచ్చఁగ నిప్పుడ పోయివచ్చెదన్. 132

వ. అనిన గారవంబున విశారదున కానేల తేఁడిట్లనియె. 133

క. సతమును గోరికలూరఁగ
నతివఁగవయ నెప్పుడెప్పు డనుచుండఁగ నిం
తతడవు జెప్పఁగనేటికి
బతిమాలఁగ నేడు క్రొత్తవాఁడనె నీకున్. 134

చ. పలుకులిఁకేల నీపనుపు పన్నుగఁజేసెద నెన్నఁడైన నీ
పలుకున కడ్డమాడుదునె పట్టినొపంగద తేపెపోయి యా
పొలఁతుక కన్నతండ్రికడ ముచ్చటలాడుము మేలునెంచి నీ
కెలమి నిఁకేమియిచ్చినను నించుకయేనియు నప్పుదీఱునే. 135

గీ. అనుచుఁ గొనియాడి చెలికానిఁ జనువుమీఱ
మగువపలికిన పలుకులు మఱియుమఱియు
నడిగి విన్నవేవించు నెయ్యంబుమిగుల
వేడ్కపడుచుండెఁ గవ్వడి విసుగులేక. 136

వ. అనినఁ దరువాతికత చెప్పుమని జనమేజయుం డడుగుటయు. 137

నిరోష్ఠ్యకందము. రక్కసిఱేండ్లఁగలనన్
జక్కడఁచి యలతెఱగంట్ల సాఁకెడిదిట్టా
చక్కఁగ నెల్లరసేగిం
జిక్కఁగనియ్యక యరసెడిజేజేరాయా. 138

ఉత్సాహ. చుట్టువాలు కేలఁబూని చూడువిన్నఁ జంపి చే
పట్టువాఁడఁ గ్రీడినంచుఁ బన్నిత్తేరుడిగ్గి వే
పట్టుపట్టి విన్నువాఁకపట్టిమీఁది కేగుచోఁ
జట్టిక్రీడి వెన్కకీడ్వ బాగుమీఱువేలుపా. 139

గద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర లోహితసగోత్ర శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన
నైషధమహాకావ్య రచనాచాతురీధురంధర సద్యశోబంధుర కందుకూరి
వంశ పయఃపారావార రాకాకైరవమిత్ర సుబ్రహ్మణ్యామాత్య
పుత్ర సుజనవిధేయ వీరేశలింగ నామధేయప్రణీతంబయిన
రసిక జనమనోరంజనం బను ప్రబంధరత్నము
నందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

రసికజనమనోరంజనము

చతుర్థాశ్వాసము

క. సిరిపడఁతి యెడఁదనెప్పుడుఁ
గరమలరఁగ గొల్చువారిఁ గడుఁగూరిమితోఁ
నరయుచు నెల్ల జగమ్ముల
వెరవారఁగ బ్రోచుచుండు వేల్పులవేల్పా. 1

వ. వైశంపాయనుం డటమీఁద నడచినకత జనమేజయున కిట్లని చెప్పం దొడంగె నట్లా బూటకంపు నేలవేలుపు నూటిగామాటలాడి యా చేడియలన్వీడ్కొని క్రీడికడకు న్వేడుకమెయిం జనిన వెనుక నన్నెచ్చెకంటి తమకంబు హెచ్చిపెచ్చుపెరిగెడి మరుచిచ్చున వ్రేఁగంబొచ్చిన నెచ్చెలులెల్ల బెల్లుగఁ దల్లడిల్లి యుల్లంబులోని యారటంబు దీఱ నూఱడింపుచుండ. 2

క. పడమటిమల కలుగులలోఁ
నడఁగిన యిరులను గడంక నవలికిఁ దఱుమన్
వెడలెడి వడువున నడిచెను
బడమటికొండకును బ్రొద్దువడఁగెంపడరన్. 3

చ. అదనదితప్పి వేఁడివెలుఁగత్తమిలన్ దడమెత్తుపాముగా
ముదొరవినంపుమంటలనఁ బొల్పగుఁ బడ్మరసంజకావి, పైఁ
గుదిరిన సందెచీఁకటి తగుంబొగయట్లు, చెలంగు నల్లత్రాఁ
చుదడములట్ల చీఁకటులు, చుక్కలొగిం దలమానికంబులౌ. 4

గీ. గొండ్లిసలిపెడి యురవడి గుబ్బలల్లు
జడలగుంపులువీడి యీపుడమి నెల్ల
నలముకొనియె ననంగను నలుపుమిగిలి
కటికిచీఁకటి యెల్లెడఁ గ్రమ్ముకొనియె. 5

చ. అలరెడు రేవెలంది చెలువారఁగఁదాల్చిన కావిరంగుదు
వ్వలువవదల్చి చందురని వావిరిఁబొంౘఁగఁ గోరి మల్లెమొ
గ్గలుగల నీలిచీర మెయిఁ గట్టెననంగను జూడ కొప్పెఁ జు
క్కలగమితోడఁ జీఁకటులు కన్నులపండువుగాఁగ నయ్యెడన్. 6

ఉ. గొంగలు దూలుచున్వడలి గోడలు దూఁకుచుఁ బొంచిపొంచి బల్
సందడిగాకయుండఁ జిఱుసందుల వెంబడిఁ దావుఁ జేరుచున్
సందియమంద కాఱడికి సైఁచుచు సాముల మోసపుచ్చుచుం
జెందిరి కోరుకోరికలఁ జేరి బొజుంగులు దొంగలుందగన్. 7

సీ. తమ్ములకు దాయయౌ జేఁడు తాజగమ్ము
నందుఁ జొచ్చియుంటకుఁగాను ముందుపంపి
నట్టి తెలిగుడారమనంగ నమరెఁ దూర్పు
దెసను దెలివన్నె కలువలు తెల్వినొంద. 8

ఉ. చుక్కలతేఁడు చీఁకటులసూడు వెలుంగులతేని జోడు బల్
జక్కనపుల్గు మొత్తముల సారెకునేచెడువాఁడు చక్కనౌ
మిక్కిలి కంటిదేవరకు మేల్నగయై తగువాఁడు కల్వలన్
మక్కువఁ బ్రోచుతేఁడు మరుమామ కనంబడెఁ దూర్పుకొండపైన్. 9

చ. తఱియను వేటకాఁ డిరులదంౘను కోయిలగుంపుఁ బట్టఁగాఁ
బఱిచి వలన్నిగిడ్చె ననఁ బర్వెను దూర్పునఁ దెల్పు, కోఁజిగు
ళ్లైలుకయి పెట్టినట్టు నెలయింపగుఁ, బడ్డ పులుంగనంగళం
కొలుపగుఁ, గాంచి పర్విడెడు నోయనఁ గోయిల లేగుఁ జీఁకటుల్. 10

చ. కొమరు వెలుంగు రేవెలఁది కొప్పనఁ జీఁకటి, కొప్పుపూలునా
నమరును జిక్కచాల్, నెలయొయ్యారపు రాగిడిబిళ్ళయట్లగున్,
సమకొను కందు లోనిడిన నల్లని జాయన నొప్పు, రాగిడిన్
జమలిగఁ జుట్టుమల్లెలనఁ జందురుచుట్టును దెల్పుగన్పడెన్. 11

గీ. తమినిరేవెలంది యిడుగందంబు మేనఁ
దాఁజలువల ఱేఁడప్పుడు తాల్చెనఁగఁ
దెల్లనయ్యెను జందురుండల్లనల్ల
నెల్లకడలను వెన్నెల లల్లుకొనియె. 12

సీ. నెఱితావులుచెలంగ నిండారవిరిసిన
మల్లెపూవులతోడ వెల్లివిరిసి
కప్పురపుటనంటి విప్పఁబొరలరాలు
కప్రంపుఁబోడితోడఁ గలసిమెలసి
కమ్మవిల్తునిదాయ కాపురంబై తగు
వెలిమలజిగిత్రోడ వియ్యమంది
కలివేల్పునిల్లాలిఁ గసిమెంపుగాంచిన
పాలమున్నీటితో మేలమాడి
మెండుకొనియుండె బువినిండ వెండికొండ
కొండపిండులఁ జెండెడు దండిహత్తి
పిండికలకండ వెలిఁదమ్మి దండఁదెగడి
పండు రేయెండదండులు నిండుఁజిగిని. 13

వ. అత్తఱి నాబిత్తరి చెలికత్తెలతోడ నత్తోఁటలోనుండి నిండుకొన్న పండు
వెన్నెలతెగల సెగలకుం దాళంజాలక. 14

ఉ. చెందొవవిందు దండడినిఁ జిందఱవందఱ చెందికుందఁగాఁ
జిందురుచిందఁ, గొందలముచెందఁగ డెందము కందుఁడందపుం
గెందలిరుం దగందొడుగఁ, గ్రిందుపడందగు పొందికందొగల్
సందడిచిందఁ దుందుడుకు చందముఁబొంది వెలందివందురున్. 15

ఉ. నెయ్యపుటొజ్జ లోఁగఱపి నిచ్చలునాల్కఁ లుపంగ నోరె మొ
మ్మొయ్యన సన్నగించి మదినొంటిగనల్ల జగంబుచుట్టమున్

నెయ్యమునం దలంపుచును నిల్చినవన్నియు మూసఁగా నతం
డయ్యెడ మ్రోలఁగన్న డె నొయారియుఁ బ్రాలెను గన్నుమూయుచున్. 16

వ. ఇట్లాతండు తనకన్నుల మ్రోలసిలిచినట్లయిన మదికలంగి యచ్చెలువ యొక్క నెచ్చెలితో నిట్లనియె. 17

ఉ. వీఁడుగదమ్మ నావలపు వీజేఁడిచేసినవాఁడు, పొన్నపూ
వీడుగదమ్మ లోఁతయిన యాతనిపొక్కిలి కింకనావెతల్
వీడుఁగదమ్మ నన్నిపుడు వేయెదఁజేర్చిన నీతఁడున్నయా
వీడుగదమ్మ నేలఁగల వీడులలోపల మేటి బోటిరో. 18

వ. అని పచ్చవిల్తుని నెఱిచిచ్చునం గ్రాఁగుచు మఱియుం బలవింపం జొచ్చిన నెచ్చెలులు చలువపనులు సేయందలంచి. 19

సీ. చేడియయడుగులఁ జిగురాకులుంచిరి
యింతిచన్నులఁబూవుబంతులిడిరి
పొలఁతితొడల నంటిపొరలనంటించిరి
ముగుదపొక్కిటఁ బొన్నపూవులిడిరి
యువిదవాల్గన్నులఁ దొవరేకులద్దిరి
చానకెమ్మోవిఁ బూఁదేనె యిడిరి
తొయ్యలిచేదోయిఁ దూండ్లను బెనఁచిరి
కొమ్మకేల్గవ విరిదమ్ములిడిరి
యతివ యడుగులోనగు వానికవ్విసాటి
కావొ సరియౌనొయని చూచుకరణిఁజెలువ
చెలులు కావించిరొక్కటఁ జలువపనులు
వానివానిని బోలినవానిఁగూర్చి. 20

వ. అంత నొక్క ప్రోడచేడియ వారలంజూచి 21

సీ. మరుచిచ్చుదరికొని మండెడు నెమ్మేన
వీవనల్చేఁబూని విసరవలదు

కంటికాటుక నీటఁగండైన చెక్కుటద్దంబుల గందంబుదార్పవలదు
వలపుచీఁకటిబెంపువాసిన తుఱుముతేఁటులసంపెగల్బుట్టఁ దలఁపవలదు
బలువిరాళంపుఁగాఁకలఁ గందు చనునిమ్మపండులఁ గప్పురం బలఁదవలదు
దెసల నల్లను బర్వుచు దిటముచెంది
పిక్కటిల్లుచు వెలుఁగొందు చుక్కలదొర
కాయు వేఁడివెన్నెలలంపుఁ గలువకులార
పెట్టవలదు తామరకంటిఁ బెంపుమీఱ. 22

వ. అని యాచిత్రాంగదవంకం దిరిగి. 23

సీ. కైదమ్మి మోముచుక్కలరేని పెగఁగందం జెక్కనఁజెమ్మోలఁ జేర్చెదమ్మ
జారొక్కప్పుచీఁకటిఁ జనుజక్కవలుగుందఁ జానరో కుఱులేల జార్చెదమ్మ
నునుముక్కు సంపెఁగ నూగారుతుమ్మెదల్ బఱలంగ మోమేల వాంచెదమ్మ
మినుకుకాటుకనీట నునుఁజెక్కుటద్దముల్ మాయఁగన్నీ రేల పఱపెదమ్మ
చేయి దామరచెక్కునఁ దీయవమ్మ
ముంగురుల్ జాఱినీకమ్మ మోము మీఁది
కెత్తవమ్మ కన్నుఁగవ నీరొత్తవమ్మ
పలుకువినవమ్మ లేవమ్మ పసిఁడిబొమ్మ. 24

గీ. గట్టువిలుకానినై నను గడియులోన। క్రిందుపఱుపంగఁజాలిన క్రీడియంత వానికిని దుంటవిలుకాని బారిపడఁగ।నీకనినుఁగాచుటొకబరువేనెలంత.

గీ. నేటరేవట నీకమన నేలవేల్పు
మన్ననను జక్కఁబడునన్ని మానువెతల
ననుచు ననబోఁడిఁ గనువేఁడి యంచువలన
నూఱట యొకింతగాన కయువిదమిన్న. 26

వ. తోడి చేడియలతోడ. 27

క. మునుకొని మరుఁడ్డీకై వడి
ననబోఁడి మెఱుంగుఁ జనుల నడుమను పెకకుం
జనకుండ గుఱిగనేయుట
గనవింటికె కన్నులుంపెఁ గాఁబోలుఁజుఁడీ. 28

ఉ. చేతులు తమ్మితూండ్లను-చుఁ జేరినయంచలు కొప్పుజూచి వే
భీతున నల్లమబ్బనుచు వెజ్జనఁ, బంచిన గాలినారు పా
మే తఱుమంగఁ బుప్పొలుతుఁ జేమిటఁ జామను గెల్వ లేమిఁ ద
ర్వాత నెమళ్ళఁగూర్చెఁ బగవానికొమారుని వారువంబులన్. 29

వ. అనిచెప్పి యప్పుడు చెవులుచిల్లులువడఁ గడుఁగూయు కోయిలలు
మొదలయిన వాసంగూర్చి పేర్చిన కినుక పెంపున నిట్లనియె. 30

సీ. ఒరులపంచలఁ జేరి యున్నట్టికోయిలా
యెందుకునీకింత యెర్రిపాటు
నిలువఁజోటును లేక నింగి వ్రేలెడు చంద
మామ నీ కేల ద్రిమ్మరితనంబు
చచ్చిచావనివాని చాటుననున్నట్టి
మరుఁడ నీ కేటి కీమండిపాటు
కదిసికొమ్మలపాల బ్రదుకఁగాంచిన తుమ్మె
దా యేల నీకింతయదరిపాటు
మీకుమునుబోలె నిపుడు మా మెలతతోడిఁ
యొక్కమాటనుంటయును మోమోటమియును

లోని చుట్టఱికంబును జానుమీఱు
చూపుచెలికారమును గొంతచూడవలదె. 31

క. కలువలదొర యల్లుఁడవై
కలువలె పూవులుగఁ దాల్చు కరమలరెడు నీ
కలుకమెయి నక్కటకటా
యళుకొందిన కలువకంటి నలఁచుటతగునే. 32

వ. అని మంచిమాటల నెంతవిన్నవించిన సించువిల్కానివలన నించు
కంతయు నక్కటికంబుగానక కటకటంబడి పడంతియా వెఱవిల్తునిట్లు
దూఱందొడంగె. 33

ఉ. ఒజ్జలకాపురంబు మొదలూడఁగఁద్రొబ్బిన శేయిద్రిమ్మరిన్
బజ్జను జేర్చికొంటివఁట ప్రగ్గడగాఁగను గన్నతల్లులన్
విజ్జనపీడనాడిచెడి వేఁబలుగాకులఁ గూడుపుట్టు గు
డ్లిజ్జగమందు నీకుడడమేయఁట యింతులదోసమెట్టిదో. 34

గీ. చేతఁ జెఱకువిల్లొక్కటి చిక్కఁబట్టి
కంటఁబడకుండఁ బూఁదూపుగములు నాటె
దేల నికమీఁదఁ దూపులు నేలఁగలియఁ
బీల్చినీవిల్లు వేళ్మెడిఁ బిప్పియిసుదు. 35

గీ. తోడఁబుట్టినదనియైనఁ జూడకెపుడు
నీకు తల్లియిల్సిరిగూల్చి నీదుపగతు
కడనుదలమానికంబయి గరువపడెదు
నెలను జెలిఁజేసికొంటచేఁ దులువవీవు. 36

గీ. అని మరు మఱియుదూఱఁగ నతివయొకత్తె
కంటఁబడకుండు మరునేలకఱకులాడ
మింటఁగడుమండు నెల చానమేనుగాఁడ
ననుచుమరలింపఁ జందురుఁగనుచుఁ బలికె. 37

గీ. ఒకటి రెండువాఁడులు చెల్లియున్నవాఁడె
చూడరాదని సినుఁ బెద్దలాడుచుండ
పెద్దవాఁడవై మిన్నందిపెలుఁగునిన్ను
జనులకుఁ జూడవచ్చునే చందమామ. 38

గీ. తమ్మికంటియటంచు మాతల్లిరుబోఁడి
పలుకమెయినలంచెద వేమి యట్టుకాను
కలువకంటియెసుమ్ము మాకలికిమిన్న
కసికరముచూపి కావుమో కలువఱేడ. 39

చ. సిరికిసిదోడఁబుట్టువయి చెన్నుగ వెన్నునకు న్మఱందివై
యరపదిమోములున్నదొర కౌదలసందపు మానికంబవై
మరునకు మేనమామవయి మన్నన నత్రికి ముద్దుపట్టివై
కరమలరారు నీకిటులు కల్కులనేఁచి కలంచఁబాడియే. 40

చ. ఒరులకుఁజేరదవ్వగుచు నొజ్జలకొంపనుదీసి తమ్ములం
గరము బడల్పఁ జంబజుపి కాంచినతండ్రికిఁ బోటు తెచ్చి వం
కరతనమల్ల చిన్నపుడె కాంచి కరంబు నునీవు రేయిత్రి
మ్మరివసి పేరుపొంది యిఁక మన్ననఁజూతువె యాఁడువారలన్. 41

మ. కడలివ్వార్వ్వపు టగ్గితోఁబాడమి వీఁకనీ శ్మతి వేవెల్గు నె
క్కుడుకాఁకంగడువాఁడిమిన్నిలనెలం గూడందగంజాలి యె
వ్వడుఁ బెన్నప్పపు గాముకోఁటల విసంపుంజిచ్చుకున్ పైఁచి యా
పుడమిన్నిన్నులుముట్టు నీకుఁ జలువల్ పుట్టంగ నెట్లబ్బెడున్. 42

సీ. నీదువెలుంగులు నెఱకాఁకలౌటను
జాలనీరగుఁ నెఱతాలె తెలుపు
నీవడతకరంబు నీతంబు తప్పాట
నువిదఁగోల్పడిన నీయొజ్జ తెలుపు

సీదువెన్నెలగముల్ నెఱివాఁడులౌటను
దలవాల్పు తమ్మిమొత్తములె తెలుపు
నీరూపు చూపఱికోరువరాకుంటఁ
గవవిడియేగు జక్కవలె తెలుపు
నిట్టినీవలన ను మేల్మి యెట్లుగలుగు
పరగనీరూపు నానాఁట సన్నగించి
పిదపఁ బదియాఱుభ్రవయ్యలై పెద్దపాము
నిన్నుమ్రింగిన నెలఁతల నెగులుదీఱు. 43

వ. అని చందురుందూఱి యుల్లంబు జల్లన మెల్లన మేనెల్లఁ జల్లులువోవఁ బెల్లుపీచు చల్లగాడ్పుఁగూర్చి యుల్లన నిట్లనియె. 44

గీ. లేడికన్నులుగలది యీ లేమమిన్న
లేడి నెక్కుచుఁ దిరిగెడువాఁడవీవు
నిట్టి చుట్టఱికంబుండ నింతి సేచఁ
దగునె తనకీవె యునురని తలఁచియుండ. 45

చ. జగమునకీవుకీడు గడుసల్పెదువంచును దమ్మిచూలి నె
వ్వగనిను నొక్కమూలఁ బడవైచెను దానవడంగకున్న నిన్
దగమెసవంగఁ బాములకు నాల్కలు రెండొనరించి వానికిన్
జగమున వేయియేఁడులుమనన్ బ్రదుకిచ్చెనుగాదె పయ్యరా. 46

వ. అని యెల్లయెడలఁ బిక్కటిల్లి మిక్కుటంబుగాఁ బెక్కువగలఁ జెవులు వగుల నఱచుచుండు గండుఁ గోయిలలు లోనగువానింగూర్చి యిట్లనియె. 47

సీ. కొమ్మలనదలించు కూళపయ్యెరపిన్న
చలపట్టినిన్నుఁ బాములు మెసంగ
కాకిమూఁకలలోనఁ గలసిమెలంగుచు
గేరుకోవెల నీదు నోరుపడను

పండ్లకొఱుకుచు నిల్వక యెగసిపడెదు
చిలుకనీబ్రతుకెల్లఁ జెల్లఁగలయ
పురుటింటిబూచులపోల్కి నివ్వెఱఁగొల్పు
తుమ్మెదానీత్రుళ్ళు తుప్పలెక్క
గంతులిడుచును దెరువర్లఁ గలఁచుచుండు
నెమ్మి నీయాటలెల్లను నేలఁబడను
నీళ్ళు నములుచు మగువల నెగులుపఱచి
నిక్కు రాయంచ నీతిండినీరుగాను. 48

వ. ఇట్లు దూఱుచుండ. 49

ఉ. పిట్టలు గూసెఁ జీఁకటుల పెంపెసఁ బాసె మెఱుంగు రిక్కచాల్
బిట్టుగ మాసె జక్కవలు వేడుకనొండొరుఁ డాసెఁ గల్వతె
ప్పట్టునఁ దెల్వివాసె వెతవాసిన తమ్ములు పొంగి తేంట్లకున్
నెట్టనవిందుచేసె విలునేర్పున మాసె మరుండు వేఁకువన్. 50

గీ. వెచ్చకాండ్రమదుల వేడుకడిందంగ
పాఱులలరి పగటిపనులకడర
వడిగఁ గాఁపువారు పనిపాటలకుఁ బోవ
తూర్పు కొండమీఁదఁ దోఁచెఁ బ్రొద్దు. 51

ఉ. క్రిందటినాఁడె యట్లరిగి క్రీడిషయింగడువాలుఁగంటికిన్
డెందము చిక్కియుంటయును డీల్పడి పెన్వలనంతనింతిదాఁ
గుందుచునుంటఁ గ్రీడి యిటకుం బనిమీఁదను వచ్చియుంటయున్
గుందునఁ జిత్రవాహునకుం దగఁ దెల్పెను జిల్కలర్మిలిన్. 52

చ. తెలిపినఁ గొంత సేపు మదిఁ దేఁకువమాలియుఁ దెల్విఁ గాంచుచున్
మెలపునఁ గ్రీడియల్లుఁడగు మేలిపుడే యొడఁగూడఁ జేసికో
వలెనని యెంచి ప్రగ్గడలఁ బంచెను గవ్వడిపాలి కప్పుడే
వలసిన మాటలం గఱపి వారిని వీటికిఁ దోడితేరఁగన్. 53

క. తగువారల వెంటంగొని
ప్రగడలుచని క్రీడిఁగాంచి వరుసగఁ బలుకం
దగుపలుకులాడి విందుగ
నగరికి విచ్చేయ వేఁడ నగుచునతండున్. 54

క. గారవమునఁ దమ్మొందొర
వారటుప్రగ్గడలఁబంచి వాసిగఁ బిలువం
గారాకుండుట తగదని
కూరిమి నేనుంగు నెక్కి గొబ్బునఁగదలెన్. 55

గీ. ఆముశేనుఁగుపై నెక్కి యర్జునుండు
రాచనగరికిఁ బోవుచోఁ జూచువారు
వేయికన్నుల వేలుపు బిడ్డఁజూడ
వేయికన్ను లెవలెనంచు వింతపడిరి. 56

గీ. పొడుపుఁగొండమీఁదఁ బ్రొద్దువెల్గెడునట్లు
వెలుఁగుచతఁడు వీట వెడలునపుడు
మెలఁతుక లపరంజి మేడలపయినుండి
యలరువానగురిసి రతనిమీఁద. 57

గీ. క్రీడివేంచేయుచున్నట్టి జాడ తెలిసి
వడిగఁ దగువారితోఁజిత్రవాహనుండు
గారుపై నెక్కి యెదురేగి గారవమునఁ
దోడుకొనితెచ్చి విడిదిలో దొరనునిల్పె. 58

గీ. విడిదిచేరినపిమ్మట వేడ్కమీఱ
నేకతపుటిల్లుచొచ్చి వారిరువురింత
మంతనంబున నేమేమొ మాటలాడి
యొగు దెంచిరి నవ్వొకొం చివలకపుడు. 59

వ. అంతనంతసంబునఁ జిత్రవాహనుండు తగుపోఁడిమిఁ గ్రీడినివీడుకొని తనయింటికివచ్చి పెద్దబంజెచ్చెరరావించి పెండ్లికిదగిన మంచిముహూరుతంబు పెట్టుఁడని కట్టడయిడి యూరుగైసేయఁ జాటంబంచిన. 60

సీ. కస్తురిపన్నీటఁ గలయంపిచల్లించి
గోడలుజవ్వాజి తోడనలికి
ముగ్గులుకట్టాణి ముత్తియంబులఁబెట్టి
నెలతాలతోడఁ దిన్నియలువైచి
డంబైన పగడంపుఁ గంబముల్నాటించి
తెల్లగ్రొవ్విరులఁ బందిళ్ళువేసి
తోరంపుఁబచ్చలఁ దోరణంబులుగట్టి
రతనంపుదివ్వెలు జతనుపఱచి
కలయబంగరుపని మేలుకట్లుకట్టి
వాడవాడల హారాంబట్టు పడగలెత్తి
తావులమెఱుంగుఁ గురువేళ్ళ దడులుకట్టి
వీడుకైసేసి రెలమినవ్వీటివారు. 61

గీ. పెండ్లిపనులెల్లఁజేయించి పేర్మితోడఁ
జుట్టములనెల్ల రావించిసొబగుమీఱ
విడిదిలోవలసినవన్ని వెసనమర్చి
లగనమిదెడాసెనని వేఁడు తగఁగఁబలుక.

క. తలయంటుకొనఁగఁ దఱియని 62
చెలియొక్కతె క్రీడితోడఁ జిలుకయెలుంగుం
గలకలమనినగు జిలిబిలి
పలుకుల వలపొలయ విన్నపంబొనరింపన్. 63

క. ఇదెవత్తు మీవుపదమని । కదలి యనుఁగుఁ జెల్మికాని కైదండం బెం
పొదవఁగఁగొని విచ్చేఁడు । కదిసెంజలకంబులాడు గరుడలచవికెన్.

వ. అట్లు కదిసియచ్చట నెచ్చెలిమికానితో ముచ్చటలాడుచుండ. 65

చ. పలుకులలాగు నెమ్మొగము బాగును మీసము నూగు నొక్కటై
యలరుటకోర్తె యబ్రపడి యప్పటి పాటునిఁగా నెఱింగి న
చ్చెలిగమిఁజేరిచెప్పె మనచెంగటముట్ బుపుదోఁటనేగిమిం
బలికినయల్ల బూటకపు మాటలమూట యితండెయంచటన్. 66

క. తనగుట్టు బయలఁబెట్టక। పనిచేయఁగ నోడయఁడెంత వడిగలవాఁడే
ననబోఁడి గుట్టరయ నీ। యన సింగారించి పంచెనని నగిరిచెలుల్. 67

ఉ. ఆయెడ నింతియోర్తు మదినాఁగకకోర్కులు క్రేళ్ళుదాఁట నే
మోయనఁబోవు నెచ్చెలిని మోవిపయిం జిఱునవ్వు మొల్క లే
పై యిగురొత్త గన్నయిగ నల్లనమానిచి జాఱుపైఁటఁజం
దోయికిఁ దార్చుచుంబలికెఁ దొంగలిఱెప్పల నొప్పలీనఁగన్. 68

గీ. మేలుగూర్చినవారికి మేలెకలుగుఁ
గావునను మనమీజన్నిగట్టు నిపుడు
తోడఁబెండ్లికొడుకుఁజేయఁ దోడరవలయు
మనువుకూర్చినపనికిఁగా మగువలార. 69

గీ. అనిన ముసిముసినగవుల నల్లఁబూని
యొండొరుల మోములనుజూచి యొక్కరొకరు
కన్నుసైగల నేమేమొ యెన్నుకొనిరి
క్రీడియునుగూర్మి సంగడికాఁడునంత. 70

గీ. తేటరతనంపుముక్కలిపీట తెచ్చి। వింతకపురంపుఁ బొడులతోఁ బెట్టినట్టి
ముగ్గులోపలవేయంగబుడమితేఁడు।వచ్చికూర్చుండెనద్దానిపై నినవుడు

సీ. కురులు చిక్కులుతీసి క్రొత్తసంపెఁగనూనెఁ
దలయంటెఁ జిలుకలకొలికియోర్తు
పచ్చకర్పము చాయ పనవునమేదించి
నలుగిడెనెమ్మేను నాతియోర్తు

మంచిగంధపుఁదావి మించిగుబులుకొన
నటకలితలనిడె నతివయోర్తు
బంగారుబిందెలఁ బన్నీరుగొనివచ్చి
జలకంబులాడించెఁ జెలువయోర్తు
నీరుముమ్మాఱు తలచుట్టు నెఱయఁద్రిప్పి
తడవుమనుమని దీవించెఁ బడఁతియోర్తు
రతనములపీట దొరదిగి రాఁగనెదుట
నిలిపె బంగరు పావలు నెలఁతయోర్తు. 72

సీ. జిలుఁగుజెంద్రిక వన్నె చేలచెఱంగునఁ
బెన్నెరు లడిరొత్తెఁ గన్నెయొకతె
గమగమవలపులు కసలుమించుకొనంగఁ
జూసరుల్ సిగఁజుట్టె బోటియొకతె
పెళపెళలాడు దువ్వలువపింజెలుపెట్టి
వెసఁజేతికందిచ్చె వెలఁదియొకతె
రతనాలపనిమేలి రవణంపుగుంపులు
నెమ్మేనఁగీలించెఁ గొమ్మయొకతె
పొలఁతియొక్కతె జవ్వాజిపూసెమేనఁ
జెలువయొక్కతె పన్నీరుచిలికెఁబయిని
పూసురటివీచెఁ దలిరాకుఁబోఁడియొకతె
నిలువుటద్దమొక నెలంత నిలిపెమోల. 73

గీ. ముద్దుకస్తురినామంబు దిద్దెనొసటఁ
బెండ్లి పల్లకిలో నెక్కి విడిదివెడలి
యరిగె వియ్యపువారింటి కచటమున్నె
మించుబోండ్లు చిత్రాంగదఁ గొంచుఁబోయి. 74

సీ. చలువనెలఱాల జలకంపుశాలలోన। మేలిమిపసిండిపీటపై మెలఁతనునిచి
తేటపఱ్ఱెకమునఁ గెంపుదివ్వెపెట్టి। జవ్వనులు పాటపాడి నివ్వాళియియ్య.

ఉ. పయ్యెదజాఱఁ జెక్కుఁగవపై జిఱుచెమ్మటలూరఁ బూనరుల్
కయ్యముగోర లేఁగవును గబ్బిచనుంగవ దూఱ జాఱు కొ
ప్పొయ్యన వీపుఁజేర వెసనూర్పులు పైపయిఁ గ్రమ్మ దేరఁ దా
నయ్యెడ నింతియోర్తు తలయంటఁదొడంగెను వాలుఁగంటికిన్. 76

ఉ. పాయనివేడ్కఁ దావి వెలిఁబర్వఁగ సంపఁగినూనె యంటి క
ప్పై యిరిగుంపు పెంపు గెలువంగల నిద్దపు సోగపెన్నెరుల్
పాయలుతీసి దువ్వి చెలువమ్మగఁ జిక్కులువాపె నింతియో
ర్తాయెడ లేఁత కెంజిగురుటాకుల గేరెడు కేలుఁదమ్ములన్. 77

గీ. పునుఁగుజవ్వాది మేదించి పెనఁచినట్టి। తావికుంకుముపొళ్లతోఁ దలిరుఁబోఁడి
మేననలుఁగులు వెట్టెను మెలఁత యోర్తు। గబ్బిగుబ్బల వ్రేఁగునఁ గౌను వడఁక.

గీ. సోలి సంపఁగినూనెచే సొమ్మసిలిన। పెన్నెరుల నెఱుతుమ్మెదపిండునకును
వెసను సేదతేర్చ గమందు వేయుకరణి। గురులకటకలియిడె లతకూన యోర్తు

గీ. పసిఁడిబిందెలఁ బన్నీరు పరుసనించి
చెలులు రతనంపుగిండ్లతో జలకమార్ప
నెఱులవెంబడి దిగజాఱు నీరుపోలెఁ
గ్రొమ్మెయిలు జోరునను వానగురియునట్లు. 80

చ. తలతడియొత్తె నొక్కచెలి తాఁ బెడఁగుం దెలిపట్టుబట్టచేఁ
గలపము మైఁబలందె నొకకన్నియ కస్తురిబొట్టువెట్టెఁ దా
వెలఁదుక యోర్తు నెన్నొసట వేసలిఁ బూవులుచేర్చె నింతియో
ర్తెలమి నలంత యొక్కరితె యింపుగఁ గాటుకతీర్చెఁ గన్నులన్. 81

గీ. విలువరతనంపుఁ దొడవులు వెట్టి మేన
జిలుఁగుబంగరు కెంబట్టు చేలఁగట్టి

చెలులుగై సేయ నెలమిత్రోఁ జెలువనపుడు
పెండ్లికూఁతును జేసిరి పేరటాండ్రు. 82

వ. అంతఁ బెండ్లిచావడియందు. 83

క. లగనమిదె పెండ్లికూఁతును । నగుఁ దేవని యొజ్జబాపనయ్యలు చెలులన్
మిగులందొందరపఱుపఁగ । ముగుదలు పరుగెత్తి రంతిపురికినినొటకన్.

చ. అడుగుల కెంపుడాల్పుడమి యత్తఱినొత్తకయుండ నెజ్జనో
మడుఁగులు కాళ్ళకుంబఱుచు మాడ్కినిబర్వఁగ నిల్వుటద్దముల్
బడిబడిఁ జెల్మికత్తియలఁ బ్రక్కలనిబ్బడిఁజేయ సిగ్గుతోఁ
బడఁతుక పెండ్లితిన్నెకడ వచ్చెను నెచ్చెలిపిండు తేరఁగన్. 85

గీ. కలికినెమ్మోము చేపకిఁ గానిపించ
కుండ ముత్తైదువ ల్తెరయొండుపట్ట
వెలసెనయ్యది సిందురేవెల్గునకును
మిగులమాటగు మేటిక్రొమ్మొగిలుకరణి. 86

క. నలుఁగడల వాయిదమ్ములు। చెలఁగంగాఁ బేరటాండ్రు సేసలుచల్లన్.
బలుదీవనలిడఁ బాఱులు। పొలుపుగఁ జనె బెండ్లియరుగుపొంతకుఱేఁడున్.

క. కొమరాలినప్పుడట నే। మముతో నానేలఱేఁడిమాంకన్యాం తు
భ్యమహం సంప్రదదేయని। యమరంగా దారపోసె నల్లునకెలమిన్.

క. తెఱవలటుమీఁద మెల్లన తెరనువంప
మిగులసిగ్గున ముగుదయు మొగమువంచె
మగువచెలువంబుఁగనఁ గ్రీడి మొగమునెత్తె
బచ్చువింటిని మరుఁడును బైకినెత్తె. 89

గీ. పడఁతిమిన్నలు తెరనల్లవంచినపుడు
కనులు మిఱుమిట్లుగొనఁ దళుక్కుమనియెఁ జెలువ
బయలఁ గాఱుక్రమ్మిన గొప్పమొయిలునుండి
మించివెలువడు క్రొక్కారు మెఱుముకరణి. 90

గీ. తొయ్యాలి పిసాళి చూపులన్ దూపుగముల
నోంగానాటియుల్ల ముజ్జూఁతలూఁచి
క్రీడిపయిని వ్రేల్మిడి నిండు గెలుపుగాంచి
విరులవిల్తుఁడు కోయని పేర్చియార్చె. 91

చ. సరగునఁ గొమ్మనెమ్మొగము చాయలకుంజని నేదతేఱి ని
బ్బరమగు తేనిచూపుగవ పైకొకచోటికి సాఁగఁజూచియున్
గురులనుచిమ్మచీఁకటిఁ దగుల్కొనియాడకె దారితప్పి బల్
మురిపెపు నవ్వువెన్నెలవెలుంగున వచ్చుచునుండెఁ గ్రమ్మఱన్. 92

ఉ. వేఱొకచోటికిం గదల వేమఱువెల్వడి యొందుఁబోవఁగా
నేరక క్రమ్మఱన్మొగమునే వడిఁజేరెను చూపుమొత్తము
య్యారపుఁ జన్నుఁగొండలను నవ్వలఁ దవ్వులఁగాంచి వాసిఁ బొం
గారఁగ నానవాలుగొని గంతిడి పాయకనిల్చె నచ్చటన్. 93

వ. అటుపిమ్మట. 94

చ. మురుగులుజాఱఁ జెమ్మటలు ముద్దుమొగంబునఁగాఱ ముత్యపు
న్సరులొకయోరఁజేరఁ జిఱునవ్వులు మొల్కలుదేర నంటుఁజో
ళ్ళిరుదెసలందుఁ జెక్కులపయి న్వడిఁదూఁగుచు డాలువాఱ నా
దార తలఁబ్రాలువోసె నలతొయ్యలి యాఁదలమీఁద దోయిటన్.

ఉ. కౌనసియాడ ముంగురులు గ్రక్కునఁ జెక్కులమీఁదఁగూడఁ బెం
పూనిన గుబ్బదోయి పయినొక్కట పేరులు త్రొక్కులాడఁ బై
పైని బయింటయాడ నునుబంగరుగాజులు షట్టుపీడ నా
చానయుఁ గ్రీడిమీఁదను వెసం దలఁబ్రాలనుబోసె దోయిటన్. 96

క. మదిలోపలఁ గలకూరిమి
నిదె నేఁబయిచేయియగుదు నిదె నేనగుదున్
వదలక కనుఁడనుక్రియ వా
రోడుగక తలఁబ్రాలుపోసి రొండొరులపయిన్. 97

గీ. ఒండొరుల మేనుసోఁకుట నొక్కసారి
కన్నెకును జేనికిని మేను గగురుపొడువఁ
దాళిఁగట్టె నాతఁడు జవరాలిమెడను
నేలవేల్పుల దీవనల్నింగిముట్ట. 98

గీ. అగ్గినలకొల్పి మఱి వారలందులోన
నేయివేల్చిరి పిమ్మట నేలతేఁడు
పట్టి సన్నికల్ ద్రొక్కించెఁ బడఁతిచేత
నంతఁ బేలాలువ్రేల్చె నయ్యింతిమిన్న. 99

సీ. ఎలుఁగెత్తిపాడెడి యింపైనపాటలు
గండుఁగోయిలపిండు గరువమడఁప
పలుకునవ్వుకుతోఁచు పల్వరుసలడాలు
నలువలంకులను వెన్నెలలనింప
పల్లెమందలిదివ్వె బటువైనమగరాల
మెడ పేరులకుఁ గెంపుబెడఁగుగూర్ప
మేనిబంగరునిగ్గు మేలిమిబంగారు
పళ్ళెరంబునకును బసిమిరొయునఁగ
వారిమోముల కెనరామిఁబట్టి నెలను
దిగఁదుడుపుపెట్టు కైవడి మొగములకును
జెలికిఁ జెలువునకైదువ లలరువేడ్కఁ
గప్పురపుటారతులనిచ్చి రొప్పుమీఱ. 100

గీ. మొదటినాఁటితంతు ముగిసినపిమ్మట
బాకెనయును నాగవల్లిమఱియు
వేఱ జరగవలయు వేడుకలెల్లను
వరుసజరిగె నెల్లవారు చెలఁగ. 101

గీ. నాగవల్లియు లోనుగా నడచినంతఁ
బెండ్లినాఁడులు గడువంగఁ బేర్మితోడ
నాలుఁగుగలను గలుపంగ నపుడుతలఁచి
మేటివేడుక నాలవనాఁటిరేయి. 102

సీ. కమ్మతావులుగ్రమ్ము కపురంపువిడెములు
పసిఁడిపళ్ళెరములఁ బొసగనుంచి
కస్తురి జవ్వాజి గంధంబుఁ బన్నీరు
రతనంపుగిండుల రమణనుంచి
పటికంపుగోడల పజ్జనిర్వంకల
నిలువుటద్దంబులు నెలవుకొలిపి
పగడంపునునుఁగోళ్ళ పచ్చలపీటపై
వట్టివేళ్ళసురటి పెట్టియుంచి
వెండితబుకులఁబండ్లు వేర్వేర పెట్టి
గొప్పరతనంపుదివ్వెలు గుదురుపఱిచి
మేలిచొక్కపు బంగారుమేడలోని
వింతగదిని సింగారించి రింతులంత. 103

గీ. పడకగదిలోని రతనంపుఁ బసిఁడికోళ్ళ
దోమతెర పట్టెమంచంబు పై మెఱుంగు
టంచ దూదిపాన్పునఁ బవ్వళించియుండె
నతివరాకను మదిఁగోరియల్లఁ డేఁడు. 104

వ. అంతకమున్న. 105

చ. కలపమలంది నెన్నొసటఁ గస్తురిబొట్టమరించి చేరలన్
గొలువఁగజాలు కన్నుఁ గవకుందగఁగాటుకవెట్టి క్రొవ్వెదన్
వలపుగ్రమ్ము పూసరులు వావిరిఁజుట్టి పసిండిపుట్టముం
జెలువుగ గట్టి చెల్వఁగయిసేసిరి సొమ్ములువెట్టి నెచ్చెలుల్. 106

గీ. చెలులు కయిచేసి తరసింప సిగ్గుకతనఁ
బఱఁతినెమ్మోమువంచి తానఁకువకున్న
బుద్ధులనుజెప్పి మఱిమఱి బుజ్జగించి
ప్రావుబోఁడులు బలిమిమైఁ బాదిగిపట్టి. 107

క. ననబోఁడి నొకటలాగుచుఁ
బెనిమిటికడఁ జేర్పఁదివురవింతగనాజ
వ్వని తాఁబోక పెనంగినఁ
గనుఁగొని యొకచెల్వ యనియెఁ గన్నులనగుచున్. 108

గీ. ఇచట మాతోడఁ బెనఁగిన నెవ్వరిందుఁ
జూచిమెచ్చెదు రాతండచూచిమెచ్చు
బులుపుతీఱంగఁ బడకింటిపొంతఁజేరి
వెనుకతీయక మగనితోఁ బెనఁగరాదె. 109

క. అనుటయు సిగ్గును జెలిపై
గినుకయుఁ జిఱునవ్వునొకట గిరికొన నపుడ
న్ననబోఁడి నట్టెవైచెను
గనుదోయిం గెంపుదోఁపఁ గై విరిదండన్. 110

గీ. చెలిమికత్తెలు ముందుకు సిగ్గొకింత
వెనుకకునుద్రోయ మెల్లన వెలఁదినడిచి
పడకయిలుచేరుతఱి మొలబంటిసిగ్గు
ముంచి జాలువాఱుచుఁ దలమున్కయయ్యె. 111

క. మిక్కిలి సిగ్గునమునిఁగిన
యక్కలికింబాన్పుచేర్చి యాచెలువల్దా
మొక్కొక సాకునవడిచిన
నక్కొమ్మయు మోమువంచి యళుకుచు నిలిచెన్. 112

గీ. అంతటను గ్రీడి ముద్దియ నల్లఁజేరి
మేనుచెమరింపఁ గెంగేలు మెల్లఁబట్టి
ముగుద విరిపాన్పుపయికి రాఁదిగిచికొనుచు
వంచుకొనియున్న నెమ్మోము పయికినెత్తి. 113

క. వలపుబయల్పడముద్దిడి
వెలఁదుకతోఁగూడి రేయి వేడుకనుండన్
బెలుచనఁ గొక్కొ-రొకోయని
వెలుపలఁ దగఁగోళ్ళుకూసె వేఁకువ తెలియన్. 114

గీ. తడవు రేజేనితోడను దనరియుండి
వెడలఁబోమెడుతఱిని రేవెలఁదివిప్పె
కొప్పునందుండి దిగజాఱి కూలినట్టి
విరులబంతి నాఁ దోఁచె వేఁగుఁజుక్క. 115

చ. పగలొనరించుపాటిదొరవచ్చి దెసల్ వెసఁ గ్రమ్మనంచు నె
వ్వగఁదనతేజుగోలుపడి పాఱెడు దుక్కల జేనిఁజూచి లో
దిగులునఁ దెల్వెఁబొసెననఁ దెల్లపడెం గడురిక్కగుంపులున్
సొగసగునింటిదివ్వెలును జుక్కలతోడను తెల్వెగోల్పడెన్. 116

గీ. జగముచుట్టంబు రాకకుఁ జాలనలరి
పుడమివేల్పులు దీవించునుడువులనఁగఁ
జెవులపండువుసేయుచుఁ జెలఁగఁజొచ్చెఁ
గరముఁ బులుఁగులరొద శెల్ల కడలయందు. 117

గీ. ఇరులవేఁటాడఁ దొలుదొల్త నేసినట్టి
చిచ్చుఅమ్మనఁదూర్పునఁజెలఁగెఁ గెంపు
మలలకలుఁగుల దూఱెడు నెలుఁగులట్లు
చీకటులు కొండబొఱెయలు చేరఁబొఱె. 118

గీ. తమ్మిచెలికాఁడు చీఁకట్లదటుమువాఁడు
కలువగుంపులసూడు ఱేవెలుఁగుజోడు
గాములకు నెకిమీఁడు జక్కవలఱేఁడు
పొడుపుఁగొండను జూపట్టెఁ బ్రొద్దుపొడవ. 119

గీ. అంతకంతకు వింతయొయ్యారమమర
నరమరలు లేని వలపుల ననఁగిపెనఁగి
చెల్వుఁడును జెల్వయును గూర్మిచెన్నుమీఱ
హాయిగానుండిరచ్చోట నాఱునెలలు. 120

క. ఈలోపల నాతొయ్యాలి
చూలాలయ్యెను మగండుఁ జుట్టములు నెదన్
హాళింబొందఁగఁ దండ్రియుఁ
జాలఁగొలమునిల్పునంచు సంతసపడఁగన్. 121

చ. చను మొనలు నల్లపడియెను
జనఁజన వేవిళ్ళు హెచ్చెఁ జవిమంటిపయిన్
గనసయ్యె నెలలునిండినఁ
గనియెనుముద్దుల కొమారుఁ గన్నియయెలమిన్. 122

గీ. పుడమివేల్పులిడిన మంచిముహూర్తమందు
బభ్రువాహనుండనుచును బాగుమీఱఁ
బేరువెట్టిరి యాపసిబిడ్డ కెలమిఁ
బెరుగుచుండె నతఁడు తాతయిరవునందె. 123

క. అని వైశంపాయనుఁడిటు
జనమేజయునకుఁ గరంబు సంతసమెదఁగో
వినయఁగ జిత్రాంగదకత
వినిపించిన వినియతండు వేడుకఁ బొదలెన్. 124

కందము. ముక్తపదగ్రస్తము.

సిరిఁజ్రోమ్మనఁ దాల్చినదొర
దొరలేనిబలిమిఁ బగతురఁదునుము వెరవరీ
వెరవఱినవారిఁ బ్రోచెడు
గరువా, గరువంబులేని కఱకులవేల్పా. 125

తోటకవృత్తము.

పొలుపొందిన బీరముపూనిజగం
బులనెల్లను నేఁచుచు ముద్దియలా
ర్వలలిం జెఱఁబెట్టిన రావణు నా
దలతెల్లనుద్రుంచిన దండిదొరా. 126

గద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర లోహితసగోత్ర శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన
నైషధమహాకావ్య రచనాచాతురీధురంధర సద్యశ్శోబంధుర కందుకూరి
వంశ పయఃపారావార రాకాకైరవమిత్ర సుబ్రహ్మణ్యామాత్య
పుత్ర సుజనవిధేయ వీరేశలింగ నామధేయప్రణీతంబయిన
రసిక జనమనోరంజనం బను ప్రబంధరత్నంబు
నందుఁ సర్వంబును జతుర్థాశ్వాసము
సంపూర్ణము.

శుద్ధాంధ్రభారతసంగ్రహము.

By

K. VEERESALINGAM

శ్రీపరబ్రహ్మణేనమః

పీఠిక.

చ. సిరియొక యింత చేకుఱుటచేతనె మత్తిలి ముందు కీడు మే
ళ్ళరసెడివాఁ డొకండు గలఁడంచుఁ దలంపక పెక్కుదోసముల్
జరపెడి వారినేన్ దగుదొసంగిడి పిమ్మటఁ బ్రోచువేల్పు దా
సరగున నేలుఁగాత గురుసామిని వేంకట సుబ్బరాయనిన్.

సీ. ఏవాఁడు జగముల నెల్లను నొక్కటఁ దలఁపులోననె తాను గలుగఁజేయు
నెవ్వాఁడుకనఁబడ కల్లచోటులనుండి యన్నింటిననయంబు నరసిప్రోచు
నెవ్వాని యిచ్ఛమై నెల్లమైతాల్పులు దివికినేగుదురు బొందిగమిఁ బాసి
యెవ్వఁడు నెఱిఁదప్ప కెపుడునుండెడివారికెన్నఁడుఁదఱుఁగనియెలమిఁగూర్చు
నట్టివేలుపువాకొన నలవిగాని కనికరంబున నెనలేని కలిమి యొసఁగి
రమణఁ గొల్ల వేంకట సుబ్బరాయసెట్టి నతనితమ్ముని గురుసామినరయు గాత.

క. బటువు జగమ్ములఁ గలయ, న్నిటికిని దొరయైన యట్టి నెఱవేలుపు వేం
కటసుబ్బ రాయసెట్టిని, దిటవుగ గురుసామి సెట్టిఁ దిరముగమనుచున్.

సీ. ఏవారియింటి పేరిజ్జగంబునఁదొల్లి గుఱ్ఱము వారని కుదిరియుండి
కొల్లగా రోయావిఁగోరు వారలఁదన్ప గడను గొల్లావారుగాఁగ మాఱె
నెవ్వరి కొలమునకెల్ల సింగనసెట్టి మొదటివాఁడయి పేరు మోచియుండె
నెవ్వారి తాత పేరెన్నికకును నెక్కి సుబ్బరాయలుసెట్టి సొబగుమీఱె
మిఖుల సరివారిలోన గారవముఁగాంచి, యొసఁగినట్టి వేంకయసెట్టి యెవరితండ్రి
యట్టివేంకట సుబ్బరాయలునుదమ్ముఁ, డై నగురుసామిసెట్టియునలరుచుంద్రు.

చ. అడవిమెగంబు లందమగునట్టి పులుంగులు నున్నతోఁటయె
క్కడఁ గనువారివేడ్కకయి కన్నులపండువు గాఁగనుండునే
కడఁ బలువింతలెల్లఁ జనికాంచెడివారికిఁ గాఁగఁగూరుపం
బడిన వెడందసాల చెలువంబగుఁ జూపఱకన్ను విందుగాన్.

ఉ. ఎక్కడఁ గూడి న్యాయములనేవరు తీర్చెడుగొప్పకొల్వు వే
ఱెక్కడసీడులేక తగు నెక్కడఁ బిల్లలకన్ని విద్దెలుం
జక్కఁగ నేర్పి తెలుపఁగఁ జాలిన విద్దెలసాలయొప్పుఁ దా
నెక్కడ గొప్పకోట యొకఁడింపగు దండులు నిండియుండఁగన్.

సీ. ఏపీటితూర్పున నెసఁగును సంద్రంబు డాయరాని యగడ్తయో యనంగ
నేప్రోలినుండి తామింతలోఁ బొగబండు లెల్లెడలకు నిచ్చ లేగివచ్చు
నేనేలఁ బొగయోడ లింటికలో దీవి వారినైనను గొనివచ్చినిలుచు
నెచ్చోట నాణెము లచ్చొత్తుచుండెడు జానుమీఱెడు టంకసాలయుండె
రాణిగారికి మాఱుగా రాచఱికము, వెలయఁ జెల్లించు దొర తనకొలువువారి
తోడనెచ్చట నెప్పుడుఁ గూడియుండు, నట్టి చెన్నపట్టణమున కలరువేడ్క.

సీ. ఏనొకపనిమీఁద నేగియున్నపుడు నాకూరిమి నెయ్యఁడౌ కారుమంచి
సుబ్బరాయలు నాయఁ డబ్బురమగు వాని నెల్లనా కాపీట నెలమిమీఱఁ
జూపుచు నొకనాఁడు సుబ్బరాయలుసెట్టి గారియింటికి నన్ను గారవమునఁ
గొనిపోవదవ్వగ గురుసామి సెట్టియు నన్నయు నెదురుగా నరుగుదెంచి
మేడమీఁదికిఁ గూరిమి మీఱనన్నుఁ, నెలమిఁ గొనిపోయితమ్ములమ్ములనొసంగి
కరముపరియాదయొనరించిసరసనొక్క, కుర్చిమీఁదఁగూర్చుండనొనర్చియవల

తే. సేమమారసి మఱికొంతసేపు వేడ్క
ముచ్చటలతోడ నచ్చటఁ బ్రొద్దుపుచ్చి
మాటవెంబడిపాండుకొమాళ్ళకతను
గొలఁదిగాఁదెమఁగునఁ జేయఁగోరుటయు.

క. కొల్లావారలు పెల్లగ, నెల్లెడలను బేరువడుట నెన్నెన్నియొ చా
వళ్ళను బలుసత్తరువులుఁ, గొల్లగ నిలుపుటయు నెంచి కొంకని మదితోన్.

తే. నేను నీకొని యిమ్మాడ్కి దీని వ్రాయఁ
బూనినాఁడను దెలుఁగునఁ బొలుపుమీఱ
వారికెప్పుడు మేలునుగోరునట్టి
కందుకూరి వీరేశలింగమనువాఁడ.

శుద్ధాంధ్రభారతసంగ్రహము.

(అచ్చతెనుఁగు భారతము)

ప్రథమాశ్వాసము

చ. సిరులను గూర్మితో నొసఁగి సేగి యొకించుకయైన జేర నీ
కరయుచు మంచివారి ననయంబును బ్రోచుచుఁ జెడ్డవారలన్
సెరగులపాలు సేయుచును సేమము మీఱ జగమ్ము లేలుచుం
దిరముగ నుండినట్టి యలదేవరఁ గొల్చెద నెల్లయప్పుడున్. 1

వ. ఇట్లు జగమ్ములనెల్లం దల్లియుఁ దండ్రియు చేలికయునయి యెల్ల యెడల నిండియుండు నాదండివేలుపు నుల్లంబున వెల్లివిరియు నింతం తనరాని సంతసంబున మంతనంబున నెంతయుం గొనియాడి వేఁడికొని యీమేటిదేవరకు నాపయింగల వెలలేని కూరిమి వేరిమిని నేనొన రింపఁబూనిన యీబ్రాఁతపొత్తంబునకు మొదలెట్టెదనిన. 2

తే. మున్ను నైమిశ మనుకాన నున్నయట్టి
తపసు లోకవాఁడు సూతుని తఱిని జేరి
భరతుకొలమునఁ గల రాచవారి కతలఁ
జెప్పుమని వేఁడ నతఁడిట్లు చెప్పఁ దొడఁగె. 3

సీ. సొగసుఁగోటలమీఁది పగడాలసింగముల్
చౌదంతి నిచ్చలు జంకువఱుప
మేటియగడ్తలు వీటిబోటులకును
జిలువచెల్వాలతోడి చెలిమి నొసఁగఁ
బసిఁడిమేడలమీఁద నెసఁగుగ్రాల్గంటుల
చెలువ మచ్చరబోంట్లఁ జిన్నపుచ్చఁ
బూవుఁదోఁటలలోని తావులతేనియల్
చిఱుగాలువల వెంటఁ జేలఁదడపఁ

సీ. తానువడుగుందన మూనంగ నట నెల్ల
వారును వినుచుండఁ బ్రతినవట్టి
జాలరిదొరతోడఁ జాల నమ్మికపుట్టఁ
బలుదెఱంగులఁ జెప్పి పదిలపఱిచి
సత్యవతినిదెచ్చి సరగునఁ దండ్రికిఁ
బెండిలిగావించి పెంపుమెఱసి
తనచేతిబలిమిని ననిలోనతేఁడుల
నందఱనోడించి యదిమి వారి
వలనఁ గప్పముల్గొని తండ్రినలరఁజేయ,
సత్యవతితోడికూటమిశంతనుండు
చెలఁగి చిత్రాంగదుండు విచిత్రవీర్యుఁ,
డనఁగనలరారుకొమరులఁగనియెనంత. 15

ఆ. వారు జవ్వనమును బడయకముందఱ,
శంతనుండు మేను జాఱవిడిచెఁ
దండ్రిచావఁ బెద్దతమ్ముని భీష్ముండు,
పుడమి కొడయఁడుగను బూనిచేసె. 16

సుగంధి. పొంగి యేరిఁ బూరికైనఁ బోల్పరుక్కు మీఱఁ జి
త్రాంగదుండు పోరి కెల్ల దండివారిఁ జీరఁ జి
త్రాంగదుండు వేల్పుదిట్ట తాఁకి కయ్యమిచ్చి యా
పొంగడంచి మించి త్రుంచిపోయె వేయు నేటికిన్ 17

తే. అన్న పోయినపిమ్మట నతనితమ్మి,
నావిచిత్రవీర్యుని భీష్ముఁడపుడ తెచ్చి
దొరతనంబిచ్చి వెలయించిపరువమొదవి,
వెలయునతనికిఁ బెండ్లి గావింపనెంచి. 18

ఆ. కాశిఱేఁడు తనదు కన్నియలకుఁ బెండ్లి,
సేయ నెంచి యుంటఁ జెప్పనరిగి
ముగురు కన్నియలను ముంగలనరదంబు,
పయినిఁ బెట్టుకొంచుఁ బయికిఁ బోవ. 19

క. ఎకిమీలెల్లను దాఁకుడు,
నొకఁడు న్మగఁటిమి నెదిర్చి యుక్కటివారల్
గకవికలు గాఁగనమ్ముల,
సెక లన్మలమలను మాడ్చి చెదరఁగఁ జేసెన్. 20

వ. మఱియును. 21

ఆ. చుట్టుముట్టినట్టి దిట్టలనందఱ,
నిలిచిపాఱఁదోలి గెలుపుఁ గాంచి
త్రోవలోన సాళ్వుఁ దూలించి మరలించి,
వెలఁదుకలనుగొంచు భీష్ముఁడరిగె. 22

తే. అరిగి యంబ యంబాలిక యంబికయును,
ననెడుమూవురలోఁ బెద్దదైనయంబ
తనను డెందంబుసాళ్వునిఁ దవిలియుంటఁ,
దెలుపనాయింతినటకంపి తెరువువట్టె. 23

క. తక్కిన యిరువురఁ దమ్మున,
కొక్కటఁ బెండిలియొనర్ప నొప్పుగ నతఁడా
చక్కెరబొమ్మల తోడనె,
మక్కువతో నెపుడు నుండి మడిసె న్వేగన్. 24

సీ. సంతులేకుండంగఁ జచ్చిన కొడుకును
గని సత్యవతి భీష్ముఁ గదియఁ బిలిచి
యిల్లాలిఁ గైకొని యిల్లువిల్వఁగఁ బెట్టి
నేలయేలుమటంచుఁ జాలువఱకు

బతిమాలి చెప్పిన నతఁడించుకయు నొప్ప
కప్పుడవ్యాసుని నొప్పుగులుక
నెదలోనఁ దలఁచిన నేతెంచి యాతఁడు
తల్లికి మ్రొక్కిడిదండసలిచి
యామెపంపున నంబిక యందుఁబుట్టు
గ్రుడ్డిధృతరాష్ట్రు రెండవకొమ్మయందు
బొల్లివానినిఁ బాండుని బోనకత్తె,
యందు విదురునిఁ గలిగించె హాళిమీఱ. 25

వ. అంత. 26

ఆ. పెద్దవాఁడైన ధృతరాష్ట్రు బెంపుమెఱయఁ
బుడమిఁ బూన్చిన సరితేండ్ల నడఁగఁద్రొక్కి
విదురుమదిబల్మి భీష్ముని వింటిబలిమి
తనకు సాయంబుగా దొరతనము చేసె. 27

తే. అంత గాంధారమనునేల నమరనేలు,
సుబలుఁడనుతేనికూఁతునుసోయగమున
నచ్చెరలమించు గాంధారి యనెడుదాని,
భీష్ముఁడామెకిమీానికిఁ బెండ్లిచేసె. 28

మ. మఱియు న్వాలువు లేటిపట్టి కరమున్మన్నించి ప్రూఁబోండ్లఁబ
ల్మఱుఁదేరన్ ధృతరాష్ట్రుఁడాంద్రుగను గేల్వ ట్టెందగన్మా ర్వరన్
జులుకుంజందముమీఱఁ బాండుఁడను మిన్కులాసముఁలు న్నేర్చి యం
దఱిలోఁ బేరిమిఁగాంచి మించుటయు నంతం బెండ్లి గావింపఁగన్. 29

క. తలపోసియు వసుదేవుని,
చెలియలి శూరుఁడనువాని చెలువపుఁగూఁతుక్
వెలయఁగఁ బెండ్లిచేసెను,
వెలఁదుకఁ గుంతి యనుదాని భీష్ముఁడు వేడ్కన్. 30

సీ. అదిమును దనతండ్రి యానతి దుర్వాసుఁ
డనుతపసికి నోరె మమరఁబెట్టి
మెప్పించి యతనిచే నెప్పుడు తలఁచిన
నప్పుడవేలుపు లరుగుదెంచి
బిడ్డలనిచ్చెడు పెనుమెప్పుఁగైకొని
యొకనాఁడు సంభ్రమంపు టొడ్డునందుఁ
దమ్ములవిందును దలఁచి యాతనివల్లఁ
బుట్టుజోడును జెవిపోఁగులున్న
కొడుకుఁగని వానిఁ బెట్టెలోఁ గడలినిడియెఁ
గొట్టుకొనిపోయి యాబొట్టె గట్టుఁజేరఁ
గాఁపొకఁడు వానిఁ గొనిపోయి కర్ణుఁడంచు
గహిని బేరుంచి తనచాన రాధకిచ్చె. 31

తే. మాద్రియనుదానినావెన్కమఱియుఁబాండుఁ,
డాలుగాఁగొనియిద్దఱనలరఁజేసి
దెసలనెల్లను దనవాఁడిమెనఁగగెల్చి,
యన్నచేనన్నెచేయించెజన్నములను. 32

సీ. అటులుండి యొక్కనాఁడాంధ్రనుదనతోడఁ
గొనివేఁటతమిమిఱాఁటఁగొంతదవ్వు
కానలోపలనేగి కానక మెకములఁ
గూడిపొందెడునట్టి లేడి నిట్టి
నొకకోల నేలపై నొఱగింప మగజింక
జడదారిరూపును సరగఁదాల్చి
యీవు నీయాలితో నెప్పుడుకలసెదో
యప్పుడ మూవలె నయ్యెదంచుఁ

దిట్టి చచ్చిన దిగులొంది దిటముపూని,
యింటివంకకు మరలక యెఱుక మెఱసి
తపసితనమూని కొన్నాళ్ళు తాళియుండి
సంతు లేమికి నెంతయు వంతనొంది. 33

ఆ. కుంతిఁ జేరఁబిలిచి కొబ్బునదనకోర్కి,
తేటపఱచి వేఁడ బోటియెట్ట
కేల కొప్పుకొనియుఁ గెలసి యుధిష్ఠిరుఁ,
డనెడి కొడుకుఁబడసె నజ్జమునికి. 34

శా. ఆచోటన్ ధృతరాష్ట్రుకొయ్యాలియు నొయ్యన్వేఁకటిందాల్చి ము
న్నే మూలాలయి కుంతిపట్టిఁగని తానెంత్రో మదిం బొంగుటల్
చూచాయన్విని యోర్వలేక వగతోఁ జొక్కొంది లోఁగుంది యొ
మ్మామ్మచెన్నారు నెలంత గ్రుద్దుకొనెఁ బాడై మూలోగిన్ జాఱఁగన్.

వ. అట్లాకొమ్మ యొమ్ము కరమ్ము వమ్మగునట్లుఁగా నోరమ్ముగాఁ గ్రుమ్ముకొన్న నెత్తుచెడి క్రొత్తనెత్తురులం జొత్తిల్లి తుత్తునియలయిపడ్డ కండమొత్తమ్ములనెత్తి క్రొత్తకడవలలోనం బెట్టించి వ్యాసుండు నూఱువురఁగొడుకులనొక్క కూఁతును బుట్టించె. నందుఁ బెద్ద వాఁడు దుర్యోధనుండును రెండవవాఁడుదుశ్శాసనుండును వారి చెల్లెలుదుస్సలయు ననంబరఁగిపెరుఁగుచుండిరంతనిచ్చట. 36

క. అట దుర్యోధనుఁ డొదవిన
దిటమగునానాఁడె గాలిదేవరవలనన్
దటుకున భీమునిఁగనియెను
నిటఁగుంతియు మగఁడు పనుపనెంతయునెలమిన్. 37

క. ఆపిమ్మట వేలుపుదొర
నాపోవక మగఁడు వేఁడ నానఁతియాఁగా

నాపగిది సర్జునుండను
పాపనిఁగని మించెగొంతి బలియుని మిగులన్. 38

క. పెనిమిటి సెలవొసఁగంగాఁ
దననవతియు నేర్పిపనుప దామాద్రియునుం
గనె వేలుపు వెజ్జుల కొ
య్యనవకులుండు సహదేవుఁడనియెడి కవలన్. 39

ఆ. ఇట్లు నేలఁతలందు నేవురు కొడుకులఁ
బడసి సంతసమునఁ బ్రబలియుండి
యేకతంబ మాద్రియెక్కడు సోయగం
బొక్కనాఁడు చూచి యోర్వరాక. 40

క. వెలుపక్ష దాయల నెందఱ
గెలిచియుఁ దనలోని దాయ గెలువఁగలేకా
బలియుఁడు పాండుఁడు మడిసెను
వలపున నిల్లాలితోడ వడిఁ గలయుటచేన్. 41

తే. అంతమాద్రియు మగనితో నగ్గిసొచ్చె
గొంతిపాటులు వెంటరాఁగొండవిడిచి
కొడుకులను వెంటఁగొని బావకడకువచ్చె
నెల్లవారికిఁ దముఁజూచి యుల్లమవియ. 42

ఉ. కుంతియు బిడ్డలం గొనుచుఁ గూరిమి పెన్మిటిఁ బాసివచ్చుచో
వింతగఁ జూడవచ్చి రలవీటను గల్గినవారలెల్లఁదా
మెంతయు వంతతోఁబనివి నేడ్చుచు నాధృతరాష్ట్రుఁడాలునుం
గుంతిని వెంటఁబెట్టుకొని కుఱ్ఱలఁదోడ్కొనిపోయి రింటికిన్. 43

వ. అంత ధృతరాష్ట్రుండు. 44

క. తనబిడ్డలు పుటి తన త
మ్ముని బిడ్డలు నంచు వేఱుపూనిక మదిలో

నను బూనక కొడుకులక
న్నను బ్రేముడి మీఱఁ బెంచె నలి నేవురనున్. 45

సీ. దుర్యోధనుండును దోడివారును దమ్ముఁ
గుఱ్ఱలుఁ బాండుని కొడుకు గమియు
నల్లారుముద్దుగా నాటపాటలఁ బ్రొద్దు
పుచ్చెడు తఱిఁగాడ్పు ముద్దు పట్టి
బలిమి నందఱమించి పలుదెఱంగుల నొంచి
పలువుర నొక్కటఁ బట్టికొట్టుఁ
జెట్లనెక్కినవారిఁ జెట్లూఁచి పడవైచు
నిలిచి పోల్చినవారినీటముంచు
నిట్లువడముడి కడగండ్ల నెపుడుఁగుడువ
నీరసంబెత్తి తాళఁగా నేరకపుడు
తనదు మామను శకునిని దగవునడిగి
తొడరిదుర్యోధనుఁడు చేసెదుండగముల. 46

సీ. నిడు తీవియలఁగట్టి నిమురించు తఱినేటఁ
బడఁద్రోయ మేల్కనివెడలివచ్చె
విసముతోడనుజేర్చి వెసఁగూడు పెట్టింప
నారగింపఁదడవ యరిగిపోయెఁ
బండుకొన్నప్పుడు పాములఁ గఱపింపఁ
గీడొకింతయు లేక కెడపె వాని
దుర్యోధనుఁడుసేయు దొసఁగులు మఱియును
వడముడిఁ జెందకవమ్ములయ్యె
నంత మనుమలఁ జదివింప నద నటంచు
నెఱిఁగి భీష్ముఁడు కృపునొద్ద నెల్లచదువు

లమరఁ జెప్పించె మొదలనాకొమరులకును
బిదప ద్రోణుఁడునాఁ జనుచదువులయ్యె. 47

తే. నేలవేలుపు కృపుఁబావ చాలవలఁతి,
తనకొమారుఁ సశ్వత్థామగొనుచువచ్చి
వీఁడు సేరిన నా నేలవేల్పునొద్ద,
వెనుక విలువిద్దెఁ గఱపించె మనుమలకును. 48

సీ. కవ్వడి తనకొక్కఁ గడువడిఁ దీర్చెద
నని బాసయిచ్చిన నలరి ద్రోణుఁ
డతని కెక్కువ చెప్పెనామీఁదనొకనాఁడు
రాకొమారులనేర్పు రమణఁ గనఁగ
మిన్నేటికొమరుండు మున్నుగ వారికి
విన్నవించినవారు వేడ్కఁ త్రోడఁ
గొలువుండి చూడంగ వెలయించి రెల్లరుఁ
దమతమ నేర్పు చందమ్ముఁ లెల్ల
నందు దుర్యోధనుఁడు భీముఁడన్నరితొఁకి
గుదెలఁ బోరవారిని ద్రోణుకొమరుఁడుడిపె
నర్జునుండును విన్నాణ మమరఁ జూపి
మారు లేకుండ నొక్కఁడు మలయుచుండె. 49

క. అక్కడ కప్పుడు కర్ణుం,
డుక్కునఁ జనుదెంచి క్రీడి నొక్కటఁ దాఁకన్
బెక్కు దెఱంగులఁ బోరిరి,
యొక్కొకరికి వ్రలపడక యోరిమిపేర్మిన్. 50

క. పోరెడియప్పుడు కర్ణుని,
బీరంబున కెదను మెచ్చి వే యంగము నాఁ

జేరైన నేల నతనికిఁ,
దోరం బగుకూర్మి నిచ్చి దుర్యోధనుఁడున్. 51

వ. అతనితోడి చెలిమి కలిమి ననిలోనం దన పినతండ్రికొడుకుల నాతండు గెలువఁగలం డను గట్టి నమ్మకమ్మున నాతనిం దనయొద్దఁ బెట్టుకొని సంతసించుచుండెనంత. 52

క. తనవలనఁ జదువుగఱచిన,
యనిసేసెడు రాచవారి నందఱ ద్రోణుం
డును జేరఁ బిలిచి ద్రుపదునిఁ,
దనకడకును బట్టి తెండు తడయక యనుడున్. 53

సీ. అందఱు నరదంబు లాయితంబుగఁ జేసి
వెలువడి ద్రుపదుని వీడు చేరి
కోటలు పడద్రొబ్బి క్రొత్తడంబులుగ్రొచ్చి
యూరెల్ల దల్లడమొందఁ జేయ
ద్రుపదుఁడు విని వచ్చి దుర్యోధనుఁడు లోను
గాఁగల మగలను గదసి తాఁకి
వాలంప గుంపుల వానలు గురియించి
చిందఱ వందఱ జేసి దండు
నెల్లచోటులఁ దానయై యేపు చూప,
వెఱచఱచి పాఱి రందఱు వీఁకచెడుచు
నంత వివ్వచ్చుఁ డాతని నడ్డగించి,
త్రోడ భీముఁడు గుదెఁబూని తోడుసూప. 54

క. తననేర్పు మెఱయఁ దూపులఁ,
గసలునఁ బరఁగించి ద్రుపదుగరువంబడఁగన్
జని పట్టి కట్టి తెచ్చెను,
గనువారలు డెందములను గళవళ పడఁగన్. 55

ఆ. అల్లిపట్టి తెచ్చి యాతని నొజ్జల,
కాళ్ళమీఁద వేయఁ గనికరమున
నల్లసంబు లాడి యొడయనిఁ బొమ్మని,
క్రీడి ద్రోణుఁడుగొనియాడి మెచ్చె. 56

చ. ద్రుపదుఁడు దొంటికంటెనను ద్రోణుఁడు తన్నటు చిన్నపుచ్చఁగా
దపసితనంబు పూసి కడుఁదాలిమి వేల్పులఁ గొల్చి ద్రోణున
ప్పుపుబవరంబునం గెడపఁ జాలు కొమారుని దిట్టయైన వే
లుపుదొరపట్టిపోలయి వెలుంగుకొమారితఁ గాంచెఁ జిచ్చునన్. 57

క. కని యిటు దృష్టద్యుమ్నుం
డనుచుఁ గొమారునికిఁ గృష్ణయని కూఁతునకుం
దనరఁగఁ బేళ్లిడి ప్రోలికిఁ
జని ద్రుపదుఁడు వింతసంతసంబున నుండెన్. 58

వ. అంతనిచ్చట. 59

తే. విద్దెచేతను గొనముచేఁ బెద్దయైన
జముని కొమరుని రాచజికమునఁ దనకు
సాయముగఁ జేసికొనితానుసంతసంబు
నొందుచుండెనుధృతరాష్ట్రుఁడుద్ది లేక. 60

ఉ. అప్పుడు తమ్ము లెల్లకడలందును బోరుల గెల్వఁ గాంచుచుం
జెప్పెడి దేమి వేరుగల చిక్కనిఱేఁడుల నోర్చి వారిచేఁ
గప్పము లెంతయుంబలిమిఁ గైకొని యన్నకుఁ దెచ్చియిచ్చుచున్
గొప్పతనంబు వాసియును గూర్పఁగ నోరువలేక యీసునన్. 61

సీ. మంతనంబున మేనమామను శకునిని
దుస్ససేనునిఁ గర్ణుఁదోడితెచ్చి
దుర్యోధనుఁడు వానితోడను దలపోసి
యాకటుపులఁ బట్టి యయ్యెకడకుఁ

జని కన్నులనునీరు జాఱఁగ నురపిల్లి
యొట్టకేలకు చేనియొఱక చెఱిచి
పాండుసికొడుకుల వారణావత మనునూర
నుంచెదునట్లు లొప్పుకొనఁగఁ
జేసి వచ్చినవారలఁ జేరఁబిలిచి,
తల్లితోఁగూడి యేవురుఁ దరలునట్లు
నేర్పుతోఁజెప్పి ధృతరాష్ట్రుఁ డేర్పడంగఁ,
బుచ్చుమేలెంచకప్పుడాప్రోలికరుగ. 62

సీ. దుర్యోధనుం డంతఁ దొడరి పురోచనుఁ
డనువాని రావించి యతనితోడ
మంతనంబునఁ గొంత మాటాడి మునుచని
లక్కయి ల్లొక్కటి చక్కఁగాను
వారణావతమున వడిఁగట్టి గొంతియుఁ
గొడుకులు నందుండి కూర్కియుండు
తఱినిప్పుముట్టించి తడయకరమ్మని
చెప్పి పుచ్చినవాఁడుఁ జెలఁగి యరిగి
లక్కయిల్లుకట్టి చక్కఁగఁ గై సేసి
యునుపఁ గుంతిబిడ్డ లుండిరంద
నంత విదురుఁ డిచట నంతయుఁ బరికించి
కీ లెఱింగి సరగఁ గీడుతొలఁగ. 63

ఉ. ఉప్పరవాని నొక్కరుని నొంటి యుధిష్ఠిరు పాలికంప నా
చొప్పెఱింగించి వాఁడు కడు సూటిగ నేలసొరంగమొండు నే
ర్పొప్పఁగఁ ద్రవ్వివాపుటయు నోయనభీముఁడు తల్లినన్నునుం
దప్పక తమ్ముల న్వెలికిఁదార్చి సొరంగముదారి దవ్వుగన్. 64

క. పనిచి పురోచనుఁడును జెం,
తను గొడుకు లయిదుగు రెఱుకతయు నిద్రింపం
గని లక్కయింటి కగ్గిని,
గనలునఁ దగిలించిపోయెఁ గడునడురేయిన్. 65

క. ఆరాతిరి యాయిల్లటు,
నోరముగాఁ గాలిపోవఁ గూరిన వగతోఁ
నూరను గలవారెల్లను,
జేరువఁ జనుదెంచి కాంచి చిడిముడిపడుచున్. 66

క. గొంతియుఁ గొడుకులుఁ దెగిరని,
యెంతయు వగఁబొంది యేగిరిండ్లకు నచ్చో
నంతయు ధృతరాష్ట్రుఁడు విని,
యింతం తనరాని కస్తి నెదలోఁ బొందెన్. 67

ఆ. గాడ్పుపట్టి యచటఁ గన్నతల్లిని దోడఁ,
బుట్టువులను మీఁదఁ బెట్టుకొంచు
ముండులనక పెద్ద గండులనక యేగెఁ,
గాఱుకానలందుఁ గరము దవ్వు. 68

ఆ. రేయి వారు వడెడి రాయిడిఁ బాపంగ,
నెంచియపుడు వెలుఁగుఁబంచెదయ్యె
మనఁగఁ బ్రొద్దుపొడిచె నావల నాఱ్వురు,
నెండ యెక్కుదాఁక నేగి యేగి. 69

క. కడుబడలి యెండతాఁకున,
వడగొట్టిన బిట్టుసోలి వారలుపడఁగా
వడముడి నీళులకొఱకుం
గడుదవ్వుగఁ బోయి మరలి కదిసెనులోనన్. 70

తే. ప్రొద్దువాలినఁ గెంజాయ పొదలిపిదపఁ
గాఱుచీఁకట్లు మింటను గ్రమ్ముకొనియె
రేవెలందుక దాల్చిన కావికోక
విడిచి నల్లని చీరను దొడిగె ననఁగ. 71

క. ఆచీఁకటిలో నీళుల
మోచుకొనుచు వచ్చి చెట్టు మొదటనుగూర్కం
జూచియు వారల లేపక
కాచుకొని యతఁడు నిలిచెఁ గడుఁ గడిమిమెయిన్. 72

సీ. అప్పు డక్కానలో నెప్పుడునుండు హి
డింబుఁడన్ రక్కసుఁ డిమ్మునుండి
వారలఁ గని పొంగి వడివడిఁ జెలియలిఁ
బనిచె హిడింబను వారిఁ బట్టి
వంటకుఁ దేనాపె వడముడిఁ దిలకించి
వలపున మోమోటపడుచు నిలువ
నేఁజామునకుఁ జెల్లెలితేరమికి నల్గి
పయనమై మఱి తానె వచ్చినిగుడ
భీముఁ డాతని దవ్వుగాఁబిఱిఁది కీడ్చి,
దొమ్మికయ్యమ్ములో వానిఁ గుమ్మిచంపి
యన్నపనుపఁగఁ దల్లియు నవుననంగఁ,
పెండ్లియాడె హిడింబను బేర్మితోడ. 73

తే. దానితోఁగూడి కొన్నాళ్ళు కానలందుఁ
బగలు వలరాచపనులను మిగులఁ బెనఁగఁ
బుట్టెఁ దగ ఘటోత్కచుఁ డనుపట్టియొకఁడు
వాఁడితనమును జిత్తులు బలిమిగలిగి. 74

చ. తలఁచినయప్పుడెల్ల నిముదాకొన వచ్చెదనంచుఁ జెప్పి యా
బలియుఁడు తల్లిఁదోడుకొని వారల వీడ్కొని యేగె నిచ్చమై
వెలువడి యేకచక్రమను వీటికి యూరికిఁ బోయి రన్నయన్
నలువురుతమ్ములు న్వారుపునం దనుతల్లిసి గొంచుఁగాన్పడన్. 75

వ. అట్లుపోయి. 76

తే. నేలవేల్పుల వేసంబు లోలిఁ దాల్చి,
యొక్కబాఁపనియింటనునుండియూరఁ
దిరిప మెత్తుచుఁ బ్రామిన్క లరసికఱచు,
చుండిరేవురు సైదోడులొజ్జలొద్ద. 77

సీ. ఆకుప్పమున బకుఁ డనురక్కసుఁడొకండు
కాఁపురంబుండి యక్కడమనున్న
వారి నేప్రొద్దు నిల్వరుసను నొక్కని
బండెఁడు కూటినిఁ బసుల రెంటిఁ
దడవుల నుండి సాపడుచుండు నట్లుండ
నొకనాఁడు పొలదిండికొరెముగను
బోవలసిన వంతు పొందుగా వారున్న
పుడమివేలుపుపాలఁ బడిన నతఁడు
మిన్నువిఱిగి పడిన చెన్నున నేమియుఁ
దోఁపకాలుఁ దానుఁ దోడివారుఁ
గూడి యొక్కపెట్ట గొంతెత్తి యేడ్వంగఁ
జొచ్చె గొప్పముప్పు వచ్చెననుచు. 78

క. అయేడుపు విని గొంతియు
డాయంగాఁ బోయి యడిగి డగ్గుత్తికతో
నాయింటి పాటుఁ దెలుఁగం
జేయుడు వడి భీముఁ జీరి చెప్పిన నతఁడున్. 79

క. ఒడ లుప్పొంగఁగ రక్కసుఁ
గడ తేర్చెద నంచుఁ బలుకగా నాపాలుర్
కడువంగఁ బెట్టిరోరెము
వడముడికిన్నంచి పిండివంటలతోడన్. 80

చ. అటువలె నారగించి కఱవాఱఁగ సత్తువపట్టి లేచి మి
క్కుటముగఁ దొంటి వంటకమెకూర్చినబండిని నెక్కిరక్కసుం
దటుకునఁ జేరి మాఱుకొని తన్నియుఁ గ్రుమ్మియు నెట్టకేలకుం
బెటపెట నెమ్ముకల్విఱిచి పీచమడంచెను నొక్కవేల్మిడిన్. 81

సీ. అమ్మాడ్కి బకుఁ జంపి యందఱ నలరించి
నెమ్మదినుండంగ నెమ్మి మీఱ
బసచేసి యున్నట్టి పాఱునియింటికి
జన్నిగ ట్టొక్కఁడు సరగవచ్చి
ద్రుపదుండు తనకూఁతు ద్రోవదిఁ గొనఁగోరు
రాచకొమాళ్ళెల్ల రావలెనని
చాటింప నాలించి జగములోఁ గలరాచ
వారెల్ల నచటికి వరుసగాను
బోవుచున్నారు నేనును బోదునటకు,
నీవి మిక్కిలి బాఁపల కిత్తురంచు
విన్నవాఁడను గావున వేడ్కతోడ,
ననుచుఁ జెప్పిన నలరారి యపుడకదలి. 82

చ. బసదిగియున్న పాఱుతను బాఱుని వీడ్కొని గొంతి బిడ్డలున్
వెసఁ జని యొక్కటన్ ద్రుపదువీటికిఁ బోయెడుదారి వ్యాసుతోఁ
బొసఁగఁగ మాటలాడి వడిఁ బోవుచు వేలుపుటేటి చెంతనా
నిసితఱిఁ గ్రీడి చేకొఱవి నెయ్యమునం గొనిత్రోవ చూపఁగన్. 83

ఆ. ప్రేగుచున్న యప్పు డింతితో నంగార,
పర్ణుఁ డనెడు వేల్పుపాటకాఁడు
తిరుగులాడుచుండి దిటవుగ నర్జునుఁ,
దాఁకి తూపు లొడలు దవులసేసె. ౮౪

క. ఏసినఁ గవ్వడి వడివడి,
నీసుమెయిం జిచ్చుఱమ్ము నేర్తెఱ వైవన్
గాసిలి యరదముఁ గోల్పడి,
యోసరి యంగారపర్ణుఁ డుడిగిన కడిమిన్. ౮౫

తే. కదలివచ్చి యుధిష్ఠిరుకాళ్ళ వ్రాలి
ధౌమ్యుఁ డనునొజ్జ నొడఁగూర్చి తగవునెఱపి
చిచ్చుఱమ్మును గవ్వడిచేతఁ బడసి
యింతిఁ దోడ్కొని తనయిచ్చ నేగెనంత. ౮౬

సీ. పాండుని కొమరులు నిండువేడుకతోడ
ద్రుపదుపీటనుజేరి యుపముమెయిని
గుమ్మరవానింట నిమ్ముగా దిగియుండి
యెకిమీండ్లు గుమిగొన నేగియున్న
రచ్చతావునకేగి రచ్చట ఱేఁడులు
మిన్నంటఁ గట్టిన మీనునీడ
క్రింది నీళులఁజూచి ముందఱ మోపెట్టి
యున్నవింటిని జేత నొనరఁ దాల్చి
నింగి మచ్చెంబు నేయంగ నేర్పుమెఱసి
యెత్త లేరైరి యొకకొంద ఱెత్తియేయఁ
జాలకుండిరి కొందఱు చాలువఱకు
నేసికొట్ట నోపక విడి రాస లెదల. 87

క. అప్పుడు కవ్వడి పాటుని,
యొప్పునఁ జనుదెంచి నిలిచి యొకచే వింటిం
జప్పున మోపిడి యేసెను,
నప్పుడ మచ్చియపుజంత్ర మరతెగి పడఁగన్. 88

తే. దానిఁ గన్గొని దొరలెల్ల నాన పూని
ద్రుపదు నడఁగింపఁ దొడరినఁదోడుచూపి
కర్ణు నర్జునుఁ డోడించెఁ గడిమి మెఱసి
భీముఁడోడించి శల్యుని బెగడువఱిచె. 89

తే. అంత సిగ్గున దొరలెల్ల నరిగి రిండ్ల,
కవల ద్రోవది నర్జునుఁ డరదమునను
బెట్టుకొనివచ్చి తల్లితోఁబిచ్చ మొకటి,
తెచ్చితినటన్నఁగలకూపుదెలియకామె. 90

క. ఏవురును గైకొనుఁ డని,
యావల ద్రోవదిని జూచి యలజడిపడఁగా
నావడి వ్యాసుం డచటికి,
వేవచ్చి తెఱంగు చెప్పి వెంటనె వారిన్. 91

క. ద్రుపదునికడకుం గొనిచని
యపురూపపుఁ గతలుచెప్పి యైదుగురకు నొ
క్కపడఁతి ద్రోవది నియ్యఁగ,
నపుడె యొడంబఱిచి యేగెనతఁడుతనంతన్ 92

ఉ. అంతట మంచి మూర్తమున నందఱు నెయ్యురఁ జుట్టపక్కముల్
వింతగఁ జూడ రాఁగఁ గనువిందుగ నాద్రుపదుండు కూఁతునున్
సంతస మారఁదెచ్చి వరుసం జముప్పట్టికి గాప్పుపట్టికిన్
వంతునఁ గ్రీడికి న్గవలవారికిఁ బెండిలిచేసె వేడుకన్. 93

సీ. పెండిలి పడసిన వెనుకను గొన్నాళ్ళు
పాండుని కొడుకులు పదిలముగను
ద్రుపదుని ప్రోలనె కొండొకడియుండ
నాలించి ధృతరాష్ట్రుఁ డలరి మదిని
కొడుకులు మఱఁదియుఁ గూడిచెప్పినయట్టి
చెనఁటిమాటలఁ బెడచెవులఁబెట్టి
విదురుండు ద్రోణుండు భీష్ముండుఁ గఱపిన
హితవును విని చాల నెఱుకమీఱ
విదురు నెలమిని ద్రుపదుని వీటి కంచి,
పాండుకొమరుల రప్పించి వారికపుడ
సగము నేలకు దొరతన మొగినొసంగి,
ఖాండవ ప్రస్థమున నుండఁగాను బనిచె. 94

ఉ. అప్పుడు కృష్ణుఁ డాఖికను నచ్చటికిం జని వేల్పు ఱేనితోఁ
జెప్పుడు విశ్వకర్మఁ బనిచె న్నగరొక్కటిఁ గట్ట నాతఁ డా
చొప్పునఁ బంపఁగాఁబనుట సూటి యెలర్పఁగ విశ్వకర్మ తా
నొప్పుల కెల్ల మిక్కుటయి యుండెడు వీటినిగట్టె దాలికిన్. 95

వ. ఇంద్రప్రస్థం బను పేరువెట్టి నెట్టన గాడ్పుపట్టియన్న కిచ్చిన నచ్చెలువున కచ్చెరువడి యాతండు తమ్ములుం దానును నొక్క మంచినాఁ డందుఁజొచ్చి తక్కుంగల నేల యేలికలెల్లఁ దన కరిగాఁపులుగా నుండ నిండువేడుకతోడ నేల యేలుచుండె నంత నొక్కనాఁడు. 96

క. వేలుపుఁ దపసియుఁ దగ నా,
ప్రోలికిఁ జనుదెంచి కాంచి ద్రోవదితోడం
బోలఁగ నొకయేఁ డొకఁడుగ,
నోలిని నుండంగఁ బనిచి యొండొకకడకున్ 97

సీ. ఏగిన నౌనని యేఁపురు నొక్కొక్క
యేఁటను గూడుట కియ్యకొనుచు
నొకరితో నుండ వేఱొకరు చూచిన నేల
నొకయేఁడు వలగొన నొక్కకట్టు
చేకొనియుండంగ నేకువ నొకనాఁడు
పుడమివేల్పొక్కఁడు వడిగ వచ్చి
తనయావు నొకదొంగ కొనిపోవుచున్నాఁడు
విడిపింప రమ్మని విన్నవింప
విల్లునమ్ములుఁ గైకొన నల్ల బోయి;
యన్నతో నున్నద్రోవది నపుడుచూచి
పుడమిఁ దిరుగంగ వివ్వచ్చుఁడెడము సేయఁ,
కపుడె వెల్వడెనెవ్వరేమన్న వినక. 98

ఆ. నేలవేల్పు మొదవు నిముసంబులోఁ దెచ్చి,
యిచ్చి పుడమిలోని యేళ్ళఁ గ్రుంక
వెడలియొక్కనాఁడు విన్నేటిలో మున్గి,
యొడ్డుతఱిని వేల్వ నున్నతఱిని. 99

క. వలపున నాతనిఁ గొని చని,
చిలువ వెలందుక యులూచి చెచ్చెరఁ దనదౌ
నెలవునఁ జేరిచి క్రీడిం,
గలయ నిరావంతుఁ డనెడు కంతువు పుట్టెన్. 100

క. ఆవెనుక న్మణలూరిని,
జేవమెయిం జేరి క్రీడి చిత్రాంగదనున్
వావిరిఁ బెండ్లాడి పడసె,
నోవక మఱి బభ్రువాహనుం డనుకొడుకున్. 101

సీ. అచ్చోటఁ గొన్నాళ్ళు విచ్చలవిడినుండి
మాపును రేపొక్కని సేఁగుమునను
ద్వారకకును బోయి దగ్గఱ రైవత
కంబను కొండను గడిసి యచట
నుండంగఁ గృష్ణుఁడు నింపువేడుకతోడ
నచ్చటి కరిగి విద్వాచ్చుతోడ
మాటాడి యేగి యామఱునాఁడు తనవీటి
వారిని బంధుగు పేరుపెట్టి
తోడుకొనివచ్చి యటమున్న దొంగకావి,
తాల్పు వేసంబు నచ్చోటఁదాల్చియున్న
క్రీడి కందఱు మ్రొక్కించి వేడుకలర
నతని నింటికిఁ గొనిపోయి యవల నునిచి. 102

క. తనచెలియ లగు సుభద్రను
బనిచెను సన్యాసియొద్దఁ బనిసేయంగా
నెనరున నర్జునుమది యా,
ననఁబోఁడిం దగులు కొఱఁగి నగరున నొకచోన్. 103

తే. కోరికలుజాతిపొలఁతుల కూర్మితీఱి,
జగములోఁబోఁడలగుకొందుసాజనురయఁ
గోరికలుమీఱజిపొలఁతులకూర్మిఁగోరి,
యక్కజంబుగఁదాబోవయయ్యెఁగ్రీడి. 104

సీ. ఉవిదపై దవిలిన యుల్లంబుతోఁ గ్రీడి
కనువిందుగాఁ బనుల్ గొనుచునుండ
మాతనంబునఁగృష్ణుఁడంతయుఁదలిదండ్రు
లకుజెప్పియొప్పించియొకటఁబెండ్లి

పనులెల్లసాగించి పండువు పేర్వెట్టి
బలరాము నొకదీవి పజ్జకంపి
పెండిలిగావించి వెలఁదిని మఱఁదిని
నడురేయితన తేరువడిగనిచ్చి
యంపవారును దేరెక్కి యరుగుచుండ,
నూరి కావలివారెల్ల నొకటఁ దాఁకి
యార్చి పేర్చినఁ గవ్వడి యోర్చి వారిఁ,
దెరలఁగాఁ జేసెనుసుభద్ర తేరుగడప. 105

చ. అటువలెఁ గ్రీడి మాఱుకొని యాపటిఁరూపఱఁజేసి చేడియం
దటుకున వెంటఁబెట్టుకొని దారిని సాగి యనంబు పర్వఁగా
దిటమున నూరుచేరి తన దిట్టతనంబును నెల్లవారు మి
క్కుటముగఁ జెప్పుకోఁగఁ బెనుకూరిమిఁ దొయ్యలితోడ నుండఁగన్.

క. కొడుకభిమన్యుండనఁగను,
బొడమె సుభద్రకును దండ్రిఁ బోలెడురూపుం
గడిమియుఁ బ్రోడతనంబును,
వడియును బీరంబుగలిగి బలువిలుకాఁడై. 107

వ. మఱియు నప్పాండుని కొమాళ్ళకేవురకు న్వరుసగాఁ గొడుకులేవురు.

క. ప్రతివింధ్యుఁడుశ్రుతసోముఁడు,
శ్రుతకీర్తియు ననఁగ మొదలసొరిదినివెనుకన్
జతగ శతానీకుండును,
శ్రుతసేనుఁడుఁ బుట్టిరపుడు ద్రోవదియందున్. 109

సీ. కవ్వడియొకనాఁడు దవ్వులయడవికి
వెన్నునితోఁ గూఁడి వేఁటకరిగి
నేలవేలుపురూపుఁ దాలిచియచ్చోట
వెసమెలంగెడి వేఁడివేల్పుఁజూచి

మున్నొకయెకిమీఁదు జన్నంబుగావించి
మిగుల నేతిని వేల్వఁ దెగులువొడమి
తన్నుఁగాఱించుట విన్నవించినవిని
తగుమందు ఖాండవమగుట తెలిసి
యగ్నివేల్పుచే గాండీవ మనెడువిల్లు,
పడసివేల్పురాయనితోఁట వడిగఁజొచ్చి
కాల్పనాతనిఁ బురికొల్పఁగడఁగిచిచ్చు
తోఁటలోఁజొచ్చి మంటలు తోరముగను. 110

క. కాలువఁ దొడరినఁ గనలున
వేలుపుదొర యడ్డుసొచ్చి వెనమబ్బులచేఁ
జాలఁగ వానలు గురిసినఁ
దూలక యవ్వానిఁ గ్రీడి దొలఁగఁగఁజేసెన్. 111

క. దానికిఁగాజేజేదొర
పూనికొని దురంబొనర్ప ములుకులు పెక్కుల్
మేనన్నాటించి కలఁచి
జానుచెడంజేసి క్రీడిసరగం బఱపెన్. 112

చ. మయుఁడనువాని నయ్యెడను మంటలుబిట్టుగఁ జుట్టుముట్టినన్
మొయివడఁకంగ వచ్చివగమీఱఁగఁ గ్రీడి మఱుంగుసొచ్చినన్
గుయివినిజాలిపుట్టి యెదఁగూరిమి మీఱఁగఁ గాచెనాతనిన్
మయుఁడును దానికల్లమున మల్లడినొందెడు సంతసంబునన్. 113

క. సెలవుంగొని చనియెను న
వ్వలఁదగ నా వేడివేల్పు వడిఁదనియంగా
నలరుందోఁటను గాల్చి
యెలమిని చెవులెల్లఁబాసి యిచ్చఁజనియెన్. 114

వ. అంత నొక్కనాఁడు. 115

క. పాండుని పెద్దకొమారుని
యండను గఱివేల్పుతోడ నచ్చోటను గూ
ర్చుండినకవ్వడి కిట్లనె
దండముగావించి మయుఁడు తద్దయు నెమ్మిన్. 116

క. నెసరున నుసుఱులు నిలిపిన
కనికరపుంగనికి నొకటి కైకొనిచేయం
గను నేర్తునె యైనను నే
నొనరఁగ నాచేతనైనదొక్కటి నీకున్. 117

తే. చేయవిచ్చగించినవాఁడఁజెలఁగినన్నుఁ
బనుపుఁ డెద్దియైనను నొక్కపసిరియొనర్ప
నేను రేద్రిమ్మరులలోన నెక్కుడైన
నేర్పుగలవాఁడనిండ్లుపొందికగఁగట్ట. 118

వ. అనవుడు నతండు. 119

క. అపురూపమైనయోలగ
మిపు డొనరింపంగవలయు నీవని వేడ్కం
గపురంపువీడియం బిడి
యుపుడంపిన సంతసించి యాతఁడు వేగన్. 120

చ. బలుపగడంపుఁ గంబములు బంగరుదూలములందమైన చ
ల్వల దొరతాయరంగులును బచ్చల యచ్చపుఁ దోరనంబులుఁ
వలుద సుపాణి ముత్తియపు వన్నెల సోరణగండ్లు మంచి కెం
పుల నెలకట్లులుం గలిగి పొల్పగునట్టుగఁజేసెఁ గొల్వగన్. 121

క. మఱియుం గేళాకూళులుఁ
దఱుచగు క్రొవ్విరులఁ బండ్లఁదగు పూఁదోఁటల్
వఱలెడు డిగ్గియలుం బలు
దెఱఁగులుగల యాటపట్లు తేటగనొప్పన్. 122

తే. అట్లు కొలువుగట్టి రాజమున్పట్టికి
నొసఁగనేల వేల్పు లొక్కమొగిని
దీవెనల నొసంగ దేవేరితోఁ గూడి
కొలువుసొచ్చి జమునికొమరుఁ డుండ. 123

ఉ. హత్తులఁగత్తులాసులను నందపురోహితిఁ జోండ్ల జాషువా
మొత్తను దెచ్చియిచ్చి సతమున్నదిమెచ్చుచుఁ గొల్చుచుండు మఱ్
క్రొత్తగ నాల్గుసంద్రములకున్ నడుమంగల రాచసింగముల్
మొత్తములై యుబంగొలువులోపల నొప్పెడు నేలదాలుపున్. 124

వ. అట్లుండ నొక్కనాఁడు. 125

శా. ఏలా వేఁడివెలుంగు నేలకును నిల్లేతెంచుచున్నాఁడు నేఁ
డోలేఁబాయువు బిడ్డలారక నుఁడం చొక్కొక్కచో మానుసుల్
గేలుందోయి తెమల్చిగుంపులయి యాలింజూడరా నింగియుం
గ్రాలన్నారదుఁ డేగుదెంచెఁ గడువేడ్కం గవ్వడింజూడఁగన్. 126

తే. వచ్చి రాచవాడినిగూర్చి పలుకులాడి;
చనఁగ సమకట్టియున్నచో జమునిపట్టి
కొలువునకుఁ దోడుకొనిపోయి కూర్మిఁజూప!
నారివేరంపుఁ దపసియునని యె నిట్లు: 127

క. వినుమిట్టిది మున్నెన్నఁడుఁ
గనుగొనలేదెందు నీజగమ్మున నెపుడున్
వినియు నెఱుఁగ మానుసులం
దును నిది యపురూపమనుచుఁ దోఁచెడునాకున్. 128

ఆ. అనుచుఁ జాల దాని యందంబు గొనియాడి,
పుడమిఱేఁడ్ల నెల్లఁ బోరఁ గెల్చి
కూర్చుసొమ్మునను నొనర్చెదు జన్నంబు,
వడిగనీవు చేయవలయునంచు. 129

క. పాండుఁడు నీతోఁ జెప్పఁగ,
నిండుమది న్నన్నుఁ బుచ్చె నీకడకనుచున్
దండిగఁ జెప్పి యొడఁబఱిచి,
యొండుకడకుఁబోయెఁ దపసియొయ్యననింగిన్. 130

క. అంతయుధిష్ఠిరుఁడప్పుడె,
మంతనమున, గృష్ణుతోడ మాటాడి వెసం
జెంతకు నర్జును భీముని,
సంతసమునఁ బిల్చి యిపుడచని వెన్నునితోన్. 131

క. ఆలమున జరాసంధునిఁ,
గూలిచి రండనుచుఁ బనుపగొబ్బునఁ జని యా
ప్రోలికి వాసిన్మార్కొని,
యోలింబరిమార్చె భీముఁడొక్కఁడుఁ గడిమిన్. 132

తే. అట్లుకలన జరాసంధునమరఁద్రుంచి,
యతనికొడుకైన సహదేవునందు దొరత
నమ్మఁబూనిచి ముగ్గురు నెమ్మివచ్చి,
గొంతితొలిపట్టికిని జెప్పిరంతవట్టు. 133

క. నలువురుతమ్ములు వడిఁజని,
నలుగడలుంగెల్చి మేలినగలును గుఱ్ఱా
ములు నేనుంగులు రొక్కము,
వలువలునుందెచ్చి యొసఁగ వలనుగఱేఁడున్. 134

ఉ. జన్నమొనర్చి వెన్నునకుఁ జక్కఁగఁ దమ్ముల మియ్యఁ బోవఁగాఁ
గన్నుల నిప్పులొల్కఁ గని కాఱులు ప్రేలుచు నెల్లవారలుం
బన్నమునొందఁ గృష్ణు శిశుపాలుఁడు తిట్టిననల్గియప్పుడే
వెన్నుఁడు చుట్టుకైదువున వ్రేల్మిడి ద్రుంచెనుఁ వానికుత్తుకన్. 135

క. అంతయుఁ గని దుర్యోధనుఁ,
డెంతయు మది వనటఁ గొంది యీసునఁ వారిన్
వంతలఁ దగిలిచి సిరిఁ గొన,
మంతనమున మామతోడ మఱిమఱి చెప్పెన్. 136

క. అతఁడును నల్లునిఁ గొనిచని,
ధృతరాష్ట్రున కెఱుకపఱిచి తిన్నఁ గదౌరవమా
నతిఁగొని జూదంబునకున్,
గొతుకక పిలిపించె నటకు గొంతికొమాళ్ళన్. 137

తే. పిలుచుకొనివచ్చినట్టియా విదురువలన,
నంతయు నెఱింగియును భీమునన్న కడఁగి
శకునితో నాడి పుడమిని సరకుగములఁ,
దమ్ములను దన్ను వరుసగాఁ దవిలి యొడ్డి. 138

తే. ఓడిపిమ్మట ద్రౌపదినొడ్డి యోటు,
పడె యుధిష్ఠిరుఁ డప్పుడు పగపుత్రోడఁ
బ్రాతిగామిని ధృతరాష్ట్రిపట్టి పంచి,
కొలువునకుఁ గృష్ణ రప్పించెఁ గూళగాన. 139

సీ. అపుడు దుశ్శాసనుఁ డాయింతిఁ గొల్వులో
దలపట్టియీడ్చి తులువయగుచు
నన్న పంపునఁ గట్టుకొన్న బట్టయు విప్పఁ
గని భీముఁ డెంతయుఁ గనలు వొడమి
చివ్వనాతని పొట్టఁ జీలిచి నెత్తురు
ద్రావెదనంచును బ్రతినపట్టి
తొడమీఁదఁ గూర్చుండఁ దొయ్యలిఁ జేసన్నఁ
బిలిచిన గాంధారిపెద్దకొడుకుఁ

బెనకువను రోకటను దొడల్ విఱుగఁగొట్టి
యెడమకాలను దల్చకన్ని యెలమిఁ గాంతు
ననుచుఁ బెనుబాసచేసిన నంతయు విని
ద్రోవదినిబిల్చి ధృతరాష్ట్రుఁడీవి నెఱపి. 140

క. దొరతనమెల్లను మరలం,
గరమక్కటికమునవిచ్చి కలుపుకొని యుధి
ష్ఠిరు నంచినఁ దనవీటికి,
నరిగెందమ్ములను నాలి నాతఁడు గొనుచున్. 141

క. అదిగని సుర్యోధనుఁడపు,
డెదలోనంగుంది మామ నేకతమునకుం
గదియించి కొన్నినాళ్ళకు,
నదనారసిచెప్పి తండ్రి యానతిగొనుచున్. 142

ఆ. ప్రాతిగామినంచి పాండుకొమాళ్ళను,
నటకు మరలవచ్చునట్లుచేసి
కత్తిపెద్దయన్నఁ గడువడిఁ బురికొల్పి,
నెత్తమాడునట్లు మెత్తపఱిచి. 143

సీ. జూదాన నోడినచో దొరతనమెల్ల
విడిచి పండ్రెండేడు లడవినుండి
యామీఁద నొక్కయేఁడమరంగ నెవరికిఁ
గానరాకుండంగఁ గడపవలయు
నీలోన నవ్వారి కేనియుఁ గనిపింప
మరల నెప్పటియట్ల జరపవలయు
ననిచెప్పియొప్పించి యాడినశకుని యు
ధిష్ఠిరునోడించె దిట్టయగుచు

నంతనాతఁడు తమ్ముల నతివఁగొనుచు,
నూరివారంబులును జేరి యొకటఁ గుండఁ
జిన్నవోయిన మోముల వన్నె దఱిఁగి,
కట్టుబట్టలతోడనే కానకేఁగె. 144

క. కొమకులగఱియు సుభద్రయు
వెడలిరి ద్వారకకు నిచట వీరలతివతో
నడవులఁ గాయలుఁ గసురులుఁ
గుడుచుచుఁ గ్రుమ్మరుచునుండఁ గొంకక యొకనాఁ. 145

ఆ. తెరువు నడ్డగించి తెగువను బోనీక,
బకుని తమ్ముఁడైన బల్లిదుండు
కినుక మీఱవచ్చి కిమ్మీరుఁడనువాఁడు,
నిక్కు వానిభీముఁడుక్కడంచె. 146

వ. అంత నా పాండునికొమాళ్ళు. 147

సీ. కడుఁ దపసులు చెప్పుకతలనాలించుచుఁ
గామ్యకంబనియెడి కాననుండఁ
గృష్ణుఁడే తెంచి యేగినవెన్క వ్యాసుని
పంపునఁ గవ్వడి పట్టుతోడ
నింద్రకీలంబన నెసఁగెడి మలనుండి
మొఱకుసూపునఁ బందినేసినట్టి
ముక్కంటితోఁ బోరి మిక్కిలి మెప్పించి
పాశుపతంబనఁ బరఁగునమ్ము
గట్టువిలునిచేఁ బొంది క్రాలుచుండ
వేల్పుదొరవచ్చి విప్పచ్చు వెంటఁ గొనుచుఁ
దనదు వీటికిఁ జనియుండుఁ దనివిదీఱఁ
గొడుకుతోఁ గొన్నిరోఁజులు గూడియుండి. 148

క. పౌలోమకాలకేయులఁ,
బోలనివాతకవచులను బొలదిండ్లననిన్
వాలమ్ములఁ జంపించెను,
వేలకొలఁది మండగీల వివ్వచ్చువిచేన్. 149

వ. ఆలోన నొక్కనాఁడు. 150

తే. ఊర్వసి యనంగ నచ్చరయోర్తు క్రీడి,
చక్కఁదనమును గన్గొనిచాలవలచి
క్రాడ వేఁడుడు నతఁడొప్పుకొనక కసరఁ,
బేడిగానుండఁ దిట్టెవాక్రీడినాపె. 151

వ. అంతనిచ్చట. 152

ఉత్సాహ. కడమ పాండుకొమరు లచటఁ గదలి ద్వైతమనెడికా
అడవిఁజేరి కొన్నినాళ్లు లందునుండి పిమ్మటన్
వెడలిగంధమాదనంబు పేరఁ బరఁగుకొండకున్
నడచియందు నెమ్మినుండి నాఁతి కృష్ణపంపునన్. 153

వ. భీముండుచని. 154

క. జక్కులరక్కసులందల,
లొక్కమ్మడి డొల్లనేసియుగ్మలి మదికి
న్మక్కువ గలిగిన పూవుల,
నక్కఱతోఁ దెచ్చియిచ్చె నక్కజమొదవన్. 155

తరువోజ. పాఱునివేసంబు బాగుగాఁదాల్చి పాండునికొమరుల పజ్జనుండి
వీఁకేఁడితనమున వెలయుజటుఁడను పేరిటిపొలదిండి భీముఁడువేడ్క
మీఱఁగ వేఁటతమినిఁబోయియుండ వెల్లననందఱ మీఁదనిడుకొని
పాఱినవడముడి పఱతెంచివానిఁ బరిమార్చియందఱి బన్నముమాపె.

సీ. అంతటనవినుండి యర్జునుండరుదెంచి
యన్నకునంతయు విన్నవించి

సుకముగానుండంగ నొకనాఁడు ద్రోవది
ప్రాలుగావలెనంచుఁ జాలవేఁడ
మరల భీముఁడుపోయి మణిమంతుఁ గడ త్రెచ్చి
యలరులఁ గొనివచ్చియతివకిచ్చె
నామీఁద నొక్కనాఁడడవిని దిరుగుచు
వడముడి యొక్కచోఁబాముగాఁగ
దారిఁబడియున్న నహుషునినోరఁజిక్కి,
వెడలలేకున్నఁబాండుని పెద్దకొడుకు
పాముకడకేగి యడిగినవానికెల్ల,
బదులుచెప్పుమనది భీమువదలిపెట్టె. 157

సీ. అట్లుండఁ జూపోపక చట దుర్యోధనుఁ
డేకతంబునఁ గర్ణుఁడెచ్చరింప
మామ యగాని పలుమాఱును బలుకంగఁ
బసులఁ గాపాడు నెపంబువెట్టి
మొనలడంబముతోడఁ జనుదెంచి పాండుని
కొడుకులుదిగియున్న నెళవునకును
బజ్జగుడారంబు పన్నించి వారిని
వెక్కిరింపఁగ విఱ్ఱవీఁగుచుండఁ
జిత్రసేనుఁడనెడి జేజేలదిట్టఁడు,
వచ్చితాఁకి కర్ణుఁబాఱఁద్రోలి
దొరనుబట్టి త్రాళ్ళతోఁగట్టికొనిపోవఁ,
జెదరి వెఱచిపఱచి సిగ్గుదోఁప. 158

వ. అతనిమూఁకలు. 159

ఉ. పోలియుధిష్ఠిరున్మఱువుసొచ్చినఁ దమ్ములఁ బంపవారునుం
జాలముసేయకేగి నిముసంబునఁ గూడఁగ ముట్టి తూపులం

గూలఁగనేయ మూఁకలనుగోయని యాఁతిచినిల్వలేక యా
వేలుపుఁబ్రోడ నింగికిని వేచనఁ జూచుచుఁ గ్రీడిప్రోడయై. 160

క. అమ్ములగూఁ డొనరించియు,
నెమ్ములుపడఁ జిత్రసేను నేసిన వెఱచే
నిమ్ముల దుర్యోధనుపై,
ళమ్మునఁ గవ్వడికినిచ్చి లలిఁబఁపినియెన్. 161

ఆ. కట్లుత్రోడనపుడు గాంధారిపట్టిని,
గాడ్పుపట్టి యన్నకడకుఁ దేఁగఁ
గనికరమునమేని కట్లెల్లవిప్పించి,
వడిగహితవుచెప్పి విడిచిపుచ్చె. 162

ఆ. ధౌమ్యునింట నునిచి తగనన్నదమ్ములు,
పంట్లుదేరనడవి పట్లకరుగఁ
గ్రొత్తపెండ్లిచేసికొనుచు నాదారిని
సైంధవుండు చనుచు సరగవ్రాల. 163

చ. నిలుకడఁగన్న క్రొమ్మెఱుఁగు నీటున మేనునుదాల్చి యిచ్చమై
మెలఁగెడు గుజ్జుమావివలె మేలిమిచేఁతలుపూని మెత్తనై
చెలఁగు పసిండి బొమ్మవలెఁ జేరువ్రుమ్మరుచున్న ద్రోవదిం
గలయఁగఁజూచి పూవిలుతు కమ్మనిములుకులనొచ్చి క్రచ్చఱన్. 164

క. కదియంజని మిక్కిలి ద్రో,
వది బతిమాలియును దెన్నువడయక బలిమిం
దుద కాయింతిని దేరను
బదిలముగాఁ బెట్టుకొంచుఁ బఱచెంగానన్. 165

తే. ధౌమ్యుఁడఱచుచు వెంటను దవిలివానిఁ
దిట్టుచును బోవనంతలోదిట్టయగుచు

భీముఁడరుదెంచి సైంధవు వేగముట్టి
గడియలోఁబట్టి తలపట్టి గాఁప్పుపట్టి. 166

క. అన్నకడకీడ్చి తెచ్చినఁ,
జెన్నఱితల రేవులుగను జెఱిగొఱుగంగా
విన్ననయి యున్న సైంధవుఁ
గ్రన్నన విడిపించిపుచ్చెఁగాంచి యతండున్. 167

తే. అవల నొకనాఁడు తమ్ములుఁగవలు నేగి
విపవుపీటిని వలదన్న వినక త్రావి
పడినఁల్వురగు దెదారిపలుకుల కును
నొప్పమార్వల్కి బ్రతికించి మెప్పులొందె. 168

వ. అట్లుండలం బడలియు వానలం దడిసియు వెడిదంబులగు నిడుములు సైరించియు జడియక యడవిలోనుండఁ బన్రెండేండ్లు నిండిన నాదండి మగలు తమతోడఁ గూడనున్న వారి నందఱ నాయాయెడలకుంబంచి మించిన వేడుక నించుకయుఁ దమజాడలెవ్వరు నెఱుంగకుండ దండి తనంబునఁ గాఱడవులంబడి నడచి నడచి కడకొక్కయెడ నేకతంబు నందగిన వేసంబులు వేసికొని బయలుదేఱి విరటునూరుచేరి యూచేరువం దమకత్తుల మొత్తమ్ములను నమ్ములను విండులను నొక్క కట్టగాఁగట్టి వానిచుట్టును బీనుంగుతో లొకటిఁజుట్టఁబెట్టి యప్పట్టుననున్న జమ్మిచెట్టుపయింబెట్టి. 169

సీ. కంకుఁడు నాఁగను గతలుసెప్పంగ యు
ధిష్ఠిరుఁడాతేసి దెవనునిలిచె
వలలుండనంగను వంటలవాఁడయి
వడముడియచ్చోటఁ బనికినమరె
నచట బృహన్నలయనుపేరఁ గవ్వడి
నెలఁతల కాటలు నేర్పఁజేరె

సందెదామగ్రంథి యనఁగను నకులుండు
గుఱ్ఱాలఁ బరికింపఁ గొలువుకుదిరె
నాలఁగానఁ దంత్రీపాలుఁడనెడు పేర
నక్కడను సహదేవుఁడు నమరియుండె
మాలినియనఁగ ద్రోవదిపూలుముడువ
నోడయనివెలందుక సుధేష్ణయొద్దనుండె. 170

ఆ. జెట్టిపట్టుపట్టి సింగంబుతోనైనఁ
బులులతోడనైనఁ బోరి గెలిచి
దొరకు సతినియమునఁగుఁ దొయ్యలులకు వేడ్క
సలుపుచుండు నోకఁడు వలలుఁడెపుడు. 171

సీ. అట్లు కొన్నాళ్లేగ నప్పుసుధేష్ణను
గన సింహబలుఁడట కొనరవచ్చి
మాలినిఁ దిలకించి మదినామె సొగసెంచి
మాటికెదఁదలంచి మరులుమించి
యక్కకు నెఱిఁగించి యుక్కుకుఁ జనుదెంచి
పాన్పున మేనుంచి వనరుచుండ
మాలిచేఁ దమ్మునునికిఁ గల్లును
రాణిగారంపిన రమణిఁగొనుచుఁ
గృష్ణయేగిననాతఁడు కెరలిపడుచుఁ
దన్నుఁ బట్టంగ వచ్చినఁ దలిరుఁబోఁడి
కొలువుకూటంబు దెసఁబాఱఁగూడవచ్చి
సింహబలుఁ డింతికొప్పును జేతఁబట్టె. 172

క. ఈడిచి యొకరక్కసుచే
నీడిగిలం ద్రోయఁబడుచు నింటికిఁ జనియెం

జేసి యచే నంతయు రెయి
వాఁడిమగఁడు భీముఁడెజిఁగి పాయనికిమకా. 173

మత్తకోకిల. ఆఁడుహూపుదు వాల్చి ద్రోవదియట్ల చీఁకటిఁగన్నియల్
గూర్చి మాటలు నేర్చి గీముఁగోరి మూరయుచుండఁగా
నాఁడు సింహబలుండువచ్చి, తనంతగేలెని జాఁప మా
టాడ కుక్కాన వానిసిం మనుమాడిచేసెను ముద్దగాన్.174

సీ. అల్లుముద్దగఁజేసి యట వైచిపోయిన
దమ్ములు నూర్వురుఁ దరలివచ్చి
చచ్చినయన్నకై చాలనేపేడిచి
పీనుంగుపైఁ గృష్ణఁబెట్టికట్టి
కొనిపోవుచుండఁగఁ గూయిడెమాలిని
బానసంబున గొంతుప్పట్టి వినఁగ
వారుమ గాటికి వచ్చెడునంతకు
వడమడి యటకేగి బడలువడఁగ
నందఱునుద్రుంచి ద్రోవదినల్లఁబంచి
మాఱుద్రోవనువంటిల్లు మరలఁజొచ్చె
ఏటికేతెంచుమాలిని వెలయఁజూచి
ప్రోలివారెల్ల వెఱచిరి బూతమనుచు. 175

ఉ. అంతయునాలకించి యట నాధృతరాష్ట్రునిపట్టి యిచ్చబం
గొంతికొమాళ్ళు నిల్తురని కొంతతలంచి సుశర్మనంచి యా
వంతయు జాగుసేయ కట నావులఁబట్టఁగఁబంచి తానునా
మంతురులాలమందెదిరి మారొన్కనఁగల్గినవారితో వడిన్. 176

క. మఱునాఁడు వెడలి విరటుని,
పఱగడ మొదవులను బట్టువడచక్కిన్

చ్చుఱఁ బఱతెంచెను గొల్లలు,
వెఱపెల్లనఁబఱచి విరటువీడు సొరంగన్ 177

క. అంతకమున్న సుశర్ముఁడు,
పంతము లాడుచునువచ్చి పలకడఁబసులన్
వింతగఁబట్టిన విరటుఁడు,
చెంతలనున్నట్టి తనదు చేరువతోడన్. 178

క. చనితాఁకి యోడిపోయిన,
నెనరేది సుశర్మయపుడు నెఱమగఁటిమినా
తనిఁ దనతేరికిఁగట్టిన,
వనట న్వీడిపించె రేయి వడముడి యతనిన్. 179

సీ. విరటుండు నెయ్యురు వీటనులేనప్పు
డిచట దుర్యోధనుఁ డేగుదెంచి
పసులఁ బట్టెనటంచుఁ బసులవారలు చెప్ప
విని పిన్నగావున విరటుకొమరుఁ
డుత్తరుండింటను నువిదలముందఱ
బీరముల్ పల్కుచు వెడలికృష్ణ
పంపునఁబేడి వార్వములఁ దోలఁగొనుచు
వడివచ్చి ముంగలఁ బగఱఁజూచి
వెఱచి దిగఁలొంది యరదంబు వెనుకవంక,
త్రిప్పుమన్ననుగ వ్వాడిత్రిప్పకున్న
బెగ్గలంబునఁ దేరిని డిగ్గనుఱికి,
పాఱఁజొచ్చినఁగ్రీడియుఁ బఱుగువాఱి. 180

తే. అతనిఁ గొనివచ్చి యరదంబు నందుఁ బెట్టి
తాను గ్రీడియౌ బెట్టిఁగించి తాల్మిగొలిపి

యుత్తరుని నరదంబు నడపంగ నానతిచ్చి
యమ్ములను వింట్లు పెట్టిన జమ్మికడకు 181

క. చని వలసినవానిం గై
కొని తక్కటివాని నందె గుట్టుగనిడి చ
య్యనఁ జని గాండీవంబున;
గొనయము నెక్కించి మించి ఘోరముగాఁగన్. 182

క. ములుకులు వఱపిన మూఁకలు,
నలుదెసలం బాయవిచ్చి నాననుబఱవన్
బలుమానును లోఁగెఁ దాఁకిరి,
చిలుకుల వానలు గురియుచుఁ జేవయెలర్పన్. 183

క. తఱిఁ దాఁటకుండఁగ వ్వడి,
యెఱిఁగించుకొనియెను దన్నునిచ్చట ననికిం
దఱు పలికినఁ దఱికడచుట,
యెఱిగించెను భీష్ముఁ డప్పు డెల్లరు వినఁగన్. 184

వ. అంత నర్జునుండు. 185

తే. పసుల మరలించి కావలిపరినిగ్రహించి,
వెనుకఁ జనుచున్న తేనిని వెంబడించి
కదిసి యోడించి పెఱవారిఁ గండడంచి,
పాలికలననేత్రు లేఱులు వెలువరించి. 186

సీ. తమ్మునితలద్రుంచి తత్తడులనుగొంచి
బలియునిఁ గర్ణునిఁ బరవఁ జేసె
ద్రోణుని నొప్పించి ద్రోణుకొమారునిఁ
జేరాడకుండంగఁ జిక్కువఱిచెఁ
గృపుని నమ్ములముంచి కినుకమై భీష్ముని
యరదంబుపై సోలి యొఱగఁ జేసె

ద్వారను గేరడమాడి దురమున దడములఁ
బీనుఁగు పెంటలుగానొనర్చె
మఱియునందఱ సోలించి మఱిచిపోక,
తెచ్చెను త్తరబొమ్మపా త్రికలకొఱకుఁ
బేరుగలవారి తలచీర లారఁగోసి,
తనివిదీఱంగ నని చేసి వెనుకమరలె. 187

గీ. అంతఁదెలిసి యుస్సురనుచు దుర్యోధనుఁ,
డపుడెభీష్మపలుకులాలకించి
సిగ్గుఁబాటుతోడఁ జేరువతోఁగూడి,
యింటికడకు నడచె నెఱుకగలిగి. 188

క. అప్పుడు కవ్వడి జమ్మిని,
నెప్పటివలె విల్లునమ్ము లిడి యుత్తరుఁడిన్
మెప్పుగఁ దేరను నిడి తా,
నొప్పుగ నొగలెక్కి చనియె నూరికి నెలమిన్. 189

క. ఈలోన నట యుధిష్ఠిరుఁ,
డాలములో గెలుపుగొన్న యల విరటునితోఁ
బోలఁగ జూదం బాడుచు,
నాలములోఁ బేడిగెలిచె నని వేటుపడెన్. 190

క. అమ్మఱునాఁ డందఱు నొక,
యిమ్మనఁ దగఁగూడి తొంటి యేపుననుండన్
నెమ్మని విరటున కుత్తరుఁ,
డిమ్ముల నెఱిఁగించె వారి నెల్లను వరుసన్. 191

క. ఎఱిఁగింప యుధిష్ఠిరునకు,
నెఱఁగి విరాటుండు లేచి యెల్లరఁ దప్పుల్

మఱవంగ వేఁడుకొనియెం,
దెఱఁగుపడం బలికి కూర్మి తెల్లము గాఁగన్. 192

తే. చుట్టముల నెల్ల రావించి జోటిమిన్న,
నుత్తరయ నెడి తనకూఁతునొసఁగి పెండ్లి
చేసె నభిమన్యునకు వేడ్క చెన్నుమీఱ,
నెంతయును జూచువారలు సంతసిల్ల. 193

వ. అనిన విని తరువాతి కథ నెఱిఁగింపు మనుటయు. 194

క. కలువలవిందును బ్రొద్దును,
మలల న్సంద్రముల నేళ్ళ మఱి యీపుడమిన్
వెలుఁగును జీఁకటిఁ జుక్కల,
నెలమినిఁ గలిగించి ప్రోచి యేలెడి సామీ. 195

మాలిని. జగముల మొకిమీఁడా సాదులం బ్రోచుతేఁడా
పగ రొఱుఁగనివాఁడా పల్వాలం ద్రుంచు బ్రోడా
వగ లొదవనివాఁడా వంతసంద్రంపుటోడా
నెగు లడఁచెడివాఁడా నేలకు న్సంగడీఁడా. 196

గద్య. ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర లోహితసగోత్ర శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్య నిర్వచననైషధ కావ్యరచనాచాతురీధురంధర సద్యశోబంధుర కందుకూరివంశ పయఃపారావారరాకాకైరవమిత్రసుబ్రహ్మణ్యామాత్యపుత్రసకలసుజనవిధేయ వీరేశలింగనామధేయ ప్రణీతంబైన యచ్చతెనుఁగు భారతమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము

క. మొదలుం దుదియు నెఱుంగక,
వదిలముగా నెప్పుడు నుండి పాడుగొనంబుల్
వెదకినను లేక మేలే,
యొదవించుచు జగము లేలుచుండెడి వేల్పా. 1

వ. శౌనకుండు లోనుగాఁగల జడదారిఱేండ్లకా సూతుం డిట్లనియె. 2

క. విరటుఁడు కృష్ణుఁడు మొదలగు,
దొరలెల్లను గూడి యుండి దుర్యోధను తుం
టరితనము నగ్గడించుచు,
నరుసుగ నొకరాయబారి నచటికిఁ బంపన్. 3

తే. అందఱును నెంచి యచ్చోటి కరిగి యతఁడు
తెలుపవలసినపలుకులఁ దెలియఁ గఱపి
ద్రుపదు నొజ్జను బంపిరి తొడరి సగము
పుడమి జముపట్టికిని నియ్య నడుగుకొఱకు. 4

తే. అంత నిటఁ గ్రీడి వెన్నునియింటికరిగి
పోరఁ దనతేరునడపంగఁ గోరుకొనియె
నాఁడె దుర్యోధనుఁడువచ్చి నాఁడెమైన
బంట్లఁ బదివేవురను దానుఁ బడసిచనియె. 5

క. నేలఁ గలదొరలలోపలఁ
జాలఁగ దుర్యోధనునకు సాయము చూపం
జాలుపడిరి పెఱవారలు
పోలఁగ జముపట్టిఁ జేరి పొలిచిరి కడిమిన్. 6

చ. ద్రుపదునియొజ్జ యేగియటఁ ద్రోవకురా ధృతరాష్ట్రుతోడఁ గొం
త పొసఁగ మాటలాడి తనదారిని వచ్చిన గ్రుడ్డిఱేఁడును

న్నిపము త్రోలంగఁ బంపెఁ దననేరిమి గన్పడ నూరిపోసి నీ
విపుడ యుధిష్ఠిరుం గదిసి యీయనిమాను పు మంచు సంజయున్. 7

సీ. ఆతండు చనుదెంచి యందఱకును మ్రొక్కి
కొల్వులోపలనున్నగొంతికొడుకుఁ
గదిసియందఱు వినఁ గరముఁదీపులుగాఁగఁ
బెనఁకువ మానఁగఁబెక్కువగలఁ
దేనిమాటలఁ దెల్పి తిన్నని తెన్నున
నడవంగ జముపట్టెఁ దడవు వేఁడి
చదురెల్ల గాన్పించి చక్కని బదులుమా
టలఁ బాండుకొమరుని వలనఁబడసి
వారి వీడ్కొని ధృతరాష్ట్రు పజ్జకేగి,
యెల్లచందమ్ము లాతని కెఱుకపఱిచి
యలుకపుట్టించితగవు మైఁబలుకవలయు,
నుడువులెల్ల నుదిటముగానుడివిచనియె 8

సీ. అంత యుధిష్ఠిరుఁ డరసి యిచ్చటనుండి
వెన్నని ధృతరాష్ట్రు వీటికంప
నాతని రావించి యనియె నిక్కొవడి
నీవేగి సగపాలు నేలలోన
మాకియ్య జేసిత్రో మఱిమఱిచెప్పుము
వినఁడేని యామీఁద వినుము తెలియ
నేపురకును మాకు నేను ప్రోల్లైనను
గడ కిచ్చునట్లుగఁ గడఁకఁ బలుకు
మట్లు చేసినసైనఁ బోరనెడుమాటఁ
దక్క కూడి బ్రదుకుదము తఱుచు లేల

యనిన పిమ్మట భీముండు నతసితమ్ము
లవల ద్రోవది మదిఁ జెప్పిరతనితోడ. 9

ఉ. ఆవలఁగృష్ణుఁడేగి మరియాదమెయిన్ ధృతరాష్ట్రుఁ జూచి యా
క్రేవల ద్రోణునిం గృపునిఁ గేల్గవమోడిచి పల్కరించి య
త్తావున నున్న భీష్మునిని దద్దయుఁ గూరిమి గారవించి య
చ్చో వెరవారఁ గొల్వునను జూపఱ డెందములుం గరంగఁగన్. 10

చ. చనువును బల్మిఁజూపి పలుచందములం దగఁజెప్పి యంతలోఁ
దనియక యొద్దనున్న జడదారులచేతను జేతనైన లా
గునఁ బలికించి యెందునను గోరిక చేకుఱకున్న నోలగం
బున ధృతరాష్ట్రపట్టిపయిఁ బూనినకిన్కను బల్కులాడినన్. 11

క. వడిఁ గర్ణుని దుశ్శాసను
చెడుగఱపులు నమ్మి కృష్ణుఁ జేప్పడఁ గట్టం
గడఁగిన దుర్యోధనుఁ డెద
జడియఁగఁ దనరూపు చూపి చనెఁ గృష్ణుండున్. 12

ఆ. అట్లు కొలువు విడుచునప్పుడు వెన్నుండు
బవరమరుగు దెంచెఁ బదిలమనుచుఁ
బలికి వచ్చి కుంతి బసకేగి మాటాడి
విదురు నింటఁ గుడిచి వెసలెవీడు. 13

వ. అట్లు బయల్వెడలి కొన్నినాళ్లకు. 14

చ. విరటుని యూరుచేరి యట వేవురముందర గొంతిపట్టితో
సరగున నంతయుం దెలిపి జాగొనరింపక గొప్పదండుతో
దురమున కాయితం బగుట తొల్తటి కర్జముగాఁగఁ జెప్పి యు
బ్బురముగ వాఁడిసూదిమొన మోపినయంతయు నేలనీయఁగన్. 15

క. ధృతరాష్ట్రుని కొడు కొప్పమి
కతలుగ నెఱిఁగించి మిగులఁ గయ్యంబునకున్

హితవుగఁ బురికొల్పినఁ దగ
నతఁ డప్పుడె ప్రమదమునట్టి నందఱుఁ జూడన్. 16

క. పడవాలుగాఁగ నొసరిచి
వెడలి కురుక్షేత్రమునెడ వేరిటి చోటన్
విడియించి మూఁక నల్లను
గను సంతోసమున నుండఁ గల నొసరింప. 17

సీ. వెన్నుండు నడచిన వెంటనె యచ్చట
దుర్యోధనుండును దోసు సూప
వచ్చినఱేఁడుల హెచ్చరికను జేసి
గమికి నెల్లను మొనగానిఁ గాఁగ
భీష్ముని నొసరించి ప్రేరేఁచి మొనలను
దమ్ములు నెయ్యురుఁ దవిలి రాఁగఁ
గదలి కురుక్షేత్ర మదనుతప్పక చేరి
విడియించె దడముల వేఱుచోటఁ
గర్ణుఁ డంతకుమున్నె పెక్కండ్రు వినఁగ,
భీష్ముఁడుసుఱులువిడిచినపిదపఁగాని
తాను బోరికి రానని తగని బాస,
చేసికొనె మాటపట్టింపు చేత వీట. 18

క. దళవాయి యైనభీష్ముఁడు,
కలసికిఁ బురికొల్పి మొనలఁ గడుబీరమునన్
దలపడఁ బంచెను జోదుల,
కెలమియుమగఁటిమి చలంబునెసకం బెసఁగన్. 19

ఉ. అయ్యెడఁ బాండుపెద్దకొడు కందఱు నం దరుదంచఁ గాల్నడన్
జయ్యన భీష్ముపాలికిఁ గనం జని వేలుపుటేటిపట్టిచే

గయ్యముసేయ నానతిని గైకొని దీవెన లంది ద్రోణుని
నెయ్యపు మామశల్యుఁ గృపుఁ గని వీడ్కొనివచ్చెఁ గ్రమ్మఱన్.

క. చిందమ్ముల మ్రోఁతలు మి,
న్నంది యొసఁగ భీష్ముదండు లాలపువేడ్కం
గ్రందుగ నడచెను బయిపయి,
ముందఱఁ బాండుసుకొమాళ్ళమూఁకలమీఁదన్. 21

సీ. నొగలెక్కి కృష్ణుండు తగుమాడ్కి నిగుడంగఁ
దెల్లనివార్వముల్ తేజరిల్ల
జేజే లొసంగిన చిందంబు నొత్తుచు
నరదంబుపైఁ గ్రీడి యరుగుదెంచి
యిరువాఁగుఁ జూచి తానెంతయు మదిలోన
నక్కటికము పుట్టియయినవారి
వేయఁ జేతులురాక విల్లునమ్ములుఁ
దేరనుబడవైచి దిగులుత్రోఁపఁ
గూలఁబడినఁ జూచి గొబ్బున వెన్నుండు,
పాడిఁగఱపి పోరఁబగఱనోంచి
గెలుపుఁగొంట యేలికలకెల్లఁ దగవని,
మదికినాటఁ జెప్పి మఱఁదినపుడు. 22

క. దురమునకుంబురికొల్పినఁ,
బరువడి సందియము వాసివాసి యొసంగం
గురిసెను నమ్ములవానలు,
గరువంబఱి పగఱపౌఁజు గలఁగంబడఁగన్. 23

సీ. మార్తురమొత్తముల్ మార్కొనిపోరిన
సందడికయ్యంబు జరగెనపుడు

ద్రోవదికొడుకులు తోడుగ నభిమన్యుఁ
డసరి యొప్పనివారి కడఁకఁ జెఱిచెఁ
గృపుఁడు నశ్వత్థామ కేడించి మూఁకల
పైఁబడి తనులావు బయలుపఱిచి
రుత్తరుండేగి శల్యునిమీఁదఁ బోటొగ్గి
చూపఱె నాతనిచూపుగముల
నంతభీష్ముండుగవిసివాలంపగములఁ,
దెలుచఁబరఁగించిమూఁకల బెగడుపఱిచి
యెల్లెడలఁ దానయైపొల్చి యేపుచూప,
విరిగిసురిఁగిరిపగవారిబిరుదుమగలు. 24

క. ఆలోనఁ బ్రొద్దుగ్రుంకిన,
నాలముసాలించి నాఁటి కందఱు పేళ్ళన్
జాలముసేయక చేరిరి,
చాలఁగ విన్నటికొడుకు సారెఁ బొగడుచున్. 25

ఉ. రెండవనాటిపోరునను రెండవ ప్రొద్దుకొమారు పోలికన్
నండిమగండు క్రీడి తన త్రాణనుజూపెఁ గరంబుఁ బచ్చె భీ
ముండును భానుమంతు జముప్రోలికి ద్రోవదిత్రోఁచఁబుట్టువుం
గండునదాఁకి ద్రోణుఁడును గ్రచ్చుఱఁ బాఱఁగఁజేసె నీసునన్. 26

సీ. మూఁడవనాఁడును మొగ్గరంబులుపన్ని
యిరువాఁగు నొండొంటిబెరసితాఁకి
దుర్యోధనుఁడు భీమునితోఁ దలపడిపోరి
మేనెఱుంగక తేరిమీఁద సోలె
మూఁడుజాములయప్పు డీడఁబోవక భీష్ముఁ
డుక్కునఁ బెక్కురఁజక్కడంచి

యొక్కఁడఁజూచిన నెమ్ములదిమ్ములుఁ
గండలకొండలు నిండియుండ
నెత్తుటేరులు పఱపింప నిలువలేక,
బెండువడి క్రీడిజుణిఁగిన వెన్నుఁడదరి
చుట్టువాలునుజేఁబూని దిట్టయగుచు,
నరదమును డిగ్గి భీష్ముపై నరుగుచుండ. 27

క. కవ్వడియువచ్చి వెన్నుని,
నెవ్వడిఁ గౌఁగిటను బట్టినిలిపి వెనుకకున్
దవ్వులఁ గొనిచని భీష్ముని,
గ్రొవ్వడఁగించెను గడంగి కూటువచెదరన్. 28

క. నాలవనాఁటి పెనంకువ,
వాలుమగఁడు శల్యుకొడుకు పలుకయు వాలుం
గ్రాలఁగ ధృష్టద్యుమ్నుని,
పైలిఁగవిసి తెగటాఱెఁబరి పడలువడన్. 29

పంచచామరము. ఘటోత్కచుండు జిత్తు లెల్లగానిపించి మూఁకపైఁ
దటాలునన్మెఱుంగు లీను తళ్కుటంప గుంపులన్
దిటంబు మీఱ నేసియేసి దిట్టలైన వారినిన్
హుటాహుటిం గలంగి పాఱనూకె నుక్కడంగఁగన్.

ఉ. ఏనవనాఁటి కయ్యమున నెంతయు వాఁడిమి మూపె ద్రోణుఁడా
పూనికిఁజూచి మాఱుకొని పోకెను భీముఁడు చేవయేర్పడన్
మానకలక్ష్మణుండు నభిమన్యుఁడునుంజలమగ్గలింపఁగా
నేనుఁగు నేనుఁగుం బెనఁగు నేపునఁబోరిరి చూపటెన్నఁగన్. 31

క. అఱవనాఁడల వడముడి,
మాఱుకొని గుదియవిసరుచు మాఘంతులతో

నీఱుగఁగొరులఁ గెడపెను,
బీఱువడుచు దాయలెల్ల బెదరంబెదరన్. 3

క. అని ద్రోణుఁడు ధృష్టద్యు,
మ్నునిఁ గనలునఁ దారసించి మొనలుతలంకన్
దనసింగిణి వాలమ్ములు,
ననువులు నాటంగఁ జేయ నాతఁడు వఱచెన్. 3

తే. ద్రుపదు కొమరుఁడు రారాజుదొరలు నిలిచి తేరు,
నుగ్గుచేసిన వెన్నిచ్చి సిగ్గువిడిచి
చేకితానుఁడుఁ గృపుఁడును జేవమీఱఁ,
బోరి రేడవనాఁడాలపోతులట్లు. 3

సీ. వసలెత్తువేస్క సునాభుండు మొదలగు
గాంధారికొడుకులఁ గపిసిభీముఁ
డుద్దవిడినివారిఁ బెద్దనిద్దురఁబుచ్చి
యేనుంగులనుజేసెఁ బీనుఁగులను
మఱి యలంబుసుఁడను మానిసిదిండియి
రావంతు మార్కొని లావుచూపి
పెద్దతడవునకుఁ బిద్దించె నాతనిఁ
గవ్వడియెంతయుఁ గస్తిచెంద
మఱిఘటోత్కచుండుమార్కొనిద్రోణుండు,
మొదలుగలుగువారిమురువడంచి
యలఁతిమూఁకనెల్ల నలుఁగులపాల్సేసె,
నవలినాఁడు వేల్పులబ్రపడఁగ. 35

క. ఎనిమిదవనాఁటి రాతిరి,
చనుపున దుర్యోధనుండు చనిభీష్మునితోఁ

దనగోడు మొఱ్ఱవెట్టినఁ,
గనఁబఱచెద నెల్లినాడు గండడనె నత్తఁడుగా. 36

తే. శ్రొమ్మిదవనాఁటిప్రొద్దునఁ దొంగలించు,
సంతసంబులు మోములఁ జౌకళింపఁ
గదలియిరువాఁగునుం బాలికలనఁ బొలిచి,
రెత్తికోలునఁబడవాళ్ళు హెచ్చరింప. 37

సీ. అపుడుకొత్తలచేసి యభిమన్యుఁడఁడరివ
నరిగియలంబసుఁడడ్డపడియె
వివ్వచ్చుఁడరుదెంచి వీఁకఁ జూపినఁ బాఱు
దొరలకు ద్రోణుండుతోడు చూపె
బాసటయగుచు దుశ్శాసనుఁడు శకుని
వెంటరా భీష్ముండువేఁడి చూపి
వాఁడినారసములఁ గ్రీడిని నొప్పించి
వెన్నునినంపఱ బెగడుపఱిచి
రావుతులఁ ద్రుంచి పొలియించి మావతులను
నరదములవారి నొంచి కాల్వురనడంచి
కడిమిచూపిన దళములు గలఁగఁబాఱ
లేట మొగములుపడి రెల్ల మేటిమగలు. 38

క. చేయునదిలేక కవ్వడి,
యాయమ్ములనాఁటియున్న యమ్ములవెతతోఁ
బాయువడు మొనలఁ బిలుచుచు,
నోయనదూపులను నేయుచుండెను భీష్మున్. 39

శా. అచ్చొప్పంతయుఁ జూచి కృష్ణుఁడెదలో నారాటముం జెంది వి
వ్వచ్చుండెంతయు నొచ్చియుంట నొగలన్వార్వంపుఁ బగ్గంబులన్

మెచ్చుల్లులుల్కఁగఁ గట్టి తేరు డిగి యామినొన్నటిపట్టం బారిం
బుచ్చంగా నడతెంచెఁ గేల బలితంపుఁ జుట్టువాలొప్పఁగన్. 40

క. త్రోడనెపఁబఱతెంచి వడిం
గ్రీడియునిరుగేలఁ బట్టి కృష్ణుని మరలం
దోడుకొనిపోయి తేరున
వేడుకఁ గూర్చుండఁబెట్టి వేఁడుచుఁబలికెన్. 41

క. తియ్యనిమాటల వెన్నుని
నియ్యకొనంజేసి వెడలి యీరసమొసఁగం
గయ్యమునకు డాసినపుడె
యొయ్యనఁ బ్రొద్దత్రమిల్లె నుడిగెదురంబుల్. 42

తే. నాఁటిబవరంబుఁగని మదినాటుకొన్న
యుమ్మలమ్ముననింకఁ గయ్యమ్ముమాని
కానలకు నేగుదునటంచుఁగెడఁకఁబలుకు
నలయుధిష్ఠిరు నూఱార్చియచ్యుతుఁడు. 43

క. వెన్నుండారే యాతని
విన్నేటికొమారుడకట విష్వచ్చనితోఁ
దిన్నఁగఁగొని చనియాయన
సన్నగ నడిగించెః జావుచందముఁ దెలుపన్. 44

ఉ. అందున కాతఁడిట్టనియె నాఁడుఁదనంబును దొల్తఁదాల్చి యా
పొందికఁబాసి వెన్కమగపోడిమిఁ దాలిచియున్న వారిపై
నెందును నేయకుందునని నోఁ బ్రతినందగఁ బట్టినాఁడ మీ
యందుశిఖండి యట్టిఁడగు టాతని ముందిడికొంచు నాపయిన్. 45

క. నేనేయనితఱిఁ గవ్వడి
నోనేసినఁ గూలువాఁడ నునుఁదూపులచేఁ
బూనియటుచేయుఁ డంచును
నానతియిడి పంచె మంతనంబున వారిన్. 46

క. మఱునాఁ డొప్పటియట్టుల
యతిమతిఁ బఱతెంచి దండులాలముసేయం
దరలుడు శిఖండి మున్నిడి
పఱతెంచెను గ్రీడి భీష్ముపయికిఁ గడంకన్. 47

తే. అడ్డుపడి దుస్ససేనుఁడు హామికలరఁ
బెక్కుమాఱులు కవ్వడి బెగ్గడిలఁగఁ
బోరిపాఱె శిఖండియుఁ బొంగియేయఁ
జొచ్చెవివ్వచ్చుప్రాపునఁ జొరవమిగుల. 48

క. కొడుకుం బంచెను ద్రోణుఁడు
వడిఁ గ్రీడికి నడ్డుపడఁగ బరవసమునఁ గ
వ్వడి తెఱపిఁజేసి యమ్ముల
బడలించి శిఖండివెనుక నదిగొని భీష్మున్. 49

తే. తేరుసమసియు భీష్ముండు దిటవుచెడక
విరటుతమ్ముశతానీకుఁ బిలుకుమార్చె
నంత వివ్వచ్చుఁ డలుగులనక్కజముగఁ
బొదివిపడవైచె నాతనిఁ బుడమిమీఁద. 50

తే. నేలఁబడియున్న భీష్మునిపాలికేగి
యంపసెజ్జయుఁ దలగడ యతనికపుడు
క్రీడిసేర్పైమెఁ గలిగించి వాఁడితూపు
నేలలోనాటి దగ మాన్చె నీరుదీసి. 51

క. మనుమలు మొదలగువారలు
తనచుట్టును బలసియుండఁ దనరెడు నాభీ
ష్మునిపాలికిఁ గర్ణుండును
జనుదెంచికరంబు వేఁడెసైరణచూపన్. 52

క. వినువాఁ కకోడుకు కూలిన,
వనరుచు దుర్యోధనుండు వడి నెలవునకుం
జని యూగుబుపటివాఁడొగి
మొనగానిఁగఁజేసె ద్రోణుమూఁకలకెల్లన్. 53

క. తన్నటువలె దళవాయిఁగ,
మన్ననఁ గొనరింప నలరి మక్కువ ద్రోణుం
డెన్న యుధిష్ఠిరు ననిలో
నన్నిఁకొసఁగెదను బట్టినలువురుఁ జూడన్. 54

క. అని బాసయిచ్చె దుర్యో
ధనునకు నాతండు మదినిఁ దద్దయు నుబ్బన్
విని యర్జునుఁ డన్నకుఁ జె
ప్పెను దిటవుగ దాననతఁడు వెరువకయుండెన్. 55

త్రోటకము.

మొనలెల్లను వీఁగఁగ ముల్కులు పె,
ల్చనఁగుచ్చుచు ద్రోణుఁడు సాత్యకిను
క్కునమారొక్కని తూపులు గోరముగా,
ననిసేసెను ద్రోవది యన్నపయిన్. 56

తే. శల్యుఁడును భీముఁడును దాకిసరకు సేయ
కొండొరులనొంచిమించుచునొకరి కొకరు
నెత్తువఱదలు వాఱంగ నెట్టికొంచుఁ,
బూచుమోదుగులట్టులు పొలిచిరపుడు. 57

సీ. కర్ణునికొమరుండు గండునవృషసేనుఁ
డడరి మూఁకలనెల్లఁ బొడవడంపఁ
దొడఁగిననకులుని కొడుకు శతానీకుఁ
డెడసొచ్చి బలుతూపు లొడలనించె

ద్రుపదుఁడు విరటుండు ద్రోణుచూపఁ గగొంతి
తొలిపట్టి ద్రోణునితోడఁ బెనఁగి
వ్యాఘ్రదత్తుఁడు మొదలైనవారిని గోలు
పోయి ద్రోణునిచేతఁ బోరఁ దాను
బట్టువడనున్న తఱిని వివ్వచ్చుఁడడరి,
యంపవానలు గురియించు చరుగుదెంచి
యల్లయొజ్జలవేఁడిమి యెల్లనుడిపెఁ,
బ్రొద్దువాలెనునంతలోఁబొదలెనిరులు. 58

ఉ. రెండవనాఁటి వేకువను గ్రీడి యుధిష్ఠిరుతోడఁ జెప్పి త
న్నొండెడ నాలముంజలుప నూరకపిల్చు సుశర్మదండుతో
గండునఁ బోరఁబోయి కడఁకం దనలావును జేవఁజూపిబల్
కొండలపిండు మెండునను గూలిచెఁ బల్వురమేలి జోదులన్. 59

క. మఱియు న్సంశప్తకులును,
బిఱుసనక పెనంగఁజూచి వెఱ్ఱఁగందక యే
డ్తెఱ వివ్వచ్చుఁడు తనయుం,
పఱపాలుగఁజేసె వేలవంతునవారిన్. 60

సీ. ద్రోణుఁడు మిక్కిలి రోసంబుమీఱంగ
సత్యజిత్తును జముసరసకంచి
దూదితిట్టలమీఁదఁ దోఁడరుచిచ్చునుబోలె
మొనలపై వడిఁజూపి కనుపుగొట్టి
సూర్యదత్తునిఁజంపి సూరెలఖారులఁ
బలుచక్కియలకును బాఱఁద్రోలి
మాఱులేకుండంగ మలయుచుండఁగ భీము
ఁడన్నయుఁగవలును మున్నగాఁగ

నంపఱును గూడితాఁకిన నవల్ గృపుడు
కర్ణుఁడును శల్యుఁడును లోనుఁగాఁగలట్టి
వార లెల్లను సద్దంబు వచ్చిపోరఁ
బోకలఁ నెల్లఁ బీముంగుప్రోవు లయ్యె. 61

మ. భగదత్తుండును సుప్రతీకమను చెల్వంబైన యేనుంగుతోఁ
దగ భీముం దలపడ్డ ఱిచ్చవడి యాతం డెల్లనూపంగ నా
జగజెట్టి న్మెనెల్లమాఱుకొని యాసం బొర నాయందఱుకా
వెగడొందన్ భగదత్తుఁ డేసె నటుపై విష్వచ్చుఁ జేపారఁగన్. 62

క. చనుదెంచి వాఁడితూపుల
ననువులు వాటించి దొడ్డయమ్మున భగద
త్తునిఁ బుడమింబడ నేసెను
బెనఁగాడి యేనుంగుతోడఁ బీనుంగునుగాఁ. 63

సీ. అది చూచి శకునియు నాతనిబలగంబుఁ
జోరవమై నర్జునుఁ జుట్టుముట్ట
బలునారసంబులఁ బలువురఁ బొలించి
శకుని నాతఁడు పాఱిచనఁగఁజేసి
యార్పులు సెలఁగంగ నరుదెంచి తాఁకిన
సంశప్తకుల వెఱచఱవ నొంచి
నడమువడితోడుత వచ్చి కర్ణునిఁ దాకి
పొలియించె నతనితమ్ములను మువురఁ
దేరు డిగివచ్చి భీముండు తెప్పిపి గాంచి
కర్ణుచుట్టాల వేవురఁగం డడంచె
నింతలో ద్రోణుఁడును తేఁడు నేగుదెంచి
కర్ణుఁగాచిరి కవ్వడి కడఁకనుండి. 64

ఆ. అంతఁ బ్రొద్దుగ్రుంకె నప్పుడ యిరువాఁగు
నెలవుపట్లు కేగి నిదురపోయి
మరల నెప్పటట్లు మఱునాఁడు చనుదెంచి
కలనికాయితమయి నిలిచి రందు. 65

సీ. సంశప్తకులు క్రీడి జగడంబునకుఁ బిల్చి
దవ్వుగఁ గొనిపోయి తడవు పెనఁగి
రీలోన ద్రోణుండు నిచ్చటఁ దమ్మిమొ
గ్గరమును బన్నించి కడిమి మెఱయ
పడముడి లోనైన వారెల్ల దానిని
జింపంగ నేమియుఁ జేతఁగాక
యభిమన్యు వేఁడిన నాతండు గండున
ద్రోణునిఁ దూపులఁ ద్రాణ చెఱచి
మోహరంబును జొచ్చి యుమ్మొనలనెల్ల
జిక్కువఱచుచుఁ బెక్కురనుక్కడంచి
నేలకును గోలకును దెచ్చె నేర్పు మెఱసి
పగఱజోదుల నెల్లను బలియుఁడగుచు. 66

మ. మఱియుం బోవక తాఁకినట్టి కృపునిన్మూర్ఛ జేసి దుర్యోధనుఁ
నెఱుఁకల్ దూఱఁగఁ గొట్టి ద్రోణకొడుకున్బిట్టేసి దుశ్శాసనుం
బఱవంజేసి వెసన్ బృహద్బలుని చేవం బాపి యాకర్ణునిఁ
గొఱవోవంగను నేసి శల్యుకడిమిం గోల్పుచ్చె బీరంబునన్. 67

క. ఈలో నభిమన్యునకును
నాలములోఁ దోడుసూప నరిగెడి భీముఁ
మేలిమగలఁ బోనీయక
చాలిక నెదిరించి యాఁపె సైంధవుఁ డోకఁడున్. 68

సీ. ఇంతలో నభిమన్యుఁ డేపున వృషసేను
నుక్కున మార్గాని యొల్లఁబోవఁ
జేసినఁ దేజీలు చివ్వకు దవ్వుగఁ
దేరీడ్చుకొని పోయెఁ దీవరముగ
బిరుదుమగలు వేనవేలుగఁ జనుదెంచి
మంటలోపలఁ బడి ప్రమందునట్టి
మిడుతగుంపులమాడ్కి మీఁదిమీఁదికి వచ్చి
పరగ నాతనిచేత సమసిరొకట
మాటలేటికిఁ బగవారి మేటిమగల
లోన నొకఁడైన లేఁడయ్యెఁ బూని వెదక
సూదిమొన మోఁపదగునంతచోటనయిన
గాయములు లేని నెమ్మేనుగలుగువాఁడు. 69

వ. వెండియు నభిమన్యుండు. 70

క. రారాజుకొడుకు లక్ష్మణుఁ
బోరం బరిమార్చి పేర్చి పొరిగొనె నొకబల్
నారసమునను బృహద్బలు
దోరించెను వారిబారి దొరలగ్గింపన్. 71

క. నెత్తురులఁ దొప్పఁదోగియు
మొత్తములై పాఱు తనదు మొనకాండ్రవెతన్
మొత్తనఁగని దుర్యోధనుఁ
డత్తఱిఁ జెయివీచె నంతటాతనిఁబొదువన్. 72

సీ. వెఱ పెల్లునను బాఱు విత్తమునఁ గర్ణుండు
వెనుకఁ బ్రక్కకువచ్చి విల్లు తునిమె
ద్రోణుఁడీలోపల దోరించెఁ దేజీలఁ
ద్రుంచెఁ గృపుఁడు క్షేరుదోలువానిఁ

గడఁగి యశ్వత్థామ కరవాలు నుఱుమాడె
నాఱె శల్యుఁడు మేన నారసముల
మఱిచేయఁగల దండిమగలెల్ల దొమ్మిని
బయిఁబడి యలయింపఁ బాలుపడిరి
యేమిచెప్పఁగ నభిమన్యుఁ డేపు చెడక
మేను నెత్తుట జొత్తిల్లి మింటి కెగసి
దుస్ససేనుని కొమరునిఁ దొడరివాని
గీటడంచియు నతనిచేఁ గెడసెఁ దాను. 73

ఆ. అంతఁ బ్రొద్దుగ్రుంక నాలంబు చాలించి
మొనలఁదివిచికొంచు మొగమునందు
విన్నఁదనము తోఁపవెనవీటికిని బోయె
జమునిపట్టి కొందలమున మునిఁగి. 74

క. కవ్వడియు వచ్చి కొమరుఁడు
చివ్వనుగడతేఱుటన్న చెప్పఁగ వినిలో
నెవ్వగఁబొగులుచు నడలెను
నెవ్వారాఁపినను నాఁగ కెలుఁగెత్తివడిన్. 75

ఉ. అంతటఁ గొంతసేపటికి నాతఁడు నెంజిలివాసి యిట్లనుం
బంతముచూడుఁ డెల్లి పరిమార్చెద సైంధవు నేరుగాచినన్
బొంతలఁ బ్రొద్దుగ్రుంకుటకు మున్నుగ నందఱుఁ జూచుచుండనే
నంతయుఁ జేయలేనియెడ నగ్గిని చొచ్చెద గాండివంబుతోన్. 76

క. అని ప్రతినవట్టినంతయు
విని మదిలో సైంధవుండు వెఱపై కొనఁగాఁ
జని దుర్యోధనునకుఁ దెలి
పిననాతఁడు దిటము చెప్పి వెఱపుడిగించెన్. 77

వ. అట్లారేయి కడచిన. 78

సీ. బండి మొగ్గరమును బన్నించి మఱునాఁడు
ప్రొద్దున ద్రోణుండు మొగమునందుఁ
దాఁ నిల్చి యవ్వల దవ్వుల సైంధవు
జోదులనడుమను జుణుఁగఁబెట్టి
యాయితంబయి యుండె నర్జునుఁ డన్నను
గాపాడ సాత్యకిఁ గావలిగను
బెట్టి యొడ్డను దాసి బిట్టేసి తాటిపం
డులుఁబోలెఁ దల లెన్నొ డొల్లనేసి
దున్నసేను నొంచి ద్రోణుని వడిమించి,
మొగ్గరంబుసొచ్చి మొనలద్రచ్చి
కినుక యినుమడించి కృతవర్మఁదూలించి,
చని శ్రుతాయుధునినిఁ జక్కడంచె. 79

క. ఈనడుమద్రుపదు కొమరుఁడు,
ద్రోణునితోఁ బోరిపోరి త్రోలఁగిన నలుఁగుల్
మేనన్నించుచు సాత్యకి,
నోనేసెం ద్రోణునపుడు నూర్వురు మెచ్చన్. 80

ఉ. కవ్వడియంత సైంధవునిఁ గానఁగఁ బోవుచునుండఁద్రోవలో
నెవ్వడి నడ్డుసొచ్చి వడి నీల్గిరి విందుఁడు వానితమ్ముఁడున్
జివ్వకుఁ గత్తళంబలరఁజేరి సుయోధనుఁ డాలమిచ్చి మై
నొవ్వఁగఁ బాఱెఁ గ్రీడియును నూల్కొనిసైంధవు డాసెనీసునన్. 81

తే. అప్పుడు కృపుఁడు నశ్వత్థామ యల్ల సైంధ
వుఁడును బ్రొద్దు కొడుకును శల్యుఁడు మొదలగు
వన్నిరువు రొక్కపెట్టను బన్నివచ్చి

ఉ. అందఱు కన్నిరూపులయి యాతఁడు పోరఁగఁ జుట్టుముట్టి యా
సందునఁ గాలిమూఁకలును జాలఁగ బోరొనరించి రయ్యెడన్
మ్రందెడు నేనికల్ సమయుమావులుఁ గూలెడు కాలిబంటులున్
గుందెడి మేలిమానిసులుఁ గ్రుంగెడు తేరులు నయ్యె నెయ్యెడన్. 83

క. అదియెల్ల గని యుధిష్ఠిరుఁ,
డెదలోఁ దలఁకొంది యప్పుడే సాత్యకినిం
గదలఁగఁబంచెను గ్రీడికి,
నదనున సాయంబుచేయ నచటికి నెమ్మిన్. 84

తే. ఇంతలో యుధిష్ఠిరుఁ పోఁజనేగి ద్రోణు,
నొకటమార్కొని చేష్పడియోడిపాఱె
నపుడలంబసుఁడామునసడరి తాఁకి,
మ్రందెనుఘటోత్కచునిచేతమఱియునచట. 85

సీ. సాత్యకి ద్రోణుని సరకు సేయక దాఁటి
జలసంధుఁడనువానిఁ జక్కడంచి
దారిని సాగిసుదర్శను బొలియించి
దుశ్శాసనునితోడఁ దొడరె రెంతు
తడవలాతనినొంచి తడయక చనుదెంచి
వడిఁ గ్రీడియొద్దకు వచ్చి చేరె
నచ్చట ద్రోణుండు మచ్చరంబున క్షత్ర
వర్మలోనుగఁగలవారిఁ ద్రుంచె
నన్నపంపున భీముండునరుగుదెంచి,
ద్రోణుని మొఱంగుటమ్ములఁ దూలఁ బుచ్చి
యడ్డపడు వారి నెల్లఁ గ్రొవ్వారుఁగఁ జేసి,
కవ్వడిని జేరఁజనుచుండెఁ గడిమి మెఱసి. 86

మ. చనుచున్ భీముఁడు త్రోవలో బలిమిమైఁ జక్కాడె శత్రుంజయుం
డును లోనౌ ధృతరాష్ట్రపుత్త్రులను నెంతో కిన్కఁ గర్ణుండు భీ
ము ననిన్ లోఁగొని తిండిపోతనుచు నేమో యుల్లసంబాడి పు
చ్చిన విష్వచ్చుఁడు వచ్చి పోతర మడంచెం గర్ణునాలంబునన్. 87

ఇంద్రవజ్రము.

భూరిశ్రవున్మారొక్కని పోరిడయ్యెన్,
గోరంబుగా సాత్యకిఁ గూల్చి నేలన్
దోరింపఁ జేయెత్తుడు దొడ్డయమ్మున్,
సారించి విష్వచ్చుఁడు జానుమీఱన్. 88

తే. త్రుంచె భూరిశ్రవుని చేయి త్రుళ్ళిపడఁగ,
నంతఁ గృష్ణునితమ్ముండు నంతసమున
లేచి యడిదంబు పూని చేసాఁచి యతని,
తలనుదునుమాడె నెల్లరు వలదనంగ. 89

తే. మరలఁ గర్ణుండు సాత్యకి మాఱుకొంచు,
వేలుపులు మెచ్చునట్లుగఁ బెనఁగి తడవు
పోలిచి తనాతని దాడికి నిలువలేక,
పాఱిపోయెను బగవారు మీఱి నవ్వ. 90

సీ. పదపడి సాత్యకి వడముడియును దోడ
నరుదేర నలుకమై నర్జునుండు
సైంధవు దెసకును జాఁగి వేగముపోవ
రారాజు పంపున రాధకొడుకు
కవ్వడికడ్డంబుగా వచ్చి పోరాడి
యొడలు నొచ్చిన సిగ్గువిడిచి పాఱెఁ
గృపుఁడు నశ్వత్థామ వృషసేనుఁడును శల్యుఁ
డడరి పోరిరి క్రీడియా నననంగ

వెన్నుఁడొనరించు చీఁకటి కన్నెఱింగి,
క్రీడి సైంధవు తలఁద్రుంచి కీడుతలఁగఁ
బాశుపదమున నద్దానిఁ బడఁగవైచెఁ,
దండ్రితొడమీఁద నంతనీ రెండవచ్చె. 91

ఉ. అప్పుడె కృష్ణుఁగూడి చని యర్జునుఁడన్నకు మ్రొక్కి సైంధవుం
డొప్పమిచేసి రూపఱుట యుబ్బునఁ జెప్పె నతండుపొంగఁ గాఁ
దప్పను ద్రోణుమీఁద విడితాధృతరాష్ట్రునిపట్టి యచ్చటం
జెప్పెడిదేమి రేయి యనిసేయఁగఁ బంచెను మేటిజోదులన్. 92

చ. ద్రుపదునివంకవారలను ద్రుంపక మైమఱు వృద్ధనంచు నే
నపసను ద్రోణుఁడుం బ్రతినవట్టె నటుండఁగఁ జంపె గాలినే
లువు కొమరుండు దుష్ప్రియాఁడు లోనగు నాధృతరాష్ట్రుబిడ్డలన్
గృపుఁడును గర్ణునిం బదరెఁ గిన్కను రజ్జులువట్టుచుండఁగాన్. 93

క. ఈలోనశ్వత్థామయు,
నాలములో రక్కసి దొర నంజనపర్వుం
గూలిచె నప్పుడెభీముఁడు,
వాలమ్ములు మేనఁగ్రుచ్చి బాహ్లికుఁ ద్రుంచెన్. 94

తే. సాత్యకియుసోమదత్తుండుచలముమీఱ,
నొండొరులతోడఁబోరాడుచుండవందు
వెన్నుతమ్ముఁడుమిక్కిలి బీరమునను,
సోమదత్తునితలద్రుంచె సూడు మిగుల. 95

క. అదిగని యందలి ద్రోణుఁడు,
మొదలగువారలు కడంగి ముట్టుకొనంగా
నెదిరించి నిలిచి రిందును,
బొదువంగల జోదులెల్లఁ బొంగెడుమదితోన్. 96

తే. అపుడు కర్ణుండు సహదేవు నదిమిపట్టి,
వింటికోపునఁబొడుచుచు విడిచిపుచ్చె
నెక్కుడై నట్టి పగవారి నెపుడునీవు,
తలపడకుమంచుఁదులువ మాటలనుబలికి. 97

సీ. కర్ణునివలె చెడుకటువుల సాత్యకి
నొంపఁగ దుర్యోధనుండు దలఁచి
పలువురనొక్కటఁ బయిఁబడఁగాఁ బంచెఁ
జేరి మున్నభిమన్యుఁజేసినట్ల
మఱి ఘటోత్కచుఁడప్డు మగఁటిమి నెదిరించి
చంపె నలంబసు జటునికొడుకు
నంత హాలాయుధుఁ డడరి వేఁడిమి చూప
వానినిఁ బొలియించి నాఁడిచూపి
యాహిడింబకొమరుఁ డందఱఁ గలపంగఁ,
గర్ణుఁ డపుడు వాసిగండడంచె
వేల్పుఱేఁడు తనకు వెలయ నిచ్చినయట్టి,
సత్తిచేత నెడఁదజలదరింప. 98

చ. విరటుఁడు వచ్చి తాఁకినను వీసరవోని కడంక ద్రోణుఁడె
ల్లరుఁ గన నాతనిం దునిమి లావునఁ బైఁబడు కాలిమూఁకలన్
బొరిగొనుచొక్కచో ద్రుపదుఁ బోరనసూపడఁగించె నంతటన్
విరియఁగఁ దామరల్ సరిగ వేఁడివెలుంగునుదోఁచెఁ దూర్పునన్. 99

వ. అప్పుడు. 100

సీ. వచ్చి యుధిష్ఠిరు వంకవారెల్లను
దసుఁదాఁక ద్రోణుండు తాల్మిచెడక
యందఱ నొనేయ నర్జునుఁ డరుదెంచి
చేవమైఁ బోరె జేజేలు మెచ్చ

నప్పుడశ్వత్థామ యనుగారు చచ్చుట
నెపముగా భీముండు నేర్పుమెఱయ
ద్రోణునికడకేగి ద్రోరె నశ్వత్థామ
యనిచెప్పి వినఁడయ్యె నతనిపలుకు
లంతఁ జెప్పె యుధిష్ఠిరుఁ డళుకు దక్కి,
పోర నిప్పుడశ్వత్థామ పొలిసెననుచు
నమ్మి ద్రోణుండు తేరిపై సొమ్మసిల్లి,
విల్లునమ్ములుఁ గ్రిందను విడిచిపడిరె. 101

క. వీనుఁగువలెఁ బడి యుండిన
వానిందల్తుంచి వైచె వాలునవలుకన్
మానక ధృష్టద్యుమ్నుఁడు
తానే యాతనినిజంపఁ దగువాఁడనుచున్. 102

సీ. ఎవరు చెప్పిన విన కేచి ధృష్టద్యుమ్నుఁ
డటుతండ్రిఁ బఱచుట యాలకించి
కినుక నశ్వత్థామ చనుదెంచి యాకూళ
నిప్పుడె కని పొలియింతు ననుచుఁ
బలుకుచు దళముల పై దూపు లడరించి
నారాయణంబను పేరుగలుగు
గోరంపుటమ్మును గొబ్బున విడిచినఁ
బలుఁపుర నది నేలపాలుచేసె
దాని వేఁడిమి కెవ్వరుఁ దాళలేక,
కలఁతనొందంగ వెన్నుండు కనికరమున
వడముడిని దేరుడిగఁబంచి యుడిపెదాని,
వాఁడియంతయుఁదననేర్పువన్నెకెక్క. 103

క. అమ్ములు మఱియుం బఱపుచు
దమ్మయి యవియెల్లఁ బోవ వగఁగూరినడెం
దమ్మున నశ్వత్థామయుఁ
గ్రమ్మఱఁ జేయునది లేక గరువంబడఁగన్. 104

ఆ. అంతఁ బ్రొద్దుగ్రుంక నాలంబు చాలించి
యలరిగొంతికొడుకు లరిగి రిండ్ల
కలుక ద్రోణుచావుఁ దలఁచి దుర్యోధనుఁ
డడలు చిల్లుసేరెనపుడ వెడలి. 105

క. అమ్మఱునటినాఁడొక్కటఁ
దమ్ములయు దొరలయు నెదుటదళవాయినిగా
నమ్మిన కర్ణుని నొనరిచి
క్రమ్మఱ దుర్యోధనుండు కలనికి వెడలెన్. 106

క. పదియాఱవనాఁ డటువలెఁ
బొదలుచు నిరువాఁగుఁ దాఁకి పోరాడంగా
నదమదముచేసె వడముడి
యదనారసి క్షేమధూర్తి యను నెకిమీనిన్. 107

క. వడముడి యశ్వత్థామయుఁ
దడవు పెనఁగి సొమ్మసిలిరి తగ నిరువురు న
వ్వడ కర్ణుడును నకులునిఁ
గడఁక యుడిపి తేరు చదిపి కాఱులుప్రేలెన్. 108

తే. దుస్ససేనుండు సహదేవుతోడఁ బెనఁగి
సొమ్మవోయెనుదనవారలుమ్మలింపఁ
గృపునిఁ దాఁకి ధృష్టద్యుమ్నుఁడపుడుపోరి
యోడిపాఱెనునవ్వంగఁదోడివారు. 109

ఆ. తొడరి జమునికొడుకు దుర్యోధనుఁడుఁ దాఁకి
పెద్దతడవుకడిమిఁ బెనఁగనందుఁ
దేరుగోలుపోయి రారాజు మైనొవ్వ
నొల్లఁబోయెఁ జెలులయుల్ల మెరియ. 110

ఉ. కవ్వడి కర్ణునిం దొడరి గాటముగా బడలించి తూపులన్
దవ్వుగఁ జోపె నాతనినిఁ దక్కినజోదులు నడ్డుసొచ్చుచుం
గ్రొవ్వడఁగించె వారి నెలగోలున నంతటఁ బ్రొద్దుగ్రుంకుటన్
జివ్వను మాని మానుగను జేరిరి యిర్వురు పీడుపట్టులన్. 111

క. మఱునాఁటిపోర శల్యుని
మఱిమఱిబతిమాలి కడకు మైకొన నతనిన్
గఱువయగు కర్ణునరదము
నెఱిఁ దోలఁగఁ బంచె ఱేఁడు నేరుపుతోడన్. 112

సీ. నొగలెక్కి శల్యుండు తగఁ గర్ణుఁ బేర్కొని
మది కలంగఁగ బీఁకమాటలాడి
శాకిమీఁదను బెట్టి కాఱు లాతనిఁ బల్కి
కతలు పెక్కులుచెప్పి కడఁకచెఱిచె
నంతటఁ గర్ణుండు కొంతతాలిమిదాల్చి
పొంత యుధిష్ఠిరుఁ బొంగడంచి
ద్రుపదునికొడుకులఁ దొడరి పెక్కండ్రను
వాలమ్ములడరించి నేలఁగలిపెఁ
జొచ్చి భీముఁడు కర్ణుఁడు చూచుచుండ
వానికొడుకును వలసత్యసేనుఁ దాఁకి
దొడ్డ నారసమునఁ దలఁదునిమివైచెఁ
బగఱమూఁకలు గుండియల్ పగిలిపఱవ. 11

క. దురమునఁ గర్ణుండు యుధి
ష్ఠిరు నొప్పించి వెఱ గందుచెడి పాఱెడు నా
దారను వెనుదవిలి పెక్కులు
పరుసంబులు పలికి సిగ్గుపాటొనరించెన్. 114

సీ. అన్నబన్నము చూచి యలుకమై భీముండు
కర్ణుని మార్కొని కడఁకచూపి
క్రొవ్వాఁడితూపెద గుఱిచేసి యేసిన
నరచచ్చి ధరిపై నతఁడు వడియె
నప్పుడు వడముడి యతనిమీఁదికిదాఁటి
నాలుకకోయంగ వాలువెఱికి
తగవు గాదనిచెప్పి తనమామ శల్యుఁడు
మరలింప నాపని మానివచ్చె
మఱియు దుర్యోధనునితమ్ము లఱువులడర
వచ్చి శ్రుతవర్మమొదలైనవారుతన్ను
నొక్కపెట్టన తాఁకిన నుక్కుమీఱ
వారినందఱ జమునిల్లుసేరఁబనిచె. 115

స్రగ్విణి. వీఁకసంశప్తకుల్వేనవేల్కవ్వడిన్
దాఁకవాల్దూపులాతండుమైనించుచున్
మూఁకలంజావఁగాఁమోదెడెందంబులం
దేఁకుపల్వ్రీడియొండేనియుఁబొఱఁగన్. 116

తే. కృపుఁడుచంపె సుకేతుని ద్రుపదుకొడుకు
నతనిమూఁకలుమ్రాన్పడివెతపడంగఁ
దివిరి దుర్యోధనునిఁ దాఁకి తేరు చదిపి
మురియడంచెధృష్టద్యుమ్నుఁడురువడించి. 117

ఆ. క్రీడిమీఁదఁ గవిసి కినుక నశ్వత్థామ
పెనఁగెఁగొంతసేపు బెట్టిదముగ
నేచి క్రీడితునిమె నేనుంగుత్తోఁ గూడ
నపుడు దండధారుఁ డనెడు జేని. 118

సీ. మలయధ్వజుండన నలరారు నెకిమీఁడు
బలిమి నశ్వత్థామ పయిని గవిసి
వేల్పులు పొగడెడు విత్తమునఁ బోరాడి
రూపుమాసె నతని తూపుగములఁ
గర్ణుండు క్రుపదుని గట్టిమొనలమట్టి
తల్లడిల్లగఁ జేసి నెల్లవారి
దుర్యోధనుఁడు భీముత్తోడను ననిఁజేసి
వెన్నిచ్చి పాఱెను వెఱపు గదిరి
క్రీడి సంశప్తకుల నోర్చి కెలసియూర్చి
యెదురుకొన్న యశ్వత్థామ యేపుమాపి
వచ్చుచుయుధిష్ఠిరుఁడు చాలబన్నమొంది
కవలఁ గొనియుంటికేగినకతనువినియె. 119

క. విని కర్ణుని మూర్కొనఁగాఁ
జనకయెుప్రక్కఁ దొలంగిచని వెన్నునితో
మనికికిఁ బోయెను మిగులఁగ
నని నొచ్చిన యన్న నేమ మారయుకొఱకున్. 120

వ. అయ్యుధిష్ఠిరుండును. 121

క. వచ్చినవారిం గనుఁగొని
చచ్చెనుగా కర్ణుఁడంచు సంతోసముతో
ముచ్చటపడి యడిగినవి
వ్వచ్చుఁడు కలరూపు చెప్పె వనట పెరుఁగఁగఁ. 122

ఆ. దాన నోడలుమండి తమ్ముఁడంచును జూడ
కాకరానిమాటలాడెవతని
గవ్వడియును నలిగి కరవాలు జళిపించెఁ
బట్టి తలనుగోయువాఁడనంచు. 123

వ. అప్పుడు. 124

ఉ. వెన్నుఁడు వారినిద్దఱను వేఁడిమివోవఁగ బుజ్జగించి లో
నున్న కడింది కిన్కనొక యొప్పున మానిచి క్రీడి నప్పుడే
యన్నకు మ్రొక్కఁబంచి తనయండలి తప్పునుసైఁప వేఁడుమం
చన్నను దెల్పి తెచ్చుకొని యన్నను గవ్వడి వేఁడెనెంతయున్. 125

తే. అతని వేఁడికోలున నల్ల మపుడెకరఁగి
చెలఁగి తమ్ముని గాఁగిటఁజేర్చియెత్తి
యాలమున గెల్వదీవించి యరుగఁబంచెఁ
గర్ణుమీఁదికి జముపట్టి కట్టినపుడ. 126

క. ఈనడుమున భీముండును
మానుగఁ బోరాడి యీడి మామను శకునిన్
బీనుఁగువలెఁ బడనేసెను
మేనెఱుఁగక తేరిమీఁద మించినకడిమిన్. 127

సీ. వడముడి లోనగువారలత్తోఁ బోరు
కర్ణుని గవ్వడి కదియ వచ్చి
భీమునకును నన్న నేమ మెఱిఁగించి
గాంధారికొడుకులఁ గడఁగి తాఁకి
పదువుర నొగి నేలపాలుగఁ గావించి
వృషసేనుమీఁదికి వేగ వెడలి
తండ్రి కర్ణుఁడు చూడఁ దలఁద్రుంచి యాతనిఁ
బట్టపగటిప్రొద్దువలె వెలింగె

దుస్ససేనుని భీముండు తొడరితాఁకి
నేలఁ బడవైచి ఱొమ్మునఁగాలుమోపి
పయిని గూరుండి పొట్టను బ్రచ్చికినుక
నెత్తు ద్రావెను నెల్లరునిలిచిచూడ.

తే. అంత దుర్యోధనునిచెంత కరుగుదెంచి 128
హితవు గఱపె నశ్వత్థామ యెఱుక మెఱయఁ
గర్ణుఁడర్జునుఁ బరిమార్పఁ గలఁడటంట
వెఱ్ఱియని తెల్పియుఁకఁబొందు వేఁడుమనుచు. 129

క. దానికి నాతం డీకొన
కొనని దయా మంచిమాట లాలింపక బల్
పూనికఁ బరిఁ బురికొల్పెను
మానక మార్తురదడంబుమాఱుకొనంగన్. 130

మహాస్రగ్ధర.

ఒగి విష్వచ్ఛుండుఁ గర్ణుం డొకరినొకరి తామార్చిమించంగనానం
దగఁబోరాటంబు సల్పం దఱుఁగని బలిమిం దద్దయున్మేలుచేయౌ
పగవాని న్గాంచిచాలం బడలుపఱచిక్రొవ్వాఁడితూపుల్మెఱుంగుల్
నిగుడంగామేన నెల్లన్నెఱఁపులు దవులన్నేర్పుతోఁ గ్రీడినాటెన్.

క. అది గని దుర్యోధనుఁడవు
డెదిరింపఁగఁ జేయివీచె నెల్లరఁ గ్రీడిన్
సదమదము చేసెఁ బలువుర
నెదిరింపఁగఁ జన్నవారి నీసున నలఁడుక. 132

తే. వేలుపులతేఁడు తనకియ్య వెలయుదానిఁ
బెక్కునాళులనుండియుమిక్కిలిగను
గొలుచుచుండెడుదానిఁ బెంజలువతూపు
నర్జునునిమీఁద నాకర్ణుఁడలుక నేసె. 133

తే. చెడియె నది శల్యుమోసంబుచేత నవలఁ
గృష్ణునేర్పుచేతను నొక్కకీడుక్రీడి
కొదవకుండంగ నేమంను నదియుఁగ్రీడి
బొమిడికంబునుగూలిచెఁ బుడమిమీఁద. 134

ఆ. అంతఁ దనివినక యప్పాఁపతూపును
నేలనుండిలేచి నిగిడి మగుడఁ
గ్రీడివంక మరల గీటడఁచెను దాని
వెన్నుఁ డనుపఁ గ్రీడి వెరవుమీఱ. 135

క. అమ్మాడ్కిఁ బాఁపఱమ్మది
వమ్మయి చనఁ గర్ణుఁడెదను వనటనుబొందెన్
బిమ్మటఁ గవ్వడి యాతని
నమ్ములసోనలను ముంచి యళుకొందించెన్. 136

మ. ఒడలెల్లం గమ నెత్తురుల్ దొరుగఁగా నుక్కెక్కి పోరాడుచోఁ
బుడమిం గ్రుంగెను దేరుదానిఁబయికిం బొల్పొందఁగా నెత్తుచోఁ
గడిమిం గర్ణుని కుత్తుకం దునిమెఁ గిన్కం గ్రీడి వాల్దూపులన్
గడఁక న్వెన్నుఁడు పంపఁ బాడిఁ దలఁపంగాలేక పెంపేదఁగన్. 137

ఆ. కొడుకుచావుఁ జూచి వెడలిపోయెనొ నాఁగఁ
బ్రొద్దుజాఱెనంతఁ బొంగిమదిని
పాండుకొమరు లెల్ల నిండుల కేగిరి
వనట మొదల నెదుటివారు చనఁగ. 138

క. మలుచటినాఁడలశల్యుని
దళవాయినిగాఁగఁ జేసి దండులతోడన్
వెలువడి దుర్యోధనుఁడటఁ
బొలికలనికి నడచెఁ గడఁక పొలుపొందఁగన్. 139

క. ఆరేయి కృపుఁడు హితవుగ
రారాజును జేరిఁ జెప్పె రహి నిపుడైనన్
జేరి యుధిష్ఠిరు పొందును
గోరు మను చతఁ డతని పలుకులు వినఁడయ్యెన్. 140

సీ. శల్యుండు తేరెక్కి చనుదెంచి బీరంబు
రూపుదాల్చినమాడ్కి నేపుచూపి
యేనుంగులను నల్లబీనుంగులను జేసి
వారువంబుల నేలపాలొనర్చి
యరదంబులను గరం బఱవఱ లొనరించి
కాలిబంటుల జమ్ముప్రోలికంచి
పెక్కుతెఱంగుల నుక్కుచూపుచునుండ
వడముడి వడివడి వచ్చి తాఁకి
గుదియ చేకొని పెద్దయు నుదుటుమీఱఁ
బోరి యాతని గ్రేళ్ళుడిఁ దేరిమీఁద
నొఱగఁజేసినఁ గృపుఁడప్పు డొద్దనుండి
తనదు తేరిపై నిడుకొని చనియె నతని. 141

తే. కర్ణుకొడుకుల మువ్వుర గండడంచె
నకులుఁ డప్పుడు కుతుకల్ నఱికివైచి
సురథుఁడనువాని మార్కొని సొంపుచెఱిచి
తలనుదునిమె నశ్వత్థామములికిగముల. 142

ఉ. ఆవల శల్యునిం గవిసి యార్చి యుధిష్ఠిరుఁ డేపుచూపియుం
జేవచెడం బడల్పడియుఁ జెచ్చెరఁ దేరున సోలి యంతలో
నే వడిఁ దెల్వి నొంది తనయేటును బోటును జూపి శల్యునిం
గావులఁ జంపి తేరు నుఱుమాడి కలంచెను వాఁడితూపులన్. 143

క. కని యవ్వ డశ్వత్థామయుఁ
దనతేరున శల్యునిచి దవ్వుగఁ గొనిపో
యెను మఱియొక యరదంబును
గొనిశల్యుఁడు మరలివచ్చి ఘోరముగాఁగన్. 144

క. కయ్యంబొనరిచి క్రీడిని
డయ్యంగాఁజేసి భీము డాసి కలంచెన్
జయ్యన యుధిష్ఠిరుఁ డదరి
వెయ్యేటికి సత్తిచేత వెసఁదలఁద్రుంచెన్. 145

తే. శల్యుఁ డీల్గిన నెవ్వగ జాలఁగనలి
చుట్టుముట్టిరి యాదిట్ల చుట్ట లెల్ల
వడముడియుఁ గ్రీడి సాత్యకి యదరి వారి
రూపుమాపిరి రారాజు రోసిచూడ. 146

ఆ. దుర్విషహుండు మొదలు దుర్యోధనుని తమ్ము
లను గడంకఁదాఁకి లావు మెఱయ
నొక్కఁడైన మిగులకుండంగ నందఱ
భీముఁ డపుడు వెదకి పిలుకుమార్చె. 147

క. శకునికొమారు నులూకుని
మొకమోటము లేక చంపె మొనలు దలంకన్
జికిలి మెఱుఁగు నారసమున
నొకయేటునను సహదేవుఁ డుడుగని కడిమిన్. 148

ఆ. కొడుకుపడిన శకుని మిడుకుచు నడ తెంచి
వారువములదండు బలసిరాఁగ
నకులుఁ బొదివి వాఁడినారసమ్ములు గ్రుచ్చి
తందకుఁ దా నె పెద్దనిద్దురవోయె. 149

సీ. భీష్ముఁడు లోనైన పేరెన్నికను గన్న
మగఁటిమి గలవారు మ్రందుటయును
గర్ణుఁడు మొదలుగాఁగలుగు సంగడికాండ్రు
పేరు లేకుండంగ బిద్దుటయును
దుస్ససేనుఁడు మొదల్ తోడునీడగనుండు
తమ్ములందఱుఁ బోరనమ్మగుటయు
శల్యుఁడు మున్నుగా సాయంబుచూపిన
దొరలెల్లనుసుఱులు తొఱఁగుటయును
జూచిదుర్యోధనుఁడు వెఱసొచ్చి నొచ్చి
బడలిద్వైపాయనంబను మడుఁగుచొచ్చి
యెవ్వరు నెఱుంగకుండంగ నేకతంబ
నీరిలోఁ డాఁగియుండెను నిలువరముగ. 150

క. అప్పుడు పాండునికొడుకులు
తప్పక పగవారినెల్లఁ దలలుదఱిగి తా
మెప్పట్టున దొరఁ గావక
యప్పుడ వెదకంగఁ జొచ్చిరందును నిందున్. 151

తే. ఒకటఁ గృపుఁడు నశ్వత్థామయుఁ గృతవర్మ
తప్పిచని ఱేఁడు మడువులోఁ దాగియుంట
యెఱిఁగి మువ్వురు నచ్చోటి కేగి తమ్ముఁ
దెలిపికొని మాటలాడిరి తెలివిదప్పి. 152

క. వడముడికిని నంజుడు దె
చ్చెడు మొగముల వేఁటకాఱు చెచ్చెర దానిం
బొడగని వచ్చి యుధిష్ఠిరు
కడఁ జెప్పిరి తామువిన్న కన్నవియెల్లన్. 153

సీ. తమ్ములుఁ గృష్ణుండుఁ దక్కటిదొరలును
దెగి వెంటరాఁగ యుధిష్ఠిరుండు
మడువుకడకు వచ్చి మఱిమఱి యెమ్మెలు
చిల్లులువోవంగఁ బెల్లుగాను
రోఁతమాటలు వల్క రోసంబు మదిఁబుట్టి
దుర్యోధనుఁడు తాను దోడులేక
యొంటరియై యుంటయును వారు పలువుర
త్రోడ్పాటునను బల్మితోడరియుంట
చెప్పియొక్కఁడొక్కఁడెతన్నుఁజేరిపోర
నందఱనురూపుమాపెదనంచుఁబలుకఁ
దగినతేరునువాలును మొగి నొసంగి
యొక్కనినెపోరుసలుపంగనిక్కువముగ. 154

క. పనిచెద ననుచు యుధిష్ఠిరుఁ
డనఁగా నమ్మాటబలిమి నందఱు చూడం
గను మడువు వెడలివచ్చెను
దనచేతను గుదియ యొప్పఁ దగ రారాజున్. 155

క. అప్పుడు వెన్నుఁడు భీముని
నొప్పఁగఁ బురికొల్పఁ బోరి కొగి బలరాముం
డప్పుడవచ్చి పెనంగెడి
చొప్పును నిర్వురచలంబుఁ జూడఁగ నిలిచెన్. 156

తే. అప్పుడెల్లరు మడువును నల్లవిడిచి
పొలికలని కేగుదెంచిరి పొలుపుమీఱ
గుదియలను గేల నంకించి యునుటుపొదల
గాడ్పుపట్టియు రారాజు గదిసిరంత. 157

చ. వెనుకకుఁ బోవుచు న్మగుడ పీఁక మెయిం బఱతెంచి తాఁకుచుం
గనుఁగవ నిప్పుకల్ సెదరఁ గన్గొనుచుం గుదెలొక్క పెట్టునన్
గసలునఁ ద్రిప్పి యొండొరులఁ గండలు రాలఁగఁ గొట్టుచున్ జలం
బున నడగొండలట్లు కదుఁ బోరిరి నెత్తుటఁ దొప్పఁదోఁగియున్. 158

వ. ఇట్లు మ్మొటిమగలు మిగులఁ దెగువ మెయిం బెనంగుచు గుదియలు
ఘూని మేనులు సించుచు నొంచుచు నొండొరుల మించుచు నాయం
బులు పగిలి గాయంబులనుండి వెల్లుగం దొరుంగు క్రొన్నెత్తురుల
వెల్లువలు కొండలనుండి వెలువడిన సెలయేళ్ల మొత్తమ్ములఁ బురు
డింప నొండొరువులకు వ్రట్టపడక కడిమి చూపుచుండ దుర్యోధనుండు
తన నేరిమి పేరిమిని వడముడి బెడిదంపు గుదియ పెట్లం దప్పించు
కొనుచు ననుచు వేడుకత్తోడఁ దన ప్రోడతనంబు చూపఁ గడంగిన
నెఱింగి కటివేలుపుపంపునం గవ్వడి వడముడికి సైఁగజేసిన నాసన్న
కన్నెఱిఁగినవాఁడై యాతండు కయ్యంపుఁబాడిఁ దొఱంగి. 159

క. బెడిదంబగు గుదెపెట్టునఁ
దొడలు విఱుగఁ గొట్టెక్రిందదొడిఁబడఁబుడమిం
బడియుండిన దుర్యోధనుఁ
గడఁకం దలదన్నె నడమ కాలనలుకత్తోన్. 160

ఆ. అట్లు పాడి విడిచి యాతనిఁ దన్నుట
చూచి యలుకవొడమి చూడ్కులందు
నిప్పులురుల లేచి యప్పుడ బలరాముఁ
డడరి భీముఁ జంపఁగడఁగుటయును. 161

క. వెన్నుం డడ్డముగాఁ జని
యన్నను మరలించి తెచ్చి యాతనికినుకం
దిన్నని మాటల మానిచి
మున్నత్తో నన్ననంచె మనికిం జేరన్ 162

క. తొడలు విఱిగి నేలఁ బడియుండి రారాజు
నోరి దురద దీఱఁ జీరి కృష్ణు
నెల్ల వారువినఁగఁ బెల్లుగఁ బెక్కులు
కానిమాట లాడె మేనువడఁక. 163

క. అంతటను వీఁడుపట్లకు
గొంతికొమాళ్లెల్లఁ గృష్ణుఁ గొని చని రేలమిన్
గంతునవెన్నుఁడుకరిపురి
కెంతయుగాంధారినూఱడింపఁగఁ జనియెన్. 164

క. చని పనిదీఱిచ్చిక్రమ్మఱఁ
జనుదెంచినఁ గృష్ణుఁడపుడ జముష్టని నా
తనితమ్ముల సాత్యకినిం
గొని మోఘవతియను నేటికుఱఁగటి కరిగెన్. 165

సీ. కృపుఁడు నశ్వత్థామ కృతవర్మయునుగూడి
పడియున్న యెడయనిపాలికరిగి
కన్నీరు మున్నీరుగా మీఁదఁబడి యేడ్చి
యెలుఁగులు రాల్పడ నెట్టకేల
కాతని నూరార్చి రంత నశ్వత్థామ
యెకిమీఁనిఁగనుఁగొని యిట్లులనియె
నీరేయి యేనేగి యెల్లినఁ బాండుని
కొడుకులఁ జుట్టాలమడియఁజూచి
తలలు గొనివచ్చి యేలిక దగ్గఱకును
దెచ్చి చూపెద నాతండ్రిఁదెఱఁగుమాలి
తలను గోసిన తులువను దప్పకుండఁ
జంపువాఁడధృష్టద్యుమ్ను జంపుమాని. 166

క. అని వీడ్కొని చని తెరువునఁ
జనువునఁగృపుఁ డట్లుచేయఁ జనదని చెప్పన్
వినకొక్కఁడుఁ దగువెరవును
దనలోఁ దలపోయుచుండెఁదతిమ్రానికడన్. 167

ఆ. అపుడు గూబయొకటి యచ్చటి కరుదెంచి
యాదమఱచి చెట్టుమీఁదఁగూర్కు
యున్నకాకిగములనొక్కటఁబొలియించె
మెడలుగొఱికిగోళ్ళనొడలుపెఱికి. 168

క. అదియంతయుఁ గన్నులఁ గని
యిదియేతగువెర వటంచునెంచియుడిదముం
గుదురుగఁ గేలం దాల్చి
కదలెను నడిరేయి తనదు కర్జము నడుపన్. 169

చ. చని కృతవర్మనుం గృపునిఁ జక్కఁగ గుమ్మములందుఁ బెట్టి తాఁ
గనికరమేది కైదువయుఁ గ్రాల గుడారము దూఱి లోపలన్
బెనుపఱి మేనులన్మఱచి నిద్దురఁ జెందెడునట్టి జోదులం
గనుఁగొని యద్ది కానిపనిగా మది నెంచక యాసుపెంపునన్. 170

తే. తొడరి నిదురించువారి గొంతుకలుకోయఁ
దొడఁగె బాపఁడయ్యును బచ్చి తురకవోలె
నప్పు డల్ల యశ్వత్థామ యలుక యొకటె
పెద్దగాఁ జూచుకొనిపాడి పేరుమఱచి. 171

క. మొదలనె దృష్టద్యుమ్నునిఁ
దుదముట్టించుటయు కాక త్రోవపుఁ ద్రాటన్
బ్రదికినపుడె మెడఁగోసెను
నెఢమీఁదను గూరుచుండి యేమఱి కూర్కన్. 172

సీ. అశ్వత్థామ వెల్వడి యుత్తమోజునిఁ బట్టి
రొక్కవ్రేటునవానియుసురుఁగొనియె
గాలిబంట్లను హస్తిగముల మావులఁ ద్రుంచి
మడువులు గట్టించె నొడలి నల్లఁ
గడచి యుచ్చోటును గని శిఖండిని దాఁకి
ద్రోవది బిడ్డలతోడ నతనిఁ
బొదివి గీటడఁగించి పిదప నేవురఁజంపె
ద్రోవదికొడుకులఁ దూపుగముల
నంతఁ బగవారిపరి జముచెంతకరిగి
వీడు సద్దడఁగుటఁ జాల వేడ్క నొంది
కదలి మామను గృతవర్మఁగలసికొంచు
నరిగెఁ గూడియశ్వత్థామదొరనుజూడ. 173

క. కప కుట్టూపిరిత్రోడను
గనులం దేలగిలవైచి కాటియఁబడు నా
తని చెవులవేసె నంతయు
వనబెల్లనుబాసి మేనువదలెను ఱేఁడున్. 174

సీ. మఱునాఁడు వేకువమానిసియొక్కండు
రోజుఁచుఁ బఱతెంచి బొమ్మమోఁది
కొనుచు యుధిష్ఠిరుఁ గని కాళ్ళపయిఁ వ్రాలి
యేడ్చుచు నడురేయి నిల్లుచొచ్చి
యొకఁడు నశ్వత్థామ యోర్చి దృష్టద్యుమ్నుఁ
దమ్ములఁబరమార్చియుమ్మలింప
ద్రోవదికొడుకుల నేవురఁ బొలియించి
తక్కటివారలతలలుద్రుంచి

పోయెనని కన్నులను నీరుపొరలఁజెప్ప
సొలసి యాతఁడు డెందంబుగలఁగి వ్రాల
గ్రేవనున్నట్టివారలు లేవనెత్తి
యూఱడింపఁగఁ దేఱికట్టూర్పువిడిచి. 175

క. తనతోఁ గ్రీడిని వెన్నునిఁ
గొని యశ్వత్థామనడఁప గోరి వెడలఁగా
విని యాతఁ డోడల బూడిద
ననువునఁ బూసికొని తపసియ ట్లయ్యె వెతన్. 176

ఆ. వారలతనిఁ గదియవచ్చిన బీతుని। బ్రహ్మశిరము నాఁగఁ బరఁగుతూపు
విడిచిపెట్టనదియెవిడ్వచ్చుఁడునునేసె। నొకటినొకటి రెండునొనరఁదాఁకి.

క. మింటి కెగసి రెండును బెను
మంటలు వెడలంగఁ బేర్చి నుఱిమతిజగముల్
వెంటనె కాల్పఁగఁ జొచ్చిన
దంటయగుచువ్యాసుఁడడ్డపడగనానెగులున్. 178

క. వ్యాసునిపంపున నిరువురు,
నీసులు విడనాడి తూపు లెవరివి వారా
వ్యాసుని యెదుర నె యుడిపిరి,
రోసమునం ద్రుపదుకూఁతురుగా వడముడితోన్. 179

క. అలఁతం గొడుకులకొఱకుం,
బలవించుచు ద్రోణుకొడుకుఁ బరిమార్చి మదిం
గలయుమ్మలికము వాపఁగఁ,
బలుదెఱఁగులవేఁడనతఁడు పరుగునఁజనియెన్. 180

క. మఱియీయశ్వత్థామయె,
పఱపిన యామేటితూపు పడఁతుల కడుపుల్

పటిియలుగఁ జేయఁజొచ్చినఁ,
గటివేల్పుత్తరకడుపును గాచెం బెరిమ౯. 181

క. నిసువులు నిద్దురవోవఁగ,
నుసుఱులు గొన్నట్టి కూళ నోడించి తల౯
బసలీను మానికముఁగొని,
యొసఁగిరి భీముఁడును గ్రీడి యొగి ద్రోవదికి౯. 182

తే. దానద్రోవదియొంతయుఁ దనివిసనియె
నట్లు తలదాల్చు మానికమదియుఁ బోవఁ
బెంపుదఱిఁగి యశ్వత్థామజంపు మాని
యపుడె కానలపాలయ్యెఁ దపసియగుచు. 183

వ. అనినవిని యవ్వలి కత నెఱింగింపు మనుటయు. 184

క. ఎన్నికయిడ రాకుండఁగ
నెన్నియొ జగములను జేసి యెంతో నెనరుతో
నన్నింటిని గాపాడుచు
నెన్నందున మఱపులేక యేలెడుదంటా. 185

మణిగణనికరము.

తలఁచుట వలననె తగఁ బలుజగముల్
గలుగఁగ నొనరుచు కడింది యొడయఁడా
మెల పునఁ గొలఁదికి మిగులు జగములన్
నెలవుకొనబయలనిలుపు బలియుఁడా. 186

గద్య. ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర లోహితసగోత్ర శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధ కావ్యరచనా చాతురీధురంధర సద్యశోబంధుర కందుకూరివంశపయఃపారావార రాకాకైరవమిత్ర సుబ్రహ్మణ్యామాత్యపుత్ర సకల సుజనవిధేయ వీరేశలింగనామధేయ ప్రణీతంబైన యచ్చతెనుఁగు. భారతమునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము

క. తలఁపులచేతను మఱియుం
బలుకులచే నందరానివాఁ డయి జగ
మ్ముల నెల్లెడ లోపలను
న్వెలుపలను న్నిండియుండి వెలిఁగెడువేల్పా. 1

వ. శౌనకుండు మొదలుగాఁగల తపసుల కాసూతుం డవ్వలికత నిట్లు
చెప్పందొడంగె. 2

సీ. కొడుకులు చుట్టముల్ పుడమియేలికలును
ప్రెగడలు మొదలుగాఁ బేరుగలుగు
వారెల్లఁగూలిన వగఁగూరి ధృతరాష్ట్రుఁ
డసలుచు నెజ్జప్పెఁ బడికరంబు
పొమ్మవోయియు లేచి జోటజోటఁ గన్నీరు
వఱదలుగట్టంగ వనరుచుండ
విదురుఁడు వ్యాసుండు వెనుక సంజయుఁడును
నంజలి దీఱిచి నెమ్మదిగను
బాలికలనిఁజూడరమ్మని పలుకుటయును
గొంతియును నాలుఁగోడండ్రుఁ గూడిరాఁగ
వచ్చెనంత యుధిష్ఠిరుఁ డచ్చెరువుగఁ
దమ్ములను దోడుకొని పెదతండ్రిఁ గదిసె. 3

ఆ. కదిసి తండ్రికెఱఁగి గాంధారికిని మ్రొక్కి
తక్కుఁగలుగువారిఁదగఁగఁగాంచి
తియ్యమాటలాడి నెయ్యంబుఁ గడుఁజూపి
కట్టియున్నవారి కవలు మాన్పి. 4

తే. ఆఁపుకొన్నను నాఁగక యంతకంత
కడరి మదిఁబొంగి పొరలెడునలుకకతన
జమునిపట్టినిడిట్టంగఁ జలముపూని
నట్టిగాంధారి నోదార్చె వ్యాసుఁడపుడు. 5

క. వడముడియును గాంధారికిఁ
గడుఁదీపులు పుట్టునట్టుగా మఱుమాటల్
నొడివి యడంకువ నాయమ
యెడఁదం గలయట్టి కినుక నెల్లను నుడిపెన్. 6

ఉ. అ త్తఱి నామెయానతిని నన్నయుఁ దమ్ములు ద్రోవదింగడుం
బ త్తిని వెంటఁబెట్టుకొని పాండుకుమారులు తల్లి పాలికిం
గుత్తుకబంటి నెవ్వగలఁ గూరి చనంగఁ గొమాళ్ళ నెల్లఁ దా
నె త్తికవుంగిలించుకొని యేడ్చి నొకించుక సేపు గొంతియుఁ౯. 7

క. అటుపిమ్మట నడుగులఁబడి
పొటపొటఁ గన్నీరుజాఱి బుగ్గలుతడియ౯
గటకటఁబడు కోడలి మి
క్కుటముగ నూరార్చి యూఱడించెఁ గుందుడిగించె౯. 8

సీ. అంతవారందఱు నడలెల్ల విడనాడి
సరగ నెయ్యంపు ముచ్చటలు నెఱపి
చుట్టపక్కంబులు చుట్టును నడ జేర
వెడలి యందఱు నొక్క పెట్టగాఁగ
ధృతరాష్ట్రు కడఁజేరి తెఱవలు నెయ్యురు
బంటులు వెను వెంటనంటి రాఁగ
నెల్లవారును గూడి యల్లన నాలంపు
నేలకు నడిచిరి చాలఁ దాల్మి

నెదురఁ బీనుంగులయియున్న యేనుఁగులను
తఱుచు తప్పించుకొనుచును తఱినిగూలి
తిట్టలయియున్న వార్వంపు టట్టగములఁ
ద్రోచికొంచును జని రందుఁ ద్రోవఁగనక. 9

క. అప్పుడు గాంధారి యనిం
గుప్పలుగాఁ గూలిపడిన కొడుకులు మొదలౌ
గొప్పవలంతులఁ గనుఁగొని
దెప్పరముగ నిట్లుపెక్కు వెఱఁగులనేడ్చెన్. 10

సీ. పలుమానికపుఁగోళ్ల పసిఁడి మంచము మీఁద
నంచపాన్పునఁ బవ్వళించు నీవు
కటకటా యిటువంటి కటికినేలఁ బరుండ
నోర్చితివెట్లు దుర్యోధనుండ
వేనవేలెప్పుడు వెనుకముందులఁ జేరి
కొలువుసేయుచు నుండ నలరునీవు
దాయలుబ్బఁగ నక్కటా యొంటిఁ బడియుండఁ
జాలితివెట్లు దుశ్శాసనుండ
యొండకన్నును వానకన్నెఱుఁగ కెపుడుఁ
గడమపడకుండు సుకములఁ గాంచువారు
వానకును నెండకును నెట్లు వరుసనైఁచి
యుందకున్నారు నాముద్దు పట్టిలార. 11

క. పలువురు జోదులు పయిఁబడి
కలనం దగవేది మేనఁ గఱకు ములుకులన్
జలమున నడరించి నినుం
బొలియించిరె నానలేక పోరి నభిమన్యా. 12

తరల. పరఁగ నాఁడటు జూదమెుక్కటి పన్ని యాడి యుధిష్ఠిరున్
సరగ లోఁగొని యన్నియుం గొనఁజాలి యక్కట యిప్పుడీ
దురపుజూదమునందు నేరుపుత్రోఁచ కూకర యోడి మ
చ్చరము హెచ్చఁగ మాద్రిపట్టి కొసంగితే శకునీ యెుడల్. 13

సీ. దుస్సల సిమ్మాడ్కి దొసఁగులపా ల్సేసి
చనితివే మముఁ బాసి సైంధవుండ
నినునమ్మి దుర్యోధనునకుఁగా నునులు
తొఱఁగితే ద్రోణుండ తోడువచ్చి
యెుజ్జలంచునునైన నొక్కింతమోమోట
మెన్నక కెడపిరే నిన్ను నేఁడు
మఱచెనొకో మేనమామ మనుమాటయు
శల్యుండనినుఁజంపు జమునిపట్టి
తండ్రిపోయిన బిడ్డలఁ దగఁగఁ బెంచి
చదువుసాములు చెప్పించి సాకినట్టి
నిన్నుఁబడనేయఁ జేయాడెనె యకటకట
పాండుని కొమాళ్ళకోయి భీష్ముండయిట్లు. 14

వ. మఱియు నప్పొలికలనియందు. 15

సీ. మడిసినమగలపైఁ బడి సొమ్మసిలి లేచి
యార్పులు మినుముట్ట నఱచువారుఁ
బొలిసిన చెలికాండ్రఁ దిలకించి కన్నీరుఁ
బుడమిమీఁదను బడి పొరలువారుఁ
గన్నబిడ్డలమేను గాకులు పొడువంగఁ
గనలేక యెుద పోఁదుకొనెడువారుఁ
జాఁపకట్టుగఁబడ్డ సైదోడులను గాంచి
యెుడఁద ప్రయ్యలువాఱ నేడ్చువారు

నగుచువగచెడు మగువల యడలు టులివు
పుడమియును నాకసంబును ముంచుకొనియె
నేమిచెప్పను నదిగన్న నెట్టిరాతి
గుండెవారికి వగ పుట్టకుండ దపుడు. 16

తే. అప్పుడెంతయుగాంధారియలుకవొడమి
యిట్టికీడులుమూఁడుట కెల్లఁగుదురు
వెన్నుఁడేయని యాతనితెన్నుదిరిగి
యిట్టులనితిట్టెఁగడుఁబెద్దయెలుఁగుతోడ. 17

క. నేఁటికి ముప్పదియాఱవ । యేఁటను నొండొరులనెదిరి యీతీరున నే
యోటరుదుఁరు నీవారలు । గీటడఁగెద వీవు నట్ల కీడ్పడి యొంటిన్.

ఆ. వినులారవినియువెన్నుఁడాపలుకుల । కించుకయుఁ దలంక కిట్టు లనియె
మునుపె తిట్టిరిట్లు కినుకను జడదారు।లిప్పుడిందుఁ గ్రొత్తయేమిగలదు.

క. ఐనను నన్నారక యిటు । కానక తిట్టుటను నీదు గరితతనం బో
చాన కొఱఁతవడుఁ గాకే। మేనియు మేలొదవఁగలదె యిందున నీకున్.

క. అనినంతట ధృతరాష్ట్రుం । డనిలోనం జచ్చినట్టి యలతేండ్లకు నె
ల్లను నగ్గియియ్యజముకొడు। కునుబనిచినవాతఁడపుడెకొద లేకుండన్.

సీ. సొదలను బేర్పించి సొరిదినందఱ కగ్గి
యిప్పించి యామీఁద నెల్లవారుఁ
దనవెంట బారులై చనుదేర జముపట్టి
వినువాఁక కడకేగి మునిఁగి యందు
దుర్యోధనుండును దుశ్శాసనుండును
లోనైనవారికిఁ దానుఁదండ్రి
నువ్వులు నీళ్ళును నవ్వగ నొకచోట
వదలుచు నుండంగ వచ్చి కుంతి

కన్నుఁగవ నీరుకాఱంగఁ గదిసి యచట
నెల్లరు వినంగఁ గర్ణుండు తొల్లి తనకుఁ
బ్రొద్దువలనను గలుగుట పొసఁగఁ దెలిపి
యతనికిని నీళ్ళు విడువఁగ నతివవేఁడె. 22

ఉ. అప్పుడు గొంతిపెద్దకొడు కందఱముందఱ నన్నకై కడుం
దెప్పరమైన నెవ్వగలఁ దేలి వితాకునఁ దల్లిదూఱుచుం
జెప్పెడి దేమి కర్ణునకుఁ జేసెను నూవుల నీళ్ళపోఁతయుం
దప్పక కర్ణునిం దడవి తక్కినవారును గుంది రెంతయున్. 23

తే. పిదప మిన్నేటిగట్టునఁ బెద్దదైన
గుడ్డయిల్లొండు గట్టించి గొంతికొడుకు
బందుగులుఁ జెలుల్ మొదలైనవారితోడ
మూఁడు నెలలందు నిలిచెనుమురిపమెసలి 24

సీ. అచ్చోటి కొక్కనాఁ డయ్యుధిష్ఠిరుఁ జూడఁ
గోరి వ్యాసుండును నారదుండు
కణ్వుండు లోనుగాఁ గలిగిన జడదారు
లరుదేర నెదురుగా నరిగివారిఁ
గొనివచ్చి మరియాద లొనరించి యందఱ
నొగిఁబీఁటలను గూరుచుండఁ బెట్టి
యడుగులఁబడి లేచి యందఱ సేమంబు
లారసి వేర్వేఱ యప్పుడు జముని
పట్టిచేదోయి జోడించి యిట్టులనియె,
నేను జచ్చిన వారికి నీళ్ళువదలు
నప్పు డమ్మ కర్ణుండు నా కన్న యంచుఁ,
జెప్పె నప్పటినుండియునొప్పుదఱిఁగి. 25

క. ఉల్లం బెంతయు నడలెడుఁ
దల్లియె నాకిట్టివెతను దారిచె నకటా
బల్లిదు నన్నను జంపుక
యెల్లర మొగములను నింక నే నెటుచూతుఌ. 26

తే. బవగమున నాఁడు కర్ణుని బండికల్లు
పుడమిలోపలఁ గ్రుంకుట పోలఁగంటి
దానికిఁ గతంబు నారద యానతీవె
యనుడు వేలుపుఁదపసి యిట్లనుచుఁజెప్పె. 27

సీ. చిన్ననాఁ డతు తల్లిచే విడువంబడి
యడుగుఁ బుట్టువునింట నలరుచుండి
విలువిద్దె గఱచుచు వింటనమ్ములు గూర్చి
వెరవుమై నొకనాఁడు విడుచుచుండ
వాలుఁదూపొక్కటి నేలవేలుపు దూడ
కునుదాఁకి యది నేలఁ గూలుటయును
నలిగి పాఱుఁడతని యరదంబు పుడమిలో
దిగఁబడుఁగాకని తిట్టి చనియె
మఱియు బాపఁడ నని బొంకిమట్టుమీఱి
భార్గవునియొద్దవిలువిద్దెఁబడసికడకు
గాలు దొలిచిన పురుగుచేఁ గల్ల దెలిసి
తిట్టుఁబడెఁబోరునెడవిద్దె తెలివిపోవ. 28

క. అని యంతయు వాక్రుచ్చిన
విని మోమున విన్నఁదనము గ్రేలుచునుండన్
గనుఁగవ నీ రొలుకఁగఁ గ
ర్ణునిఁ దడవితడవి యుధిష్ఠిరుండును నంతఌ. 29

సీ. చెప్పక కర్ణుని చొప్పును దాఁచిన
తనతల్లి నేమియు ననఁగలేక
యిఁక ముందు పుడమిలో నేకతమెప్పుడు
తలిరుఁబోఁడులవద్ద దాఁగకుండుఁ
గాకయంచును నల్క గడలుకొనఁగ దిట్టి
కాయగూరలు దించుఁ గానలందుఁ
దానుండుననిలేవఁ దమ్ములు ద్రోవది
పెక్కువగలఁ దెల్పఁ బెడచెవులను
బెట్టి పట్టిన పట్టును విడువకుండె
నంత జడదారు లందఱు ననువుమీఱఁ
బలుదెఱంగుల నాయముల్ పలికి మదికి
హత్తనూఱిపోసినఁగొంతమెత్తనయ్యె. 30

క. జడదారిదొరల నుడువుల
నెడఁదం గల కలఁక తొలఁగి యీకొనఁగడకున్
బుడమిం గైకొనియేలఁగ,
నడవుల కేగెడితలంపు లడఁగంటంగన్. 31

చ. తపసులు చుట్టముల్ చెలులుఁ దమ్ములునుం బెదతండ్రి తోడ రా
నపుడ యుధిష్ఠిరుండు తగ నచ్చటువెల్వడి వీడుచేర న
చ్చపుఁ దెలివిం జనెం బజలు సంతసమారఁగ భీమునన్న తా
నెపు డరుదెంచు మమ్మ నెపుడేలు నటంచును గాచియుండఁగన్.

వ. మఱియు నంతకుమున్గలన యయ్యూరివార లంతయువిని యంతం
తనరాని సంతసంబున. 32

సీ. కమ్మకస్తురినీటఁ గలయంపి చల్లించి
ముత్యాలముగ్గులు మొగి నమర్చి
యుపరంజికంబాల నరఁటిచెట్లను గట్టి
క్రొమ్మామిడాకుల తోరణాలిమ్ముగఁ జెక్కించి

కురువేళ్ల పందిళ్లు గొమరొప్ప వేయించి
సరిగంచుచందువాల్ జతనుపఱచి
నెత్తావిగల పూవుబెత్తులు గట్టించి
యగరువత్తులతావి పొగలువెట్టి
ప్రోలు గైసేసి రంతటఁ బోలుపుమీఱ
వెన్నుడును దమ్ములిల్లాలు వెంటరాఁగఁ
బుడమివేల్పులు దీవెన లిడుచునడవ
వేడ్కతో యుధిష్ఠిరుఁ డల్లవీడు సొచ్చె. 34

క. చివురుంబోఁడులు మేడల
చివరల నందముగ నిల్చి చేతులనిండం
బువులుగురియంగ దొరయును
దవుమాడ్కిని దెరువుదాఁటి దఱిసెం గొలువున్. 35

క. ముత్తైదువలు నివాళుల
నత్తఱిఁ బాటలను బాడి యలరుచు నియ్యం
జొత్తెంచెఁ గొలువుఁ గూటము
తత్తరమునఁ గొంతికొడుకు తద్దయు నెలమిన్. 36

తే. వెదకి యప్పేటిజోస్యులు వెట్టినట్టి
మంచిమూర్తంబునందును మించు వేడ్క
దొరతనంబును బూనెను సరసనున్న
తపను లొక్కటదీవింపఁ దనరి తేఁడు. 37

ఉ. అమ్మెయిఁ బూనఁ దెమ్మెరలు వల్లనఁ బల్మఱు వీచె వేలుపుం
గొమ్మలు క్రుమ్మరించి రొగిఁ గ్రొన్ననమొత్తము నేలవేల్పు లొ
క్కుమ్మడి సేసఁబ్రాలు పయి నూరక చల్లిరి కాఁపు లెల్లరున్
నెమ్మదులందు సంతసము నిల్పి రతం డట్టు నేలఁ దాల్చుటన్. 38

క. కాఁపుల కెల్లను నేమము
లేపట్టునఁ గొఱఁతపడక యెలమి యొసంగన్
గాపాడుచు నందఱు నొక
రూపునఁ జూచుచు యుధిష్ఠిరుం డరసెఁబజల్. 39

తే. ఇట్లు కొన్నాళ్లు నేలను నేలుచుండి
డెందమూఱటఁ జెందక కుందుచుండఁ
గలఁకవోఁ గృష్ణుఁగనిపాడిగఱపవేఁడ
నతఁడు గొనిపోయె భీష్ముని యండకతని. 40

ఉ. తమ్ముల వెంటఁగొం చరిగి తాతను గన్గొని తేఁడు మ్రొక్కఁడా
నమ్ములపాన్పునందు వెతలందుచు నుండియు వెన్నుమన్ననల్
నెమ్మదిఁ జెంది మన్మలకు నెట్టన దీవెనలిచ్చి యోలిమై
నిమ్ములఁ జెప్పెఁబాఁడికత లిట్లని భీష్ముఁడు భీము నన్నకున్. 41

క. కాఁపుల నొప్పింపక తా
నేపట్టున రవ్వపడక యెల్లరు మెచ్చం
గాఁపులవలనను బన్నుల
నోపికతోఁ గొనఁగ వలయు నొడయం డెపుడున్. 42

క. పుడమిఁ దనకంటె బలియునిఁ
దొడరిన నెగ్గగును గాన దొరయగువాఁడా
యొడయనితోడను బొందే
యొడఁగూర్పఁగవలయుఁజాల నుపమయొసంగన్. 43

క. దండుల నని లేనపుడును,
మెండుగ నుంచుకొను చెపుడు మెలఁకువతోఁ దా
నుండంగావలె నెకిమీఁ,
డొండు దొరతనంపువింత లోప్పఁగఁగనుచున్. 44

క. ముచ్చులవెత లేకుండఁగ,
నిచ్చలుఁ బరికించి యొందు నెఱి చెడకుండన్
హెచ్చఁగఁ గాఁపుల మేలును,
నచ్చుపడం బుడమియేలి కారయ వలయున్. 45

క. కలిమియుఁ జదువును జాలం,
గలిగినచో మిడిసిపడక కడు నడఁకువతో
మెలఁగం జను నెల్లరకును,
దలకూడును బేరుఁ బెంపుఁ దద్దయు దానన్. 46

క. చాలఁగఁగీడగునపుడును, దాలిమియే పూనవలయుఁదప్పక దానన్
మేలిమి చెందును మానిసి, నేలంగలవారిలోన నెగులర యడఁగన్

క. నవ్వులకు నైననుం దగ, దెవ్వరికిని నొప్పి నించుకేనియుఁ జేయన్
గవ్వలయాటల నైనను, గ్రొవ్విన దబ్బఱలనాడఁ గూడదుసుమ్మీ.

క. కలదానిలోన చాగము,
సలుపుచు నిచ్చలును బీదసాదల నరయన్
వలయును దనచేత నయిన,
కొలఁదిని నొరులకును మేలుగూర్పఁగ వలయున్. 49

క. ఒరు లొనరించిన మేలును,
గరువంబున మఱవరాదు కలలో నైనన్
దొరపడి చీటికిమాటికిఁ,
బొరయం దగ దలుక దానఁ బొదువును జేటుల్. 50

క. ఒరులేవి తనకుఁజేయఁగ, నరయన్మదిఁ గోరుచుండు నయ్యవివే తా
నొరులకుఁజేయఁగ వలయును, దిరముగఁదా మేలుసెందఁదివిరెడునేనిన్

తే. మఱియుమిగిలినవాయంపుఁదెఱఁగులెల్ల,
మదికినాటంగఁదెలిపెన్నుమనుమనికిని
భీష్ముఁ డప్పుడచ్చోటికి వేడ్కమీఱఁ
దపసితేఁడులువచ్చి రాతనిని జూడ. 52

తరల. అచటివారలచేత గారవమంది యాజకదారులున్
ముచటదీఱఁగ నందు వెన్నుని మోడ్పుఁగన్నులఁ జూచి వేఁ
డుచును దద్దయుఁ బ్రొద్దుపుచ్చి కడుం గడుం జముపట్టెరో
నెచటనుం గనరాని నాయము లెల్లఁ జెప్పిరి కూరిమిన్. 53

తే. పిదప భీష్ముండుమనుమనివెరవుమీఱఁ,
బున్నెములజాడలను జెల్పిబుజ్జగించి
ప్రోలికంచెను వ్యాసుపంపునను నంత,
నుండి పదినేను నాళ్లతఁ డూరనుండి. 54

ఉ. ఆవలఁ దోడఁబుట్టువులు నందలిపెద్దలు నూరిపాఱులున్
బావయుఁ జుట్టముల్ గొలుచువారలునుం బెదతండ్రితల్లియుం
బ్రోవులుగట్టి వెంబడిసి బోరనరాఁగ యుధిష్ఠిరుండు న
త్తావునకేగుదెంచెఁ దనతాతను గ్రమ్మఱఁ జూచువేడుకన్. 55

క. ఏతెంచి జోతచేయుడు
నాతండును మోడ్పుఁగన్ను లరతెఱచి వడిం
జేతుల నిమురుచు మనుమని
నాతఁడి దీవించి యిట్టులనె ధృతరాష్ట్రిన్. 56

క. కొడుకులపోకకు మదివగ
గుడువకు మించుకయు నీదు కొనవల నెల్లం
గడువడి నుడుపు యుధిష్ఠిరః
డడలక యీతని నె నమ్ముమన్నిటికింకన్. 57

ఆ. అనుచుఁ జెప్పి పిదప నందఱి నేమంబు,
లరసి కనులు మొగిచి యబ్బురముగ
మొదలుఁదుదియులేని మొనవేల్పుమదినిల్పి,
విన్ను వాఁకకొడుకువిడిచెనుసుఱు. 58

ఆ. కొంతసేపు తాత కొడుకును జముపట్టి, కనుల నీరుసించి కళవళించి
వెనుకఁ బెద్దవారి పనుపున నతనికి, నగ్గిపనులు దీర్చె నడలుత్రోడ. 59

మ. వెనుకన్ భీమునియన్న తాతకును దావిన్నేటిలో నూవులన్
వనటంబొందుచు నీళ్లతో వదలి యానాఁడేటినిం దాఁటి త్రో
వను నన్నం దనతాతఁ జంపుటకుఁగా వంతం గడుం బొంది కా
ననునుండం జనువాఁడనంచుఁ బలుకన్ వ్యాసుండునుం గృష్ణుఁడున్.

తే. పలుదెఱంగులఁ దాల్మిమాటలనుగఱపి,
యింటికియుధిష్ఠిరుని దెచ్చి రెట్టకేల
కంతవ్యాసుండు జముపట్టె ననువుమీఱ,
వారువపుజన్న మొనరింప నేఱుపఱిచె. 61

క. పోరున దాయల నటువలె, దొరించిన దోసమెల్లఁ దొలఁగును నీకున్
వారువపు బన్నమున నని, ప్రేరేప యుధిష్ఠిరుండు వెత దిగఁ ద్రావెన్

వనమయూరము. కవ్వడిని గుఱ్ఱమును గావఁగను బంచెన్
నెవ్వడిని జన్నమును నివ్వటిలఁ జేయన్,
నవ్వుచును వెన్నునిని నాయముగ వేఁడెన్
దవ్వుగనుజోపి వగతాలిమిని దాల్చెన్. 63

మత్తకోకిల. అన్నపంపునఁ గ్రీడి విల్లును నమ్ములుం దనరారఁగన్
దిన్నఁగా నల మావుపోయిన తెన్నునం జనుచుండఁగా
మున్నుగా నరుదెంచి జక్కిలి మోఁది పట్టు త్రిగర్తులం
జిన్నపోరున గెల్చి చెచ్చెరఁ జేరె నొండు విలాఱికిన్.

శా. అంతం దత్తడి పోయిపోయి గరువం బారంగఁ బ్రాగ్జ్యోతిషం
బెంతో వైళమ చేరెఁ జేరుటయు నష్టే వజ్రదంతుండు దా
నంతోసంబున వచ్చి పట్టుకొనియెం జక్కెం జలం బొప్పఁగాఁ
బొంతం గవ్వడి వచ్చి తాఁ కెనతనిం బోటొగ్గి వాల్దూపులన్. 65

క. భగదత్తుని కొమరునితోఁ,
దగఁ బోరాటంబు సల్పి తనదుమగఁటిమిన్
బొగడఁగ జేజేల్ గవ్వడి,
తెగువం గౌరును నడంచి తెరలిచె నతనిన్. 66

తే. అపుడు జన్నంబు చూడరానతనిఁ బిలిచి,
వారువము వెంట నచ్చోటువాసి క్రీడి
చేరె లాఁతివిలాతిని సింధువనెడు,
పేరఁ బరఁగెడుదాసినిఁ బెంపుమిగుల. 67

క. అయ్యెడ నచ్చటివారలు,
కయ్యమునకుఁ గ్రీడిఁ గవిసి కడుబీరమునన్
డయ్యఁగఁ బోరి తొలంగిరి,
నెయ్యురతోఁ గూడి కడకు నివ్వెఱ గదురన్. 68

క. తనతండ్రిఁ జంపినాతఁడు
చనుదెంచె ననంగ గుండె జల్లనవినిగ్ర
క్కున నుసులు విడిచెను నిం
టనె సైంధవునికొమరుఁడు దిటం బెడలంగన్. 69

తే. అతనికొడుకును నెత్తికొం చచటి కపుడు
వచ్చి దుస్సల వివ్వచ్చు పజ్జ నిలిచి
బుడుత నాతని కాళ్లపైఁ బడఁగవైచి
కన్నులను నీరు కాల్వలుగట్ట ననియె. 70

తే. అన్న యీతఁడు నీమేనయల్లుబిడ్డఁ
డితనిఁ గనికరింపుము నెమ్మియెదఁదలిర్ప
వీనితండ్రియు నీరాక విని కలంగి
మ్రాఁది యూపిరి మీఁదనె మిడిసి విడిచె. 71

క. అన నక్కటికంబెదలోఁ
బెనఁగొనఁ జెల్లెలిని నెత్తి బిగికవుఁగింటం
బెనఁచి కడుం గారవమునఁ
దనుపుచు నూరార్చి మంచితనమున ననియెన్. 72

క. అమ్మా నీవేమియు డెం। దమ్మున నంకురక వీనిఁ దగఁ గొంచును నీ
విమ్ములనింటికినరుగుము। కొమ్మా నేఁబోయివత్తుఁ గొఱఁతెన్నసుమా.

క. అనివారువంబు వెంటను । జనఁగానదియు మణలూరు నెక్కొక నతనిం
గొనిపోయెఁ గ్రీడిరాకను । విని యెంతయు సంతసించి వేడుకతోడన్.

వ. కవ్వడికిం జిత్రాంగదవలనం గలిగి యెవ్వరుం దనకు సాటి రాకుండ నింతు మగంటిమి నవ్వీడేలుచుండు బభ్రువాహనుండు. 75

తే. ఎదురుగా వచ్చి కాళ్లకు నెరఁగి లేచి
యోరనిలుచుండ నాతని దారిఁగనక
చిన్నపుచ్చిన నలుకయు సిగ్గు గదురఁ
దండ్రితో నాలమొనరింపఁ దలఁచి పిలిచి. 76

క. పన్నికొనివచ్చి దండుల । నన్నిటితోడను నెదిర్చి యాలము చేసెన్
వెన్నికబభ్రువాహనుఁ । డెన్నియొవాలమ్ములతనియెద నాఁటంగన్.

సీ. చెచ్చెరఁ దనమీఁదఁ జిచ్చుఅమ్మును నేయ
నీటితూపున దాని నోటువఱిచి
చలము డింపక పూని మలయులుఁగును నేయు
మగఱాతి వాల్కెలమరలఁ జేసి
మానని కినుకతో మబ్బుముల్కి నిగుడ్పు
గాలితూపున దానిఁ గ్రమ్మఱించి
చిఱువిసంబును గ్రక్కు చిలువకోలను దార్ప
గరుడితూపున దానిగండడంచి

వేలుపులు మెచ్చఁ బోరాడి వెనుకఁ గ్రీడి
బభ్రువాహనుతూపునఁ బడియె నేల
నంతఁ జిత్రాంగదయువచ్చి యడలఁ దొడఁగెఁ
గొడుకు దూఱుచు మగనిపైఁబడి కడంగి. 78

తే. క్రన్ననులూచి పాఁపజగమ్మునుండి,
మణిఁగొనివచ్చియిచ్చిన నందముగను
లేచికూర్చుండెఁ గవ్వడిచూచియెల్ల
వారుమరలఁ జచ్చినవాఁడు బ్రదికెనంచు. 79

ఆ. తలఁచి సంతసిలిరి తర్వాతఁ గొడుకును। దండ్రికాళ్ళవ్రాలితడవుఁ లిచి
తప్పుసైపవేఁడఁ దటుకునఁ నక్కునఁ। గదియ జేర్చి పట్టి గారవించె.

చ. అటుపిదపం గొమారు నల రారఁగ పీడ్కొని యొంపుచోడికిం
దటుకునఁ బోయి కానలను దత్తడితోడను జొచ్చి యేఱులన్
దిటమున దాఁటి యెండకును దెమ్మెరకు నోర్చుచుఁ గ్రీడి కొన్ని నా
ళ్ళటునిటు నూరకే తిరుగులాడుచు గుఱ్ఱమువెంటఁ బిమ్మటన్. 81

క. చొచ్చి జరాసంధునిప్రో,
లచ్చట నాతని మనుమని నాలములో వి
వ్వచ్చుఁడు లోఁగొని కానుక,
లచ్చుపడం బుచ్చుకొనియె నాతనివలనన్. 82

తే. పిదప గాంధార మనునేలఁ బేర్మిత్రోఁపఁ,
గ్రీడిజన్నపుగుఱ్ఱంబుతోడఁ జొచ్చి
గోర మగుపోర నచ్చటివారి నోర్చి,
వారికడపొమ్ముఁగొని వెన్కవంకమరలె. 83

ఆ. అంతఁ గ్రీడిరాక నటమున్నె వెన్నుండు,
జమునిపట్టితోడ నమరఁదెల్పె

సంతసంబు మీఱఁ జనుదెంచెఁ గ్రీడియు,
నూరుసేరఁజాల నోడమిఁ గొనుచు. 84

ఉ. తమ్మునిరాకకు న్మదిని దద్దయు సంతస మంది యక్కునన్
నెమ్మిని గారవించి తగునేమముతోడను మావుజన్నమున్
నెమ్మదిఁ జేయఁగాఁ దివిరినేలను గల్గిన జన్ని గట్టుకున్
సొమ్మును గొల్లగా నొసఁగి చొచ్చి యుధిష్ఠిరుఁడల్లజన్నమున్ 85

క. ఎల్లరుమెచ్చఁగ నొనరిచి, యుల్లము తల్లడము దీఱి యొజ్జల సీవిం
బెల్లగు మన్ననలఁ దనిపి, యెల్లరఁ దగవీడుకొల్పి యెలమింబొందెన్.

తే. రహిని గాంధారికిని ధృతరాష్ట్రునకును,
బనులు సేయుచువారలు బ్రాఁతిఁబడసి
కాఁపులెల్లను దన్నెప్డుఁ గన్నతండ్రి,
వడువుననుజూడజముపట్టి పుడమినేలె. 87

సీ. తెల్లవాఱుఁదడవ యల్లనఁ బాండుకొ
మారులు నేమంబులారయంగఁ
గొంతియుఁ గోడండ్రుఁ గూరిమితో వచ్చి
పలుమాఱు నిచ్చలుఁ బనులుసేయఁ
గొలువుకు కాండ్రెల్ల నలసట యెఱుఁగక
కెలనఁగాచుక యుండికొలువుసేయ
నారగించినవెన్క నరుదెంచి పాఱులు
కదలక వేడుకకతలు సెప్పఁ
గోడుకు లెల్లను బోయినకొఱఁత యించు,
కేనిఁగానరాకుండంగ నెసఁగుచుండె
దానుధృతరాష్ట్రుఁడల్లగాంధారిఁగూడి,
జమునికొమరుండుతగినట్లుజరుపుకతన. 88

క. బీదకు సాదకు బాపల, కాదటఁ దామిచ్చుచుండు రాముడుసళ్ళుఁ
గాదనక కానుపీసము, ప్రోదిగఁ గొడుకియ్యఁ బంధువులఁ బబ్బములన్.

సీ. ఈమాడ్కిఁ గొన్నియేండ్లేఁటను గొఱంత
లేకుండ నచట మేలిమిగనుండి
యొకనాఁడు ధృతరాష్ట్రుఁ డొంటిగ వచ్చిన
జముపట్టి నొద్దకుఁ జక్కఁబిలిచి
యెవ్వరు వినకుండ నేకతంబునఁ జెప్పె
నాతండ్రి నీవిల్లు నడుపుచుండఁ
గొడుకులు గలనాఁటి వడుపునకంటెను
జాల మేలుగఁ బ్రొద్దు జరుగునాకు
నిచటి సుగములనెల్లను నిచ్చతీఱఁ,
గుడిచినాఁడను నేండ్లను గడచెఁ జాల
నింకఁ బెఱజగమ్మును గోరుటేతవు నాకు,
నడవికినిబోయి యుండఁగ నానతిమ్ము. 90

తే. అనిపగుండెలుబ్రద్దలై యతఁడుకొంత,
వడివితాకునఁ బెదవులుదడుపుకొనుచుఁ
బలుకఁగా లేకయెట్టకేనిలుఁగుతెచ్చి,
కొనియుధిష్ఠిరుఁ డలతండ్రికనియెనిట్లు. 91

క. మీరడవులకుం జనఁగా,
నేరను నేనుండ నిచట నేనునుమీతోఁ
గారవమున వచ్చెద నిదె,
యీరలు ననుఁ గూడఁ గొంచు నేగుఁడు వెంటన్. 92

క. పోవలదని పలుదెఱఁగులు, గా విన్నపమును నొనర్చి కాళ్ళులమీఁదన్
లేవక పడఁగా వ్యాసుఁడు, తా వచ్చి యుధిష్ఠిరుఁ గని తగనిట్లనియెన్.

తే. అరయ నీతండు పెద్దవాఁడైనవాఁడు,
బలసిపుత్రమిపైఁ బెక్కేండ్లు బ్రతుకఁబోఁడు
కానలోనుంట యేయింకఁ గరము లెస్స,
యితని నంపుమి యొండాడ కిపుడు తేఁడ. 94

క. అని యెట్లో యొప్పించిన, విని యందఱు నెఱఁగి వచ్చి వెలవెలవోవఁ
జనుదెంచి కుంతి యడవికిఁ బనివడి తా బావవెంటఁ బయనం బయ్యెన్

క. మానుషఁ జాలక యామెచు, గానకు గాంధారితోడఁ గలఁగకపంపం
గానోడఁబడిరి కౌమాళ్ళను, మేనులు వడఁకంగనోరు మెదలువకోర్మిన్

సీ. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుఁ డనిలోన మున్నట్లు
చచ్చినవారికై చాగములను
జేయంగఁ గోరినఁ జెప్ప నలవిగాని
రొక్కంబును యుధిష్ఠిరుం డొసంగ
విచ్చలవిడి నేల వేల్పులకును నిచ్చి
చెప్పి యెల్లరవద్ద సెలవువడసి
నారచీరలు గట్టి నాతిగాంధారియు
సంజయుండును గొంతి సరస విదురుఁ
డరుగుదేరంగ వెల్వడి యడవి కేగెఁ,
జాలదవ్వుగ నాతని సాగ నంపి
తానుఁ దమ్ములు వీడ్కొని తల్లి నచట,
వీడుచేరెను జముపట్టి వెనుకవచ్చి. 97

మానిని. తల్లియు నా ధృతరాష్ట్రుఁడుఁ గానకుఁ దద్దయు వేడుకతోఁ జనఁగా
నుల్లము పల్లటిలఁగను గుందుచు నొక్కటనుండి యుధిష్ఠిరుఁడుం
బెల్లుగ వారలఁ జూచెడు కోరిక వేగిరపెట్టఁగఁ దమ్ములతో
నిల్లట వెల్వడి వారల రోయుచు నేగెను నందఱు నున్నెడకున్

తే. ఇట్లుజను దారిలోనొక్కయెడనువిదురుఁ,
డుండెవెట్టివాఁడునుబోలెనొప్పదఱిగి
యతనిఁ గనియుదెనినుఁజూడనరుగుదెంచి,
నాఁడనంచుయుధిష్ఠిరుఁడాడునంత. 99

తే బదులు పల్కక యొకచెట్టు మొదలఁజేరి
మీఁదు చూచుచు నప్పుడ మేను విడిచె
నతనికొఱకయి కొంతసే పచట నుండి
వనట జముపట్టి చనెఁ దనవారిఁ జూడ. 100

క. చని విదురుని చావెల్లరు,
వినఁగాఁ జెప్పినను వారు వెత హెచ్చంగాఁ
బనవి రతనిని దలంచుచు,
మునుకొని జముపట్టియాత్రముం జెందంగన్. 101

తే. వగపు లుడిగినపిమ్మటఁ దగినకరణి,
దద్దయును వేడ్కతోనాఁటిప్రొద్దుగడపి
రెల్లవారలు జడదారు లేగుదెంచి
పున్నియపుఁగత లోపిక పూని చెప్ప. 102

క. ఈ కరణిని నొకనెలయట, నీకొని జముపట్టి నిలువ నెల్లరు నెలమిం
జేకొని కొఱంత యేమియు, లేకుండఁగ నుండిరంచులియ్యముగాఁగన్.

తే. అట్టులుండంగనొక్కనాఁడరుగుదెంచి,
వ్యాసుఁడొకరేయియచ్చటవారితోడఁ
గడపిమఱునాఁడు ప్రొద్దునఁగదియఁ బిలిచి,
చీకు జేనికిహితవునుజెప్పిచనియె. 104

తే. సాగి వ్యాసుఁడచ్చటినుండిచనకమున్నె,
యతనియానతిఁ దలఁబూనిజతనమునను

అంత ధృతరాష్ట్రుఁ డెంతయు మంతనమునఁ
జెంతకును భీమునన్నను జేరఁజీరి. 105

గీ. పోలు తెలుఁగున నొక్కింత బుద్ధిగఱపి,
నేర్పుమాటల నాతని నేలయేల
నొయ్య వీటికిఁ బోవంగనియ్యకొలిపి,
యంచెఁ దమ్ములతోఁగూడ నతని మరల. 106

క. వచ్చి యుధిష్ఠిరుఁ డొప్పుగ,
నిచ్చటఁ గొన్నాళ్ళు నేలయేలుచు నుండన్
వచ్చి యొకనాఁడు నారదుఁ,
డచ్చుపడం జెప్పె నంగలార్చుచునిటులన్. 107

సీ. ఒడయండ నీవట్లు నడతెంచినంతట
నీతండ్రి కుంతిని నెలఁతఁ గొనుచు
వేల్పుటేటికిఁ బొంత వెలయుకానను జేరి
యాకుటింటను నెమ్మియలర నుండి
మఱఁదలుఁ దెఱవయు మఱివెంటఁబడిరాఁగ
నడవిలో నొకయెడనడచుచుండఁ
గాఱుచిచ్చొల్లెడఁగ్రమ్మి మంటలు నింగి
ముట్టంగ నద్దెస లట్టెకవియ
నాఁడువారును జీకును నయినకతనఁ,
బోవఁగాలేక మూవురుఁ బొలిసిరందు
నేను నచ్చటివారిచే దీనివించు,
నరిగి చూచితిఁ బీనుంగు లైనవారి. 108

తే. కాలుగలవాఁడు గావునఁ గమరిపోక
సంజయుం డొక్కకొండను సరగ నెక్కి

వేనుఱును ధృతరాష్ట్రుచే వేడఁబడుచు
నునుఱులను గాచుకొనియెఁ దానొక్కరుండు. 109

క. అని చెప్పుడు నేలంబడి,
కనుఁగొలఁకులనుండి నీరు కాలువపాఱం
గను నేడ్చెఁ దల్లిఁ దండ్రిని,
బెనుగొంతున, దలఁచి వేర్వేఱకడుఁ. 110

తే. వార లిద్దఱికొఱకు గాంధారికొఱక,
మిక్కిలిగ నమ్మలించియమ్మేటి తేఁడు
నారదుం డూఱడించిన గారవమున,
డెందమున నొక్కయించుక కుందువాసె. 111

క. ధృతరాష్ట్రునకును గొంతికి, వెత గాంధారికిని వేఱువేఱుగ నగ్గుల్
జతనుపఱిచి నూవులత్తో, జతనంబున నీళ్ళు విడిచి చాగము లిచ్చెఁ.

సీ. బవరంబు నడచి యిప్పటికిని బదునెన్మి
దేఁడులు గడచె నొక్కింతలోన
మఱి పదియేడేండ్లు మాఱుగ జముపట్టి
పుడమినేలెను వగలెడఁద బలియు
ముప్పదియేనేండ్లు ముగిసిన నొకనాఁడు
వెన్నునిఁ జూచెదు వేడ్కతోడ
ద్వారక కల్లవిశ్వామిత్రుఁడును నార
దుండును గణ్వుఁడుఁ దొడఁగి వచ్చి
యూరిబయలునునడయూడుచుండఁజూచి,
నుడుకుఁదనమునవెన్నునికొడుకులెల్ల
జాంబవతికిని బుట్టిన సాంబునకును,
నాఁడు వేసంబు నమరించి యాగడమున. 113

తే. కడుపుతో నున్నలాగునఁగానఁబడఁగఁ,
బుట్టములుచాలఁ బొట్టకుఁజుట్టఁబెట్టి
పలువురను గూడిచుట్టుగుంపులుగనపుడు,
నవ్వుచునువాడవాడలఁ గ్రొవ్వుమీఱి. 114

క. తిరుగుచు నా జడదారుల, సరసకుఁ గొనిపోయి వాని సాగిలఁబడఁగా
వెరవున నొనరిచి కడుఁబో, తరమున నిట్లనిరి కన్నుఁదమ్ముల నగుచున్

మధ్యాక్కర. జడదారులార యీకొమ్మ సరిగాను దొమ్మిదినెలల
కడుపుతోనున్నది దీని కడుపునఁ గూఁతు రొదవునో
కొడుకు పుట్టునో చెప్పుఁడయ్య కోరిక లొదఁగూడ నన్న
నొడలు మిక్కిలిమండి వార లొయ్యన నిట్లని పలుక. 116

తే. మీకొలంబున కెల్లను మిత్తియైన,
పెద్దరా యొక్కఁ డీపెకు వేగఁ బుట్టుఁ
బొందు మామాట తప్పదు పొందనంగ,
వెడలి రింటికి మోములు వెల్లవాఱ. 117

క. వారందఱు వగచుచు నిలు,
సేరం జని పొంబు కట్టుచీరను విప్పం
గా రాయొక టూడిపడెన్,
వారలయుల్లంబు లెల్ల ప్రక్కలుగాఁగన్. 118

క. పొడగని దానింగొని చని,
వడివడిఁ బొడుముగ నొనర్చి వదలక దానిం
గడలిం గలిపిరి యంతటఁ,
బొడవడఁగెడు నంచు నెంచి పూనికి మీఱన్. 119

సీ. అట్టులు వారలఁ దిట్టినతపసుల
నోరెట్టిదో కాని నునుపుమీఱ

నామముపట్టినాఁడె యాచోట నెల్లను
బెల్లుగాఁ గ్రొవ్వాఁడి ఱెల్లు మొలిచె
నొకనాఁడు బలరాముఁ డుద్ధవుండును బోయి
కోరిక ల్వీడనాడి చేరి రడవి
వెఱ్ఱులంచు మిగిలి వీటివారల నెల్ల
జాతర నేయంగ సంద్రమునకు
వెంటఁ గొనిపోయె వారిలో వేనవేలు,
కల్లుఁద్రావుట మైకము గప్పి మిగుల
నాడలు తెలియక తూలుచు నొకరి నొకరు,
తిట్టుకొంచును నూరక కొట్టుకొంచు. 120

ఆ. అన్నలనక తమ్ములనకుండ నొండొరుల్,
తప్పఁద్రాగి కాళ్ళఁదాఁచుకొనుచుఁ
జెంత ఱెల్లు పెఱికి చేతులఁ గొలఁదిని,
గొట్టుకొనఁ దొడఁగిరి కొంద ఱందు. 121

ఉ. వారిని జూచి వారు తెగువం గలయంబడి రెండుపాయలై
నోరికొలంది నొండొరుల నూఱులు కాఱులు ప్రేలుకొంచు నె
వ్వారిని జీరికింగొనక వాఁడితనంబునఁ బోరియొద్దునం
గోరముగాఁగ నేలపయిఁ గూలుచు నీల్గిరి ఱెల్లుదెబ్బలన్. 122

క. కృతవర్మయు సాత్యకియుం, బ్రతుకుల కేమియును నాసపడ కెప్పటివో
కతలపుడు ద్రవ్వుకొంచును, వితగాఁ బోరాడియాడి విడిచిరి యుసుఱుల్.

క. నెఱిఁ బ్రద్యుమ్నుఁడు సాంబుఁడు,
మఱియుం గలయట్టి మేటిమగల తెగలునుం
గొఱమాలిన యాలంబునఁ,
మఱివోయిరి లేనిపోని పట్టింపులచేన్.

క. పోరను జావఁగ మిగిలిన,
వారువముల నేనుఁగులను వరుసను గొనుచున్
ద్వారక కేగెను వెన్నుఁడు,
దోరినవారినిఁ దలంచి క్రొక్కటపడుచున్. 125

వసంతతిలకము. వెన్నుండు చుట్టములు వేలకొలంది చావన్
గన్నారఁ గాంచి వెతఁ గవ్వడిఁ జూచుకోర్కిన్
బన్నంబు నొందియును బంచెను నాఁడెపోవం
జెన్నార దారకునిఁ జెచ్చెరఁ గ్రీడిఁ దేరన్. 126

ఆ. ఇట్టు లతనిఁ బంపి యేమియుఁ దోఁచక,
కొంతతడవు లోఁచఁ గుందుచుండి
కడకు నిల్లువెడలి కానల కొక్కట,
నన్న మున్ను పోయినట్లు తాను. 127

కమలవిలసితము.

చని యడవులకును సరగను నన్నన్,
గనుఁగొని జరగినఁ కతఁ దెలుపంగన్
విని యతఁడు నపుడె విడిచెను మేనిన్,
వనటను మఱిమఱి పనువుచువారిన్. 128

తే. అన్న పోయినపిమ్మట వెన్నుఁడడవిఁ,
దిరుగుచెందుఁగాల్నిలువక దిగులుత్రోడఁ
జెట్టుమొదలికి మేనును జేరవైచి
యొడలు వడఁకంగఁ దద్దయునడలుచుండె.

తే. కాలు గదలుట దవ్వులఁ గాంచియొక్క
బోయ యది యొక్కమెకమని బుద్ధిఁదలఁచి
వింటఁ బలుతూపు గూరిచి వేసెనతనిఁ
జెల్లె వెన్నుండు నాదెబ్బచేత నపుడు. 130

సీ. వెన్నునిచే నన్ను మున్ను పంపఁగఁబడి
దారకుఁ డరుదెంచి తగినయట్లు
సాంబునికొడుకుల దండకుఁ జని వారి
కందఱకును జోత లమరఁ జేసి
ద్వారకలోఁ గృష్ణు బలఁగంబు మడియుట
యెల్లను వగచుచు నెఱుకపఱచి
వెన్నుండు సరగను నిన్నుఁజూడఁగఁగోరి
నన్నుఁబంచెనని యర్జునునకుఁ జెప్ప
నపుడ పయనమై వివ్వచ్చుఁ డన్నయొద్ద
సెలవు గైకొని ద్వారక చేరియందుఁ
గృష్ణుఁ గానక వందురి కీడుమీఱఁది
కీడుగా వసుదేవుఁడు కెడయఁ జూచి
యతనికిని నగ్నికర్జంబు లపుడ తీర్చి. 131

క. అడవులఁబడి కవ్వడి వడి,
నడలుచుఁ జెలికానిఁగొఱకు నందుచు నిందుఁ
దడఁబడ నడుగులు దడవుచుఁ,
బొడగనెఁ బీనుంగు జెట్టుమొదలను నొకచోన్. 132

తే. అట్లు కని మొదల్నఱికిన యరఁటివోలె,
నేలఁబడి గోలుగోలునఁ జాల నేడ్చి
తన్ను దఱివార లూరార్పఁ దాల్మిపూని,
కడకుఁ బీనుంగుపైఁబడికౌఁగిలించి. 133

తే. లేచివెనుకటినెయ్యముల్చెప్పికొనుచు
నడుగులొకకొన్నివారితోనడచిమోలఁ
గాంచి బలరాము పీనుంగుఁ గదిసి దాని
వగపు సంద్రంబులోపల మిగులమునిఁగి. 134

తే. తాలిమియె తెప్పగా దాని దాఁటి యచట
చిగురు తెల్లను నేఱెంచి సొదలుపేర్చి
పీనుఁగుల రెంటి నందుంచి పెట్టి చిచ్చు
తిన్నఁగా వారి నిద్దఱ మన్నుసేసె. 135

సీ. చేసి యచ్చటనుండి చెచ్చెర వెల్వడి
మరల ద్వారకఁజేరి మఱుఁగువెట్ట
కందఱిలోఁ గృష్ణుఁ డన్నయు సమయుట
చిన్న మొగముతోడఁ జెప్పివైచి
యావీటఁ గలవారి నందఱఁ దోకొని
మేలిసరకు లెల్లఁ బోలఁగొనుచు
గుఱ్ఱఁబులను నేనుఁగుల నావులను వెంట
నడపించుకొని క్రీడి కడలిగట్టు
చేరె నంతట నేమని చెప్పవాఁడ
నప్పు డంగద లొంటిరా వనెడునట్టి
సామెత నిజంబుగానుప్పు సంద్రమునను,
మునిఁగిపోయెను ద్వారక మొదలుముట్టి. 136

ఉ. అక్కడనుండి క్రీడి తగనందఱఁ దోడ్కొని వచ్చు దారిలోఁ
దెక్కలికాండ్రు బోయ లొగిఁ దెన్నున కడ్డమువచ్చి కవ్వడిం
జిక్కఁగఁజేసి కైదువులు చేకొని వెండియుఁ గూడవచ్చుతా
చక్కెరబోండ్ల సొమ్ములను జాలఁగ దోఁచుకపోయి రొక్కటన్.

ఆ. మగనిచావు క్రీడి మొగమున రుక్మిణి,
మొదలుగాఁగఁ గలుగు ముద్దరాండ్రు
సొరది నాకించి సొదపేర్చుకొని చొచ్చి,
కాలి చచ్చి రొండు క్రచ్చులుడిగి. 138

తే. సత్య మొదలైన తక్కినచాన లెల్ల
గోరికలఁ గోసి యడవి యాకులను మేసి
యిచటి సుగముల నెడఁబాసి యెసఁగఁ దలఁచి
యప్పుడ యడవులపాలైరి యడలుతోడ. 139

క. తక్కినవారలఁ దోడ్కొని,
మిక్కిలి వెసనంబుతోడ మే నదరంగా
నెక్కుడు పయనంబులఁ దన,
యిక్కకు నరుదెంచి చేరె నెల్లరతోడన్. 140

క. అచ్చటికి వ్యాసుఁ డప్పుడు,
వచ్చినఁ గనలేక మొగము వంచుకొనుచు వి
వ్వచ్చుఁడు పలుకం జాలక,
వెచ్చన నూర్చుచును జెమట వెల్లువగట్టన్. 141

తే. కాళ్ళపయి వ్రాలి స్మోద్చుచుఁ గదలకున్న,
లేవఁగా నెత్తి మదిలోనఁ జేవపూన
నూఱుతెఱఁగుల నాతని నూఱడించి,
యిప్పగిదిఁ గుందఁ గత మేమొ చెప్పుమనియె 142

మ. అసనం గన్నుల నీరునించుచును నేయంబొప్ప నన్నెప్పుడుం
దనయట్లే కనుఁగొంచుఁ బోర నసుఁ బెద్దంజేసి తామావులం
జనఁగాఁ దోలుటకైన నొప్పకొని నన్ సైదోడు కన్నం గడుం
బనిగాఁ బ్రోచిన కృష్ణుఁ డిష్టు మడిసెం బల్కుల్ మఱింకేటికిన్.

క. బలరాముండును దక్కం,
గల వెన్నునివంకవారుఁ గడతేఱిరి మొ
క్కలముగ నొండొరువులతోఁ,
జలమునఁ బోరాడి కల్లు చవిగొని యుంటన్. 144

తే. కడకు ద్వారకమునిఁగెనుగడలిలోనఁ,
జొచ్చినేవెన్న నిల్లాండ్రఁ దెచ్చుచుండ
బోయ లెదిరించి యాపువ్వుఁబోఁడ్ల నగలు
దోచుకొనిపోయిరంతఱదొద్దవెట్టి. 145

తే. అనుచుఁ దెల్పిన వ్యాసుండు ననుప్ర మీఱ,
నిఁకమీఁద నీజగమున నీర లుంట
తగవు కాదని క్రీడితోఁ దఱిమి చెప్పి,
తానుదనదారిఁబోయె నత్తపసిఱేఁడు 146

లయగ్రాహి. అంతనదియంతయునువింతగను నర్జునుఁడు
గొంతితొలిపట్టికిని జెంతఁజనిచెప్పన్
వంతమెయి నేలఁబడి కొంతవడి వందుఁగఁ
బొంతఁ దగువారతని నెంతయును దేర్పన్
దొంతరగఁ బైకుబుకు వింతవగ లెల్లనొక
గంతునను బోనుడిపి యింతిఁ గొని వేగన్
సంతసముతోఁ దమరు పంతముగ నేవు రిఁక
రంతువడ కేగుటకు నంతటను నెంచెన్. 147

తే. అనుచుఁ దలపోసి తమ్ములనాలిఁ బిలిచి,
మనముమనువులు చాలింపమంచిదింక
నడవులకు వత్తురేయని యడుగవారు,
మంచిదని యియ్యకొనిరి యమ్మాటలకును. 148

ఉ. అంతట నూరివారలను నందఱఁ బిల్వఁగ నంపి వారితో
నెంతయు నెమ్మిమీఱఁ దమ యిప్పటిపూనికి యెల్లఁ జెప్పి యా
వంతయు వంతనొంద కెదనాదట నుండఁగ నానతిచ్చి యొ
క్కింతయుఁ గొంకుమాలి చన నెంచిరి యేవురు నన్నదమ్ములున్.

తే. కృపుని రావించి తగఁ బరీక్షితుని నతని,
కొప్పగించి కరమ్మును గొప్పచేసి
పుడమి నేలంగ నభిమన్యుకొడుకు నిలిపి,
జన్నిగట్ల కొనర్చిరి చాగములను. 150

క. బావండొక్కఁడు కవ్వడి, దాపునకు న్వచ్చి విల్లు తడయక నీవీ
తేపకడనే విడువు మన, నా పగిదిని గాండివంబు నతఁ డిడెఁ గడలిన్.

సీ. రాచతీకంబున రహిఁ బరీక్షితుఁ బెట్టి
ప్రోలివారల వీడుకోలు వడసి
చిత్రాంగదను బిడ్డ చెంతకుఁ బంపించి
వడి నులూచిని దండ్రికడకుఁ బంపి
ద్రోవదిఁదమతోడఁ దోడ్కొని పయనమై
పొరిఁబాండుకొమరు లేవురునుగదలి
కానలఁ బడి మెల్లఁగాఁ జనుచుండంగ
వేపియొక్కటి వారివెంటఁ బడియె
నంత దగయు నాఁకలి చూడ కరుగ వారు
కాలుకానలలోపలగంప్లుముండ్లు
గాళ్ళఁ దవులంగబడలిక గదిరి మిగుల,
వెనుకఁబడిసోలిద్రోవదివిడిచెమేను. 152

సీ. బడలిక కడలు తోడ్పడ వెన్కరాలేక
సహదేవుఁ డొకచోటఁజచ్చిపడియెఁ
దమ్ముఁడు చావంగఁ దడఁబడి కాళ్ళాడ
కొకచోట నకులుండు నొఱగి కూలి
మూపురపాటును బోవుచుఁ దిలకించి
మొదవయ్యఁ గవ్వడి మొఱర నీల్గెఁ

దమ్ముల నాలిని దలఁచుచు దగదొట్టి
భీముండు నొకచోట బిద్దివ్రాలె
నిట్లు తమ్ములు నలువురు నిగురుఁబోఁడి
సమసి పడినను దా నేమి సరకుగొనక
పోవుచుండెనుజముపట్టిపోవదయ్యెఁ,
గుక్కయొక్కటియును వెంటఁగూడముట్టి 153

తే. కుక్క వెంబడిఁ జనుదేరఁ గొంతదవ్వు,
వెడల జముపట్టి కెదురను వేల్పుఱేఁడు
తేరి నొకదానిఁ గొనివచ్చి తెరువునందు,
నిలిపి యాతనితోడను బలికె నిట్లు. 154

క. ఎకిమీఁడ యిదిగో నరదము,
నొకదానిని నీకుఁగాను నోయన నిటకున్
గికురింపక కొనివచ్చితి,
సుకముగ నిదియెక్కి రమ్ము సులువుగనాతోన్. 155

వ. అనిననావేలుపుఱేని కానేలఱేఁడెంతయు నొదుంగుపాటునఁ జేతులు జోడించి జోతచేసి యిట్లనె. 156

తే. నన్నుఁ గనిపెట్టుకొని వచ్చుచున్న దిద్ది,
చాల దవ్వులనుండియు జాగిలంబు
దీనిఁ గూడ నాతోడ నీతేరిమీఁదఁ,
దెచ్చుటకు నానతిమ్ము నే వచ్చువాఁడ. 157

ఆ. అనిన వేల్పురాయఁ డల్లన నిట్లనెఁ,
గుక్కయెడ వేల్పుటిక్కయెడ
దీనిఁ జేరిమీఁదఁ దెచ్చుట తగ దన్న,
నింత నవ్వి యొడయఁ డిట్టులనియె. 158

సీ. తమ్ములు నిల్లాలుఁ దారెల్ల ననుఁ బాయఁ
దానొక్కటియు వెంటఁ దవిలియుండి
ననునమ్ముకొని వెంటఁ జనుదెంచినట్టియీ
వేషిని నడవిలో విడువఁ జాల
నను నెప్డుఁ గనిపెట్టుకొని యున్న వారిని
నడవుల పాల్చేసి యరిగి నేను
సుగ మొందుచుండుట తగవౌనె నేనును
దప్పక యీకానఁ దపసి నగుచు
నుండి దీనినరయుచుండు నోరెమిడుచుఁ,
బిదప నిన్ను మెప్పించి నే వెనుకవత్తు
వేల్పుఁటిమ్మన కిప్పుడో వేల్పు ఱేఁడ,
యరదమునుగొంచుఁ గ్రమ్మఱనరుగుమీవు. 159

క. అని మోమోడక పలికిన,
విసియచ్చెరుపడియెఁ గరము వేలుపుఱేఁడ
ల్లన నప్పుడె జాగిలమును,
దనరూపును బాసి జమువితంబును దాల్చెన్. 160

తే. జాడ జముపట్టి తగవును జూడఁగోరి,
యట్లుచేసిన గుఁడెదాలు పలరె మదిని
వేల్పు ఱేఁడుచు నొడయుని వెంటఁగొంచు,
దేరిపై నెక్కియప్పుడెదివికిఁజనియె 161

ఆ. ఇట్టు బొందితోడనే వేల్పుజగమున,
కేగి నారదుండు నల్లవేల్పు
లోలసి తన్నుఁజుట్టి యుండంగనొడయుండు,
పలుకులాడుచుండిపలికెనడుమ. 162

క. నాసై దోడుల బిడ్డల,
వేసాయము చూపవచ్చి బిడ్డిన దొరలన్
వాసిం గనుఁగొన నాకిపు,
డాస పొడమెఁ జూపరయ్య నందఱ నిచటన్. 163

చ. అనవుఁడు మంచిదంచు నవుడాతనిఁ దోడ్కొనిపోయి యొక్కచోఁ
బెనుపగు గద్దియన్ సుగము పెల్లుగఁ జెందు సుయోధనుం దగం
గనుఁగొనుమంచుఁ జూపిరది కన్గొని యాతఁడు డెందమందుఁ దాఁ
గినుకయు నీసునుం బడియెఁ గ్రేవను నారదుఁ డుండిచూడఁగన్. 164

ఉ. పుట్టిననాఁటఁగోలె నొకపున్నెముఁ జేసి యెఱుంగనట్టి యీ
కట్టిఁడి యిందు హాయిఁ గనఁగాఁ గతమేమొకొ నాకు నారదా
గట్టిగ దెల్పు మంచడిగి గండున మాఱ్కొని పోరిలోపలన్
గిట్టుటయే యసం దనివినిం గనఁడయ్యె నతం డొకింతయున్. 165

తే. అవలఁ దమ్ముల నెయ్యూర నయినవారిఁ
జూప జము పట్టి వేఁడినఁ జూడుమంచుఁ
గరము దవ్వుగఁ గొనిపోయి కానిపించి
రొక్కచోటను నలమట నొందువారి. 166

క. అదిగని యేవయుఁ గనలును,
మదిలోఁ బొదలంగఁ జూచి మఱిమఱి పగవుం
గదురఁగఁ బొగిలెను దమ్ముల,
కదలని బెడఁదఁ దలంచి కలఁతం బడుచున్. 167

సీ. ఇటు కొంతవడిపొక్కి యిట్లని జముపట్టి
యిదియేమి నారద యింతగోర
మిట్టిదే పరికింప నీవేల్పుజగమున
జరపెడు తగవుల చంద మెల్ల

నింతవఱకుఁ జూడ కేనేమొ యనుకొంటి
తెలిసిపోయెను మీాదు తెఱఁగు నేఁడు
పొడగంటి నేఁడు మా పుడమిలో నెన్నఁడు
విని కని యెఱుఁగని వింతలిచట
పున్నిమెట్టిదో యెఱుఁగసి ములుచలకును
సుగముల నొసంగి యెప్పుడుఁ దగవ్రగలిగి
మెలఁగువారికి దొసఁగులు గలుగఁజేయఁ
దగ వగునె యింక నో వేల్పు తపసిఱేఁడ. 168

క. అని వేలుపు టొడయని పైఁ,
గనలించుకవొడమి యతఁడు కావలసినవా
రిని జూపుటకయి తనతో,
బనిచినవాని మరలంగఁ బంచె వెనుకకుఁ. 169

తే. వాఁడు వడిఁబోయి జముపట్టి పలుకులెల్ల
వేల్పు ఱేనికిఁ దిన్నఁగా విన్నవించె
నపుడ పరువెత్తుకొనివచ్చి యతనిఁగాంచి
యచటఁ దెలుగంటి సామియిట్లనియెదొరకు. 170

సీ కొలదిపున్నెముచేసికొన్నవా రదిమున్న పొందుచుసుగ మొందుచుండురిందుఁ
బదపడి యదిదీఱఁ బలువెతల్ గుడుతురట్లొట దుర్యోధనుం డట్టి లుండెఁ
జెడ్డపనులను గొంచెముగాఁగఁ జేసిన వారు తొల్తను వెతపడుదు రిచటఁ
గావున నీతమ్ము లీవెత లందిరి ముందువీరలు సుక మొందఁ గలరు
కుంద కేమియు దీనికి డెందమందు । నీవు నొక కల్లమాటను నెపమువెట్టి
పలికి యొజ్జల నవిఁ గోలుపడితి కాన । వలసె నీకును నీవారియలఁతఁ జూడ.

ఆ. అనుచుఁ దెలియఁ జెప్పి యాయనఁగని నీవు
మొదల నేటియందు మునుఁగుమనిన
మిన్నువాఁక లోనఁ గ్రన్ననఁ గ్రుంకిడి
తనరియతఁడు వేల్పుతనము పూనె. 172

తే. అపుడెయాఁకలియునుడప్పియతని కుడిగి। వింతగానల్క ప్రేముడివిడిచిపోయె
మఱియుఁగల్గినతొల్లింటికఱత లెడలి । కలఁకలేనట్టియొకవింత తెలివియొదవె.

క. అంతటఁ దోఁ బుట్టువులును। వింతియుఁ దలియునుదంట్రియుయెల్లయనుఁగుల్
వెంతలఁ బొలిచిరి తమతమ । వింతగు గద్దియలమీఁద వేడుకగాఁగన్. 174

తే. వారిఁగనుఁగొంచు సంతసమారనందు । నెన్నినాళులు నెలమక్కలెసఁగుమింట
నన్నినాళ్ళను సుగముల నందుచుండుఁజముని కొమరుండువేలుపుజగమునందు.

క. అని పాండుని కొడుకుల కత । కొనసుట్టఁగ నిటు శౌనకుండును మునుగాఁ
గను గల జడదారులకును । వినిపించిన పిదప ననియె వెస సూతుండున్ 176

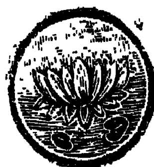
తే. దీనివ్రాసినఁ జదివినఁ దెలియవినిన । వారలెల్లను దగు నడవడిని నేర్చి
దానిచేతను సిరులనుదద్దఁదనరి । యిందు నందును బెనుసుగ మొందుచుంద్రు.

క. లెక్కకు వెక్కసమగుచును,
బిక్కటిలు జగమ్ము లెల్లఁ బెల్లుగ నీలో
నొక్కయెడ న్నెరసులవలె,
నిక్కగొని వెలుంగ నెపుడు నెనఁగెడు వేల్పా. 178

తోదకము. నేలను నింగిని నీట మెకాలన్
మేలిపులుంగుల మీాలను వర్సన్
జాల నొనర్చి యొసంగుచు నోరెం
బోలిన గాచుచు నుండెడుదంటా.

గద్య. ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్రలోహితసగోత్ర శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన నైషధకావ్యరచనాచాతురీధురంధర సద్యశోబంధుర కందుకూరివంశపయః పారావార రాకాకైరవమిత్ర సుబ్రహ్మణ్యామాత్యపుత్ర సకలసుజనవిధేయ వీరేశలింగ నామధేయ ప్రణీతంబైన యచ్చతెనుఁగు భారతమునందుఁ సర్వంబును దృతీయాశ్వాసము.

శుద్ధాంధ్రోత్తరరామాయణము.

By

K. VEERESALINGAM

శుద్ధాంధ్రోత్తరరామాయణము.

ప్రథమాశ్వాసము.

గీ. రక్కసుల జేని తలలెల్లఁ జక్కుచేసి
పుడమికూఁతును గైకొని వెడలి యుల్లు
గాడ్పుకొమరుండు లోనుగాఁగలుగువారుఁ
దమ్ముఁడును దోడఁ జను దేర నెమ్మి మీఱ. 1

చ. అరదములెక్కి యక్కరణి నందఱుఁ గ్రందుగ వెంట నంటఁగా
వరగున నందినాఁ బరఁగుచల్లనిపల్లియఁ జేరువారిలో
భరతుఁడు ముందుగా నెదురువచ్చి యడంకువఁ గాళ్ళ వ్రాలి తా
నరుదుగ వెంటఁ బెట్టుకొని యన్నను బల్లియ కిచ్చఁ దెచ్చినన్. 2

సీ. నారచీరలువిప్పి నాడెంపువలిపెంపుఁ
బట్టుపుట్టంబులు బిట్టుకట్టి
యడవిక్రొవ్విరులువాడ్చి యందంపుఁ జెందమ్మి
లరుదుఁగానుఱిమినవరులు దాల్చి
వెడవెడముడివడ్డజడలు చిక్కులువాపి
సిరిమీఱునునుజాలుసిగ లమర్చి
యెఱమట్టినిడుపట్టె లెడలించి నుదురులఁ
బదనుకస్తురిబొట్లు కుదురుపఱిచి
మేలిరతనంపురవణముల్ గీలుకొల్పి
తారుకైసేసికొని యెల్లవారుఁ బొగడఁ
దమ్ములిల్లాలు బంటులుఁ దానుఁ దరలి
యొప్పుమీఱంగ రాముఁడయోధ్యకరిగె. 3

ఉ. అంతకుమున్న వారలటు లచ్చటకుంజను దెంచుచున్నలా
గంతయు వేగవేగరులె యాగక బాగుగ విన్నవించినన్
సంతసమంది ప్రెగ్గడలు సందడిసేయు మ నూరివారలన్
గంతునఁబిల్వనంపి సరగంజని ప్రోల్గయి సేయఁ బంచినన్. 4

సీ. కమ్మకస్తురినీటఁ గలయంపి చల్లించి
జిగితేటపన్నీట జగతులలికి
యాణిముత్యంబుల నమరించి మ్రుగ్గులు
పందిళ్ళు కురువేళ్ళఁ బొందుపఱచి
జాళువాపని మేలిమేల్కట్ల లరించి
పచ్చలదోరణాల్ బలియఁజేసి
వసిఁడికంబముల నప్రబంపుటంటులునిల్పి
కప్రంపుఁబొగ తెల్లకడలనించి
పిడుకై సేసి తామును వేలకాలది
విలువసొమ్ములుదాలిచి చలువవలువ
లందఱునుగట్టియుండఁ బ్రోలందమొంది
కరముకన్నులపండువుగాఁగనుండె. 5

వ. అంత. 6

మ. పదియాఱ్వన్నెకడాని మేడలపయిం బాలిండ్లవాంగార నె
మ్మదిలోఁ గోరికలూరఁ గ్రొమ్ముదులు పైపై జార లేజవ్వనుల్
కదియవ్వచ్చుచు నున్న రాకొమరువంకం జూడ లోఁదాల్మియుం
జెదరం బాఱఁగ మీఁదఁజల్లి రల్లరుల్ చేసిండఁ గీలింపుచున్. 7

గీ. వేల్పులాతండు తమదాయబింకమడఁప,
వేల్పుమ్రాఁకుల నెత్తావి విరులుగోసి
యలరిపయిఁజల్లు పెల్లుననలరువాన
తెఱవలందందుఁగురియింపఁ దెరువుఁదాఁటి. 8

సీ. తామెల్ల నోచిననోములు పండె నేఁ
టికటంచు వీటివారాకట నుబ్బ
నన్నినాళ్ళకు నిన్ను నిటఁ గంటిరా కన్న
తండ్రీయని యనుంగుఁదల్లి యలర
నేలుమెల్లపుడు నీనేల నీవేయని
వెనదీవనెలు నేల వేల్పులొసఁగఁ
బుత్తడిపళ్ళెరంబులు పూని ముత్తైదు
వలు పాటపాడి సివ్వాళులియ్య
నిల్లు చొత్తెంచి తల్లుల కెల్ల మ్రొక్కి
తక్కుఁ గలవారినందఱఁ దగినయట్లు
గారవముచేసి యతఁడెల్లవారు మేలు
మేలని పొగడఁగా నేలయేలుచుండి. 9

వ. ఒక్కనాఁడు. 10

మ. ఒకచోట న్మగఱాలడాలడరి యొంకొ యొండఁ గాయంగ నే
ఱొకచో ముత్యపుఁగ్గు వెన్నెలల చెల్వొనంగ నామీఁద నొం
డొకచోఁ గెంపులచాయ తిన్నియలు వేయున్ సంజకెంజాయ పో
లికగా నొక్కెడఁ గప్పుఱాగమి యిరుల్నింపంగ నాకొల్వునన్. 11

సీ. చెలువంబుగా నాఁడు వెలయాండ్రబంగారు
చిఱుగజ్జియల మ్రోఁత చెవులఁ దనుప
విరిబోఁడు లిరుక్రేవ వింజామరులు వేయ
వెడలుచల్లనిగాలి విందుగొలుప
రహిమీఱఁ దాల్చిన రతనంపుపనిసొంపు
తొడవులతళతళల్ కడలనిండఁ
బగడాలకంబాలపజ్జ ముద్దిచునుల
కెంబట్టుపఱపులు డంబుసూపఁ

గొలువనే తెంచు వారెల్ల గుములుగూడి
యదరొదవుదాఁక నందంద యొదిగియుండి
యుడుగుదోయికి మ్రొక్కుచు నవలనిలువఁ
బసిఁడిగద్దియఁ గొలువుండె బలియుఁడతఁడు. 12

ఉ. అప్పుడు కుప్పతిప్పలుగ నాతసఁజూతమటంచు నెంచి వే
యొప్పులకుప్పలౌతపసు లుక్కున నక్కడకేగుదెంచినం
దప్పకచూచిలేచి తనదండను సజ్జకదారిపించుకుం
జొప్పడు పెద్దగద్దియలు చుట్టును బెట్టఁగఁబంచి వేసుకన్. 13

గీ. ఎదురుగానేగి తోడ్తెచ్చి యెల్లవారిఁ,
దగినచోటులఁ గూర్చుండఁ దగవుసలిపి
రెండుచేతులు జోడించి నిండుమదిని,
నెంతయుఁబొగడ్తలొనరించి యిట్టులనియె. 14

క. నేమ మెమీకున్ మీకడ,
గోమునఁగలచదువులెల్లఁ గొనువడుగులకున్
నేమమె మెకములాయిడి,
మీమీ నెలవులను లేక మేలొదవెదునే. 15

క. ఎవ్వరుఁ జేయరుగా మీ,
కెవ్వెతలును మంచినీటియెద్దడి యెప్పుడున్
రవ్వంతయు లేదుగదా,
పువ్వులుకలదగవే పతమును గోనలలోన్. 16

గీ. తెరువుగనలేక దొసఁగులఁ దేలుమాకు,
దారిచూపెడుతలఁపున దపసులార
తలవనితలంపుగా వచ్చి పొలుచుకతనఁ,
గంటిమిమ్మందఱఁ గనులకఱవుదీఱ. 17

గీ. అనినఁ దేనెమాట లౌనని మెచ్చుచు,
నొండొరుల మొగంబు లొరఁగిచూచి
యొక్కమాటగాఁగ నున్నవారందఱు,
దిట్టతనము మీఱ నిట్టులనిరి. 18

గీ. అడుగవలసి యడిగి తంతియకాక నీ,
వెఱుఁగనిదియుఁ గలదె యెందు నెపుడు
నైన నిప్పుడదియె మానోటఁబలికింప,
వేడుకయ్యెనేని వినుము తెలియ. 19

కఁ మీకడకంటనె చూచినఁ,
గాకలుగున్ సేమమిజ్జగముల ననమముం
జేకొని ప్రోచుచు నింతగ,
మాకయ్యది యడుగనేల మఱిమఱి చెపుమా. 20

క. జగములకెల్లం దొండర,
యగురావణుఁ డీల్గెఁగాదె యనిలోనీచే
నిఁగ నెవ్వరిచేఁ దొండర,
లగుఁదగ మాబోంట్లకెల్ల నప్పటికరణిన్. 21

సీ. ఎప్పుడుఁ గంటిపై ఱెప్పవాల్పుటలేని
జేజేల కిపుడుగా చేటుదప్పె
నయినవారిని బాసి యడవులఁ గూపెట్టు
తపసుల కిపుడుగా తాల్మిగలిగె
బిచ్చకానిచెలిమి యచ్చుపడ్డట్టి జ
క్కులదొర కిపుడుగా కలిమిగలిగె
గాలిబ్రతుకుఁ జెంది కలుగులఁబడి యుండు
చిలువల కిపుడుగా తెలివిగలిగె

తేచియొకచోట నిలకడలేకతిరుగు,
చలువతెమ్మెర కిపుడుగా బలిమిగలిగె
నిపుడునీపేరు చెప్పఁగొంచెల్లజగము,
లిట్లు మనఁగల్గె రక్కసుఁడీల్గుకతన. 22

ఉ. ఎందఱి వానిచుట్టముల నెందఱి సంగడికాండ్రఁ బోరిలో
జందఱివందఱల్వఱపి చెండితివించుక సేపులోన వా
రందఱ నోర్వఁగాఁదరమె మానవులుమోముల వేల్పులైన నీ
వందఱిమించి తెవ్వరిఁక నాహరునీసరి ముజ్జగంబులన్. 23

శా. అవ్వారందఱు నొక్కయెత్తు సరిగా నాయింద్రజిత్తొక్కఁడుం
జివ్వ న్వేఱొకయెత్తు చూడ నతనిం జెండాడెనీతమ్ముఁడిం
కెవ్వాఁడట్టుగ నోపునమ్మగతనం బెందైన మున్గంటిమే
నవ్వుల్ గావుసుమయ్య మాపలుకులన్న న్నెమ్మదిన్నమ్ముమా. 24

వ. అనిన రాకొమరుఁడిట్లనియె. 25

చ. ఎటువలె నింద్రజిత్తునకు నింతగ నెక్కుడుబల్మికల్గెఁదా
నెటువలె వేల్పుఁజేని నని నెక్కటి నోర్చెఁ దండ్రికంటె ని
క్కటముగ బీర మెట్లొదవెఁ గూరిమిమీఱఁగ నానతీయవే
తటుకున వానిపుట్టువుఁ దండ్రికోలంబు తెఱంగురంగుగన్. 26

గీ. మొదటినుండియురావణుపుట్టుకయును,
ముజ్జగంబులునాతండుప్రోడయగుచు
గెల్చినతెఱంగుఁదొలి వేల్పుఁగొల్చివలయు,
మెప్పులొందినయొప్పును జెప్పవలయు. 27

గీ. అనినఁ గొలువువారి యానతిఁగైకొని,
కడఁగి వారిలో నగస్త్యుఁడంతఁ
జెలువుగులుకు కలికిపలుకులు చెవులకుఁ,
జవులు పలుమఱు వెదచల్లఁబలికె. 28

సీ. వినవయ్య జడదారి వెలయుఁ బులస్త్యుండు
మొదటివేలుపునకు ముద్దుపట్టి
మచ్చరంబునఁ గాల్చి మరునకాలోఁగాక
యీసను దిగనాడియలరువాఁడు
నిక్కంబుతప్పక యెక్కుడుతెలివిని
నీరసం బెఱుఁగక యెసఁగువాఁడు
తాల్మివేల్పుముక్కంటి వలమురిదాల్పుల
నిచ్చలు మదిలోన నిల్పువాఁడు
వల్లమాలినపూనిక్కతో నిల్లువెడలి,
చలువగాలిపెను వలిమలకెలన నలరు
చెలువుగులికెడు తృణబిందు నెలవుచేరి,
తపసితన మూనియున్నంతఁ దార సిల్లి. 29

చ. అలరులకొమ్మలో మరునియమ్మలొ బంగరు కీలుబొమ్మలో
వలపులదీవులో తావలబావులొ చక్కనిగుజ్జుమావులో
తొలకరిమించులో యనఁగఁ దూకొని యచ్చరలేమ లచ్చటన్
బెళుకుఁగనుంగవల్ తళుకుఁజెన్నొడలుం దగ సందడింపుచున్. 30

సీ. ఒకచోటనునుఁబాట లొకతేటగాఁ బాడు
దురు సల్లజాలెల్లఁ గరఁగిపాఱ
నొకయోర వగమీఱ మొకమోరగ నొనర్తు
రలమి దట్టంపువెన్నెలలుగాయ
నొకచాయఁ గను కాయలకు డాయవత్తు రో
య్యారంపునడకల హావుసునిండ
నొకదండపరిమండ లొడినిండఁగూర్తురు
కమ్మనితావులు గ్రమ్ముకొనఁగఁ

బిలుతురొక చక్కి నెచ్చెలిపిండునిక్కి,
కలికిపలుకులఁ జిలుకలుకలఁగిచూడ
నడుతురొక్క క్రేవసాలపుగానడిమిత్రోవఁ,
గదియునరుదెంచియుంచలుకాళ్ళఁబెనఁగ. 31

సీ. జొనుపుమరుతూపులన వాఁడిచూపులలర
మదికలంగఁగఁ గందువమాట లాడఁ
జూడ్కిమిఱుమిట్లుగొనఁ జెంతఁ జొరవమెలఁగఁ
గలయఁదిలకించి జడదారికళవళించి. 32

చ. అటునిటుప్రోల వేల్పుజవరాండ్రు మెలంగుట లెంచిచూడఁగా
నెటులునుదాను గైకొనిన యిప్పటిపూన్కికి నడ్డువాటుగాఁ
దటుకున నుల్లమం దెఱిఁగి తాళఁగఁజాలక వారినందఱిన్
దిటమునఁ జేరఁజీరి వెనుతియ్యనితియ్యని తేటమాటలన్. 33

శా. ఏలావేయును గొమ్మలార వినుఁడీ యీమీఁద నీత్రోఁటలో
వాలారుంగనుదోయిచిచ్చి మరియేవాల్గంటి నన్ జూచునో
యీ లేజవ్వని యప్పుడేయిచటఁ జాలాలొనటం చాడినం
జాలుంజాలునటంచు నాటవలపుల్ పాలించి వారందఱున్. 34

క. వచ్చినదారినె పదరే
యిచ్చటఁ దలలెత్తిచూడ కెచ్చటికైనన్
మెచ్చఁగవలదా త్రోవనె,
వచ్చినపనియయ్యె నంచుఁ బకబకనగుచున్. 35

క. ఇంతటితో సరిపెట్టెను
గొంతతలలు తపవి చూచుకొంటిమి బళిరే
యెంతటినోములు నోఁచితి
మింతిరో మనతొంటిమేననే యని చనుచున్. 36

చ. వడివడిఁ బాఱుతెంచి యొకప్పైదలి యూర్పులుప్పుచ్చి నవ్వినన్
బడఁతుక మోర్తు చాలిపుడె నవ్వకు మంతయు తేపెగట్టిగాఁ
గొడుకులతల్లి వోకు వోకణోంచెము నాఁటికి దాఁచుకొమ్ము నా
నుడికె నెలంతయుం గడుపులుబ్బఁగ నవ్విరి కొమ్మలందఱున్. 37

క. ఒక్కతె చనుమొనకస్తురి
నిక్కఁ గనఁగవచ్చుచెలికి నిలుమని మొక్కన్
విక్కుచుఁ గొమరుని గనుమని
చక్కనదీవించె వీపుచఱచుచు దానిన్. 38

గీ. ఇట్లు మేలంబులాడుచు నింతులెల్ల
నెసగలుగఁబోయి రంతట నిచటఁ బూలు
గోయఁ దృణబిందుగారాపుఁగూఁతు రనుఁగుఁ
జెలియత్తోఁగూడి పూఁదోఁట మెలఁగుచుండి. 39

క. మునుపటు బెట్టిదముగ నా,
యన వాక్రుచ్చుటలు విన్న యదిగాదటుగా
వున వెఱపన్నది యెఱుఁగక,
వెనుకయు ముందుం దెలియక విచ్చలవిడిగన్. 40

సీ. వేసలిసంపంగివిరుల నెత్తావికిఁ
దెమ్మరల్ దరిచేరఁ దేంట్లుపాఱఁ
జక్కనినెమ్మోముజాబిల్లి జిగికిని
నెలతాల్గరంగఁ గల్వలు చెలంగఁ
దనమేనిజవ్వాజితావికిఁ బునుఁగుపి
ల్లులు డాయరా చిల్కలులికికూయ
నలువైన నడ్కొవ్వొద నల్లమబ్బునకును
నెగసియంచలువీడ నెమ్మిలాడ

నిరులుద్రుంచుచుఁ దేవియల్ వెదకికొనుచుఁ
బండ్లు రాల్చుచుఁ గెందమ్మిత్రూండ్లఁగొనుచుఁ
జాన సింగారములతోఁటలోనఁ దోడి
చెలియ నెడఁబాసి యొకకొంతసేపుతిరిగె. 41

క. బోటింగానక యూవిరి,
దోఁటం దిరిగితిరిగి యెటుఁదోచక యొంటిన్
మాటికెలుఁగెత్తిచీరుచు,
మేటితపసిఁగాంచె నొక్కమిట్టను నెదురన్. 42

ఉ. చెక్కులు తెల్లవాఱెఁ గడుచిన్నయొయారపుఁగొను మీఱెఁ జ
న్మొక్కల నల్పుసేరె జిగిపూఁపనిగారపుఁ జన్నుదోయి పెం
పెక్కువ తేరెదట్టమయి యంతయు నారలరారె నూరువుల్
మిక్కిలి యూరె నత్తపసిమిన్నఁ గనుంగొనినంత నింతికిన్. 43

గీ. అక్కరణిఁదానుజాలింతరాలితనము,
పూనుటకుఁజాలమదిలోనఁబొగిలిముగుద
దానికిఁ గతంబుపరికించికాన లేక,
యచటిమందులనయ్యోఁగాకంచునెంచి. 44

గీ. ఇంక నేమందు నట్టివానింటఁ బుట్టి,
నేఁడు పేరు పెద్దఱికంబు నీటఁగలిపి
వట్టినట్టులుపడ నొడికట్టుకొంటిఁ,
గటకటా యిదినావంటిఁ కన్నెకగునె. 45

క. మిక్కిలి కటికితనంబున,
నక్కటికము లేక నుదుట నాకట్టిఁడివే
ల్పిక్కరణి మూఁడుబంతుల,
నక్కట నావంటిదానికా వ్రాయుట తాన్. 46

క. ఇది విన్నయమ్మలక్కలు,
మొదలంగానిత్తురె యిఁకమీఁదఁటనన్నున్
మది నేర మెంచుఁ దండ్రియుఁ,
బదుగురిలో వట్టిరవ్వపాలై తిఁగదా. 47

క. చెలులున్ బుగ్గలు పొడుతురు,
నలుగురిలో నవ్వుఁబొట్లు నాకని మఱియుం
దెలివొంది తండ్రికడకా
చెలువ తుదకు గుండెఱాయి చేసికొని చనెన్. 48

క. అటువంచినతల యెత్తక,
బొటబొటఁ గన్నీరు గాఱ బొటవ్రేల్నేలం
జిటుకునవ్రాయుచు మేనొ
క్కటగడగడవడఁకఁ దండ్రికడనిలుచున్నన్. 49

గీ. కొంతవడికిని దలయెత్తికూఁతు నెదుటఁ,
జిన్నవోయినమోముతోనున్నదాని
నట్టె తిలకించి యుల్లమిట్టట్టులూఁగ,
డెందమున నింతసందియం బంది పలికె. 50

క. పువ్వుంబోఁడిరొ యెవ్వని,
కవ్వల నే యెగ్గొనర్చి తందఱిలోనన్
రవ్వగ నోర్వం జాలక,
యెవ్వఁడు ని న్నిట్టు తిట్టె నించుకలోనన్. 51

క. నాముందఱ నీ కీవెఱ,
పేమీ నన్నుఁగన్నతల్లి యిప్పు డిచట నీ
వేమియుఁ గొఱంత వెట్టక,
చామా యిఁకఁ దెల్పవమ్మ జరిగినదెల్లన్. 52

గీ. బ్రతికినంతతనవు వరు వన్నదియె లేక,
దల్లిదండ్రు లెప్పుడుఁ దలలువంపఁ
బుట్టరానియూఁడుపుట్టుగుఁ బుట్టియుఁ
గానిచేఁత కేల కడఁగితమ్మ. 53

క. మునుపటి తెలివెల్లను జ,
వ్వాఁరో యిపుడెందుఁ బోయె వగచెడునన్నే
మన నెన్నటికిం దఱుఁగని,
పెనురట్టు సీ మాకుఁ దెచ్చిపెట్టితి వనినన్. 54

చ. వెలవెలవోయి యచ్చెలువ వేమఱు వెల్వడి జాలువాఱుక
న్గలువలవేఁడిపీటఁ గనుకందినకాళ్ళకు సేదదీర్చుచుం
బలుకులవిన్నఁబాటొదవ పై జెమరింప నెలుంగు రాల్పడం
బలికెఁ దమంత రాచిఱుకబారులు చేరువఁ బాఱుతేరఁగన్. 55

శా. తండ్రీ కొండొకదోస మే నెఱుఁగఁజూ తప్పెన్న మీయాన పె
క్కండ్రీత్రోవను బూలు గోసిగొని యేగం జూచి డొందంబులో
వేండ్రంబౌతమి పెల్లిదం బడఁవ కే వే పోయి యాతోఁట ని
ల్లాండ్రం డెల్లను వాసిగన్న చెలితో నందంద నేఁ గుమ్మరన్. 56

గీ. ఏకతంబునఁ జెరలాడ నేకతంబొ,
కాని యట నాకుఁ జెలి చెంత లేనితఱిని
నిట్టిచూ లేర్పడెఁగాని యింతకన్న,
వే తెఱుంగను మీయాన వేయునేల. 57

గీ. అనిన లోపలి చూపున నరసి నిజము,
కన్నుఁగవ బ్రమోలఁ గట్టినకరణిఁ దోఁపఁ
జానయెడఁ దప్పులేమికి సంతసించి,
కూఁతుఁ గనిపల్కెఁ గూరిమికోనలుసాఁగ. 58

క. అమ్మా యూరక నీపై,
నిమ్మాడ్కిన్ లేనిపోనియీనేరము నేఁ
జిమ్ముట తప్పుగఁ బల్కక,
యుమ్మలికము పూని యుండు ముల్లములోనన్. 59

క. తనుఁ గనుదానికిఁ గడుపా,
ననుచుఁ బులస్త్యుండు పలికె నది యింత కెటుం
గనికతమున నీ వాతనిఁ,
గనుఁగొంటివి గానఁ జాలు గలిగె న్నీకున్. 60

క. ఇంతటిపని కేఁ గలుగఁగ,
వంతలఁదలకంగ నేల వలవదు నీ కా
వంతయుఁ గొఱంత లే దిఁకఁ,
జెంతకు రమ్మంచుఁ గూఁతుఁ జేరఁగఁబిలిచెన్. 61

గీ. పిలిచి తొడమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనియు,
తండు బుగ్గలుముద్దిడినిండుతమిని
గొప్పు దువ్వుచుఁ బయిచీరకొంగు తీసి,
కనులనీ రొత్తి తడవుగఁ గౌఁగిలించి. 62

చ. చనవున లేవ నెత్తి యెలజవ్వని కేలొకచేతఁ బూని గొ
బ్బునఁ దనవెంటఁ బెట్టుకొని పోయి పులస్త్యునిఁ గాంచి మ్రొక్కి యా
యనకు వెలందిఁ జూపి తగ నప్పటికట్టడి నింతి చూలుదా
ల్చిన దగు టేర్పడం బలికి చేతులు రెండునుఁ జేర్చి యిట్లనున్. 63

గీ. తపసినై యున్నముక్కంటి కపుడు కొలువు,
గట్టురాకన్న చేసినకరణినిపుడు
తపసినై యున్నమిమ్మునీతలిరుఁబోఁడి,
నమ్మికొలుచునుబెండ్లికమ్మదీని. 64

క. ఎండల బడలినయప్పుడు,
మెం డాఁకలి గొన్నయపుడు మీకొకప్రాపై
యుండి తనయండ నిడుకొని,
పండు లొసంగులతనూనబడలికలడఁగన్. 65

గీ. అనుచుఁ జేతిలోఁ జెయివెట్టి యప్పగించి,
యతఁడు గైకొన్నపిమ్మటనల్లునొద్ద
సెలవు గైకొని కూఁతునునిలువఁబనిచి,
లేచితనయింటకేగెనా రాచతపసి. 66

క. అది మొదలుగ నాకస్నియు,
పదిలముగా మగనికూర్మి పడయంగఁ దలం
పెదలోఁ బాదలఁగ నాతని,
మదిలోపలమెలఁగుచుండెమఱపెఱుఁగనిదై. 67

సీ. ఎపుడుఁ బ్రొద్దున లేచి యేట మునిఁగి యింటి
కేతెంచునంతలో నెదురువచ్చి
యడుగుఁగెందమ్ములు కడుగుకొనఁ బసిండి
చెంబున నీ రంది చెంతనునిచి
పఱుగునఁ దననునుపైటచెఱంగున
నడుగులతడి యొత్తి యంతలోన
నుతికినతెల్లదోవతులు పింజెలు వెట్టి
చని చేతి కందిచ్చి సరస నొక్క
పీఁట వెట్టి కూర్చున్నచోఁ బెరట నున్న
పువ్వు లొకపళ్ళెరంబునఁ బోసి యొసఁగి
వార్చి యాతండు లోనికి వచ్చునంత
పిండివంటలతోఁగూడ వండి పెట్టు. 68

గీ. ఆరగించెనుతతి నొకయోర నిలిచి,
విసరు వీవన చేఁబూని వెనుకఁబూల
పాను పొక్కటి సవరించి పవ్వళింపఁ,
దొడలపై నిడుకొని మెల్ల నడుగులొత్తు. 69

క. నడిరేయియైనఁ బలువురు,
బడిబడి నడతెంచి రేని వారికి సరిగాఁ
గుడువంగఁబెట్టు నప్పుడ,
మడికట్టుచు వంటచేసి మరియాదమెయిన్. 70

గీ. అదనుతప్పు కుండఁగ నోరె మమరుచుటకు
నింటిపోర్పనఁ దను మఱపించుటకును
దపసియంతవాఁడును జొక్కెఁ దలిరుఁబోండ్ల
యుచ్చకంబులఁ బడనివా రెవ్వ రింక. 71

వ. అట్లు. 72

గీ. కూర్మి మగఁడు కన్నులఁ గప్పుకొనఁగనుండి
యంతకంతకు వేవిళ్ళువింతమీఱఁ
జాలఁ గసిగాటులుగఁ దిండిసలుపఁజాగె
నెలలునిండె నీళ్ళాటప్రొద్దులునుడాసె. 73

క. ముగుద యొక మంచినాఁటను
మగవానిం గనియె మగఁడు మదినుప్పొంగన్
మగవానిఁ గన్నతండ్రియు,
మగువం గన్నట్టితల్లి మక్కువపడరే. 74

సీ. ఏతొందరయు లేక యెలమిత్రోఁ జుట్టముల్
నిండువేడుకఁ జెంద రెండుతలలు
కుదురుగా నేర్పడి పదినాఁడులునుజన్న
మఱునాఁడు పురిటినీ ళ్ళరసిపోసి

యిరువదొక్కటవనాఁ డెదఁ దలపోసి
పెద్దలు పెట్టినయొకముహూర్తంబునందు
నరుదెంచి తపసియు విరిబోఁడియును బార
సాలపీఁటలమీఁద సంతసమునఁ.
గూరుచుండఁ దండ్రి కొమరున కప్పుడు,
విశ్రవసుఁ డనంగఁ బేరు వెట్టి
నాఱవనెల నోరె మమరంగ ముట్టించి
వడుగు నేఁడులేడు గడవఁ జేసె. 75

చ. పితరునిమాడ్కి విశ్రవుఁడు పిన్నటనుండియు మెండుదండియై
జతనము హెచ్చ మచ్చరముఁ జంపి వడిం జడదారిదారిఁ దా
నతివల మాని మాని తను నందఱు నందరుదందిచూడఁగా
సతమును గానలోన రెయిసైతము నీతమునిండ నుండఁగన్. 76

క. పుడమి భరద్వాజుం డను
జడదారి యొకండు తనదు చక్కనికూఁతున్
వడి దేవవర్ణి యనియెడు
పడఁతుకఁ దోడుకొని వచ్చిపలికెం బెరిమన్. 77

సీ. చెలువకన్నులడాలు చెంగల్వవిరిచాలు
నినుమడింపఁగఁజాలు నింపునింపుఁ
గొమ్మపొక్కిలి పెంపుకమ్మతావులనింపు
పొన్నక్రొన్ననసొంపు పొలుపుఁదెలుపు
మగువపన్నులతీరు మల్లెమొగ్గలపేరు
లోనఁగూర్పఁగను గోరునోరవునెఱపుఁ
జానచక్కనిముక్కు సంపంగిపువ్వుటెక్కు
దాపునఁ జెయిచిక్కు నేపుఁజూపు

నువిదచేతులుపూదండలొసఁగుచుండు
నింతినెమ్మోముచిరిదమ్మినెలమిఁగూర్చఁ
బూజనల్పెడుతఱియందుఁబూనిమీఁకు
గట్టిగాననబోఁడీఁ జేపట్టవలయు. 78

మ. అన నెమ్మోమునఁ బిన్ననవ్వొలయ నొయ్యారంబుగా లేచి యా
యన వెంటంగొని తల్లిదండ్రులను డాయంబోయి కాన్పించి వ
చ్చినకర్జంబు కరంబు వీనులలరం జెల్వంబుగా విన్నపం
బొనరింపన్మది నుబ్బి పైకొనిరి వారొండాడఁగా లాఁతులే. 79

ఉ. అంత నొకింత మంతనమునందుఁ గొమారు తలంపెఱింగి వా
రెంతయు సంతసంబడర నింతిఁగొనం దమడెందమందు నొ
క్కింతయు నడ్డులేమి యెఱిఁగించిన మేలనివారు, దారునుం
వింతగ వియ్యమొందఁ గనువిందుగ నందఱు నందుఁ బొందుగన్. 80

సీ. తమ్ములమ్ములనంది తరువాత నిరువురు
బట్టలొండొరులకుఁ గట్టఁబెట్టి
పెండ్లిపనులుచేసి పెద్దలరావించి
తమవారితోఁగూడి తరలివెళ్ళి
వియ్యపువారిడ్డవిడిదిలోపల దిగి
నాల్గు నాఁడులతంతు నడపి మఱియు
నలుకపానుపు మొదలైనవేడుకలెల్ల
జరగవలసినట్లు జరగ నలరి
నాగవల్లియొన నాఁటిరేయూరేగి
యొప్పగింతలైన యుప్పొడగవు
తగవు లరణములును దగినయట్టులొసంగి
పెండ్లికూఁతువారు బిడ్డనిచ్చి. 81

గీ. అంపకముసేయఁ బైనమైయపుడకదలి
పెండ్లికూఁతుతోఁగూడ నాపెండ్లికొమరు
నొక్కపాలకి నెక్కించియుబ్బుమీఱ
నింటికేతెంచెనుబులస్త్యుఁడింపుమెఱసి. 82

క. పిల్లదిపెద్దదియైనం
దల్లియుఁ దండ్రియును వచ్చి తమముచ్చట పెం
పెల్లను దీఱఁగఁగొమరెకుఁ
గొల్లగ సొమ్ములిడి కోర్కి కొనసాఁగంగన్. 83

క. పెనిమిటిపెండ్లాముల మం
తనమున నొకటిగ నొనర్చి తలిదండ్రులు వే
డ్కను దమయింటికిఁ బోయిన
వెనుకంజూ లేరుపడియె వెలఁదికినిచటన్. 84

క. అన్ననబోఁడికడుపునం
బున్నమచందురునివంటి బుడుతఁడు వొడమెన్
గ్రొన్నెల దాలుపునాలికి
మున్నలకొమరుండు నెమ్మిఁబుట్టిన పగిదిన్. 85

ఉ. ముద్దులమూటగట్టునలబొట్టియపుట్టుకయప్డు వేలుపుం
బెద్ద పులుంగుతత్తడివి మేడుకమీఱఁగ నెక్కివచ్చి వీఁ
డద్దెసలేలు నేలికలయం దొకఁడై మఱి రొక్కపుందొరా
నద్దిర వీనిపున్నెమని యానతి యిచ్చి చనెం దనంతటన్. 86

చ. వడుగొనరించి యామొదలు ప్రాఁజదువుల్ చదివించి తండ్రి నే
ర్పడరఁ దనంతవానిగను నన్నిట దిద్దిన నాఱితేఱుటన్
విడువనిపూన్కిఁ గాలిబొటవ్రేలొకయించుక నేలమోపి న
ట్టడివిని నొంటిమైఁ దపసియై యతఁడుండెను దండ్రిపోలికన్. 87

క. వేయేఁడులు నీరానియు
వేయేఁడులు గాలిఁ గ్రోలి విడువక యాపై
వేయేండ్లోగిర మొల్లక
యాయడవిని దమ్మిచూలి నతఁడు తలంపన్. 88

ఉ. నిద్దపుఁబండువెన్నెలల నింపెడుసొంపగు ఱెక్కప్రక్కలన్
ముద్దుమెఱుంగుఁదీవియలఁ బోలినబంగరు రంగుచాఱలం
దద్దయుమించునంచపయిఁ దామరచూలి కరంబుడంబుగా
నొద్దకువచ్చి యచ్చెరువునొంది కనుంగొని నింగి నిట్లనున్. 89

క. ఎమ్ములుదక్కఁగ నొక్కటి
నెమ్మేనం గానరాదు నిలువెల్ల జెడల్
గ్రమ్మెను మెచ్చితిఁ బాల్మికిఁ
గొమ్మా యిదె కోర్కులిత్తుఁ గూరిమికుఱ్ఱా. 90

క. అని తనకమండలంబున
నునిచిన తెలినీరు మీఁద నొకయించుక చ
ల్లిన నెప్పటిమైజిగితోఁ
గనుపట్టియచటు వెలువడి కడునర్మిలితోన్. 91

మ. పెచులిబ్బం గనుఁగొన్న పేదపగిదిం బెల్లుబ్బి కేల్దోయి మో
డ్చి నిరాబారి కడానిబొజ్జగల జేజేమిన్న నగ్గించి యి
ట్లనియెం గూరిమిమీఱ నియ్యెఁగదవయ్యా వేఁడెదన్నిమ్ముఁ జి
క్కనిబల్మిన్ దెస మేలుమేలుఁ బెనుదొక్కంబుందుబండాలమున్. 92

చ. పనిగ సతమ్ము మిమ్మొక నెపమ్మున నెమ్మది నెమ్మి నమ్మినం
గనికరమూని వాని ముడికానిని నైనను గాతురన్న ము
మ్మనుమని నన్ను మిన్నకయ యున్ననఁ దిన్ననఁ జేయు టబ్రమే
యనవుడు నన్ని నీవడిగినట్టు లొసంగితినంచు వెండియున్. 93

క. మెండుపరికించి నేర్పున
దండిమగని వల్లెత్రాడు తాల్పరినిజమున్
గొండలపిండులతెక్కులు
చెండంగలవేల్పుతేనిఁ జేవదలిర్పన్. 94

క. పొడమించి వారివరుసగఁ
బడమరదక్కినము తూర్పువైపులకు న్మో
న్నొడయలనుగాఁగఁ జేసియుఁ
గడమకడనిఁ కెవ్వఁడేలఁగలఁడనియుండన్. 95

గీ. తగినవాఁడవు దొరకితి తలఁపనేఁడు
నాదుమదినంత యంతయునడచెనిపుడు
గట్టువిల్కానితోఁ జెల్మికదలకుండు
పుష్పకంబనుతేరిది పుచ్చుకొమ్ము. 96

చ. చలువయి వెట్టయున్ వలయుచందముల న్నమకూర్చు ముజ్జగం
బులు దిరుగంగ నింగిపయిఁ బోవఁగవచ్చును దీనినెక్కి యొ
క్కొకఁదులు తెల్పఁదెల్ప మఱిక్రొత్త లొసంగితి నీకు నింక జ
క్కులు కొలువంగ నీకొలువుకూటములోఁ గడుఁబేర్మిఁగాంచుమా.

వ. అని యొసంగి మఱియును. 98

క. కనికరమున్ గనికరమును
మనుమని మనుమని యటు పలుమాఱును దీవిం
చినలువ యిచ్చను జనియెం
దనమనికికిఁనార మంచితనమని పొడగన్. 99

ఉ. అంచవహుమాయిజోదు చనినంతటఁ దండ్రిని జేరఁబోయి లో
నుంచినకూర్మి ప్రొక్కులిడి యుబ్బుచు లిబ్బులతేఁడు కాంచి దీ
వించినతండ్రిఁజూచి తమరిచ్చిన యానతి నల్వఁ గొల్చి మా
పంచినమెప్పులం బడసివచ్చియు నొక్కటి వేఁడ నోడితిన్. 100

క. పెఱవారెవ్వారలకుం
దఱియంగాఁ దగముకానితా వొక్కటి నే
నెఱి నుండుటకున్ వేఁడఁగఁ
మఱచితిఁ జోటొండుచూపి మన్నింపఁగదే. 101

క. అన ననుఁగుఁబట్టిమొగము
ల్లనఁగని కడుబుజ్జగించి లలినాతఁడెదం
గనికర మిగురొత్తంగా
వినిపించెద నిలువనెలవు వినుమని పలికెన్. 102

గీ. ఉప్పరం బంటుతరఁగలయొప్పుతోడ
విలువరతనంపుగుంపుల పెంపుతోడ
జడుపెఱుంగని గొప్పమొసళ్ళతోడ
నుప్పునీటిసంద్రము కరంబొప్పునందు. 103

ఉ. జాలులయందు నందములచాలగు వేలుపుటేటి దీటునం
గ్రాలెడుతావిప్రోవులను గమ్మనికస్తురి తావికై వడిన్
జేలలలోనఁ జీనిపనిచీర తెఱంగునఁ బూల జాపిపూ
ప్పోలిక లంక పొంకముకుఁ బొల్పగుదీవుల మేలుబంతియై. 104

సీ. పలుకోటకొమ్మల మలఁచినసింగముల్
దెసయేనుఁగుల నెల్ల దిగులుపఱుప
నగరియుప్పరిగలమగఱాలజగడాలు
విన్నెటిసేటితో వియ్యమంద
వీటనీటుగఁ గ్రాలువెలిడాలుగమిగాలి
వేల్పు జంటలకును వేడ్కలొసఁగ
విరిదోఁట నెత్తావి విన్నంటివేల్పు ప్రమఁ
దలకెల్ల గొల్లగా వలపులియ్య

గలికెపడగంపుసోరణగంబ్లు రేలు
త్రావలవిందున కేగంగఁ ద్రోవనూప
వీడు తొలివేల్పుగములకై విశ్వకర్మ
లంకయనుపేరజేఁసె నాలంకయందు. 105

క. వెన్నునికివెఱచి పాఱిరి
మున్నట నున్నట్టివారు మొన్నను నిపుడా
సన్నయఱింగితి గావున
నన్నా నీవేగియుండు మచ్చట నెమ్మిన్. 106

క. క్రిందిజగమ్ముననిలిచిరి
యందలిరేద్రిమ్మరీండ్లు నచ్చట నీ కే
త్రొందరయుఁ గలుగనేరదు
నందడిచూపంగ లేరు జంకక పగరున్. 107

చ. అని సెలవియ్య నప్పలుకు తాదలఁ దాల్చికుబేరుఁ డప్పుడే
చనిచని లంకఁ జేరి పలుచందములం దను గారవంబుతో
ననయము వేల్పుపిండు గొనియాడఁగ నేలుచునుండ పుష్పకం
బొనరఁగ నెక్కివచ్చి కనుచుండును నిచ్చలుఁ దల్లిదండ్రులన్. 108

క. అని రారాజు తెఱంగిటు
వినిపింపఁగ రాముఁడలరి వింతగ మదిఁ దోఁ
చిననచ్చెరువంది యగ
స్త్యునిఁగని యిట్లనియె వేడ్క దుడుకొనరింపన్. 109

ఉ. ఓజడదారిరాయ యిపుడుల్లము పెల్లుడుకం దొడంగె రా
రాజుకు మున్నులంకను దిరంబుగఁ గైకొని సోఁకుమూఁక లెం
తేజిగిమీఱ నేలునటులీ రిటుపల్కుట విన్నునుండి, నే
నీజగమందు రక్కసులనెల్ల బులస్త్యకొలంబు వారిఁగన్. 110

ఉ. వినుముముందు, వెండి యొకవింతగ రావణుకన్న మున్న లం
కందగఁ బెక్కురక్కసులు గ్రాలిరంటిరి వారిపేళ్ళు నా
యందఱివంగడంబు మును పాకటివేల్పున కోడి డాఁగుటల్
సందియమాఱఁ దెల్పఁగదె సాఁగిలి మ్రొక్కెదనీకు నావ్రతున్. 111

పంచచామరము.

అగస్త్యుఁడంత జెల్వుగుల్క నందమొల్క పల్కులం
బొగడ్తఁజేసి వాసి రాముమోము గోము మీఱఁగా
జగాపిగార పోరచూపు జాలువాఱఁ జూచి డం
బుగా నెలుంగు కంగుమంచు మ్రోఁగ వేగనిట్లనున్. 112

మ. తొలుత న్వెన్నునిబొడ్డుదమ్మి నిలమిం దొల్వేల్పు తాఁబుట్టి యు
వ్వల మున్నీరొనరించి దానిఁ గొని కాపాడంగ మేదాల్పులం
గలిగింపం దరువాత వారలతనిన్ సంతోసమారంగ మా
వలనం గల్గినకర్జ మేమి వినిపింపంజెల్లు నా నాతఁడున్. 113

క. మిమ్ముందఱఁ గలిగించితి
నిమ్ముల నిన్నీరుప్రోవ నిప్పుడ చని మీ
నెమ్మనములమమ్ము దలఁపుచు
నెమ్మెయిఁ గాచెదరొ చూతమిందఱిబలముల్. 114

క. అనిపనిచిన వల్లెయని
పనివిని మున్నీరు గాచుపని పూని కడుం
గనుకలిగియుండి యాఁకలి
గొనిడప్పికి నిలువలేక క్రోలుదమనుచున్. 115

క. తలపోసి యంతఁబొంతను
నలుమోములవేల్పుఁ గాంచి నక్కుచుఁ దమలో
వెలవెలఁబాఱుచు మిక్కిలి
యలసియు నీరానఁగొంకి యడఁకువతోఁపన్. 116

క. సాకెదమని యొకకొందఱు
మైకొనిరిఁక మెక్కెదమని మఱికొందఱు పె
ల్లాఁకలి కోర్వక పలికిరి
యూకొని నెత్తమ్మిచూలి యుల్లంబలరన్. 117

క. మెక్కెదమనువారందఱు
జక్కులును బరాకులేక సాకెదమనువా
రక్కజముగ సోఁకుడులును
నిక్కముగా నొదురంచు నెట్టనఁబలికెన్. 118

గీ. పెక్కురమ్మాడ్కి జక్కులురక్కసులును
బొడమిపుడమినిబాగడికనడసిరదరి
వారిలోపలనెంతయు వాసిగనిరి
హేతియుఁబ్రహేతియు ననంగ నిరువురండు. 119

క. నెమ్మదిఁబ్రహేతిముద్దుల
గుమ్మలకూటములు రోసి కోర్కుల నెల్లఁ
గ్రమ్మి తెగగోసి మిక్కిలి
ముమ్మర మగునీసు వాసి పొలుపుగనుండెన్. 120

ఉ. రెండవనిబ్బరంపురెయిఁద్రిమ్మరి తేఁడలహేతి దండిమై
పెండిలి యయ్యె నొయ్య భయపేరిటిముద్దులగుమ్మఁ గొమ్మరే
మొండను నవ్వు నవ్వు పసనింపగు దానిని నల్వయానతిన్
వెండియు డెందమందు మగబిడ్డలకై గలకూర్మి పేరిమిన్. 121

క. ఆయిరువురకుం బుట్టెను
దీయనివిల్కానిత్రోడ దీటై యని వెన్
దీయని విద్యుత్కేశుఁడు
సోయగమున కింతు లెల్ల, సొగయుచునుండన్. 122

గీ. తల్లిదండ్రులకన్నులు చల్లఁబడఁగ
విద్దెములు చేసె గొన్నాళ్ళు వెనుకవెనుకఁ
దప్పటడుగులు పెట్టుచుఁ దడవు నడచెఁ
బిదప జిలిబిలిఁబలుకులఁ బిలువనేర్చె. 123

క. అట్లుముద్దులు గురియుచు నలరెఁ జిన్ని
తనము మెల్లనజాఱిజవ్వనము మొలిచెఁ
జిన్నపాయంపుమేనికి వన్నెయొసఁగి
కుందనంబును నెత్తావిపొందినట్లు. 124

గీ. వెడఁదఱొమ్మున నొకవింతవీఁకయొదవె
నగుమొగంబున నొకవింతజిగిదొలంకె
మీసకట్టున నొకవింతమిసిమితోఁచె
హేతిపట్టికి జవ్వనమింపు మెఱయ. 125

క. అప్పగిదిముద్దుకొమరుని
యొప్పునకుం దగినయట్టియొయ్యారిని దాఁ
దప్పక పెండిలి సేయఁగ
నప్పుడుతలపోసి హేతియందఱు మెచ్చన్. 126

సీ. కవజక్కవలఁబోలి తావపెక్కువలనేలి
చన్నులు కన్నులు చెన్నుమీఱ
జిగిపసొన్నువలెమించి తగమిన్నుఁదులకించి
మేనును గౌనును జానుమీఱ
నిరులసొంపునుమీఱి తరగగుంపును దూఱి
కురులును దరులును గొమరుమీఱ
నరఁటాకుఁగని నవ్వి మరుబాకులను రువ్వి
వీపునుజూపును వింతమీఱఁ

జిలుకపలుకులుఁ జెలువంబు గులుకు చెవులుఁ
నళుకుతొడలును నొయ్యార మొలుకునడలు
మొలకనగవును జిగిమోవి గలిగి యలరు
వెలఁది సంధ్యకూఁతును దెచ్చి పెండ్లిచేసె. 127

శా. ఆవాల్గంటియు మున్ను విన్నసిగదయ్యంబు న్మది న్నియ్యముల్
దైవారఁ వినువాఁక పెండ్లియగుచందానందగం బెండ్లియై
వేవేగం దొలిచూలు దాల్చి కొమరున్ వేఁడుచోఁ గాంచి యా
క్రేవం గవ్వపుఁగొండదండ నిడి యేగెం బెన్మిటిం గూడగన్. 128

గీ. తగుదు రెంతటిపనికై నఁదగవుఁదలఁప
రించుకయుబొంకఁగొంకరుమంచివాని
దలఁపుపడిరేనియే మైనఁగలయజ్జాతు
రహాహయెంతటిజెంతలిద్యాఁడువారు. 129

క. పసిపాపఁ డేడ్వఁజొచ్చెను
దెస లెల్లనుమాఱుమ్రోయ దిగ్గనమెకముల్
వెసనులికి లేచి వెఱపున
మసలకనలు దెసలఁబాఱ మఱిమఱియుచటన్. 130

వ. అప్పుడు. 131

సీ. మొనలకై దువుత్తోడ మురిపంపుటిరిగుంపు
మాఱుపింపుకత్తుకయొఱపుత్తోడ
తలవాఁక జిగితోడఁ దలిమబ్బు వెలిద్రొబ్బు
తెలిగిబ్బత త్తడిపాలుపుతోడ
పాపపేరులతోడఁ బగడాలజగడాల
నగఁజాలుజడల సోయగముతోడ
పునుకపళ్ళేముత్తోడ మినుముట్టఁ గనుపట్టు
పెనుగట్టు వింటియొప్పిదముత్తోడ

చిన్నిక్రొన్నెలవెన్నెల చెన్నుతోడఁ
బేసికన్నులచిన్నెలవాసితోడ
గట్టుదొరపట్టితోఁ గూడి గట్టువిల్తుఁ
డపుడు తఱిగట్టుదరికి వయ్యాళి వెడలె. 132

గీ. మింట విచ్చేసి యచ్చెసికంటి వేల్పు
చెంత నొకవింతరొదయింత చెవులుసోఁక
నిలిచి యాలించి గాలించి నిసువునొకని
బ్రోలఁదిలకించిపరికించిజాలిగాంచి. 133

మ. కదియంబోవుచు నున్నవేళ మలరాగారాబపుంబట్టి ప
య్యెదకొంగించుక యోరజాఱ వలచే నిట్టట్టుగా నొత్తుచుఁ
మదిలో నక్కటికంబు పిక్కటిలఁ గానవ్వచ్చి యాబిడ్డయం
గద మాన్పందగు నంచుఁ బల్కుటయు నాక్రాల్గంటి పైఁ గూరిమిన్.

క. జవరాలిజాలిమాటలు
జవదాఁటక చావులేక చనుబ్రతుకు దెసల్
బవరముల గెల్చుబలిమియు
దివిఁద్రిమ్మరుపీఁచుఁ దల్లిదిను సగునీడుఁ. 135

గీ. ఒసఁగి యేనుమోములసామి యూరకున్నఁ
గాంచిరాణియు నెనలేనికనికరమున
జవ్వనంబును బీరంబుఁజక్కఁదనముఁ
గలిగియప్పుడమొప్పఁగ గారవించె. 136

క. దేవరయును దేవేరియుఁ
గావలసినకోర్కులెల్ల గారాబముతో
దీవించి వేఁడలేఁడని
వేవేగ నొసంగబిడ్డ వేడుకఁ జెందెఁ. 137

గీ. అడవిఁగని పాఱవైచినన్నైన బ్రతుకుఁ
దల్లికడుపుచల్లఁజొకింత తగ్గదేని
యింటబంగరుకొట్లలో నిడినన్నైనఁ
జచ్చుఁదల్లికడుపుచల్ల చాలదేని. 138

గీ. అట్లు పసిపాప యప్పుడే యబ్బురముగ
నింపుపరువంబుఁ గైకొని నిలిచి కెలనఁ
జూపనెలదాల్పుఁ గని కూర్మిఁ బ్రొక్కి యతని
చెలువకుజొహారు లొనరించి చేరికొలిచి. 139

ఉ. వారలమూఁకతి న్నిగులవన్నెయు వాసియుఁ గాంచిఁ వారిగై
వారము చేసి వీడుకొని వా రొనరించి రొసంగినట్టియా
యూరను రక్కసుండు గడునుక్కునఁ గాపుర ముండి తద్దయుఁ
బీరముతో సుకేశుఁ డనుపేరను గారవ మందె నంగలన్. 140

క. ఆతనినోయగముం గని
చేతులఁగరువంబుఁ జూచి చెలఁగుచు నిటకా
వే తగఁగ్రామణి యనువే
ల్పే తెంచి సుకేశుఁ గాంచియొంతయు వేడ్కన్. 141

సీ. అందంపునును జెక్కు లద్దంపుమించులు
మించులు నిద్దంపుమేనిజిగులు
కాటుక పెన్నెరుల్ తేఁటిమొత్తమ్ములు
తమ్ములు తెలివాలుతళుకుఁగనులు
నిండైనచిఱునవ్వు పండువెన్నెలనిగ్గు
నెలనిగ్గుచక్కనినెమ్మొగంబు
వన్నెబంగరుగిండ్లు వలిగబ్బిగుబ్బలు
గుబ్బలుల్ పిఱుఁదులగొనబుహొయలు

చెప్పనొప్పని యప్పొలి యొప్పిదంబు
నట్టి తనకూఁతుఁ జిక్ష్ని పాయుంపుదాని
నందములకెల్ల నందమై యలరుదానిఁ
దేవవతి నాఁగఁ జనుదానిఁ దెచ్చియిచ్చె. 142

క. అరమరలు లేనికూర్మిలఁ
గరమరదుగఁ గలసి మెలసి కలికియు మగఁడున్
సిరివిరిబోఁడిని వెన్నునిఁ
బురుడింపుచు నరిది నెయ్యమునఁ బెనఁగొనుచున్. 143

గీ. కొన్ని యేఁడులు పోఁడిమినున్నపిదప,
మాల్యవంతుఁడును సుమాలిమాలియనఁగ
బలిమి యునులావు బీరంబుఁగలకొడుకులు
మువ్వురవ్వారిబోఁడికిఁ బుట్టిరెలమి. 144

క. ఆమువ్వురుఁ దండ్రిచెంతఁ
దా మును బెనుమెప్పలందఁ దబు పొనరింకం
గామదిఁదలఁచి యిలు వెడలి
యామునఁగవిసి మంచుకొండయండకుఁ గడిమిన్. 145

చ. చనిదిట మారఁ జెట్లనునుచాయల డాయక బట్టబైల నె
క్కానువజగాలిఁ గ్రోలి మదిఁ గొంకక యొంటికాలునం
బనుపడ నిల్చిపొల్చి నలువం దమయాదపు డెందమందు వే
డ్కను దలపోయుచుందబుసు గాసిలిచేసిరి వారు మువ్వురున్. 146

క. జగములను దబుసు వేఁడిమిఁ
బొగలెగసెను మింటమంట మొత్తము పర్వెన్
వగలంబొగిలిరి వేల్పులు
బెగడొందెను జాలవేల్పుఁ బెద్దయు మదిలోన్. 147

ఉ. దానికిఁ దాళఁజాలక వెతం దెఱగంటులు దద్దరిల్లి లో
నూనిననివ్వెఱం గదలి యూఁడనిబాడిరి తమ్మిచూలికిం
బౌనలు దీఱ రక్కసులఁ గల్లదనంబులు విన్నవింపఁగాఁ
బూని కడంక దోఁప నటమున్న యతండును నిండువేడుకన్. 148

ఉ. అంచహాలుమాయి నెక్కి తెలియందపు టెక్కలడాలు నల్గడల్
ముంచుకొనంగఁ గెంపుజిగి ముక్కుమెఱుంగులు చౌకళించి మే
ల్గాంచిన జాళువాబొమిడికంబులడంబగు మానికంపుఁ గ్రొ
మ్మించులతోడ మాత్ములయ మింటనువచ్చెను వారిజజ్జుఁడున్. 149

క. విచ్చేసి వారి మేనులు
మచ్చికతోఁ గేలనిమిరి మది తాల్మికి లో
నచ్చెరువందుచు దీవన
లిచ్చి కనికరంబు దోఁపనిట్లని పలికె౯. 150

ఉ. రక్కసులార చేరువను రండిదె వచ్చితి మిమ్ముఁ జేరఁగా
నిక్కరణి న్వెతల్ గుడువ నేటికి మీకిఁక లెందు తాల్మికి
న్నిక్కముగాఁగ డెందమున నేఁగడు మెచ్చితి మీపయిం గరం
బక్కటికంబు పుట్టె నిపు డారసి కోరుఁడు కోర్కు లిచ్చెదన్. 151

క. అని పలుకుల వెలఁదుక చ
క్కని మేలిమియుం దెరవళిఁ గైకొననియెలుం
గున, దొలివేల్పువతి యి
చ్చిన విని వడి లేచి వచ్చి చిడిముడితోడ౯. 152

చ. అలవలకేల నల్వ యొడ లంటినవెంటనె యట్టె త్రొంటియా
యలసట వాసివాసిగని యారెయిద్రిమ్మరు లొక్కయుమ్మడిం
బలుకులఁ దేనియల్ దొలుకఁబాఱఁగఁ గేల్గవ దోయిలించి యి
చ్చలఁదొలివేలుపుం బొగడఁజొచ్చిరి కన్నులు విచ్చి యచ్చట౯. 153

క. జగములఁ బుట్టింపను మఱి
నెగడింపను గినుకఁబూని నీల్గింపను మే
లుగఁ దగు నెఱప్రోడపు నీ
వెగడా నిత్తమ్మిచూలి వేలుపుఁబెద్దా. 154

క. జతలేనిసిరులఁ దగి నీ
మతకము తెలియంగ లేక మైదాల్పు లోకల్
సతమని నమ్మి కరమ్మును
వెతలం బడి పొరలు చంద్రు వెఱ్ఱులపగిదిన్. 155

శా. ఎందు న్నీసరి పోల్పఁగాఁ దగినవే ల్పెన్నంగ నొండొక్కఁ డీ
యందంబైనజగంబులోపలఁ గలండా పేర్కొన న్నెమ్మి మి
మ్ముం దోరంబుగ నమ్మి వేఁడుకొనుటల్ ముంగొంగుబంగారుగా
ముందు న్వెంకుము నేఁడు మా కది నిజంబుం జేసి తీ వియ్యెడన్.

క. మాపైఁ గనికర మొలయఁగ
మాపూన్కికి మెచ్చి మమ్ము మన్నింపంగా
నోపెదవేని న్వేఁడెద
మాపయి మామేలును దమయక్కటికంబున్. 157

క. కడదొరలను బవరంబుల
నొడువం గలబల్మి మాకు నొండొరులపయిన్
విడువనికూర్మియు సిరులును
నెడపక వేలుపులవేల్ప యిప్పింపగదే. 158

గీ. అనుచుఁగొనియాడితను వేఁడఁగనికరమునఁ
గోరికలనిచ్చిలలిమెచ్చికూర్మిపేర్మిఁ

దడవు దీవించి మించినెత్తమ్మిచూలి
కదలివినుదారిఁ దనవారిఁగలసిచనియె. 159

వ. అంత. 160

ఉ. వేలుపుఁబెద్ద తా నిడినవిప్పగు మెప్పులనొప్పుమీఱి త
వ్వేలుపుఁబెద్ద లొక్కటెగి విక్కుచు నిక్కుచుఁ గండక్రొవ్వునన్
వేలుపుఁబెద్దలం గెలిచి వీరిని వారినిబోలె వారలన్
గేలి యొనర్చి పేర్చి పెనుకిన్కనెయిం జెఱఁ బెట్టి రింతులన్. 161

క. పొడిచిరి పెక్కుర జక్కుల,
జడదారులఁ గాళ్ళ రాచి చమరిరి నేలన్
గడతేర్చిరి చిలువల నొక,
కడకుం బెచ్చి పొగ రెచ్చి కలఁచిరి జగముల్.

గీ. వారు పెట్టెడిరట్టడిఁ బడఁగ లేక
యిండ్లు వాంకిడ్లు విడనాడి యెదల నోడి
కన్నకన్నవారల నెల్లఁ గాళ్ళు వట్టి
వట్టియనదలై వేల్పులు కట్టువడిరి. 163

సీ. ఒకవాడమొకమోడకొకవేల్పుఁ గొట్టింతు
రొకవంకజములెంకనొడిసిచఱతు
రొకచక్కిపొగరెక్కియొడయండ్లఁబట్టింతు
రొకచాయఁదొగదాయనొదుగనడఁతు
రొకదారిజడదారి నొఱపులఁబెట్టింతు
రొకచెంతనెలనింతయుక్కడంతు
రొకమేల వినుచూలి నూరక కట్టింతు
రొకదండ జము నుండ నోలిఁ బంతు

ఒక్కయొక్కను జక్కుల యుద్ధంబు
ఒక్కగీమునఁ బాముల నుక్కు మిగులఁ
బెక్కులాగుల సేగులఁ బెట్టుచుండ్రు
రక్కసులు మువ్వురును గ్రొవ్వు పిక్కటిలఁగ. 164

సీ. నీళ్ళుమోవఁగలోఁగె నెఱిమాలి నెల దాల్పు
కనుమూయుటుఁడిగె వేగనుల వేల్పు
బిచ్చకానిని జేరె వచ్చి జక్కులఱేఁడు
పిచ్చుకుంటై పోయె బెగడి జముఁడు
వేలు ద్రిమ్మరుచుండెఁ దూలిరక్కసుఁ డెప్డు
వంటయిండ్ల నడంగెవచ్చిచిచ్చు
వంకల కిరవయ్యె వలగొని నీటిఱేఁ
డొకమూలఁ బడియుండె నొకఁడు గాలి
తక్కఁగలవేల్పు లెల్లను దల్లడమున
బయలు వట్టి తురుగునట్టిబ్రతుకు గనుటె
కాక నోరి కోరె మొకింత లేక మనిరి
యకట చెప్పెడి దేమి యాయాగడంబు. 165

క. ఇక్కరణి మువ్వురు నా
రక్కసులుం గండకావరంబున నేరిన్
లెక్క సొనర్పక యుండిరి
యెక్కడఁ గనుఁగొన్నను దమరె యగుచుఁ గడిమిన్. 166

గీ. అంత నొకనాఁడు వేడుక లనఁగి పెనఁగఁ
బెద్దకొలువుండి మువ్వురుఁ బెం పెసంగ
వేల్పుటగసాలిఁ బిలిపించి వెరవుమీఱ
వలయుమరియాద లొనరించి వాని కనిరి. 167

క. ఓయీ వేల్పుల కందఱు,
కాయాకొలఁదుల నెదజేంగియందపునెలవుల్
సేయుటవలనను నీపే,
రేయెడలను వన్నెకెక్కె యెంతయు నలమేర్. 168

ఉ. కావున మాకునుం బసిఁడిగట్టున నైనను వెండికొండపై
నావల నైన మంచుమల నైనను గవ్వపుఁగొండ నైననున్
నీవెర వంతయు న్నెఱసి నిక్కపుఁజక్కనిమానికంబులన్
ఠీవి యెలర్పఁ గూర్చి యిపుడే యొడగూర్పుము పైఁడి మేడలన్.

క. అనినన్ జేతులు మోడిచి
యను వొప్పఁగ వారిమోములందునె చూడ్కుల్
పెనఁచి యడంకువతో నిటు
పనితేఱఁ గెఱిగించె నతఁడు వారలతోడన్ 170

గీ. జమునికడయందుఁ బాలుపొందుసంద్రమందు
నెసఁగునొకదీవి పెనుఠీవిమెల్ల మెఱసి
పుడమియందును నెందును బుట్టరాని
మానికమ్ముల నిమ్ముల మలఁచి తెచ్చి. 171

ఉ. వేలుపుజేనియానతిని వింతగఁ జేసితి నీఁడొకండు నా
ల్వేలుపులార మున్ను గడువేడ్కఁ ద్రికూటముఁ నాఁగఁ బేరునన్
గ్రాలెడుకొండకొమ్మునను నా తెలివెల్లను వెల్లడింపఁగా
నేలినవారి కయ్యదియె యిమ్ముగుసిమ్మని నాకుఁ దోఁచెడున్. 172

సీ. ఏవీటికిని నాల్గుకేలవలందును జుట్టి
సంద్ర మగడ్తయై చవులు నింపు
నేయూరిపెనుకోటఁ బాయక బురుజుల
నేపున వేల్పులు కాపు గాతు

రేప్రోల వరువాత నెల్లరనిద్దుర
మిన్నేటియలుకుడు మేలుకొలుపు
నెందలిరతనాలు చింది పడఁ గడలి
తావలంబయ్యె రతనములకును
నెచటియెలఁదోఁటగమి తావి యొసఁగి మింట
వేల్పుటాండ్రకు మగలకు వేడ్క లొసఁగు
నెచటిపయ్యార లడతేరి యెల్లయపుడు
చెల్వలయుఁ జెల్వలయు సెజ్జ చెమటలార్చు 173

వ. అట్టిసింగారంబులకుం బుట్టినిల్లును గలుములకాఁటపట్టును బీదసాదల కుంబసిండి కొటారును బెద్దలకుం బట్టుగొమ్మయు నయి లంక చె న్నలరుచున్నది. 174

ఉ. లంకను జేరి మార్తుర నలంతులఁ బొఱఁగఁదోలి నెయ్యారం
బొంకముగాఁగఁ గల్మి లిడి ప్రోచుచు మీాసరిసాటివారిలో
నంకిలి లేఁగొప్పతన మందఁగలారని వేల్పువ్రవాఁ
డింకను గొన్ని పల్కు లెద కింపుగ మంతనమందుఁ బల్కెనన్. 175

ఉ. సంతస మంది ముందఱను సామి హసాదని పెద్దయెల్గునన్
వింతగఁ బల్కుచుం బసిఁడిబెత్తములెత్తి యదల్చి మూఁక నం
తంతఁ దొలంగఁదోలి పణిహారులు నూ రెల దారి చేయఁగాఁ
జెంతలఁ జేరి యొండొరులఁ జీరుచు దండులు వెంబడింపఁగన్. 176

గీ. కదలి పొలదిండ్లయార్పు లాకసము ముట్ట
లంకఁ జేరిరి ముగురుఁ గలంకఁదేఱి
యంత వారలబీరంబు నలవు బలిమి
యరసి నర్మదయు నెడునచ్చెర నెలంత. 177

క. పువ్విలుతుని వాలారుం
గ్రొవ్విరితూపులొ యనంగఁ గొమరారెడు లే
జవ్వనులం దనకూఁతుల
ముప్వురఁ గొనివచ్చి యిచ్చె ముగురికి నెలమిన్. 178

వ. అందు మాల్యవంతుండు సుందరి యనుతన వెలందియందు వజ్రముష్టియు విరూపాక్షుండును దుర్ముఖుండును సుప్తఘ్నుండును యజ్ఞకోపుండును నున్మత్తుండును మత్తుండును నను నేడుగురు కొడుకులను నిల యనుకూఁతుం గనియె సుమాలికిఁ గేతుమతి యను ప్రోయాలియందుఁ బ్రహస్తుండును నకంపనుండును వికటుండును శకటముఖుండును ధూమ్రాక్షుండును దండుండును సుపార్శ్వుండును సంహ్రాదియుఁ బ్రఘసుండును భాసకర్ణుండునునను పదుగురుకొడుకులును బకయుఁ బుష్పోత్కటయుఁ గైకసియుఁ గుంభినసయు నను నలువురు కూఁతులునుం గలిగిరి మాలివసుధ యనుతనవాల్గంటియందు నలుండును హరుండును సంపాతియు నను నలుగురుకొమాళ్ళఁ గాంచె వారె విభీషణునకుం బ్రెగ్గడలై వెగ్గలంపు టగ్గలికలం జెన్నుమీఱిరి.

గీ. ఇట్లు తామరతంపరై యేపుఁ జెంది
జగములం దెందు నెవ్వారి సరకు గొనక
విట్టిఁగుచుఁ గొడుకుల వెంటఁ గొనుచు
ముజ్జగంబులుఁ గలఁచి రాపొలసుదిండ్లు. 180

ఉ. వారలరాయిడి న్సొగిలి వాంచినవెల్లలనిమ్మాముఁదమ్ములం
గూరిన నెవ్వగం గదలి కోరిక లీరిక లెత్త వేల్పులె
వ్వారలఁ జేరువార మిఁక వాసిగ నుండఁగ నెద్దితావిఁకె
వ్వారికి విన్నవింపుదుము వారలయాఱడి యంచు నెంచుచున్. 181

క. ఆరసి కర్జముఁ గని యి
బ్బారిని నలమలవిలుగలవాఁడడఁపంగా
నేరుచు నని పొంగి వడిం
జేరి రొకట వెండికొండచెంగటి కెలమిన్. 182

వ. అటువలె వెండికొండఁ దఱియం జని మేలిమిగద్దెమీఁదన
చ్చొటఁ గొలువుండి వేడుకలఁజొక్కెడు మిక్కిలికంటిదేవరం
బొటపొలఁ గన్నులం దొరఁగి ముమ్మరమైచను నీటిజాలుతో
నటమటమారఁ గాంచి మది నళ్కుచు నెయ్యముతుం బునంగొనన్.

గీ. ఒదుఁగువాటున నిలుచుండి యొక్క పెట్టఁ
జేతులు మొగిడ్చి జోహారుఁ జేసి నిలిచి
వేల్పు లెకిమీఁదు మున్నుగా వేల్పులెల్ల
నెలుఁగు ఱెత్తుకఁ దగులంగ నిట్లు లనిరి. 184

గీ. కనుమోములవేలుపా యిదె జోహారు
ఇవముగుబ్బలియల్లుఁడ యిదె జోహారు
ఇంచువిలు కానిపగవాఁడ యిదె జోహారు
ఎక్కుడుకనుల దేవరా యిదె జోహారు. 185

చ. ఉడుగనికిప్పత్రోఁ గదలి యొక్కట నెక్కడ గన్నఁదామమై
కడఁక సుకేశుబిడ్డలు జగంబుల నేపఁగఁ దల్లడిల్లి యి
య్యెడలను ముజ్జగంబులను నేలెడు దేవర వీవటంచు నీ
యడుగులు పట్ట వచ్చితిమియారసి మా మొఱాలకింప వే. 186

క. కాల్చిరి జన్నపుసాలలు
కూల్చిరి దేవళము లెల్లగోడలతోడన్
బీల్చిరి మానిసినెత్తురు
రాల్చిరి యేలికలతలలు రవణంబులతోడన్. 187

ఉ. ఏమనిచెప్పువార మలయీఱ స మప్పొలదిండ్ల బారిచే
నేమును బోవఁగా వెఱతు మెప్పుడు జన్నపుఁబాళ్లు గైకొనం
దామును గుట్టుమీఱి జడదారులు మానిరిముక్కుపట్టఁగన్
బ్రేముడి బొట్టియల్ విడిచిపెట్టిరి యొజ్జలమోము చూడఁగన్. 188

క. మేమే జేజేదొరలము,
మేమే జగములనునెల్ల మిన్నల మనుచున్
బాము లిడం దొరఁకొని రా,
బాములు కడ్తేర్చి మమ్ము బ్రతికింపఁగదే. 189

క. అని మ్రొక్కి తన్ను వేఁడిన
వినుసిగరాయండు వారి విన్నప మెల్లన్
విని కనికర మెదఁ బొదలఁగఁ
గనుఁగొనలం బిన్ననవ్వు గదురఁగఁ బలికెన్. 190

క. మీముందట నిజ మాడెద
మోమోటలు కట్టిపెట్టి మొఱకుల వారిన్
నే మడుఁపనోప వెన్నుని
సేమంబునఁ గానఁబొందుఁ జేకుఱుఁ గోర్కుల్. 191

క. వెన్నుఁడు దక్కఁగ నొండొకఁ
డెన్నఁడు గెడపంగఁజాలఁ డీరక్కసులం
దిన్నఁగ మీ రిపు డాతం
డున్నెడ కరుగుండు నెమ్మి యుల్లము గదురన్. 192

క. ఆకైవడి మలవిలుతుఁడు
మూఁకగఁ దను వేఁడు వేలుపులతో ననఁగా
నేకడఁ గొలిచెడివారలఁ
జేకొని కాపాడ మీకె చెల్లు నటంచున్. 193

క. ముక్కంటి న్వీడ్కొని వా
గొక్కట వెలికొండ వెడలి యొండొరుఁ గనుచున్
మిక్కిలి పొంగి చెలంగెడి
యక్కడిపాల్కడలిఁ గాంచి యం దొకదీవిన్. 194

క. కడలికిఁ దోడవనఁగాఁ గడు
బెడఁగగునొకవీడు చూచి పెంపుగ దానిన్
దడ వబ్బురపడి చూచుచు
నెడనెడఁ గలవింత లెల్ల నేర్పడఁ దమలోన్. 195

గీ. చెప్పి మెచ్చుచు నొక్కింతసేపు మసలి
యొక్కచక్కని జక్కనిచెక్కడంపుఁ
బనులఁ జెలువొందుపొగడొందుపసిఁడికోటఁ
గనులవిందుగఁ బొడగాంచి కనఁ దలంచి. 196

గీ. చొచ్చి యచ్చంపుఁబచ్చలమెచ్చు హెచ్చు
కట్టడపుఁద్రోవ క్రేవల బిట్టు నడిచి
యవల మగరాలజిగి చాల నలమ నలరు
తళుకు లీనెడువెన్నుని నెలవుచేరి. 197

సీ. పొంగారుబంగారురంగుకంబంబులఁ
జలువచప్పరములు చెలువునింప
సరిమించుసిరిగంచు వరిగంచుటందంపుఁ
జందువామిసమిసల్ చొకళింప
వగఁ గ్రాలుపగడాలమొగరాలగుంపుల
కెంపులు క్రేవలఁ గ్రేళ్ళుదాఁట
మెఱుఁగూని దొర లేని నెఱమానికపుఁబెద్ద
గద్దెలనిగ్గులు గండుమిగుల

వెన్నుఁ బొడగనుకడఁకను వేడు కార
నిలువఁ దీఱక యూఱక నెట్టికొనుచు
వెంటఁ దనవారిఁ గొని పాఱువేల్పు ఱేఁడు
వేయికన్నులు చాలక వెఱఁగు చెందె. 198

చ. జిగిమగతాలనేలసయిఁ జెట్టులుఁ బట్టులుఁ దీర్చి కూర్చి సొం
పుగ నమరించినట్టి నునఁబుత్తడికంబపుగుంపుమీఁది పెన్
బగడఁపుదూలవుంగములపై దెలిముత్తెపుఁ బాలగచ్చుతో
నిగనిగలాడఁ గోఁడిమిని నెట్టనఁగట్టిన మేడలోపలన్. 199

క. వెన్నుం డుండుట విని చని
క్రన్ననఁ జూడఁ దఱియానో కాదో యని యం
తన్నిలిచి యొక్కకలికిని
విన్నప మొనరింపు మనుచు వేఁడిరి వేల్పుల్. 200

వ. అదియునుం జని. 201

సీ. మొనపంటఁ గొన యంటికొను మంచు లచ్చికిఁ
దెలియాకుమడుపు లందిచ్చువాని
సిరిగంద మదె చించెఁ జేర రమ్మని నేల
గుబ్బెతచెక్కిలి కొట్టువాని
తనుఁజూచి తఱివేచి చనవొప్పఁ గనుఁగీటు
నీళతోఁ జిఱునవ్వు నెఱపువాని
నెవరందొ ముగ్గురందు హెచ్చుకూరిమి నాకుఁ
జెప్పుకొండని నవ్వి చెలఁగువాని
బచ్చివలపుగ ముచ్చటల్ పలుకువాని
వెన్నుఁ గని మ్రొక్కి వాకిట వేల్పు లెల్ల

సామి నిలుచున్నవా రని చనవుకతన
మనవిచేసిన రమ్మను మనుచుఁ బలికె. 202

క. అరుదెమ్మని సెల విచ్చిన
నరిగి సరగను బణిహారు లావేల్పులతో
దొరవా రిట మిముఁ దోడ్కొని
యరుదేరఁగ మమ్ముఁబుచ్చి రనుచుం దెలుపన్. 203

గీ. వార లాదటఁ జనుదెంచి వరుసతోడ
వెన్నునకుఁ బెక్కు తెఱఁగుల వేఱువేఱ
మ్రొక్కు లిడి పొగడ్తలు దెసల్ మ్రోయఁజేసి
విన్నవించిరి తమపడ్డ వెతల నిట్లు. 204

చ. పొగరున రక్కసీంద్రుఁడు తగమూఁపురుఁ బ్రోవుగఁ గూడి దాడిమై
జగములు గాసిచేసెదరు చావకమానెడు మేను పూనుటన్
మిగులఁగ వంతల న్నొగిలి మీకడ కిట్లరుదేరఁగన్గదె మా
మొగు లడఁగించి ప్రోవఁగదవే యిదె వేఁడెద మెల్లవారమున్. 205

సీ. నెఱమగంటిమి మాని నీళ్ళమోవఁగ లోఁగి
వెలియైనమలవిల్తు బలిమియెంత
మాఱువేసము పూని మఱి నీరుమాఱిన
పచ్చదుప్పటివానిబలిమియెంత
ముదిమదిపోయి ప్రాఁజదువులు గోల్పడి
తలకొట్లఁబడుతాతబలిమియెంత
గొడవలుపడి కోడికూఁతకూసినయట్టి
యలవేల్పురాయని బలిమియెంత
నిదురయన్నది యెన్నఁడు వదల తిరుగు
లాఁతితెఱగంటిదంటలచేతిబలిమి

యెంచ నదియెంత మా కని యించుకైన
లెక్కసేయరు మాటలు పెక్కులేల. 206

గీ. ఏమిచెప్పుకొనుదుము మాసామి నీకు
వారు పఱచెదనో అవుల వనరునప్పు
డెంకా నోసంబుచేయువా రిట్టివేల్పు
బ్రదుకఁ జెందుదురనియెంతు మెదలలోన. 207

గీ. ఇచ్చ మానుసులను జూడ ముచ్చటగును,
జావుగలిగినవారలచంద మరసి
నేలలో తాను గలిగింపఁ జాలఁడయ్యెఁ
జావు మాకని నలువపై నేవవొడము. 208

సీ. బెడిదంబుగాఁ గేల నడిదంబు పూనిన
మేటిరక్కసులకుఁ జేటు మూఁడు
బిగివింటి నాగినంటి తెగనిండఁ దీసిన
బిరుదుదండుల కేండ్లు వేయు నిండుఁ
బులుఁగుతత్తడి నెక్కి పొలికలనికి నేగ
నొప్పనివారలయుసురు లేగు
నెదలోనఁ గన లూని యించుకచూచినఁ
గానివారలపిండు గండడంగు
బటువుకైదువు తనరార దిటమువిూఱ,
బంటులను గాచుపని పూని వచ్చితేని
తలఁక కెవ్వాఁడు చివ్వకు నిలుచువాఁడు
జాలమేలను గైగొమ్ము సరగమమ్ము. 209

క. అని విన్నఁదనము తోఁపఁగ,
మనవి యొనర్పంగ వారి మన్ననతోడం
గనుఁగొని వెన్నుం డిట్లని,
కనికరమున నానతిచ్చెఁ గరఁగినమదితోన్. 210

చ. ఎఱుఁగుదు రక్కసు ల్బలువరంబిచ్చిన మెప్పుల నొప్పుమీఱి పల్
తెఱఁగుల మిమ్ము నొంచుటయుఁ దీఱిచియాఱడి కోర్వలేక యం
దఱు మలపిల్లుఁ గొల్చుటయు నన్నన నాతఁడు మిమ్ముఁ బుచ్చు చే
నెఱుఁగుదు వేల్పులార చనుఁ డిండ్లకు వారలరూపు మాపెదన్.

క. అమ్ములవానలు గురియుచు,
నెమ్ములు విఱుగంగ మొత్తియెవ రడ్డయినన్
నమ్మఁడు జముకడ కనిచెద.
నిమ్ములనుండుండు మీర లెల్లరునింకన్. 212

గీ. అట్టికరమును గనికరముట్టిపడెను,
వెన్నుపలుకులు వీనులవిందుగొలుప
నెదలఁ బొదలెడునుదిలల వదలికదలి,
యిమ్ములకు నేగి రిమ్ముల నెల్లవారు. 213

గీ. అట్లుజేజేలు తమయిండ్లకరిగినంత,
నంతయును వేగరులు తెల్ప నాలకించి
మాల్యవంతుఁడుతమ్ములమంతనమునఁ,
బిలువగానంపియొరులకుఁదెలియకుండ. 214

గీ. తగవుదోఁపంగ నిట్లనెఁదమ్ములార,
వినరుగా నేటిప్రొద్దొక వింతవింటి
వెఱచి మొన్న నీనడుమను వేల్పులేమొ,
గట్టువిల్కానియొద్దకు నట్టెయేగి. 215

క. కని వేనవేల తెఱఁగులఁ,
గనికరం మెసఁబుట్ట నోటికసితీఱంగా
మనయాగడంబు లెల్లను,
మనవి యొనర్చుచు నటుపయి మముమీబంట్లన్. 216

క. నిలువంగనీయ రెందును,
బలియురు రక్కసులు వారిబాఁకి మమ్ముం
దొలఁగించి యేలకుండినఁ,
గలరే యెందైన మాకు గాదిలిచుట్టల్. 217

చ. అని మొఱవెట్టఁ జొచ్చిరట యాపయి నౌదలయూఁచి యాతఁడున్
గనికర ముప్పతిల్ల గడకంటను గన్గొని వారిఁ గూల్పఁగా
వినుఁడిదె యున్నరూపు వినిపించెద నోపను నేను వెన్నునిం
గనుఁడతఁడయ్యె నేసి మిముఁ గావఁగ జాలినవాఁడు పోఁడిమిన్. 218

గీ. అనుచు నానతియిడెనఁట యాపలుకులు,
చెవినివేసికొని పసిండిచేలవానిఁ
గానఁగాబోయి మ్రొక్కులు వేనవేలు,
సలిపి విన్నవించిరఁట పై చందమునను. 219

మత్తకోకిల. అంతటం గరివేల్పు వారలయందుఁ బ్రేముడిమీఱఁగా
నెఁతకైనను నేను గల్గఁగ నేల నొవ్వఁగ మీకిఁకన్
ద్రుంతు రక్కసిఱేండ్ల ముప్వురదొడ్డతూపుల వ్రేల్మిడిన్
వంతలేటికిఁ బొండు గీములవంక నందఱు నెమ్మితోన్. 220

క. అనివీడుకొల్ప వెల్వడి,
కనుసైగలు చేసికొంచుఁ గైదండలతోఁ
బెనుసందడి సేయుచు వే,
చనిరఁట యావేల్పులెదల సంతసమారన్. 221

ఉ. వేల్పులపాలివాఁడు కఱివేల్పుతఁ డిచ్చినబాస తప్పునే
తెల్పెదనెట్టులైన నసదీఱుచు వారలప్రాణ్కెయెల్లఁ దో
ల్వేల్పులమంచు నివ్వరివివిళ్కుచు తెక్కెయొనర్ప కక్కటా
సల్పితిమట్టివాని కెకసక్కెము క్రొవ్వినఁ జేటుమూఁడదే. 222

క. తనబలిమి యెదిరిబలిమియుఁ
గనుఁగొనఁగా లేక త్రుళ్ళి గావరమున నొ
ప్పనివేరము ప్రాణితిమిటు,
మనసాగరులె యింతచేసె మఱియేమిటికిన్. 223

అభాగ్యోపాఖ్యానము.

హాస్యప్రబంధము

By

K. VEERESALINGAM

అభాగ్యోపాఖ్యానము.

హాస్యప్రబంధము.

క. శ్రీరమణీహృల్లోలా । కారుణ్యలతాలవాల కాంచనచేలా
ఘోరాహవజయశీలా । శ్రీరాజమహేంద్రవరపురీగోపాలా 1

వ. భవదీయకరుణాకటాక్ష వీక్షాసమాసాదిత సరసకవిత్వ పటుత్వంబు బెంపున నేఁగల్పింపంబూనిన హాస్యరసప్రధానంబగు నభాగ్యోపాఖ్యానంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టిదనిన. 2

క. అడవులలోఁగడునిడుమలు
గుడుచుచుధర్మాత్మజుండు కొందలపడఁగన్
వడిఁ బరిహాసకుఁడొకఁడ
య్యెడకునుజనుదెంచి మ్రొక్కి యీకథచెప్పెన్. 3

గీ. వింధ్యధాత్రీధరప్రాంత వంధ్యభూమి
జలములేనట్టిదొకపాడు కొలనుదరిని
దండకారణ్యమధ్యంబుఁ దనరఁజేయుఁ
బాపసదనంబు వ్యాఘ్రాఖ్యపట్టణంబు. 4

క. ఆపురము లచ్చియప్పకుఁ
గాపురము జగంబులందుఁ గలపురములలోఁ
గాపురము పాపసమితికి
దాపురము మహాపుర మలదానవతతికిన్. 5

క. అన్నగరంబునఁ గరము
భ్యున్నతివహియించుకుజనపుంగవకోటి
ల్యోన్నతి కోఁడుటఁ గాదే
పన్నగకులమెల్లఁజేరెఁ బాతాళంబున్. 6

సీ. వైఁమాలినింటనె విడియించి దానిచేఁ
దిట్లునుదన్నులుఁ దినెడువారు
తల్లిపోయిననాఁడు దానింటనేయుండి
పనియున్నదిదెవత్తు ననెడివారు
కన్నెతికముచేయు కార్యంబునకుఁ బూర్వు
లార్జించు మాన్యమ్ములమ్మువారు
భోగకాంతలుగాక పొరుగువారల భార్య
లనుజేరి సౌఖ్యంబుగనెడువారు
విలువసారాయిసీసాలకొలఁదిఁద్రావి
యొడలుతెలియక వీధులఁబడెడువారు
నగుచుమర్యాదలనుగాంతు రనవరతము
బ్రాహ్మణోత్తములాదివ్యపట్టణమున 7

చ. కురుబలముం గనుంగొనుచుఁ గోటితురంగ జవంబుతోడ ను
త్తరుఁ డరదంబుడిగ్గి పురితట్టునఁ బాఱియుఁ గ్రీడిప్రేరణన్
మరలఁగఁ బోరికేగుటకు నవ్వుచునుందురు పోటుబంటులై
పిఱికితనంబునం బురిని పేరువహించినరాజపుంగవుల్. 8

గీ. బియ్యమున వడ్లు బెడ్డలు పెక్కుగలిపి
నేతిలో నంటిపండ్లను నెరయబిసికి
తప్పుతూనికతూచుచుఁ దక్కువగను
నొలుచుచును గోమటులు సొమ్ముఁగూర్చుకొంద్రు. 9

గీ కూటసాక్ష్యంబు బ్రాహ్మణగురులవలన
బాగుగా నేర్చుకొని పాటుపడుటమఱచి
జూదములదొంగతనముల శూరులగుచు
శోభఁగాంతురు పురిలోనశూద్రజనులు. 10

చ. తనపలుముండ్లవాఁడిమిని దప్పక వానవువ్రజమున్ జయిం
ప నతిదృఢంపుమట్టె లనుమైమఱునొవ్వఁగనేగి ముండ్లచే
ననిఁ గులిశంబు గెల్చి తనకడ్డగువేల్పులకండలొల్చి తా
నోనరెననంగ బ్రహ్మజెము డొప్పగు నెజ్జసిఫండ్లగుంపుతోన్ 11

చ. పురిఁ దగుఁ జుట్టునుంగదిసి భూరిభయంకరలీల దట్టమై
పెరిఁగినగచ్చపెక్ బొదలు పెట్టనికోటగ లోసియాతచాల్
బురుజులుగాఁగ, దాపునను బొల్చినతుమ్మలు పెద్దముండ్లతో
నురియలుదూసి సద్భటులు స్రుక్కక కావలిగాచుతీరుగాక్. 12

సీ. మార్దవం బన్యాయమార్గవాక్కులయంద
సాహసం బాహారసమయమంద
ప్రజ్ఞ యంతయును దంభములుకొట్టుట యంద
[illegible] బంటుతనము వంటయింటి దెసంద
మితభాషణము శ్రోత్రతతులచక్పలయంద
కలిమి పురంధ్రులకౌనులంద
నిలుకడ నెలఁతల నేత్రయుగ్మమునంద
ధైర్యంబు పెద్దలతరుముటంద
పడి లతాంగుల వంకరనడలయంద
శాంతియెంతయు దుష్కర్మసహనమంద
కాని మఱియెందు వెదకినఁ గానరాద
నంగఁ దద్దయు నాపట్టణము వెలుంగు. 13

గీ. తివిరిపాపపుంజంబు మూర్తిభవించి
వచ్చిగుమిగూడి ప్రోల్చారఁ బాఱుకరణిఁ
బందిగున్నలు చెరలాడు సందులందు
దున్నపోతులకై వడిఁ జెన్నుమీఱి. 14

గీ. చేఁనిల్చిన వంటయిల్ చేరినిల్చు
గానవచ్చినఁ బరువెత్తి కానసొచ్చు
డంబుమీఱిన భటసమూహంబుతోడ
సాటియౌదురె మానవకోటినెవరు. 15

గీ. పీటఁగల్గిన ఘోటకకోటితోడ
నిలిచి ప్రాఁకంగనేరక నీరుసొచ్చె
వెఱచి తాఁబేటిగుంపులు వేయునేల
పురినిబుట్టిన నుక్కైనఁబుచ్చిపోవు. 16

చ. దనుజులు మర్త్యులందునిమిత్త తనుమాంసము మెక్కిపోవఁగా
నెనసి పురంబునల్గడల నెమ్ములరాసులు భూధరంబుల
ట్లనుపమలీలనుండఁ బ్రమథావళితోడ మనోజవైరి యా
మనికికి వెండికొండయని మాటికివచ్చుఁ బరిభ్రమింపుచున్. 17

ఉ. కొంపలమీఁదితుక్కెగరఁగొట్టుకుపోవఁగఁ దూముకాల్వలోఁ
గంపునుగూడి తోఁటలనుగల్గిన కుక్కపొగాకుచెట్లబల్
గుంపులవాసనంగలిగి కుప్పలు నిప్పులు రాల వేఁడితో
ముంపుచు వాయువుల్ పొలయు ముక్కునవెండ్రుకలెల్లమాఁడగన్. 18

ఉ. అంగనలూర మెల్లఁ జనునప్పుడు కూడెదమంచు లేళ్ళుఁ జి
వ్వంగుఁలుజేరి యోటుపడువారినిఁ గెల్చినవారు మ్రింగఁగాఁ
బొంగుచుఁ బన్నిదంబడఁచి పోవఁగఁజాలక లేదులోడెఁజి
వ్వంగులు గెల్చెఁ గానియెడ వానికి లేళ్ళను జంపనేటికిన్. 19

ఉ. ఆపురమేలు రాక్షసమహాకులవారధిబాడబుండు, కా
శీపురనాథవిష్ణుసరసీరుహసంభవపాదభక్త సం
తాపకరుండు, పుణ్యవసుధాధర వజ్రధరుండు, ప్రోల్లస
త్పాపధనంజయానిలుఁడు, దానవుఁ డొక్కఁ డభాగ్యనాముఁడై. 20

సీ. వానియపకీర్తితో వాసిచెందఁగఁ బూని
కుందుచుఁ జీఁకట్లు గుహలనడఁగె
వానిమైబిగిత్రోడ వాదులాడఁగఁ బూని
ఖడ్గమృగంబులు కానడాగె
వానిచాపలముతోఁ బ్రతిఁబొందఁగాఁ బూని
వానరజాలంబు వనముదూఱె
వానిమాంద్యముతో సమానంబురాఁబూని
దున్నలు బురదలోఁ దొగ్లఁదొడఁగె
వానిక్రౌర్యంబుతో దినుసూనఁ బూనిఁ
జడసి వ్యాఘ్రంబు లడవిలోఁ సంచరించె
వానికంఠస్వరంబుతో వాదుపూని
పొరలె గార్దభబృందంబు బూదిలోన. 21

క. నిరతము శంభునిపూజలు
కరమొనరుచుచుండు పక్షికంఠుఁడు సరియే
పరమాధమగుణుఁడగునీ
హరదూషణపరున కవని వ్యభిచారమునన్. 22

క. వదలక వారలసమ్మతి
ముదమున దినమొకని బకుఁడుపాలియించెను వీఁ
డదరక బలవంతంబుగఁ
బదుగుర నూర్వ్వరదినంబుఁ బట్టివధించున్. 23

క. ధీరహితుండై తగియు న
ధీరహితుండై ధరిత్రి దీనత నేలెన్
గ్రూరాగ్రేసరుఁ డావిబు
ధారాతి తనదుచరిత్ర మతిచిత్రముగాన్. 24

ఉ. అతనికిఁ బొట్టకోసినను నక్షర మొక్కటిలేదు ; కాగడన్
వెతకినఁ జెల్విలేదు ; దయ పీసమునుం గలనైనలేదు ; ప్రో
న్నతనయవిద్య లేదు పదునాల్గుపుటంబులు వెట్టికాల్చినన్ ;
జతురత వాతపెట్టినను సత్యముజిహ్వకు రాదొకప్పుడున్. 25

వ. అతం డొక్కనాఁడు 26

సీ. ఒకదిక్కననుగుక్క-లొక్కగుక్కగాఁగూయ
నొకచెంతబలుగుంతలోలసిరియార్వ
నొకమూలఖరజాల మురుతీలనోండ్రింప
నొకచోట గుడిసేటియువతులడల
నొకదండముదిముండ లొకదండుగాఁగూడ
నొకవంకబలుకుంక లొదిగియుండ
నొకపొంతఁగడముంత లొకదొంతరగనుండ
నొక్రేవమధుసేవ లొనరఁజేయఁ
బెంటపోగులుఁ జీపుళ్ళుఁ బేడకుప్పఁ
లలుకుగుడ్డలుఁ గోడియాఁకలునుదనర
డంబుమీఱిన శునకాసనంబునందుఁ
గొలువులోఁ జచ్చినట్లుల కూరుచుండె. 27

ఉ. ఆగతిఁ గొల్వులోన దనుజాధముఁడుండి గులామునొక్కనిన్
వేగమపిల్చి వేఁటపయి వేడుకనాకిపుడుద్భవిల్లె వే
వేగమ వేఁటకాండ్ర మనవేపులఁ దోడ్కొనిరమ్ము నావుడున్
సాగి యతండు చచ్చిచెడి చాలఁగఁజెప్పినరీతిఁ జేసినన్ 28

గీ. ముడ్డియెండియున్న మొద్దుగుఱ్ఱముమీదఁ
గదలకుండనెక్కి కాళ్ళు నేలఁ
దగులఁగూరుచుండి తక్కినవారలు
వెనుకఁజేరితోల వెడలెనతఁడు. 29

వ. అట్లుమిడిమిడియెండం గాళ్ళుగాల నెత్తిమాడఁ బురంబువెడలి. 30

చ. మలమున మూఁగునీఁగలక్రమంబునఁ బీనుఁగుచుట్టుఁ జేరున
క్కలగతిఁ బుల్లెపైఁగవియుకాకులకై వడి వేఁటకాండ్రుఁ గు
క్కలు సరదార్లు నల్గడలఁ గ్రమ్మిరయంబున నేగుదేరఁగా
వెడలె నతండు కాకములు వేపులు నక్కలుఁ గూయుచుండఁగన్. 31

వ. అంత 32

చ. దనుజనిఁజూడ సూత్క్మతర దారుణనేత్ర యొకర్తు ముందుగా
నెనసిన మొండిగోడపయి నెక్కినముద్దియమోర్తువచ్చి తా
వెనుకకుఁద్రోచె నందునను వెన్కకునెమ్ములు రాలఁగూలి మా
నిని వెసమూర్ఛపోయె వడి వెచ్చలు లేడిచి రొక్కపెట్టునన్. 33

ఉ. పీతశిరోజ యొక్కరిత వే దనుజుంగన గోడయెక్కి యు
ర్వీతలమందు జాఱిపడి రింగున దొర్లుచు దైత్యుఁజేరె ని
ర్భీతమనోబ్జయై కలన బీరమునం దనుగెల్వఁ జాలుబం
బ్రాతుల డించి తన్నుఁగొని గ్రక్కునఁ బొమ్మని వేఁడవచ్చెనాన్. 34

ఉ. బాడిదచెట్టు శుష్కకుచభాగ యొకర్తు నరాశనాథమున్
జూడఁగ నెక్కఁ దన్మహిజసూనచయం బొగి నెండుకాయలం
గూడి సుపర్వవైరిపయి గుంపులుగాఁ బడుపెంపువొల్చెఁ బె
న్వేఁడిమి మింట దైత్యుపయి వేలుపులుల్కలు రాల్చిరోయనన్. 35

చ. అటుచని యూరబైటఁ గలయుంజరియించుచు నొక్కతావునన్
బెటుకున ముందుగాఁ జెవులపిల్లిని గన్గొని కుక్కగుంపులన్
బటుమతి దానిపైఁ గవియఁబంపగ నవ్వియు నేగిక్రమ్మఱన్
దటుకున వచ్చెఁ గాట్లుపడి తత్పురికుక్కల ధైర్యమేమనన్. 36

ఉ. అవ్వల నూరఁబందిరొక టడ్డమువచ్చినఁ దద్భటావళుల్
చివ్వకు నీటెలంగొనుచు శీఘ్రము పర్వెడఁ బంది వారలన్

దవ్వులఁజూచి లో బెదరి దారుణభంగిని ఘుర్ఘురింపఁగా
నెవ్వడిఁ బాఱిరాభటులు నిల్వక దానికిలొంగ కుక్కు-నన్. 37

గీ. పందిఁబోడువంగ వచ్చినభటచయంబు
బెండువడిపంద తోడనే బెదరియుఱికె
శశముఁ బట్టంగవచ్చిన సారమేయ
వితతి శశకంబుతోడనే వెనుకఁ దిరిగె. 38

వ. ఇట్లు భటశ్వానంబులు బెదరి చెదరిన రాక్షసాధ్యక్షుండు రూఢిపీడ
ఋండయి కుక్కుర మర్కటమార్జాల శశకాద్య నేకాక్షుద్రమృగ
కులంబులఁ బొలియించి మృగయావినోదంబు సలుపుచుండనొక్క చో
నొకతిరుక్షువు వీక్షించి తురంగంబు భయాకులాంతరంగంబయి యికి
లించుచు నపరాహ్ణసమయంబున సరోవర సమీపంబున బురదనేల
నతనిం గూలవైచి చనిన యనంతరంబ యింతకుమున్న విట్చరం
బుచే దఱుమంబడి యచ్చట డాఁగియున్న భృత్యుండొక్కరుండు
చనుదెంచి లేవనెత్తిన. 39

గీ. బురద తుడిచికొనుచుఁ బొక్కుచుఁ జనుదెంచి
యతని గ్రుచ్చియెత్తి యాదరించి
పందిచేతఁబడక పఱచివచ్చినయట్టి
పౌరుషంబుకొంత ప్రస్తుతించె. 40

వ. అట్లు సేదతేఱి తీరస్థితవటమహీరుహచ్ఛాయం జేరి భృత్యసహితం
బుగా నందు విశ్రమించియున్న యవసరంబున. 41

చ. శునకమురోదనంబుగతి సూకరనాదముభంగి గార్దభ
స్వనమువిధంబునన్ బ్రబలసైరిభరావము పోల్కి దవ్వులన్
వినఁబడె రాక్షసాధమునివీనుల కెంతయు విందుసేయుచున్
ఘనవినదంబు భూమిధరగహ్వరజాలము మాఱుమ్రోయఁగన్. 42

శా. ఆనాదం బతఁడాలకించి మది నాహాయంచు భావించి చి
త్తానందంబున భృత్యునింబిలిచి నీవాచప్పుడే తెంచుసు
స్థానంబారసి వేగ మాధ్వని ప్రభూతంబౌటకుం గారణం
బానందంబునఁ జేరఁబోయి కనిరమ్మా యెవ్వరట్లార్చిరో. 43

క. ఆనాదము విన్నంతనె
మానసమున కెన్నరాని మమతజనించెన్
శ్వానవినాదమొ యొకఖర
యానవినాదంబొ వేగ నారసి చెప్పుమా. 44

చ. అనవిని భృత్యుఁ డాక్షణమ యానతిగైకొని గట్టుడిగ్గి కా
ళ్ళను బెనుముండ్లు గ్రుచ్చుకొనలాగు గ్రుమ్మగుచు వేగ లేచుచున్
జనిచని డొంకముండ్లమెయి సర్వముఁ జీరుకుపోవ నోర్చుచుఁ
బానుపడుచున్న పాడుగుడిపొంతను మొద్దగుచాపరాతిపైన్. 45

మ. కనియెన్ దానవదూత సూక్ష్మనయనన్ గాలాంతకాకార ని
ర్ధనజీవన్ ఖరవాణిఁ గిశనమువక్త్రిన్ వక్రవర్ణాలకన్
గనదుద్యద్వసుధాధరాంచితవలగ్నన్ భూరినీలాధరన్
ఘనదేహన్ లసదుష్ట్రియాన విలసత్కాంతాకదంబాధమన్. 46

చ. కనుఁగొని దైత్యుచెంగటికిఁ గ్రమ్మఱవచ్చి యతండువల్కె నో
దనుజకులావతంసమ ముదంబున నీవటు నన్నుఁ బంపఁగా
ఘనమగుముండ్లచెట్లనక కంకరరాళ్ళన కెంతదూరమో
చనిచని పాడుదేవళముచక్కిని నేను మహాద్భుతంబుగన్. 47

సీ. పొడలుగల్గిన యట్టి భూరిబాహాయుగంబు
జిగికొండచిల్వలయుగముగాఁగ
నేత్రాంతములనుండి నెవ్వడిఁ బఱతెంచు
కన్నీళ్ళు సెలయేటిగములుగాఁగ

గర్ణరంధ్రములు ఘనవక్త్రబిలమును
రమణీయతరగహ్వరములుగాఁగ
గాత్రమంతట నిక్కు ఘనరోమసంఘంబు
ధాత్రీరుహములబృందంబుగాఁగఁ
గుఱుచలౌ యెఱ్ఱ వెంట్రుకగుంపులడరి
యడవిదహియించునట్టి దావాగ్నిగాఁగ
గొప్పపర్వతముకరణిఁ గూరుచున్న
పొలఁతిఁగంటిఁ బురాకృతపుణ్యముననఁ. 48

వ. తదీయరూపాతిశయంబులు వివరించెద నాకర్ణింపుము. 49

చ. చెడుగులనేఱి యొక్కఁగుమిచేసి విధాత్రుఁడు గార్దభంబులన్
బుడమి సృజింపవానిమెయి భూరికురూపము బొలమిం బదం
పడి యొనగిలొట్టియల వానికిమిక్కిలి కఃస్వరంబు చే
పడని నొనర్చి నేర్పుమెయిభామను రెండును గల్గియుండఁగన్. 50

చ. పవలునునుండు పెద్దమము పాడుగుణంబులు రూపుదాల్చి యీ
భువనములోనఁ గ్రమ్మరఁగఁబుట్టిన భీకరవిగ్రహంబు బాం
ధవనిచయంబు నేచ వసుధాస్థలిగల్గుపిశాచభామ తా
భువిఁ జరియించుసంపదలముద్దియయక్క నెలంతయొంతయున్. 51

ఉ. చారునగంబులఁ, ధనువు, సంపెగపూవును, గెంపుఁగూర్చి, సిం
గారపుఁ జన్నులన్, బొమలు, ఘ్రాణము, వాతెఱఁజేసి, బ్రహ్మతా
వారశ వానికర్కశత, వంకరఁ, బచ్చన, రక్తకాంతిఁ బెం
పారఁగఁదీసిచేసె, మొయి, యారును గన్నులుఁ, గుంతలంబులున్. 52

చ. ఘనతరమధ్యభారమునఁ గంపమునొందెడు నూచకాళ్ళు పెం
పొనరఁ బిఱుందులుం ఘనతనొందినఁ దాళ్ఁగ లేవటంచుఁదా
వనరుహగర్భుఁ డెంతయును వంతమదిం దలపోసి సూక్ష్మలో
చనకుఁ బిఱుందులు న్నిగుల్లపై కముగానొనరించె నేర్పునన్. 53

గీ. కొమ్మగాదది మేటిపెద్దమ్మగాని
బాలగాదది యముచేతికోలగాని
కన్నెగాదది బలిసినదున్నగాని
నారిగాదది జనులకుమారిగాని. 54

గీ. అట్టి కన్నియయును నీవు ననఁగిపెనఁగి
కనరులేనట్టిమమతలఁ గలసిలేని
యెందునీతచెట్టువయిఁ గోరిందతీఁగె
యల్లుకొనురీతిగాదె యోయమరవైరి. 55

చ. అనిచెలికాఁడు తెల్పుటయు నాతఁడు మారజనీచరేంద్రుఁడున్
మనమున సంతసంబడర మానినిఁజూడఁగ మిత్రువెంటనే
చనియెను ద్రోవలోఁగలుగుసర్వమహీం జలతావిశేషముల్
గనుఁగొనుచున్ మృగావళులఁగాంచుచు డొంకలముండ్లఁజూచుచున్

చ. కనుఁగొను సంగడీఁడ యదె గట్టుకఁజేరువ గచ్ఛతీఁగ మిం
చినతమి గట్టిగా ముసిఁడిచెట్టును జుట్టకయుండె మేలుమేల్
దనుజకులాగ్రగణ్య నిను దారుణలీలఁ గవుంగిలించి యా
వనితయు నట్టులే మిగులవంతలఁబెట్టి కలంచు మీఁదటన్. 57

క. చూడుమదె గార్దభాంగన
తాడనమొనరించెఁ దనదుధవుని వయస్యా
చేడియ నిన్ననుసరసం
బాడెడునపు డిట్లుతన్ను నమరవిరోధీ. 58

క. ఇటు లన్యోన్యంబును ము
చ్చటలాడుచు నేగియేగి చామను గుడిచెం
గటఁ గని మేనువడంకఁగ
నటమటత్రో నిర్జరారి యనియెనుదనలోన్. 59

ఉ. దీనిని నేను వేఁడినను దిట్టునొ కొట్టునొ లోనికేగునో
మానినిఁ బల్మిఁబట్టుటయు మంచిదిగాదని యూరకుండి నే
నూనశరార్తి నెక్కరణి స్రుక్కుదు నేవిధినైన నిప్పుడీ
చానను గూడువాఁడనని జప్పుడుసేయక మెల్ల మెల్లఁగాన్. 60

చ. వెనుకకువచ్చి చేయొడిసి వేగనుబట్టిన లేచిదానవున్
గనుఁగొని కొమ్మ తానెడమకాలున ముందరిపండ్లు రాలఁ దా
చినఁదగనొచ్చి నెచ్చెలియుఛీయన వెండియుఁగౌఁగిలింపఁజూ
చినఁ జెలి భీతి గర్భగుడిచేరెను దల్పులువైచి గొబ్బునన్. 61

ఉ. అంతట దైత్యుఁడుం దలుపుఃల్లనగుద్దుచు నిన్నుఁగూడ కొ
క్కింతయుఁ దాళలేననుచు నేడ్చుచులబ్బున మొత్తుకొంచు ని
న్నంతయుఁగూలి పైఁబడినయట్లు విశాకునఁగూరుచుండ నా
చెంతకుఁ దార్పుకత్తెయొకచేడియ వచ్చె మెలంతనారయన్. 62

గీ. వచ్చి గుడిచెంతఁగూర్చున్న వారిఁగాంచి
మీరు రక్తవర్ణాలక సైరిభాంగి
మర్కటానన పర్వతమధ్యభార
వనితనెందైనఁ గంటిరేయనుచునడుగ. 63

ఉ. దానవభర్తవల్కు వనితా వినుమిచ్చటి కేను వేఁటకై
సేనలఁగూడివచ్చి గుడిచెంగట నేడ్చుచునున్న దాని నీ
వానతియిడ్డలక్షణములన్నియుఁ గల్గినదాని నొక్కకీ
శాననఁగాంచి కేలొకటనంటిన నీగుడిమాటె నివ్వెఱన్. 64

ఉ. ఆకనుదోయిసూక్ష్మతయు నాచనుతిత్తులమార్దవంబు నా
మైకఠినత్వసంపదయు మానిని నేఁగనుఁగొన్నయంత నే
నాకరగాత్రిపై మనసుసొచ్చెను నిక్కువమెట్టులైన నా
కాకపివక్త్రిఁగూరిచి రయంబున నేలుము నీకు మ్రొక్కెదన్ 65

ఉ. ఎయ్యదియూరు దీనివిభుఁడెవ్వఁడు పుట్టినవంశమెద్ది పే
రెయ్యది యొంటిగా నిచటి కేటికివచ్చె నిటేక్వఁగారణం
బెయ్యది నాకుఁజెప్పఁగదవే కలరూపు కిటీంద్రయాన నీ
వెయ్యడిగోరినన్ సరగనిచ్చెద దానినినన్నుఁగూర్చినన్. 66

చ. అన నదివల్కె నోజనవరా ఖరగామినిరీతిఁ జెప్పెద
న్వినుము సుబుద్ధినాఁబరఁగునీయమభర్తయతండు రూపునన్
మనసిజుగెల్చునైనఁజెలి పల్లవసంగతి మెచ్చునోరు గ్ర
క్కునఁ బొరుగింటిపుల్లనగుకూరయుఁ దారుచిగాదె యేరికిన్. 67

ఉ. నిన్నటిరాత్రి యీమె యొకనీచభుజంగునిఁ గూడుచున్నచోఁ
గ్రన్ననవచ్చి వల్లభుఁడు కన్గొని కోపమ్ముతోఁడవీఁడు నేఁ
డిన్నడిరేయి యొంటి మనయిల్లుచొరంగ నిమిత్తమేమియో
యున్నది యున్నయట్లు చెపుమూరకదాపక యన్నవిన్నదై. 68

గీ. బొంకుటకుఁజేతఁగాక యీజంకులాడి
నోర గుటకలు మ్రింగుచు నూరకున్నఁ
గాంచి కోపించి యొకపెద్దకఱ్ఱతోడ
వీపుబద్దలుగాఁగొట్టె వెలఁదినతఁడు. 69

ఉ. కొట్టిన మొత్తుకొంచు వడిగ్రుడ్డుల నీరొగిఁగ్రుక్కుకొంచుఁ బెన్
ఱట్టులఁ బెట్టివీధిఁబడి ఱాగతనంబునఁ బాఱివచ్చి యీ
కట్టిఁడిజంకులాడి తనకాపురమూడుటకోర్చి దేవళం
బిట్టులుదూఱెఁ గన్గొనఁగ నిట్టివెయాఁగద జారిణీగతుల్. 70

వ. అనికురంగనయన సవిస్తరంబుగా నామొఱుంగుబోఁడి క్షేత్రం గెత్రిం
గించి తలుపుచేరి యిట్లని పిలువందొడంగె. 71

ఉ. డాయనుభీతిఁబొంద మగఁడా యనుఁ, దల్పులు తీయరాదె రం
డాయనుఁ, బల్కవేమి చెవుడాయను, సొమ్మలువెట్టు అంకుముం

డాయను వేగరావె మొఱడాయను లోవలఁజేరి యేస్వగా
డాయను సిగ్గుఁబూనుటిపుడాయను నెచ్చెలి మాటిమాటికిన్. 72

తే. గొంతుపగులంగ వినువారి కెంతొ చెవులు
తడకలునుగట్ట నాలుకపిడచవాఱ
నెంతయార్చినఁ జెవిఁజొరనీకయుండె
దున్నపోతుపై వర్షంబు తొరఁగినట్లు. 73

చ. తడిసిననుల్కకుక్కగతిఁ దాభ్రమశిరోరుహ యంతకంతకుం
గడుబిగియంగఁజూచి తటకాపడి గుండెనుబాఱఁబడ్డ వే
నడవఁగలేక గోతిదరినక్కతెఱంగునఁ గాచియున్న యా
చెడుదనుజుండు నెత్తికిఁకఁజేతులువచ్చెనటంచు రోఁజుచున్. 74

ఆ. కొంతసేపు పాడుగుడిచెంతఁగూర్చుండి
రోదనంబుచేసి రోసి కూర్కి
తలుపులీయజాడఁ గలనైనఁ గానక
విసిగి దూతిఁగొంచు వెడలెగుడిని. 75

చ. అటువలె దేవళంబపుడె యాయమతోడను దానవేంద్రుఁ డు
త్కటమగుకిన్కతో వెడలి గార్దభ గామినిమీఁది ప్రేమచేఁ
దటుకునఁ బాయలేక మదిఁ దాలిమిఁ దాలిచి పొంతనిల్చి మి
క్కటమగుదీనభావమునఁ గూర్మిబయల్పడ దూతి కిట్లనున్. 76

క. ఓసీ ననునీవిపుడీ । కాసరనిభగాత్రితోడఁ గలిపెదవేనిన్
గాసులవేరిచ్చెద నీ । యాసకుఁదగినట్టికోర్కె మటులుండంగన్ 77

తే. అనిన నదియెంతపనియని యపుడెబయలు
దేఱి దేవాలయంబును జేరఁబోయి
మెల్లగా మిత్రురాలిని మేలమొప్పఁ
బిలిచినంతనె యాజెంత తలుపులీసె. 78

క. తలుపునుదీసిన వెనుకను
బలుకులు చెవిలోనఁ గొన్ని బహురమ్యముగా
నలునొప్పఁగఁ జెప్పిన విని
యలఘురవాణియు విచారమంతయుఁ దీఱెన్. 79

క. చెలికత్తియతో గుసగుసఁ
బలుమాఱునుమాటలాడి బహుధనమును సొ
మ్ములు వలువలును౯ రాక్షస
కులబాడబుఁ డియ్యనొప్పుకొన్న సువార్తన్. 80

ఉ. తిన్నఁగ విన్నపిమ్మటను దీయనిమాటలు చెప్పి వానితోఁ
గొన్నివికారచేష్టలను గూడుట కుబ్బున సమ్మతించె నా
చెన్నఁటిదూతియు న్మరల శీఘ్రముగా దనుజాధమాధము౯
దెన్నునఁగాంచి సర్వమును దెల్పి సురాలయబాహ్యభూమికిన్. 81

తే. తోడుకొనివచ్చి గుడిలోన దూఱుమనుచు
సైగచేసిన వాఁడును వేగఁజొచ్చి
తలుపు లోపలబిగియించి తగినయంత
గబ్బిలపుపెంటగమ్మునఁ గంపుకొట్ట. 82

తే. ఉక్కలో నాపెతో సౌఖ్యమొందుచుండె
మిగులఁ దనలోనగుటకలు మ్రింగుకొనుచుఁ
జేతు లొండొంటితోఁ జేర్చి దూతికయును
గడపముందటఁ గావలికాచుచుండె. 83

తే. ఈకథానాయికయయినయిగురుఁబోడి
మగఁడుకొట్టినపీధులుమాఱుమ్రోయఁ
బెద్దపెట్టున నేడ్చుచు వీడువెడలి
పోయి యెందునుగనరాకమాయమయిన. 84

సీ. ఏసూతిలోపల నేగికూలెనోయందు
భయపడి మగఁడును బంధువులును
వీధివీధులవెంట వెదకుచుఁ బఱతెంచి
జాడలఁబట్టి యాపాడుగుడిని
జేరియచ్చోటను జిడుముపొక్కులు గోకి
కొందుచు గడపలోఁ గూరుచున్న
దూతికఁబొడగాంచి దుర్మార్గురాలైన
యీలంజెముదిముండమూలమున నె
మనకు నిన్నిపాటులువచ్చెననుచుఁబలికి
యందఱునుజేరి యాదూతినంటఁగట్టి
వెనుక నున్నములోనికి వెనుకలేక
యుండదంచిరి పిడిగుద్దులొకటఁబఱపి. 85

గీ. అటుపిదప నర్ధచంద్రప్రహారములను
దానియబ్బ్రత్తొడను జెప్పుకోనుబంచి
వెనుక దేవాలయముతల్పు వేసియుంట
కాంచిలోపలనెవ్వరో కలరటంచు. 86

క. ఊహించి తలపులొక్కట
బాహాబలమొప్పగుంజ పగిలినమీఁదఁ
సాహసమున లోఁజొరఁబడి
దేహంబంతయుఁజెమర్ప దిగులునమూలన్. 87

గీ. ఒదిగివడఁకుచున్న యుష్ట్రియానను రాత్రి
సాధమునిని జూచి యలుకతోడ
వీసెగుద్దులొకట వేసవేల్ కురిపించి
కొప్పు జుట్టుఁబట్టి గుంజియాడ్చి. 88

గీ. వెలుపలికీడిసికొనివచ్చి వీపుమీఁద
ముఖముమీఁదను మెడమీఁదముక్కుమీఁద
మణుఁగుగుద్దులవానలు మచ్చుచూపి
పిండిపెట్టి రభాగ్యుని నిండుగాను. 89

గీ. దెబ్బలకుఁదాళఁజాలక దితిజవరుఁడు
తిరుగఁబడి బండతనమునఁ దెగువచేసి
వారితోడను బోరాడ వడిఁగడంగ
వారలందఱు నాగ్రహోదార్యవృత్తి. 90

చ. తటుకునఁ జుట్టుముట్టి పదతాడనకూర్పరఘట్టనంబులన్
జిటిపొటిమొట్టికాయలను జేరలనిండిన చెంపకాయలన్
బటుతరముష్టిఘాతములఁ బల్మఱునుస్వేదచల్లి దేహమం
తట రుధిరమ్ము గ్రమ్మఁగ నతిదైన్యుని నిర్జనివానిఁ జేసినన్. 91

ఉ. తాళఁగలేక సొమ్మసిలి దానవుఁ డల్లనమూర్ఛవోవఁగా
బాలికబంధువుల్లని యభాగ్యుఁడు చచ్చెనటంచు నెంచి యా
భీలతఁ జాపలోపలనుబెట్టి యభాగ్యునిఁజుట్టికట్టి దే
వాలయపూర్వభాగమునయందలిగోతను వైచిపోకటన్. 92

క. వైచి పురంబు తలారులు
చూచిన మోసంబువచ్చుఁ జూడకయుండన్
వేచనవలె ననిగొబ్బున
నాచంచలహృదయుఁ గొంచు నరిగిరిపురికిన్ 93

వ. అంత నిచ్చట. 94

గీ. విట్టురంబుతఱుమ వెఱచిపర్విడివచ్చి
గోతియంచుదాఁగి కూరుచుండి
పందిగుంపులచట బయలనుదిరుగుచు
సునికిఁజేసి పయికిఁజనఁగనోడి. 95

క. భటులిరువురు గ ర్తమునం
దటునిటువీక్షించుచుండి యదటునఁదమపై
నటు దయ్యమువలె శవమొ
క్కటిపడినమూర్ఛపొంది ఘటికాద్వయికిన్. 96

క. తెలివొంది కనులువిప్పుడు
నలశవముం గదలఁజొచ్చె నాశూరులకున్
గిళవళ మినుమడికాఁగను
బెళపెళయని చాపచుట్ట బిట్టుగ బ్రోయన్. 97

ఉ. అంతట నాభటద్వితయ మాత్మఁదలంకుచుఁ బైకిబోయినన్
గంతునవచ్చి ఘుర్ఘురము గ్రక్కునఁజంపునొ క్రిందనుండినన్
సంతసమారఁ దయ్యమిది చంపునొ యక్కట యేమిబుద్ధి యం
చెంతయుఁ జింతనొంది పనియేమియుఁ దోఁచకయుండ నింతలోన్.98

సీ. చాపలోనుండి "ఘనులార! చావకుండ
బంధములువిప్పినన్నింత బ్రతుకఁజేయుఁ"
డనెడువాక్యంబు విననైననానవాలు
పట్టి తమరాజుస్వరమాట వడినెఱింగి. 99

సీ. కట్లు విప్పితీయఁ గాయంబునిండను
గాయములు చెలంగఁ గనులువిచ్చి
దైత్యనాథుఁడపుడు తనప్రాణభృత్యుల
యాననములఁజూచె దీనవృత్తి. 100

క. అన్యోన్యముఖాలోకన
ధన్యత్వముఁ జెంది భటులు దనుజేంద్రుండున్
నవ్యస్తభయభ్రాంతత
నన్యోన్యక్షేమవార్త లారసి రల్లన్. 101

క. ఆరసి తమకోదవినయా
ఘోరాపదలెల్లఁ బాసి కుట్టూపిజిత్రో
ధారుణికోఁగ్రమ్మఱఁదా
మీరీతినెమ్మలఁగఁ గనుట కెలమింగనుచున్. 102

గీ. రాజు తమచెంతనున్న ధైర్యంబుకతన
బయలఁ దిరిగెడుకీటులకు భయముపడక
విభునితోఁగూడి యాగోయి వెడలఁజూడ
లేచుటకు రాజుకాలెత్తలేకపోయె. 103

క. ఆసైరిభాస్యబంధులు
చేసినయుపచారమహిమచేతను జరణం
బాసమయంబున దనుజా
గ్రేసరునకు వశముగాక కీలుతొలంగెన్. 104

క. అదిగని సందేహింపక
సదుపాయధురీణులైన సద్భటవర్యుల్
ముదమున బైకెక్కినృపున్
సదమలగతి నీడ్చిరతఁడు శ్రమచేమూల్గన్. 105

శా. ఎంతో కష్టముమీఁద దైత్యవిభుఁ బైకిట్లీడ్చి యామీఁదటన్
వంతుల్వెంబడి మోవనెంచి యదియున్ భారంబుగాఁ దోఁచినన్
స్వాంతంబుల్బలియింపఁ జింతిలి మహోపాయంబుఁ గన్పట్టియ
త్యంతంబు న్మదిసంతసిల్లి గుడిచెంతంజేరి యొక్కుమ్మడిన్. 106

క. పందిరిగడలనురెంటిన్
సందిటఁ గొనివచ్చికట్టి సద్వాహనమున్
సుందరగతిఁ జేసి మహా
నందముతో రాజు సందు నయమొప్పారన్ 107

క. శయినింపఁజేసి యిద్దఱు
దయతోడ న్మాపుపైసిఁ దద్వాహనమున్
గయికొని పరమపదంబున
కయి చేర్చుమహానుభావుకరణిని నృపునిన్. 108

వ. వహించియించిమృగయావినోదమహోత్సవంబు నిర్వర్తించి పునఃపుర
ప్రవేశంబుచేయ నవధరించు నవనీధవపుంగవుం బురవీధుల నూరే
గించు మహావైభవంబపూర్వంబై యుండె నాసమయంబున. 109

సీ. అత్యద్భుతంబైన యావాహనంబును
వీక్షించికుర్కురవితతి మొఱుగ
వీధివెంటనుబోవు విధంబుగాఁగనలుచూచి
శవమని వెనుకకు సరగఁ దుఱగఁ
బయినుండిబాధచే వడిమూల్గుటాలించి
తమచుట్టమని ఘూకతతులుచేరఁ
గ్రొత్తగా శవవాహకులువచ్చి రెందుండి
యని ప్రాఁతవాహకు లడుగుచుండ
శ్వాననినదంబు మాగధస్తవముగాఁగ
విధవలభయస్వరములు దీవెనలుగాఁగ
ఘూకఘూంకారములు వాద్యఘోషములుగ
నగరుచొత్తెంచెనాఱేఁడునడిమిరేయి. 110

వ. ఇట్లు పరమరహస్యంబుగా నంతఃపురప్రవేశంబుచేసి. 111

ఉ. మంచముమీఁద దేహమిడి మూల్గుచు మూల్గుచు బాధనొందుచున్
జంచలదృష్టిఁజూచుచును జారుల కెప్పుడునిట్టిపాటు లే
మించుగసంభవించునని మించువెతన్మదిలోఁదలంచుచున్
బంచత యింతకంటె బహుభంగుల మేలనుచున్వెతంబడెన్. 112

గీ. వైద్యులను బిల్వనంపించి వారిచేత
నౌషధంబులుచేయించి యక్కజముగ
బాధకుసహింపలేక యభాగ్యనృపుఁడు
మందుపట్టింపక శరీరమందొకింత. 113

క. వరుసగ మొలయునుదలయును
శిరమును గరములుఁనువాచి చెప్పంగఁ గవీ
శ్వరులెవ్వారును నొల్లని
మరుదశమావస్థ నతఁడు మానక చెందెన్. 114

క. ధరణి నభాగ్యమహాసుర
చరితము విన్నట్టిపుణ్యచరితుల కెల్లన్
బరవనితారతిచెడునని
పరిహాసకుఁ డానతిచ్చెఁ బాండుసుతునకున్. 115

క. ధరణీజనమందారా
సురమునిగణనుతవిహార సుగుణాధారా
పరిభావితరిపువీరా
దురితనిచయఘనసమీర దుఃఖవిదారా. 116

మాలిని. అనుపమగుణసాంద్రా యాదవాంభోధిచంద్రా
జనఘననుతిపాత్రా సజ్జనాంభోజమిత్రా
వనధికృతవిహారా వల్లవీచిత్తచోరా
దనుజచయవిరామా దర్పితారాతిభీమా.

గద్యము.

ఇది శ్రీమత్సకలసుకవిజనవిధేయ కందుకూరి వీరేశలింగ
నామధేయ కల్పితంబయిన యభాగ్యోపాఖ్యానంబను
హాస్యప్రబంధంబునందు సర్వంబును
నేకాశ్వాసము.

పథికవిలాసము.

By

K. VEERESALINGAM

పథికవిలాసము.

సీ. ఆ ప్రవర్గముఁబాసి, యమితదూరంబున
నతిచింతఁగూరి, మాంద్యంబుమీఱ
నలసయానముచూపు నల 'షెల్డు' దరినుండెఁ
జెరలాడు 'పో' నదిచెంతనుండె
నామీఁదఁ 'గారింతియా' దేశముప్కఱ
గ్రామ్యాధముఁడుకృపారహితుఁడగుచు
నిలువనీడయు లేని నిఱుపేదపథికునిఁ
జొరనీక యిలు మూయుచోటనుండె
నరవర్జితంబయి నభమువాలినదాఁక
నొక్కటే బయలుగాఁ బిక్కటిల్లి
యున్న 'కాంపానియా' యూషరక్షేత్రంబు
విసుగుపుట్టించెడు దెసనునొండె
నెచట నేదేశమీక్షింప నేనుదిరుగ
మనసునా వెంటరాక, యోయనుజ! యెపుడు
వెడలుకోలఁదిని దీర్ఘమౌ ప్రేమపాశ
మీడ్చుకొంచతివ్యధనునీయెడకె మరలు. 1

గీ. అట్టియాదిమసఖుఁడై నయట్టిభ్రాతఁ
జేరిశాశ్వతసుఖము కై సేయుఁగాక !
అంగరక్షకులై తద్గృహంబుచుట్టు
నుండి దేవతల్ కాచుచునుంద్రుగాక ! 2

చ. పగలొగిఁ బాటుపడ్డశ్రమ పాయఁగ హాయిగ విశ్రమింపఁ, గ్రం
దుగఁ జలిమంటఁగ్రాఁగ, నతిథుల్ మునిమాపున నెందుఁ జొదురో

తగ నిఱుపేద లార్తులును దామెటకేగి సుఖింతురో, యెటన్
డిసిపరదేశి యాదరణఁ దేలునొ, యాయిలు ధన్యమయ్యెడున్. 3

సీ. ఎచ్చోటను గుటుంబమెల్లను సుఖముగాఁ
జుట్టునుజేరి కూర్చుండి తాము
కడువేడ్కఁ జెప్పుడు నడుచుచునుండెడు
సరసవినోదవాక్సరణి కేని
హాస్యచేష్టల కేని యలరి నవ్వుచునుండె
వ్యసనంబు గలిగించునట్టికథను
వినిజాలిచేతను వెచ్చనూర్పుచునొండె
భుజియింపసిగ్గును బొందునతిథి
నారగింపంగబ్రార్థించి యందువలనఁ
గడుఁబరోపకారసుఖంబుఁగఱచుచొండె
పుష్కలముగ శుద్ధపదార్థములనువిందు
లిడుదురచ్చటియావిందులెసఁగుఁగాత. 4

క. అటువంటిసుఖంబుల నేఁ
గటగట కననోచనైతిఁ గష్టపువిధిచేన్ ;
బటుతరకష్టంబులఁ ద్రి
ప్పటలంబడిచెల్లె నాదుప్రాయంబెల్లన్. 5

చ. ధరణినినింగినిన్ గలయఁ దార్చెడుచక్రముభంగి, దవ్వుగా
నిరవుననుండినన్ను నెలయించి చనంజన దూరమేగుచున్
గరమునునన్ను, జూపుననెనవ్వుచుఁ, బర్విడుభాగ్యదేవతన్
బరువడి వెంబడింపనిటు పాల్పడితిన్ గడలేనిత్రిమ్మటన్. 6

క. నాపాలిభాగ్య మిలలో
నేపట్టుననిల్లు నాదియిది యనకుండన్

బాపురే! నన్నేకాకిఁగ
నీపగిదినిద్రిప్పుచున్న దెల్లవిలాతుల్. 7

ఉ. ఇప్పుడుసైత 'మాల్వ్సను' శిఖరీంద్రవివిక్తపదంబుఁజేరి, యొ
క్కప్పుడు గాలివానలకు నందనియున్నతమైనచోట నే
నొప్పుగఁగూరుచుండి, వగ పొందుచుఁ గాలమునెట్లొ నెట్టుచున్
దప్పకచూచెదన్ దిగువత్తట్టున నూర్లకొలంది దేశముల్. 8

క. సరసులుఁ గాంతారంబులుఁ
బురములును బయళ్ళుదిశలఁబొలయుచుదృగ్గో
చరమగునివైభూపాలుర
గురువైభవ మల్పతరపుగోపునిస్థితియున్. 9

ఉ. ఎల్లెడసృష్టివింత లిటు లీక్షణపర్వమొనర్చు చుండఁ, జిం
తిల్లఁగనౌనె గర్వితమతిన్ బలువింతలలోఁ గృతఘ్నుతన్?
పెల్లుగ నెల్లవారి మదివేడ్కలు నించెడుమేలు నక్కటా!
చెల్లునె వాండితీకుశేలచిత్తము పేత్రయొనర్ప? జెప్పుఁడీ. 10

ఉ. విక్కుచుఁ బైకిఁ దార్కికఘువిద్య నటించినఁదానటింప ని,
మ్మిక్కడ మర్త్యకీటమున కీచిఱువస్తువులే ఘనంబులౌ;
మిక్కిలి సర్వమానవుల మేలునుఁజూచి ప్రమోదమొందున
య్యాకటికంపుగుండె కల యట్టిజనుండె మహాత్ముఁడెంతయున్ 11

సీ. విత్తంబుతోడను విభవంబుతో నొప్పి
కరముఁ బ్రకాశించుపురములార!
అవ్వారిగాఁబంట లల్లవసంతుండు
కలిగింప నలరారుపొలములార!
పనిపూనిపవనుండు పడవలనడపంగ
సరసత్వమున మీఱుసరసులార!

పూలు పూచినకొండపూళ్ళను బనిచేయఁ
కరము వంగినయట్టికాపులార !
మేదినీభాగ మెల్లను నాదెగాన
మీర లెల్ల సృష్టికినంశహారి నైన
నానిమిత్తంబ యరియర్పణంబుగాఁగ
మేలివస్తువుల్ కూర్పుఁడు మీవియెల్ల. 21

మ. ఘనలోభాత్మకుఁ డొంటిగాఁ దనధనాగారంబుదర్శించి, యో
లినిగూర్చుండి ధనంబుఁబల్మఱును దా లెక్కించిలెక్కించి, యా
ధనముల్ కుప్పలుకుప్పలై కడుఁ బ్రమోదంబియ్య, నుప్పొంగు ; నా
వెనుకన్ గన్గొని వెచ్చనూర్చు మఱియున్ విత్తంబు లేకుక్కికిన్. 13

మ. అటులేపుట్టెడు మన్మనంబునను వ్యత్యస్తంబులౌవృత్తు ; లు
త్కటహర్షంబగు దేవుఁడీనరులకున్ గల్గించుమేళ్ళంగనన్ ;
కట ! మర్త్యుండిటుఁబొందఁ గల్గుఘనసౌఖ్యం బింతెగాయంచు, నొ
క్కట నిట్టూర్పులుపుట్టుఁ ; బల్మఱును శోకంబుల్ కడుంగల్గెడున్.

శా. వేదాద్రుల్ చనువాశలున్ నిక్కరకుల్ వేఁజొన్పి, శ్రాంతాస్మదీ
యోదారాత్మ—సమస్తమర్త్యులు సుఖంబొందంగ వీక్షించి—స
మ్మోదంబందఁగఁ గాంచు నిత్యసుఖసంపూర్ణప్రవేశం బొకం
డీదేశంబుల నెందునేనిఁ గనఁగా నే నేమఱున్ గోరుదున్ 15

క. గ్రక్కున నట్టిప్రదేశం
బెక్కడఁగానంగవచ్చు నీభూమిపయిన్ ?
చక్కఁగఁ జూపెడువారెవ
రక్కట ! యందఱు నెఱింగినట్లు నటింపన్ ! 16

చ. అనయము శీతమండలమునందు వడంకుచు నుండుమర్త్యుఁడున్
దన దెజగంబులో సుఖపదం బనిచాటును సాహసంబునన్ ;

ఘనముగ గాలివానలను గంపిలుస్వీయసముద్ర సంపదల్,
తినినగిర్తాగి త్రుళ్ళృతనదీర్ఘనిశల్, స్తుతియించు నెంతయున్. 17

చ. కరము నిరక్షుభూమిని వగర్పు దిగంబరకృష్ణదేహుఁడున్
వరుసగ సంస్తుతించుఁ దనబంగరువాలుకఁ, ద్రాటికల్లునున్ ;
తిరుగుచు వేఁడియెండలను, దేలుచు నక్షత్రరంగమండలిన్,
స్మరణమొనర్చు వేల్పులఁగృతజ్ఞతఁ దానటుగన్న మేళ్ళకున్. 18

క. మనమెటఁదిగిరిన, నిటులుం
డును గద దేశాభిమానినుడువుపాగడ్తల్ ?
తన ప్రథమోత్తరదేశం
బనయంబును స్వస్థలంబునందే యుండున్. 19

సీ. అయినను దేశంబులన్నియు నొకవేళ
నొండొంటితో మనమొకటఁబోల్చి
వానివానికిఁగల్గు భాగ్యవైభవముల
నిపుణంబుగఁ బరిగణింతుమేని
దేశాభిమానులు తివిరిస్తుతించిన
న్యాయంపుబుద్ధితో నరసిచూడ
సర్వమానవులకు సమభాగముగ మేలు
వంచి యీఁబడినట్లె పలుకవలయు ;
కళలచేనొండెనుస్వభావకలననొండె
వివిధముగనియ్యఁబడినవేత్త్వేఱుమేళ్ళు
వివిధదేశస్థ మానవవితతులకును
సౌఖ్యసంపదలెల్లను సమముజేయు. 20

చ. ప్రకృతియు నెల్లరందు సమభావకృపల్ గలతల్లియయ్యునున్,
సకలసుఖంబులిచ్చుఁ గడుశ్రద్ధ మెయిం బనిచేయువారికిన్ ;

ప్రకటముగాఁగ 'నాస్గో' నదిప్రక్క శిలాతలమందుఁబోలెఁ గ
ర్షకునకుఁ గ్రాసమీఁబడియెఁ జక్కఁగ 'నైడ్ర' పురీనగంబులన్. 21

గీ. శిలలతో నిండి పర్వతశిఖరసమితి
కరముఁ గఠినంబుగాఁ బొడకట్టుచున్నఁ
బరఁగ, నీపర్వతముల లవాటుకతన
హంసతూలికాతల్పంబులగు నజ్జావె. 22

మ. ధనవాణిజ్యములున్ బ్రతిష్ఠయును, స్వాతంత్ర్యంబు, సంతుష్టియున్-
కన, నానావిధముల్ మనుష్యకృతసత్కార్యోదితానందముల్,
వినుమట్లైనఁ, బరస్పరంబు నివివిద్వేషించి, యొండొండెత
క్కినవానిన్ బరిమార్పఁగాఁ గడఁగుమాడ్కిన్ దాముచూపట్టెడున్.

మ. ధనముల్ స్వేచ్ఛయురాజ్యమేలుకడ, హృత్సంతుష్టి నష్టంబగుఁ;
ఘనవాణిజ్యము చాలనిల్చెడునెడల్, ఖ్యాయున్ బ్రతిష్ఠాప్తి; కా
వున, నొక్కొక్కప్రభుత్వ మొక్కొకసుఖంబుం గాంచ నభ్యాసముం
గని, యద్దానికె జీవనంబలవడంగాఁజేసి, మార్చుందగల్. 24

మ. ప్రతిరాష్ట్రంబున నిష్టసౌఖ్యము లతివ్యాప్తింగడున్ జెంది, త
త్ప్రతిసౌఖ్యంబును వింతయైనయొకబాధం బెచ్చునందాఁక, మూ
ర్ఖతతో నొక్కొకరాజ్య మొకప్రియసౌఖ్యంబే మదిల్ నిల్పి, త
ద్వ్యతిరిక్తాఖిలసౌఖ్యమూలక సుఖోపాయంబులన్ దన్నెడుల్. 25

క. ఈసత్యంబుల నింకను, భాసిల్లెడుసూక్ష్మ దృష్టిఁ బ్రబలపరీక్షల్
చేసి, పరిచూతమిచ్చటి, యీసీమలలోపల నవి యెటువర్తిలునో. 26

ఉ. అందులకై యొకింతతడ వావలనుంచి మదీయచింతలన్,
క్రిందటిలోయ ఛాయఁగలిగించుచు, గాలికినుస్సురంచు, నా
ముందటివంకఁ దానెపడి మొల్చిన దిక్కులుగుల్మమట్లు, నే
నిందుమనుష్యకోటికయి యించుకకుందుచుఁ గూరుచుండెదన్. 27

క. అదెకుడివైపునదవ్వుల
ముదమొప్పఁగ 'నాల్ప్స' మిన్ను ముట్టినచోటన్
బొదలెడు 'నిటలీ' దేశం
బదిర ! వసంతంబుఁబోలె నతిశయశోభన్. 28

ఉ. తెల్లగ మధ్యమధ్య నొకదేవగృహాగ్రము జీర్ణమౌచు భా
సిల్లి మహత్త్వగౌరవవిశేషముఁ జూపఁగఁ, గొండనెత్తముల్
పెల్లుగ నేటవాలగుట లేచి వనంబుపయిన్ వనంబు రం
జిల్లి నగంబుప్రక్కఁగయినేసెడు, నాటకరంగరమ్యతన్. 29

గీ. బహుళసృష్టివిశేషసౌభాగ్యసమితి
స్వాంతమును దృప్తిఁబొందింపఁజాలునేని
సత్యముగనల్ల 'యిటలీ' దేశంబుజనులె
యెల్లవారలలో, ధన్యులెంచిచూడ. 30

సీ. గర్వించిపైని నిక్కఁగఁ గల్గునవియొండె
నడఁకువనిల వ్రాలునట్టివొండె
నేయేఫలావళు లెల్లవిధంబుల
దేశంబులందును దేజరిలునొ
వంతువెంబడిఁబూచి పలుకాలములను మాఱు
హాయనం బెల్లఁగ్రై సేయుచుండి
యేయేప్రసూనంబు లీక్షణోత్సవముగ
నష్టదేశంబుల నుద్భవిలునొ
పూచినశింపనే పొడచూపి ననకాఱు
నను మాత్రముండు జీవనముకలిగి
యేయేసువాసన లెలమితో నుత్తర
దిక్కును సేవించి మ్రొక్కుచనునొ

యట్టివెల్లనునిచట వేయుంగఁబడుచు
నుండి, యిదెస్వస్థలంబుగనొప్పుకొనుచుఁ
దోఁటవారలవలనను దోహదంబు
నడుగకయె, తాముపెంపొందియతిశయిల్లు. 31

గీ. కలకలను నవ్వునీభూమి కాంతమీఁద
వింతవలపులు కలయంగ విసరుకొఱకు
నబ్ధిఁబొడము గంధవహవిహంగమములు
చల్లనగుతమఱెక్కలఁజూచునెపుడు. 32

చ. అయినను, దుచ్ఛమింద్రియచయంబె యొసంగెడుసౌఖ్య మెన్నఁ; న
క్షయముగ మర్త్యుఁ డింద్రియసుఖంబె యెఱింగినదెల్ల నిచ్చటన్
ప్రియతరసుందరాకృతిని బెంపగు నిచ్చటఁ జేలుఁ దోఁటలున్ ;
క్షయమునుబొందుచుండు నెఱుగంగన కొక్కమనుష్యుఁడే యిటన్.

చ. నరునిప్రవర్తనంబులఁ గనంబడు నిందు విరుద్ధదోషముల్—
పరమవిధేయుఁ డయ్యు, గరువంపడు ; నిర్ధనుఁడయ్యు, భోగియౌ ;
నరయ గభీరుఁడయ్యుఁ, గడువ్యర్థుఁడు ; కల్లరి, భక్తుఁడయ్యునున్;
వెరవులు పన్నుఁగ్రొత్తయఘవృద్ధులు చేయుఁదపంబులందునున్. 34

మ. మును వేంచేసినభాగ్యదేవత యిటన్ మున్ దాదిగంబెట్టి పో
యినకీడుల్ సకలంబుచేరి చెఱిచెన్ హీనంబుగాఁ జిత్తముల్ ;
ఘనవాణిజ్యము రాజ్యమందచిరమో కాలంబుక్రిందన్ గడున్
బెనుపుంబొందిన యప్డు వీరిపయియొప్పెన్ సర్వభాగ్యంబులున్. 35

మ. వరవాణిజ్యముపంపునన్ వడిగలేవన్ నేర్చె సౌధావళుల్;
చిరజీర్ణస్థితగోపురాళి మరలన్ లేచెన్ నభం బంటఁగా;
నురుచిత్రాకృతులొప్పెసృష్టిఁగలవస్త్వోఘప్రభల్ మీఱుచున్;
నరరూపంబులు దాలిచెన్ గనులఁబోవన్ బాలరాళ్ళున్నియున్. 36

మ. నడిచెన్, హెచ్చుగ దక్షిణానిలముకన్నం జంచలంబై, వడి
న్వడి వాణిజ్యము వేఱుతీరములకున్ నౌకాళితో నంతటన్;
కడకుం బారులు లేనియూష్మ, భటశూన్య ప్రభూత్తంసముల్,
కడవంగా సిరి తెచ్చిపెట్టినది యెల్లం బోయె నిశ్శేషమై. 37

క. వినియోగింపనినేర్పునఁ
బనిమించినవెనుకఁ దొంటిబలు పదియెల్లన్
ఘనమైనయుబ్బుజబ్బని
జనులావలఁ గనుఁగొనంగఁ జాలిరి తుదకున్. 38

ఉ. ఐనను విత్తలోపము, మహత్తరపూర్వదశా వశిష్టని
ర్మాణములై నశిల్పముల, రమ్యముగా నిటఁ దీర్పఁగాఁబడెన్;
వీనినిబట్టి దుర్బలమనీషయు దీర్ఘవినష్టచిత్తమున్
గ్లానియె లేక సత్ప్రతిఫలంబును గాంచినయట్లు గన్పడున్ 39

ఉ. రాగిలిచూడ వచ్చునిట—రక్తము చిందనివై భవంబునన్
ఆగనిచిత్రలేఖనజయంబులు, గుట్టపుదండు పండువుల్,
బాగగుదేవతా భజనభవ్య వివాహమహోత్సవంబులున్
జోగిరియు యమ్మవారి ప్రతిసూనవనంబున నుండు నిచ్చటన్. 40

ఉ. బాలురయాట లెంతయును బాలురఁ దన్పెడునట్లు, యిట్టియా
లీలలు వీరిఁ దన్పు నవలీలను జింతల నెల్లఁ బాపుచున్;
చాలఁగ దీర్ఘసేవవలనన్ దలయెత్తక గొప్పకోర్కులు
న్మాలములై కరంబిపుడు పుంస్త్వవిహీనముఁ జేసెఁ జిత్తమున్. 41

క. అల్పసుఖోద్దేశంబులు। పొల్పుగ నావెనుక వచ్చి భూరిత్వరతో
బల్పొందిమదిన్ వారల। నల్పానందైకతృప్తి తాత్మ్మలఁ జేసెన్. 42

సీ. మున్ను 'సీజరులు' ప్రభుత్వంబుచేసిన
సుందరసువిశాల మందిరములఁ

గాలంబుచేతను గూలి రూపుమాఱి
బీటలువాఱఁ గంపిల్లుచోటఁ
బాడుగోడలలోన పీడక యచ్చోటఁ
జచ్చినపూర్వుల సరకుగొనక
నిలువంగనీడను నెమకుకొనె.. కా. పు
బీదకుటీరంబు వేయునొకటి
వేసినరుఁజేల మున్నట్టిపెద్దయిల్లు
కట్టవలసెనో యనుచు నక్కజము పడుచుఁ
దనదుగుడిసెనుమందస్మితంబుతోడఁ
గనుచుఁదానె ఘనుఁడనంచు గర్వపడును. 43

చ. చనుమిటనుండి నీవిఁకను స్వాంతమ! యెచ్చటఁ గర్కశస్థలిన్
ఘనతరమర్త్యు లుద్భవము గాంతురొ, యెచ్చట వెల్లనైన 'స్విస్'
జనులు ప్రభంజనాహతనిశాంతము లొప్పఁగ రూక్షభూమి బ
ల్మిని లఘుభుక్తిఁగాంచఁ బెకలింతురొ యచ్చటుఁ జూత మింకిటన్.

చ. మనుజుని, నుక్క-సద్భటుని, మంజుళకృపాణముఁ—దక్క—, నుగ్రవం
ధ్యనగములియ్య వియ్యోడఁ దదన్యఫలంబుల, గొడ్డుకొండలన్
దనర నలంకరింపవిటఁ దాము వసంతసుమంబు లేవియున్;
ఘనముగ నేఁచు నిందుఁ జలికాలము మాధవమాసమందునున్. 45

క. మలయానిలుఁ డెన్నండును
వలపున వరియింపఁ డిచటి బలుగుబ్బలులన్
బలుమఱు నుక్కలురాలును;
గలుషమహావాతములను గావిరి గప్పున్ 46

ఉ. ఇక్కడఁగూడ భూస్థితికిఁ దృప్తి ప్రతిక్రియఁ జేసి, దానిపై
నిక్కుదురాగ్రహం బుడిపి, స్వీయమహత్త్వముఁ జూపఁ గల్గెడున్;

తక్కువ వయ్యె వేడుకలు, తద్దకుటీరము పేదదయ్యె, నల్
ప్రక్కలఁ గాంచుఁ గాఁపు తనభాగ్యమె యెల్లర భాగ్యమాటిటన్. 47

చ. తనదుకుటీర నైచ్యమును దద్దయు గేలియొనర్పఁ, జెంగటన్
గనుఁగొనఁ డెందు సౌధములు గర్వమునందల మెత్తుచుండఁగాఁ;
తనదగు శాకపాకకలితంబగు భోజన మేవగింపఁగాఁ
గనుఁగొనఁ డెందు విందు ధనికప్రభులున్నతితోడఁ జేయఁగన్. 48

గీ. మూఢతలఁ గష్టములయందుఁ బుట్టి పెరిఁగి
యతఁడు శాంతస్వభావుఁడై యలరు కతనఁ
గోర్కెలెల్ల నాతనికి సంకుచతఁ గాంచి
యతని నద్దేశమునకును నర్హుఁ జేయు. 49

క. వేకువ, నుత్సాహముతోఁ
గైకొని లఘునిద్ర, మేలుకాంచి, సుతీక్ష్ణా
స్తోకసమీరముఁ బీల్చుచుఁ
బ్రాకటగతితోడఁ బాట బాడుచు, నడుచున్. 50

ఉ. గాలమునైన వైచు నుదకంబునఁ జేఁపలఁ బట్ట నోర్పునన్;
జాలఁగ దుర్గమస్థలిని నాగలినైనను నీడ్చుఁ దెంపునన్;
వాలినమంచుజాడలనుబట్టి గుహాం గనిపెట్టి, కోపలన్
గ్రాలి పెనంగుకాననమృగంబును నైనను నీడ్చుఁ బైటికిన్ 51

చ. పనులవి యెల్లఁ దీర్చుకొనివచ్చి నిశందనయిల్లు చేరుచున్
దనదుకుటీర మందిరమునన్ గృహరాజనఁ గూరుచుండి, వే
డ్కను జలిమంటఁ గ్రాఁగుచుఁ దగం జిఱునవ్వును బూని, చుట్టునుం
గనుఁగొను మంటచే మెఱసి క్రాలెడుబిడ్డలతళ్కుఁ జూపులన్. 52

చ. అతని ప్రియాంగనామణి గృహస్థితపాత్ర సమృద్ధి కొందుచుం
గుతుకముఁ బల్లపై శుచిగఁ గూర్చును భోజనభాజనంబులన్;

అతిథియొకండు కూడ నెప్పుడైన నటం జని పెక్కు లందపుం
గతలను జెప్పి, రాత్రిపడకన్ సమకూర్చినయప్పుఁ దీర్చెడున్. 53

క. తన దేశంబునఁ గలిగిన
వనములు తొఁటల్లోనంగు ప్రతిసౌఖ్యంబున్
ఘనముగ నాతనిహృదయం
బునను స్వదేశాభిమానమును ముద్రించున్. 54

చ. అతనికి నింటిచుట్టు నుదయం బగుచెట్లలు కూడ నింతయున్
వెత యిడకల్పభుక్తి యొదవించునుఖం బధికం బొనర్చెడున్;
అతనికిఁ బ్రాణతుల్యము నిజార్థ్యమనోహర సత్కుటీరమే;
యతనికిఁ బ్రాణతుల్యము మహాపవనాహతిఁ బ్రోచుకొండయున్. 55

చ. వెఱపును గొల్పుశబ్దమున భీతిలినప్పుడు తల్లిఱొమ్ముఁ దా
మఱిమఱి యంటి పట్టుకొనుమాణవకుండును బోలెఁ గొండయే
శ్రుతిముతి బ్రోయుచున్ వెడలునప్పుడు వాత్యలు వీచు నప్పుడున్
మఱిమఱి పాయకుండుఁ గడుమక్కువతోడ నతండు స్వాప్తులన్. 56

గీ. ఔరా! యువికావెవంధ్యములైనరాష్ట్రి
తతులలోఁ గల్గు మోహానత్వంబులెల్ల?
వారికల్పంబులయియుండువలసినవియు
వారియూశలు హెచ్చుగాఁ బొఱకుండు. 57

ఉ. వారలదెంత శ్లాఘనకుఁ బాత్రులో యంతయొ పొందఁగా దగున్;
వారల వాంఛలెట్లో యటె వారిసుఖంబులుఁ గొంచెమే యగున్;
వారలయుల్లమందుఁ బ్రభవంబయి వర్ధిలు ప్రత్యభీష్టముల్
సారసుఖాస్పదం బగును జక్కఁగఁ జేకుఱినప్పు డెంతయున్. 58

. మొదల నెనలోనఁగాంక్షలు మొలవఁ జేసి
పిదపఁ దత్కాంక్షితంబుల వేగఁ దీర్చు

ప్రతిమనోహరవిద్యయుఁ బాటిపోవు
నట్టిమూర్ఖదేశంబులయందునుండి. 59

మ. వెగటై యింద్రియభోగముల్ ముదమిడన్ వీక్షింపన్న చో, దుస్సహం
బగుశూన్యాత్మను నింపఁగా నెఱుఁగ రత్యంతోచ్చహర్షంబుతోఁ;
మొగినాత్మన్ జ్వలియింపఁజేసి తనువుం బొంగించి హృత్కంప మొ
ప్పఁ గనానందముఁగూర్చు జ్ఞానమహిమల్ స్వప్నార్థముల్ వారికిన్. 60

క. వారలమాఱనిజీవన । మారయఁగా రాఁజుచుండునగ్నిని బోలున్;
కూరుకుచెందదు లేమిని; । నూరకకడుఁ బ్రజ్వరిల్లు నుత్కటవాంఛన్.

చ. అతిఘనహర్షముల్ గన ననర్హులువారలు; వత్సరంబునం
దతుల మహోత్సవంబొకటి హర్షమువారికిఁ గూర్చునప్పుడున్
గుతుకము మూర్ఖచిత్తమున నూల్కొని భగ్గునమండుఁ, దోడనే
యతిమధుపానమత్తత నదంతయు బ్రుంగి యడంగునంతకున్. 62

సీ. మఱి వారిసుఖములు మాత్రమె కావు సు
మ్మటు మోటుగాఁ బాఱునట్టివెల్ల,
వారలనీతులు వారిసుఖములట్ల
నీచంబులయి యుండు నిశ్చయముగ
నాగరికత హెచ్చ కాగనకతమునఁ
దండ్రి మొదల్కొని తనయువఱకు,
నాచారములు మార్పునందక యభివృద్ధిఁ
గనకేకరీతినె తనరుచుండుఁ
గామముననొండె మిత్రత్వగరిమనొండె
రమ్యముగఁబర్వునిశితానురాగవిశిఖ
తతులు వారలకఠినచిత్తములమీఁదఁ
దాఁకిపడు మొక్కవోయివ్యర్థంబుగాఁగ. 63

సీ. అయినఁ దీక్ష్ణతరంబులయియుండుయోగ్యతల్
 కొన్ని యన్వారిహృత్కుధరసీమ
గూటిలోఁ గూర్చుండు క్రూరగృధ్రములట్లు
 లొండెడఁ గాలూనియుండవచ్చుఁ
గాని చిత్తోన్నతి గలవారిజీవయా
 త్రలయందు విహారణంబలరఁ జేసి
దారి స్నిగ్ధంబు హృద్యముఁజేయు మృదువులౌ
 ఘననీతులన్నియుఁ గాలుకొనక
సాధుపక్షులకై వడి జాలదవ్వ
చెదరి, పక్షంబులనువిప్పి బెదరిపఱచుఁ
గరము ననుకూలమగునట్టి గగనసీమ
మించు వేడుకతో విహరించుకొఱకు. 64

క. ఇటనుండి తిరిగెదమహా
త్కటమృదువృత్తానుకూల గగనస్థలికిన్;
పటుభాసురనిజరాజ్యము
నటఁజూపెడు "ఫ్రాన్సు" దేశమదె రమ్యముగన్. 65

క. మిగులన్ సాంఘికసుఖములఁ । దగిలి ప్రమోదించుదేశతల్లజమా! పె
ల్లుగ నీలో నీవలరుట । జగమెల్లను హర్షమియ్యఁజాలును నీకున్. 66

ఉ. మెల్లగ మ్రోయ 'లోయరు' సమీపమునన్ సురపొన్ననీడలన్
జల్లనిగాలి నీటివలనన్ బరిశుద్ధతఁ గాంచి వీవఁగాఁ
బిల్లనగ్రోవి నేను శ్రుతివీడినరాగముతోడ నూఁదుచో
నల్లన నెన్నిసార్లు మును పాడరు త్రుళ్ళుచు నీదుగాయకుల్? 67

చ. పలుమఱు నప్డు నాదు వెడపాట తడంబడి మేటిరాగముల్
గలయఁగ వెక్కిరించుచును నర్తకునేర్పును గాసి చేసినన్

బలువిడి గ్రామమంతయును నాకుమహాద్భుతశక్తి మెచ్చుచున్
బెలుచ దివార్ధ మాటయును విస్మృతిచెంది యొనర్చె నృత్యమున్.

చ. వయసునుబట్టి భేదము లవంబును గల్గక—వృద్ధవారులున్
రయమున మెయి న్నిజార్భకుల నాట్యమొనర్పఁగఁ జెచ్చి రుబ్బునన్;
ప్రియమున సంగరాభినయవిద్యను బ్రౌఢిమఁ గన్నతాతయున్
జయజయ యంచు గంతులిడె షష్టివయః పటుభారమగ్నతన్. 69

ఉ. చింతలులేని ధన్యమగుజీవనముం బ్రకటించు నీక్షితుల్;
వింతగ వ్యర్థకృత్యముల వీరిప్రపంచము పోవు నిత్యమున్;
స్వాంతమునందు గౌరవము వాంఛ యొనర్చుట నెల్లవారలున్;
సంతతమానసప్రియము సల్పెడువిద్యలె మెండు వీరికిన్. 70

ఉ. పాత్రతఁబట్టి వచ్చుస్తుతిపాఠము లొండె, నవర్హనిష్ఫల
స్తోత్రములొండె, గౌరవము చొప్పడ నిచ్చుచుఁ జెల్లునిచ్చటన్;
చిత్రముగాఁ బరస్పరము చేతికిఁ జేతికి మారుచుండి, స
ర్వత్ర చరించు గౌరవము వర్తకపున్సరకై యమూల్యతన్. 71

చ. జరగు సభాళినుండి యది సైన్యనివేశకుటీర పాళికిన్;
స్థిరమతి నభ్యసింతురు స్తుతిప్రియతం గడు నెల్లవారు, న
క్షరసుఖులట్లు కన్పడుచుఁ, గన్పడు నట్లగునంత కెంతయుం
బరులను దన్పుచుం దనిసి, మన్నన నిత్తురు తాము గైకొనన్. 72

ఉ. ఈసుకుమారవిద్య ముదమెంతగ వీరికిఁ గల్గ జేసినన్
దోసము లుద్భవిల్లుటకుఁ దోరముగా నెడ మిచ్చు వీరిలో;
వేసర కన్యసంస్తుతికె ప్రీతివహించి, సదా తదర్థమే
యాసలుసల్పుచుంటఁగృశమౌచు మనోబల మంతయుం జెడున్. 73

చ. బలమణి యాత్మయిట్లు సుఖభావముఁ దాఁ దనలోనఁ గానమిన్
జెలిమిని నమ్మియుండుఁ బరచిత్తమునే స్వసుఖార్థ మిందు ని

చ్చులు; నటుగాన వ్యర్థమగు చక్కనిటక్కుల దంభమిచ్చటన్
బలువ లోసంగు తుచ్ఛమగు ప్రస్తుతికే దగఁగాంచు నెంతయు. 74

ఉ. ఇచ్చట వ్యర్థదంభము రహీన్ ముఖభంగవికారవేషమున్
గ్రచ్చుఱఁ బూని, రాగిసరిగం దనగొంగడి కంచుఁ గూర్చెదుర్
బిచ్చపుగర్వ మిచ్చటను బేర్వడ నేఁటికి నొక్కవిందుకై
వెచ్చ మొనర్చి, మోస మొదవించుకొనుం దననిత్యభుక్తికిన్. 75

క. చంచలలోకాచారము
పంచినయొక కెల్లఁబోవు స్వాంతం బెపుడున్
గొంచెంబైన గణింపదు
మించుగఁ దనయంతరాత్మ మెచ్చెడువిలునన్. 76

క. పరుగిడెడుబుద్ధియిప్పుడు
మరిభిన్నమనస్కులైన మనుజులపైకిన్;
వరవారధిగర్భమునం
దురవుగ 'హాలండు' దేశమున్నట్టియెడన్. 77

చ. విపులమహార్ణవుం డడరి పృథ్వికిఁ జేరగిలంగఁ బడ్డచోఁ
జపలతఁ బైఁబడన్ నిగుడుసాగరవీచుల నడ్డగింపఁగా
నిపుడు మహోన్నతాసదృశ కృత్రిమదుర్గము లేవఁదీయుచో
ర్పుపసను నిల్చియున్నటులె ప్రోలను దోఁచెద రద్ధరాప్రజల్. 78

ఉ. ఆపయి నల్ల నల్ల ననయంబును రత్నణకుడ్యసంచయం
బేపుగ వృద్ధినొందుచుఁ, గుయింగడుఁ బెట్టుజలంబులోనికిన్
జాఁపుచు దీర్ఘబాహులు, వెసంగొని రాజ్యమొకింత, వేలఁ దా
నోపిక నాక్రమించుకొనుచున్నటు లిప్పుడు నాకుఁ దోఁచెడున్. 79

సీ. బలిమి నిర్బంధింపఁబడినయట్టిసముద్రుఁ
డురుకుడ్యపఙ్క్తిపై నుండి నిక్కి,

మెల్లగాఁ బ్రవహించుమేలైన కాల్వలఁ
బచ్చఁగ్రొవ్విరులయుపత్యకలను,
గన్నెరుగున్నలఁ జెన్నగుగట్టుల
వడి తగ్గి చనుయానపాత్రములను,
జనసంకులంబులౌ సంతకూటంబులఁ
గృషికర్మమున నొప్పు క్షేత్రములను,
దనదు రాజ్యంబునుండి యుదారలీలఁ
గోరివిడిపింపఁబడినట్టి క్రొత్తసృష్టి
స్థలజలమయప్రపంచంబు-చెలువుమీఱ
దిగువతట్టున నగుచుండఁ దేఱిచూచు. 80

చ. అటువలె నబ్ధిభంగముల కంతట లోఁబడి దేశ మెప్పుడున్
దటుకునఁ దన్నివాసులను దద్దయుఁ బాటుపడంగఁ జేసెదున్;
పటుగతిరాజ్య మేలుఁ బ్రతిమానసమందును గర్మశీల మ
చ్చట; మఱి కర్మశీలతయు సంధిలఁజేయు ధనప్రియత్వమున్. 81

ఉ. కావున, నిందఁగానఁబడుఁ గల్మినిగల్గెడి యెల్ల మేళ్ళునున్
గేవలవిత్తవృద్ధి కలిగించెడుకీడులతోడఁ బూర్తిగన్;
భావములందు వారలతివాంఛ యొనర్చుధనంబు వారికిన్
వావిరిఁగూర్చు సౌఖ్యమును, వస్తుసమృద్ధియు, శోభయున్, గళల్.

మ. కనినన్ సూక్ష్మముగాఁగ, వారలకడం గాపట్యమున్ వంచనం
బును గానంబడు; విక్రయింపఁబడు నాభూమిన్ స్వతంత్రత్వమున్;
కనకాత్యద్భుతశక్తి ముందుపఱచున్ స్వాతంత్ర్య మెల్లన్ వడిన్;
ధనహీనుండది విక్రయించుఁ గొనునద్దానిన్ ధనాఢ్యుం డొగిన్. 83

చ. ఇదియు మనుష్యపీడకుల కిల్లును దాసుల కాటపట్టునై
పొదలుటచే, నభాగ్యులిటఁ బొల్పరునీచపుఁజావు వేఁడుచున్,

ఉ. ఇంతియకాదు సుమ్ము చెడుగెల్ల; నిసర్గజబంధముల్ చెరన్,
జింతిలి ధర్మముల్ యశము స్నేహము స్వప్రభుతల్ దొఱంగుటల్,
వింతధనవ్యవస్థల జనించినకృత్రిమ బంధజాలముల్
సంతతమున్ బలంపడి బలాత్కృతి నొందు ననిష్టసత్కృతిన్. 95

క. కావున, నస్వవిధేయత। తావీనికిమాత్ర మెపుడు దాస్యముచేయున్;
ప్రావీణ్యంబడుగంటును;। నేవారికిఁ దెలియకేస్వనిట యోగ్యతయున్.

సీ. కాలమిట్లై వడిఁ గడవంగఁ గడవంగఁ
దనమనోజ్ఞత లెల్లఁ దరలవిడిచి,
నిలుపుద రెచ్చోటఁ గులపతులు త్రముల్
దేశాభిమానాగ్ని తేజమెసఁగ,
శ్రమపడిరెచ్చోట రాజులుకీర్తికై
కవులెందువ్రాసిరి ఖ్యాతికొరకు,
నట్టిపండితులకుఁ బుట్టినయిల్లును
నాయుధపాణుల కాటపట్టు,
నైనయీదేశ మొకటనత్యాశచేత
సర్వ దుర్వాసనలకును స్థానమగును ;
పండితులు వీరభటులునుబార్థివులును
సత్కృతినిబొందకేఁకముందుచత్తురిందు. 97

చ. కొలిచెద నంచునో ఘనులఁ, గోరిన్పపాళి నుతింతు నంచునో,
తలఁపఁగ బోకుఁడేనిటు స్వతంత్రతచేనగుకీడు లెన్న చో;
తొలఁగఁదోలుఁ డిట్టిదగుతుచ్ఛపువాంఛ మదాత్మనుండి, నా
తలఁపును బాయకుండెడి యధార్థనమర్థతలార ! దవ్వగన్. 98

సీ. ఉరుశోభ నలరారు నోస్వతంత్రత్వమా !
యల్లరిమూఁకల యాగ్రహమునఁ,

ప్రూరమహీపాలకుపితాసి నొక్కట
బాధలుపడ నలవడితివీవు;
గర్వసంయుత తిరస్కారంబుచేనొండె,
జెలిమిఁ బెంచుకృపార్కచేతనొండె,
సమరీతిఁ జేటొందుకుణభంగురం బైన
యలరుఁ బోలెడుదాన వైననీవు,
సతతమును మాఱుచుండు దేశంబునందు
నీవికాసముల్ స్థిరముగా నిలుచుఁగాత!
వానిని సురక్షితముగఁ గాపాడుకొఱకె
యొకటనేను నిరోధించుచున్నవాఁడ. 99

క. ఆలోచించెడువారలె, పాలింపఁగ వలయుఁ బొటుపడువారల నం
చీలోకానుభవం బది, వాలాయముఁ దెలుపుసరిగఁ బ్రతిదేశమునన్.

చ. క్షితిని స్వతంత్రతాగరిమ చేయఁగజాలుప్రయత్నమంతయున్
హితముగ నెల్లవారలపయిన్ నసుభారముఁ బూన్చుటేకదా?
అతిఘనవృద్ధి నొక్కతెగ యందటమించి యతిక్రమించినన్,
హతమొనరించు దానిద్విగుణం బగుభారము క్రిందివారలన్. 101

గీ. మించికొందటు మాత్రమె కాంచునపుడు
దాని స్వాతంత్ర్యముంచును దలఁచువారు
సత్యమర్థించుదానికి సర్వమునకు
నుర్వి నెంతయంధులుగాఁగ నున్నవారు! 102

సీ. స్వాధికారంబును వ్యాపింపఁజేయంగ
రాజాధికారంబు హ్రాస్వపఱచి,
ప్రతిపక్షనాయకుల్ ప్రముఖులై సింహాస
నముఁ జుట్టుకొనఁగఁ బెనంగునపుడుఁ,

దాము మాత్రంబె స్వతంత్రులై యుండుచో
నొక్కపక్షమువార లొకటఁ జేరి,
యదియ స్వాతంత్ర్యతయంచును బిలువంగ
ననుమతించుటఁ గనుంగొనినయపుడు,
వేగ నాసన్నమగుచున్న పెనువిపత్తు,
గురుతరోద్రేకమును బురికొల్పినపుడు,
దక్క నాయాత్మశాంతతఁ దాల్చియుండుఁ;
దగదు పౌరికి కత్తులు దాల్చి లేవ. 103

మ. సమకూర్పుం బ్రతిధర్మదాతయు విజేచ్ఛన్ నూత్నశిక్షాస్మృతుల్;
నములున్ బీదలఁ జుట్టముల్; ధనయుతుల్ శాసింత్రు చట్టంబులన్
స్వామిహీన్ దాసులవిల్చుపొంటె శబరుల్ సంచారముల్చేయు దే
శములన్ దాసులనుండి సంపద యథేచ్ఛన్ గొల్లకొట్టంబడున్. 104

మ. భయకారుణ్య నయోగ్రకోపములు పైపైఁ బొంగి, గోప్యస్థితిన్
బయలం బెట్టుచు, నుబ్బియున్న మనసుల్ బాహాటమున్ జేయ, ని
ర్దయులౌ నీమనుష్యులన్విడిచి సర్వంజాతు దేశాభిమా
నియు భీరుండును గొంతకొంతయగుచున్ బృథ్వీపతిం జేరఁగన్. 105

చ. ధర నధికారకాంక్ష తొలుతన్ నృపభూతి నెదిర్చి, యాగతిన్
సరగున గౌరవంబు జనస్స్థలమం దెకలించి, రాజ్యమున్
జరప మనస్సుపై ద్విగుణశక్తిని గల్మికి నిచ్చినట్టియా
పరమనికృష్ణకాలమును, భ్రాత శపింపుము నీవు నావలెన్. 106

చ. కనమె నిరర్థలోహమునకై యుపయుక్తజనుల్ 'బ్రిటానియా'
జనబహుళాబ్ధితీరముల సత్పరివర్తమొనర్పఁగా బడన్ ?
అని మొనఁ గల్గుతజ్జయములన్నియు, దీపములాఱునప్డు భ
గ్నగడుమండి మ్రగ్గుగతి, గొబ్బున నాశముఁ గూర్పఁ గానమే ? 107

మ. కనమే సంపద స్వీయవైభవ మహోత్కర్షాభిరక్షామై
తనభృత్యాళికి నిండుగట్ట విజనత్వంబుం గడుంగూర్చి, యా
య్యన వెన్కం జెఱుపల్లియల్ చెదరి యుండంగన్న క్షేత్రంబులన్
జనశూన్యంబగు వంధ్యదంభమున విశ్రాంతింపఁగ౯ భ్రాంతుఁగన్! 108

క. కనమే మానవకటా యొక,
ఘనుఁడు వినోదంబుకొఱకుఁగా నిడునాజ్ఞ౯
జనసంచారము సతతముం,
గని మునుకలకలను నవ్వగ్రామముకూలన్? 109

సీ. ఆజ్ఞానువర్తియై యలరెడుపుత్రుండు
నత్యంతజీర్ణాంగుఁడై నపితయు,
వినయశాలినియౌచు వెలసెడుమాతయు
ఘనలజ్జగలయట్టి కన్యకయును,
నడవినిబ్రవహించు 'నాస్విగో' నది యొందు
స్వీయకచ్ఛములవ్యాపింపఁజేయు,
నెట 'నయగ్రా' నది ఘటియించు బధిరతఁ
బిడుగులవంటి చప్పుడులచేత,
నట్టి పశ్చిమజలధికి నవలనున్న,
దేశముల నివాసార్థమై తిరుగఁగనమె
స్వస్థలంబుల విడిచి నిర్బంధముననను,
మెలఁగుశోచనీయకుటుంబములనుమనము? 110

చ. తవిలిమనుష్యుతో మృగముతానెట రాజ్యముపాలుగోరునో,
మొత్రచునా మొట్ట 'యిండియనుఁ' డెచ్చటఁ జావ్రుఁకజేన్ శరంబు, న
య్యా విరళకాననాంతరములందు భయంకరమైన త్రోవలం
దెవఁడయినన్ సకృత్పథికుఁడిప్పుడుకూడనటం జరించుచోన్. 111

సీ. అచ్చోట నెంతయు నావర్తమయములౌ
వాత్యాలోకసమునఁ బర్వుచుండ,
దనచుట్టు నెల్లెడఁ ద్రాసకరంబులౌ
మృగముల యార్పులు నిగుడుచుండ,
దీర్ఘ చింతాక్రాంత దేశబహిష్కృతుం
డతిదుఃఖభారంబు కతన వంగి,
నిస్తులభీతిచే నిలువంగ నొల్లక
సత్యహీనుండౌటఁ జనఁగ లేక,
యెచట 'నింగ్లాండు' మహిమలు హెచ్చి వెలుఁగు
నచటికిసి దీర్ఘదృష్టుల నల్లఁ బఱపి
తొడరి నాయభిప్రాయంబు త్రోడఁ దనదు
మనసు నేకీభవింపంగఁ జుమ్ము. 112

చ. హృదయమునందె లోన వసియించెడు సౌఖ్యము బైలఁ గాంచ, నే
వెదకుటయెల్ల వ్యర్థ మగు వేసట యయ్యె బహుప్రయాసతన్;
వదలి సుఖంబు విశ్రమముఁ, బైఁ బ్రతిరాజ్యము నిచ్చ సౌఖ్యమున్
వెదకఁగ దేశదేశముల వెంబడి నేటికి సంచరించితిన్? 113

ఉ. త్రాసము లెల్ల రాజ్యముల రాజ్యము చేయుచునున్న, దుష్టమౌ
శాసనజాల మొండెఁ జెడు క్ష్మాపతు లొండెను బాధ పెట్టినన్
శాసనముల్ నృపాలురు నొసంగను మాన్పను జాలుభాగ మా
హా! సరిచూడ, నెంతయు సదా! జనచేతము లొందునంతలోన్. 114

ఉ. తెల్లముగా ధరిత్రిఁ బ్రతిదేశమునన్ మనమాత్మ నమ్ముదం
బుల్లములోనె కన్గొనుడు మొండె సృజింపుదు మొండె నెప్పుడున్;
పెల్లుగ మోహయుక్షోభముల వేదన నొందక గూఢరీతితో
మెల్లఁగఁ బాఱుచుండు బుడమిన్ గృహసౌఖ్య రసప్రవాహముల్.

ఉ. ఎత్తినగండ్రగొడ్డలియు, హింస యొనర్చు చుట్టువాలునున్,
రిత్తగు 'ల్యాకు' లోహపుఁగిరీటము, 'డామియు' నిన్నపాన్పునన్,
బొత్తిగ నెప్పుడున్ ధనవిభుత్వవిదూరులపొంతఁ బోక, జల్
సొత్తుగ వారికి న్విడుచు శుద్ధమనస్కత బుద్ధిభక్తియున్. 116

ఆ. వె. హూణకవులపోక లోకయింత తెలుపంగఁ
వెలుఁగువారికొఱకుఁ దేటగాను
'గోల్డుస్మిత్తు' ను కవిగూర్చినయట్టి యీ
పత్రిక చరిత మేను వ్రాసినాఁడ.

క. ఒకభాషలోని సరసత
నొకభాషకుఁ దెచ్చు టెంతయును దుస్సాధ్యం
బకటా! నా కది శక్యమె?
సకలకవులు నాయశక్తి క్షమియింపఁదగున్.

జా న్ గి ల్పి న్.

By

K. VEERESALINGAM

జాన్ గిల్పిన్

గీ. లండ ననియెడుపట్టణ మొండుగలదు,
దాన, గణ్యతయుఁ బ్రసిద్ధితద్దగలిగి,
యుద్ధవేళనె పనిచేయుయోధవరుఁడు,
జానుగిల్పిను వసియించు సంతతమును. 1

గీ. అతనిప్రియకాంత యొకనాఁడు పతికిననియె :—
"మనవివాహంబు నడచినదినమునుండి
యిరువదేండులు గడచియు, నింతవఱకుఁ
బండు గొక్కటియును జేసి యుండమెపుడు." 2

గీ. "మనదుపెండిలి నడచినదినము రేపు;
రెండుగుఱ్ఱాలఁ బూన్చిన బండినెక్కి,
వేగ నెడ్మొంటనున నుండుబెల్లునకును,
నందఱముఁగూడిపోవుదమందుకొఱకు. 3

గీ. "నాదుసోదరియును, దానినందనుండు,
నేను బిడ్డలుమూవురు, నెమ్మదిగను
బండిలోనుండెదము; మీరుబండివెనుక,
వారువమునెక్కితగనేగుదేరవలయు." 4

గీ. ఇంతి కాతఁడు వేగంబ యిట్టులనియె :—
"మెలఁతలం దొక్కతెనె నేను మెచ్చుకొందు
నదియుఁ బ్రాణనాయిక నిన్నె యగునుజుమ్ము:
కనుక, నట్లె కావింతము మనమురేపు" 5

గీ. "గొప్పనారబట్టల వర్తకుండ నంచు,
జగమెఱుంగునుగాదెయోమగువ! నన్ను;
ప్రాణమిత్రుఁడుమనపట్టువర్తకుండు,
తనదుగుఱ్ఱంబు, నెరువిచ్చుఁజనఁగనాకు." 6

గీ. భార్యయిట్లనె—"బాగుగఁ బలికితీవు;
ద్రాక్షసారాయి ప్రియమౌట దానికొఱకు,
రంగుగలదిగాను, గడుశుభ్రంబుగాను
నున్నమనపెంకొంబోవుద మొంచుదక్క." 7

గీ. దానికపరిమితానందమూని, యాతఁ,
డట్టిసంతోషసమయంబునందుఁగూడఁ,
బ్రియవధూమణి తామితవ్యయమునం బె,
పెద్దతివిలియుంటకు ముద్దుపెట్టుకొనియె. 8

గీ. తెల్లవారెను, బండియు నల్లవచ్చెఁ,
గాని, యెల్లరు గర్వముఁ గలదటంచుఁ
దనుఁదలఁతురంచు, గుమ్మముదరికిదానిఁ,
దీసికొనిరాకయుండంగఁ జెఱవపనిచె. 9

గీ. అందుచే, మూడుగుమ్మములంతదూర,
మునవెయాగెను శకటంబు, పోయియటకు
నొకరినొక్కరుమించఁగ నొక్కసారి,
యాఱుగురునందుఁజొచ్చిరియాత్రముగను. 10

గీ. చబుకుకదలెను; జక్రముల్ సరగఁదిరిగె;
బండిలోనివారానందభరితులయిరి;
కలగలమటంచు దిగువను శిలలు మొరసె,
నడుగుతట్టునకును వెఱ్ఱిగొండరనట్లు. 11

గీ. జానుగిల్పిను గుఱ్ఱపుసరసకరిగి,
వేలుజూలును గరమునవేగ బట్టి,
స్వారిసేయంగఁబైకెక్కె సంభ్రమమున;
కానిశీఘ్రంబదిగి యొనఁగమ్మఱంగ. 12

గీ. తనదుపయనంబుసాగింపఁదలఁచియతఁడు,
వారువపుఁబల్లమునొకింతచేరతడవ,
వెనుకవంకకు దలద్రిప్పి కనియెనపుడ,
మూావుర, సరకుఁగొనలోనఁబోవువారి. 13

గీ. కాలయాపనమగుటకుఁజాలచింత,
గదిరియును, సొమ్ముచనుటంతకన్నఁదన్నుఁ
జింతనొందించునని తనచిత్తమందు,
నెఱుఁగుఁగాపున, దిగివచ్చెనింటికతఁడు. 14

గీ. చాలసేపటిదాఁకను, సరకుఁగొనెడు,
వారిమదికిఁ గుదురదయ్యె బేర మపుడు;
ప్రాతసారాయిమఱచియెతరలిరంచు,
నరచుచునుమేడదిగివచ్చెనబలయోర్తు. 15

గీ. "అయ్యయో! యెంతమఱపయ్యె! నయిన నేమి ?
లెమ్ము నాకడకది; సాధకమ్ముచేయు
నపుడు కత్తినివేసెడు నట్టినడుము
పటకయున్నదిలే" యని పలికె నతఁడు. 16

గీ. శ్రద్ధ కలదయి యాతనిచాన, తనకుఁ,
బ్రాణపద మైనసారాయి పట్టుటకును
రాతిజాడీల రెంటి జాగ్రత్తచేసి
భద్రముగ దానివానిలోపలనుబోసె. 17

గీ. ఉండె బుడ్డిబుడ్డికి నొక్క యుంగ్రపుఁజెవి,
దానిలోనుండి తనపటకాను దూర్చి,
రెండుప్రక్కలఁ దూఁకంబు నిడియుండఁ
బ్రక్క కొక్కటి వ్రేలాడఁబడఁగఁ గట్టె. 18

గీ. అంతయును గానరాకుండ, నడుగుమొదలు,
శిరసువఱకునువలువఁగ్రై నేసికొనఁగ

నుదికివెచ్చినపోవుగంగి నొక్కదాని,
నెత్తిదానిఁ జక్కఁగ ధరియించుకొనియె. 19

గీ. అవలఁజాఱుకై నతనపూర్వహాయము నెక్కి,
తిరిగిపయనంబుసాఁగించె దిగువనున్న
రాళ్ళపై గుఱ్ఱ మధికజాగ్రత్తతోడఁ,
గడుమెలంకువ మెల్లఁగానడుచుచుండ. 20

గీ. బాగుగా నాడకట్టినపాదములకు
శీఘ్రమే మంచిమార్గంబు చిక్కఁగాన,
హెచ్చి దాఁటులువేయుచుఁ జొచ్చె హయము
రాపిడిని నాతఁడెంతయు బ్రంతనొంద. 21

గీ. అందుచే, జానటంచునునఱచెనతఁడు,
స్పష్టముగమెల్ల నదియెల్లవ్యర్థమయ్యె
పగ్గమును గళ్ళెమునుగల్గి పనికిరాక,
యల్లదాఁటులె వడిబఁరుగయ్యెఁగాన. 22

గీ. తిన్నఁగాఁ గూరుచుండలేకున్న వాఁడు,
గాన, దానిపై నడ్డముగాఁగ వంగి
రెండుచేతులతో నేకరీతిగాను,
బలముకొలఁదిని జూలును బట్టుకొనియె. 23

గీ. తొల్లి యెన్నఁడు నారీతిఁ దురగ మద్ది,
యూఁది పట్టుకోఁబడ్డదికాదుగానఁ
దనదువీపుపై నెద్దియొ క్కొనొయటంచు,
జడిసివుఱిమతియద్భుతపడుచునుండె. 24

గీ. దూరముగఁ బోయెగిల్పిను, దూరముగను
బోయెజుట్టును టోపి బోడితలగ;
నతఁడు బయలుదేఱెడియప్పు డాత్మయందు
నింతపని సంభవించునం చెరుఁగఁడయ్యె. 25

గీ. గాలివీవంగఁ జొచ్చెను, గదలఁ దొడఁగె
నంగియును పెద్దధ్వజపటమట్లు మిగుల;
కొక్కెములును గుండీలును గూడనూడి
తుదకుఁ బైనుండి యంగియుఁ దొలఁగిపోయె. 26

గీ. పయిని జెప్పినరీతిని బ్రక్క కొకటి
వ్రేలునట్టుగఁ గట్టినవింతయైన
బుడ్లు రెండును జనులెల్ల బ్రోవుగూడి
చోద్యపడిచూడఁ దగియుండె సూటిగాను. 27

గీ. కుక్క లఱచెను, వీధిలోఁ గుఱ్ఱవాండ్రు
పెద్దకేకలువై చిరి, పెద్దవారు
తమగవాక్షములనుజేరి తెగినయట్లు,
లయ్యోనంచును గట్టిగా నఱచిరొకట. 28

గీ. ఒక్కవడిఁ బోయె జాన్గిల్పినొక్కరుండ—
"బుఱ్ఱ కట్టుకొనియె! పందెమును వహించె!
లక్షసేయు!" ననుచును దత్తణంబ
మతనికీర్తి వ్యాపించెను నన్నిశల. 29

గీ. వాయువేగంబుతోఁ జేర వచ్చినపుడు,
వీధికావలివారలు వింతగాను
నిమిషమాత్రంబులోపల గమిడివెట్లు,
తెఱచిరోచూడఁజిత్రంబుమరియుఁగరము. 30

గీ. పొగలువెడలెడుతనతలమిగులఁగుంచి,
బోరగిలఁబండుకొనిక్రిందఁబోవునపుడు
మున్ను వెనుకను గట్టినబుడ్లురెండు,
నొక్కదెబ్బను బగిలెను బ్రక్కలుగను. 31

గీ. కాంచుటకు నెంతయునుజాలిగదురునట్లు,
తెరువునిండమసారాయిదిగువఁగాఱె;

మున్నకట్టఁగడుఁగొట్టియున్నకతన,
హాయముప్రక్కలఁబొగలేచెనందుచేత. 32

గీ. త్రోలునడికట్టుబిగియింపుత్రోడ, నింక
బరువు మోచునట్టులె కానఁబడియె నతఁడు,
నడుమునను వ్రేలుజాడీలమెడల, నెల్ల
వారునిప్పుడుఁ జూడంగవచ్చుఁ గాన. 33

గీ. అంతబిగిని, నెడ్మొంటనునందు నుండు,
వాషనుప్రదేశమునకును వచ్చుదాఁక,
నాతఁ డైస్లింగుటనుగుండ నాడెనిట్టి,
నాటకంబును సంతతానందమునను. 34

గీ. పథముపొడుగున రస మిరుప్రక్కలందుఁ
గలయఁ గలయంపి చల్లె నక్కడ నతండు;
అలుకుగుడ్డ నొండెను, బాతులాటయందుఁ
బాచికల నొండె, దొరలించుపగిది తోఁప. 35

గీ. అప్పు డెడ్మొంట నను గ్రామమందు నుండి,
యతనిప్రియభార్యయు వసారయందు నిలిచి
కాంచె హృదయేశ్వరునివంకఁ గన్నులార,
నట్లు స్వారిచేయుట కెంతో యబ్బపడుచు. 36

గీ. "ఆఁగు మాఁగుము; గృహ మిదె; యరుగ వలను;
భోజనపువేళ యయ్యె; మేము నలసితిమి"
యంచు నందఱు నొకపెట్ట నఱచి రపుడు—
"నేను నచ్చితి" ననియెను జాను నంత. 37

గీ. కాని, గుఱ్ఱంబు రవ్వంతయైన నచట
నిలువ నిష్టంబు పడకుండె; నేలనిలుచు
దానియజమానుఁ డామడదవ్వు నందు
వేరనెడిచోఁ గలిగియుండ వేఱెయిల్లు. 38

గీ. బలముగలయట్టినెఱవింటివానిచేత
విడువఁబడినట్టిబాణంబువిధముగాఁగఁ
బఱచె నశ్వంబు, దానిపైఁ బఱచెనతఁడు—
కథయు సగమయ్యె నాకు నిక్కడకుఁ జూడ. 39

గీ. తనసుమిత్రుఁ డొప్పట్టువర్తకనియింటి
వెలుపలఁదుదకుఁదురగంబునిలుచుదాఁక
దవ్వుగాఁబోయె గిల్పిను, తనకొకింత
యిష్టమేనియు లేకుండ సింతలోన. 40

గీ. తనకుఁబొరుగువాఁ డావేషమునను వచ్చు
టద్భుతంపడి చూచి, పొగాకుగొట్టు
మచటఁ బడవైచి, గుమ్మంబునండ కరిగి
తొలుతనీరీతి నాతనిఁ బలుకరించె 41

గీ. "వార్తలేమిటి? యేమిటి? వడిగఁజెప్పు;
చెప్పు నీవర్తమానంబు శీఘ్రముగను
వట్టితలతోడ నేటికి వచ్చితీవు?
కదలి యిచటకు రానేల మొదల నీవు?" 42

గీ. అవసరోచిత మైనట్టిహాస్యమందు
మిగులఁ బ్రియుఁ డౌటఁ దననేర్పు మెఱసి యతఁడు
ముఖవికాసంబు నటియించి, మురువుదోఁపఁ
బట్టువర్తకుతోడుతఁ బలికె నిట్లు. 43

గీ. "వారువం బిటు రాఁగోర, వచ్చితేను;
చక్కఁగా జ్యోతిషము చెప్పఁజాలితేని
నాకృతకశిఖ కుళ్ళాయినన్నుఁజేరు;
తెన్నునడుమను నవిపడియున్నవిపుడు" 44

గీ. ఆత్మసఖుఁడు కుతూహలాయత్తుఁ డగుచు
నుంట కెంతయు నలరారి, యొక్కమాట

మైన మాఱుగాఁ బల్కక, యపుడ తనదు
భవనమును జొచ్చి యాఁపట్టువ ర్తకుండు. 45

గీ. కల్ల జుట్టు టోపియుఁ గొంచునల్ల వచ్చె
మందిరమునుండి ; రెండునునందముగ నె
యుండె—జుట్టది వ్రేలాడుచుండె వెనుక
కరముఁగుళ్ళాయి చెడ్డది కాకయుండె. 46

గీ. వానిరెంటిని బై కెత్తి పట్టిచూపి
తనచమత్కారమును దోఁప ననియెనిట్లు—
'కనఁగ నాతల నీతలకంటె రెట్టి
గాన సరిపెట్టుకొనవలె వీని నీవు.' 47

గీ. నీకు నెమ్మోమునందును నెలవుకొన్న
దుమ్ము నించుక దయచేసితుడువనిమ్ము ;
నిండ నీ వాఁకలిని గొనియుండవచ్చు ;
నిప్పుడిటనిల్చిభుజియించియేగుమవల.' 48

గీ. అందుమీఁదను జానిట్లు లనియె—"నేఁడు
నావివాహదినము ; వేరునందు నేను,
భార్య యెడ్మాంటనున, పింకుఁ బరఁగఁగొన్న
లోక మెల్లను మముఁజూచిలోన నగరె ?" 49

గీ. వాని నాలించి తనతేజివంక మరలి
యనియె—'నే నిష్ట గుడువంగఁ జనఁగవలయు ;
నీవు నీయిష్టమునుబట్టి యిటకు వచ్చి
తట్ల నాయిష్టమునుబట్టి యరుగు మరల." 50

గీ. అహహ ! దురదృష్టవాక్యంబు ! వ్యర్థదంభ !
మంచునకుఁదోడనే తగినట్టులయ్యె—
నంచు ముచ్చటించుచునుండ నఱచెనొక్క
ఖరము సంగీతసరణిని గట్టిగాను. 51

గీ. అందుపై సింహగర్జనం బాలకించి
నట్టులికిలించుచును లేచి, యడరి పట్టఁ
బగ్గములు లేక, యొక్కటఁ బరుగువాఱెఁ
దొంటికై వడినేయల్ల తురగ మపుడు. 52

గీ. దూరముగఁ బోయెగిల్పిను, దూరముగను
బోయెమూయజుట్టుఁ బెనుకుళ్ళాయిమిగుల;
త్రొంటికంటెను నీసారి నొలఁగె వేగ
నవియు, మిక్కిలి పెద్దవియాటకతన. 53

గీ. ఊరువాఁటి పయికిఁ జాలదూరముగను
దనను పెనిమి పఱగడఁ జనఁగఁ జూచి
నప్పు డాతని భార్యయు నాత్రముగను
బంగరువరాను నొకదానిఁ బైకిఁ దీసి. 54

గీ. బెల్లునకుఁ దమ్ముఁ గొనివచ్చి విడిచినట్టి
బండికుఱ్ఱనిఁ గన్గొని పలికె నిట్లు—
'సుఖముగా నాదునాథునిసొంపు చెడక
నిలిపి తెచ్చితేనియు నది నీదిసుమ్ము. 55

గీ. వాఁడును దురంగమును నెక్కి వడి వెనుకకుఁ
గ్రమ్మఱఁగవచ్చు జానును గలిసికొంచుఁ
గళ్ళెమును బట్టుకొంటచేఁ గడలకుండ
నిలుప యత్నించె దానిని నిమిషమునను. 56

గీ. సంతసంబున నాలాగె సలుపుఁగాని
యైన, ననుకొన్నయట్టు చేయంగలేక,
భీతవాహమును మఱింత బెదరఁగొట్టి
మఱియు వేగంబుగా దానిఁ బఱవఁ జేసె. 57

గీ. దవ్వుగను నేగగిల్పిను, దవ్వుగాను
జాంఘికుఁడు నేగె వెన్నంటి జానుతోడ ;

బండికుట్టనిగుఱ్ఱంబు బండియొక్క-
చక్రములబాధపోకకు సంతసించె. 58

గీ. పథికు లార్తురు, త్రోవలోఁ బరుగువాఁడు
జాను, నాతనివెనుకను సత్వరముగఁ
దఱుముకొని పోవుకుట్టని, దవులఁ గాంచి
దొంగయని యెంచి యార్చి రందఱును నిట్లు— 59

గీ. 'తస్కరుఁడ ! యాఁగు మాఁగుము దారిదొంగ !'
యొక్కరుఁడు నందు నూరక యుండ రైరి
దారిపట్టుక పోయెడువార లెల్లఁ
దప్పకుండఁగఁ జేరి రాతఁడుముటందు. 60

గీ. పట్టఁ గొనువారు 'మునుపటివలె నెజాను
పందియము వాఁడుచున్నట్టు లెందమందుఁ
దలచుటను, వీధి కడ్డగుతలుపు లపుడ
తీయఁబడియెను జనుటకుఁ దెఱపిగాఁగ. 61

గీ. అట్లుచేని యీపందెము నతఁడె గెల్చెఁ
దానెముందుగఁబురిచొచ్చెఁగాననిపుడు
ఎందునాగఁడయ్యెను బూర్వమెక్కినట్టి
తిన్నచెంతనె క్రమ్మఱదిగినదాఁక. 62

గీ. నృపుఁడ ! చిరజీవివిగఁగమ్ము నీవు ; జాన !
నీవునశ్లోకమ్మంచు వర్ణింతమిపుడు ;
వెండియును నాతఁడిటుస్వారివెడలునపుడు
కనుటకునునేనునచటకుఁ జనుదుగాక ! 63

గీ. కౌప రనియెడియింగ్లీషుకవివరుండు
హాస్యకృతిగాఁగమును చేసినట్టిదీనిఁ
దేటగీతులతోడను దెనుఁగునందుఁ
గందుకూరి వీరేశలింగము రచించె. 64

నీతిదీపిక.

By

K. VEERESALINGAM

నీతిదీపిక.

దేవుఁడు.

ఆ. శ్రీలొసంగ నాదుచిత్తంబులోపల
భక్తితోడనిలిపి ప్రస్తుతింతు,
నిఖిలలోకవంద్యు నిత్యునిఁ బరమేశు
నాశ్రితజనశరణ్యు నగ్రగణ్యు. 1

ఆ. తెల్లవారలేచి దినమెల్ల గావించు
పనులలోనఁ గానిపనులు కొన్ని
కలుగుఁ గాన, వానిఁగరుణతోసైరింప
దేవుఁగొలువవలయుదినమునందు. 2

తే. పనులఁజాలించి, నిద్రింపఁజనెడునపుడు
మనసులోనీశ్వరుని వేఁడుకొనఁగవలయు,
నొడలెఱుంగకనిదిరించుచున్నయపుడు
మనకునొకకీడురాకుండమనుచుకొఱకు. 3

తే. మనకుమేలైనయపుడెల్ల, మఱచిపోక
దైవమును జాలభక్తితోఁదలఁపవలయు;
నతనిదయచేతనేకదా యట్టిశుభము
లొదవుమనకని గట్టిగా మదినెఱింగి. 4

తే. కీడుమూఁడినవాఁడును వేఁడుకొనుము
నీవు, భగవంతుదృఢముగా భావమందు
నట్టియాపద నడఁగింప, నతఁడెతక్క-
మఱియొకండుసమర్థుఁడుమహిని లేఁడు.

తనవారు.

తే. తొలుతనెన్నొవ్రతములుసలిపి, గర్భ
మందు నవమాసములుమోసి, యవలఁగాంచి

పెంచి, పెద్దవానిగఁ జేసి మంచిసట్టి
తల్లి ఋణమింపుకయుఁ దీర్పఁదరమె మనకు? 6

తే. విద్యయును బుద్ధి చెప్పించి, వెలయఁజేసి
కాయ మొక్కింతనొచ్చినఁ గలఁతపడుచుఁ
దగుచికిత్సలఁ జేయించి, తెగులుమాన్పి
మనల నింతవారిగఁ జేసె జనకుఁ డరసి. 7

తే. ఒక్కగర్భవాసంబున నుద్భవించి,
యొక్కతల్లి పాలఁ బెరిగి, యొక్కశయ్యఁ
బండుకొని యుండి, పయిఁ బ్రక్కఁ బడుచు నుండు
సోదరులు పరస్పరమైత్రి నుండవలయు. 8

తే. చేయవలెఁ దల్లి దండ్రులు చెప్పుపనిని
మాఱువల్కక పుత్రుండు, మనినదనుకఁ
జుట్టములనెల్ల బ్రేమతోఁ జూడవలయుఁ
జేతనైనంతసాయంబుఁ జేయు చెపుడు. 9

మం చి బా లుఁ డు.

ఆ. ప్రొద్దుపొడువకుండ నిద్దుర మేల్కని
సమయకృత్యములను జక్కఁబెట్టి
పుస్తకములఁ గొనుచుఁ బొరుగుపిల్లలఁగూడి,
బడికిఁబోవు మంచిబాలకుండు. 10

తే. భోజనముచేయునప్పుడు బుద్ధిగలిగి
లేనివస్తువు లైనమ్మని లేనిపోని
యాగడముచేసి యలఁచక, వేగముగను
గలకొలందినిభుజియించి కదలిపోవు. 11

తే. తానుబడియందుజదివినదానినెపుడు
మఱచిపోవక, వల్లించుమరలమరలఁ

బుస్తకంబులఁ జింపక, పొదుపుగాను
వాడుకొనుచుండుఁదనతోడివారు మెచ్చ. 12

తే. తనకుదీక్షిక యైనట్టి తఱిని దినము,
సెలవులిచ్చినదినములఁ జింతనంబు
సేయుచును, నాటపాటల చేతఁ బోక
కరము ప్రాఁత పాఠంబులఁగట్టిచేయు. 13

తే. చెడ్డబిడ్డలతోఁ జెల్మి. జేయఁ బోఁడు;
తల్లిదండ్రులమాటల దాఁటకుండు
గురుని దైవంబుగా నెంచి కొలువుసేయుఁ;
జూడమనసైన, నల్లరిజూడఁ; జనఁడు 14

విద్య.

ఆ. విద్యవలన మిగుల వినయంబు గలుగును ;
విద్యచేతఁ దెలివి విస్తరిల్లు ;
విద్యచేతఁగరము వెలయును యోగ్యత;
విద్య లేనివాఁడు వింతపశువు. 15

ఆ. ధనముతఱిఁగిపోవు దానంబుచేసిన,
విద్య దానమునను వృద్ధినొందు;
విత్తమరసిచూడ విద్యాధనముతోడ
నీడ నంగఁ దగునె యించుకైన ? 16

ఆ. చదువు వేళ నీకు సందేహమేదేని
తోఁచెనేని, మదినిదాఁచుకొనక,
గురునియొద్దకరిగి, గొబ్బుననడుగుము;
సిగ్గుపడియె దేని, చెడుదువీవ. 17

ఆ. మురుగులుంగరములు ముత్యంపుసరులును
బురుషుని గయిసేయు భూషణములె?

యరనిమేషమునకు నన్నియునశియించు;
విద్యయొకటె యెపుడువిడనితోడవు. 18

తే. రాజుతనదేశముననెగౌరవముగాంచుఁ;
బండితుఁడో, యెల్లయెడగౌరవమ్ముఁబడయుఁ;
జంతువునకు రాజ్యమైనను జాలదనఁగ,
విద్యతోసాటి మఱియేదివిశ్వమునను? 19

అ డఁ కు వ.

ఆ. ఎంతకలిమిగలుగు, నంతయడంకువఁ
గలిగియుండవలయు, గర్వపడక;
యన్నిగుణములుండి, యడఁకువ లేకున్న
నిష్ఫలంబులవియు నిశ్చయముగ. 20

తే. చదువునకుఁదోడువినయంబు గుదిరియుంట
పసిఁడికినిఁ దావియబ్బిన భాతియగును
విద్యగలిగియు నడఁకువ వెలయకుంట
యమరతరువునుగచ్చచెట్టుగ మార్చుట. 21

ఆ. అడఁగిమడఁగియుండు నాతనిగుణములు,
కొలఁదివైన, మిగుల గొప్పవగును;
విఱ్ఱవీఁగుచుండువీఁడిగుణములు,
గొప్పవైన, మిగులఁగొలఁదివగును. 22

తే. క్రిందుమీఁదును గానక కెరలిపడెడు
నరునిసుగుణములెయవగుణంబులగును;
జెప్పనేటికి? వానికిఁ జెడుగుణములె
కలిగియున్న, నిఁకెట్టుగాఁ దలఁపఁబడునో. 23

గ ర్వ ము

తే. కలిమి భువిలోన నీకెంతకలిగియున్న,
గర్వపడకుము నేనెకా ఘనుఁడననుచు

నెంతసిరియుండు, నంతకు నేనుమదుఁగు
లడఁగియుండు; నీకయ్య శ్రేయస్కరంబు. 24

తే. తన్నుఁదాగొప్పవానిఁగ, దలచునట్టి
కాని, చెప్పుకొనెడునట్టికాని, నరుని
బరిహాసింతురు, చాటునఁబ్రజలుమిగులఁ;
గనుక, నాత్మప్రశంసయెయనుచితంబు. 25

తే. మనకు లేనివిద్యయు గొప్పతనము, మనకు
గలదటంచునటించినఁ గల్ల తెలిసి
ప్రజలుమనలనవ్వుదురుచప్పట్లుగొట్టి
యవిలవము లేనినరుకంటెనలుసు చేసి. 26

తృప్తి.

తే. తనకుఁగలమేలుతోడనె తనివిపొంద,
మోదమొదవును; మఱిచాలలేదటంచు
మనసులోపలచింతతో వనరుచున్న,
సౌఖ్యమెడఁబాయు, నిచ్చలుశ్రమముగకురు. 27

తే. సౌఖ్యమబ్బెడునంచు, దేశమ్ములెల్లఁ
దిరుగఁబనిలేదు; మదిలోనఁదృప్తియొకటి
కలిగెనేనియు, నింటనె కలుగుసుఖము;
తుష్టిలేదేని, సౌఖ్యంబు దొరకదెందు. 28

తే. ఇంతచదివితిఁజాలదె? యింకనేల?
యనుచుఁదనకున్నవిద్యతోమనుజఁడెప్పుడుఁ
దృప్తినొందుచునుండుట, తెలివిలేమి;
బ్రతికినన్నాళ్ళు, విద్యను బడయవలయు. 29

ధైర్యము.

తే. ఆపదలువచ్చినపుడధైర్యంబువడిన,
నంతకంతకు మఱిచింత యతిశయిల్లుఁ;

నొంచెమైనను దానిచేఁ గూడిరాదు;
కాన, నట్టిచో ధైర్యంబె పూనవలయు. 30

తే. ఎంతజాగ్రత్తతోనున్న, నెన్నఁడేని
నొక్కసమయంబున విపత్తులొదవకుండ
వట్టిపట్టులఁ, గీడు పోఁగొట్టుకొనెడు
వెరవురోయంగఁజనుఁగాని, వెఱవఁదగదు. 31

స త్య ము.

తే. తండ్రిదండించు, గృహమునఁదల్లితిట్టు
గురుఁడు పాఠశాలకుఁబోవఁగోపపడును,
తోడిబాలురుదూషింత్రు తులువయనుచుఁ,
గానఁగూడదు బొంకుండుకల్లలాడ. 32

ఆ. పాఠశాలలందు బాలురుకొందఱు
తప్పుచేసి, దానిఁ గప్పిపుచ్చ
బొంకుచుందురదియుఁ బూర్వపుదానితోఁ
గలియ, రెండుకావె కానిపనులు? 33

ఆ. ఎప్పుడైనఁగల్ల నించుక పలికిన,
నమ్మరెన్నఁడితరనరులు వానిఁ;
దఱుచునీతిపూలి, దబ్బఱలాడెడు
చెడుగుమాటవేఱ చెప్పనేల? 34

ఆ. ప్రాణహానియైన, బంధుహానియునైన,
విత్తహానియైన, వినుముకడకు
మానహానియైన మఱియేమియైనను,
బొంకకుండువాఁడె పుణ్యతముఁడు. 35

జీ వ హిం స.

ఆ. చీమ మొదలుగలుగు చిన్న జంతువులకు
హింసచేయుచుందురుహీనమతులు;

తమ్ముమించువారు తమకట్లుచేసిన,
నెట్టులుండునొక్కొ యెఱుఁగలేరు. 36

ఆ. అల్పజంతువులకు హానిఁజేయుచునున్న;
నంతకంతకదియె స్వాంతమునకు
బట్టువడుచుఁబిదపఁ జెట్టులనరులకుఁ
జేయుబుద్ధిపుట్టఁ జేటుమూఁడు. 37

ఆ. దోమ మొదలు పెద్దసామజంబువఱకుఁ
గలుగుజంతువులకకారణంబ,
బాధసేయకుండవలయును సతతంబు;
హింసకూడదనెడియెఱుకగలిగి. 38

ఆ. ప్రాణికోటియెడలఁ మాయనిదయగల్గు
వారియుందు, దైవమారయంగఁ
గరమనుగ్రహంబు గలిగియుండునుఁ గాన,
హింససేయఁగూడ దించుకైన. 39

సర్వ జన సమాదరము.

ఆ. గొప్పవారలైనఁ, గొంచెపువారైన
నన్నదమ్ములగుచుఁ దరసిచూడ
దైవమొకనివలనఁ దారందఱునుగల్గి
యొక్కపుడమియందెయుండుకతన. 40

ఆ. కాన, భేదబుద్ధి గల్పించుకొనిత్రుళ్ళి
పడక, యెపుడు లేనివారిఁ గన్న
నాదరింప వలయు సోదరభావంబు
తోడఁ, జేతనైనతోడుసూపి. 41

తే. అవనిలోపల, నధికార మబ్బెనేని
క్రిందివారల నెప్పుఁడుఁగినియఁదగదు ;

దానిచేఁ, దనదౌష్ట్యంబె కాననగును;
గాని, వచ్చులాభము లేశమైన లేదు. 42

తే. కొలువుకుదిరినవానిని, గార్మికుండు
గనుచునుండినఁజేసెడిపనిని వాఁడు
తనమనఃపూర్తితోఁజేయు ; దాన, పనియు
మేలుగానుండు గసరెసువేళకన్న. 43

ఆ. ప్రేమఁజూడఁబడినభృత్యుండు, సత్యంబు
స్వామిభక్తిగలిగి, పలుకుఁబనులు
ప్రభువుమీఁదిప్రేమఁ, బ్రాణంబులనునిచ్చు
సరకుగొనక, కొన్నిసమయములను. 44

పా టు ప డు ట.

ఆ. ధరణిని సకలంబు దైవంబుసృజియించి,
పాటుపడెడువాని పాలుచేసెఁ ;
బాటు పడినచోట, ఫలియించునన్నియుఁ
బాటువడకయున్న, ఫలముగలదె ? 45

ఆ. తగినపాటుదేహదార్ఢ్యంబు వెలయించుఁ ;
దగినపాటు మేనితెగులు మాన్చుఁ ;
దగినపాటు కలిమిఁ దప్పక కలిగించుఁ ;
బాటుపడుటతోడసాటిగలదె ? 46

ఆ. పాటులేక దేహపాటవం బడఁగును ;
పాటులేకసౌఖ్యపదవి తగ్గుఁ ;
బాటులేకయొడల బహురోగములుచేరుఁ
బాటులేనిసౌఖ్య పాటులేదు. 47

ఆ. ఇల్లుజరిగియుండ, నింతటిసిరు లుండ
భృత్యులింతమంది పెరసియుండ

నేనుబనులఁజేయ నేల ? యనకొకింత
కాయకష్టమెప్పుడుఁజేయవలయు. 48

ఆ. కష్టపడుట మంచికార్యంబటంచును
గానిపనులయందుఁ గష్టపడకు ;
హానికరము కరమునతికాయకష్టంబుఁ
బుడమిలవముఁగష్టపడమిఁబోలె. 49

శ రీ రా రో గ్య ము.

తే. అన్నిటికి ముఖ్య మాత్మదేహంబునందుఁ
గొఱఁతరాకుండఁగా పాడుకొనుచునుంట ;
తాను దిన్నఁగాఁదిరిగెడుతఱినిగాదె
సర్వధర్మములును జేయశక్తుఁడగుట. 50

తే. మానవుండు దేహారోగ్యమూనుకొఱకుఁ
బ్రతిదినంబు నెనిమిదైనఁ, బదియునైన
గంటలవఱకు, మేనికిఁగాని, మదికిఁ
గానితగినంతపనిగల్గి క్రాలవలయు. 51

తే. ప్రాలుమాలక, స్నానంబుఁబ్రత్యహంబుఁ
జేయుచును, మేనిమురికెల్లఁబాయునట్లు
కాయమంతయు శుభ్రముగాఁగఁదోము
కొనఁగవలయు, నారోగ్యంబుగోరువారు. 52

తే. అట్లుపనిఁజేయుపిమ్మట, ననుదినంబు
కొంతసేపైన, నుత్సాహ మింతగలుగు
వేడుకలఁబ్రొద్దుపుచ్చుచు, వెనుక, రాత్రి
యేడెనిమిదిగంటలునిద్రఁగూడవలయు. 53

తే. ప్రతిదినంబును, దాఁ జల్లపాటువేళ,
బయలఁ దప్పకయొకగంటవఱకునైనఁ

దిరుగవలయును, దేహంబుదృఢతగాంచి
యెపుడుఁదరుగంగసత్వంబునిచ్చుకొరకు. 54

ఆ. కల్మషోదకంబు గలిగించువ్యాధిని;
నిర్మలోదకంబు నిలుపుదానిఁ,
దెలిసివడియఁగట్టుజలమె గ్రోలఁగఁదగు,
సౌఖ్యమందఁదలఁచు జనుఁడువినుఁడు. 55

తే. మితముతప్పిభుజించుట మేరగాదు;
మిగులఁగుడిచిన, నొడలికిఁదెగులుగలుగుఁ
దనకడుపు నిండిననుబంచదారనైన,
విషముభంగినిదలపోసి, విడువవలయు. 56

ఆ. రేయిపగలు మంచివాయువు వచ్చెడు
మార్గములనుగలిగి, మందిరంబు,
పజ్జఁదెమ్మలేక, పరిశుభ్రమైయుండ
వలయునిత్యమును నివాసమునకు. 57

స్వతంత్ర జీవనము

తే. అన్నవస్త్రాదులకు నైన, నధికమైన
భోగభాగ్యంబులకునైన భూమిమీఁద
నొరులనేనమ్ముకొనియెప్డునుండరాదు;
తనదుచేతుల నమ్మంగఁజనునుగాని. 58

తే. పెద్దలార్జించి, లోపలఁబెట్టిచన్న
ధనము ధాన్యంబుఁజోరులు తటిమెటింగి,
తస్కరించినఁ, బోవునుదాఁచుకొన్న;
నవలవ్యర్థుఁడగతియేమియగునొకనుడు. 59

తే. పూర్వులుగడించిచనుమాన్యములు నుమడులు,
పండకుండును; రాజులుపన్నుచాలఁ

గట్టుదురువానిమీఁద; దాకట్టువడున;
నప్పుడురికుని బ్రతుకేమియగునొ చెప్పుఁడు. 60

తే. తాతముత్తాత లెంతెంత ధనముకూడఁ
బెట్టి, పెట్టెలు నిండంగఁ బెట్టియున్నఁ
గష్టపడి తాము న్యాయమార్గమునఁ బడయు
స్వార్జితంబొక గవ్వతోసమముగాదు. 61

తే. కాన, మానవుఁ డెప్పుడు గష్టపడుచు,
వలయు విద్యల గళలను, బాల్యముననె
చక్కఁగా నేర్చియితరులసాయమాస
పడక, తనయెంతజీవింపఁగడఁగవలయు. 62

ధ న ము

తే. న్యాయమార్గంబు తప్పక యర్థమెపుడు
మనుజుఁడార్జించుచుండంగఁ జనును; దానఁ
బాత్రులకు దాన మొసరింపవలయుఁ గొంత,
యనుభవింపంగవలయుఁ దాననవరతము. 63

తే. తానుజేసినధర్మంబె తన్నుఁగాచు
ననుట లెస్సగా హృదయంబునం దెఱింగి,
త్యాగమొనరింపవలయుఁ; దానేగుతఱిని
తనది చిల్లిగవ్వయు వెంటఁజనదుగాన. 64

ఆ. దానమియ్యలేక, తానునుదినలేక,
ధనము భూమిలోన దాఁచిపెట్టి,
చెడుగులుబ్ధు, దానిఁ గడకుదొంగలపాలొ
నేలపాలొ, చేయునిజముగాను. 65

తే. ఆయమునకన్న నెన్నఁడునధికమైన
వ్యయముచేయంగఁగూడదు; యాచకునకు

దనకుఁగలదానిలో నెయ్యాఁదగునుగాని,
దాతనఁ, యప్పుఁగొనియియ్యఁదగవుగాదు. 66

తే. ఇంటివారలువృద్ధులు గ్రుడ్డివారు
లోనుగాఁబాటుపడశక్తి లేనివారి
కియ్యవలెఁగాని, యితరులకిచ్చి దాన
మహిని వెలయింపరాదుసోమరితనంబు. 67

తే. మనముగడియించుదానిలో, మఱచిపోక
కొలువచేయంగఁదగుఁగొంత నేర్పుమెరసి
వార్ధకంబున, రోగముల్ వచ్చునపుడు,
గడనఁజేసెడుసామర్థ్యముడుగుఁగాన. 68

ము ఖ స్తు తి

తే. ఇంద్రుఁడవునీవుచంద్రుఁడువీవటంచు;
దాపుననుజేరియొనరించు స్తవమునకును
కాయముప్పొంగివిశ్వంబుఁగానలేక,
చేతిసొమ్మెల్లఁబోవిడి చెదవునుమ్మ? 69

ఆ. సరసఁ జేరి, నిన్ను సంస్తవమొనరించు
వారలెల్ల సఖులుగారునీకుఁ;
గష్టకాలమందుఁ గాచువాఁడొక్కఁడె,
నిక్కమైనసఖుఁడు నీకుఁదలఁప. 70

తే. ధనముగలిగినయన్నాళ్ళు, దానిలాగ
వెంటఁదిరుగుచునుందురు, విహితులట్లు;
ధనముపోయినమఱునాఁడు దలఁపవారు
తొంగిచూడరునీయిల్లుదూరముననుం. 71

పనిఁబనుచుట

ఆ. ఆజ్ఞ చేసినట్టు లన్యులఁ బనిచినఁ,
జెప్పుపనిని వారు చేయకుంద్రు;
చేసిరేని, దానిఁ జెడఁగొట్టుదురు చాల,
హృదయమందసూయ పొదలుఁగనుక. 72

ఆ. పరులకేఁచుకట్టు పనిచేయఁ బనిచినఁ
జెప్పఁదడవ దానిఁ జేయుచుంద్రు;
చేయుపనియుఁ జాల శ్రేష్ఠంబుగా నుండు,
మనసు కుదిరి చేయు మహిమకతన. 73

తే. చెలిమియైనఁ జేఁదు మేపింపఁ జెల్లుఁగాని,
బలిమియైనఁ బాలు ద్రావింపఁ బాటుగాదు
కాన, మంచితనమున నే కార్యమెప్పుడుఁ
దీర్పవలెఁ; గానిపనిగాదు తీవ్రపడిన. 74

చౌర్యము

ఆ. ముచ్చిలఁగ, రాజు మున్ముందు దండించు,
దండుగ గొనుఁ దొంటిధనముఁ గూడ
నిరుగుపొరుగువార లెప్పుడు నిందింత్రు;
పరమునందుఁ జాల బాధతొడరు. 75

తే. ఎవ్వరును జూడరని మన మెన్నుకొన్నఁ
బాపమది యెప్పుడైనను బయలఁబడును;
గాని, దొంగతనంబు దాఁగదు నిజంబు;
దీని నెంతయుఁ దెల్లగాఁ దెలియవలయు. 76

ఆ. ఎవరుఁ జూడకున్న, నీశ్వరుఁడైనను
మనము సేయు కానిపనులఁ గనఁడె?

కాన, దొంగతనముఁ గావింపనెందైన
శిక్షతప్పకుంట సిద్ధమరయ. 77

ఆ. ఒరులమాయచేసి సిరిఁగాంతు ననుకొంట
వెఱ్ఱితనముగాని వేఱుగాదు;
దాన, ముప్పుతనకె తప్పకఘటిల్లుఁ;
బరులఁజెఱచువాఁడు బాగుపడునె? 78

పరోపకారము.

తే. కడుపెకైలాసమనియెంచి గాసిపడక
శ్రమమునకునైననోర్చి, శక్తికొలఁదిఁ
బరులకుపకారమొనరింపఁబాటుపడుదు
రాఁకలియుడప్పిపాటింపకలఘుమతులు 79

వివిధధర్మములు.

తే. భూమిమీఁదను మనమిట్లు పుట్టుటెల్ల
భోజనంబునకేయని, మూఢమతులు
తిండియేలోకమనియుందు రొండుచింతఁ
దక్క, ధర్మమునందైనఁ దలఁపులేక. 80

ఆ. మంచివాఁడుపుడమి మాటాడుమెల్లగాఁ
బలువయెపుడుగొంతుపగులనఱచు;
ముఱికికాల్వలెపుడు మ్రోగినలాగున
నదులుసేయుచున్న రొదలనెందు? 81

తే. భాగ్యహీనులనైన, సేవకులనైనఁ
బరుషవాక్యంబులాడుటపాడిగాదు;
దానఁ, బెట్టినపెట్టెల్లఁ గానఁజేరు;
వదనఁ జేసినమేలును బదటఁగలియు. 82

తే. ఎక్కటివారిని మర్యాద నెలమిఁజేసి,
తానుమర్యాదబడయంగఁదగుననరుఁడు;
వారి నటుతాను గౌరవ పఱుపకున్నఁ
దనకు గౌరవమబ్బఁదు ; తథ్యమిదియె 83

ఆ. మంచికార్యమునకు, మానక యెప్పుడు
యత్నమాచరించు టర్హమగును ;
మొదలఁగాకయున్న, బెదరకమరిచేయ
వలయుఁ; గానివదుమవదలఁదగదు. 84

ఆ. చెడ్డకార్యమునకుఁ జేరరాదెప్పుడు ;
చేరేనేసిమేటిచేటు వచ్చు ;
హీనకృత్యమందు నెఱుఁగకచొచ్చినఁ
దెలిసినపుడెవిడిచి తొలఁగవలయు. 85

ఆ. అల్పబుద్ధులెప్పు డన్యులతప్పుల
వెదకుచుందు ; రల్పవిషయములను
గొప్పగాఁగ నెంచి, కోపంబువహియింతు ;
రలుకవిడువకుందు రనవరతము. 86

ఆ. అలఘుబుద్ధులెపుడు నన్యులగుణముల
నభినుతింతురెఱిఁగి ; యవగుణములఁ
దడవకుందు ; రలుకఁదడవుగఁబూనరు ;
సైరణను వహింత్రుసంతతమును. 87

ఆ. తనకుఁజేయుమేలు మనమునఁగుక్కయు
నెఱిఁగిసతముస్వామియిల్లుగాచు ;
మేలుమఱచునేని, మేదినిమనుజుండు
కుక్కకన్నఁగొంతతక్కువరయ. 88

తే. తప్పుచేసితి వేనియు, నొప్పుకొనుము ;
గురునిముంగలఁగల్పించుకొనుచువచ్చి
మాయమాటలఁజెప్పుట మానుకొమ్ము ;
దానసోజ్జలుసీయెడదయఁదలంచు. 89

ఆ. పిలచియొకరు మనయభిప్రాయ మడిగినఁ
బక్షపాతబుద్ధిఁబొఱదోలి
మనసునందుఁగలదె, మాటుపెట్టక తెల్ప
వలయు, నొకనికెగ్గు గలుగుచున్న. 90

ఆ. సూక్ష్మమంచు నెంచి చులుకసేయఁగ రాదు ;
సూక్ష్మములె, వినుండు, స్థూలమగును
జలకణములు గలిసి, జలరాసి కాలేదె ?
చిన్నవానినేల చేయివిడువ ? 91

ఆ. సుహీనినాటు నెలలు సహవాస మొనరింప
వారువీరలగుదు రారయంగఁ ;
గాన, జనుఁడుమంచిమానిసితోడనె
చెలిమినెల్లతఱిని జేయవలయు. 92

తే. మున్నె, వాగ్దాన మొనరింపకున్నయపుడె
పదిగఁదలపోసిమఱిచేయవలయుఁజుమ్ము
చేసి చెల్లింప లేకుంటసిగ్గుపాటు
చేయఁ గలిగియుఁ జేయమి హేయమరయ 93

తే. తిన్నగా మాటలాడంగఁ దెలియనట్టి
వాఁడెవండైన, నినుదప్పఁబలికెనేనిఁ
దప్పుగాఁ బట్టుకొనుచును, దావి నీవు
పట్టికల్లార్చి, కోపంబుపడకు మెప్పుడు. 94

ఆ. ఒక్కకాలమందు నొక్కపనినె చేసి
యయ్యదికడముట్టనె నవెనుక

మాఱుపనికిఁ దాను మరలంగఁదగుఁ గాని
పెక్కుపనులకొకట్టి నిక్కరాదు. 95

ఆ. పెద్దవారలైనఁ బిన్నవారైనను
జెప్పునట్టిపలుకుఁ జెవిని జొనిపి,
యుక్తియుక్తమైన, నొయ్యన గ్రహియింపు;
కానిదైనఁ గొనకపూనుమీవు 96

తే. పలికిబొంకనిజిహ్వయుఁ బాడిగలుగు
వర్తనముఁ బాపమెఱుఁగనిభావములును
బురుషులకు నెంకుజారనిభూషణములు
కాని, విలువబట్టలు గావు, కావుసగలు. 97

ఆ. తెల్లవార లేచి, దినమెల్ల మనచేయు
కర్మచయములోనఁ గర్మసాక్షి
ప్రతిదినంబు మంచిపనులఁ గొన్నిటిఁ
జూచి, యేగునట్టుగఁ జరియింపవలయు. 98

ఆ. పరులునీకు నెట్లు వాంఛింతువో చేయ
బరుల కట్లు చేయవలయు నీవు;
సర్వశాస్త్రములను జర్చింపఁ దేలెడు
సారమైనధర్మసరణి యిదియె. 99

తే. మేషతృణభంగురంబౌట, మానసమున
నుంచి, రేపుచేసెద నని యుంటమాన
వలయుఁ సద్ధర్మములనేఁడె సలుపవలయు
నెల్లి మనముందుమో లేమొయెఱుఁగరాదు. 100

తే. గీ. ఇందుఁగలపాఠశాలలయందుఁ జదువు
దిగువతరగతిబాలుర తెలివి కొఱకు
నీతిదీపికయను నూఱు గీతములను
కందుకూరి వీరేశలింగము రచించె.

సరస్వతీనారదవిలాపము.

రంగము—దండకారణ్యము

(వీణలుదాల్చి దుఃఖించుచు సరస్వతీ నారదులు వేరువేరుగా ప్రవేశించుచున్నారు)

సర—(నిట్టూర్పువిడిచి తనలో)

క. ఈపాపులకతనమున నా
రూపెల్లను మాఱిపోయెఁ ; గ్రూరాత్ములకున్
జేపడితి ; మోసపోయితి ;
నేపగిదిం బ్రతుకుఁ గందు నిఁక నే నకటా ?

క. దాయ లలంకారమిషన్
గాయం బాపాదమస్తకంబును బొడువన్
గాయపడి మామకాంగని
కాయము నొచ్చెడును దేలుకఱచినభంగిన్. (అని విలపించుచున్నది.)

నార—(తనలో)

క. కటకట ! సంగీతంబున
కెటువంటియవస్థ పట్టె నీదేశములో !
పటుతరమోదం బెవరికి
ఘటియింపదు నేఁడు నాదుగానం బుర్విన్.

క. కటువులె యీహారికి రతన
లటమటమున విటుల కొక్కయరకాసునకున్
దటుకున మానము యమ్మెదు
కుటిలాలక లఱచుబూతుకూఁతలకంటెన్ ?

(ఆలకించి)

గీ. వినఁబడెడు స్త్రీవిలాప మీవిపినమందు ?
అహహ ! యెవ్వరి దొక్కొ- యీయార్తరవము
శ్రావ్యతర మయ్యెడును గానరసముకంటె
ఎవ్వరయియుందు రొంటి నిట్లేడ్చువారు ?
(ముందువంకఁజూచి)

ఉ. అక్కట ! యీమె మజ్జననియైనసరస్వతియట్ల యున్నదే !
తక్కరు లైన నిమ్మధురతాగుణ ముండునె రోదనధ్వనిన్ ?
చక్కనిపాటకున్ సొగసి సర్వ మదేమెడచుట్టి యీడఁకున్
గ్రక్కునఁ బోయి నే నడిగి కన్గొనువాఁడ విచార హేతువున్.
(చేరువకుఁబోయి)

క. ఓతల్లీ ! యిదె మ్రొక్కెద
నీతనయుఁడ నారదుండ; నిక్కము చెపుమా
చేతోవ్యథతో నీ కిటు
నాతల్లి యరణ్యరోదనం బేమిటికిన్ ?
సర—(తలయెత్తి చూచి)

క. తనయా ! నావలెనే యీ
వనమున కీ విప్పుడేల వచ్చితివయ్యా ?
నిను నిటఁ గనినంతనె నా
మనమునఁ గలకలఁక కొంత మానెం జుమ్మా.

క. నారోదనమునకుం గల, కారణ మడిగితివి గానఁ గలతెఱఁ గెల్లన్
గూరిమిపుత్త్రుఁడ చాటను, గారవమునఁ దెల్పుదాన ఘనమతివినుమా.

మ. రమణీయోక్తులచేత నర్థగుణసారస్యంబు గల్పించుచుం
దమి నాయంగచయంబునన్ సహజసౌందర్యంబు పెంపొందఁ గొం
చె మలంకారము లుంచి త్రొల్లిటికవుల్ చేష్టాచమత్కారభా
గ్యము హెచ్చించుచు దీర్ఘకాలము ననుం గాపాడి రర్హక్రియన్.

సీ. అటు సుఖయింపుచుండఁగ మదాస్యమునందు నిరర్థకంబులై
పటపటలాడుశబ్దముల బల్మిని బెట్టి, రసంబు నెట్టి, యు
క్కుటికములే కలంకరణకై తపముం గొని మేను కుట్టి, యి
ప్పటిఘను లార్త్రి పెట్టెదరు ప్రాణము తీసి నను౦ గలంచుచున్.

క. తెలియదు సు మ్మిప్పుడు నా
కలుకులయర్థంబు నాకె భావము లేమిన్;
వెలభూషలుగా కివి సం
కెల లయి కను నాకుమేనికిన్ వెత నిచ్చున్.

నార—క. ఓహో! యెటు చెఱిచిరి నీ
దేహముచెలు వెల్ల జడులు తెక్కలివగలన్!
దేహరుచి గవ్వపేరుల
బాహులపూసల సుకారిభూషలు పోలెన్.

క. సుందరబహురసపుష్టి న, మందానందంబు బుధులమది కిడ దేనిన్
ఛందోబద్ధం బగుపద, బృందాటోపంబు తాఁ గవిత్వం బగునే?

క. రసములె కావే ప్రాణము, లసమానకవిత్వకాంత కవనీస్థలిలో?
రసహీన మైనకవితకుఁ, బొసఁగించునలంకృతి శవమున కిడుతొడవౌ.

క. విను ఛందోబద్ధం బను,
ఘనకారణముననె బ్రతుకుఁ గన నగు నేసిన్,
తను వది వదలి వెసం జ
క్కనిమృతి నొందుటయె లెస్స కవితాసతికిన్.

క. కవితాసతి జీవకళన్, శ్రవణోత్సవభాషణంబు సలిపెడున ట్లుం
డవలెంగాక యొకప్పుడు, శవములె న్నిద్రితవలెఁ జనదుండంగన్.

సర—క. అవు నది నిజమే యైనను,
భువిలోఁ బ్రాణంబులేనిబొందియె యిపు డీ

నవమేధావులచేతన్,
వివిధంబుగఁ బొగడఁబడెడు! విధి నేమందున్ ?

సీ. దయమాలి తుదముట్టఁ దలకట్లు నిగిడించి
ధీరుఁడై నన్ను బాధించు నొకఁడు
పాదంబులోపలఁ బాదంబు లిమిడించి
వీరుఁడై నన్ను నొప్పించు నొకఁడు
ప్రాసంబుపై బెక్కుప్రాసంబు లడరించి
పోటుబంటైనన్నుఁబొడుచు నొకఁడు
బెండుపల్కులుగూర్చి నిండించి నగలంచు
దిట్టయై చెవులు వేధించు నొకఁడు
ఖడ్గచక్రాదిరూపముల్ గానిపించి,
వర్ణములుమార్చిననుఁ జిక్కుపఱచునొకఁడు
కుమతు లొడలెల్ల విఱిచిప్రాణములుతీయ
నొడలిపస లేకకుమిలించియున్న దాన.

శా. ప్రాణంబు ల్కడఁ బట్టియుంటఁ దెలియన్ రావెందు మద్వాక్యముల్
త్రాణల్వోయుట మాఱి యెవ్వరికిఁ బోల్పన్రాదు మద్రూపమున్
ప్రాణాపాయము కల్గ కుండ నెటకై నన్ నన్నుఁ గొంపోయి సం
త్రాణం బీవొనరింపు మింతటను బుత్రా! మాతృరక్షార్థివై.

గీ. అన్న నీమోమునను దోఁచె విన్నఁదనము
కారణం బేమి నీదుదుఃఖంబునకును!
పడుచుఁదనమున రాదుగా వార్ధకంబు
నాకుఁ బోలెను నీకును? నోకుమార!

నార—క. అమ్మా యేమని చెప్పుదు ?
నిమ్మహి నామోము చూడ రిపు డెవ్వారున్,

నమ్ముము వేశ్యలమాటలె
కమ్మలు సుమ్మా రసికులకర్ణంబులకున్.

క. భగవన్నామామృతమే
వెగటయ్యెను భక్తిపరులవీనుల కెల్లన్
జగమున నిపు డొకపడుపు
న్నగువపదంబె యమృతోపమానం బయ్యెన్.

గీ. ఇట్టిదురవస్థ జూచి యెందేని బోవ
దలచి వచ్చితి హృదయఖేదంబుతోడ
జనని ! సంగీతసాహిత్యుల్ కనులు నీకు ;
భరతఖండంబునను రెంటి బొరలు గ్రమ్మె.

గీ. పాట యెల్లను వెలయాండ్రపాలు చేసి,
జనని ! తలమున్కదుఃఖాబ్ధి మునిగియున్న,
దల్లి వాంఛ దీర్చుట పుత్రధర్మ మగుట
నీపునను మోచి కొనిపోదు వేగ రమ్మ.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

స్త్రీ పునర్వివాహ సభా నాటకము

ప్ర థ మాం క ము

ప్రథమరంగము:—రాజమహేంద్రవరము ; వీరభద్రుఁడుగారి గృహము.

(వీరభద్రుఁడుగారు చావడిలోఁ గూర్చుండి దైవప్రార్థనము చేయుచుండఁగా మిత్రుఁడయినజగన్నాథముగారు ప్రవేశించి కూరుచున్నారు.)

వీర:—(చేతులుజోడించి, అర్ధనిమీలిత నేత్రుఁడై)

ద్విపద. శ్రీకరగుణజాల ! శ్రితజనపాల !
శోకాబ్దివాతూల ! సుజనౌఘలోల !
కారుణ్యమయశీల ! ఘనధీవిశాల !
క్రూరజనాభీల ! సుకృతాలవాల !
సర్వజ్ఞ ! సర్వేశ ! సర్వకారుణ్య !
సర్వశక్త్యాత్మక ! సర్వనియంత !
త్రికరణశుద్ధిగా దేవాదిదేవ !
సకలార్తిహార ! నిన్నుఁజాలఁ బ్రార్థింతు ;
నిది సుఖదాయక మిది దుఃఖబహుళ
మిది పరిత్యాజ్య మియ్యది గ్రాహ్య మనుచు
మానవు లెల్లను మనసులోఁ దెలిసి
పూనికతో సత్యమును యనుష్ఠింప
వలయునంచును బుద్ధి వారికందఱకుఁ
గలుగునట్లుగ వేగఁ గరుణింపవయ్య !

(ఈశ్వర ప్రార్థనమయిన తరువాత కన్నులు తెఱచి మిత్రుని వంకఁజూచి) నీవు వచ్చి యెంతసే పయినది ?

జగ:—ఇప్పుడే వచ్చినాను.

క. ఓయీ నీవిటు ప్రార్థన, చేయుట చూడంగ నేడు చిత్తంబున నీ
వేయదియోఘనకార్యముఁ, జేయఁగఁ దలపెట్టినట్టిచిహ్నము దోఁచెన్

గీ. నీకుసంకల్ప మించుక నెయ్యునకును,
జెప్పఁదగునేని మఱి నీవు చేయఁ బూను
కార్యము తెఱంగు నద్దానఁ గలుగుమేలు,
వినఁగ వేఁడెదిఁజెప్పుము వేగనాకు.

వీర:—సీ. వినవయ్య చెప్పెద విస్పష్టముగ నీకు
మన దేశమందలిమగువలందు
వైధవ్యదశ నొందువారలదురవస్థ
గనుఁగొన్న నెంతటికఠినునకును
హృదయంబు నీరయియెంతయుదుఃఖంబు
పుట్టును వారిలో ముఖ్యముగను
బాల్యకాలమునందె పతిహీన లయినట్టి
యబలలదుర్దశ లాత్మలోన
దలఁచుమాత్రన దేహంబు జలదరించి,
వారియాపదవారింపవలయుననెడు
బుద్ధి పుట్టకపోవదు భూమిలోన,
మానవశరీర మెత్తినవానికెల్ల.

క. అటు లయ్యును వారలగతి,
దటుకున వారించువెరవు దలఁపక పెద్దల్
కటకట యనాథయువతుల,
నటమటఁ బెట్టంగఁ జూచు టాశ్చర్యమకా.

గీ. దీర్ఘకాలమునుండి యీదేశమందు,
స్త్రీలకుఁ బునర్వివాహంబు చేయునట్టి

మంచివాడుక పోయినమహిమచేత,
సకట యాచారమె ప్రధాన మనెడువారు

ఉ. బాలవితంతు సంతతి వివాహములేక యథేష్టలీలలన్
జాలఁగ సంచరించుటను సంభవ మయ్యెడుకీడు లైనఁ దా
మేల యెఱుంగలేరు ? పతిహీనలబాధలఁ జూడ వారికిన్
జాలి యొకింత పుట్టదె ? నిజంబుగ వారివి ఱాతిగుండె లే ?

జగ:—గీ. భర్తృహీనలకయిరుందఫలముగలదె?,
దైవమీరీతిఁబతిలేనితరుణిమణుల
దుఃఖపడుఁడనిమూఁడుబంతులనువ్రాయు
దానిఁదప్పింపనెవ్వరితరముచెపుము.

వీర:—గీ. అయ్యయో ! సర్వకారుణ్యుఁ డయినయట్టి
యీశ్వరుఁడు స్త్రీల దుఃఖంబు నెనయుకొఱకె
యవనిమీఁదను సృజియించె నందు మేని
దైవదూషణముగుఁ గాదె తప్పకుండ ?

క. కరుణానిధి యగుదైవము,
ధరణిస్థలి దేనినైనఁ దఱుగనివెతలన్
బొరసెడుకొఱత సృజించునె ?,
దురితం బగు నతనిమీఁద దోషము మోపన్.

జగ:—ఆ. సతుల కట్టిగతులు సంప్రాప్తమగుటకుఁ,
గారణంబతండుగాకయున్న
వేఱుహేతు వేది వివరింతువో నీవు,
వినెదఁ జెప్పవయ్య విశదముగను

వీర:—ఆ. నిఖిలసృష్టియందు సుఖపడఁగోరుట,
సర్వజంతువులకుసహజగుణము;

వరున నీశ్వరుండు ప్రతిజీవికిని నిచ్చె,
సౌఖ్యమునకు వలయుసాధనముల.

సీ. జంతువులకు నెల్ల సకలావయవములు
పటుసౌఖ్య మిడుటకె పనికివచ్చు
విశ్వంబులోఁగల వివిధవస్తువులును
జంతుసౌఖ్యమునకె సాయపడును
దుఃఖంబు వేగంబ తొలఁగుటకు సుఖంబు
చిరకాలముంటకు సృష్టిలోన
నెక్కడఁజూచిన నెన్నికకును మించి
ఘనసాధనమ్ములు గానఁబడెడుఁ
గాన దైవంబు జంతుసంతాన మెపుడు,
సుఖముపొంద నుద్దేశించె సుస్థిరముగ
నేదియో లోపమునఁ దక్క నించుకేని,
బాధ గలుగ దెప్పుడునుస్వభావముగను.

సీ. తక్కినజంతుజాతముఁబోలె నొకతన
సుఖమును మాత్రము చూచుకొక
సామాన్యముగ సర్వజనులసౌఖ్యంబును
మదినుంచి పనిఁజేయు మానవుండు
మనుజసామాన్యంపుమంచిఁ జూడకయున్న
నెవనికి సుఖ మబ్బ దవనియందు
కాఁబట్టి పలువురఘనసౌఖ్యమున గూర్చి
చేయు శాసనములె జెల్లు నెందు
నొకని కైనమనుజబాహుళ్యమునకు,
మేలుగలిగించువిధులెందు మెప్పుఁజెందు

నంతయునుజూడనందఱుననవరతము,
ధరనుసుఖులయియుండుటదైవమతము.

జగ:—క. జనులెల్లవారు సుఖులయి
మనవలయు నటంచు దైవమతమగు నేనిన్
మనవారిలోన నిందఱు
వనితలు వెత నొందనేల వైధవ్యముచేన్.

వీర:—గీ. ఉర్విజనులకుస్వాతంత్ర్యముండుకతన
మనసువచ్చినగతిమంచిపనినిగాని
చెడ్డపనిఁగాని వారలు చేయఁగలరు
దానిచే వచ్చె నిక్కట్టు తరుణులకును.

క. వేదాంతు లేమిచెప్పిన। మేదిని స్వాతంత్ర్య ముండు మిగులఁగ మనకం
చేదేశజనుల నడిగిన। నాదటఁ జెప్పుదురు వార లనుభవగరిమన్.

జగ:—గీ. నరులకే స్వతంత్రతయున్న ధరణిలోన
గొప్పయుద్యోగమును జేయగోరువారి
కేల యీపని కారాదు తేలికగను?
మంత్రిపద మొంద నాకును మనసుగలదు.

వీర:—సీ. నీకొక్కనికె గాక నఖిలమానవులకు
స్వాతంత్ర్యమెప్పుడుఁజాలగలదు
నీకు మంత్రిపదంబు నీకుం డుటకుఁగూడఁ
బరమస్వతంత్రుండుధరణిపతియు
నదిగాక నీవలె యత్నంబు చేయువా
రెందఱో యీపనికుఁందురరయ
వారలకును నుండు స్వాతంత్ర్య మిటనీదు
యత్నంబుచెడునట్టులడ్డుపడగ

కావున జనుండు తలపెట్టుకార్య మెల్ల
గాకపోవచ్చు నందుచే గట్టిగాను
మనకు స్వాతంత్ర్య మెందు లే దనఁగఁ దగు నె
మనసె మనము స్వతంత్రుల మనుచుఁ జాట.

జగ:— గీ. భువిని జనులు యుక్తాయుక్తములను దెలిసి
తగవు నడపంగను స్వతంత్రు లగుచునుండ
నాదినుండి పునర్వివాహ మతివలకు
లోకమందెల్ల నేటికి లేకపోయె ?

వీర:— సీ. కూపకూర్మముమాడ్కిఁగూర్చుండియొకచోట
జగమెల్ల హిందుదేశంబె యనుచు
దలఁచియుండువునీవుకలనైననిప్పటి
భూగోళశాస్త్రంబుముట్టకుంట
నవనీతలం బెల్ల నైదు ఖండములుగ
భాగింపఁబడియుండుఁ బ్రస్తుతమున
నట్టిఖండంబులయందు నొక్కటియైన
యాసియాఖండంబునందు నున్న
దేశములఁబదియాఱింటఁదెలిసిచూడ
హిందుదేశంబునొక్కటౌనిం తెసుమ్ము
స్త్రీలకుఁబునర్వివాహంబుచేయునట్టి
యిట్టియాచారమిటఁదక్క నెందు లేదు

సీ. ఈదేశమునసైత మితరమతస్థులౌ
మహణ మహమ్మదీయులప్రశంస
యటు లుంచినను గొల్లలాదిగాఁ గలహిందు
జనులలోపలఁగూడ వనితలకును

మాఱు పెండిలి చేయుమంచియాచారంబు
పెంపొంది యున్నది తెంపులేక
పెద్దపట్టణముల ద్విజు లెక్కువగ నున్న
సంఖ్యయందును హీనజాతివారె
మిగుల హెచ్చుగ నుందురు మెట్టుమీఁద
ద్విజులలోఁ గూడ మనహిందుదేశమందు
యువతులకును బూర్వము పుణ్యయుగములందుఁ
బరిణయము గ్రమ్మఱను జేయబడుచునుండె.

ఓయీ ఈరోక్క ప్రశ్నమునకు న్యాయమయిన ప్రత్యుత్తరమును జెప్పుము. ప్రపంచములోని సమస్తదేశములయందును సమస్తమతములవారికిని సర్వకాలములయందును మేలు నిచ్చుచున్న యీయాచారము, ఒక్కమనహిందూదేశమునందు మాత్రము కొన్నిజాతులవారికిఁ గొంతకాలమునుండి కీడును కలుగఁజేయునది యగునా.

జగ:—అవును నీవు చెప్పినదిన్యాయముగానే యగుపడుచున్నది. ఈవిషయమయి వయిభానువారమునాఁడు సభ జరగఁబోవునుగదా ? అప్పుడుపోయి వాది ప్రతివాదుల వాదమును సావధానముగా విందము.

వీర:—ఈలోపల మనము న్యాయపక్షమును గెలిపింపవలయునని యీశ్వరుని ప్రార్థించిపిమ్మట పోదము.

(ఉభయులును.)
ఆనందభైరవిరాగము - రూపకతాళము.

పల్లవి
కరుణింపుము రా-ఓ- దురితాపహారా :

అనుపల్లవి
కరుణాకర ! నీచరణానతులన్.

చరణములు

౧. దురహంకృతి నెవ్వరు బొంకులకున్
 జొరకుండఁగ నీవరచాతురిచే—కరుణింపుము

౨. జనసంఘపుమేలునకై నరు లె
 ల్లను దిన్ననిత్రోవను బూనఁగ వే—కరుణింపుము

౩. ఇదిసత్పథ మియ్యదిదుష్పథమం
 చెదనెల్లరు నొప్పిదముగొనఁగా—కరుణింపుము

౪. అనుమానము నెల్లను మాని సతం
 బును సత్యము నోర్పునఁగైకొనగా—కరుణింపుము

౫. గతిగానక దుస్థితిఁ గుందెడియా
 పతిహీనల సంతత వత్సలతన్—కరుణింపుము

జగ:—భోజనమునకు ప్రొద్దెక్కుచున్నది. నే నిప్పుడు సెలవు పుచ్చుకొందునా?

వీర—మంచిది. గౌరీనాథముగారు మిత్రులతోఁగూడ నేటిమధ్యాహ్నము మాయింటికి వచ్చెద మన్నారు. వారియిల్లు మీయింటికి వెళ్ళెడిత్రోవలో నేగనుక, సాధ్యమయినంతశీఘ్రముగా రమ్మని మనవిచేసి మఱివెళ్లుము.

జగ:—మంచిది ముందుగా వెళ్ళునప్పుడే ఆయనతోఁ జెప్పి ముఖ్యముగాఁ బంపెదను. (అని యిద్దఱువెళ్ళుచున్నారు.)

కామడీ ఆఫ్ ఎఱ్ఱర్స్.

ప్రథమాంకము.

---

1. ప్రదేశము—ప్రభు మందిరమునందలి చావడి.

(ప్రభువు, వర్తకుఁడు, కారాగృహాధిపతి ఉద్యోగస్థులు ఇఁ
సేవకులు ప్రవేశించినమీఁదట.

ఏజియన్—నరపాల ! యరుదెమ్ము ననుశిక్షసేయ,
మరణదండమున మాను నావెతలు.

ప్రభు—వర్తక ! మఱియేమిపలుకకుమింక
వార్తలకొఱకుఁగానకట ! మాలంక
ధర్మశాస్త్రంబుల తగవేదఁగాను,
గూర్మిఁ, బాక్షికబుద్ధిఁ గూరను నేను.
వేయేల ? మాదీవిబేరులఁ బట్టి,
న్యాయమార్గమునంటె నడచెడునట్టి
వారి, మీచట్టాలఁ బరఁగించుకొన్న
క్రూరశిక్షలకును గుఱిసేయ మొన్న,—
ప్రాణదానమునకు బదులుగానొసఁగఁ
బాణిని బంగారువస లేమిఁ బొసఁగఁ,—
మీరాజు, దయమాలి, మీఱిమావారిఁ,
గ్రూరుఁడై, చంపినకొఱగామి, నోరి !
పుట్టినవైరంబు, గట్టిమచ్చరము:
నెట్టును మీమీఁద నెప్పుడుఁగరము,
జాలిపుట్టఁగ నీవు, జడినిప్పులొలుకు
క్రాలెడుమావేఁడికఱకుఁ జూపులకు.

ఏల ? యన్నను...మాకు, నెపుడుఁజివ్వకును
జాలఁ గాల్ద్రివ్వనచ్చటివారలకును,
అప్పగిదిని నైన నధిక వైరంబు
నప్పటినుండియు, నోప్పసంఘుంబు
చేరి, యిచ్చోటమావారలచేత,
మేరమైనచ్చట మీవారిచేత,
ఇఁకముందువాణిజ్య మొకరితోనొకరు,
ఒకరిపట్టణముల నొనరఁగానొకరు,
కావింపకుండంగఁ గట్టుదిట్టములు
వావిరిఁబుట్టింపఁబడె ననేకములు.
వినుమంతయేకాదు; వెలయమీదేశ
మునను జన్మించినజనుఁడు మాదేశ
మందు సంతలఁగాని యంగళ్ళఁగాని
కందోయి కొక్కింత కననయ్యెనేని,
మాసీమ మనుజుండు మఱియెవ్వఁడేని,
మీసీమనెందైన మెలఁగునయేని,
హాయిగానుండుటకు నదనున, నొక్క
వేయివరాల నర్పించినఁదక్క
జీవంబు లప్పుడ చెచ్చెరఁబోను;
ఆవానిసొమ్మెల్ల నధిపుపాలౌను.
ఇక్కడనీయొద్ద నెసఁగుసొమ్మెల్ల
నెక్కువవెలఁగట్టి యిచ్చిన, నల్ల
నూఱువరాలకె న్యూనంబు కానఁ
దీఱదు జీవము త్రెగక, నీయాన

ఏజి—ఓ! మేలు! నాకిడియ ప్రసాదమరయ;
నీమాటయెల్లను నెఱవేఱునేని,
యీదినమ్మునఁ గ్రుంకునినునితోఁగూడ
నాదుకష్టంబులు నాశంబునొందు.
ప్రభు—అవునోయివర్తక! యడిగెద నొకటిఁ,
జవిబుట్టఁదెల్పుము సంగ్రహంబుగను,
మీదేశమునుబాసి మెలఁగంగనేల
మాదేశమునకేల మఱివచ్చితిపుడు?
ఏజి—వచియింపరాని నాబహుళదుర్దశల
వచియింపుమనుకంటె భారంబునొకటిఁ,
బూనుపఁగారాదు పౌనఁగ వామీఁద;
ఐననులోకంబు లన్నియునాదు
దురవస్థలెల్ల నాదోషంబువలన
దొరలక, విధిచేతఁ దొడరినవాటఁ
దెలిసికొంటకు, నాదు స్థిరవిచారంబు
సెలవిచ్చునంతయుఁ జెప్పెదనిపుడు:
సరకాజియాలోన జన్మించినాఁడ;
పరిణయమయినాఁడఁ బడఁతుకనొర్తు;
ననుఁ జేసికొనకున్న, నన్నులమిన్న
జనసుత మైనట్టిసౌఖ్యంబుఁ గాంచు;
దైవంబు మాయెడ దయమాలకున్న
నావలిననుగాంచు వాతిసౌఖ్యంబు;
ఆనందమున నుంటి నామెతో నేను;
నానాఁటవర్ధిల్లె నాకల్మిమిగుల,

పరదేశమున నామనుపనులను జూచు
మరియూదగల బేరిమరణంబుదాఁక,
ఎపిడామినమునకు నేఁజేసినట్టి
యపరిమిత సముద్రయాత్రలవల్ల.
తెరువుననొకమూల దిగఁబెట్టిచన్న
సరకులనైనను జాగ్రత్తసేయు
ఘనుఁడాతఁ డెలనాగ కౌఁగిలినుండి,
నను సమాకర్షించెఁ దనదేశమునకు;
ఆఱుమాసములైన నరుగకమున్న
తీఱనివిరహంపుఁ దీవ్రవేదనను,
చిక్కిసగంబయి చక్కెరబోఁడి
గ్రక్కునఁ బయనంపుఁగార్యముల్నడపి,
నేమంబుతోవచ్చి, చెచ్చెరఁదాను
మే మున్నసీమను మేరమైఁజేరె:
చిరకాలమచట వసింపకమున్న
తరుణియిద్దఱు ముద్దుతనయులఁగాంచె;
చిత్రంబు! చూడ నాచిఱుతవారెంత
మాత్రము భేదమన్మాటయులేక
పేరులచేఁదక్క వీఁడువాఁడంచు
నారయరాకుండ నలరారిరంత;
అనిమిషముననె యాస్త్రమంచె
మానినిబీదది మఱియొార్తుకనియె,
నాదారిమగవారి నమడబిడ్డలను
భేదమేమియులేక విలసిల్లువారి:
నే, వారిజనకులు నిరుపేదలౌటఁ,

గావలెననుకొని, కవలపిల్లలను
పెంచితి, నాముద్దుబిడ్డలవద్ద
వంచనలేక సేవలు సేయుకొఱకు.
అట్టిబాలురు కల్గనాత్మనుప్పొంగి,
గట్టిగానింటికిఁ, గాంతాలలామ,
ప్రతిదినంబునునన్నుఁ బయనంబుచేసి,
వెతఁ బెట్టజొచ్చెను వెడలుదమంచు;
ఇష్టంబులేకయే యే నియ్యకొంటిఁ,
గష్టపడవలసి, కటకటా! వేగ.
యానపాత్రంబెక్కి, యామడదూర
మానేలవిడిచి మే మరుగకమున్న,
యెప్పుడుగాలిని నెదరింప నోడ
నుప్పుసంద్రము మానుముప్పును జూపె;
జీవింతుమనునాశ, శీఘ్రంబుగానె,
మావారివిడిపోయె; మఱియేలయన్న,
భగవంతుఁడిచ్చిన ప్రభను మాయింప
నిగిడినమేఘము ల్నిమిషనిమిషము,
బెదరి చెదరిన మాహృదయంబులందు
నుదయింపఁజేసె సద్యోమృత్యుభీతి.
నామట్టునకు నేను సామోదముననె
యామృతి కొప్పైన నీకొందుఁగాని
ముందువచ్చెడు నట్టిముప్పును దలఁచి
కుందెడునాలినిఁ, గులసతిఁజూచి
వివరంబు తెలియక వేడుకకొఱకుఁ

గవకూడి యేడ్చెదు కవలపిల్లలను,
గాంచిన, మనసెల్లఁగరఁగిపాఱుటయు,
వంచనలేకుండవారికి నాకుఁ
దగినరక్షణముగలుగు నుపాయంబు
నొగిరోయవలసెను నొనరంగ నాకు;
ఇతరమార్గము లప్పుడేవియు లేని
కతమున, నీరీతిఁ గావింపఁబడియె—
పడవవారెల్లరుఁ బ్రాణార్తు లగుచు,
మడిసెడునోడను మా కొప్పగించి,
ప్రక్కఁ గట్టినచిన్న పడవలమీఁదఁ
గ్రక్కునఁ బాఱినఁ, గార్యంబుతప్పి,
గాలివానలు పట్టుకాలంబు కొఱకుఁ
జాలుట కుంచిన చాపకొయ్యకును,
పెద్దవారల నాదుపెండ్లాముకట్టె
నిద్దఱుఁ బ్రేమతోనిడి యొక్కచివర:
చిన్నవారల నొక్కచివరను నేను
దిన్నఁగాఁగట్టితిఁ దీఱనికూర్మి :
ఈలీల బాలురనేర్పాటుచేసి,
యాలియు నేనును, హాళిగలట్టి
సుతులమీఁదనుమాదుచూడ్కులునిగుడఁ,
గొతుకక యొక్కొక్క కొనఁగట్టుకొంచుఁ,
దేలి, ప్రవాహంబువాలునుబట్టి
లీలఁబోయితిమి కోరి తునకేసి,
అంతట భాస్కరుఁడక్షైత్యతోఁతెంచి,

వింతగాఁ జీకట్లవిరియఁగఁజేసె ;
నీరధియంతయు నిశ్చలంబయ్యె,
దూరంబునందుండి కోరింతు వొకటి,
యెపిడారసు వొకటి, యెదురఁగాన్పించె.
నపుడునావలు రెండు; అవిరాకముంద—
పలుకంగఁజాల నీపయిని మఱేమి,
తెలియుండు శేషంబు దీనినిబట్టి.

ప్రభు—నడుమఁ దెంపకుమిట్లు ; నుడువు మీ వీఁజ:
గడముట్టవృద్ధుండ ! కథయెల్ల నాకు ;
చాలనోరిమి నిన్ను క్షమియింపకున్న,
జాలినైనను బొందఁజాలుదు మేము.

ఏజి—దైవంబెయిటువమ్ముఁ దాఁజేసెనేని
నేవానిననవచ్చు నిర్దయుఁడంచు;
ఎట్టన—నోడలట్లీరేనుక్రోసు
లెట్టయెదురనుండ గట్టొండుతాఁకి,
నడిమికి రెండయ్యెవడి నూఁతకోల;
యెడఁబాసిచెటియొక్కొకడనుబోవలనె.
ఇట్టియక్రమమైనయెడఁబాటునందు;
గుట్టుగానిద్దఱకు, సమంబుగాఁగ,
సంతోషమింతయు, సంతాపమింతయు
వంతుగలయఁగూర్చి భాగ్యదేవతయు
పాపమాయబలయు, భారహీనతను
త్రోపుడుపడనట్టి దుఃఖంబుతోడఁ,
బెనుగాలికిని మహావేగంబుగాను

గోనిపోవఁబడినెను; కోరింతుసీమ
బెస్తలాముఃప్పుర వెలిఁ దాగ్చినట్టు
వాస్తవంబుగ దృష్టిపథమునఁదోఁచె.
కడకు మేమును నొక్కపడవమీఁదికిని
విడువ కెక్కించుకోఁబడితిమి వేగ,
మమ్మట్లుగాచుట మఱిభాగ్యమంచు
నమ్మి, సహాయంబొనర్చిరి వారు;
దైవికంబుగ వారినావ, కరంబు
నావేళమెల్లఁగాఁ బోవకయున్నఁ,
బట్టినచేపలఁ బాఱవైవంగ
నెట్టునువచ్చు; కాఁబట్టి వారపుడ
యింటికై మరలిరి; యిట్లునాసుఖము
మంటఁగలియుటెల్ల వింటిరిగాదె?
నాకష్టకథలెల్ల నలువురిముందు
వాకొనుచుంటకు నాకు దైవంబు,
వేమేల? యీరీతి విశ్వంబులోన
నాయు వెక్కవపోసె నక్కటా! యిపుడు.
ప్రభు—వారికై నీవు విచారించెదిపుడు,
వారికినీకు నీవఱకును నేమి
పొసఁగెనోదయచేసి పూర్ణంబుగాఁగ
వెస వినిపింపవే వివరంబుగాను.
ఏజి—నాపిన్నకొమరుండు నాప్రాణసముఁడు
పాపము! ప్రేమతోఁ బదునెన్మిదేండ్ల
ప్రాయంబునప్పుడు, భ్రాతనువెదక
నోయనమతిపుట్టి, సాయంబుకొఱకు,
(తనరీతినే సోదరునిఁగోలుపోయి

మనమునఁ బేరును మఱవక యున్న)
సేవకుఁ దనతోడ శీఘ్రముంబ పనుపఁ
దా వేఁడికొనె నన్ను దయపుట్టునట్టు;
అల్లపుత్రుని జూడ నభిలాష మెంతో
యుల్లంబులోఁ గల్గియును బ్రేమకతన
నీపుత్రకుని గూడ నెడఁబాయ లేక,
యేపగిదినొ కడకీకొంటి నేను,
వారలవిరహంబు నోరువలేక
సారెకుఁ గుందుచు సద్మంబు వెడలి,
గ్రీసుదేశమ్మున, గాసిలియైదు
వేసవికాలము ల్వ్యాసఁ బుచ్చినాఁడ;
ఏసియాఖండంబు నెల్లను వెదకి,
మాసీమ కేగుచు మఱి యెపిససుకుఁ
జనుదెంచినాఁడ, నెందును వారిఁ గందు
ననునాశ లేక, యైనను నేస్థలంబు
నారయకుండంగ నావలఁ బోవ
నేరక యెల్లెడ నెమకుచు వచ్చి
కాని, యిచ్చోట నా కథ యిట్లు ముగిసె;
నేను జేసినయీ ప్రయాణంబు లెల్లఁ
గాయంబుఁ గావంగఁ గలిగిన నైన,
హాయిగా మరణంబు నంది సుఖింతు.

ప్రభు—ప్రమందుమంచును విధి వ్రాయంగనుదుట,
మందభాగ్యుండవై మనువర్తకుండ!
హృదయంబునం దెంత యిష్టమై యున్నఁ
దుదిమహీవరులకు దుర్లంఘ్యములగు

మాశాస్త్రములకును, మారాజ్యమునకు,
మాశపథములకు, మాగణ్యతకును
వ్యతిరిక్తమేమియు నయియుండకున్న,
మదిలోననమ్ముము, మఱినీకు మేము
తప్పక యుపకారదానంబు సేయ
నిప్పుడు వలసినదే ; యటానుగాని,
మరణశిక్షనునీకు మాన్పలేకున్న,
జరిగినతీరుపు జార్పరాకున్నఁ,
జేతనయిన మేలుఁ జేసెదనీకు
నీతఱిమఱియేది న్యాయమైనఁగాని :
కాఁబట్టి నే నేఁడు గడువిత్తునీకు,
వేఁబోయిసాయంబె వెదకికొంచీవు
ప్రాణంబునైట్లైన రక్షించుకొమ్ము ;
త్రాణమై నిచటిమిత్రచయంబు నొకట
వేఁడియైనను, బదులేఁడియైనఁ,
గూడఁబెట్టుముసొమ్ము, నేఁడెట్టులైన,
నటులైన బ్రదుకుదు వట్లుగాకున్నఁ,
బటుగతి జీవము ల్బాయంగ వలయు.
కారాగృహాధ్యక్ష ! కావలినుంచు
ఘోరముగ నితనిఁగొనిపోయినీవు.

కారా—దేవ ! యాలాగునఁగావింతు నేను.
దేవ ! యాలాగునఁ గావింతు నేను.

ఏజి—అసహాయుఁడౌచు, నిరాశను జెంది
వెసఁబోయెను బెహారివెతలిన్మడింప.

(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

2. ప్రదేశము.—ఒకబహిరంగస్థలము

(సరకాజియా ఆంటిఫోలసు, డ్రోమియో, ఒకవర్తకుడు ప్రవేశింతురు

వర్త.—ఎపిడామినమువాడనేననఁబోకు;
నృపతి, యట్లన్నచోఁ, నీసొత్తుఁగొనును.
సరకాజియానుండి చనుదెంచినట్టి
వరవర్తకుఁ డొకండు పట్టుకోఁబడియె,
నీపురంబుననేఁడె, యిటవచ్చెఁగాన;
పాపమాతఁడు, తనప్రాణముల్గాచి
కొనధనమియాలేమిఁ, గోల్పోవుఁజుమ్ము
తనదుజీవంబును, తరణియాప్రొద్దు
చరమాద్రిసరసకు జరగకమున్న,
పురిరాజశాసనమునుబట్టి యకట!
ఇదెకొమ్ము నావద్ద నిచ్చినసొమ్ము,
పదిలంబుగా భద్రపఱచికొమ్మీవు.

స. ఆం.—కొనిపొమ్ము, డ్రోమియో! మనముండుసత్ర
మునకునుదీనిని, మోసంబులేక
కనిపట్టియుండు మక్కడనీవు, నేను
చనుదెంచువఱకును జాగ్రత్తగాఁగ.
జాములో భోజనసమయమౌఁ గానఁ
నీమధ్య, నేఁబోయి యీవీటఁగలుగు
వారలనడవళ్ళు వర్తకసరణి,
చారుగృహంబులసౌరు, వీక్షించి,
చనుదెంచి నిదురింతు సత్రంబులోన.
వినుము మార్గాయాసమునఁజేసి, నేను

బడలియున్నాఁడను, బలమెల్ల నుడిగి:
కడుపడిఁగదలు మిక్కడనుండినీవు.

స. ద్రో—నీమాటలనుబట్టి, నినుబట్టికొందు
రీమంచివేళనె యేగుమువేగ
(నిష్క్రమించెను.)

స. ఆం—చనవుకతంబున, సందేహపడక
యనయంబు హాస్యోక్తులను పచియించి,
నవ్వించి యలరించు, నామదియందు
నెవ్వగలేమైన నెలకొన్నయపుడు,
దయచేసి, యిఁకఁగొంతతడవునాతోడఁ
బ్రియమూర నటునిటు వీటనుదిరిగి,
సత్రంబునకువచ్చి, సరసభోజనము
మిత్రుఁడ! నాయింట మీరుచేసెదరె?

వర్త—విందునకునునన్నుఁబిలిచినేఁడొక్క
యిందలివర్తకుఁ డేగకయున్న
నెన్నియో కార్యంబులిటఁ జెడుఁగాన
నన్ను నీవేళను మన్నింపవలయు.
ఐదుగంటలకును నంగడివీథి
కాదరమునవచ్చి, యామీఁద నిన్ను,
సాయంతనము నిద్రసమయంబుదాఁకఁ,
బాయకయుండెదఁ, బంపుమునన్ను,

స. ఆం—మంచిది. సెలవిమ్ము! మఱినేనపోయి
యించుక తిరిగెద నిందుమునందు.

వర్త—ఇచ్చవచ్చినయట్టు లెల్లెడఁదిరిగి
ముచ్చటదీఱంగఁ బురమునుజూడు

సం. అం.—ఉదకబిందువొకటి, యుదధిలోఁ బడిన
యుదకబిందువు నొంటు వెదకి పైఁదీయ
గడలిలోపలఁజొచ్చి, కానక తాను
నడఁగినవడువున, నన్ను నుదల్లి
నరయుదునని వచ్చి యందందఁ దిరిగి,
దురదృష్టమున నేనె తూలుచున్నాఁడ.
(ఎఫి.—డ్రోమియో వచ్చుచున్నాఁడు.)
వడి నింత వేగంబ వచ్చితి వేమి ?
ఎ. డ్రో.—వేగమా యిది: చాలజాగయ్యెనిప్డు.
వడవడి డ్రోమియో వచ్చుచున్నాఁడు
మాఁగి దింపఁగఁబడె మాంసపుఁగూర :
ఆవల గడియారమడిచెఁ బండ్రెండు,
దేవిగా రొక్కటి తీసిరి నన్ను.
అన్నంబు చల్లారె ; నందుచే వార
లున్నారు కాఁకగా ; నన్నుమట్లయ్యె
దేవరవారు మందిరము చేరమిని ;
దేవర రారైరి తినబుద్ధిలేమి ;
తినబుద్ధిలేదయ్యె దిట్టంబుగాను
ఘను లెచ్చుటనొ విందుఁ గైకొనఁబోలు.
మీకేమి ? మీకొఱ కాఁకలిత్రోడఁ
జీకాకుపడి మేము చెడుచుంటి మింట.
స. అం.—ఈపాటి చాలించు మీ ప్రసంగంబు,
నేపట్టునను, నమ్మ యేను నీచేత
నిచ్చిన ద్రవ్యంబు నిప్పుడు పెట్టి
వచ్చినాఁడవొ చెప్పు వాస్తవముగను,

ఎ. ద్రో—గుజ్జుపుష్పల్లంబుకుట్టినందునకు,
గుజ్జువాని కొసంగుకొఱకిచ్చినట్టి
నాలుగణాలునా ? నావద్దలేవు ;
ఏల ? వానికపుడెయిచ్చి వచ్చితిని.

స. ఆ.—ఉల్లాసముగలేను, నుల్లమందిపుడు;
కొల్లగ ముద్దులుగుడువక, యింక
సొమ్ముల నునిచితో సమ్మతిం జెప్పు :
నమ్మితివేలాగు నరుని నొక్కరుని,
నూరకిం గడుక్రొత్తవారమై యుండ,
నారీతిసొమ్ముల నటం బెట్టిరాంగ !

ఎ. ద్రో—హాస్యోక్తులా యిప్పుడాడుచున్నారు ?
హాస్యమావల భోజనావసరమున,
నాడుకొవచ్చును ; అమ్మగారయ్యం
దోడితెత్తేం బనిచెప్ప నీడవచ్చితిని.
కొనిపోవకున్న, నాపనియౌను నిజము;
ననుగొట్టుం, దమ దోషమునం జేసియమ్మ.
కడుపె నాకునుబోలె గడియారమాచు,
కడి కింటికిని, దూత కార్యంబులేక,
నినుం గొట్టవలయును, నిక్కంబుగాంగ,
ననితోంచుచున్నది యాత్మలోనాకు.

స. ఆం—రా, ద్రోమియో ! యిటు రా; హాస్యమునకు,
భద్రము : నీకిదవసరంబు గాదు ;
దాంచుకొమ్మివియెల్లం, దఱివచ్చుదాంక !
నీచేతికిచ్చిన నెఱధనమేది ?

ఎ. ద్రో—నాచేతికా? మీరునాకెందుకొఱకు,
తోంచక ధనమియ్యందొలుతనువలసె!

స. అం.—తస్కరశ్రేష్ఠుఁడ దయచేయుమిటకు;
మస్కరిచేష్టల మతికట్టిపెట్టి,
నీబాధ్యతను నెల్ల, నేఁ డేమిచేసి,
రో బాలిశుఁడ! వచ్చితో చెప్పునాను.

ఎ. డ్రో—నాదుబాధ్యతయెల్ల నడువీధినుండి
యాదటమిముభోజనార్థంబు బనకుఁ
గొనిపోవుటయె; అవలనట నీకొఱకుఁ
గనిపెట్టియుం దమ్మగారు, సోదరియు.

స. అం.—స్థాయిగఁ దెల్పుము దైవంబు నెదుర,
నీయొద్ద నుంచిన వేయివరాల
నేసురక్షితమైనయిక్కను బెట్టి
నాసరసకువచ్చినాఁడవో నిజము;
లేకున్న, మది నెమ్మి లేనప్పుడిట్లు,
నాకడ మేలములాడపించు చున్న
నీతలవ్రక్కలుం నేఁ జేయుదిపుడు.
చేతిధనం బేమిచేసితో చెపుము.

ఎ. డ్రో—వెదకినను, వరాలు వేయివాయొద్ద
నోదవనేరవు; కాని యున్నవి వేయి
దెబ్బలు, తలమీఁద దేవరవారు,
జబ్బలమీఁద నిచ్చులు నమ్మగారు,
కొట్టినవన్నియుఁ గొన్నితక్కువగ;
గట్టిగా నవియెల్లఁ గ్రమ్మఱ నేను
నేలినవారి కర్పించుదు నేని,
దాళంగలే రేమొ తరువాతమీరు.

స. ఆం—ఆ! యమ్మదెబ్బలా? యీమొడనీకు
నేయమ్మకలదురా? హీనసేవకుడ!
ఎ.ద్రో—దేవరభార్య; మందిరమునుజేర
నీవువచ్చెడుదాఁక, నిలయంబులోన
నన్నుంబుతినక, మిమ్మరసి తెమ్మంచు
నన్నుఁబంచినయట్టినాతి; మాయమ్మ.
స. ఆం—ఎగతాళిచేసెదే? యీరీతినీవు
మొగముముందఱ నన్నుఁ, దగుభీతిలేక;
ఇదిగో కన్గొనుము నిన్నేమిచేసెదనో;
పదరకు నెఱదొంగ! పట్టుముపట్టు.
(అనికొట్టుచున్నాఁడు.)
ఎ. ద్రో.—ఆ! యిదియేమియయ్యా? చాలుఁజాలు;
చేయితీయుము! పాఱిపోయెద నేను.
(నిష్క్రమించును.)
స. ఆం-నాపనికాఁజేసి, నడిపించెధనము
పాపాత్ముఁ డేదొమాయోపాయ మరసి.
విను చుందు మెపుడు నీ వీ డెల్లకాల
మును మోసములకెల్లఁ బుట్టినిల్లంచు;
అట్టికన్నులుగప్పు నైంద్రజాలికులు,
పట్టిమతులుమార్చుపటుమాంత్రికులును,
నంగవైకల్యంబు లవలీలఁజేయు
పొంగెడుదయ్యాలపోతులు, మఱియుఁ
బలుకులఁబందిళ్ళు వైచిత్రుంగింపఁ
గలవారు, లోలోనఁగగ్గ్రాముచారు
దురితంబులిట్టివి జరిపించువారు

పురినిండఁగలరఁట పుట్టపుట్టలుగ.
ఇదియెల్ల వాస్తవమే యయ్యెనేనిఁ,
దుదిలేనిచేటుపాటొందవెనునాకు.
ఇప్పుడేపోయెద, నీబానిసీనిఁ
జప్పున నెమకంగ, సత్రంబునకును;
నౌక్కంబునకు నేఁడు తెక్కలువచ్చు
నొక్కయంచును భయమొదవెడునాకు.
(నిష్క్రమించును)

ద్వితీయాంకము.

1. ప్రదేశము—బహిరంగస్థలము.

(ఏడ్రియానా, లూసియానా ప్రవేశించుచున్నారు.)

ఏడ్రియానా—పెనిమిటి రాండెను పెనిమిటికొఱకుఁ
బనిచెప్పి త్వరచేసి పంపినయట్టి
భటుఁ డొండె రార్రైరి, పడఁతి! యీవఱకు:
ఇటుచూడు నిజముగా నిపుడు రెండయ్యె,
లూసియానా—ఒకవేళ నెవఁడైన నొక వర్తకుండు
పికవాణి! యాతనివిందుకు నేఁడు
పిలిచియుండఁగవచ్చు; విపణియందుండి
కలిసిమిత్రునివెంటఁ గ్రన్ననబోయె;
భుజియింతమిప్పుడు పుష్కలంబుగను.
త్యజియించియోరెంబు, తడఁబడనేల ?

పురుషులు ధరలోనఁ బరమస్వతంత్రు
లరయంగఁ గాలంబె యధిపతివారి
కదిచూచి, పోవుదు రరుదెంతురెందు:
మదిలోనవగవగ మఱియోర్పుకొమ్ము.
ఏడ్రి— మొగవారికిస్వతంత్రమొగినుండనేల
మగువలకంటె మఱిహెచ్చుగాను ?
లూసి— వారలపనియెల్ల వాడవాడలనె
యూరిలోనెప్పుడు నుండునుగాన.
ఏడ్రి— ఈరీతివిభునెడ నే జేసినపుడు
క్రూరముగానన్నుఁ గోపించుఁజుమ్మ.
లూధ— నీ మనోరయమును నిలిపివేయుటకుఁ
గామిని ! యాతండు కళ్ళెమంచెఱుఁగు
ఏడ్రి— చూడఁగనటువంటిసుదతులు లేరు.
గాడిద లోఁబడుఁ గళ్ళెంబునకును.
లూసి— ప్రహారణమ్ములు గల్గు స్వాతంత్ర్యమునకు
బహువుగ నిక్కినపక్షంబునందు
అవనిని, జలమున, నాకాశమందు,
భువనేశ్వరునిచేతఁ బుట్టింపబడిన.

స్త్రీ విద్య.

(1873 వ సంవత్సరమునందు స్త్రీ విద్యావిషయమునఁ బద్యరూపమున మూఁడు త్తరములు పురుషార్థప్రదాయినీపత్రికకు వ్రాయఁబడి యందుఁ బ్రకటింపఁబడినవి. గ్రంథ నిదర్శనములతోఁ గూడియుండిన మొదటిలేఖ యిప్పుడు దొరకినదికాదు. బ్రహ్మశ్రీ తోలేటి సుబ్బారావుగారు ప్రచురించిన కవి చరిత్రములో నుండిన రెండవలేఖలోని కొన్ని పద్యములును, మూఁడవ లేఖయు నిందు బ్రకటింపఁబడుచున్నవి)

శా. శ్రీమార్తాండమరీచిరోచియనఁగాఁ జెన్నై దివాంధావళిం
బ్రామంగ్రాల్ పురుషార్థదాయినిపతీ! పద్యాళి సంజీవనీ
శ్యామాలోకము కెల్ల విద్యవలదం చష్టావధాన్యాహ్వయుల్
తా మీమాంసము వెల్లడించుటలు మోదంబొప్ప వీక్షించితే?

క. దానిం గనుఁగొని తోఁచినఁ,
వానిం బ్రత్యుత్తరముల వరుస నొసఁగెదఁ
గాన మనముల ననూయలు,
మానుఁడు మఱికీడుమేళ్ళు మది నారయుచోన్.

క. మొదటనె పూర్వులు చెప్పిన
యది యనుగర్వంబుమానుఁ" డని నేనేమో
పదరి యనినాఁడ నంచును,
జదు రేర్పడఁ బల్కినారు చక్కని నుడులన్.

గీ. సరి! "పురాణమిత్యేవన సాధుసర్వ"
మనుచుఁ దొల్లి యెమాళవికాగ్నిమిత్ర
మనెడు నాటకరాజంబునందుఁ గాళి
దాసు పల్కుట వినరొకో ధన్యులార.

చ. మునుపటివారు చెప్పినది మొక్కలపున్నది పూనిసర్వముం
గొనఁ జనదంచు నామతముకూడ లవంబును గాదు, కాని యెం
దును మనబుద్ధికూడఁ గడుఁగూరిచి యారయుచుంట ముఖ్యమై
చనును హితాహితంబులపసల్ గని దుష్కృత ముజ్జగింపఁగన్.

క. ప్రతిభావంతులు మిక్కిలి,
మతిమంతులుఁ గలరు మిగుల మనపూర్వులలో
సతతము వాదము సల్పిరి;
యతులితవాగ్గరిమఁ గొన్ని యంశంబులలోన్.

* * * *

మ. అయిన న్మద్దియవిద్దియంగుఱిఁచి యెందైనం దగం దొంటియా
నయవేదుల్ తగదంచు వాదములు పూనం గంటిమే మీవలెన్ ?
దయమీఱంగను జెప్పఁ డయ్య ! యలసిద్ధాంతంబు లెందైన మీ
నయనానందముచేసెనేమొ వినఁగన్గౌతూహలంబయ్యెడున్.

* * * *

ఉ. "వారణయాన లెల్లరును బాటల నేర్తురు గాని వారిలో
నారయ వానియర్థ మొకరైనను నేర్చినవారె" యంచు మీ
రూరక వాదులాడెద రయో ! మనపాటలయర్థ మంగనల్
నేరరె ? యిట్లు మీ రనిన, నిక్కములోకము తానెఱుంగదే ?

గీ. పాటలాధరల్ పాడెడుపాటలందుఁ
దప్పిదంబులు కుప్పలై యొప్పఁగాన
వానియర్థముఁ దెలియరు వా రటంచుఁ
జెప్పనొప్పునె ? యొప్పులకుప్పలార.

* * * *

ఉ. వింతగ వాద మేల యవివేకులపోలిక ; స్త్రీలవిద్య సి
ద్ధాంతమె చేసినారు మనతజ్జ్ఞులు పూర్వులు ; వేద మొక్కటే

యింతులు చూడఁ గూడ దని రింతె; పురాణచయంబు స్త్రీలకై
యెంతయుఁ జేయుటల్ స్మృతులు నెల్ల పురాణము లొత్తి చెప్పవే?

* * * *

గీ. భవ్యపురుషార్థదాయినీపత్రికాధి,
నాథులార! యుమారంగనాయకాఖ్యు
లార! ప్రచురింత్రుపత్రికయందుఁదీని
ననుచు వేఁడుమిత్రుండు—శతావధాని.

స్త్రీ వి ద్య.

తే. పరమపురుషార్థదాయినీపత్రికాధి,
నాథులార! సువిద్యాసనాథులార!
సరగ మీపత్రికను నాదుజాబుకింత,
తావొసంగెదరే మిత్రభావమునను?

మత్తేభవిక్రీడిత కందగర్భసీసము.

సీ. వినయ మొప్పారఁగ విన్నవించెద నిదే
న్యాయంబుగాఁజూచి మీరొదఁ గదు
సదయలీలం దగ సారసాననలవి
ద్యాసంవివాదంబులో సరళిగ
విజయ మెవ్వారికి వీఁకమైఁ గలిగెనో
సామాన్యధీమైసుధీమ దేభ
నిచయముల్ మెచ్చఁగ నీతితో నుడువుఁడీ
జల్పాకులై సజ్జనులొప్పసంగ
వెలఁదులకు విద్య గూడదు కలుగు నఘము
దాన నిజముగా నని యనఁ దారెలమిని
దలపడినను నార్యులుచెప్పుపలుకులనె వ
లయునుగనబఱుపన్ మాకులక్ష్యములుగ.

గర్వ మత్తేభము.

మ. నయ మొప్పారఁగ విన్నవించెద నిదే న్యాయంబుగాఁజూచి మీ
దయలీలం దగ సారసాననలవిద్యాసంవివాదంబులో
జయ మెవ్వారికి వీఁక మైఁ గలిగెనో సామాన్యధీమైసుధీ
చయముల్ మెచ్చఁగ నీతితో నుడువుఁడీ జల్పాకులై సజ్జనుల్.

గర్వ కందము.

క. వెలఁదులకు విద్య గూడదు,
కలుగు నఘము దాన నిజముగా నని యనఁ దా
రెలమిని దలపడినను నా
ర్యులు చెప్పుపలుకులనె వలయును గనఁబఱపన్.

క. మొదటనె పూర్వులు చెప్పిన,
యది యనుగర్వంబు మానుఁ డని నే ననలే
దది వారే కల్పించిన
యది యని నే నన్నయట్టు లనెదరు కంటే.

తే. వీరియర్థంబుచేసెడివెరవునకును
జాల మెచ్చంగఁ జనుఁ గాని యేల వీరు
నాదుపద్యంబులో నుండునట్టిదానిఁ
"బదరి" యనుమాట నడఁచిరో పలుకవలయు.

తే. పద్యములనెందు నేనొక్క పదమునణఁచి,
యర్థ మొనరింపఁబూనిననందుఁగలుగు
నర్థ మెల్లను జెడి పోయి యంతతోడ,
నాగకయెచట లేనియపార్థ మొదవు.

ఆ. ఈమహానుభావుఁ డెఱుఁగనివారికి
"బొంకవచ్చునఘము పొందదధిప"
యనుచువింతయర్థమును జెప్పఁగాఁబోలుఁ
బూర్వపదచయంబుఁ బోవనడఁచి.

క. పోలఁగ నావెనుకటిప
ద్యాళివలన నంతకుమును పటువ్రాసినయా
"వాలాయ" పదమునర్థము
నేలీల నెఱింగినారో యీనవరసికుల్ ?

క. ఈవాదములో నెందును
నావంతయు వాక్యసంచయార్థవిమర్శల్
కావలె నన్నుఁగలిగెనె
కేవలయుక్తిప్రయుక్తికృత్యము దక్కన్.

తే. "ఎంచఁగనహాల్యతారయుఁబంచకన్య
లందు నిర్వురు" కారఁట! యల్లదాని
కర్థమునునేఁ "గటాక్షింప" నగునఁటసరి
యేఁగటాక్షింపగానేలయిపుడుమరల.

తే. తొంటియష్టావధానులెతొల్లి "యింక
హాల్యతారలు పంచకన్యల నిరువుర
టనుచువినలేదె" యనినారలర్థమేమొ,
యచటవారెకటాక్షింతురడుగరాదె ?

సీ. ఏనె నామాటలకెఱుఁగనం టర్థంబు
తన్నుఁ దా నెఱిఁగినఁ దలఁపఁ డిట్లు
రామకృష్ణాచార్యరచితపద్యాళిని
దాను వ్రాసినయట్టివానిఁ గాఁగ
నెంచునే తా నోడ లెఱిఁగనే నిందుకు
దృష్టాంతముగఁ జూఁడు డెల్లవారు
నీయన "నేనె కల్పించుచుఁ బదు రేర్ప
డఁబలికితినఁట" యంచుఁబొసఁగంగ

"నేను వ్రాసినశ్లోకంబులోనవిద్య,
యనెడుమాటయు వెదుకఁగాఁజనునటంచు
జాలఁ బల్కిరి వెదుకఁగా నేల దాన,
నడఁగియున్నదిచూపెద" ననిరొ లేదొ.

తే. తుదనుగలయట్టియాచార్యపదముఁజూచి,
తానునాచార్యుఁడేయౌటఁదలఁచియే మొ
ఱెంచె నీన్నృసింహాచార్యుఁ డెంతవాఁడు,
రామకృష్ణమాచార్యుఁగారమణఁదన్ను.

సుగంధివృత్తము.

వారు మున్నుదాహరించి వ్రాసినట్టి శ్లోకమం
దార చూపినారు విద్య యన్నదంబు వింతగా
నారయంగ నేల నింక నట్లు సందియంబు వో
నేరు పొప్పఁ బూడియున్ననిగ్గు వెల్లగింపఁగాన్.

చిత్రపదవృత్త

కొమ్మలవిద్యకు స్వాతం, త్ర్యంబునకుం దగు సంబం
ధంబు త్రిదండికి సంసా, రంబునకుం గలమాడ్కిన్.

అచ్చతెనుఁగు సీసము.

సీ. ముద్దియవిద్దియ మున్నున్న దంటకుఁ
గబ్బముల్ పెక్కు తార్కాణగాఁగఁ
జూపితిఁ గాదన నోపెద రేనియుఁ
జేతనై నంతయుఁ జేయవలయుఁ
గా కది పోనాడికన్నెలపాటలఁ
దప్పిదంబులు గొప్ప కుప్ప లనుచు
నిప్పటివాదన కేమియుఁ బొసగని
చప్పిడిసుద్దులఁ జదువుఁ జేల

చదువ కుండినయంతనె చానలెల్ల,
ఇంకుటాం బ్రౌఁదురని మున్ను ఇంతునేసి
యున్నవా రెవ్వరో వారి నడుగవలయు,
నేను విద్దెచే వెలిచవి మానునంటి.

సీ. తెఱవలు చదివిన ధీమతు లయ్యెద
రఁట కాని వంటక మారగింప
బల మేపు రాదఁట బాగుబా గోరెంబు
గుడువక యుండినయెడల బలము
తప్పక క్షీణించుఁ దథ్యంబు మామత
మదియె ముమ్మాటికి నార్యులార
చర్చించి చూడ నష్ట + అ + వకారాకార
ధానుల తెఱఁ గేమొ కాని తలఁప
మఱియుఁదనదేహమే తాను మఱచియుండు
నున్మదాగ్రణికి సృగాల మొక్కద్వీపి
ద్వీపి యొకసృగాలంబునై తోఁపకున్న
దానిఁబాటిబట్టుటె వెఱ్ఱితనముగాక.

ఉ. ఏమిటి కీవృథాచలము లీవఱ కన్నియు నయ్యె నింకఁ గా
లామృత మాదిగా మిగిలె నందునుఁ గాదన నేల చూపెదన్
కామిని కక్షరాభ్యసనకార్యము గల్గు దాని గాంచి తా
రీ మఱి పూర్వనాగరికు లేమని యందురొ చూత మీ పయిన్.

తే. అక్షరాభ్యాసయోగంబు నతివలకును
నల్ల జ్యోతిషమాధవీయంబునందుఁ
గలుగఁగా జెప్పెఁ గావున నెలమిమీఱ
దానినీక్రిందనిదిగో యుదాహరింతు.

జ్యోతిషమాధవీయమునందు వృద్ధవశిష్ఠ వచనము.

"శ్లో. ఉదగ్గతేభాస్వతి పష్ఠమే,ష్టే మాసేచయుగ్మే దివసేతథైవ
పిత్రాక్షరస్వీకరణంచ స్త్రీణాం, సరస్వతీప్రార్థనపూర్వ మాదౌ"

కందము గోమూత్రికా బంధము

క. వారిఁగ వీరిఁగఁ గాని నను
వారలు మఱిఁగూయఁదగదు వాదము పోలన్
గోరిన వీఁకఁ గడు నిలను
గారవ మగుఁ గూడ దసదుగాఁ దలపోయన్.

తే. భవ్యపురుషార్థదాయినీపత్రికాధి
నాథులార! యుమారంగనాయకాఖ్యు
లార! ప్రచురింత్రు పత్రికయందుదీని
ననుచు వేఁడెదుతొంటి-శతావధాని.

చెన్నపురి బ్రహ్మోపాసనామందిర ప్రతిష్టాపనము.

(౧౮౭౪వ సం॥ జనవరి ౧. తా॥ గురువారము.)

బ్రాహ్మపద్య చంద్రిక.

ఉ. శ్రీకరుఁ డైనయీశ్వరుఁడు శ్రేయములం దయచేసి కూరిమిం
గైకొని ప్రోచుఁగాత గుణగణ్యులఁ బుణ్యుల నత్యశీలురన్
బ్రాకటభక్తియుక్తులను బ్రాహ్మసమాజమతావలంబులన్
లోకచయోపకారులఁ బ్రలోభవిదూరుల ధర్మచారులన్. 1

చ. మును మనహిందుదేశమున మూఢత మిక్కిలిపర్వి యెల్లెడన్
జనములు విగ్రహంబులనె చాలఁగఁ బూజలు సల్పుచుండఁగాఁ
గని యదిమాన్పఁగోరి బహుకష్టములం బడి తొల్త రామమో
హను లిలమీఁద బ్రహ్మమత మల్లన స్థాపన చేసె దక్షుఁడై. 2

చ. అటువలె నొక్కఁడీశ్వరుని యర్చన మానసికంబుగా భువిన్
బటుమతిఁ జేయుపద్ధతిని భాసిల నేఁబదియేండ్లక్రిందటన్
ఘటనయొనర్చి దేశమునఁ గల్గుజనంబుల కెల్ల జాటి యా
దట నొనరించె నాతఁడు మతంబున కెల్ల మహోపకారమున్. 3

మ. ఘనుఁ డాతండు దివంబుఁ జేర వెనుకం గాపాడి యద్దానిఁ బ్రోం
దెను సత్కీర్తి మనీషులెల్ల బొగడన్ దేవేంద్రనాథుం డహో
వినుతిం జెందదె యాదిబ్రహ్మమతమన్ పేరన్ జగంబందు నీ
యన స్థాపించినసత్సమాజ మిపుడొయ్య న్సర్వసమ్మాన్యమై. 4

ఉ. ఈయన పండితోత్తముల నేపునఁ బంచెను వారణాసికిన్
బోయి సమస్తవేదచయముం బఠియింపఁగ వారు వచ్చి యా
మ్నాయములం బరీక్షగ విమర్శ యొనర్పఁగ నందు దోషముల్
పాయక కొన్ని కన్పడియెఁ బాసెను వానిప్రమాణభావమున్. 5

చ. వెనుకను బ్రాహ్మధర్మ మనుపేరను గ్రంథ మొకండుచేసె నీ
యనఘుఁడె తా శ్రుతిస్మృతులయందలివాక్యము లేర్చి కూర్చి యా
యన ఘనకీర్తిఁ గాంచి ముద మారఁగఁ గేశవచంద్రసేనులున్
ఘనతరభక్తి జేరెను ఘనంబుగ బ్రాహ్మసమాజము న్వడిన్. 6

చ. ఇతఁడు ప్రసంగము ల్సలుప నెల్లర రంజిలఁ జేయు దక్షుఁడై
ప్రతిభ మెయిం జగంబునను బ్రాహ్మసమాజము వన్నెకెక్క నం
చితగతిఁ జేసి శ్లాఘ్యతను జెంది సమాజముకార్యదర్శియై
యతులితసాహసంబున సహాయులఁ గూడి త్యజించె వర్ణమున్. 7

ఉ. కేశవచంద్రసేను లిటు కేవలధైర్యముతోడ వర్ణమున్
పాశము త్రెంచి యాదిమపుబ్రాహ్మసమాజమువారు తన్నుఁ గ్రూ
రాశయులై వడి న్విడువ నంతటవీడియు వారి నెయ్యపుం
బాశము హిందూదేశపుసమాజము స్థాపన చేసె వేఁడుగన్. 8

శా. హిందూ దేశపుబ్రాహ్మసంఘమును స్థాపించెఁగదా యింతకున్
ముందే కేశవచంద్రసేను తెలమి న్మన్నొక్క పర్యాయ మొ
ప్పం దా నీపురి కేఁగుదెంచి యిచటం బచ్చప్పవిద్యాలయం
బందుం బ్రహ్మమతంబుఁ గూరిచి యుపన్యాసంబు చేసెం దగన్. 9

శా. ఈలీలన్ మృదుమాధురీ మహిమతో నెన్నో యుపన్యాసముల్
లీలం జేసిన నాలకించి మది హాళిం జెంది శ్రీరాజగో
పాలాచార్యులులోనుగాఁ గలఘనుల్ బ్రహ్మంబు సేవింపఁగాఁ
బోల న్వేదసమాజము న్నిలిపి రీప్రోలందు సద్భక్తితోన్. 10

ఉ. ఈతఁడె తత్త్వబోధినిని నిప్పురమందున ద్రావిడంబులో
నాతరువాతఁ బూన్కి మెయి నాంధ్రమునం బ్రచురించి చాలఁ బ్ర
ఖ్యాతి వహించె ద్రావిడులయందలిమూర్ఖత పోవునట్లు స
ద్ధేతువు లిచ్చి పుస్తకము లెన్నియొ తా రచియించె దక్షతన్.

ఉ. ఈయనకు న్సహాయుఁడయి యెంతయు నిశ్చలభక్తితోడ సు
బ్రాయలుసెట్టి పాటుపడి వన్నెకుఁ దెచ్చె సమాజ మెంతయున్
బోయినఁ గొంతకాల మిటు పుణ్యశరీరులు వీర లిర్వురున్
గాయములం దొఱంగిరి యొకంటసమాజముపెంపు తూలఁగన్. 12

ఉ. ఈగతి వీర లిద్దఱును నీశ్వరుసన్నిధిఁ జేరఁ బిమ్మటన్
వేగమ తాను శ్రీధరులు వేదసమాజముకార్యదర్శియై
బాగుగఁ గార్యనిర్వహణభారముఁ గైకొని బ్రాహ్మధర్మమున్
లోగల ద్రావిడంబునఁ దెలుంగుననున్ రచియించెఁ దేటగన్. 13

ఉ. బ్రహ్మమునే భజింపుచును వచ్చుట దక్షిణహిందుదేశపున్
బ్రాహ్మసమాజ మంచు నవనామము దీనికిఁ బెట్టి యిచ్చుటన్
బ్రహ్మమతంబు శ్రీధరులు వ్యాపన మించుక చేసి యింతలో
బ్రహ్మపదంబుఁ జేరెఁ దరువాత సమాజము చెందె క్షీణతన్. 14

చ. తగినసహాయుతం గనక తద్దయు క్షీణత నొందుచుండఁగా
మగుడనిభక్తితోఁ గడఁగి మన్నవబుచ్చయపంతు లెంతయుఙ్
దగుపని చేసి తా నొక విధంబున నిల్పె సమాజ మియ్యెడం
బెగువను దేశముల్ తిరిగి తెచ్చిధనంబును సుస్థిరంబుగన్. 15

చ. నిలిపెను బ్రహ్మమందిరము నిత్యుని సర్మలు నీశుఁ గొల్వఁగా
సలిపెను సాయ మీహనికిఁ జాలఁగఁ దా శివనాథశాస్త్రియుఙ్
వెలయునుగాక చెన్నపురిపేరను జెన్నగునీపురంబునఙ్
నలలితభక్తి నొక్కఁడగుసామిని గొల్చెడుపుణ్య మీహయిన్. 61

శ్రీ విక్టోరియా జూబిలీ నవరత్నములు

క. శ్రీకరుఁ డగుపరమేశుఁడు
ప్రాకటకరుణాప్రపూర్ణ భావముతోడఙ్
జేకొని ప్రోచుత గుణర
త్నాకర విక్టోరియామహారాజ్ఞి మణిఙ్. 1

సీ. ఏసాధ్వి తాఁ బదునెన్మిదివందల
పందొమ్మిదవయేటఁ బ్రభవ మొంచె
నేరాణి పూజ్యయై తారాజ్యము వహించెఁ
బందొమ్మిదవయేటఁ బ్రజలువొగడ
నేతల్లి గృహిణియై యేవురుకూఁతులఁ
దనయుల నలువురఁ గనియె నెలమి
నేమాత యేఁబదియేండ్లనుండియు భూమిఁ
బాలింపుచున్నది ప్రౌఢలీల
నేసతి దశాబ్దములక్రింద హిందుదేశ
చక్రవర్తినిపట్టంబు సంగ్రహించె

నట్టివిక్టోరియా రాజ్ఞి నాదిదేవుఁ
డాయురారోగ్యములనిచ్చి యరయుఁగాత. 2

సీ. బాల్యకాలమునందె బహుభాషలను నేర్చి
యతులవిఖ్యాతి యేయమ్మ గాంచె
వృక్షశాస్త్రమునందు వివిధప్రకృతిశాస్త్ర
వితతి నేయమ్మ ప్రవీణ యయ్యె
సంగీతసాహిత్యసరసచిత్రవిలేఖ
నానులఁ బ్రౌఢ యేయమ్మ యయ్యె
దేశచరిత్రలఁ బేశలధర్మార్థ
శాస్త్రాళి నేయమ్మ జాణ యయ్యె
కుట్టుపనియందు నేయమ్మ కుశలయగుచుఁ
గొడుకుబిడ్డలకిచ్చుఁ దాఁగుట్టినవియె
యిన్నివిద్యలఁ బాండిత్య మిట్లుపడసి
యున్నయాయమ్మధీబల మెన్నదరమె. 3

ఉ. ఏయమ రాణియయ్యు స్వమహీస్థలి బీదలయాకుటీండ్లకుఁ
బోయి ధనౌషధంబులును బుట్టములు న్నిఱుపేదవారికిన్
గేయముగాఁగ నిచ్చితగ క్షేమములారసి వచ్చుచుండునో
యాయమసద్గుణాళిఁ గొనియాడఁ గలండె సహస్రవక్త్రుఁడున్. 4

సీ. ఈకుటుంబిని రాజ్యమేలుచు నున్నట్టి
పంచాశదుత్తమాబ్దములలోన
భరతఖండమునకు బహుబాధలు తొలంగి
సకలసౌఖ్యంబులు సంఘటిల్లె
ధూమనౌకలకల్మిఁ దురగయానసమంబె
యయ్యె ద్వీపాంతరయాన మిపుడు

తంత్రీముఖంబున దవ్వులవార్తలు
క్షణములో శ్రవణయోగ్యంబు లయ్యె
ధూమశకటబలంబున దూరదేశ
యాత్ర లత్యల్పకాలసాధ్యంబు లయ్యె
నహహా పొగడంగఁదరమె రాజాధిరాజ్ఞి
యైనవిక్టోరియారాజ్యయాత్రమహిమ. 5

సీ. నదులకాల్వలుపాఱం బెదచౌడిపఱ్ఱలు
కలమధాన్యము పండుపొలము లయ్యె
బెబ్బులులకుఁ జోరవితతికిఁ దావులౌ
వనవాటములు పెద్దబాటలయ్యె
దుష్ప్రభుత్వముపోయి తుల్యమాన్యాయంబె
యెల్లవారికిఁ గల్గె నెల్లయెడల
విద్యాలవములేని వివిధజాతులవారి
కమలవిద్యాప్రభావములు గలిగె
గఱువులకుఁజూడఁగాఁ బెద్దకఱువవచ్చె
నరబలు లసహగమనముల్ నాశమయ్యె
స్థానికప్రభుత్వ మొకింతజనుల కొదవె
మేలు! విక్టోరియా రాజ్యకాలముననుు. 6

క. మున్నెన్నఁడు లభియింపని
సన్నుతసత్పాలనంబు సమకొనుచుండన్
మిన్నంది యెల్లయెడలను
జెన్నారెడె రాజభక్తి సేతువువఱకున్. 7

సీ. సత్రముల్ మీఁపేర సమకొల్ప నొకచోట
విద్యాలయములుంచ వేఱుచోట

పట్టణభవనముల్ గట్టింప నొకచోట
వృత్తిశాలలు నిల్ప వేఱుచోట
జనమహోద్యానముల్ స్థాపింప నొకచోటఁ
బెనుబావులనుద్రవ్వ వేఱుచోట
నీటియంత్రంబుల నెలకొల్ప నొకచోట
బీదగృహములుంచ వేఱుచోట
పట్టణములందు మీపేరు పాదుకొల్ప
యత్నములు సాగుచున్న వీయవనియందు
నేఁబదేఁడులు రాజ్య మీరేలి రన్న
సంతసమున విక్టోరియాసాధ్వి నేఁడు. 8

సీ. ఏమూలఁ జూచిన నింపైన పందిళ్లు
నేతట్టునను గన్నఁ గేతనములు
నేవంక వీక్షింపఁ బూవులతోరణా
లేపట్టునను గన్న దీపచయము
లేకడఁ దిలకింప నాకాశబాణంబు
లేసట్టునను గన్న గానములును
బట్టణంబులు మొదల్ పల్లెలవరకును
వెల్లిగొనుచు నున్న వెల్లమొదల
నఖిలజనమనోహారిణి వైననిన్ను
స్థిరతరాయురారోగ్యసుస్థితుల నిచ్చి
యీశ్వరుండేలుఁగావుత నెలమితోడ
రాజ్ఞి విక్టోరియాదేవి! ప్రమదమెనఁగ. 9

శ్రీ రిపన్ ప్రభు స్వాగతము

ఉ. శ్రీమహనీయసత్కృపను జీమ మొదల్ ద్విరదంబుదాఁక దా
నీమహిఁ గల్గుజంతువుల నెల్ల సతంబు సమానదృష్టితోఁ
బ్రేమను బ్రోచు నీశ్వరుఁడు విశ్వసురుండు రిపన్ప్రభూత్తమున్
క్షేమ చిరాయురున్నతులఁ జెన్నువహింపఁగజేసి ప్రోచుతన్.

సీ. ఎలమితో నెవ్వఁ డీహిందువులకు స్థాని
కస్వపరిపాలన మియ్యఁ గట్టుచేసె
నాంగ్లేయు లపరాధులైనను శిక్షింప
నెవఁడిచ్చె నధికార మిచటిప్రజకు
పరదేశమునుండి సరకులు తెప్పింప
కిచటివృత్తు లెవఁడు వృద్ధిపఱిచె
నుప్పుమీఁదను పన్ను నొకకొంత తగ్గించి
యెవఁడు బీదలకష్ట మింకఁజేసె !
నెవఁడు వృత్తాంతపత్రికకిచ్చె స్వేచ్ఛ
నెవఁడుయత్నించె విద్యాభివృద్ధిగూర్ప
నట్టిఘనుఁడు రిపన్ప్రభు వరుగుదెంచు
నేఁడు మనరాజధానికి నెలఁతలార.

ఉ. కావున నిట్టిగొప్పయుపకారము లెన్నియొ చేసినట్టియా
ధీవిభవున్ నృపప్రతినిధిన్ మన మెల్లను గాంతలార ! సం
భావనచేసి మంగళముపాడి కృతజ్ఞతఁ జూపఁ జెల్లు[illegible]ము
న్నావరపాలకున్ మనకు నంపినవారలయందుఁ గూరిమిన్.

నాదనామక్రియ రాగము—చాపుతాళము

పల్లవి—మంగళమ్-మహీపాలచంద్రా! మంగళమ్
అనుపల్లవి—మంగళమ్ కరుణాంత ◆ రంగ దుర్జనభంగ
రంగదఖిలమహా ◆ రాజసంసేవితా. మంగళమ్.

చరణములు-1. శ్రీరిపన్ ప్రభునకు ♦ ధీరునకు నతని
దారకు విమలవి ♦ చారకు ఘనసుకు
మారున కతనికు ♦ మారునకును మిత్ర
వారమునకు బంధు ♦ వర్గంబునకు నిల. మంగళమ్.

2. అవని శ్రీవిక్టోరి ♦ యా మహారాజ్ఞికి
యువరాజున కతని ♦ యువతికి సుతలకు
సువివేకులకు రాణి ♦ సుతులకు సుతలకు
సవినయులగు వారి ♦ సతులకుఁ బతులకు. మంగళమ్.

3. ఈమహాప్రభువరు ♦ నిచటకుఁ బంపిన
ధీమంతులగుమంత్రి ♦ తిలకుల కచ్చటి
శ్రీమహాసభ కును ♦ చెలఁగ నీదేశపు
క్షేమముచూచెడు ♦ స్థిరపుణ్యమతులకు. మంగళమ్.

కులాచారసంస్కార పూర్వనాగరిక పంచరత్నములు

సీ. పరులసొమ్ము హరింపఁ బన్నినకర్మలు
వెలయవంచును విలపించునొకఁడు
జనులమూఢులఁజేయ నొనరించుకృషియెల్లఁ
జెడిపోయెడునటంచు నడలునొకఁడు
వలదు విద్యయటంచుఁ బలువుఁజేయఁగనెంచు
వనితచదువునంచు వగచునొకఁడు
తలగొఱిగించి వెతలఁబెట్టఁగఁదలంచు
నింతి సుఖించునంచేడ్చు నొకఁడు
పసితనంబుననే పెండ్లిపొసఁగకున్నఁ
గూఁతుచెట్లమ్ముకొననంచుఁ గుందునొకఁడు

వీరు పూర్వనాగరికులౌ పెద్దలిపుడు
దుష్కులాచార రక్షణోద్యోగులకట. 1

సీ. మగఁడుపోయిన భామ మరలఁ బెండ్లాడుచో
పొత్తుదక్కదటంచు పోలునొకఁడు
పతిపోయినయువతి పరిణీతయైనచోఁ
బనికత్తెలేదంచు వనరునొకఁడు
ధవుఁబాయుకాంత యుద్వాహంబునాడుచో
జారత్వమెట్లంచు సణగునొకఁడు
భర్తృహీనాంగన భర్తఁగైకొన్నచో
వ్రతములడఁగునంచుఁ గొతుకునొకఁడు
మృతపతికసాధ్విగా శిశుమేధయాగ
మూలదక్షిణపోనంచు మూల్గునొకఁడు
వీరుపూర్వనాగరికులౌ పెద్దలిపుడు
దుష్కులాచారరక్షణోద్యోగులకట! 2

సీ. నీరజాక్షి చదువునేర్చుచో నరమాంస
విక్రయంబెట్లంచు వెఱచు నొకఁడు
మానవతి విదుషియైనచో వెట్టినో
ములు పట్టుటెట్లంచుఁ బొక్కునొకఁడు
కమలాస్య సద్విద్యకఱచుచో ననుదేవు
నిగ్గనెంచుటెట్లంచుఁబొగులునొకఁడు
పికవాణి పాండితి మొరయుచో దెబ్బలు
పడుటయెట్లంచును బనువునొకఁడు
హంసయానవిద్యావతి యయ్యెనేని
బ్రతిమలనుగొల్చుటెట్లంచుఁ బదరునొకఁడు

వీరు పూర్వనాగరికులౌ పెద్దలిపుడు
దుష్కులాచారరక్షణోద్యోగులకట! 3

సీ. తరవాణిముందుగాఁ ద్రాగి శ్రాద్ధముపెట్టి
నిష్ఠాపరులమంచు నిక్కువారు
సంధ్యవార్చక చద్దిసాపాటుగావించి
కర్మిష్ఠులమటంచుఁ గవియువారు
కల్లుసంద్రములాది పేళ్లెన్నొవల్లించి
శాస్త్రవేత్తలమంచుఁ జాటువారు
కల్లుకంపడఁగంగఁ బెల్లుచుట్టలుద్రాగి
యాహితాగ్నులమంచు నడరువారు
న్యాయసభలయందుఁ దప్పుసాక్ష్యంబులిచ్చి
శిష్టజనవరిష్ఠులమంచుఁ జెలఁగువారు
వీరు పూర్వనాగరికులౌ పెద్దలిపుడు
దుష్కులాచారరక్షణోద్యోగు లకట! 4

సీ. బాలరండలకాశపడి చెడి విధవల
పెండ్లిండ్లు వలదంచుఁ బ్రేలువారు
రాళ్లఁగొల్చుచుఁదూలి బ్రహ్మంబుసేవించు
వారె భ్రష్టులటంచు వదరువారు
కన్నకూఁతుల నమ్మఁగాఁగోరి బాల్యవి
వాహముల్ మేలంచు వాగువారు
చాటునఁగల్లుద్రాగి చనుదెంచి తేయాకు
నీరానువారి నిందించువారు
స్త్రీలవంచించి మించిబాధింపనెంచి
యబలలకువిద్య కీడంచునఱచువారు
వీరుపూర్వనాగరికులౌ పెద్దలిపుడు
దుష్కులాచారరక్షణోద్యోగు లకట! 5

దైవప్రార్థన

ఉ. శ్రీకరుఁ డాద్యుఁ డవ్యయుఁ డశేషచరాచరకారణుండు సు
శ్లోకుఁ డతీంద్రియుండు పరిశుద్ధుఁ డనంతుఁడు మోక్షదాత లో
కైక సమర్చనీయుఁ డతఁ డెవ్వఁడొ యాపరమేశ్వరుండు తా
మా కనయంబుఁ బ్రేమమెయి మంగళముల్ సమకూర్చుఁ గావుతన్.

సీ. అక్ష్యాదిబాహ్యేంద్రియాగోచరుండయి
యాత్మస్వరూపుఁడై యలరువాఁడు
నచరాచరం బైనసర్వసృష్టికి నాది
కారణుండయి చాలఁ గ్రాలువాఁడు
దుష్టశిక్షణమును శిష్టరక్షణమును
నాత్మకృత్యములుగ నమరువాఁడు
సర్వజ్ఞుఁడై యుండి జను లెందుఁ గావించు
సుకృతదుష్కృతములఁ జూచువాఁడు
నిత్యుఁ డీశ్వరుఁ డభవుండు నిర్మలుండు
మాదుపత్రికారత్నంబు నాదరమునఁ
బ్రబలఁగాఁ జేసి యెల్లెడవాసి కెక్క
నించుకంతదయ ననుగ్రహించుఁగాత.

క. పాపమిది పుణ్యమిదియని
యోపికఁ దెలియంగఁ గోరు యోగ్యుల కెపుడుం
బ్రాపై చూపెడు దేవర
మాపత్రికఁ జదువువారి మనుచుం గృపతోన్.

సీ. ఎవ్వనియిచ్ఛమై నెల్లజగమ్ములుఁ
గలుగుచు వెలయుచుఁ బొలియుచుండు

యెవ్వనికట్టడి నేప్రొద్దువిడువక
విన్నునతికర్కులు వ్రేలుచుండు
నెవ్వనిగోసముల నెంతవలంతులుఁ
గడమట్టఁ దెలియంగఁ గానకుండు
నెవ్వని యానతి నించుకైనను మేఱ
మీఱక సంద్రముల్ మించి నిలుచు
నెవ్వఁడాకసంబున నేల నెల్లనీళ్ళ
బులఁగుపులుఁగుల మొగములమీలగముల
ఎగసరియోతెంబుఁ గలిగించి నెగడఁజేయు
నట్టి దేవర మమ్ముఁ జేపట్టుఁగాత.

పంచచామరము.

తలంచుచుండు మెప్డు మాకుతప్పులెల్ల లోఁగొనన్
జెలంగి తప్పువారిఁ ద్రొక్క చెడ్డవారిఁ ద్రుంచుచుం
డలంకు లేక మించి మంచివారియందె నిచ్చలున్
మెలంగుచుండువారి మంచుమేటి వేలుపుం దగన్.

మణిగణనికరము.

తుదమొద లొదవనిదొరఁ గొలుతుము మా
మొదలను బాదలెడు నెలమికలిమి మైఁ
గొదవలఁ దడవగ గొడుకులనువలెన్
బదిలముగ నరసి పలుసిరు లొసఁగన్.

ఉ. ఎవ్వఁడు జంతుసంతతుల నెంతయు బ్రేమనుగాచుచుండుఁ దా
నెవ్వఁడు నైజతేజమున నెల్లెడఁ బెల్లుగనిండియుండు దా
నెవ్వఁడు సాధుసంఘముల కెప్పుడు భుక్తిని ముక్తినిచ్చుఁ దా
నెవ్వఁడు నిర్వికల్పుఁ డలయీశ్వరుఁ గొల్చెద మిష్టసిద్ధికిన్.

క. చేసితి మఘంబులెన్నియొ । చేసితి ముద్ధతులతోడి స్నేహము నెన్నన్
దోసములు లేవె మాకడ । గాసిలనీక మము నేలు కారుణ్యనిధీ.

సీ. తనకృపారసవృష్టి దాసులతాపంబు
లణఁగించి నిగడింప ఘనుఁడెవండు
తనదివ్యతేజంబునకు భక్తజనతమో
నిచయంబు మాయించునినుఁ డెవండు
తనశీతలాలోకమునఁ గువలయమును
వెలయించుచల్లని వేలుపెవఁడు
తనజగద్వ్యాపకత్వంబుమై లోకాళిఁ
బాలించు నలజగత్ప్రాణుఁ డెవఁడు
అట్టిపరమేశ్వరుండు దయాసముద్రుఁ
డాదరాయత్తచిత్తుఁడై హార్దమెసఁగ
మాదువిన్నపమాలించి మఱచిపోక
మమ్ముననిశమ్మునుభృశమ్మమనుచుఁగాత.

హితబోధ

ఉ. కారణయుక్తమౌనటులు కావ్యవిమర్శనమాచరింపఁగా
నోరువలేక క్షుద్రకవియొక్కఁడు నోరికివచ్చునట్లు దాఁ
గారణహీనమైనవెడకాఱు లటంచును వానిఁ బ్రేలు ని
ష్కారణ మాత్మదోషములు చాల బయల్పడె నన్నచింతచేఁ.

క. తనపుస్తకమే సత్కృతి । యనుకొని గుణదోషములను నారయువారిన్
వినరానికాఱు లఱచెడి । జనకంటకు మించునట్టిజడుఁ డిలఁగలఁడే ?

చ. కతిపయమిత్రసత్తములఁ గాంచి కడుం బొగడించుకొంటనే
యతులితసత్ప్రబంధ మగు నాచెడుపొత్తక మెన్నఁడేనియున్ ?
నుతు లొకలక్షమానుసులు నోరికి వచ్చినరీతిఁ జేసినన్
శితిశునకం బొకప్పుడును సింహము గాఁగలదే గుణప్రథన్ ?

అవంతీ ప్రెస్ - రాజమండ్రి.